SUTTAPITAKE
KHUDDAKANIKĀYE
KHMER

INTERNATIONAL TIPITAKA
CHANTING CEREMONY
BODHGAYA, INDIA
MARCH 8TH-18TH 2022

Dhammagiri Pāli Ganthamālā

Khmer

Suttapitake
Khuddakanikāye

Milindapañhapāli

Petakopadesapāli

Dhammagiri Pāli Ganthamālā Roman
Suttapitake Khuddakanikāye
The Pali Text of Chatta Sangayana in Khmer Script

Copyright (c) 2022 Dharma Publishing
Text copyright (c) 1995 Vipassana Research Institute
Artwork & Design (c) Light of Buddhadharma Foundation International

ISBN 0-89800-420-9; 978-0-89800-420-5
First Edition: 2016
Any reproductions of these volumes must be preceded by prior
In collaboration with the Vipassana Research Institute, Dharma Publishing is printing the Pali text of the Chatta Sangayana in Roman, Khmer, Devangari, Bengali Script. Any reproductions of these volumes must be preceded by prior permission from both Dharma Publishing and Vipassana Research Institute.

Editor & Co-publisher
Vipassana Research Institute
Dhamma Giri, Igatpuri 422 403, India
Tel: (91) 2553-244076, 244086. Fax: 244176
www.vri.dhamma.org, www.dhamma.org

Sponsored by
Light of Buddhadharma Foundation International
2108 Allston Way, Berkeley, California, 94704 USA
www.lbdfi.org

For Free Distribution
Publisher & Printer
Dharma Publishing
35788 Hauser Bridge Road, Cazadero, California 95421 USA
Tel: 707-847-3717 Fax: 707-847-3380
www.dharmapublishing.com

DEDICATION

Homage to the Buddha, Dharma, and Sangha!

Here under the sacred Bodhi Tree, where Bhagavan Buddha Shakyamuni brought the blessings of Enlightenment into our world, the Mahasangha from eleven countries has assembled once again to recite the Tipitaka. The teachings we commemorate here were spoken to the Sangha at various places in India. They were affirmed by five hundred Arhats who assembled at the Satipattana cave in Rajgir a year after the Blessed One passed into Parinirvana. Led by Mahakassapa, Ananda, and Upali, the noble Arhats, empowered with full recall of all they had heard, recited the teachings and confirmed them as the true words of the Tathagata.

Since this first great council, the Sangha has kept alive the memory of the Buddha's presence and faithfully transmitted the Four Noble Truths and the Eightfold Path in all directions. From their dedication, four major traditions took form and gave rise to eighteen schools. While they emphasized different aspects of the teachings, all relied on the Three Jewels

as the only refuge from the ever-present miseries of Sarvam Dukkam.

Transcending discrimination based on caste and culture, the teachings won the support of the Chakravartin King Ashoka, who recognized the importance of the Dharma and sponsored its transmission throughout his vast empire and beyond, to Sri Lanka and Myanmar, to Kashmir, to lands beyond the Indus, and to Kashgar and Khotan. Through acts of faith and through edicts and inscriptions, Ashoka encouraged people of all regions to awaken faith in the Buddha, cultivate virtue, and practice the Eightfold Path.

For centuries, even as empires flourished and passed away, the Dharma continued to unfold its blessings in land after land. In China, Tibet, and Mongolia; in Korea and Japan, and in all parts of Southeast Asia, the grace and balance inspired by virtuous action manifested in the shapes of temples and stupas, in images of the Enlightened Ones, and in depictions of the Buddha's great actions in this and previous lives. Through the devotion and dedication of countless great beings that transmitted the Dharma across the earth, this Aryadesha is renowned as the spiritual heart of our world. To this day, the pulse of enlightenment still beats within this sacred ground.

We are fortunate that of all the early Dharma traditions, the living lineages of two schools remain: Sarvastivadin, within the Vinaya of the Mahayana traditions, and Theravadin, vital today in the Sanghas of Bangladesh, Cambodia, Indonesia, India, Laos PDR, Myanmar, Nepal, Sri Lanka, Thailand and Vietnam. It has long been my dream that these streams of Sangha would return to Bodh Gaya after an absence of seven hundred years, to bear witness to the Buddha's message of harmony and peace.

Since 2006, the Light of Buddhadharma Foundation International has acted as the primary sponsor of this gathering of the Theravadin Sanghas. This is our first year where the Mahasangha will be reciting in Kushnigar the Suttapitka and we congratulate all the great Venerable masters and their lay devotees for their exemplary commitment to spreading the Dharma teachings to many parts of the world. We would also like to congratulate the International Mahasangha for organising this ceremony along with the International Tipitaka Chanting Council. We are also grateful to all the local Viharas and the local officials for their gracious assistance in facilitating this auspicious gathering. These ceremonies are a great symbol of World Peace and help to free us from the bondage of karma and klesha.

In this chaotic, materialistic world, ruled by self-interest and greed, people everywhere can benefit from prayers that wish all beings freedom from suffering and freedom from thoughts and actions that lead to suffering for self and others. Joined together in this most sacred place, the voices of many cultures can resound as one, reciting Lord Buddha's words that support health and tranquility, easing the force of desire and aggression and promoting harmony and balance in these stressful times of rapid change. Everywhere, people who become disheartened or disillusioned can look for inspiration to the Bodhi Tree and the Mahabodhi Temple, our shining stars that illuminate the way to peace and harmony.

It is our great good fortune that we, as humble laypersons, have been granted the honor of supporting these historic assemblies. They manifest the blessings of the Dharma and fill us with hope that the merit generated here will encourage the awakening of more enlightened beings for the benefit of the earth, the environment, and people everywhere. In these turbulent times, they remind us that there is no need to continue wandering, lost in this samsaric realm. Help is close at hand; the teachings that can awaken us are still here, and we who understand their value must not let them pass away. It is our duty to support the Sangha and keep these teachings

alive through our practice and devotion. We pray that we may continue to support these ceremonies as they carry significant blessings for the world.

I am grateful to the leaders of the Sangha for allowing me this opportunity to commemorate the Lord Buddha and honor the beauty of his heritage. I thank my daughter Kunzang Wangmo, who has coordinated these assemblies over the last ten years in Bodhgaya. May the offering of this year's printed volume of the Khuddakanikāye be received with the great wish that these precious teachings continue to be recited by the Mahasangha for the benefit of all beings. May the sound of the Buddavaccana be loud and heard throughout all realms!

Sarvam Mangalam
Tarthang-pa Kunga Gellek Yeshe Dorje
Tarthang Rinpoche
Founder of the Bodh Gaya Monlam Chenmo,
World Peace Ceremony
Founder, Light of Buddhadharma Foundation International
March 2022

16th Ceremony
Organized by the International Tipitaka Chanting Council

Note on Pronunciation of Pāli

Pāli was a spoken language of northern India in the time of Gotama the Buddha. It was written in the Brāhmi script in India in the time of Emperor Asoka and has been preserved in the scripts of the various countries where the language has been maintained. In Roman script, the following set of diacritical marks is used to indicate the proper pronunciation.

The alphabet consists of forty-one characters: eight vowels, thirty-two consonants and one nasal sound (niggahita).

Vowels: a, ā, i, ī, u, ū, e, o

Consonants:

Velar: k, kh, g, gh, ṅ

Palatal: c, ch, j, jh, ñ

Retroflex: ṭ, ṭh, ḍ, ḍh, ṇ

Dental: t, th, d, dh, n

Labial: p, ph, b, bh, m

Miscellaneous: y, r, l, v, s, h, ḷ

Nasal sound (niggahita): ṃ

The vowels a, i, u are short; ā, ī, ū are long; e and o are pronounced short before double consonants: mettā, khetta, koṭṭha, sotthi; and long before single consonants: deva, senā, loka, odana.

a is pronounced like ‘a’ in ‘about’;
ā like ‘a’ in ‘father’;
i is pronounced like ‘i’ in ‘mint’;
ī like ‘ee’ in ‘see’;
u is pronounced like ‘u’ in ‘put’;
ū like ‘oo’ in ‘cool’

Consonants are pronounced mostly as in English. The consonant c is pronounced as ‘ch’ in ‘church’. All the aspirated consonants are pronounced with an audible expulsion of breath following the normal unaspirated sound. Therefore th is not as in ‘three’ but more like the sound in ‘Thailand’, and ph is not as in ‘photo’ but rather is pronounced ‘p’ accompanied by an expulsion of breath.

The retroflex consonants, ṭ, ṭh, ḍ, ḍh, ṇ are pronounced with the tip of the tongue turned back; whereas in the dental consonants, t, th, d, dh, n it touches the upper front teeth.

The palatal nasal, ñ, is the same as the Spanish ‘ñ’, as in ‘señor’. The velar nasal, ṅ, is pronounced like ‘ng’ in ‘singer’ but occurs only with the other consonants in its group: ṅk, ṅkh, ṅg, ṅgh. The pronunciation of ṃ is similar to ṅ but occurs most commonly as a terminal nasalization: ‘evaṃ me sutaṃ’. The Pāli v is a soft ‘v’ or ‘w’ and ḷ produced with the tongue retroflexed, is almost a combined ‘rl’ sound.

Double consonants are very frequent in Pāli and must be strictly pronounced as long consonants, thus nn is like the English ‘nn’ in ‘unnecessary’.

ខុទ្ទកនិកាយេ

មិលិន្ទបញ្ហបាឡិ

๑.

មិលិន្ទោ នាម សោ រាជា, សាគលាយំ បុរុត្តមេ;

ឧបគញ្ឆិ នាគសេនំ, គង្គា ច [គង្គាវ (សី. បី.)] យថា សាគរំฯ

អាសជ្ជ រាជា ចិត្រកថិំ, ឧក្កាធារំ តមោនុទំ;

អបុច្ឆិ និបុណេ បញ្ហេ, ឋានាដ្ឋានគតេ បុថូฯ

បុច្ឆា វិសជ្ជនា [វិស្សជ្ជនា (សី. បី.)] ចេវ, គម្ភីរត្ថូបនិស្សិតា;

ហទយង្គមា កណ្ណសុខា, អព្ភុតា លោមហំសនាฯ

អកិលម្មវិនយោគាឡ្ហា, សុត្តជាលសមត្តិតា;

នាគសេនកថា ចិត្រា, ឱបម្មេហិ នយេហិ ចฯ

តត្ត ញាណំ បណិធាយ, ហាសយិត្វាន មានសំ;

សុណាថ និបុណេ បញ្ហេ, កង្ខាដ្ឋានវិទាលនេតិฯ

๒. តំ យថានុសូយតេ – អត្ថិ យោនកានំ នានាបុដភេទនំ សាគលំ នាម នគរំ នទីបព្ពតសោភិតំ រមណីយភូមិប្បទេសភាគំ អារាមុយ្យានោបវនតឡាកបោក្ខរណិសម្បន្នំ នទីបព្ពតវនរាមណេយ្យកំ សុតវន្តនិម្មិតំ និហតបច្ចត្តិកំ [និប្បច្ចត្តិកំ (ក.)] បច្ចាមិត្តានុបបីឡិតំ វិវិធវិចិត្រទឡ្ហមដ្ដាលកោដ្ឋកំ វរបវរគោបុរ [បវរបចុរគោបុរ (សី.)] តោរណំ គម្ភីរបរិខាបណ្ឌរបាការបរិក្ខិត្តន្តេបុរំ។ សុវិភត្តវីថិចច្ចរចតុក្កសិង្ឃាដកំ សុប្បសារិតានេកវិធវរភណ្ឌបរិបូរិតន្តរាបណំ វិវិធទានគ្គសតសមុបសោភិតំ [សតសមុបសោភិតំ (សី. បី.)] ហិមគិរិសិខរសង្កាសវរភវនសតសហស្សប្បដិមណ្ឌិតំ គជហយរថបត្តិសមាកុលំ អភិរូបនរនារិគណានុចរិតំ អាកិណ្ណជនមនុស្សំ បុថុខត្តិយព្រាហ្មណវេស្សសុទ្ទំ វិវិធសមណព្រាហ្មណសភាជន [សភាជន (សី. បី.), សម្មាភាជន (ក.)] សង្ឃដិតំ ពហុវិធវិជ្ជាវន្តំ [វិជ្ជាធរ (ក.)] នរចិរ [នរវីរ (សី. បី.)] និសេវិតំ កាសិកកោដុម្ពរិកាទិនានាវិធវត្ថាបណសម្បន្នំ សុប្បសារិតរុចិរពហុវិធបុប្ផគន្ធាបណំ គន្ធគន្ធិតំ អាសីសនីយពហុរតនបរិបូរិតំ ទិសាមុខសុប្បសារិតាបណំ សិង្គារវាណិជគណានុចរិតំ កហាបណរជតសុវណ្ណកំសបត្តរបរិបូរំ បជ្ជោតមាននិធិនិកេតំ បហូតធនធញ្ញវិត្តូបករណំ បរិបុណ្ណកោសកោដ្ឋាគារំ ពហូន្នបានំ ពហុវិធខជ្ជភោជ្ជលេយ្យបេយ្យសាយនីយំ ឧត្តរកុរុសង្កាសំ សម្បន្នសស្សំ អាឡកមន្ទា វិយ ទេវបុរំ។

ឯត្ត ឋត្វា តេសំ បុព្ពកម្មំ កថេតព្ពំ, កថេន្តេន ច ឆធា វិភជិត្វា កថេតព្ពំ។ សេយ្យថីទំ – បុព្ពយោគោ មិលិន្ទបញ្ហំ លក្ខណបញ្ហំ មេណ្ឌកបញ្ហំ អនុមានបញ្ហំ ឱបម្មកថាបញ្ហន្តិ។

តត្ថ មិលិន្ទបញ្ហោ លក្ខណបញ្ហោ, វិមតិច្ឆេទនបញ្ហោតិ ទុវិធោ។ មេណ្ឌកបញ្ហោបិ មហាវគ្គោ, យោគិកថាបញ្ហោតិ ទុវិធោ។

បុព្ពយោគោតិ តេសំ បុព្ពកម្មំ។

បុព្ពយោគាទិ

๓. អតីតេ កិរ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ វត្តមានេ គង្គាយ សមីបេ ឯកស្មិំ អាវាសេ មហាភិក្ខុសង្ឃោ បដិវសតិ, តត្ថ វត្តសីលសម្បន្នា ភិក្ខូ បាតោវ ឧដ្ឋាយ យដ្ឋិសម្មជ្ជនិយោ [យដ្ឋិសម្មុញ្ជនិយោ (សី. បី.)] អាទាយ ពុទ្ធគុណេ អាវជ្ជេន្តា អង្គណំ សម្មជ្ជិត្វា កចវរព្យូហំ ករោន្តិ។ អថេកោ ភិក្ខុ ឯកំ សាមណេរំ ‘‘ឯហិ សាមណេរ, ឥមំ កចវរំ ឆឌ្ឌេហី’’តិ អាហ, សោ អសុណន្តោ វិយ គច្ឆតិ, សោ ទុតិយម្បិ...បេ.... តតិយម្បិ អាមន្តិយមានោ អសុណន្តោ វិយ គច្ឆតេវ។ តតោ សោ ភិក្ខុ ‘‘ទុព្ពចោ វតាយំ សាមណេរោ’’តិ កុទ្ធោ សម្មជ្ជនិទណ្ឌេន បហារំ អទាសិ។ តតោ សោ រោទន្តោ ករេន កចវរំ ឆឌ្ឌេន្តោ ‘‘ឥមិនា កចវរឆឌ្ឌនបុញ្ញកម្មេន យាវាហំ និព្ពានំ បាបុណាមិ [ន បាបុណាមិ (ស្យា.)], ឯត្តន្តរេ និព្ពត្តនិព្ពត្តដ្ឋានេ មជ្ឈន្ហិកសូរិយោ [សុរិយោ (សី. បី.)] វិយ មហេសក្ខោ មហាតេជោ ភវេយ្យ’’ន្តិ បឋមំ បត្តនំ បដ្ឋបេសិ។ កចវរំ ឆឌ្ឌេត្វា នហានត្ថាយ គង្គាតិត្ថំ គតោ គង្គាយ ឩមិវេគំ គគ្គរាយមានំ ទិស្វា ‘‘យាវាហំ និព្ពានំ បាបុណាមិ [ន បាបុណាមិ (ស្យា.)], ឯត្តន្តរេ និព្ពត្តនិព្ពត្តដ្ឋានេ អយំ ឩមិវេគោ វិយ ឋានុប្បត្តិកបដិភានោ ភវេយ្យំ អក្ខយបដិភានោ’’តិ ទុតិយម្បិ បត្តនំ បដ្ឋបេសិ។

សោបិ ភិក្ខុ សម្មជ្ជនិសាលាយ សម្មជ្ជនិំ ឋបេត្វា នហានត្ថាយ គង្គាតិត្ថំ គច្ឆន្តោ សាមណេរស្ស បត្តនំ សុត្វា ‘‘ឯស មយា បយោជិតោបិ តាវ ឯវំ បត្ថេតិ, មយ្ហំ កិំ ន សមិជ្ឈិស្សតី’’តិ ចិន្តេត្វា ‘‘យាវាហំ និព្ពានំ បាបុណាមិ [ន បាបុណាមិ (ស្យា.)], ឯត្តន្តរេ និព្ពត្តនិព្ពត្តដ្ឋានេ អយំ គង្គាឩមិវេគោ វិយ អក្ខយបដិភានោ ភវេយ្យំ, ឥមិនា បុច្ឆិតបុច្ឆិតំ សព្ពំ បញ្ហបដិភានំ វិជដេតុំ និព្ពេបេតុំ សមត្ថោ ភវេយ្យ’’ន្តិ បត្តនំ បដ្ឋបេសិ។

តេ ឧភោបិ ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច សំសរន្តា ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ខេបេសុំ។ អថ អម្ហាកំ

កគវតាបិ យថា មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរោ ទិស្សតិ, ឯវមេតេបិ ទិស្សន្តិ មម បរិនិព្ពានតោ បញ្ចវស្សសតេ អតិក្កន្តេ ឯតេ ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ, យំ មយា សុខុមំ កត្វា ទេសិតំ ធម្មវិនយំ, តំ ឯតេ បញ្ហបុច្ឆនឱបម្មយុត្តិវសេន និជ្ជដំ និគ្គុម្ពំ កត្វា វិភជិស្សន្តីតិ និទ្ទិដ្ឋា។

៤. តេសុ សាមណេរោ ជម្ពុទីបេ សាគលនគរេ មិលិន្ទោ នាម រាជា អហោសិ បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ មេធាវី បដិពលោ អតីតានាគតបច្চុប្បន្នានំ មន្តយោគវិធានកិរិយានំ [សមន្តយោគ ... (សី. បី.)], ករណកាលេ និសម្មការី ហោតិ, ពហូនិ ចស្ស សត្ថានិ ឧគ្គហិតានិ ហោន្តិ។ សេយ្យថិទំ, សុតិ សម្មុតិ សង្ខ្យា យោគា នីតិ វិសេសិកា គណិកា គន្ធព្ពា តិកិច្ឆា ឆន្ទោព្ភេទា [ចតុព្ភេទា (សី. បី.)] បុរាណា ឥតិហាសា ជោតិសា មាយា កេតុ [ហេតុ (សី. បី.)] មន្តនា យុទ្ធា ឆន្ទសា ពុទ្ធវចនេន [ឆន្ទសាមុទ្ធវចនេន (សី. បី.)] ឯកូនវីសតិ, វិតណ្ឌវាទី [វាទី (សី. បី.)] ទុរាសទោ ទុប្បសហោ បុថុតិត្ថករានំ អគ្គមក្ខាយតិ, សកលជម្ពុទីបេ មិលិន្ទេន រញ្ញា សមោ កោចិ នាហោសិ យទិទំ ឋាមេន ជវេន សូរេន បញ្ញាយ, អឌ្ឍោ មហទ្ធនោ មហាភោគោ អនន្តពលវាហនោ។

៥. អថេកទិវសំ មិលិន្ទោ រាជា អនន្តពលវាហនំ ចតុរង្គិនិំ ពលគ្គសេនាព្យូហំ ទស្សនកម្យតាយ នគរា និក្ខមិត្វា ពហិនគរេ សេនង្គទស្សនំ កត្វា [សេនាគណនំ ការេត្វា (សី. បី.)] សារេត្វា សោ រាជា កស្សប្បវាទកោ លោកាយតវិតណ្ឌ [បវត្ត (សី. បី.)] ជនសល្ហាបប្ញវេ ចិត្តកោតូហលោ វិសារទោ វិជម្ភកោ សូរិយំ ឱលោកេត្វា អមច្ចេ អាមន្តេសិ ‘‘ពហុ កណោ តាវ ទិវសាវសេសោ កិំ ករិស្សាម, ឥទានេវ នគរំ បវិសិត្វា អត្ថិ កោចិ បណ្ឌិតោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា សង្ឃី គណី គណាចរិយោ អបិ អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ បដិជានមានោ, យោ មយា សទ្ធិំ សល្លបិតុំ សក្កោតិ កង្ខំ បដិវិនេតុំ, តំ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ហំ បុច្ឆិស្សាម, កង្ខំ បដិវិនយិស្សាមា’’តិ។

ឯវំ វុត្តេ បញ្ចសតា យោនកា រាជានំ មិលិន្ទំ ឯតទវោចុំ ‘‘អត្ថិ, មហារាជ, ឆ សត្ថារោ បូរណោ កស្សបោ មក្ខលិគោសាលោ និគណ្ឋោ នាដបុត្តោ [នាថបុត្តោ (សី.

បី.)] សញ្ញយោ ពេលដ្ឋបុត្តោ អជិតោ កេសកម្ពលោ បកុធោ កច្চាយនោ, តេ សង្ឃិនោ គណិនោ គណាចរិយកា ញាតា យសស្សិនោ តិត្ថករា សាធុសម្មតា ពហុជនស្ស, គច្ឆ ត្វំ មហារាជ, តេ បញ្ហំ បុច្ឆស្សុ, កង្ខំ បដិវិនយស្សូ''តិ។

៦. អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា បញ្ចហិ យោនកសតេហិ បរិវុតោ រថវរមារុយ្ហ យេន បូរណោ កស្សបោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា បូរណេន កស្សបេន សទ្ធិំ សម្មោទិ, សម្មោទនីយំ កថំ សារណីយំ វីតិសារេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នោ ខោ មិលិន្ទោ រាជា បូរណំ កស្សបំ ឯតទវោច ''កោ, កន្តេ កស្សប, លោកំ បាលេតី''តិ? ''បថវី, មហារាជ, លោកំ បាលេតី''តិ។ ''យទិ, កន្តេ កស្សប, បថវី [បឋវី (សី. ស្យា. បី.)] លោកំ បាលេតិ, អថ កស្មា អវីចិនិរយំ គច្ឆន្តា សត្តា បថវិំ អតិក្កមិត្វា គច្ឆន្តី''តិ? ឯវំ វុត្តេ បូរណោ កស្សបោ នេវ សក្ខិ ឱគិលិតុំ, នោ សក្ខិ ឧគ្គិលិតុំ, អធោមុខោ បត្តក្ខន្ធោ តុណ្ហីភូតោ បជ្ឈាយន្តោ និសីទិ។

៧. អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា មក្ខលិំ គោសាលំ ឯតទវោច ''អត្ថិ, កន្តេ គោសាល, កុសលាកុសលានិ កម្មានិ, អត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ''តិ? ''នត្ថិ, មហារាជ, កុសលាកុសលានិ កម្មានិ, នត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ។ យេ តេ, មហារាជ, ឥធ លោកេ ខត្តិយា, តេ បរលោកំ គន្ត្វាបិ បុន ខត្តិយាវ ភវិស្សន្តិ, យេ តេ ព្រាហ្មណា វេស្សា សុទ្ធា ចណ្ឌាលា បុក្កុសា, តេ បរលោកំ គន្ត្វាបិ បុន ព្រាហ្មណា វេស្សា សុទ្ធា ចណ្ឌាលា បុក្កុសាវ ភវិស្សន្តិ។ កិំ កុសលាកុសលេហិ កម្មេហី''តិ? ''យទិ, កន្តេ គោសាល, ឥធ លោកេ ខត្តិយា ព្រាហ្មណា វេស្សា សុទ្ធា ចណ្ឌាលា បុក្កុសា, តេ បរលោកំ គន្ត្វាបិ បុន ខត្តិយា ព្រាហ្មណា វេស្សា សុទ្ធា ចណ្ឌាលា បុក្កុសាវ ភវិស្សន្តិ, នត្ថិ កុសលាកុសលេហិ កម្មេហិ ករណីយំ។ តេន ហិ, កន្តេ គោសាល, យេ តេ ឥធ លោកេ ហត្ថច្ឆិន្នា, តេ បរលោកំ គន្ត្វាបិ បុន ហត្ថច្ឆិន្នាវ ភវិស្សន្តិ។ យេ បាទច្ឆិន្នា, តេ បាទច្ឆិន្នាវ ភវិស្សន្តិ។ យេ ហត្ថបាទច្ឆិន្នា, តេ ហត្ថបាទច្ឆិន្នាវ ភវិស្សន្តិ។ យេ កណ្ណច្ឆិន្នា, តេ កណ្ណច្ឆិន្នាវ ភវិស្សន្តិ។ យេ នាសច្ឆិន្នា, តេ នាសច្ឆិន្នាវ ភវិស្សន្តិ។ យេ កណ្ណនាសច្ឆិន្នា, តេ កណ្ណនាសច្ឆិន្នាវ ភវិស្សន្តី''តិ។ ឯវំ វុត្តេ

គោសាលោ តុណ្ហី អហោសិ។

អថ ខោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ ឯតទហោសិ ‘‘តុច្ឆោ វត កោ ជម្ពុទីបោ, បលាបោ វត កោ ជម្ពុទីបោ, នត្ថិ កោចិ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា, យោ មយា សទ្ធឹ សល្ហបិតុំ សក្កោតិ កង្ខឹ បដិវិនេតុ’’ន្តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អមច្ចេ អាមន្តេសិ ‘‘រមណីយា វត កោ ទោសិនា រត្តិ, កំ នុ ខ្វជ្ជ សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា ឧបសង្កមេយ្យាម បញ្ហំ បុច្ឆិតុំ, កោ មយា សទ្ធឹ សល្ហបិតុំ សក្កោតិ កង្ខឹ បដិវិនេតុ’’ន្តិ? ឯវំ វុត្តេ អមច្ចា តុណ្ហីភូតា រញ្ញោ មុខំ ឱលោកយមានា អដ្ឋំសុ។

តេន ខោ បន សមយេន សាគលនគរំ ទ្វាទស វស្សានិ សុញ្ញំ អហោសិ សមណព្រាហ្មណគហបតិបណ្ឌិតេហិ, យត្ថ សមណព្រាហ្មណគហបតិបណ្ឌិតា បដិវសន្តីតិ សុណាតិ, តត្ថ គន្ត្វា រាជា តេ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, តេ សព្ពេបិ បញ្ហវិសជ្ជនេន រាជានំ អារាធេតុំ អសក្កោន្តា យេន វា តេន វា បក្កមន្តិ។ យេ អញ្ញំ ទិសំ ន បក្កមន្តិ, តេ សព្ពេ តុណ្ហីភូតា អច្ឆន្តិ។ កិច្ឆំ បន យេកុយ្យេន ហិមវន្តមេវ គច្ឆន្តិ។

៨. តេន ខោ បន សមយេន កោដិសតា អរហន្តោ ហិមវន្តេ បព្ពតេ រក្ខិតតលេ បដិវសន្តិ។ អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ ទិព្ពាយ សោតធាតុយា មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ វចនំ សុត្វា យុគន្ធរមត្តកេ កិក្ខុសង្ឃំ សន្និបាតេត្វា កិក្ខូ បុច្ឆិ ‘‘អត្ថាវុសោ កោចិ កិក្ខុ បដិពលោ មិលិន្ទេន រញ្ញា សទ្ធឹ សល្ហបិតុំ កង្ខឹ បដិវិនេតុ’’ន្តិ?

ឯវំ វុត្តេ កោដិសតា អរហន្តោ តុណ្ហី អហេសុំ។ ទុតិយម្បិ តតិយម្បិ បុដ្ឋា តុណ្ហី អហេសុំ។ អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ កិក្ខុសង្ឃំ ឯតទវោច ‘‘អត្ថាវុសោ តាវតិំសភវនេ វេជយន្តស្ស បាចីនតោ កេតុមតី នាម វិមានំ, តត្ថ មហាសេនោ នាម ទេវបុត្តោ បដិវសតិ, សោ បដិពលោ តេន មិលិន្ទេន រញ្ញា សទ្ធឹ សល្ហបិតុំ កង្ខឹ បដិវិនេតុ’’ន្តិ។

អថ ខោ កោដិសតា អរហន្តោ យុគន្ធរបព្ពតេ អន្តរហិតា តាវតិំសភវនេ បាតុរហេសុំ។ អទ្ទសា ខោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ តេ កិក្ខូ ទូរតោវ អាគច្ឆន្តេ, ទិស្វាន យេនាយស្មា អស្សគុត្តោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ អដ្ឋាសិ, ឯកមន្តំ ឋិតោ ខោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ ឯតទវោច ''មហា ខោ, ភន្តេ, កិក្ខុសង្ឃោ អនុប្បត្តោ, អហំ សង្ឃស្ស អាវាមិកោ, ភេនត្តោ, កិំ មយា ករណីយ''ន្តិ?

អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ សក្កំ ទេវានមិន្ទំ ឯតទវោច ''អយំ ខោ, មហារាជ, ជម្ពុទីបេ សាគលនគរេ មិលិន្ទោ នាម រាជា វិតណ្ឌវាទី ទុរាសទោ ទុប្បសហោ បុថុតិត្ថករានំ អគ្គមក្ខាយតិ, សោ កិក្ខុសង្ឃំ ឧបសង្កមិត្វា ទិដ្ឋិវាទេន បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា កិក្ខុសង្ឃំ វិហេឋេតី''តិ។

អថ ខោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ ឯតទវោច ''អយំ ខោ, ភន្តេ, មិលិន្ទោ រាជា ឥតោ ចុតោ មនុស្សេសុ ឧប្បន្នោ, ឯសោ ខោ, ភន្តេ, កេតុមតិវិមានេ មហាសេនោ នាម ទេវបុត្តោ បដិវសតិ, សោ បដិពលោ តេន មិលិន្ទេន រញ្ញា សទ្ធិំ សល្លបិតុំ កង្ខំ បដិវិនេតុំ, តំ ទេវបុត្តំ យាចិស្សាម មនុស្សលោកូបបត្តិយា''តិ។

អថ ខោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ កិក្ខុសង្ឃំ បុរក្ខត្វា កេតុមតិវិមានំ បវិសិត្វា មហាសេនំ ទេវបុត្តំ អាលិង្គិត្វា ឯតទវោច ''យាចតិ តំ, មារិស, កិក្ខុសង្ឃោ មនុស្សលោកូបបត្តិយា''តិ។ ''ន មេ, ភន្តេ, មនុស្សលោកេនត្តោ កម្មពហុលេន, តិព្ពោ មនុស្សលោកោ, ឥធេវាហំ, ភន្តេ, ទេវលោកេ ឧបរូបរូបបត្តិកោ ហុត្វា បរិនិព្ពាយិស្សាមី''តិ។ ទុតិយម្បិ...បេ.... តតិយម្បិ ខោ សក្កេន ទេវានមិន្ទេន យាចិតោ មហាសេនោ ទេវបុត្តោ ឯវមាហ ''ន មេ, ភន្តេ, មនុស្សលោកេនត្តោ កម្មពហុលេន, តិព្ពោ មនុស្សលោកោ, ឥធេវាហំ, ភន្តេ, ទេវលោកេ ឧបរូបរូបបត្តិកោ ហុត្វា បរិនិព្ពាយិស្សាមី''តិ។

អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ មហាសេនំ ទេវបុត្តំ ឯតទវោច ''ឥធ មយំ, មារិស, សទេវកំ លោកំ អនុវិលោកយមានា អញ្ញត្រ តយា មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ វាទំ កិន្ទិត្វា សាសនំ

បគ្គហេតុំ សមត្តំ អញ្ញំ កញ្ចិ ន បស្សាម, យាចតិ តំ, មារិស, កិក្ខុសង្ឃោ, សាធុ សប្បុរិស មនុស្សលោកេ និព្ពត្តិត្វា ទសពលស្ស សាសនំ បគ្គណ្ហាហី''តិ។ ឯវំ វុត្តេ មហាសេនោ ទេវបុត្តោ ''អហំ កិរ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ វាទំ កិន្ទិត្វា ពុទ្ធសាសនំ បគ្គហេតុំ សមត្ថោ ភវិស្សាមី''តិ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ឧទគ្គុទគ្គោ ហុត្វា ''សាធុ, ភន្តេ, មនុស្សលោកេ ឧប្បជ្ជិស្សាមី''តិ បដិញ្ញំ អទាសិ។

៩. អថ ខោ តេ កិក្ខូ ទេវលោកេ តំ ករណីយំ តីរេត្វា ទេវេសុ តាវតឹសេសុ អន្តរហិតា ហិមវន្តេ បព្ពតេ រក្ខិតតលេ បាតុរហេសុំ។

អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ កិក្ខុសង្ឃំ ឯតទវោច ''អត្ថាវុសោ, ឥមស្មិំ កិក្ខុសង្ឃេ កោចិ កិក្ខុ សន្និបាតំ អនាគតោ''តិ។ ឯវំ វុត្តេ អញ្ញតរោ កិក្ខុ អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ ឯតទវោច ''អត្ថិ, ភន្តេ , អាយស្មា ពោហណោ ឥតោ សត្តមេ ទិវសេ ហិមវន្តំ បព្ពតំ បវិសិត្វា និរោធំ សមាបន្នោ, តស្ស សន្តិកេ ទូតំ បាហេថា''តិ។ អាយស្មាបិ ពោហណោ តង្ខណញ្ញេវ និរោធា វុដ្ឋាយ ''សង្ឃោ មំ បដិមានេតី''តិ ហិមវន្តេ បព្ពតេ អន្តរហិតោ រក្ខិតតលេ កោដិសតានំ អរហន្តានំ បុរតោ បាតុរហោសិ។

អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ អាយស្មន្តំ ពោហណំ ឯតទវោច ''កិំ នុ ខោ, អាវុសោ, ពោហណ ពុទ្ធសាសនេ កិជ្ជន្តេ [បលុជ្ជន្តេ (សី. បី.)] ន បស្សសិ សង្ឃស្ស ករណីយានី''តិ។ ''អមនសិការោ មេ, ភន្តេ, អហោសី''តិ។

''តេន, ហាវុសោ ពោហណ, ទណ្ឌកម្មំ ករោហី''តិ។ ''កិំ, ភន្តេ, ករោមី''តិ? ''អត្ថាវុសោ ពោហណ, ហិមវន្តបព្ពតបស្សេ គជង្គលំ [កជង្គលំ (សី. បី.)] នាម ព្រាហ្មណគាមោ, តត្ថ សោណុត្តរោ នាម ព្រាហ្មណោ បដិវសតិ, តស្ស បុត្តោ ឧប្បជ្ជិស្សតិ នាគសេនោតិ នាម ទារកោ, តេន ហិ ត្វំ, អាវុសោ ពោហណ, ទសមាសាធិកានិ សត្ត វស្សានិ តំ កុលំ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា នាគសេនំ ទារកំ នីហរិត្វា បព្ពាជេហិ, បព្ពជិតេវ

តស្មឹ ទណ្ហកម្មតោ មុច្ចិស្សសី''តិ។ អាយស្មាបិ ខោ ពោហណោ ''សាធូ''តិ សម្បដិច្ឆិ។

១០. មហាសេនោបិ ខោ ទេវបុត្តោ ទេវលោកា ចវិត្វា សោណុត្តរព្រាហ្មណស្ស ភរិយាយ កុច្ឆិស្មឹ បដិសន្ធឹ អគ្គហេសិ, សហ បដិសន្ធិគ្គហណា តយោ អច្ឆរិយា អព្ភុតា ធម្មា បាតុរហេសុំ, អាវុធកណ្ហានិ បជ្ជលិសុ, អគ្គសស្សំ អកិនិបួន្នំ, មហាមេឃោ អភិប្បវស្សិ។ អាយស្មាបិ ខោ ពោហណោ តស្ស បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ ទសមាសាធិកានិ សត្ត វស្សានិ តំ កុលំ បិណ្ឌាយ បវិសន្តោ ឯកទិវសម្បិ កដច្ឆុមត្តំ ភត្តំ វា ឧឡុង្កមត្តំ យាគុំ វា អភិវាទនំ វា អញ្ជលិកម្មំ វា សាមីចិកម្មំ វា នាលត្ថ, អថ ខោ អក្កោសញ្ញេវ បរិភាសញ្ញេវ បដិលភតិ ''អតិច្ឆថ ភន្តេ''តិ វចនមត្តម្បិ វត្តា នាម នាហោសិ, ទសមាសាធិកានំ បន សត្តន្នំ វស្សានំ អច្ចយេន ឯកទិវសំ ''អតិច្ឆថ ភន្តេ''តិ វចនមត្តំ អលត្ថ។ តំ ទិវសមេវ ព្រាហ្មណោបិ ពហិ កម្មន្តា អាគច្ឆន្តោ បដិបថេ ថេរំ ទិស្វា ''កឹ, ភោ បព្ពជិត, អម្ហាកំ គេហំ អគមិត្ថា''តិ អាហ។ ''អាម, ព្រាហ្មណ, អគមម្ហា''តិ។ ''អបិ កិញ្ចិ លភិត្ថា''តិ។ ''អាម, ព្រាហ្មណ, លភិម្ហា''តិ។ សោ អនត្តមនោ គេហំ គន្ត្វា បុច្ឆិ ''តស្ស បព្ពជិតស្ស កិញ្ចិ អទត្ថា''តិ។ ''ន កិញ្ចិ អទម្ហា''តិ។ ព្រាហ្មណោ ទុតិយទិវសេ ឃរទ្វារេ យេវ និសីទិ ''អជ្ជ បព្ពជិតំ មុសាវាទេន និគ្គហេស្សាមី''តិ។ ថេរោ ទុតិយទិវសេ ព្រាហ្មណស្ស ឃរទ្វារំ សម្បត្តោ។

ព្រាហ្មណោ ថេរំ ទិស្វាវ ឯវមាហ ''តុម្ហេ ហិយ្យោ អម្ហាកំ គេហេ កិញ្ចិ អលភិត្វាវ ''លភិម្ហា''តិ អវោចុត្ថ, វដ្ដតិ នុ ខោ តុម្ហាកំ មុសាវាទោ''តិ។ ថេរោ អាហ ''មយំ, ព្រាហ្មណ, តុម្ហាកំ គេហេ ( ) [(បវិសន្តា) (ក.)] ទសមាសាធិកានិ សត្ត វស្សានិ 'អតិច្ឆថា'តិ វចនមត្តម្បិ អលភិត្វា ហិយ្យោ 'អតិច្ឆថា'តិ វចនមត្តំ លភិម្ហា, អថេតំ វាចាបដិសន្ថារំ [បដិសន្ថារំ (សី. បី.)] ឧបាទាយ ឯវមវោចុម្ហា''តិ។

ព្រាហ្មណោ ចិន្តេសិ ''ឥមេ វាចាបដិសន្ថារមត្តម្បិ លភិត្វា ជនមជ្ឈេ 'លភិម្ហា'តិ បសំសន្តិ, អញ្ញំ កិញ្ចិ ខាទនីយំ វា ភោជនីយំ វា លភិត្វា កស្មា នប្បសំសន្តី''តិ

បសីទិត្វា អត្តនោ អត្ថាយ បដិយាទិតកត្តតោ កដច្ឆុកិច្ចំ, តទុបិយញ្ច ព្យញ្ជនំ ទាបេត្វា ‘‘ឥមំ កិច្ចំ សព្ពកាលំ តុម្ហេ លភិស្សថា’’តិ អាហ។

សោ បុនទិវសតោ បភុតិ ឧបសង្កមន្តស្ស ថេរស្ស ឧបសមំ ទិស្វា កិយ្យាសោ មត្តាយ បសីទិត្វា ថេរំ និច្ចកាលំ អត្តនោ ឃរេ កត្តវិស្សគ្គករណត្ថាយ យាចិ។ ថេរោ តុណ្ហីភាវេន អធិវាសេត្វា ទិវសេ ទិវសេ កត្តកិច្ចំ កត្វា គច្ឆន្តោ ថោកំ ថោកំ ពុទ្ធវចនំ កថេត្វា គច្ឆតិ។ សាបិ ខោ ព្រាហ្មណី ទសមាសច្ចយេន បុត្តំ វិជាយិ, ‘‘នាគសេនោ’’តិស្ស នាមមកំសុ, សោ អនុក្កមេន វឌ្ឍន្តោ សត្តវស្សិកោ ជាតោ។

១១. អថ ខោ នាគសេនស្ស ទារកស្ស បិតា នាគសេនំ ទារកំ ឯតទវោច ‘‘ឥមស្មិំ ខោ, តាត នាគសេន, ព្រាហ្មណកុលេ សិក្ខានិ សិក្ខេយ្យាសី’’តិ។ ‘‘កតមានិ, តាត, ឥមស្មិំ ព្រាហ្មណកុលេ សិក្ខានិ នាមា’’តិ? ‘‘តយោ ខោ, តាត នាគសេន, វេទា សិក្ខានិ នាម, អវសេសានិ សិប្បានិ សិប្បំ នាមា’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, តាត, សិក្ខិស្សាមី’’តិ។

អថ ខោ សោណុត្តរោ ព្រាហ្មណោ អាចរិយព្រាហ្មណស្ស អាចរិយភាគំ សហស្សំ ទត្វា អន្តោបាសាទេ ឯកស្មិំ គព្ភេ ឯកតោ មញ្ចកំ បញ្ញបេត្វា អាចរិយព្រាហ្មណំ ឯតទវោច ‘‘សជ្ឈាបេហិ ខោ, ត្វំ ព្រាហ្មណ, ឥមំ ទារកំ មន្តានីតិ។ តេន ហិ ‘តាត ទារក’ ឧគ្គណ្ហាហិ មន្តានី’’តិ។ អាចរិយព្រាហ្មណោ សជ្ឈាយតិ នាគសេនស្ស ទារកស្ស ឯកេនេវ ឧទ្ទេសេន តយោ វេទា ហទយង្គតា វាចុគ្គតា សូបធារិតា សុវវត្ថាបិតា សុមនសិកតា អហេសុំ, សកិមេវ ចក្ខុំ ឧទបាទិ តីសុ វេទេសុ សនិឃណ្ឌេកេដុភេសុ [សនិឃណ្ដុភេដុភេសុ (ក.)] សាក្ខរប្បភេទេសុ ឥតិហាសបញ្ចមេសុ បទកោ វេយ្យាករណោ លោកាយតមហាបុរិសលក្ខណេសុ អនវយោ អហោសិ។

អថ ខោ នាគសេនោ ទារកោ បិតរំ ឯតទវោច ‘‘អត្ថិ នុ ខោ, តាត, ឥមស្មិំ ព្រាហ្មណកុលេ ឥតោ ឧត្តរិម្បិ សិក្ខិតព្ពានិ, ឧទាហុ ឯត្តកានេវា’’តិ។ ‘‘នត្ថិ, តាត នាគសេន,

ឥមស្មឹ ព្រាហ្មណកុលេ ឥតោ ឧត្តរិ សិក្ខិតព្ពានិ, ឯត្តកានេវ សិក្ខិតព្ពានី''តិ។

អថ ខោ នាគសេនោ ទារកោ អាចរិយស្ស អនុយោគំ ទត្វា បាសាទា ឱរុយ្ហ បុព្ពារាមាភិមុខោ បាយាសិ។ តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា ពោហណោ វត្តនិយេ សេនាសនេ និសិន្នោ នាគសេនស្ស ទារកស្ស ចេតសា ចេតោបរិវិតក្កមញ្ញាយ និរាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ វត្តនិយេ សេនាសនេ អន្តរហិតោ គជង្គលព្រាហ្មណគាមស្ស បុរតោ បាតុរហោសិ។ អទ្ទសា ខោ នាគសេនោ ទារកោ អត្តនោ ទ្វារកោដ្ឋកេ ឋិតោ អាយស្មន្តំ ពោហណំ ទូរតោវ អាគច្ឆន្តំ, ទិស្វាន អត្តមនោ ឧទគ្គោ បមុទិតោ បីតិសោមនស្សជាតោ ''អប្បេវ នាមាយំ បព្ពជិតោ កញ្ចិ សារំ ជានេយ្យា''តិ យេនាយស្មា ពោហណោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ ពោហណំ ឯតទវោច ''កោ នុ ខោ, ត្វំ មារិស, ឯទិសោ កណ្ហកាសាវវសនោ''តិ។ ''បព្ពជិតោ [ចាបកានំ មលានំ បព្ភាជេតុំ បព្ពជិតោ (សី. បី.)] នាមាហំ ទារកា''តិ។ ''កេន, ត្វំ មារិស, បព្ពជិតោ នាមាសី''តិ? ''ចាបកានិ មលានិ បព្ភាជេតិ, តស្មាហំ, ទារក, បព្ពជិតោ នាមា''តិ។ ''កិំការណា, មារិស, កេសា តេ ន យថា អញ្ញេស''ន្តិ ? ''សោឡសិមេ, ទារក, បលិពោធេ ទិស្វា កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា បព្ពជិតោ។ ''កតមេ សោឡស''? ''អលង្ការបលិពោធោ មណ្ឌនបលិពោធោ តេលមក្ខនបលិពោធោ ណ្ហានបលិពោធោ មាលាបលិពោធោ គន្ធបលិពោធោ វាសនបលិពោធោ ហរីដកបលិពោធោ អាមលកបលិពោធោ វង្គបលិពោធោ ពន្ធនបលិពោធោ កោច្ឆបលិពោធោ កប្បកបលិពោធោ វិជដនបលិពោធោ ឧកាបលិពោធោ, កេសេសុ វិលូនេសុ សោចន្តិ កិលមន្តិ បរិទេវន្តិ ខរត្តាឡិំ កន្ទន្តិ សម្មោហំ អាបជ្ជន្តិ, ឥមេសុ ខោ, ទារក, សោឡសសុ បលិពោធេសុ បលិគុណ្ឋិតា មនុស្សា សព្ពានិ អតិសុខុមានិ សិប្បានិ នាសេន្តី''តិ។

''កិំការណា, មារិស, វត្ថានិបិ តេ ន យថា អញ្ញេស''ន្តិ? ''កាមនិស្សិតានិ ខោ, ទារក, វត្ថានិ, កាមនិស្សិតានិ គិហិព្យញ្ជនកណ្ឌានិ [កមនីយានិ គិហិព្យញ្ជនានិ (សី. បី.)], យានិ កានិចិ ខោ កយានិ វត្តតោ ឧប្បជ្ជន្តិ, តានិ កាសាវវសនស្ស ន ហោន្តិ, តស្មា វត្ថានិបិ មេ ន យថា អញ្ញេស''ន្តិ។ ''ជានាសិ ខោ, ត្វំ មារិស, សិប្បានិ នាមា''តិ? ''អាម, ទារក, ជានាមហំ សិប្បានិ, យំ លោកេ ឧត្តមំ មន្តំ, តម្បិ ជានាមី''តិ។ ''មយ្ហម្បិ តំ, មារិស, ទាតុំ សក្កា''តិ? ''អាម, ទារក, សក្កា''តិ។ ''តេន ហិ មេ ទេហី''តិ។ ''អកាលោ ខោ, ទារក, អន្តរឃរំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋម្ហា''តិ។

អថ ខោ នាគសេនោ ទារកោ អាយស្មតោ ពោហណស្ស ហត្ថតោ បត្តំ គហេត្វា ឃរំ បវេសេត្វា បណីតេន ខាទនីយេន ភោជនីយេន សហត្ថា សន្តប្បេត្វា សម្បវារេត្វា អាយស្មន្តំ ពោហណំ កុត្តាវិ ឱនីតបត្តបាណឹ ឯតទវោច ''ទេហិ មេ ទានិ, មារិស, មន្ត''ន្តិ។ ''យទា ខោ ត្វំ, ទារក, និប្បលិពោធោ ហុត្វា មាតាបិតរោ អនុជានាបេត្វា មយា គហិតំ បព្ពជិតវេសំ គណ្ហិស្សសិ, តទា ទស្សាមី''តិ អាហ។

អថ ខោ នាគសេនោ ទារកោ មាតាបិតរោ ឧបសង្កមិត្វា អាហ ''អម្មតាតា, អយំ បព្ពជិតោ 'យំ លោកេ ឧត្តមំ មន្តំ, តំ ជានាមី'តិ វទតិ, ន ច អត្តនោ សន្តិកេ អបព្ពជិតស្ស ទេតិ, អហំ ឯតស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា តំ ឧត្តមំ មន្តំ ឧគ្គណ្ហិស្សាមី''តិ។ អថស្ស មាតាបិតរោ ''បព្ពជិត្វាបិ នោ បុត្តោ មន្តំ គណ្ហាតុ, គហេត្វា បុន អាគច្ឆិស្សតី''តិ មញ្ញមានា ''គណ្ហ បុត្តា''តិ អនុជានិំសុ។

១៣. អថ ខោ អាយស្មា ពោហណោ នាគសេនំ ទារកំ អាទាយ យេន វត្តនិយំ សេនាសនំ, យេន វិជម្ភវត្ថុ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា វិជម្ភវត្ថុស្មិំ សេនាសនេ ឯកវត្តំ វសិត្វា យេន រក្ខិតតលំ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា កោដិសតានំ អរហន្តានំ មជ្ឈេ នាគសេនំ ទារកំ បព្ពាជេសិ។ បព្ពជិតោ ច បនាយស្មា នាគសេនោ អាយស្មន្តំ ពោហណំ ឯតទវោច ''គហិតោ មេ, ភន្តេ, តវ វចនោ, ទេថ មេ ទានិ មន្ត''ន្តិ។ អថ ខោ អាយស្មា

ពោហណោ ‘‘កិម្ហិ នុ ខោហំ នាគសេនំ វិនេយ្យំ បឋមំ វិនយេ វា សុត្តន្តេ វា អភិធម្មេ វា’’តិ ចិន្តេត្វា ‘‘បណ្ឌិតោ ខោ អយំ នាគសេនោ, សក្កោតិ សុខេនេវ អភិធម្មំ បរិយាបុណិតុ’’ន្តិ បឋមំ អភិធម្មេ វិនេសិ។

អាយស្មា ច នាគសេនោ ‘‘កុសលា ធម្មា, អកុសលា ធម្មា, អព្យាកតា ធម្មា’’តិ តិកទុកបដិមណ្ឌិតំ ធម្មសង្គណីបករណំ, ខន្ធវិភង្គាទិ អដ្ឋារស វិភង្គបដិមណ្ឌិតំ វិភង្គប្បករណំ, ‘‘សង្គហោ អសង្គហោ’’តិ អាទិនា ចុទ្ទសវិធេន វិភត្តំ ធាតុកថាបករណំ, ‘‘ខន្ធបញ្ញត្តិ អាយតនបញ្ញត្តី’’តិ អាទិនា ឆព្ពិធេន វិភត្តំ បុគ្គលបញ្ញត្តិប្បករណំ, សកវាទេ បញ្ចសុត្តសតានិ បរវាទេ បញ្ចសុត្តសតានីតិ សុត្តសហស្សំ សមោធានេត្វា វិភត្តំ កថាវត្ថុប្បករណំ, ‘‘មូលយមកំ ខន្ធយមក’’ន្តិ អាទិនា ទសវិធេន វិភត្តំ យមកប្បករណំ, ‘‘ហេតុបច្ចយោ អារម្មណបច្ចយោ’’តិ អាទិនា ចតុវីសតិវិធេន វិភត្តំ បដ្ឋានប្បករណន្តិ សព្ពំ តំ អភិធម្មបិដកំ ឯកេនេវ សជ្ឈាយេន បគុណំ កត្វា ‘‘តិដ្ឋថ កន្តេ, ន បុន ឱសារេថ, ឯត្តកេនេវាហំ សជ្ឈាយិស្សាមី’’តិ អាហ។

១៤. អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ យេន កោដិសតា អរហន្តោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា កោដិសតេ អរហន្តេ ឯតទវោច ‘‘អហំ ខោ កន្តេ ‘កុសលា ធម្មា, អកុសលា ធម្មា, អព្យាកតា ធម្មា’តិ ឥមេសុ តីសុ បទេសុ បក្ខិបិត្វា សព្ពំ តំ អភិធម្មបិដកំ វិត្ថារេន ឱសារេស្សាមី’’តិ។ ‘‘សាធុ, នាគសេន, ឱសារេហី’’តិ។

អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ សត្ត មាសានិ សត្ត បករណានិ វិត្ថារេន ឱសារេសិ, បឋវី ឧន្នទិ, ទេវតា សាធុការមទំសុ, ព្រហ្មានោ អប្ផោដេសុំ, ទិព្ពានិ ចន្ទនចុណ្ណានិ ទិព្ពានិ ច មន្ទារវបុប្ផានិ អភិប្បវស្សិំសុ។

១៥. អថ ខោ កោដិសតា អរហន្តោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ បរិបុណ្ណវីសតិវស្សំ រក្ខិតតលេ ឧបសម្បាទេសុំ។ ឧបសម្បន្នោ ច បនាយស្មា នាគសេនោ តស្សា រត្តិយា

អច្ចយេន បុព្ពណ្ហសមយំ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ ឧបជ្ឈាយេន សទ្ធឹ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសន្តោ ឯវរូបំ បរិវិតក្កំ ឧប្បាទេសិ ‘‘តុច្ឆោ វត មេ ឧបជ្ឈាយោ, ពាលោ វត មេ ឧបជ្ឈាយោ, ឋបេត្វា អវសេសំ ពុទ្ធវចនំ បឋមំ មំ អភិធម្មេ វិនេសី’’តិ។

អថ ខោ អាយស្មា ពោហណោ អាយស្មតោ នាគសេនស្ស ចេតសា ចេតោបរិវិតក្កមញ្ញាយ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘អនន្តរិកំ ខោ នាគសេន បរិវិតក្កំ វិតក្កេសិ, ន ខោ បនេតំ នាគសេន តវានន្តរិក’’ន្តិ។

អថ ខោ អាយស្មតោ នាគសេនស្ស ឯតទហោសិ ‘‘អច្ឆរិយំ វត ភោ, អព្ភុតំ វត ភោ, យត្រ ហិ នាម មេ ឧបជ្ឈាយោ ចេតសា ចេតោបរិវិតក្កំ ជានិស្សតិ, បណ្ឌិតោ វត មេ ឧបជ្ឈាយោ, យំនូនាហំ ឧបជ្ឈាយំ ខមាបេយ្យ’’ន្តិ។ អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ អាយស្មន្តំ ពោហណំ ឯតទវោច ‘‘ខមថ មេ, កន្តេ, ន បុន ឯវរូបំ វិតក្កេស្សាមី’’តិ។

អថ ខោ អាយស្មា ពោហណោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘ន ខោ ត្យាហំ នាគសេន ឯត្តាវតា ខមាមិ, អត្ថិ ខោ នាគសេន សាគលំ នាម នគរំ, តត្ថ មិលិន្ទោ នាម រាជា រជ្ជំ ការេតិ, សោ ទិដ្ឋិវាទេន បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា កិក្ខសង្ឃំ វិហេឋេតិ, សចេ ត្វំ តត្ថ គន្ត្វា តំ រាជានំ ទមេត្វា ពុទ្ធសាសនេ បសាទេស្សសិ, ឯវាហំ តំ ខមិស្សាមី’’តិ។

‘‘តិដ្ឋតុ, កន្តេ, ឯកោ មិលិន្ទោ រាជា; សចេ, កន្តេ, សកលជម្ពុទីបេ សព្ពេ រាជានោ អាគន្ត្វា មំ បញ្ហំ បុច្ឆេយ្យុំ, សព្ពំ តំ វិសជ្ជេត្វា សម្បទាលេស្សាមិ, ‘ខមថ មេ កន្តេ’តិ វត្វា, ‘ន ខមាមី’តិ វុត្តេ ‘តេន ហិ, កន្តេ, ឥមំ តេមាសំ កស្ស សន្តិកេ វសិស្សាមី’តិ អាហ’’ ។ អយំ ខោ, នាគសេន, អាយស្មា អស្សគុត្តោ វត្តនិយេ សេនាសនេ វិហរតិ, គច្ឆ ត្វំ, នាគសេន, យេនាយស្មា អស្សគុត្តោ តេនុបសង្កម, ឧបសង្កមិត្វា មម វចនេន អាយស្មតោ អស្សគុត្តស្ស បាទេ សិរសា វន្ទ, ឯវញ្ច នំ វទេហិ ‘ឧបជ្ឈាយោ មេ, កន្តេ, តុម្ហាកំ បាទេ សិរសា វន្ទតិ, អប្បាពាធំ អប្បាតង្កំ លហុដ្ឋានំ ពលំ ផាសុវិហារំ បុច្ឆតិ, ឧបជ្ឈាយោ មេ, កន្តេ, ឥមំ

តេមាសំ តុម្ហាកំ សន្តិកេ វសិតុំ មំ បហិណី'តិ, 'កោនាមោ តេ ឧបជ្ឈាយោ'តិ ច វុត្តេ 'ពោហណត្ថេរោ នាម កន្តេ''តិ វទេយ្យាសិ, 'អហំ កោនាមោ'តិ វុត្តេ ឯវំ វទេយ្យាសិ 'មម ឧបជ្ឈាយោ, កន្តេ, តុម្ហាកំ នាមំ ជានាតី''តិ។ ''ឯវំ កន្តេ''តិ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ អាយស្មន្តំ ពោហណំ អភិវាទេត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បត្តចីវរមាទាយ អនុបុព្ពេន ចារិកំ ចរមានោ យេន វត្តនិយំ សេនាសនំ, យេនាយស្មា អស្សគុត្តោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ អដ្ឋាសិ, ឯកមន្តំ ឋិតោ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ ឯតទវោច ''ឧបជ្ឈាយោ មេ, កន្តេ, តុម្ហាកំ បាទេ សិរសា វន្ទតិ, ឯវញ្ច វទេតិ អប្បាពាធំ អប្បាតង្កំ លហុដ្ឋានំ ពលំ ផាសុវិហារំ បុច្ឆតិ, ឧបជ្ឈាយោ មេ, កន្តេ, ឥមំ តេមាសំ តុម្ហាកំ សន្តិកេ វសិតុំ មំ បហិណី''តិ។

អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ''តុំ កិន្នាមោសី''តិ។ ''អហំ, កន្តេ, នាគសេនោ នាមា''តិ។ ''កោនាមោ តេ ឧបជ្ឈាយោ''តិ? ''ឧបជ្ឈាយោ មេ, កន្តេ, ពោហណោ នាមា''តិ។ ''អហំ កោនាមោ''តិ។ ''ឧបជ្ឈាយោ មេ, កន្តេ, តុម្ហាកំ នាមំ ជានាតី''តិ។

''សាធុ, នាគសេន, បត្តចីវរំ បដិសាមេហី''តិ។ ''សាធុ កន្តេ''តិ បត្តចីវរំ បដិសាមេត្វា បុនទិវសេ បរិវេណំ សម្មជ្ជិត្វា មុខោទកំ ទន្តបោណំ ឧបដ្ឋបេសិ។ ថេរោ សម្មជ្ជិតដ្ឋានំ បដិសម្មជ្ជិ, តំ ឧទកំ ឆឌ្ឌេត្វា អញ្ញំ ឧទកំ អាហរិ, តញ្ច ទន្តកដ្ឋំ អបនេត្វា អញ្ញំ ទន្តកដ្ឋំ គណ្ហិ, ន អាលាបសល្លាបំ អកាសិ, ឯវំ សត្ត ទិវសានិ កត្វា សត្តមេ ទិវសេ បុន បុច្ឆិត្វា បុន តេន តថេវ វុត្តេ វស្សាវាសំ អនុជានិ។

១៦. តេន ខោ បន សមយេន ឯកា មហាឧបាសិកា អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ តីសមត្តានិ វស្សានិ ឧបដ្ឋាសិ។ អថ ខោ សា មហាឧបាសិកា តេមាសច្ចយេន យេនាយស្មា អស្សគុត្តោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ ឯតទវោច ''អត្ថិ នុ ខោ, តាត, តុម្ហាកំ សន្តិកេ អញ្ញោ កិក្ខូ''តិ។ ''អត្ថិ, មហាឧបាសិកេ, អម្ហាកំ សន្តិកេ នាគសេនោ នាម កិក្ខូ''តិ។

''តេន ហិ, តាត អស្សគុត្ត, អធិវាសេហិ នាគសេនេន សទ្ធឹ ស្វាតនាយ កត្ត''ន្តិ។ អធិវាសេសិ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ តុណ្ហីភាវេន។

អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ តស្សា រត្តិយា អច្ចយេន បុព្ពណ្ហសមយំ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ អាយស្មតា នាគសេនេន សទ្ធឹ បច្ឆាសមណេន យេន មហាឧបាសិកាយ និវេសនំ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទិ។ អថ ខោ សា មហាឧបាសិកា អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ អាយស្មន្តញ្ច នាគសេនំ បណីតេន ខាទនីយេន ភោជនីយេន សហត្ថា សន្តប្បេសិ សម្បវារេសិ។ អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ កុត្តាវិ ឱនីតបត្តបាណឹ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ''តុំ, នាគសេន, មហាឧបាសិកាយ អនុមោទនំ កវោហី''តិ ឥទំ វត្វា ឧដ្ឋាយាសនា បក្កាមិ។

អថ ខោ សា មហាឧបាសិកា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ''មហល្លិកា ខោហំ, តាត នាគសេន, គម្ភីរាយ ធម្មកថាយ មយ្ហំ អនុមោទនំ កវោហី''តិ។ អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ តស្សា មហាឧបាសិកាយ គម្ភីរាយ ធម្មកថាយ លោកុត្តរាយ សុញ្ញតប្បដិសំយុត្តាយ អនុមោទនំ អកាសិ។ អថ ខោ តស្សា មហាឧបាសិកាយ តស្មឹយេវ អាសនេ វិរជំ វីតមលំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទិ ''យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម''ន្តិ។ អាយស្មាបិ ខោ នាគសេនោ តស្សា មហាឧបាសិកាយ អនុមោទនំ កត្វា អត្តនា ទេសិតំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា តស្មឹយេវ អាសនេ និសិន្នោ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាសិ។

អថ ខោ អាយស្មា អស្សគុត្តោ មណ្ឌលមាឡេ និសិន្នោ ទ្វិន្នម្បិ ធម្មចក្ខុបដិលាភំ ញត្វា សាធុការំ បវត្តេសិ ''សាធុ សាធុ នាគសេន, ឯកេន កណ្ហប្បហារេន ទ្វេ មហាកាយា បទាលិតា''តិ, អនេកានិ ច ទេវតាសហស្សានិ សាធុការំ បវត្តេសុំ។

១៧. អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ ឧដ្ឋាយាសនា យេនាយស្មា អស្សគុត្តោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នំ

ខោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ អាយស្មា អស្សគុត្តោ ឯតទវោច ‘‘គច្ឆ, ត្វំ នាគសេន, បាដលិបុត្តំ, បាដលិបុត្តនគរេ អសោការាមេ អាយស្មា ធម្មរក្ខិតោ បដិវសតិ, តស្ស សន្តិកេ ពុទ្ធវចនំ បរិយាបុណាហី’’តិ។ ‘‘កីវ ទូរោ, ភន្តេ, ឥតោ បាដលិបុត្តនគរ’’ន្តិ? ‘‘យោជនសតានិ ខោ នាគសេនា’’តិ។ ‘‘ទូរោ ខោ, ភន្តេ, មគ្គោ។ អន្តរាមគ្គេ កិក្ខា ទុល្លភា, កថាហំ គមិស្សាមី’’តិ? ‘‘គច្ឆ, ត្វំ នាគសេន, អន្តរាមគ្គេ បិណ្ឌាបាតំ លភិស្សសិ សាលីនំ ឱទនំ វិគតកាឡកំ អនេកសូបំ អនេកព្យញ្ជន’’ន្តិ។ ‘‘ឯវំ ភន្តេ’’តិ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ អាយស្មន្តំ អស្សគុត្តំ អភិវាទេត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បត្តចីវរមាទាយ យេន បាដលិបុត្តំ តេន ចារិកំ បក្កាមិ។

១៨. តេន ខោ បន សមយេន បាដលិបុត្តកោ សេដ្ឋិ បញ្ចហិ សកដសតេហិ បាដលិបុត្តគាមិមគ្គំ បដិបន្នោ ហោតិ។ អទ្ទសា ខោ បាដលិបុត្តកោ សេដ្ឋិ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ទូរតោវ អាគច្ឆន្តំ, ទិស្វាន យេនាយស្មា នាគសេនោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ អភិវាទេត្វា ‘‘កុហិំ គច្ឆសិ តាតា’’តិ អាហ។ ‘‘បាដលិបុត្តំ គហបតី’’តិ។ ‘‘សាធុ តាត, មយម្បិ បាដលិបុត្តំ គច្ឆាម។ អម្ហេហិ សទ្ធិំ សុខំ គច្ឆថា’’តិ។

អថ ខោ បាដលិបុត្តកោ សេដ្ឋិ អាយស្មតោ នាគសេនស្ស ឥរិយាបថេ បសីទិត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ បណីតេន ខាទនីយេន ភោជនីយេន សហត្ថា សន្តប្បេត្វា សម្បវារេត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ កុត្តរិ ឱនីតបត្តបាណិំ អញ្ញតរំ នីចំ អាសនំ គហេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នោ ខោ បាដលិបុត្តកោ សេដ្ឋិ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘កិន្នាមោសិ ត្វំ តាតា’’តិ។ ‘‘អហំ, គហបតិ, នាគសេនោ នាមា’’តិ។ ‘‘ជានាសិ ខោ, ត្វំ តាត, ពុទ្ធវចនំ នាមា’’តិ? ‘‘ជានាមិ ខោហំ, គហបតិ, អភិធម្មបទានី’’តិ។ ‘‘លាភា នោ តាត, សុលទ្ធំ នោ តាត, អហម្បិ ខោ, តាត, អាភិធម្មិកោ, ត្វម្បិ អាភិធម្មិកោ, កណ, តាត, អភិធម្មបទានី’’តិ។ អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ បាដលិបុត្តកស្ស សេដ្ឋិស្ស អភិធម្មំ ទេសេសិ, ទេសេន្តេ យេវ បាដលិបុត្តកស្ស សេដ្ឋិស្ស វិរជំ វីតមលំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទិ ‘‘យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម’’ន្តិ។

អថ ខោ បាដលិបុត្តកោ សេដ្ឋិ បញ្ចមត្តានិ សកដសតានិ បុរតោ ឧយ្យោជេត្វា សយំ បច្ឆតោ គច្ឆន្តោ បាដលិបុត្តស្ស អវិទូរេ ទ្វេធាបថេ ឋត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ''អយំ ខោ, តាត នាគសេន, អសោការាមស្ស មគ្គោ, ឥទំ ខោ, តាត, អម្ហាកំ កម្ពលរតនំ សោឡសហត្ថំ អាយាមេន, អដ្ឋហត្ថំ វិត្ថារេន, បដិគ្គណ្ហាហិ ខោ, តាត, ឥទំ កម្ពលរតនំ អនុកម្បំ ឧបាទាយា''តិ។ បដិគ្គហេសិ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ តំ កម្ពលរតនំ អនុកម្បំ ឧបាទាយ។ អថ ខោ បាដលិបុត្តកោ សេដ្ឋិ អត្តមនោ ឧទគ្គោ បមុទិតោ បីតិសោមនស្សជាតោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ អភិវាទេត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។

១៩. អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ យេន អសោការាមោ យេនាយស្មា ធម្មរក្ខិតោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ ធម្មរក្ខិតំ អភិវាទេត្វា អត្តនោ អាគតការណំ កថេត្វា អាយស្មតោ ធម្មរក្ខិតស្ស សន្តិកេ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ ឯកេនេវ ឧទ្ទេសេន តីហិ មាសេហិ ព្យញ្ជនសោ បរិយាបុណិត្វា បុន តីហិ មាសេហិ អត្ថសោ មនសាកាសិ។

អថ ខោ អាយស្មា ធម្មរក្ខិតោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ''សេយ្យថាបិ, នាគសេន, គោបាលកោ គាវោ រក្ខតិ, អញ្ញេ គោរសំ បរិភុញ្ជន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, ត្វំ នាគសេន, តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ ជាវន្តោបិ ន ភាគី សាមញ្ញស្សា''តិ។ ''ហោតុ, ភន្តេ, អលំ ឯត្តកេនា''តិ។ តេនេវ ទិវសភាគេន តេន រត្តិភាគេន សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិ, សហ សច្ចប្បដិវេធេន អាយស្មតោ នាគសេនស្ស សព្ពេ ទេវា សាធុការមទំសុ, បថវី ឧន្នទិ, ព្រហ្មានោ អច្ឆោដេសុំ, ទិព្ពានិ ចន្ទនចុណ្ណានិ ទិព្ពានិ ច មន្ទារវបុប្ផានិ អភិប្បវស្សិំសុ។

២០. តេន ខោ បន សមយេន កោដិសតា អរហន្តោ ហិមវន្តេ បព្ពតេ រក្ខិតតលេ សន្និបតិត្វា អាយស្មតោ នាគសេនស្ស សន្តិកេ ទូតំ បាហេសុំ ''អាគច្ឆតុ នាគសេនោ, ទស្សនកាមា មយំ នាគសេន''ន្តិ។ អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ ទូតស្ស វចនំ សុត្វា អសោការាមេ អន្តរហិតោ ហិមវន្តេ បព្ពតេ រក្ខិតតលេ កោដិសតានំ អរហន្តានំ បុរតោ បាតុរហោសិ។

អថ ខោ កោដិសតា អរហន្តោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោចុំ ''ឯសោ ខោ, នាគសេន, មិលិន្ទោ រាជា កិក្ខុសង្ឃំ វិហេឋេតិ រាទប្បដិរាទេន បញ្ហបុច្ឆាយ។ សាធុ, នាគសេន, គច្ឆ ត្វំ មិលិន្ទំ រាជានំ ទមេហី''តិ។ ''តិដ្ឋតុ, កន្តេ, ឯកោ មិលិន្ទោ រាជា; សចេ, កន្តេ, សកលជម្ពុទីបេ រាជានោ អាគន្ត្វា មំ បញ្ហំ បុច្ឆេយ្យុំ, សព្ពំ តំ វិសជ្ជេត្វា សម្បទាលេស្សាមិ, គច្ឆថ រោ, កន្តេ, អច្ឆម្ភិតា សាគលនគរ''ន្តិ។ អថ ខោ ថេរោ កិក្ខូ សាគលនគរំ កាសាវប្បដ្ឋេតំ ឥសិរាតបដិរាតំ អកំសុ។

២១. តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា អាយុបាលោ សង្ឃេយ្យបរិវេណេ បដិវសតិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អមច្ចេ ឯតទវោច ''រមណីយា វត តោ ទោសិនា រត្តិ, កន្នុ ខ្វជ្ជ សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា ឧបសង្កមេយ្យាម សាកច្ឆាយ បញ្ហបុច្ឆនាយ, កោ មយា សទ្ធឹ សល្លបិតុំ ឧស្សហតិ កង្ខឹ បដិវិនេតុ''ន្តិ។ ឯវំ វុត្តេ បញ្ចសតា យោនកា រាជានំ មិលិន្ទំ ឯតទវោចុំ ''អត្ថិ, មហារាជ, អាយុបាលោ នាម ថេរោ តេបិដកោ ពហុស្សុតោ អាគតាគមោ, សោ ឯតរហិ សង្ឃេយ្យបរិវេណេ បដិវសតិ; គច្ឆ, ត្វំ មហារាជ, អាយស្មន្តំ អាយុបាលំ បញ្ហំ បុច្ឆស្សូ''តិ។ ''តេន ហិ, ភណេ, កទន្តស្ស អារោចេថា''តិ។

អថ ខោ នេមិត្តិកោ អាយស្មតោ អាយុបាលស្ស សន្តិកេ ទូតំ បាហេសិ ''រាជា, កន្តេ, មិលិន្ទោ អាយស្មន្តំ អាយុបាលំ ទស្សនកាមោ''តិ។ អាយស្មាបិ ខោ អាយុបាលោ ឯវមាហ ''តេន ហិ អាគច្ឆតូ''តិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា បញ្ចមត្តេហិ យោនកសតេហិ បរិវុតោ រថវរមារុយ្ហ យេន សង្ឃេយ្យបរិវេណំ យេនាយស្មា អាយុបាលោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មតា អាយុបាលេន សទ្ធឹ សម្មោទិ, សម្មោទនីយំ កថំ សារណីយំ វីតិសារេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នោ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ អាយុបាលំ ឯតទវោច ''កិមត្ថិយា, កន្តេ អាយុបាល, តុម្ហាកំ បព្ពជ្ជា, កោ ច តុម្ហាកំ បរមត្ថោ''តិ។ ថេរោ អាហ ''ធម្មចរិយសមចរិយត្ថា ខោ, មហារាជ, បព្ពជ្ជា, សាមញ្ញផលំ ខោ បន អម្ហាកំ បរមត្ថោ''តិ។ ''អត្ថិ បន, កន្តេ, កោចិ គិហីបិ ធម្មចារី សមចារី''តិ? ''អាម, មហារាជ, អត្ថិ គិហីបិ ធម្មចារី សមចារី, កតវតិ ខោ, មហារាជ, ពារាណសិយំ ឥសិបតនេ មិគទាយេ

ធម្មចក្កំ បវត្តេន្តេ អដ្ឋារសន្នំ ព្រហ្មកោដីនំ ធម្មាភិសមយោ អហោសិ, ទេវតានំ បន ធម្មាភិសមយោ គណនបថំ វីតិវត្តោ, សព្ពេតេ គិហិភូតា, ន បព្ពជិតា។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ភគវតា ខោ មហាសមយសុត្តន្តេ ទេសិយមានេ, មហាមង្គលសុត្តន្តេ ទេសិយមានេ, សមចិត្តបរិយាយសុត្តន្តេ ទេសិយមានេ, រាហុលោវាទសុត្តន្តេ ទេសិយមានេ, បរាភវសុត្តន្តេ ទេសិយមានេ គណនបថំ វីតិវត្តានំ ទេវតានំ ធម្មាភិសមយោ អហោសិ, សព្ពេតេ គិហិភូតា, ន បព្ពជិតា’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, ភន្តេ អាយុបាល, និវត្តិកា តុម្ហាកំ បព្ពជ្ជា, បុព្ពេ កតស្ស បាបកម្មស្ស និស្សន្ទេន សមណា សក្យបុត្តិយា បព្ពជន្តិ ធុតង្គានិ ច បរិហរន្តិ។ យេ ខោ តេ, ភន្តេ អាយុបាល, ភិក្ខូ ឯកាសនិកា, នូន តេ បុព្ពេ បវេសំ កោគហារកា ចោរា, តេ បវេសំ កោគេ អច្ឆិន្ទិត្វា តស្ស កម្មស្ស និស្សន្ទេន ឯតរហិ ឯកាសនិកា ភវន្តិ, ន លភន្តិ កាលេន កាលំ បរិភុញ្ជិតុំ, នត្ថិ តេសំ សីលំ, នត្ថិ តបោ, នត្ថិ ព្រហ្មចរិយំ។ យេ ខោ បន តេ, ភន្តេ អាយុបាល, ភិក្ខូ អព្ភោកាសិកា, នូន តេ បុព្ពេ គាមឃាតកា ចោរា, តេ បវេសំ គេហានិ វិនាសេត្វា តស្ស កម្មស្ស និស្សន្ទេន ឯតរហិ អព្ភោកាសិកា ភវន្តិ, ន លភន្តិ សេនាសនានិ បរិភុញ្ជិតុំ, នត្ថិ តេសំ សីលំ, នត្ថិ តបោ, នត្ថិ ព្រហ្មចរិយំ។ យេ ខោ បន តេ, ភន្តេ អាយុបាល, ភិក្ខូ នេសជ្ជិកា, នូន តេ បុព្ពេ បន្តទូសកា ចោរា, តេ បវេសំ បថិកេ ជនេ គហេត្វា ពន្ធិត្វា និសីទាបេត្វា តស្ស កម្មស្ស និស្សន្ទេន ឯតរហិ នេសជ្ជិកា ភវន្តិ, ន លភន្តិ សេយ្យំ កប្បេតុំ, នត្ថិ តេសំ សីលំ, នត្ថិ តបោ, នត្ថិ ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ អាហ។

ឯវំ វុត្តេ អាយស្មា អាយុបាលោ តុណ្ហី អហោសិ, ន កិញ្ចិ បដិភាសិ។ អថ ខោ បញ្ចសតា យោនកា រាជានំ មិលិន្ទំ ឯតទវោចុំ ‘‘បណ្ឌិតោ, មហារាជ, ថេរោ, អបិ ច ខោ អវិសារទោ ន កិញ្ចិ បដិភាសតី’’តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ អាយុបាលំ តុណ្ហីភូតំ ទិស្វា អច្ឆោដេត្វា ឧក្កុដ្ឋឹ កត្វា យោនកេ ឯតទវោច ‘‘តុច្ឆោ វត កោ ជម្ពុទីបោ, បលាបោ វត កោ ជម្ពុទីបោ, នត្ថិ កោចិ

សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា, យោ មយា សទ្ធឹ សល្លបិតុំ ឧស្សហតិ កង្ខំ បដិវិនេតុ''ន្តិ។

២២. អថ ខោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ សព្ពំ តំ បរិសំ អនុវិលោកេន្តស្ស អកីតេ អមង្កុភូតេ យោនកេ ទិស្វា ឯតទហោសិ ''និស្សំសយំ អត្តិ មញ្ញេ អញ្ញោ កោចិ បណ្ឌិតោ ភិក្ខុ, យោ មយា សទ្ធឹ សល្លបិតុំ ឧស្សហតិ, យេនិមេ យោនកា ន មង្កុភូតា''តិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា យោនកេ ឯតទវោច ''អត្តិ, កណេ, អញ្ញោ កោចិ បណ្ឌិតោ ភិក្ខុ, យោ មយា សទ្ធឹ សល្លបិតុំ ឧស្សហតិ កង្ខំ បដិវិនេតុ''ន្តិ។

តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា នាគសេនោ សមណគណបរិវុតោ សង្ឃី គណី គណាចរិយោ ញាតោ យសស្សី សាធុសម្មតោ ពហុជនស្ស បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ មេធាវី និបុណោ វិញ្ញូ វិភាវី វិនីតោ វិសារទោ ពហុស្សុតោ តេបិដកោ វេទគូ បកិន្នពុទ្ធិមា អាគតាគមោ បកិន្នបដិសម្ភិទោ នវង្គសត្ថុសាសនេ បរិយត្តិធរោ បារមិប្បត្តោ ជិនវចនេ ធម្មត្តទេសនាបដិវេធកុសលោ អក្ខយវិចិត្របដិភានោ ចិត្រកថី កល្យាណវាក្ករណោ ទុរាសទោ ទុប្បសហោ ទុរុត្តរោ ទុរាវរណោ ទុន្និវារយោ, សាគរោ វិយ អក្ខោភោ, គិរិរាជា វិយ និច្ចលោ, រណញ្ជហោ តមោនុទោ បភង្ករោ មហាកថី បរគណិគណមថនោ បរតិត្ថិយមទ្ទនោ ភិក្ខូនំ ភិក្ខុនីនំ ឧបាសកានំ ឧបាសិកានំ រាជូនំ រាជមហាមត្តានំ សក្កតោ គរុកតោ មានិតោ បូជិតោ អបចិតោ លាភី ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានំ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តោ វុទ្ធានំ វិញ្ញូនំ សោតាវធានេន សមន្នាគតានំ សទ្ទស្សេន្តោ នវង្គំ ជិនសាសនរតនំ, ឧបទិសន្តោ ធម្មមគ្គំ, ជាវេន្តោ ធម្មប្បជ្ជោតំ, ឧស្សាបេន្តោ ធម្មយូបំ, យជន្តោ ធម្មយាគំ, បគ្គណ្ហន្តោ ធម្មទ្ធជំ, ឧស្សាបេន្តោ ធម្មកេតុំ, ធមេន្តោ [ឧប្បឡាសេន្តោ (សី. បី.)] ធម្មសង្ខំ, អាហនន្តោ ធម្មភេរិំ, នទន្តោ សីហនាទំ, គជ្ជន្តោ ឥទ្ធគជ្ជិតំ, មធុរគិរគជ្ជិតេន ញាណវរវិជ្ជុជាលបរិវេឋិតេន ករុណាជលករិតេន មហតា ធម្មាមតមេឃេន សកលលោកមភិតប្បយន្តោ គាមនិគមរាជធានីសុ ចារិកំ ចរមានោ អនុបុព្ពេន សាគលនគរំ អនុប្បត្តោ ហោតិ។ តត្រ សុទំ អាយស្មា នាគសេនោ អសីតិយា

កិត្តុសហស្សេហិ សទ្ធឹ សង្ឃេយ្យបរិវេណេ បដិវសតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

‘‘ពហុស្សុតោ ចិត្រកថី, និបុណោ ច វិសារទោ;
សាមយិកោ ច កុសលោ, បដិភានេ ច កោវិទោ។

‘‘តេ ច តេបិដកា កិត្តូ, បញ្ចនេកាយិកាបិ ច;
ចតុនេកាយិកា ចេវ, នាគសេនំ បុរក្ខរុំ។

‘‘គម្ភីរបញ្ញោ មេធាវី, មគ្គាមគ្គស្ស កោវិទោ;
ឧត្តមត្ថំ អនុប្បត្តោ, នាគសេនោ វិសារទោ។

‘‘តេហិ កិត្តូហិ បរិវុតោ, និបុណេហិ សច្ចវាទិភិ;
ចរន្តោ គាមនិគមំ, សាគលំ ឧបសង្កមិ។

‘‘សង្ឃេយ្យបរិវេណស្មឹ , នាគសេនោ តទា វសិ;
កថេតិ សោ មនុស្សេហិ, បព្ពតេ កេសរី យថា’’តិ។

២៣. អថ ខោ ទេវមន្តិយោ រាជានំ មិលិន្ទំ ឯតទវោច ‘‘អាគមេហិ, ត្វំ មហារាជ; អត្ថិ, មហារាជ, នាគសេនោ នាម ថេរោ បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ មេធាវី វិនីតោ វិសារទោ ពហុស្សុតោ ចិត្រកថី កល្យាណបដិភានោ អត្តធម្មនិរុត្តិបដិភានបដិសម្ភិទាសុ បារមិប្បត្តោ, សោ ឯតរហិ សង្ឃេយ្យបរិវេណេ បដិវសតិ, គច្ឆ, ត្វំ មហារាជ, អាយស្មន្តំ នាគសេនំ បញ្ហំ បុច្ឆស្សុ, ឧស្សហតិ សោ តយា សទ្ធឹ សល្លបិតុំ កង្ខឹ បដិវិនេតុ’’ន្តិ។ អថ ខោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ សហសា ‘‘នាគសេនោ’’តិ សទ្ទំ សុត្វាវ អហុទេវ កយំ, អហុទេវ ឆម្ភិតត្តំ, អហុទេវ លោមហំសោ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា ទេវមន្តិយំ ឯតទវោច ‘‘ឧស្សហតិ កោ នាគសេនោ

កិត្តុ មយា សទ្ធឹ សល្ហបិតុ''ន្តិ? ''ឧស្សហតិ, មហារាជ, អបិ ឥន្ទយមវរុណកុវេរបជាបតិ សុយាម សន្តុសិតលោកបាលេហិបិ បិតុបិតាមហេន មហាព្រហ្មុនាបិ សទ្ធឹ សល្ហបិតុំ, កិមង្គឹ បន មនុស្សភូតេនា''តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា ទេវមន្តិយំ ឯតទវោច ''តេន ហិ, ត្វំ ទេវមន្តិយ, កទន្តស្ស សន្តិកេ ទូតំ បេសេហី''តិ។ ''ឯវំ ទេវ''តិ ខោ ទេវមន្តិយោ អាយស្មតោ នាគសេនស្ស សន្តិកេ ទូតំ បាហេសិ ''រាជា, ភន្តេ, មិលិន្ទោ អាយស្មន្តំ ទស្សនកាមោ''តិ។ អាយស្មាបិ ខោ នាគសេនោ ឯវមាហ ''តេន ហិ អាគច្ឆតូ''តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា បញ្ចមត្តេហិ យោនកសតេហិ បរិវុតោ រថវរមារុយ្ហ មហតា ពលកាយេន សទ្ធឹ យេន សង្ឃារាមោ តេនុបសង្កមិ។ តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា នាគសេនោ អសីតិយា កិត្តុសហស្សេហិ សទ្ធឹ មណ្ឌលមាឡេ និសិន្នោ ហោតិ។ អទ្ទសា ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មតោ នាគសេនស្ស បរិសំ ទូរតោវ, ទិស្វាន ទេវមន្តិយំ ឯតទវោច ''កស្សេសា, ទេវមន្តិយ, មហតី បរិសា''តិ? ''អាយស្មតោ ខោ, មហារាជ, នាគសេនស្ស បរិសា''តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ អាយស្មតោ នាគសេនស្ស បរិសំ ទូរតោវ ទិស្វា អហុទេវ កយំ, អហុទេវ ឆម្ភិតត្តំ, អហុទេវ លោមហំសោ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា ខគ្គបរិវារិតោ វិយ គជោ, គរុឡបរិវារិតោ វិយ នាគោ, អជគរបរិវារិតោ វិយ កោត្តុកោ [កោត្តុកោ (សី. បី.)], មហិសបរិវុតោ វិយ អច្ឆោ, នាគានុពន្ធោ វិយ មណ្ឌុកោ, សទ្ធូលានុពន្ធោ វិយ មិគោ, អហិតុណ្ឌិកសមាគតោ [អតិគុណ្ឌិកសមាគតោ (សី. បី.)] វិយ បន្នគោ, មជ្ជារសមាគតោ វិយ ឧន្ទូរោ, កូតវេជ្ជសមាគតោ វិយ បិសាចោ, រាហុមុខគតោ វិយ ចន្ទោ, បន្នគោ វិយ បេឡន្តរគតោ, សកុណោ វិយ បញ្ជរន្តរគតោ, មច្ឆោ វិយ ជាលន្តរគតោ, វាឡវនមនុប្បវិដ្ឋោ វិយ បុរិសោ, វេស្សវណាបរាធិកោ វិយ យក្ខោ, បរិក្ខីណាយុកោ វិយ ទេវបុត្តោ កីតោ ឧព្ពិគ្គោ ឧត្រស្តោ សំវិគ្គោ លោមហដ្ឋជាតោ វិមនោ ទុម្មនោ កន្តចិត្តោ វិបរិណតមានសោ

‘‘មា មំ អយំ បរិជនោ បរិភវី’’តិ សតិំ [ធីតិំ (សី. បី.)] ឧបដ្ឋបេត្វា ទេវមន្តិយំ ឯតទវោច – ‘‘មា ខោ, ត្វំ ទេវមន្តិយ, អាយស្មន្តំ នាគសេនំ មយ្ហំ អាចិក្ខេយ្យាសិ, អនក្ខាតញ្ញេវាហំ នាគសេនំ ជានិស្សាមី’’តិ។ ‘‘សាធុ, មហារាជ, តុណ្ហេវ ជានាហី’’តិ។

តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា នាគសេនោ តស្សា កិក្ខុបរិសាយ បុរតោ ចត្តាលីសាយ កិក្ខុសហស្សានំ នវកតរោ ហោតិ បច្ឆតោ ចត្តាលីសាយ កិក្ខុសហស្សានំ វុឌ្ឍតរោ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា សព្ពំ តំ កិក្ខុសង្ឃំ បុរតោ ច បច្ឆតោ ច មជ្ឈតោ ច អនុវិលោកេន្តោ អទ្ទសា ខោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ទូរតោវ កិក្ខុសង្ឃស្ស មជ្ឈេ និសិន្នំ កេសរសីហំ វិយ វិគតភយភេរវំ វិគតលោមហំសំ វិគតភយសារជ្ជំ, ទិស្វាន អាការេនេវ អញ្ញាសិ ‘‘ឯសោ ខោ ឯត្ត នាគសេនោ’’តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា ទេវមន្តិយំ ឯតទវោច ‘‘ឯសោ ខោ, ទេវមន្តិយ, អាយស្មា នាគសេនោ’’តិ។ ‘‘អាម, មហារាជ, ឯសោ ខោ នាគសេនោ, សុដ្ឋុ ខោ, ត្វំ មហារាជ, នាគសេនំ អញ្ញាសី’’តិ។ តតោ រាជា តុណ្ហោ អហោសិ ‘‘អនក្ខាតោវ មយា នាគសេនោ អញ្ញាតោ’’តិ។ អថ ខោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ទិស្វាវ អហុទេវ ភយំ, អហុទេវ ឆម្ភិតត្តំ, អហុទេវ លោមហំសោ។

តេនាហុ –

‘‘ចរណេន ច សម្បន្នំ, សុទន្តំ ឧត្តមេ ទមេ;

ទិស្វា រាជា នាគសេនំ, ឥទំ វចនមព្រវិ។

‘‘កថិតា [កថិកា (សី. បី.)] មយា ពហូ ទិដ្ឋា, សាកច្ឆា ឱសដា ពហូ;

ន តាទិសំ កយំ អាសិ, អជ្ជ តាសោ យថា មម។

‘‘និស្សំសយំ បរាជយោ, មម អជ្ជ ភវិស្សតិ;

ជយោ ច នាគសេនស្ស, យថា ចិត្តំ ន សណ្ឋិត’’ន្តិ។

ពាហិរកថា និដ្ឋិតា។

២-៣. មិលិន្ទបញ្ហោ

១. មហាវគ្គោ

១. បញ្ញត្តិបញ្ហោ

១. អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា យេនាយស្មា នាគសេនោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មតា នាគសេនេន សទ្ធិំ សម្មោទិ, សម្មោទនីយំ កថំ សារណីយំ វីតិសារេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ អាយស្មាបិ ខោ នាគសេនោ បដិសម្មោទនីយេនេវ [បដិសម្មោទិ, តេនេវ (សី.)] មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ ចិត្តំ អារាធេសិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘កថំ កទន្តោ ញាយតិ, កិន្នាមោសិ កន្តេ’’តិ? ‘‘នាគសេនោ’’តិ ខោ អហំ, មហារាជ, ញាយាមិ, ‘‘នាគសេនោ’’តិ ខោ មំ, មហារាជ, សព្រហ្មចារី សមុទាចរន្តិ, អបិ ច មាតាបិតរោ នាមំ ករោន្តិ ‘‘នាគសេនោ’’តិ វា ‘‘សូរសេនោ’’តិ វា ‘‘វីរសេនោ’’តិ វា ‘‘សីហសេនោ’’តិ វា, អបិ ច ខោ, មហារាជ, សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ នាមមត្តំ យទិទំ នាគសេនោតិ, ន ហេត្ថ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា ឯវមាហ ‘‘សុណន្តុ មេ ភោន្តោ បញ្ចសតា យោនកា អសីតិសហស្សា ច កិរ្ហ, អយំ នាគសេនោ ឯវមាហ ‘ន ហេត្ថ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី’តិ, កល្ល នុ ខោ តទភិនន្ទិតុ’’ន្តិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘សចេ, ភន្តេ នាគសេន, បុគ្គលោ នូបលព្ភតិ, កោ ចរហិ តុម្ហាកំ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារំ ទេតិ, កោ តំ បរិភុញ្ជតិ, កោ សីលំ រក្ខតិ, កោ ភាវនមនុយុញ្ជតិ, កោ មគ្គផលនិព្ពានានិ សច្ឆិករោតិ, កោ បាណំ ហនតិ, កោ អទិន្នំ អាទិយតិ, កោ កាមេសុមិច្ឆាចារំ ចរតិ, កោ មុសា ភណតិ, កោ មជ្ជំ បិវតិ, កោ បញ្ចានន្តរិយកម្មំ ករោតិ, តស្មា នត្ថិ កុសលំ, នត្ថិ អកុសលំ, នត្ថិ កុសលាកុសលានំ កម្មានំ កត្តា វា kāraṇā vā, នត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ, សចេ , ភន្តេ នាគសេន, យោ តុម្ហេ មារេតិ, នត្ថិ តស្សាបិ បាណាតិបាតោ, តុម្ហាកម្បិ, ភន្តេ នាគសេន, នត្ថិ អាចរិយោ, នត្ថិ ឧបជ្ឈាយោ, នត្ថិ ឧបសម្បទា។ ‘នាគសេនោតិ មំ, មហារាជ, សព្រហ្មចារី សមុទាចរន្តី’តិ យំ វទេសិ, ‘កតមោ ឯត្ថ នាគសេនោ ? កិន្នុ ខោ, ភន្តេ, កេសា នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘លោមា នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘នខា...បេ.... ទន្តា...បេ.... តចោ...បេ.... មំសំ...បេ.... ន្ហារុ...បេ.... អដ្ឋិ...បេ.... អដ្ឋិមិញ្ជំ...បេ.... វក្កំ...បេ.... ហទយំ...បេ.... យកនំ...បេ.... កិលោមកំ...បេ.... បិហកំ...បេ.... បប្ផាសំ...បេ.... អន្តំ...បេ.... អន្តគុណំ...បេ.... ឧទរិយំ...បេ.... ករីសំ...បេ.... បិត្តំ...បេ.... សេម្ហំ...បេ.... បុព្ពោ...បេ.... លោហិតំ...បេ.... សេទោ...បេ.... មេទោ...បេ.... អស្សុ...បេ.... វសា...បេ.... ខេឡោ...បេ.... សិង្ឃាណិកា...បេ.... លសិកា...បេ.... មុត្តំ...បេ.... មត្ថកេ មត្ថលុង្គំ នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិមហារាជា’’តិ។ ‘‘កិំ នុ ខោ, ភន្តេ, រូបំ នាគសេនោ’’តិ? ‘‘នហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘វេទនា នាគសេនោ’’តិ?‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘សញ្ញា នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘សង្ខារា នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘វិញ្ញាណំ នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘កិំ បន, ភន្តេ, រូបវេទនាសញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណំ នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘កិំ បន, ភន្តេ, អញ្ញត្រ រូបវេទនាសញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណំ នាគសេនោ’’តិ? ‘‘ន ហិ មហារាជា’’តិ។ ‘‘តមហំ

កន្តេ, បុច្ឆន្តោ បុច្ឆន្តោ ន បស្សាមិ នាគសេនំ។ នាគសេនសទ្ទោ យេវ នុ ខោ, កន្តេ, នាគសេនោ''តិ? ''ន ហិ មហារាជា''តិ។ ''កោ បនេត្ត នាគសេនោ, អលិកំ តុំ, កន្តេ, ភាសសិ មុសាវាទំ, នត្ថិ នាគសេនោ''តិ។

អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ មិលិន្ទំ រាជានំ ឯតទវោច ''តុំ ខោសិ, មហារាជ, ខត្តិយសុខុមាលោ អច្ចន្តសុខុមាលោ, តស្ស តេ, មហារាជ, មជ្ឈន្ហិកសមយំ តត្តាយ ភូមិយា ឧណ្ហាយ វាលិកាយ ខាយ សក្ខរកថលិកាយ [ខរ សក្ខរកឋលវាលិកា (សី. បី.)] មទ្ទិតា បាទេនាគច្ឆន្តស្ស បាទា រុជ្ជន្តិ, កាយោ កិលមតិ, ចិត្តំ ឧបហញ្ញតិ, ទុក្ខសហគតំ កាយវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, កិំ នុ ខោ តុំ បាទេនាគតោសិ, ឧទាហុ វាហនេនា''តិ? ''នាហំ, កន្តេ, បាទេនាគច្ឆាមិ, រថេនាហំ អាគតោស្មី''តិ។ ''សចេ, តុំ មហារាជ, រថេនាគតោសិ, រថំ មេ អាវោចេហិ, កិំ នុ ខោ, មហារាជ, ឆ្លាសា រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''អក្ខោ រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''ចក្កានិ រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''រថបញ្ជរំ រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''រថទណ្ឌកោ រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យុគំ រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''រស្មិយោ រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''បតោទលដ្ឋិ រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''កិំ នុ ខោ, មហារាជ, ឆ្លាសាអក្ខចក្ករថបញ្ជររថទណ្ឌយុគរស្មិបតោទា រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''កិំ បន, មហារាជ, អញ្ញត្រ ឆ្លាសាអក្ខចក្ករថបញ្ជររថទណ្ឌយុគរស្មិបតោទា រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''តមហំ, មហារាជ, បុច្ឆន្តោ បុច្ឆន្តោ ន បស្សាមិ រថំ។ រថសទ្ទោយេវ នុ ខោ, មហារាជ, រថោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''កោ បនេត្ត រថោ, អលិកំ, តុំ មហារាជ, ភាសសិ មុសាវាទំ, នត្ថិ រថោ, តុំសិ, មហារាជ, សកលជម្ពុទីបេ អគ្គរាជា, កស្ស បន តុំ ភាយិត្វា មុសាវាទំ ភាសសិ, សុណន្តុ មេ ភោន្តោ បញ្ចសតា យោនកា អសីតិសហស្សា ច កិក្ខូ, អយំ មិលិន្ទោ រាជា ឯវមាហ 'រថេនាហំ អាគតោស្មី'តិ, សចេ តុំ, មហារាជ, រថេនាគតោ'សិ, រថំ មេ អាវោចេហី'តិ វុត្តោ សមានោ រថំ ន សម្បាទេតិ, កល្លំ នុ ខោ តទកិនន្ទិតុ''ន្តិ។ ឯវំ វុត្តេ បញ្ចសតា យោនកា អាយស្មតោ នាគសេនស្ស សាធុការំ ទត្វា មិលិន្ទំ រាជានំ ឯតទវោចុំ ''ឥទានិ ខោ តុំ, មហារាជ, សក្កោន្តោ ភាសស្សូ''តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘នាហំ, ភន្តេ នាគសេន, មុសា ភណាមិ, ឦសញ្ច បដិច្ច អក្ខញ្ច បដិច្ច ចក្កានិ ច បដិច្ច រថបញ្ជរញ្ច បដិច្ច រថទណ្ឌកញ្ច បដិច្ច ‘រថោ’តិ សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ នាមមត្តំ បវត្តតី’’តិ។

‘‘សាធុ ខោ, ត្វំ មហារាជ, រថំ ជានាសិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, មយ្ហម្បិ កេសេ ច បដិច្ច លោមេ ច បដិច្ច...បេ.... មត្តកេ មត្តលុង្គញ្ច បដិច្ច រូបញ្ច បដិច្ច វេទនញ្ច បដិច្ច សញ្ញញ្ច បដិច្ច សង្ខារេ ច បដិច្ច វិញ្ញាណញ្ច បដិច្ច ‘នាគសេនោ’តិ សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ នាមមត្តំ បវត្តតិ, បរមត្ថតោ បនេត្ថ បុគ្គលោ នូបលព្ភតិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, វជិរាយ ភិក្ខុនិយា ភគវតោ សម្មុខា –

‘‘‘យថា ហិ អង្គសម្ភារា, ហោតិ សទ្ទោ រថោ ឥតិ;

ឯវំ ខន្ធេសុ សន្តេសុ, ហោតិ ‘‘សត្តោ’’តិ សម្មុតី’’’តិ [បស្ស សំ. និ. ១.១៧១]។

‘‘អច្ឆរិយំ, ភន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ, ភន្តេ នាគសេន, អតិចិត្រានិ បញ្ហបដិភានានិ វិសជ្ជិតានិ, យទិ ពុទ្ធោ តិដ្ឋេយ្យ សាធុការំ ទទេយ្យ, សាធុ សាធុ នាគសេន, អតិចិត្រានិ បញ្ហបដិភានានិ វិសជ្ជិតានី’’តិ។

បញ្ញត្តិបញ្ហោ បឋមោ។

២. វស្សគណនបញ្ហោ

២. ‘‘កតិវស្សោសិ ត្វំ, ភន្តេ នាគសេនា’’តិ? ‘‘សត្តវស្សោហំ, មហារាជា’’តិ។ ‘‘កេ តេ, ភន្តេ, សត្ត, ត្វំ វា សត្ត, គណនា វា សត្តា’’តិ?

តេន ខោ បន សមយេន មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ សព្ភករណបដិមណ្ឌិតស្ស

អលង្កតបដិយត្តស្ស បថវិយំ ឆាយា ទិស្សតិ, ឧទកមណិកេ ច ឆាយា ទិស្សតិ។ អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ មិលិន្ទំ រាជានំ ឯតទវោច ‘‘អយំ តេ, មហារាជ, ឆាយា បថវិយំ ឧទកមណិកេ ច ទិស្សតិ, កឹ បន, មហារាជ, ត្វំ វា រាជា, ឆាយា វា រាជា’’តិ? ‘‘អហំ, កន្តេ នាគសេន, រាជា, នាយំ ឆាយា រាជា, មំ បន និស្សាយ ឆាយា បវត្តតី’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វស្សានំ គណនា សត្ត, ន បនាហំ សត្ត, មំ បន និស្សាយ សត្ត បវត្តតិ, ឆាយូបមំ មហារាជា’’តិ។ ‘‘អច្ឆរិយំ, កន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ, កន្តេ នាគសេន, អតិចិត្រានិ បញ្ហបដិភានានិ វិសជ្ជិតានី’’តិ។

វស្សគណនបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. វីមំសនបញ្ហោ

៣. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, សល្ហបិស្សសិ មយា សទ្ធិ’’ន្តិ? ‘‘សចេ, ត្វំ មហារាជ, បណ្ឌិតវាទំ [បណ្ឌិតវាទា (សី. បី.)] សល្ហបិស្សសិ សល្ហបិស្សាមិ, សចេ បន រាជវាទំ សល្ហបិស្សសិ ន សល្ហបិស្សាមី’’តិ។ ‘‘កថំ, កន្តេ នាគសេន, បណ្ឌិតា សល្ហបន្តី’’តិ? ‘‘បណ្ឌិតានំ ខោ, មហារាជ, សល្ហាបេ អាវេឋនម្បិ កយិរតិ, និព្ពេឋនម្បិ កយិរតិ, និគ្គហោបិ កយិរតិ, បដិកម្មម្បិ កយិរតិ, វិស្សាសោបិ [វិសេសោបិ (សី. បី.)] កយិរតិ, បដិវិស្សាសោបិ កយិរតិ, ន ច តេន បណ្ឌិតា កុប្បន្តិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, បណ្ឌិតា សល្ហបន្តី’’តិ។ ‘‘កថំ បន, កន្តេ, រាជានោ សល្ហបន្តី’’តិ? ‘‘រាជានោ ខោ, មហារាជ, សល្ហាបេ ឯកំ វត្ថុំ បដិជានន្តិ, យោ តំ វត្ថុំ វិលោមេតិ, តស្ស ទណ្ឌំ អាណាបេន្តិ ‘ឥមស្ស ទណ្ឌំ បណេថា’តិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, រាជានោ សល្ហបន្តី’’តិ។ ‘‘បណ្ឌិតវាទាហំ, កន្តេ, សល្ហបិស្សាមិ, នោ រាជវាទំ, វិស្សជ្ជោ កទន្តោ សល្ហបតុ យថា កិក្ខុនា វា សាមណេរេន វា ឧបាសកេន វា អារាមិកេន វា សទ្ធឹ សល្ហបតិ, ឯវំ វិស្សជ្ជោ កទន្តោ សល្ហបតុ មា ភាយតូ’’តិ។ ‘‘សុដ្ឋុ មហារាជា’’តិ ថេរោ អព្ភានុមោទិ។

ពជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, បុច្ឆិស្សាមី’’តិ។ ‘‘បុច្ឆ មហារាជា’’តិ។ ‘‘បុច្ឆិតោសិ មេ កន្តេ’’តិ។ ‘‘វិសជ្ជិតំ មហារាជា’’តិ។ ‘‘កឹ បន, កន្តេ, តយា វិសជ្ជិត’’ន្តិ? ‘‘កឹ បន, មហារាជ, តយា បុច្ឆិត’’ន្តិ។

វីមំសនបញ្ហោ តតិយោ។

៤. អនន្តកាយបញ្ហោ

៤. អថ ខោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ ឯតទហោសិ ‘‘បណ្ឌិតោ ខោ អយំ ភិក្ខុ បដិពលោ មយា សទ្ធឹ សល្លបិតុំ, ពហុកានិ ច មេ ឋានានិ បុច្ឆិតព្ពានិ ភវិស្សន្តិ, យាវ អបុច្ឆិតានិ យេវ តានិ ឋានានិ ភវិស្សន្តិ, អថ សូរិយោ អត្ថំ គមិស្សតិ, យំនូនាហំ ស្វេ អន្តេបុរេ សល្លបេយ្យ’’ន្តិ។ អថ ខោ ពជា ទេវមន្តិយំ ឯតទវោច ‘‘តេន ហិ, ត្វំ ទេវមន្តិយ, កទន្តស្ស អារោចេយ្យាសិ ‘ស្វេ អន្តេបុរេ រញ្ញោ សទ្ធឹ សល្លាបោ ភវិស្សតី’’’តិ។ ឥទំ វត្វា មិលិន្ទោ ពជា ឧដ្ឋាយាសនា ថេរំ នាគសេនំ អាបុច្ឆិត្វា រថំ អភិរូហិត្វា ‘‘នាគសេនោ នាគសេនោ’’តិ សជ្ឈាយំ ករោន្តោ បក្កាមិ។

អថ ខោ ទេវមន្តិយោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘ពជា, កន្តេ, មិលិន្ទោ ឯវមាហ ‘ស្វេ អន្តេបុរេ រញ្ញោ សទ្ធឹ សល្លាបោ ភវិស្សតី’’’តិ។ ‘‘សុដ្ឋូ’’តិ ថេរោ អព្ភានុមោទិ។ អថ ខោ តស្សា រត្តិយា អច្ចយេន ទេវមន្តិយោ ច អនន្តកាយោ ច មង្កុរោ ច សព្ពទិន្នោ ច យេន មិលិន្ទោ ពជា តេនុបសង្កមឹសុ, ឧបសង្កមិត្វា ពជានំ មិលិន្ទំ ឯតទវោចុំ ‘‘អាគច្ឆតុ, មហារាជ, កទន្តោ នាគសេនោ’’តិ? ‘‘អាម អាគច្ឆតូ’’តិ។ ‘‘កិត្តកេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ អាគច្ឆតូ’’តិ? ‘‘យត្តកេ ភិក្ខូ ឥច្ឆតិ, តត្តកេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ អាគច្ឆតូ’’តិ។

អថ ខោ សព្ពទិន្នោ អាហ ‘‘អាគច្ឆតុ, មហារាជ, ទសហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធិ’’ន្តិ, ទុតិយម្បិ ខោ ពជា អាហ ‘‘យត្តកេ ភិក្ខូ ឥច្ឆតិ, តត្តកេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ អាគច្ឆតូ’’តិ។ ទុតិយម្បិ ខោ

សព្ពទិន្នោ អាហ ''អាគច្ឆតុ, មហារាជ, ទសហិ កិក្ខូហិ សទ្ធិ''ន្តិ។ តតិយម្បិ ខោ រាជា អាហ ''យត្តកេ កិក្ខូ ឥច្ឆតិ, តត្តកេហិ កិក្ខូហិ សទ្ធឹ អាគច្ឆតូ''តិ។ តតិយម្បិ ខោ សព្ពទិន្នោ អាហ ''អាគច្ឆតុ, មហារាជ, ទសហិ កិក្ខូហិ សទ្ធិ''ន្តិ។ ''សព្ពោ បនាយំ សក្ការោ បដិយាទិតោ, អហំ កណាមិ 'យត្តកេ កិក្ខូ ឥច្ឆតិ, តត្តកេហិ កិក្ខូហិ សទ្ធឹ អាគច្ឆតូ'តិ។ អយំ, កណេ សព្ពទិន្នោ, អញ្ញថា កណតិ, កឹ នុ មយំ នប្បដិពលា កិក្ខូនំ កោជនំ ទាតុ''ន្តិ? ឯវំ វុត្តេ សព្ពទិន្នោ មង្កុ អហោសិ។

អថ ខោ ទេវមន្តិយោ ច អនន្តកាយោ ច មង្កុភេ ច យេនាយស្មា នាគសេនោ តេនុបសង្កមិំសុ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោចុំ ''រាជា, កន្តេ, មិលិន្ទោ ឯវមាហ 'យត្តកេ កិក្ខូ ឥច្ឆតិ, តត្តកេហិ កិក្ខូហិ សទ្ធឹ អាគច្ឆតូ''តិ។ អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ បុព្ពណ្ហសមយំ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ អសីតិយា កិក្ខុសហស្សេហិ សទ្ធឹ សាគលំ បាវិសិ។

អថ ខោ អនន្តកាយោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ និស្សាយ គច្ឆន្តោ អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ''កន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ 'នាគសេនោ'តិ, កតមោ ឯត្ថ, នាគសេនោ''តិ? ថេរោ អាហ ''កោ បនេត្ថ 'នាគសេនោ'តិ មញ្ញសី''តិ? ''យោ សោ, កន្តេ, អព្ភន្តរេ វាតោ ជីវោ បវិសតិ ច និក្ខមតិ ច, សោ 'នាគសេនោ'តិ មញ្ញាមី''តិ។ ''យទិ បនេសោ វាតោ និក្ខមិត្វា នប្បវិសេយ្យ, បវិសិត្វា ន និក្ខមេយ្យ, ជីវេយ្យ នុ ខោ សោ បុរិសោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យេ បនិមេ សង្ខធមកា សង្ខឹ ធមេន្តិ, តេសំ វាតោ បុន បវិសតី''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យេ បនិមេ វំសធមកា វំសំ ធមេន្តិ, តេសំ វាតោ បុន បវិសតី''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យេ បនិមេ សិង្គធមកា សិង្គឹ ធមេន្តិ, តេសំ វាតោ បុន បវិសតី''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''អថ កិស្ស បន តេន ន មរន្តី''តិ។ ''នាហំ បដិពលោ តយា វាទិនា សទ្ធឹ សល្លបិតុំ, សាធុ, កន្តេ, អត្តំ ជប្បេហី''តិ។ ''នេសោ ជីវោ, អស្សាសបស្សាសា នាមេតេ កាយសង្ខារា''តិ ថេរោ អភិធម្មកថំ កថេសិ។ អថ អនន្តកាយោ ឧបាសកត្តំ បដិវេទេសីតិ។

អនន្តកាយបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. បព្ពជ្ជបញ្ហោ

៥. អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ យេន មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ និវេសនំ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ សបរិសំ បណីតេន ខាទនីយេន ភោជនីយេន សហត្ថា សន្តប្បេត្វា សម្បវារេត្វា ឯកមេកំ កិក្ខុំ ឯកមេកេន ទុស្សយុគេន អច្ឆាទេត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ តិចីវរេន អច្ឆាទេត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘កន្តេ នាគសេន ទសហិ, កិក្ខូហិ សទ្ធិំ ឥធ និសីទថ, អវសេសា គច្ឆន្តូ’’តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ កុត្តាវិ ឱនីតបត្តបាណិំ វិទិត្វា អញ្ញតរំ នីចំ អាសនំ គហេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នោ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘កន្តេ នាគសេន, កិម្ហិ ហោតិ កថាសល្ហាបោ’’តិ? ‘‘អត្ថេន មយំ, មហារាជ, អត្ថិកា, អត្តេ ហោតុ កថាសល្ហាបោ’’តិ។

រាជា អាហ ‘‘កិមត្ថិយា, កន្តេ នាគសេន, តុម្ហាកំ បព្ពជ្ជា, កោ ច តុម្ហាកំ បរមត្ថោ’’តិ។ ថេរោ អាហ ‘‘កិន្តិ, មហារាជ, ឥទំ ទុក្ខំ និរុជ្ឈេយ្យ, អញ្ញញ្ច ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ។ ឯតទត្ថា, មហារាជ, អម្ហាកំ បព្ពជ្ជា, អនុបាទា បរិនិព្ពានំ ខោ បន អម្ហាកំ បរមត្ថោ’’តិ។

‘‘កិំ បន, កន្តេ នាគសេន, សព្ពេ ឯតទត្ថាយ បព្ពជន្តី’’តិ? ‘‘ន ហិ, មហារាជ, កេចិ ឯតទត្ថាយ បព្ពជន្តិ, កេចិ រាជាភិនីតា [រាជភីតិតា (សី.)] បព្ពជន្តិ, កេចិ ចោរាភិនីតា [ចោរភីតិតា (សី.)] បព្ពជន្តិ, កេចិ ឥណដ្ដា បព្ពជន្តិ, កេចិ អាជីវិកត្ថាយ បព្ពជន្តិ, យេ បន សម្មា បព្ពជន្តិ, តេ ឯតទត្ថាយ បព្ពជន្តី’’តិ។

‘‘តុំ បន, ភន្តេ, ឯតទត្ថាយ បព្ពជិតោសី’’តិ? ‘‘អហំ ខោ, មហារាជ, ទហរកោ សន្តោ បព្ពជិតោ, ន ជានាមិ ឥមស្ស នាមត្ថាយ បព្ពជាមីតិ, អបិ ច ខោ មេ ឯវំ អហោសិ ‘បណ្ឌិតា ឥមេ សមណា សក្យបុត្តិយា, តេ មំ សិក្ខាបេស្សន្តី’តិ, ស្វាហំ តេហិ សិក្ខាបិតោ ជានាមិ ច បស្សាមិ ច ‘ឥមស្ស នាមត្ថាយ បព្ពជ្ជា’’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា’’តិ។

បព្ពជ្ជបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. បដិសន្ធិបញ្ហោ

៦. រាជា អាហ ‘‘ភន្តេ នាគសេន, អត្ថិ កោចិ មតោ ន បដិសន្ធហតី’’តិ។ ថេរោ អាហ ‘‘កោចិ បដិសន្ធហតិ, កោចិ ន បដិសន្ធហតី’’តិ។ ‘‘កោ បដិសន្ធហតិ, កោ ន បដិសន្ធហតី’’តិ? ‘‘សកិលេសោ, មហារាជ, បដិសន្ធហតិ, និក្កិលេសោ ន បដិសន្ធហតី’’តិ។ ‘‘តុំ បន, ភន្តេ នាគសេន, បដិសន្ធហិស្សសី’’តិ? ‘‘សចេ, មហារាជ, សឧបាទានោ ភវិស្សាមិ បដិសន្ធហិស្សាមិ, សចេ អនុបាទានោ ភវិស្សាមិ ន បដិសន្ធហិស្សាមី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា’’តិ។

បដិសន្ធិបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. យោនិសោមនសិការបញ្ហោ

៧. រាជា អាហ ‘‘ភន្តេ នាគសេន, យោ ន បដិសន្ធហតិ, ននុ សោ យោនិសោ មនសិការេន ន បដិសន្ធហតី’’តិ? ‘‘យោនិសោ ច មហារាជ, មនសិការេន បញ្ញាយ ច

អញ្ញេហិ ច កុសលេហិ ធម្មេហី''តិ។ ''ននុ, កន្តេ, យោនិសោ មនសិការោ យេវ បញ្ញា''តិ? ''ន ហិ, មហារាជ, អញ្ញោ មនសិការោ, អញ្ញា បញ្ញា, តមេសំ ខោ, មហារាជ, អជេឡកគោណមហិំសឱដ្ឋគទ្រភានម្បិ មនសិការោ អត្ថិ, បញ្ញា បន តេសំ នត្ថី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

យោនិសោមនសិការបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. មនសិការលក្ខណបញ្ហោ

៨. រាជា អាហ ''កិំលក្ខណោ, ភន្តេ នាគសេន, មនសិការោ, កិំលក្ខណា បញ្ញា''តិ? ''ឧហនលក្ខណោ ខោ, មហារាជ, មនសិការោ, ឆេទនលក្ខណា បញ្ញា''តិ។

''កថំ ឧហនលក្ខណោ មនសិការោ, កថំ ឆេទនលក្ខណា បញ្ញា, ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''ជានាសិ, ត្វំ មហារាជ, យវលាវកេ''តិ។ ''អាម, ភន្តេ, ជានាមី''តិ។ ''កថំ, មហារាជ, យវលាវកា យវំ លុនន្តី''តិ? ''វាមេន, ភន្តេ, ហត្ថេន យវកលាបំ គហេត្វា ទក្ខិណេន ហត្ថេន ទាត្តំ គហេត្វា ទាត្តេន ឆិន្ទន្តី''តិ។

''យថា, មហារាជ, យវលាវកោ វាមេន ហត្ថេន យវកលាបំ គហេត្វា ទក្ខិណេន ហត្ថេន ទាត្តំ គហេត្វា យវំ ឆិន្ទតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគាវចរោ មនសិការេន មានសំ គហេត្វា បញ្ញាយ កិលេសេ ឆិន្ទតិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, ឧហនលក្ខណោ មនសិការោ, ឯវំ ឆេទនលក្ខណា បញ្ញា''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

មនសិការលក្ខណបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. សីលលក្ខណបញ្ហោ

៩. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ ‘អញ្ញេហិ ច កុសលេហិ ធម្មេហី’តិ, កតមេ តេ កុសលា ធម្មា’’តិ? ‘‘សីលំ, មហារាជ, សទ្ធា វីរិយំ សតិ សមាធិ, ឥមេ តេ កុសលា ធម្មា’’តិ។ ‘‘កិំលក្ខណំ, កន្តេ, សីល’’ន្តិ? ‘‘បតិដ្ឋានលក្ខណំ, មហារាជ, សីលំ សព្ពេសំ កុសលានំ ធម្មានំ, តន្ទ្វិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គសតិបដ្ឋានសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទឈានវិមោក្ខស- មាធិសមាបត្តីនំ សីលំ បតិដ្ឋំ, សីលេ បតិដ្ឋិតោ ខោ, មហារាជ, យោគាវចរោ សីលំ និស្សាយ សីលេ បតិដ្ឋាយ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ភាវេតិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយន្តិ, សព្ពេ កុសលា ធម្មា ន បរិហាយន្តី’’តិ។ ‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, យេ កេចិ ពីជគាមភូតគាមា វុឌ្ឍិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជន្តិ, សព្ពេ តេ បថវិំ និស្សាយ បថវិយំ បតិដ្ឋាយ វុឌ្ឍិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគាវចរោ សីលំ និស្សាយ សីលេ បតិដ្ឋាយ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ភាវេតិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយ’’ន្តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, យេ កេចិ ពលករណីយា កម្មន្តា កយិរន្តិ, សព្ពេ តេ បថវិំ និស្សាយ បថវិយំ បតិដ្ឋាយ កយិរន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគាវចរោ សីលំ និស្សាយ សីលេ បតិដ្ឋាយ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ភាវេតិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយ’’ន្តិ ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, នគរវឌ្ឍកី នគរំ មាបេតុកាមោ បឋមំ នគរដ្ឋានំ សោធាបេត្វា ខាណុកណ្ដកំ អបកឌ្ឍាបេត្វា ភូមិំ សមំ ការាបេត្វា តតោ អបរភាគេ វីថិចតុក្កសិង្ឃាដកាទិបរិច្ឆេទេន វិភជិត្វា នគរំ មាបេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគាវចរោ សីលំ និស្សាយ សីលេ បតិដ្ឋាយ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ភាវេតិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយ’’ន្តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, លង្ឃកោ សិប្បំ ទស្សេតុកាមោ បឋវិំ ខណាបេត្វា សក្ខរកថលំ អបកឌ្ឍាបេត្វា ភូមិំ សមំ ការាបេត្វា មុទុកាយ ភូមិយា សិប្បំ ទស្សេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគាវចរោ សីលំ និស្សាយ សីលេ បតិដ្ឋាយ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ភាវេតិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយន្តិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា –

‘‘‘សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោ, ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយំ;

អាតាបី និបកោ ភិក្ខុ, សោ ឥមំ វិជដយេ ជដ’ន្តិ [បស្ស សំ. និ. ១.២៣]។

‘‘‘អយំ បតិដ្ឋា ធរណីវ បាណិនំ, ឥទញ្ច មូលំ កុសលាភិវុឌ្ឍិយា;

មុខញ្ចិទំ សព្ពជិនានុសាសនេ, យោ សីលក្ខន្ធោ វរបាតិមោក្ខិយោ’’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា’’តិ។

សីលលក្ខណបញ្ហោ នវមោ។

១០. សម្បសាទនលក្ខណសទ្ធាបញ្ហោ

១០. រាជា អាហ ‘‘ភន្តេ នាគសេន, កិំលក្ខណា សទ្ធា’’តិ? ‘‘សម្បសាទនលក្ខណា ច, មហារាជ, សទ្ធា, សម្បក្ខន្ទនលក្ខណា ចា’’តិ។ ‘‘កថំ, ភន្តេ, សម្បសាទនលក្ខណា សទ្ធា’’តិ? ‘‘សទ្ធា ខោ, មហារាជ, ឧប្បជ្ជមានា នីវរណេ វិក្ខម្ភេតិ, វិនីវរណំ ចិត្តំ ហោតិ អច្ឆំ វិប្បសន្នំ អនាវិលំ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, សម្បសាទនលក្ខណា សទ្ធា’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, រាជា ចក្កវត្តី ចតុរង្គិនិយា សេនាយ សទ្ធិំ អទ្ធានមគ្គប្បដិបន្នោ បរិត្តំ ឧទកំ តរេយ្យ, តំ ឧទកំ ហត្ថីហិ ច អស្សេហិ ច រថេហិ ច បត្តីហិ

ច ខុកិតំ កវេយ្យ អាវិលំ លុឡិតំ កលលីភូតំ។ ឧត្តិណ្ណោ ច រាជា ចក្កវត្តី មនុស្សេ អាណាបេយ្យ ‘បានីយំ, កណេ, អាហរថ, បិវិស្សាមី’តិ, រញ្ញោ ច ឧទកប្បសាទកោ មណិ កវេយ្យ។ ‘ឯវំ ទេវា’តិ ខោ តេ មនុស្សា រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស បដិស្សុត្វា តំ ឧទកប្បសាទកំ មណិំ ឧទកេ បក្ខិបេយ្យុំ, តស្មិំ ឧទកេ បក្ខិត្តមត្តេ សង្ខសេវាលបណកំ វិគច្ឆេយ្យ, កទ្ទមោ ច សន្និសីទេយ្យ, អច្ឆំ កវេយ្យ ឧទកំ វិប្បសន្នំ អនាវិលំ។ តតោ រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស បានីយំ ឧបនាមេយ្យុំ ‘បិវតុ, ទេវ, បានីយ’ន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ឧទកំ, ឯវំ ចិត្តំ ទដ្ឋព្ពំ, យថា តេ មនុស្សា, ឯវំ យោគាវចរោ ទដ្ឋព្ពោ, យថា សង្ខសេវាលបណកំ កទ្ទមោ ច, ឯវំ កិលេសា ទដ្ឋព្ពា។ យថា ឧទកប្បសាទកោ មណិ, ឯវំ សទ្ធា ទដ្ឋព្ពា, យថា ឧទកប្បសាទកេ មណិម្ហិ ឧទកេ បក្ខិត្តមត្តេ សង្ខសេវាលបណកំ វិគច្ឆេយ្យ, កទ្ទមោ ច សន្និសីទេយ្យ, អច្ឆំ កវេយ្យ ឧទកំ វិប្បសន្នំ អនាវិលំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សទ្ធា ឧប្បជ្ជមានា នីវរណេ វិក្ខម្ភេតិ, វិនីវរណំ ចិត្តំ ហោតិ អច្ឆំ វិប្បសន្នំ អនាវិលំ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, សម្បសាទនលក្ខណា សទ្ធា’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

សម្បសាទនលក្ខណសទ្ធាបញ្ហោ ទសមោ។

១១. សម្បក្ខន្ទនលក្ខណសទ្ធាបញ្ហោ

១១. ‘‘កថំ, កន្តេ, សម្បក្ខន្ទនលក្ខណា សទ្ធា’’តិ,? ‘‘យថា, មហារាជ, យោគាវចរោ អញ្ញេសំ ចិត្តំ វិមុត្តំ បស្សិត្វា សោតាបត្តិផលេ វា សកទាគាមិផលេ វា អនាគាមិផលេ វា អរហត្តេ វា សម្បក្ខន្ទតិ យោគំ ករោតិ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ អសច្ឆិកតស្ស សច្ឆិកិរិយាយ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, សម្បក្ខន្ទនលក្ខណា សទ្ធា’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, ឧបរិបព្ពតេ មហាមេឃោ អភិប្បវស្សេយ្យ, តំ ឧទកំ យថានិន្នំ បវត្តមានំ បព្ពតកន្ទរបទរសាខា បរិបូរេត្វា នទិំ បរិបូរេយ្យ, សា ឧភតោ កូលានិ សំវិស្សន្ទន្តី គច្ឆេយ្យ, អថ មហាជនកាយោ អាគន្ត្វា តស្សា នទិយា ឧត្តានតំ វា គម្ភីរតំ វា អជានន្តោ កីតោ វិត្តតោ តីរេ តិដ្ឋេយ្យ, អថញ្ញតរោ បុរិសោ អាគន្ត្វា អត្តនោ ថាមញ្ច ពលញ្ច សម្បស្សន្តោ គាឡ្ហំ កច្ឆំ ពន្ធិត្វា បក្ខន្ទិត្វា តរេយ្យ, តំ តិណ្ណំ បស្សិត្វា មហាជនកាយោបិ តរេយ្យ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគាវចរោ អញ្ញេសំ ចិត្តំ វិមុត្តំ បស្សិត្វា សោតាបត្តិផលេ វា សកទាគាមិផលេ វា អនាគាមិផលេ វា អរហត្តេ វា សម្បក្ខន្ទតិ យោគំករោតិ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ អសច្ឆិកតស្ស សច្ឆិកិរិយាយ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, សម្បក្ខន្ទនលក្ខណា សទ្ធាតិ។ កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា សំយុត្តនិកាយវរេ –

‘‘‘‘សទ្ធាយ តរតី ឱឃំ, អប្បមាទេន អណ្ណវំ;

វីរិយេន ទុក្ខមច្ចេតិ, បញ្ញាយ បរិសុជ្ឈតី’’’តិ [បស្ស សំ. និ. ១.២៤៦]។

‘‘កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា’’តិ។

សម្បក្ខន្ទនលក្ខណសទ្ធាបញ្ហោ ឯកាទសមោ។

១២. វីរិយលក្ខណបញ្ហោ

១២. រាជា អាហ ‘‘ភន្តេ នាគសេន, កិំលក្ខណំ វីរិយ’’ន្តិ? ‘‘ឧបត្ថម្ភនលក្ខណំ, មហារាជ, វីរិយំ, វីរិយូបត្ថម្ភិតា សព្ពេ កុសលា ធម្មា ន បរិហាយន្តី’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ គេហេ បតន្តេ អញ្ញេន ទារុនា ឧបត្ថម្ភេយ្យ, ឧបត្ថម្ភិតំ សន្តំ ឯវំ តំ គេហំ ន បតេយ្យ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ,

ឧបត្តម្ភនលក្ខណំ វីរិយំ, វីរិយូបត្តម្ភិតា សព្ពេ កុសលា ធម្មា ន បរិហាយន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ កពោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, បរិត្តកំ សេនំ មហតី សេនា កញ្ជេយ្យ, តតោ រាជា អញ្ញមញ្ញំ អនុស្សាវេយ្យ អនុបេសេយ្យ អត្តនោ បរិត្តកាយ សេនាយ ពលំ អនុបទំ ទទេយ្យ, តាយ សទ្ធិ បរិត្តកា សេនា មហតិំ សេនំ កញ្ជេយ្យ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឧបត្តម្ភនលក្ខណំ វីរិយំ, វីរិយូបត្តម្ភិតា សព្ពេ កុសលា ធម្មា ន បរិហាយន្តិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា – 'វីរិយវា ខោ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតិ។ សាវជ្ជំ បជហតិ, អនវជ្ជំ ភាវេតិ។ សុទ្ធមត្តានំ បរិហរតី''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

វីរិយលក្ខណបញ្ហោ ទ្វាទសមោ។

១៣. សតិលក្ខណបញ្ហោ

១៣. រាជា អាហ ''ភន្តេ នាគសេន, កិំលក្ខណា សតី''តិ? ''អបិលាបនលក្ខណា, មហារាជ, សតិ, ឧបគ្គណ្ហនលក្ខណា ចា''តិ។ ''កថំ, ភន្តេ, អបិលាបនលក្ខណា សតី''តិ? ''សតិ, មហារាជ, ឧប្បជ្ជមានា កុសលាកុសលសាវជ្ជានវជ្ជហីនប្បណីតកណ្ហសុក្កសប្បដិភាគធម្មេ អបិលាបេតិ 'ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ឥមេ ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ឥមេ ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, ឥមានិ បញ្ច ពលានិ, ឥមេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា, អយំ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, អយំ សមថោ, អយំ វិបស្សនា, អយំ វិជ្ជា, អយំ វិមុត្តី'តិ។ តតោ យោគាវចរោ សេវិតព្ពេ ធម្មេ សេវតិ, អសេវិតព្ពេ ធម្មេ ន សេវតិ។ កជិតព្ពេ ធម្មេ កជតិ អកជិត្តព្ពេ ធម្មេ ន កជតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, អបិលាបនលក្ខណា សតី''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស កណ្ហាគារិកោ រាជានំ ចក្កវត្តឹ សាយំ បាតំ យសំ សរាបេតិ 'ឯត្តកា, ទេវ, តេ ហត្ថី, ឯត្តកា អស្សា, ឯត្តកា រថា, ឯត្តកា បត្តី, ឯត្តកំ ហិរញ្ញំ, ឯត្តកំ សុវណ្ណំ, ឯត្តកំ សាបតេយ្យំ, តំ ទេវោ សរតូ'តិ រញ្ញោ សាបតេយ្យំ អបិលាបេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សតិ ឧប្បជ្ជមានា កុសលាកុសលសាវជ្ជានវជ្ជហីនប្បណីតកណ្ហសុក្កសប្បដិភាគធម្មេ អបិលាបេតិ 'ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ឥមេ ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ឥមេ ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, ឥមានិ បញ្ច ពលានិ, ឥមេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា, អយំ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, អយំ សមថោ, អយំ វិបស្សនា, អយំ វិជ្ជា, អយំ វិមុត្តី'តិ។ តតោ យោគាវចរោ សេវិតព្ពេ ធម្មេ សេវតិ, អសេវិតព្ពេ ធម្មេ ន សេវតិ។ កជិតព្ពេ ធម្មេ កជតិ, អកជិតព្ពេ ធម្មេ ន កជតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, អបិលាបនលក្ខណា សតី''តិ។

''កថំ, ភន្តេ, ឧបគ្គណ្ហនលក្ខណា សតី''តិ? ''សតិ, មហារាជ, ឧប្បជ្ជមានា ហិតាហិតានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្វេតិ 'ឥមេ ធម្មា ហិតា, ឥមេ ធម្មា អហិតា។ ឥមេ ធម្មា ឧបការា, ឥមេ ធម្មា អនុបការា'តិ។ តតោ យោគាវចរោ អហិតេ ធម្មេ អបនុទេតិ, ហិតេ ធម្មេ ឧបគ្គណ្ហាតិ។ អនុបការេ ធម្មេ អបនុទេតិ, ឧបការេ ធម្មេ ឧបគ្គណ្ហាតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, ឧបគ្គណ្ហនលក្ខណា សតី''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស បរិណាយករតនំ រញ្ញោ ហិតាហិតេ ជានាតិ 'ឥមេ រញ្ញោ ហិតា, ឥមេ អហិតា។ ឥមេ ឧបការា, ឥមេ អនុបការា'តិ។ តតោ អហិតេ អបនុទេតិ, ហិតេ ឧបគ្គណ្ហាតិ។ អនុបការេ អបនុទេតិ, ឧបការេ ឧបគ្គណ្ហាតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សតិ ឧប្បជ្ជមានា ហិតាហិតានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្វេតិ 'ឥមេ ធម្មា ហិតា, ឥមេ ធម្មា អហិតា។ ឥមេ ធម្មា ឧបការា, ឥមេ ធម្មា អនុបការា'តិ។ តតោ យោគាវចរោ អហិតេ ធម្មេ អបនុទេតិ, ហិតេ ធម្មេ ឧបគ្គណ្ហា'តិ។ អនុបការេ ធម្មេ អបនុទេតិ, ឧបការេ ទម្មេ ឧបគ្គណ្ហាតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, ឧបគ្គណ្ហនលក្ខណា សតិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា – 'សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ,

សព្ពត្តិកំ វទាមី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សតិលក្ខណបញ្ហោ តេរសមោ។

១៤. សមាធិបញ្ហោ

១៤. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, កិំលក្ខណោ សមាធី''តិ? ''បមុខលក្ខណោ, មហារាជ, សមាធិ, យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ សមាធិបមុខា ហោន្តិ សមាធិនិន្នា សមាធិបោណា សមាធិបព្ភារា''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កូដាគារស្ស យា យាចិ គោបានសិយោ, សព្ពា តា កូដង្គមា ហោន្តិ កូដនិន្នា កូដសមោសរណា, កូដំ តាសំ អគ្គមក្ខាយតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ សមាធិបមុខា ហោន្តិ សមាធិនិន្នា សមាធិបោណា សមាធិបព្ភារាតិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិ រាជា ចតុរង្គិនិយា សេនាយ សទ្ធិំ សង្គ្រាមំ ឱតរេយ្យ, សព្ពាវ សេនា ហត្ថី ច អស្សា ច រថា ច បត្តី ច តប្បមុខា [តម្បមុខា (ស្យា. ក.)] ករេយ្យុំ តន្និន្នា តប្បោណា តប្បព្ភារា តំ យេវ អនុបរិយាយេយ្យុំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ សមាធិបមុខា ហោន្តិ សមាធិនិន្នា សមាធិបោណា សមាធិបព្ភារា។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, បមុខលក្ខណោ សមាធិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា – ''សមាធិំ, ភិក្ខវេ, ភាវេថ, សមាហិតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ យថាភូតំ បជានាតី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សមាធិបញ្ហោ ចុទ្ទសមោ។

១៥. បញ្ញាលក្ខណបញ្ហោ

១៥. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, កឹលក្ខណា បញ្ញា''តិ? ''បុព្ពេវ ខោ, មហារាជ, មយា វុត្តំ 'ឆេទនលក្ខណា បញ្ញា'តិ, អបិ ច ឱភាសនលក្ខណា បញ្ញា''តិ។ ''កថំ, ភន្តេ, ឱភាសនលក្ខណា បញ្ញា''តិ? ''បញ្ញា, មហារាជ, ឧប្បជ្ជមានា អវិជ្ជន្ធការំ វិធមេតិ, វិជ្ជោភាសំ ជនេតិ, ញាណាលោកំ វិទំសេតិ, អរិយសច្ចានិ បាកដានិ ករោតិ។ តតោ យោគាវចរោ 'អនិច្ច'ន្តិ វា 'ទុក្ខ'ន្តិ វា 'អនត្តា'តិ វា សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតី''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, បុរិសោ អន្ធការេ គេហេ បទីបំ បវេសេយ្យ, បវិដ្ឋោ បទីបោ អន្ធការំ វិធមេតិ, ឱភាសំ ជនេតិ, អាលោកំ វិទំសេតិ, រូបានិ បាកដានិ ករោតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បញ្ញា ឧប្បជ្ជមានា អវិជ្ជន្ធការំ វិធមេតិ, វិជ្ជោភាសំ ជនេតិ, ញាណាលោកំ វិទំសេតិ, អរិយសច្ចានិ បាកដានិ ករោតិ។ តតោ យោគាវចរោ 'អនិច្ច'ន្តិ វា 'ទុក្ខ'ន្តិ វា 'អនត្តា'តិ វា សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, ឱភាសនលក្ខណា បញ្ញា''តិ។

''កល្យោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

បញ្ញាលក្ខណបញ្ហោ បន្នរសមោ។

១៦. នានាធម្មានំ ឯកកិច្ចអកិនិជ្ឈាទនបញ្ហោ

១៦. រាជា អាហ ''ភន្តេ នាគសេន, ឥមេ ធម្មា នានា សន្តា ឯកំ អត្ថំ អកិនិជ្ឈាទេន្តី''តិ? ''អាម, មហារាជ, ឥមេ ធម្មា នានា សន្តា ឯកំ អត្ថំ អកិនិជ្ឈាទេន្តិ, កិលេសេ ហនន្តី''តិ។

‘‘កថំ, កន្តេ, ឥមេ ធម្មា នានា សន្តា ឯកំ អត្ថំ អកិនិច្ឆាទេន្តិ, កិលេសេ ហនន្តិ? ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, សេនា នានា សន្តា ហត្ថី ច អស្សា ច រថា ច បត្តី ច ឯកំ អត្ថំ អកិនិច្ឆាទេន្តិ, សង្គាមេ បរសេនំ អភិវិជិនន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥមេ ធម្មា នានា សន្តា ឯកំ អត្ថំ អកិនិច្ឆាទេន្តិ, កិលេសេ ហនន្តី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

នានាធម្មានំ ឯកកិច្ចអកិនិច្ឆាទនបញ្ហោ សោឡសមោ។

មហាវគ្គោ បឋមោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ សោឡស បញ្ហា។

២. អទ្ធានវគ្គោ

១. ធម្មសន្តតិបញ្ហោ

១. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យោ ឧប្បជ្ជតិ, សោ ឯវ សោ, ឧទាហុ អញ្ញោ’’តិ? ថេរោ អាហ ‘‘ន ច សោ, ន ច អញ្ញោ’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យទា ត្វំ ទហរោ តរុណោ មន្ទោ ឧត្តានសេយ្យកោ អហោសិ, សោ យេវ ត្វំ ឯតរហិ មហន្តោ’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ, អញ្ញោ សោ ទហរោ តរុណោ មន្ទោ ឧត្តានសេយ្យកោ អហោសិ, អញ្ញោ អហំ ឯតរហិ មហន្តោ’’តិ។ ‘‘ឯវំ សន្តេ ខោ, មហារាជ, មាតាបិ ន ភវិស្សតិ, បិតាបិ ន ភវិស្សតិ, អាចរិយោបិ ន ភវិស្សតិ, សិប្បវាបិ ន ភវិស្សតិ, សីលវាបិ ន ភវិស្សតិ, បញ្ញវាបិ ន ភវិស្សតិ។ កិំ នុ ខោ, មហារាជ, អញ្ញោ ឯវ កលលស្ស មាតា, អញ្ញោ អព្ពុទស្ស មាតា, អញ្ញោ បេសិយា មាតា,

អញ្ញោ ឃនស្ស មាតា, អញ្ញោ ខុទ្ទកស្ស មាតា, អញ្ញោ មហន្តស្ស មាតា, អញ្ញោ សិប្បំ សិក្ខតិ, អញ្ញោ សិក្ខិតោ កវតិ, អញ្ញោ បាបកម្មំ កពោតិ, អញ្ញស្ស ហត្ថបាទា ឆិជ្ជន្តី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ។ តុំ បន, កន្តេ, ឯវំ វុត្តេ កិំ វទេយ្យាសី''តិ? ថេពោ អាហ ''អហញ្ញេវ ខោ, មហារាជ, ទហពោ អហោសិំ តរុណោ មន្ទោ ឧត្តានសេយ្យកោ, អហញ្ញេវ ឯតរហិ មហន្តោ, ឥមមេវ កាយំ និស្សាយ សព្ពេ តេ ឯកសង្គហិតា''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ កពោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ បទីបំ បទីបេយ្យ, កិំ សោ សព្ពរត្តិំ បទីបេយ្យា''តិ? ''អាម, កន្តេ, សព្ពរត្តិំ បទីបេយ្យា''តិ។ ''កិំ នុ ខោ, មហារាជ, យា បុរិមេ យាមេ អច្ចិ, សា មជ្ឈិមេ យាមេ អច្ចី''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យា មជ្ឈិមេ យាមេ អច្ចិ, សា បច្ឆិមេ យាមេ អច្ចី''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''កិំ នុ ខោ, មហារាជ, អញ្ញោ សោ អហោសិ បុរិមេ យាមេ បទីបោ, អញ្ញោ មជ្ឈិមេ យាមេ បទីបោ, អញ្ញោ បច្ឆិមេ យាមេ បទីបោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ, តំ យេវ និស្សាយ សព្ពរត្តិំ បទីបិតោ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ធម្មសន្តតិ សន្ទហតិ, អញ្ញោ ឧប្បជ្ជតិ, អញ្ញោ និរុជ្ឈតិ, អបុព្ពំ អចរិមំ វិយ សន្ទហតិ, តេន ន ច សោ, ន ច អញ្ញោ, បុរិមវិញ្ញាណេ បច្ឆិមវិញ្ញាណំ សង្គហំ គច្ឆតី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ កពោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, ខីរំ ទុយ្ហមានំ កាលន្តរេន ទធិ បរិវត្តេយ្យ, ទធិតោ នវនីតំ, នវនីតតោ ឃតំ បរិវត្តេយ្យ, យោ នុ ខោ, មហារាជ, ឯវំ វទេយ្យ 'យំ យេវ ខីរំ តំ យេវ ទធិ, យំ យេវ ទធិ តំ យេវ នវនីតំ, យំ យេវ នវនីតំ តំ យេវ ឃត'ន្តិ, សម្មា នុ ខោ សោ, មហារាជ, វទមានោ វទេយ្យា''តិ? ''ន ហិ កន្តេ, តំយេវ និស្សាយ សម្ភូត''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ធម្មសន្តតិ សន្ទហតិ, អញ្ញោ ឧប្បជ្ជតិ, អញ្ញោ និរុជ្ឈតិ, អបុព្ពំ អចរិមំ វិយ សន្ទហតិ, តេន ន ច សោ, ន ច អញ្ញោ, បុរិមវិញ្ញាណេ បច្ឆិមវិញ្ញាណំ សង្គហំ គច្ឆតី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ធម្មសន្តតិបញ្ហោ បឋមោ។

២. បដិសន្ធហនបញ្ហោ

២. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យោ ន បដិសន្ធហតិ, ជានាតិ សោ ‘ន បដិសន្ធហិស្សាមី’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, យោ ន បដិសន្ធហតិ, ជានាតិ សោ ‘ន បដិសន្ធហិស្សាមី’តិ។ ‘‘កថំ, កន្តេ, ជានាតី’’តិ? ‘‘យោ ហេតុ យោ បច្ចយោ, មហារាជ, បដិសន្ធហនាយ, តស្ស ហេតុស្ស តស្ស បច្ចយស្ស ឧបរមា ជានាតិ សោ ‘ន បដិសន្ធហិស្សាមី’’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កស្សកោ គហបតិកោ កសិត្វា ច វបិត្វា ច ធញ្ញាគារំ បរិបូរេយ្យ។ សោ អបរេន សមយេន នេវ កស្សេយ្យ ន វប្បេយ្យ, យថាសម្ភតញ្ច ធញ្ញំ បរិភុញ្ជេយ្យ វា វិសជ្ជេយ្យ វា យថា បច្ចយំ វា ករេយ្យ, ជានេយ្យ សោ, មហារាជ, កស្សកោ គហបតិកោ ‘ន មេ ធញ្ញាគារំ បរិបូរេស្សតី’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, ជានេយ្យា’’តិ។ ‘‘កថំ ជានេយ្យា’’តិ? ‘‘យោ ហេតុ យោ បច្ចយោ ធញ្ញាគារស្ស បរិបូរណាយ, តស្ស ហេតុស្ស តស្ស បច្ចយស្ស ឧបរមា ជានាតិ ‘ន មេ ធញ្ញាគារំ បរិបូរេស្សតី’’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ ហេតុ យោ បច្ចយោ បដិសន្ធហនាយ, តស្ស ហេតុស្ស តស្ស បច្ចយស្ស ឧបរមា ជានាតិ សោ ‘ន បដិសន្ធហិស្សាមី’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

បដិសន្ធហនបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ញាណបញ្ញាបញ្ហោ

៣. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យស្ស ញាណំ ឧប្បន្នំ, តស្ស បញ្ញា ឧប្បន្នា’’តិ?

''អាម, មហារាជ, យស្ស ញាណំ ឧប្បន្នំ, តស្ស បញ្ញា ឧប្បន្នា''តិ។ ''កិំ, ភន្តេ, យញ្ហេវ ញាណំ សា យេវ បញ្ញា''តិ? ''អាម, មហារាជ, យញ្ហេវ ញាណំ សា យេវ បញ្ញា''តិ។ ''យស្ស បន, ភន្តេ, តញ្ហេវ ញាណំ សា យេវ បញ្ញា ឧប្បន្នា, កិំ សម្មុយ្ហេយ្យ សោ, ឧទាហុ ន សម្មុយ្ហេយ្យា''តិ? ''កត្ថចិ, មហារាជ, សម្មុយ្ហេយ្យ, កត្ថចិ ន សម្មុយ្ហេយ្យា''តិ។ ''កុហិំ, ភន្តេ, សម្មុយ្ហេយ្យា''តិ? ''អញ្ញាតបុព្ពេសុ វា, មហារាជ, សិប្បដ្ឋានេសុ, អគតបុព្ពាយ វា ទិសាយ, អស្សុតបុព្ពាយ វា នាមបញ្ញត្តិយា សម្មុយ្ហេយ្យា''តិ។ ''កុហិំ ន សម្មុយ្ហេយ្យា''តិ? ''យំ ខោ បន, មហារាជ, តាយ បញ្ញាយ កតំ 'អនិច្ច'ន្តិ វា 'ទុក្ខ'ន្តិ វា 'អនត្តា'តិ វា, តហិំ ន សម្មុយ្ហេយ្យា''តិ។ ''មោហោ បនស្ស, ភន្តេ, កុហិំ គច្ឆតី''តិ? ''មោហោ ខោ, មហារាជ, ញាណេ ឧប្បន្នមត្តេ តត្ថេវ និរុជ្ឈតី''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ អន្ធការគេហេ បទីបំ អារោបេយ្យ, តតោ អន្ធការោ និរុជ្ឈេយ្យ, អាលោកោ បាតុភវេយ្យ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ញាណេ ឧប្បន្នមត្តេ មោហោ តត្ថេវ និរុជ្ឈតី''តិ។

''បញ្ញា បន, ភន្តេ, កុហិំ គច្ឆតី''តិ? ''បញ្ញាបិ ខោ, មហារាជ, សកិច្ចយំ កត្វា តត្ថេវ និរុជ្ឈតិ, យំ បន តាយ បញ្ញាយ កតំ 'អនិច្ច'ន្តិ វា 'ទុក្ខ'ន្តិ វា 'អនត្តា'តិ វា, តំ ន និរុជ្ឈតី''តិ។

''ភន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ 'បញ្ញា សកិច្ចយំ កត្វា តត្ថេវ និរុជ្ឈតិ, យំ បន តាយ បញ្ញាយ កតំ 'អនិច្ច'ន្តិ វា 'ទុក្ខ'ន្តិ វា 'អនត្តា'តិ វា, តំ ន និរុជ្ឈតី'តិ, តស្ស ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, យោ កោចិ បុរិសោ រត្តិំ លេខំ បសេតុកាមោ លេខកំ បក្កោសាបេត្វា បទីបំ អារោបេត្វា លេខំ លិខាបេយ្យ, លិខិតេ បន លេខេ បទីបំ វិជ្ឈាបេយ្យ, វិជ្ឈាបិតេបិ បទីបេ លេខំ ន វិនស្សេយ្យ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បញ្ញា សកិច្ចយំ កត្វា តត្ថេវ និរុជ្ឈតិ, យំ បន តាយ បញ្ញាយ កតំ 'អនិច្ច'ន្តិ វា 'ទុក្ខ'ន្តិ វា 'អនត្តា'តិ វា, តំ ន និរុជ្ឈតី''តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, បុរត្ថិមេសុ ជនបទេសុ មនុស្សា អនុឃរំ បញ្ច បញ្ច ឧទកឃដានិ ឋបេន្តិ អាលិម្បនំ វិជ្ឈាបេតុំ, ឃរេ បទិត្តេ តានិ បញ្ច ឧទកឃដានិ ឃរស្សូបរិ ខិបន្តិ, តតោ អគ្គិ វិជ្ឈាយតិ, កិំ នុ ខោ, មហារាជ, តេសំ មនុស្សានំ ឯវំ ហោតិ ‘បុន តេហិ ឃដេហិ ឃដកិច្ចំ ករិស្សាមា’’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, អលំ តេហិ ឃដេហិ, កិំ តេហិ ឃដេហី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, បញ្ច ឧទកឃដានិ, ឯវំ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ទដ្ឋព្ពានិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយំ។ យថា តេ មនុស្សា, ឯវំ យោគាវចរោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា អគ្គិ, ឯវំ កិលេសា ទដ្ឋព្ពា។ យថា បញ្ចហិ ឧទកឃដេហិ អគ្គិ វិជ្ឈាបីយតិ, ឯវំ បញ្ចិន្ទ្រិយេហិ កិលេសា វិជ្ឈាបិយន្តិ, វិជ្ឈាបិតាបិ កិលេសា ន បុន សម្ភវន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បញ្ញា សកិច្ចយំ កត្វា តត្ថេវ និរុជ្ឈតិ, យំ បន តាយ បញ្ញាយ កតំ ‘អនិច្ច’ន្តិ វា ‘ទុក្ខ’ន្តិ វា ‘អនត្តា’តិ វា, តំ ន និរុជ្ឈតី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, វេជ្ជោ បញ្ចមូលភេសជ្ជានិ គហេត្វា គិលានកំ ឧបសង្កមិត្វា តានិ បញ្ចមូលភេសជ្ជានិ បិសិត្វា [បិំសិត្វា (សី. បី.)] គិលានកំ បាយេយ្យ, តេហិ ច ទោសា និទ្ធមេយ្យុំ, កិំ នុ ខោ, មហារាជ, តស្ស វេជ្ជស្ស ឯវំ ហោតិ ‘បុន តេហិ បញ្ចមូលភេសជ្ជេហិ ភេសជ្ជកិច្ចំ ករិស្សាមី’’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, អលំ តេហិ បញ្ចមូលភេសជ្ជេហិ, កិំ តេហិ បញ្ចមូលភេសជ្ជេហី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, បញ្ចមូលភេសជ្ជានិ, ឯវំ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ទដ្ឋព្ពានិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយំ, យថា វេជ្ជោ, ឯវំ យោគាវចរោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា ព្យាធិ, ឯវំ កិលេសា ទដ្ឋព្ពា។ យថា ព្យាធិតោ បុរិសោ, ឯវំ បុថុជ្ជនោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា បញ្ចមូលភេសជ្ជេហិ គិលានស្ស ទោសា និទ្ធន្តា, ទោសេ និទ្ធន្តេ គិលានោ អរោគោ ហោតិ, ឯវំ បញ្ចិន្ទ្រិយេហិ កិលេសា និទ្ធមីយន្តិ, និទ្ធមិតា ច កិលេសា ន បុន សម្ភវន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បញ្ញា សកិច្ចយំ កត្វា តត្ថេវ និរុជ្ឈតិ, យំ បន តាយ បញ្ញាយ កតំ ‘អនិច្ច’ន្តិ វា ‘ទុក្ខ’ន្តិ វា ‘អនត្តា’តិ វា, តំ ន និរុជ្ឈតី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, សង្គាមាវចរោ យោធោ បញ្ច

កណ្ហានិ គហេត្វា សង្គ្រាមំ ឱតរេយ្យ បរសេនំ វិជេតុំ, សោ សង្គ្រាមគតោ តានិ បញ្ច កណ្ហានិ ខិបេយ្យ, តេហិ ច បរសេនា កិជ្ជេយ្យ, កិំ នុ ខោ, មហារាជ, តស្ស សង្គ្រាមាវចរស្ស យោធស្ស ឯវំ ហោតិ ‘បុន តេហិ កណ្ហេហិ កណ្ហកិច្ចំ ករិស្សាមី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, អលំ តេហិ កណ្ហេហិ, កិំ តេហិ កណ្ហេហី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, បញ្ច កណ្ហានិ, ឯវំ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ទដ្ឋព្ពានិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញិន្ទ្រិយំ។ យថា, មហារាជ, សង្គ្រាមាវចរោ យោធោ, ឯវំ យោគាវចរោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា បរសេនា, ឯវំ កិលេសា ទដ្ឋព្ពា។ យថា បញ្ចហិ កណ្ហេហិ បរសេនា កិជ្ជតិ, ឯវំ បញ្ចិន្ទ្រិយេហិ កិលេសា កិជ្ជន្តិ, កគ្គា ច កិលេសា ន បុន សម្ភវន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បញ្ញា សកិច្ចយំ កត្វា តត្តេវ និរុជ្ឈតិ, យំ បន តាយ បញ្ញាយ កតំ ‘អនិច្ច’ន្តិ វា ‘ទុក្ខ’ន្តិ វា ‘អនត្តា’តិ វា, តំ ន និរុជ្ឈតី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា’’តិ។

ញាណបញ្ហាបញ្ហោ តតិយោ។

៤. បដិសន្ធហនបុគ្គលវេទិយនបញ្ហោ

៤. រាជា អាហ ‘‘ភន្តេ នាគសេន, យោ ន បដិសន្ធហតិ, វេទេតិ សោ កិញ្ចិ ទុក្ខំ វេទន’’ន្តិ? ថេរោ អាហ ‘‘កិញ្ចិ វេទេតិ, កិញ្ចិ ន វេទេតី’’តិ។ ‘‘កិំ វេទេតិ, កិំ ន វេទេតី’’តិ? ‘‘កាយិកំ, មហារាជ, វេទនំ វេទេតិ, ចេតសិកំ វេទនំ ន វេទេតី’’តិ។ ‘‘កថំ, ភន្តេ, កាយិកំ វេទនំ វេទេតិ, កថំ ចេតសិកំ វេទនំ ន វេទេតី’’តិ? ‘‘យោ ហេតុ យោ បច្ចយោ កាយិកាយ ទុក្ខវេទនាយ ឧប្បត្តិយា, តស្ស ហេតុស្ស តស្ស បច្ចយស្ស អនុបរមា កាយិកំ ទុក្ខវេទនំ វេទេតិ, យោ ហេតុ យោ បច្ចយោ ចេតសិកាយ ទុក្ខវេទនាយ ឧប្បត្តិយា, តស្ស ហេតុស្ស តស្ស បច្ចយស្ស ឧបរមា ចេតសិកំ ទុក្ខវេទនំ ន វេទេតិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា – ‘សោ ឯកំ វេទនំ វេទេតិ កាយិកំ ន ចេតសិក’’’ន្តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, យោ ទុក្ខំ វេទនំ វេទេតិ, កស្មា សោ ន បរិនិព្ពាយតី’’តិ? ‘‘នត្ថិ, មហារាជ, អរហតោ អនុនយោ វា បដិឃោ វា, ន ច អរហន្តោ អបក្កំ បាតេន្តិ បរិបាកំ អាគមេន្តិ បណ្ឌិតា។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘នាភិនន្ទាមិ មរណំ, នាភិនន្ទាមិ ជីវិតំ;

កាលញ្ច បដិកង្ខាមិ, និព្ពិសំ ភតកោ យថា។

‘‘‘នាភិនន្ទាមិ មរណំ, នាភិនន្ទាមិ ជីវិតំ;

កាលញ្ច បដិកង្ខាមិ, សម្បជានោ បតិស្សតោ’’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ [បស្ស ថេរគា. ៦៥៤]។

បដិសន្ធិហេតុបុគ្គលវេទិយនបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. វេទនាបញ្ហោ

៥. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, សុខា វេទនា កុសលា វា អកុសលា វា អព្យាកតា វា’’តិ? ‘‘សិយា, មហារាជ, កុសលា, សិយា អកុសលា, សិយា អព្យាកតា’’តិ។ ‘‘យទិ, កន្តេ, កុសលា ន ទុក្ខា, យទិ ទុក្ខា ន កុសលា, កុសលំ ទុក្ខន្តិ នុប្បជ្ជតី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, ឥធ បុរិសស្ស ហត្ថេ តត្តំ អយោគុឡំ និក្ខិបេយ្យ, ទុតិយេ ហត្ថេ សីតំ ហិមបិណ្ឌំ និក្ខិបេយ្យ, កិំ នុ ខោ, មហារាជ, ឧភោបិ តេ ទហេយ្យុ’’ន្តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, ឧភោបិ តេ ទហេយ្យុ’’ន្តិ។ ‘‘កិំ នុ ខោ, តេ មហារាជ, ឧភោបិ ឧណ្ហា’’តិ? ‘‘ន ហិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘កិំ បន តេ, មហារាជ, ឧភោបិ សីតលា’’តិ? ‘‘ន ហិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘អាជានាហិ និគ្គហំ យទិ តត្តំ ទហតិ, ន ច តេ ឧភោបិ ឧណ្ហា, តេន នុប្បជ្ជតិ។ យទិ សីតលំ ទហតិ, ន ច តេ ឧភោបិ សីតលា, តេន នុប្បជ្ជតិ។ កិស្ស បន តេ, មហារាជ, ឧភោបិ ទហន្តិ, ន ច តេ ឧភោបិ ឧណ្ហា,

ន ច តេ ឧភោបិ សីតលា? ឯកំ ឧណ្ហំ, ឯកំ សីតលំ, ឧភោបិ តេ ទហន្តិ, តេន នុប្បជ្ជតី''តិ។ ''នាហំ បដិពលោ តយា វាទិនា សទ្ធិំ សល្លបិតុំ, សាធុ អត្តំ ជប្បេហី''តិ។ តតោ ថេរោ អភិធម្មសំយុត្តាយ កថាយ រាជានំ មិលិន្ទំ សញ្ញាបេសិ –

''ឆយិមានិ, មហារាជ, គេហនិស្សិតានិ សោមនស្សានិ, ឆ នេក្ខម្មនិស្សិតានិ សោមនស្សានិ, ឆ គេហនិស្សិតានិ ទោមនស្សានិ, ឆ នេក្ខម្មនិស្សិតានិ ទោមនស្សានិ, ឆ គេហនិស្សិតា ឧបេក្ខា, ឆ នេក្ខម្មនិស្សិតា ឧបេក្ខាតិ, ឥមានិ ឆ ឆក្កានិ, អតីតាបិ ឆត្តឹសវិធា វេទនា, អនាគតាបិ ឆត្តឹសវិធា វេទនា, បច្ចុប្បន្នាបិ ឆត្តឹសវិធា វេទនា, តទេកជ្ឈំ អភិសញ្ញូហិត្វា អភិសម្បិណ្ឌេត្វា អដ្ឋសតំ វេទនា ហោន្តី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

វេទនាបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. នាមរូបឯកត្តនានត្តបញ្ហោ

៦. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, កោ បដិសន្ធហតី''តិ? ថេរោ អាហ ''នាមរូបំ ខោ, មហារាជ, បដិសន្ធហតី''តិ។ ''កឹ ឥមំ យេវ នាមរូបំ បដិសន្ធហតី''តិ? ''ន ខោ, មហារាជ, ឥមំ យេវ នាមរូបំ បដិសន្ធហតិ, ឥមិនា បន, មហារាជ, នាមរូបេន កម្មំ ករោតិ សោភនំ វា បាបកំ វា, តេន កម្មេន អញ្ញំ នាមរូបំ បដិសន្ធហតី''តិ។ ''យទិ, កន្តេ, ន ឥមំ យេវ នាមរូបំ បដិសន្ធហតិ, ននុ សោ មុត្តោ ភវិស្សតិ បាបកេហិ កម្មេហី''តិ? ថេរោ អាហ ''យទិ ន បដិសន្ធហេយ្យ, មុត្តោ ភវេយ្យ បាបកេហិ កម្មេហិ។ យស្មា ច ខោ, មហារាជ, បដិសន្ធហតិ, តស្មា ន មុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ អញ្ញតរស្ស បុរិសស្ស អម្ពំ

អវហរេយ្យ, តមេនំ អម្ពសាមិកោ គហេត្វា រញ្ញោ ទស្សេយ្យ ‘‘ឥមិនា ទេវ បុរិសេន មយ្ហំ អម្ពា អវហដា’’តិ, សោ ឯវំ វទេយ្យ ‘‘នាហំ, ទេវ, ឥមស្ស អម្ពេ អវហរាមិ, អញ្ញេ តេ អម្ពា, យេ ឥមិនា រោបិតា, អញ្ញេ តេ អម្ពា, យេ មយា អវហដា, នាហំ ទណ្ឌប្បត្តោ’’តិ។ កិំ នុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា’’តិ។ ‘‘កេន ការណេនា’’តិ? ‘‘កិញ្ហិ បិ សោ ឯវំ វទេយ្យ, បុរិមំ, ភន្តេ, អម្ពំ អប្បច្ចក្ខាយ បច្ឆិមេន អម្ពេន សោ បុរិសោ ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥមិនា នាមរូបេន កម្មំ ករោតិ សោភនំ វា បាបកំ វា, តេន កម្មេន អញ្ញំ នាមរូបំ បដិសន្ធហតិ, តស្មា ន មុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ អញ្ញតរស្ស បុរិសស្ស សាលិំ អវហរេយ្យ...បេ.... ឧច្ចុំ អវហរេយ្យ...បេ.... យថា មហារាជ កោចិ បុរិសោ ហេមន្តកាលេ អគ្គិំ ជាលេត្វា វិសិព្ពេត្វា [វិសីវេត្វា (សី. បី.)] អវិជ្ឈាបេត្វា បក្កមេយ្យ, អថ ខោ សោ អគ្គិ អញ្ញតរស្ស បុរិសស្ស ខេត្តំ ឌហេយ្យ [ឌហេយ្យ (ក.)], តមេនំ ខេត្តសាមិកោ គហេត្វា រញ្ញោ ទស្សេយ្យ ‘‘ឥមិនា, ទេវ, បុរិសេន មយ្ហំ ខេត្តំ ទឌ្ឍ’’ន្តិ។ សោ ឯវំ វទេយ្យ ‘‘នាហំ, ទេវ, ឥមស្ស ខេត្តំ ឈាបេមិ, អញ្ញោ សោ អគ្គិ, យោ មយា អវិជ្ឈាបិតោ, អញ្ញោ សោ អគ្គិ, យេនិមស្ស ខេត្តំ ទឌ្ឍំ, នាហំ ទណ្ឌប្បត្តោ’’តិ។ កិំ នុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា’’តិ។ ‘‘កេន ការណេនា’’តិ? ‘‘កិញ្ហិ បិ សោ ឯវំ វទេយ្យ, បុរិមំ, ភន្តេ, អគ្គិំ អប្បច្ចក្ខាយ បច្ឆិមេន អគ្គិនា សោ បុរិសោ ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥមិនា នាមរូបេន កម្មំ ករោតិ សោភនំ វា បាបកំ វា, តេន កម្មេន អញ្ញំ នាមរូបំ បដិសន្ធហតិ, តស្មា ន មុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ បទីបំ អាទាយ បាសាទំ អភិរូហិត្វា កុញ្ជេយ្យ, បទីបោ ឈាយមានោ តិណំ ឈាបេយ្យ, តិណំ ឈាយមានំ ឃរំ ឈាបេយ្យ, ឃរំ ឈាយមានំ គាមំ ឈាបេយ្យ, គាមជនោ តំ បុរិសំ គហេត្វា ឯវំ វទេយ្យ

‘កិស្ស ត្វំ, ភោ បុរិស, គាមំ ឈាបេសី’តិ, សោ ឯវំ វទេយ្យ ‘នាហំ, ភោ, គាមំ ឈាបេមិ, អញ្ញោ សោ បទីបគ្គិ, យស្សាហំ អាលោកេន កុញ្ជិ, អញ្ញោ សោ អគ្គិ, យេន គាមោ ឈាបិតោ’តិ, តេ វិវទមានា តវ សន្តិកេ អាគច្ឆេយ្យុំ, កស្ស ត្វំ, មហារាជ, អដ្ដំ [អត្តំ (សី. បី.)] ជានេយ្យាសី’’តិ? ‘‘គាមជនស្ស ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កិំ ការណា’’តិ? ‘‘កិញ្ហិ បិ សោ ឯវំ វទេយ្យ, អបិ ច តតោ ឯវ សោ អគ្គិ និព្ពត្តោ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កិញ្ហិ បិ អញ្ញំ មារណន្តិកំ នាមរូបំ, អញ្ញំ បដិសន្ធិស្មិំ នាមរូបំ, អបិ ច តតោ យេវ តំ និព្ពត្តំ, តស្មា ន មុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ ទហរំ ទារិកំ វាវេត្វា សុង្កំ ទត្វា បក្កមេយ្យ។ សា អបរេន សមយេន មហតី អស្ស វយប្បត្តា, តតោ អញ្ញោ បុរិសោ សុង្កំ ទត្វា វិវាហំ ករេយ្យ, ឥតរោ អាគន្ត្វា ឯវំ វទេយ្យ ‘កិស្ស បន មេ ត្វំ, អម្ភោ បុរិស, ករិយំ នេសី’តិ? សោ ឯវំ វទេយ្យ ‘នាហំ តវ ករិយំ នេមិ, អញ្ញា សា ទារិកា ទហរី តរុណី, យា តយា វារិតា ច ទិន្នសុង្កា ច, អញ្ញាយំ ទារិកា មហតី វយប្បត្តា មយា វារិតា ច ទិន្នសុង្កា ចា’តិ, តេ វិវទមានា តវ សន្តិកេ អាគច្ឆេយ្យុំ។ កស្ស ត្វំ, មហារាជ, អដ្ដំ ជានេយ្យាសី’’តិ? ‘‘បុរិមស្ស ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កិំ ការណា’’តិ? ‘‘កិញ្ហិ បិ សោ ឯវំ វទេយ្យ, អបិ ច តតោ យេវ សា មហតី និព្ពត្តា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កិញ្ហិ បិ អញ្ញំ មារណន្តិកំ នាមរូបំ, អញ្ញំ បដិសន្ធិស្មិំ នាមរូបំ, អបិ ច តតោ យេវ តំ និព្ពត្តំ, តស្មា នបរិមុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ គោបាលកស្ស ហត្ថតោ ខីរឃដំ កិណិត្វា តស្សេវ ហត្ថេ និក្ខិបិត្វា បក្កមេយ្យ ‘ស្វេ គហេត្វា គមិស្សាមី’តិ, តំ អបរជ្ជុ ទធិ សម្បជ្ជេយ្យ។ សោ អាគន្ត្វា ឯវំ វទេយ្យ ‘ទេហិ មេ ខីរឃដ’ន្តិ។ សោ ទធិំ ទស្សេយ្យ។ ឥតរោ ឯវំ វទេយ្យ ‘នាហំ តវ ហត្ថតោ ទធិំ កិណាមិ, ទេហិ មេ ខីរឃដ’ន្តិ។ សោ ឯវំ វទេយ្យ ‘អជានតោ តេ ខីរំ ទធិភូត’ន្តិ តេ វិវទមានា តវ សន្តិកេ អាគច្ឆេយ្យុំ, កស្ស ត្វំ មហារាជ, អដ្ដំ ជានេយ្យាសី’’តិ? ‘‘គោបាលកស្ស ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កិំ ការណា’’តិ? ‘‘កិញ្ហិ បិ សោ ឯវំ វទេយ្យ, អបិ ច តតោ យេវ តំ និព្ពត្ត’’ន្តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កិញ្ហិ បិ អញ្ញំ

មារណន្តិកំ នាមរូបំ, អញ្ញំ បដិសន្ធិស្មិំ នាមរូបំ, អបិ ច តតោ យេវ តំ និព្ពត្តំ, តស្មា ន បរិមុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

នាមរូបឯកត្តនានត្តបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. ថេរបដិសន្ធហនាបដិសន្ធហនបញ្ហោ

៧. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, តុំ បន បដិសន្ធហិស្សសី''តិ? ''អលំ, មហារាជ, កិំ តេ តេន បុច្ឆិតេន, ននុ មយា បដិកច្ចេវ អក្ខាតំ 'សចេ, មហារាជ, សឧបាទានោ កវិស្សាមិ, បដិសន្ធហិស្សាមិ, សចេ អនុបាទានោ កវិស្សាមិ, ន បដិសន្ធហិស្សាមី''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ រញ្ញោ អធិការំ ករេយ្យ។ រាជា តុដ្ឋោ អធិការំ ទទេយ្យ, សោ តេន អធិការេន បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ សមង្គីភូតោ បរិចរេយ្យ, សោ ចេ ជនស្ស អារោចេយ្យ 'ន មេ រាជា កិញ្ចិ បដិករោតី' តិ។ កិំ នុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ យុត្តការី ករេយ្យា''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កិំ តេ តេន បុច្ឆិតេន, ននុ មយា បដិកច្ចេវ អក្ខាតំ 'សចេ សឧបាទានោ កវិស្សាមិ, បដិសន្ធហិស្សាមិ, សចេ អនុបាទានោ កវិស្សាមិ, ន បដិសន្ធហិស្សាមី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ថេរបដិសន្ធហនាបដិសន្ធហនបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. នាមរូបបដិសន្ធហនបញ្ហោ

๘. រាជា អាហ "កន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ 'នាមរូប'ន្តិ, តត្ត កតមំ នាមំ, កតមំ រូប"ន្តិ។ "យំ តត្ត, មហារាជ, ឱឡារិកំ, ឯតំ រូបំ, យេ តត្ត សុខុមា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, ឯតំ នាម"ន្តិ។ "កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន នាមំ យេវ ន បដិសន្ទហតិ, រូបំ យេវ វា"តិ? "អញ្ញមញ្ញូបនិស្សិតា, មហារាជ, ឯតេ ធម្មា ឯកតោវ ឧប្បជ្ជន្តី"តិ។

"ឱបម្មំ ករោហី"តិ។ "យថា, មហារាជ, កុក្កុដិយា កលលំ ន ភវេយ្យ, អណ្ឌម្បិ ន ភវេយ្យ, យញ្ច តត្ត កលលំ, យញ្ច អណ្ឌំ, ឧភោបេតេ អញ្ញមញ្ញូបនិស្សិតា, ឯកតោវ នេសំ ឧប្បត្តិ ហោតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យទិ តត្ត នាមំ ន ភវេយ្យ, រូបម្បិ ន ភវេយ្យ, យញ្ចេវ តត្ត នាមំ, យញ្ចេវ រូបំ, ឧភោបេតេ អញ្ញមញ្ញូបនិស្សិតា, ឯកតោវ នេសំ ឧប្បត្តិ ហោតិ។ ឯវមេតំ ទីឃមទ្ធានំ សន្ធាវិត"ន្តិ។

"កល្ចោសិ, កន្តេ នាគសេនា"តិ។

នាមរូបបដិសន្ទហនបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. អទ្ធានបញ្ហោ

៩. រាជា អាហ "កន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ 'ទីឃមទ្ធាន'ន្តិ, កិមេតំ អទ្ធានំ នាមា"តិ ? "អតីតោ, មហារាជ, អទ្ធា, អនាគតោ អទ្ធា, បច្ចុប្បន្នោ អទ្ធា"តិ។ "កឹ បន, កន្តេ, សព្ពេ អទ្ធា អត្ថី"តិ? "កោចិ, មហារាជ , អទ្ធា អត្ថិ, កោចិ នត្ថី"តិ។ "កតមោ បន, កន្តេ, អត្ថិ, កតមោ នត្ថី"តិ? "យេ តេ, មហារាជ, សង្ខារា អតីតា វិគតា និរុទ្ធា វិបរិណតា, សោ អទ្ធា នត្ថិ, យេ ធម្មា វិបាកា, យេ ច វិបាកធម្មធម្មា, យេ ច អញ្ញត្រ បដិសន្ធឹ ទេន្តិ, សោ អទ្ធា អត្ថិ។ យេ សត្តា កាលង្កតា អញ្ញត្រ ឧប្បន្នា, សោ ច អទ្ធា អត្ថិ។ យេ សត្តា កាលង្កតា អញ្ញត្រ អនុប្បន្នា, សោ អទ្ធា នត្ថិ។ យេ ច សត្តា បរិនិព្ពុតា, សោ ច អទ្ធា នត្ថិ បរិនិព្ពុតត្តា"តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

អទ្ធានបញ្ហោ នវមោ។

អទ្ធានវគ្គោ ទុតិយោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ នវ បញ្ហា។

៣. វិចារវគ្គោ

១. អទ្ធានមូលបញ្ហោ

១. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, អតីតស្ស អទ្ធានស្ស កិំ មូលំ, អនាគតស្ស អទ្ធានស្ស កិំ មូលំ, បច្ចុប្បន្នស្ស អទ្ធានស្ស កិំ មូល’’ន្តិ? ‘‘អតីតស្ស ច, មហារាជ, អទ្ធានស្ស អនាគតស្ស ច អទ្ធានស្ស បច្ចុប្បន្នស្ស ច អទ្ធានស្ស អវិជ្ជា មូលំ។ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ, នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ, សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោ, ផស្សបច្ចយា វេទនា, វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ, ឧបាទានបច្ចយា ភវោ, ភវបច្ចយា ជាតិ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា សម្ភវន្តិ។ ឯវមេតស្ស កេវលស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្ស អទ្ធានស្ស [ទុក្ខក្ខន្ធស្ស អទ្ធានស្ស (សី.)] បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

អទ្ធានមូលបញ្ហោ បឋមោ។

២. បុរិមកោដិបញ្ហោ

២. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ ‘បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’តិ, តស្ស ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ បរិត្តំ [បរិបក្កំ (ក.)] ពីជំ បថវិយំ និក្ខិបេយ្យ, តតោ អង្កុរោ ឧដ្ឋហិត្វា អនុបុព្ពេន វុឌ្ឍិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជិត្វា ផលំ ទទេយ្យ។ តតោ ពីជំ គហេត្វា បុន រោបេយ្យ, តតោបិ អង្កុរោ ឧដ្ឋហិត្វា អនុបុព្ពេន វុឌ្ឍិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជិត្វា ផលំ ទទេយ្យ។ ឯវមេតិស្សា សន្តតិយា អត្តិ អន្តោ’’តិ? ‘‘នត្ថិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អទ្ធានស្សាបិ បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កុក្កុដិយា អណ្ឌំ កវេយ្យ, អណ្ឌតោ កុក្កុដី កុក្កុដិយា អណ្ឌន្តិ។ ឯវមេតិស្សា សន្តតិយា អត្តិ អន្តោ’’តិ? ‘‘នត្ថិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អទ្ធានស្សាបិ បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ថេរោ បថវិយា ចក្កំ លិខិត្វា មិលិន្ទំ រាជានំ ឯតទវោច ‘‘អត្ថិ, មហារាជ, ឥមស្ស ចក្កស្ស អន្តោ’’តិ? ‘‘នត្ថិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥមានិ ចក្កានិ វុត្តានិ កតវតា ‘ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ, ផស្សបច្ចយា វេទនា, វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ, ឧបាទានបច្ចយា កម្មំ, កម្មតោ បុន ចក្ខុំ ជាយតី’តិ។ ឯវមេតិស្សា សន្តតិយា អត្តិ អន្តោ’’តិ? ‘‘នត្ថិ កន្តេ’’តិ។

‘‘‘សោតញ្ច បដិច្ច សទ្ទេ ច...បេ.... មនញ្ច បដិច្ច ធម្មេ ច ឧប្បជ្ជតិ មនោវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ, ផស្សបច្ចយា វេទនា, វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ, ឧបាទានបច្ចយា កម្មំ, កម្មតោ បុន មនោ ជាយតី’តិ។ ឯវមេតិស្សា សន្តតិយា អត្តិ អន្តោ’’តិ? ‘‘នត្ថិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អទ្ធានស្សាបិ បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

បុរិមកោដិបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. កោដិបញ្ញាយនបញ្ហោ

៣. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ ‘បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’តិ, កតមា ច សា បុរិមា កោដី’’តិ? ‘‘យោ ខោ, មហារាជ, អតីតោ អទ្ធា, ឯសា បុរិមា កោដី’’តិ។ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ ‘បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’តិ, កិំ បន, កន្តេ, សព្ពាបិ បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតី’’តិ? ‘‘កាចិ, មហារាជ, បញ្ញាយតិ, កាចិ ន បញ្ញាយតី’’តិ។ ‘‘កតមា, កន្តេ, បញ្ញាយតិ, កតមា ន បញ្ញាយតី’’តិ? ‘‘ឥតោ បុព្ពេ, មហារាជ, សព្ពេន សព្ពំ សព្ពថា សព្ពំ អវិជ្ជា នាហោសីតិ ឯសា បុរិមា កោដិ ន បញ្ញាយតិ, យំ អហុត្វា សម្ភោតិ, ហុត្វា បដិវិគច្ឆតិ, ឯសប បុរិមា កោដិ បញ្ញាយតី’’តិ ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, យំ អហុត្វា សម្ភោតិ, ហុត្វា បដិវិគច្ឆតិ, ននុ តំ ឧភតោ ឆិន្នំ អត្ថំ គច្ឆតី’’តិ? ‘‘យទិ, មហារាជ, ឧភតោ ឆិន្នំ អត្ថំ គច្ឆតិ, ឧភតោ ឆិន្នា សក្កា វឌ្ឍេតុ’’ន្តិ? ‘‘អាម, សាបិ សក្កា វឌ្ឍេតុ’’ន្តិ។’’នាហំ, កន្តេ, ឯតំ បុច្ឆាមិ កោដិតោ សក្កា វឌ្ឍេតុ’’ន្តិ? ‘‘អាម សក្កា វឌ្ឍេតុ’’ន្តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ថេរោ តស្ស រុក្ខូបមំ អកាសិ, ខន្ធា ច កេវលស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្ស ពីជានី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

កោដិបញ្ញាយនបញ្ហោ តតិយោ។

៤. សង្ខារជាយមានបញ្ហោ

๒. ราชา หาห "กรุณ ราคเสร, หตฺถิ กิจิ สฬาราม, เย ชายรุณี"ติ? "หาห, หหาราช, หตฺถิ สฬาราม, เย ชายรุณี"ติฯ "กตเห ตุ, กรุณ"ติ? "จกฺขุสฺมิญฺ ขา, หหาราช, สติ รูเปสุ จ จกฺขุวิญฺญาณํ ฮาติ, จกฺขุวิญฺญาณา สติ จกฺขุสมฺผสฺโส ฮาติ, จกฺขุสมฺผสฺเส สติ เวทนา ฮาติ, เวทนาย สติ ตณฺหา ฮาติ, ตณฺหาย สติ ฉฺฉาทานํ ฮาติ, ฉฺฉาทาเน สติ กเรา ฮาติ, กเร สติ ชาติ ฮาติ, ชาติยา สติ ชราหรณํ สาเกหปริเทวทุกฺขทาหนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ, ฉวเหตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทยาเน ฮาติฯ จกฺขุสฺมิญฺ ขา, หหาราช, หสติ รูเปสุ จ หสติ จกฺขุวิญฺญาณํ น ฮาติ, จกฺขุวิญฺญาณา หสติ จกฺขุสมฺผสฺโส น ฮาติ, จกฺขุสมฺผสฺเส หสติ เวทนา น ฮาติ, เวทนาย หสติ ตณฺหา น ฮาติ, ตณฺหาย หสติ ฉฺฉาทานํ น ฮาติ, ฉฺฉาทาเน หสติ กเรา น ฮาติ, กเร หสติ ชาติ น ฮาติ, ชาติยา หสติ ชราหรณํ สาเกหปริเทวทุกฺขทาหนสฺสุปายาสา น ฮาติ, ฉวเหตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิเราเธา ฮาติ"ติฯ

"กญฺญาสิ, กรุณ ราคเสรา"ติฯ

สฬารชายหารปญฺญา จตุตฺถาฯ

๕. กรุณสฬารชายหารปญฺญา

๕. ราชา หาห "กรุณ ราคเสร, หตฺถิ กิจิ สฬาราม, เย หกรุณา ชายรุณี"ติ? "นตฺถิ, หหาราช, กิจิ สฬาราม, เย หกรุณา ชายรุณิ, กรุณา เยเร ขา, หหาราช, สฬาราม ชายรุณี"ติฯ

"ฉิปหุํ กเราหี"ติฯ "ตํ กึ หญฺญสิ, หหาราช, ฉทํ คิหํ หกรุณํ ชาตํ, ยตฺถ ตุํ นิสิเฐาสี"ติ? "นตฺถิ กิญฺจิ, กรุณ, ฉธ หกรุณํ ชาตํ, กรุณํ เยเร ชาตํ, ฉหานิ ขา, กรุณ,

ទារូនិ វនេ អហេសុំ, អយញ្ច មត្តិកា បថវិយំ អហោសិ, ឥត្តីនញ្ច បុរិសានញ្ច តជ្ជេន វាយាមេន ឯវមិទំ គេហំ និព្ពត្ត''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ កេចិ សង្ខារា, យេ អកវន្តា ជាយន្តិ, កវន្តា យេវ សង្ខារា ជាយន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, យេ កេចិ ពីជគាមភូតគាមា បថវិយំ និក្ខិត្តា អនុបុព្ពេន វុឌ្ឍិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជមានា បុប្ផានិ ច ផលានិ ច ទទេយ្យុំ, ន តេ រុក្ខា អកវន្តា ជាតា, កវន្តា យេវ តេ រុក្ខា ជាតា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ កេចិ សង្ខារា, យេ អកវន្តា ជាយន្តិ, កវន្តា យេវ តេ សង្ខារា ជាយន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កុម្ភការោ បថវិយា មត្តិកំ ឧទ្ធរិត្វា នានាភាជនានិករោតិ, ន តានិ ភាជនានិ អកវន្តានិ ជាតានិ, កវន្តានិ យេវ ជាតានិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ កេចិ សង្ខារា, យេ អកវន្តា ជាយន្តិ, កវន្តា យេវ សង្ខារា ជាយន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, វីណាយ បត្តំ ន សិយា, ចម្មំ ន សិយា, ទោណិ ន សិយា, ទណ្ឌោ ន សិយា, ឧបវីណោ ន សិយា, តន្តិយោ ន សិយុំ, កោណោ ន សិយា, បុរិសស្ស ច តជ្ជោ វាយាមោ ន សិយា, ជាយេយ្យ សទ្ទោ''តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''យតោ ច ខោ, មហារាជ, វីណាយ បត្តំ សិយា, ចម្មំ សិយា, ទោណិ សិយា, ទណ្ឌោ សិយា, ឧបវីណោ សិយា, តន្តិយោ សិយុំ, កោណោ សិយា, បុរិសស្ស ច តជ្ជោ វាយាមោ សិយា, ជាយេយ្យ សទ្ទោ''តិ? ''អាម, ភន្តេ, ជាយេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ កេចិ សង្ខារា, យេ អកវន្តា ជាយន្តិ, កវន្តា យេវ ខោ សង្ខារា ជាយន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, អរណិ ន សិយា, អរណិសហតកោ ន សិយា, អរណិយោត្តកំ ន សិយា, ឧត្តរារណិ ន សិយា, ចោឡកំ ន សិយា, បុរិសស្ស ច តជ្ជោ វាយាមោ ន សិយា, ជាយេយ្យ សោ អគ្គី''តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''យតោ ច ខោ, មហារាជ, អរណិ សិយា, អរណិសហតកោ សិយា, អរណិយោត្តកំ សិយា, ឧត្តរារណិ

សិយា, ចោឡកំ សិយា, បុរិសស្ស ច តជ្ជោ វាយាមោ សិយា, ជាយេយ្យ សោ អគ្គី''តិ? ''អាម, កន្តេ, ជាយេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ កេចិ សង្ខារា, យេ អកវន្តា ជាយន្តិ, កវន្តា យេវ ខោ សង្ខារា ជាយន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, មណិ ន សិយា, អាតបោ ន សិយា, គោមយំ ន សិយា, ជាយេយ្យ សោ អគ្គី''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យតោ ច ខោ, មហារាជ, មណិ សិយា, អាតបោ សិយា, គោមយំ សិយា, ជាយេយ្យ សោ អគ្គី''តិ? ''អាម, កន្តេ, ជាយេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ កេចិ សង្ខារា យេ អកវន្តា ជាយន្តិ, កវន្តា យេវ ខោ សង្ខារា ជាយន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, អាទាសោ ន សិយា, អាការា ន សិយា, មុខំ ន សិយា, ជាយេយ្យ អត្តា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''យតោ ច ខោ, មហារាជ, អាទាសោ សិយា, អាការា សិយា, មុខំ សិយា, ជាយេយ្យ អត្តា''តិ? ''អាម, កន្តេ, ជាយេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ កេចិ សង្ខារា, យេ អកវន្តា ជាយន្តិ, កវន្តា យេវ ខោ សង្ខារា ជាយន្តី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

កវន្តសង្ខារជាយមានបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. វេទគូបញ្ហោ

៦. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, វេទគូ ឧបលព្ភតី''តិ? ''កោ បនេស, មហារាជ, វេទគូ នាមា''តិ? ''យោ, កន្តេ, អព្ភន្តរេ ជីវោ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតិ, សោតេន សទ្ទំ សុណាតិ, ឃានេន គន្ធំ ឃាយតិ, ជិវ្ហាយ រសំ សាយតិ, កាយេន ផោដ្ឋព្ពំ ផុសតិ, មនសា ធម្មំ វិជានាតិ,

យថា មយំ ឥធ បាសាទេ និសិន្នា យេន យេន វាតបានេន ឥច្ឆេយ្យាម បស្សិតុំ, តេន តេន វាតបានេន បស្សេយ្យាម, បុរត្ថិមេនបិ វាតបានេន បស្សេយ្យាម, បច្ឆិមេនបិ វាតបានេន បស្សេយ្យាម, ឧត្តរេនបិ វាតបានេន បស្សេយ្យាម, ទក្ខិណេនបិ វាតបានេន បស្សេយ្យាម។ ឯវមេវ ខោ, កន្តេ, អយំ អព្ភន្តរេ ជីវោ យេន យេន ទ្វារេន ឥច្ឆតិ បស្សិតុំ, តេន តេន ទ្វារេន បស្សតី''តិ។

ថេរោ អាហ ''បញ្ចទ្វារំ, មហារាជ, កណិស្សាមិ, តំ សុណោហិ, សាធុកំ មនសិករោហិ, យទិ អព្ភន្តរេ ជីវោ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតិ, យថា មយំ ឥធ បាសាទេ និសិន្នា យេន យេន វាតបានេន ឥច្ឆេយ្យាម បស្សិតុំ, តេន តេន វាតបានេន រូបំ យេវ បស្សេយ្យាម, បុរត្ថិមេនបិ វាតបានេន រូបំ យេវ បស្សេយ្យាម, បច្ឆិមេនបិ វាតបានេន រូបំ យេវ បស្សេយ្យាម, ឧត្តរេនបិ វាតបានេន រូបំ យេវ បស្សេយ្យាម, ទក្ខិណេនបិ វាតបានេន រូបំ យេវ បស្សេយ្យាម, ឯវមេតេន អព្ភន្តរេ ជីវេន សោតេនបិ រូបំ យេវ បស្សិតព្ពំ, ឃានេនបិ រូបំ យេវ បស្សិតព្ពំ, ជិវ្ហាយបិ រូបំ យេវ បស្សិតព្ពំ, កាយេនបិ រូបំ យេវ បស្សិតព្ពំ, មនសាបិ រូបំ យេវ បស្សិតព្ពំ; ចក្ខុនាបិ សទ្ទោ យេវ សោតព្ពោ, ឃានេនបិ សទ្ទោ យេវ សោតព្ពោ, ជិវ្ហាយបិ សទ្ទោ យេវ សោតព្ពោ, កាយេនបិ សទ្ទោ យេវ សោតព្ពោ, មនសាបិ សទ្ទោ យេវ សោតព្ពោ; ចក្ខុនាបិ គន្ធោ យេវ ឃាយិតព្ពោ, សោតេនបិ គន្ធោ យេវ ឃាយិតព្ពោ, ជិវ្ហាយបិ គន្ធោ យេវ ឃាយិតព្ពោ, កាយេនបិ គន្ធោ យេវ ឃាយិតព្ពោ, មនសាបិ គន្ធោ យេវ ឃាយិតព្ពោ; ចក្ខុនាបិ រសោ យេវ សាយិតព្ពោ, សោតេនបិ រសោ យេវ សាយិតព្ពោ, ឃានេនបិ រសោ យេវ សាយិតព្ពោ, កាយេនបិ រសោ យេវ សាយិតព្ពោ, មនសាបិ រសោ យេវ សាយិតព្ពោ; ចក្ខុនាបិ ផោដ្ឋព្ពំ យេវ ផុសិតព្ពំ, សោតេនបិ ផោដ្ឋព្ពំ យេវ ផុសិតព្ពំ, ឃានេនបិ ផោដ្ឋព្ពំ យេវ ផុសិតព្ពំ, ជិវ្ហាយបិ ផោដ្ឋព្ពំ យេវ ផុសិតព្ពំ, មនសាបិ ផោដ្ឋព្ពំ យេវ ផុសិតព្ពំ; ចក្ខុនាបិ ធម្មំ យេវ វិជានិតព្ពំ, សោតេនបិ ធម្មំ យេវ វិជានិតព្ពំ, ឃានេនបិ ធម្មំ យេវ វិជានិតព្ពំ, ជិវ្ហាយបិ ធម្មំ យេវ វិជានិតព្ពំ, កាយេនបិ ធម្មំ យេវ វិជានិតព្ព''ន្តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។

''ន ខោ តេ, មហារាជ, យុជ្ជតិ បុរិមេន វា បច្ឆិមំ, បច្ឆិមេន វា បុរិមំ, យថា វា បន,

មហារាជ, មយំ ឥធ បាសាទេ និសិន្នា ឥមេសុ ជាលវាតបានេសុ ឧគ្ឃាដិតេសុ មហន្តេន អាកាសេន ពហិមុខា សុដ្ឋុតរំ រូបំ បស្សាម, ឯវមេតេន អព្ពន្តរេ ជីវេនាបិ ចក្ខុទ្វារេសុ ឧគ្ឃាដិតេសុ មហន្តេន អាកាសេន សុដ្ឋុតរំ រូបំ បស្សិតព្ពំ, សោតេសុ ឧគ្ឃាដិតេសុ...បេ.... ឃានេ ឧគ្ឃាដិតេ...បេ.... ជិវ្ហាយ ឧគ្ឃាដិតាយ...បេ.... កាយេ ឧគ្ឃាដិតេ មហន្តេន អាកាសេន សុដ្ឋុតរំ សទ្ទោ សោតព្ពោ, គន្ធោ ឃាយិតព្ពោ, រសោ សាយិតព្ពោ, ផោដ្ឋព្ពោ ផុសិតព្ពោ''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។

''ន ខោ តេ, មហារាជ, យុជ្ជតិ បុរិមេន វា បច្ឆិមំ, បច្ឆិមេន វា បុរិមំ, យថា វា បន, មហារាជ, អយំ ទិន្នោ និក្ខមិត្វា ពហិទ្វារកោដ្ឋកេ តិដ្ឋេយ្យ, ជានាសិ តំ, មហារាជ, 'អយំ ទិន្នោ និក្ខមិត្វា ពហិទ្វារកោដ្ឋកេ ឋិតោ'''តិ? ''អាម, កន្តេ, ជានាមី''តិ។ ''យថា វា បន, មហារាជ, អយំ ទិន្នោ អន្តោ បវិសិត្វា តវ បុរតោ តិដ្ឋេយ្យ, ជានាសិ តំ, មហារាជ, 'អយំ ទិន្នោ អន្តោ បវិសិត្វា មម បុរតោ ឋិតោ'''តិ? ''អាម, កន្តេ, ជានាមី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អព្ពន្តរេ សោ ជីវោ ជិវ្ហាយ រសេ និក្ខិត្តេ ជានេយ្យ អម្ពិលត្តំ វា លវណត្តំ វា តិត្តកត្តំ វា កដុកត្តំ វា កសាយត្តំ វា មធុរត្តំ វា''តិ? ''អាម, កន្តេ, ជានេយ្យា''តិ។ ''តេ រសេ អន្តោ បវិដ្ឋេ ជានេយ្យ អម្ពិលត្តំ វា លវណត្តំ វា តិត្តកត្តំ វា កដុកត្តំ វា កសាយត្តំ វា មធុរត្តំ វា''តិ។ ''ន ហិ កន្តេ''តិ។

''ន ខោ តេ, មហារាជ, យុជ្ជតិ បុរិមេន វា បច្ឆិមំ, បច្ឆិមេន វា បុរិមំ, យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ មធុឃដសតំ អាហរាបេត្វា មធុទោណិំ បូរាបេត្វា បុរិសស្ស មុខំ បិទហិត្វា [បិទហិត្វាវ (ក.)] មធុទោណិយា បក្ខិបេយ្យ, ជានេយ្យ, មហារាជ, សោ បុរិសោ មធុំ សម្បន្នំ វា ន សម្បន្នំ វា''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេនា''តិ។ ''ន ហិ តស្ស, កន្តេ, មុខេ មធុ បវិដ្ឋ''ន្តិ។

''ន ខោ តេ, មហារាជ, យុជ្ជតិ បុរិមេន វា បច្ឆិមំ, បច្ឆិមេន វា បុរិម''ន្តិ។ ''នាហំ បដិពលោ តយា វាទិនា សទ្ធិំ សល្លបិតុំ; សាធុ, កន្តេ, អត្តំ ជប្បេហី''តិ។

ថេរោ អភិធម្មសំយុត្តាយ កថាយ រាជានំ មិលិន្ទំ សញ្ញាបេសិ – ‘‘ឥធ, មហារាជ, ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តំសហជាតា ផស្សោ វេទនា សញ្ញា ចេតនា ឯកគ្គតា ជីវិតិន្ទ្រិយំ មនសិការោតិ ឯវមេតេ ធម្មា បច្ចយតោ ជាយន្តិ, ន ហេត្ថ វេទគូ ឧបលព្ភតិ, សោតញ្ច បដិច្ច សទ្ទេ ច…បេ…. មនញ្ច បដិច្ច ធម្មេ ច ឧប្បជ្ជតិ មនោវិញ្ញាណំ, តំសហជាតា ផស្សោ វេទនា សញ្ញា ចេតនា ឯកគ្គតា ជីវិតិន្ទ្រិយំ មនសិការោតិ ឯវមេតេ ធម្មា បច្ចយតោ ជាយន្តិ, ន ហេត្ថ វេទគូ ឧបលព្ភតី’’តិ។

‘‘កល្ហោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

វេទគូបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. ចក្ខុវិញ្ញាណាទិបញ្ហោ

៧. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី’’តិ។

‘‘កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, បឋមំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, បច្ឆា មនោវិញ្ញាណំ, ឧទាហុ មនោវិញ្ញាណំ បឋមំ ឧប្បជ្ជតិ, បច្ឆា ចក្ខុវិញ្ញាណ’’ន្តិ? ‘‘បឋមំ, មហារាជ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, បច្ឆា មនោវិញ្ញាណ’’ន្តិ។

‘‘កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, ចក្ខុវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ ‘យត្តាហំ ឧប្បជ្ជាមិ, តត្ថ ឧប្បជ្ជហី’តិ, ឧទាហុ មនោវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ ‘យត្ត ត្វំ ឧប្បជ្ជិស្សសិ, អហម្បិ តត្ថ ឧប្បជ្ជិស្សាមី’’’តិ? ‘‘ន ហិ, មហារាជ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហី’’តិ។

‘‘កថំ, កន្តេ នាគសេន, យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី’’តិ? ‘‘និន្នត្តា ច, មហារាជ, ទ្វារត្តា ច បិណ្ឌត្តា ច សមុទាចរិតត្តា ចា’’តិ។

‘‘កថំ, កន្តេ នាគសេន, និន្នត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ? ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, ទេវេ វស្សន្តេ កតមេន ឧទកំ គច្ឆេយ្យា’’តិ? ‘‘យេន, កន្តេ, និន្នំ, តេន គច្ឆេយ្យា’’តិ។ ‘‘អថាបរេន សមយេន ទេវោ វស្សេយ្យ, កតមេន តំ ឧទកំ គច្ឆេយ្យា’’តិ។ ‘‘យេន, កន្តេ, បុរិមំ ឧទកំ គតំ, តម្បិ តេន គច្ឆេយ្យា’’តិ។

‘‘កិំ នុ ខោ, មហារាជ, បុរិមំ ឧទកំ បច្ឆិមំ ឧទកំ អាណាបេតិ ‘យេនាហំ គច្ឆាមិ, តូម្បិ តេន គច្ឆាហី’តិ, បច្ឆិមំ វា ឧទកំ បុរិមំ ឧទកំ អាណាបេតិ ‘យេន តុំ គច្ឆិស្សសិ, អហម្បិ តេន គច្ឆិស្សាមី’’’តិ។ ‘‘ន ហិ, កន្តេ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, និន្នត្តា គច្ឆន្តី’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និន្នត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ, ន ចក្ខុវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ ‘យត្តាហំ ឧប្បជ្ជាមិ, តូម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជាហី’តិ, នាបិ មនោវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ ‘យត្ត តុំ ឧប្បជ្ជិស្សសិ, អហម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជិស្សាមី’តិ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, និន្នត្តា ឧប្បជ្ជន្តី’’’តិ។

‘‘កថំ, កន្តេ នាគសេន, ទ្វារត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ? អបេបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, រញ្ញោ បច្ចន្តិមំ នគរំ អស្ស ទឡ្ហបាការតោរណំ ឯកទ្វារំ, តតោ បុរិសោ និក្ខមិតុកាមោ ភវេយ្យ, កតមេន និក្ខមេយ្យា’’តិ? ‘‘ទ្វារេន, កន្តេ, និក្ខមេយ្យា’’តិ។ ‘‘អថាបរោ បុរិសោ និក្ខមិតុកាមោ ភវេយ្យ, កតមេន សោ និក្ខមេយ្យា’’តិ? ‘‘យេន, កន្តេ, បុរិមោ បុរិសោ និក្ខន្តោ, សោបិ តេន និក្ខមេយ្យា’’តិ។

‘‘កិំ នុ ខោ, មហារាជ, បុរិមោ បុរិសោ បច្ឆិមំ បុរិសំ អាណាបេតិ ‘យេនាហំ គច្ឆាមិ,

តូម្បិ តេន គច្ឆាហី'តិ, បច្ឆិមោ វា បុរិសោ បុរិមំ បុរិសំ អាណាបេតិ 'យេន តំ គច្ឆិស្សសិ, អហម្បិ តេន គច្ឆិស្សាមី'តិ។ ''ន ហិ, ភន្តេ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, ទ្វារត្តា គច្ឆន្តី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ទ្វារត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ, ន ចក្ខុវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ 'យត្តាហំ ឧប្បជ្ជាមិ, តូម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជាហី'តិ, នាបិ មនោវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ 'យត្ត តំ ឧប្បជ្ជិស្សសិ, អហម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជិស្សាមី'តិ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, ទ្វារត្តា ឧប្បជ្ជន្តី''តិ។

''កថំ, ភន្តេ នាគសេន, ចិណ្ណត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ? ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, បឋមំ ឯកំ សកដំ គច្ឆេយ្យ, អថ ទុតិយំ សកដំ កតមេន គច្ឆេយ្យា''តិ? ''យេន, ភន្តេ, បុរិមំ សកដំ គតំ, តម្បិ តេន គច្ឆេយ្យា''តិ។

''កិំ នុ ខោ, មហារាជ, បុរិមំ សកដំ បច្ឆិមំ សកដំ អាណាបេតិ 'យេនាហំ គច្ឆាមិ, តូម្បិ តេន គច្ឆាហី'តិ, បច្ឆិមំ វា សកដំ បុរិមំ សកដំ អាណាបេតិ 'យេន តំ គច្ឆិស្សសិ, អហម្បិ តេន គច្ឆិស្សាមី''តិ។ ''ន ហិ, ភន្តេ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, ចិណ្ណត្តា គច្ឆន្តី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ចិណ្ណត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ, ន ចក្ខុវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ 'យត្តាហំ ឧប្បជ្ជាមិ, តូម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជាហី'តិ, នាបិ មនោវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ 'យត្ត តំ ឧប្បជ្ជិស្សសិ, អហម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជិស្សាមី'តិ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, ចិណ្ណត្តា ឧប្បជ្ជន្តី''តិ។

''កថំ, ភន្តេ នាគសេន, សមុទាចរិតត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ? ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, មុទ្ទាគណនាសង្ខ្យាលេខាសិប្បដ្ឋានេសុ អាទិកម្មិកស្ស ទន្ធាយនា ភវតិ, អថាបរេន សមយេន និសម្មកិរិយាយ សមុទាចរិតត្តា អទន្ធាយនា ភវតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ,

សមុទាចរិតត្តា យត្ត ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតិ, ន ចក្ខុវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ ‘យត្តាហំ ឧប្បជ្ជាមិ, តុម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជាហី’តិ, នាបិ មនោវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ អាណាបេតិ ‘យត្ត តុំ ឧប្បជ្ជិស្សសិ, អហម្បិ តត្ត ឧប្បជ្ជិស្សាមី’តិ, អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, សមុទាចរិតត្តា ឧប្បជ្ជន្តី’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, យត្ត សោតវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតីតិ...បេ.... យត្ត ឃានវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ...បេ.... យត្ត ជិវ្ហាវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ ...បេ.... យត្ត កាយវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, យត្ត កាយវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ត មនោវិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី’’តិ។

‘‘កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, បឋមំ កាយវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, បច្ឆា មនោវិញ្ញាណំ, ឧទាហុ មនោវិញ្ញាណំ បឋមំ ឧប្បជ្ជតិ, បច្ឆា កាយវិញ្ញាណ’’ន្តិ? ‘‘កាយវិញ្ញាណំ, មហារាជ, បឋមំ ឧប្បជ្ជតិ, បច្ឆា មនោវិញ្ញាណ’’ន្តិ។

‘‘កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន,...បេ.... អនាលាបោ តេសំ អញ្ញមញ្ញេហិ, សមុទាចរិតត្តា ឧប្បជ្ជន្តី’’តិ។

‘‘កល្ហោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

ចក្ខុវិញ្ញាណាទិបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ផស្សលក្ខណបញ្ហោ

៨. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យត្ត មនោវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, ផស្សោបិ វេទនាបិ តត្ត ឧប្បជ្ជតី’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, យត្ត មនោវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, ផស្សោបិ តត្ត ឧប្បជ្ជតិ, វេទនាបិ តត្ត ឧប្បជ្ជតិ, សញ្ញាបិ តត្ត ឧប្បជ្ជតិ, ចេតនាបិ តត្ត ឧប្បជ្ជតិ, វិតក្កោបិ តត្ត

ឧប្បជ្ជតិ, វិចារោបិ តត្ត ឧប្បជ្ជតិ, សព្ពេបិ ផស្សប្បមុខា ធម្មា តត្ត ឧប្បជ្ជន្តី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កឹលក្ខណោ ផស្សោ''តិ? ''ផុសនលក្ខណោ, មហារាជ, ផស្សោ''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, ទ្វេ មេណ្ឌា យុជ្ឈេយ្យុំ, តេសុ យថា ឯកោ មេណ្ឌោ, ឯវំ ចក្ខុ ទដ្ឋព្ពំ យថា ទុតិយោ មេណ្ឌោ, ឯវំ រូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា តេសំ សន្និបាតោ, ឯវំ ផស្សោ ទដ្ឋព្ពោ''តិ។

''តិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, ទ្វេ បាណី វជ្ជេយ្យុំ, តេសុ យថា ឯកោ បាណិ, ឯវំ ចក្ខុ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ទុតិយោ បាណិ, ឯវំ រូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា តេសំ សន្និបាតោ, ឯវំ ផស្សោ ទដ្ឋព្ពោ''តិ។

''តិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, ទ្វេ សម្មា វជ្ជេយ្យុំ, តេសុ យថា ឯកោ សម្មោ, ឯវំ ចក្ខុ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ទុតិយោ សម្មោ, ឯវំ រូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា តេសំ សន្និបាតោ, ឯវំ ផស្សោ ទដ្ឋព្ពោ''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ផស្សលក្ខណបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. វេទនាលក្ខណបញ្ហោ

៩. ''កន្តេ នាគសេន, កឹលក្ខណា វេទនា''តិ? ''វេទយិតលក្ខណា, មហារាជ, វេទនា អនុភវនលក្ខណា ចា''តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ រញ្ញោ អធិការំ ករេយ្យ, តស្ស រាជា តុដ្ឋោ អធិការំ ទទេយ្យ, សោ តេន អធិការេន បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ សមង្គីភូតោ បរិចរេយ្យ, តស្ស ឯវមស្ស ‘មយា ខោ បុព្ពេ រញ្ញោ អធិការោ ករោ, តស្ស មេ រាជា តុដ្ឋោ អធិការំ អទាសិ, ស្វាហំ តតោនិទានំ ឥមំ ឯវរូបំ វេទនំ វេទយាមី’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ កុសលំ កម្មំ កត្វា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតឹ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជេយ្យ, សោ ច តត្ថ ទិព្ពេហិ បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ សមង្គីភូតោ បរិចរេយ្យ, តស្ស ឯវមស្ស ‘ស្វាហំ ខោ បុព្ពេ កុសលំ កម្មំ អការសឹ, សោហំ តតោនិទានំ ឥមំ ឯវរូបំ វេទនំ វេទយាមី’តិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, វេទយិតលក្ខណា វេទនា អនុភវនលក្ខណា ចា’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា’’តិ។

វេទនាលក្ខណបញ្ហោ នវមោ។

១០. សញ្ញាលក្ខណបញ្ហោ

១០. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, កឹលក្ខណា សញ្ញា’’តិ? ‘‘សញ្ជាននលក្ខណា, មហារាជ, សញ្ញា។ កឹ សញ្ជានាតិ? នីលម្បិ សញ្ជានាតិ, បីតម្បិ សញ្ជានាតិ, លោហិតម្បិ សញ្ជានាតិ, ឱទាតម្បិ សញ្ជានាតិ, មញ្ជិដ្ឋម្បិ [មញ្ជេដ្ឋម្បិ (សី. បី.)] សញ្ជានាតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, សញ្ជាននលក្ខណា សញ្ញា’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, រញ្ញោ កណ្ណាគារិកោ កណ្ណាគារំ បវិសិត្វា នីលបីតលោហិតោទាតមញ្ជិដ្ឋានិ [មញ្ជេដ្ឋានិ (សី. បី.)] រាជកោគានិ រូបានិ បស្សិត្វា សញ្ជានាតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, សញ្ជាននលក្ខណា សញ្ញា’’តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សញ្ញាលក្ខណបញ្ហោ ទសមោ។

១១. ចេតនាលក្ខណបញ្ហោ

១១. ''កន្តេ នាគសេន, កឹលក្ខណា ចេតនា''តិ? ''ចេតយិតលក្ខណា, មហារាជ, ចេតនា អភិសង្ខរណលក្ខណា ចា''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ វិសំ អភិសង្ខរិត្វា អត្តនា ច បិវេយ្យ, បរេ ច បាយេយ្យ, សោ អត្តនាបិ ទុក្ខិតោ កវេយ្យ, បរេបិ ទុក្ខិតា កវេយ្យុំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ អកុសលំ កម្មំ ចេតនាយ ចេតយិត្វា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អបាយំ ទុគ្គតិំ វិនិបាតំ និរយំ ឧបបជ្ជេយ្យ។ យេបិ តស្ស អនុសិក្ខន្តិ , តេបិ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អបាយំ ទុគ្គតិំ វិនិបាតំ និរយំ ឧបបជ្ជន្តិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ សប្បិនវនីតតេលមធុផាណិតំ ឯកជ្ឈំ អភិសង្ខរិត្វា អត្តនា ច បិវេយ្យ, បរេ ច បាយេយ្យ, សោ អត្តនា សុខិតោ កវេយ្យ, បរេបិ សុខិតា កវេយ្យុំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ កុសលំ កម្មំ ចេតនាយ ចេតយិត្វា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតិំ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជតិ។ យេបិ តស្ស អនុសិក្ខន្តិ, តេបិ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតិំ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, ចេតយិតលក្ខណា ចេតនា អភិសង្ខរណលក្ខណា ចា''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ចេតនាលក្ខណបញ្ហោ ឯកាទសមោ។

១២. វិញ្ញាណលក្ខណបញ្ហោ

១២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, កីលក្ខណំ វិញ្ញាណ’’ន្តិ? ‘‘វិជាននលក្ខណំ, មហារាជ, វិញ្ញាណ’’ន្តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, នគរគុត្តិកោ មជ្ឈេ នគរសិង្ឃាដកេ និសិន្នោ បស្សេយ្យ បុរត្ថិមទិសតោ បុរិសំ អាគច្ឆន្តំ, បស្សេយ្យ ទក្ខិណទិសតោ បុរិសំ អាគច្ឆន្តំ, បស្សេយ្យ បច្ឆិមទិសតោ បុរិសំ អាគច្ឆន្តំ, បស្សេយ្យ ឧត្តរទិសតោ បុរិសំ អាគច្ឆន្តំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យញ្ច បុរិសោ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតិ, តំ វិញ្ញាណេន វិជានាតិ។ យញ្ច សោតេន សទ្ទំ សុណាតិ, តំ វិញ្ញាណេន វិជានាតិ។ យញ្ច ឃានេន គន្ធំ ឃាយតិ, តំ វិញ្ញាណេន វិជានាតិ។ យញ្ច ជិវ្ហាយ រសំ សាយតិ, តំ វិញ្ញាណេន វិជានាតិ។ យញ្ច កាយេន ផោដ្ឋព្ពំ ផុសតិ, តំ វិញ្ញាណេន វិជានាតិ, យញ្ច មនសា ធម្មំ វិជានាតិ, តំ វិញ្ញាណេន វិជានាតិ។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, វិជាននលក្ខណំ វិញ្ញាណ’’ន្តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

វិញ្ញាណលក្ខណបញ្ហោ ទ្វាទសមោ។

១៣. វិតក្កលក្ខណបញ្ហោ

១៣. ‘‘កន្តេ នាគសេន, កីលក្ខណោ វិតក្កោ’’តិ? ‘‘អប្បនាលក្ខណោ មហារាជ, វិតក្កោ’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, វឌ្ឍកី សុបរិកម្មកតំ ទារុំ សន្ធិស្មិំ អប្បេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អប្បនាលក្ខណោ វិតក្កោ’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

វិតក្កលក្ខណបញ្ហោ តេរសមោ។

១៤. វិចារលក្ខណបញ្ហោ

១៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, កីលក្ខណោ វិចារោ’’តិ? ‘‘អនុមជ្ជនលក្ខណោ, មហារាជ, វិចារោ’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កំសថាលំ អាកោដិតំ បច្ឆា អនុរវតិ អនុសន្ធហតិ [អនុសន្ធាយតិ (ក.)], យថា, មហារាជ, អាកោដនា, ឯវំ វិតក្កោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា អនុរវនា [អនុមជ្ជនា (ក.)], ឯវំ វិចារោ ទដ្ឋព្ពោ’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

វិចារលក្ខណបញ្ហោ ចុទ្ទសមោ។

វិចារវគ្គោ តតិយោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ ចុទ្ទស បញ្ហា។

៤. និព្ពានវគ្គោ

១. ផស្សាទិវិនិព្ភុជនបញ្ហោ

១. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, សក្កា ឥមេសំ ធម្មានំ ឯកតោភាវគតានំ វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វា នានាករណំ បញ្ញាបេតុំ ‘អយំ ផស្សោ, អយំ វេទនា, អយំ សញ្ញា, អយំ ចេតនា,

ឥទំ វិញ្ញាណំ, អយំ វិតក្កោ, អយំ វិចារោ'តិ''? ''ន សក្កា, មហារាជ, ឥមេសំ ធម្មានំ ឯកតោភាវគតានំ វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វា នានាករណំ បញ្ញាបេតុំ 'អយំ ផស្សោ, អយំ វេទនា, អយំ សញ្ញា, អយំ ចេតនា, ឥទំ វិញ្ញាណំ, អយំ វិតក្កោ, អយំ វិចារោ'''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, រញ្ញោ សូទោ អរសំ វា រសំ វា [យូសំ វា រសំ វា (សី. ស្យា. បី.)] ករេយ្យ, សោ តត្ត ទធិម្ហិ បក្ខិបេយ្យ, លោណម្ហិ បក្ខិបេយ្យ, សិង្គិវេរម្ហិ បក្ខិបេយ្យ, ជីរកម្ហិ បក្ខិបេយ្យ, មរិចម្ហិ បក្ខិបេយ្យ, អញ្ញានិបិ បការានិ បក្ខិបេយ្យ, តមេនំ រាជា ឯវំ វទេយ្យ, 'ទធិស្ស មេ រសំ អាហរ, លោណស្ស មេ រសំ អាហរ, សិង្គិវេរស្ស មេ រសំ អាហរ, ជីរកស្ស មេ រសំ អាហរ, មរិចស្ស មេ រសំ អាហរ, សព្ពេសំ មេ បក្ខិត្តានំ រសំ អាហរា'តិ។ សក្កា នុ ខោ, មហារាជ, តេសំ រសានំ ឯកតោភាវគតានំ វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វា រសំ អាហរិតុំ អម្ពិលត្តំ វា លវណត្តំ វា តិត្តកត្តំ វា កដុកត្តំ វា កសាយត្តំ វា មធុរត្តំ វា''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, សក្កា តេសំ រសានំ ឯកតោភាវគតានំ វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វា រសំ អាហរិតុំ អម្ពិលត្តំ វា លវណត្តំ វា តិត្តកត្តំ វា កដុកត្តំ វា កសាយត្តំ វា មធុរត្តំ វា, អបិ ច ខោ បន សកេន សកេន លក្ខណេន ឧបដ្ឋហន្តី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន សក្កា ឥមេសំ ធម្មានំ ឯកតោភាវគតានំ វិនិព្ភុជិត្វា វិនិព្ភុជិត្វា នានាករណំ បញ្ញាបេតុំ 'អយំ ផស្សោ, អយំ វេទនា, អយំ សញ្ញា, អយំ ចេតនា, ឥទំ វិញ្ញាណំ, អយំ វិតក្កោ, អយំ វិចារោ'តិ, អបិ ច ខោ បន សកេន សកេន លក្ខណេន ឧបដ្ឋហន្តី''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

ផស្សាទិវិនិព្ភុជនបញ្ហោ បឋមោ។

២. នាគសេនបញ្ហោ

២. ថេរោ អាហ ''លោណំ, មហារាជ, ចក្ខុវិញ្ញេយ្យ''ន្តិ។ ''អាម, ភន្តេ,

ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា''ន្តិ។ ''សុដ្ឋុ ខោ, មហារាជ, ជានាហី''តិ។ ''កិំ បន, ភន្តេ, ជិវ្ហាវិញ្ញេយ្យា''ន្តិ? ''អាម, មហារាជ, ជិវ្ហាវិញ្ញេយ្យា''ន្តិ។ ''កិំ បន, ភន្តេ, សព្ពំ លោណំ ជិវ្ហាយ វិជានាតី''តិ? ''អាម, មហារាជ, សព្ពំ លោណំ ជិវ្ហាយ វិជានាតិ''។

''យទិ, ភន្តេ, សព្ពំ លោណំ ជិវ្ហាយ វិជានាតិ, កិស្ស បន តំ សកដេហិ ពលីពទ្ទា [ពលិពទ្ទា (សី. បី.)] អាហរន្តិ, ននុ លោណមេវ អាហរិតព្ព''ន្តិ? ''ន សក្កា, មហារាជ, លោណមេវ អាហរិតុំ ឯកតោភាវគតា ឯតេ ធម្មា គោចរនានត្តគតា លោណំ គរុភារោ ចាតិ។ សក្កា បន, មហារាជ, លោណំ តុលាយ តុលយិតុ''ន្តិ? ''អាម, ភន្តេ, សក្កា''តិ។ ''ន សក្កា, មហារាជ, លោណំ តុលាយ តុលយិតុំ, គរុភារោ តុលាយ តុលិយតី''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

នាគសេនបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. បញ្ចាយតនកម្មនិព្ពត្តបញ្ហោ

៣. រាជា អាហ ''ភន្តេ នាគសេន, យានិមានិ បញ្ចាយតនានិ, កិំ នុ តានិ នានាកម្មេហិ និព្ពត្តានិ, ឧទាហុ ឯកេន កម្មេនា''តិ? ''នានាកម្មេហិ, មហារាជ, និព្ពត្តានិ, ន ឯកេន កម្មេនា''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, ឯកស្មិំ ខេត្តេ នានាពីជានិ វប្បេយ្យុំ, តេសំ នានាពីជានំ នានាផលានិ និព្ពត្តេយ្យុ''ន្តិ? ''អាម, ភន្តេ, និព្ពត្តេយ្យុ''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យានិ យានិ បញ្ចាយតនានិ, តានិ តានិ នានាកម្មេហិ និព្ពត្តានិ, ន ឯកេន កម្មេនា''តិ។

‘‘កល្ហោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

បញ្ហាយតនកម្មនិព្ពត្តបញ្ហោ តតិយោ។

៤. កម្មនានាករណបញ្ហោ

៤. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន មនុស្សា ន សព្ពេ សមកា, អញ្ញេ អប្បាយុកា, អញ្ញេ ទីឃាយុកា, អញ្ញេ ពហ្វាពាធា អញ្ញេ អប្បាពាធា, អញ្ញេ ទុព្ពណ្ណា, អញ្ញេ វណ្ណវន្តោ, អញ្ញេ អប្បេសក្ខា, អញ្ញេ មហេសក្ខា, អញ្ញេ អប្បភោគា, អញ្ញេ មហាភោគា, អញ្ញេ នីចកុលីនា, អញ្ញេ មហាកុលីនា, អញ្ញេ ទុប្បញ្ញា, អញ្ញេ បញ្ញវន្តោ’’តិ?

ថេរោ អាហ ‘‘កិស្ស បន, មហារាជ, រុក្ខា ន សព្ពេ សមកា, អញ្ញេ អម្ពិលា, អញ្ញេ លវណា, អញ្ញេ តិត្តកា, អញ្ញេ កដុកា, អញ្ញេ កសាវា, អញ្ញេ មធុរា’’តិ? ‘‘មញ្ញាមិ, កន្តេ, ពីជានំ នានាករណេនា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កម្មានំ នានាករណេន មនុស្សា ន សព្ពេ សមកា, អញ្ញេ អប្បាយុកា, អញ្ញេ ទីឃាយុកា, អញ្ញេ ពហ្វាពាធា, អញ្ញេ អប្បាពាធា, អញ្ញេ ទុព្ពណ្ណា, អញ្ញេ វណ្ណវន្តោ, អញ្ញេ អប្បេសក្ខា, អញ្ញេ មហេសក្ខា, អញ្ញេ អប្បភោគា, អញ្ញេ មហាភោគា, អញ្ញេ នីចកុលីនា, អញ្ញេ មហាកុលីនា, អញ្ញេ ទុប្បញ្ញា, អញ្ញេ បញ្ញវន្តោ។ ភាសិតម្បេតំ មហារាជ ភគវតា – ‘កម្មស្សកា, មាណវ, សត្តា កម្មទាយាទា កម្មយោនី កម្មពន្ធូ កម្មប្បដិសរណា, កម្មំ សត្តេ វិភជតិ យទិទំ ហីនប្បណីតតាយា’’’តិ។

‘‘កល្ហោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

កម្មនានាករណបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. វាយាមករណបញ្ហោ

៥. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘កិន្តិ ឥមំ ទុក្ខំ និរុជ្ឈេយ្យ, អញ្ញញ្ច ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជេយ្យា’តិ ។ ឯតទត្ថា, មហារាជ, អម្ហាកំ បព្ពជ្ជា’’តិ។ ‘‘កិំ បដិកច្ចេវ វាយមិតេន, ននុ សម្បត្តេ កាលេ វាយមិតព្ព’’ន្តិ? ថេរោ អាហ ‘‘សម្បត្តេ កាលេ, មហារាជ, វាយាមោ អកិច្ចករោ ភវតិ, បដិកច្ចេវ វាយាមោ កិច្ចករោ ភវតី’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យទា ត្វំ បិបាសិតោ ភវេយ្យាសិ, តទា ត្វំ ឧទបានំ ខណាបេយ្យាសិ, តឡាកំ ខណាបេយ្យាសិ ‘បានីយំ បិវិស្សាមី’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បត្តេ កាលេ វាយាមោ អកិច្ចករោ ភវតិ, បដិកច្ចេវ វាយាមោ កិច្ចករោ ភវតី’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យទា ត្វំ ពុភុក្ខិតោ ភវេយ្យាសិ, តទា ត្វំ ខេត្តំ កសាបេយ្យាសិ, សាលិំ រោបាបេយ្យាសិ, ធញ្ញំ អតិហរាបេយ្យាសិ ‘ភត្តំ ភុញ្ជិស្សាមី’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បត្តេ កាលេ វាយាមោ អកិច្ចករោ ភវតិ, បដិកច្ចេវ វាយាមោ កិច្ចករោ ភវតីតិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យទា តេ សង្គាមោ បច្ចុបដ្ឋិតោ ភវេយ្យ, តទា ត្វំ បរិខំ ខណាបេយ្យាសិ, បាការំ ការាបេយ្យាសិ, គោបុរំ ការាបេយ្យាសិ, អដ្ដាលកំ ការាបេយ្យាសិ, ធញ្ញំ អតិហរាបេយ្យាសិ, តទា ត្វំ ហត្ថិស្មិំ សិក្ខេយ្យាសិ, អស្សស្មិំ សិក្ខេយ្យាសិ, រថស្មិំ សិក្ខេយ្យាសិ, ធនុស្មិំ សិក្ខេយ្យាសិ, ថរុស្មិំ សិក្ខេយ្យាសី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បត្តេ កាលេ វាយាមោ អកិច្ចករោ ភវតិ, បដិកច្ចេវ វាយាមោ កិច្ចករោ ភវតិ។ ភាសិតម្បេតំ មហារាជ ភគវតា –

‘‘‘បដិកច្ចេវ តំ កយិរា, យំ ជញ្ញា ហិតមត្តនោ;

ន សាកដិកចិន្តាយ, មន្តា ធីរោ បរក្កមេ។

‘‘‘យថា សាកដិកោ មដ្ឋំ [នាម (សី. បី. ក.) សំ. និ. ១.១០៣], សមំ ហិត្វា មហាបថំ;

វិសមំ មគ្គមារុយ្ហ, អក្ខច្ឆិន្នោវ ឈាយតិ។

‘‘‘ឯវំ ធម្មា អបក្កម្ម, អធម្មមនុវត្តិយ;

មន្ទោ មច្ចុ មុខំ បត្តោ, អក្ខច្ឆិន្នោវ ឈាយតី’’’តិ [សោចតីតិ (សព្ពត្ថ)]។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

វាយាមករណបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. នេរយិកគ្គិឧណ្ហការបញ្ហោ

៦. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘បាកតិកអគ្គិតោ នេរយិកោ អគ្គិ មហាភិតាបតរោ ហោតិ, ខុទ្ទកោបិ បាសាណោ បាកតិកេ អគ្គិម្ហិ បក្ខិត្តោ ទិវសម្បិ បច្ចមានោ [ឆមមានោ (សី. បី.)] ន វិលយំ គច្ឆតិ, កូដាគារមត្តោបិ បាសាណោ នេរយិកគ្គិម្ហិ បក្ខិត្តោ ខណេន វិលយំ គច្ឆតី’តិ, ឯតំ វចនំ ន សទ្ទហាមិ, ឯវញ្ច បន វទេថ ‘យេ ច តត្ថ ឧប្បន្នា សត្តា, តេ អនេកានិបិ វស្សសហស្សានិ និរយេ បច្ចមានា ន វិលយំ គច្ឆន្តី’តិ, តម្បិ វចនំ ន សទ្ទហាមី’’តិ។

ថេរោ អាហ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យា តា សន្តិ មកវនិយោបិ សុសុមារនិយោបិ កច្ឆបនិយោបិ មោរនិយោបិ កបោតនិយោបិ, កិំនុ តា កក្ខឡានិ បាសាណានិ សក្ខរាយោ ច ខាទន្តី’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, ខាទន្តី’’តិ។ ‘‘កិំ បន តានិ តាសំ កុច្ឆិយំ កោដ្ឋព្ភន្តរគតានិ វិលយំ គច្ឆន្តី’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, វិលយំ គច្ឆន្តី’’តិ។ ‘‘យោ បន តាសំ កុច្ឆិយំ គព្ភោ, សោបិ វិលយំ គច្ឆតី’’តិ? ‘‘ន ហិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘កេន ការណេនា’’តិ? ‘‘មញ្ញាមិ, កន្តេ, កម្មាធិកតេន ន

វិលយំ គច្ឆតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កម្មាធិកតេន នេរយិកា សត្តា អនេកានិបិ វស្សសហស្សានិ និរយេ បច្ចមានា ន វិលយំ គច្ឆន្តិ។ ការិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា – 'សោ ន តាវ កាលំ ករោតិ, យាវ ន តំ បាបកម្មំ ព្យន្តីហោតី'''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យា តា សន្តិ សីហិនិយោបិ ព្យគ្ឃិនិយោបិ ទីបិនិយោបិ កុក្កុរិនិយោបិ, កិំនុ តា កក្ខឡានិ អដ្ឋិកានិ មំសានិ ខាទន្តីតិ? ''អាម, ភន្តេ, ខាទន្តី''តិ។ ''កិំ បន តានិ តាសំ កុច្ឆិយំ កោដ្ឋព្ភន្តរគតានិ វិលយំ គច្ឆន្តី''តិ? ''អាម, ភន្តេ, វិលយំ គច្ឆន្តី''តិ។ ''យោ បន តាសំ កុច្ឆិយំ គព្ភោ, សោបិ វិលយំ គច្ឆតី''តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេនា''តិ? ''មញ្ញាមិ, ភន្តេ, កម្មាធិកតេន ន វិលយំ គច្ឆតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កម្មាធិកតេន នេរយិកា សត្តា អនេកានិបិ វស្សសហស្សានិ និរយេ បច្ចមានា ន វិលយំ គច្ឆន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យា តា សន្តិ យោនកសុខុមាលិនិយោបិ ខត្តិយសុខុមាលិនិយោបិ ព្រាហ្មណសុខុមាលិនិយោបិ គហបតិសុខុមាលិនិយោបិ, កិំនុ តា កក្ខឡានិ ខជ្ជកានិ មំសានិ ខាទន្តី''តិ? ''អាម, ភន្តេ, ខាទន្តី''តិ។ ''កិំ បន តានិ តាសំ កុច្ឆិយំ កោដ្ឋព្ភន្តរគតានិ វិលយំ គច្ឆន្តី''តិ? ''អាម, ភន្តេ, វិលយំ គច្ឆន្តី''តិ។ ''យោ បន តាសំ កុច្ឆិយំ គព្ភោ សោបិ វិលយំ គច្ឆតី''តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេនា''តិ។ ''មញ្ញាមិ, ភន្តេ, កម្មាធិកតេន ន វិលយំ គច្ឆតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កម្មាធិកតេន នេរយិកា សត្តា អនេកានិបិ វស្សសហស្សានិ និរយេ បច្ចមានា ន វិលយំ គច្ឆន្តិ។ ការិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា – ''សោ ន តាវ កាលំ ករោតិ, យាវ ន តំ បាបកម្មំ ព្យន្តីហោតី''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

នេរយិកគ្គិឧណ្ហការវបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. បឋវិសន្ធារកបញ្ហោ

៧. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘អយំ មហា បឋវី ឧទកេ បតិដ្ឋិតា, ឧទកំ វាតេ បតិដ្ឋិតំ, វាតោ អាកាសេ បតិដ្ឋិតោ’តិ, ឯតម្បិ វចនំ ន សទ្ទហាមី’’តិ។ ថេរោ ធម្មករកេន [ធម្មករណេន (ក.)] ឧទកំ គហេត្វា រាជានំ មិលិន្ទំ សញ្ញាបេសិ ‘‘យថា, មហារាជ, ឥមំ ឧទកំ វាតេន អាធារិតំ, ឯវំ តម្បិ ឧទកំ វាតេន អាធារិត’’ន្តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

បឋវិសន្ធារកបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. និរោធនិព្ពានបញ្ហោ

៨. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, និរោធោ និព្ពាន’’ន្តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, និរោធោ និព្ពាន’’ន្តិ។ ‘‘កថំ, កន្តេ, នាគសេន, និរោធោ និព្ពាន’’ន្តិ? ‘‘សព្ពេ ពាលបុថុជ្ជនា ខោ, មហារាជ, អជ្ឈត្តិកពាហិរេ អាយតនេ អកិនន្ទន្តិ អកិវទន្តិ អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋន្តិ, តេ តេន សោតេន វុយ្ហន្តិ, ន បរិមុច្ចន្តិ ជាតិយា ជរាយ មរណេន សោកេន បរិទេវេន ទុក្ខេហិ ទោមនស្សេហិ ឧបាយាសេហិ ន បរិមុច្চន្តិ ទុក្ខស្មាតិ វទាមិ។ សុតវា ច ខោ, មហារាជ, អរិយសាវកោ អជ្ឈត្តិកពាហិរេ អាយតនេ នាកិនន្ទតិ នាកិវទតិ នាជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតិ, តស្ស តំ អនកិនន្ទតោ អនកិវទតោ អនជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតោ តណ្ហា និរុជ្ឈតិ, តណ្ហានិរោធា ឧបាទាននិរោធោ, ឧបាទាននិរោធា កវឡិនិរោធោ, កវឡិនិរោធា ជាតិនិរោធោ, ជាតិនិរោធា ជរាមរណំ សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា និរុជ្ឈន្តិ, ឯវមេតស្ស កេវលស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្ស និរោធោ ហោតិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, និរោធោ និព្ពាន’’ន្តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

និពោធនិព្ពានបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. និព្ពានលក្ខនបញ្ហោ

៩. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, សព្ពេវ លក្ខន្តិ និព្ពាន’’ន្តិ? ‘‘ន ខោ, មហារាជ, សព្ពេវ លក្ខន្តិ និព្ពានំ, អបិ ច ខោ, មហារាជ, យោ សម្មា បដិបន្នោ អភិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ អភិជានាតិ, បរិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ បរិជានាតិ, បហាតព្ពេ ធម្មេ បជហតិ, ភាវេតព្ពេ ធម្មេ ភាវេតិ, សច្ឆិកាតព្ពេ ធម្មេ សច្ឆិករោតិ, សោ លក្ខតិ និព្ពាន’’ន្តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

និព្ពានលក្ខនបញ្ហោ នវមោ។

១០. និព្ពានសុខជាននបញ្ហោ

១០. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យោ ន លក្ខតិ និព្ពានំ, ជានាតិ សោ ‘សុខំ និព្ពាន’’’ន្តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, យោ ន លក្ខតិ និព្ពានំ, ជានាតិ សោ ‘សុខំ និព្ពាន’’’ន្តិ។ ‘‘កថំ, កន្តេ នាគសេន, អលក្ខន្តោ ជានាតិ ‘សុខំ និព្ពាន’’’ន្តិ? ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យេសំ នច្ឆិន្នា ហត្ថបាទា, ជានេយ្យុំ តេ, មហារាជ, ‘ទុក្ខំ ហត្ថបាទច្ឆេទន’’’ន្តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, ជានេយ្យុ’’ន្តិ។ ‘‘កថំ ជានេយ្យុ’’ន្តិ? ‘‘អញ្ញេសំ, កន្តេ, ឆិន្នហត្ថបាទានំ បរិទេវិតសទ្ទំ សុត្វា ជានន្តិ ‘ទុក្ខំ ហត្ថបាទច្ឆេទន’’’ន្តិ ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេសំ ទិដ្ឋំ និព្ពានំ, តេសំ សទ្ទំ សុត្វា ជានាតិ ‘សុខំ និព្ពាន’’’ន្តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

និព្ពានសុខជាននបញ្ហោ ទសមោ។

និញ្ញានវគ្គោ ចតុត្ថោ។

ឥមស្មឹ វគ្គេ ទស បញ្ហា។

៥. ពុទ្ធវគ្គោ

១. ពុទ្ធស្ស អត្តិនត្ថិភាវបញ្ហោ

១. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ តយា ទិដ្ឋោ''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។ ''អថ តេ អាចរិយេហិ ពុទ្ធោ ទិដ្ឋោ''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។ ''តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, នត្ថិ ពុទ្ធោ''តិ។ ''កិំ បន, មហារាជ, ហិមវតិ ឱហា នទី តយា ទិដ្ឋា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''អថ តេ បិតរា ឱហា នទី ទិដ្ឋា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, នត្ថិ ឱហា នទី''តិ។ ''អត្ថិ, កន្តេ, កិញ្ចាបិ មយា ឱហា នទី ន ទិដ្ឋា, បិតរាបិ មេ ឱហា នទី ន ទិដ្ឋា, អបិ ច អត្ថិ ឱហា នទី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កិញ្ចាបិ មយា កគរា ន ទិដ្ឋោ, អាចរិយេហិបិ មេ កគរា ន ទិដ្ឋោ, អបិ ច អត្ថិ កគរា''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ពុទ្ធស្ស អត្តិនត្ថិភាវបញ្ហោ បឋមោ។

២. ពុទ្ធស្ស អនុត្តរភាវបញ្ហោ

២. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ អនុត្តរោ''តិ? ''អាម, មហារាជ, កគរា អនុត្តរោ''តិ។ ''កថំ, កន្តេ នាគសេន, អទិដ្ឋបុព្ពំ ជានាសិ 'ពុទ្ធោ អនុត្តរោ'''តិ? ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យេហិ អទិដ្ឋបុព្ពោ មហាសមុទ្ទោ, ជានេយ្យុំ តេ, មហារាជ, មហន្តោ ខោ មហាសមុទ្ទោ គម្ភីរោ អប្បមេយ្យោ ទុប្បរិយោគាហោ, យត្តិមា បញ្ច មហានទិយោ សតតំ

សមិតំ អប្បេន្តិ, សេយ្យថិទំ, គង្គា យមុនា អចិរវតី សរភូ មហី, នេវ តស្ស ឱនត្តំ វា បូរត្តំ វា បញ្ញាយតី''តិ ? ''អាម, ភន្តេ, ជានេយ្យុ''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សាវកេ មហន្តេ បរិនិព្ពុតេ បស្សិត្វា ជានាមិ 'ភគវា អនុត្តរោ'''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

ពុទ្ធស្ស អនុត្តរភាវបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ពុទ្ធស្ស អនុត្តរភាវជាននបញ្ហោ

៣. រាជា អាហ ''ភន្តេ នាគសេន, សក្កា ជានិតុំ 'ពុទ្ធោ អនុត្តរោ'''តិ? ''អាម, មហារាជ, សក្កា ជានិតុំ 'ភគវា អនុត្តរោ'''តិ។ ''កថំ, ភន្តេ នាគសេន, សក្កា ជានិតុំ 'ពុទ្ធោ អនុត្តរោ'''តិ។ ''កូតបុព្ពំ, មហារាជ, តិស្សត្តេរោ នាម លេខាចរិយោ អហោសិ, ពហូនិ វស្សានិ អព្ភតីតានិ កាលង្កតស្ស កថំ សោ ញាយតី''តិ។ ''លេខេន ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ ធម្មំ បស្សតិ, សោ ភគវន្តំ បស្សតិ, ធម្មោ ហិ, មហារាជ, ភគវតា ទេសិតោ''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

ពុទ្ធស្ស អនុត្តរភាវជាននបញ្ហោ តតិយោ។

៤. ធម្មទិដ្ឋបញ្ហោ

៤. រាជា អាហ ''ភន្តេ នាគសេន, ធម្មោ តយា ទិដ្ឋោ''តិ។ ''ពុទ្ធនេត្តិយា ខោ, មហារាជ, ពុទ្ធបញ្ញត្តិយា យាវជីវំ សាវកេហិ វត្តិតព្ព''ន្តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ធម្មទិដ្ឋបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. អសង្កមនបដិសន្ធហនបញ្ហោ

៥. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ន ច សង្កមតិ បដិសន្ធហតិ ចា''តិ? ''អាម, មហារាជ, ន ច សង្កមតិ បដិសន្ធហតិ ចា''តិ។ ''កថំ, កន្តេ នាគសេន, ន ច សង្កមតិ បដិសន្ធហតិ ច, ឱបម្មំ ករោហី''តិ? ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ បទីបតោ បទីបំ បទីបេយ្យ, កិំនុ ខោ សោ, មហារាជ, បទីបោ បទីបម្ហា សង្កន្តោ''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន ច សង្កមតិ បដិសន្ធហតិ ចា''តិ។

''កិញ្ចា ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''អកិជានាសិ នុ, ត្វំ មហារាជ, ទហរកោ សន្តោ សិលោកាចរិយស្ស សន្តិកេ កិញ្ចិ សិលោកំ គហិត''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ''តិ។ ''កិំនុ ខោ, មហារាជ, សោ សិលោកោ អាចរិយម្ហា សង្កន្តោ''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន ច សង្កមតិ បដិសន្ធហតិ ចាតិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

អសង្កមនបដិសន្ធហនបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. វេទគូបញ្ហោ

៦. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, វេទគូ ឧបលព្ភតី''តិ? ថេរោ អាហ ''បរមត្ថេន ខោ, មហារាជ, វេទគូ នុបលព្ភតី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

វេទគូបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. អញ្ញកាយសង្កមនបញ្ហោ

៧. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, អត្ថិ កោចិ សត្តោ យោ ឥមម្ហា កាយា អញ្ញំ កាយំ សង្កមតី''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។ ''យទិ, កន្តេ នាគសេន, ឥមម្ហា កាយា អញ្ញំ កាយំ សង្កមន្តោ នត្ថិ, ននុ មុត្តោ ភវិស្សតិ បាបកេហិ កម្មេហី''តិ? ''អាម, មហារាជ, យទិ ន បដិសន្ធហេយ្យ, មុត្តោ ភវិស្សតិ បាបកេហិ កម្មេហីតិ, យស្មា ច ខោ, មហារាជ, បដិសន្ធហតិ, តស្មា ន បរិមុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ អញ្ញតរស្ស បុរិសស្ស អម្ពំ អវហរេយ្យ, កិំ សោ ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា''តិ? ''អាម, កន្តេ, ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា''តិ។ ''ន ខោ សោ, មហារាជ, តានិ អម្ពានិ អវហរិ, យានិ តេន រោបិតានិ, កស្មា ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា''តិ? ''តានិ, កន្តេ, អម្ពានិ និស្សាយ ជាតានិ, តស្មា ទណ្ឌប្បត្តោ ភវេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥមិនា នាមរូបេន កម្មំ ករោតិ សោភនំ វា អសោភនំ វា, តេន កម្មេន អញ្ញំ នាមរូបំ បដិសន្ធហតិ, តស្មា ន បរិមុត្តោ បាបកេហិ កម្មេហី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

អញ្ញកាយសង្កមនបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. កម្មផលអត្ថិភាវបញ្ហោ

៨. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ឥមិនា នាមរូបេន កម្មំ កតំ កុសលំ វា អកុសលំ វា,

កុហឹ តានិ កម្មានិ តិដ្ឋន្តី''តិ? ''អនុពន្ធេយ្យុំ ខោ, មហារាជ, តានិ កម្មានិ ធាយាវ អនបាយិនី''តិ [អនុបាយិនីតិ (ក.)]។ ''សក្កា បន, កន្តេ, តានិ កម្មានិ ទស្សេតុំ 'ឥធ វា ឥធ វា តានិ កម្មានិ តិដ្ឋន្តី'''តិ? ''ន សក្កា, មហារាជ, តានិ កម្មានិ ទស្សេតុំ 'ឥធ វា ឥធ វា តានិ កម្មានិ តិដ្ឋន្តី'''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យានិមានិ រុក្ខានិ អនិព្ពត្តផលានិ, សក្កា តេសំ ផលានិ ទស្សេតុំ 'ឥធ វា ឥធ វា តានិ ផលានិ តិដ្ឋន្តី'''តិ។ ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អព្ភោច្ឆិន្នាយ សន្តតិយា ន សក្កា តានិ កម្មានិ ទស្សេតុំ 'ឥធ វា ឥធ វា តានិ កម្មានិ តិដ្ឋន្តី'តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

កម្មផលអត្ថិភាវបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. ឧប្បជ្ជតិជានន្តបញ្ហោ

៩. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, យោ ឧប្បជ្ជតិ, ជានាតិ សោ 'ឧប្បជ្ជិស្សាមី'''តិ? ''អាម, មហារាជ, យោ ឧប្បជ្ជតិ ជានាតិ សោ 'ឧប្បជ្ជិស្សាមី'''តិ។ ''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កស្សកោ គហបតិកោ ពីជានិ បថវិយំ និក្ខិបិត្វា សម្មា ទេវេ វស្សន្តេ ជានាតិ 'ធញ្ញំ និព្ពត្តិស្សតី'''តិ? ''អាម, កន្តេ, ជានេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ ឧប្បជ្ជតិ, ជានាតិ សោ 'ឧប្បជ្ជិស្សាមី'''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ឧប្បជ្ជតិជានន្តបញ្ហោ នវមោ។

១០. ពុទ្ធនិទស្សនបញ្ហោ

១០. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ អត្ថី’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, កគវា អត្ថី’’តិ។ ‘‘សក្កា បន, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ និទស្សេតុំ ឥធវា ឥធវា’’តិ? ‘‘បរិនិព្ពុតោ, មហារាជ, កគវា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា, ន សក្កា កគវា និទស្សេតុំ ‘ឥធ វា ឥធ វា’’’តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, មហាតោ អគ្គិក្ខន្ធស្ស ជលមានស្ស យា អច្ចិ អត្ថង្គតា, សក្កា សា អច្ចិ ទស្សេតុំ ‘ឥធ វា ឥធ វា’’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ, និរុទ្ធា សា អច្ចិ អប្បញ្ញត្តិំ គតា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កគវា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពុតោ អត្ថង្គតោ, ន សក្កា កគវា និទស្សេតុំ ‘ឥធ វា ឥធ វា’ តិ, ធម្មកាយេន បន ខោ, មហារាជ, សក្កា កគវា និទស្សេតុំ។ ធម្មោ ហិ, មហារាជ, កគវតា ទេសិតោ’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

ពុទ្ធនិទស្សនបញ្ហោ ទសមោ។

ពុទ្ធវគ្គោ បញ្ចមោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ ទស បញ្ហា។

៦. សតិវគ្គោ

១. កាយបិយាយនបញ្ហោ

១. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, បិយោ បព្ពជិតានំ កាយោ’’តិ? ‘‘ន ខោ, មហារាជ, បិយោ បព្ពជិតានំ កាយោ’’តិ។ ‘‘អថ កិស្ស នុ ខោ, កន្តេ, កេលាយថ មមាយថា’’តិ? ‘‘កិំ

បន តេ, មហារាជ, កទាចិ ករហចិ សង្គ្រាមគតស្ស កណ្ហប្បហារោ ហោតី''តិ? ''អាម, កន្តេ, ហោតី''តិ។ ''កិំនុ ខោ, មហារាជ, សោ វណោ អាលេបេន ច អាលិម្បីយតិ តេលេន ច មក្ខីយតិ សុខុមេន ច ចោឡបដ្ដេន បលិវេឋីយតី''តិ? ''អាម, កន្តេ, អាលេបេន ច អាលិម្បីយតិ តេលេន ច មក្ខីយតិ សុខុមេន ច ចោឡបដ្ដេន បលិវេឋីយតី''តិ។ ''កិំនុ ខោ, មហារាជ, បិយោ តេ វណោ, តេន អាលេបេន ច អាលិម្បីយតិ តេលេន ច មក្ខីយតិ សុខុមេន ច ចោឡបដ្ដេន បលិវេឋីយតី''តិ? ''ន មេ, កន្តេ, បិយោ វណោ, អបិ ច មំសស្ស រុហនត្ថាយ អាលេបេន ច អាលិម្បីយតិ តេលេន ច មក្ខីយតិ សុខុមេន ច ចោឡបដ្ដេន បលិវេឋីយតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អប្បិយោ បព្ពជិតានំ កាយោ, អថ ច បព្ពជិតា អនជ្ឈាសិតា កាយំ បរិហរន្តិ ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយ។ អបិ ច ខោ, មហារាជ, វណូបមោ កាយោ វុត្តោ ភគវតា, តេន បព្ពជិតា វណមិវ កាយំ បរិហរន្តិ អនជ្ឈាសិតា។ ភាសិតម្បេតំ មហារាជ ភគវតា –

''''អលូចម្មបដិច្ឆន្នោ, នវទ្វារោ មហាវណោ;

សមន្តតោ បគ្ឃរតិ, អសុចិបូតិគន្ធិយោ''''តិ។

''កល្យោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

កាយបិយាយនបញ្ហោ បឋមោ។

២. *សព្ពញ្ញុភាវបញ្ហោ*

២. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ សព្ពញ្ញូ សព្ពទស្សាវី''តិ? ''អាម, មហារាជ, ភគវា សព្ពញ្ញូ សព្ពទស្សាវី''តិ។ ''អថ កិស្ស នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, សាវកានំ អនុបុព្ពេន សិក្ខាបទំ បញ្ញបេសី''តិ? ''អត្ថិ បន តេ មហារាជ, កោចិ វេជ្ជោ, យោ ឥមិស្សំ បថវិយំ សព្ពភេសជ្ជានិ ជានាតី''តិ? ''អាម, កន្តេ, អត្ថី''តិ។ ''កិំនុ ខោ, មហារាជ, សោ វេជ្ជោ

គិលានកំ សម្បត្តេ កាលេ កេសជ្ជំ បាយេតិ, ឧទាហុ អសម្បត្តេ កាលេ''តិ? ''សម្បត្តេ កាលេ, កន្តេ, គិលានកំ កេសជ្ជំ បាយេតិ, នោ អសម្បត្តេ កាលេ''តិ? ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កគវា សព្ពញ្ញូ សព្ពទស្សាវី ន អសម្បត្តេ កាលេ សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញាបេតិ, សម្បត្តេ កាលេ សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញាបេតិ យាវជីវំ អនតិក្កមនីយ''ន្តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សព្ពញ្ញុភាវបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. មហាបុរិសលក្ខណបញ្ហោ

៣. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតោ អសីតិយា ច អនុព្យញ្ជនេហិ បរិរញ្ជិតោ សុវណ្ណវណ្ណោ កញ្ចនសន្និកត្តចោ ព្យាមប្បភោ''តិ? ''អាម, មហារាជ, កគវា ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតោ អសីតិយា ច អនុព្យញ្ជនេហិ បរិរញ្ជិតោ សុវណ្ណវណ្ណោ កញ្ចនសន្និកត្តចោ ព្យាមប្បភោ''តិ។

''កិំ បនស្ស, កន្តេ, មាតាបិតរោបិ ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតា អសីតិយា ច អនុព្យញ្ជនេហិ បរិរញ្ជិតា សុវណ្ណវណ្ណា កញ្ចនសន្និកត្តចា ព្យាមប្បភា''តិ? ''នោ ចស្ស, មហារាជ, មាតាបិតរោ ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតា អសីតិយា ច អនុព្យញ្ជនេហិ បរិរញ្ជិតា សុវណ្ណវណ្ណា កញ្ចនសន្និកត្តចា ព្យាមប្បភា''តិ។

''ឯវំ សន្តេ ខោ, កន្តេ នាគសេន, ន ឧប្បជ្ជតិ ពុទ្ធោ ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតោ អសីតិយា ច អនុព្យញ្ជនេហិ បរិរញ្ជិតោ សុវណ្ណវណ្ណោ កញ្ចនសន្និកត្តចោ ព្យាមប្បភោតិ, អបិ ច មាតុសទិសោ វា បុត្តោ ហោតិ មាតុបក្ខោ វា, បិតុសទិសោ វា បុត្តោ

ហោតិ បិតុបក្ខោ វា''តិ។ ថេរោ អាហ ''អត្ថិ បន, មហារាជ, កិញ្ចិ បទុមំ សតបត្ត''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ, អត្ថី''តិ។ ''តស្ស បន កុហិំ សម្ភវោ''តិ? ''កទ្ទមេ ជាយតិ ឧទកេ អាសីយតី''តិ។ ''កិំនុ ខោ, មហារាជ, បទុមំ កទ្ទមេន សទិសំ វណ្ណេន វា គន្ធេន វា រសេន វា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''អថ ឧទកេន វា គន្ធេន វា រសេន វា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កគវា ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតោ អសីតិយា ច អនុព្យញ្ជនេហិ បរិវញ្ចិតោ សុវណ្ណវណ្ណា កញ្ចនសន្និកត្តចោ ព្យាមប្បភោ, នោ ចស្ស មាតាបិតរោ ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតា អសីតិយា ច អនុព្យញ្ជនេហិ បរិវញ្ចិតា សុវណ្ណវណ្ណា កញ្ចនសន្និកត្តចា ព្យាមប្បភា''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

មហាបុរិសលក្ខណបញ្ហោ តតិយោ។

៤. កគវតោ ព្រហ្មចារិបញ្ហោ

៤. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ ព្រហ្មចារី''តិ? ''អាម, មហារាជ, កគវា ព្រហ្មចារី''តិ។ ''តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ ព្រហ្មុនោ សិស្សោ''តិ? ''អត្ថិ បន តេ, មហារាជ, ហត្ថិបាមោក្ខោ''តិ? ''អត្ថិ, កន្តេ''តិ។ ''កិំនុ ខោ, មហារាជ, សោ ហត្ថី កទាចិ ករហចិ កោញ្ចនាទំ នទតីតិ? ''អាម, កន្តេ, នទតី''តិ ''តេន ហិ, មហារាជ, សោ ហត្ថី កោញ្ចសកុណស្ស សិស្សោ''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''កិំ បន, មហារាជ, ព្រហ្មា សពុទ្ធិកោ អពុទ្ធិកោ''តិ? ''សពុទ្ធិកោ, កន្តេ''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, ព្រហ្មា កគវតោ សិស្សោ''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

កគវតោ ព្រហ្មចារិបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. កគវតោ ឧបសម្បទាបញ្ហោ

៥. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, ឧបសម្បទា សុន្ទរា’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, ឧបសម្បទា សុន្ទរា’’តិ។ ‘‘អត្ថិ បន, កន្តេ, ពុទ្ធស្ស ឧបសម្បទា, ឧទាហុ នត្ថី’’តិ? ‘‘ឧបសម្បន្នោ ខោ, មហារាជ, កគវា ពោធិរុក្ខមូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន, នត្ថិ កគវតោ ឧបសម្បទា អញ្ញេហិ ទិន្នា, យថា សាវកានំ, មហារាជ, កគវា សិក្ខាបទំ បញ្ញបេតិ យាវជីវំ អនតិក្កមនីយ’’ន្តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

កគវតោ ឧបសម្បទាបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. អស្សុកេសជ្ជាកេសជ្ជបញ្ហោ

៦. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យោ ច មាតរិ មតាយ រោទតិ, យោ ច ធម្មបេមេន រោទតិ, ឧភិន្នំ តេសំ រោទន្តានំ កស្ស អស្សុ កេសជ្ជំ, កស្ស ន កេសជ្ជ’’ន្តិ? ‘‘ឯកស្ស ខោ, មហារាជ, អស្សុ រាគទោសមោហេហិ សមលំ ឧណ្ហំ, ឯកស្ស បីតិសោមនស្សេន វិមលំ សីតលំ។ យំ ខោ, មហារាជ, សីតលំ, តំ កេសជ្ជំ, យំ ឧណ្ហំ, តំ ន កេសជ្ជ’’ន្តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

អស្សុកេសជ្ជាកេសជ្ជបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. សរាគវីតរាគនានាករណបញ្ហោ

៧. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, កិំ នានាករណំ សរាគស្ស ច វីតរាគស្ស ចា’’តិ?

''ឯកោ ខោ, មហារាជ, អជ្ឈាសិតោ, ឯកោ អនជ្ឈាសិតោ''តិ។ ''កិំ ឯតំ, ភន្តេ, អជ្ឈាសិតោ អនជ្ឈាសិតោ នាមា''តិ? ''ឯកោ ខោ, មហារាជ, អត្តកោ, ឯកោ អនត្តកោ''តិ។ ''បស្សាមហំ, ភន្តេ, ឯវរូបំ យោ ច សរាគោ, យោ ច វីតរាគោ, សព្ពោបេសោ សោកនំ យេវ ឥច្ឆតិ ខាទនីយំ វា ភោជនីយំ វា, ន កោចិ បាបកំ ឥច្ឆតី''តិ។ ''អវីតរាគោ ខោ, មហារាជ, រសបដិសំវេទី ច រសរាគបដិសំវេទី ច ភោជនំ ភុញ្ជតិ, វីតរាគោ បន រសបដិសំវេទី ភោជនំ ភុញ្ជតិ, នោ ច ខោ រសរាគបដិសំវេទី''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

សរាគវីតរាគនានាករណបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. បញ្ញាបតិដ្ឋានបញ្ហោ

៨. រាជា អាហ ''ភន្តេ នាគសេន, បញ្ញា កុហិំ បដិវសតី''តិ? ''ន ខត្តិ មហារាជា''តិ។ ''តេន ហិ, ភន្តេ នាគសេន, នត្ថិ បញ្ញា''តិ។ ''អាម, មហារាជ, កុហិំ បដិវសតី''តិ? ''ន ខត្តិ ភន្តេ''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, នត្ថិ អាមោ''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

បញ្ញាបតិដ្ឋានបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. សំសារបញ្ហោ

៩. រាជា អាហ ''ភន្តេ នាគសេន, យំ បនេតំ ព្រូសិ 'សំសារោ'តិ, កតមោ សោ សំសារោ''តិ? ''ឥធ, មហារាជ, ជាតោ ឥធេវ មរតិ, ឥធ មតោ អញ្ញត្រ ឧប្បជ្ជតិ, តហិំ ជាតោ តហិំ យេវ មរតិ, តហិំ មតោ អញ្ញត្រ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, សំសារោ

ហោតី''តិ។ ''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ បក្កំ អម្ពំ ខាទិត្វា អដ្ឋិំ រោបេយ្យ, តតោ មហន្តោ អម្ពរុក្ខោ និព្ពត្តិត្វា ផលានិ ទទេយ្យ, អថ សោ បុរិសោ តតោបិ បក្កំ អម្ពំ ខាទិត្វា អដ្ឋិំ រោបេយ្យ, តតោបិ មហន្តោ អម្ពរុក្ខោ និព្ពត្តិត្វា ផលានិ ទទេយ្យ, ឯវមេតេសំ រុក្ខានំ កោដិ ន បញ្ញាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥធ ជាតោ ឥធេវ មរតិ, ឥធ មតោ អញ្ញត្រ ឧប្បជ្ជតិ, តហិំ ជាតោ តហិំ យេវ មរតិ, តហិំ មតោ អញ្ញត្រ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, សំសារោ ហោតី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សំសារបញ្ហោ នវមោ។

១០. ចិរកតសរណបញ្ហោ

១០. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, កេន អតីតំ ចិរកតំ សរតី''តិ? ''សតិយា, មហារាជា''តិ។ ''ននុ, កន្តេ នាគសេន, ចិត្តេន សរតិ នោ សតិយា''តិ? ''អភិជានាសិ នុ, ត្វំ មហារាជ, កិញ្ចិទេវ ករណីយំ កត្វា បមុដ្ឋ''ន្តិ? ''អាម កន្តេ''តិ។ ''កិំ នុ ខោ, ត្វំ មហារាជ, តស្មិំ សមយេ អចិត្តកោ អហោសី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, សតិ តស្មិំ សមយេ នាហោសី''តិ។ ''អថ កស្មា, ត្វំ មហារាជ, ឯវមាហ 'ចិត្តេន សរតិ, នោ សតិយា'''តិ?

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ចិរកតសរណបញ្ហោ ទសមោ។

១១. អភិជានន្តសតិបញ្ហោ

១១. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, សព្ពា សតិ អភិជានន្តី ឧប្បជ្ជតិ, ឧទាហុ កដុមិកាវ

សតី''តិ? ''អកិជានន្តីបិ, មហារាជ, កដុមិកាបិ សតី''តិ។ ''ឯវញ្ហិ ខោ, កន្តេ នាគសេន, សព្ពា សតិ អកិជានន្តី, នត្ថិ កដុមិកា សតី''តិ? ''យទិ នត្ថិ, មហារាជ, កដុមិកា សតិ, នត្ថិ កិញ្ចិ សិប្បិកានំ កម្មាយតនេហិ វា សិប្បាយតនេហិ វា វិជ្ជាដ្ឋានេហិ វា ករណីយំ, និរត្ថកា អាចរិយា, យស្មា ច ខោ, មហារាជ, អត្ថិ កដុមិកា សតិ, តស្មា អត្ថិ កម្មាយតនេហិ វា សិប្បាយតនេហិ វា វិជ្ជាដ្ឋានេហិ វា ករណីយំ, អត្ថោ ច អាចរិយេហី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

អកិជានន្តសតិបញ្ហោ ឯកាទសមោ។

សតិវគ្គោ ឆដ្ឋោ។

តមស្មឹ វគ្គេ ឯកាទស បញ្ហា។

៧. អរូបធម្មវវត្ថនវគ្គោ

១. សតិឧប្បជ្ជនបញ្ហោ

១. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, កតិហាការេហិ សតិ ឧប្បជ្ជតី''តិ? ''សត្តរសហាការេហិ, មហារាជ, សតិ ឧប្បជ្ជតី''តិ។ ''កតមេហិ សត្តរសហាការេហី''តិ? ''អកិជានតោបិ, មហារាជ, សតិ ឧប្បជ្ជតិ, កដុមិកាយបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, ឱឡារិកវិញ្ញាណតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, ហិតវិញ្ញាណតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, អហិតវិញ្ញាណតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, សភាគនិមិត្តតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, វិសភាគនិមិត្តតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, កថាកិញ្ចាណតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, លក្ខណាតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, សារណាតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, មុទ្ធាតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, គណនាតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, ជារណាតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, ភាវនាតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, ឱត្តកនិពន្ធនាតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ,

ឧបនិក្ខេបតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, អនុភូតតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតីតិ។

‘‘កថំ អកិជានតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យថា, មហារាជ, អាយស្មា ច អានន្ទោ ខុជ្ជត្តា ច ឧបាសិកា, យេ វា បន អញ្ញេបិ កេចិ ជាតិស្សរា ជាតិំ សរន្តិ, ឯវំ អកិជានតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ កដុមិកាយ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យោ បកតិយា មុដ្ឋស្សតិកោ, បរេ ច តំ សរាបនត្ថំ និពន្ធន្តិ, ឯវំ កដុមិកាយ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ ឱឡារិកវិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យទា រជ្ជេ វា អភិសិត្តោ ហោតិ, សោតាបត្តិផលំ វា បត្តោ ហោតិ, ឯវំ ឱឡារិកវិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ ហិតវិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យម្ហិ សុខាបិតោ, ‘អមុកស្មិំ ឯវំ សុខាបិតោ’តិ សរតិ, ឯវំ ហិតវិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ អហិតវិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យម្ហិ ទុក្ខាបិតោ, ‘អមុកស្មិំ ឯវំ ទុក្ខាបិតោ’តិ សរតិ, ឯវំ អហិតវិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ សកាគនិមិត្តតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? សទិសំ បុគ្គលំ ទិស្វា មាតរំ វា បិតរំ វា ភាតរំ វា ភគិនិំ វា សរតិ, ឱដ្ឋំ វា គោណំ វា គទ្រភំ វា ទិស្វា អញ្ញំ តាទិសំ ឱដ្ឋំ វា គោណំ វា គទ្រភំ វា សរតិ, ឯវំ សកាគនិមិត្តតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ វិសភាគនិមិត្តតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? អសុកស្ស នាម វណ្ណោ ឯទិសោ, សទ្ទោ ឯទិសោ, គន្ធោ ឯទិសោ, រសោ ឯទិសោ, ផោដ្ឋព្ពោ ឯទិសោតិ សរតិ, ឯវម្បិ វិសភាគនិមិត្តតោបិ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ កថាកិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យោ បកតិយា មុដ្ឋស្សតិកោ ហោតិ, តំ បរេ

សរាបេន្តិ, តេន សោ សរតិ, ឯវំ កថាភិញ្ញាណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ លក្ខណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យោ បកតិយា ពលីពទ្ទានំ អង្គេន ជានាតិ, លក្ខណេន ជានាតិ, ឯវំ លក្ខណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ សារណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? យោ បកតិយា មុដ្ឋស្សតិកោ ហោតិ, យោ តំ ‘សរាហិ ភោ, សរាហិ ភោ’តិ បុនប្បុនំ សរាបេតិ, ឯវំ សារណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ មុទ្ធាតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? លិបិយា សិក្ខិតត្តា ជានាតិ ‘ឥមស្ស អក្ខរស្ស អនន្តរំ ឥមំ អក្ខរំ កាតព្ព’ន្តិ ឯវំ មុទ្ធាតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ គណនាតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? គណនាយ សិក្ខិតត្តា គណកា ពហុម្បិ គណេន្តិ, ឯវំ គណនាតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ ធារណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? ធារណាយ សិក្ខិតត្តា ធារណកា ពហុម្បិ ធារេន្តិ, ឯវំ ធារណតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ ភាវនាតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? ឥធ ភិក្ខុ អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ, សេយ្យថីទំ, ឯកម្បិ ជាតឹ ទ្វេបិ ជាតិយោ...បេ.... ឥតិ សាការំ សឧទ្ទេសំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ, ឯវំ ភាវនាតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ បោត្ថកនិពន្ធនតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? រាជានោ អនុសាសនិយំ អស្សរន្តោ [អនុស្សរន្តោ (សព្ពត្ថ)] ឯតំ បោត្ថកំ អាហរថាតិ, តេន បោត្ថកេន អនុស្សរន្តិ, ឯវំ បោត្ថកនិពន្ធនតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ ឧបនិក្ខេបតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? ឧបនិក្ខិត្តំ កណ្ណំ ទិស្វា សរតិ, ឯវំ ឧបនិក្ខេបតោ

សតិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘‘កថំ អនុកូតតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ? ទិដ្ឋត្តា រូបំ សរតិ, សុតត្តា សទ្ទំ សរតិ, ឃាយិតត្តា គន្ធំ សរតិ, សាយិតត្តា រសំ សរតិ, ផុដ្ឋត្តា ផោដ្ឋព្ពំ សរតិ, វិញ្ញាតត្តា ធម្មំ សរតិ, ឯវំ អនុកូតតោ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, សត្តរសហាការេហិ សតិ ឧប្បជ្ជតី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

សតិឧប្បជ្ជនបញ្ហោ បឋមោ។

២. ពុទ្ធគុណសតិបដិលាភបញ្ហោ

២. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ ឯតំ កណាថ ‘យោ វស្សសតំ អកុសលំ ករេយ្យ, មរណកាលេ ច ឯកំ ពុទ្ធគុណំ សតិ បដិលភេយ្យ, សោ ទេវេសុ ឧប្បជ្ជេយ្យា’តិ ឯតំ ន សទ្ទហាមិ, ឯវញ្ច បន វទេថ ‘ឯតេន បាណាតិបាតេន និរយេ ឧប្បជ្ជេយ្យា’តិ ឯតម្បិ ន សទ្ទហាមី’’តិ។

‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, ខុទ្ទកោបិ បាសាណោ វិនា នាវាយ ឧទកេ ឧប្បិលវេយ្យា’’តិ។ ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កិំ នុ ខោ, មហារាជ, វាហសតម្បិ បាសាណានំ នាវាយ អារោបិតំ ឧទកេ ឧប្បិលវេយ្យា’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, នាវា, ឯវំ កុសលានិ កម្មានិ ទដ្ឋព្ពានី’’តិ។

‘‘កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

ពុទ្ធគុណសតិបដិលាភបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ទុក្ខប្បហានវាយមបញ្ហោ

៣. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, កិំ តុម្ហេ អតីតស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ វាយមថា’’តិ? ‘‘ន ហិ, មហារាជា’’តិ។ ‘‘កិំ បន, កន្តេ, អនាគតស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ វាយមថា’’តិ? ‘‘ន ហិ, មហារាជា’’តិ។ ‘‘កិំ បន បច្ចុប្បន្នស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ វាយមថា’’តិ? ‘‘ន ហិ, មហារាជា’’តិ។ ‘‘យទិ តុម្ហេ ន អតីតស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ វាយមថ, ន អនាគតស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ វាយមថ, ន បច្ចុប្បន្នស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ វាយមថ, អថ កិមត្ថាយ វាយមថា’’តិ។ ថេរោ អាហ ‘កិន្តិ, មហារាជ, ឥទញ្ច ទុក្ខំ និរុជ្ឈេយ្យ, អញ្ញញ្ច ទុក្ខំ នុប្បជ្ជេយ្យា’តិ ឯតទត្ថាយ វាយមាមា’’តិ។

‘‘អត្ថិ បន តេ, កន្តេ នាគសេន, អនាគតំ ទុក្ខ’’ន្តិ? ‘‘នត្ថិ [កថា. ៨២៨, ៨២៩ បស្សិតព្ពំ], មហារាជា’’តិ ‘‘តុម្ហេ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អតិបណ្ឌិតា, យេ តុម្ហេ អសន្តានំ អនាគតានំ ទុក្ខានំ បហានាយ វាយមថា’’តិ? ‘‘អត្ថិ បន តេ, មហារាជ, កេចិ បដិពាជានោ បច្ចត្តិកា បច្ចាមិត្តា បច្ចុបដ្ឋិតា ហោន្តី’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, អត្ថី’’តិ។ ‘‘កិន្នុ ខោ, មហារាជ, តទា តុម្ហេ បរិខំ ខណាបេយ្យាថ, បាការំ ចិនាបេយ្យាថ គោបុរំ ការាបេយ្យាថ, អដ្ដាលកំ ការាបេយ្យាថ, ធញ្ញំ អតិហារាបេយ្យាថា’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ, បដិកច្ចេវ តំ បដិយត្តំ ហោតី’’តិ។ ‘‘កិំ តុម្ហេ, មហារាជ, តទា ហត្ថិស្មិំ សិក្ខេយ្យាថ, អស្សស្មិំ សិក្ខេយ្យាថ, រថស្មិំ សិក្ខេយ្យាថ, ធនុស្មិំ សិក្ខេយ្យាថ, ថរុស្មិំ សិក្ខេយ្យាថា’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ, បដិកច្ចេវ តំ សិក្ខិតំ ហោតី’’តិ។ ‘‘កិស្សត្ថាយា’’តិ? ‘‘អនាគតានំ, កន្តេ, កយានំ បដិពាហនត្ថាយា’’តិ។ ‘‘កិំ នុ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ អនាគតំ កយ’’ន្តិ? ‘‘នត្ថិ, កន្តេ’’តិ។ ‘‘តុម្ហេ ច ខោ, មហារាជ, អតិបណ្ឌិតា, យេ តុម្ហេ អសន្តានំ អនាគតានំ កយានំ បដិពាហនត្ថាយ បដិយាទេថា’’តិ។

‘‘កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហីតិ។ ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យទា តុំ បិបាសិតោ ភវេយ្យាសិ, តទា តុំ ឧទបានំ ខណាបេយ្យាសិ, បោក្ខរណិំ ខណាបេយ្យាសិ, តឡាកំ ខណាបេយ្យាសិ ‘បានីយំ បិវិស្សាមី’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ, បដិកច្ចេវ តំ បដិយត្តំ ហោតី’’តិ។

''កិស្សត្ថាយា''តិ? ''អនាគតានំ, កន្តេ, បិបាសានំ បដិពាហនត្ថាយ បដិយត្តំ ហោតី''តិ។ ''អត្ថិ បន, មហារាជ, អនាគតា បិបាសា''តិ? ''នត្ថិ, កន្តេ''តិ។ ''តុម្ហេ ខោ, មហារាជ, អតិបណ្ឌិតា, យេ តុម្ហេ អសន្តានំ អនាគតានំ បិបាសានំ បដិពាហនត្ថាយ តំ បដិយាទេថា''តិ។

''កិយ្យា ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, យទា ត្វំ ពុភុក្ខិតោ ភវេយ្យាសិ, តទា ត្វំ ខេត្តំ កសាបេយ្យាសិ, សាលិំ វបាបេយ្យាសិ 'កត្តំ កុញ្ជិស្សាមី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, បដិកច្ចេវ តំ បដិយត្តំ ហោតី''តិ។ ''កិស្សត្ថាយា''តិ។ ''អនាគតានំ, កន្តេ, ពុភុក្ខានំ បដិពាហនត្ថាយា''តិ។ ''អត្ថិ បន, មហារាជ, អនាគតា ពុភុក្ខា''តិ? ''នត្ថិ, កន្តេ''តិ។ ''តុម្ហេ ខោ, មហារាជ, អតិបណ្ឌិតា, យេ តុម្ហេ អសន្តានំ អនាគតានំ ពុភុក្ខានំ បដិពាហនត្ថាយ បដិយាទេថា''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ទុក្ខប្បហានវាយមបញ្ហោ តតិយោ។

៤. ព្រហ្មលោកបញ្ហោ

៤. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, កីវទូរោ តតោ ព្រហ្មលោកោ''តិ? ''ទូរោ ខោ, មហារាជ, តតោ ព្រហ្មលោកោ កូដាគារមត្តា សិលា តម្ហា បតិតា អហោរត្តេន អដ្ឋចត្តាលីសយោជនសហស្សានិ កស្សមានា ចតូហិ មាសេហិ បថវិយំ បតិដ្ឋហេយ្យា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ ឯវំ កណាថ 'សេយ្យថាបិ ពលវា បុរិសោ សមិញ្ជិតំ វា ពាហំ បសារេយ្យ, បសារិតំ វា ពាហំ សមិញ្ជេយ្យ, ឯវមេវ តទ្ទិមា កិក្ខុ ចេតោវសិប្បត្តោ ជម្ពុទីបេ អន្តរហិតោ ព្រហ្មលោកេ បាតុភវេយ្យា'តិ ឯតំ វចនំ ន សទ្ទហាមិ, ឯវំ អតិសីឃំ តាវ ពហូនិ

យោជនសតានិ គច្ឆិស្សតី''តិ។

ថេរោ អាហ ''កុហិំ បន, មហារាជ, តវ ជាតភូមី''តិ? ''អត្ថិ, កន្តេ, អលសន្ទោ នាម ទីបោ, តត្ថាហំ ជាតោ''តិ។ ''កីវ ទូរេ, មហារាជ, ឥតោ អលសន្ទោ ហោតី''តិ? ''ទ្វិមត្តានិ, កន្តេ, យោជនសតានី''តិ។ ''អភិជានាសិ នុ ត្វំ, មហារាជ, តត្ត កិញ្ចិទេវ ករណីយំ ករិត្វា សរិតា''តិ? ''អាម, កន្តេ, សរាមី''តិ។ ''លហុំ ខោ ត្វំ, មហារាជ, គតោសិ ទ្វិមត្តានិ យោជនសតានី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ព្រហ្មលោកបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. ទ្វិន្នំ លោកុប្បន្នានំ សមកភាវបញ្ហោ

៥. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, យោ ឥធ កាលង្កតោ ព្រហ្មលោកេ ឧប្បជ្ជេយ្យ, យោ ច ឥធ កាលង្កតោ កស្មីរេ ឧប្បជ្ជេយ្យ, កោ ចិរតរំ កោ សីឃតរា''ន្តិ? ''សមកំ, មហារាជា''តិ។

''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''កុហិំ បន, មហារាជ, តវ ជាតនគរា''ន្តិ? ''អត្ថិ, កន្តេ, កលសិគាមោ នាម, តត្ថាហំ ជាតោ''តិ។ ''កីវ ទូរេ, មហារាជ, ឥតោ កលសិគាមោ ហោតី''តិ។ ''ទ្វិមត្តានិ, កន្តេ, យោជនសតានី''តិ។ ''កីវ ទូរំ, មហារាជ, ឥតោ កស្មីរំ ហោតី''តិ? ''ទ្វាទស, កន្តេ, យោជនានី''តិ។ ''ឥង្ឃ, ត្វំ មហារាជ, កលសិគាមំ ចិន្តេហី''តិ។ ''ចិន្តិតោ, កន្តេ''តិ។ ''ឥង្ឃ, ត្វំ មហារាជ, កស្មីរំ ចិន្តេហី''តិ។ ''ចិន្តិតំ កន្តេ''តិ។ ''កតមំ នុ ខោ, មហារាជ, ចិរេន ចិន្តិតំ, កតមំ សីឃតរា''ន្តិ? ''សមកំ កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ ឥធ កាលង្កតោ ព្រហ្មលោកេ ឧប្បជ្ជេយ្យ, យោ ច ឥធ

កាលង្គតោ កស្មីរេ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សមកំ យេវ ឧប្បជ្ជន្តី''តិ។

''កិយ្យោ ឱបម្មំ ករោហី''តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, ទ្វេ សកុណា អាកាសេន គច្ឆេយ្យុំ, តេសុ ឯកោ ឧច្ចេ រុក្ខេ និសីទេយ្យ, ឯកោ នីចេ រុក្ខេ និសីទេយ្យ, តេសំ សមកំ បតិដ្ឋិតានំ កតមស្ស ឆាយា បឋមតរំ បថវិយំ បតិដ្ឋហេយ្យ, កតមស្ស ឆាយា ចិរេន បថវិយំ បតិដ្ឋហេយ្យា''តិ? ''សមកំ, ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ ឥធ កាលង្គតោ ព្រហ្មលោកេ ឧប្បជ្ជេយ្យ, យោ ច ឥធ កាលង្គតោ កស្មីរេ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សមកំ យេវ ឧប្បជ្ជន្តី''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

ទុតិយំ លោកុប្បត្តានំ សមកភាវបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. ពោជ្ឈង្គបញ្ហោ

៦. រាជា អាហ ''កតិ នុ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, ពោជ្ឈង្គា''តិ? ''សត្ត ខោ, មហារាជ, ពោជ្ឈង្គា''តិ។ ''កតិហិ បន, ភន្តេ, ពោជ្ឈង្គេហិ ពុជ្ឈតី''តិ? ''ឯកេន ខោ, មហារាជ, ពោជ្ឈង្គេន ពុជ្ឈតិ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គេនា''តិ។ ''អថ កិស្ស នុ ខោ, ភន្តេ, វុច្ចន្តិ 'សត្ត ពោជ្ឈង្គា'''តិ? ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, អសិ កោសិយា បក្ខិត្តោ អគ្គហិតោ ហត្ថេន ឧស្សហតិ ឆេជ្ជំ ឆិន្ទិតុ''ន្តិ។ ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គេន វិនា ឆហិ ពោជ្ឈង្គេហិ ន ពុជ្ឈតី''តិ។

''កល្លោសិ, ភន្តេ នាគសេនា''តិ។

ពោជ្ឈង្គបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. បាបបុញ្ញានំ អប្បានប្បភាវបញ្ហោ

៧. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, កតរំ នុ ខោ ពហុតរំ បុញ្ញំ វា អបុញ្ញំ វា’’តិ? ‘‘បុញ្ញំ ខោ, មហារាជ, ពហុតរំ, អបុញ្ញំ ថោក’’ន្តិ។ ‘‘កេន ការណេនា’’តិ? ‘‘អបុញ្ញំ ខោ, មហារាជ, កពេឡោ វិប្បដិសារី ហោតិ ‘បាបកម្មំ មយា កត’ន្តិ, តេន បាបំ ន វឌ្ឍតិ។ បុញ្ញំ ខោ, មហារាជ, កពេឡោ អវិប្បដិសារី ហោតិ, អវិប្បដិសារិនោ បាមោជ្ជំ ជាយតិ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ, បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, តេន ការណេន បុញ្ញំ វឌ្ឍតិ។ បុរិសោ ខោ, មហារាជ, ឆិន្នហត្ថបាទោ កគវតោ ឯកំ ឧប្បលហត្ថំ ទត្វា ឯកនវុតិកប្បានិ វិនិបាតំ ន គច្ឆិស្សតិ។ ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន កណាមិ ‘បុញ្ញំ ពហុតរំ, អបុញ្ញំ ថោក’’’ន្តិ។

‘‘កល្ហោសិ, កន្តេ នាគសេនា’’តិ។

បាបបុញ្ញានំ អប្បានប្បភាវបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ជានន្តាជានន្តបាបករណបញ្ហោ

៨. រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, យោ ជានន្តោ បាបកម្មំ កពេតិ, យោ អជានន្តោ បាបកម្មំ កពេតិ, កស្ស ពហុតរំ អបុញ្ញ’’ន្តិ? ថេរោ អាហ ‘‘យោ ខោ, មហារាជ, អជានន្តោ បាបកម្មំ កពេតិ, តស្ស ពហុតរំ អបុញ្ញ’’ន្តិ។ ‘‘តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, យោ អម្ហាកំ រាជបុត្តោ វា រាជមហាមត្តោ វា អជានន្តោ បាបកម្មំ កពេតិ, តំ មយំ ទិគុណំ ទណ្ឌេមា’’តិ? ‘‘តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, តត្តំ អយោគុឡំ អាទិត្តំ សម្បជ្ជលិតំ សជោតិភូតំ ឯកោ ជានន្តោ គណ្ហេយ្យ, ឯកោ អជានន្តោ គណ្ហេយ្យ, កតមោ [កស្ស (ក.)] ពលវតរំ ឌយ្ហេយ្យា’’តិ។ ‘‘យោ ខោ, កន្តេ, អជានន្តោ គណ្ហេយ្យ, សោ [តស្ស (បី. ក.)] ពលវតរំ ឌយ្ហេយ្យា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ អជានន្តោ បាបកម្មំ កពេតិ, តស្ស ពហុតរំ អបុញ្ញ’’ន្តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ជានន្តាជានន្តបាបករណបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. ឧត្តរកុរុកាទិគមនបញ្ហោ

៩. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, អត្ថិ កោចិ, យោ ឥមិនា សរីរេន ឧត្តរកុរុំ វា គច្ឆេយ្យ, ព្រហ្មលោកំ វា, អញ្ញំ វា បន ទីប''ន្តិ? ''អត្ថិ, មហារាជ, យោ ឥមិនា ចាតុម្មហាភូតិកេន កាយេន ឧត្តរកុរុំ វា គច្ឆេយ្យ, ព្រហ្មលោកំ វា, អញ្ញំ វា បន ទីប''ន្តិ។

''កថំ, កន្តេ នាគសេន, ឥមិនា ចាតុម្មហាភូតិកេន កាយេន ឧត្តរកុរុំ វា គច្ឆេយ្យ, ព្រហ្មលោកំ វា, អញ្ញំ វា បន ទីប''ន្តិ? ''អភិជានាសិ នុ, ត្វំ មហារាជ, ឥមិស្សា បថវិយា វិទត្ថិំ វា រតនំ វា លង្ឃិតា''តិ? ''អាម, កន្តេ, អភិជានាមិ 'អហំ, កន្តេ នាគសេន, អដ្ឋបិ រតនិយោ លង្ឃេមី''តិ។ ''កថំ, ត្វំ មហារាជ, អដ្ឋបិ រតនិយោ លង្ឃេសី''តិ? ''អហញ្ហិ, កន្តេ, ចិត្តំ ឧប្បាទេមិ 'ឯត្ត និបតិស្សាមី'តិ សហ ចិត្តុប្បាទេន កាយោ មេ លហុកោ ហោតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥទ្ធិមា កិក្ខុ ចេតោវសិប្បត្តោ កាយំ ចិត្តេ សមារោបេត្វា ចិត្តវសេន វេហាសំ គច្ឆតី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ឧត្តរកុរុកាទិគមនបញ្ហោ នវមោ។

១០. ទីឃដ្ឋិបញ្ហោ

១០. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ ឯវំ កណាថ 'អដ្ឋិកានិ ទីឃានិ យោជនសតិកានិបី'តិ, រុក្ខាបិ តាវ នត្ថិ យោជនសតិកោ, កុតោ បន អដ្ឋិកានិ ទីឃានិ

យោជនសតិកានិ កវិស្សន្តី''តិ?

''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, សុតំ តេ 'មហាសមុទ្ទេ បញ្ចយោជនសតិកាបិ មច្ឆា អត្ថី''តិ? ''អាម, កន្តេ, សុត''ន្តិ។ ''ននុ មហារាជ, បញ្ចយោជនសតិកស្ស មច្ឆស្ស អដ្ឋិកានិ ទីឃានិ កវិស្សន្តិ យោជនសតិកានិបី''តិ?

''កល្ហោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

ទីឃដ្ឋិបញ្ហោ ទសមោ។

១១. អស្សាសបស្សាសនិរោធបញ្ហោ

១១. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ ឯវំ កណាថ 'សក្កា អស្សាសបស្សាសេ និរោធេតុ''ន្តិ? ''អាម, មហារាជ, សក្កា អស្សាសបស្សាសេ និរោធេតុ''ន្តិ។ ''កថំ, កន្តេ នាគសេន, សក្កា អស្សាសបស្សាសេ និរោធេតុ''ន្តិ។ ''តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, សុតបុព្ពោ តេ កោចិ កាកច្ឆមានោ''តិ។ ''អាម, កន្តេ, សុតបុព្ពោ''តិ។ ''កិំ នុ ខោ, មហារាជ, សោ សទ្ទោ កាយេ នមិតេ វិរមេយ្យា''តិ។ ''អាម, កន្តេ, វិរមេយ្យា''តិ។ ''សោ ហិ នាម, មហារាជ, សទ្ទោ អភាវិតកាយស្ស អភាវិតសីលស្ស អភាវិតចិត្តស្ស អភាវិតបញ្ញស្ស កាយេ នមិតេ វិរមិស្សតិ, កិំ បន ភាវិតកាយស្ស ភាវិតសីលស្ស ភាវិតចិត្តស្ស ភាវិតបញ្ញស្ស ចតុត្ថជ្ឈានំ សមាបន្នស្ស អស្សាសបស្សាសា ន និរុជ្ឈិស្សន្តី''តិ។

''កល្ហោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

អស្សាសបស្សាសនិរោធបញ្ហោ ឯកាទសមោ។

១២. សមុទ្ទបញ្ហោ

១២. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, 'សមុទ្ទោ សមុទ្ទោ'តិ វុច្ចតិ, កេន ការណេន ឧទកំ 'សមុទ្ទោ'តិ វុច្ចតី''តិ? ថេរោ អាហ ''យត្តកំ, មហារាជ, ឧទកំ, តត្តកំ លោណំ។ យត្តកំ លោណំ, តត្តកំ ឧទកំ។ តស្មា 'សមុទ្ទោ'តិ វុច្ចតី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សមុទ្ទបញ្ហោ ទ្វាទសមោ។

១៣. សមុទ្ទឯករសបញ្ហោ

១៣. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន សមុទ្ទោ ឯករសោ លោណរសោ''តិ? ''ចិរសណ្ឋិតត្តា ខោ, មហារាជ, ឧទកស្ស សមុទ្ទោ ឯករសោ លោណរសោ''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សមុទ្ទឯករសបញ្ហោ តេរសមោ។

១៤. សុខុមបញ្ហោ

១៤. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, សក្កា សព្ពំ សុខុមំ ឆិន្ទិតុ''ន្តិ? ''អាម, មហារាជ, សក្កា សព្ពំ សុខុមំ ឆិន្ទិតុ''ន្តិ។ ''កឹ បន, កន្តេ, សព្ពំ សុខុម''ន្តិ? ''ធម្មោ ខោ, មហារាជ, សព្ពសុខុមោ, ន ខោ, មហារាជ, ធម្មា សព្ពេ សុខុមា, 'សុខុម'ន្តិ វា 'ថូល'ន្តិ វា ធម្មានមេតមធិវចនំ។ យំ កិញ្ចិ ឆិន្ទិតព្ពំ, សព្ពំ តំ បញ្ញាយ ឆិន្ទតិ, នត្ថិ ទុតិយំ បញ្ញាយ ឆេទន''ន្តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

សុខុមបញ្ហោ ចុទ្ទសមោ។

១៥. វិញ្ញាណានត្តបញ្ហោ

១៥. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, 'វិញ្ញាណ'ន្តិ វា 'បញ្ញា'តិ វា 'ភូតស្មិំ ជីវោ'តិ វា ឥមេ ធម្មា នានត្តា ចេវ នានាព្យញ្ជនា ច, ឧទាហុ ឯកត្តា ព្យញ្ជនមេវ នាន''ន្តិ? ''វិជាននលក្ខណំ, មហារាជ, វិញ្ញាណំ, បជាននលក្ខណា បញ្ញា, ភូតស្មិំ ជីវោ នុបលព្ភតី''តិ។ ''យទិ ជីវោ នុបលព្ភតិ, អថ កោ ចរហិ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតិ, សោតេន សទ្ទំ សុណាតិ, ឃានេន គន្ធំ ឃាយតិ, ជិវ្ហាយ រសំ សាយតិ, កាយេន ផោដ្ឋព្ពំ ផុសតិ, មនសា ធម្មំ វិជានាតី''តិ? ថេរោ អាហ ''យទិ ជីវោ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតិ...បេ.... មនសា ធម្មំ វិជានាតិ, សោ ជីវោ ចក្ខុទ្វារេសុ ឧប្បាដិតេសុ មហន្តេន អាកាសេន ពហិមុខោ សុដ្ឋុតរំ រូបំ បស្សេយ្យ, សោតេសុ ឧប្បាដិតេសុ, ឃានេ ឧប្បាដិតេ, ជិវ្ហាយ ឧប្បាដិតាយ, កាយេ ឧប្បាដិតេ មហន្តេន អាកាសេន សុដ្ឋុតរំ សទ្ទំ សុណេយ្យ, គន្ធំ ឃាយេយ្យ, រសំ សាយេយ្យ, ផោដ្ឋព្ពំ ផុសេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, ភូតស្មិំ ជីវោ នុបលព្ភតី''តិ។

''កល្លោសិ, កន្តេ នាគសេនា''តិ។

វិញ្ញាណានត្តបញ្ហោ បន្នរសមោ។

១៦. អរូបធម្មវវត្ថានទុក្ករបញ្ហោ

១៦. រាជា អាហ ''កន្តេ នាគសេន, ទុក្ករំ នុ ខោ កតវតា កត''ន្តិ? ថេរោ អាហ ''ទុក្ករំ, មហារាជ, កតវតា កត''ន្តិ។ ''កិំ បន, កន្តេ នាគសេន, កតវតា ទុក្ករំ កត''ន្តិ។ ''ទុក្ករំ,

មហារាជ, កតវតោ កតំ តមេសំ អរូបីនំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ ឯការម្មណេ វត្តមានានំ វេទនានំ អក្ខាតំ ‘អយំ ផស្សោ, អយំ វេទនា, អយំ សញ្ញា, អយំ ចេតនា, ឥទំ ចិត្ត’’’ន្តិ។

‘‘ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ នាវាយ មហាសមុទ្ទំ អជ្ឈោគាហេត្វា ហត្ថបុជេន ឧទកំ គហេត្វា ជិវ្ហាយ សាយិត្វា ជានេយ្យ នុ ខោ, មហារាជ, សោ បុរិសោ ‘‘ឥទំ គង្គាយ ឧទកំ, ឥទំ យមុនាយ ឧទកំ, ឥទំ អចិរវតិយា ឧទកំ, ឥទំ សរភុយា ឧទកំ, ឥទំ មហិយា ឧទក’’’ន្តិ? ‘‘ទុក្ករំ, ភន្តេ, ជានិតុ’’ន្តិ។ ‘‘ឥតោ ទុក្ករតរំ ខោ, មហារាជ, កតវតោ កតំ តមេសំ អរូបីនំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ ឯការម្មណេ វត្តមានានំ វេទនានំ អក្ខាតំ ‘អយំ ផស្សោ, អយំ វេទនា, អយំ សញ្ញា, អយំ ចេតនា, ឥទំ ចិត្ត’’’ន្តិ។ ‘‘សុដ្ឋុ, ភន្តេ’’តិ រាជា អព្ភានុមោទីតិ។

អរូបធម្មវិត្ថានទុក្ករបញ្ហោ សោឡសមោ។

អរូបធម្មវិត្ថានវគ្គោ សត្តមោ។

តមស្មិំ វគ្គេ សោឡស បញ្ហា។

មិលិន្ទបញ្ហបុច្ឆាវិសជ្ជនា

ថេរោ អាហ ‘‘ជានាសិ ខោ, មហារាជ, សម្បតិ កា វេលា’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, ជានាមិ ‘សម្បតិ បឋមោ យាមោ អតិក្កន្តោ, មជ្ឈិមោ យាមោ បវត្តតិ, ឧក្កា បទីបីយន្តិ, ចត្តារិ បដាកានិ អាណត្តានិ គមិស្សន្តិ កណ្ហតោ រាជទេយ្យានី’’’តិ។

យោនកា ឯវមាហំសុ ‘‘កល្លោសិ, មហារាជ, បណ្ឌិតោ ថេរោ’’តិ។ ‘‘អាម, ភណេ, បណ្ឌិតោ ថេរោ, ឯទិសោ អាចរិយោ ភវេយ្យ មាទិសោ ច អន្តេវាសី, នចិរស្សេវ បណ្ឌិតោ ធម្មំ អាជានេយ្យា’’តិ។ តស្ស បញ្ហវេយ្យាករណេន តុដ្ឋោ រាជា ថេរំ នាគសេនំ

សតសហស្សគ្ឃនកេន កម្ពលេន អច្ឆាទេត្វា ‘‘កន្តេ នាគសេន, អជ្ជតគ្គេ តេ អដ្ឋសតំ កត្តំ បញ្ចបេមិ, យំ កិញ្ចិ អន្តេបុរេ កប្បិយំ, តេន ច បវារេមី’’តិ អាហ។ អលំ មហារាជ ជីវាមី’’តិ។ ‘‘ជានាមិ, កន្តេ នាគសេន, ជីវសិ, អបិ ច អត្តានញ្ច រក្ខ, មមញ្ច រក្ខាហី’’តិ។ ‘‘កថំ អត្តានំ រក្ខសិ, ‘នាគសេនោ មិលិន្ទំ រាជានំ បសាទេតិ, ន ច កិញ្ចិ អលភី’តិ បរាបវាទោ [បរប្បវាទោ (ក.)] អាគច្ឆេយ្យាតិ, ឯវំ អត្តានំ រក្ខ។ កថំ មមំ រក្ខសិ, ‘មិលិន្ទោ រាជា បសន្នោ បសន្នាការំ ន ករោតី’តិ បរាបវាទោ អាគច្ឆេយ្យាតិ, ឯវំ មមំ រក្ខាហី’’តិ។ ‘‘តថា ហោតុ, មហារាជា’’តិ។ ‘‘សេយ្យថាបិ, កន្តេ, សីហោ មិគរាជា សុវណ្ណបញ្ជរេ បក្ខិត្តោបិ ពហិមុខោ យេវ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ អហំ, កន្តេ, កិញ្ចាបិ អគារំ អជ្ឈាវសាមិ ពហិមុខោ យេវ បន អច្ឆាមិ។ សចេ អហំ, កន្តេ, អគារស្មា អនាគារិយំ បព្ពជេយ្យំ, ន ចិរំ ជីវេយ្យំ, ពហូ មេ បច្ចត្ថិកា’’តិ។

អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ បញ្ហំ វិសជ្ជេត្វា ឧដ្ឋាយាសនា សង្ឃារាមំ អគមាសិ។ អថរេបក្កន្តេ ច អាយស្មន្តេ នាគសេនេ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ ឯតទហោសិ ‘‘កិំ មយា បុច្ឆិតំ, កិំ ភទន្តេន នាគសេនេន វិសជ្ជិត’’ន្តិ? អថ ខោ មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ ឯតទហោសិ ‘‘សព្ពំ មយា សុបុច្ឆិតំ, សព្ពំ ភទន្តេន នាគសេនេន សុវិសជ្ជិត’’ន្តិ។ អាយស្មតោបិ នាគសេនស្ស សង្ឃារាមគតស្ស ឯតទហោសិ ‘‘កិំ មិលិន្ទេន រញ្ញោ បុច្ឆិតំ, កិំ មយា វិសជ្ជិត’’ន្តិ។ អថ ខោ អាយស្មតោ នាគសេនស្ស ឯតទហោសិ ‘‘សព្ពំ មិលិន្ទេន រញ្ញោ សុបុច្ឆិតំ, សព្ពំ មយា សុវិសជ្ជិត’’ន្តិ។

អថ ខោ អាយស្មា នាគសេនោ តស្សា រត្តិយា អច្ចយេន បុព្ពណ្ហសមយំ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ យេន មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ និវេសនំ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នោ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច –

‘‘មា ខោ ភទន្តស្ស ឯវំ អហោសិ ‘នាគសេនោ មយា បញ្ហំ បុច្ឆិតោ’តិ តេនេវ សោមនស្សេន តំ រត្តាវសេសំ វីតិនាមេសីតិ ន តេ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ តស្ស មយ្ហំ, កន្តេ, តំ

វត្តាវសេសំ ឯតទហោសិ ‘កិំ មយា បុច្ឆិតំ, កិំ កទន្តេន វិសជ្ជិត’ន្តិ, ‘សព្ពំ មយា សុបុច្ឆិតំ, សព្ពំ កទន្តេន សុវិសជ្ជិត’’’ន្តិ។

ថេរោបិ ឯវមាហ – ‘‘មា ខោ មហារាជស្ស ឯវំ អហោសិ ‘មិលិន្ទស្ស រញ្ញោ មយា បញ្ហោ វិសជ្ជិតោ’តិ តេនេវ សោមនស្សេន តំ វត្តាវសេសំ វីតិនាមេសីតិ ន តេ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ តស្ស មយ្ហំ, មហារាជ, តំ វត្តាវសេសំ ឯតទហោសិ ‘កិំ មិលិន្ទេន រញ្ញោ បុច្ឆិតំ, កិំ មយា វិសជ្ជិត’ន្តិ, ‘សព្ពំ មិលិន្ទេន រញ្ញោ សុបុច្ឆិតំ, សព្ពំ មយា សុវិសជ្ជិត’’’ន្តិ ឥតិហ តេ មហានាគា អញ្ញមញ្ញស្ស សុភាសិតំ សមនុមោទិំសូតិ។

មិលិន្ទបញ្ហបុច្ឆាវិសជ្ជនា និដ្ឋិតា។

មេណ្ឌកបញ្ហាវគ្គកថា

អដ្ឋមន្តបរិវជ្ជនីយដ្ឋានានិ

កស្សប្បវាទោ [កស្សប្បវេទី (សី. បី.)] វេតណ្ឌី, អតិពុទ្ធិ វិចក្ខណោ;

មិលិន្ទោ ញាណកេទាយ, នាគសេនមុបាគមិ។

វសន្តោ តស្ស ធាយាយ, បរិបុច្ឆំ បុនប្បុនំ;

បកិន្នពុទ្ធិ ហុត្វាន, សោបិ អាសិ តិបេដកោ។

នវង្គំ អនុមជ្ជន្តោ, រត្តិភាគេ រហោគតោ;

អទ្ទក្ខិ មេណ្ឌកេ បញ្ហេ, ទុន្និវេឋេ សនិគ្គហេ។

‘‘បរិយោយភាសិតំ អត្ថិ, អត្ថិ សន្ធាយភាសិតំ;

សកាវភាសិតំ អត្ថិ, ធម្មវាជស្ស សាសនេ។

‘‘តេសមត្តំ អវិញ្ញាយ, មេណ្ឌកេ ជិនភាសិតេ;

អនាគតម្ហិ អទ្ធានេ, វិគ្គហោ តត្ថ ហេស្សតិ។

‘‘ហន្ទ កថឺ បសាទេត្វា, ឆេជ្ជាបេស្សាមិ មេណ្ឌកេ;

តស្ស និទ្ទិដ្ឋមគ្គេន, និទ្ទិសិស្សន្តនាគតេ’’តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា បភាតាយ រត្តិយា ឧទ្ធស្តេ [ឧដ្ឋិតេ (ស្យា.), ឧគ្គតេ (សី. បី.)] អរុណេ សីសំ ន្ហត្វា សិរសិ អញ្ជលឺ បគ្គហេត្វា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នេ សម្មាសម្ពុទ្ធេ អនុស្សរិត្វា អដ្ឋ វត្ថុបទានិ សមាទិយិ ‘‘ឥតោ មេ អនាគតានិ សត្ត ទិវសានិ អដ្ឋ គុណេ សមាទិយិត្វា តតោ ចវិតព្ពោ ភវិស្សតិ, សោហំ ចិណ្ណតបោ សមានោ អាចរិយំ អារាធេត្វា មេណ្ឌកេ បញ្ហេ បុច្ឆិស្សាមី’’តិ។ អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា បកតិទុស្សយុគំ អបនេត្វា អាភរណានិ ច ឱមុញ្ចិត្វា កាសាវំ និវាសេត្វា មុណ្ឌកបដិសីសកំ សីសេ បដិមុញ្ចិត្វា មុនិភាវមុបគន្ត្វា អដ្ឋ គុណេ សមាទិយិ ‘‘ឥមំ សត្ថាហំ មយា ន រាជត្តោ អនុសាសិតព្ពោ, ន រាគូបសញ្ហិតំ ចិត្តំ ឧប្បាទេតព្ពំ, ន ទោសូបសញ្ហិតំ ចិត្តំ ឧប្បាទេតព្ពំ, ន មោហូបសញ្ហិតំ ចិត្តំ ឧប្បាទេតព្ពំ, ទាសកម្មករបោរិសេ ជនេបិ និវាតវុត្តិនា ភវិតព្ពំ, កាយិកំ វាចសិកំ អនុរក្ខិតព្ពំ, ឆបិ អាយតនានិ និរវសេសតោ អនុរក្ខិតព្ពានិ, មេត្តាភាវនាយ មានសំ បក្ខិបិតព្ព’’ន្តិ។ ឥមេ អដ្ឋ គុណេ សមាទិយិត្វា តេស្វេវ អដ្ឋសុ គុណេសុ មានសំ បតិដ្ឋបេត្វា ពហិ អនិក្ខមិត្វា សត្តាហំ រីតិនាមេត្វា អដ្ឋមេ ទិវសេ បភាតាយ រត្តិយា បគេវ បាតរាសំ កត្វា ឱក្ខិត្តចក្ខុ មិតភាណី សុសណ្ឋិតេន ឥរិយាបថេន អវិក្ខិត្តេន ចិត្តេន ហដ្ឋេន ឧទគ្គេន វិប្បសន្នេន ថេរំ នាគសេនំ ឧបសង្កមិត្វា ថេរស្ស បាទេ សិរសា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ ឋិតោ ឥទមវោច –

‘‘អត្ថិ មេ, កន្តេ នាគសេន, កោចិ អត្ថោ តុម្ហេហិ សទ្ធិំ មន្តយិតព្ពោ, ន តត្ត អញ្ញោ កោចិ តតិយោ ឥច្ឆិតព្ពោ, សុញ្ញេ ឱកាសេ បវិវិត្តេ អរញ្ញេ អដ្ឋង្គុបាគតេ សមណសារុប្បេ។ តត្ត សោ បញ្ហោ បុច្ឆិតព្ពោ ភវិស្សតិ, តត្ត មេ គុយ្ហំ ន កាតព្ពំ ន រហស្សកំ, អរហាមហំ រហស្សកំ សុណិតុំ សុមន្តនេ ឧបគតេ, ឧបមាយបិ សោ អត្ថោ ឧបបរិក្ខិតព្ពោ, យថា កិំ វិយ, យថា នាម, កន្តេ នាគសេន, មហាបថវី និក្ខេបំ អរហតិ និក្ខេបេ ឧបគតេ។ ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អរហាមហំ រហស្សកំ សុណិតុំ សុមន្តនេ ឧបគតេ’’តិ។ គរុនា សហ បវិវិត្តបវនំ បវិសិត្វា ឥទមវោច – ‘‘កន្តេ នាគសេន, ឥធ បុរិសេន មន្តយិតុកាមេន អដ្ឋ ឋានានិ បរិវជ្ជយិតព្ពានិ ភវន្តិ, ន តេសុ ឋានេសុ វិញ្ញូ បុរិសោ អត្ថំ មន្តេតិ, មន្តិតោបិ អត្ថោ បរិបតតិ ន សម្ភវតិ។ កតមានិ អដ្ឋ ឋានានិ? វិសមដ្ឋានំ បរិវជ្ជនីយំ, សកយំ បរិវជ្ជនីយំ, អតិវាតដ្ឋានំ បរិវជ្ជនីយំ, បដិច្ឆន្នដ្ឋានំ បរិវជ្ជនីយំ, ទេវដ្ឋានំ បរិវជ្ជនីយំ, បន្តោ បរិវជ្ជនីយោ, សង្គាមោ [សង្កមោ (សី. បី.)] បរិវជ្ជនីយោ, ឧទកតិត្ថំ បរិវជ្ជនីយំ។ ឥមានិ អដ្ឋ ឋានានិ បរិវជ្ជនីយានី’’តិ។

ថេរោ អាហ ‘‘កោ ទោសោ វិសមដ្ឋានេ, សកយេ, អតិវាតេ, បដិច្ឆន្នេ, ទេវដ្ឋានេ, បន្តេ, សង្គាមេ, ឧទកតិត្ថេ’’តិ? ‘‘វិសមេ, កន្តេ នាគសេន, មន្តិតោ អត្ថោ វិកិរតិ វិធមតិ បគ្ឃរតិ ន សម្ភវតិ, សកយេ មនោ សន្តស្សតិ, សន្តស្សិតោ ន សម្មា អត្ថំ សមនុបស្សតិ, អតិវាតេ សទ្ទោ អវិកូតោ ហោតិ, បដិច្ឆន្នេ ឧបស្សុតិំ តិដ្ឋន្តិ, ទេវដ្ឋានេ មន្តិតោ អត្ថោ គរុកំ បរិណមតិ, បន្តេ មន្តិតោ អត្ថោ តុច្ឆោ ភវតិ, សង្គាមេ ចញ្ចលោ ភវតិ, ឧទកតិត្ថេ បាកដោ ភវតិ។ ភវតីហ –

‘‘‘វិសមំ សកយំ អតិវាតោ, បដិច្ឆន្នំ ទេវនិស្សិតំ;

បន្តោ ច សង្គាមោ តិត្ថំ, អដ្ឋេតេ បរិវជ្ជិយា’’’តិ។

អដ្ឋ មន្តនស្ស បរិវជ្ជនីយដ្ឋានានិ។

អដ្ឋមន្តវិនាសកបុគ្គលា

''កន្តេ នាគសេន, អដ្ឋិមេ បុគ្គលា មន្តិយមានា មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេន្តិ។ កតមេ អដ្ឋ? ភគចរិតោ ទោសចរិតោ មោហចរិតោ មានចរិតោ លុទ្ធោ អលសោ ឯកចិន្តី ពាលោតិ។ ឥមេ អដ្ឋ បុគ្គលា មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេន្តី''តិ។

ថេរោ អាហ ''តេសំ កោ ទោសោ''តិ? ''ភគចរិតោ, កន្តេ នាគសេន, ភគវសេន មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ, ទោសចរិតោ ទោសវសេន មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ, មោហចរិតោ មោហវសេន មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ, មានចរិតោ មានវសេន មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ, លុទ្ធោ លោភវសេន មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ, អលសោ អលសតាយ មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ, ឯកចិន្តី ឯកចិន្តិតាយ មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ, ពាលោ ពាលតាយ មន្តិតំ អត្ថំ ញាបេតិ។ តវតីហ –

'''រត្តោ ទុដ្ឋោ ច មូឡ្ហោ ច, មានី លុទ្ធោ តថាលសោ;

ឯកចិន្តី ច ពាលោ ច, ឯតេ អត្ថវិនាសកា'''តិ។

អដ្ឋ មន្តវិនាសកបុគ្គលា។

នវគុយ្ហមន្តវិធំសកំ

''កន្តេ នាគសេន, នវិមេ បុគ្គលា មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរន្តិ ន ជានន្តិ។ កតមេ នវ? ភគចរិតោ ទោសចរិតោ មោហចរិតោ កីរុកោ អាមិសគរុកោ ឥត្ថី សោណ្ឌោ បណ្ឌកោ ទារកោ''តិ។

ថេរោ អាហ ''តេសំ កោ ទោសោ''តិ? ''ភគចរិតោ, កន្តេ នាគសេន, ភគវសេន មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជានតិ, ទោសចរិតោ, កន្តេ , ទោសវសេន មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជានតិ, មូឡ្ហោ មោហវសេន មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជានតិ, កីរុកោ កយវសេន មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជានតិ, អាមិសគរុកោ អាមិសហេតុ មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជានតិ, ឥត្ថី បញ្ញាយ ឥត្តរតាយ មន្តិតំ

គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជាវតិ, សោណ្ឌិកោ សុរាលោលតាយ មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជាវតិ, បណ្ណាកោ អនេកំសិកតាយ មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជាវតិ, ទារកោ ចបលតាយ មន្តិតំ គុយ្ហំ វិវរតិ ន ជាវតិ។ ឥតីហ –

‘‘‘រត្តោ ទុដ្ឋោ ច មូឡ្ហោ ច, កីរុ អាមិសគរុកោ [អាមិសចក្ខុកោ (សី. បី.)];

ឥត្ថី សោណ្ឌោ បណ្ណាកោ ច, នវមោ ឥតិ ទារកោ។

‘‘នវេតេ បុគ្គលា លោកេ, ឥត្តរា ចលិតា ចលា;

ឯតេហិ មន្តិតំ គុយ្ហំ, ខិប្បំ ឥតិ បាកដ’’’ន្តិ។

នវ គុយ្ហមន្តវិធំសកា បុគ្គលា។

អដ្ឋ បញ្ញាបដិលាភការណានិ

‘‘កន្តេ នាគសេន, អដ្ឋហិ ការណេហិ ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ។ កតមេហិ អដ្ឋហិ? វយបរិណាមេន ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ, យសបរិណាមេន ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ, បរិបុច្ឆាយ ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ, តិត្តសំវាសេន ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ, យោនិសោ មនសិការេន ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ, សាកច្ឆាយ ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ, ស្នេហូបសេវនេន ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ, បតិរូបទេសវាសេន ពុទ្ធិ បរិណមតិ បរិបាកំ គច្ឆតិ។ ឥតីហ –

‘‘‘វយេន យសបុច្ឆាហិ, តិត្តវាសេន យោនិសោ;

សាកច្ឆា ស្នេហសំសេវា, បតិរូបវសេន ច។

‘‘ឯតានិ អដ្ឋ ឋានានិ, ពុទ្ធិវិសទការណា;

យេសំ ឯតានិ សម្ភោន្តិ, តេសំ ពុទ្ធិ បកិជ្ឈតី''តិ។

អដ្ឋ បញ្ហាបដិលាភការណានិ។

អាចរិយគុណំ

''កន្តេ នាគសេន, អយំ កូមិកាគោ អដ្ឋ មន្តទោសវិជ្ជិតោ, អហញ្ច លោកេ បរមោ មន្តិសហាយោ [មន្តសហាយោ (សី.)], គុយ្ហមនុរក្ខី ចាហំ យាវាហំ ជីវិស្សាមិ តាវ គុយ្ហមនុរក្ខិស្សាមិ, អដ្ឋហិ ច មេ ការណេហិ ពុទ្ធិ បរិណាមំ គតា, ទុល្លភោ ឯតរហិ មាទិសោ អន្តេវាសី, សម្មា បដិបន្នេ អន្តេវាសិកេ យេ អាចរិយានំ បញ្ហវីសតិ អាចរិយគុណា, តេហិ គុណេហិ អាចរិយេន សម្មា បដិបជ្ជិតព្ពំ។ កតមេ បញ្ហវីសតិ គុណា?

''ឥធ, កន្តេ នាគសេន, អាចរិយេន អន្តេវាសិម្ហិ សតតំ សមិតំ អារក្ខា ឧបដ្ឋបេតព្ពា, អសេវនសេវនា ជានិតព្ពា, បមត្តាប្បមត្តា ជានិតព្ពា, សេយ្យវិកាសោ ជានិតព្ពោ, គេលញ្ញំ ជានិតព្ពំ, ភោជនស្ស [ភោជនីយំ (ស្យា.)] លទ្ធាលទ្ធំ ជានិតព្ពំ, វិសេសោ ជានិតព្ពោ, បត្តគតំ សំរិកជិតព្ពំ, អស្សាសិតព្ពោ 'មា ភាយិ, អត្ថោ តេ អភិក្កមតី'តិ, 'ឥមិនា បុគ្គលេន បដិចរតី'តិ [បដិចរាហីតិ (ក.)] បដិចារោ ជានិតព្ពោ, គាមេ បដិចារោ ជានិតព្ពោ, វិហារេ បដិចារោ ជានិតព្ពោ, ន តេន ហាសោ ទវោ កាតព្ពោ [ន តេន សហ សល្លាបោ កាតព្ពោ (សី. បី.)], តេន សហ អាលាបោ កាតព្ពោ, ធិទ្ធំ ទិស្វា អធិវាសេតព្ពំ, សក្កច្ចការិនា ភវិតព្ពំ, អខណ្ឌការិនា ភវិតព្ពំ, អរហស្សការិនា ភវិតព្ពំ, និរវសេសការិនា ភវិតព្ពំ, 'ជនេមិមំ [ជានេមិមំ (ស្យា.)] សិប្បស្ស'តិ ជនកចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតព្ពំ, 'កថំ អយំ ន បរិហាយេយ្យា'តិ វឌ្ឍិចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតព្ពំ, 'ពលវំ ឥមំ ករោមិ សិក្ខាពលេនា'តិ ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតព្ពំ, មេត្តចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតព្ពំ, អាបទាសុ ន វិជហិតព្ពំ, ករណីយេ នប្បមជ្ជិតព្ពំ, ខលិតេ ឆម្មេន បគ្គហេតព្ពោតិ។ ឥមេ ខោ, កន្តេ, បញ្ហវីសតិ អាចរិយស្ស អាចរិយគុណា, តេហិ គុណេហិ មយិ សម្មា បដិបជ្ជស្សុ, សំសយោ មេ, កន្តេ, ឧប្បន្នោ, អត្ថិ មេណ្ឌកបញ្ហោ

ជិនកាសិតា, អនាគតេ អទ្ធានេ តត្ត វិគ្គហោ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, អនាគតេ ច អទ្ធានេ ទុល្លភា កវិស្សន្តិ តុម្ហាទិសា ពុទ្ធិមន្តោ, តេសុ មេ បញ្ហេសុ ចក្ខុំ ទេហិ បវរាទានំ និគ្គហាយា''តិ។

ឧបាសកគុណាំ

ថេរោ ''សាធូ''តិ សម្បដិច្ឆិត្វា ទស ឧបាសកស្ស ឧបាសកគុណេ បរិទីបេសិ។ ''ទស ឥមេ, មហារាជ, ឧបាសកស្ស ឧបាសកគុណាៗ កតមេ ទស, ឥធ, មហារាជ, ឧបាសកោ សង្ឃេន សមានសុខទុក្ខោ ហោតិ, ធម្មាធិបតេយ្យោ ហោតិ, យថាពលំ សំវិភាគរតោ ហោតិ, ជិនសាសនបរិហានិំ ទិស្វា អភិវឌ្ឍិយា វាយមតិ។ សម្មាទិដ្ឋិកោ ហោតិ, អបគតកោតូហលមង្គលិកោ ជីវិតហេតុបិ ន អញ្ញំ សត្ថារំ ឧទ្ទិសតិ, កាយិកវាចសិកញ្ញស្ស រក្ខិតំ ហោតិ, សមគ្គារាមោ ហោតិ សមគ្គរតោ, អនុសូយកោ ហោតិ, ន ច កុហនវសេន សាសនេ ចរតិ, ពុទ្ធំ សរណំ គតោ ហោតិ, ធម្មំ សរណំ គតោ ហោតិ, សង្ឃំ សរណំ គតោ ហោតិ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ទស ឧបាសកស្ស ឧបាសកគុណា, តេ សព្ពេ គុណា តយិ សំវិជ្ជន្តិ, តំ តេ យុត្តំ បត្តំ អនុច្ឆវិកំ បតិរូបំ យំ ត្វំ ជិនសាសនបរិហានិំ ទិស្វា អភិវឌ្ឍិំ ឥច្ឆសិ, ករោមិ តេ ឱកាសំ, បុច្ឆ មំ ត្វំ យថាសុខ''ន្តិ។

មេណ្ឌកបញ្ហារម្ភកថា និដ្ឋិតា។

៤. មេណ្ឌកបញ្ហោ

១. ឥទ្ធិពលវគ្គោ

១. កតាធិការសផលបញ្ហោ

១. អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា កតាវកាសោ និបច្ច គរុនោ បាទេ សិរសិ អញ្ជលិំ កត្វា

ឯតទវោច ‘‘កន្តេ នាគសេន, ឥមេ តិត្តិយា ឯវំ កណន្តិ [វញ្ហោ កវតិ អផលោ (សី. បី. ក.)] ‘យទិ ពុទ្ធោ បូជំ សាទិយតិ, ន បរិនិព្ពុតោ ពុទ្ធោ សំយុត្តោ លោកេន អន្តោករិកោ លោកស្មិំ លោកសាធារណោ, តស្មា តស្ស កតោ អធិការោ អវញ្ហោ កវតិ សផលោ។ យទិ បរិនិព្ពុតោ វិសំយុត្តោ លោកេន និស្សជ្ជោ សព្ពកវេហិ, តស្ស បូជា នុប្បជ្ជតិ, បរិនិព្ពុតោ ន កិញ្ចិ សាទិយតិ, អសាទិយន្តស្ស កតោ អធិការោ វញ្ហោ កវតិ អផលោ’តិ ឧភតោ កោដិកោ ឯសោ បញ្ហោ, នេសោ វិសយោ អប្បត្តមានសានំ, មហន្តានំ យេវេសោ វិសយោ, កិន្នេតំ ទិដ្ឋិជាលំ ឯកំសេ ឋបយ, តវេសោ បញ្ហោ អនុប្បត្តោ, អនាគតានំ ជិនបុត្តានំ ចក្ខុំ ទេហិ បវរាទនិគ្គហាយា’’តិ។

ថេរោ អាហ ‘‘បរិនិព្ពុតោ, មហារាជ, ភគវា, ន ច ភគវា បូជំ សាទិយតិ, ពោធិមូលេ យេវ តថាគតស្ស សាទិយនា បហីនា, កិំ បន អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពុតស្ស។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘បូជិយន្តា [បូជិតា (ស្យា.)] អសមសមា, សទេវមានុសេហិ តេ;

ន សាទិយន្តិ សក្ការំ, ពុទ្ធានំ ឯស ធម្មតា’’’តិ។

រាជា អាហ ‘‘កន្តេ នាគសេន, បុត្តោ វា បិតុនោ វណ្ណំ ភាសតិ, បិតា វា បុត្តស្ស វណ្ណំ ភាសតិ, ន ចេតំ ការណំ បរវាទានំ និគ្គហាយ, បសាទប្បកាសនំ នាមេតំ, ឥង្ឃ មេ ត្វំ តត្ថ ការណំ សម្មា ព្រូហិ សកវាទស្ស បតិដ្ឋាបនាយ ទិដ្ឋិជាលវិនិវេឋនាយា’’តិ។

ថេរោ អាហ ‘‘បរិនិព្ពុតោ, មហារាជ, ភគវា, ន ច ភគវា បូជំ សាទិយតិ, អសាទិយន្តស្សេវ តថាគតស្ស ទេវមនុស្សា ជាតរូបនំ វត្ថុំ ករិត្វា តថាគតស្ស ញាណរតនារម្មណេន សម្មាបដិបត្តិំ សេវន្តា តិស្សោ សម្បត្តិយោ បដិលភន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, មហតិមហាអគ្គិក្ខន្ធោ បជ្ជលិត្វា និព្ពាយេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ,

មហារាជ, មហាអគ្គិក្ខន្ធោ សាទិយតិ តិណកដ្ឋុបាទាន''ន្តិ? ''ជលមានោបិ សោ, កន្តេ, មហាអគ្គិក្ខន្ធោ តិណកដ្ឋុបាទានំ ន សាទិយតិ, កិំ បន និព្ពុតោ ឧបសន្តោ អចេតនោ សាទិយតិ? ''តស្មិំ បន, មហារាជ, អគ្គិក្ខន្ធេ ឧបរតេ ឧបសន្តេ លោកេ អគ្គិ សុញ្ញោ ហោតី''តិ។ ''ន ហិ, កន្តេ, កដ្ឋំ អគ្គិស្ស វត្ថុ ហោតិ ឧបាទានំ, យេ កេចិ មនុស្សា អគ្គិកាមា, តេ អត្តនោ ថាមពលវីរិយេន បច្ចត្តបុរិសការេន កដ្ឋំ មន្ថយិត្វា [មទ្ធិត្វា (ក.)] អគ្គឺ និព្ពត្តេត្វា តេន អគ្គិនា អគ្គិករណីយានិ កម្មានិ ករោន្តី''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, តិត្តិយានំ វចនំ មិច្ឆា ភវតិ 'អសាទិយន្តស្ស កតោ អធិការោ វញ្ឈោ ភវតិ អផលោ'តិ។

''យថា, មហារាជ, មហតិមហាអគ្គិក្ខន្ធោ បជ្ជលិ, ឯវមេវ ភគវា ទសសហស្សិយា [ទសសហស្សិម្ហិ (សី. បី. ក.)] លោកធាតុយា ពុទ្ធសិរិយា បជ្ជលិ។ យថា, មហារាជ, មហតិមហាអគ្គិក្ខន្ធោ បជ្ជលិត្វា និព្ពុតោ, ឯវមេវ ភគវា ទសសហស្សិយា លោកធាតុយា ពុទ្ធសិរិយា បជ្ជលិត្វា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពុតោ។ យថា, មហារាជ, និព្ពុតោ អគ្គិក្ខន្ធោ តិណកដ្ឋុបាទានំ ន សាទិយតិ, ឯវមេវ ខោ លោកហិតស្ស សាទិយនា បហីនា ឧបសន្តា។ យថា, មហារាជ, មនុស្សា និព្ពុតេ អគ្គិក្ខន្ធេ អនុបាទានេ អត្តនោ ថាមពលវីរិយេន បច្ចត្តបុរិសការេន កដ្ឋំ មន្ថយិត្វា អគ្គឺ និព្ពត្តេត្វា តេន អគ្គិនា អគ្គិករណីយានិ កម្មានិ ករោន្តិ, ឯវមេវ ខោ ទេវមនុស្សា តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ ជាតុរតនំ វត្ថុំ ករិត្វា តថាគតស្ស ញាណរតនាវម្មណេន សម្មាបដិបត្តឹ សេវន្តា តិស្សោ សម្បត្តិយោ បដិលភន្តិ, ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ភវតិ សផលោ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ យេន ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ភវតិ សផលោ។ យថា, មហារាជ, មហតិមហាវាតោ វាយិត្វា ឧបរមេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, ឧបរតោ វាតោ សាទិយតិ បុន និព្ពត្តាបន''ន្តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, ឧបរតស្ស វាតស្ស អាភោគោ វា មនសិការោ វា បុន និព្ពត្តាបនាយ''។ ''កឹ ការណំ''? ''អចេតនា សា វាយោធាតូ''តិ។ ''អបិ នុ តស្ស,

មហារាជ, ឧបវត្តស្ស វាតស្ស វាតោតិ សមញ្ញា អបគច្ឆតី''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, តាលវណ្ដវិធូបនានិ វាតស្ស ឧប្បត្តិយា បច្ចយា, យេ កេចិ មនុស្សា ឧណ្ហាភិតត្តា បរិឡាហបរិបីឡិតា, តេ តាលវណ្ដេន វា វិធូបនេន វា អត្តនោ ថាមពលវីរិយេន បច្ចត្តបុរិសការេន តំ និព្ពត្តេត្វា តេន វាតេន ឧណ្ហំ និព្ពាបេន្តិ បរិឡាហំ វូបសមេន្តី''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, តិត្តិយានំ វចនំ មិច្ឆា ភវតិ 'អសាទិយន្តស្ស កតោ អធិការោ វញ្ឈោ ភវតិ អផលោ'តិ។

''យថា, មហារាជ, មហតិមហាវាតោ វាយិ, ឯវមេវ ភគវា ទសសហស្សិយា លោកធាតុយា សីតលមធុរសន្តសុខុមមេត្តាវាតេន ឧបវាយិ។ យថា, មហារាជ, មហតិមហាវាតោ វាយិត្វា ឧបរតោ, ឯវមេវ ភគវា សីតលមធុរសន្តសុខុមមេត្តាវាតេន ឧបវាយិត្វា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពុតោ។ យថា, មហារាជ, ឧបរតោ វាតោ បុន និព្ពត្តាបនំ ន សាទិយតិ, ឯវមេវ លោកហិតស្ស សាទិយនា បហីនា ឧបសន្តា។ យថា, មហារាជ, តេ មនុស្សា ឧណ្ហាភិតត្តា បរិឡាហបរិបីឡិតា, ឯវមេវ ទេវមនុស្សា តិវិធគ្គិសន្តាបបរិឡាហបរិបីឡិតា។ យថា តាលវណ្ដវិធូបនានិ វាតស្ស និព្ពត្តិយា បច្ចយា ហោន្តិ, ឯវមេវ តថាគតស្ស ជាតុ ច ញាណរតនញ្ច បច្ចយោ ហោតិ តិស្សន្នំ សម្បត្តីនំ បដិលាភាយ។ យថា មនុស្សា ឧណ្ហាភិតត្តា បរិឡាហបរិបីឡិតា តាលវណ្ដេន វា វិធូបនេន វា វាតំ និព្ពត្តេត្វា ឧណ្ហំ និព្ពាបេន្តិ បរិឡាហំ វូបសមេន្តិ, ឯវមេវ ទេវមនុស្សា តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ ជាតុញ្ច ញាណរតនញ្ច បូជេត្វា កុសលំ និព្ពត្តេត្វា តេន កុសលេន តិវិធគ្គិសន្តាបបរិឡាហំ និព្ពាបេន្តិ វូបសមេន្តិ។ ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ភវតិ សផលោតិ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ បវារេទានំ និគ្គហាយ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ កេរិំ អាកោដេត្វា សទ្ទំ និព្ពត្តេយ្យ, យោ សោ កេរិសទ្ទោ បុរិសេន និព្ពត្តិតោ, សោ សទ្ទោ អន្តរធាយេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, សទ្ទោ សាទិយតិ បុន និព្ពត្តាបន''ន្តិ?

‘‘ន ហិ, កន្តេ, អន្តរហិតោ សោ សទ្ធោ, នត្ថិ តស្ស បុន ឧប្បាទាយ អាកោគោ វា មនសិការោ វា, សកឹ និព្ពត្តេ កេរិសទ្ទេ អន្តរហិតេ សោ កេរិសទ្ធោ សមុច្ឆិន្នោ ហោតិ។ កេរី បន, កន្តេ, បច្ចយោ ហោតិ សទ្ទស្ស និព្ពត្តិយា, អថ បុរិសោ បច្ចយេ សតិ អត្តជេន វាយាមេន កេរិំ អកោដេត្វា សទ្ទំ និព្ពត្តេតី’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កគវា សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិវិមុត្តិញាណទស្សនបរិការវិតំ ធាតុរតនញ្ច ធម្មញ្ច វិនយញ្ច អនុសិដ្ឋញ្ច [អនុសត្តិញ្ច (សី. បី.)] សត្ថារំ ឋបយិត្វា សយំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពុតោ, ន ច បរិនិព្ពុតេ កគវតិ សម្មត្តិលាភោ ឧបច្ឆិន្នោ ហោតិ, កវទុក្ខបដិបីឡិតា សត្តា ធាតុរតនញ្ច ធម្មញ្ច វិនយញ្ច អនុសិដ្ឋញ្ច បច្ចយំ ករិត្វា សម្មត្តិកាមា សម្មត្តិយោ បដិលភន្តិ, ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ភវតិ សផលោតិ។

‘‘ទិដ្ឋញ្ចេតំ, មហារាជ, កគវតា អនាគតមទ្ធានំ។ កថិតញ្ច កណិតញ្ច អាចិក្ខិតញ្ច ‘សិយា ខោ បនានន្ទ, តុម្ហាកំ ឯវមស្ស អតីតសត្ថុកំ បាវចនំ នត្ថិ នោ សត្ថាតិ, ន ខោ បនេតំ, អានន្ទ, ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ, យោ វោ, អានន្ទ, មយា ធម្មោ ច វិនយោ ច ទេសិតោ បញ្ញត្តោ, សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថា’តិ។ បរិនិព្ពុតស្ស តថាគតស្ស អសាទិយន្តស្ស កតោ អធិការោ វញ្ឈោ ភវតិ អផលោតិ, តំ តេសំ តិត្ថិយានំ វចនំ មិច្ឆា អភូតំ វិតថំ អលិកំ វិរុទ្ធំ វិបរីតំ ទុក្ខទាយកំ ទុក្ខវិបាកំ អបាយគមនីយន្តិ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ យេន ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ភវតិ សផលោ។ សាទិយតិ នុ ខោ, មហារាជ, អយំ មហាបថវី ‘សព្ពពីជានិ មយិ សំរុហន្តូ’’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន តានិ, មហារាជ, ពីជានិ អសាទិយន្តិយា មហាបថវិយា សំរុហិត្វា ទឡ្ហមូលជាបតិដ្ឋិតា ខន្ធសារសាខាបវិត្ថិណ្ណា បុប្ផផលធរា ហោន្តី’’តិ? ‘‘អសាទិយន្តីបិ, កន្តេ, មហាបថវី តេសំ ពីជានំ វត្ថុំ ហោតិ បច្ចយំ ទេតិ រុហនាយ, តានិ ពីជានិ តំ វត្ថុំ និស្សាយ តេន បច្ចយេន សំរុហិត្វា ទឡ្ហមូលជាបតិដ្ឋិតា ខន្ធសារសាខាបវិត្ថិណ្ណា

បុប្ផផលធរា ហោន្តី''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, តិត្តិយា សកេ វាទេ នដ្ឋា ហោន្តិ ហតា វិរុទ្ធា, សចេ តេ កណន្តិ 'អសាទិយន្តស្ស កតោ អធិការោ វញ្ញា កវតិ អផលោ' តិ។

''យថា, មហារាជ, មហាបថវី, ឯវំ តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ យថា, មហារាជ, មហាបថវី ន កិញ្ចិ សាទិយតិ, ឯវំ តថាគតោ ន កិញ្ចិ សាទិយតិ។ យថា, មហារាជ, តានិ ពីជានិ បថវិ និស្សាយ សំវិរុហិត្វា ទឡ្ហមូលជដាបតិដ្ឋិតា ខន្ធសារសាខាបវិត្ថិណ្ណា បុប្ផផលធរា ហោន្តិ, ឯវំ ទេវមនុស្សា តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ ជាតុញ្ញាណរតនញ្ច និស្សាយ ទឡ្ហកុសលមូលបតិដ្ឋិតា សមាធិក្ខន្ធធម្មសារសីលសាខាបវិត្ថិណ្ណា វិមុត្តិបុប្ផសាមញ្ញផលធរា ហោន្តិ, ឥមិនាបិ, មហារាជ , ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ញា កវតិ សផលោតិ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ យេន ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ញា កវតិ សផលោ។ សាទិយន្តិ នុ ខោ, មហារាជ, ឥមេ ឱដ្ឋា គោណា គទ្រភា អជា បសូ មនុស្សា អន្តោកុច្ឆិស្មិំ កិមិកុលានំ សម្ភវ''ន្តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''កិស្ស បន តេ, មហារាជ, កិមយោ តេសំ អសាទិយន្តានំ អន្តោកុច្ឆិស្មិំ សម្ភវិត្វា ពហុបុត្តនត្តា វេបុល្លតំ បាបុណន្តី''តិ? ''បាបស្ស, ភន្តេ, កម្មស្ស ពលវតាយ អសាទិយន្តានំ យេវ តេសំ សត្តានំ អន្តោកុច្ឆិស្មិំ កិមយោ សម្ភវិត្វា ពហុបុត្តនត្តា វេបុល្លតំ បាបុណន្តី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ ជាតុស្ស ច ញាណារម្មណស្ស ច ពលវតាយ តថាគតេ កតោ អធិការោ អវញ្ញា កវតិ សផលោតិ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ យេន ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ញា កវតិ សផលោ។ សាទិយន្តិ នុ ខោ, មហារាជ, ឥមេ មនុស្សា ឥមេ អដ្ឋនវុតិ រោគា កាយេ និព្ពត្តន្តូ''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។

''កិស្ស បន តេ, មហារាជ, ពោគា អសាទិយន្តានំ កាយេ និបតន្តី''តិ? ''បុព្ពេ កតេន, កន្តេ, ទុច្ចរិតេនា''តិ។ ''យទិ, មហារាជ, បុព្ពេ កតំ អកុសលំ ឥធ វេទនីយំ ហោតិ, តេន ហិ, មហារាជ, បុព្ពេ កតម្បិ ឥធ កតម្បិ កុសលាកុសលំ កម្មំ អវញ្ឈំ ករោតិ សផលន្តិ។ ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ករោតិ សផលោតិ។

''សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, នន្ទកោ នាម យក្ខោ ថេរំ សារិបុត្តំ អាសាទយិត្វា បថវិំ បវិដ្ឋោ''តិ? ''អាម, កន្តេ, សុយ្យតិ, លោកេ បាកដោ ឯសោ''តិ។ ''អបិ នុ ខោ, មហារាជ, ថេរោ សារិបុត្តោ សាទិយិ នន្ទកស្ស យក្ខស្ស មហាបថវិគិលន''ន្តិ [បវត្តមានេបិ (ស្យា.)]។ ''ឧព្ពត្តិយន្តេបិ, កន្តេ, សទេវកេ លោកេ បតមានេបិ ឆមាយំ ចន្ទិមសូរិយេ វិកិរន្តេបិ សិនេរុបព្ពតរាជេ ថេរោ សារិបុត្តោ ន បរស្ស ទុក្ខំ សាទិយេយ្យ។ តំ កិស្ស ហេតុ? យេន ហេតុនា ថេរោ សារិបុត្តោ កុជ្ឈេយ្យ វា ទុស្សេយ្យ វា, សោ ហេតុ ថេរស្ស សារិបុត្តស្ស សមូហតោ សមុច្ឆិន្នោ, ហេតុនោ សមុគ្ឃាតិតត្តា, កន្តេ, ថេរោ សារិបុត្តោ ជីវិតហារកេបិ កោបំ ន ករេយ្យា''តិ។ ''យទិ, មហារាជ, ថេរោ សារិបុត្តោ នន្ទកស្ស យក្ខស្ស បថវិគិលនំ ន សាទិយិ, កិស្ស បន នន្ទកោ យក្ខោ បថវិំ បវិដ្ឋោ''តិ? ''អកុសលស្ស, កន្តេ, កម្មស្ស ពលវតាយា''តិ។ ''យទិ, មហារាជ, អកុសលស្ស កម្មស្ស ពលវតាយ នន្ទកោ យក្ខោ បថវិំ បវិដ្ឋោ, អសាទិយន្តស្សាបិ កតោ អបរាធោ អវញ្ឈោ ករោតិ សផលោ។ តេន ហិ, មហារាជ, អកុសលស្សបិ កម្មស្ស ពលវតាយ អសាទិយន្តស្ស កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ករោតិ សផលោតិ។ ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ឈោ ករោតិ សផលោតិ។

''កតិ នុ ខោ តេ, មហារាជ, មនុស្សា, យេ ឯតរហិ មហាបថវិំ បវិដ្ឋា, អត្ថិ តេ តត្ថ សវណា''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ, សុយ្យតី''តិ។ ''ឥច្ឆេ តំ, មហារាជ, សាវេហី''តិ? ''ចិញ្ចមាណវិកា, កន្តេ, សុប្បពុទ្ធោ ច សក្កោ, ទេវទត្តោ ច ថេរោ, នន្ទកោ ច យក្ខោ, នន្ទោ ច មាណវកោតិ។ សុតមេតំ, កន្តេ, ឥមេ បញ្ច ជនា មហាបថវិំ បវិដ្ឋា''តិ។ ''កិស្មិំ តេ,

មហារាជ, អបរទ្ធា''តិ? ''កតវតិ ច, កន្តេ, សាវកេសុ ចា''តិ។ ''អបិ នុ ខោ, មហារាជ, កតវា វា សាវកា វា សាទិយិំសុ ឥមេសំ មហាបថវិបវិសន''ន្តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, តថាគតស្ស បរិនិព្ពុតស្ស អសាទិយន្តស្សេវ កតោ អធិការោ អវញ្ញោ កវតិ សផលោ''តិ។ ''សុវិញ្ញាបិតោ, កន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ គម្ភីរោ ឧត្តានីកតោ, គុយ្ហំ វិទំសិតំ, គណ្ឋិ កិន្នោ, គហនំ អគហនំ កតំ, នដ្ឋា បរវាទា, កតា កុទិដ្ឋី, និប្បភា ជាតា កុតិត្ថិយា, តុំ គណីវរបវរមាសជ្ជា''តិ។

កតាធិការសផលបញ្ហោ បឋមោ។

២. *សព្ពញ្ញុការបញ្ហោ*

២. ''កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ សព្ពញ្ញូ''តិ? ''អាម, មហារាជ, កតវា សព្ពញ្ញូ, ន ច កតវតោ សតតំ សមិតំ ញាណទស្សនំ បច្ចុបដ្ឋិតំ, អាវជ្ជនបដិពទ្ធំ កតវតោ សព្ពញ្ញុតញាណំ, អាវជ្ជិត្វា យទិច្ឆកំ ជានាតី''តិ។ ''តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ អសព្ពញ្ញូតិ។ យទិ តស្ស បរិយេសនាយ សព្ពញ្ញុតញាណំ ហោតី''តិ។ ''វាហសតំ ខោ, មហារាជ, វីហីនំ អឌ្ឍចូឡញ្ច វាហា វីហិសត្តមណានិ ទ្វេ ច តុម្ពា ឯកច្ឆកក្ខណេ បវត្តចិត្តស្ស ឯត្តកា វីហី លក្ខំ បបីយមានា [បបីយមានេ (សី. បី.)] បរិក្ខយំ បរិយោទានំ គច្ឆេយ្យុំ?

''តត្រិមេ សត្តវិធា ចិត្តា បវត្តន្តិ, យេ តេ, មហារាជ, សវគា សទោសា សមោហា សកិលេសា អកវិតកាយា អកវិតសីលា អកវិតចិត្តា អកវិតបញ្ញា, តេសំ តំ ចិត្តំ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កិំ ការណា? អកវិតត្តា ចិត្តស្ស។ យថា, មហារាជ, វំសនាឡស្ស វិតតស្ស វិសាលស្ស វិត្ថិណ្ណស្ស សំសិព្ពិតវិសិព្ពិតស្ស សាខាជដាជដិតស្ស អាកឌ្ឍិយន្តស្ស គរុកំ ហោតិ អាគមនំ ទន្ធំ។ កិំ ការណា? សំសិព្ពិតវិសិព្ពិតត្តា សាខានំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ សវគា សទោសា សមោហា សកិលេសា អកវិតកាយា អកវិតសីលា

អភាវិតចិត្តា អភាវិតបញ្ញា, តេសំ តំ ចិត្តំ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? សំសិព្ពិតវិសិព្ពិតត្តា កិលេសេហិ, ឥទំ បឋមំ ចិត្តំ។

‘‘តត្រិទំ ទុតិយំ ចិត្តំ វិកត្តមាបជ្ជតិ – យេ តេ, មហារាជ, សោតាបន្នា បិហិតាបាយា ទិដ្ឋិប្បត្តា វិញ្ញាតសត្ថុសាសនា, តេសំ តំ ចិត្តំ តីសុ ឋានេសុ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ។ ឧបរិភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? តីសុ ឋានេសុ ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា។ យថា, មហារាជ, វំសនាឡស្ស តិបត្តគណ្ហិបរិសុទ្ធស្ស ឧបរិ សាខាជដាជដិតស្ស អាកឌ្ឍិយន្តស្ស យាវ តិបត្តំ តាវ លហុកំ ឯតិ, តតោ ឧបរិ ថទ្ធំ។ កឹ ការណា? ហេដ្ឋា បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ សាខាជដាជដិតត្តា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ សោតាបន្នា បិហិតាបាយា ទិដ្ឋិប្បត្តា វិញ្ញាតសត្ថុសាសនា, តេសំ តំ ចិត្តំ តីសុ ឋានេសុ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, ឧបរិភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? តីសុ ឋានេសុ ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធត្តា, ឧបរិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា, ឥទំ ទុតិយំ ចិត្តំ។

‘‘តត្រិទំ តតិយំ ចិត្តំ វិកត្តមាបជ្ជតិ – យេ តេ, មហារាជ, សកទាគាមិនោ, យេសំ រាគទោសមោហា តនុភូតា, តេសំ តំ ចិត្តំ បញ្ចសុ ឋានេសុ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, ឧបរិភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? បញ្ចសុ ឋានេសុ ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា។ យថា, មហារាជ, វំសនាឡស្ស បញ្ចបត្តគណ្ហិបរិសុទ្ធស្ស ឧបរិ សាខាជដាជដិតស្ស អាកឌ្ឍិយន្តស្ស យាវ បញ្ចបត្តំ តាវ លហុកំ ឯតិ, តតោ ឧបរិ ថទ្ធំ។ កឹ ការណា? ហេដ្ឋា បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ សាខាជដាជដិតត្តា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ សកទាគាមិនោ, យេសំ រាគទោសមោហា តនុភូតា, តេសំ តំ ចិត្តំ បញ្ចសុ ឋានេសុ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, ឧបរិភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? បញ្ចសុ ឋានេសុ ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា, ឥទំ តតិយំ ចិត្តំ។

‘‘តត្រិទំ ចតុត្ថំ ចិត្តំ វិកត្តមាបជ្ជតិ – យេ តេ, មហារាជ, អនាគាមិនោ, យេសំ

បញ្ហោរម្ភាគិយានិ សញ្ញោជនានិ បហីនានិ, តេសំ តំ ចិត្តំ ទសសុ ឋានេសុ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, ឧបរិភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? ទសសុ ឋានេសុ ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា។ យថា, មហារាជ, វំសនាឡស្ស ទសបព្ពគណ្ឋិបរិសុទ្ធស្ស ឧបរិ សាខាជដាជដិតស្ស អាកឌ្ឍិយន្តស្ស យាវ ទសបព្ពំ តាវ លហុកំ ឯតិ, តតោ ឧបរិ ថទ្ធំ។ កឹ ការណា? ហេដ្ឋា បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ សាខាជដាជដិតត្តា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ អនាគាមិនោ, យេសំ បញ្ចោរម្ភាគិយានិ សញ្ញោជនានិ បហីនានិ, តេសំ តំ ចិត្តំ ទសសុ ឋានេសុ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, ឧបរិភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? ទសសុ ឋានេសុ ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធត្តា ឧបរិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា, ឥទំ ចតុត្ថំ ចិត្តំ។

‘‘តត្រិទំ បញ្ចមំ ចិត្តំ វិភត្តមាបជ្ជតិ – យេ តេ, មហារាជ, អរហន្តោ ខីណាសវា ធោតមលា វន្តកិលេសា វុសិតវន្តោ កតករណីយា ឱហិតភារា អនុប្បត្តសទត្ថា បរិក្ខីណភវសញ្ញោជនា បត្តបដិសម្ភិទា សាវកភូមីសុ បរិសុទ្ធា, តេសំ តំ ចិត្តំ សាវកវិសយេ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, បច្ចេកពុទ្ធភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? បរិសុទ្ធត្តា សាវកវិសយេ, អបរិសុទ្ធត្តា បច្ចេកពុទ្ធវិសយេ។ យថា, មហារាជ, វំសនាឡស្ស សព្ពបព្ពគណ្ឋិបរិសុទ្ធស្ស អាកឌ្ឍិយន្តស្ស លហុកំ ហោតិ អាគមនំ អទន្ធំ។ កឹ ការណា? សព្ពបព្ពគណ្ឋិបរិសុទ្ធត្តា អគហនត្តា វំសស្ស។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ អរហន្តោ ខីណាសវា ធោតមលា វន្តកិលេសា វុសិតវន្តោ កតករណីយា ឱហិតភារា អនុប្បត្តសទត្ថា បរិក្ខីណភវសញ្ញោជនា បត្តបដិសម្ភិទា សាវកភូមីសុ បរិសុទ្ធា, តេសំ តំ ចិត្តំ សាវកវិសយេ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, បច្ចេកពុទ្ធភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? បរិសុទ្ធត្តា សាវកវិសយេ, អបរិសុទ្ធត្តា បច្ចេកពុទ្ធវិសយេ, ឥទំ បញ្ចមំ ចិត្តំ។

‘‘តត្រិទំ ឆដ្ឋំ ចិត្តំ វិភត្តមាបជ្ជតិ – យេ តេ, មហារាជ, បច្ចេកពុទ្ធា សយម្ភុនោ អនាចរិយកា ឯកចារិនោ ខគ្គវិសាណកប្បា សកវិសយេ បរិសុទ្ធវិមលចិត្តា, តេសំ តំ ចិត្តំ សកវិសយេ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, សព្ពញ្ញុពុទ្ធភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។

កឹ ការណា? បរិសុទ្ធត្តា សកវិសយេ មហន្តត្តា សព្ពញ្ញុពុទ្ធវិសយស្សា។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ សកវិសយំ បរិត្តំ នទិំ វត្តិម្បិ ទិវាបិ យទិច្ឆក អច្ឆម្តិតោ ឱតរេយ្យ, អថ បរតោ មហាសមុទ្ទំ គម្ភីរំ វិត្ថតំ អគាធមបារំ ទិស្វា ភាយេយ្យ, ទន្ធាយេយ្យ ន វិសហេយ្យ ឱតរិតុំ។ កឹ ការណា? តិណ្ណត្តា [ចិណ្ណត្តា (សី. ស្យា. បី.)] សកវិសយស្ស, មហន្តត្តា ច មហាសមុទ្ទស្សា ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ បច្ចេកពុទ្ធា សយម្ភុនោ អនាចរិយកា ឯកចារិនោ ខគ្គវិសាណកប្បា សកវិសយេ បរិសុទ្ធវិមលចិត្តា, តេសំ តំ ចិត្តំ សកវិសយេ លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ, សព្ពញ្ញុពុទ្ធភូមីសុ គរុកំ ឧប្បជ្ជតិ ទន្ធំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? បរិសុទ្ធត្តា សកវិសយេ មហន្តត្តា សព្ពញ្ញុពុទ្ធវិសយស្ស, ឥទំ ឆដ្ឋំ ចិត្តំ។

‘‘តត្រិទំ សត្តមំ ចិត្តំ វិកត្តមាបជ្ជតិ – យេ តេ, មហារាជ, សម្មាសម្ពុទ្ធា សព្ពញ្ញុនោ ទសពលធរា ចតុវេសារជ្ជវិសារទា អដ្ឋារសហិ ពុទ្ធធម្មេហិ សមន្នាគតា អនន្តជិនា អនាវរណញាណា, តេសំ តំ ចិត្តំ សព្ពត្ត លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? សព្ពត្ត បរិសុទ្ធត្តា។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, នារាចស្ស សុជោតស្ស វិមលស្ស និគ្គណ្ឋិស្ស សុខុមជារស្ស អជិម្ហស្ស អវង្កស្ស អកុដិលស្ស ទឡ្ហចាបសមារូឡ្ហស្ស ខោមសុខុមេ វា កប្បាសសុខុមេ វា កម្ពលសុខុមេ វា ពលវនិបាតិតស្ស ទន្ធាយិតត្តំ វា លគ្គនំ វា ហោតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, ‘‘កឹ ការណា’’? ‘‘សុខុមត្តា វត្ថានំ សុជោតត្តា នារាចស្ស និបាតស្ស ច ពលវត្តា’’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ សម្មាសម្ពុទ្ធា សព្ពញ្ញុនោ ទសពលធរា ចតុវេសារជ្ជវិសារទា អដ្ឋារសហិ ពុទ្ធធម្មេហិ សមន្នាគតា អនន្តជិនា អនាវរណញាណា, តេសំ តំ ចិត្តំ សព្ពត្ត លហុកំ ឧប្បជ្ជតិ លហុកំ បវត្តតិ។ កឹ ការណា? សព្ពត្ត បរិសុទ្ធត្តា, ឥទំ សត្តមំ ចិត្តំ។

‘‘តត្រ, មហារាជ, យទិទំ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំ ចិត្តំ, តំ ឆន្នម្បិ ចិត្តានំ គណនំ អតិក្កមិត្វា អសង្ខ្យេយ្យេន គុណេន បរិសុទ្ធញ្ច លហុកញ្ច។ យស្មា ច ភគវតោ ចិត្តំ បរិសុទ្ធញ្ច លហុកញ្ច, តស្មា, មហារាជ, ភគវា យមកបាដិហីរំ ទស្សេតិ។ យមកបាដិហីរេ, មហារាជ, ញាតព្ពំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ចិត្តំ ឯវំ លហុបរិវត្តន្តិ, ន តត្ថ សក្កា ខត្តិ ការណំ វត្តុំ, តេបិ,

មហារាជ, បាដិហីរ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំ ចិត្តំ ឧបាទាយ គណនម្បិ សង្ខ្យម្បិ កលម្បិ កលភាគម្បិ ន ឧបេន្តិ, អារជ្ជនបដិពទ្ធំ, មហារាជ, កគវតោ សព្ពញ្ញុតញាណំ, អារជ្ជេត្វា យទិច្ឆកំ ជានាតិ។

''យថា, មហារាជ, បុរិសោ ហត្ថេ ឋបិតំ យំ កិញ្ចិ ទុតិយេ ហត្ថេ ឋបេយ្យ វិវដេន មុខេន វាចំ និច្ឆារេយ្យ, មុខគតំ កោជនំ គិលេយ្យ, ឧម្មីលេត្វា វា និមីលេយ្យ, និមីលេត្វា វា ឧម្មីលេយ្យ, សមិញ្ជិតំ វា ពាហំ បសារេយ្យ, បសារិតំ វា ពាហំ សមិញ្ជេយ្យ, ចិរតរំ ឯតំ, មហារាជ, លហុតរំ កគវតោ សព្ពញ្ញុតញាណំ, លហុតរំ អារជ្ជនំ, អារជ្ជេត្វា យទិច្ឆកំ ជានាតិ , អារជ្ជនវិកលមត្តកេន ន តាវតា ពុទ្ធា កគវន្តោ អសព្ពញ្ញុនោ នាម ហោន្តី''តិ។

''អារជ្ជនម្បិ , កន្តេ នាគសេន, បរិយេសនាយ កាតព្ពំ, ឥង្ឃ មំ តត្ត ការណេន សញ្ញាបេហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, បុរិសស្ស អឌ្ឍស្ស មហទ្ធនស្ស មហាភោគស្ស បហូតជាតរូបរជតស្ស បហូតវិត្តូបករណស្ស បហូតធនធញ្ញស្ស សាលិវីហិយវតណ្ឌុលតិលមុគ្គមាសបុព្ពណ្ណាបរណ្ណសប្បិតេលនវនីតខីរទធិមធុគុឡផាណិតា ច ខទ្ធោបិកុម្ភិបីឋរកោដ្ឋកាជនគតា ភវេយ្យុំ, តស្ស ច បុរិសស្ស បាហុនកោ អាគច្ឆេយ្យ ភត្តារហោ ភត្តាភិកង្ខី, តស្ស ច គេហេ យំ រន្ធំ ភោជនំ, តំ បរិនិដ្ឋិតំ ភវេយ្យ, កុម្ភិតោ តណ្ឌុលេ នីហរិត្វា ភោជនំ រន្ធេយ្យ, អបិ ច ខោ សោ, មហារាជ, តាវតកេន ភោជនវេកល្លមត្តកេន អឆនោ នាម កបណោ នាម ភវេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, ចក្កវត្តិរញ្ញោ ឃរេបិ, ភន្តេ, អភាវេ ភោជនវេកល្លំ ហោតិ, កិំ បន គហបតិកស្សា''តិ? ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតស្ស អារជ្ជនវិកលមត្តកំ សព្ពញ្ញុតញាណំ អារជ្ជេត្វា យទិច្ឆកំ ជានាតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, រុក្ខោ អស្ស ផលិតោ ឱណតវិនតោ បិណ្ឌិភារភរិតោ, ន កិញ្ចិ តត្ត បតិតំ ផលំ ភវេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, រុក្ខោ តាវតកេន បតិតផលវេកល្លមត្តកេន អផលោ នាម ភវេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, បតនបដិពទ្ធានិ តានិ

រុក្ខផលានិ, បតិតេ យទិច្ឆកំ លភតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតស្ស អាវជ្ជនបដិពទ្ធំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អាវជ្ជេត្វា យទិច្ឆកំ ជានាតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, អាវជ្ជេត្វា អាវជ្ជេត្វា ពុទ្ធោ យទិច្ឆកំ ជានាតី''តិ? ''អាម, មហារាជ, កគវា អាវជ្ជេត្វា អាវជ្ជេត្វា យទិច្ឆកំ ជានាតី''តិ។

''យថា, មហារាជ, ចក្កវត្តី រាជា យទា ចក្ករតនំ សរតិ 'ឧបេតុ មេ ចក្ករតន'ន្តិ, សរិតេ ចក្ករតនំ ឧបេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ អាវជ្ជេត្វា អាវជ្ជេត្វា យទិច្ឆកំ ជានាតី''តិ។ ''ទឡ្ហំ, កន្តេ នាគសេន, ការណំ, ពុទ្ធោ សព្ពញ្ញូ, សម្បដិច្ឆាម ពុទ្ធោ សព្ពញ្ញូ''តិ។

ពុទ្ធសព្ពញ្ញុភាវបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ទេវទត្តបព្ពជ្ជបញ្ហោ

៣. ''កន្តេ នាគសេន, ទេវទត្តោ កេន បព្ពាជិតោ''តិ? ''ឆ យិមេ, មហារាជ, ខត្តិយកុមារា កទ្ទិយោ ច អនុរុទ្ធោ ច អានន្ទោ ច ភគុ ច កិមិលោ [កិម្ពិលោ (សី. បី.) ម. និ. ២.១៦៦ បស្សិតព្ពំ] ច ទេវទត្តោ ច ឧបាលិកប្បកោ សត្តមោ អភិសម្ពុទ្ធេ សត្ថរិ សក្យកុលានន្ទជនរេ ភគវន្តំ អនុបព្ពជន្តា និក្ខមិំសុ, តេ ភគវា បព្ពាជេសី''តិ។ ''នន្ុ, កន្តេ, ទេវទត្តេន បព្ពជិត្វា សង្ឃោ ភិន្នោ''តិ? ''អាម, មហារាជ, ទេវទត្តេន បព្ពជិត្វា សង្ឃោ ភិន្នោ, ន គិហី សង្ឃំ ភិន្ទតិ, ន ភិក្ខុនី, ន សិក្ខមានា, ន សាមណេរោ, ន សាមណេរី សង្ឃំ ភិន្ទតិ, ភិក្ខុ បកតត្តោ សមានសំវាសកោ សមានសីមាយំ ឋិតោ សង្ឃំ ភិន្ទតីតិ។ សង្ឃភេទកោ, កន្តេ, បុគ្គលោ កឹ កម្មំ ផុសតី''តិ? ''កប្បដ្ឋិតិកំ, មហារាជ, កម្មំ ផុសតី''តិ។

''កឹ បន, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ ជានាតិ 'ទេវទត្តោ បព្ពជិត្វា សង្ឃំ ភិន្ទិស្សតិ, សង្ឃំ

កិន្ទិគ្វា កប្បំ និរយេ បច្ចិស្សតី''តិ? ''អាម, មហារាជ, តថាគតោ ជានាតិ 'ទេវទត្តោ បព្ពជិត្វា សង្ឃំ កិន្ទិស្សតិ, សង្ឃំ កិន្ទិត្វា កប្បំ និរយេ បច្ចិស្សតី''តិ។ ''យទិ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ ជានាតិ 'ទេវទត្តោ បព្ពជិត្វា សង្ឃំ កិន្ទិស្សតិ, សង្ឃំ កិន្ទិត្វា កប្បំ និរយេ បច្ចិស្សតី'តិ, តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ ការុណិកោ អនុកម្បកោ ហិតេសី សព្ពសត្តានំ អហិតំ អបនេត្វា ហិតមុបទហតីតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តំ អជានិត្វា បញ្ហាជេសិ, តេន ហិ ពុទ្ធោ អសព្ពញ្ញូតិ, អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, វិជដេហិ ឯតំ មហាជដំ, កិន្ទ បវាបវាទំ, អនាគតេ អទ្ធានេ តយា សទិសា ពុទ្ធិមន្តោ កិត្តិ ទុល្លភា ភវិស្សន្តិ, ឯត្ត តវ ពលំ បកាសេហី''តិ។

''ការុណិកោ, មហារាជ, ភគវា សព្ពញ្ញូ ច, ការុញ្ញេន, មហារាជ, ភគវា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ទេវទត្តស្ស គតិំ ឱលោកេន្តោ អទ្ទស ទេវទត្តំ អាបាយិកំ កម្មំ [អបរាបរិយកម្មំ (សី. ស្យា. បី.)] អាយូហិត្វា អនេកានិ កប្បកោដិសតសហស្សានិ និរយេន និរយំ វិនិបាតេន វិនិបាតំ គច្ឆន្តំ, តំ ភគវា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ជានិត្វា ឥមស្ស អបរិយន្តកតំ កម្មំ មម សាសនេ បព្ពជិតស្ស បរិយន្តកតំ ភវិស្សតិ, បុរិមំ ឧបាទាយ បរិយន្តកតំ ទុក្ខំ ភវិស្សតិ, អបព្ពជិតោបិ អយំ មោឃបុរិសោ កប្បដ្ឋិយមេវ កម្មំ អាយូហិស្សតីតិ ការុញ្ញេន ទេវទត្តំ បញ្ហាជេសី''តិ។

''តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធោ វធិត្វា តេលេន មក្ខេតិ, បបាតេ បាតេត្វា ហត្ថំ ទេតិ, មារេត្វា ជីវិតំ បរិយេសតិ, យំ សោ បឋមំ ទុក្ខំ ទត្វា បច្ឆា សុខំ ឧបទហតី''តិ? ''វធេតិបិ, មហារាជ, តថាគតោ សត្តានំ ហិតវសេន, បាតេតិបិ សត្តានំ ហិតវសេន, មារេតិបិ សត្តានំ ហិតវសេន, វធិត្វាបិ, មហារាជ, តថាគតោ សត្តានំ ហិតមេវ ឧបទហតិ, បាតេត្វាបិ សត្តានំ ហិតមេវ ឧបទហតិ, មារេត្វាបិ សត្តានំ ហិតមេវ ឧបទហតិ។ យថា, មហារាជ, មាតាបិតរោ នាម វធិត្វាបិ បាតយិត្វាបិ បុត្តានំ ហិតមេវ ឧបទហន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ វធេតិបិ សត្តានំ ហិតវសេន, បាតេតិបិ សត្តានំ ហិតវសេន, មារេតិបិ សត្តានំ ហិតវសេន, វធិត្វាបិ, មហារាជ, តថាគតោ សត្តានំ ហិតមេវ ឧបទហតិ, បាតេត្វាបិ សត្តានំ ហិតមេវ

ឧបទហតិ, មាវេត្វាបិ សត្តានំ ហិតមេវ ឧបទហតិ, យេន យេន យោគេន សត្តានំ គុណវុឌ្ឍិ ហោតិ, តេន តេន យោគេន សព្ពសត្តានំ ហិតមេវ ឧបទហតិ។ សចេ, មហារាជ, ទេវទត្តោ ន បព្ពាជេយ្យ, គិហិភូតោ សមានោ និរយសំវត្តនិកំ ពហុំ បាបកម្មំ កត្វា អនេកានិ កប្បកោដិសតសហស្សានិ និរយេន និរយំ វិនិបាតេន វិនិបាតំ គច្ឆន្តោ ពហុំ ទុក្ខំ វេទយិស្សតិ, តំ កគរា ជានមានោ ការុញ្ញេន ទេវទត្តំ បព្ពាជេសិ, ‘មម សាសនេ បព្ពជិតស្ស ទុក្ខំ បរិយន្តកតំ ភវិស្សតី’តិ ការុញ្ញេន គរុកំ ទុក្ខំ លហុកំ អកាសិ។

‘‘យថា វា, មហារាជ, ធនយសសិរិញាតិពលេន ពលវា បុរិសោ អត្តនោ ញាតិំ វា មិត្តំ វា រញ្ញោ គរុកំ ទណ្ឌំ ជាវេន្តំ អត្តនោ ពហុវិស្សត្ថភាវេន សមត្តតាយ គរុកំ ទណ្ឌំ លហុកំ អកាសិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កគរា ពហូនិ កប្បកោដិសតសហស្សានិ ទុក្ខំ វេទយមានំ ទេវទត្តំ បព្ពាជេត្វា សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិពលសមត្តភាវេន គរុកំ ទុក្ខំ លហុកំ អកាសិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កុសលោ ភិសក្កោ សល្លកត្តោ គរុកំ រោគំ ពលវោសធពលេន លហុកំ ករោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ពហូនិ កប្បកោដិសតសហស្សានិ ទុក្ខំ វេទយមានំ ទេវទត្តំ កគរា រោគញ្ញុតាយ បព្ពាជេត្វា ការុញ្ញពលោ បត្តទ្ធម្មោសធពលេន គរុកំ ទុក្ខំ លហុកំ អកាសិ។ អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, កគរា ពហុវេទនីយំ ទេវទត្តំ អប្បវេទនីយំ ករោន្តោ កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យា’’តិ? ‘‘ន កិញ្ចិ, ភន្តេ, អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យ អន្តមសោ គទ្ទូហនមត្តម្បី’’តិ។ ‘‘ឥមម្បិ ខោ, មហារាជ, ការណំ អត្តនោ សម្បដិច្ច, យេន ការណេន កគរា ទេវទត្តំ បព្ពាជេសិ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន កគរា ទេវទត្តំ បព្ពាជេសិ។ យថា, មហារាជ, ចោរំ អាគុចារិំ គហេត្វា រញ្ញោ ទស្សេយ្យុំ, ‘អយំ ខោ, ទេវ, ចោរោ អាគុចារី, ឥមស្ស យំ ឥច្ឆសិ, តំ ទណ្ឌំ បណេហី’តិ។ តមេនំ រាជា ឯវំ វទេយ្យ ‘តេន ហិ, កណេ, ឥមំ ចោរំ ពហិនគរំ នីហរិត្វា អាឃាតនេ សីសំ ឆិន្ទថា’’តិ, ‘ឯវំ ទេវា’តិ ខោ តេ

រញ្ញោ បដិស្សុត្វា តំ ពហិនគរំ នីហរិត្វា អាឃាតនំ នយេយ្យុំ។ តមេនំ បស្សេយ្យ កោចិទេវ បុរិសោ រញ្ញោ សន្តិកា លទ្ធវរោ លទ្ធយសធនកោគោ អាទេយ្យវចនោ ពលវិច្ឆិតការី, សោ តស្ស ការុញ្ញំ កត្វា តេ បុរិសេ ឯវំ វទេយ្យ ‘អលំ, ភោ, កិំ តុម្ហាកំ ឥមស្ស សីសច្ឆេទនេន, តេន ហិ ភោ ឥមស្ស ហត្ថំ វា បាទំ វា ឆិន្ទិត្វា ជីវិតំ រក្ខថ, អហមេតស្ស ការណា រញ្ញោ សន្តិកេ បដិវចនំ ករិស្សាមី’តិ។ តេ តស្ស ពលវតោ វចនេន តស្ស ចោរស្ស ហត្ថំ វា បាទំ វា ឆិន្ទិត្វា ជីវិតំ រក្ខេយ្យុំ។ អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ ឯវំ ការី តស្ស ចោរស្ស កិច្ចការី អស្សា’’តិ? ‘‘ជីវិតទាយកោ សោ, ភន្តេ, បុរិសោ តស្ស ចោរស្ស, ជីវិតេ ទិន្នេ កិំ តស្ស អកតំ នាម អត្ថី’’តិ? ‘‘យា បន ហត្ថបាទច្ឆេទនេ វេទនា, សោ តាយ វេទនាយ កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យា’’តិ? ‘‘អត្តនោ កតេន សោ, ភន្តេ, ចោរោ ទុក្ខវេទនំ វេទយតិ, ជីវិតទាយកោ បន បុរិសោ ន កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភគវា ការុញ្ញេន ទេវទត្តំ បព្ភារេសិ ‘មម សាសនេ បព្ពជិតស្ស ទុក្ខំ បរិយន្តកតំ ករិស្សតី’តិ។ បរិយន្តកតញ្ច, មហារាជ, ទេវទត្តស្ស ទុក្ខំ, ទេវទត្តោ, មហារាជ, មរណកាលេ –

‘‘‘ឥមេហិ អដ្ឋីហិ តមគ្គបុគ្គលំ, ទេវាតិទេវំ នរទម្មសារថិំ;

សមន្តចក្ខុំ សតបុញ្ញលក្ខណំ, បាណេហិ ពុទ្ធំ សរណំ ឧបេមី’តិ។

‘‘បាណុបេតំ សរណមគមាសិ។ ទេវទត្តោ, មហារាជ, ឆ កោដ្ឋាសេ កតេ កប្ប អតិក្កន្តេ បឋមកោដ្ឋាសេ សង្ឃំ កិន្ទិ, បញ្ច កោដ្ឋាសេ និរយេ បច្ចិត្វា តតោ មុច្ចិត្វា អដ្ឋិស្សរោ នាម បច្ចេកពុទ្ធោ ភវិស្សតិ។ អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, ភគវា ឯវំ ការី ទេវទត្តស្ស កិច្ចការី អស្សា’’តិ? ‘‘សព្ពទោ, ភន្តេ នាគសេន, តថាគតោ ទេវទត្តស្ស, យំ តថាគតោ ទេវទត្តំ បច្ចេកពោធិំ បាបេស្សតិ, កិំ តថាគតេន ទេវទត្តស្ស អកតំ នាម អត្ថី’’តិ? ‘‘យំ បន, មហារាជ, ទេវទត្តោ សង្ឃំ កិន្ទិត្វា និរយេ ទុក្ខវេទនំ វេទយតិ, អបិ នុ ខោ ភគវា តតោនិទានំ កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, អត្តនា កតេន, ភន្តេ, ទេវទត្តោ កប្បំ និរយេ បច្ចតិ, ទុក្ខបរិយន្តការកោ សត្ថា ន កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជតី’’តិ។ ‘‘ឥមម្បិ ខោ, ត្វំ មហារាជ,

ការណំ អត្តតោ សម្បដិច្ឆ, យេន ការណេន ភគវា ទេវទត្តំ បញ្ហាជេសិ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន ភគវា ទេវទត្តំ បញ្ហាជេសិ។ យថា, មហារាជ, កុសលោ កិសក្កោ សល្យកត្តោ វាតបិត្តសេម្ហសន្និបាតឧតុបរិណាមវិសមបរិហារឱបក្កមិកោបក្កន្តំ
បូតិកុណបទុគ្គន្ធាកិសញ្ញំ អន្តោសល្លំ សុសិរគតំ បព្ពរុហិរសម្បណ្ណំ វណំ រូបសមេន្តោ វណមុខំ កត្វឡតិខិណខារកដុកេន កេសជ្ជេន អនុលិម្បតិ បរិបច្ចនាយ, បរិបច្ចិត្វា មុទុការមុបគតំ សត្ថេន វិកន្តយិត្វា ឧហតិ សលាកាយ, ទេ្ឍ្ឍ ខារលវណំ ទេតិ, កេសជ្ជេន អនុលិម្បតិ វណរុហនាយ ព្យាធិតស្ស សោត្ថិការមនុប្បត្តិយា, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, កិសក្កោ សល្យកត្តោ អហិតចិត្តោ កេសជ្ជេន អនុលិម្បតិ, សត្ថេន វិកន្តតិ, ឧហតិ សលាកាយ, ខារលវណំ ទេតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, ហិតចិត្តោ សោត្ថិការមោ តានិ កិរិយានិ ករោតី’’តិ។ ‘‘យា បនស្ស កេសជ្ជកិរិយាករណេន ឧប្បន្នា ទុក្ខវេទនា, តតោនិទានំ សោ កិសក្កោ សល្យកត្តោ កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យា’’តិ? ‘‘ហិតចិត្តោ, ភន្តេ, សោត្ថិការមោ កិសក្កោ សល្យកត្តោ តានិ កិរិយានិ ករោតិ, កិំ សោ តតោនិទានំ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យ, សគ្គគាមី សោ, ភន្តេ, កិសក្កោ សល្យកត្តោ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ការុញ្ញេន ភគវា ទេវទត្តំ បញ្ហាជេសិ ទុក្ខបរិមុត្តិយា។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន ភគវា ទេវទត្តំ បញ្ហាជេសិ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ កណ្ណកេន វិទ្ធោ អស្ស, អថញ្ញតរោ បុរិសោ តស្ស ហិតកាមោ សោត្ថិកាមោ តិណ្ហេន កណ្ណកេនវ សត្តមុខេន វ សមន្តតោ ឆិន្ទិត្វា បគ្ឃរន្តេន លោហិតេន តំ កណ្ណកំ នីហរេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ អហិតកាមោ តំ កណ្ណកំ នីហរតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, ហិតកាមោ សោ, ភន្តេ, បុរិសោ សោត្ថិកាមោ តំ កណ្ណកំ នីហរតិ។ សចេ សោ, ភន្តេ, តំ កណ្ណកំ ន នីហរេយ្យ, មរណំ វា សោ តេន បាបុណេយ្យ មរណមត្តំ វា ទុក្ខ’’ន្តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ ការុញ្ញេន ទេវទត្តំ បញ្ហាជេសិ ទុក្ខបរិមុត្តិយា។ សចេ មហារាជ, ភគវា ទេវទត្តំ ន បញ្ហាជេយ្យ,

កប្បកោដិសតសហស្សម្បិ ទេវទត្តោ កវបរម្បរាយ និរយេ បច្ចេយ្យា''តិ។

''អនុសោតគាមិំ, កន្តេ នាគសេន, ទេវទត្តំ តថាគតោ បដិសោតំ បាបេសិ, វិបន្តបដិបន្នំ ទេវទត្តំ បន្តេ បដិបាទេសិ, បបាតេ បតិតស្ស ទេវទត្តស្ស បតិដ្ឋំ អទាសិ, វិសមគតំ ទេវទត្តំ តថាគតោ សមំ អាពោបេសិ, ឥមេ ច, កន្តេ នាគសេន, ហេតូ ឥមានិ ច ការណានិ ន សក្កា អញ្ញេន សន្ធស្សេតុំ អញ្ញត្រ តវាទិសេន ពុទ្ធិមតា''តិ។

ទេវទត្តបព្ពជ្ជបញ្ហោ តតិយោ។

៤. បថវិចលនបញ្ហោ

៤. ''កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា – 'អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ [អដ្ឋិមេ អានន្ទ (អ. និ. ៨.៧០)], ហេតូ អដ្ឋ បច្ចយា មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយា'តិ។ អសេសវចនំ ឥទំ, និស្សេសវចនំ ឥទំ, និប្បរិយាយវចនំ ឥទំ, នត្ថញ្ញោ នវមោ ហេតុ មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, អញ្ញោ នវមោ ហេតុ កវេយ្យ មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយ, តម្បិ ហេតុំ ភគវា កថេយ្យ។ យស្មា ច ខោ, កន្តេ នាគសេន, នត្ថញ្ញោ នវមោ ហេតុ មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយ, តស្មា អនាចិក្ខិតោ ភគវតា, អយញ្ច នវមោ ហេតុ ទិស្សតិ មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយ, យំ វេស្សន្តរេន រញ្ញោ មហាទានេ ទីយមានេ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតាតិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, អដ្ឋេវ ហេតូ អដ្ឋ បច្ចយា មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយ, តេន ហិ វេស្សន្តរេន រញ្ញោ មហាទានេ ទីយមានេ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតាតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ វេស្សន្តរេន រញ្ញោ មហាទានេ ទីយមានេ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, តេន ហិ អដ្ឋេវ ហេតូ អដ្ឋ បច្ចយា មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយាតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ សុខុមោ ទុន្និវេឋិយោ អន្ធករណោ ចេវ គម្ភីរោ ច, សោ តវានុប្បត្តោ, នេសោ អញ្ញេន ឥត្តរបញ្ញេន សក្កា វិសជ្ជេតុំ អញ្ញត្រ តវាទិសេន ពុទ្ធិមតា''តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា – ‘អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ, ហេតូ អដ្ឋ បច្ចយា មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយា’តិ។ យំ វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, តញ្ច បន អកាលិកំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, តស្មា អគណិតំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ។

‘‘យថា, មហារាជ, លោកេ តយោ យេវ មេឃា គណីយន្តិ វស្សិកោ ហេមន្តិកោ បាវុសកោតិ។ យទិ តេ មុញ្ចិត្វា អញ្ញោ មេឃោ បវស្សតិ, ន សោ មេឃោ គណីយតិ សម្មតេហិ មេឃេហិ, អកាលមេឃោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ យំ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, អកាលិកំ ឯតំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, ន តំ គណីយតិ អដ្ឋហិ ហេតូហិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ហិមវន្តា បព្ពតា បញ្ច នទិសតានិ សន្ទន្តិ, តេសំ, មហារាជ, បញ្ចន្នំ នទិសតានំ ទសេវ នទិយោ នទិគណនាយ គណីយន្តិ។ សេយ្យថីទំ, គង្គា យមុនា អចិរវតី សរភូ មហី សិន្ធុ សរស្សតី វេត្រវតី វិតំសា ចន្ទភាគាតិ, អវសេសា នទិយោ នទិគណនាយ អគណិតា។ កិំ ការណា? ន តា នទិយោ ធុវសលិលា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ យំ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, អកាលិកំ ឯតំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, ន តំ គណីយតិ អដ្ឋហិ ហេតូហិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, រញ្ញោ សតម្បិ ទ្វិសតម្បិ តិសតម្បិ អមច្ចា ហោន្តិ, តេសំ ឆយេវ ជនា អមច្ចគណនាយ គណីយន្តិ។ សេយ្យថីទំ, សេនាបតិ បុរោហិតោ អក្ខទស្សោ កណ្ហាគារិកោ ឆត្តគ្គាហកោ ខគ្គគ្គាហកោ។ ឯតេ យេវ អមច្ចគណនាយ គណីយន្តិ។ កិំ ការណា? យុត្តត្តា រាជគុណេហិ, អវសេសា អគណិតា, សព្ពេ អមច្ចាត្វេវ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ យំ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, អកាលិកំ ឯតំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, ន តំ គណីយតិ អដ្ឋហិ ហេតូហិ។

''សុយ្យតិ នុ ខោ, មហារាជ, ឯតរហិ ជិនសាសនេ កតាធិការានំ ទិដ្ឋធម្មសុខវេទនីយកម្មំ, កិត្តិ ច យេសំ អព្ភុគ្គតា ទេវមនុស្សេសូ''តិ? ''អាម, ភន្តេ, សុយ្យតិ ឯតរហិ ជិនសាសនេ កតាធិការានំ ទិដ្ឋធម្មសុខវេទនីយកម្មំ, កិត្តិ ច យេសំ អព្ភុគ្គតា ទេវមនុស្សេសុ សត្ត ជនាតិ''។ ''កេ ច តេ, មហារាជា''តិ? ''សុមនោ ច, ភន្តេ, មាលាការោ, ឯកសាដកោ ច ព្រាហ្មណោ, បុណ្ណោ ច កតការោ, មល្លិកា ច ទេវី, គោបាលមាតា ច ទេវី, សុប្បិយា ច ឧបាសិកា, បុណ្ណោ ច ទាសីតិ ឥមេ សត្ត ទិដ្ឋធម្មសុខវេទនីយា សត្តា, កិត្តិ ច ឥមេសំ អព្ភុគ្គតា ទេវមនុស្សេសូ''តិ។

''អបរេបិ សុយ្យន្តិ នុ ខោ អតីតេ មានុសកេនេវ សរីរទេហេន តិទសកាយំ គតា''តិ? ''អាម, ភន្តេ, សុយ្យន្តី''តិ។ ''កេ ច តេ, មហារាជា''តិ? ''គុត្តិលោ ច គន្ធព្ពោ, សាធីនោ ច រាជា, និមិ ច រាជា, មន្ធាតា ច រាជាតិ ឥមេ ចតុរោ ជនា សុយ្យន្តិ, តេនេវ មានុសកេន សរីរទេហេន តិទសកាយំ គតា''តិ។ ''សុចិរម្បិ កតំ សុយ្យតិ សុកតទុក្កដន្តិ? សុតបុព្ពំ បនតយា, មហារាជ, អតីតេ វា អទ្ធានេ វត្តមានេ វា អទ្ធានេ ឥត្ថន្នាមស្ស ទានេ ទីយមានេ សកិំ វា ទ្វិក្ខត្តុំ វា តិក្ខត្តុំ វា មហាបថវី កម្បិតា''តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''អត្ថិ មេ, មហារាជ, អាគមោ អធិគមោ បរិយត្តិ សវនំ សិក្ខាពលំ សុស្សូសា បរិបុច្ឆា អាចរិយុបាសនំ, មយាបិ ន សុតបុព្ពំ 'ឥត្ថន្នាមស្ស ទានេ ទីយមានេ សកិំ វា ទ្វិក្ខត្តុំ វា តិក្ខត្តុំ វា មហាបថវី កម្បិតា'តិ បឋមេ វេស្សន្តរស្ស រាជវសភស្ស ទានវរំ។ ភគវតោ ច, មហារាជ, កស្សបស្ស, ភគវតោ ច សក្យមុនិនោតិ ទ្វិន្នំ ពុទ្ធានំ អន្តរេ គណនបថំ វីតិវត្តា វស្សកោដិយោ អតិក្កន្តា, តត្ថបិ មេ សវនំ នត្ថិ 'ឥត្ថន្នាមស្ស ទានេ ទីយមានេ សកិំ វា ទ្វិក្ខត្តុំ វា តិក្ខត្តុំ វា មហាបថវី កម្បិតា'តិ។ ន, មហារាជ, តាវតកេន វីរិយេន តាវតកេន បរក្កមេន មហាបថវី កម្បតិ, គុណភារកវិតា, មហារាជ, សព្ពសោចេយ្យកិរិយគុណភារកវិតា ជាវតុំ ន វិសហន្តី មហាបថវី ចលតិ កម្បតិ បវេធតិ។

''យថា, មហារាជ, សកដស្ស អតិភារកវិតស្ស នាភិយោ ច នេមិយោ ច ផលន្តិ អក្ខោ កិជ្ជតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សព្ពសោចេយ្យកិរិយគុណភារកវិតា មហាបថវី ជាវតុំ ន

វិសហន្តី ចលតិ កម្បតិ បវេធតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, គគនំ អនិលជលវេគសញ្ជាទិតំ ឧស្សន្នជលភារភរិតំ អតិវាតេន ផុដិតត្តា នទតិ រវតិ គឡគឡាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, មហាបថវី រញ្ញោ វេស្សន្តរស្ស ទានពលវិបុលឧស្សន្នភារភរិតា ជាវេតុំ ន វិសហន្តី ចលតិ កម្បតិ បវេធតិ។ ន ហិ, មហារាជ, រញ្ញោ វេស្សន្តរស្ស ចិត្តំ រាគវសេន បវត្តតិ, ន ទោសវសេន បវត្តតិ, ន មោហវសេន បវត្តតិ, ន មានវសេន បវត្តតិ, ន ទិដ្ឋិវសេន បវត្តតិ, ន កិលេសវសេន បវត្តតិ, ន វិតក្កវសេន បវត្តតិ, ន អវតិវសេន បវត្តតិ, អថ ខោ ទានវសេន ពហុលំ បវត្តតិ ‘កិន្តិ អនាគតា យាចកា មម សន្តិកេ អាគច្ឆេយ្យុំ, អាគតា ច យាចកា យថាកាមំ លភិត្វា អត្តមនា ភវេយ្យុ’ន្តិ សតតំ សមិតំ ទានំ បតិ មានសំ ឋបិតំ ហោតិ។ រញ្ញោ, មហារាជ, វេស្សន្តរស្ស សតតំ សមិតំ ទសសុ ឋានេសុ មានសំ ឋបិតំ ហោតិ ទមេ សមេ ខន្តិយំ សំវរេ យមេ និយមេ អក្កោធេ អវិហឹសាយំ សច្ចេ សោចេយ្យេ។ រញ្ញោ, មហារាជ, វេស្សន្តរស្ស កាមេសនា បហីនា, ភវេសនា បដិប្បស្សទ្ធា, ព្រហ្មចរិយេសនាយ យេវ ឧស្សុក្កំ អាបន្នោ, រញ្ញោ, មហារាជ, វេស្សន្តរស្ស អត្តរក្ខា [បររក្ខាយ (សី. បី.)] បហីនា, សព្ពសត្តរក្ខាយ ឧស្សុក្កំ អាបន្នោ ‘កិន្តិ ឥមេ សត្តា សមគ្គា អស្សុ អរោគា សធនា ទីឃាយុកា’តិ ពហុលំ យេវ មានសំ បវត្តតិ។ ទទមានោ ច, មហារាជ, វេស្សន្តរោ រាជា តំ ទានំ ន ភវសម្បត្តិហេតុ ទេតិ, ន ធនហេតុ ទេតិ, ន បដិទានហេតុ ទេតិ, ន ឧបលាបនហេតុ ទេតិ, ន អាយុហេតុ ទេតិ, ន វណ្ណហេតុ ទេតិ, ន សុខហេតុ ទេតិ, ន ពលហេតុ ទេតិ, ន យសហេតុ ទេតិ, ន បុត្តហេតុ ទេតិ, ន ធីតុហេតុ ទេតិ, អថ ខោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណហេតុ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណរតនស្ស ការណា ឯវរូបេ អតុលវិបុលានុត្តរេ ទានវរេ អទាសិ, សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ ច ឥមំ គាថំ អភាសិ –

‘‘‘ជាលិ កណ្ហាជិនំ ធីតំ, មទ្ទិទេវិ បតិព្ពតំ;

ចជមានោ ន ចិន្តេសិ, ពោធិយា យេវ ការណា’តិ។

‘‘វេស្សន្តរោ, មហារាជ, រាជា អក្កោធេន កោធំ ជិនាតិ, អសាធុំ សាធុនា ជិនាតិ, កទរិយំ ទានេន ជិនាតិ, អលិកវាទិនំ សច្ចេន ជិនាតិ, សព្ពំ អកុសលំ កុសលេន ជិនាតិ។ តស្ស ឯវំ ទទមានស្ស ធម្មានុគតស្ស ធម្មសីសកស្ស [ធម្មាសីសកស្ស (ក.)] ទាននិស្សន្ទពលវៅ [ទាននិស្សន្ទពល (សី. បី.)] វីរិយវិបុលវិជ្ជាវេន ហេដ្ឋា មហាវាតា សញ្ចលន្តិ សណិកំ សណិកំ សកិំ សកិំ អាកុលាកុលា វាយន្តិ ឱនមន្តិ ឧន្នមន្តិ វិនមន្តិ, ឆិន្នបត្តបាទបា [សីន្នប្បត្តបាទបា (សី.)] បបតន្តិ, គុម្ពំ គុម្ពំ វលាហកា គគនេ សន្ធាវន្តិ, រជោសញ្ចិតា វាតា ទារុណា ហោន្តិ, គគនំ ឧប្បីឡិតា វាតា វាយន្តិ, សហសា ធមធមាយន្តិ, មហាភីមោ សទ្ទោ និច្ឆរតិ, តេសុ វាតេសុ កុបិតេសុ ឧទកំ សណិកំ សណិកំ ចលតិ, ឧទកេ ចលិតេ ខុព្ភន្តិ មច្ឆកច្ឆបា, យមកយមកា ឩមិយោ ជាយន្តិ, ជលចរា សត្តា តសន្តិ, ជលវីចិ យុគនទ្ធោ វត្តតិ, វីចិនាទោ បវត្តតិ, ឃោរា ពុព្ពុឡា [បុព្ពុឡា (ក.)] ឧដ្ឋហន្តិ, ផេណមាលា ភវន្តិ, ឧត្តរតិ មហាសមុទ្ទោ, ទិសាវិទិសំ ជាវតិ ឧទកំ, ឧទ្ធំសោតបដិសោតមុខា សន្ទន្តិ សលិលធារា, តសន្តិ អសុរា គរុឡា នាគា យក្ខា, ឧព្ពិជ្ជន្តិ ‘កិំ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ, សាគរោ វិបរិវត្តតី’តិ, គមនបថមេសន្តិ ភីតចិត្តា, ខុភិតេ លុឡិតេ ជលធារេ បកម្បតិ មហាបថវី សនគា សសាគរា, បរិវត្តតិ សិនេរុគិរិ កូដសេលសិខរោ វិនមមានោ ហោតិ, វិមនា ហោន្តិ អហិនកុលពិឡារកោដ្ឋកសូករមិគបក្ខិនោ, រុទន្តិ យក្ខា អប្បេសក្ខា, ហសន្តិ យក្ខា មហេសក្ខា កម្បមានាយ មហាបថវិយា។

‘‘យថា, មហារាជ, មហតិ មហាបរិយោគេ ឧទ្ធនគតេ ឧទកសម្ភារេ អាកិណ្ណតណ្ឌុលេ ហេដ្ឋតោ អគ្គិ ជលមានោ បឋមំ តាវ បរិយោគំ សន្តាបេតិ, បរិយោគោ សន្តត្តោ ឧទកំ សន្តាបេតិ, ឧទកំ សន្តត្តំ តណ្ឌុលំ សន្តាបេតិ, តណ្ឌុលំ សន្តត្តំ ឧម្មុជ្ជតិ និមុជ្ជតិ, ពុព្ពុឡកជាតំ ហោតិ, ផេណមាលា ឧត្តរតិ; ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរោ រាជា យំ លោកេ ទុច្ចជំ, តំ ចជិ, តស្ស តំ ទុច្ចជំ ចជន្តស្ស ទានស្ស សភាវនិស្សន្ទេន ហេដ្ឋា មហាវាតា ធារេតុំ ន វិសហន្តា បរិកុប្បីសុ [បរិកម្បីសុ (ក.)], មហាវាតេសុ បរិកុបិតេសុ [បរិខុព្ភិតេសុ (ស្យា.)] ឧទកំ កម្បិ, ឧទកេ កម្បិតេ មហាបថវី កម្បិ, ឥតិ តទា

មហាវាតា ច ឧទកញ្ច មហាបថវី ចាតិ ឥមេ តយោ ឯកមនា វិយ អហេសុំ មហាទាននិស្សន្ទេន វិបុលពលវីរិយេន នត្តេទិសោ, មហារាជ, អញ្ញស្ស ទានានុភាវោ, យថា វេស្សន្តរស្ស រញ្ញោ មហាទានានុភាវោ។ យថា, មហារាជ, មហិយា ពហុវិធា មណយោ វិជ្ជន្តិ។ សេយ្យថីទំ, ឥន្ទនីលោ មហានីលោ ជោតិរសោ វេឡុរិយោ ឧម្មាបុប្ផោ សិរីសបុប្ផោ មនោហរោ សូរិយកន្តោ ចន្ទកន្តោ វជិរោ ខជ្ជោបនកោ ផុស្សរាគោ លោហិតង្គោ មសារគល្លោតិ, ឯតេ សព្ពេ អតិក្កម្ម ចក្កវត្តិមណិ អគ្គមក្ខាយតិ, ចក្កវត្តិមណិ, មហារាជ, សមន្តា យោជនំ ឱភាសេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យំ កិញ្ចិ មហិយា ទានំ វិជ្ជតិ អបិ អសទិសទានំ បរមំ, តំ សព្ពំ អតិក្កម្ម វេស្សន្តរស្ស រញ្ញោ មហាទានំ អគ្គមក្ខាយតិ, វេស្សន្តរស្ស, មហារាជ, រញ្ញោ មហាទានេ ទីយមានេ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា''តិ។

''អច្ឆរិយំ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធានំ, អព្ភុតំ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធានំ, យំ តថាគតោ ពោធិសត្តោ សមានោ អសមោ លោកេន ឯវំខន្តិ ឯវំចិត្តោ ឯវំអធិមុត្តិ ឯវំអធិប្បាយោ, ពោធិសត្តានំ, កន្តេ នាគសេន, បរក្កមោ ទក្ខាបិតោ, បារមី ច ជិនានំ កិយ្យោ ឱភាសិតា, ចរិយំ ចរតោបិ តាវ តថាគតស្ស សទេវកេ លោកេ សេដ្ឋភាវោ អនុទស្សិតោ។ សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ថោមិតំ ជិនសាសនំ, ជោតិតា ជិនបារមី, ធិន្នោ តិត្ថិយានំ វាទគណ្ឋិ, កិន្នោ បរាបវាទកុម្ភោ [គុម្ពោ តយា វិទ្ធំសិតោ (ស្យា.)], បញ្ហោ គម្ភីរោ ឧត្តានីកតោ, គហនំ អគហនំ កតំ, សម្មា លទ្ធំ ជិនបុត្តានំ និព្ភាហនំ [និព្ភាយនំ (ក.)], ឯវមេតំ គណិវរបវរ តថា សម្បដិច្ឆាមា''តិ។

បថវិចលនបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. សិរិវាជចក្ខុទានបញ្ហោ

៥. ''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ ឯវំ កណាថ 'សិរិវាជេន យាចកស្ស ចក្ខូនិ ទិន្នានិ, អន្ធស្ស

សតោ បុន ទិព្ពចក្ខូនិ ឧប្បន្នានី'តិ, ឯតម្បិ វចនំ សកសដំ សនិគ្គហំ សទោសំ 'ហេតុសមុគ្ឃាតេ អហេតុស្មិំ អវត្ថុស្មិំ នត្ថិ ទិព្ពចក្ខុស្ស ឧប្បាទោ'តិ សុត្តេ វុត្តំ, យទិ, កន្តេ នាគសេន, សិវិរាជេន យាចកស្ស ចក្ខូនិ ទិន្នានិ, តេន ហិ 'បុន ទិព្ពចក្ខូនិ ឧប្បន្នានី'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា; យទិ ទិព្ពចក្ខូនិ ឧប្បន្នានិ, តេន ហិ 'សិវិរាជេន យាចកស្ស ចក្ខូនិ ទិន្នានី'តិ យំ វចនំ, តម្បិ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ គណ្ហិតោបិ គណ្ហិតរោ វេឋតោបិ វេឋតរោ គហនតោបិ គហនតរោ, សោ តវានុប្បត្តោ, តត្ថ ឆន្ទមភិជនេហិ និព្ពាហនាយ បរវាទានំ និគ្គហាយា''តិ។

''ទិន្នានិ, មហារាជ, សិវិរាជេន យាចកស្ស ចក្ខូនិ, តត្ថ មា វិមតិំ ឧប្បាទេហិ, បុន ទិព្ពានិ ច ចក្ខូនិ ឧប្បន្នានិ, តត្ថាបិ មា វិមតិំ ជនេហី''តិ។ ''អបិ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, ហេតុសមុគ្ឃាតេ អហេតុស្មិំ អវត្ថុស្មិំ ទិព្ពចក្ខុ ឧប្បជ្ជតី''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។ ''កិំ បន, កន្តេ, ឯត្ថ ការណំ, យេន ការណេន ហេតុសមុគ្ឃាតេ អហេតុស្មិំ អវត្ថុស្មិំ ទិព្ពចក្ខុ ឧប្បជ្ជតិ, ឥង្ឃ តាវ ការណេន មំ សញ្ញាបេហី''តិ?

''កិំ បន, មហារាជ, អត្ថិ លោកេ សច្ចំ នាម, យេន សច្ចវាទិនោ សច្ចកិរិយំ ករោន្តី''តិ? ''អាម, កន្តេ, អត្ថិ លោកេ សច្ចំ នាម, សច្ចេន, កន្តេ នាគសេន, សច្ចវាទិនោ សច្ចកិរិយំ កត្វា ទេវំ វស្សាបេន្តិ, អគ្គិំ និព្ពាបេន្តិ, វិសំ បដិហនន្តិ, អញ្ញម្បិ វិវិធំ កត្តព្ពំ ករោន្តី''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, យុជ្ជតិ សមេតិ សិវិរាជស្ស សច្ចពលេន ទិព្ពចក្ខូនិ ឧប្បន្នានីតិ, សច្ចពលេន, មហារាជ, អវត្ថុស្មិំ ទិព្ពចក្ខុ ឧប្បជ្ជតិ, សច្ចំ យេវ តត្ថ វត្ថុ ករតិ ទិព្ពចក្ខុស្ស ឧប្បាទាយ។

''យថា, មហារាជ, យេ កេចិ សត្តា សច្ចមនុគាយន្តិ 'មហាមេឃោ បវស្សតូ'តិ, តេសំ សហ សច្ចមនុគីតេន មហាមេឃោ បវស្សតិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ អាកាសេ វស្សហេតុ សន្និចិតោ 'យេន ហេតុនា មហាមេឃោ បវស្សតី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, សច្ចំ យេវ តត្ថ ហេតុ ករតិ មហតោ មេឃស្ស បវស្សនាយា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ តស្ស បកតិហេតុ, សច្ចំ យេវេត្ថ វត្ថុ ករតិ ទិព្ពចក្ខុស្ស ឧប្បាទាយាតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, យេ កេចិ សត្តា សច្ចមនុគាយន្តិ ‘ជលិតបជ្ជលិតមហាអគ្គិក្ខន្ធោ បដិនិវត្តតូ’តិ, តេសំ សហ សច្ចមនុគីតេន ជលិតបជ្ជលិតមហាអគ្គិក្ខន្ធោ ខណេន បដិនិវត្តតិ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ តស្មិំ ជលិតបជ្ជលិតេ មហាអគ្គិក្ខន្ធេ ហេតុ សន្និចិតោ ‘យេន ហេតុនា ជលិតបជ្ជលិតមហាអគ្គិក្ខន្ធោ ខណេន បដិនិវត្តតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, សច្ចំ យេវ តត្ថ វត្ថុ ហោតិ តស្ស ជលិតបជ្ជលិតស្ស មហាអគ្គិក្ខន្ធស្ស ខណេន បដិនិវត្តនាយា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ តស្ស បកតិហេតុ, សច្ចំ យេវេត្ថ វត្ថុ ភវតិ ទិព្ពចក្ខុស្ស ឧប្បាទាយាតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, យេ កេចិ សត្តា សច្ចមនុគាយន្តិ ‘វិសំ ហលាហលំ អគទំ ភវតូ’តិ។ តេសំ សហ សច្ចមនុគីតេន វិសំ ហលាហលំ ខណេន អគទំ ភវតិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ តស្មិំ ហលាហលវិសេ ហេតុ សន្និចិតោ ‘យេន ហេតុនា វិសំ ហលាហលំ ខណេន អគទំ ភវតី’’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, សច្ចំ យេវ តត្ថ ហេតុ ភវតិ វិសស្ស ហលាហលស្ស ខណេន បដិឃាតាយា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វិនា បកតិហេតុំ សច្ចំ យេវេត្ថ វត្ថុ ភវតិ ទិព្ពចក្ខុស្ស ឧប្បាទាយាតិ។

‘‘ចតុន្នម្បិ, មហារាជ, អរិយសច្ចានំ បដិវេធាយ នត្ថញ្ញំ វត្ថុ, សច្ចំ វត្ថុំ កត្វា ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តីតិ។ អត្ថិ, មហារាជ, ចីនវិសយេ ចីនរាជា, សោ មហាសមុទ្ទេ កីឡិតុកាមោ [ពលិំ កាតុកាមោ (សី. បី.)] ចតុមាសេ ចតុមាសេ សច្ចកិរិយំ កត្វា សហ រថេន អន្តោមហាសមុទ្ទេ យោជនំ បវិសតិ, តស្ស រថសីសស្ស បុរតោ បុរតោ មហាវារិក្ខន្ធោ បដិក្កមតិ, និក្ខន្តស្ស បុន ឱត្ថរតិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, សោ មហាសមុទ្ទោ សទេវមនុស្សេនបិ លោកេន បកតិកាយពលេន សក្កា បដិក្កមាបេតុ’’ន្តិ? ‘‘អតិបរិត្តកេបិ, ភន្តេ, តទ្បាកេ ឧទកំ ន សក្កា សទេវមនុស្សេនបិ លោកេន បកតិកាយពលេន បដិក្កមាបេតុំ, កិំ បន មហាសមុទ្ទេ ឧទក’’ន្តិ? ‘‘ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន សច្ចពលំ ញាតព្ពំ ‘នត្ថិ តំ ឋានំ, យំ សច្ចេន ន បត្តព្ព’ន្តិ។

‘‘នគរេ, មហារាជ, ជាដលិបុត្តេ អសោកោ ធម្មរាជា សនេគមជានបទអមច្ចកដពលមហាមត្តេហិ បរិវុតោ គង្គំ នទិំ [គង្គានទិំ (សី.)] នាវសលិលសម្បុណ្ណំ សមតិត្តិកំ សម្ភរិតំ បញ្ចយោជនសតាយាមំ យោជនបុថុលំ សន្ទមានំ ទិស្វា អមច្ចេ ឯវមាហ ‘អត្ថិ កោចិ, ភណេ, សមត្តោ, យោ ឥមំ មហាគង្គំ បដិសោតំ សន្ទាបេតុ’ន្តិ។ អមច្ចា អាហំសុ ‘ទុក្ករំ ទេវា’តិ។

‘‘តស្មិំ យេវ គង្គាកូលេ បិតា ពន្ធុមតី នាម គណិកា អស្សោសិ រញ្ញោ កិរ ឯវំ វុត្តំ ‘សក្កា នុ ខោ ឥមំ មហាគង្គំ បដិសោតំ សន្ទាបេតុ’ន្តិ, សា ឯវមាហ ‘អហញ្ហិ នគរេ ជាដលិបុត្តេ គណិកា រូបូបជីវិនី អន្តិមជីវិកា, មម តាវ រាជា សច្ចកិរិយំ បស្សតូ’តិ។ អថ សា សច្ចកិរិយំ អកាសិ, សហ តស្សា សច្ចកិរិយាយ ខណេន សា មហាគង្គា គឡគឡាយន្តី បដិសោតំ សន្ទិត្ត មហាតោ ជនកាយស្ស បស្សតោ។

‘‘អថ រាជា គង្គាយ អាវដ្ដឧមិវេគជនិតំ ហលាហលសទ្ទំ សុត្វា វិម្ហិតោ អច្ឆរិយព្ភុតជាតោ អមច្ចេ ឯវមាហ ‘កិស្សាយំ, ភណេ, មហាគង្គា បដិសោតំ សន្ទតី’តិ? ‘ពន្ធុមតី, មហារាជ, គណិកា តវ វចនំ សុត្វា សច្ចកិរិយំ អកាសិ, តស្សា សច្ចកិរិយាយ មហាគង្គា ឧទ្ធំមុខា សន្ទតី’តិ។

‘‘អថ សំវិគ្គហទយោ រាជា តុរិតតុរិតោ សយំ គន្ត្វា តំ គណិកំ បុច្ឆិ ‘សច្ចំ កិរ, ជេ, តយា សច្ចកិរិយាយ អយំ គង្គា បដិសោតំ សន្ទាបិតា’តិ? ‘អាម ទេវ’តិ។ រាជា អាហ ‘កិំ តេ តត្ត ពលំ អត្ថិ, កោ វា តេ វចនំ អាទិយតិ អនុម្មត្តោ, កេន ត្វំ ពលេន ឥមំ មហាគង្គំ បដិសោតំ សន្ទាបេសី’តិ? សា អាហ ‘សច្ចពលេនាហំ, មហារាជ, ឥមំ មហាគង្គំ បដិសោតំ សន្ទាបេសិ’ន្តិ។ រាជា អាហ ‘កិំ តេ សច្ចពលំ អត្ថិ ចោរិយា ជុត្តិយា អសតិយា ឆិន្និកាយ ជាបិយា កិន្នសីលាយ [ជាបិកាយ កិន្នសីមាយ (សី.)] ហិរិអតិក្កន្តិកាយ អន្ធជនបលោកិកាយា’តិ។ ‘សច្ចំ, មហារាជ, តាទិសិកា អហំ, តាទិសិកាយបិ មេ, មហារាជ, សច្ចកិរិយា អត្ថិ, យាយាហំ ឥច្ឆមានា សទេវកម្បិ លោកំ បរិវត្តេយ្យ’ន្តិ។ រាជា អាហ ‘កតមា

បន សា ហោតិ សច្ចកិរិយា, ឥជ្ឈ មំ សាវេហី’តិ។ ‘យោ មេ, មហារាជ, ធនំ ទេតិ ខត្តិយោ វា ព្រាហ្មណោ វា វេស្សោ វា សុទ្ទោ វា អញ្ញោ វា កោចិ, តេសំ សមកំ យេវ ឧបដ្ឋហាមិ, ‘‘ខត្តិយោ’’តិ វិសេសោ នត្ថិ, ‘‘សុទ្ទោ’’តិ អតិមញ្ញនា [អតិមញ្ញមានោ (ក.)] នត្ថិ, អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តា ធនស្សាមិកំ បរិចរាមិ, ឯសា មេ ទេវ សច្ចកិរិយា, យាយាហំ ឥមំ មហាគង្គំ បដិសោតំ សន្ទាបេសិ’ន្តិ។

‘‘ឥតិបិ, មហារាជ, សច្ចេ បិតា ន កិញ្ចិ អត្ថំ ន វិន្ទន្តិ។ ទិន្នានិ ច, មហារាជ, សិរិវាណេន យាចកស្ស ចក្ខូនិ, ទិព្ពចក្ខូនិ ច ឧប្បន្នានិ, តញ្ច សច្ចកិរិយាយ។ យំ បន សុត្តេ វុត្តំ ‘មំសចក្ខុស្មិំ នដ្ឋេ អហេតុស្មិំ អវត្ថុស្មិំ នត្ថិ ទិព្ពចក្ខុស្ស ឧប្បាទោ’តិ។ តំ ភាវនាមយំ ចក្ខុំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឯវមេតំ, មហារាជ, ជានេហី’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, សុនិព្ពិឋោ បញ្ហោ, សុនិទ្ទិដ្ឋោ និគ្គហោ, សុមទ្ទិតា បរវាទា, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

សិរិវាជចក្ខុទានបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. គព្ភាវក្កន្តិបញ្ហោ

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘តិណ្ណំ ខោ បន, កិក្ខវេ, សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ [គព្ភស្សាវក្កន្តិ (ម. និ. ១.៤០៨)] ហោតិ, ឥធ មាតាបិតរោ ច សន្និបតិតា ហោន្តិ, មាតា ច ឧតុនី ហោតិ, គន្ធព្ពោ ច បច្ចុបដ្ឋិតោ ហោតិ, ឥមេសំ ខោ, កិក្ខវេ, តិណ្ណំ សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតី’តិ, អសេសវចនមេតំ, និស្សេសវចនមេតំ, និប្បរិយាយវចនមេតំ, អរហស្សវចនមេតំ, សទេវមនុស្សានំ មជ្ឈេ និសីទិត្វា កណិតំ, អយញ្ច ទ្វិន្នំ សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ទិស្សតិ, ទុកូលេន តាបសេន បារិកាយ តាបសិយា ឧតុនិកាលេ ទក្ខិណេន ហត្ថង្គុដ្ឋេន នាភិ បរាមដ្ឋា, តស្ស តេន នាភិបរាមសនេន សាមកុមារោ និព្ពត្តោ។ មាតង្គេនាបិ ឥសិនា ព្រាហ្មណកញ្ញាយ ឧតុនិកាលេ ទក្ខិណេន ហត្ថង្គុដ្ឋេន នាភិ បរាមដ្ឋា, តស្ស តេន នាភិបរាមសនេន មណ្ឌព្យោ នាម មាណវកោ និព្ពត្តោតិ។ យទិ, កន្តេ

នាគសេន, កគវតា កណិតំ ‘តិណ្ណំ ខោ បន, កិក្ខវេ, សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតី’តិ។ តេន ហិ សាមោ ច កុមារោ មណ្ឌព្យោ ច មាណវកោ ឧភោបិ តេ នាកិបវាមសនេន និព្ពត្តាតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ, ភន្តេ, តថាគតេន កណិតំ ‘សាមោ ច កុមារោ មណ្ឌព្យោ ច មាណវកោ នាកិបវាមសនេន និព្ពត្តា’’តិ, តេន ហិ ‘តិណ្ណំ ខោ បន, កិក្ខវេ, សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតី’តិ យំ វចនំ, តម្បិ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ សុគម្ភីរោ សុនិបុណោ វិសយោ ពុទ្ធិមន្តានំ, សោ តវានុប្បត្តោ, ឆិន្ទ វិមតិបថំ, ធារេហិ ញាណវរប្បជ្ជោត’’ន្តិ។

‘‘កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ‘តិណ្ណំ ខោ បន, កិក្ខវេ, សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតិ, ឥធ មាតាបិតរោ ច សន្និបតិតា ហោន្តិ, មាតា ច ឧតុនី ហោតិ, គន្ធព្ពោ ច បច្ចុបដ្ឋិតោ ហោតិ, ឯវំ តិណ្ណំ សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតី’តិ។ កណិតញ្ច ‘សាមោ ច កុមារោ មណ្ឌព្យោ ច មាណវកោ នាកិបវាមសនេន និព្ពត្តា’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, ភន្តេ នាគសេន, យេន ការណេន បញ្ហោ សុវិនិច្ឆិតោ ហោតិ, តេន ការណេន មំ សញ្ញាបេហី’’តិ។

‘‘សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, សំកិច្ចោ ច កុមារោ ឥសិសិង្គោ ច តាបសោ ថេរោ ច កុមារកស្សបោ ‘ឥមិនា នាម តេ និព្ពត្តា’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, សុយ្យតិ, អព្ភុគ្គតា តេសំ ជាតិ, ទ្វេ មិគធេនុយោ តាវ ឧតុនិកាលេ ទ្វិន្នំ តាបសានំ បស្សាវដ្ឋានំ អាគន្ត្វា សសម្ភវំ បស្សាវំ បិវិសុ, តេន បស្សាវសម្ភវេន សំកិច្ចោ ច កុមារោ ឥសិសិង្គោ ច តាបសោ និព្ពត្តា។ ថេរស្ស ឧទាយិស្ស ភិក្ខុនុបស្សយំ ឧបគតស្ស រត្តចិត្តេន ភិក្ខុនិយា អង្គជាតំ ឧបនិជ្ឈាយន្តស្ស សម្ភវំ កាសាវេ មុច្ចិ។ អថ ខោ អាយស្មា ឧទាយិ តំ ភិក្ខុនឹ ឯតទវោច ‘គច្ឆ ភគិនិ, ឧទកំ អាហរ អន្តរវាសកំ ជោវិស្សាមី’តិ។ ‘អាហរយ្យ អហមេវ ជោវិស្សាមី’តិ។ តតោ សា ភិក្ខុនី ឧតុនិសមយេ តំ សម្ភវំ ឯកទេសំ មុខេន អគ្គហេសិ, ឯកទេសំ អង្គជាតេ បក្ខិបិ, តេន ថេរោ កុមារកស្សបោ និព្ពត្តោតិ ឯតំ ជនោ អាហា’’តិ។

‘‘អបិ នុ ខោ ត្វំ, មហារាជ, សទ្ទហសិ តំ វចន’’ន្តិ? ‘‘អាម កន្តេ, ពលវំ តត្ថ មយំ ការណំ ឧបលភាម, យេន មយំ ការណេន សទ្ទហាម ‘ឥមិនា ការណេន និព្ពត្តា’’តិ។ ‘‘កឹ បនេត្ថ, មហារាជ, ការណា’’ន្តិ? ‘‘សុបរិកម្មកតេ, កន្តេ, កលលេ ពីជំ និបតិត្វា ខិប្បំ សំវិរុហតី’’តិ។ ‘‘អាម មហារាជា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, កន្តេ, សា កិក្ខនី ឧតុនី សមានា សណ្ហិតេ កលលេ រុហិរេ បច្ចិន្នវេគេ បិតាយ ជាតុយា តំ សម្ភវំ គហេត្វា តស្មឹ កលលេ បក្ខិបិ, តេន តស្សា គព្ភោ សណ្ឋាសិ, ឯវំ តត្ថ ការណំ បច្ចេម តេសំ និព្ពត្តិយា’’តិ។ ‘‘ឯវមេតំ, មហារាជ, តថា សម្បដិច្ឆាមិ, យោនិប្បវេសេន គព្ភោ សម្ភវតីតិ។ សម្បដិច្ឆសិ បន, ត្វំ មហារាជ, ថេរស្ស កុមារកស្សបស្ស គព្ភាវក្កមន’’ន្តិ? ‘‘អាម កន្តេ’’តិ។ ‘‘សាធុ, មហារាជ, បច្ចាគតោសិ មម វិសយំ, ឯករាជេនបិ គព្ភាវក្កន្តឹ កថយន្តោ មមានុពលំ ករិស្សសិ, អថ យា បន តា ទ្វេ មិគធេនុយោ បស្សាវំ បិវិត្វា គព្ភំ បដិលភឹសុ, តាសំ ត្វំ សទ្ទហសិ គព្ភស្សាវក្កមន’’ន្តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, យំ កិញ្ចិ កុត្តំ បីតំ ខាយិតំ លេហិតំ, សព្ពំ តំ កលលំ ឱសរតិ, ឋានគតំ វុឌ្ឍិមាបជ្ជតិ។ យថា, កន្តេ នាគសេន, យា កាចិ សរិតា នាម, សព្ពា តា មហាសមុទ្ទំ ឱសរន្តិ, ឋានគតា វុឌ្ឍិមាបជ្ជន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, យំ កិញ្ចិ កុត្តំ បីតំ ខាយិតំ លេហិតំ, សព្ពំ តំ កលលំ ឱសរតិ, ឋានគតំ វុឌ្ឍិមាបជ្ជតិ, តេនាហំ ការណេន សទ្ទហាមិ មុខគតេនបិ គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតី’’តិ។ ‘‘សាធុ, មហារាជ, គាឡ្ហតរំ ឧបគតោសិ មម វិសយំ, មុខបានេនបិ ទ្វយសន្និបាតោ កវតិ។ សំកិច្ចស្ស ច, មហារាជ, កុមារស្ស ឥសិសិង្គស្ស ច តាបសស្ស ថេរស្ស ច កុមារកស្សបស្ស គព្ភាវក្កមនំ សម្បដិច្ឆសី’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, សន្និបាតោ ឱសរតី’’តិ។

‘‘សាមោបិ, មហារាជ, កុមារោ មណ្ឌព្យោបិ មាណវកោ តីសុ សន្និបាតេសុ អន្តោគធា, ឯករសា យេវ បុរិមេន, តត្ថ ការណំ វក្ខាមិ។ ទុកូលោ ច, មហារាជ, តាបសោ បារិកា ច តាបសី ឧភោបិ តេ អរញ្ញវាសា អហេសុំ បវិវេកាធិមុត្តា ឧត្តមត្តគវេសកា, តបតេជេន យាវ ព្រហ្មលោកំ សន្តាបេសុំ។ តេសំ តទា សក្កោ ទេវានមិន្ទោ សាយំ បាតំ ឧបដ្ឋានំ អាគច្ឆតិ។ សោ តេសំ គរុកតមេត្តតាយ ឧបធារេន្តោ អទ្ទស អនាគតមទ្ធានេ ទ្វិន្នម្បិ តេសំ ចក្ខូនំ

អន្តរធានំ, ទិស្វា តេ ឯវមាហ ‘ឯកំ មេ, កោន្តោ, វចនំ ករោថ, សាធុ ឯកំ បុត្តំ ជនេយ្យាថ, សោ តុម្ហាកំ ឧបដ្ឋាកោ ភវិស្សតិ អាលម្ពនោ ចា’តិ។ ‘អលំ, កោសិយ, មា ឯវំ ភណី’តិ។ តេ តស្ស តំ វចនំ ន សម្បដិច្ឆិំសុ។ អនុកម្បកោ អត្តកាមោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ ទុតិយម្បិ...បេ.... តតិយម្បិ តេ ឯវមាហ ‘ឯកំ មេ, កោន្តោ, វចនំ ករោថ, សាធុ ឯកំ បុត្តំ ជនេយ្យាថ, សោ តុម្ហាកំ ឧបដ្ឋាកោ ភវិស្សតិ អាលម្ពនោ ចា’តិ។ តតិយម្បិ តេ អាហំសុ ‘អលំ, កោសិយ, មា តុំ ខោ អម្ហេ អនត្តេ និយោជេហិ, កទាយំ កាយោ ន ភិជ្ជិស្សតិ, ភិជ្ជតុ អយំ កាយោ កេទនធម្មោ, ភិជ្ជន្តិយាបិ ធរណិយា បតន្តេបិ សេលសិខរេ ផលន្តេបិ អាកាសេ បតន្តេបិ ចន្ទិមសូរិយេ នេវ មយំ លោកធម្មេហិ មិស្សយិស្សាម, មា តុំ អម្ហាកំ សម្មុខភាវំ ឧបគច្ឆ, ឧបគតស្ស តេ ឯសោ វិស្សាសោ, អនត្តចភោ តុំ មញ្ញោ’តិ។

តតោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ តេសំ មនំ អលភមានោ គរុកតោ បញ្ជលិកោ បុន យាចិ ‘យទិ មេ វចនំ ន ឧស្សហថ កាតុំ, យថា តាបសី ឧតុនី ហោតិ បុប្ផវតី, តថា តុំ, ភន្តេ, ទក្ខិណេន ហត្ថង្គុដ្ឋេន នាភិំ បឋមសេយ្យាសិ, តេន សា គព្ភំ លច្ឆតិ, សន្និបាតោ យេវេស គព្ភាវក្កន្តិយា’តិ។ ‘សក្កោមហំ, កោសិយ, តំ វចនំ កាតុំ, ន តាវតកេន អម្ហាកំ តបោ ភិជ្ជតិ, ហោតូ’តិ សម្បដិច្ឆិំសុ។ តាយ ច បន វេលាយ ទេវភវនេ អត្ថិ ទេវបុត្តោ ឧស្សន្នកុសលមូលោ ខីណាយុកោ អាយុក្ខយប្បត្តោ យទិច្ឆកំ សមត្តោ ឱក្កមិតុំ អបិ ចក្កវត្តិកុលេបិ។ អថ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ តំ ទេវបុត្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯវមាហ ‘ឯហិ ខោ, មារិស, សុបភាតោ តេ ទិវសោ, អត្តសិទ្ធិ ឧបគតា, យមហំ តេ ឧបដ្ឋានមាគមិំ, រមណីយេ តេ ឱកាសេ វាសោ ភវិស្សតិ, បតិរូបេ កុលេ បដិសន្ធិ ភវិស្សតិ, សុទ្ធរេហិ មាតាបិតូហិ វឌ្ឍេតព្ពោ, ឯហិ មេ វចនំ ករោហី’តិ យាចិ។ ទុតិយម្បិ...បេ.... តតិយម្បិ យាចិ សិរសិ បញ្ជលិកតោ។

តតោ សោ ទេវបុត្តោ ឯវមាហ ‘កតមំ តំ, មារិស, កុលំ, យំ តុំ អភិក្ខណំ កិត្តយសិ បុនប្បុន’ន្តិ។ ‘ទុក្ករោ ច តាបសោ បារិកា ច តាបសី’តិ។ សោ តស្ស វចនំ សុត្វា តុដ្ឋោ សម្បដិច្ឆិ ‘សាធុ, មារិស, យោ តវ ឆន្ទោ, សោ ហោតុ, អាកង្ខមានោ អហំ, មារិស, បត្តិតេ

កុលេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, កិម្ហិ កុលេ ឧប្បជ្ជាមិ អណ្ហជេ វា ជលាពុជេ វា សំសេទជេ វា ឱបបាតិកេ វា'តិ? 'ជលាពុជាយ, មារិស, យោនិយា ឧប្បជ្ជាហី'តិ។ អថ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ ឧប្បត្តិទិវសំ វិគណេត្វា ទុក្ខលស្ស តាបសស្ស អារោចេសិ 'អសុកស្មិំ នាម ទិវសេ តាបសី ឧតុនី ភវិស្សតិ បុប្ផវតី, តទា ត្វំ, ភន្តេ, ទក្ខិណេន ហត្ថង្គុដ្ឋេន នាភិំ បឋមសេយ្យាសី'តិ។ តស្មិំ, មហារាជ, ទិវសេ តាបសី ច ឧតុនី បុប្ផវតី អហោសិ, ទេវបុត្តោ ច តត្ថូបគោ បច្ចុបដ្ឋិតោ អហោសិ, តាបសោ ច ទក្ខិណេន ហត្ថង្គុដ្ឋេន តាបសិយា នាភិំ បឋមសិ, ឥតិ តេ តយោ សន្និបាតា អហេសុំ, នាភិបឋមសនេន តាបសិយា រាគោ ឧទបាទិ, សោ បនស្សា រាគោ នាភិបឋមសនំ បដិច្ច មា ត្វំ សន្និបាតំ អជ្ឈាចារមេវ មញ្ញិ, ឧហសនម្បិ [ហសនម្បិ (ក.)] សន្និបាតោ, ឧល្ហបនម្បិ សន្និបាតោ, ឧបនិជ្ឈាយនម្បិ សន្និបាតោ, បុព្ពភាគភាវតោ រាគស្ស ឧប្បាទាយ អាមសនេន សន្និបាតោ ជាយតិ, សន្និបាតា ឱក្កមនំ ហោតីតិ។

''អនជ្ឈាចារេបិ, មហារាជ, បឋមសនេន គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។ យថា, មហារាជ, អគ្គិ ជលមានោ អបឋមសនោបិ ឧបគតស្ស សីតំ ព្យបហន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អនជ្ឈាចារេបិ បឋមសនេន គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។

''ចតុន្នំ, មហារាជ, វសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ កម្មវសេន យោនិវសេន កុលវសេន អាយាចនវសេន, អបិ ច សព្ពេបេតេ សត្តា កម្មសម្ភវា កម្មសមុដ្ឋានា ។

''កថំ, មហារាជ, កម្មវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ? ឧស្សន្នកុសលមូលា, មហារាជ, សត្តា យទិច្ឆកំ ឧប្បជ្ជន្តិ ខត្តិយមហាសាលកុលេ វា ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ វា គហបតិមហាសាលកុលេ វា ទេវេសុ វា អណ្ហជាយ វា យោនិយា ជលាពុជាយ វា យោនិយា សំសេទជាយ វា យោនិយា ឱបបាតិកាយ វា យោនិយា។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ អឌ្ឍា មហទ្ធនោ មហាភោគោ បហូតជាតរូបរជតោ បហូតវិត្តូបករណោ បហូតធនធញ្ញោ បហូតញាតិបក្ខោ ទាសិំ វា ទាសំ វា ខេត្តំ វា វត្ថុំ វា គាមំ វា និគមំ វា ជនបទំ វា យំ កិញ្ចិ មនសា អភិបត្ថិតំ, យទិច្ឆកំ ទ្វិគុណតិគុណម្បិ ធនំ ទត្វា កិណាតិ, ឯវមេវ ខោ,

មហារាជ, ឧស្សន្នកុសលមូលា សត្តា យទិច្ឆកំ ឧប្បជ្ជន្តិ ខត្តិយមហាសាលកុលេ វា ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ វា គហបតិមហាសាលកុលេ វា ទេវេសុ វា អណ្ហជាយ វា យោនិយា ជលាពុជាយ វា យោនិយា សំសេទជាយ វា យោនិយា ឱបបាតិកាយ វា យោនិយា។ ឯវំ កម្មវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។

‘‘កថំ យោនិវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ? កុក្កុជានំ, មហារាជ, វាតេន គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។ ពលាកានំ មេឃសទ្ទេន គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។ សព្ពេបិ ទេវា អគព្ភសេយ្យកា សត្តា យេវ, តេសំ នានាវណ្ណេន គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។ យថា, មហារាជ, មនុស្សា នានាវណ្ណេន មហិយា ចរន្តិ, កេចិ បុរតោ បដិច្ឆាទេន្តិ, កេចិ បច្ឆតោ បដិច្ឆាទេន្តិ, កេចិ នគ្គា ហោន្តិ, កេចិ កណ្ហា ហោន្តិ សេតបដធរា, កេចិ មោឡិពទ្ធា ហោន្តិ, កេចិ កណ្ហា កាសាវវសនា ហោន្តិ, កេចិ កាសាវវសនា មោឡិពទ្ធា ហោន្តិ, កេចិ ជដិនោ វាកចីរធរា [វាកចីវ (ក.)] ហោន្តិ, កេចិ ចម្មវសនា ហោន្តិ, កេចិ រស្មិយោ និវាសេន្តិ, សព្ពេបេតេ មនុស្សា នានាវណ្ណេន មហិយា ចរន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សត្តា យេវ តេ សព្ពេ, តេសំ នានាវណ្ណេន គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។ ឯវំ យោនិវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។

‘‘កថំ កុលវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ? កុលំ នាម, មហារាជ, ចត្តារិ កុលានិ អណ្ហជំ ជលាពុជំ សំសេទជំ ឱបបាតិកំ។ យទិ តត្ថ គន្ធព្ពោ យតោ កុតោចិ អាគន្ត្វា អណ្ហជេ កុលេ ឧប្បជ្ជតិ, សោ តត្ថ អណ្ហជោ ហោតិ...បេ.... ជលាពុជេ កុលេ...បេ.... សំសេទជេ កុលេ...បេ.... ឱបបាតិកេ កុលេ ឧប្បជ្ជតិ, សោ តត្ថ ឱបបាតិកោ ហោតិ។ តេសុ តេសុ កុលេសុ តាទិសា យេវ សត្តា សម្ភវន្តិ។ យថា, មហារាជ, ហិមវតិ នេរុបព្ពតំ យេ កេចិ មិគបក្ខិនោ ឧបេន្តិ, សព្ពេ តេ សកវណ្ណំ វិជហិត្វា សុវណ្ណវណ្ណា ហោន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ គន្ធព្ពោ យតោ កុតោចិ អាគន្ត្វា អណ្ហជំ យោនិំ ឧបគន្ត្វា សកវវណ្ណំ វិជហិត្វា អណ្ហជោ ហោតិ...បេ.... ជលាពុជំ...បេ.... សំសេទជំ...បេ.... ឱបបាតិកំ យោនិំ ឧបគន្ត្វា សកវវណ្ណំ វិជហិត្វា ឱបបាតិកោ ហោតិ, ឯវំ កុលវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។

‘‘កថំ អាយាចនវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ? ឥធ, មហារាជ, កុលំ ហោតិ អបុត្តកំ ពហុសាបតេយ្យំ សទ្ធំ បសន្នំ សីលវន្តំ កល្យាណធម្មំ តបនិស្សិតំ, ទេវបុត្តោ ច ឧស្សន្នកុសលមូលោ ចវនធម្មោ ហោតិ។ អថ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ តស្ស កុលស្ស អនុកម្បាយ តំ ទេវបុត្តំ អាយាចតិ ‘បណិធេហិ, មារិស, អសុកស្ស កុលស្ស មហេសិយា កុច្ឆិ’ន្តិ។ សោ តស្ស អាយាចនហេតុ តំ កុលំ បណិធេតិ។ យថា, មហារាជ, មនុស្សា បុញ្ញកាមា សមណំ មនោភាវនីយំ អាយាចិត្វា គេហំ ឧបនេន្តិ, អយំ ឧបគន្ត្វា សព្ពស្ស កុលស្ស សុខាវហោ ភវិស្សតីតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សក្កោ ទេវានមិន្ទោ តំ ទេវបុត្តំ អាយាចិត្វា តំ កុលំ ឧបនេតិ។ ឯវំ អាយាចនវសេន សត្តានំ គព្ភាវក្កន្តិ ហោតិ។

‘‘សាមោ, មហារាជ, កុមារោ សក្កេន ទេវានមិន្ទេន អាយាចិតោ បារិការ្យ តាបសិយា កុច្ឆិំ ឱក្កន្តោ។ សាមោ, មហារាជ, កុមារោ កតបុញ្ញោ, មាតាបិតរោ សីលវន្តោ កល្យាណធម្មា, អាយាចកោ សក្កោ, តិណ្ណំ ចេតោបណិធិយា សាមោ កុមារោ និព្ពត្តោ។ ឥធ, មហារាជ, នយកុសលោ បុរិសោ សុកដ្ឋេ អនូបខេត្តេ ពីជំ រោបេយ្យ, អបិ នុ តស្ស ពីជស្ស អន្តរាយំ វិវជ្ជេន្តស្ស វុឌ្ឍិយា កោចិ អន្តរាយោ ភវេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, និរុបឃាតំ ពីជំ ខិប្បំ សំវិរុហេយ្យា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សាមោ កុមារោ មុត្តោ ឧប្បន្នន្តរាយេហិ តិណ្ណំ ចេតោបណិធិយា និព្ពត្តោ។

‘‘អបិ នុ ខោ, មហារាជ, សុតបុព្ពំ តយា ឥសីនំ មនោបទោសេន ឥទ្ធោ ផីតោ មហាជនបទោ សជនោ សមុច្ឆិន្នោ’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, សុយ្យតិ។ មហិយា ទណ្ឌការញ្ញំ [ទណ្ឌកីរញ្ញំ (ម. និ. ២.៦៥)] មជ្ឈារញ្ញំ កាលិង្គារញ្ញំ មាតង្គារញ្ញំ, សព្ពំ តំ អរញ្ញំ អរញ្ញភូតំ, សព្ពេបេតេ ជនបទា ឥសីនំ មនោបទោសេន ខយំ គតា’’តិ។ ‘‘យទិ, មហារាជ, តេសំ មនោបទោសេន សុសមិទ្ធា ជនបទា ឧច្ឆិជ្ជន្តិ, អបិ នុ ខោ តេសំ មនោបសាទេន កិញ្ចិ និព្ពត្តេយ្យា’’តិ? ‘‘អាម ភន្តេ’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, សាមោ កុមារោ តិណ្ណំ ពលវន្តានំ ចេតោបសាទេន និព្ពត្តោ ឥសិនិម្មិតោ ទេវនិម្មិតោ បុញ្ញនិម្មិតោតិ។ ឯវមេតំ, មហារាជ, ជានេហិ។

‘‘តយោមេ, មហារាជ, ទេវបុត្តា សក្កេន ទេវានមិន្ទេន អាយាចិតា កុលំ ឧប្បន្នា។ កតមេ តយោ? សាមោ កុមារោ មហាបនាទោ កុសរាជា, តយោបេតេ ពោធិសត្តា’’តិ។ ‘‘សុនិទ្ទិដ្ឋា, កន្តេ នាគសេន, គព្ភាវក្កន្តិ, សុកថិតំ ការណំ, អទ្ធការោ អាលោកោ កតោ, ជជ្ជរិជដិតា, និច្ចុទ្ធា បវរាទា, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

គព្ភាវក្កន្តិបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. សទ្ធម្មន្តរធានបញ្ហោ

៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ [វស្សសហស្សានិ (សី.) បស្ស អ. និ. ៨.៥១] សទ្ធម្មោ ឋស្សតី’តិ។ បុន ច បរិនិព្ពានសមយេ សុភទ្ទេន បរិព្ពាជកេន បញ្ហំ បុដ្ឋេន ភគវតា កណិតំ ‘ឥមេ ច, សុភទ្ទ [ទី. និ. ២.២១៤ បស្សិតព្ពំ], កិក្ខូ សម្មា វិហរេយ្យុំ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា’តិ, អសេសវចនមេតំ, និស្សេសវចនមេតំ, និប្បរិយាយវចនមេតំ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេន កណិតំ ‘បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ សទ្ធម្មោ ឋស្សតី’តិ, តេន ហិ ‘អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ ‘អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា’តិ, តេន ហិ ‘បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ សទ្ធម្មោ ឋស្សតី’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ គហនតោបិ គហនតរោ ពលវតោបិ ពលវតរោ គណ្ហិតោបិ គណ្ហិតរោ, សោ តវានុប្បត្តោ, តត្ថ តេ ញាណពលវិជ្ជារំ ទស្សេហិ មករោ វិយ សាគរព្ភន្តរគតោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ សទ្ធម្មោ ឋស្សតី’តិ។ បរិនិព្ពានសមយេ ច សុភទ្ទស្ស បរិព្ពាជកស្ស កណិតំ ‘ឥមេ ច, សុភទ្ទ, កិក្ខូ សម្មា វិហរេយ្យុំ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា’តិ។ តញ្ច បន, មហារាជ, ភគវតោ វចនំ នានត្តញ្ចេវ ហោតិ នានាព្យញ្ជនញ្ច, អយំ សាសនបរិច្ឆេទោ, អយំ បដិបត្តិ បរិទីបនាតិ

ទូរំ វិវជ្ជិតា តេ ឧភោ អញ្ញមញ្ញំ។ យថា, មហារាជ, នកំ បថវិតោ ទូរំ វិវជ្ជិតំ, និរយំ សគ្គតោ ទូរំ វិវជ្ជិតំ, កុសលំ អកុសលតោ ទូរំ វិវជ្ជិតំ, សុខំ ទុក្ខតោ ទូរំ វិវជ្ជិតំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តេ ឧភោ អញ្ញមញ្ញំ ទូរំ វិវជ្ជិតា។

''អបិ ច, មហារាជ, មា តេ បុច្ឆា មោឃា អស្ស [អស្សុ (សី. ស្យា.)], រសតោ តេ សំសន្ទិត្វា កថយិស្សាមិ 'បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ សទ្ធម្មោ ឋស្សតី'តិ យំ ភគវា អាហ, តំ ខយំ បរិទីបយន្តោ សេសកំ បរិច្ឆិន្ទិ, វស្សសហស្សំ, អានន្ទ, សទ្ធម្មោ តិដ្ឋេយ្យ, សចេ កិក្ខុនិយោ ន បព្ពាជេយ្យុំ។ បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ សទ្ធម្មោ ឋស្សតីតិ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, ភគវា ឯវំ វទន្តោ សទ្ធម្មស្ស អន្តរធានំ វា វទេតិ អកិរិយមំ វា បដិក្កោសតី''តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''នដ្ឋំ, មហារាជ, បរិកិត្តយន្តោ សេសកំ បរិទីបយន្តោ បរិច្ឆិន្ទិ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ នដ្ឋាយិកោ សព្ពសេសកំ គហេត្វា ជនស្ស បរិទីបេយ្យ 'ឯត្តកំ មេ ភណ្ឌំ នដ្ឋំ, ឥទំ សេសក'ន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភគវា នដ្ឋំ បរិទីបយន្តោ សេសកំ ទេវមនុស្សានំ កថេសិ 'បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ សទ្ធម្មោ ឋស្សតី'តិ។ យំ បន, មហារាជ, ភគវតា កណិតំ 'បញ្ចេវ ទានិ, អានន្ទ, វស្សសតានិ សទ្ធម្មោ ឋស្សតី'តិ, សាសនបរិច្ឆេទោ ឯសោ។

''យំ បន បរិនិព្ពានសមយេ សុភទ្ទស្ស បរិព្ពាជកស្ស សមណេ បរិកិត្តយន្តោ អាហ 'ឥមេ ច, សុភទ្ទ, កិក្ខូ សម្មា វិហរេយ្យុំ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា'តិ, បដិបត្តិបរិទីបនា ឯសា, តុំ បន តំ បរិច្ឆេទញ្ច បរិទីបនញ្ច ឯករសំ ភវេសិ។ យទិ បន តេ ឆន្ទោ, ឯករសំ កត្វា កថយិស្សាមិ, សាធុកំ សុណោហិ មនសិករោហិ អវិក្ខិត្តមានសោ [អវិចលមានសោ (សី.) អវិមានសោ (បី. ក.)]។

''ឥធ, មហារាជ, តថាគតោ ភវេយ្យ នវសលិលសម្បុណ្ណោ សមុខមុត្តរិយមានោ បរិច្ឆិន្នោ បរិវដុមកតោ, អបរិយាទិណ្ណោ យេវ តស្មិំ តថាគតេ ឧទកូបរិ មហាមេឃោ អបរាបរំ អនុប្បវន្នោ អភិវស្សេយ្យ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តស្មិំ តថាគតេ ឧទកំ បរិក្ខយំ បរិយោទានំ

គច្ឆេយ្យា''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេន មហារាជា''តិ? ''មេឃស្ស, កន្តេ, អនុប្បពន្ធតាយា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ជិនសាសនវរេ សទ្ធម្មតន្តិកោ អាចារសីលគុណវត្តបដិបត្តិវិមលនវសលិលសម្បុណ្ណា ឧត្តរិយមានោ កវគ្គមតិកវិត្វា បិតោ។ យទិ តត្ត ពុទ្ធបុត្តា អាចារសីលគុណវត្តបដិបត្តិមេឃវស្សំ អបរាបរំ អនុប្បពន្ធាបេយ្យុំ អតិវស្សាបេយ្យុំ។ ឯវមិទំ ជិនសាសនវរេ សទ្ធម្មតន្តិកោ ចិរំ ទីឃមទ្ធានំ តិដ្ឋេយ្យ, អរហន្តេហិ លោកោ អសុញ្ញោ កវេយ្យ, ឥមមត្ថំ កគវតា សន្ធាយ ភាសិតំ 'ឥមេ ច, សុភទ្ទ, កិក្ខូ សម្មា វិហរេយ្យុំ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា'តិ។

''ឥធ បន, មហារាជ, មហតិ មហាអគ្គិក្ខន្ធេ ជលមានេ អបរាបរំ សុក្ខតិណកដ្ឋគោមយានិ ឧបសំហរេយ្យុំ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, អគ្គិក្ខន្ធោ និព្ពាយេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, កិរេយ្យា កិរេយ្យា សោ អគ្គិក្ខន្ធោ ជលេយ្យ, កិរេយ្យា កិរេយ្យា បភាសេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ទសសហស្សិយា [ទសសហស្សិម្ហិ (ពហូសុ)] លោកធាតុយា ជិនសាសនវរេ អាចារសីលគុណវត្តបដិបត្តិយា ជលតិ បភាសតិ។ យទិ បន, មហារាជ, តទុត្តរិ ពុទ្ធបុត្តា បញ្ចហិ បធានិយង្គេហិ សមន្នាគតា សតតមប្បមត្តា បទហេយ្យុំ, តីសុ សិក្ខាសុ ឆន្ទជាតា សិក្ខេយ្យុំ, ចារិត្តញ្ច សីលំ សមត្តំ បរិបូរេយ្យុំ, ឯវមិទំ ជិនសាសនវរំ កិរេយ្យា កិរេយ្យា ចិរំ ទីឃមទ្ធានំ តិដ្ឋេយ្យ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សាតិ ឥមមត្ថំ កគវតា សន្ធាយ ភាសិតំ 'ឥមេ ច, សុភទ្ទ, កិក្ខូ សម្មា វិហរេយ្យុំ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា'តិ។

''ឥធ បន, មហារាជ, សិនិទ្ធសមសុមជ្ជិតសប្បភាសវិមលាទាសំ [សប្បភំ សុវិមលាទាសំ (សី.)] សណ្ហសុខុមគេរុកចុណ្ណេន អបរាបរំ មជ្ជេយ្យុំ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តស្មិំ អាទាសេ មលកទ្ទមរជោជល្លំ ជាយេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, អញ្ញទត្ថុ វិមលតរំ យេវ កវេយ្យា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ជិនសាសនវរំ បកតិនិម្មលំ ព្យបគតកិលេសមលរជោជល្លំ, យទិ តំ ពុទ្ធបុត្តា អាចារសីលគុណវត្តបដិបត្តិសល្លេខធុតគុណេន ជិនសាសនវរំ សល្លក្ខេយ្យុំ [សល្លិក្ខេយ្យុំ

(សី. បី.)], ឯវមិទំ ជិនសាសនវរំ ចិរំ ទីឃមទ្ធានំ តិដ្ឋេយ្យ, អសុញ្ញោ ច លោកោ អរហន្តេហិ អស្សាតិ ឥមមត្តំ កគវតា សន្ធាយ ភាសិតំ ‘ឥមេ ច, សុភទ្ទ, ភិក្ខូ សម្មា វិហរេយ្យុំ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា’តិ។ បដិបត្តិមូលកំ, មហារាជ, សត្ថុសាសនំ បដិបត្តិការណំ បដិបត្តិយា អនន្តរហិតាយ តិដ្ឋតី’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សទ្ធម្មន្តរធាន’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ សទ្ធម្មន្តរធាន’’ន្តិ? ‘‘តីណិមានិ, មហារាជ, សាសនន្តរធានានិ។ កតមានិ តីណិ? អធិគមន្តរធានំ បដិបត្តន្តរធានំ លិង្គន្តរធានំ, អធិគមេ, មហារាជ, អន្តរហិតេ សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ, បដិបត្តិយា អន្តរហិតាយ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិ អន្តរាយតិ, លិង្គំយេវ តិដ្ឋតិ, លិង្គេ អន្តរហិតេ បវេណុបច្ឆេទោ ហោតិ, ឥមានិ ខោ, មហារាជ, តីណិ អន្តរធានានី’’តិ។

‘‘សុវិញ្ញាបិតោ, កន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ, គម្ភីរោ ឧត្តានីកតោ, គណ្ឋិ ភិន្នោ, នដ្ឋា បរវាទា កគ្គា និប្បភា កតា, តុំ គណិវរវសភមាសជ្ជតិ។

សទ្ធម្មន្តរធានបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. អកុសលច្ឆេទនបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ សព្ពំ អកុសលំ ឈាបេត្វា សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ, ឧទាហុ សាវសេសេ អកុសលេ សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ’’តិ? ‘‘សព្ពំ, មហារាជ, អកុសលំ ឈាបេត្វា កគវា សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ, នត្ថិ កគវតោ សេសេកំ អកុសល’’ន្តិ។

‘‘កិំ បន, កន្តេ, ទុក្ខា វេទនា តថាគតស្ស កាយេ ឧប្បន្នបុព្ពា’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, រាជគហេ កគវតោ បាទោ សកលិកាយ [សក្ខលិកាយ (ស្យា. ក.)] ខតោ,

លោហិតបក្ខន្ទិកាពាធោ ឧប្បន្នោ, កាយេ អភិសន្នេ ជីវកេន វិវេកោ ការិតោ, វាតាពាធេ ឧប្បន្នេ ឧបដ្ឋាកេន ថេរេន ឧណ្ហោទកំ បរិយិដ្ឋ''ន្តិ។

''យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ សព្ពំ អកុសលំ ឈាបេត្វា សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ, តេន ហិ កគវតោ បាទោ សកលិកាយ ខតោ, លោហិតបក្ខន្ទិកា ច អាពាធោ ឧប្បន្នោតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតស្ស បាទោ សកលិកាយ ខតោ, លោហិតបក្ខន្ទិកា ច អាពាធោ ឧប្បន្នោ, តេន ហិ តថាគតោ សព្ពំ អកុសលំ ឈាបេត្វា សព្ពញ្ញុតំ បត្តោតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ នត្ថិ, កន្តេ, វិនា កម្មេន វេទយិតំ, សព្ពំ តំ វេទយិតំ កម្មមូលកំ, តំ កម្មេនេវ វេទយតិ, អយម្បិ ឧកតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ [និព្ពាយិតព្ពោតិ (ក.)]។

''ន ហិ, មហារាជ, សព្ពំ តំ វេទយិតំ កម្មមូលកំ។ អដ្ឋហិ, មហារាជ, ការណេហិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, យេហិ ការណេហិ បុថូ សត្តា វេទនា វេទិយន្តិ។ កតមេហិ អដ្ឋហិ? វាតសមុដ្ឋានានិបិ ខោ, មហារាជ, ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, បិត្តសមុដ្ឋានានិបិ ខោ, មហារាជ...បេ.... សេម្ហសមុដ្ឋានានិបិ ខោ, មហារាជ...បេ.... សន្និបាតិកានិបិ ខោ, មហារាជ...បេ.... ឧតុបរិណាមជានិបិ ខោ, មហារាជ...បេ.... វិសមបរិហារជានិបិ ខោ, មហារាជ...បេ.... ឱបក្កមិកានិបិ ខោ, មហារាជ...បេ.... កម្មវិបាកជានិបិ ខោ, មហារាជ, ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, អដ្ឋហិ ការណេហិ បុថូ សត្តា វេទនា វេទយន្តិ។ តត្ថ យេ តេ បុគ្គលា 'សត្តេ កម្មំ វិពាធតី'តិ វទេយ្យុំ, តេ ឥមេ បុគ្គលា សត្តការណំ បដិពាហន្តិ។ តេសំ តំ វចនំ មិច្ឆា''តិ។ ''កន្តេ នាគសេន, យញ្ច វាតិកំ យញ្ច បិត្តិកំ យញ្ច សេម្ហិកំ យញ្ច សន្និបាតិកំ យញ្ច ឧតុបរិណាមជំ យញ្ច វិសមបរិហារជំ យញ្ច ឱបក្កមិកំ, សព្ពេតេ កម្មសមុដ្ឋានា យេវ, កម្មេនេវ តេ សព្ពេ សម្ភវន្តី''តិ។

''យទិ, មហារាជ, តេបិ សព្ពេ កម្មសមុដ្ឋានាវ អាពាធា ភវេយ្យុំ, ន តេសំ កោដ្ឋាសតោ លក្ខណានិ ភវេយ្យុំ។ វាតោ ខោ, មហារាជ, កុប្បមានោ ទសវិធេន កុប្បតិ សីតេន ឧណ្ហេន

ជិឃច្ឆាយ វិបាសាយ អតិកុត្តេន ឋានេន បជានេន អាជាវនេន ឧបក្កមេន កម្មវិបាកេន។ តត្រ យេ តេ នវ វិធា, ន តេ អតីតេ, ន អនាគតេ, វត្តមានកេ កវេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្មា ន វត្តព្ពា ‘កម្មសម្ភវា សព្ពា វេទនា’តិ។ បិត្តំ, មហារាជ, កុប្បមានំ តិវិធេន កុប្បតិ សីតេន ឧណ្ហេន វិសមភោជនេន។ សេម្ហំ, មហារាជ, កុប្បមានំ តិវិធេន កុប្បតិ សីតេន ឧណ្ហេន អន្នបានេន។ យោ ច, មហារាជ, វាតោ យញ្ច បិត្តំ យញ្ច សេម្ហំ, តេហិ តេហិ កោបេហិ កុប្បិត្វា មិស្សីហុត្វា សកំ សកំ វេទនំ អាកឌ្ឍតិ។ ឧតុបរិណាមជា, មហារាជ, វេទនា ឧតុបរិយាមេន ឧប្បជ្ជតិ។ វិសមបរិហារជា វេទនា វិសមបរិហារេន ឧប្បជ្ជតិ។ ឱបក្កមិកា, មហារាជ, វេទនា អត្ថិ កិរិយា, អត្ថិ កម្មវិបាកា, កម្មវិបាកជា វេទនា បុព្ពេ កតេន កម្មេន ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ខោ, មហារាជ, អប្បំ កម្មវិបាកជំ, ពហុតរំ អវសេសំ។ តត្ត ពាលា ‘សព្ពំ កម្មវិបាកជំ យេវា’តិ អតិធាវន្តិ។ តំ កម្មំ ន សក្កា វិនា ពុទ្ធញ្ញាណេន វវត្ថានំ កាតុំ។

‘‘យំ បន, មហារាជ, កគវតោ បាទោ សកលិកាយ ខតោ, តំ វេទយិតំ នេវ វាតសមុដ្ឋានំ, ន បិត្តសមុដ្ឋានំ, ន សេម្ហសមុដ្ឋានំ, ន សន្និបាតិកំ, ន ឧតុបរិណាមជំ, ន វិសមបរិហារជំ, ន កម្មវិបាកជំ, ឱបក្កមិកំ យេវ។ ទេវទត្តោ ហិ, មហារាជ, ពហូនិ ជាតិសតសហស្សានិ តថាគតេ អាឃាតំ ពន្ធិ, សោ តេន អាឃាតេន មហតិំ គរុំ សិលំ គហេត្វា ‘មត្តកេ បាតេស្សាមី’តិ មុញ្ចិ, អថញ្ញេ ទ្វេ សេលា អាគន្ត្វា តំ សិលំ តថាគតំ អសម្បត្តំ យេវ សម្បដិច្ឆិំសុ, តាសំ បហារេន បបដិកា កិជ្ជិត្វា កគវតោ បាទេ បតិត្វា រុហិរំ [និបតិត្វា រុធិរំ (ស្យា.)] ឧប្បាទេសិ, កម្មវិបាកតោ វា, មហារាជ, កគវតោ ឯសា វេទនា និព្ពត្តា កិរិយតោ វា, តតុទ្ធំ នត្តញ្ញា វេទនា។

‘‘យថា, មហារាជ, ខេត្តទុដ្ឋតាយ វា ពីជំ ន សម្ភវតិ ពីជទុដ្ឋតាយ វា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កម្មវិបាកតោ វា កគវតោ ឯសា វេទនា និព្ពត្តា កិរិយតោ វា, តតុទ្ធំ នត្តញ្ញា វេទនា។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កោដ្ឋទុដ្ឋតាយ វា កោជនំ វិសមំ បរិណមតិ

អាហារទុដ្ឋតាយ វា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កម្មវិបាកតោ វា កតវតោ ឯសា វេទនា និព្ពត្តា កិរិយតោ វា, តតុទ្ធំ នត្ថញ្ញា វេទនា។ អបិ ច, មហារាជ, នត្ថិ កតវតោ កម្មវិបាកជា វេទនា, នត្ថិ វិសមបរិហារជា វេទនា, អវសេសេហិ សមុដ្ឋានេហិ កតវតោ វេទនា ឧប្បជ្ជតិ, តាយ ច បន វេទនាយ ន សក្កា កតវន្តំ ជីវិតា វោរោបេតុំ។

‘‘និបតន្តិ, មហារាជ, ឥមស្មិំ ចាតុមហាភូតិកេ [ចាតុម្មហាភូតិកេ (សី.)] កាយេ ឥដ្ឋានិដ្ឋា សុខាសុខវេទនា។ ឥធ, មហារាជ, អាកាសេ ខិត្តោ លេឌ្ឌុ មហាបថវិយា និបតតិ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, លេឌ្ឌុ បុព្ពេ កតេន មហាបថវិយា និបតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, នត្ថិ សោ, ភន្តេ, ហេតុ មហាបថវិយា, យេន ហេតុនា មហាបថវី កុសលាកុសលវិបាកំ បដិសំវេទេយ្យ, បច្ចុប្បន្នេន, ភន្តេ, អកម្មកេន ហេតុនា សោ លេឌ្ឌុ មហាបថវិយំ និបតតិ។ យថា, មហារាជ, មហាបថវី, ឯវំ តថាគតោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា លេឌ្ឌុ បុព្ពេ អកតេន មហាបថវិយំ និបតតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតស្ស បុព្ពេ អកតេន សាសកលិកាបាទេ និបតិតា។

‘‘ឥធ បន, មហារាជ, មនុស្សា មហាបថវិំ កិន្ទន្តិ ច ខណន្តិ ច, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តេ មនុស្សា បុព្ពេ កតេន មហាបថវិ កិន្ទន្តិ ច ខណន្តិ ចា’’តិ? ‘‘ន ហិ ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យា សា សកលិកា កតវតោ បាទេ និបតិតា, ន សា សកលិកា បុព្ពេ កតេន កតវតោ បាទេ និបតិតា។ យោបិ, មហារាជ, កតវតោ លោហិតបក្ខន្ទិកាពាធោ ឧប្បន្នោ, សោបិ អាពាធោ ន បុព្ពេ កតេន ឧប្បន្នោ, សន្និបាតិកេនេវ ឧប្បន្នោ, យេ កេចិ, មហារាជ, កតវតោ កាយិកា អាពាធា ឧប្បន្នា, ន តេ កម្មាភិនិព្ពត្តា, ឆន្នំ ឯតេសំ សមុដ្ឋានានំ អញ្ញតរតោ និព្ពត្តា។

‘‘កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កតវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរលញ្ឆកេ មោឡិយសីវកេ [មោលិយសិវកេ (ស្យា. ក.) សំ. និ. ៤.២៦៩ បស្សិតព្ពំ] វេយ្យាករណោ –

‘‘‘បិត្តសមុដ្ឋានានិបិ ខោ, សីវក, ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ សាមម្បិ ខោ ឯតំ, សីវក, វេទិតព្ពំ, យថា បិត្តសមុដ្ឋានានិបិ ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ លោកស្សបិ ខោ ឯតំ, សីវក, សច្ចសម្មតំ, យថា បិត្តសមុដ្ឋានានិបិ ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តត្រ, សីវក, យេ តេ សមណព្រាហ្មណា ឯវំវាទិនោ ឯវំទិដ្ឋិនោ ‘‘យំ កិញ្ចាយំ បុរិសបុគ្គលោ បដិសំវេទេតិ សុខំ វា ទុក្ខំ វា អទុក្ខមសុខំ វា, សព្ពំ តំ បុព្ពេ កតហេតូ’’តិ។ យញ្ច សាមំ ញាតំ, តញ្ច អតិជាវន្តិ, យញ្ច លោកេ សច្ចសម្មតំ, តញ្ច អតិជាវន្តិ។ តស្មា តេសំ សមណព្រាហ្មណានំ មិច្ឆាតិ វទាមិ។

‘‘‘សេម្ហសមុដ្ឋានានិបិ ខោ, សីវក, ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ វាតសមុដ្ឋានានិបិ ខោ, សីវក...បេ.... សន្និបាតិកានិបិ ខោ, សីវក...បេ.... ឧតុបរិណាមជានិបិ ខោ, សីវក...បេ.... វិសមបរិហារជានិបិ ខោ, សីវក...បេ.... ឱបក្កមិកានិបិ ខោ, សីវក...បេ.... កម្មវិបាកជានិបិ ខោ, សីវក, ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ សាមម្បិ ខោ ឯតំ, សីវក, វេទិតព្ពំ, យថា កម្មវិបាកជានិបិ ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ លោកស្សបិ ខោ ឯតំ, សីវក, សច្ចសម្មតំ, យថា កម្មវិបាកជានិបិ ឥធេកច្ចានិ វេទយិតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តត្រ, សីវក, យេ តេ សមណព្រាហ្មណា ឯវំវាទិនោ ឯវំទិដ្ឋិនោ ‘‘យំ កិញ្ចាយំ បុរិសបុគ្គលោ បដិសំវេទេតិ សុខំ វា ទុក្ខំ វា អទុក្ខមសុខំ វា, សព្ពំ តំ បុព្ពេ កតហេតូ’’តិ។ យញ្ច សាមំ ញាតំ, តញ្ច អតិជាវន្តិ, យញ្ច លោកេ សច្ចសម្មតំ, តញ្ច អតិជាវន្តិ។ តស្មា តេសំ សមណព្រាហ្មណានំ មិច្ឆាតិ វទាមី’’’តិ។

‘‘ឥតិបិ, មហារាជ, ន សព្ពា វេទនា កម្មវិបាកជា, សព្ពំ, មហារាជ, អកុសលំ ឈាបេត្វា កគវា សព្ពញ្ញុតំ បត្តោតិ ឯវមេតំ ជាវេហី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

អកុសលច្ឆេទនបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. ឧត្តរិករណីយបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘យំ កិញ្ចិ ករណីយំ តថាគតស្ស, សព្ពំ តំ ពោធិយា យេវ មូលេ បរិនិដ្ឋិតំ, នត្ថិ តថាគតស្ស ឧត្តរិ ករណីយំ, កតស្ស វា បតិចយោ’តិ, ឥទញ្ច តេមាសំ បដិសល្លានំ ទិស្សតិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, យំ កិញ្ចិ ករណីយំ តថាគតស្ស, សព្ពំ តំ ពោធិយា យេវ មូលេ បរិនិដ្ឋិតំ, នត្ថិ តថាគតស្ស ឧត្តរិ ករណីយំ, កតស្ស វា បតិចយោ, តេន ហិ ‘តេមាសំ បដិសល្លីនោ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តេមាសំ បដិសល្លីនោ, តេន ហិ ‘យំ កិញ្ចិ ករណីយំ, តថាគតស្ស, សព្ពំ តំ ពោធិយា យេវ មូលេ បរិនិដ្ឋិត’ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ នត្ថិ កតករណីយស្ស បដិសល្លានំ, សករណីយស្សេវ បដិសល្លានំ យថា នាម ព្យាធិតស្សេវ កេសជ្ជេន ករណីយំ ហោតិ, អព្យាធិតស្ស កិំ កេសជ្ជេន។ ឆាតស្សេវ កោជនេន ករណីយំ ហោតិ, អឆាតស្ស កិំ កោជនេន។ ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, នត្ថិ កតករណីយស្ស បដិសល្លានំ, សករណីយស្សេវ បដិសល្លានំ។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘យំ កិញ្ចិ, មហារាជ, ករណីយំ តថាគតស្ស, សព្ពំ តំ ពោធិយា យេវ មូលេ បរិនិដ្ឋិតំ, នត្ថិ តថាគតស្ស ឧត្តរិ ករណីយំ, កតស្ស វា បតិចយោ, ភគវា ច តេមាសំ បដិសល្លីនោ, បដិសល្លានំ ខោ, មហារាជ, ពហុគុណំ, សព្ពេបិ តថាគតា បដិសល្លីយិត្វា សព្ពញ្ញុតំ បត្តា, តំ តេ សុកតគុណមនុស្សរន្តា បដិសល្លានំ សេវន្តិ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ រញ្ញោ សន្តិកា លទ្ធវរោ បដិលទ្ធភោគោ តំ សុកតគុណមនុស្សរន្តោ អបរាបរំ រញ្ញោ ឧបដ្ឋានំ ឯតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សព្ពេបិ តថាគតា បដិសល្លីយិត្វា សព្ពញ្ញុតំ បត្តា, តំ តេ សុកតគុណមនុស្សរន្តា បដិសល្លានំ សេវន្តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ អាតុរោ ទុក្ខិតោ ពាឡ្ហគិលានោ កិសក្កមុបសេវិត្វា សោត្ថិមនុប្បត្តោ តំ សុកតគុណមនុស្សរន្តោ អបរាបរំ កិសក្កមុបសេវតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សព្ពេបិ តថាគតា បដិសល្លីយិត្វា សព្ពញ្ញុតំ បត្តា, តំ តេ សុកតគុណមនុស្សរន្តា

បដិសល្ខានំ សេវន្តិ។

‘‘អដ្ឋវីសតិ ខោ បនិមេ, មហារាជ, បដិសល្ខានគុណា, យេ គុណេ សមនុស្សរន្តោ [សមនុបស្សន្តោ (សី. បី.)] តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ។ កតមេ អដ្ឋវីសតិ? ឥធ, មហារាជ, បដិសល្ខានំ បដិសល្លីយមានំ អត្តានំ រក្ខតិ, អាយុំ វឌ្ឍេតិ, ពលំ ទេតិ, វជ្ជំ បិទហតិ, អយសមបនេតិ, យសមុបនេតិ, អរតិំ វិនោទេតិ, រតិមុបទហតិ, កយមបនេតិ, វេសារជ្ជំ ករោតិ, កោសជ្ជមបនេតិ, វីរិយមភិជនេតិ, ពាគមបនេតិ, ទោសមបនេតិ, មោហមបនេតិ, មានំ និហន្តិ, វិតក្កំ កញ្ចតិ, ចិត្តំ ឯកគ្គំ ករោតិ, មានសំ ស្នេហយតិ [សោភយតិ (សី.)], ហាសំ ជនេតិ, គរុកំ ករោតិ, លាភមុប្បាទយតិ, នមស្សិយំ ករោតិ, បីតិំ បាបេតិ, បាមោជ្ជំ ករោតិ, សង្ខារានំ សភាវំ ទស្សយតិ, ភវប្បដិសន្ធិំ ឧគ្ឃាដេតិ, សព្ពសាមញ្ញំ ទេតិ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, អដ្ឋវីសតិ បដិសល្ខានគុណា, យេ គុណេ សមនុស្សរន្តោ តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ។

‘‘អបិ ច ខោ, មហារាជ, តថាគតា សន្តំ សុខំ សមាបត្តិរតិំ អនុភវិតុកាមា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ បរិយោសិតសង្កប្បា។ ចតូហិ ខោ, មហារាជ, ការណេហិ តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ។ កតមេហិ ចតូហិ? វិហារផាសុតាយបិ, មហារាជ, តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ, អនវជ្ជគុណពហុលតាយបិ តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ, អសេសអរិយវីថិតោបិ តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ, សព្ពពុទ្ធានំ ចុតថោមិតវណ្ណិតបសត្ថតោបិ តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, ចតូហិ ការណេហិ តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ។ ឥតិ ខោ, មហារាជ, តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តិ ន សករណីយតាយ, ន កតស្ស វា បតិចយាយ, អថ ខោ គុណវិសេសទស្សាវិតាយ តថាគតា បដិសល្ខានំ សេវន្តី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ឧត្តរិករណីយបញ្ហោ នវមោ។

១០. ឥទ្ធិពលទស្សនបញ្ហោ

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា ពហុលីកតា យានីកតា វត្ថុកតា អនុដ្ឋិតា បរិចិតា សុសមារទ្ធា, សោ អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, តថាគតោ កប្បំ វា តិដ្ឋេយ្យ កប្បាវសេសំ វា’តិ។ បុន ច កណិតំ ‘ឥតោ តិណ្ណំ មាសានំ អច្ចយេន តថាគតោ បរិនិព្ពាយិស្សតី’តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា កណិតំ ‘តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា...បេ.... កប្បាវសេសំ វា’តិ, តេន ហិ តេមាសបរិច្ឆេទោ មិច្ឆា។ យទិ, កន្តេ, តថាគតេន កណិតំ ‘ឥតោ តិណ្ណំ មាសានំ អច្ចយេន តថាគតោ បរិនិព្ពាយិស្សតី’តិ, តេន ហិ ‘‘តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា...បេ.... កប្បាវសេសំ វា’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ នត្ថិ តថាគតានំ អដ្ឋានេ គជ្ជិតំ។ អមោឃវចនា ពុទ្ធា ភគវន្តោ តថវចនា អទ្វេជ្ឈវចនា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ គម្ភីរោ សុនិបុណោ ទុន្និជ្ឈាបយោ តវានុប្បត្តោ, កិន្នេតំ ទិដ្ឋិជាលំ, ឯកំសេ បបយ, កិន្ន បរវាទ’’ន្តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា...បេ.... កប្បាវសេសំ វា’តិ, តេមាសបរិច្ឆេទោ ច កណិតោ, សោ ច បន កប្បោ អាយុកប្បោ វុច្ចតិ។ ន, មហារាជ, ភគវា អត្តនោ ពលំ កិត្តយមានោ ឯវមាហ, ឥទ្ធិពលំ បន មហារាជ, ភគវា បរិកិត្តយមានោ ឯវមាហ ‘តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា...បេ.... កប្បាវសេសំ វា’តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, រញ្ញោ អស្សាជានីយោ ភវេយ្យ សីឃគតិ អនិលជវោ, តស្ស រាជា ជវពលំ បរិកិត្តយន្តោ សនេគមជានបទភដពលព្រាហ្មណគហបតិកអមច្ចជនមជ្ឈេ ឯវំ វទេយ្យ ‘អាកង្ខមានោ មេ, ភោ, អយំ ហយវរោ សាគរជលបរិយន្តំ មហិំ អនុវិចរិត្វា ខណេន តជាគច្ឆេយ្យា’តិ, ន ច តំ ជវគតិំ តស្សំ បរិសាយំ ទស្សេយ្យ, វិជ្ជតិ ច សោ ជវោ តស្ស, សមត្ថោ ច សោ ខណេន សាគរជលបរិយន្តំ មហិំ អនុវិចរិតុំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ,

កគវា អត្តនោ ឥទ្ធិពលំ បវិកិត្តយមានោ ឯវមាហ, តម្បិ តេវិជ្ជានំ ឆឡភិញ្ញានំ អរហន្តានំ វិមលខីណាសវានំ ទេវមនុស្សានញ្ច មជ្ឈេ និសីទិត្វា កណិតំ ‘តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា ពហុលីកតា យានីកតា វត្ថុកតា អនុដ្ឋិតា បរិចិតា សុសមារទ្ធា, សោ អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, តថាគតោ កប្បំ វា តិដ្ឋេយ្យ កប្បាវសេសំ វា’តិ។ វិជ្ជតិ ច តំ, មហារាជ, ឥទ្ធិពលំ កគវតោ, សមត្តោ ច កគវា ឥទ្ធិពលេន កប្បំ វា ឋាតុំ កប្បាវសេសំ វា, ន ច កគវា តំ ឥទ្ធិពលំ តស្សំ បរិសាយំ ទស្សេតិ, អនត្តិកោ, មហារាជ, កគវា សព្ពកវេហិ, គរហិតា ច តថាគតស្ស សព្ពកវា។ កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ‘សេយ្យថាបិ, កិក្ខវេ, អប្បមត្តកោបិ គូថោ ទុគ្គន្ធោ ហោតិ។ ឯវមេវ ខោ អហំ, កិក្ខវេ, អប្បមត្តកម្បិ កវំ ន វណ្ណេមិ អន្តមសោ អច្ឆរាសង្ឃាតមត្តម្បី’តិ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, កគវា សព្ពកវគតិយោនិយោ គូថសមំ ទិស្វា ឥទ្ធិពលំ និស្សាយ កវេសុ ឆន្ទរាគំ កវេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, កគវា ឥទ្ធិពលំ បវិកិត្តយមានោ ឯវរូបំ ពុទ្ធសីហនាទមកិនទី’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ឥទ្ធិពលទស្សនបញ្ហោ ទសមោ។

ឥទ្ធិពលវគ្គោ បឋមោ។

ឥមស្មឹ វគ្គេ ទស បញ្ហា។

២. អភេជ្ជវគ្គោ

១. ខុទ្ទានុខុទ្ទកបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, កាសិតម្បេតំ កគវតា ‘អភិញ្ញាយាហំ, កិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេមិ នោ អនភិញ្ញាយា’តិ។ បុន ច វិនយបញ្ញត្តិយា ឯវំ កណិតំ ‘អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, សង្ឃោ

មមច្ចយេន ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ សមូហនតូ'តិ។ កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ ទុប្បញ្ញត្តានិ, ឧទាហុ អវត្ថុស្មិំ អជានិត្វា បញ្ញត្តានិ, យំ កគវា អត្តនោ អច្ចយេន ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ សមូហនាបេតិ? យទិ, កន្តេ នាគសេន, កគវតា កណិតំ 'អកិញ្ញាយាហំ, កិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេមិ នោ អនកិញ្ញាយា'តិ, តេន ហិ 'អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, សង្ឃោ មមច្ចយេន ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ សមូហនតូ'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេ វិនយបញ្ញត្តិយា ឯវំ កណិតំ 'អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, សង្ឃោ មមច្ចយេន ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ សមូហនតូ'តិ តេន ហិ 'អកិញ្ញាយាហំ, កិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេមិ នោ អនកិញ្ញាយា'តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ សុខុមោ និបុណោ គម្ភីរោ សុគម្ភីរោ ទុន្និជ្ឈាបយោ, សោ តវានុប្បត្តោ, តត្ត តេ ញាណពលវិជ្ជារំ ទស្សេហី''តិ។

''កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា 'អកិញ្ញាយាហំ, កិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេមិ នោ អនកិញ្ញាយា'តិ, វិនយបញ្ញត្តិយាបិ ឯវំ កណិតំ 'អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, សង្ឃោ មមច្ចយេន ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ សមូហនតូ'តិ, តំ បន, មហារាជ, តថាគតោ កិក្ខូ វីមំសមានោ អាហ 'ឧក្កលេស្សន្តិ [ឧក្កឌ្ឍិស្សន្តិ (សី.), ឧស្សក្កិស្សន្តិ (ស្យា.)] នុ ខោ មម សាវកា មយា វិស្សជ្ជាបីយមានា មមច្ចយេន ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ, ឧទាហុ អាទិយិស្សន្តី'តិ។

''យថា, មហារាជ, ចក្កវត្តី រាជា បុត្តេ ឯវំ វទេយ្យ 'អយំ ខោ, តាតា, មហាជនបទោ សព្ពទិសាសុ សាគរបរិយន្តោ, ទុក្ករោ, តាតា, តាវតកេន ពលេន ជាវេតុំ, ឯថ តុម្ហេ, តាតា, មមច្ចយេន បច្ចន្តេ បច្ចន្តេ ទេសេ បដិហថា'តិ។ អបិ នុ ខោ តេ, មហារាជ, កុមារា បិតុអច្ចយេន ហត្ថគតេ ជនបទេ សព្ពេ តេ បច្ចន្តេ បច្ចន្តេ ទេសេ មុញ្ចេយ្យុ''ន្តិ? ''ន ហិ កន្តេ, រាជតោ [រាជានោ (សី. បី.)], កន្តេ, លុទ្ធតរា [លទ្ធតរា (ក.)] កុមារា រជ្ជលោភេន តទុត្តរិ ទិគុណតិគុណំ ជនបទំ បរិគ្គណ្ហេយ្យុំ [បរិកឌ្ឍេយ្យុំ (សី. បី.)], កិំ បន តេ ហត្ថគតំ ជនបទំ មុញ្ចេយ្យុ''ន្តិ? ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ កិក្ខូ វីមំសមានោ ឯវមាហ 'អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, សង្ឃោ មមច្ចយេន ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ សមូហនតូ'តិ។

ទុក្ខបរិមុត្តិយា, មហារាជ, ពុទ្ធបុត្តា ធម្មលោភេន អញ្ញម្បិ ឧត្តរិ ទិយឌ្ឍសិក្ខាបទសតំ គោបេយ្យុំ, កិំ បន បកតិបញ្ញត្តំ សិក្ខាបទំ មុញ្ចេយ្យុ''ន្តិ?

''កន្តេ នាគសេន, យំ ភគវា អាហ 'ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានី'តិ, ឯត្ថាយំ ជនោ សម្មុឡ្ហោ វិមតិជាតោ អធិកតោ សំសយបក្ខន្ទោ។ កតមានិ តានិ ខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ, កតមានិ អនុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានីតិ? ទុក្កដំ, មហារាជ, ខុទ្ទកំ សិក្ខាបទំ, ទុព្ភាសិតំ អនុខុទ្ទកំ សិក្ខាបទំ, ឥមានិ ទ្វេ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ, បុព្ពភេហិបិ, មហារាជ, មហាថេរេហិ ឯត្ត វិមតិ ឧប្បាទិតា, តេហិបិ ឯកច្ឆំ ន កតោ ធម្មសណ្ឋិតិបរិយាយេ ភគវតា ឯសោ បញ្ហោ ឧបទិដ្ឋោតិ។ ចិរនិក្ខិត្តំ, កន្តេ នាគសេន, ជិនរហស្សំ អជ្ឈេតរហិ លោភេ វិវដំ បាកដំ កត''ន្តិ។

ខុទ្ទានុខុទ្ទកបញ្ហោ បឋមោ។

២. អព្យាករណីយបញ្ហោ

២. ''កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា 'នត្ថានន្ទ តថាគតស្ស ធម្មេសុ អាចរិយមុដ្ឋី'តិ, បុន ច ថេរេន មាលុក្យបុត្តេន [មាលុង្ក្យបុត្តេន (សី. ស្យា. បី.) សំ. និ. ៤.៩៥; អ. និ. ១.៤.២៥៧ បស្សិតព្ពំ] បញ្ហំ បុដ្ឋោ ន ព្យាកាសិ។ ឯសោ ខោ, កន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ ទ្វយន្តោ [ទ្វយតោ (សី.)] ឯកន្តនិស្សិតោ ភវិស្សតិ អជានតេន វា គុយ្ហករណេន វា។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា កណិតំ 'នត្ថានន្ទ តថាគតស្ស ធម្មេសុ អាចរិយមុដ្ឋី'តិ, តេន ហិ ថេរស្ស មាលុក្យបុត្តស្ស អជានន្តេន ន ព្យាកតំ។ យទិ ជានន្តេន ន ព្យាកតំ, តេន ហិ អត្ថិ តថាគតស្ស ធម្មេសុ អាចរិយមុដ្ឋិ។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'នត្ថានន្ទ តថាគតស្ស ធម្មេសុ អាចរិយមុដ្ឋី'តិ,

អព្យាកតោ ច ថេរេន មាលុក្យបុត្តេន បុច្ឆិតោ បញ្ហោ, តញ្ច បន ន អជានន្តេន ន គុយ្ហករណេន។ ចត្តារិមានិ, មហារាជ, បញ្ហព្យាករណានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? ឯកំសព្យាករណីយោ បញ្ហោ វិភជ្ជព្យាករណីយោ បញ្ហោ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ បញ្ហោ ឋបនីយោ បញ្ហោតិ។

‘‘កតមោ ច, មហារាជ, ឯកំសព្យាករណីយោ បញ្ហោ? ‘រូបំ អនិច្ច’ន្តិ ឯកំសព្យាករណីយោ បញ្ហោ, ‘វេទនា អនិច្ចា’តិ...បេ.... ‘សញ្ញា អនិច្ចា’តិ...បេ.... ‘សង្ខារា អនិច្ចា’តិ...បេ.... ‘វិញ្ញាណំ អនិច្ច’’ន្តិ ឯកំសព្យាករណីយោ បញ្ហោ, អយំ ឯកំសព្យាករណីយោ បញ្ហោ។

‘‘កតមោ វិភជ្ជព្យាករណីយោ បញ្ហោ? ‘អនិច្ចំ បន រូប’ន្តិ វិភជ្ជព្យាករណីយោ បញ្ហោ, ‘អនិច្ចា បន វេទនា’តិ...បេ.... ‘អនិច្ចា បន សញ្ញា’តិ...បេ.... ‘អនិច្ចា បន សង្ខារា’តិ...បេ.... ‘អនិច្ចំ បន វិញ្ញាណ’ន្តិ វិភជ្ជព្យាករណីយោ បញ្ហោ, អយំ វិភជ្ជព្យាករណីយោ បញ្ហោ។

‘‘កតមោ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ បញ្ហោ? ‘កិំ នុ ខោ ចក្ខុនា សព្ពំ វិជានាតី’តិ អយំ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ បញ្ហោ។

‘‘កតមោ ឋបនីយោ បញ្ហោ? ‘សស្សតោ លោកោ’តិ ឋបនីយោ បញ្ហោ, ‘អសស្សតោ លោកោ’តិ។ ‘អន្តវា លោកោ’តិ។ ‘អនន្តវា លោកោ’តិ។ ‘អន្តវា ច អនន្តវា ច លោកោ’តិ។ ‘នេវន្តវា នានន្តវា លោកោ’តិ។ ‘តំ ជីវំ តំ សរីរ’ន្តិ។ ‘អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ’ន្តិ។ ‘ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា’តិ។ ‘ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា’តិ។ ‘ហោតិ ច ន ច ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា’តិ។ ‘នេវ ហោតិ ន ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា’តិ ឋបនីយោ បញ្ហោ, អយំ ឋបនីយោ បញ្ហោ។

‘‘ភគវា, មហារាជ, ថេរស្ស មាលុក្យបុត្តស្ស តំ បឋនីយំ បញ្ហំ ន ព្យាកាសិ។ សោ បន បញ្ហោ កឹ ការណា ឋបនីយោ? ន តស្ស ទីបនាយ ហេតុ វា ការណំ វា អត្ថិ, តស្មា សោ បញ្ហោ ឋបនីយោ។ នត្ថិ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ អការណមហេតុកំ គិរមុទីរណា’’ន្តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

អព្យាករណីយបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. មច្ចុកាយនាកាយនបញ្ហោ

៣. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ កាយន្តិ មច្ចុនោ’តិ, បុន កណិតំ ‘អរហា សព្ពកយមតិក្កន្តោ’តិ។ កឹ នុ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, អរហា ទណ្ឌកយា តសតិ, និរយេ វា នេរយិកា សត្តា ជលិតា កុថិតា តត្តា សន្តត្តា តម្ហា ជលិតគ្គិជាលកា មហានិរយា ចវមានា មច្ចុនោ កាយន្តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតា កណិតំ ‘សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ កាយន្តិ មច្ចុនោ’តិ, តេន ហិ ‘អរហា សព្ពកយមតិក្កន្តោ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ភគវតា កណិតំ ‘អរហា សព្ពកយមតិក្កន្តោ’តិ, តេន ហិ ‘សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ កាយន្តិ មច្ចុនោ’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយំ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘នេតំ, មហារាជ, វចនំ ភគវតា អរហន្តេ ឧបាទាយ កណិតំ ‘សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ កាយន្តិ មច្ចុនោ’តិ។ ឋបិតោ អរហា តស្មឹ វត្ថុស្មឹ, សមូហតោ កយហេតុ អរហតោ។ យេ តេ, មហារាជ, សត្តា សកិលេសា, យេសញ្ច អធិមត្តា អត្តានុទិដ្ឋិ, យេ ច សុខទុក្ខេសុ ឧន្នតាវនតា, តេ ឧបាទាយ ភគវតា កណិតំ ‘សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ កាយន្តិ មច្ចុនោ’តិ។ អរហតោ, មហារាជ, សព្ពគតិ ឧបច្ឆិន្នា, យោនិ វិទ្ធំសិតា, បដិសន្ធិ ឧបហតា, ភគ្គា ផាសុកា, សមូហតា សព្ពករណីយា, សមុច្ឆិន្នា សព្ពសង្ខារា, ហតំ កុសលាកុសលំ, វិហតា អវិជ្ជា, អពីជំ វិញ្ញាណំ កតំ, ទឌ្ឍា សព្ពកិលេសា, អតិវត្តា លោកធម្មា, តស្មា អរហា

ន តសតិ សព្ពកយេហិ។

‘‘ឥធ, មហារាជ, រញ្ញោ ចត្តារោ មហាមត្តា ភវេយ្យុំ អនុរក្ខា លទ្ធយសា វិស្សាសិកា បិតា មហតិ ឥស្សរិយេ ឋានេ។ អថ រាជា កិស្មិញ្ចិ ទេវ ករណីយេ សមុប្បន្នេ យាវតា សកវិជិតេ សព្ពជនស្ស អាណាបេយ្យ ‘សព្ពេវ មេ ពលិំ ករោន្តុ, សាធេថ តុម្ហេ ចត្តារោ មហាមត្តា តំ ករណីយ’ន្តិ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តេសំ ចតុន្នំ មហាមត្តានំ ពលិកយា សន្តាសោ ឧប្បជ្ជេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កេន ការណេន មហារាជា’’តិ។ ‘‘បិតា តេ, ភន្តេ, រញ្ញោ ឧត្តមដ្ឋានេ, ឥត្តិ តេសំ ពលិ, សមតិក្កន្តពលិនោ តេ, អវសេសេ ឧបាទាយ រញ្ញោ អាណាបិតំ ‘សព្ពេវ មេ ពលិំ ករោន្តូ’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នេតំ វចនំ ភគវតា អរហន្តេ ឧបាទាយ ភណិតំ, បិតិតោ អរហា តស្មិំ វត្ថុស្មិំ, សមូហតោ កយហេតុ អរហតោ, យេ តេ, មហារាជ, សត្តា សកិលេសា, យេសញ្ច អធិមត្តា អត្តានុទិដ្ឋិ, យេ ច សុខទុក្ខេសុ ឧន្នតាវនតា, តេ ឧបាទាយ ភគវតា ភណិតំ ‘សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ ភាយន្តិ មច្ចុនោ’តិ។ តស្មា អរហា ន តសតិ សព្ពភយេហី’’តិ។

‘‘នេតំ, ភន្តេ នាគសេន, វចនំ សាវសេសំ, និរវសេសវចនមេតំ ‘សព្ពេ’តិ។ តត្ថ មេ ឧត្តរិ ការណំ ព្រូហិ តំ វចនំ បតិដ្ឋាបេតុ’’ន្តិ។

‘‘ឥធ, មហារាជ, គាមេ គាមស្សាមិកោ អាណាបកំ អាណាបេយ្យ ‘ឯហិ, ភោ អាណាបក, យាវតា គាមេ គាមិកា, តេ សព្ពេ សីឃំ មម សន្តិកេ សន្និបាតេហី’តិ។ សោ ‘សាធុ សាមី’តិ សម្បដិច្ឆិត្វា គាមមជ្ឈេ ឋត្វា តិក្ខត្តុំ សទ្ទមនុស្សាវេយ្យ ‘យាវតា គាមេ គាមិកា, តេ សព្ពេ សីឃសីឃំ សាមិនោ សន្តិកេ សន្និបតន្តូ’តិ។ តតោ តេ គាមិកា អាណាបកស្ស វចនេន តុរិតតុរិតា សន្និបតិត្វា គាមស្សាមិកស្ស អារោចេន្តិ ‘សន្និបតិតា, សាមិ, សព្ពេ គាមិកា, យំ តេ ករណីយំ តំ ករោហី’តិ។ ឥតិ សោ, មហារាជ, គាមស្សាមិកោ កុដិបុរិសេ សន្និបាតេន្តោ សព្ពេ គាមិកេ អាណាបេតិ, តេ ច អាណត្តា ន សព្ពេ សន្និបតន្តិ, កុដិបុរិសា យេវ សន្និបតន្តិ, ‘ឯត្តកា យេវ មេ គាមិកា’តិ គាមស្សាមិកោ ច តថា សម្បដិច្ឆតិ,

អញ្ញេ ពហុតរា អនាគតា ឥត្ថិបុរិសា ទាសិទាសា កតកា កម្មករា គាមិកា គិលានា គោមហិំសា អជេឡកា សុវានា, យេ អនាគតា, សព្ពេ តេ អគណិតា, កុដិបុរិសេ យេវ ឧបាទាយ អាណាបិតត្តា ‘សព្ពេ សន្និបតន្តូ’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នេតំ វចនំ កគវតា អរហន្តេ ឧបាទាយ កណិតំ, ឋបិតោ អរហា តស្មិំ វត្ថុស្មិំ, សមូហតោ កយហេតុ អរហតោ, យេ តេ, មហារាជ, សត្តា សកិលេសា, យេសញ្ច អធិមត្តា អត្តានុទិដ្ឋិ, យេ ច សុខទុក្ខេសុ ឧន្នតាវនតា, តេ ឧបាទាយ កគវតា កណិតំ ‘សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្ស, សព្ពេ កាយន្តិ មច្ចុនោ’តិ។ តស្មា អរហា ន តសតិ សព្ពកយេហិ។

‘‘អត្ថិ, មហារាជ, សាវសេសំ វចនំ សាវសេសោ អត្តោ, អត្ថិ សាវសេសំ វចនំ និរវសេសោ អត្តោ, អត្ថិ និរវសេសំ វចនំ សាវសេសោ អត្តោ, អត្ថិ និរវសេសំ វចនំ និរវសេសោ អត្តោ។ តេន តេន អត្តោ សម្បដិច្ឆិតព្ពោ។

‘‘បញ្ចវិធេហិ, មហារាជ, ការណេហិ អត្តោ សម្បដិច្ឆិតព្ពោ អាហច្ចបទេន រសេន អាចរិយវំសេន [អាចរិយវំសតាយ (បី. ក.)] អធិប្បាយា ការណត្តរិយតាយ។ ឯត្ត ហិ អាហច្ចបទន្តិ សុត្តំ អធិប្បេតំ។ រសោតិ សុត្តានុលោមំ។ អាចរិយវំសោតិ អាចរិយវាទោ។ អធិប្បាយោតិ អត្តនោ មតិ។ ការណត្តរិយតាតិ ឥមេហិ ចតូហិ សមេន្តំ [សមេតំ (សី.)] ការណំ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, បញ្ចហិ ការណេហិ អត្តោ សម្បដិច្ឆិតព្ពោ។ ឯវមេសោ បញ្ហោ សុវិនិច្ឆិតោ ហោតី’’តិ។

‘‘ហោតុ, កន្តេ នាគសេន, តថា តំ សម្បដិច្ឆាមិ។ ឋបិតោ ហោតុ អរហា តស្មិំ វត្ថុស្មិំ, តសន្តុ អរសេសា សត្តា, និរយេ បន នេរយិកា សត្តា ទុក្ខា តិព្ពា កដុកា វេទនា វេទយមានា ជលិតបជ្ជលិតសព្ពង្គបច្ចង្គា រុណ្ណការុញ្ញកន្ទិតបរិទេវិតលាលប្បិតមុខា អសយ្ហតិព្ពទុក្ខាភិភូតា អតាណា អសរណា អសរណីភូតា អនប្បសោកាតុរា អន្តិមបច្ឆិមគតិកា ឯកន្តសោកបរាយណា ឧណ្ហាតិខិណចណ្ឌខរតបនតេជវន្តោ កីមកយជនកនិនាទមហាសទ្ទា សំសិព្ពិតធព្ពិធជាលាមាលាកុលា សមន្តា

សតយោជនានុផរណច្ចិវេគា កទរិយា តបនា មហានិរយា ចវមានា មច្ចុនោ កាយន្តី''តិ? ''អាម, មហារាជា''តិ។

''ននុ, កន្តេ នាគសេន, និរយោ ឯកន្តទុក្ខវេទនីយោ, កិស្ស បន តេ នេរយិកា សត្តា ឯកន្តទុក្ខវេទនីយា និរយា ចវមានា មច្ចុនោ កាយន្តិ, កិស្ស និរយេ រមន្តី''តិ? ''ន តេ, មហារាជ, នេរយិកា សត្តា និរយេ រមន្តិ, មុញ្ចិតុកាមាវ តេ និរយា។ មរណស្សេវ សោ [មរណស្សេសោ (សី. បី.)], មហារាជ, អានុភាវោ, យេន តេសំ សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតី''តិ។ ''ឯតំ ខោ, កន្តេ នាគសេន, ន សទ្ទហាមិ, យំ មុច្ចិតុកាមានំ ចុតិយា សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតីតិ, ហាសនីយំ, កន្តេ នាគសេន, តំ ឋានំ, យំ តេ បត្តិតំ លភន្តិ, ការណេន មំ សញ្ញាបេហី''តិ។

''មរណន្តិ ខោ, មហារាជ, ឯតំ អទិដ្ឋសច្ចានំ តាសនីយដ្ឋានំ, ឯត្តាយំ ជនោ តសតិ ច ឧព្ពិជ្ជតិ ច។ យោ ច, មហារាជ, កណ្ហសប្បស្ស កាយតិ, សោ មរណស្ស កាយន្តោ កណ្ហសប្បស្ស កាយតិ។ យោ ច ហត្ថិស្ស កាយតិ...បេ.... សីហស្ស...បេ.... ព្យគ្ឃស្ស...បេ.... ទីបិស្ស...បេ.... អច្ឆស្ស...បេ.... តរច្ឆស្ស...បេ.... មហិំសស្ស...បេ.... គវយស្ស...បេ.... អគ្គិស្ស...បេ.... ឧទកស្ស...បេ.... ខាណុកស្ស...បេ.... កណ្ដកស្ស កាយតិ។ យោ ច សត្តិយា កាយតិ, សោ មរណស្ស កាយន្តោ សត្តិយា កាយតិ។ មរណស្សេវ សោ [មរណស្សេសោ (សី. បី.)], មហារាជ, សរសសការតេជោ [សរសសការតេជោ (សី. បី.)], តស្ស សរសសការតេជេន សកិលេសា សត្តា មរណស្ស តសន្តិ កាយន្តិ, មុច្ចិតុកាមាបិ, មហារាជ, នេរយិកា សត្តា មរណស្ស តសន្តិ កាយន្តិ។

''ឥធ, មហារាជ, បុរិសស្ស កាយេ មេទោ គណ្ហិ ឧប្បជ្ជេយ្យ។ សោ តេន រោគេន ទុក្ខិតោ ឧបទ្ទវោ បរិមុច្ចិតុកាមោ កិសក្កំ សល្លកត្តំ អាមន្តាបេយ្យ។ តស្ស វចនំ សោ កិសក្កោ សល្លកត្តោ សម្បដិច្ឆិត្វា តស្ស រោគស្ស ឧទ្ធរណាយ ឧបករណំ ឧបដ្ឋាបេយ្យ, សត្តកំ

តិខិណំ កវេយ្យ, យមកសលាកា [ទហនសលាកំ (ក.)] អគ្គិម្ហិ បក្ខិបេយ្យ, ខារលវណំ និសទាយ បិសាបេយ្យ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តស្ស អាតុរស្ស តិខិណសត្តកច្ឆេទនេន យមកសលាកាទហនេន ខារលោណប្បវេសនេន តាសោ ឧប្បជ្ជេយ្យា''តិ? ''អាម កន្តេ''តិ។ ''ឥតិ, មហារាជ, តស្ស អាតុរស្ស រោគា មុច្ចិតុកាមស្សាបិ វេទនាកយា សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និរយា មុច្ចិតុកាមានម្បិ នេរយិកានំ សត្តានំ មរណកយា សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតិ។

''ឥធ, មហារាជ, បុរិសោ ឥស្សរាបរាធិកោ ពទ្ធោ សង្ខលិកពន្ធនេន គព្ភេ បក្ខិត្តោ បរិមុច្ចិតុកាមោ អស្ស, តមេនំ សោ ឥស្សរោ មោចេតុកាមោ បក្កោសាបេយ្យ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តស្ស ឥស្សរាបរាធិកស្ស បុរិសស្ស 'កតទោសោ អហ'ន្តិ ជានន្តស្ស ឥស្សរទស្សនេន សន្តាសោ ឧប្បជ្ជេយ្យា''តិ? ''អាម កន្តេ''តិ។ ''ឥតិ, មហារាជ, តស្ស ឥស្សរាបរាធិកស្ស បុរិសស្ស បរិមុច្ចិតុកាមស្សាបិ ឥស្សរកយា សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និរយា មុច្ចិតុកាមានម្បិ នេរយិកានំ សត្តានំ មរណកយា សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតី''តិ។

''អបរម្បិ, កន្តេ, ឧត្តរិ ការណំ ព្រូហិ, យេនាហំ ការណេន ឱកប្បេយ្យ''ន្តិ។ ''ឥធ, មហារាជ, បុរិសោ ទដ្ឋវិសេន អាសីវិសេន ទដ្ឋោ កវេយ្យ, សោ តេន វិសវិការេន បតេយ្យ ឧប្បតេយ្យ វដ្ដេយ្យ បវដ្ដេយ្យ, អថញ្ញតរោ បុរិសោ ពលវន្តេន មន្តបទេន តំ ទដ្ឋវិសំ អាសីវិសំ អានេត្វា តំ ទដ្ឋវិសំ បច្ចាចមាបេយ្យ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តស្ស វិសគតស្ស បុរិសស្ស តស្មិំ ទដ្ឋវិសេ សប្បេ សោត្តិហេតុ ឧបគច្ឆន្តេ សន្តាសោ ឧប្បជ្ជេយ្យា''តិ? ''អាម កន្តេ''តិ។ ឥតិ, មហារាជ, តថារូបេ អហិម្ហិ សោត្តិហេតុបិ ឧបគច្ឆន្តេ តស្ស សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និរយា មុច្ចិតុកាមានម្បិ នេរយិកានំ សន្តានំ មរណកយា សន្តាសោ ឧប្បជ្ជតិ។ អនិដ្ឋំ, មហារាជ, សព្ពសត្តានំ មរណំ, តស្មា នេរយិកា សត្តា និរយា បរិមុច្ចិតុកាមាបិ មច្ចុនោ ភាយន្តី''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

មច្ចុកាយនាកាយនបញ្ហោ តតិយោ។

៤. មច្ចុបាសមុត្តិបញ្ហោ

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា –

‘‘‘‘ន អន្តលិក្ខេ ន សមុទ្ទមជ្ឈេ, ន បព្ពតានំ វិវរំ បវិស្ស;

ន វិជ្ជតី សោ ជគតិប្បទេសោ, យត្ថដ្ឋិតោ មុច្ចេយ្យ មច្ចុបាសា’តិ។

‘‘បុន ភគវតា បវិត្តា ច ឧទ្ទិដ្ឋា។ សេយ្យថិទំ, រតនសុត្តំ មេត្តសុត្តំ ខន្ធបរិត្តំ មោរបរិត្តំ ធជគ្គបរិត្តំ អាដានាដិយបរិត្តំ អង្គុលិមាលបរិត្តំ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, អាកាសគតោបិ សមុទ្ទមជ្ឈគតោបិ បាសាទកុដិលេណគុហាបព្ភារទរិពិលគិរិ វិវរបព្ពតន្តរគតោបិ ន មុច្ចតិ មច្ចុបាសា, តេន ហិ បរិត្តកម្មំ មិច្ឆា។ យទិ បរិត្តករណេន មច្ចុបាសា បរិមុត្តិ ភវតិ, តេន ហិ ‘ន អន្តលិក្ខេ...បេ.... មច្ចុបាសា’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ គណ្ឋិតោបិ គណ្ឋិតរោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘ន អន្តលិក្ខេ...បេ.... មច្ចុបាសា’តិ, បរិត្តា ច ភគវតា ឧទ្ទិដ្ឋា, តញ្ច បន សាវសេសាយុកស្ស វយសម្បន្នស្ស អបេតកម្មាវរណស្ស, នត្ថិ, មហារាជ, ខីណាយុកស្ស បិតិយា កិរិយា វា ឧបក្កមោ វា។

‘‘យថា មហារាជ មតស្ស រុក្ខស្ស សុក្ខស្ស កោឡាបស្ស និស្នេហស្ស ឧបរុទ្ធជីវិតស្ស គតាយុសង្ខារស្ស កុម្ភសហស្សេនបិ ឧទកេ អាកិរន្តេ អល្លត្តំ វា បល្លវិតហរិតភាវោ វា ន ភវេយ្យ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភេសជ្ជបរិត្តកម្មេន នត្ថិ ខីណាយុកស្ស បិតិយា កិរិយា វា ឧបក្កមោ វា, យានិ តានិ, មហារាជ, មហិយា ឱសធានិ ភេសជ្ជានិ, តានិបិ ខីណាយុកស្ស អកិច្ចករានិ ភវន្តិ។ សាវសេសាយុកំ, មហារាជ, វយសម្បន្នំ អបេតកម្មាវរណំ បរិត្តំ រក្ខតិ

គោបេតិ, តស្សត្ថាយ កគវតា បវិត្តា ឧទ្ទិដ្ឋា។

‘‘យថា, មហារាជ, កស្សកោ បរិបក្កេ ធញ្ញេ មតេ សស្សនាឡេ ឧទកប្បវេសនំ វារេយ្យ, យំ បន សស្សំ តរុណំ មេឃសន្និភំ វយសម្បន្នំ, តំ ឧទកវឌ្ឍិយា វឌ្ឍតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ខីណាយុកស្ស កេសជ្ជបវិត្តកិរិយា ឋបិតា បដិក្ខិត្តា, យេ បន តេ មនុស្សា សារវសេសាយុកា វយសម្បន្នា, តេសំ អត្ថាយ បវិត្តកេសជ្ជានិ កណិតានិ, តេ បវិត្តកេសជ្ជេហិ វឌ្ឍន្តី’’តិ។

‘‘យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ខីណាយុកោ មរតិ, សារវសេសាយុកោ ជីវតិ, តេន ហិ បវិត្តកេសជ្ជានិ និរត្ថកានិ ហោន្តី’’តិ? ‘‘ទិដ្ឋបុព្ពោ បន តយា, មហារាជ, កោចិ ពោគោ កេសជ្ជេហិ បដិនិវត្តិតោ’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, អនេកសតានិ ទិដ្ឋានី’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, ‘បវិត្តកេសជ្ជកិរិយា និរត្ថកា’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា ភវតី’’តិ។

‘‘ទិស្សន្តិ, ភន្តេ នាគសេន, វេជ្ជានំ ឧបក្កមា កេសជ្ជបានានុលេបា, តេន តេសំ ឧបក្កមេន ពោគោ បដិនិវត្តតី’’តិ។ ‘‘បរិត្តានម្បិ, មហារាជ, បវត្តីយមានានំ សទ្ទោ សុយ្យតិ, ជិវ្ហា សុក្ខតិ, ហទយំ ព្យាវដ្តតិ, កណ្ឋោ អាតុរតិ។ តេន តេសំ បវត្តេន សព្ពេ ព្យាធយោ រូបសមន្តិ, សព្ពា ឥតិយោ អបគច្ឆន្តីតិ។

‘‘ទិដ្ឋបុព្ពោ បន តយា, មហារាជ, កោចិ អហិនា ទដ្ឋោ មន្តបទេន វិសំ បាតីយមានោ វិសំ ចិក្ខស្សន្តោ ឧទ្ធមជោ អាចមយមានោ’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, អជ្ជេតរហិបិ តំ លោកេ វត្តតី’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, ‘បវិត្តកេសជ្ជកិរិយា និរត្ថកា’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា ភវតិ។ កតបវិត្តញ្ហិ, មហារាជ, បុរិសំ ឌំសិតុកាមោ អហិ ន ឌំសតិ, វិវដំ មុខំ បិទហតិ, ចោរានំ ឧក្ខិត្តលគុឡម្បិ ន សម្ភវតិ, តេ លគុឡំ មុញ្ចិត្វា បេមំ ករោន្តិ, កុបិតោបិ ហត្ថិនាគោ សមាគន្ត្វា ឧបរមតិ, បជ្ជលិតមហាអគ្គិក្ខន្ធោបិ ឧបគន្ត្វា និព្ពាយតិ, វិសំ ហលាហលម្បិ ខាយិតំ អគទំ សម្បជ្ជតិ, អាហារត្ថំ វា ផរតិ, វធកា ហន្តុកាមា ឧបគន្ត្វា ទាសកូតា សម្បជ្ជន្តិ,

អក្កន្តោបិ បាសោ ន សំវរតិ [ន សំចរតិ (សី.)]។

‘‘សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, ‘មោរស្ស កតបរិត្តស្ស សត្តវស្សសតានិ លុទ្ទកោ នាសក្ខិ បាសំ ឧបនេតុំ, អកតបរិត្តស្ស តំ យេវ ទិវសំ បាសំ ឧបនេសី’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, សុយ្យតិ, អព្ភុគ្គតោ សោ សទ្ធោ សទេវកេ លោកេ’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ ‘បរិត្តកេសជ្ជកិរិយា និរត្តកា’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា ភវតិ។

‘‘សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, ‘ទានវោ ករិយំ បរិក្ខន្តោ សមុគ្គេ បក្ខិបិត្វា គិលិត្វា កុច្ឆិនា បរិហរតិ, អថេកោ វិជ្ជាធរោ តស្ស ទានវស្ស មុខេន បវិសិត្វា តាយ សទ្ធិំ អការមតិ, យទា សោ ទានវោ អញ្ញាសិ, អថ សមុគ្គំ វមិត្វា វិវរិ, សហ សមុគ្គេ វិវដេ វិជ្ជាធរោ យថាកាមំ [យេន កាមំ (ក.)] បក្កាមី’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, សុយ្យតិ, អព្ភុគ្គតោ សោបិ សទ្ធោ សទេវកេ លោកេ’’តិ។ ‘‘ននុ សោ, មហារាជ, វិជ្ជាធរោ បរិត្តពលេន [មន្តពលេន (?)] គហណា មុត្តោ’’តិ។ ‘‘អាម កន្តេ’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, អត្ថិ បរិត្តពលំ។

‘‘សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, ‘អបរោបិ វិជ្ជាធរោ ពារាណសិរញ្ញោ អន្តេបុរេ មហេសិយា សទ្ធិំ សម្បទុដ្ឋោ [សំសដ្ឋោ (សី.)] គហណប្បត្តោ សមានោ ខណេន អទស្សនំ គតោ មន្តពលេនា’’តិ។ ‘‘អាម, កន្តេ, សុយ្យតី’’តិ។ ‘‘ននុ សោ, មហារាជ, វិជ្ជាធរោ បរិត្តពលេន គហណា មុត្តោ’’តិ? ‘‘អាម កន្តេ’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, អត្ថិ បរិត្តពល’’ន្តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘កិំ សព្ពេ យេវ បរិត្តំ រក្ខតី’តិ? ‘‘ឯកច្ចេ, មហារាជ, រក្ខតិ, ឯកច្ចេ ន រក្ខតី’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, បរិត្តំ ន សព្ពត្ថិក’’ន្តិ? ‘‘អបិ នុ ខោ, មហារាជ, កោជនំ សព្ពេសំ ជីវិតំ រក្ខតី’’តិ? ‘‘ឯកច្ចេ, កន្តេ, រក្ខតិ, ឯកច្ចេ ន រក្ខតី’’តិ។ ‘‘កិំ ការណា’’តិ។ ‘‘យតោ, កន្តេ, ឯកច្ចេ តំ យេវ កោជនំ អតិកុញ្ជិត្វា វិសូចិកាយ មរន្តី’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, កោជនំ ន សព្ពេសំ ជីវិតំ រក្ខតី’’តិ? ‘‘ទ្វីហិ, កន្តេ នាគសេន,

ការណេហិ កោជនំ ជីវិតំ ហរតិ អតិកុត្តេន វា ឧស្មាទុព្ពលតាយ វា, អាយុទទំ, កន្តេ នាគសេន, កោជនំ ទុរុបចារេន ជីវិតំ ហរតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បរិត្តំ ឯកច្ចេ រក្ខតិ, ឯកច្ចេ ន រក្ខតិ។

''តីហិ, មហារាជ, ការណេហិ បរិត្តំ ន រក្ខតិ កម្មាវរណេន, កិលេសាវរណេន, អសទ្ទហនតាយ។ សត្តានុរក្ខណំ, មហារាជ, បរិត្តំ អត្តនា កតេន អារក្ខំ ជហតិ, យថា, មហារាជ, មាតា បុត្តំ កុច្ឆិគតំ បោសេតិ, ហិតេន ឧបចារេន ជនេតិ, ជនយិត្វា អសុចិមលសិង្ឃាណិកមបនេត្វា ឧត្តមវរសុគន្ធំ ឧបលិម្បតិ, សោ អបរេន សមយេន បរេសំ បុត្តេ អក្កោសន្តេ វា បហរន្តេ វា បហារំ ទេតិ។ តេ តស្ស កុជ្ឈិត្វា បរិសាយ អាកឌ្ឍិត្វា តំ គហេត្វា សាមិនោ ឧបនេន្តិ, យទិ បន តស្សា បុត្តោ អបរទ្ធោ ហោតិ វេលាតិវត្តោ។ អថ នំ សាមិនោ មនុស្សា អាកឌ្ឍយមានា ទណ្ឌមុគ្គរជាណុមុដ្ឋីហិ តាឡេន្តិ បោថេន្តិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តស្ស មាតា លភតិ អាកឌ្ឍនបរិកឌ្ឍនំ គាហំ សាមិនោ ឧបនយនំ កាតុ''ន្តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេន, មហារាជា''តិ។ ''អត្តនោ, ភន្តេ, អបរាធេនា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សត្តានំ អារក្ខំ បរិត្តំ អត្តនោ អបរាធេន វញ្ឈំ ករោតី''តិ [ការវេតីតិ (សី.)]។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, សុវិនិច្ឆិតោ បញ្ហោ, គហនំ អគហនំ កតំ, អន្ធការោ អាលោកោ កតោ, វិនិវេឋិតំ ទិដ្ឋិជាលំ, ត្វំ គណិវរបវរមាសជ្ជ''តិ។

មច្ចុបាសមុត្តិបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. ពុទ្ធលាភន្តរាយបញ្ហោ

៥. ''ភន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ 'លាភី តថាគតោ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារាន'ន្តិ។ បុន ច តថាគតោ បញ្ចសាលំ ព្រាហ្មណគាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា កិញ្ចិទេវ អលភិត្វា យថាឆោតេន បត្តេន និក្ខន្តោតិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, តថាគតោ លាភី

ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានំ, តេន ហិ បញ្ចសាលំ ព្រាហ្មណគាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា កិញ្ចិទេវ អលភិត្វា យថាធោតេន បត្តេន និក្ខន្តោតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ បញ្ចសាលំ ព្រាហ្មណគាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា កិញ្ចិទេវ អលភិត្វា យថាធោតេន បត្តេន និក្ខន្តោ, តេន ហិ លាភី តថាគតោ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ សុមហន្តោ ទុន្និព្ពេហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''លាភី, មហារាជ, តថាគតោ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានំ, បញ្ចសាលញ្ច ព្រាហ្មណគាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា កិញ្ចិទេវ អលភិត្វា យថាធោតេន បត្តេន និក្ខន្តោ, តញ្ច បន មារស្ស បាបិមតោ ការណា''តិ។ ''តេន ហិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតោ គណនបថំ វីតិវត្តកប្បេ [គណនបថវីតិវត្តេ កប្បេ (សី.)] អភិសង្ខតំ កុសលំ កិន្តិ និដ្ឋិតំ, អធុនុដ្ឋិតេន មារេន បាបិមតា តស្ស កុសលស្ស ពលវភាគំ [តំ កុសលពលវភាគវិជ្ជារំ (សី.)] កិន្តិ បិហិតំ, តេន ហិ, ភន្តេ នាគសេន, តស្មិំ វត្ថុស្មិំ ទ្វីសុ ឋានេសុ ឧបវាទោ អាគច្ឆតិ, កុសលតោបិ អកុសលំ ពលវតរំ ហោតិ, ពុទ្ធពលតោបិ មារពលំ ពលវតរំ ហោតីតិ, តេន ហិ វុក្ខស្ស មូលតោបិ អគ្គំ ការតរំ ហោតិ, គុណសម្បវិកិណ្ណតោបិ បាបិយំ ពលវតរំ ហោតី''តិ។ ''ន, មហារាជ, តាវតកេន កុសលតោបិ អកុសលំ ពលវតរំ នាម ហោតិ, ន ពុទ្ធពលតោបិ មារពលំ ពលវតរំ នាម ហោតិ។ អបិ ចេត្ថ ការណំ ឥច្ឆិតព្ពំ។

''យថា, មហារាជ, បុរិសោ រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស មធុំ វា មធុបិណ្ឌិកំ វា អញ្ញំ វា ឧបាយនំ អភិហរេយ្យ, តមេនំ រញ្ញោ ទ្វារបាលោ ឯវំ វទេយ្យ 'អកាលោ, ភោ, អយំ រញ្ញោ ទស្សនាយ, តេន ហិ, ភោ, តវ ឧបាយនំ គហេត្វា សីឃសីឃំ បដិនិវត្ត, បុរេ តវ រាជា ទណ្ឌំ ធារេស្សតី'តិ [មា តេ រាជា ទណ្ឌំ ធារេយ្យាតិ (សី.)]។ តតោ សោ បុរិសោ ទណ្ឌភយា តសិតោ ឧព្ពិគ្គោ តំ ឧបាយនំ អាទាយ សីឃសីឃំ បដិនិវត្តេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, រាជា ចក្កវត្តី តាវតកេន ឧបាយនវិកលមត្តកេន ទ្វារបាលតោ ទុព្ពលតរោ នាម

ហោតិ, អញ្ញំ វា បន កិញ្ចិ ឧបាយនំ ន លភេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, ឥស្សាបកតោ សោ, កន្តេ, ទ្វារបាលោ ឧបាយនំ និវារេសិ, អញ្ញេន បន ទ្វារេន សតសហស្សគុណម្បិ វញ្ញោ ឧបាយនំ ឧបេតី''តិ។ ''ឯវមេវំ ខោ, មហារាជ, ឥស្សាបកតោ មារោ បាបិមា បញ្ចសាលកេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ អទ្ទារិសិ, អញ្ញានិ បន អនេកានិ ទេវតាសតសហស្សានិ អមតំ ទិព្ពំ ឱជំ គហេត្វា ឧបគតានិ 'កគវតោ កាយេ ឱជំ ឱទហិស្សាមា'តិ កគវន្តំ នមស្សមានានិ បញ្ជលិកានិ ឋិតានី''តិ។

''ហោតុ, កន្តេ នាគសេន, សុលភា កគវតោ ចត្តារោ បច្ចយា លោកេ ឧត្តមបុរិសស្ស, យាចិតោវ កគវា ទេវមនុស្សោហិ ចត្តារោ បច្ចយេ បរិភុញ្ជតិ, អបិ ច ខោ បន មារស្ស យោ អធិប្បាយោ, សោ តាវតកេន សិទ្ធោ, យំ សោ កគវតោ កោជនស្ស អន្តរាយមកាសិ។ ឯត្ត មេ, កន្តេ, កង្ខា ន ធិជ្ជតិ, វិមតិជាតោហំ តត្ត សំសយបក្ខន្ទោ។ ន មេ តត្ត មានសំ បក្ខន្ទតិ, យំ តថាគតស្ស អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សទេវកេ លោកេ អគ្គបុគ្គលវរស្ស កុសលវរបុញ្ញសម្ភវស្ស អសមសមស្ស អនុបមស្ស អប្បដិសមស្ស ឆវកំ លាមកំ បរិត្តំ បាបំ អនរិយំ វិបន្នំ មារោ លាភន្តរាយមកាសី''តិ។

''ចត្តារោ ខោ, មហារាជ, អន្តរាយា អទិដ្ឋន្តរាយោ ឧទ្ទិស្ស កតន្តរាយោ ឧបក្ខដន្តរាយោ បរិភោគន្តរាយោតិ។ តត្ថ កតមោ អទិដ្ឋន្តរាយោ? អនោទិស្ស អទស្សនេន អនកិសង្ខតំ កោចិ អន្តរាយំ ករោតិ 'កិំ បរស្ស ទិន្នេនា'តិ, អយំ អទិដ្ឋន្តរាយោ នាម។

''កតមោ ឧទ្ទិស្ស កតន្តរាយោ? ឥធេកច្ចំ បុគ្គលំ ឧបទិសិត្វា ឧទ្ទិស្ស ភោជនំ បដិយត្តំ ហោតិ, តំ កោចិ អន្តរាយំ ករោតិ, អយំ ឧទ្ទិស្ស កតន្តរាយោ នាម។

''កតមោ ឧបក្ខដន្តរាយោ? ឥធ យំ កិញ្ចិ ឧបក្ខដំ ហោតិ អប្បដិគ្គហិតំ, តត្ថ កោចិ អន្តរាយំ ករោតិ, អយំ ឧបក្ខដន្តរាយោ នាម។

‘‘កតមោ បរិភោគន្តពយោ? ឥធ យំ កិញ្ចិ បរិភោគំ, តត្ត កោចិ អន្តពយំ ករោតិ, អយំ បរិភោគន្តពយោ នាម។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ចត្តារោ អន្តពយា។

‘‘យំ បន មារោ បាបិមា បញ្ចសាលកេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ អទ្ទាវិសិ, តំ នេវ កគវតោ បរិភោគំ ន ឧបក្ខដំ ន ឧទ្ទិស្សកតំ, អនាគតំ អសម្បត្តំ អទស្សនេន អន្តពយំ កតំ, តំ បន នេកស្ស កគវតោ យេវ, អថ ខោ យេ តេ តេន សមយេន និក្ខន្តា អព្ភាគតា, សព្ពេបិ តេ តំ ទិវសំ កោជនំ ន លភិំសុ, នាហំ តំ, មហារាជ, បស្សាមិ សទេវកេ លោកេ សមារកេ សព្រហ្មកេ សស្សមណព្រាហ្មណិយា បជាយ សទេវមនុស្សាយ, យោ តស្ស កគវតោ ឧទ្ទិស្ស កតំ ឧបក្ខដំ បរិភោគំ អន្តពយំ ករេយ្យ។ សចេ កោចិ ឥស្សាយ ឧទ្ទិស្ស កតំ ឧបក្ខដំ បរិភោគំ អន្តពយំ ករេយ្យ, ផលេយ្យ តស្ស មុទ្ធា សតធា វា សហស្សធា វា។

‘‘ចត្តារោមេ, មហារាជ, តថាគតស្ស កេនចិ អនាររណីយា គុណា។ កតមេ ចត្តារោ? លាភោ, មហារាជ, កគវតោ ឧទ្ទិស្ស កតោ ឧបក្ខដោ ន សក្កា កេនចិ អន្តពយំ កាតុំ; សរីរានុគតា, មហារាជ, កគវតោ ព្យាមប្បភា ន សក្កា កេនចិ អន្តពយំ កាតុំ; សព្ពញ្ញុតំ, មហារាជ, កគវតោ ញាណរតនំ ន សក្កា កេនចិ អន្តពយំ កាតុំ; ជីវិតំ, មហារាជ, កគវតោ ន សក្កា កេនចិ អន្តពយំ កាតុំ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ចត្តារោ តថាគតស្ស កេនចិ អនាររណីយា គុណា, សព្ពេបេតេ, មហារាជ, គុណា ឯករសា អរោគា អកុប្បា អបរូបក្កមា អផុសានិ កិរិយានិ។ អទស្សនេន, មហារាជ, មារោ បាបិមា និលីយិត្វា បញ្ចសាលកេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ អទ្ទាវិសិ។

‘‘យថា, មហារាជ, រញ្ញោ បច្ចន្តេ ទេសេ វិសមេ អទស្សនេន និលីយិត្វា ចោរា បន្តំ ទូសេន្តិ។ យទិ បន រាជា តេ ចោរេ បស្សេយ្យ, អបិ នុ ខោ តេ ចោរា សោត្ថិំ លភេយ្យុ’’ន្តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, ផរសុនា ផាលាបេយ្យ សតធា វា សហស្សធា វា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អទស្សនេន មារោ បាបិមា និលីយិត្វា បញ្ចសាលកេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ អទ្ទាវិសិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ឥត្តី សបតិកា អទស្សនេន និលីយិត្វា បរបុរិសំ សេវតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អទស្សនេន មារោ បាបិមា និលីយិត្វា បញ្ចសាលកេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ អន្វាវិសិ។ យទិ, មហារាជ, ឥត្តី សាមិកស្ស សម្មុខា បរបុរិសំ សេវតិ, អបិ នុ ខោ សា ឥត្តី សោត្ថឹ លភេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, ហានេយ្យាបិ តំ, ភន្តេ, សាមិកោ វធេយ្យាបិ ពន្ធេយ្យាបិ ទាសិត្តំ វា ឧបនេយ្យា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អទស្សនេន មារោ បាបិមា និលីយិត្វា បញ្ចសាលកេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ អន្វាវិសិ។ យទិ, មហារាជ, មារោ បាបិមា ភគវតោ ឧទ្ធិស្ស កតំ ឧបក្ខដំ បរិភោគំ អន្តរាយំ ករេយ្យ, ផលេយ្យ តស្ស មុទ្ធា សតធា វា សហស្សធា វា’’តិ។ ‘‘ឯវមេតំ, ភន្តេ នាគសេន, ចោរិកាយ កតំ មារេន បាបិមតា, និលីយិត្វា មារោ បាបិមា បញ្ចសាលកេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ អន្វាវិសិ។ សចេ សោ, ភន្តេ, មារោ បាបិមា ភគវតោ ឧទ្ធិស្ស កតំ ឧបក្ខដំ បរិភោគំ អន្តរាយំ ករេយ្យ, មុទ្ធា វាស្ស ផលេយ្យ សតធា វា សហស្សធា វា, ការោ វាស្ស កុសមុដ្ឋិ វិយ វិកិរេយ្យ, សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ពុទ្ធលាភន្តរាយបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. *អបុញ្ញបញ្ហោ*

៦. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘យោ អជានន្តោ បាណាតិបាតំ ករោតិ, សោ ពលវតរំ អបុញ្ញំ បសវតី’តិ។ បុន ច ភគវតា វិនយបញ្ញត្តិយា កណិតំ ‘អនាបត្តិ អជានន្តស្សា’តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, អជានិត្វា បាណាតិបាតំ ករោន្តោ ពលវតរំ អបុញ្ញំ បសវតិ, តេន ហិ ‘អនាបត្តិ អជានន្តស្សា’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ អនាបត្តិ អជានន្តស្ស, តេន ហិ ‘អជានិត្វា បាណាតិបាតំ ករោន្តោ ពលវតរំ អបុញ្ញំ បសវតី’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ ទុរុត្តរោ ទុរតិក្កមោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'យោ អជានន្តោ បាណាតិបាតំ ករោតិ, សោ ពលវតរំ អបុញ្ញំ បសវតី'តិ។ បុន ច វិនយបញ្ញត្តិយា ភគវតា កណិតំ 'អនាបត្តិ អជានន្តស្សា'តិ។ តត្ត អត្តន្តរំ អត្ថិ។ កតមំ អត្តន្តរំ ? អត្ថិ, មហារាជ, អាបត្តិ សញ្ញាវិមោក្ខា, អត្ថិ អាបត្តិ នោសញ្ញាវិមោក្ខា។ យាយំ, មហារាជ, អាបត្តិ សញ្ញាវិមោក្ខា, តំ អាបត្តិំ អារព្ភ ភគវតា កណិតំ 'អនាបត្តិ អជានន្តស្សា''តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

អបុញ្ញបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. កិក្ខុសង្ឃបរិហរណបញ្ហោ

៧. ''ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា 'តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ន ឯវំ ហោតិ ''អហំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សាមី''តិ វា, ''មមុទ្ទេសិកោ កិក្ខុសង្ឃោ''តិ វា'តិ។ បុន ច មេត្តេយ្យស្ស ភគវតោ សភាវគុណំ បរិទីបយមានេន ភគវតា ឯវំ ភណិតំ ''សោ អនេកសហស្សំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សតិ, សេយ្យថាបិ អហំ ឯតរហិ អនេកសតំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរាមី''តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ 'តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ន ឯវំ ហោតិ ''អហំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សាមី''តិ វា, ''មមុទ្ទេសិកោ កិក្ខុសង្ឃោ''តិ វា'តិ, តេន ហិ អនេកសតំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរាមីតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន ភណិតំ 'សោ អនេកសហស្សំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សតិ, សេយ្យថាបិ អហំ ឯតរហិ អនេកសតំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរាមី'តិ, តេន ហិ តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ន ឯវំ ហោតិ 'អហំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សាមី'តិ វា, 'មមុទ្ទេសិកោ កិក្ខុសង្ឃោ'តិ វាតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា, អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'តថាគតស្ស ខោ, អានន្ទ, ន ឯវំ ហោតិ ''អហំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សាមី''តិ វា, ''មមុទ្ទេសិកោ កិក្ខុសង្ឃោ''តិ វា'តិ។ បុន ច មេត្តេយ្យស្សាបិ

កតវតោ សការគុណំ បរិទីបយមានេន កតវតា កណិតំ ‘សោ អនេកសហស្សំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សតិ, សេយ្យថាបិ អហំ ឯតរហិ អនេកសតំ កិក្ខុសង្ឃំ បរិហរាមី’តិ។ ឯតស្មិញ្ច, មហារាជ, បញ្ហេ ឯកោ អត្ថោ សារវសេសោ, ឯកោ អត្ថោ និរវសេសោ។ ន, មហារាជ, តថាគតោ បរិសាយ អនុគាមិកោ, បរិសា បន តថាគតស្ស អនុគាមិកា។ សម្មុតិ, មហារាជ, ឯសា ‘អហ’ន្តិ ‘មមា’តិ, ន បរមត្ថោ ឯសោ, វិគតំ, មហារាជ, តថាគតស្ស បេមំ, វិគតោ សិនេហោ, ‘មយ្ហ’ន្តិបិ តថាគតស្ស គហណំ នត្ថិ, ឧបាទាយ បន អវស្សយោ ហោតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, បថវី កូមដ្ឋានំ សត្តានំ បតិដ្ឋា ហោតិ ឧបស្សយំ, បថវិដ្ឋា ចេតេ សត្តា, ន ច មហាបថវិយា ‘មយ្ហេតេ’តិ អបេក្ខា ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ សព្ពសត្តានំ បតិដ្ឋា ហោតិ ឧបស្សយំ, តថាគតដ្ឋា [តថាគតបតិដ្ឋា ឯវ (សី.)] ចេតេ សត្តា, ន ច តថាគតស្ស ‘មយ្ហេតេ’តិ អបេក្ខា ហោតិ។ យថា វា បន, មហារាជ, មហតិមហាមេឃោ អភិវស្សន្តោ តិណរុក្ខបសុមនុស្សានំ វុឌ្ឍិំ ទេតិ សន្តតិំ អនុបាលេតិ។ វុដ្ឋូបជីវិនោ ចេតេ សត្តា សព្ពេ, ន ច មហាមេឃស្ស ‘មយ្ហេតេ’តិ អបេក្ខា ហោតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ សព្ពសត្តានំ កុសលធម្មេ ជនេតិ អនុបាលេតិ, សត្ថូបជីវិនោ ចេតេ សត្តា សព្ពេ, ន ច តថាគតស្ស ‘មយ្ហេតេ’តិ អបេក្ខា ហោតិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? អត្តានុទិដ្ឋិយា បហីនត្តា’’តិ។

‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, សុនិព្ពេឋិតោ បញ្ហោ ពហុវិធេហិ ការណេហិ, គម្ភីរោ ឧត្តានីកតោ, គណ្ឋិ កិន្នោ, គហនំ អគហនំ កតំ, អន្ធការោ អាលោកោ កតោ, កគ្គា បវរាទា, ជិនបុត្តានំ ចក្ខុំ ឧប្បាទិត’’ន្តិ។

កិក្ខុសង្ឃបរិហរណបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. អកេជ្ជបរិសបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘តថាគតោ អកេជ្ជបរិសោ’តិ, បុន ច កណាថ ‘ទេវទត្តេន ឯកប្បហារំ បញ្ច កិក្ខុសតានិ កិន្នានី’តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ អកេជ្ជបរិសោ, តេន ហិ ទេវទត្តេន ឯកប្បហារំ បញ្ច កិក្ខុសតានិ កិន្នានីតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ទេវទត្តេន ឯកប្បហារំ បញ្ច កិក្ខុសតានិ កិន្នានិ, តេន ហិ ‘តថាគតោ អកេជ្ជបរិសោ’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, គម្ភីរោ ទុទ្ទិវេបិយោ, គណ្ហិតោបិ គណ្ហិតរោ, ឯត្ថាយំ ជនោ អាវដោ និវុតោ ឱវុតោ បិហិតោ បរិយោនទ្ធោ, ឯត្ថ តវ ញាណពលំ ទស្សេហិ បរវាទេសូ’’តិ។

‘‘អកេជ្ជបរិសោ, មហារាជ, តថាគតោ, ទេវទត្តេន ច ឯកប្បហារំ បញ្ច កិក្ខុសតានិ កិន្នានិ, តញ្ច បន កេទកស្ស ពលេន, កេទកេ វិជ្ជមានេ នត្ថិ, មហារាជ, អកេជ្ជំ នាម។ កេទកេ សតិ មាតាបិ បុត្តេន កិជ្ជតិ, បុត្តោបិ មាតរា កិជ្ជតិ, បិតាបិ បុត្តេន កិជ្ជតិ, បុត្តោបិ បិតរា កិជ្ជតិ, ភាតាបិ កគិនិយា កិជ្ជតិ, កគិនីបិ ភាតរា កិជ្ជតិ, សហាយោបិ សហាយេន កិជ្ជតិ, នារាបិ នានាទារុសង្ឃដិតា ឩមិវេគសម្បហារេន កិជ្ជតិ, រុក្ខោបិ មធុកប្បសម្បន្នផលោ អនិលពលវេគាភិហតោ កិជ្ជតិ, សុវណ្ណម្បិ ជាតិមន្តំ [ជាតរូបម្បិ (សី.)] លោហេន កិជ្ជតិ។ អបិ ច, មហារាជ, នេសោ អធិប្បាយោ វិញ្ញូនំ, នេសោ ពុទ្ធានំ អធិមុត្តិ, នេសោ បណ្ឌិតានំ ឆន្ទោ ‘តថាគតោ កេជ្ជបរិសោ’តិ។ អបិ ចេត្ថ ការណំ អត្ថិ, យេន ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘អកេជ្ជបរិសោ’តិ។ កតមំ ឯត្ថ ការណំ? តថាគតស្ស, មហារាជ, កតេន អទានេន វា អប្បិយវចនេន វា អនត្ថចរិយាយ វា អសមានត្តតាយ វា យតោ កុតោចិ ចរិយំ ចរន្តស្សបិ បរិសា កិន្នាតិ ន សុតបុព្ពំ, តេន ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘អកេជ្ជបរិសោ’តិ។ តយាបេតំ, មហារាជ, ញាតព្ពំ ‘អត្ថិ កិញ្ចិ នវង្គេ ពុទ្ធវចនេ សុត្តាគតំ, ឥមិនា នាម ការណេន ពោធិសត្តស្ស កតេន តថាគតស្ស បរិសា កិន្នា’តិ? ‘‘នត្ថិ កន្តេ, នោ ចេតំ លោកេ ទិស្សតិ នោបិ សុយ្យតិ។ សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

អកេជ្ជបរិសបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

អភេជ្ជវគ្គោ ទុតិយោ។

ឥមស្មឹ វគ្គេ អដ្ឋ បញ្ហា។

៣. បណាមិតវគ្គោ

១. សេដ្ឋធម្មបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ កគវតា ‘ធម្មោ ហិ, វាសេដ្ឋ, សេដ្ឋោ ជនេតស្មឹ ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ចា’តិ។ បុន ច ‘ឧបាសកោ គិហី សោតាបន្នោ បិហិតាបាយោ ទិដ្ឋិប្បត្តោ វិញ្ញាតសាសនោ កិកុំ វា សាមណេរំ វា បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតិ បច្ចុដ្ឋេតី’តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, កគវតា កណិតំ ‘ធម្មោ ហិ, វាសេដ្ឋ, សេដ្ឋោ ជនេតស្មឹ ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ចា’តិ, តេន ហិ ‘ឧបាសកោ គិហី សោតាបន្នោ បិហិតាបាយោ ទិដ្ឋិប្បត្តោ វិញ្ញាតសាសនោ កិកុំ វា សាមណេរំ វា បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតិ បច្ចុដ្ឋេតី’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ‘ឧបាសកោ គិហី សោតាបន្នោ បិហិតាបាយោ ទិដ្ឋិប្បត្តោ វិញ្ញាតសាសនោ កិកុំ វា សាមណេរំ វា បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតិ បច្ចុដ្ឋេតិ’, តេន ហិ ‘ធម្មោ ហិ, វាសេដ្ឋ, សេដ្ឋោ ជនេតស្មឹ ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ចាតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ‘ធម្មោ ហិ, វាសេដ្ឋ, សេដ្ឋោ ជនេតស្មឹ ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ចា’តិ, ‘ឧបាសកោ ច គិហី សោតាបន្នោ បិហិតាបាយោ ទិដ្ឋិប្បត្តោ វិញ្ញាតសាសនោ កិកុំ វា សាមណេរំ វា បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតិ បច្ចុដ្ឋេតិ’។ តត្ត បន ការណំ អត្ថិ។ កតមំ តំ ការណំ?

‘‘វីសតិ ខោ បនិមេ, មហារាជ, សមណស្ស សមណករណា ធម្មា ទ្វេ ច លិង្គានិ,

យេហិ សមណោ អភិវាទនបច្ចុដ្ឋានសាមានបូជនារហោ ហោតិ។ កតមេ វីសតិ សមណស្ស សមណករណា ធម្មា ទ្វេ ច លិង្គានិ? សេដ្ឋោ [សេដ្ឋភូមិសយោ (សី. ស្យា.), សេដ្ឋោ យមោ (បី.)] ធម្មាវមោ, អគ្គោ និយមោ, ចាវោ វិហាវោ សំយមោ សំវវោ ខន្តិ សោរច្ចំ ឯកត្តចរិយា ឯកត្តាភិរតិ បដិសល្លានំ ហិរិឱត្តប្បំ វីរិយំ អប្បមាទោ សិក្ខាសមាទានំ [សិក្ខាបធានំ (សី. ស្យា.), សុក្កាវទានំ (ក.)] ឧទ្ទេសោ បរិបុច្ឆា សីលាទិអភិវតិ និវាលយតា សិក្ខាបទបារិបូរិតា, កាសាវធារណំ, កណ្ឌុភាវោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, វីសតិ សមណស្ស សមណករណា ធម្មា ទ្វេ ច លិង្គានិ។ ឯតេ គុណេ កិត្តុ សមាទាយ វត្តតិ, សោ តេសំ ធម្មានំ អនូនត្តា បរិបុណ្ណត្តា សម្បន្នត្តា សមន្នាគតត្តា អសេក្ខភូមិំ អរហន្តភូមិំ ឱក្កមតិ, សេដ្ឋំ ភូមន្តរំ ឱក្កមតិ, អរហត្តាសន្នគតោតិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘‘ខីណាសវេហិ សោ សាមញ្ញំ ឧបគតោ, នត្ថិ មេ សោ សមយោ’តិ [តំ សាមញ្ញ’’ន្តិ (?)] អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘‘អគ្គបរិសំ សោ ឧបគតោ, នាហំ តំ ឋានំ ឧបគតោ’តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘‘លភតិ សោ ជាតិមោក្ខទ្វេសំ សោតុំ, នាហំ តំ លភាមិ សោតុ’ន្តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘‘សោ អញ្ញេ បព្ពាជេតិ ឧបសម្បាទេតិ ជិនសាសនំ វឌ្ឍេតិ, អហមេតំ ន លភាមិ កាតុ’ន្តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘‘អប្បមាណេសុ សោ សិក្ខាបទេសុ សមត្តការី, នាហំ តេសុ វត្តាមី’តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អភិវាទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘‘ឧបគតោ សោ សមណលិង្គំ, ពុទ្ធាធិប្បាយេ ឋិតោ, តេនាហំ លិង្គេន ទូរមបគតោ’តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អកិរិយទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘‘បរូឡ្ហកច្ឆលោមោ សោ អនញ្ជិតអមណ្ឌិតោ អនុលិត្តសីលគន្ធោ, អហំ បន មណ្ឌនវិភូសនាកិរតោ’តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អកិរិយទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, ‘យេ តេ វីសតិ សមណករណា ធម្មា ទ្វេ ច លិង្គានិ, សព្ពេបេតេ ធម្មា កិត្តុស្ស សំវិជ្ជន្តិ, សោ យេវ តេ ធម្មេ ជានតិ, អញ្ញេបិ តត្ត សិក្ខាបេតិ, សោ មេ អាគមោ សិក្ខាបនញ្ច នត្ថី’តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អកិរិយទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ ។

‘‘យថា, មហារាជ, រាជកុមារោ បុរោហិតស្ស សន្តិកេ វិជ្ជំ អធីយតិ, ខត្តិយធម្មំ សិក្ខតិ, សោ អបរេន សមយេន អភិសិត្តោ អាចរិយំ អភិរាទេតិ បច្ចុដ្ឋេតិ ‘សិក្ខាបកោ មេ អយ’ន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ‘កិត្តុ សិក្ខាបកោ វំសធរោ’តិ អរហតិ ឧបាសកោ សោតាបន្នោ កិត្តុំ បុថុជ្ជនំ អភិរាទេតុំ បច្ចុដ្ឋាតុំ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, ឥមិនាបេតំ បរិយាយេន ជានាហិ កិត្តុភូមិយា មហន្តតំ អសមវិបុលការំ។ យទិ, មហារាជ, ឧបាសកោ សោតាបន្នោ អរហត្តំ សច្ឆិករោតិ, ទ្វេ តស្ស គតិយោ ភវន្តិ អនញ្ញា តស្មិំ យេវ ទិវសេ បរិនិព្ពាយេយ្យ វា, កិត្តុភាវំ វា ឧបគច្ឆេយ្យ។ អថលា ហិ សា, មហារាជ, បព្ពជ្ជា, មហតី អច្ចុគ្គតា, យទិទំ កិត្តុភូមី’’តិ។ ‘‘ញាណគតោ, ភន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ សុនិព្ពេឋិតោ ពលវតា អតិពុទ្ធិនា តយា, ន យិមំ បញ្ហំ សមត្ថោ អញ្ញោ ឯវំ វិនិវេឋេតុំ អញ្ញត្រ តវាទិសេន ពុទ្ធិមតា’’តិ។

សេដ្ឋធម្មបញ្ហោ បឋមោ។

២. សព្ពសត្តហិតផរណបញ្ហោ

២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘តថាគតោ សព្ពសត្តានំ អហិតមបនេត្វា ហិតមុបទហតី’តិ។ បុន ច កណាថ អគ្គិក្ខន្ធូបមេ ធម្មបរិយាយេ កញ្ញមានេ ‘សដ្ឋិមត្តានំ កិក្ខូនំ ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គត’ន្តិ។ អគ្គិក្ខន្ធូបមំ, កន្តេ, ធម្មបរិយាយំ ទេសេន្តេន តថាគតេន សដ្ឋិមត្តានំ កិក្ខូនំ ហិតមបនេត្វា អហិតមុបទហិតំ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ សព្ពសត្តានំ អហិតមបនេត្វា ហិតមុបទហតិ, តេន ហិ អគ្គិក្ខន្ធូបមេ ធម្មបរិយាយេ កញ្ញមានេ សដ្ឋិមត្តានំ កិក្ខូនំ ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គតន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ អគ្គិក្ខន្ធូបមេ ធម្មបរិយាយេ កញ្ញមានេ សដ្ឋិមត្តានំ កិក្ខូនំ ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គតំ, តេន ហិ តថាគតោ សព្ពសត្តានំ អហិតមបនេត្វា ហិតមុបទហតីតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘តថាគតោ, មហារាជ, សព្ពសត្តានំ អហិតមបនេត្វា ហិតមុបទហតិ, អគ្គិក្ខន្ធូបមេ ធម្មបរិយាយេ កញ្ញមានេ សដ្ឋិមត្តានំ កិក្ខូនំ ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គតំ, តញ្ច បន ន តថាគតស្ស កតេន, តេសំ យេវ អត្តនោ កតេនា’’តិ។

‘‘យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ អគ្គិក្ខន្ធូបមំ ធម្មបរិយាយំ ន ភាសេយ្យ, អបិ នុ តេសំ ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គច្ឆេយ្យាតិ, ន ហិ, មហារាជ, មិច្ឆាបដិបន្នានំ តេសំ ភគវតោ ធម្មបរិយាយំ សុត្វា បរិឡាហោ កាយេ ឧប្បជ្ជិ, តេន តេសំ បរិឡាហេន ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គត’’ន្តិ។ ‘‘តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតស្សេវ កតេន តេសំ ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គតំ, តថាគតោ យេវ តត្ថ អធិការោ តេសំ នាសនាយ, យថា នាម, កន្តេ នាគសេន, អហិ វម្មិកំ បវិសេយ្យ, អថញ្ញតរោ បំសុកាមោ បុរិសោ វម្មិកំ កិទ្ទិត្វា បំសុំ ហរេយ្យ, តស្ស បំសុហរណេន វម្មិកស្ស សុសិរំ បិទហេយ្យ, អថ តត្ថេវ សោ អស្សាសំ អលភមានោ មរេយ្យ, ននុ សោ, កន្តេ, អហិ តស្ស បុរិសស្ស កតេន មរណប្បត្តោ’’តិ។ ‘‘អាម មហារាជា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ យេវ តត្ថ អធិការោ តេសំ

នាសនាយា''តិ។

''តថាគតោ, មហារាជ, ធម្មំ ទេសយមានោ អនុនយប្បដិយំ ន ករោតិ, អនុនយប្បដិយវិប្បមុត្តោ ធម្មំ ទេសេតិ, ឯវំ ធម្មេ ទេសីយមានេ យេ តត្ត សម្មាបដិបន្នា, តេ ពុជ្ឈន្តិ។ យេ បន មិច្ឆាបដិបន្នា, តេ បតន្តិ។ យថា, មហារាជ, បុរិសស្ស អម្ពំ វា ជម្ពុំ វា មធុកំ វា ចាលយមានស្ស យានិ តត្ត ផលានិ សារានិ ទឡ្ហពន្ធនានិ, តានិ តត្ថេវ អច្ចុតានិ តិដ្ឋន្តិ, យានិ តត្ត ផលានិ បូតិវណ្ណមូលានិ ទុព្ពលពន្ធនានិ, តានិ បតន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ ធម្មំ ទេសយមានោ អនុនយប្បដិយំ ន ករោតិ, អនុនយប្បដិយវិប្បមុត្តោ ធម្មំ ទេសេតិ, ឯវំ ធម្មេ ទេសីយមានេ យេ តត្ត សម្មាបដិបន្នា, តេ ពុជ្ឈន្តិ។ យេ បន មិច្ឆាបដិបន្នា, តេ បតន្តិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, កស្សកោ ធញ្ញំ រោបេតុកាមោ ខេត្តំ កសតិ, តស្ស កសន្តស្ស អនេកសតសហស្សានិ តិណានិ មរន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ បរិបក្កមានសេ សត្តេ ពោធេន្តោ [ពោធេតុំ (សី.)] អនុនយប្បដិយវិប្បមុត្តោ ធម្មំ ទេសេតិ, ឯវំ ធម្មេ ទេសីយមានេ យេ តត្ត សម្មាបដិបន្នា, តេ ពុជ្ឈន្តិ។ យេ បន មិច្ឆាបដិបន្នា, តេ តិណានិ វិយ មរន្តិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, មនុស្សា រសហេតុ យន្តេន ឧច្ឆុំ បីឡយន្តិ, តេសំ ឧច្ឆុំ បីឡយមានានំ យេ តត្ត យន្តមុខគតា កិមយោ, តេ បីឡិយន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ បរិបក្កមានសេ សត្តេ ពោធេន្តោ ធម្មយន្តមភិបីឡយតិ [ធម្មយន្តមតិបីឡយតិ (ក.)], យេ តត្ត មិច្ឆាបដិបន្នា, តេ កិមី វិយ មរន្តី''តិ។

''ននុ, ភន្តេ នាគសេន, តេ ភិក្ខូ តាយ ធម្មទេសនាយ បតិតា''តិ? ''អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តច្ឆកោ រុក្ខំ តច្ឆន្តោ [រក្ខន្តោ (សី. បី.] ឧជុកំ បរិសុទ្ធំ ករោតី''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, វជ្ជនីយំ អបនេត្វា តច្ឆកោ រុក្ខំ ឧជុកំ បរិសុទ្ធំ ករោតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ,

តថាគតោ បរិសំ រក្ខន្តោ ន សក្កោតិ ពោធនេយ្យេ [អពោធនីយេ (ស្យា.)] សត្តេ ពោធេតុំ, មិច្ឆាបដិបន្នេ បន សត្តេ អបនេត្វា ពោធនេយ្យេ សត្តេ ពោធេតិ, អត្តកតេន បន តេ, មហារាជ, មិច្ឆាបដិបន្នា បតន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, កទលី វេឡុ អស្សតរី អត្តជេន [អត្តជេន ផលេន (សី.)] ហញ្ញតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ មិច្ឆាបដិបន្នា, តេ អត្តកតេន ហញ្ញន្តិ បតន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ចោរា អត្តកតេន ចក្ខុប្បាដនំ សូលារោបនំ សីសច្ឆេទនំ បាបុណន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ មិច្ឆាបដិបន្នា, តេ អត្តកតេន ហញ្ញន្តិ បតន្តិ [ជិនសាសនា បតន្តិ (សី. បី.)]។ យេសំ, មហារាជ, សដ្ឋិមត្តានំ កិក្ខូនំ ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គតំ, តេសំ តំ នេវ កគវតោ កតេន, ន បរេសំ កតេន, អថ ខោ អត្តនោ យេវ កតេន។

‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ សព្ពជនស្ស អមតំ ទទេយ្យ, តេ តំ អមតំ អសិត្វា អរោគា ទីឃាយុកា សព្ពីតិតោ [សព្ពីតិយា (សី.)] បរិមុច្ចេយ្យុំ, អថញ្ញតរោ បុរិសោ ទុរុបចារេន តំ អសិត្វា មរណំ បាបុណេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, អមតទាយកោ បុរិសោ តតោនិទានំ កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ ទសសហស្សិយា លោកធាតុយា ទេវមនុស្សានំ អមតំ ធម្មទានំ ទេតិ, យេ តេ សត្តា កញ្ច, តេ ធម្មមតេន ពុជ្ឈន្តិ។ យេ បន តេ សត្តា អកញ្ច, តេ ធម្មមតេន ហញ្ញន្តិ បតន្តិ។ កោជនំ, មហារាជ, សព្ពសត្តានំ ជីវិតំ រក្ខតិ, តមេកច្ចេ កុញ្ជិត្វា វិសូចិកាយ មរន្តិ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, កោជនទាយកោ បុរិសោ តតោនិទានំ កិញ្ចិ អបុញ្ញំ អាបជ្ជេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ ទសសហស្សិយា លោកធាតុយា ទេវមនុស្សានំ អមតំ ធម្មទានំ ទេតិ, យេ តេ សត្តា កញ្ច, តេ ធម្មមតេន ពុជ្ឈន្តិ។ យេ បន តេ សត្តា អកញ្ច, តេ ធម្មមតេន ហញ្ញន្តិ បតន្តី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

សព្ពសត្តហិតផរណបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. វត្តគុយ្ហនិទស្សនបញ្ហោ

៣. ‘‘កន្តេ នាគសេន, កាសិតម្បេតំ តថាគតេន –

‘‘‘កាយេន សំវរោ សាធុ [ជ. ប. ៣៦១], សាធុ វាចាយ សំវរោ;

មនសា សំវរោ សាធុ, សាធុ សព្ពត្ថ សំវរោ’តិ។

‘‘បុន ច តថាគតោ ចតុន្នំ បរិសានំ មជ្ឈេ និសីទិត្វា បុរតោ ទេវមនុស្សានំ សេលស្ស ព្រាហ្មណស្ស កោសោហិតំ វត្តគុយ្ហំ ទស្សេសិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តគវតា កណិតំ ‘កាយេន សំវរោ សាធូ’តិ, តេន ហិ សេលស្ស ព្រាហ្មណស្ស កោសោហិតំ វត្តគុយ្ហំ ទស្សេសីតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ សេលស្ស ព្រាហ្មណស្ស កោសោហិតំ វត្តគុយ្ហំ ទស្សេតិ, តេន ហិ ‘កាយេន សំវរោ សាធូ’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, តគវតា ‘កាយេន សំវរោ សាធូ’តិ, សេលស្ស ច ព្រាហ្មណស្ស កោសោហិតំ វត្តគុយ្ហំ ទស្សិតំ។ យស្ស ខោ, មហារាជ, តថាគតេ កង្ខា ឧប្បន្នា, តស្ស ពោធនត្ថាយ តគវា ឥទ្ធិយា តប្បដិភាគំ កាយំ ទស្សេតិ, សោ យេវ តំ បាដិហារិយំ បស្សតី’’តិ។

‘‘កោ បនេតំ, កន្តេ នាគសេន, សទ្ទហិស្សតិ, យំ បរិសគតោ ឯកោ យេវ តំ គុយ្ហំ បស្សតិ, អវសេសា តត្តេវ វសន្តា ន បស្សន្តីតិ។ ឥង្ឃ មេ ត្វំ តត្ត ការណំ ឧបទិស, ការណេន មំ សញ្ញាបេហី’’តិ។ ‘‘ទិដ្ឋបុព្ពោ បន តយា, មហារាជ, កោចិ ព្យាធិតោ បុរិសោ បរិកិណ្ណោ ញាតិមិត្តេហី’’តិ។ ‘‘អាម កន្តេ’’តិ។ ‘‘អបិ នុ ខោ សា, មហារាជ, បរិសា បស្សតេតំ វេទនំ,

យាយ សោ បុរិសោ វេទនាយ វេទយតី''តិ។ ''ន ហិ កន្តេ, អត្តនា យេវ សោ, កន្តេ, បុរិសោ វេទយតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យស្សេវ តថាគតេ កង្ខា ឧប្បន្នា, តស្សេវ តថាគតោ ពោធនត្ថាយ ឥទ្ធិយា តប្បដិភាគំ កាយំ ទស្សេតិ, សោ យេវ តំ បាដិហារិយំ បស្សតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, កញ្ចិទេវ បុរិសំ ភូតោ អាវិសេយ្យ, អបិ នុ ខោ សា, មហារាជ, បរិសា បស្សតិ តំ ភូតាគមន''ន្តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, សោ យេវ អាតុរោ តស្ស ភូតស្ស អាគមនំ បស្សតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យស្សេវ តថាគតេ កង្ខា ឧប្បន្នា, តស្សេវ តថាគតោ ពោធនត្ថាយ ឥទ្ធិយា តប្បដិភាគំ កាយំ ទស្សេតិ, សោ យេវ តំ បាដិហារិយំ បស្សតី''តិ។

''ទុក្ករំ, កន្តេ នាគសេន, កតវតា កតំ, យំ ឯកស្សបិ អទស្សនីយំ, តំ ទស្សេន្តេនា''តិ។ ''ន, មហារាជ, កតវា គុយ្ហំ ទស្សេសិ, ឥទ្ធិយា បន ធាយំ ទស្សេសី''តិ។ ''ធាយាយបិ, កន្តេ, ទិដ្ឋាយ ទិដ្ឋំ យេវ ហោតិ គុយ្ហំ, យំ ទិស្វា និដ្ឋំ គតោ''តិ។ ''ទុក្ករញ្ហាបិ, មហារាជ, តថាគតោ កពោតិ ពោធនេយ្យេ សត្តេ ពោធេតុំ។ យទិ, មហារាជ, តថាគតោ កិរិយំ ហាបេយ្យ, ពោធនេយ្យា សត្តា ន ពុជ្ឈេយ្យុំ។ យស្មា ច ខោ, មហារាជ, យោគញ្ញូ តថាគតោ ពោធនេយ្យេ សត្តេ ពោធេតុំ, តស្មា តថាគតោ យេន យេន យោគេន ពោធនេយ្យា ពុជ្ឈន្តិ, តេន តេន យោគេន ពោធនេយ្យេ ពោធេតិ។

''យថា, មហារាជ, កិសក្កោ សល្ហកត្តោ យេន យេន កេសជ្ជេន អាតុរោ អរោគោ ហោតិ, តេន តេន កេសជ្ជេន អាតុរំ ឧបសង្កមតិ, វមនីយំ វមេតិ, វិរេចនីយំ វិរេចេតិ, អនុលេបនីយំ អនុលិម្បេតិ, អនុវាសនីយំ អនុវាសេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ យេន យេន យោគេន ពោធនេយ្យា សត្តា ពុជ្ឈន្តិ, តេន តេន យោគេន ពោធេតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, ឥត្តី មូឡ្ហគព្ភា កិសក្កស្ស អទស្សនីយំ គុយ្ហំ ទស្សេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ ពោធនេយ្យេ សត្តេ ពោធេតុំ អទស្សនីយំ គុយ្ហំ ឥទ្ធិយា ធាយំ

ទស្សេសិ។ នត្ថិ, មហារាជ, អទស្សនីយោ នាម ឱកាសោ បុគ្គលំ ឧបាទាយ។ យទិ, មហារាជ, កោចិ កគវតោ ហទយំ ទិស្វា ពុជ្ឈេយ្យ, តស្សបិ កគវា យោគេន ហទយំ ទស្សេយ្យ, យោគញ្ញូ, មហារាជ, តថាគតោ ទេសនាកុសលោ។

''នន្ទ, មហារាជ, តថាគតោ ថេរស្ស នន្ទស្ស អធិមុត្តិំ ជានិត្វា តំ ទេវកវនំ នេត្វា ទេវកញ្ញាយោ ទស្សេសិ 'ឥមិនាយំ កុលបុត្តោ ពុជ្ឈិស្សតី'តិ, តេន ច សោ កុលបុត្តោ ពុជ្ឈិ។ ឥតិ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ អនេកបរិយាយេន សុកនិមិត្តំ ហីឡេន្តោ គរហន្តោ ជិគុច្ឆន្តោ តស្ស ពោធនហេតុ កកុដបាទិនិយោ អច្ឆរាយោ ទស្សេសិ។ ឯវម្បិ តថាគតោ យោគញ្ញូ ទេសនាកុសលោ។

''បុន ចបរំ, មហារាជ, តថាគតោ ថេរស្ស ចូឡបន្ថកស្ស កាតវា និក្កឌ្ឍិតស្ស ទុក្ខិតស្ស ទុម្មនស្ស ឧបគន្ត្វា សុខុមំ ចោឡខណ្ឌំ អទាសិ 'ឥមិនាយំ កុលបុត្តោ ពុជ្ឈិស្សតី'តិ, សោ ច កុលបុត្តោ តេន ការណេន ជិនសាសនេ វសីការំ បាបុណិ។ ឯវម្បិ, មហារាជ, តថាគតោ យោគញ្ញូ ទេសនាកុសលោ។

''បុន ចបរំ, មហារាជ, តថាគតោ ព្រាហ្មណស្ស មោឃរាជស្ស យាវ តតិយំ បញ្ចំ បុដ្ឋោ ន ព្យាកាសិ 'ឯវមិមស្ស កុលបុត្តស្ស មានោ ឧបសមិស្សតិ, មានូបសមា អកិសមយោ កវិស្សតី'តិ, តេន ច តស្ស កុលបុត្តស្ស មានោ ឧបសមិ, មានូបសមា សោ ព្រាហ្មណោ ឆសុ អភិញ្ញាសុ វសីការំ បាបុណិ។ ឯវម្បិ, មហារាជ, តថាគតោ យោគញ្ញូ ទេសនាកុសលោ''តិ។

''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, សុនិព្ពេឋិតោ បញ្ហោ ពហុវិធេហិ ការណេហិ, គហនំ អគហនំ កតំ, អន្ធការេ អាលោកោ កតោ, គណ្ឋិ កិន្នោ, កគ្គា បវរាទា, ជិនបុត្តានំ ចក្ខុំ តយា ឧប្បាទិតំ, និប្បដិកានា តិត្ថិយា, ត្វំ គណិវរបវរមាសជ្ជ''តិ។

វត្តគុយ្ហនិទស្សនបញ្ហោ តតិយោ។

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា ‘បរិសុទ្ធវចីសមាចារោ អាវុសោ តថាគតោ, នត្ថិ តថាគតស្ស វចីទុច្ចរិតំ, យំ តថាគតោ រក្ខេយ្យ ‘មា មេ ឥទំ បរោ អញ្ញាសី’តិ។ បុន ច តថាគតោ ថេរស្ស សុទិន្នស្ស កលន្ទបុត្តស្ស អបរាធេ បារាជិកំ បញ្ញបេន្តោ ផរុសាហិ វាចាហិ មោឃបុរិសវាទេន សមុទាចរិ, តេន ច សោ ថេរោ មោឃបុរិសវាទេន មង្កុចិត្តវសេន រុន្ធិតត្តា វិប្បដិសារី នាសក្ខិ អរិយមគ្គំ បដិវិជ្ឈិតុំ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, បរិសុទ្ធវចីសមាចារោ តថាគតោ, នត្ថិ តថាគតស្ស វចីទុច្ចរិតំ, តេន ហិ តថាគតេន ថេរស្ស សុទិន្នស្ស កលន្ទបុត្តស្ស អបរាធេ មោឃបុរិសវាទេន សមុទាចិណ្ណន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ភគវតា ថេរស្ស សុទិន្នស្ស កលន្ទបុត្តស្ស អបរាធេ មោឃបុរិសវាទេន សមុទាចិណ្ណំ, តេន ហិ បរិសុទ្ធវចីសមាចារោ តថាគតោ, នត្ថិ តថាគតស្ស វចីទុច្ចរិតន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា ‘បរិសុទ្ធវចីសមាចារោ អាវុសោ តថាគតោ, នត្ថិ តថាគតស្ស វចីទុច្ចរិតំ, យំ តថាគតោ រក្ខេយ្យ ‘មា មេ ឥទំ បរោ អញ្ញាសី’តិ។ អាយស្មតោ ច សុទិន្នស្ស កលន្ទបុត្តស្ស អបរាធេ បារាជិកំ បញ្ញបេន្តេន ភគវតា មោឃបុរិសវាទេន សមុទាចិណ្ណំ, តញ្ច បន អទុដ្ឋចិត្តេន អសារម្ភេន យាថាវលក្ខណេន។ កិញ្ច តត្ថ យាថាវលក្ខណំ, យស្ស, មហារាជ, បុគ្គលស្ស ឥមស្មិំ អត្តភាវេ ចតុសច្ចាភិសមយោ ន ហោតិ, តស្ស បុរិសត្តនំ មោឃំ អញ្ញំ កយិរមានំ អញ្ញេន សម្ភវតិ, តេន វុច្ចតិ ‘មោឃបុរិសោ’តិ។ ឥតិ, មហារាជ, ភគវតា អាយស្មតោ សុទិន្នស្ស កលន្ទបុត្តស្ស សតាវវចនេន សមុទាចិណ្ណំ, នោ អភូតវាទេនា’’តិ។

‘‘សភាវម្បិ, កន្តេ នាគសេន, យោ អក្កោសន្តោ ភណតិ, តស្ស មយំ កហាបណំ ទណ្ឌំ ធារេម, អបរាធោ យេវ សោ វត្តុំ និស្សាយ វិសុំ ភោហារំ អាចរន្តោ អក្កោសតី’’តិ។ ‘‘អត្ថិ បន,

មហារាជ, សុតបុព្ពំ តយា ខលិតស្ស អភិវាទនំ វា បច្ចុដ្ឋានំ វា សក្ការំ វា ឧបាយនានុប្បទានំ វា''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, យតោ កុតោចិ យត្ត កត្តចិ ខលិតោ, សោ បរិភាសនារហោ ហោតិ តជ្ជនារហោ, ឧត្តមង្គម្ហិស្ស ឆិទ្ទន្តិ ហនន្តិបិ ពន្ធន្តិបិ ឃាតេន្តិបិ ឈាបេន្តិបី''តិ [ជាបេន្តិបីតិ (សី. បី.)]។ ''តេន ហិ, មហារាជ, ភគវតា កិរិយា យេវ កតា, នោ អកិរិយា''តិ។

''កិរិយម្បិ, ភន្តេ នាគសេន, កុរុមានេន បតិរូបេន កាតព្ពំ អនុច្ឆវិកេន, សវនេនបិ, ភន្តេ នាគសេន, តថាគតស្ស សទេវកោ លោកោ ឱត្តប្បតិ ហិរិយតិ កិយ្យោ ទស្សនេន តតុត្តរិ ឧបសង្កមនេន បយិរុបាសនេនា''តិ។ ''អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តិកិច្ឆកោ អភិសន្នេ កាយេ កុបិតេ ទោសេ សិនេហនីយានិ ភេសជ្ជានិ ទេតី''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, តិណ្ណានិ លេខនីយានិ ភេសជ្ជានិ ទេតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ សព្ពកិលេសព្យាធិវូបសមាយ អនុសិដ្ឋិំ ទេតិ, ផរុសាបិ, មហារាជ, តថាគតស្ស វាចា សត្តេ សិនេហយតិ, មុទុកេ ករោតិ។ យថា, មហារាជ, ឧណ្ហម្បិ ឧទកំ យំ កិញ្ចិ សិនេហនីយំ សិនេហយតិ, មុទុកំ ករោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ផរុសាបិ តថាគតស្ស វាចា អត្តវតី ហោតិ ករុណាសហគតា។ យថា, មហារាជ, បិតុវចនំ បុត្តានំ អត្តវន្តំ ហោតិ ករុណាសហគតំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ផរុសាបិ តថាគតស្ស វាចា អត្តវតី ហោតិ ករុណាសហគតា។ ផរុសាបិ, មហារាជ, តថាគតស្ស វាចា សត្តានំ កិលេសប្បហានា [កិលេសប្បហានាយ (សី.)] ហោតិ។ យថា, មហារាជ, ទុគ្គន្ធម្បិ គោមុត្តំ បីតំ វិរេសម្បិ អគទំ ខាយិតំ សត្តានំ ព្យាធិំ ហនតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ផរុសាបិ តថាគតស្ស វាចា អត្តវតី ករុណាសហគតា។ យថា, មហារាជ, មហន្តោបិ តូលបុញ្ជោ [តូលបិចុ (សី. ស្យា.)] បរស្ស កាយេ និបតិត្វា រុជំ ន ករោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ផរុសាបិ តថាគតស្ស វាចា ន កស្សចិ ទុក្ខំ ឧប្បាទេតី''តិ។ ''សុវិនិច្ឆិតោ, ភន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ ពហូហិ ការណេហិ, សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ផរុសវាចាការបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. រុក្ខអចេតនាការបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ តថាគតេន –

‘‘‘‘អចេតនំ ព្រាហ្មណ អស្សុណន្តំ, ជានោ អជានន្តមិមំ បលាសំ;

អារទ្ធវីរិយោ ធុវំ អប្បមត្តោ, សុខសេយ្យំ បុច្ឆសិ កិស្ស ហេតូ’តិ [ជា. ១.៤.២៥]។

បុន ច ភណិតំ –

‘‘‘‘ឥតិ ផន្ទនរុក្ខោបិ, តាវទេ អជ្ឈភាសថ;

មយ្ហម្បិ វចនំ អត្តិ, ភារទ្វាជ សុណោហិ មេ’តិ [ជា. ១.១៣.២០]។

‘‘យទិ, កន្តេ នាគសេន, រុក្ខោ អចេតនោ, តេន ហិ ផន្ទនេន រុក្ខេន ភារទ្វាជេន សហ សល្លបិតន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ផន្ទនេន រុក្ខេន ភារទ្វាជេន សទ្ធឹ សល្លបិតំ, តេន ហិ រុក្ខោ អចេតនោតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បតោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘រុក្ខោ អចេតនោ’តិ, ផន្ទនេន ច រុក្ខេន ភារទ្វាជេន សទ្ធឹ សល្លបិតំ, តញ្ច បន វចនំ លោកសមញ្ញាយ ភណិតំ។ នត្ថិ, មហារាជ, អចេតនស្ស រុក្ខស្ស សល្លាបោ នាម, អបិ ច, មហារាជ, តស្មឹ រុក្ខេ អធិវត្ថាយ ទេវតាយេតំ អធិវចនំ រុក្ខោតិ, រុក្ខោ សល្លបតីតិ ចេសា លោកបណ្ណត្តិ, យថា, មហារាជ, សកដំ ធញ្ញស្ស បរិបូរិតំ ធញ្ញសកដន្តិ ជនោ ភោហរតិ, ន ច តំ ធញ្ញមយំ សកដំ, រុក្ខមយំ សកដំ, តស្មឹ សកដេ ធញ្ញស្ស បន អាកិរិតត្តា ធញ្ញសកដន្តិ ជនោ ភោហរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន រុក្ខោ សល្លបតិ, រុក្ខោ អចេតនោ, យា បន តស្មឹ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា, តស្សា យេវ តំ អធិវចនំ រុក្ខោតិ, រុក្ខោ សល្លបតីតិ ចេសា លោកបណ្ណត្តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ទធិំ មន្ថយមានោ តក្កំ មន្ថេមីតិ វោហរតិ, ន តំ តក្កំ, យំ សោ មន្ថេតិ, ទធិំ យេវ សោ មន្ថេន្តោ តក្កំ មន្ថេមីតិ វោហរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន រុក្ខោ សល្ឡបតិ, រុក្ខោ អចេតនោ។ យា បន តស្មិំ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា, តស្សាយេវ តំ អធិវចនំ រុក្ខោតិ, រុក្ខោ សល្ឡបតីតិ ចេសា លោកបណ្ណត្តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, អសន្តំ សាធេតុកាមោ សន្តំ សាធេមីតិ វោហរតិ, អសិទ្ធំ សិទ្ធន្តិ វោហរតិ, ឯវមេសា លោកសមញ្ញា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន រុក្ខោ សល្ឡបតិ, រុក្ខោ អចេតនោ។ យា បន តស្មិំ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា, តស្សាយេវ តំ អធិវចនំ រុក្ខោតិ, រុក្ខោ សល្ឡបតីតិ ចេសា លោកបណ្ណត្តិ, យាយ, មហារាជ, លោកសមញ្ញាយ ជនោ វោហរតិ, តថាគតោបិ តាយេវ លោកសមញ្ញាយ សត្តានំ ធម្មំ ទេសេតី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

រុក្ខអចេតនាភាវបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. បិណ្ឌបាតមហប្ផលបញ្ហោ

៦. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ធម្មសង្គីតិការកេហិ ថេរេហិ –

‘‘‘‘ចុន្ទស្ស កត្តំ កុញ្ជិត្វា, កម្មារស្សាតិ មេ សុតំ;

អាពាធំ សម្ផុសី ធីរោ, បពាឡ្ហំ មារណន្តិក’’ន្តិ [ទី. និ. ២.១៩០]។

‘‘បុន ច ភគវតា កណិតំ ‘ទ្វេមេ, អានន្ទ, បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច មហានិសំសតរា ចា។ កតមេ ទ្វេ? យញ្ច បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជិត្វា តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុជ្ឈិ, យញ្ច បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជិត្វា តថាគតោ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ។ ឥមេ ទ្វេ

បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា, អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច មហានិសំសតរា ចា'តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, កគវតោ ចុន្ទស្ស កត្តុ កុត្តាវិស្ស [កុញ្ជិត្វា (សី.)] ខរោ អាពាធោ ឧប្បន្នោ, បពាឡ្ហា ច វេទនា បវត្តា មារណន្តិកា, តេន ហិ 'ទ្វេមេ, អានន្ទ, បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច មហានិសំសតរា ចា'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ទ្វេមេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច មហានិសំសតរា ច, តេន ហិ កគវតោ ចុន្ទស្ស កត្តុ កុត្តាវិស្ស [កុញ្ជិត្វា (សី.)] ខរោ អាពាធោ ឧប្បន្នោ, បពាឡ្ហា ច វេទនា បវត្តា មារណន្តិកាតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ កិន្តុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, សោ បិណ្ឌបាតោ វិសគតតាយ មហប្ផលោ, រោគុប្បាទកតាយ មហប្ផលោ, អាយុវិនាសកតាយ មហប្ផលោ, កគវតោ ជីវិតហរណតាយ មហប្ផលោ? តត្ត មេ ការណំ ព្រូហិ បរវាទានំ និគ្គហាយ, ឯត្តាយំ ជនោ សម្មុឡ្ហោ លោកវសេន អតិពហុំ ខាយិតេន លោហិតបក្ខន្ទិកា ឧប្បន្នាតិ។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ធម្មសង្គីតិការកេហិ ថេរេហិ –

'''ចុន្ទស្ស កត្តុំ កុញ្ជិត្វា, កម្មារស្សាតិ មេ សុតំ;
អាពាធំ សម្ផុសី ធីរោ, បពាឡ្ហំ មារណន្តិក'ន្តិ។

''កគវតា ច កណិតំ 'ទ្វេមេ, អានន្ទ, បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច មហានិសំសតរា ច។ កតមេ ទ្វេ? យញ្ច បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជិត្វា តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុជ្ឈិ, យញ្ច បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជិត្វា តថាគតោ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ [បរិនិព្ពាយិ (សី.)], ឥមេ ទ្វេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា, អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច

មហានិសំសតរា ចា'តិ។

''សោ បន បិណ្ឌបាតោ ពហុគុណោ អនេកានិសំសោ។ ទេវតា, មហារាជ, ហដ្ឋបសន្នមានសា 'អយំ ភគវតោ បច្ឆិមោ បិណ្ឌបាតោ'តិ ទិព្ពំ ឱជំ សូករមទ្ទវេ អាកិរិំសុ។ តញ្ច បន សម្មាបាកំ លហុបាកំ [ពហុបាកំ (សី.)] មនុញ្ញំ ពហុរសំ ជដ្ឋរគ្គិតេជស្ស ហិតំ។ ន, មហារាជ, តតោនិទានំ ភគវតោ កោចិ អនុប្បន្នោ រោគោ ឧប្បន្នោ, អបិ ច, មហារាជ, ភគវតោ បកតិទុព្ពលេ សរីរេ ខីណេ អាយុសង្ខារេ ឧប្បន្នោ រោគោ កិឃ្យោ អកិវឌ្ឍិ។

''យថា, មហារាជ, បកតិយា ជលមានោ អគ្គិ អញ្ញស្មិំ ឧបាទានេ ទិន្នេ កិឃ្យោ បជ្ជលតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភគវតោ បកតិទុព្ពលេ សរីរេ ខីណេ អាយុសង្ខារេ ឧប្បន្នោ រោគោ កិឃ្យោ អកិវឌ្ឍិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, សោតោ បកតិយា សន្ទមានោ អកិវុដ្ឋេ មហាមេឃេ កិឃ្យោ មហោឃោ ឧទកវាហកោ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភគវតោ បកតិទុព្ពលេ សរីរេ ខីណេ អាយុសង្ខារេ ឧប្បន្នោ រោគោ កិឃ្យោ អកិវឌ្ឍិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, បកតិយា អភិសន្ទជាតុ កុច្ឆិ អញ្ញស្មិំ អជ្ឈោហរិតេ កិឃ្យោ អាយមេយ្យ [អាមយេយ្យ (សី.)], ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភគវតោ បកតិទុព្ពលេ សរីរេ ខីណេ អាយុសង្ខារេ ឧប្បន្នោ រោគោ កិឃ្យោ អកិវឌ្ឍិ, នត្ថិ, មហារាជ, តស្មិំ បិណ្ឌបាតេ ទោសោ, ន ច តស្ស សក្កា ទោសំ អារោបេតុ''ន្តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន តេ ទ្វេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច មហានិសំសតរា ចា''តិ? ''ធម្មានុមជ្ជនសមាបត្តិវសេន, មហារាជ, តេ ទ្វេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតរា ច មហានិសំសតរា ចា''តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, កតមេសំ ធម្មានំ អនុមជ្ជនសមាបត្តិវសេន តេ ទ្វេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតញ្ច មហានិសំសតញ្ច’’តិ? ‘‘នវន្នំ, មហារាជ, អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីនំ អនុលោមប្បដិលោមសមាបជ្ជនវសេន តេ ទ្វេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមវិបាកា អតិវិយ អញ្ញេហិ បិណ្ឌបាតេហិ មហប្ផលតញ្ច មហានិសំសតញ្ច’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ទ្វីសុ យេវ ទិវសេសុ អធិមត្តំ តថាគតោ នវានុបុព្ពវិហារសមាបត្តិយោ អនុលោមប្បដិលោមំ សមាបជ្ជី’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជា’’តិ។ ‘‘អច្ឆរិយំ, កន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ កន្តេ នាគសេន។ យំ ឥមស្មិំ ពុទ្ធក្ខេត្តេ អសទិសំ បរមទានំ, តម្បិ ឥមេហិ ទ្វីហិ បិណ្ឌបាតេហិ អគណិតំ។ អច្ឆរិយំ, កន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ, កន្តេ នាគសេន។ យាវ មហន្តា នវានុបុព្ពវិហារសមាបត្តិយោ, យត្រ ហិ នាម នវានុបុព្ពវិហារសមាបត្តិវសេន ទានំ មហប្ផលតរំ ហោតិ មហានិសំសតរញ្ច។ សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

បិណ្ឌបាតមហប្ផលបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. ពុទ្ធបូជនបញ្ហោ

៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ តថាគតេន ‘អញ្ញាវដា តុម្ហេ, អានន្ទ, ហោថ តថាគតស្ស សរីរបូជាយា’តិ។ បុន ច ភណិតំ –

‘‘‘បូជេថ នំ បូជនិយស្ស ជាតុំ;

ឯវំ កិរ សគ្គមិតោ គមិស្សថា’តិ។

‘‘យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេន ភណិតំ ‘អញ្ញាវដា តុម្ហេ, អានន្ទ, ហោថ

តថាគតស្ស សរីរបូជាយា'តិ, តេន ហិ 'បូជេថ នំ បូជនិយស្ស ជាតុំ, ឯវំ កវ សគ្គមិតោ គមិស្សថា'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ 'បូជេថ នំ បូជនិយស្ស ជាតុំ, ឯវំ កវ សគ្គមិតោ គមិស្សថា'តិ, តេន ហិ 'អញ្ញាវដា តុម្ហេ អានន្ទ, ហោថ តថាគតស្ស សរីរបូជាយា'តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧកតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា 'អញ្ញាវដា តុម្ហេ, អានន្ទ, ហោថ តថាគតស្ស សរីរបូជាយា'តិ, បុន ច កណិតំ 'បូជេថ នំ បូជនិយស្ស ជាតុំ, ឯវំ កវ សគ្គមិតោ គមិស្សថា'តិ, តញ្ច បន ន សព្ពេសំ ជិនបុត្តានំ យេវ អារព្ភ កណិតំ 'អញ្ញាវដា តុម្ហេ, អានន្ទ, ហោថ តថាគតស្ស សរីរបូជាយា'តិ។ អកម្មំ ហេតំ, មហារាជ, ជិនបុត្តានំ យទិទំ បូជា, សម្មសនំ សង្ខារានំ, យោនិសោ មនសិការោ, សតិបដ្ឋានានុបស្សនា, អារម្មណសារគ្គាហោ, កិលេសយុទ្ធំ, សទត្ថមនុយុញ្ជនា, ឯតំ ជិនបុត្តានំ ករណីយំ, អវសេសានំ ទេវមនុស្សានំ បូជា ករណីយា។

''យថា, មហារាជ, មហិយា រាជបុត្តានំ ហត្ថិអស្សរថធនុថរុលេខមុទ្ទាសិក្ខាខគ្គមន្តសុតិ- សម្មុតិយុទ្ធយុជ្ឈាបនកិរិយា ករណីយា, អវសេសានំ បុថុវេស្សសុទ្ទានំ កសិ វណិជ្ជា គោរក្ខា ករណីយា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អកម្មំ ហេតំ ជិនបុត្តានំ យទិទំ បូជា, សម្មសនំ សង្ខារានំ, យោនិសោ មនសិការោ, សតិបដ្ឋានានុបស្សនា, អារម្មណសារគ្គាហោ, កិលេសយុទ្ធំ, សទត្ថមនុយុញ្ជនា, ឯតំ ជិនបុត្តានំ ករណីយំ, អវសេសានំ ទេវមនុស្សានំ បូជា ករណីយា។

''យថា វា បន, មហារាជ, ព្រាហ្មណមាណវកានំ ឥរុវេទំ យជុវេទំ សាមវេទំ អថព្ពណវេទំ លក្ខណំ ឥតិហាសំ បុរាណំ និឃណ្ឌុ កេដុភំ អក្ខរប្បភេទំ បទំ វេយ្យាករណំ ភាសមគ្គំ ឧប្បាតំ សុបិនំ និមិត្តំ ឆឡង្គំ ចន្ទគ្គាហំ សូរិយគ្គាហំ សុក្កវាហចរិតំ ឧឡ្គគហយុទ្ធំ [ឱឡ្គគហយុទ្ធំ (ក.)] ទេវទុន្ទភិស្សរំ ឱក្កន្តិ ឧក្កាបាតំ កូមិកម្មំ [ភូមិកម្បំ (សី.

បី.)] ទិសាទាហំ កុម្មន្តលិក្ខំ ជោតិសំ លោកាយតិកំ សាចក្កំ មិគចក្កំ អន្តរចក្កំ មិស្សកុប្បាទំ សកុណរុតវរិតំ [សកុណរុតំ (សី.)] សិក្ខា ករណីយា, អវសេសានំ បុថុវេស្សសុទ្ធានំ កសិវណិជ្ជា គោរក្ខា ករណីយា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អកម្មំ ហេតំ ជិនបុត្តានំ យទិទំ បូជា, សម្មសនំ សង្ឃាវនំ, យោនិសោ មនសិការោ, សតិបដ្ឋានានុបស្សនា, អារម្មណសារគ្គាហោ, កិលេសយុទ្ធំ, សទត្ថមនុយុញ្ជនា, ឯតំ ជិនបុត្តានំ ករណីយំ, អវសេសានំ ទេវមនុស្សានំ បូជា ករណីយា, តស្មា, មហារាជ, តថាគតោ ‘មា ឥមេ អកម្មេ យុញ្ជន្តុ, កម្មេ ឥមេ យុញ្ជន្តូ’តិ អាហ ‘អព្យាវដា តុម្ហេ, អានន្ទ, ហោថ តថាគតស្ស សរីរបូជាយា’តិ។ យទេតំ, មហារាជ, តថាគតោ ន កណោយ្យ, បត្តចីវរម្បិ អត្តនោ បរិយោទាបេត្វា កិច្ចំ ពុទ្ធបូជំ យេវ ករេយ្យា’’ន្តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ពុទ្ធបូជនបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. បាទសកលិកាហតបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘កគវតោ គច្ឆន្តស្ស អយំ អចេតនា មហាបថវី និន្នំ ឧន្នមតិ, ឧន្នតំ ឱនមតី’តិ, បុន ច កណាថ ‘កគវតោ បាទោ សកលិកាយ ខតោ’តិ។ យា សា សកលិកា កគវតោ បាទេ បតិតា, កិស្ស បន សា សកលិកា កគវតោ បាទា ន និវត្តា។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, កគវតោ គច្ឆន្តស្ស អយំ អចេតនា មហាបថវី និន្នំ ឧន្នមតិ, ឧន្នតំ ឱនមតិ, តេន ហិ ‘កគវតោ បាទោ សកលិកាយ ខតោ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ កគវតោ បាទោ សកលិកាយ ខតោ, តេន ហិ ‘កគវតោ គច្ឆន្តស្ស អយំ អចេតនា មហាបថវី និន្នំ ឧន្នមតិ ឧន្នតំ ឱនមតី’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘សច្ចំ, មហារាជ, អត្ថេតំ កគវតោ គច្ឆន្តស្ស អយំ អចេតនា មហាបថវី និន្នំ ឧន្នមតិ ឧន្នតំ ឱនមតិ, កគវតោ ច បាទោ សកលិកាយ ខតោ, ន ច បន សា សកលិកា អត្តនោ

ធម្មតាយ បតិតា, ទេវទត្តស្ស ឧបក្កមេន បតិតា។ ទេវទត្តោ, មហារាជ, ពហូនិ ជាតិសតសហស្សានិ កតវតិ អាឃាតំ ពន្ធិ, សោ តេន អាឃាតេន ‘មហន្តំ កូដាគារប្បមាណំ បាសាណំ កតវតោ ឧបរិ បាតេស្សាមី’តិ មុញ្ចិ។ អថ ទ្វេ សេលា បថវិតោ ឧដ្ឋហិត្វា តំ បាសាណំ សម្បដិច្ឆិំសុ, អថ នេសំ សម្បហារេន បាសាណតោ បបដិកា កិជ្ជិត្វា យេន វា តេន វា បតន្តី កតវតោ បាទេ បតិតា’’តិ។

‘‘យថា ច, កន្តេ នាគសេន, ទ្វេ សេលា បាសាណំ សម្បដិច្ឆិំសុ, តថេវ បបដិកាបិ សម្បដិច្ឆិតព្ពា’’តិ? ‘‘សម្បដិច្ឆិតម្បិ, មហារាជ, ឥឆេកច្ចំ បគ្ឃរតិ បសវតិ ន ឋានមុបគច្ឆតិ, យថា, មហារាជ, ឧទកំ បាណិនា គហិតំ អង្គុលន្តរិកាហិ បគ្ឃរតិ បសវតិ ន ឋានមុបគច្ឆតិ, ខីរំ តក្កំ មធុំ សប្បិ តេសំ មច្ឆរសំ មំសរសំ បាណិនា គហិតំ អង្គុលន្តរិកាហិ បគ្ឃរតិ បសវតិ ន ឋានមុបគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បដិច្ឆនត្តំ ឧបគតានំ ទ្វិន្នំ សេលានំ សម្បហារេន បាសាណតោ បបដិកា កិជ្ជិត្វា យេន វា តេន វា បតន្តី កតវតោ បាទេ បតិតា។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, សណ្ហសុខុមអណុរជសមំ បុឡិនំ មុដ្ឋិនា គហិតំ អង្គុលន្តរិកាហិ បគ្ឃរតិ បសវតិ ន ឋានមុបគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បដិច្ឆនត្តំ ឧបគតានំ ទ្វិន្នំ សេលានំ សម្បហារេន បាសាណតោ បបដិកា កិជ្ជិត្វា យេន វា តេន វា បតន្តី កតវតោ បាទេ បតិតា។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កពឡោ មុខេន គហិតោ ឥឆេកច្ចស្ស មុខតោ មុច្ចិត្វា បគ្ឃរតិ បសវតិ ន ឋានមុបគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បដិច្ឆនត្តំ ឧបគតានំ ទ្វិន្នំ សេលានំ សម្បហារេន បាសាណតោ បបដិកា កិជ្ជិត្វា យេន វា តេន វា បតន្តី កតវតោ បាទេ បតិតា’’តិ។

‘‘ហោតុ, កន្តេ នាគសេន, សេលេហិ បាសាណោ សម្បដិច្ឆិតោ, អថ បបដិកាយបិ អបចិតិ កាតព្ពា យថេវ មហាបថវិយា’’តិ? ‘‘ទ្វាទសិមេ, មហារាជ, អបចិតិំ ន ករោន្តិ។

កតមេ ទ្វាទស? រត្តោ ភគវាសេន អបចិតិំ ន កពោតិ, ទុដ្ឋោ ទោសវាសេន, មូឡ្ហោ មោហវាសេន, ឧន្នតោ មានវាសេន, និគ្គុណោ អវិសេសតាយ, អតិថទ្ធោ អនិសេធនតាយ, ហីនោ ហីនសភាវតាយ, វចនកពោ អនិស្សវតាយ, បាបោ កទរិយតាយ, ទុក្ខាបិតោ បដិទុក្ខាបនតាយ, លុទ្ធោ លោភាភិភូតតាយ, អាយូហិតោ អត្តសាធនតាយ [អត្តសាធនេន (ស្យា. បី. ក.)] អបចិតិំ ន កពោតិ។ ឥមេ ខោ មហារាជ ទ្វាទស អបចិតិំ ន កពោន្តិ។ សា ច បន បបដិកា បាសាណសម្បហារេន កិជ្ជិត្វា អនិមិត្តកតទិសា យេន វា តេន វា បតមានា ភគវតោ បាទេ បតិតា។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, សណ្ហសុខុមអណុរជោ អនិលពលសមាហតោ អនិមិត្តកតទិសោ យេន វា តេន វា អភិកិរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សា បបដិកា បាសាណសម្បហារេន កិជ្ជិត្វា អនិមិត្តកតទិសា យេន វា តេន វា បតមានា ភគវតោ បាទេ បតិតា។ យទិ បន, មហារាជ, សា បបដិកា បាសាណតោ វិសុំ ន ភវេយ្យ, តម្បិ តេ សេលា បាសាណបបដិកំ ឧប្បតិត្វា គណ្ហេយ្យុំ។ ឯសា បន, មហារាជ, បបដិកា ន ភូមដ្ឋា ន អាកាសដ្ឋា, បាសាណសម្បហារវេគេន កិជ្ជិត្វា អនិមិត្តកតទិសា យេន វា តេន វា បតមានា ភគវតោ បាទេ បតិតា។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, វាតមណ្ឌលិកាយ ឧក្ខិត្តំ បុរាណបណ្ណំ អនិមិត្តកតទិសំ យេន វា តេន វា បតតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឯសា បបដិកា បាសាណសម្បហារវេគេន អនិមិត្តកតទិសា យេន វា តេន វា បតមានា ភគវតោ បាទេ បតិតា។ អបិ ច, មហារាជ, អកតញ្ញុស្ស កទរិយស្ស ទេវទត្តស្ស ទុក្ខានុភវនាយ បបដិកា ភគវតោ បាទេ បតិតា’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

បាទសកលិកាហតបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. អគ្គគ្គសមណបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតី’តិ។ បុន ច កណិតំ –

‘‘‘‘ចតុព្ភិ ធម្មេហិ សមង្គីភូតំ, តំ វេ នរំ សមណំ អាហុ លោកេ’តិ។

តត្រិមេ ចត្តារោ ធម្មា ខន្តិ អប្បាហារតា រតិវិប្បហានំ អាកិញ្ចញ្ញំ។ សព្ពានិ បនេតានិ អបរិក្ខីណាសវស្ស សកិលេសស្សេវ ហោន្តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតិ, តេន ហិ ‘ចតុព្ភិ ធម្មេហិ សមង្គីភូតំ, តំ វេ នរំ សមណំ អាហុ លោកេ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ចតុព្ភិ ធម្មេហិ សមង្គីភូតោ សមណោ ហោតិ, តេន ហិ ‘អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតី’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា, អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតី’តិ។ បុន ច កណិតំ ‘ចតុព្ភិ ធម្មេហិ សមង្គីភូតំ, តំ វេ នរំ សមណំ អាហុ លោកេ’តិ។ តទិទំ, មហារាជ, វចនំ តេសំ តេសំ បុគ្គលានំ គុណវសេន កណិតំ ‘ចតុព្ភិ ធម្មេហិ សមង្គីភូតំ, តំ វេ នរំ សមណំ អាហុ លោកេ’តិ, ឥទំ បន និរវសេសវចនំ ‘អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតី’តិ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, យេ កេចិ កិលេសូបសមាយ បដិបន្នា, តេ សព្ពេ ឧបាទាយុបាទាយ សមណោ ខីណាសវោ អគ្គមក្ខាយតិ។ យថា, មហារាជ, យានិ កានិចិ ជលជថលជបុប្ផានិ, វស្សិកំ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ, អវសេសានិ យានិ កានិចិ វិវិធានិ បុប្ផជាតានិ, សព្ពានិ តានិ បុប្ផានិ យេវ, ឧបាទាយុបាទាយ បន វស្សិកំ យេវ បុប្ផំ ជនស្ស បត្តិតំ បិហយិតំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ កិលេសូបសមាយ បដិបន្នា, តេ សព្ពេ ឧបាទាយុបាទាយ សមណោ ខីណាសវោ អគ្គមក្ខាយតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, សព្ពធញ្ញានំ សាលិ អគ្គមក្ខាយតិ, យា កាចិ អវសេសា វិវិធា

ជញ្ញាជាតិយោ, តា សព្ពា ឧបាទាយុបាទាយ កោជនានិ សរីរយាបនាយ, សាលិ យេវ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ កិលេសូបសមាយ បដិបន្នា, តេ សព្ពេ ឧបាទាយុបាទាយ សមណោ ខីណាសវោ អគ្គមក្ខាយតី''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

អគ្គគ្គសមណបញ្ហោ នវមោ។

១០. វណ្ណកណនបញ្ហោ

១០. ''កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា 'មមំ វា, ភិក្ខវេ, បរេ វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, ធម្មស្ស វា, សង្ឃស្ស វា វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, តត្រ តុម្ហេហិ ន អានន្ទោ, ន សោមនស្សំ, ន ចេតសោ ឧប្បិលាវិតត្តំ ករណីយ'ន្តិ បុន ច តថាគតោ សេលស្ស ព្រាហ្មណស្ស យថាកុច្ឆេ វណ្ណេ កញ្ញមានេ អានន្ទិតោ សុមនោ ឧប្បិលាវិតោ កិយ្យោ ឧត្តរិ សកគុណំ បកិត្តេសិ–

'''ពាជាហមស្មិ សេលាតិ, ធម្មរាជា អនុត្តរោ;

ធម្មេន ចក្កំ វត្តេមិ, ចក្កំ អប្បដិវត្តិយ'ន្តិ [ម. និ. ២.៣៩៩]។

''យទិ, កន្តេ នាគសេន, កគវតា កណិតំ 'មមំ វា, ភិក្ខវេ, បរេ វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, ធម្មស្ស វា សង្ឃស្ស វា វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, តត្រ តុម្ហេហិ ន អានន្ទោ, ន សោមនស្សំ, ន ចេតសោ ឧប្បិលាវិតត្តំ ករណីយ'ន្តិ, តេន ហិ សេលស្ស ព្រាហ្មណស្ស យថាកុច្ឆេ វណ្ណេ កញ្ញមានេ អានន្ទិតោ សុមនោ ឧប្បិលាវិតោ កិយ្យោ ឧត្តរិ សកគុណំ បកិត្តេសីតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ សេលស្ស ព្រាហ្មណស្ស យថាកុច្ឆេ វណ្ណេ កញ្ញមានេ អានន្ទិតោ សុមនោ ឧប្បិលាវិតោ កិយ្យោ ឧត្តរិ សកគុណំ បកិត្តេសិ, តេន ហិ 'មមំ វា, ភិក្ខវេ, បរេ វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, ធម្មស្ស វា សង្ឃស្ស វា វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, តត្រ តុម្ហេហិ ន អានន្ទោ, ន

សោមនស្សំ, ន ចេតសោ ឧប្បិលាវិតត្តំ ករណីយ'ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បន្នោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'មមំ វា, ភិក្ខវេ, បរេ វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, ធម្មស្ស វា សង្ឃស្ស វា វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, តត្រ តុម្ហេហិ ន អានន្ទោ, ន សោមនស្សំ, ន ចេតសោ ឧប្បិលាវិតត្តំ ករណីយ'ន្តិ។ សេលស្ស ច ព្រាហ្មណស្ស យថាកុច្ឆេ វណ្ណោ កញ្ញមានេ កិយ្យោ ឧត្តរិ សកគុណំ បកិត្តិតំ –

'''រាជាហមស្មិ សេលាតិ, ធម្មរាជា អនុត្តរោ;

ធម្មេន ចក្កំ វត្តេមិ, ចក្កំ អប្បដិវត្តិយ'ន្តិ។

''បឋមំ, មហារាជ, ភគវតា ធម្មស្ស សការវសរសលក្ខណំ សការំ អវិតថំ ភូតំ តច្ឆំ តថត្តំ បរិទីបយមានេន កណិតំ 'មមំ វា ភិក្ខវេ, បរេ វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, ធម្មស្ស វា សង្ឃស្ស វា វណ្ណំ ភាសេយ្យុំ, តត្រ តុម្ហេហិ ន អានន្ទោ, ន សោមនស្សំ, ន ចេតសោ ឧប្បិលាវិតត្តំ ករណីយ'ន្តិ។ យំ បន ភគវតា សេលស្ស ព្រាហ្មណស្ស យថាកុច្ឆេ វណ្ណោ កញ្ញមានេ កិយ្យោ ឧត្តរិ សកគុណំ បកិត្តិតំ 'រាជាហមស្មិ សេលាតិ, ធម្មរាជា អនុត្តរោ'តិ តំ ន លាភហេតុ, ន យសហេតុ, ន អត្តហេតុ, ន បក្ខហេតុ, ន អន្តេវាសិកម្យតាយ, អថ ខោ អនុកម្បាយ ការុញ្ញេន ហិតវសេន ឯវំ ឥមស្ស ធម្មាភិសមយោ ភវិស្សតិ តិណ្ណញ្ច មាណវកសតានន្តិ, ឯវំ កិយ្យោ ឧត្តរិ សកគុណំ កណិតំ 'រាជាហមស្មិ សេលាតិ, ធម្មរាជា អនុត្តរោ'តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

វណ្ណភណនបញ្ហោ ទសមោ។

១១. អហិំសានិគ្គហបញ្ហោ

๑๑. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘អហិំសយំ បរំ លោកេ, បិយោ ហោហិសិ មាមកោ’តិ។ បុន ច កណិតំ ‘និគ្គណ្ហ និគ្គហារហំ, បគ្គណ្ហ បគ្គហារហ’ន្តិ។ និគ្គហោ នាម, កន្តេ នាគសេន, ហត្ថច្ឆេទោ បាទច្ឆេទោ វធោ ពន្ធនំ ការណា មារណំ សន្តតិវិកោបនំ, ន ឯតំ វចនំ ភគវតោ យុត្តំ, ន ច ភគវា អរហតិ ឯតំ វចនំ វត្តុំ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា កណិតំ ‘អហិំសយំ បរំ លោកេ, បិយោ ហោហិសិ មាមកោ’’តិ, តេន ហិ ‘‘និគ្គណ្ហ និគ្គហារហំ, បគ្គណ្ហ បគ្គហារហ’’ន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ ‘‘និគ្គណ្ហ និគ្គហារហំ, បគ្គណ្ហ បគ្គហារហ’’ន្តិ, តេន ហិ ‘‘អហិំសយំ បរំ លោកេ, បិយោ ហោហិសិ មាមកោ’’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘អហិំសយំ បរំ លោកេ, បិយោ ហោហិសិ មាមកោ’តិ, កណិតញ្ច ‘និគ្គណ្ហ និគ្គហារហំ, បគ្គណ្ហ បគ្គហារហ’ន្តិ។ ‘អហិំសយំ បរំ លោកេ, បិយោ ហោហិសិ មាមកោ’តិ សព្ពេសំ, មហារាជ, តថាគតានំ អនុមតំ ឯតំ, ឯសា អនុសិដ្ឋិ, ឯសា ធម្មទេសនា, ធម្មោ ហិ, មហារាជ, អហិំសាលក្ខណោ, សភាវវចនំ ឯតំ។ យំ បន, មហារាជ, តថាគតោ អាហ ‘និគ្គណ្ហ និគ្គហារហំ, បគ្គណ្ហ បគ្គហារហ’ន្តិ, ភាសា ឯសា, ឧទ្ធតំ, មហារាជ, ចិត្តំ និគ្គហេតព្ពំ, លីនំ ចិត្តំ បគ្គហេតព្ពំ។ អកុសលំ ចិត្តំ និគ្គហេតព្ពំ, កុសលំ ចិត្តំ បគ្គហេតព្ពំ។ អយោនិសោ មនសិការោ និគ្គហេតព្ពោ, យោនិសោ មនសិការោ បគ្គហេតព្ពោ។ មិច្ឆាបដិបន្នោ និគ្គហេតព្ពោ, សម្មាបដិបន្នោ បគ្គហេតព្ពោ។ អនរិយោ និគ្គហេតព្ពោ អរិយោ បគ្គហេតព្ពោ។ ចោរោ និគ្គហេតព្ពោ, អចោរោ បគ្គហេតព្ពោ’’តិ។

‘‘ហោតុ, កន្តេ នាគសេន, ឥទានិ ត្វំ បច្ចាគតោសិ មម វិសយំ, យមហំ បុច្ឆាមិ, សោ មេ អត្ថោ ឧបគតោ។ ចោរោ បន, កន្តេ នាគសេន, និគ្គណ្ហន្តេន កថំ និគ្គហេតព្ពោ’’តិ? ‘‘ចោរោ, មហារាជ, និគ្គណ្ហន្តេន ឯវំ និគ្គហេតព្ពោ, បរិភាសនីយោ បរិភាសិតព្ពោ, ទណ្ឌនីយោ ទណ្ឌេតព្ពោ, បព្ភាជនីយោ បព្ភាជេតព្ពោ, ពន្ធនីយោ ពន្ធិតព្ពោ, ឃាតនីយោ ឃាតេតព្ពោ’’តិ។ ‘‘យំ បន, កន្តេ នាគសេន, ចោរានំ ឃាតនំ, តំ តថាគតានំ អនុមត’’ន្តិ?

‘‘ន ហិ, មហារាជា’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន ចោរោ អនុសាសនីយោ អនុមតោ តថាគតាន’’ន្តិ? ‘‘យោ សោ, មហារាជ, ឃាតីយតិ, ន សោ តថាគតានំ អនុមតិយា ឃាតីយតិ, សយំកតេន សោ ឃាតីយតិ, អបិ ច ធម្មានុសិដ្ឋិយា អនុសាសីយតិ, សក្កា បន, មហារាជ, តយា បុរិសំ អការកំ អនបរាធំ វីថិយំ ចរន្តំ គហេត្វា ឃាតយិតុ’’ន្តិ? ‘‘ន សក្កា, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កេន ការណេន, មហារាជា’’តិ? ‘‘អការកត្តា, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន ចោរោ តថាគតានំ អនុមតិយា ហញ្ញតិ, សយំកតេន សោ ហញ្ញតិ, កិំ បនេត្ថ អនុសាសកោ កិញ្ចិ ទោសំ អាបជ្ជតី’’តិ? ‘‘ន ហិ ភន្តេ’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, តថាគតានំ អនុសិដ្ឋិ សម្មានុសិដ្ឋិ ហោតី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

អហិំសានិគ្គហបញ្ហោ ឯកាទសមោ។

១២. កិក្ខុបណាមិតបញ្ហោ

១២. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘អក្កោធនោ វិគតខិលោហមស្មី’តិ, បុន ច តថាគតោ ថេរេ សារិបុត្តមោគ្គល្លានេ សបរិសេ បណាមេសិ, កិំ នុ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, តថាគតោ កុបិតោ បរិសំ បណាមេសិ, ឧទាហុ តុដ្ឋោ បណាមេសិ, ឯតំ តាវ ជានាហិ ឥមំ នាមាតិ? យទិ, ភន្តេ នាគសេន, កុបិតោ បរិសំ បណាមេសិ, តេន ហិ តថាគតស្ស កោធោ អប្បដិវត្តិតោ, យទិ តុដ្ឋោ បណាមេសិ, តេន ហិ អវត្ថុស្មិំ អជានន្តេន បណាមិតា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘អក្កោធនោ វិគតខិលោហមស្មី’តិ, បណាមិតា ច ថេរា សារិបុត្តមោគ្គល្លានា សបរិសា, តញ្ច បន ន កោបេន, ឥធ, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ មហាបថវិយា មូលេ វា ខាណុកេ វា បាសាណេ វា កឋលេ វា វិសមេ វា ភូមិភាគេ ខលិត្វា បតតិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, មហាបថវី កុបិតា តំ បាតេតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, នត្ថិ មហាបថវិយា កោបោ វា បសាទោ វា, អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តា មហាបថវី, សយមេវ សោ

អលសោ ខលិត្វា បតិតោតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ តថាគតានំ កោបោ វា បសាទោ វា, អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តា តថាគតា អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា, អថ ខោ សយំ កតេនេវ តេ អត្តនោ អបរាធេន បណាមិតា។

‘‘ឥធ បន, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ ន មតេន កុណបេន សំវសតិ, យំ ហោតិ មហាសមុទ្ទេ មតំ កុណបំ, តំ ខិប្បមេវ និច្ចុតតិ ថលំ ឧស្សារេតិ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ កុបិតោ តំ កុណបំ និច្ចុតតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, នត្ថិ មហាសមុទ្ទស្ស កោបោ វា បសាទោ វា, អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តោ មហាសមុទ្ទោ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ តថាគតានំ កោបោ វា បសាទោ វា, អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តា តថាគតា អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា, អថ ខោ សយំ កតេនេវ តេ អត្តនោ អបរាធេន បណាមិតា។

‘‘យថា, មហារាជ, បថវិយា ខលិតោ បតីយតិ, ឯវំ ជិនសាសនវរេ ខលិតោ បណាមីយតិ។ យថា, មហារាជ, សមុទ្ទេ មតំ កុណបំ និច្ចុតីយតិ, ឯវំ ជិនសាសនវរេ ខលិតោ បណាមីយតិ។ យំ បន តេ, មហារាជ, តថាគតោ បណាមេសិ, តេសំ អត្តកាមោ ហិតកាមោ សុខកាមោ វិសុទ្ធិកាមោ ‘ឯវំ ឥមេ ជាតិជរាព្យាធិមរណេហិ បរិមុច្ចិស្សន្តី’តិ បណាមេសី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

កិង្កុបណាមិតបញ្ហោ ទ្វាទសមោ។

បណាមិតវគ្គោ តតិយោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ ទ្វាទស បញ្ហា។

៤. សព្ពញ្ញុតញ្ញាណវគ្គោ

១. ឥទ្ធិកម្មវិបាកបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ឥទ្ធិមន្តានំ យទិទំ មហាមោគ្គល្លានោ’តិ។ បុន ច កិរ សោ លគុឡេហិ បរិបោថិតោ កិន្នសីសោ សញ្ចុណ្ណិតដ្ឋិមំសធមនិធិន្នបរិគត្តោ បរិនិព្ពុតោ [ធម្មនិមជ្ជបរិកត្តោ (សី. បី.), ធម្មនិមិញ្ជបរិគត្តោ (ស្យា.)]។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, ថេរោ មហាមោគ្គល្លានោ ឥទ្ធិយា កោដឹ គតោ, តេន ហិ លគុឡេហិ បោថិតោ បរិនិព្ពុតោតិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ លគុឡេហិ បរិបោថិតោ បរិនិព្ពុតោ, តេន ហិ ឥទ្ធិយា កោដឹ គតោតិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ កឹ ន សមត្តោ ឥទ្ធិយា អត្តនោ ឧបឃាតំ អបនយិតុំ, សទេវកស្សបិ លោកស្ស បដិសរណំ ភវិតុំ អរហោតិ? អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ឥទ្ធិមន្តានំ យទិទំ មហាមោគ្គល្លានោ’តិ។ អាយស្មា ច មហាមោគ្គល្លានោ លគុឡហតោ បរិនិព្ពុតោ, តញ្ច បន កម្មាធិគ្គហិតេនា’’តិ។

‘‘នន្, កន្តេ នាគសេន, ឥទ្ធិមតោ ឥទ្ធិវិសយោបិ កម្មវិបាកោបិ ទ្វេ អចិន្តិយា, អចិន្តិយេន អចិន្តិយំ អបនយិតព្ពំ។ យថា នាម, កន្តេ, កេចិ ផលកាមា កបិត្ថេន កបិត្ថំ បោថេន្តិ, អម្ពេន អម្ពំ បោថេន្តិ, ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អចិន្តិយេន អចិន្តិយំ បោថយិត្វា អបនេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘អចិន្តិយានម្បិ, មហារាជ, ឯកំ អធិមត្តំ ពលវតរំ, យថា, មហារាជ, មហិយា រាជានោ ហោន្តិ សមជច្ចា, សមជច្ចានម្បិ តេសំ ឯកោ សព្ពេ អភិភវិត្វា អាណំ បវត្តេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តេសំ អចិន្តិយានំ កម្មវិបាកំ យេវ អធិមត្តំ ពលវតរំ, កម្មវិបាកំ យេវ សព្ពេ អភិភវិយ អាណំ បវត្តេតិ, កម្មាធិគ្គហិតស្ស អវសេសា កិរិយា ឱកាសំ ន លភន្តិ។

‘‘ឥធ បន, មហារាជ, កោចិ បុរិសោ កិស្មិញ្ចិទេវ បករណេ អបរជ្ឈតិ, ន តស្ស មាតា វា បិតា វា ភគិនី វា ភាតរោ វា សខី វា សហាយកា វា [ភគិនិភាតរោ វា សខិសហាយកា វា (សី. បី. ក.)] តាយន្តិ, អថ ខោ រាជា យេវ តត្ត អភិភវិយ អាណំ បវត្តេតិ។ កឹ តត្ត ការណំ?

អបរាធិកតា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តេសំ អចិន្តិយានំ កម្មវិបាកំ យេវ អធិមត្តំ ពលវតរំ, កម្មវិបាកំ យេវ សព្ពេ អភិភវិយ អាណំ បវត្តេតិ, កម្មាធិគ្គហិតស្ស អវសេសា កិរិយា ឱកាសំ ន លភន្តិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, មហិយា ទវឌាហេ សមុដ្ឋិតេ ឃដសហស្សម្បិ ឧទកំ ន សក្កោតិ និព្ពាបេតុំ, អថ ខោ អគ្គិ យេវ តត្ថ អភិភវិយ អាណំ បវត្តេតិ។ កិំ តត្ថ ការណំ? ពលវតា តេជស្សា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តេសំ អចិន្តិយានំ កម្មវិបាកំ យេវ អធិមត្តំ ពលវតរំ, កម្មវិបាកំ យេវ សព្ពេ អភិភវិយ អាណំ បវត្តេតិ, កម្មាធិគ្គហិតស្ស អវសេសា កិរិយា ឱកាសំ ន លភន្តិ, តស្មា, មហារាជ, អាយស្មតោ មហាមោគ្គល្លានស្ស កម្មាធិគ្គហិតស្ស លគុឡេហិ ចោថិយមានស្ស ឥទ្ធិយា សមន្នាហារោ នាហោសី''តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ឥទ្ធិកម្មវិបាកបញ្ហោ បឋមោ។

២. ធម្មវិនយបដិច្ឆន្នាបដិច្ឆន្នបញ្ហោ

២. ''ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា 'តថាគតប្បវេទិតោ, ភិក្ខវេ, ធម្មវិនយោ វិវដោ វិរោចតិ នោ បដិច្ឆន្នោ'តិ។ បុន ច ភាតិមោក្ខុទ្ទេសោ កេវលញ្ច វិនយបិដកំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ជិនសាសនេ យុត្តំ វា បត្តំ វា សមយំ លភេថ, វិនយបណ្ណត្តិ វិវដា សោភេយ្យ។ កេន ការណេន? កេវលំ តត្ថ សិក្ខា សំយមោ និយមោ សីលគុណអាចារបណ្ណត្តិ អត្ថរសោ ធម្មរសោ វិមុត្តិរសោ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ 'តថាគតប្បវេទិតោ, ភិក្ខវេ, ធម្មវិនយោ វិវដោ វិរោចតិ នោ បដិច្ឆន្នោ'តិ, តេន ហិ 'ភាតិមោក្ខុទ្ទេសោ កេវលញ្ច វិនយបិដកំ បិហិតំ បដិច្ឆន្ន'ន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ភាតិមោក្ខុទ្ទេសោ កេវលញ្ច វិនយបិដកំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ, តេន ហិ 'តថាគតប្បវេទិតោ, ភិក្ខវេ, ធម្មវិនយោ វិវដោ វិរោចតិ នោ បដិច្ឆន្នោ'តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។

អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'តថាគតប្បវេទិតោ, កិក្ខវេ, ធម្មវិនយោ វិវដោ វិរោចតិ នោ បដិច្ឆន្នោ'តិ។ បុន ច បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ កេវលញ្ច វិនយបិដកំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ, តញ្ច បន ន សព្ពេសំ, សីមំ កត្វា បិហិតំ។

''តិវិធេន, មហារាជ, ភគវតា បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ, បុព្ពកានំ តថាគតានំ វិសវសេន បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ, ធម្មស្ស គរុកត្តា បិហិតោ, កិក្ខុភូមិយា គរុកត្តា បិហិតោ។

''កថំ បុព្ពកានំ តថាគតានំ វិសវសេន បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ, ឯសោ វំសោ, មហារាជ, សព្ពេសំ បុព្ពកានំ តថាគតានំ យទិទំ កិក្ខុមជ្ឈេ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ អវសេសានំ បិហិតោ។ យថា, មហារាជ, ខត្តិយានំ ខត្តិយមាយា ខត្តិយេសុ យេវ ចរតិ, ឯវមេតំ ខត្តិយានំ លោកស្ស បវេណី អវសេសានំ បិហិតា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឯសោ វំសោ សព្ពេសំ បុព្ពកានំ តថាគតានំ យទិទំ កិក្ខុមជ្ឈេ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ អវសេសានំ បិហិតោ។

''យថា វា បន, មហារាជ, មហិយា គណា វត្តន្តិ, សេយ្យថិទំ, មល្លា អតោណា បព្ពតា ធម្មគិរិយា ព្រហ្មគិរិយា នដកា នច្ចកា លង្ឃកា បិសាចា មណិកន្ធា បុណ្ណពន្ធា ចន្ទិមសូរិយា សិរិទេវតា កាលិទេវតា, សិវា វេសុទេវា ឃនិកា អសិបាសា កទ្ទិបុត្តាតិ, តេសំ តេសំ រហស្សំ តេសុ តេសុ គណេសុ យេវ ចរតិ, អវសេសានំ បិហិតំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឯសោ វំសោ សព្ពេសំ បុព្ពកានំ តថាគតានំ យទិទំ កិក្ខុមជ្ឈេ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ អវសេសានំ បិហិតោ។ ឯវំ បុព្ពកានំ តថាគតានំ វិសវសេន បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ។

‘‘កថំ ធម្មស្ស គរុកត្តា បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ? ធម្មោ, មហារាជ, គរុកោ ភារិយោ, តត្ត សម្មត្តការី អញ្ញំ អារាធេតិ, តំ តត្ត បរម្បរាសម្មត្តការិតាយ បាបុណាតិ, ន តំ តត្ត បរម្បរាសម្មត្តការិតាយ បាបុណាតិ, មា ចាយំ សារធម្មោ វរធម្មោ អសម្មត្តការីនំ ហត្ថគតោ ឱញ្ញាតោ អវញ្ញាតោ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ ភវតុ, មា ចាយំ សារធម្មោ វរធម្មោ ទុជ្ជនគតោ ឱញ្ញាតោ អវញ្ញាតោ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ ភវតូតិ។ ឯវំ ធម្មស្ស គរុកត្តា បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ។

‘‘យថា, មហារាជ, សារវរបវរអកិជាតជាតិមន្តរត្តលោហិតចន្ទនំ នាម សវរបុរមនុគតំ ឱញ្ញាតំ អវញ្ញាតំ ហីឡិតំ ខីឡិតំ គរហិតំ ភវតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, មា ចាយំ សារធម្មោ វរធម្មោ បរម្បរាអសម្មត្តការីនំ ហត្ថគតោ ឱញ្ញាតោ អវញ្ញាតោ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ ភវតុ, មា ចាយំ សារធម្មោ វរធម្មោ ទុជ្ជនគតោ ឱញ្ញាតោ អវញ្ញាតោ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ ភវតូតិ។ ឯវំ ធម្មស្ស គរុកត្តា បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ។

‘‘កថំ កិក្ខុភូមិយា គរុកត្តា បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ, កិក្ខុភាវោ ខោ, មហារាជ, លោកេ អតុលិយោ អប្បមាណោ អនគ្ឃិយោ, ន សក្កា កេនចិ អគ្ឃាបេតុំ តុលេតុំ បរិមេតុំ, មាយំ ឯវរូបេ កិក្ខុភាវេ បិតោ លោកេន សមសមោ ភវតូតិ កិក្ខូនំ យេវ អន្តរេ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ ចរតិ។ យថា, មហារាជ, លោកេ វរបវរកណ្ហំ វត្ថំ វា អត្តរណំ វា គជតុរង្គរថសុវណ្ណរជតមណិមុត្តាឥត្ថិរតនាទីនិ វា វិជិតកម្មសូរ វា [និជ្ជិតកម្មសូរ វា (សី. បី.)] សព្ពេ តេ រាជានមុបគច្ឆន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យាវតា លោកេ [លោកេ សិក្ខា (សី. បី.)] សុគតាគមបរិយត្តិអាចារសំយមសីលសំវរគុណា, សព្ពេ តេ កិក្ខុសង្ឃមុបគតា ភវន្តិ។ ឯវំ កិក្ខុភូមិយា គរុកត្តា បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ សីមំ កត្វា បិហិតោ’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ធម្មវិនយបដិច្ឆន្នាបដិច្ឆន្នបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. មុសាវាទគរុលហុការបញ្ហោ

៣. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘សម្បជានមុសាវាទេ បារាជិកោ ហោតី’តិ។ បុន ច ភណិតំ ‘សម្បជានមុសាវាទេ លហុកំ អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ ឯកស្ស សន្តិកេ ទេសនាវត្តុក’ន្តិ។ កន្តេ នាគសេន, កោ បនេត្ថ វិសេសោ, កិំ ការណំ, យញ្ហេកេន មុសាវាទេន ឧច្ចិជ្ជតិ, យញ្ហេកេន មុសាវាទេន សតេកិច្ឆោ ហោតិ? យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ ‘សម្បជានមុសាវាទេ បារាជិកោ ហោតី’តិ, តេន ហិ ‘សម្បជានមុសាវាទេ លហុកំ អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ ឯកស្ស សន្តិកេ ទេសនាវត្តុក’ន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន ភណិតំ ‘សម្បជានមុសាវាទេ លហុកំ អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ ឯកស្ស សន្តិកេ ទេសនាវត្តុក’ន្តិ, តេន ហិ ‘សម្បជានមុសាវាទេ បារាជិកោ ហោតី’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘សម្បជានមុសាវាទេ បារាជិកោ ហោតី’តិ។ ភណិតញ្ច ‘សម្បជានមុសាវាទេ លហុកំ អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ ឯកស្ស សន្តិកេ ទេសនាវត្តុក’ន្តិ, តញ្ច បន វត្តុវសេន គរុកលហុកំ ហោតិ។ តំ កិំ មញ្ញសិ, មហារាជ, ឥធ កោចិ បុរិសោ បរស្ស បាណិនា បហារំ ទទេយ្យ, តស្ស តុម្ហេ កិំ ទណ្ឌំ ធារេថា’’តិ? ‘‘យទិ សោ, ភន្តេ, អាហ ‘នក្ខមាមី’តិ, តស្ស មយំ អក្ខមមានេ កហាបណំ ហរាបេមា’’តិ ‘‘ឥធ បន, មហារាជ, សោ យេវ បុរិសោ តវ បាណិនា បហារំ ទទេយ្យ, តស្ស បន កោ ទណ្ឌោ’’តិ? ‘‘ហត្ថម្បិស្ស, ភន្តេ, ឆេទាបេយ្យាម, បាទម្បិ ឆេទាបេយ្យាម, យាវ សីសំ កឡីរច្ឆេជ្ជំ ឆេទាបេយ្យាម, សព្ពម្បិ តំ គេហំ វិលុម្បាបេយ្យាម, ឧភតោបក្ខេ [ឧភតោបស្សេ (សី. បី. ក.)] យាវ សត្តមំ កុលំ សមុគ្ឃាតាបេយ្យាមា’’តិ។ ‘‘កោ បនេត្ថ, មហារាជ, វិសេសោ, កិំ ការណំ, យំ ឯកស្ស បាណិប្បហារេ សុខុមោ កហាបណោ ទណ្ឌោ, យំ តវ បាណិប្បហារេ ហត្ថច្ឆេជ្ជំ បាទច្ឆេជ្ជំ យាវ កឡីរច្ឆេជ្ជំ សព្ពគេហទានំ ឧភតោបក្ខេ យាវ សត្តមកុលា សមុគ្ឃាតោ’’តិ? ‘‘មនុស្សន្តរេន, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បជានមុសាវាទោ វត្តុវសេន គរុកលហុកោ ហោតី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

មុសាវាទគរុលហុការវបញ្ហោ តតិយោ។

៤. ពោធិសត្តធម្មតាបញ្ហោ

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ធម្មតាធម្មបរិយាយេ ‘បុព្ពេវ ពោធិសត្តានំ មាតាបិតរោ និយតា ហោន្តិ, ពោធិ និយតា ហោតិ, អគ្គសាវកា និយតា ហោន្តិ, បុត្តោ និយតោ ហោតិ, ឧបដ្ឋាកោ និយតោ ហោតី’តិ។ បុន ច តុម្ហេ កណាថ ‘តុសិតេ កាយេ ឋិតោ ពោធិសត្តោ អដ្ឋ មហាវិលោកនានិ វិលោកេតិ, កាលំ វិលោកេតិ, ទីបំ វិលោកេតិ, ទេសំ វិលោកេតិ, កុលំ វិលោកេតិ, ជនេត្តិំ វិលោកេតិ, អាយុំ វិលោកេតិ, មាសំ វិលោកេតិ, នេក្ខម្មំ វិលោកេតី’តិ។ កន្តេ នាគសេន, អបរិបក្កេ ញាណេ ពុជ្ឈនំ នត្ថិ, បរិបក្កេ ញាណេ ន សក្កា និមេសន្តរម្បិ អាគមេតុំ, អនតិក្កមនីយំ បរិបក្កមានសំ។ កស្មា ពោធិសត្តោ កាលំ វិលោកេហិ ‘កម្ហិ កាលេ ឧប្បជ្ជាមី’តិ។ អបរិបក្កេ ញាណេ ពុជ្ឈនំ នត្ថិ, បរិបក្កេ ញាណេ ន សក្កា និមេសន្តរម្បិ អាគមេតុំ, កស្មា ពោធិសត្តោ កុលំ វិលោកេតិ ‘កុម្ហិ កុលេ ឧប្បជ្ជាមី’តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, បុព្ពេវ ពោធិសត្តស្ស មាតាបិតរោ និយតា, តេន ហិ ‘កុលំ វិលោកេតី’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ កុលំ វិលោកេតិ, តេន ហិ ‘បុព្ពេវ ពោធិសត្តស្ស មាតាបិតរោ និយតា’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘និយតា, មហារាជ, បុព្ពេវ ពោធិសត្តស្ស មាតាបិតរោ, កុលញ្ច ពោធិសត្តោ វិលោកេតិ។ កិន្តិ បន កុលំ វិលោកេតិ ‘យេ មេ មាតាបិតរោ, តេ ខត្តិយា ឧទាហុ ព្រាហ្មណា’តិ។ ឯវំ កុលំ វិលោកេតិ។

‘‘អដ្ឋន្នំ, មហារាជ, បុព្ពេវ អនាគតំ ឱលោកេតព្ពំ ហោតិ។ កតមេសំ អដ្ឋន្នំ? វាណិជស្ស, មហារាជ, បុព្ពេវ វិក្កយកណ្ឌំ ឱលោកេតព្ពំ ហោតិ, ហត្ថិនាគស្ស បុព្ពេវ សោណ្ឌាយ អនាគតោ មគ្គោ ឱលោកេតព្ពោ ហោតិ, សាកដិកស្ស បុព្ពេវ អនាគតំ តិត្ថំ

ឱលោកេតព្ពំ ហោតិ, និយាមកស្ស បុព្ពេវ អនាគតំ តីរំ ឱលោកេត្វា នាវា បេសេតព្ពា ហោតិ, កសិកស្ស បុព្ពេវ អាយុំ ឱលោកេត្វា អាតុរោ ឧបសង្កមិតព្ពោ ហោតិ, ឧត្តរសេតុស្ស បុព្ពេវ ថិរភាវំ ជានិត្វា អភិរុហិតព្ពំ ហោតិ, ភិក្ខុស្ស បុព្ពេវ អនាគតំ កាលំ បច្ចវេក្ខិត្វា កោជនំ កុញ្ជិតព្ពំ ហោតិ, ពោធិសត្តានំ បុព្ពេវ កុលំ ឱលោកេតព្ពំ ហោតិ ‘ខត្តិយកុលំ វា ព្រាហ្មណកុលំ វា’តិ។ ឥមេសំ ខោ, មហារាជ, អដ្ឋន្នំ បុព្ពេវ អនាគតំ ឱលោកេតព្ពំ ហោតី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ពោធិសត្តធម្មតាបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. អត្តនិបាតនបញ្ហោ

៥. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘ន, ភិក្ខវេ, អត្តានំ បាតេតព្ពំ, យោ បាតេយ្យ, យថាធម្មោ ការេតព្ពោ’តិ។ បុន ច តុម្ហេ ភណថ ‘យត្ត ភគ្គចិ ភគវា សាវកានំ ធម្មំ ទេសយមានោ អនេកបរិយាយេន ជាតិយា ជរាយ ព្យាធិនោ មរណស្ស សមុច្ឆេទាយ ធម្មំ ទេសេតិ, យោ ហិ កោចិ ជាតិជរាព្យាធិមរណំ សមតិក្កមតិ, តំ បរមាយ បសំសាយ បសំសតី’តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ ‘ន, ភិក្ខវេ, អត្តានំ បាតេតព្ពំ, យោ បាតេយ្យ, យថាធម្មោ ការេតព្ពោ’តិ, តេន ហិ ‘ជាតិយា ជរាយ ព្យាធិនោ មរណស្ស សមុច្ឆេទាយ ធម្មំ ទេសេតី’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ជាតិយា ជរាយ ព្យាធិនោ មរណស្ស សមុច្ឆេទាយ ធម្មំ ទេសេតិ, តេន ហិ ‘ន, ភិក្ខវេ, អត្តានំ បាតេតព្ពំ, យោ បាតេយ្យ, យថាធម្មោ ការេតព្ពោ’’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘ន, ភិក្ខវេ, អត្តានំ បាតេតព្ពំ, យោ បាតេយ្យ, យថាធម្មោ ការេតព្ពោ’តិ។ យត្ត ភគ្គចិ ភគវតា សាវកានំ ធម្មំ ទេសយាមានេន ច អនេកបរិយាយេន ជាតិយា ជរាយ ព្យាធិនោ មរណស្ស សមុច្ឆេទាយ ធម្មោ ទេសិតោ, តត្ត

បន ការណំ អត្ថិ, យេន ភគវា ការណេន បដិក្ខិបិ សមាទបេសិ ចា''តិ។

''កិំ បនេត្ថ, ភន្តេ នាគសេន, ការណំ, យេន ភគវា ការណេន បដិក្ខិបិ សមាទបេសិ ចា''តិ? ''សីលវា, មហារាជ, សីលសម្បន្នោ អគទសមោ សត្តានំ កិលេសវិសវិនាសនេ, ឱសធសមោ សត្តានំ កិលេសព្យាធិវូបសមេ, ឧទកសមោ សត្តានំ កិលេសរជោជល្លាបហរណេ, មណិរតនសមោ សត្តានំ សព្ពសម្បត្តិទានេ, នាវាសមោ សត្តានំ ចតុវោឃបារគមនេ, សត្ថវាហសមោ សត្តានំ ជាតិកន្តារតារណេ, វាតសមោ សត្តានំ តិវិធគ្គិសន្តាបនិព្ពាបនេ, មហាមេឃសមោ សត្តានំ មានសបរិបូរណេ, អាចរិយសមោ សត្តានំ កុសលសិក្ខាបនេ, សុទេសកសមោ សត្តានំ ខេមបថមាចិក្ខណេ។ ឯវរូបោ, មហារាជ, ពហុគុណោ អនេកគុណោ អប្បមាណគុណោ គុណវាសិ គុណបុញ្ជោ សត្តានំ វឌ្ឍិករោ សីលវា 'មា វិនស្សី'តិ សត្តានំ អនុកម្បាយ ភគវា សិក្ខាបទំ បញ្ញបេសិ 'ន, កិក្ខវេ, អត្តានំ បាតេតព្ពំ, យោ បាតេយ្យ, យថាធម្មោ ការេតព្ពោ'តិ។ ឥទមេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន ភគវា បដិក្ខិបិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន កុមារកស្សបេន វិចិត្រកថិកេន បាយាសិរាជញ្ញស្ស បរលោកំ ទីបយមានេន 'យថា យថា ខោ រាជញ្ញ សមណព្រាហ្មណា សីលវន្តោ កល្យាណធម្មា ចិរំ ទីឃមទ្ធានំ តិដ្ឋន្តិ, តថា តថា ពហុំ បុញ្ញំ បសវន្តិ, ពហុជនហិតាយ ច បដិបជ្ជន្តិ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សាន'ន្តិ។

''កេន បន ការណេន ភគវា សមាទបេសិ? ជាតិបិ, មហារាជ, ទុក្ខា, ជរាបិ ទុក្ខា, ព្យាធិបិ ទុក្ខោ, មរណម្បិ ទុក្ខំ, សោកោបិ ទុក្ខោ, បរិទេវោបិ ទុក្ខោ, ទុក្ខម្បិ ទុក្ខំ, ទោមនស្សម្បិ ទុក្ខំ, ឧបាយាសោបិ ទុក្ខោ, អប្បិយេហិ សម្បយោគោបិ ទុក្ខោ, បិយេហិ វិប្បយោគោបិ ទុក្ខោ, មាតុមរណម្បិ ទុក្ខំ, បិតុមរណម្បិ ទុក្ខំ, ភាតុមរណម្បិ ទុក្ខំ, ភគិនិមរណម្បិ ទុក្ខំ, បុត្តមរណម្បិ ទុក្ខំ, ទារមរណម្បិ ទុក្ខំ, ទាសមរណម្បិ ទុក្ខំ [ឥទំ វាក្យំ សី. បី. ឃោត្តកេសុ នត្ថិ], ញាតិមរណម្បិ ទុក្ខំ, ញាតិព្យសនម្បិ ទុក្ខំ, រោគព្យសនម្បិ ទុក្ខំ, ភោគព្យសនម្បិ ទុក្ខំ, សីលព្យសនម្បិ ទុក្ខំ, ទិដ្ឋិព្យសនម្បិ ទុក្ខំ, រាជភយម្បិ ទុក្ខំ,

ចោរកយម្បិ ទុក្ខំ, វេរិកយម្បិ ទុក្ខំ, ទុព្ភិក្ខកយម្បិ ទុក្ខំ, អគ្គិកយម្បិ ទុក្ខំ, ឧទកកយម្បិ ទុក្ខំ, ឱមិកយម្បិ ទុក្ខំ, អាវដ្ដកយម្បិ ទុក្ខំ, កុម្ភីលកយម្បិ ទុក្ខំ, សុសុកាកយម្បិ ទុក្ខំ, អត្តានុវាទកយម្បិ ទុក្ខំ, បរានុវាទកយម្បិ ទុក្ខំ, ទណ្ឌកយម្បិ ទុក្ខំ, ទុគ្គតិកយម្បិ ទុក្ខំ, បរិសាសារជ្ជកយម្បិ ទុក្ខំ, អាជីវកកយម្បិ ទុក្ខំ, មរណកយម្បិ ទុក្ខំ, វេត្តេហិ តាឡនម្បិ ទុក្ខំ, កសាហិ តាឡនម្បិ ទុក្ខំ, អទ្ធទណ្ឌកេហិ តាឡនម្បិ ទុក្ខំ, ហត្ថច្ឆេទនម្បិ ទុក្ខំ, បាទច្ឆេទនម្បិ ទុក្ខំ, ហត្ថបាទច្ឆេទនម្បិ ទុក្ខំ, កណ្ណច្ឆេទនម្បិ ទុក្ខំ, នាសច្ឆេទនម្បិ ទុក្ខំ, កណ្ណនាសច្ឆេទនម្បិ ទុក្ខំ, ពិលង្គថាលិកម្បិ ទុក្ខំ, សង្ខមុណ្ឌិកម្បិ ទុក្ខំ, រាហុមុខម្បិ ទុក្ខំ, ជោតិមាលិកម្បិ ទុក្ខំ, ហត្ថបជ្ជោតិកម្បិ ទុក្ខំ, ឯរកវត្តិកម្បិ ទុក្ខំ, ចីរកវាសិកម្បិ ទុក្ខំ, ឯណេយ្យកម្បិ ទុក្ខំ, ពឡិសមំសិកម្បិ ទុក្ខំ, កហាបណិកម្បិ ទុក្ខំ, ខារាបតច្ឆិកម្បិ ទុក្ខំ, បលិឃបរិវត្តិកម្បិ ទុក្ខំ, បលាលបីឋកម្បិ ទុក្ខំ, តត្តេន តេលេន ឱសិញ្ចនម្បិ ទុក្ខំ, សុនខេហិ ខាទាបនម្បិ ទុក្ខំ, ជីវសូលារោបនម្បិ ទុក្ខំ, អសិនា សីសច្ឆេទនម្បិ ទុក្ខំ, ឯវរូបានិ, មហារាជ, ពហុវិធានិ អនេកវិធានិ ទុក្ខានិ សំសារគតោ អនុភវតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ហិមវន្តបព្ពតេ អភិរុដ្ឋំ ឧទកំ គង្គាយ នទិយា បាសាណ សក្ខរ ខរ មរុម្ព អាវដ្ដ គគ្គលក ឱមិកវង្កចទិក អារារណានីវរណមូលកសាខាសុ បរិយោត្ថរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឯវរូបានិ ពហុវិធានិ អនេកវិធានិ ទុក្ខានិ សំសារគតោ អនុភវតិ។ បវត្តំ, មហារាជ, ទុក្ខំ, អប្បវត្តំ សុខំ។ អប្បវត្តស្ស គុណំ បវត្តស្ស [បវត្តេ (សី. បី. ក.)] ច កយំ ទីបយមានោ, មហារាជ, ភគវា អប្បវត្តស្ស សច្ឆិកិរិយាយ ជាតិជរាព្យាធិមរណសមតិក្កមាយ សមាទបេសិ, ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន ភគវា សមាទបេសី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, សុនិព្ពេឋិតោ បញ្ហោ, សុកថិតំ ការណំ, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

អត្តនិបាតនបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. មេត្តាភាវនានិសំសបញ្ហោ

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘មេត្តាយ, ភិក្ខវេ, ចេតោវិមុត្តិយា អាសេវិតាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ យានីកតាយ វត្ថុកតាយ អនុដ្ឋិតាយ បរិចិតាយ សុសមារទ្ធាយ ឯកាទសានិសំសា បាដិកង្ខា។ កតមេ ឯកាទស? សុខំ សុបតិ, សុខំ បដិពុជ្ឈតិ, ន បាបកំ សុបិនំ បស្សតិ, មនុស្សានំ បិយោ ហោតិ, អមនុស្សានំ បិយោ ហោតិ, ទេវតា រក្ខន្តិ, នាស្ស អគ្គិ វា វិសំ វា សត្ថំ វា កមតិ [សត្ថំ កមតិ (ស្យា.) អ. និ. ១១.១៥ បស្សិតព្ពំ], តុវដំ ចិត្តំ សមាធិយតិ, មុខវណ្ណោ វិប្បសីទតិ, អសម្មុឡ្ហោ កាលំ ករោតិ, ឧត្តរិ អប្បដិវិជ្ឈន្តោ ព្រហ្មលោកូបគោ ហោតី’តិ។ បុន ច តុម្ហេ ភណថ ‘សាមោ កុមារោ មេត្តាវិហារី មិគសង្ឃេន បរិវុតោ បវនេ វិចរន្តោ បីឡិយក្ខេន រញ្ញោ វិទ្ធោ វិសបីតេន សល្លេន តត្តេវ មុច្ឆិតោ បតិតោ’តិ។

‘‘យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ ‘មេត្តាយ ភិក្ខវេ...បេ.... ព្រហ្មលោកូបគោ ហោតី’តិ, តេន ហិ ‘‘សាមោ កុមារោ មេត្តាវិហារី មិគសង្ឃេន បរិវុតោ បវនេ វិចរន្តោ បីឡិយក្ខេន រញ្ញោ វិទ្ធោ វិសបីតេន សល្លេន តត្តេវ មុច្ឆិតោ បតិតោ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ សាមោ កុមារោ មេត្តាវិហារី មិគសង្ឃេន បរិវុតោ បវនេ វិចរន្តោ បីឡិយក្ខេន រញ្ញោ វិទ្ធោ វិសបីតេន សល្លេន តត្តេវ មុច្ឆិតោ បតិតោ, តេន ហិ ‘មេត្តាយ, ភិក្ខវេ...បេ.... សត្ថំ វា កមតី’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ សុនិបុណោ បរិសណ្ហោ សុខុមោ គម្ភីរោ, អបិ សុនិបុណានំ មនុជានំ គត្តេ សេទំ មោចេយ្យ, សោ តវានុប្បត្តោ, វិជដេហិ តំ មហាជដាជដិតំ, អនាគតានំ ជិនបុត្តានំ ចក្ខុំ ទេហិ និព្ពាហនាយា’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘មេត្តាយ ភិក្ខវេ...បេ... សត្ថំ វា កមតី’តិ។ សាមោ ច កុមារោ មេត្តាវិហារី មិគសង្ឃេន បរិវុតោ បវនេ វិចរន្តោ បីឡិយក្ខេន រញ្ញោ វិទ្ធោ វិសបីតេន សល្លេន តត្តេវ មុច្ឆិតោ បតិតោ, តត្ថ បន, មហារាជ, ការណំ អត្ថិ។ កតមំ តត្ថ ការណំ? នេតេ, មហារាជ, គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា, សាមោ, មហារាជ, កុមារោ ឃដំ ឧក្ខិបន្តោ តស្មិំ ខណេ មេត្តាភាវនាយ បមត្តោ អហោសិ។

‘‘យស្មឹ, មហារាជ, ខណោ បុគ្គលោ មេត្តំ សមាបន្នោ ហោតិ, ន តស្ស បុគ្គលស្ស តស្មឹ ខណេ អគ្គិ វា វិសំ វា សត្ថំ វា កមតិ។ តស្ស យេ កេចិ អហិតកាមា ឧបគន្ត្វា តំ ន បស្សន្តិ, ន តស្មឹ ឱកាសំ លភន្តិ។ នេតេ, មហារាជ, គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា។ ឥធ, មហារាជ, បុរិសោ សង្គាមសូរោ អភេជ្ជកវចជាលិកំ សន្នយ្ហិត្វា សង្គាមំ ឱតរេយ្យ, តស្ស សរា ខិត្តា ឧបគន្ត្វា បតន្តិ វិកិរន្តិ, ន តស្មឹ ឱកាសំ លភន្តិ, នេសោ, មហារាជ, គុណោ សង្គាមសូរស្ស, អភេជ្ជកវចជាលិកាយេសោ គុណោ, យស្ស សរា ខិត្តា ឧបគន្ត្វា បតន្តិ វិកិរន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នេតេ គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា។

‘‘យស្មឹ, មហារាជ, ខណោ បុគ្គលោ មេត្តំ សមាបន្នោ ហោតិ, ន តស្ស បុគ្គលស្ស តស្មឹ ខណេ អគ្គិ វា វិសំ វា សត្ថំ វា កមតិ។ តស្ស យេ កេចិ អហិតកាមា ឧបគន្ត្វា តំ ន បស្សន្តិ, តស្មឹ ឱកាសំ ន លភន្តិ, នេតេ , មហារាជ, គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា។ ឥធ បន, មហារាជ, បុរិសោ ទិព្ពំ អន្តរធានំ មូលំ ហត្ថេ ករេយ្យ, យាវ តំ មូលំ តស្ស ហត្ថគតំ ហោតិ, តាវ ន អញ្ញោ កោចិ បកតិមនុស្សោ តំ បុរិសំ បស្សតិ។ នេសោ, មហារាជ, គុណោ បុរិសស្ស, មូលស្សេសោ គុណោ អន្តរធានស្ស, យំ សោ បកតិមនុស្សានំ ចក្ខុបថេ ន ទិស្សតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នេតេ គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា។

‘‘យស្មឹ, មហារាជ, ខណោ បុគ្គលោ មេត្តំ សមាបន្នោ ហោតិ, ន តស្ស បុគ្គលស្ស តស្មឹ ខណេ អគ្គិ វា វិសំ វា សត្ថំ វា កមតិ។ តស្ស យេ កេចិ អហិតកាមា ឧបគន្ត្វា តំ ន បស្សន្តិ, ន តស្មឹ ឱកាសំ លភន្តិ។ នេតេ, មហារាជ, គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា។ យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសំ សុកតំ មហាលេណមនុប្បវិដ្ឋំ មហតិមហាមេឃោ អភិវស្សន្តោ ន សក្កោតិ តេមយិតុំ, នេសោ, មហារាជ, គុណោ បុរិសស្ស, មហាលេណស្សេសោ គុណោ, យំ មហាមេឃោ អភិវស្សមានោ ន តំ តេមេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នេតេ គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា។

‘‘យស្មឹ, មហារាជ, ខណោ បុគ្គលោ មេត្តំ សមាបន្នោ ហោតិ, ន តស្ស បុគ្គលស្ស តស្មឹ

ខណោ អគ្គិ វា វិសំ វា សត្ថំ វា កមតិ។ តស្ស យេ កេចិ អហិតកាមា ឧបគន្ត្វា តំ ន បស្សន្តិ, ន តស្ស សក្កោន្តិ អហិតំ កាតុំ នេតេ, មហារាជ, គុណា បុគ្គលស្ស, មេត្តាភាវនាយេតេ គុណា''តិ។ ''អច្ឆរិយំ, ភន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ ភន្តេ នាគសេន, សព្ពបាបនិវារណា មេត្តាភាវនា''តិ។ ''សព្ពកុសលគុណាវហា, មហារាជ, មេត្តាភាវនា ហិតានម្បិ អហិតានម្បិ, យេ តេ សត្តា វិញ្ញាណពទ្ធា, សព្ពេសំ មហានិសំសា មេត្តាភាវនា សំវិភជិតព្ពា''តិ។

មេត្តាភាវនានិសំសបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. កុសលាកុសលសមវិសមបញ្ហោ

៧. ''ភន្តេ នាគសេន 'កុសលការិស្សបិ អកុសលការិស្សបិ វិបាកោ សមសមោ, ឧទាហុ កោចិ វិសេសោ អត្ថី'តិ? ''អត្ថិ, មហារាជ, កុសលស្ស ច អកុសលស្ស ច វិសេសោ, កុសលំ, មហារាជ, សុខវិបាកំ សគ្គសំវត្តនិកំ, អកុសលំ ទុក្ខវិបាកំ និរយសំវត្តនិក''ន្តិ។

''ភន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ 'ទេវទត្តោ ឯកន្តកណ្ហោ, ឯកន្តកណ្ហេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ, ពោធិសត្តោ ឯកន្តសុក្កោ, ឯកន្តសុក្កេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ'តិ។ បុន ច ទេវទត្តោ ភវេ ភវេ យសេន ច បក្ខេន ច ពោធិសត្តេន សមសមោ ហោតិ, កទាចិ អធិកតរោ វា។ យទា ទេវទត្តោ នគរេ ពារាណសិយំ ព្រហ្មទត្តស្ស រញ្ញោ បុរោហិតបុត្តោ អហោសិ, តទា ពោធិសត្តោ ឆវកចណ្ឌាលោ អហោសិ វិជ្ជាធរោ, វិជ្ជំ បរិជប្បិត្វា អកាលេ អម្ពផលានិ និព្ពត្តេសិ, ឯត្ត តាវ ពោធិសត្តោ ទេវទត្តតោ ជាតិយា និហីនោ យសេន ច និហីនោ។

''បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ រាជា អហោសិ មហា មហីបតិ សព្ពកាមសមង្គី, តទា ពោធិសត្តោ តស្សូបភោគោ អហោសិ ហត្ថិនាគោ សព្ពលក្ខណសម្បន្នោ, តស្ស ចារុគតិវិលាសំ អសហមានោ រាជា វធមិច្ឆន្តោ ហត្ថាចរិយំ ឯវមវោច 'អសិក្ខិតោ តេ, អាចរិយ, ហត្ថិនាគោ, តស្ស អាកាសគមនំ នាម ការណំ កវោហី'តិ, តត្ថបិ តាវ ពោធិសត្តោ

ទេវទត្តតោ ជាតិយា និហីនោ លាមកោ តិរច្ឆានគតោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ បវនេ នដ្ឋាយិកោ, តទា ពោធិសត្តោ មហាបថវី នាម មក្កដោ អហោសិ, ឯត្តបិ តាវ ទិស្សតិ វិសេសោ មនុស្សស្ស ច តិរច្ឆានគតស្ស ច, តត្តបិ តាវ ពោធិសត្តោ ទេវទត្តតោ ជាតិយា និហីនោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ សោណុត្តរោ នាម នេសាទោ ពលវា ពលវតរោ នាគពលោ, តទា ពោធិសត្តោ ឆទ្ទន្តោ នាម នាគរាជា អហោសិ។ តទា សោ លុទ្ទកោ តំ ហត្ថិនាគំ ឃាតេសិ, តត្តបិ តាវ ទេវទត្តោវ អធិកតរោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ វនចរកោ អនិកេតវាសី, តទា ពោធិសត្តោ សកុណោ អហោសិ តិត្តិរោ មន្តជ្ឈាយី, តទាបិ សោ វនចរកោ តំ សកុណំ ឃាតេសិ, តត្តបិ តាវ ទេវទត្តោវ ជាតិយា អធិកតរោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ កលាពុ នាម កាសិរាជា [កាសិករាជា (ក.)] អហោសិ, តទា ពោធិសត្តោ តាបសោ អហោសិ ខន្តិវាទី។ តទា សោ រាជា តស្ស តាបសស្ស កុទ្ធោ ហត្ថបាទេ វំសកឡីរេ វិយ ឆេទាបេសិ, តត្តបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ អធិកតរោ ជាតិយា ច យសេន ច។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ វនចរោ, តទា ពោធិសត្តោ នន្ទិយោ នាម វានរិន្ទោ អហោសិ, តទាបិ សោ វនចរោ តំ វានរិន្ទំ ឃាតេសិ សទ្ធឹ មាតរា កនិដ្ឋភាតិកេន ច, តត្តបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ អធិកតរោ ជាតិយា។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ អចេលកោ ការម្ភិយោ នាម, តទា ពោធិសត្តោ បណ្ឌរកោ នាម នាគរាជា អហោសិ, តត្តបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ អធិកតរោ

ជាតិយា។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ បវនេ ជដិលកោ, តទា ពោធិសត្តោ តច្ឆកោ នាម មហាសូកពោ អហោសិ, តត្ថបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ ជាតិយា អធិកតពោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ ចេតីសុ សូរបរិចពោ នាម រាជា អហោសិ ឧបរិ បុរិសមត្តេ គគនេ វេហាសង្គមោ, តទា ពោធិសត្តោ កបិលោ នាម ព្រាហ្មណោ អហោសិ, តត្ថបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ អធិកតពោ ជាតិយា ច យសេន ច។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ សាមោ នាម, តទា ពោធិសត្តោ រ្យុ នាម មិគរាជា អហោសិ, តត្ថបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ ជាតិយា អធិកតពោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មនុស្សោ អហោសិ លុទ្ទកោ បវនចពោ, តទា ពោធិសត្តោ ហត្ថិនាគោ អហោសិ, សោ លុទ្ទកោ តស្ស ហត្ថិនាគស្ស សត្តក្ខត្តុំ ទន្តេ ឆិន្ទិត្វា ហរិ, តត្ថបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ យោនិយា អធិកតពោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ សិង្គាលោ អហោសិ ខត្តិយជម្មោ, សោ យាវតា ជម្ពុទីបេ បទេសរាជានោ តេ សព្ពេ អនុយុត្តេ អកាសិ, តទា ពោធិសត្តោ វិធុរោ នាម បណ្ឌិតោ អហោសិ, តត្ថបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ យសេន អធិកតពោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ ហត្ថិនាគោ ហុត្វា លដុកិកាយ សកុណិកាយ បុត្តកេ ឃាតេសិ, តទា ពោធិសត្តោបិ ហត្ថិនាគោ អហោសិ យូថបតិ, តត្ត តាវ ឧភោបិ តេ សមសមា អហេសុំ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ យក្ខោ អហោសិ អធម្មោ នាម, តទា ពោធិសត្តោបិ យក្ខោ អហោសិ ធម្មោ នាម, តត្ថបិ តាវ ឧភោបិ សមសមា អហេសុំ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ នារិកោ អហោសិ បញ្ចន្នំ កុលសតានំ ឥស្សរោ, តទា ពោធិសត្តោបិ នារិកោ អហោសិ បញ្ចន្នំ កុលសតានំ ឥស្សរោ, តត្ថបិ តាវ ឧភោបិ សមសមា អហេសុំ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ សត្តវាហោ អហោសិ បញ្ចន្នំ សកដសតានំ ឥស្សរោ, តទា ពោធិសត្តោបិ សត្តវាហោ អហោសិ បញ្ចន្នំ សកដសតានំ ឥស្សរោ, តត្ថបិ តាវ ឧភោបិ សមសមា អហេសុំ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ សាខោ នាម មិគរាជា អហោសិ, តទា ពោធិសត្តោបិ និគ្រោធោ នាម មិគរាជា អហោសិ, តត្ថបិ តាវ ឧភោបិ សមសមា អហេសុំ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ សាខោ នាម សេនាបតិ អហោសិ, តទា ពោធិសត្តោបិ និគ្រោធោ នាម រាជា អហោសិ, តត្ថបិ តាវ ឧភោបិ សមសមា អហេសុំ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ ខណ្ឌហាលោ នាម ព្រាហ្មណោ អហោសិ, តទា ពោធិសត្តោ ចន្ទោ នាម រាជកុមារោ អហោសិ, តទា សោ ខណ្ឌហាលោ យេវ អធិកតរោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ ព្រហ្មទត្តោ នាម រាជា អហោសិ, តទា ពោធិសត្តោ តស្ស បុត្តោ មហាបទុមោ នាម កុមារោ អហោសិ, តទា សោ រាជា សកបុត្តំ ចោរបបាតេ ខិបាបេសិ, យតោ កុតោចិ បិតារោ បុត្តានំ អធិកតរោ ហោតិ វិសិដ្ឋោតិ, តត្ថបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ អធិកតរោ។

‘‘បុន ចបរំ យទា ទេវទត្តោ មហាបតាបោ នាម រាជា អហោសិ, តទា ពោធិសត្តោ តស្ស បុត្តោ ធម្មបាលោ នាម កុមារោ អហោសិ, តទា សោ រាជា សកបុត្តស្ស ហត្ថបាទេ សីសញ្ច ឆេទាបេសិ, តត្ថបិ តាវ ទេវទត្តោ យេវ ឧត្តរោ អធិកតរោ។

អជ្ជេតរហិ ឧភោបិ សក្យកុលេ ជាយិំសុ។ ពោធិសត្តោ ពុទ្ធោ អហោសិ សព្ពញ្ញូ លោកនាយកោ, ទេវទត្តោ តស្ស ទេវាតិទេវស្ស សាសនេ បព្ពជិត្វា ឥទ្ធិំ និព្ពត្តេត្វា ពុទ្ធាលយំ អកាសិ។ កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, យំ មយា កណិតំ, តំ សព្ពំ តថំ ឧទាហុ វិតថ''ន្តិ?

''យំ តុំ, មហារាជ, ពហុវិធំ ការណំ ឱសារេសិ, សព្ពំ តំ តថេវ, នោ អញ្ញថា''តិ។ ''យទិ, កន្តេ នាគសេន, កណ្ហាបិ សុក្កោបិ សមសមគតិកា ហោន្តិ, តេន ហិ កុសលម្បិ អកុសលម្បិ សមសមវិបាកំ ហោតី''តិ? ''ន ហិ, មហារាជ, កុសលម្បិ អកុសលម្បិ សមសមវិបាកំ ហោតិ, ន ហិ, មហារាជ, ទេវទត្តោ សព្ពជនេហិ បដិវិរុទ្ធោ, ពោធិសត្តេនេវ បដិវិរុទ្ធោ។ យោ តស្ស ពោធិសត្តេន បដិវិរុទ្ធោ, សោ តស្មិំ តស្មិំ យេវ កវេ បច្ចតិ ផលំ ទេតិ។ ទេវទត្តោបិ, មហារាជ, ឥស្សរិយេ ឋិតោ ជនបទេសុ អារក្ខំ ទេតិ, សេតុំ សកំ បុញ្ញសាលំ ការេតិ, សមណព្រាហ្មណានំ កបណទ្ធិកវណិព្ពកានំ នាថានាថានំ យថាបណិហិតំ ទានំ ទេតិ។ តស្ស សោ វិបាកេន កវេ កវេ សម្បត្តិយោ បដិលភតិ។ កស្សេតំ, មហារាជ, សក្កា វត្តុំ វិនា ទានេន ទមេន សំយមេន ឧបោសថកម្មេន សម្បត្តិំ អនុភវិស្សតីតិ?

''យំ បន តុំ, មហារាជ, ឯវំ វទេសិ 'ទេវទត្តោ ច ពោធិសត្តោ ច ឯកតោ អនុបរិវត្តន្តី'តិ, សោ ន ជាតិសតស្ស អច្ចយេន សមាគមោ អហោសិ, ន ជាតិសហស្សស្ស អច្ចយេន, ន ជាតិសតសហស្សស្ស អច្ចយេន, កទាចិ ករហចិ ពហូនំ អហោរត្តានំ អច្ចយេន សមាគមោ អហោសិ។ យំ បនេតំ, មហារាជ, ភគវតា កាណកច្ឆបោបមំ ឧបទស្សិតំ មនុស្សត្តប្បដិលាភាយ, តថូបមំ, មហារាជ, ឥមេសំ សមាគមំ ជានេហិ។

''ន, មហារាជ, ពោធិសត្តស្ស ទេវទត្តេនេវ សទ្ធិំ សមាគមោ អហោសិ, ថេរោបិ, មហារាជ, សារិបុត្តោ អនេកេសុ ជាតិសតសហស្សេសុ ពោធិសត្តស្ស បិតា អហោសិ, មហាបិតា អហោសិ, ចូឡបិតា អហោសិ, ភាតា អហោសិ, បុត្តោ អហោសិ, ភាគិនេយ្យោ អហោសិ, មិត្តោ អហោសិ។

‘‘ពោធិសត្តោបិ, មហារាជ, អនេកេសុ ជាតិសតសហស្សេសុ ថេរស្ស សារិបុត្តស្ស បិតា អហោសិ, មហាបិតា អហោសិ, ចូឡបិតា អហោសិ, ភាតា អហោសិ, បុត្តោ អហោសិ, ភាគិនេយ្យោ អហោសិ, មិត្តោ អហោសិ, សព្ពេបិ, មហារាជ, សត្តនិកាយបរិយាបន្នា សំសារសោតមនុគតា សំសារសោតេន វុយ្ហន្តា អប្បិយេហិបិ បិយេហិបិ សមាគច្ឆន្តិ។ យថា, មហារាជ, ឧទកំ សោតេន វុយ្ហមានំ សុចិអសុចិកល្យាណបាបកេន សមាគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សព្ពេបិ សត្តនិកាយបរិយាបន្នា សំសារសោតមនុគតា សំសារសោតេន វុយ្ហន្តា អប្បិយេហិបិ បិយេហិបិ សមាគច្ឆន្តិ។ ទេវទត្តោ, មហារាជ, យក្ខោ សមានោ អត្តនា អធម្មោ បរេ អធម្មេ និយោជេត្វា សត្តបញ្ញាសវស្សកោដិយោ សដ្ឋិ ច វស្សសតសហស្សានិ មហានិរយេ បច្ចិ, ពោធិសត្តោបិ, មហារាជ, យក្ខោ សមានោ អត្តនា ធម្មោ បរេ ធម្មេ និយោជេត្វា សត្តបញ្ញាសវស្សកោដិយោ សដ្ឋិ ច វស្សសតសហស្សានិ សគ្គេ មោទិ សព្ពកាមសមង្គី, អបិ ច, មហារាជ, ទេវទត្តោ ឥមស្មឹ កវេ ពុទ្ធំ អនាសាទនីយមាសាទយិត្វា សមគ្គញ្ច សង្ឃំ កិន្ទិត្វា បថវិ បាវិសិ, តថាគតោ ពុជ្ឈិត្វា សព្ពធម្មេ បរិនិព្ពុតោ ឧបធិសង្ខយេ’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

កុសលាកុសលសមវិសមបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. អមរាទេវីបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា –

> ‘‘‘សចេ លភេថ ខណំ វា រហោ វា, និមន្តកំ [និវាតកំ (កុណាលជាតកេ)] វាបិ លភេថ តាទិសំ;
>
> សព្ពាវ [សព្ពាបិ (សី. បី.)] ឥត្ថី កយិរុំ [ករេយ្យុំ (សី. បី. ក.)] នុ បាបំ, អញ្ញំ អលទ្ធា បីឋសប្បិនា សទ្ធិ’ន្តិ។

‘‘បុន ច កថីយតិ ‘មហោសធស្ស ភរិយា អមវា នាម ឥត្ថី គាមកេ ឋបិតា បវុត្តបតិកា រហោ និសិន្នា វិតក្កា វាជប្បដិសមំ សាមិកំ ភរិត្វា សហស្សេន និមន្តីយមានា បាបំ នាកាសី’តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ ‘សចេ...បេ.... សទ្ធិ’ន្តិ តេន ហិ ‘មហោសធស្ស ភរិយា...បេ.... នាកាសី’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ មហោសធស្ស ភរិយា...បេ.... នាកាសិ, តេន ហិ ‘សចេ...បេ.... សទ្ធិ’ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘សចេ...បេ.... សទ្ធិ’ន្តិ។ កថីយតិ ច ‘មហោសធស្ស ភរិយា ...បេ.... នាកាសី’តិ។ កវយ្យ សា, មហារាជ, ឥត្ថី សហស្សំ លភមានា តាទិសេន បុរិសេន សទ្ធិំ បាបកម្មំ, ន សា កវយ្យ សចេ ខណំ វា រហោ វា និមន្តកំ វាបិ តាទិសំ លភេយ្យ, វិចិនន្តី សា, មហារាជ, អមវា ឥត្ថី ន អទ្ទស ខណំ វា រហោ វា និមន្តកំ វាបិ តាទិសំ។

‘‘ឥធ លោកេ គរហភយា ខណំ ន បស្សិ, បរលោកេ និរយភយា ខណំ ន បស្សិ, កដុកវិបាកំ បាបន្តិ ខណំ ន បស្សិ, បិយំ អមុញ្ចិតុកាមា ខណំ ន បស្សិ, សាមិកស្ស គរុកតាយ ខណំ ន បស្សិ, ធម្មំ អបចាយន្តី ខណំ ន បស្សិ, អនរិយំ គរហន្តី ខណំ ន បស្សិ, កិរិយំ អកិន្ទិតុកាមា ខណំ ន បស្សិ។ ឯវរូបេហិ ពហូហិ ការណេហិ ខណំ ន បស្សិ។

‘‘រហោបិ សា លោកេ វិចិនិត្វា អបស្សន្តី បាបំ នាកាសិ។ សចេ សា មនុស្សេហិ រហោ លភេយ្យ, អថ អមនុស្សេហិ រហោ ន លភេយ្យ។ សចេ អមនុស្សេហិ រហោ លភេយ្យ, អថ បរចិត្តវិទូហិ បព្ពជិតេហិ រហោ ន លភេយ្យ។ សចេ បរចិត្តវិទូហិ បព្ពជិតេហិ រហោ លភេយ្យ, អថ បរចិត្តវិទូនីហិ ទេវតាហិ រហោ ន លភេយ្យ។ សចេ បរចិត្តវិទូនីហិ ទេវតាហិ រហោ លភេយ្យ, អត្តនាវ បាបេហិ រហោ ន លភេយ្យ។ សចេ អត្តនាវ បាបេហិ រហោ លភេយ្យ, អថ អធម្មេន រហោ ន លភេយ្យ។ ឯវរូបេហិ ពហុវិធេហិ ការណេហិ រហោ អលភិត្វា បាបំ នាកាសិ។

‘‘និមន្តកម្បិ សា លោកេ វិចិនិត្វា តាទិសំ អលភន្តី បាបំ នាកាសិ។ មហោសធោ, មហារាជ, បណ្ឌិតោ អដ្ឋវីសតិយា អង្គេហិ សមន្នាគតោ។ កតមេហិ អដ្ឋវីសតិយា អង្គេហិ សមន្នាគតោ? មហោសធោ, មហារាជ, សូរោ ហិរិមា ឱត្តប្បី សបក្ខោ មិត្តសម្បន្នោ ខមោ សីលវា សច្ចវាទី សោចេយ្យសម្បន្នោ អក្កោធនោ អនតិមានី អនុសូយកោ វីរិយវា អាយូហកោ សង្គាហកោ សំវិភាគី សខិលោ និវាតវុត្តិ សណ្ហោ អសឋោ អមាយាវី អតិពុទ្ធិសម្បន្នោ កិត្តិមា វិជ្ជាសម្បន្នោ ហិតេសី ឧបនិស្សិតានំ បត្តិតោ សព្ពជនស្ស ធនវាយសវា។ មហោសធោ, មហារាជ, បណ្ឌិតោ ឥមេហិ អដ្ឋវីសតិយា អង្គេហិ សមន្នាគតោ។ សា អញ្ញំ តាទិសំ និមន្តកំ អលភិត្វា បាបំ នាកាសី’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

អមរាទេវីបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. អរហន្តអភាយនបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘វិគតភយសន្តាសា អរហន្តោ’តិ។ បុន ច នគរេ រាជគហេ ធនបាលកំ ហត្ថិំ កគវតិ ឱបតន្តំ ទិស្វា បញ្ច ខីណាសវសតានិ បរិច្ចជិត្វា ជិនវរំ បក្កន្តានិ ទិសាវិទិសំ ឯកំ ឋបេត្វា ថេរំ អានន្ទំ។ កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, តេ អរហន្តោ ភយា បក្កន្តា, បញ្ញាយិស្សតិ សកេន ភម្មេនាតិ ទសពលំ បាតេតុកាមា បក្កន្តា, ឧទាហុ តថាគតស្ស អតុលំ វិបុលមសមំ បាដិហារិយំ ទដ្ឋុកាមា បក្កន្តា? យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ ‘វិគតភយសន្តាសា អរហន្តោ’តិ, តេន ហិ ‘នគរេ...បេ.... អានន្ទ’ន្តិ យំ វចនំ តំ មិច្ឆា។ យទិ នគរេ រាជគហេ ធនបាលកំ ហត្ថិំ ភគវតិ ឱបតន្តំ ទិស្វា បញ្ច ខីណាសវសតានិ បរិច្ចជិត្វា ជិនវរំ បក្កន្តានិ ទិសាវិទិសំ ឯកំ ឋបេត្វា ថេរំ អានន្ទំ, តេន ហិ ‘វិគតភយសន្តាសា អរហន្តោ’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘វិគតភយសន្តាសា អរហន្តោ’តិ, នគរេ រាជគហេ ធនបាលកំ ហត្ថឹ ភគវតិ ឱបតន្តំ ទិស្វា បញ្ច ខីណាសវសតានិ បរិច្ចជិត្វា ជិនវរំ បក្កន្តានិ ទិសាវិទិសំ ឯកំ ឋបេត្វា ថេរំ អានន្ទំ, តញ្ច បន ន ភយា, នាបិ ភគវន្តំ បាតេតុកាមតាយ។

‘‘យេន បន, មហារាជ, ហេតុនា អរហន្តោ ភាយេយ្យុំ វា តាសេយ្យុំ វា, សោ ហេតុ អរហន្តានំ សមុច្ឆិន្នោ, តស្មា វិគតភយសន្តាសា អរហន្តោ, ភាយតិ នុ, មហារាជ, មហាបថវី ខណន្តេបិ កិន្ទន្តេបិ ជាវេន្តេបិ សមុទ្ទបព្ពតគិរិសិខរេតិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កេន ការណេន មហារាជា’’តិ? ‘‘នត្ថិ, ភន្តេ, មហាបថវិយា សោ ហេតុ, យេន ហេតុនា មហាបថវី ភាយេយ្យ វា តាសេយ្យ វា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ អរហន្តានំ សោ ហេតុ, យេន ហេតុនា អរហន្តោ ភាយេយ្យុំ វា តាសេយ្យុំ វា។

‘‘ភាយតិ នុ, មហារាជ, គិរិសិខរំ ធិទ្ធន្តេ វា កិន្ទន្តេ វា បតន្តេ វា អគ្គិនា ទហន្តេ វា’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កេន ការណេន មហារាជា’’តិ? ‘‘នត្ថិ, ភន្តេ, គិរិសិខរស្ស សោ ហេតុ, យេន ហេតុនា គិរិសិខរំ ភាយេយ្យ វា តាសេយ្យ វា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នត្ថិ អរហន្តានំ សោ ហេតុ, យេន ហេតុនា អរហន្តោ ភាយេយ្យុំ វា តាសេយ្យុំ វា។

‘‘យទិបិ, មហារាជ, លោកធាតុសតសហស្សេសុ យេ កេចិ សត្តនិកាយបរិយាបន្នា សព្ពេបិ តេ សត្តិហត្ថា ឯកំ អរហន្តំ ឧបជាវិត្វា តាសេយ្យុំ, ន ភវេយ្យ អរហតោ ចិត្តស្ស កិញ្ចិ អញ្ញថត្តំ។ កិំ ការណា? អដ្ឋានមនវកាសតាយ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, តេសំ ខីណាសវានំ ឯវំ ចេតោបរិវិតក្កោ អហោសិ ‘អជ្ជ នរវរបវរេ ជិនវរវសភេ នគរវរមនុប្បវិដ្ឋេ វីថិយា ធនបាលកោ ហត្ថី អាបតិស្សតិ, អសំសយមតិទេវទេវំ ឧបដ្ឋាកោ ន បរិច្ចជិស្សតិ, យទិ មយំ សព្ពេបិ ភគវន្តំ ន បរិច្ចជិស្សាម, អានន្ទស្ស គុណោ បាកដោ ន ភវិស្សតិ, ន ហេវ ច តថាគតំ សមុបគមិស្សតិ ហត្ថិនាគោ, ហន្ទ មយំ អបគច្ឆាម, ឯវមិទំ មហតោ ជនកាយស្ស កិលេសពន្ធនមោក្ខោ ភវិស្សតិ,

អានន្ទស្ស ច គុណោ បាកដោ ភវិស្សតី’តិ។ ឯវំ តេ អរហន្តោ អានិសំសំ ទិស្វា ទិសាវិទិសំ បក្កន្តា’’តិ។ ‘‘សុវិកត្ថោ, កន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ, ឯវមេតំ នត្ថិ អរហន្តានំ កយំ វា សន្តាសោ វា, អានិសំសំ ទិស្វា អរហន្តោ បក្កន្តា ទិសាវិទិស’’ន្តិ។

អរហន្តអភាយនបញ្ហោ នវមោ។

១០. ពុទ្ធសព្ពញ្ញុភាវបញ្ហោ

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ ‘តថាគតោ សព្ពញ្ញូ’តិ។ បុន ច កណាថ ‘តថាគតេន សារិបុត្តមោគ្គល្លានប្បមុខេ កិក្ខុសង្ឃេ បណាមិតេ ចាតុមេយ្យកា ច សក្យា ព្រហ្មា ច សហម្បតិ ពីជូបមញ្ច វច្ឆតរុណូបមញ្ច ឧបទស្សេត្វា កគរុំ បសាទេសុំ ខមាបេសុំ និជ្ឈត្តំ អកំសូ’តិ។ កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អញ្ញាតា តា ឧបមា តថាគតស្ស, យាហិ តថាគតោ ឧបមាហិ ឱរតោ ខមិតោ ឧបសន្តោ និជ្ឈត្តំ គតោ? យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតស្ស តា ឧបមា អញ្ញាតា, តេន ហិ ពុទ្ធោ អសព្ពញ្ញូ, យទិ ញាតា, តេន ហិ ឱកស្ស បសយ្ហ វីមំសាបេក្ខោ បណាមេសិ, តេន ហិ តស្ស អការុញ្ញតា សម្ភវតិ។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘សព្ពញ្ញូ, មហារាជ, តថាគតោ, តាហិ ច ឧបមាហិ កគរុ បសន្នោ ឱរតោ ខមិតោ ឧបសន្តោ និជ្ឈត្តំ គតោ។ ធម្មស្សាមី, មហារាជ, តថាគតោ, តថាគតប្បវេទិតេហេវ តេ ឱបម្មេហិ តថាគតំ អារាធេសុំ តោសេសុំ បសាទេសុំ, តេសញ្ច តថាគតោ បសន្នោ ‘សាធូ’តិ អព្ភានុមោទិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ឥត្ថី សាមិកស្ស សន្តកេនេវ ធនេន សាមិកំ អារាធេតិ តោសេតិ បសាទេតិ, តញ្ច សាមិកោ ‘សាធូ’តិ អព្ភានុមោទតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ចាតុមេយ្យកា ច សក្យា ព្រហ្មា ច សហម្បតិ តថាគតប្បវេទិតេហេវ ឱបម្មេហិ តថាគតំ អារាធេសុំ

តោសេសុំ បសាទេសុំ, តេសញ្ច តថាគតោ បសន្នោ ‘‘សាធូ’’តិ អញ្ញាសុមោទិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កប្បកោ រញ្ញោ សន្តកេនេវ សុវណ្ណផណកេន រញ្ញោ ឧត្តមង្គំ បសាធយមានោ រាជានំ អារាធេតិ តោសេតិ បសាទេតិ, តស្ស ច រាជា បសន្នោ ‘‘សាធូ’’តិ អញ្ញាសុមោទតិ, យថិច្ឆិតមនុប្បទេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ចាតុមេយ្យកា ច សក្យា ព្រហ្មា ច សហម្បតិ តថាគតប្បវេទិតេហេវ ឱបម្មេហិ តថាគតំ អារាធេសុំ តោសេសុំ បសាទេសុំ, តេសញ្ច តថាគតោ បសន្នោ ‘‘សាធូ’’តិ អញ្ញាសុមោទិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, សទ្ធិវិហារិកោ ឧបជ្ឈាយកតំ បិណ្ឌបាតំ គហេត្វា ឧបជ្ឈាយស្ស ឧបនាមេន្តោ ឧបជ្ឈាយំ អារាធេតិ តោសេតិ បសាទេតិ, តញ្ច ឧបជ្ឈាយោ បសន្នោ ‘‘សាធូ’’តិ អញ្ញាសុមោទតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ចាតុមេយ្យកា ច សក្យា ព្រហ្មា ច សហម្បតិ តថាគតប្បវេទិតេហេវ ឱបម្មេហិ តថាគតំ អារាធេសុំ តោសេសុំ បសាទេសុំ, តេសញ្ច តថាគតោ បសន្នោ ‘‘សាធូ’’តិ អញ្ញាសុមោទិត្វា សព្ពទុក្ខបរិមុត្តិយា ធម្មំ ទេសេសី’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមីតិ។

ពុទ្ធសព្ពញ្ញុភាវបញ្ហោ ទសមោ។

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណវគ្គោ ចតុត្ថោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ ទស បញ្ហា។

៥. សន្តវវគ្គោ

១. សន្តវបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា –

‘‘‘សន្តវតោ កយំ ជាតំ, និកេតា ជាយតេ រជោ;

អនិកេតមសន្តវំ, ឯតំ វេ មុនិទស្សន’ន្តិ។

‘‘បុន ច កគវតា កណិតំ ‘វិហារេ ការយេ រម្មេ, វាសយេត្ថ ពហុស្សុតេ’តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេន កណិតំ ‘សន្តវតោ កយំ ជាតំ, និកេតា ជាយតេ រជោ។ អនិកេតមសន្តវំ, ឯតំ វេ មុនិទស្សន’ន្តិ, តេន ហិ ‘វិហារេ ការយេ រម្មេ, វាសយេត្ថ ពហុស្សុតេ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ ‘វិហារេ ការយេ រម្មេ, វាសយេត្ថ ពហុស្សុតេ’តិ, តេន ហិ ‘សន្តវតោ កយំ ជាតំ, និកេតា ជាយតេ រជោ។ អនិកេតមសន្តវំ, ឯតំ វេ មុនិទស្សន’ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ‘សន្តវតោ កយំ ជាតំ, និកេតា ជាយតេ រជោ។ អនិកេតមសន្តវំ, ឯតំ វេ មុនិទស្សន’ន្តិ។ កណិតញ្ច ‘វិហារេ ការយេ រម្មេ, វាសយេត្ថ ពហុស្សុតេ’តិ។ យំ, មហារាជ, កគវតា កណិតំ ‘សន្តវតោ កយំ ជាតំ, និកេតា ជាយតេ រជោ។ អនិកេតមសន្តវំ, ឯតំ វេ មុនិទស្សន’ន្តិ, តំ សការវចនំ អសេសវចនំ និស្សេសវចនំ និប្បរិយាយវចនំ សមណានុច្ឆវំ សមណសារុប្បំ សមណប្បតិរូបំ សមណារហំ សមណគោចរំ សមណប្បដិបទា សមណប្បដិបត្តិ។ យថា, មហារាជ, អារញ្ញកោ មិគោ អរញ្ញេ បវនេ ចរមានោ និរាលយោ អនិកេតោ យថិច្ឆកំ សយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភិក្ខុនា ‘សន្តវតោ កយំ ជាតំ, និកេតា ជាយតេ រជោ។ អនិកេតមសន្តវំ, ឯតំ វេ មុនិទស្សន’ន្តិ ចិន្តេតព្ពំ។

‘‘យំ បន, មហារាជ, កគវតា កណិតំ ‘វិហារេ ការយេ រម្មេ, វាសយេត្ថ ពហុស្សុតេ’តិ, តំ ទ្វេ អត្ថវសេ សម្បស្សមានេន កគវតា កណិតំ។ កតមេ ទ្វេ? វិហារទានំ នាម សព្ពពុទ្ធេហិ វណ្ណិតំ អនុមតំ ថោមិតំ បសត្ថំ, តំ តេ វិហារទានំ ទត្វា ជាតិជរាមរណា បរិមុច្ចិស្សន្តីតិ។

អយំ តាវ បឋមោ អានិសំសោ វិហារទានេ។

‘‘បុន ចបរំ វិហារេ វិជ្ជមានេ កិក្ខុនិយោ ព្យត្តសង្កេតា ភវិស្សន្តិ, សុលភំ ទស្សនំ ទស្សនកាមានំ, អនិកេតេ ទុទ្ទស្សនា ភវិស្សន្តីតិ។ អយំ ទុតិយោ អានិសំសោ វិហារទានេ។ ឥមេ ទ្វេ អត្តវសេ សម្បស្សមានេន ភគវតា កណិតំ ‘វិហារេ ការយេ រម្មេ, វាសយេត្ថ ពហុស្សុតេ’តិ, ន តត្ត ពុទ្ធបុត្តេន អាលយោ ករណីយោ និកេតេ’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

សន្តវបញ្ហោ បឋមោ។

២. ឧទរសំយតបញ្ហោ

២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា –

‘‘‘ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យ, ឧទរេ សំយតោ សិយា’តិ។

‘‘បុន ច ភគវតា កណិតំ ‘អហំ ខោ បនុទាយិ, អប្បេកទា ឥមិនា បត្តេន សមតិត្តិកម្បិ កុញ្ជមិ, កិយ្យោបិ កុញ្ជមី’តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា កណិតំ ‘ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យ, ឧទរេ សំយតោ សិយា’តិ, តេន ហិ ‘អហំ ខោ បនុទាយិ, អប្បេកទា ឥមិនា បត្តេន សមតិត្តិកម្បិ កុញ្ជមិ, កិយ្យោបិ កុញ្ជមី’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ ‘អហំ ខោ បនុទាយិ, អប្បេកទា ឥមិនា បត្តេន សមតិត្តិកម្បិ កុញ្ជមិ, កិយ្យោបិ កុញ្ជមី’តិ, តេន ហិ ‘ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យ, ឧទរេ សំយតោ សិយា’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យ, ឧទរេ សំយតោ សិយា’តិ, កណិតញ្ច ‘អហំ ខោ បនុទាយិ, អប្បេកទា ឥមិនា បត្តេន សមតិត្តិកម្បិ កុញ្ជមិ, កិយ្យោបិ

កុញ្ជាមី'តិ។ យំ, មហារាជ, ភគវតា កណិតំ 'ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យ, ឧទរេ សំយតោ សិយា'តិ, តំ សភាវវចនំ អសេសវចនំ និស្សេសវចនំ និប្បរិយាយវចនំ កូតវចនំ តច្ឆវចនំ យាថាវវចនំ អវិបរីតវចនំ ឥសិវចនំ មុនិវចនំ ភគវន្តវចនំ អរហន្តវចនំ បច្ចេកពុទ្ធវចនំ ជិនវចនំ សព្ពញ្ញុវចនំ តថាគតស្ស អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វចនំ។

''ឧទរេ អសំយតោ, មហារាជ, បាណម្បិ ហនតិ, អទិន្នម្បិ អាទិយតិ, បរទារម្បិ គច្ឆតិ, មុសាបិ ភណតិ, មជ្ជម្បិ បិវតិ, មាតរម្បិ ជីវិតា វោរោបេតិ, បិតរម្បិ ជីវិតា វោរោបេតិ, អរហន្តម្បិ ជីវិតា វោរោបេតិ, សង្ឃម្បិ ភិន្ទតិ, ទុដ្ឋេន ចិត្តេន តថាគតស្ស លោហិតម្បិ ឧប្បាទេតិ។ ននុ, មហារាជ, ទេវទត្តោ ឧទរេ អសំយតោ សង្ឃំ ភិន្ទិត្វា កប្បដ្ឋិយំ កម្មំ អាយូហិ [អាយូហតិ (ក.)]។ ឯវរូបានិ, មហារាជ, អញ្ញានិបិ ពហូនិ ការណានិ ទិស្វា ភគវតា កណិតំ 'ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យ, ឧទរេ សំយតោ សិយា'តិ។

''ឧទរេ សំយតោ, មហារាជ, ចតុសច្ចាភិសមយំ អភិសមេតិ, ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ សច្ឆិករោតិ, ចតូសុ បដិសម្ភិទាសុ អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ឆសុ អភិញ្ញាសុ វសីភាវំ បាបុណាតិ, កេវលញ្ច សមណធម្មំ បូរេតិ។ ននុ, មហារាជ, សុករោតកោ ឧទរេ សំយតោ ហុត្វា យាវ តាវតឹសភវនំ កម្បេត្វា សក្កំ ទេវានមិន្ទំ ឧបដ្ឋានមុបនេសិ, ឯវរូបានិ, មហារាជ, អញ្ញានិបិ ពហូនិ ការណានិ ទិស្វា ភគវតា កណិតំ 'ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យ, ឧទរេ សំយតោ សិយា'តិ។

''យំ បន, មហារាជ, ភគវតា កណិតំ 'អហំ ខោ បនុទាយិ អប្បកទា ឥមិនា បត្តេន សមតិត្តិកម្បិ កុញ្ជាមិ, កិយ្យាបិ កុញ្ជាមី'តិ, តំ កតកិច្ចេន និដ្ឋិតករិយេន សិទ្ធត្ថេន វុសិតវោសានេន និភវរណេន សព្ពញ្ញូនា សយម្ភូនា តថាគតេន អត្តានំ ឧបាទាយ កណិតំ។

''យថា, មហារាជ, វន្តស្ស វិរិត្តស្ស អនុវាសិតស្ស អាតុរស្ស សប្បាយកិរិយា ឥច្ឆិតព្ភា ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សកិលេសស្ស អទិដ្ឋសច្ចស្ស ឧទរេ សំយមោ ករណីយោ

ហោតិ។ យថា, មហារាជ, មណិរតនស្ស សប្បភាសស្ស ជាតិមន្តស្ស អកិជាតិបរិសុទ្ធស្ស មជ្ឈន្ទិឃំសនបរិសោធនេន ករណីយំ ន ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតស្ស ពុទ្ធវិសយេ បារមិ គតស្ស កិរិយាករណេសុ អាវរណំ ន ហោតី''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ឧទរសំយតបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ពុទ្ធអប្បាពាធបញ្ហោ

៣. ''កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា 'អហមស្មិ, ភិក្ខវេ, ព្រាហ្មណោ យាចយោគោ សទា បយតបាណិ អន្តិមទេហធរោ អនុត្តរោ កិសក្កោ សល្លកត្តោ'តិ។ បុន ច កណិតំ ភគវតា 'ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ អប្បាពាធានំ យទិទំ ពាកុលោ'តិ។ ភគវតោ ច សរីរេ ពហុក្ខត្តុំ អាពាធោ ឧប្បន្នោ ទិស្សតិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ អនុត្តរោ, តេន ហិ 'ឯតទគ្គំ...បេ.... ពាកុលោ'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ថេរោ ពាកុលោ អប្បាពាធានំ អគ្គោ, តេន ហិ 'អហមស្មិ...បេ.... សល្លកត្តោ'តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'អហមស្មិ...បេ.... សល្លកត្តោ'តិ, កណិតញ្ច 'ឯតទគ្គំ...បេ.... ពាកុលោ'តិ, តញ្ច បន ពាហិរានំ អាគមានំ អធិគមានំ បរិយត្តីនំ អត្តនិ វិជ្ជមានតំ សន្ធាយ ភាសិតំ។

''សន្តិ ខោ បន, មហារាជ, ភគវតោ សាវកា ឋានចង្កមិកា, តេ ឋានេន ចង្កមេន ទិវារត្តឹ វីតិនាមេន្តិ, ភគវា បន, មហារាជ, ឋានេន ចង្កមេន និសជ្ជាយ សយនេន ទិវារត្តឹ វីតិនាមេតិ, យេ តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ ឋានចង្កមិកា, តេ តេន អង្គេន អតិរេកា។

‘‘សន្តិ ខោ បន, មហារាជ, ភគវតោ សាវកា ឯកាសនិកា, តេ ជីវិតហេតុបិ ទុតិយំ ភោជនំ ន ភុញ្ជន្តិ, ភគវា បន, មហារាជ, ទុតិយម្បិ យាវ តតិយម្បិ ភោជនំ ភុញ្ជតិ, យេ តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ ឯកាសនិកា, តេ តេន អង្គេន អតិរេកា, អនេកវិធានិ, មហារាជ, តានិ ការណានិ តេសំ តេសំ តំ តំ សន្ធាយ ភណិតានិ។ ភគវា បន, មហារាជ, អនុត្តរោ សីលេន សមាធិនា បញ្ញាយ វិមុត្តិយា វិមុត្តិញាណទស្សនេន ទសហិ ច ពលេហិ ចតូហិ វេសារជ្ជេហិ អដ្ឋារសហិ ពុទ្ធធម្មេហិ ឆហិ អសាធារណេហិ ញាណេហិ, កេវលេ ច ពុទ្ធវិសយេ តំ សន្ធាយ ភណិតំ ‘អហមស្មិ...បេ.... សល្លកត្តោ’តិ។

‘‘ឥធ, មហារាជ, មនុស្សេសុ ឯកោ ជាតិមា ហោតិ, ឯកោ ធនវា, ឯកោ វិជ្ជវា, ឯកោ សិប្បវា, ឯកោ សូរោ, ឯកោ វិចក្ខណោ, សព្ពេបេតេ អភិភវិយ រាជា យេវ តេសំ ឧត្តមោ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភគវា សព្ពសត្តានំ អគ្គោ ជេដ្ឋោ សេដ្ឋោ។

‘‘យំ បន អាយស្មា ពាកុលោ អប្បាពាធោ អហោសិ, តំ អភិនីហារវសេន, សោ ហិ, មហារាជ, អនោមទស្សិស្ស ភគវតោ ឧទរវាតាពាធេ ឧប្បន្នេ វិបស្សិស្ស ច ភគវតោ អដ្ឋសដ្ឋិយា ច ភិក្ខុសតសហស្សានំ តិណបុប្ផកពោគេ ឧប្បន្នេ សយំ តាបសោ សមានោ នានាភេសជ្ជេហិ តំ ព្យាធិំ អបនេត្វា អប្បាពាធតំ បត្តោ, ភណិតោ ច ‘ឯតទគ្គំ...បេ.... ពាកុលោ’តិ។

‘‘ភគវតោ, មហារាជ, ព្យាធិម្ហិ ឧប្បជ្ជន្តេបិ អនុប្បជ្ជន្តេបិ ធុតង្គំ អាទិយន្តេបិ អនាទិយន្តេបិ នត្ថិ ភគវតា សទិសោ កោចិ សត្តោ។ ភាសិតម្បេតំ មហារាជ ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរលញ្ឆកេ –

‘‘‘យាវតា, ភិក្ខវេ, សត្តា អបទា វា ទ្វិបទា វា ចតុប្បទា វា ពហុប្បទា វា រូបិនោ វា អរូបិនោ វា សញ្ញិនោ វា អសញ្ញិនោ វា នេវសញ្ញីនាសញ្ញិនោ វា, តថាគតោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ’តិ។ ‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា

សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ពុទ្ធអប្បាពាធបញ្ហោ តតិយោ។

៤. មគ្គុប្បាទនបញ្ហោ

៤. ''កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា 'តថាគតោ កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា'តិ។ បុន ច កណិតំ 'អទ្ទសំ ខ្វាហំ, កិក្ខវេ, បុពណាំ មគ្គំ បុពណាំ អញ្ញសំ បុព្ពកេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ អនុយាត'ន្តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា, តេន ហិ 'អទ្ទសំ ខ្វាហំ, កិក្ខវេ, បុពណាំ មគ្គំ បុពណាំ អញ្ញសំ បុព្ពកេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ អនុយាត'ន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ 'អទ្ទសំ ខ្វាហំ, កិក្ខវេ, បុពណាំ មគ្គំ បុពណាំ អញ្ញសំ បុព្ពកេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ អនុយាត'ន្តិ, តេន ហិ 'តថាគតោ, កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា'តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'តថាគតោ, កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា'តិ។ កណិតញ្ច 'អទ្ទសំ ខ្វាហំ, កិក្ខវេ, បុពណាំ មគ្គំ បុពណាំ អញ្ញសំ បុព្ពកេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ អនុយាត'ន្តិ, តំ ទ្វយម្បិ សការវចនមេវ, បុព្ពកានំ, មហារាជ, តថាគតានំ អន្តរធានេន អសតិ អនុសាសកេ មគ្គោ អន្តរធាយិ, តំ [សោ តំ (សី. បី. ក.)] តថាគតោ មគ្គំ លុគ្គំ បលុគ្គំ គូឡ្ហំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ អសញ្ចរណំ បញ្ញាចក្ខុនា សម្បស្សមានោ [សម្មសមានោ (សី. បី.)] អទ្ទស បុព្ពកេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ អនុយាតំ, តំការណា អាហ 'អទ្ទសំ ខ្វាហំ, កិក្ខវេ, បុពណាំ មគ្គំ បុពណាំ អញ្ញសំ បុព្ពកេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ អនុយាត'ន្តិ។

''បុព្ពកានំ, មហារាជ, តថាគតានំ អន្តរធានេន អសតិ អនុសាសកេ លុគ្គំ បលុគ្គំ គូឡ្ហំ

បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ អសញ្ចរណំ មគ្គំ យំ ទានិ តថាគតោ សញ្ចរណំ អកាសិ, តំការណា អាហ ‘តថាគតោ, កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា’តិ។

‘‘ឥធ, មហារាជ, រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស អន្តរធានេន មណិរតនំ គិរិសិខន្តរេ និលីយតិ, អបរស្ស ចក្កវត្តិស្ស សម្មាបដិបត្តិយា ឧបគច្ឆតិ, អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, មណិរតនំ តស្ស បកត’’ន្តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, បាកតិកំ យេវ តំ មណិរតនំ, តេន បន និព្ពត្តិត’’ន្តិ [និព្ពត្តន្តិ (សី. បី.)]។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បាកតិកំ បុព្ពកេហិ តថាគតេហិ អនុចិណ្ណំ អដ្ឋង្គិកំ សិវំ មគ្គំ អសតិ អនុសាសកេ លុគ្គំ បលុគ្គំ គូឡ្ហំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ អសញ្ចរណំ ភគវា បញ្ញាចក្ខុនា សម្បស្សមានោ ឧប្បាទេសិ, សញ្ចរណំ អកាសិ, តំការណា អាហ ‘តថាគតោ, កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, សន្តំ យេវ បុត្តំ យោនិយា ជនយិត្វា មាតា ‘ជនិកា’តិ វុច្ចតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ សន្តំ យេវ មគ្គំ លុគ្គំ បលុគ្គំ គូឡ្ហំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ អសញ្ចរណំ បញ្ញាចក្ខុនា សម្បស្សមានោ ឧប្បាទេសិ, សញ្ចរណំ អកាសិ, តំការណា អាហ ‘តថាគតោ, កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កោចិ បុរិសោ យំ កិញ្ចិ នដ្ឋំ បស្សតិ, ‘តេន តំ កណ្ហំ និព្ពត្តិត’ន្តិ ជនោ ភោហរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ សន្តំ យេវ មគ្គំ លុគ្គំ បលុគ្គំ គូឡ្ហំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ អសញ្ចរណំ បញ្ញាចក្ខុនា សម្បស្សមានោ ឧប្បាទេសិ, សញ្ចរណំ អកាសិ, តំការណា អាហ ‘តថាគតោ, កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កោចិ បុរិសោ វនំ សោធេត្វា ភូមិ នីហរតិ, ‘តស្ស សា ភូមី’តិ ជនោ ភោហរតិ, ន ចេសា ភូមិ តេន បវត្តិតា, តំ ភូមិ ការណំ កត្វា ភូមិសាមិកោ នាម ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ សន្តំ យេវ មគ្គំ លុគ្គំ បលុគ្គំ គូឡ្ហំ បិហិតំ បដិច្ឆន្នំ

អសញ្ចរណំ បញ្ញាយ សម្បស្សមានោ ឧប្បាទេសិ, សញ្ចរណំ អកាសិ, តំការណា អាហ ‘តថាគតោ, កិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា’’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

មគ្គុប្បាទនបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. ពុទ្ធអវិហេឋកបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘បុព្ពេ វាហំ មនុស្សភូតោ សមានោ សត្តានំ អវិហេឋកជាតិកោ អហោសិ’ន្តិ។ បុន ច ភណិតំ ‘លោមសកស្សបោ នាម ឥសិ សមានោ អនេកសតេ បាណេ ឃាតយិត្វា វាជបេយ្យំ មហាយញ្ញំ យជី’តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, ភគវតា ភណិតំ ‘បុព្ពេ វាហំ មនុស្សភូតោ សមានោ សត្តានំ អវិហេឋកជាតិកោ អហោសិ’ន្តិ, តេន ហិ ‘លោមសកស្សបេន ឥសិនា អនេកសតេ បាណេ ឃាតយិត្វា វាជបេយ្យំ មហាយញ្ញំ យជិត’ន្តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ‘លោមសកស្សបេន ឥសិនា អនេកសតេ បាណេ ឃាតយិត្វា វាជបេយ្យំ មហាយញ្ញំ យជិតំ’, តេន ហិ ‘បុព្ពេ វាហំ មនុស្សភូតោ សមានោ សត្តានំ អវិហេឋកជាតិកោ អហោសិ’ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘បុព្ពេ វាហំ មនុស្សភូតោ សមានោ សត្តានំ អវិហេឋកជាតិកោ អហោសិ’ន្តិ, ‘លោមសកស្សបេន ឥសិនា អនេកសតេ បាណេ ឃាតយិត្វា វាជបេយ្យំ មហាយញ្ញំ យជិតំ’, តញ្ច បន រាគវសេន វិសញ្ញិនា, នោ សចេតនេនា’’តិ។

‘‘អដ្ឋិមេ, កន្តេ នាគសេន, បុគ្គលា បាណំ ហនន្តិ។ កតមេ អដ្ឋ? រត្តោ រាគវសេន បាណំ ហនតិ, ទុដ្ឋោ ទោសវសេន បាណំ ហនតិ, មូឡ្ហោ មោហវសេន បាណំ ហនតិ, មានី

មានវសេន បាណំ ហនតិ, លុទ្ធោ លោភវសេន បាណំ ហនតិ, អកិញ្ចនោ ជីវិកត្ថាយ បាណំ ហនតិ, ពាលោ ហស្សវសេន [អញ្ញាណវសេន (ក. សី.)] បាណំ ហនតិ, រាជា វិនយនវសេន បាណំ ហនតិ។ ឥមេ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អដ្ឋ បុគ្គលា បាណំ ហនន្តិ។ បាកតិកំ យេវ, កន្តេ នាគសេន, ពោធិសត្តេន កត''ន្តិ។ ''ន, មហារាជ, បាកតិកំ ពោធិសត្តេន កតំ, យទិ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ បកតិភាវេន ឱនមេយ្យ មហាយញ្ញំ យជិតុំ, ន យិមំ គាថំ កណេយ្យ –

'''សសមុទ្ទបរិយាយំ, មហិំ សាគរកុណ្ឌលំ;

ន ឥច្ឆេ សហ និន្នាយ, ឯវំ សេយ្ហ [សយ្ហ (សី. បី.)] វិជានហី'តិ។

''ឯវំវាទី, មហារាជ, ពោធិសត្តោ សហ ទស្សនេន ចន្ទវតិយា រាជកញ្ញាយ វិសញ្ញី អហោសិ ខិត្តចិត្តោ រត្តោ វិសញ្ញិភូតោ អាកុលាកុលោ តុរិតតុរិតោ តេន វិក្ខិត្តកន្តលុឡិតចិត្តេន មហតិមហាបសុឃាតគលរុហិរសញ្ចយំ រាជបេយ្យំ មហាយញ្ញំ យជិ។

''យថា, មហារាជ, ឧម្មត្តកោ ខិត្តចិត្តោ ជលិតម្បិ ជាតវេទំ អក្កមតិ, កុបិតម្បិ អាសីវិសំ គណ្ហាតិ, មត្តម្បិ ហត្ថិំ ឧបេតិ, សមុទ្ទម្បិ អតីរទស្សិំ បក្ខន្ទតិ, ចន្ទនិកម្បិ ឱឡិគល្លម្បិ ឱមទ្ទតិ, កណ្ដកាធានម្បិ អភិរុហតិ, បបាតេបិ បតតិ, អសុចិម្បិ ភក្ខេតិ, នគ្គោបិ រថិយា ចរតិ, អញ្ញម្បិ ពហុវិធំ អកិរិយំ កពោតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ សហ ទស្សនេន ចន្ទវតិយា រាជកញ្ញាយ វិសញ្ញី អហោសិ ខិត្តចិត្តោ រត្តោ វិសញ្ញិភូតោ អាកុលាកុលោ តុរិតតុរិតោ, តេន វិក្ខិត្តកន្តលុឡិតចិត្តេន មហតិមហាបសុឃាតគលរុហិរសញ្ចយំ រាជបេយ្យំ មហាយញ្ញំ យជិ។

''ខិត្តចិត្តេន, មហារាជ, កតំ បាបំ ទិដ្ឋធម្មេបិ ន មហាសាវជ្ជំ ហោតិ, សម្បរាយេ វិបាកេនបិ នោ តថា។ ឥធ, មហារាជ, កោចិ ឧម្មត្តកោ វជ្ឈមាបជ្ជេយ្យ, តស្ស តុម្ហេ កិំ ទណ្ឌំ

ជាវេថា''តិ? ''កោ, កន្តេ, ឧម្មត្តកស្ស ទណ្ឌោ កវិស្សតិ, តំ មយំ ហោថាបេត្វា នីហរាបេម, ឯសោវ តស្ស ទណ្ឌោ''តិ។ ''ឥតិ ខោ, មហារាជ, ឧម្មត្តកស្ស អបរាធេ ទណ្ឌោបិ ន កវតិ, តស្មា ឧម្មត្តកស្ស កតេបិ ន ទោសោ កវតិ សតេកិច្ឆោ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, លោមសកស្សហោ ឥសិ សហ ទស្សនេន ចន្ទវតិយា រាជកញ្ញាយ វិសញ្ញី អហោសិ ខិត្តចិត្តោ រត្តោ វិសញ្ញិភូតោ វិសដបយាតោ អាកុលាកុលោ តុរិតតុរិតោ, តេន វិក្ខិត្តកន្តលុឡិតចិត្តេន មហតិមហាបសុឃាតគលរុហិរសញ្ចយំ រាជបេយ្យំ មហាយញ្ញំ យជិ។ យទា ច បន បកតិចិត្តោ អហោសិ បដិលទ្ធស្សតិ, តទា បុនទេវ បព្ពជិត្វា បញ្ចាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា ព្រហ្មលោកូបគោ អហោសី''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ពុទ្ធអរិហេបកបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. ឆទ្ទន្តជោតិបាលវត្ថុបញ្ហោ

៦. ''*កន្តេ នាគសេន, កាសិតម្បេតំ កគវតា ឆទ្ទន្តោ នាគរាជា –*

'''វធិស្សមេតន្តិ បរាមសន្តោ, កាសាវមទ្ទក្ខិ ជជំ ឥសីនំ;

ទុក្ខេន ផុដ្ឋស្សុទបាទិ សញ្ញា, អរហទ្ធជោ សព្ពិ អវជ្ឈរូបោ'តិ។

''បុន ច កណិតំ 'ជោតិបាលមាណវោ សមានោ កស្សបំ កគវន្តំ អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ មុណ្ឌកវាទេន សមណកវាទេន អសព្ភាហិ ផរុសាហិ វាចាហិ អក្កោសិ បរិភាសី'តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, ពោធិសត្តោ តិរច្ឆានគតោ សមានោ កាសាវំ អភិបូជយិ, តេន ហិ 'ជោតិបាលេន មាណវេន កស្សបោ កគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ មុណ្ឌកវាទេន សមណកវាទេន អសព្ភាហិ ផរុសាហិ វាចាហិ អក្កុដ្ឋោ បរិភាសិតោ'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ជោតិបាលេន មាណវេន កស្សបោ កគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ មុណ្ឌកវាទេន

សមណកវាទេន អសព្ភាហិ ផរុសាហិ វាចាហិ អក្កុដ្ឋោ បរិភាសិតោ, តេន ហិ ‘ឆទ្ទន្តេន នាគរាជេន កាសាវំ បូជិត’ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ យទិ តិរច្ឆានគតេន ពោធិសត្តេន កក្ខឡខរកដុកវេទនំ វេទយមានេន លុទ្ទកេន និវត្តំ កាសាវំ បូជិតំ, កិំ មនុស្សភូតោ សមានោ បរិបក្កញ្ញាណោ បរិបក្កាយ ពោធិយា កស្សបំ ភគវន្តំ អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ ទសពលំ លោកនាយកំ ឧទិតោទិតំ ជលិតព្យាមោភាសំ បវរុត្តមំ បវរុចិរកាសិកកាសាវមកិបារុតំ ទិស្វា ន បូជយិ? អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោតិ។

‘‘កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ឆទ្ទន្តោ នាគរាជា ‘វធិស្សមេតន្តិ...បេ.... អវជ្ឈរូបោ’តិ។ ជោតិបាលេន ច មាណវេន កស្សបោ ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ មុណ្ឌកវាទេន សមណកវាទេន អសព្ភាហិ ផរុសាហិ វាចាហិ អក្កុដ្ឋោ បរិភាសិតោ, តញ្ច បន ជាតិវសេន កុលវសេន។ ជោតិបាលោ, មហារាជ, មាណវោ អស្សទ្ធេ អប្បសន្នេ កុលេ បច្ចាជាតោ, តស្ស មាតាបិតរោ ភគិនិភាតរោ ទាសិទាសចេដកបរិវារកមនុស្សា ព្រហ្មទេវតា ព្រហ្មគរុកា, តេ ‘ព្រាហ្មណា ឯវ ឧត្តមា បវរា’តិ អវសេសេ បព្ពជិតេ គរហន្តិ ជិគុច្ឆន្តិ, តេសំ តំ វចនំ សុត្វា ជោតិបាលោ មាណវោ ឃដិការេន កុម្ភការេន សត្ថារំ ទស្សនាយ បក្កោសិតោ ឯវមាហ ‘កិំ បន តេន មុណ្ឌកេន សមណកេន ទិដ្ឋេនា’តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, អមតំ វិសមាសជ្ជ តិត្តកំ ហោតិ, យថា ច សីតោទកំ អគ្គិមាសជ្ជ ឧណ្ហំ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ជោតិបាលោ មាណវោ អស្សទ្ធេ អប្បសន្នេ កុលេ បច្ចាជាតោ, សោ កុលវសេន អន្ធោ ហុត្វា [សោ កុលជាតិវសេន អន្ធោ ភវិត្វា (ស្យា.)] តថាគតំ អក្កោសិ បរិភាសិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ជលិតបជ្ជលិតោ មហាអគ្គិក្ខន្ធោ សប្បភាសោ ឧទកមាសជ្ជ ឧបហតប្បភាតេជោ សីតលោ កាឡកោ ភវតិ បរិបក្កនិគ្គណ្ឌិផលសទិសោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ជោតិបាលោ មាណវោ បុញ្ញវា សទ្ធោ ញាណវិបុលសប្បភាសោ អស្សទ្ធេ

អប្បសន្នេ កុលេ បច្ចាជាតោ, សោ កុលវសេន អន្ធោ ហុត្វា តថាគតំ អក្កោសិ បរិភាសិ, ឧបគន្ត្វា ច ពុទ្ធគុណមញ្ញាយ ចេដកកូតោ វិយ អហោសិ, ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា អភិញ្ញា ច សមាបត្តិយោ ច និព្ពត្តេត្វា ព្រហ្មលោកូបគោ អហោសី''តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ឆទ្វន្តជោតិបាលាវត្ថុបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. ឃដិការបញ្ហោ

៧. ''ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា 'ឃដិការស្ស កុម្ភការស្ស អាវេសនំ សព្ពំ តេមាសំ អាកាសច្ឆទនំ អដ្ឋាសិ, ន ទេវោ តិវស្សី'តិ។ បុន ច ភណិតំ 'កស្សបស្ស តថាគតស្ស [ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស (ម. និ. ២.២៨៩)] កុដិ ឱវស្សតី'តិ។ កិស្ស បន, ភន្តេ នាគសេន, តថាគតស្ស ឯវមុស្សន្នកុសលមូលស្ស [ឯវរូបស្ស ឧស្សន្នកុសលមូលស្ស (ក.)] កុដិ ឱវស្សតិ, តថាគតស្ស នាម សោ អានុភាវោ ឥច្ឆិតព្ពោ? យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ឃដិការស្ស កុម្ភការស្ស អាវេសនំ អនោវស្សំ អាកាសច្ឆទនំ អហោសិ, តេន ហិ 'តថាគតស្ស កុដិ ឱវស្សតី'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតស្ស កុដិ ឱវស្សតិ, តេន ហិ 'ឃដិការស្ស កុម្ភការស្ស អាវេសនំ អនោវស្សកំ អហោសិ អាកាសច្ឆទន'ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា 'ឃដិការស្ស កុម្ភការស្ស អាវេសនំ សព្ពំ តេមាសំ អាកាសច្ឆទនំ អដ្ឋាសិ, ន ទេវោ តិវស្សី'តិ។ ភណិតញ្ច 'កស្សបស្ស តថាគតស្ស កុដិ ឱវស្សតី'តិ។ ឃដិការោ, មហារាជ, កុម្ភការោ សីលវា កល្យាណធម្មោ ឧស្សន្នកុសលមូលោ អន្ធេ ជិណ្ណេ មាតាបិតរោ បោសេតិ, តស្ស អសម្មុខា អនាបុច្ឆាយេវស្ស ឃរេ តិណំ ហរិត្វា ភគវតោ កុដិំ ឆាទេសុំ, សោ តេន តិណហរណេន អភព្ពិតំ អសញ្ចលិតំ សុសណ្ឋិតំ

វិបុលមសមំ បីតិំ បដិលភតិ, កិយ្យោ សោមនស្សញ្ច អតុលំ ឧប្បាទេសិ ‘អហោ វត មេ ភគវា លោកុត្តមោ សុវិស្សត្ថោ’តិ, តេន តស្ស ទិដ្ឋធម្មិកោ វិបាកោ និព្ពត្តោ។ ន ហិ, មហារាជ, តថាគតោ តាវតកេន វិការេន ចលតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, សិនេរុ គិរិរាជា អនេកសតសហស្សវាតសម្ផហារេនបិ ន កម្បតិ ន ចលតិ, មហោទធិ វរប្បវរសាគរោ អនេកសតនហុតមហាគង្គាសតសហស្សេហិបិ ន បូរតិ ន វិការមាបជ្ជតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ ន តាវតកេន វិការេន ចលតិ។

‘‘យំ បន, មហារាជ, តថាគតស្ស កុដិ ឱវស្សតិ, តំ មហាតោ ជនកាយស្ស អនុកម្បាយ។ ទ្វេមេ, មហារាជ, អត្តវសេ សម្បស្សមានា តថាគតា សយំ និម្មិតំ បច្ចយំ នប្បដិសេវន្តិ, ‘អយំ អគ្គទក្ខិណេយ្យោ សត្ថា’តិ ភគវតោ បច្ចយំ ទត្វា ទេវមនុស្សា សព្ពទុក្ខតិតោ បរិមុច្ចិស្សន្តីតិ, ទស្សេត្វា វុត្តឹ បរិយេសន្តីតិ ‘មា អញ្ញេ ឧបវទេយ្យុ’ន្តិ។ ឥមេ ទ្វេ អត្តវសេ សម្បស្សមានា តថាគតា សយំ និម្មិតំ បច្ចយំ នប្បដិសេវន្តិ។ យទិ, មហារាជ, សក្កោ វា តំ កុដឹ អនោវស្សំ ករេយ្យ ព្រហ្មា វា សយំ វា, សាវជ្ជំ ករេយ្យ តំ យេវ ករណំ [ការណំ (សី. បី.)] សទោសំ សនិគ្គហំ, ឥមេ វិភូតំ [វិភូសំ (សី. បី.)] កត្វា លោកំ សម្មោហេន្តិ អធិកតំ ករោន្តីតិ, តស្មា តំ ករណំ វជ្ជនីយំ។ ន, មហារាជ, តថាគតា វត្ថុំ យាចន្តិ, តាយ អវត្ថុយាចនាយ អបរិកាសិយា ករន្តី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ឃដិការបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ព្រាហ្មណរាជវាទបញ្ហោ

៨. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ តថាគតេន ‘អហមស្មិ, កិក្ខវេ, ព្រាហ្មណោ យាចយោគោ’តិ។ បុន ច ភណិតំ ‘រាជាហមស្មិ សេលា’តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតោ

កណិតំ ‘អហមស្មិ, កិក្ខវេ, ព្រាហ្មណោ យាចយោគោ’តិ, តេន ហិ ‘រាជាហមស្មិ សេលា’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ ‘រាជាហមស្មិ សេលា’តិ, តេន ហិ ‘អហមស្មិ, កិក្ខវេ, ព្រាហ្មណោ យាចយោគោ’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ ខត្តិយោ វា ហិ ភវេយ្យ ព្រាហ្មណោ វា, នត្ថិ ឯកាយ ជាតិយា ទ្វេ វណ្ណា នាម, អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘អហមស្មិ, កិក្ខវេ, ព្រាហ្មណោ យាចយោគោ’តិ, បុន ច កណិតំ ‘រាជាហមស្មិ សេលា’តិ, តត្ថ ការណំ អត្ថិ, យេន ការណេន តថាគតោ ព្រាហ្មណោ ច រាជា ច ហោតី’’តិ។

‘‘កិំ បន តំ, ភន្តេ នាគសេន, ការណំ, យេន ការណេន តថាគតោ ព្រាហ្មណោ ច រាជា ច ហោតិ’’? ‘‘សព្ពេ, មហារាជ, បាបកា អកុសលា ធម្មា តថាគតស្ស ពាហិតា បហីនា អបគតា ព្យបគតា ឧច្ឆិន្នា ខីណា ខយំ បត្តា និព្ពុតា ឧបសន្តា, តស្មា តថាគតោ ‘ព្រាហ្មណោ’តិ វុច្ចតិ។

‘‘ព្រាហ្មណោ នាម សំសយមនេកំសំ វិមតិបថំ វីតិវត្តោ, ភគវាបិ, មហារាជ, សំសយមនេកំសំ វិមតិបថំ វីតិវត្តោ, តេន ការណេន តថាគតោ ‘ព្រាហ្មណោ’តិ វុច្ចតិ។

‘‘ព្រាហ្មណោ នាម សព្ពភវគតិយោនិនិស្សរោ មលរជគតវិប្បមុត្តោ អសហាយោ, ភគវាបិ, មហារាជ, សព្ពភវគតិយោនិនិស្សរោ មលរជគតវិប្បមុត្តោ អសហាយោ, តេន ការណេន តថាគតោ ‘ព្រាហ្មណោ’តិ វុច្ចតិ។

‘‘ព្រាហ្មណោ នាម អគ្គសេដ្ឋវរបវរទិព្ពវិហារពហុលោ, ភគវាបិ, មហារាជ, អគ្គសេដ្ឋវរបវរទិព្ពវិហារពហុលោ, តេនាបិ ភបវរណេន តថាគតោ ‘‘ព្រាហ្មណោ’’តិ វុច្ចតិ។

‘‘ព្រាហ្មណោ នាម អជ្ឈយន អជ្ឈាបន ទានប្បដិគ្គហណ ទម សំយមនិយមបុព្ពមនុសិដ្ឋិ បវេណិ វំស ធរណោ, កគរាបិ, មហារាជ, អជ្ឈយន អជ្ឈាបន ទានប្បដិគ្គហណ ទម សំយម និយម បុព្ពជិនាចិណ្ណ អនុសិដ្ឋិ បវេណិ វំស ធរណោ តេនាបិ ការណេន តថាគតោ ‘ព្រាហ្មណោ’តិ វុច្ចតិ។

‘‘ព្រាហ្មណោ នាម ព្រហាសុខវិហារជ្ឈានឈាយី; កគរាបិ, មហារាជ, ព្រហាសុខវិហារជ្ឈានឈាយី, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ ‘ព្រាហ្មណោ’តិ វុច្ចតិ។

‘‘ព្រាហ្មណោ នាម សព្ពកវាកវគតីសុ អកិជាតិវត្តិតមនុចរិតំ ជានាតិ, កគរាបិ, មហារាជ, សព្ពកវាកវគតីសុ អកិជាតិវត្តិតមនុចរិតំ ជានាតិ, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ ‘ព្រាហ្មណោ’តិ វុច្ចតិ។

‘‘ព្រាហ្មណោតិ, មហារាជ, កគវតោ នេតំ នាមំ មាតរា កតំ, ន បិតរា កតំ, ន ភាតរា កតំ, ន កគិនិយា កតំ, ន មិត្តាមច្ចេហិ កតំ, ន ញាតិសាលោហិតេហិ កតំ, ន សមណព្រាហ្មណេហិ កតំ, ន ទេវតាហិ កតំ, វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ កគវន្តានំ នាមំ ពោធិយា យេវ មូលេ មារសេនំ វិធមិត្វា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នេ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេ ពាហេត្វា សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា បដិលទ្ធបាតុភូតសមុប្បន្នមត្តេ សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ព្រាហ្មណោតិ, តេន ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘ព្រាហ្មណោ’’’តិ។

‘‘កេន បន, កន្តេ នាគសេន, ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘រាជា’’’តិ? ‘‘រាជា នាម, មហារាជ, យោ កោចិ រជ្ជំ ការេតិ លោកមនុសាសតិ, កគរាបិ, មហារាជ, ទសសហស្សិយា លោកធាតុយា ធម្មេន រជ្ជំ ការេតិ, សទេវកំ លោកំ សមារកំ សព្រហ្មកំ សស្សមណព្រាហ្មណិំ បជំ សទេវមនុស្សំ អនុសាសតិ, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘រាជា’តិ។

‘‘រាជា នាម, មហារាជ, សព្ពជនមនុស្សេ អភិភវិត្វា ឧទ្ធយន្តោ ញាតិសង្ឃំ, សោចយន្តោ អមិត្តសង្ឃំ, មហតិមហាយសសិរិវិភវំ ចិរសារទណ្ហំ អនូនសតសលាកាលង្កតំ ឧស្សាបេតិ បណ្ហរវិមលសេតច្ឆត្តំ, កគវាបិ, មហារាជ, សោចយន្តោ មារសេនំ មិច្ឆាបដិបន្នំ, ឧទ្ធយន្តោ ទេវមនុស្សេ សម្មាបដិបន្នេ ទសសហស្សិយោ លោកធាតុយា មហតិមហាយសសិរិវិភវំ ខន្តិចិរសារទណ្ហំ ញាណវរសតសលាកាលង្កតំ ឧស្សាបេតិ អគ្គវរវិមុត្តិបណ្ហរវិមលសេតច្ឆត្តំ, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘រាជា’តិ។

‘‘រាជា នាម ឧបគតសម្បត្តជនានំ ពហូនមភិវន្ទនីយោ ភវតិ, កគវាបិ, មហារាជ, ឧបគតសម្បត្តទេវមនុស្សានំ ពហូនមភិវន្ទនីយោ, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘រាជា’តិ។

‘‘រាជា នាម យស្ស កស្សចិ អារាធកស្ស បសីទិត្វា វរិតំ វរំ ទត្វា កាមេន តប្បយតិ, កគវាបិ, មហារាជ, យស្ស កស្សចិ កាយេន វាចាយ មនសា អារាធកស្ស បសីទិត្វា វរិតំ វរមនុត្តរំ សព្ពទុក្ខបរិមុត្តិំ ទត្វា អសេសកាមវរេន ច តប្បយតិ, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘រាជា’តិ។

‘‘រាជា នាម អាណំ វីតិក្កមន្តំ វិគរហតិ ឈាបេតិ [ជាបេតិ (សី. បី.)] ធំសេតិ, កគវតោបិ, មហារាជ, សាសនវរេ អាណំ អតិក្កមន្តោ អលជ្ជី មង្កុភាវេន ឱញ្ញាតោ ហីឡិតោ គរហិតោ ភវិត្វា វជ្ជតិ ជិនសាសនវរម្ហា, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ ‘រាជា’តិ។

‘‘រាជា នាម បុព្ពកានំ ធម្មិកានំ រាជូនំ បវេណិមនុសិដ្ឋិយា ធម្មាធម្មមនុទីបយិត្វា ធម្មេន រជ្ជំ ការយមានោ បិហយិតោ បិយោ បត្តិតោ ភវតិ ជនមនុស្សានំ, ចិរំ រាជកុលវំសំ ឋបយតិ ធម្មគុណពលេន, កគវាបិ, មហារាជ, បុព្ពកានំ សយម្ភូនំ បវេណិមនុសិដ្ឋិយា ធម្មាធម្មមនុទីបយិត្វា ធម្មេន លោកមនុសាសមានោ បិហយិតោ បិយោ បត្តិតោ ទេវមនុស្សានំ ចិរំ សាសនំ ឋបេតិ ធម្មគុណពលេន, តេនាបិ ការណេន តថាគតោ វុច្ចតិ

‘រាជា’តិ។ ឯវមនេកវិធំ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន តថាគតោ ព្រាហ្មណោបិ កវេយ្យ រាជាបិ កវេយ្យ, សុនិបុណោ កិន្តុ កប្បម្បិ នោ នំ សម្បាទេយ្យ, កិំ អតិពហុំ កណិតេន, សំខិត្តំ សម្បដិច្ឆិតព្ព’’ន្តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ព្រាហ្មណរាជវាទបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. គាថាភិគីតភោជនកថាបញ្ហោ

៩. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា –

‘‘‘គាថាភិគីតំ មេ អភោជនេយ្យំ [អភោជនីយំ (ក.) សុ. និ. ៨១ បស្សិតព្ពំ], សម្បស្សតំ ព្រាហ្មណ នេស ធម្មោ;

គាថាភិគីតំ បនុទន្តិ ពុទ្ធា, ធម្មេ សតី ព្រាហ្មណ វុត្តិរេសា’តិ។

‘‘បុន ច ភគវា បរិសាយ ធម្មំ ទេសេន្តោ កថេន្តោ អនុបុព្ពិកថំ បឋមំ តាវ ទានកថំ កថេតិ, បច្ឆា សីលកថំ, តស្ស ភគវតោ សព្ពលោកិស្សរស្ស ភាសិតំ សុត្វា ទេវមនុស្សា អភិសង្ខរិត្វា ទានំ ទេន្តិ, តស្ស តំ ឧឡ្ឃោជិតំ ទានំ សាវកា បរិភុញ្ជន្តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, ភគវតោ កណិតំ ‘គាថាភិគីតំ មេ អភោជនេយ្យ’ន្តិ, តេន ហិ ‘ភគវា ទានកថំ បឋមំ កថេតី’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ ទានកថំ បឋមំ កថេតិ, តេន ហិ ‘គាថាភិគីតំ មេ អភោជនេយ្យ’ន្តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ កិំ ការណំ? យោ សោ, ភន្តេ, ទក្ខិណេយ្យោ គិហីនំ បិណ្ឌបាតទានស្ស វិបាកំ កថេតិ, តស្ស តេ ធម្មកថំ សុត្វា បសន្នចិត្តា អបរាបរំ ទានំ ទេន្តិ, យេ តំ ទានំ បរិភុញ្ជន្តិ, សព្ពេ តេ គាថាភិគីតំ បរិភុញ្ជន្តិ។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ និបុណោ គម្ភីរោ តបានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ‘គាថាភិគីតំ មេ អភោជនេយ្យំ, សម្បស្សតំ ព្រាហ្មណ នេស ធម្មោ។ គាថាភិគីតំ បនុទន្តិ ពុទ្ធា, ធម្មេ សតី ព្រាហ្មណ វុត្តិរេសា’តិ, ភថេតិ ច ភគវា បឋមំ ទានកថំ, តញ្ច បន កិរិយំ សព្ពេសំ តថាគតានំ បឋមំ ទានកថាយ, តត្ថ ចិត្តំ អភិរមាបេត្វា បច្ឆា សីលេ និយោជេន្តិ។ យថា, មហារាជ, មនុស្សា តរុណទារកានំ បឋមំ តាវ កីឡាភណ្ឌកានិ ទេន្តិ។ សេយ្យថិទំ, វង្កកំ ឃដិកំ ចិង្គុលកំ បត្តាឡ្ហកំ រថកំ ធនុកំ, បច្ឆា តេ សកេ សកេ កម្មេ និយោជេន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ បឋមំ ទានកថាយ ចិត្តំ អភិរមាបេត្វា បច្ឆា សីលេ និយោជេតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កិសក្កោ នាម អាតុរានំ បឋមំ តាវ ចតូហបញ្ចាហំ តេលំ បាយេតិ ពលករណាយ សិនេហនាយ, បច្ឆា វិរេចេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ បឋមំ តាវ ទានកថាយ ចិត្តំ អភិរមាបេត្វា បច្ឆា សីលេ និយោជេតិ។ ទាយកានំ, មហារាជ, ទានបតីនំ ចិត្តំ មុទុកំ ហោតិ មទ្ទវំ សិនិទ្ធំ, តេន តេ ទានសេតុសង្កមេន ទានវាយ សំសារសាគរបារមនុគច្ឆន្តិ, តស្មា តេសំ បឋមំ កម្មភូមិមនុសាសតិ, ន ច កេនចិ [តេន (សី. បី.)] វិញ្ញត្តិមាបជ្ជតី’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘វិញ្ញត្តី’ន្តិ យំ វទេសិ, កតិ បន តា វិញ្ញត្តិយោ’’តិ? ‘‘ទ្វេមា, មហារាជ, វិញ្ញត្តិយោ កាយវិញ្ញត្តិ វចីវិញ្ញត្តិ ចាតិ។ តត្ថ អត្ថិ កាយវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា, អត្ថិ អនវជ្ជា។ អត្ថិ វចីវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា, អត្ថិ អនវជ្ជា។

‘‘កតមា កាយវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា? ឥធេកច្ចោ កិក្ខុ កុលានិ ឧបគន្ត្វា អនោកាសេ ឋិតោ ឋានំ កញ្ចតិ, អយំ កាយវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា។ តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា ន បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ ឱញ្ញាតោ ហោតិ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ, កិន្នាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥធេកច្ចោ កិក្ខុ កុលានិ ឧបគន្ត្វា អនោកាសេ ឋិតោ គលំ

បណាមេត្វា មោរបេក្ខិតំ បេក្ខតិ ‘ឯវំ ឥមេ បស្សន្តី’តិ, តេន ច តេ បស្សន្តិ។ អយម្បិ កាយវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា។ តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា ន បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ ឱញ្ញាតោ ហោតិ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ, កិន្នាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥធេកច្ចោ ភិក្ខុ ហនុកាយ វា កមុកាយ វា អង្គុដ្ឋេន វា វិញ្ញាបេតិ, អយម្បិ កាយវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា, តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា ន បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ ឱញ្ញាតោ ហោតិ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ, កិន្នាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

‘‘កតមា កាយវិញ្ញត្តិ អនវជ្ជា? ឥធ ភិក្ខុ កុលានិ ឧបគន្ត្វា សតោ សមាហិតោ សម្បជានោ ឋានេបិ អដ្ឋានេបិ យថានុសិដ្ឋិំ គន្ត្វា ឋានេ តិដ្ឋតិ, ទាតុកាមេសុ តិដ្ឋតិ, អទាតុកាមេសុ បក្កមតិ។ អយំ កាយវិញ្ញត្តិ អនវជ្ជា, តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ វណ្ណិតោ ហោតិ ថុតោ បសត្ថោ សល្លេខិតាចារោ, បរិសុទ្ធាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

> ‘ន វេ យាចន្តិ សប្បញ្ញា, ធីរោ ច វេទិតុមរហតិ [អរិយា គរហន្តិ យាចនំ (សី. បី.)];
>
> ឧទ្ទិស្ស អរិយា តិដ្ឋន្តិ, ឯសា អរិយាន យាចនា’តិ។

‘‘កតមា វចីវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា? ឥធ, មហារាជ, ភិក្ខុ វាចាយ ពហុវិធំ វិញ្ញាបេតិ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារំ, អយំ វចីវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា, តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា ន បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ ឱញ្ញាតោ ហោតិ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ, កិន្នាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥធេកច្ចោ កិក្ខុ បរេសំ សាវេន្តោ ឯវំ កណតិ ‘ឥមិនា មេ អត្ថោ’តិ, តាយ ច វាចាយ បរេសំ សាវិតាយ តស្ស លាភោ ឧប្បជ្ជតិ, អយម្បិ វចីវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា, តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា ន បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ ឱញ្ញាតោ ហោតិ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ, កិន្នាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥធេកច្ចោ កិក្ខុ វចីវិប្ផារេន បរិសាយ សាវេតិ ‘ឯវញ្ច ឯវញ្ច កិក្ខូនំ ទាតព្ព’ន្តិ, តញ្ច តេ វចនំ សុត្វា បរិកិត្តិតំ អភិហរន្តិ, អយម្បិ វចីវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា, តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា ន បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ ឱញ្ញាតោ ហោតិ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ, កិន្នាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

‘‘ន‍ន្ទ, មហារាជ, ថេរោបិ សារិបុត្តោ អត្តង្គតេ សូរិយេ រត្តិភាគេ គិលានោ សមានោ ថេរេន មហាមោគ្គល្លានេន កេសជ្ជំ បុច្ឆិយមានោ វាចំ ភិន្ទិ, តស្ស តេន វចីភេទេន កេសជ្ជំ ឧប្បជ្ជិ។ អថ ថេរោ សារិបុត្តោ ‘វចីភេទេន មេ ឥមំ កេសជ្ជំ ឧប្បន្នំ, មា មេ អាជីវោ ភិជ្ជី’តិ អាជីវភេទភយា តំ កេសជ្ជំ បជហិ ន ឧបជីវិ។ ឯវម្បិ វចីវិញ្ញត្តិ សាវជ្ជា, តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា ន បរិភុញ្ជន្តិ។ សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ ឱញ្ញាតោ ហោតិ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ, កិន្នាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

‘‘កតមា វចីវិញ្ញត្តិ អនវជ្ជា? ឥធ, មហារាជ, កិក្ខុ សតិ បច្ចយេ កេសជ្ជំ វិញ្ញាបេតិ ញាតិបវារិតេសុ កុលេសុ, អយំ វចីវិញ្ញត្តិ អនវជ្ជា, តាយ ច វិញ្ញាបិតំ អរិយា បរិភុញ្ជន្តិ, សោ ច បុគ្គលោ អរិយានំ សមយេ វណ្ណិតោ ហោតិ ថោមិតោ បសត្ថោ, បរិសុទ្ធាជីវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ, អនុមតោ តថាគតេហិ អរហន្តេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ។

‘‘យំ បន, មហារាជ, តថាគតោ កសិការទ្ធាជស្ស ព្រាហ្មណស្ស កោជនំ បជហិ [បជហតិ (ក.)], តំ អាវេឋនវិនិវេឋនកឌ្ឍនគិគ្គហប្បដិកម្មេន និព្ពត្តិ, តស្មា

តថាគតោ តំ បិណ្ឌបាតំ បដិក្ខិបិ ន ឧបជីវី''តិ។

''សព្ពកាលំ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេ កុញ្ញមានេ ទេវតា ទិព្ពំ ឱជំ បត្តេ អាកិរន្តិ, ឧទាហុ 'សូករមទ្ទវេ ច មធុបាយាសេ ចា'តិ ទ្វីសុ យេវ បិណ្ឌបាតេសុ អាកិរិំសូ''តិ? ''សព្ពកាលំ, មហារាជ, តថាគតេ កុញ្ញមានេ ទេវតា ទិព្ពំ ឱជំ គហេត្វា ឧបតិដ្ឋិត្វា ឧទ្ធដុទ្ធដេ អាលោបេ អាកិរន្តិ។

''យថា, មហារាជ, រញ្ញោ សូទោ រញ្ញោ កុញ្ជន្តស្ស សូបំ គហេត្វា ឧបតិដ្ឋិត្វា កពឡេ កពឡេ សូបំ អាកិរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សព្ពកាលំ តថាគតេ កុញ្ញមានេ ទេវតា ទិព្ពំ ឱជំ គហេត្វា ឧបតិដ្ឋិត្វា ឧទ្ធដុទ្ធដេ អាលោបេ ទិព្ពំ ឱជំ អាកិរន្តិ។ វេរញ្ជាយម្បិ, មហារាជ, តថាគតស្ស សុក្ខយវបុលកេ [សុក្ខយវមូលកេ (ក.)] កុញ្ញមានស្ស ទេវតា ទិព្ពេន ឱជេន តេមយិត្វា តេមយិត្វា ឧបសំហរិំសុ, តេន តថាគតស្ស កាយោ ឧបចិតោ អហោសី''តិ។ ''លាភា វត, កន្តេ នាគសេន, តាសំ ទេវតានំ, យា តថាគតស្ស សរីរប្បដិជគ្គនេ សតតំ សមិតំ ឧស្សុក្កមាបន្នា។ សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

គាថាភិគីតភោជនកថាបញ្ហោ នវមោ។

១០. ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កបញ្ហោ

១០. ''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ ភណថ 'តថាគតេន ចតូហិ ច អសង្ខ្យេយ្យេហិ កប្បានំ សតសហស្សេន ច ឯត្តន្តរេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បរិបាចិតំ មហតោ ជនកាយស្ស សមុទ្ធរណាយា'តិ។ បុន ច 'សព្ពញ្ញុតំ បត្តស្ស អប្បោស្សុក្កតាយ ចិត្តំ នមិ, នោ ធម្មទេសនាយា'តិ។

''យថា នាម, កន្តេ នាគសេន, ឥស្សាសោ វា ឥស្សាសន្តេវាសី វា ពហុកេ ទិវសេ

សង្គាមត្ថាយ ឧបាសនំ សិក្ខិត្វា សម្បត្តេ មហាយុទ្ធេ ឱសក្កេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេន ចតូហិ ច អសង្ខ្យេយ្យេហិ កប្បានំ សតសហស្សេន ច ឯត្តន្តរេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បរិបាចេត្វា មហតោ ជនកាយស្ស សមុទ្ធរណាយ សព្ពញ្ញុតំ បត្តេន ធម្មទេសនាយ ឱសក្កិតំ។

‘‘យថា វា បន, កន្តេ នាគសេន, មល្លោ វា មល្លន្តេវាសី វា ពហុកេ ទិវសេ និព្ពុទ្ធំ សិក្ខិត្វា សម្បត្តេ មល្លយុទ្ធេ ឱសក្កេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេន ចតូហិ ច អសង្ខ្យេយ្យេហិ កប្បានំ សតសហស្សេន ច ឯត្តន្តរេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បរិបាចេត្វា មហតោ ជនកាយស្ស សមុទ្ធរណាយ សព្ពញ្ញុតំ បត្តេន ធម្មទេសនាយ ឱសក្កិតំ។

‘‘កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេន កយា ឱសក្កិតំ, ឧទាហុ អបាកជតាយ ឱសក្កិតំ, ឧទាហុ ទុព្ពលតាយ ឱសក្កិតំ, ឧទាហុ អសព្ពញ្ញុតាយ ឱសក្កិតំ, កិំ តត្ថ ការណំ, ឥង្ឃ មេ ត្វំ ការណំ ព្រូហិ កង្ខាវិតរណាយ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតេន ចតូហិ ច អសង្ខ្យេយ្យេហិ កប្បានំ សតសហស្សេន ច ឯត្តន្តរេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បរិបាចិតំ មហតោ ជនកាយស្ស សមុទ្ធរណាយ, តេន ហិ ‘សព្ពញ្ញុតំ បត្តស្ស អប្បោស្សុក្កតាយ ចិត្តំ នមិ, នោ ធម្មទេសនាយា’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ សព្ពញ្ញុតំ បត្តស្ស អប្បោស្សុក្កតាយ ចិត្តំ នមិ នោ ធម្មទេសនាយ, តេន ហិ ‘តថាគតេន ចតូហិ ច អសង្ខ្យេយ្យេតិ កប្បានំ សតសហស្សេន ច ឯត្តន្តរេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បរិបាចិតំ មហតោ ជនកាយស្ស សមុទ្ធរណាយា’តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ គម្ភីរោ ទុទ្ទិព្ពវោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ’’តិ។

‘‘បរិបាចិតញ្ច, មហារាជ, តថាគតេន ចតូហិ ច អសង្ខ្យេយ្យេហិ កប្បានំ សតសហស្សេន ច ឯត្តន្តរេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ មហតោ ជនកាយស្ស សមុទ្ធរណាយ, បត្តសព្ពញ្ញុតស្ស ច អប្បោស្សុក្កតាយ ចិត្តំ នមិ, នោ ធម្មទេសនាយ។ តញ្ច បន ធម្មស្ស គម្ភីរនិបុណទុទ្ទសទុរនុពោធសុខុមទុប្បដិវេធតំ សត្តានញ្ច អាលយរាមតំ សក្កាយទិដ្ឋិយា

ទឡ្ហសុគ្គហិតតញ្ច ទិស្វា ‘កិំ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ’តិ អប្បោស្សុក្កតាយ ចិត្តំ នមិ, នោ ធម្មទេសនាយ, សត្តានំ បដិវេធចិន្តនមានសំ យេវតំ។

‘‘យថា, មហារាជ, កិសក្កោ សល្លកត្តោ អនេកព្យាធិបរិបីឡិតំ នរំ ឧបសង្កមិត្វា ឯវំ ចិន្តយតិ ‘កេន នុ ខោ ឧបក្កមេន កតមេន វា កេសជ្ជេន ឥមស្ស ព្យាធិ រូបសមេយ្យា’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតស្ស សព្ពកិលេសព្យាធិបរិបីឡិតំ ជនំ ធម្មស្ស ច គម្ភីរនិបុណទុទ្ទសទុរនុពោធសុខុមទុប្បដិវេធតំ ទិស្វា ‘កិំ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ’តិ អប្បោស្សុក្កតាយ ចិត្តំ នមិ, នោ ធម្មទេសនាយ, សត្តានំ បដិវេធចិន្តនមានសំ យេវតំ។

‘‘យថា, មហារាជ, រញ្ញោ ខត្តិយស្ស មុទ្ធាវសិត្តស្ស ទោវារិកអនីកដ្ឋបារិសជ្ជនេគមកដពល [ពលត្ត (សី. បី.)] អមច្ចរាជញ្ញរាជូបជីវិនេ ជនេ ទិស្វា ឯវំ ចិត្តមុប្បជ្ជេយ្យ ‘កិំ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ ឥមេ សង្គណ្ហិស្សាមី’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតស្ស ធម្មស្ស គម្ភីរនិបុណទុទ្ទសទុរនុពោធសុខុមទុប្បដិវេធតំ សត្តានញ្ច អាលយារាមតំ សក្កាយទិដ្ឋិយា ទឡ្ហសុគ្គហិតតញ្ច ទិស្វា ‘កិំ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ’តិ អប្បោស្សុក្កតាយ ចិត្តំ នមិ, នោ ធម្មទេសនាយ, សត្តានំ បដិវេធចិន្តនមានសំ យេវតំ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, សព្ពេសំ តថាគតានំ ធម្មតា ឯសា, យំ ព្រហ្មុនា អាយាចិតា ធម្មំ ទេសេន្តិ។ តត្ថ បន កិំ ការណំ? យេ តេន សមយេន មនុស្សា តាបសបរិព្ពាជកា សមណព្រាហ្មណា, សព្ពេតេ ព្រហ្មទេវតា ហោន្តិ ព្រហ្មគរុកា ព្រហ្មបរាយណា, តស្មា តស្ស ពលវតោ យសវតោ ញាតស្ស បញ្ញាតស្ស ឧត្តរស្ស អច្ចុគ្គតស្ស ឱនមនេន សទេវកោ លោកោ ឱនមិស្សតិ ឱកប្បេស្សតិ អធិមុច្ចិស្សតីតិ ឥមិនា ច, មហារាជ, ការណេន តថាគតា ព្រហ្មុនា អាយាចិតា ធម្មំ ទេសេន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, កោចិ រាជា វា រាជមហាមត្តោ វា យស្ស ឱនមតិ អបចិតិំ ករោតិ, ពលវតរស្ស តស្ស ឱនមនេន អវសេសា ជនតា ឱនមតិ អបចិតិំ ករោតិ, ឯវមេវ ខោ,

មហារាជ, ព្រហ្មេ ឱនមិតេ តថាគតានំ សទេវកោ លោកោ ឱនមិស្សតិ, បូជិតបូជកោ មហារាជ, លោកោ, តស្មា សោ ព្រហ្មា សព្ពេសំ តថាគតានំ អាយាចតិ ធម្មទេសនាយ, តេន ច ការណេន តថាគតា ព្រហ្មុនា អាយាចិតា ធម្មំ ទេសេន្តី''តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, សុនិព្ពេឋិតោ បញ្ហោ, អតិកទ្រកំ វេយ្យាករណំ, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កបញ្ហោ ទសមោ។

១១. អាចរិយានាចរិយបញ្ហោ

១១. ''ភន្តេ, នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា –

'''ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតិ;

សទេវកស្មិំ លោកស្មិំ, នត្ថិ មេ បដិបុគ្គលោ'តិ [មហាវ. ១១]។

''បុន ច កណិតំ 'ឥតិ ខោ, កិក្ខវេ, អាឡារោ កាលាមោ អាចរិយោ មេ សមានោ អន្តេវាសឹ មំ សមានំ អត្តនា សមសមំ ឋបេសិ, ឧឡារាយ ច មំ បូជាយ បូជេសី'តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, តថាគតេន កណិតំ 'ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតិ។ សទេវកស្មិំ លោកស្មិំ, នត្ថិ មេ បដិបុគ្គលោ'តិ, តេន ហិ 'ឥតិ ខោ, កិក្ខវេ, អាឡារោ កាលាមោ អាចរិយោ មេ សមានោ អន្តេវាសឹ មំ សមានំ អត្តនា សមសមំ ឋបេសី'តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា។ យទិ តថាគតេន កណិតំ 'ឥតិ ខោ, កិក្ខវេ, អាឡារោ កាលាមោ អាចរិយោ មេ សមានោ អន្តេវាសឹ មំ សមានំ អត្តនា សមសមំ ឋបេសី'តិ, តេន ហិ 'ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតិ។ សទេវកស្មិំ លោកស្មិំ, នត្ថិ មេ បដិបុគ្គលោ'តិ តម្បិ វចនំ មិច្ឆា។ អយម្បិ ឧភតោ កោដិកោ បញ្ហោ តវានុប្បត្តោ, សោ តយា និព្ពាហិតព្ពោ''តិ។

''ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, តថាគតេន 'ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតិ។

សទេវកស្មិំ លោកស្មិំ, នត្ថិ មេ បដិបុគ្គលោ'តិ, ភណិតញ្ច 'ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, អាឡារោ កាលាមោ អាចរិយោ មេ សមានោ អន្តេវាសិំ មំ សមានំ អត្តនា សមសមំ ឋបេសិ, ឧឡារាយ ច មំ បូជាយ បូជេសី'តិ។

''តញ្ច បន វចនំ បុព្ពេវ សម្ពោធា អនភិសម្ពុទ្ធស្ស ពោធិសត្តស្សេវ សតោ អាចរិយការំ សន្ធាយ ភាសិតំ។

'បញ្ចិមេ, មហារាជ, បុព្ពេវ សម្ពោធា អនភិសម្ពុទ្ធស្ស ពោធិសត្តស្ស សតោ អាចរិយា, យេហិ អនុសិដ្ឋោ ពោធិសត្តោ តត្ត តត្ត ទិវសំ វីតិនាមេសិ។ កតមេ បញ្ច? យេ តេ, មហារាជ, អដ្ឋ ព្រាហ្មណា ជាតមត្តេ ពោធិសត្តេ លក្ខណានិ បរិគ្គណ្ហិំសុ, សេយ្យថីទំ, រាមោ ធជោ លក្ខណោ មន្តី យញ្ញោ សុយាមោ សុភោជោ សុទត្តោតិ។ តេ តស្ស សោត្ថិំ បវេទយិត្វា រក្ខាកម្មំ អកំសុ, តេ ច បឋមំ អាចរិយា។

''បុន ចបរំ, មហារាជ, ពោធិសត្តស្ស បិតា សុទ្ធោទនោ រាជា យំ តេន សមយេន អភិជាតំ ឧទិច្ចជាតិមន្តំ បទកំ វេយ្យាករណំ ឆឡង្គវន្តំ សព្ពមិត្តំ នាម ព្រាហ្មណំ ឧបនេត្វា សោវណ្ណេន កិង្កាវេន [កិង្កាវេន (សី. បី.)] ឧទកំ ឱណោជេត្វា 'ឥមំ កុមារំ សិក្ខាបេហី'តិ អទាសិ, អយំ ទុតិយោ អាចរិយោ។

''បុន ចបរំ, មហារាជ, យា សា ទេវតា ពោធិសត្តំ សំវេជេសិ, យស្សា វចនំ សុត្វា ពោធិសត្តោ សំវិគ្គោ ឧព្ពិគ្គោ តស្មិំ យេវ ខណេ នេក្ខម្មំ និក្ខមិត្វា បព្ពជិ, អយំ តតិយោ អាចរិយោ។

''បុន ចបរំ, មហារាជ, អាឡារោ កាលាមោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនស្ស បរិកម្មំ អាចិក្ខិ, អយំ ចតុត្ថោ អាចរិយោ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឧទកោ រាមបុត្តោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនស្ស បរិកម្មំ អាចិក្ខិ [អាចិក្ខតិ (ក.)], អយំ បញ្ចមោ អាចរិយោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, បុព្ពេ សម្ពោធា អនភិសម្ពុទ្ធស្ស ពោធិសត្តស្ស សតោ បញ្ច អាចរិយា។ តេ ច បន អាចរិយា លោកិយេ ធម្មេ។ ឥមស្មិញ្ច បន, មហារាជ, លោកុត្តរេ ធម្មេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណប្បដិវេធាយ នត្ថិ តថាគតស្ស អនុត្តរោ អនុសាសកោ, សយម្ភូ, មហារាជ, តថាគតោ អនាចរិយកោ, តស្មា ការណា តថាគតេន ភណិតំ ‘ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតិ។ សទេវកស្មិំ លោកស្មិំ, នត្ថិ មេ បដិបុគ្គលោ’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

អាចរិយានាចរិយបញ្ហោ ឯកាទសមោ។

សន្តវីវគ្គោ បញ្ចមោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ ឯកាទស បញ្ហោ។

មេណ្ឌកបញ្ហោ និដ្ឋិតោ។

៥. អនុមានបញ្ហោ

១. ពុទ្ធវគ្គោ

១. ទ្វិន្នំ ពុទ្ធានំ អនុប្បជ្ជមានបញ្ហោ

១. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា ‘អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា អបុព្ពំ អចរិមំ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី’តិ។ ទេសេន្តា ច, ភន្តេ នាគសេន, សព្ពេបិ តថាគតា សត្តតិំស ពោធិបក្ខិយធម្មេ

ទេសេន្តិ, កថយមានា ច ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ កថេន្តិ, សិក្ខាបេន្តា ច តីសុ សិក្ខាសុ សិក្ខាបេន្តិ, អនុសាសមានា ច អប្បមាទប្បដិបត្តិយំ អនុសាសន្តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, សព្ពេសម្បិ តថាគតានំ ឯកា ទេសនា ឯកា កថា ឯកា សិក្ខា ឯកា អនុសិដ្ឋិ, កេន ការណេន ទ្វេ តថាគតា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ? ឯកេនបិ តាវ ពុទ្ធុប្បាទេន អយំ លោកោ ឱភាសជាតោ, យទិ ទុតិយោ ពុទ្ធោ កវេយ្យ, ទ្វិន្នំ បភាយ អយំ លោកោ កិយ្យោសោមត្តាយ ឱភាសជាតោ កវេយ្យ, ឱវទមានា ច ទ្វេ តថាគតា សុខំ ឱវទេយ្យុំ, អនុសាសមានា ច សុខំ អនុសាសេយ្យុំ, តត្ថ មេ ការណំ ព្រូហិ, យថាហំ និស្សំសយោ កវេយ្យ''ន្តិ។

''អយំ, មហារាជ, ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯកពុទ្ធធារណី, ឯកស្សេវ តថាគតស្ស គុណំ ធារេតិ, យទិ ទុតិយោ ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, នាយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ធារេយ្យ, ចលេយ្យ កម្បេយ្យ នមេយ្យ ឱនមេយ្យ វិនមេយ្យ វិកិរេយ្យ វិធមេយ្យ វិទ្ធំសេយ្យ, ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យ។

''យថា, មហារាជ, នាវា ឯកបុរិសសន្ធារណី [ឯកបុរិសសន្តារណី (សី. បី.)] កវេយ្យ, ឯកស្មិំ បុរិសេ អភិរូឡ្ហេ សា នាវា សមុបាទិកា [សមុទកា (ក.)] កវេយ្យ។ អថ ទុតិយោ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ តាទិសោ អាយុនា វណ្ណេន វយេន បមាណេន កិសថូលេន សព្ពង្គបច្ចង្គេន, សោ តំ នាវំ អភិរូហេយ្យ, អបិ នុ សា, មហារាជ, នាវា ទ្វិន្នម្បិ ធារេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, ចលេយ្យ កម្បេយ្យ នមេយ្យ ឱនមេយ្យ វិនមេយ្យ វិកិរេយ្យ វិធមេយ្យ វិទ្ធំសេយ្យ, ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យ, ឱសីទេយ្យ ឧទកេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯកពុទ្ធធារណី, ឯកស្សេវ តថាគតស្ស គុណំ ធារេតិ, យទិ ទុតិយោ ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, នាយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ធារេយ្យ, ចលេយ្យ កម្បេយ្យ នមេយ្យ ឱនមេយ្យ វិនមេយ្យ វិកិរេយ្យ វិធមេយ្យ វិទ្ធំសេយ្យ, ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យ។

''យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ យាវទត្ថំ ភោជនំ ភុញ្ជេយ្យ ធាទេន្តំ យាវ កណ្ឋមភិបូរយិត្វា, សោ ជាតោ បីណិតោ បរិបុណ្ណោ និរន្តរោ តន្ទិកតោ

អនោនមិតទណ្ហជាតោ បុនទេវ តត្តកំ កោជនំ កុញ្ជេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ សុខិតោ កវេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, សកិំ កុត្តោវ មវេយ្យា''តិ [កុត្តោ វមេយ្យាតិ (ក.)]។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯកពុទ្ធធារណី, ឯកស្សេវ តថាគតស្ស គុណំ ជាវេតិ, យទិ ទុតិយោ ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, នាយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ធារេយ្យ, ចលេយ្យ កម្បេយ្យ នមេយ្យ ឱនមេយ្យ វិនមេយ្យ វិកិរេយ្យ វិធមេយ្យ វិទ្ធំសេយ្យ, ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យា''តិ។

''កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អតិធម្មការេន បថវី ចលតី''តិ? ''ឥធ, មហារាជ, ទ្វេ សកដា រតនបរិបូរិតា កវេយ្យុំ យាវ មុខសមា, ឯកស្មា សកដតោ រតនំ គហេត្វា ឯកស្មិំ សកដេ អាកិរេយ្យុំ, អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, សកដំ ទ្វិន្នម្បិ សកដានំ រតនំ ធារេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, នាកិបិ តស្ស ផលេយ្យ, អភបិ តស្ស កិជ្ជេយ្យុំ, នេមិបិ តស្ស ឱបតេយ្យ, អក្ខោបិ តស្ស កិជ្ជេយ្យា''តិ។ ''កិំ នុ ខោ, មហារាជ, អតិរតនការេន សកដំ កិជ្ជតី''តិ? ''អាម, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អតិធម្មការេន បថវី ចលតិ។

''អបិ ច, មហារាជ, ឥមំ ការណំ ពុទ្ធពលបរិទីបនាយ ឱសារិតំ។ អញ្ញម្បិ តត្ត អកិរូបំ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។ យទិ, មហារាជ, ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេសំ បរិសាយ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ 'តុម្ហាកំ ពុទ្ធោ, អម្ហាកំ ពុទ្ធោ'តិ, ឧភតោ បក្ខជាតា ភវេយ្យុំ, យថា, មហារាជ, ទ្វិន្នំ ពលវាមច្ចានំ បរិសាយ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ 'តុម្ហាកំ អមច្ចោ, អម្ហាកំ អមច្ចោ'តិ, ឧភតោ បក្ខជាតា ហោន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យទិ ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេសំ បរិសាយ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ 'តុម្ហាកំ ពុទ្ធោ, អម្ហាកំ ពុទ្ធោ'តិ, ឧភតោ បក្ខជាតា ភវេយ្យុំ។ ឥទំ តាវ, មហារាជ, ឯកំ ការណំ, យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា

ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។ យទិ, មហារាជ, ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, ‘អគ្គោ ពុទ្ធោ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា កវេយ្យ, ‘ជេដ្ឋោ ពុទ្ធោ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា កវេយ្យ, ‘សេដ្ឋោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘វិសិដ្ឋោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘ឧត្តមោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘បវរោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘អសមោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘អសមសមោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘អប្បដិមោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘អប្បដិភាគោ ពុទ្ធោ’តិ, ‘អប្បដិបុគ្គលោ ពុទ្ធោ’តិ យំ វចនំ, តំ មិច្ឆា កវេយ្យ។ ឥទម្បិ ខោ ត្វំ, មហារាជ, ការណំ អត្តនោ សម្បដិច្ឆ, យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។

‘‘អបិ ច ខោ, មហារាជ, ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សភាវបកតិ ឯសាយំ, ឯកោ យេវ ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បជ្ជតិ។ កស្មា ការណា? មហន្តតាយ សព្ពញ្ញុពុទ្ធគុណានំ។ អញ្ញម្បិ, មហារាជ, យំ លោកេ មហន្តំ, តំ ឯកំ យេវ ហោតិ។ បថវី, មហារាជ, មហន្តី, សា ឯកា យេវ។ សាគរោ មហន្តោ, សោ ឯកោ យេវ។ សិនេរុ គិរិរាជា មហន្តោ, សោ ឯកោ យេវ។ អាកាសោ មហន្តោ, សោ ឯកោ យេវ។ សក្កោ មហន្តោ, សោ ឯកោ យេវ។ មារោ មហន្តោ, សោ ឯកោ យេវ។ មហាព្រហ្មា មហន្តោ, សោ ឯកោ យេវ។ តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ មហន្តោ, សោ ឯកោ យេវ លោកស្មិំ។ យត្ត តេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ត អញ្ញស្ស ឱកាសោ ន ហោតិ, តស្មា, មហារាជ, តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឯកោ យេវ លោកស្មិំ ឧប្បជ្ជតី’’តិ។

‘‘សុកថិតោ, ភន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ ឱបម្មេហិ ការណេហិ។ អនិបុណោបេតំ សុត្វា អត្តមនោ ភវេយ្យ, កិំ បន មាទិសោ មហាបញ្ញោ។ សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ទ្វិន្នំ ពុទ្ធានំ អនុប្បជ្ជមានបញ្ហោ បឋមោ។

២. គោតមិវត្តទានបញ្ហោ

២. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា មាតុច្ឆាយ មហាបជាបតិយា គោតមិយា

វស្សិកសាដិកាយ ទីយមានាយ ‘សង្ឃេ គោតមិ ទេហិ, សង្ឃេ តេ ទិន្នេ អហញ្ចេវ បូជិតោ ភវិស្សាមិ សង្ឃោ ចា’តិ។ កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ សង្ឃរតនតោ ន ការិកោ ន គរុកោ ន ទក្ខិណេយ្យោ, យំ តថាគតោ សកាយ មាតុច្ឆាយ សយំ បិញ្ជិតំ [បិច្ឆិតំ (សី. បី.)] សយំ លុញ្ចិតំ សយំ ឱចិតំ សយំ កន្តិតំ សយំ វាយិតំ វស្សិកសាដិកំ អត្តនោ ទីយមានំ សង្ឃស្ស ទាបេសិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, តថាគតោ សង្ឃរតនតោ ឧត្តរោ ភវេយ្យ អធិកោ វា វិសិដ្ឋោ វា, ‘មយិ ទិន្នេ មហប្ផលំ ភវិស្សតី’តិ ន តថាគតោ មាតុច្ឆាយ សយំ បិញ្ជិតំ សយំ លុញ្ចិតំ សយំ ឱចិតំ វស្សិកសាដិកំ សង្ឃេ ទាបេយ្យ, យស្មា ច ខោ កន្តេ នាគសេន តថាគតោ អត្តានំ ន បត្តយតិ [ន បត្តីយតិ (សី. បី.)] ន ឧបនិស្សយតិ, តស្មា តថាគតោ មាតុច្ឆាយ តំ វស្សិកសាដិកំ សង្ឃស្ស ទាបេសី’តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា មាតុច្ឆាយ មហាបជាបតិយា គោតមិយា វស្សិកសាដិកាយ ទីយមានាយ ‘សង្ឃេ គោតមិ ទេហិ, សង្ឃេ តេ ទិន្នេ អហញ្ចេវ បូជិតោ ភវិស្សាមិ សង្ឃោ ចា’តិ។ តំ បន ន អត្តនោ បតិមានន្ទស្ស អវិបាកតាយ ន អទក្ខិណេយ្យតាយ, អបិ ច ខោ, មហារាជ, ហិតត្ថាយ អនុកម្បាយ អនាគតមទ្ធានំ សង្ឃោ មមច្ចយេន ចិត្តីកតោ ភវិស្សតីតិ វិជ្ជមានេ យេវ គុណេ បរិកិត្តយន្តោ ឯវមាហ ‘សង្ឃេ គោតមិ ទេហិ, សង្ឃេ តេ ទិន្នេ អហញ្ចេវ បូជិតោ ភវិស្សាមិ សង្ឃោ ចា’តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, បិតា ធរមានោ យេវ អមច្ចកដពលទោវារិកអនីកដ្ឋបារិសជ្ជជនមជ្ឈេ រញ្ញោ សន្តិកេ បុត្តស្ស វិជ្ជមានំ យេវ គុណំ បកិត្តេតិ [បរិកិត្តេតិ (ក.)] ‘ឥធ ឋបិតោ អនាគតមទ្ធានំ ជនមជ្ឈេ បូជិតោ ភវិស្សតី’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ ហិតត្ថាយ អនុកម្បាយ អនាគតមទ្ធានំ សង្ឃោ មមច្ចយេន ចិត្តីកតោ ភវិស្សតីតិ វិជ្ជមានេ យេវ គុណេ បកិត្តយន្តោ ឯវមាហ ‘សង្ឃេ គោតមិ ទេហិ, សង្ឃេ តេ ទិន្នេ អហញ្ចេវ បុជិតោ ភវិស្សាមិ សង្ឃោ ចា’តិ។

‘‘ន ខោ, មហារាជ, តាវតកេន វស្សិកសាដិកានុប្បទានមត្តកេន សង្ឃោ តថាគតោ

អធិកោ នាម ហោតិ វិសិដ្ឋោ វា។ យថា, មហារាជ, មាតាបិតរោ បុត្តានំ ឧច្ចារេន្តិ បរិមុត្តិ នហាបេន្តិ សម្ពាហេន្តិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តាវតកេន ឧច្ចារទនបរិមុត្តនន្ហាបនសម្ពាហនមត្តកេន ‘បុត្តោ មាតាបិតូហិ អធិកោ នាម ហោតិ វិសិដ្ឋោ វា’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, អកាមករណីយា ភន្តេ បុត្តា មាតាបិតូនំ, តស្មា មាតាបិតរោ បុត្តានំ ឧច្ចារទនបរិមុត្តនន្ហាបនសម្ពាហនំ ករោន្តី’’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន តាវតកេន វស្សិកសាដិកានុប្បទានមត្តកេន សង្ឃោ តថាគតតោ អធិកោ នាម ហោតិ វិសិដ្ឋោ វាតិ។ អបិ ច តថាគតោ អកាមករណីយំ ករោន្តោ មាតុច្ឆាយ តំ វស្សិកសាដិកំ សង្ឃស្ស ទាបេសិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ រញ្ញោ ឧបាយនំ អាហរេយ្យ, តំ រាជា ឧបាយនំ អញ្ញតរស្ស កដស្ស វា ពលស្ស វា សេនាបតិស្ស វា បុរោហិតស្ស វា ទទេយ្យ។ អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ តាវតកេន ឧបាយនបដិលាភមត្តកេន រញ្ញោ អធិកោ នាម ហោតិ វិសិដ្ឋោ វា’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, រាជភត្តិកោ, ភន្តេ, សោ បុរិសោ រាជូបជីវី, តដ្ឋានេ ឋបេន្តោ រាជា ឧបាយនំ ទេតី’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន តាវតកេន វស្សិកសាដិកានុប្បទានមត្តកេន សង្ឃោ តថាគតតោ អធិកោ នាម ហោតិ វិសិដ្ឋោ វា, អថ ខោ តថាគតភត្តិកោ តថាគតូបជីវី។ តដ្ឋានេ ឋបេន្តោ តថាគតោ សង្ឃស្ស វស្សិកសាដិកំ ទាបេសិ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, តថាគតស្ស ឯវំ អហោសិ ‘សការបដិបូជនីយោ សង្ឃោ, មម សន្តកេន សង្ឃំ បដិបូជេស្សាមី’តិ សង្ឃស្ស វស្សិកសាដិកំ ទាបេសិ, ន, មហារាជ, តថាគតោ អត្តនោ យេវ បដិបូជនំ វណ្ណេតិ, អថ ខោ យេ លោកេ បដិបូជនារហា, តេសម្បិ តថាគតោ បដិបូជនំ វណ្ណេតិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន មជ្ឈិមនិកាយវរលញ្ឆកេ ធម្មទាយាទធម្មបរិយាយេ អប្បដិច្ឆប្បដិបត្តិំ បកិត្តយមានេន ‘អសុ

យេវ មេ បុរិមោ កិក្ខុ បុជ្ជតរោ ច បាសំសតរោ ចា'តិ។ ''នត្ថិ, មហារាជ, កវេសុ កោចិ សត្ថា តថាគតតោ ទក្ខិណេយ្យោ វា ឧត្តរោ វា អធិកោ វា វិសិដ្ឋោ វា, តថាគតោវ ឧត្តរោ អធិកោ វិសិដ្ឋោ។

''កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, សំយុត្តនិកាយវរេ មាណវគាមិកេន ទេវបុត្តេន កគវតោ បុរតោ ឋត្វា ទេវមនុស្សមជ្ឈេ –

'''វិបុលោ រាជគហីយានំ [រាជគហិកានំ (ក.) សំ. និ. ១.១១១ បស្សិតព្ពំ], គិរិ សេដ្ឋោ បវុច្ចតិ;

សេតោ ហិមវតំ សេដ្ឋោ, អាទិច្ចោ អយគាមិនំ។

'''សមុទ្ទោ ឧទធិនំ សេដ្ឋោ, នក្ខត្តានញ្ច ចន្ទិមា;

សទេវកស្ស លោកស្ស, ពុទ្ធោ អគ្គោ បវុច្ចតី'តិ។

''តា ខោ បនេតា, មហារាជ, មាណវគាមិកេន ទេវបុត្តេន គាថា សុគីតា ន ទុគ្គីតា, សុភាសិតា ន ទុព្ភាសិតា, អនុមតា ច កគវតា, ននុ, មហារាជ, ថេរេនបិ សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា កណិតំ –

'''ឯកោ មនោបសាទោ; សរណគមនមញ្ញលិបណាមោ វា;

ឧស្សហតេ តារយិតុំ, មារពលនិសូទនេ ពុទ្ធេ'តិ។

''កគវតា ច កណិតំ ទេវាតិទេវេន 'ឯកបុគ្គលោ, កិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ ពហុជនហិតាយ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សានំ។ កតមោ ឯកបុគ្គលោ? តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ...បេ.... ទេវមនុស្សាន'''ន្តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

គោតមិវត្តទានបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. គិហិបព្ពជិតសម្មាបដិបត្តិបញ្ហោ

[៣] ‘‘កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ កគវតា ‘គិហិនោ វាហំ, កិក្ខវេ, បព្ពជិតស្ស វា សម្មាបដិបត្តឹ វណ្ណេមិ, គិហី វា កិក្ខវេ បព្ពជិតោ វា សម្មាបដិបន្នោ សម្មាបដិបត្តាធិករណហេតុ អារាធកោ ហោតិ ញាយំ ធម្មំ កុសល’’ន្តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, គិហី ឱទាតវសនោ កាមភោគី បុត្តទារសម្ពាធសយនំ អជ្ឈាវសន្តោ កាសិកចន្ទនំ បច្ចនុភោន្តោ មាលាគន្ធវិលេបនំ ធារេន្តោ ជាតរូបរជតំ សាទិយន្តោ មណិកុណ្ឌល [មណិកនក (សី. បី.)] វិចិត្តមោឡិពន្ធោ សម្មាបដិបន្នោ អារាធកោ ហោតិ ញាយំ ធម្មំ កុសលំ, បព្ពជិតោបិ កណ្ហាសាវវត្ថវសនោ បរបិណ្ឌមជ្ឈុបគតោ ចតូសុ សីលក្ខន្ធេសុ សម្មាបរិបូរការី ទិយឌ្ឍេសុ សិក្ខាបទសតេសុ សមាទាយ វត្តន្តោ តេរសសុ ធុតគុណេសុ អនវសេសំ វត្តន្តោ សម្មាបដិបន្នោ អារាធកោ ហោតិ ញាយំ ធម្មំ កុសលំ។ តត្ត, កន្តេ, កោ វិសេសោ គិហិនោ វា បព្ពជិតស្ស វា? អផលំ ហោតិ តបោកម្មំ, និរត្តកា បព្ពជ្ជា។ វញ្ឈា សិក្ខាបទគោបនា, មោឃំ ធុតគុណសមាទានំ, កិំ តត្ត ទុក្ខមនុចិណ្ណេន, នន្ទនាម សុខេនេវ សុខំ អធិគន្តព្ព’’ន្តិ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ‘គិហិនោ វាហំ, កិក្ខវេ, បព្ពជិតស្ស វា សម្មាបដិបត្តឹ វណ្ណេមិ, គិហី វា, កិក្ខវេ, បព្ពជិតោ វា សម្មាបដិបន្នោ សម្មាបដិបត្តាធិករណហេតុ អារាធកោ ហោតិ ញាយំ ធម្មំ កុសល’’ន្តិ។ ឯវមេតំ, មហារាជ, សម្មាបដិបន្នោវ សេដ្ឋោ, បព្ពជិតោបិ, មហារាជ, ‘បព្ពជិតោម្ហី’តិ ន សម្មា បដិបជ្ជេយ្យ, អថ ខោ សោ អារកាវ សាមញ្ញា, អារកាវ ព្រហ្មញ្ញា, បគេវ គិហី ឱទាតវសនោ។ គិហីបិ, មហារាជ, សម្មាបដិបន្នោ អារាធកោ ហោតិ ញាយំ ធម្មំ កុសលំ, បព្ពជិតោបិ, មហារាជ, សម្មាបដិបន្នោ អារាធកោ ហោតិ ញាយំ ធម្មំ កុសលំ។

‘‘អបិ ច ខោ, មហារាជ, បព្ពជិតោវ សាមញ្ញស្ស ឥស្សរោ អធិបតិ; បព្ពជ្ជា, មហារាជ, ពហុគុណា អនេកគុណា អប្បមាណគុណា, ន សក្កា បព្ពជ្ជាយ គុណំ បរិមាណំ កាតុំ។

‘‘យថា, មហារាជ, កាមទទស្ស មណិរតនស្ស ន សក្កា ជនេន អគ្ឃោ បរិមាណំ កាតុំ ‘ឯត្តកំ មណិរតនស្ស មូល’ន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បព្ពជ្ជា ពហុគុណា អនេកគុណា អប្បមាណគុណា, ន សក្កា បព្ពជ្ជាយ គុណំ បរិមាណំ កាតុំ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, មហាសមុទ្ទេ ឩមិយោ ន សក្កា បរិមាណំ កាតុំ ‘ឯត្តកា មហាសមុទ្ទេ ឩមិយោ’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បព្ពជ្ជា ពហុគុណា អនេកគុណា អប្បមាណគុណា, ន សក្កា បព្ពជ្ជាយ គុណំ បរិមាណំ កាតុំ។

‘‘បព្ពជិតស្ស, មហារាជ, យំ កិញ្ចិ ករណីយំ, សព្ពំ តំ ខិប្បមេវ សមិជ្ឈតិ នោ ចិររត្តាយ។ កិំ ការណា? បព្ពជិតោ, មហារាជ, អប្បិច្ឆោ ហោតិ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ អារទ្ធវីរិយោ និក្កមយោ អនិកេតោ បរិបុណ្ណសីលោ សល្ខេខិតាចារោ ធុតប្បដិបត្តិកុសលោ ហោតិ, តំ ការណា បព្ពជិតស្ស យំ កិញ្ចិ ករណីយំ, សព្ពំ តំ ខិប្បមេវ សមិជ្ឈតិ នោ ចិររត្តាយ។ យថា, មហារាជ, និគ្គណ្ឋិសមសុជោតឧជុវិមលនារាចោ សុសជ្ជិតោ សម្មា វហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បព្ពជិតស្ស យំ កិញ្ចិ ករណីយំ, សព្ពំ តំ ខិប្បមេវ សមិជ្ឈតិ នោ ចិររត្តាយា’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

គិហិបព្ពជិតសម្មាបដិបត្តិបញ្ហោ តតិយោ។

៤. បដិបទាទោសបញ្ហោ

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, យទា ពោធិសត្តោ ទុក្ករការិកំ អកាសិ, នេតាទិសោ អញ្ញត្រ អារម្ភោ អហោសិ និក្កមោ កិលេសយុទ្ធំ មច្ចុសេនំ វិធមនំ អាហារបរិគ្គហោ ទុក្ករការិកា,

ឯវរូបេ បរក្កមេ កិញ្ចិ អស្សាទំ អលភិត្វា តមេវ ចិត្តំ បរិហាបេត្វា ឯវមវោច ‘‘ន ខោ បនាហំ ឥមាយ កដុកាយ ទុក្ករការិកាយ អធិគច្ឆាមិ ឧត្តរិមនុស្សធម្មំ អលមរិយញាណទស្សនវិសេសំ, សិយា នុ ខោ អញ្ញោ មគ្គោ ពោធាយា’’តិ, តតោ និព្ពិន្ទិត្វា អញ្ញេន មគេន សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ, បុន តាយ បដិបទាយ សាវកេ អនុសាសតិ សមាទបេតិ។

‘‘‘‘អារម្ភថ និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ;

ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ’’តិ [សំ. និ. ១.១៨៥]។

‘‘កេន ន ខោ, កន្តេ នាគសេន, ការណេន តថាគតោ យាយ បដិបទាយ អត្តនា និព្ពិន្នោ វិរត្តរូបោ, តត្ត សាវកេ អនុសាសតិ សមាទបេតី’’តិ?

‘‘តទាបិ, មហារាជ, ឯតរហិបិ សា យេវ បដិបទា, តំ យេវ បដិបទំ បដិបជ្ជិត្វា ពោធិសត្តោ សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ។ អបិ ច, មហារាជ, ពោធិសត្តោ អតិវីរិយំ ករោន្តោ និរវសេសតោ អាហារំ ឧបរុន្ធិ។ តស្ស អាហារូបរោធេន ចិត្តទុព្ពល្យំ ឧប្បជ្ជិ។ សោ តេន ទុព្ពល្យេន នាសក្ខិ សព្ពញ្ញុតំ បាបុណិតុំ, សោ មត្តមត្តំ កពឡីការាហារំ សេវន្តោ តាយេវ បដិបទាយ នចិរស្សេវ សព្ពញ្ញុតំ បាបុណិ។ សោ យេវ, មហារាជ, បដិបទា សព្ពេសំ តថាគតានំ សព្ពញ្ញុតញាណប្បដិលាភាយ។

‘‘យថា, មហារាជ, សព្ពេសំ សត្តានំ អាហារោ ឧបត្ថម្ភោ, អាហារូបនិស្សិតា សព្ពេ សត្តា សុខំ អនុភវន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សា យេវ បដិបទា សព្ពេសំ តថាគតានំ សព្ពញ្ញុតញាណប្បដិលាភាយ, នេសោ, មហារាជ, ទោសោ អារម្ភស្ស, ន និក្កមស្ស, ន កិលេសយុទ្ធស្ស, យេន តថាគតោ តស្មិំ សមយេ ន បាបុណិ សព្ពញ្ញុតញាណំ, អថ ខោ អាហារូបរោធស្សេវេសោ ទោសោ, សទា បដិយត្តា យេវេសា បដិបទា។

‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ អទ្ធានំ អតិវេគេន គច្ឆេយ្យ, តេន សោ បក្ខហតោ វា

កវេយ្យ បីឋសប្បី វា អសញ្ចេ បថវិតលេ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, មហាបថវិយា ទោសោ អត្ថិ, យេន សោ បុរិសោ បក្ខហតោ អហោសី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ; សទា បដិយត្តា, កន្តេ, មហាបថវី, កុតោ តស្សា ទោសោ? វាយាមស្សេវេសោ ទោសោ, យេន សោ បុរិសោ បក្ខហតោ អហោសី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នេសោ ទោសោ អារម្ភស្ស, ន និក្កមស្ស, ន កិលេសយុទ្ធស្ស, យេន តថាគតោ តស្មិំ សមយេ ន បាបុណិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, អថ ខោ អាហារូបពោធស្សេវេសោ ទោសោ សទា បដិយត្តា យេវេសា បដិបទា។

''យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ កិលិដ្ឋំ សាដកំ និវាសេយ្យ, ន សោ តំ ធោវាបេយ្យ, នេសោ ទោសោ ឧទកស្ស, សទា បដិយត្តំ ឧទកំ។ បុរិសស្សេវេសោ ទោសោ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, នេសោ ទោសោ អារម្ភស្ស, ន និក្កមស្ស, ន កិលេសយុទ្ធស្ស, យេន តថាគតោ តស្មិំ សមយេ ន បាបុណិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, អថ ខោ អាហារូបពោធស្សេវេសោ ទោសោ, សទា បដិយត្តា យេវេសា បដិបទា, តស្មា តថាគតោ តាយេវ បដិបទាយ សាវកេ អនុសាសតិ សមាទបេតិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, សទា បដិយត្តា អនវជ្ជា សា បដិបទា''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

បដិបទាទោសបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. ហីនាយាវត្តនបញ្ហោ

៥. ''កន្តេ នាគសេន, មហន្តំ ឥទំ តថាគតសាសនំ សារំ វរំ សេដ្ឋំ បវរំ អនុបមំ បរិសុទ្ធំ វិមលំ បណ្ឌរំ អនវជ្ជំ, ន យុត្តំ គិហិំ តាវតកំ បព្ពជេតុំ, គិហី យេវ [គិហិំ យេវ (សី. បី.)] ឯកស្មិំ ផលេ វិនេត្វា យទា អបុនរាវត្តី ហោតិ តទា សោ បព្ពាជេតព្ពោ។ កិំ ការណា? ឥមេ ទុជ្ជនា តាវ តត្ថ សាសនេ វិសុទ្ធេ បព្ពជិត្វា បដិនិវត្តិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ, តេសំ បច្ចាគមនេន អយំ មហាជនោ ឯវំ វិចិន្តេតិ 'តុច្ឆកំ វត កោ ឯតំ សមណស្ស គោតមស្ស សាសនំ ករិស្សតិ, យំ ឥមេ បដិនិវត្តន្តី'តិ, ឥទមេត្ថ ការណា''ន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, តឡាកោ ភវេយ្យ សម្បុណ្ណសុចិវិមលសីតលសលិលោ, អថ យោ កោចិ កិលិដ្ឋោ មលកទ្ទមគតោ តំ តឡាកំ គន្ត្វា អនហាយិត្វា កិលិដ្ឋោវ បដិនិវត្តេយ្យ, តត្ត, មហារាជ, កតមំ ជនោ គរហេយ្យ កិលិដ្ឋំ វា តឡាកំ វា’’តិ? ‘‘កិលិដ្ឋំ, ភន្តេ, ជនោ គរហេយ្យ ‘អយំ តឡាកំ គន្ត្វា អនហាយិត្វា កិលិដ្ឋោវ បដិនិវត្តោ, កិំ ឥមំ អនហាយិតុកាមំ តឡាកោ សយំ នហាបេស្សតិ, កោ ទោសោ តឡាកស្សា’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ វិមុត្តិវរសលិលសម្បុណ្ណំ សទ្ធម្មវរតឡាកំ មាបេសិ ‘យេ កេចិ កិលេសមលកិលិដ្ឋា សចេតនា ពុជា, តេ ឥធ នហាយិត្វា សព្ពកិលេសេ បវាហយិស្សន្តី’តិ។ យទិ កោចិ តំ សទ្ធម្មវរតឡាកំ គន្ត្វា អនហាយិត្វា សកិលេសោវ បដិនិវត្តិត្វា ហីនាយាវត្តតិ តំ យេវ ជនោ គរហិស្សតិ ‘អយំ ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា តត្ត បតិដ្ឋំ អលភិត្វា ហីនាយាវត្តោ, កិំ ឥមំ អប្បដិបជ្ជន្តំ ជិនសាសនំ សយំ ពោធេស្សតិ, កោ ទោសោ ជិនសាសនស្សា’តិ?

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ បរមព្យាធិតោ ពោគុប្បត្តិកុសលំ អមោឃធុវសិទ្ធកម្មំ កិសក្កំ សល្ហកត្តំ ទិស្វា អតិកិច្ឆាបេត្វា សព្យាធិកោវ បដិនិវត្តេយ្យ, តត្ត កតមំ ជនោ គរហេយ្យ អាតុរំ វា កិសក្កំ វា’’តិ? ‘‘អាតុរំ, ភន្តេ, ជនោ គរហេយ្យ ‘អយំ ពោគុប្បត្តិកុសលំ អមោឃធុវសិទ្ធកម្មំ កិសក្កំ សល្ហកត្តំ ទិស្វា អតិកិច្ឆាបេត្វា សព្យាធិកោវ បដិនិវត្តោ, កិំ ឥមំ អតិកិច្ឆាបេន្តំ កិសក្កោ សយំ តិកិច្ឆិស្សតិ, កោ ទោសោ កិសក្កស្សា’’’តិ? ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ អន្តោសាសនសមុគ្គេ កេវលំ សកលកិលេសព្យាធិវូបសមនសមត្ថំ អមតោសធំ បក្ខិបិ, ‘យេ កេចិ កិលេសព្យាធិបីឡិតា សចេតនា ពុជា, តេ ឥមំ អមតោសធំ បិវិត្វា សព្ពកិលេសព្យាធិំ វូបសមេស្សន្តី’តិ។ យទិ កោចិ យំ អមតោសធំ អបិវិត្វា សកិលេសោវ បដិនិវត្តិត្វា ហីនាយាវត្តតិ, តំ យេវ ជនោ គរហិស្សតិ ‘អយំ ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា តត្ត បតិដ្ឋំ អលភិត្វា ហីនាយាវត្តោ, កិំ ឥមំ អប្បដិបជ្ជន្តំ ជិនសាសនំ សយំ ពោធេស្សតិ, កោ ទោសោ ជិនសាសនស្សា’តិ?

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ធាតោ បុរិសោ មហតិមហាបុញ្ញកត្តបរិវេសនំ គន្ត្វា តំ កត្តំ អកុញ្ជិត្វា ធាតោវ បដិនិវត្តេយ្យ, តត្ត កតមំ ជនោ គរហេយ្យ ធាតំ វា បុញ្ញកត្តំ វា’’តិ?

‘‘ធាតំ, កន្តេ, ជនោ គរហេយ្យ ‘អយំ ខុទាបីឡិតោ បុញ្ញកត្តំ បដិលភិត្វា អកុញ្ចិត្វា ធាតោវ បដិនិវត្តោ, កិំ ឥមស្ស អកុញ្ចន្តស្ស កោជនំ សយំ មុខំ បវិសិស្សតិ, កោ ទោសោ កោជនស្សា’’’តិ? ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តថាគតោ អន្តោសាសនសមុគ្គេ បរមបវរំ សន្តំ សិវំ បណីតំ អមតំ បរមមធុរំ កាយគតាសតិកោជនំ ឋបេសិ ‘យេ កេចិ កិលេសធាតជ្ឈត្តា តណ្ហាបវេតមានសា សចេតនា ពុជា, តេ ឥមំ កោជនំ កុញ្ចិត្វា កាមរូបារូបភវេសុ សព្ពំ តណ្ហាមបនេស្សន្តី’តិ។ យទិ កោចិ តំ កោជនំ អកុញ្ចិត្វា តណ្ហាសិតោវ បដិនិវត្តិត្វា ហីនាយាវត្តតិ, តញ្ញេវ ជនោ គរហិស្សតិ ‘អយំ ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា តត្ត បតិដ្ឋំ អលភិត្វា ហីនាយាវត្តោ, កិំ ឥមំ អប្បដិបជ្ជន្តំ ជិនសាសនំ សយំ ពោធេស្សសិ, កោ ទោសោ ជិនសាសនស្សា’តិ។

‘‘យទិ, មហារាជ, តថាគតោ គិហិំ យេវ ឯកស្មិំ ផលេ វិនីតំ បព្ពាជេយ្យ, ន នាមាយំ បព្ពជ្ជា កិលេសប្បហានាយ វិសុទ្ធិយា វា, នត្ថិ បព្ពជ្ជាយ ករណីយំ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ អនេកសតេន កម្មេន តឡាកំ ខណាបេត្វា បរិសាយ ឯវមនុស្សាវេយ្យ ‘មា មេ, ភោន្តោ, កេចិ សំកិលិដ្ឋា ឥមំ តឡាកំ ឱតរថ, បវាហិតរជោជល្លា បរិសុទ្ធា វិមលមដ្ឋា ឥមំ តឡាកំ ឱតរថា’តិ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តេសំ បវាហិតរជោជល្លានំ បរិសុទ្ធានំ វិមលមដ្ឋានំ តេន តឡាកេន ករណីយំ ភវេយ្យា’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ, យស្សត្ថាយ តេ តំ តឡាកំ ឧបគច្ឆេយ្យុំ, តំ អញ្ញត្រេវ តេសំ កតំ ករណីយំ, កិំ តេសំ តេន តឡាកេនា’’តិ? ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យទិ តថាគតោ គិហិំ យេវ ឯកស្មិំ ផលេ វិនីតំ បព្ពាជេយ្យ, តត្តេវ តេសំ កតំ ករណីយំ, កិំ តេសំ បព្ពជ្ជាយ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, សការឥសិកត្តិកោ សុតមន្តបទធរោ អតក្កិកោ រោគុប្បត្តិកុសលោ អមោឃវិសិទ្ធកម្មោ កិសក្កោ សល្យកត្តោ សព្ពរោគូបសមកេសជ្ជំ សន្និបាតេត្វា បរិសាយ ឯវមនុស្សាវេយ្យ ‘មា ខោ, ភោន្តោ, កេចិ សព្យាធិកា មម សន្តិកេ ឧបគច្ឆថ, អព្យាធិកា អរោគា មម សន្តិកេ ឧបគច្ឆថា’តិ។ អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តេសំ អព្យាធិកានំ អរោគានំ បរិបុណ្ណានំ ខទគ្គានំ តេន កិសក្កេន ករណីយំ ភវេយ្យា’’តិ? ‘‘ន

ហិ, ភន្តេ, យស្សត្ថាយ តេ តំ កិសក្កំ សល្ងកត្តំ ឧបគច្ឆេយ្យុំ, តំ អញ្ញត្រេវ តេសំ កតំ
ករណីយំ, កិំ តេសំ តេន កិសក្កេនា''តិ? ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យទិ តថាគតោ គិហិំ
យេវ ឯកស្មិំ ផលេ វិនីតំ បព្ពាជេយ្យ, តត្តេវ តេសំ កតំ ករណីយំ, កិំ តេសំ បព្ពជ្ជាយ?

''យថា វា បន, មហារាជ, កោចិ បុរិសោ អនេកថាលិបាកសតំ កោជនំ
បដិយាទាបេត្វា បរិសាយ ឯវមនុស្សាវេយ្យ 'មា មេ, កោន្តោ, កេចិ ធាតា ឥមំ បរិវេសនំ
ឧបគច្ឆថ, សុកុត្តា តិត្តា សុហិតា ជាតា បីណិតា បរិបុណ្ណា ឥមំ បរិវេសនំ ឧបគច្ឆថា''តិ។
អបិ នុ ខោ មហារាជ, តេសំ កុត្តារីនំ តិត្តានំ សុហិតានំ ជាតានំ បីណិតានំ បរិបុណ្ណានំ តេន
កោជនេន ករណីយំ កវេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, យស្សត្ថាយ តេ តំ បរិវេសនំ
ឧបគច្ឆេយ្យុំ, តំ អញ្ញត្រេវ តេសំ កតំ ករណីយំ, កិំ តេសំ តាយ បរិវេសនាយា''តិ? ''ឯវមេវ
ខោ, មហារាជ, យទិ តថាគតោ គិហិំ យេវ ឯកស្មិំ ផលេ វិនីតំ បព្ពាជេយ្យ, តត្តេវ តេសំ កតំ
ករណីយំ, កិំ តេសំ បព្ពជ្ជាយ?

''អបិ ច, មហារាជ, យេ ហីនាយាវត្តន្តិ, តេ ជិនសាសនស្ស បញ្ច អតុលិយេ គុណេ
ទស្សេន្តិ។ កតមេ បញ្ច? កូមិមហន្តការំ ទស្សេន្តិ, បរិសុទ្ធវិមលការំ ទស្សេន្តិ, ជាបេហិ
អសំវាសិយការំ ទស្សេន្តិ, ទុប្បដិវេធការំ ទស្សេន្តិ, ពហុសំវរក្ខិយការំ ទស្សេន្តិ។

''កថំ កូមិមហន្តការំ ទស្សេន្តិ? យថា, មហារាជ, បុរិសោ អធនោ ហីនជច្ចោ
និព្ពិសេសោ ពុទ្ធិបរិហីនោ មហារជ្ជំ បដិលភិត្វា ន ចិរស្សេវ បរិបតតិ បរិធំសតិ បរិហាយតិ
យសតោ, ន សក្កោតិ ឥស្សរិយំ សន្ធារេតុំ។ កិំ ការណំ? មហន្តត្តា ឥស្សរិយស្ស។ ឯវមេវ
ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ និព្ពិសេសា អកតបុញ្ញា ពុទ្ធិបរិហីនា ជិនសាសនេ បព្ពជន្តិ, តេ តំ
បព្ពជ្ជំ បវរុត្តមំ សន្ធារេតុំ អវិសហន្តា ន ចិរស្សេវ ជិនសាសនា បរិបតិត្វា បរិធំសិត្វា
បរិហាយិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ, ន សក្កោន្តិ ជិនសាសនំ សន្ធារេតុំ។ កិំ ការណំ? មហន្តត្តា
ជិនសាសនកូមិយា។ ឯវំ កូមិមហន្តការំ ទស្សេន្តិ។

‘‘កថំ បរិសុទ្ធវិមលភាវំ ទស្សេន្តិ? យថា, មហារាជ, វារិ ឱកច្ឆរបត្តេ វិកិរតិ វិធមតិ វិធំសេតិ, ន ឋានមុបគច្ឆតិ នូបលិម្បតិ។ កិំ ការណំ? បរិសុទ្ធវិមលត្តា បទុមស្ស។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ សឋា កូដា វង្កា កុដិលា វិសមទិដ្ឋិនោ ជិនសាសនេ បព្ពជន្តិ, តេ បរិសុទ្ធវិមលនិក្កណ្ដកបណ្ឌរវរប្បវរសាសនតោ ន ចិរស្សេវ វិកិរិត្វា វិធមិត្វា វិធំសេត្វា អសណ្ឋហិត្វា អនុបលិម្បិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ។ កិំ ការណំ? បរិសុទ្ធវិមលត្តា ជិនសាសនស្ស។ ឯវំ បរិសុទ្ធវិមលភាវំ ទស្សេន្តិ។

‘‘កថំ បាបេហិ អសំវាសិយភាវំ ទស្សេន្តិ? យថា, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ ន មតេន កុណបេន សំវសតិ, យំ ហោតិ មហាសមុទ្ទេ មតំ កុណបំ, តំ ខិប្បមេវ តីរំ ឧបនេតិ ថលំ វា ឧស្សារេតិ។ កិំ ការណំ? មហាភូតានំ ភវនត្តា មហាសមុទ្ទស្ស។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ បាបកា អសំវុតា អហិរិកា អកិរិយា ឱសន្នវីរិយា កុសីតា កិលិដ្ឋា ទុជ្ជនា មនុស្សា ជិនសាសនេ បព្ពជន្តិ, តេ ន ចិរស្សេវ ជិនសាសនតោ អរហន្តវិមលខីណាសវមហាភូតភវនតោ និក្ខមិត្វា អសំវសិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ។ កិំ ការណំ? បាបេហិ អសំវាសិយត្តា ជិនសាសនស្ស។ ឯវំ បាបេហិ អសំវាសិយភាវំ ទស្សេន្តិ។

‘‘កថំ ទុប្បដិវេធភាវំ ទស្សេន្តិ? យថា, មហារាជ, យេ កេចិ អឆេកា អសិក្ខិតា អសិប្បិនោ មតិវិប្បហីនា ឥស្សាសា [ឥស្សត្ថា (សី. ស្យា. បី.)] វាលគ្គវេធំ អវិសហន្តា វិគឡន្តិ បក្កមន្តិ។ កិំ ការណំ? សណ្ហសុខុមទុប្បដិវេធត្តា វាលគ្គស្ស។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ ទុប្បញ្ញា ជឡា ឯឡមូគា មូឡ្ហា ទន្ធគតិកា ជនា ជិនសាសនេ បព្ពជន្តិ, តេ តំ បរមសណ្ហសុខុមចតុសច្ចប្បដិវេធំ បដិវិជ្ឈិតុំ អវិសហន្តា ជិនសាសនា វិគឡិត្វា បក្កមិត្វា ន ចិរស្សេវ ហីនាយាវត្តន្តិ។ កិំ ការណំ? បរមសណ្ហសុខុមទុប្បដិវេធតាយ សច្ចានំ។ ឯវំ ទុប្បដិវេធភាវំ ទស្សេន្តិ។

‘‘កថំ ពហុសំវរក្ខិយភាវំ ទស្សេន្តិ? យថា, មហារាជ, កោចិទេវ បុរិសោ មហតិមហាយុទ្ធភូមិមុបគតោ បរសេនាយ ទិសាវិទិសាហិ សមន្តា បរិវារិតោ សត្តិហត្ថំ

ជនមុបេន្តំ ទិស្វា កីតោ ឱសក្កតិ បដិនិវត្តតិ បលាយតិ។ កិំ ការណំ? ពហុវិធយុទ្ធមុខរក្ខណកយា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ កេចិ បាបកា អសំវុតា អហិរិកា អកិរិយា អក្ខន្តី ចបលា ចលិតា ឥត្តរា ពាលជនា ជិនសាសនេ បព្ពជន្តិ, តេ ពហុវិធំ សិក្ខាបទំ បរិរក្ខិតុំ អវិសហន្តា ឱសក្កិត្វា បដិនិវត្តិត្វា បលាយិត្វា ន ចិរស្សេវ ហីនាយាវត្តន្តិ។ កិំ ការណំ? ពហុវិធសំវរក្ខិយការត្តា ជិនសាសនស្ស។ ឯវំ ពហុវិធសំវរក្ខិយការំ ទស្សេន្តិ។

‘‘ថលជុត្តមេបិ, មហារាជ, វស្សិកាគុម្ពេ កិមិវិទ្ធានិ បុប្ផានិ ហោន្តិ, តានិ អង្កុរានិ សង្កុដិតានិ អន្តរា យេវ បរិបតន្តិ, ន ច តេសុ បរិបតិតេសុ វស្សិកាគុម្ពោ ហីឡិតោ នាម ហោតិ។ យានិ តត្ថ ឋិតានិ បុប្ផានិ, តានិ សម្មា គន្ធេន ទិសាវិទិសំ អភិព្យាបេន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ, តេ ជិនសាសនេ កិមិវិទ្ធានិ វស្សិកាបុប្ផានិ វិយ វណ្ណគន្ធរហិតា និព្ពណ្ណាការសីលា អកញ្ញា វេបុល្លាយ, ន ច តេសំ ហីនាយាវត្តនេន ជិនសាសនំ ហីឡិតំ នាម ហោតិ។ យេ តត្ថ ឋិតា កិក្ខូ, តេ សទេវកំ លោកំ សីលវរគន្ធេន អភិព្យាបេន្តិ។

‘‘សាលីនម្បិ, មហារាជ, និរតង្កានំ លោហិតកានំ អន្តរេ ករុម្ភកំ នាម សាលិជាតិ ឧប្បជ្ជិត្វា អន្តរា យេវ វិនស្សតិ, ន ច តស្សា វិនដ្ឋត្តា លោហិតកសាលី ហីឡិតា នាម ហោន្តិ។ យេ តត្ថ ឋិតា សាលី, តេ រាជូបភោគា ហោន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ, តេ លោហិតកសាលីនមន្តរេ ករុម្ភកា វិយ ជិនសាសនេ ន វឌ្ឍិត្វា វេបុល្លំ ន បាបុណិត្វា [វឌ្ឍិត្វា វេបុល្លំ អបាបុណិត្វា (សី. ក.)] អន្តរា យេវ ហីនាយាវត្តន្តិ, ន ច តេសំ ហីនាយាវត្តនេន ជិនសាសនំ ហីឡិតំ នាម ហោតិ។ យេ តត្ថ ឋិតា កិក្ខូ តេ អរហត្តស្ស អនុច្ឆវិកា ហោន្តិ។

‘‘កាមទទស្សាបិ, មហារាជ, មណិរតនស្ស ឯកទេសំ [ឯកទេសេ (ក.)] កក្កសំ ឧប្បជ្ជតិ, ន ច តត្ថ កក្កសុប្បន្នត្តា មណិរតនំ ហីឡិតំ នាម ហោតិ។ យំ តត្ថ បរិសុទ្ធំ មណិរតនស្ស, តំ ជនស្ស ហាសករំ ហោតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ ជិនសាសនេ

បព្ពជិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ, កក្កសា តេ ជិនសាសនេ បបដិកា, ន ច តេសំ ហីនាយាវត្តនេន ជិនសាសនំ ហីឡិតំ នាម ហោតិ។ យេ តត្ត បិតា កិក្ខូ, តេ ទេវមនុស្សានំ ហាសជនកា ហោន្តិ។

''ជាតិសម្បន្នស្សបិ, មហារាជ, លោហិតចន្ទនស្ស ឯកទេសំ បូតិកំ ហោតិ អប្បគន្ធំ។ ន តេន លោហិតចន្ទនំ ហីឡិតំ នាម ហោតិ។ យំ តត្ត អបូតិកំ សុគន្ធំ, តំ សមន្តា វិធូបេតិ អភិព្យាបេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា ហីនាយាវត្តន្តិ, តេ លោហិតចន្ទនសារន្តវេ បូតិកទេសមិវ ឆឌ្ឌនីយា ជិនសាសនេ, ន ច តេសំ ហីនាយាវត្តនេន ជិនសាសនំ ហីឡិតំ នាម ហោតិ។ យេ តត្ត បិតា កិក្ខូ, តេ សទេវកំ លោកំ សីលវរចន្ទនគន្ធេន អនុលិម្បយន្តី''តិ។

''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, តេន តេន អនុច្ឆវិកេន តេន តេន សទិសេន ការណេន និវជ្ជមនុបាបិតំ ជិនសាសនំ សេដ្ឋការេន បរិទីបិតំ, ហីនាយាវត្តមានាបិ តេ ជិនសាសនស្ស សេដ្ឋការំ យេវ បរិទីបេន្តី''តិ។

ហីនាយាវត្តនបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. អរហន្តវេទនាវេទិយនបញ្ហោ

៦. ''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ 'អរហា ឯកំ វេទនំ វេទយតិ កាយិកំ, ន ចេតសិក'ន្តិ។ កិំ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អរហតោ បិត្តំ យំ កាយំ និស្សាយ បវត្តតិ, តត្ត អរហា អនិស្សរោ អស្សាមី អវសវត្តី''តិ ? ''អាម, មហារាជា''តិ។ ''ន ខោ, កន្តេ នាគសេន, យុត្តមេតំ, យំ សោ សកចិត្តស្ស បវត្តមានេ កាយេ អនិស្សរោ ហោតិ អស្សាមី អវសវត្តី; សកុណោបិ តាវ, កន្តេ, យស្មិំ កុលាវកេ បដិវសតិ, តត្ត សោ ឥស្សរោ ហោតិ សាមី វសវត្តី''តិ។

''ទសយិមេ, មហារាជ, កាយានុគតា ធម្មា ភវេ ភវេ កាយំ អនុធាវន្តិ អនុបរិវត្តន្តិ។ កតមេ ទស? សីតំ ឧណ្ហំ ជិឃច្ឆា បិបាសា ឧច្ចារោ បស្សាវោ មិទ្ធំ ជរា ព្យាធិ មរណំ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ទស កាយានុគតា ធម្មា ភវេ ភវេ កាយំ អនុធាវន្តិ អនុបរិវត្តន្តិ, តត្ត អរហា អនិស្សរោ អស្សាមី អវសវត្តី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន អរហាតោ កាយេ អាណា នប្បវត្តតិ ឥស្សរិយំ វា, តត្ត មេ ការណំ ព្រូហី''តិ? ''យថា, មហារាជ, យេ កេចិ បថវិនិស្សិតា សត្តា, សព្ពេ តេ បថវិ និស្សាយ ចរន្តិ វិហរន្តិ វុត្តិំ កប្បេន្តិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តេសំ បថវិយា អាណា បវត្តតិ ឥស្សរិយំ វា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អរហាតោ ចិត្តំ កាយំ និស្សាយ បវត្តតិ, ន ច អរហាតោ កាយេ អាណា បវត្តតិ ឥស្សរិយំ វា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន បុថុជ្ជនោ កាយិកម្បិ ចេតសិកម្បិ វេទនំ វេទយតី''តិ? ''អការិតន្តា, មហារាជ, ចិត្តស្ស បុថុជ្ជនោ កាយិកម្បិ ចេតសិកម្បិ វេទនំ វេទយតិ។ យថា, មហារាជ, គោណោ ធាតោ បរិតសិតោ អពលទុព្ពលបរិត្តកតិណេសុ វា លតាយ វា ឧបនិពទ្ធោ អស្ស, យទា សោ គោណោ បរិកុបិតោ ហោតិ, តទា សហ ឧបនិពន្ធនេន បក្កមតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អការិតចិត្តស្ស វេទនា ឧប្បជ្ជិត្វា ចិត្តំ បរិកោបេតិ, ចិត្តំ បរិកុបិតំ កាយំ អាកុជតិ និព្ពុជតិ សម្បរិវត្តកំ កពោតិ។ អថ ខោ សោ អការិតចិត្តោ តសតិ រវតិ កេរវរាវមកិរវតិ, ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន បុថុជ្ជនោ កាយិកម្បិ ចេតសិកម្បិ វេទនំ វេទយតី''តិ។

''កិំ បន តំ ការណំ, យេន ការណេន អរហា ឯកំ វេទនំ វេទយតិ កាយិកំ, ន ចេតសិក''ន្តិ? ''អរហាតោ, មហារាជ, ចិត្តំ ការិតំ ហោតិ សុការិតំ ទន្តំ សុទន្តំ អស្សវំ វចនករំ, សោ ទុក្ខាយ វេទនាយ ផុដ្ឋោ សមានោ 'អនិច្ច'ន្តិ ទឡ្ហំ គណ្ហាតិ, សមាធិបម្ភេ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ, តស្ស តំ ចិត្តំ សមាធិបម្ភេ ឧបនិពន្ធនំ ន វេធតិ ន ចលតិ, ឋិតំ ហោតិ អវិក្ខិត្តំ, តស្ស វេទនាវិការវិច្ឆាវេន កាយោ អាកុជតិ និព្ពុជតិ សម្បរិវត្តតិ, ឥទមេត្ត, មហារាជ,

ការណំ, យេន ការណេន អរហា ឯកំ វេទនំ វេទយតិ កាយិកំ, ន ចេតសិក''ន្តិ។

''កន្តេ នាគសេន, តំ នាម លោកេ អច្ចរិយំ យំ កាយេ ចលមានេ ចិត្តំ ន ចលតិ, តត្ត មេ ការណំ ព្រូហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, មហតិមហារុក្ខេ ខន្ធសាខាបលាសសម្បន្នេ អនិលពលសមាហតេ សាខា ចលតិ, អបិ នុ តស្ស ខន្ធោបិ ចលតី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អរហា ទុក្ខាយ វេទនាយ ផុដ្ឋោ សមានោ 'អនិច្ច'ន្តិ ទឡ្ហំ គណ្ហាតិ, សមាធិថម្ភេ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ, តស្ស តំ ចិត្តំ សមាធិថម្ភេ ឧបនិពន្ធនំ ន វេធតិ ន ចលតិ, ឋិតំ ហោតិ អវិក្ខិត្តំ, តស្ស វេទនាវិការវិច្ឆេទេន កាយោ អាកុជតិ និព្ពុជតិ សម្បរិវត្តតិ, ចិត្តំ បន តស្ស ន វេធតិ ន ចលតិ ខន្ធោ វិយ មហារុក្ខស្សា''តិ។ ''អច្ចរិយំ, កន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ, កន្តេ នាគសេន, ន មេ ឯវរូបោ សព្ពកាលិកោ ធម្មបទីបោ ទិដ្ឋបុព្ពោ''តិ។

អរហន្តវេទនាវេទិយនបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. អកិសមយន្តរាយករបញ្ហោ

៧. ''កន្តេ នាគសេន, ឥធ យោ កោចិ គិហី បាវជិកំ អជ្ឈាបន្នោ ករេយ្យ, សោ អបរេន សមយេន បព្ពាជេយ្យ, អត្តនាបិ សោ ន ជានេយ្យ 'គិហិបាវជិកំ អជ្ឈាបន្នោស្មី'តិ, នបិ តស្ស អញ្ញោ កោចិ អាចិក្ខេយ្យ 'គិហិបាវជិកំ អជ្ឈាបន្នោសី'តិ។ សោ ច តថត្តាយ បដិបជ្ជេយ្យ, អបិ នុ តស្ស ធម្មាភិសមយោ ករេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។ ''កេន, កន្តេ, ការណេនា''តិ? ''យោ តស្ស ហេតុ ធម្មាភិសមយាយ, សោ តស្ស សមុច្ឆិន្នោ, តស្មា ធម្មាភិសមយោ ន ករតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ 'ជានន្តស្ស កុក្កុច្ចំ ហោតិ, កុក្កុច្ចេ សតិ អាវរណំ ហោតិ, អាវដេ ចិត្តេ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតី'តិ។ ឥមស្ស បន អជានន្តស្ស អកុក្កុច្ចជាតស្ស សន្តចិត្តស្ស វិហរតោ កេន ការណេន ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ, វិសមេន

វិសមេនេសោ បញ្ហោ គច្ឆតិ, ចិន្តេត្វា វិសជ្ជេថា''តិ។

''រុហតិ, មហារាជ, សុកដ្ឋេ សុកលលេ មណ្ឌខេត្តេ សារទំ សុខសយិតំ ពីជ''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ''តិ។ ''អបិ នុ, មហារាជ, តញ្ញេវ ពីជំ ឃនសេលសិលាតលេ រុហេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''កិស្ស បន, មហារាជ, តញ្ញេវ ពីជំ កលលេ រុហតិ, កិស្ស ឃនសេលេ ន រុហតី''តិ? ''នត្ថិ, កន្តេ, តស្ស ពីជស្ស រុហនាយ ឃនសេលេ ហេតុ, អហេតុនា ពីជំ ន រុហតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេន ហេតុនា តស្ស ធម្មាភិសមយោ ភវេយ្យ, សោ តស្ស ហេតុ សមុច្ឆិន្នោ, អហេតុនា ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, ទណ្ឌាលេឌ្ឌុលគុឡមុគ្គាឝ បថវិយា ឋានមុបគច្ឆន្តិ, អបិ នុ, មហារាជ, តេ យេវ ទណ្ឌាលេឌ្ឌុលគុឡមុគ្គាឝ គគនេ ឋានមុបគច្ឆន្តី''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''កិំ បនេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន តេ យេវ ទណ្ឌាលេឌ្ឌុលគុឡមុគ្គាឝ បថវិយា ឋានមុបគច្ឆន្តិ, កេន ការណេន គគនេ ន តិដ្ឋន្តី''តិ? ''នត្ថិ, កន្តេ, តេសំ ទណ្ឌាលេឌ្ឌុលគុឡមុគ្គានំ បតិដ្ឋានាយ អាកាសេ ហេតុ, អហេតុនា ន តិដ្ឋន្តី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តស្ស តេន ទោសេន អភិសមយហេតុ សមុច្ឆិន្នោ, ហេតុសមុគ្ឃាតេ អហេតុនា អភិសមយោ ន ហោតីតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, ថលេ អគ្គិ ជលតិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, សោ យេវ អគ្គិ ឧទកេ ជលតី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''កិំ បនេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន សោ យេវ អគ្គិ ថលេ ជលតិ, កេន ការណេន ឧទកេ ន ជលតី''តិ? ''នត្ថិ, កន្តេ, អគ្គិស្ស ជលនាយ ឧទកេ ហេតុ, អហេតុនា ន ជលតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តស្ស តេន ទោសេន អភិសមយហេតុ សមុច្ឆិន្នោ, ហេតុសមុគ្ឃាតេ អហេតុនា ធម្មាភិសមយោ ន ហោតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, បុនបេតំ អត្ថំ ចិន្តេហិ, ន មេ តត្ថ ចិត្តសញ្ញត្តិ ភវតិ, អជានន្តស្ស

អសតិ កុក្កុច្ចេ អាវរណំ ហោតីតិ, ការណេន មំ សញ្ញាបេហី''តិ។ ''អបិ នុ, មហារាជ, វិសំ ហលាហលំ អជានន្តេន ខាយិតំ ជីវិតំ ហរតី''តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អជានន្តេនបិ កតំ បាបំ អភិសមយន្តពាយករំ ហោតិ។

''អបិ នុ, មហារាជ, អគ្គិ អជានិត្វា អក្កមន្តំ ឌហតី''តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អជានន្តេនបិ កតំ បាបំ អភិសមយន្តពាយករំ ហោតិ។

''អបិ នុ, មហារាជ, អជានន្តំ អាសីវិសោ ឌំសិត្វា ជីវិតំ ហរតី''តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អជានន្តេនបិ កតំ បាបំ អភិសមយន្តពាយករំ ហោតិ។

''នន្វ, មហារាជ, កាលិង្គរាជា សមណកោលញ្ញោ សត្តរតនបរិកិណ្ណោ ហត្ថិរតនមភិរុយ្ហ កុលទស្សនាយ គច្ឆន្តោ អជានន្តោបិ នាសក្ខិ ពោធិមណ្ឌស្ស ឧបរិតោ គន្តុំ, ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អជានន្តេនបិ កតំ បាបំ អភិសមយន្តពាយករំ ហោតី''តិ? ''ជិនភាសិតំ, ភន្តេ នាគសេន, ការណំ ន សក្កា បដិក្កោសិតុំ, ឯសោវេតស្ស អត្ថោ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

អភិសមយន្តពាយករបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ទុស្សីលបញ្ហោ

៨. ''ភន្តេ នាគសេន, គិហិទុស្សីលស្ស ច សមណទុស្សីលស្ស ច កោ វិសេសោ, កិំ នានាករណំ, ឧភោបេតេ សមសមគតិកា, ឧភិន្នម្បិ សមសមោ វិបាកោ ហោតិ, ឧទាហុ កិញ្ចិ នានាការណំ អត្ថី''តិ?

''ទស យិមេ, មហារាជ, គុណា សមណទុស្សីលស្ស គិហិទុស្សីលតោ វិសេសេន អតិរេកា, ទសហិ ច ការណេហិ ឧត្តរិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ។

‘‘កតមេ ទស គុណា សមណទុស្សីលស្ស គិហិទុស្សីលតោ វិសេសេន អតិរេកា? ឥធ, មហារាជ, សមណទុស្សីលោ ពុទ្ធេ សគារវោ ហោតិ, ធម្មេ សគារវោ ហោតិ, សង្ឃេ សគារវោ ហោតិ, សព្រហ្មចារីសុ សគារវោ ហោតិ, ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាយ វាយមតិ, សវនពហុលោ ហោតិ, កិន្នសីលោបិ, មហារាជ, ទុស្សីលោ បរិសគតោ អាកប្បំ ឧបដ្ឋបេតិ, គរហកយា កាយិកំ វាចសិកំ រក្ខតិ, បធានាភិមុខញ្ចស្ស ហោតិ ចិត្តំ, កិក្ខុសាមញ្ញំ ឧបគតោ ហោតិ។ កពោន្តោបិ, មហារាជ, សមណទុស្សីលោ បាបំ បដិច្ឆន្នំ អាចរតិ។ យថា, មហារាជ, ឥត្ថី សបតិកា និលីយិត្វា រហស្សេនេវ បាបមាចរតិ; ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កពោន្តោបិ សមណទុស្សីលោ បាបំ បដិច្ឆន្នំ អាចរតិ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ទស គុណា សមណទុស្សីលស្ស គិហិទុស្សីលតោ វិសេសេន អតិរេកា។

‘‘កតមេហិ ទសហិ ការណេហិ ឧត្តរិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ? អនវជ្ជកវចធារណតាយបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, ឥសិសាមញ្ញកណ្ឌលិង្គធារណតោបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, សង្ឃសមយមនុប្បវិដ្ឋតាយបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, ពុទ្ធធម្មសង្ឃសរណគតតាយបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, បធានាសយនិកេតវាសិតាយបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, ជិនសាសនធរ [ជិនសាសនធន (សី. បី.)] បរិយេសនតោបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, បវរធម្មទេសនតោបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, ធម្មទីបគតិបរាយណតាយបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, ‘អគ្គោ ពុទ្ធោ’តិ ឯកន្តឧជុទិដ្ឋិតាយបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ, ឧបោសថសមាទានតោបិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, ទសហិ ការណេហិ ឧត្តរិ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ ។

‘‘សុវិបន្នោបិ ហិ, មហារាជ, សមណទុស្សីលោ ទាយកានំ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ។ យថា, មហារាជ, ឧទកំ សុពហលម្បិ កលលកទ្ទមរជោជល្លំ អបនេតិ; ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សុវិបន្នោបិ សមណទុស្សីលោ ទាយកានំ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ឧណ្ហោទកំ សុកុធិតម្បិ [សុកបិតម្បិ (សី. បី), សុខុបិតម្បិ (ស្យា.)] ជ្ជលន្តំ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សុវិបន្នោបិ

សមណទុស្សីលោ ទាយកានំ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កោជនំ វិរសម្បិ ខុទាទុព្ភល្យំ អបនេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សុវិបន្នោបិ សមណទុស្សីលោ ទាយកានំ ទក្ខិណំ វិសោធេតិ។

‘‘កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, តថាគតេន ទេវាតិទេវេន មជ្ឈិមនិកាយវរលញ្ឆកេ ទក្ខិណាវិភង្គេ វេយ្យាករណេ –

> *‘‘‘យោ សីលវា ទុស្សីលេសុ ទទាតិ ទានំ, ធម្មេន លទ្ធំ សុបសន្នចិត្តោ;*
>
> *អភិសទ្ទហំ កម្មផលំ ឧឡារំ, សា ទក្ខិណា ទាយកតោ វិសុជ្ឈតី’’តិ [ម. និ. ៣.៣៨២]។*

‘‘អច្ឆរិយំ, ភន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ, ភន្តេ នាគសេន, តាវតកំ មយំ បញ្ហំ អបុច្ឆិម្ហ, តំ តុំ ឱបម្មេហិ ការណេហិ វិភាវេន្តោ អមតមធុរំ សវនូបគំ អកាសិ។ យថា នាម, ភន្តេ, សូទោ វា សូទន្តេវាសី វា តាវតកំ មំសំ លភិត្វា នានាវិធេហិ សម្ភារេហិ សម្បាទេត្វា រាជូបភោគំ ភវតិ; ឯវមេវ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, តាវតកំ មយំ បញ្ហំ អបុច្ឆិម្ហ, តំ តុំ ឱបម្មេហិ ការណេហិ វិភាវេត្វា អមតមធុរំ សវនូបគំ អកាសី’’តិ។

ទុស្សីលបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. ឧទកសត្តជីវបញ្ហោ

៩. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ឥមំ ឧទកំ អគ្គិម្ហិ តប្បមានំ ចិច្ចិដាយតិ ចិដិចិដាយតិ សទ្ទាយតិ ពហុវិធំ, កិំ នុ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, ឧទកំ ជីវតិ, កិំ កីឡមានំ សទ្ទាយតិ, ឧទាហុ អញ្ញេន បដិបីឡិតំ សទ្ទាយតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, មហារាជ, ឧទកំ ជីវតិ, នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា,

អបិ ច, មហារាជ, អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ ចិច្ចិដាយតិ ចិដិចិដាយតិ សទ្ធាយតិ ពហុវិធ''ន្តិ។

''កន្តេ នាគសេន, ឥធេកច្ចេ តិត្តិយា ឧទកំ ជីវតីតិ សីតោទកំ បដិក្ខិបិត្វា ឧទកំ តាបេត្វា វេកតិកវេកតិកំ បរិភុញ្ជន្តិ, តេ តុម្ហេ គរហន្តិ បរិភវន្តិ 'ឯកិន្ទ្រិយំ សមណា សក្យបុត្តិយា ជីវំ វិហេឋេន្តី'តិ, តំ តេសំ គរហំ បរិភវំ វិនោទេហិ អបនេហិ និច្ឆារេហី''តិ។ ''ន ហិ, មហារាជ, ឧទកំ ជីវតិ, នត្ថិ, មហារាជ, ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា, អបិ ច, មហារាជ, អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ ចិច្ចិដាយតិ ចិដិចិដាយតិ សទ្ធាយតិ ពហុវិធំ។

''យថា, មហារាជ, ឧទកំ សោព្ភសរសរិតទហតឡាកកន្ទរបទរឧទបានន្តិន្នបោក្ខរណិគតំ វាតាតបវេគស្ស មហន្តតាយ បរិយាទិយតិ បរិក្ខយំ គច្ឆតិ, អបិ នុ តត្ត ឧទកំ ចិច្ចិដាយតិ ចិដិចិដាយតិ សទ្ធាយតិ ពហុវិធ''ន្តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''យទិ, មហារាជ, ឧទកំ ជីវេយ្យ, តត្ថាបិ ឧទកំ សទ្ធាយេយ្យ, ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន ជានាហិ 'នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា, អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ ចិច្ចិដាយតិ ចិដិចិដាយតិ សទ្ធាយតិ ពហុវិធ'ន្តិ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ 'នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា, អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ សទ្ធាយតី'តិ។ យទា បន, មហារាជ, ឧទកំ តណ្ហាលេហិ សម្មិស្សិតំ ភាជនគតំ ហោតិ បិហិតំ ឧទ្ធនេ អវបិតំ, អបិ នុ តត្ត ឧទកំ សទ្ធាយតី''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, អចលំ ហោតិ សន្តសន្ត''ន្តិ។ ''តំ យេវ បន, មហារាជ, ឧទកំ ភាជនគតំ អគ្គី ឧជ្ជាលេត្វា ឧទ្ធនេ ឋបិតំ ហោតិ, អបិ នុ តត្ត ឧទកំ អចលំ ហោតិ សន្តសន្ត''ន្តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, ចលតិ ខុព្ភតិ លុឡតិ អាវិលតិ ឩមិជាតំ ហោតិ, ឧទ្ធមធោ ទិសាវិទិសំ គច្ឆតិ, ឧត្តរតិ បតរតិ ផេណមាលី ហោតីតិ។ កិស្ស បន តំ, មហារាជ, បាកតិកំ ឧទកំ ន ចលតិ សន្តសន្តំ ហោតិ, កិស្ស បន អគ្គិគតំ ចលតិ ខុព្ភតិ លុឡតិ អាវិលតិ ឩមិជាតំ ហោតិ, ឧទ្ធមធោ ទិសាវិទិសំ គច្ឆតិ, ឧត្តរតិ បតរតិ ផេណមាលី ហោតី''តិ? ''បាកតិកំ,

កន្តេ, ឧទកំ ន ចលតិ, អគ្គិកតំ បន ឧទកំ អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ចិច្ចិដាយតិ ចិដិចិដាយតិ សទ្ទាយតិ ពហុវិធ''ន្តិ។ ''ឥមិនាបិ មហារាជ, ការណេន ជានាហិ 'នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា, អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ សទ្ទាយតី'តិ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិំ ការណំ សុណោហិ, នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា, អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ សទ្ទាយតិ។ ហោតិ តំ, មហារាជ, ឧទកំ ឃរេ ឃរេ ឧទកវារកគតំ បិហិត''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ''តិ។ ''អបិ នុ តំ, មហារាជ, ឧទកំ ចលតិ ខុព្ភតិ លុឡតិ អាវិលតិ ឩមិជាតំ ហោតិ, ឧទ្ធមធោ ទិសាវិទិសំ គច្ឆតិ, ឧត្តរតិ បតរតិ ផេណមាលី ហោតី''តិ។ ''ន ហិ, កន្តេ, អចលំ តំ ហោតិ ឋាកតិកំ ឧទកវារកគតំ ឧទក''ន្តិ។

''សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, 'មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ចលតិ ខុព្ភតិ លុឡតិ អាវិលតិ ឩមិជាតំ ហោតិ, ឧទ្ធមធោ ទិសាវិទិសំ គច្ឆតិ, ឧត្តរតិ បតរតិ ផេណមាលី ហោតិ, ឧស្សក្កិត្វា ឱស្សក្កិត្វា [ឱស្សក្កិត្វា''តិ បទំ សី. បី. ឃោត្តកេសុ នត្ថិ] វេលាយ បហរតិ សទ្ទាយតិ ពហុវិធ'''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ, សុតបុព្ពំ ឯតំ មយា ទិដ្ឋបុព្ពញ្ច 'មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ហត្ថសតម្បិ ទ្វេបិ ហត្ថសតានិ គគនេ ឧស្សក្កតី'''តិ។ ''កិស្ស, មហារាជ, ឧទកវារកគតំ ឧទកំ ន ចលតិ ន សទ្ទាយតិ, កិស្ស បន មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ចលតិ សទ្ទាយតី''តិ? ''វាតវេគស្ស មហន្តតាយ, កន្តេ, មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ចលតិ សទ្ទាយតិ, ឧទកវារកគតំ ឧទកំ អឃដ្ដិតំ កេហិចិ ន ចលតិ ន សទ្ទាយតី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, វាតវេគស្ស មហន្តតាយ មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ចលតិ សទ្ទាយតិ ឯវមេវ អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ សទ្ទាយតី''តិ។

''ននុ, មហារាជ, កេរិបោក្ខរំ សុក្ខំ សុក្ខេន គោចម្មេន ឱនទ្ធន្តី''តិ? ''អាម, កន្តេ''។ ''អបិ នុ, មហារាជ, កេរិយា ជីវោ វា សត្តោ វា អត្ថី''តិ។ ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''កិស្ស បន, មហារាជ, កេរី សទ្ទាយតី''តិ? ''ឥត្ថិយា វា, កន្តេ, បុរិសស្ស វា តជ្ជេន វាយាមេនា''តិ។ ''យថា, មហារាជ, ឥត្ថិយា វា បុរិសស្ស វា តជ្ជេន វាយាមេន កេរី សទ្ទាយតិ, ឯវមេវ

អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ សន្ទាយតិ។ ឥមិនាបិ, មហារាជ, ការណេន ជានាហិ ‘‘នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា, អគ្គិសន្តាបវេគស្ស មហន្តតាយ ឧទកំ សន្ទាយតី’’តិ។

‘‘មយ្ហម្បិ តាវ, មហារាជ, តវ បុច្ឆិតព្ពំ អត្ថិ, ឯវមេសោ បញ្ហោ សុវិនិច្ឆិតោ ហោតិ, កិំ នុ ខោ, មហារាជ, សព្ពេហិបិ ភាជនេហិ ឧទកំ តប្បមានំ សន្ទាយតិ, ឧទាហុ ឯកច្ចេហិ យេវ ភាជនេហិ តប្បមានំ សន្ទាយតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ, សព្ពេហិបិ ភាជនេហិ ឧទកំ តប្បមានំ សន្ទាយតិ, ឯកច្ចេហិ យេវ ភាជនេហិ ឧទកំ តប្បមានំ សន្ទាយតី’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, មហារាជ, ជហិតោសិ សកសមយំ, បច្ចាគតោសិ មម វិសយំ, នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វា។ យទិ, មហារាជ, សព្ពេហិបិ ភាជនេហិ ឧទកំ តប្បមានំ សន្ទាយេយ្យ, យុត្តមិទំ ‘ឧទកំ ជីវតី’តិ វត្តុំ។ ន ហិ, មហារាជ, ឧទកំ ទ្វយំ ហោតិ, យំ សន្ទាយតិ, តំ ជីវតិ, យំ ន សន្ទាយតិ, តំ ន ជីវតីតិ។ យទិ, មហារាជ, ឧទកំ ជីវេយ្យ, មហន្តានំ ហត្ថិនាគានំ ឧស្សន្នកាយានំ បកិន្នានំ សោណ្ឌាយ ឧស្សិញ្ចិត្វា មុខេ បក្ខិបិត្វា កុច្ឆិំ បវេសយន្តានំ, តម្បិ ឧទកំ តេសំ ទន្តន្តរេ ចិប្បិយមានំ សន្ទាយេយ្យ។ ហត្ថសតិកាបិ មហានាវា គរុកា ភារិកា អនេកសតសហស្សភារបរិបូរា មហាសមុទ្ទេ វិចរន្តិ, តាហិបិ ចិប្បិយមានំ ឧទកំ សន្ទាយេយ្យ។ មហតិមហន្តាបិ មច្ឆា អនេកសតយោជនិកកាយា តិមី តិមិង្គលា តិមិរបិង្គលា អព្ពន្តរេ និមុគ្គា មហាសមុទ្ទេ និវាសដ្ឋានតាយ បដិវសន្តា មហាឧទកធារា អាចមន្តិ ធមន្តិ ច, តេសម្បិ តំ ទន្តន្តរេបិ ឧទរន្តរេបិ ចិប្បិយមានំ ឧទកំ សន្ទាយេយ្យ។ យស្មា ច ខោ, មហារាជ, ឯវរូបេហិ ឯវរូបេហិ មហន្តេហិ បដិបីឡនេហិ បដិបីឡិតំ ឧទកំ ន សន្ទាយតិ តស្មាបិ នត្ថិ ឧទកេ ជីវោ វា សត្តោ វាតិ, ឯវមេតំ, មហារាជ, ជានេហី’’តិ។

‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ទោសាគតោ បញ្ហោ អនុច្ឆវិកាយ វិកត្តិយា វិកត្តោ, យថា នាម, ភន្តេ នាគសេន, មហគ្ឃំ មណិរតនំ ឆេកំ អាចរិយំ កុសលំ សិក្ខិតំ មណិការំ បាបុណិត្វា កិត្តិំ លភេយ្យ ថោមនំ បសំសំ, មុត្តារតនំ វា មុត្តិកំ ទុស្សរតនំ វា ទុស្សិកំ, លោហិតចន្ទនំ វា គន្ធិកំ បាបុណិត្វា កិត្តិំ លភេយ្យ ថោមនំ បសំសំ។ ឯវមេវ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, ទោសាគតោ [ទេសាគតោ (សី. បី.)] បញ្ហោ អនុច្ឆវិកាយ វិកត្តិយា វិកត្តោ,

ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ឧទកសត្តជីវបញ្ហោ នវមោ។

ពុទ្ធវគ្គោ បឋមោ។

តមស្មិំ វគ្គេ នវ បញ្ហា។

២. និប្បបញ្ចវគ្គោ

១. និប្បបញ្ចបញ្ហោ

១. ''កន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ កគវតា 'និប្បបញ្ចារាមា, ភិក្ខវេ, វិហរថ និប្បបញ្ចរតិនោ'តិ, កតមំ តំ និប្បបញ្ច''ន្តិ? ''សោតាបត្តិផលំ, មហារាជ, និប្បបញ្ចំ, សកទាគាមិផលំ និប្បបញ្ចំ, អនាគាមិផលំ និប្បបញ្ចំ, អរហត្តផលំ និប្បបញ្ច''ន្តិ។

''យទិ, កន្តេ នាគសេន, សោតាបត្តិផលំ និប្បបញ្ចំ, សកទាគាមិអនាគាមិអរហត្តផលំ និប្បបញ្ចំ, កិស្ស បន ឥមេ ភិក្ខូ ឧទ្ទិសន្តិ បរិបុច្ឆន្តិ សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថំ ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លំ, នវកម្មេន បលិពុជ្ឈន្តិ ទានេន ច បូជាយ ច, ននុ តេ ជិនប្បដិក្ខិត្តំ កម្មំ ករោតី''តិ?

''យេ តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ ឧទ្ទិសន្តិ បរិបុច្ឆន្តិ សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថំ ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លំ, នវកម្មេន បលិពុជ្ឈន្តិ ទានេន ច បូជាយ ច, សព្ពេ តេ និប្បបញ្ចស្ស បត្តិយា ករោន្តិ។ យេ តេ, មហារាជ, សភាវបរិសុទ្ធា បុព្ពេ វាសិតវាសនា, តេ ឯកចិត្តក្ខណេន និប្បបច ហោន្តិ។ យេ បន តេ ភិក្ខូ មហារាជក្ខា, តេ ឥមេហិ បយោគេហិ និប្បបញ្ចា ហោន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ឯកោ បុរិសោ ខេត្តេ ពីជំ រោបេត្វា អត្តនោ យថាពលវីរិយេន វិនា បាការវតិយា ធញ្ញំ ឧទ្ធរេយ្យ, ឯកោ បុរិសោ ខេត្តេ ពីជំ រោបេត្វា វនំ បវិសិត្វា កដ្ឋញ្ច សាខញ្ច ឆិន្ទិត្វា វតិបាការំ កត្វា ធញ្ញំ ឧទ្ធរេយ្យ។ យា តត្ត តស្ស វតិបាការបរិយេសនា, សា ធញ្ញត្ថាយ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ សការបរិសុទ្ធា បុព្ពេ វាសិតវាសនា, តេ ឯកចិត្តក្ខណេន និប្ផបញ្ចា ហោន្តិ, វិនា វតិបាការំ បុរិសោ វិយ ធញ្ញុទ្ធារោ។ យេ បន តេ កិក្ខូ មហារជក្ខា, តេ ឥមេហិ បយោគេហិ និប្ផបញ្ចា ហោន្តិ, វតិបាការំ កត្វា បុរិសោ វិយ ធញ្ញុទ្ធារោ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ មហតិមហន្តេ អម្ពរុក្ខមត្តកេ ផលបិណ្ឌិ កវេយ្យ, អថ តត្ត យោ កោចិ ឥទ្ធិមា អាគន្ត្វា តស្ស ផលំ ហរេយ្យ, យោ បន តត្ត អនិទ្ធិមា, សោ កដ្ឋញ្ច វល្លិញ្ច ឆិន្ទិត្វា និស្សេណឹ ពន្ធិត្វា តាយ តំ រុក្ខំ អភិរុហិត្វា ផលំ ហរេយ្យ។ យា តត្ត តស្ស និស្សេណិបរិយេសនា, សា ផលត្ថាយ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ សការបរិសុទ្ធា បុព្ពេ វាសិតវាសនា, តេ ឯកចិត្តក្ខណេន និប្ផបញ្ចា ហោន្តិ, ឥទ្ធិមា វិយ រុក្ខផលំ ហរន្តោ។ យេ បន តេ កិក្ខូ មហារជក្ខា, តេ ឥមិនា បយោគេន សច្ចានិ អភិសមេន្តិ, និស្សេណិយា វិយ បុរិសោ រុក្ខផលំ ហរន្តោ ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ឯកោ បុរិសោ អត្តករណិកោ ឯកកោ យេវ សាមិកំ ឧបគន្ត្វា អត្តំ សាធេតិ។ ឯកោ ធនវា ធនវសេន បរិសំ វឌ្ឍេត្វា បរិសាយ អត្តំ សាធេតិ។ យា តត្ត តស្ស បរិសបរិយេសនា, សា អត្តត្ថាយ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ សការបរិសុទ្ធា បុព្ពេ វាសិតវាសនា, តេ ឯកចិត្តក្ខណេន ឆសុ អភិញ្ញាសុ វសិការំ បាបុណន្តិ, បុរិសោ វិយ ឯកកោ អត្តសិទ្ធិំ កពោន្តោ។ យេ បន តេ កិក្ខូ មហារជក្ខា, តេ ឥមេហិ បយោគេហិ សាមញ្ញត្ថមកិសាធេន្តិ, បរិសាយ វិយ បុរិសោ អត្តសិទ្ធិំ កពោន្តោ។

‘‘ឧទ្ទេសោបិ, មហារាជ, ពហុការោ, បរិបុច្ឆាបិ ពហុការា, នវកម្មម្បិ ពហុការំ, ទានម្បិ ពហុការំ, បូជាបិ ពហុការា តេសុ តេសុ ករណីយេសុ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ រាជូបសេវី

កតារី អមច្ចកដពលទោវារិកអនីកដ្ឋបារិសជ្ជជនេហិ, តេ តស្ស ករណីយេ អនុប្បត្តេ សព្ពេបិ ឧបការា ហោន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឧទ្ទេសោបិ ពហុការោ, បរិបុច្ឆាបិ ពហុការា, នវកម្មម្បិ ពហុការំ, ទានម្បិ ពហុការំ, បូជាបិ ពហុការា តេសុ តេសុ ករណីយេសុ។ យទិ, មហារាជ, សព្ពេបិ អភិជាតិបរិសុទ្ធា ករេយ្យុំ, អនុសាសនេន [អនុសាសកេន (សី. ប៊ី.)] ករណីយំ ន ករេយ្យ។ យស្មា ច ខោ, មហារាជ, សវនេន ករណីយំ ហោតិ, ថេរោ, មហារាជ, សារិបុត្តោ អបរិមិតមសង្ខ្ហេយ្យកប្បំ ឧបាទាយ ឧបចិតកុសលមូលោ បញ្ញាយ កោដិំ គតោ, សោបិ វិនា សវនេន នាសក្ខិ អាសវក្ខយំ បាបុណិតុំ។ តស្មា, មហារាជ, ពហុការំ សវនំ, តថា ឧទ្ទេសោបិ បរិបុច្ឆាបិ។ តស្មា ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាបិ និប្បបញ្ចា សង្ខតា''តិ។ ''សុនិជ្ឈាបិតោ, កន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

និប្បបញ្ចបញ្ហោ បឋមោ។

២. ខីណាសវភាវបញ្ហោ

២. ''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ 'យោ គិហី អរហត្តំ បត្តោ, ទ្វេ វាស្ស គតិយោ ករន្តិ អនញ្ញា, តស្មិំ យេវ ទិវសេ បព្ពជតិ វា បរិនិព្ពាយតិ វា។ ន សោ ទិវសោ សក្កា អតិក្កមេតុ'ន្តិ។ សចេ សោ, កន្តេ នាគសេន, តស្មិំ ទិវសេ អាចរិយំ វា ឧបជ្ឈាយំ វា បត្តចីវរំ វា ន លភេថ, អបិ នុ ខោ សោ អរហា សយំ វា បព្ពជេយ្យ ទិវសំ វា អតិក្កមេយ្យ, អញ្ញោ កោចិ អរហា ឥទ្ធិមា អាគន្ត្វា តំ បព្ពាជេយ្យ វា បរិនិព្ពាយេយ្យ វា''តិ? ''ន សោ, មហារាជ, អរហា សយំ បព្ពជេយ្យ, សយំ បព្ពជន្តោ ថេយ្យំ អាបជ្ជតិ, ន ច ទិវសំ អតិក្កមេយ្យ, អញ្ញស្ស អរហន្តស្ស អាគមនំ ករេយ្យ វា ន វា ករេយ្យ, តស្មិំ យេវ ទិវសេ បរិនិព្ពាយេយ្យា''តិ។ ''តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, អរហត្តស្ស សន្តការោ វិជហិតោ ហោតិ, យេន អធិគតស្ស ជីវិតហារោ ករតី''តិ។

‘‘វិសមំ, មហារាជ, គិហិលិង្គំ, វិសមេ លិង្គេ លិង្គទុព្ពលតាយ អរហត្តំ បត្តោ គិហី តស្មិំ យេវ ទិវសេ បព្ពជតិ វា បរិនិព្ពាយតិ វា។ នេសោ, មហារាជ, ទោសោ អរហត្តស្ស, គិហិលិង្គស្សេវេសោ ទោសោ យទិទំ លិង្គទុព្ពលតា។

‘‘យថា, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ អាយុបាលកំ ជីវិតរក្ខកំ វិសមកោដ្ឋស្ស មន្ទទុព្ពលគហណិកស្ស អវិបាកេន ជីវិតំ ហរតិ។ នេសោ, មហារាជ, ទោសោ កោជនស្ស, កោដ្ឋស្សេវេសោ ទោសោ យទិទំ អគ្គិទុព្ពលតា។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វិសមេ លិង្គេ លិង្គទុព្ពលតាយ អរហត្តំ បត្តោ គិហី តស្មិំ យេវ ទិវសេ បព្ពជតិ វា បរិនិព្ពាយតិ វា។ នេសោ, មហារាជ, ទោសោ អរហត្តស្ស, គិហិលិង្គស្សេវេសោ ទោសោ យទិទំ លិង្គទុព្ពលតា។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បរិត្តំ តិណសលាកំ ឧបរិ គរុកេ បាសាណេ ឋបិតេ ទុព្ពលតាយ កិជ្ជិត្វា បតតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អរហត្តំ បត្តោ គិហី តេន លិង្គេន អរហត្តំ ជាវេតុំ អសក្កោន្តោ តស្មិំ យេវ ទិវសេ បព្ពជតិ វា បរិនិព្ពាយតិ វា។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ អពលោ ទុព្ពលោ និហីនជច្ចោ បរិត្តបុញ្ញោ មហតិមហារជ្ជំ លភិត្វា ខណេន បរិបតតិ បរិធំសតិ ឱសក្កតិ, ន សក្កោតិ ឥស្សរិយំ ជាវេតុំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អរហត្តំ បត្តោ គិហី តេន លិង្គេន អរហត្តំ ជាវេតុំ ន សក្កោតិ, តេន ការណេន តស្មិំ យេវ ទិវសេ បព្ពជតិ វា បរិនិព្ពាយតិ វា’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ខីណាសវភាវបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ខីណាសវសតិសម្មោសបញ្ហោ

៣. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, អត្ថិ អរហតោ សតិសម្មោសោ’’តិ? ‘‘វិគតសតិសម្មោសា ខោ,

មហារាជ, អរហន្តោ, នត្ថិ អរហន្តានំ សតិសម្មោសោ''តិ។ ''អាបជ្ជេយ្យ បន, កន្តេ, អរហា អាបត្តិ''ន្តិ? ''អាម, មហារាជា''តិ។ ''កិស្មិំ វត្ថុស្មិ''ន្តិ? ''កុដិការេ, មហារាជ, សញ្ចរិត្តេ, វិកាលេ កាលសញ្ញាយ, បវារិតេ អប្បវារិតសញ្ញាយ, អនតិរិត្តេ អតិរិត្តសញ្ញាយា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណថ 'យេ អាបត្តិំ អាបជ្ជន្តិ, តេ ទ្វីហិ ការណេហិ អាបជ្ជន្តិ អនាទរិយេន វា អជានតេន វា'តិ។ អបិ នុ ខោ, កន្តេ, អរហតោ អនាទរិយំ ហោតិ, យំ អរហា អាបត្តិំ អាបជ្ជតី''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។

''យទិ, កន្តេ នាគសេន, អរហា អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ, នត្ថិ ច អរហតោ អនាទរិយំ, តេន ហិ អត្ថិ អរហតោ សតិសម្មោសោ''តិ? ''នត្ថិ, មហារាជ, អរហតោ សតិសម្មោសោ, អាបត្តិញ្ច អរហា អាបជ្ជតី''តិ។

''តេន ហិ, កន្តេ, ការណេន មំ សញ្ញាបេហិ, កិំ តត្ថ ការណា''ន្តិ? ''ទ្វេមេ, មហារាជ, កិលេសា លោកវជ្ជំ បណ្ណត្តិវជ្ជញ្ចាតិ។ កតមំ, មហារាជ, លោកវជ្ជំ? ទស អកុសលកម្មបថា, ឥទំ វុច្ចតិ លោកវជ្ជំ។ កតមំ បណ្ណត្តិវជ្ជំ? យំ លោកេ អត្ថិ សមណានំ អននុច្ឆវិកំ អននុលោមិកំ, គិហីនំ អនវជ្ជំ។ តត្ថ ភគវា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេតិ 'យាវជីវំ អនតិក្កមនីយ'ន្តិ។ វិកាលភោជនំ, មហារាជ, លោកស្ស អនវជ្ជំ, តំ ជិនសាសនេ វជ្ជំ។ ភូតគាមវិកោបនំ, មហារាជ, លោកស្ស អនវជ្ជំ, តំ ជិនសាសនេ វជ្ជំ។ ឧទកេ ហស្សធម្មំ, មហារាជ, លោកស្ស អនវជ្ជំ, តំ ជិនសាសនេ វជ្ជំ។ ឥតិ ឯវរូបានិ ឯវរូបានិ, មហារាជ, ជិនសាសនេ វជ្ជានិ, ឥទំ វុច្ចតិ បណ្ណត្តិវជ្ជំ។

''លោកវជ្ជំ អកព្ភោ ខីណាសវោ តំ អជ្ឈាចរិតុំ, យំ កិលេសំ បណ្ណត្តិវជ្ជំ, តំ អជានន្តោ អាបជ្ជេយ្យ។ អវិសយោ, មហារាជ, ឯកច្ចស្ស អរហតោ សព្ពំ ជានិតុំ, ន ហិ តស្ស ពលំ អត្ថិ សព្ពំ ជានិតុំ។ អនញ្ញាតំ, មហារាជ, អរហតោ ឥត្ថិបុរិសានំ នាមម្បិ គោត្តម្បិ, មគ្គោបិ តស្ស មហិយា អនញ្ញាតោ; វិមុត្តិ យេវ, មហារាជ, ឯកច្ចោ អរហា ជានេយ្យ; ឆឡភិញ្ញោ អរហា

សកវិសយំ ជានេយ្យ; សព្ពញ្ញូ, មហារាជ, តថាគតោវ សព្ពំ ជានាតី''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

ខីណាសវសតិសម្មោសបញ្ហោ តតិយោ។

៤. លោកេ នត្ថិភាវបញ្ហោ

៤. ''កន្តេ នាគសេន, ទិស្សន្តិ លោកេ ពុទ្ធា, ទិស្សន្តិ បច្ចេកពុទ្ធា, ទិស្សន្តិ តថាគតស្ស សាវកា, ទិស្សន្តិ ចក្កវត្តិរាជានោ, ទិស្សន្តិ បទេសរាជានោ, ទិស្សន្តិ ទេវមនុស្សា, ទិស្សន្តិ សធនា, ទិស្សន្តិ អធនា, ទិស្សន្តិ សុគតា, ទិស្សន្តិ ទុគ្គតា, ទិស្សតិ បុរិសស្ស ឥត្តិលិង្គំ បាតុភូតំ, ទិស្សតិ ឥត្ថិយា បុរិសលិង្គំ បាតុភូតំ, ទិស្សតិ សុកតំ ទុក្កតំ កម្មំ, ទិស្សន្តិ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ វិបាកូបភោគិនោ សត្តា, អត្ថិ លោកេ សត្តា អណ្ឌជា ជលាពុជា សំសេទជា ឱបបាតិកា, អត្ថិ សត្តា អបទា ទ្វិបទា ចតុប្បទា ពហុប្បទា, អត្ថិ លោកេ យក្ខា រក្ខសា កុម្ភណ្ឌា អសុរា ទានវា គន្ធព្ពា បេតា បិសាចា, អត្ថិ កិន្នរ មហោរគា នាគា សុបណ្ណា សិទ្ធា វិជ្ជាធរា, អត្ថិ ហត្ថី អស្សា គាវោ មហិំសា [មហិសា (ស៊ី. ប៊ី.)] ឱដ្ឋា គទ្រភា អជា ឯឡកា មិគា សូករា សីហា ព្យគ្ឃា ទីបី អច្ឆា កោកា តរច្ឆា សោណា សិង្គាលា, អត្ថិ ពហុវិធា សកុណា, អត្ថិ សុវណ្ណំ រជតំ មុត្តា មណិ សង្ខោ សិលា បវាឡំ លោហិតង្កោ មសារគល្លំ វេឡុរិយោ វជិរំ ផលិកំ កាឡលោហំ តម្ពលោហំ វដ្ដលោហំ កំសលោហំ, អត្ថិ ខោមំ កោសេយ្យំ កប្បាសិកំ សាណំ កម្ពឹ កម្ពលំ, អត្ថិ សាលិ វីហិ យវោ កង្គុ កុទ្រូសោ វរកោ គោធូមោ មុគ្គោ, មាសោ តិលំ កុលត្ថំ, អត្ថិ មូលគន្ធោ សារគន្ធោ ផេគ្គុគន្ធោ តចគន្ធោ បត្តគន្ធោ បុប្ផគន្ធោ ផលគន្ធោ សព្ពគន្ធោ, អត្ថិ តិណ លតា គច្ឆ រុក្ខ ឱសធិ វនប្បតិ នទី បព្ពត សមុទ្ទ មច្ឆកច្ឆបា សព្ពំ លោកេ អត្ថិ។ យំ, កន្តេ, លោកេ នត្ថិ, តំ មេ កថេហី''តិ។

''តីណិមានិ, មហារាជ, លោកេ នត្ថិ។ កតមានិ តីណិ? សចេតនា វា អចេតនា វា អជរាមរ លោកេ នត្ថិ, សង្ខារានំ និច្ចតា នត្ថិ, បរមត្ថេន សត្តូបលទ្ធិ នត្ថិ, ឥមានិ ខោ,

មហារាជ, តីណិ លោកេ នត្ថី''តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

លោកេ នត្ថិភាវបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. អកម្មជាទិបញ្ហោ

៥. ''ភន្តេ នាគសេន, ទិស្សន្តិ លោកេ កម្មនិព្ពត្តា, ទិស្សន្តិ ហេតុនិព្ពត្តា, ទិស្សន្តិ ឧតុនិព្ពត្តា, យំ លោកេ អកម្មជំ អហេតុជំ អនុតុជំ, តំ មេ កថេហី''តិ។ ''ទ្វេមេ, មហារាជ, លោកស្មឹ អកម្មជា អហេតុជា អនុតុជា។ កតមេ ទ្វេ? អាកាសោ, មហារាជ, អកម្មជោ អហេតុជោ អនុតុជោ; និព្ពានំ, មហារាជ, អកម្មជំ អហេតុជំ អនុតុជំ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ទ្វេ អកម្មជា អហេតុជា អនុតុជា''តិ។

''មា, ភន្តេ នាគសេន, ជិនវចនំ មក្ខេហិ, មា អជានិត្វា បញ្ហំ ព្យាករោហី''តិ។ ''កិំ ខោ, មហារាជ, អហំ វទាមិ, យំ មំ ត្វំ ឯវំ វទេសិ 'មា, ភន្តេ នាគសេន, ជិនវចនំ មក្ខេហិ, មា អជានិត្វា បញ្ហំ ព្យាករោហី'''តិ? ''ភន្តេ នាគសេន, យុត្តមិទំ តាវ វត្តុំ 'អាកាសោ អកម្មជោ អហេតុជោ អនុតុជោ'តិ។ អនេកសតេហិ បន, ភន្តេ នាគសេន, ការណេហិ ភគវតា សាវកានំ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ មគ្គោ អក្ខាតោ, អថ ច បន ត្វំ ឯវំ វទេសិ 'អហេតុជំ និព្ពាន'''ន្តិ។ ''សច្ចំ, មហារាជ, ភគវតា អនេកសតេហិ ការណេហិ សាវកានំ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ មគ្គោ អក្ខាតោ, ន ច បន និព្ពានស្ស ឧប្បាទាយ ហេតុ អក្ខាតោ''តិ។

''ឯត្ថ មយំ, ភន្តេ នាគសេន, អន្ធការតោ អន្ធការតរំ បវិសាម, វនតោ វនតរំ បវិសាម, គហនតោ គហនតរំ [គហនន្តរតោ គហនន្តរំ (ក.)] បវិសាម, យត្រ ហិ នាម និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ ហេតុ អត្ថិ, តស្ស បន ធម្មស្ស ឧប្បាទាយ ហេតុ នត្ថិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ ហេតុ អត្ថិ, តេន ហិ និព្ពានស្ស ឧប្បាទាយបិ ហេតុ ឥច្ឆិតព្ពោ។

''យថា បន, ភន្តេ នាគសេន, បុត្តស្ស បិតា អត្ថិ, តេន ការណេន បិតុនោបិ បិតា ឥច្ឆិតព្ពោ។ យថា អន្តេវាសិកស្ស អាចរិយោ អត្ថិ, តេន ការណេន អាចរិយស្សបិ អាចរិយោ ឥច្ឆិតព្ពោ ។ យថា អង្កុរស្ស ពីជំ អត្ថិ, តេន ការណេន ពីជស្សបិ ពីជំ ឥច្ឆិតព្ពំ។ ឯវមេវ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, យទិ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ ហេតុ អត្ថិ, តេន ការណេន និព្ពានស្ស ឧប្បាទាយបិ ហេតុ ឥច្ឆិតព្ពោ។

''យថា រុក្ខស្ស វា លតាយ វា អគ្គេ សតិ តេន ការណេន មជ្ឈម្បិ អត្ថិ, មូលម្បិ អត្ថិ។ ឯវមេវ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, យទិ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ ហេតុ អត្ថិ, តេន ការណេន និព្ពានស្ស ឧប្បាទាយបិ ហេតុ ឥច្ឆិតព្ពោ''តិ។

''អនុប្បាទនីយំ, មហារាជ, និព្ពានំ, តស្មា ន និព្ពានស្ស ឧប្បាទាយ ហេតុ អក្ខាតោ''តិ។ ''ឥង្ឃ, ភន្តេ នាគសេន, ការណំ ទស្សេត្វា ការណេន មំ សញ្ញាបេហិ, យថាហំ ជានេយ្យំ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ ហេតុ អត្ថិ, និព្ពានស្ស ឧប្បាទាយ ហេតុ នត្ថី''តិ។

''តេន ហិ, មហារាជ, សក្កច្ចំ សោតំ ឱទហ, សាធុកំ សុណោហិ, វក្ខាមិ តត្ថ ការណំ, សក្កុណេយ្យ, មហារាជ, បុរិសោ ចាតតិកេន ពលេន ឥតោ ហិមវន្តំ បព្ពតរាជំ ឧបគន្តុ''ន្តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ។ ''សក្កុណេយ្យ បន សោ, មហារាជ, បុរិសោ ចាតតិកេន ពលេន ហិមវន្តំ បព្ពតរាជំ ឥធ អាហរិតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សក្កា និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ មគ្គោ អក្ខាតុំ, ន សក្កា និព្ពានស្ស ឧប្បាទាយ ហេតុ ទស្សេតុំ។

''សក្កុណេយ្យ, មហារាជ, បុរិសោ ចាតតិកេន ពលេន មហាសមុទ្ទំ នាវាយ ឧត្តរិត្វា បារិមតីរំ គន្តុ''ន្តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ? ''សក្កុណេយ្យ បន សោ, មហារាជ, បុរិសោ ចាតតិកេន ពលេន មហាសមុទ្ទស្ស បារិមតីរំ ឥធ អាហរិតុ''ន្តិ? ''ន ហិ ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សក្កា និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយ មគ្គោ អក្ខាតុំ, ន សក្កា និព្ពានស្ស

ឧប្បាទាយ ហេតុ ទស្សេតុំ។ កិំ ការណា? អសង្ខតត្តា ធម្មស្សា''តិ។

''អសង្ខតំ, ភន្តេ នាគសេន, និព្ពាន''ន្តិ? ''អាម, មហារាជ, អសង្ខតំ និព្ពានំ ន កេហិចិ កតំ, និព្ពានំ, មហារាជ, ន វត្តព្ពំ ឧប្បន្នន្តិ វា អនុប្បន្នន្តិ វា ឧប្បាទនីយន្តិ វា អតីតន្តិ វា អនាគតន្តិ វា បច្ចុប្បន្នន្តិ វា ចក្ខុវិញ្ញេយ្យន្តិ វា សោតវិញ្ញេយ្យន្តិ វា ឃានវិញ្ញេយ្យន្តិ វា ជិវ្ហាវិញ្ញេយ្យន្តិ វា កាយវិញ្ញេយ្យន្តិ វា''តិ។ ''យទិ, ភន្តេ នាគសេន, និព្ពានំ ន ឧប្បន្នំ ន អនុប្បន្នំ ន ឧប្បាទនីយំ ន អតីតំ ន អនាគតំ ន បច្ចុប្បន្នំ ន ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ ន សោតវិញ្ញេយ្យំ ន ឃានវិញ្ញេយ្យំ ន ជិវ្ហាវិញ្ញេយ្យំ ន កាយវិញ្ញេយ្យំ, តេន ហិ, ភន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ នត្ថិធម្មំ និព្ពានំ អបទិសថ 'នត្ថិ និព្ពាន'ន្តិ។ ''អត្ថិ, មហារាជ, និព្ពានំ, មនោវិញ្ញេយ្យំ និព្ពានំ, វិសុទ្ធេន មានសេន បណីតេន ឧជុកេន អនាវរណេន និរាមិសេន សម្មាបដិបន្នោ អរិយសាវកោ និព្ពានំ បស្សតី''តិ។

''កីទិសំ បន តំ, ភន្តេ, និព្ពានំ, យំ តំ ឱបម្មេហិ អាទីបនីយំ ការណេហិ មំ សញ្ញាបេហិ, យថា អត្ថិធម្មំ ឱបម្មេហិ អាទីបនីយ''ន្តិ។ ''អត្ថិ, មហារាជ, វាតោ នាមា''តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ។ ''ឥង្ឃ, មហារាជ, វាតំ ទស្សេហិ វណ្ណតោ វា សណ្ឋានតោ វា អណុំ វា ថូលំ វា ទីឃំ វា រស្សំ វា''តិ។ ''ន សក្កា, ភន្តេ នាគសេន, វាតោ ឧបទស្សយិតុំ, ន សោ វាតោ ហត្ថគ្គហណំ វា និម្មទ្ទនំ វា ឧបេតិ, អបិ ច អត្ថិ សោ វាតោ''តិ។ ''យទិ, មហារាជ, ន សក្កា វាតោ ឧបទស្សយិតុំ, តេន ហិ នត្ថិ វាតោ''តិ? ''ជានាមហំ, ភន្តេ នាគសេន, វាតោ អត្ថីតិ មេ ហទយេ អនុបវិដ្ឋំ, ន ចាហំ សក្កោមិ វាតំ ឧបទស្សយិតុ''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ និព្ពានំ, ន ច សក្កា និព្ពានំ ឧបទស្សយិតុំ វណ្ណេន វា សណ្ឋានេន វា''តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, សូបទស្សិតំ ឱបម្មំ, សុនិទ្ទិដ្ឋំ ការណំ, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមិ 'អត្ថិ និព្ពាន'''ន្តិ។

អកម្មជាទិបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. កម្មជាទិបញ្ហោ

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, កតមេ ឯត្ត កម្មជា, កតមេ ហេតុជា, កតមេ ឧតុជា, កតមេ ន កម្មជា, ន ហេតុជា, ន ឧតុជា’’តិ? ‘‘យេ កេចិ, មហារាជ, សត្តា សចេតនា, សព្ពេ តេ កម្មជា; អគ្គិ ច សព្ពានិ ច ពីជជាតានិ ហេតុជានិ; បថវី ច បព្ពតា ច ឧទកញ្ច វាតោ ច, សព្ពេ តេ ឧតុជា; អាកាសោ ច និព្ពានញ្ច ឥមេ ទ្វេ អកម្មជា អហេតុជា អនុតុជា។ និព្ពានំ បន, មហារាជ, ន វត្តព្ពំ កម្មជន្តិ វា ហេតុជន្តិ វា ឧតុជន្តិ វា ឧប្បន្នន្តិ វា អនុប្បន្នន្តិ វា ឧប្បាទនីយន្តិ វា អតីតន្តិ វា អនាគតន្តិ វា បច្ចុប្បន្នន្តិ វា ចក្ខុវិញ្ញេយ្យន្តិ វា សោតវិញ្ញេយ្យន្តិ វា ឃានវិញ្ញេយ្យន្តិ វា ជិវ្ហាវិញ្ញេយ្យន្តិ វា កាយវិញ្ញេយ្យន្តិ វា, អបិ ច, មហារាជ, មនោវិញ្ញេយ្យំ និព្ពានំ, យំ សោ សម្មាបដិបន្នោ អរិយសាវកោ វិសុទ្ធេន ញាណេន បស្សតី’’តិ។ ‘‘រមណីយោ, កន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ សុវិនិច្ឆិតោ និស្សំសយោ ឯកន្តគតោ, វិមតិ ឧប្បច្ឆិន្នា, ត្វំ គណិវរបវរមាសជ្ជា’’តិ។

កម្មជាទិបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. យក្ខបញ្ហោ

៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, អត្ថិ លោកេ យក្ខា នាមា’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, អត្ថិ លោកេ យក្ខា នាមា’’តិ។ ‘‘ចវន្តិ បន តេ, កន្តេ, យក្ខា តម្ហា យោនិយា’’តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, ចវន្តិ តេ យក្ខា តម្ហា យោនិយា’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន, កន្តេ នាគសេន, តេសំ មតានំ យក្ខានំ សរីរំ ន ទិស្សតិ, កុណបគន្ធោបិ ន វាយតី’’តិ? ‘‘ទិស្សតិ, មហារាជ, មតានំ យក្ខានំ សរីរំ, កុណបគន្ធោបិ តេសំ វាយតិ, មតានំ, មហារាជ, យក្ខានំ សរីរំ កីដវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, កិមិវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, កិបិល្លិកវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, បដង្គវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, អហិវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, វិច្ឆិកវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, សតបទិវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, ទិជវណ្ណេន វា ទិស្សតិ, មិគវណ្ណេន វា ទិស្សតី’’តិ។ ‘‘កោ ហិ, កន្តេ នាគសេន, អញ្ញោ ឥទំ បញ្ហំ បុដ្ឋោ វិសជ្ជេយ្យ

អញ្ញត្រ តវាទិសេន ពុទ្ធិមតា''តិ។

យក្ខបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. អនវសេសសិក្ខាបទបញ្ហោ

៨. ''កន្តេ នាគសេន, យេ តេ អហេសុំ តិកិច្ឆកានំ បុព្ពកា អាចរិយា សេយ្យថិទំ, នារទោ ធម្មន្តរី [ធន្វន្តរី (?)] អង្គីរសោ កបិលោ កណ្ហរគ្គិ សាមោ អតុលោ បុព្ពកច្ចាយនោ, សព្ពេបេតេ អាចរិយា សកឹ យេវ រោគុប្បត្តិញ្ច និទានញ្ច សភាវញ្ច សមុដ្ឋានញ្ច តិកិច្ឆញ្ច កិរិយញ្ច សិទ្ធាសិទ្ធញ្ច សព្ពំ តំ [សន្តំ (ក.)] និរវសេសំ ជានិត្វា 'ឥមស្មឹ កាយេ ឯត្តកា រោគា ឧប្បជ្ជិស្សន្តី'តិ ឯកប្បហារេន កលាបគ្គាហំ ករិត្វា សុត្តំ ពន្ធឹសុ, អសព្ពញ្ញោ ឯតេ សព្ពេ, កិស្ស បន តថាគតោ សព្ពញ្ញូ សមានោ អនាគតំ កិរិយំ ពុទ្ធញ្ញាណេន ជានិត្វា 'ឯត្តកេ នាម វត្ថុស្មឹ ឯត្តកំ នាម សិក្ខាបទំ បញ្ញបេតព្ពំ ភវិស្សតី'តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា អនវសេសតោ សិក្ខាបទំ ន បញ្ញបេសិ, ឧប្បន្នុប្បន្នេ វត្ថុស្មឹ អយសេ បាកដេ ទោសេ វិត្ថារិកេ បុថុគតេ ឧជ្ឈាយន្តេសុ មនុស្សេសុ តស្មឹ តស្មឹ កាលេ សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេសី''តិ?

''ញាតមេតំ, មហារាជ, តថាគតស្ស 'ឥមស្មឹ សមយេ ឥមេសុ មនុស្សេសុ សាធិកំ ទិយឌ្ឍសិក្ខាបទសតំ បញ្ញបេតព្ពំ ភវិស្សតី'តិ, អបិ ច តថាគតស្ស ឯវំ អហោសិ 'សចេ ខោ អហំ សាធិកំ ទិយឌ្ឍសិក្ខាបទសតំ ឯកប្បហារំ បញ្ញបេស្សាមិ, មហាជនោ សន្តាសមាបជ្ជិស្សតិ 'ពហុកំ ឥធ រក្ខិតព្ពំ, ទុក្ករំ វត កោ សមណស្ស គោតមស្ស សាសនេ បព្ពជិតុ'ន្តិ, បព្ពជិតុកាមាបិ ន បព្ពជិស្សន្តិ, វចនញ្ច មេ ន សទ្ទហិស្សន្តិ, អសទ្ទហន្តា តេ មនុស្សា អបាយគាមិនោ ភវិស្សន្ត-តិ ឧប្បន្នុប្បន្នេ វត្ថុស្មឹ ធម្មទេសនាយ វិញ្ញាបេត្វា បាកដេ ទោសេ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេស្សាមី''តិ។ ''អច្ឆរិយំ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធានំ, អព្ភុតំ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធានំ, យាវ មហន្តំ តថាគតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, ឯវមេតំ, កន្តេ នាគសេន, សុនិទ្ទិដ្ឋោ ឯសោ អត្ថោ តថាគតេន, 'ពហុកំ ឥធ សិក្ខិតព្ព'ន្តិ សុត្វា សត្តានំ សន្តាសោ

ឧប្បជ្ជេយ្យ, ឯកោបិ ជិនសាសនេ ន បព្ពជេយ្យ, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

អនវសេសសិក្ខាបទបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. សូរិយតបនបញ្ហោ

៩. ''កន្តេ នាគសេន, អយំ សូរិយោ សព្ពកាលំ កបិនំ តបតិ, ឧទាហុ កិញ្ចិកាលំ មន្ទំ តបតី''តិ? ''សព្ពកាលំ, មហារាជ, សូរិយោ កបិនំ តបតិ, ន កិញ្ចិកាលំ មន្ទំ តបតី''តិ។ ''យទិ, កន្តេ នាគសេន, សូរិយោ សព្ពកាលំ កបិនំ តបតិ, កិស្ស បន អប្បេកទា សូរិយោ កបិនំ តបតិ, អប្បេកទា មន្ទំ តបតី''តិ? ''ចត្តារោមេ, មហារាជ, សូរិយស្ស ពោគា, យេសំ អញ្ញតរេន ពោគេន បដិបីឡិតោ សូរិយោ មន្ទំ តបតិ។ កតមេ ចត្តារោ? អព្ភំ, មហារាជ, សូរិយស្ស ពោគោ, តេន ពោគេន បដិបីឡិតោ សូរិយោ មន្ទំ តបតិ។ មហិកា, មហារាជ, សូរិយស្ស ពោគោ, តេន ពោគេន បដិបីឡិតោ សូរិយោ មន្ទំ តបតិ។ មេឃោ, មហារាជ, សូរិយស្ស ពោគោ, តេន ពោគេន បដិបីឡិតោ សូរិយោ មន្ទំ តបតិ។ រាហុ, មហារាជ, សូរិយស្ស ពោគោ, តេន ពោគេន បដិបីឡិតោ សូរិយោ មន្ទំ តបតិ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ចត្តារោ សូរិយស្ស ពោគា, យេសំ អញ្ញតរេន ពោគេន បដិបីឡិតោ សូរិយោ មន្ទំ តបតី''តិ។ ''អច្ឆរិយំ, កន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ, កន្តេ នាគសេន, សូរិយស្សបិ តាវ តេជោសម្បន្នស្ស ពោគោ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, កិមង្គំ បន អញ្ញេសំ សត្តានំ, នត្ថិ, កន្តេ, ឯសា វិកត្តិ អញ្ញស្ស អញ្ញត្រ តវាទិសេន ពុទ្ធិមតា''តិ។

សូរិយតបនបញ្ហោ នវមោ។

១០. កបិនតបនបញ្ហោ

១០. ''កន្តេ នាគសេន, កិស្ស ហេមន្តេ សូរិយោ កបិនំ តបតិ, នោ តថា គិម្ហេ''តិ?

‘‘គិម្ហេ, មហារាជ, អនុបហតំ ហោតិ រជោជល្លំ, វាតក្ខុកិតា រេណូ គគនានុគតា ហោន្តិ, អាកាសេបិ អព្ភា សុពហលា ហោន្តិ, មហាវាតោ ច អធិមត្តំ វាយតិ, តេ សព្ពេ នានាកុលា សមាយុតា សូរិយរំសិយោ បិទហន្តិ, តេន គិម្ហេ សូរិយោ មន្ទំ តបតិ។

‘‘ហេមន្តេ បន, មហារាជ, ហេដ្ឋា បថវី និព្ពុតា ហោតិ, ឧបរិ មហាមេឃោ ឧបដ្ឋិតោ ហោតិ, ឧបសន្តំ ហោតិ រជោជល្លំ, រេណុ ច សន្តសន្តំ គគនេ ចរតិ, វិគតវលាហកោ ច ហោតិ អាកាសោ, វាតោ ច មន្ទមន្ទំ វាយតិ, ឯតេសំ ឧបរតិយា វិសុទ្ធា [វិសទា (សី. បី.)] ហោន្តិ សូរិយរំសិយោ, ឧបឃាតវិមុត្តស្ស សូរិយស្ស តាបោ អតិរិយ តបតិ។ ឥទមេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន សូរិយោ ហេមន្តេ កឋិនំ តបតិ, នោ តថា គិម្ហេ’’តិ។ ‘‘សព្ពេតមុត្តោ, កន្តេ, សូរិយោ កឋិនំ តបតិ, មេឃាទិសហគតោ កឋិនំ ន តបតី’’តិ។

កឋិនតបនបញ្ហោ ទសមោ។

និប្បបញ្ចវគ្គោ ទុតិយោ។

ឥមស្មិំ វគ្គេ ទស បញ្ហា។

៣. វេស្សន្តរវគ្គោ

១. វេស្សន្តរបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, សព្ពេវ ពោធិសត្តា បុត្តទារំ ទេន្តិ, ឧទាហុ វេស្សន្តរោវ រញ្ញោ បុត្តទារំ ទិន្ន’’ន្តិ? ‘‘សព្ពេបិ, មហារាជ, ពោធិសត្តា បុត្តទារំ ទេន្តិ, ន វេស្សន្តរោវ រញ្ញោ បុត្តទារំ ទិន្ន’’ន្តិ។ ‘‘អបិ ច ខោ, កន្តេ នាគសេន, តេសំ អនុមតេន ទេន្តី’’តិ។ ‘‘កិរិយា, មហារាជ, អនុមតា, ទារកា បន ពាលតាយ វិលបិំសុ [លាលបិំសុ (សី. បី.)], យទិ តេ អត្តនោ ជានេយ្យុំ, តេបិ អនុមោទេយ្យុំ, ន តេ វិលបេយ្យុ’’ន្តិ។

‘‘ទុក្ករំ, ភន្តេ នាគសេន, ពោធិសត្តេន កតំ, យំ សោ អត្តនោ ឱរសេ បិយេ បុត្តេ ព្រាហ្មណស្ស ទាសត្តាយ អទាសិ។

‘‘ឥទម្បិ ទុតិយំ ទុក្ករតោ ទុក្ករតរំ, យំ សោ អត្តនោ ឱរសេ បិយេ បុត្តេ ពាលកេ តរុណកេ លតាយ ពន្ធិត្វា តេន ព្រាហ្មណេន លតាយ អនុមជ្ជីយន្តេ ទិស្វា អជ្ឈុបេក្ខិ។

‘‘ឥទម្បិ តតិយំ ទុក្ករតោ ទុក្ករតរំ, យំ សោ សកេន ពលេន ពន្ធនា មុច្ចិត្វា អាគតេ ទារកេ សារជ្ជមុបគតេ បុនទេវ លតាយ ពន្ធិត្វា អទាសិ។

‘‘ឥទម្បិ ចតុត្ថំ ទុក្ករតោ ទុក្ករតរំ, យំ សោ ទារកេ ‘អយំ ខោ, តាត, យក្ខោ ខាទិតុំ នេតិ អម្ហេ’តិ វិលបន្តេ ‘មា ភាយិត្ថា’តិ ន អស្សាសេសិ។

‘‘ឥទម្បិ បញ្ចមំ ទុក្ករតោ ទុក្ករតរំ, យំ សោ ជាលិស្ស កុមារស្ស រុទមានស្ស ចាទេសុ និបតិត្វា ‘អលំ, តាត, កណ្ហាជិនំ និវត្តេហិ, អហមេវ គច្ឆាមិ យក្ខេន សហ, ខាទតុ មំ យក្ខោ’តិ យាចមានស្ស ឯវំ ន សម្បដិច្ឆិ។

‘‘ឥទម្បិ ឆដ្ឋំ ទុក្ករតោ ទុក្ករតរំ, យំ សោ ជាលិស្ស កុមារស្ស ‘បាសាណសមំ នូន តេ, តាត, ហទយំ, យំ ត្វំ អម្ហាកំ ទុក្ខិតានំ បេក្ខមានោ និម្មនុស្សកេ ព្រហារញ្ញេ យក្ខេន នីយមានេ ន និវារេសី’តិ វិលបមានស្ស ការុញ្ញំ នាកាសិ។

‘‘ឥទម្បិ សត្តមំ ទុក្ករតោ ទុក្ករតរំ, យំ តស្ស រុឡ្ហរុឡ្ហស្ស កីមកីមស្ស នីតេ ទារកេ អទស្សនំ គមិតេ ន ផលិ ហទយំ សតធា វា សហស្សធា វា, បុញ្ញកាមេន មនុជេន កិំ បរទុក្ខាបនេន, ននុ នាម សកទានំ ទាតព្ពំ ហោតី’’តិ?

‘‘ទុក្ករស្ស, មហារាជ, កតត្តា ពោធិសត្តស្ស កិត្តិសទ្ទោ ទសសហស្សិយា លោកធាតុយា សទេវមនុស្សេសុ អព្ភុគ្គតោ, ទេវា ទេវភវនេ បកិត្តេន្តិ, អសុរា អសុរភវនេ

បកិត្តេន្តិ, គរុឡា គរុឡភវនេ បកិត្តេន្តិ, នាគា នាគភវនេ បកិត្តេន្តិ, យក្ខា យក្ខភវនេ បកិត្តេន្តិ, អនុបុព្ពេន តស្ស កិត្តិសទ្ទោ បរម្បរាយ អជ្ជេតរហិ ឥធ អម្ហាកំ សមយំ អនុប្បត្តោ, តំ មយំ ទានំ បកិត្តេន្តា វិកោបេន្តា និសិន្នា សុទិន្នំ, ឧទាហុ ទុទ្ទិន្នន្តិ។ សោ ខោ បនាយំ, មហារាជ, កិត្តិសទ្ទោ និបុណានំ វិញ្ញូនំ វិទូនំ វិភាវីនំ ពោធិសត្តានំ ទស គុណេ អនុទស្សតិ។ កតមេ ទស? អរោគតា និរាលយតា ចាគោ បហានំ អបុនរាវត្តិតា សុខុមតា មហន្តតា ទុរនុពោធតា ទុល្លភតា អសទិសតា ពុទ្ធធម្មស្ស, សោ ខោ បនាយំ, មហារាជ, កិត្តិសទ្ទោ និបុណានំ វិញ្ញូនំ វិទូនំ វិភាវីនំ ពោធិសត្តានំ ឥមេ ទស គុណេ អនុទស្សតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, យោ បរំ ទុក្ខាបេត្វា ទានំ ទេតិ, អបិ នុ តំ ទានំ សុខវិបាកំ ហោតិ សគ្គសំវត្តនិក''ន្តិ? ''អាម, មហារាជ, កិំ វត្តព្ព''ន្តិ។ ''ឥង្ឃ, កន្តេ នាគសេន, ការណំ ឧបទស្សេហី''តិ។ ''ឥធ, មហារាជ, កោចិ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា សីលវា ហោតិ កល្យាណធម្មោ, សោ ភវេយ្យ បក្ខហតោ វា បីឋសប្បី វា អញ្ញតរំ វា ព្យាធិំ អាបន្នោ, តមេនំ យោ កោចិ បុញ្ញកាមោ យានំ អារោបេត្វា បត្តិតំ ទេសមនុបាបេយ្យ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តស្ស បុរិសស្ស តតោនិទានំ កិញ្ចិ សុខំ និព្ពត្តេយ្យ សគ្គសំវត្តនិកំ តំ កម្ម''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ, កិំ វត្តព្ពំ? ហត្ថិយានំ វា សោ, កន្តេ, បុរិសោ លភេយ្យ អស្សយានំ វា រថយានំ វា, ថលេ ថលយានំ ជលេ ជលយានំ ទេវេសុ ទេវយានំ មនុស្សេសុ មនុស្សយានំ, តទនុច្ឆវិកំ តទនុលោមិកំ ភវេ ភវេ និព្ពត្តេយ្យ, តទនុច្ឆវិកានិ តទនុលោមិកានិ ចស្ស សុខានិ និព្ពត្តេយ្យុំ, សុគតិតោ សុគតិំ គច្ឆេយ្យ, តេនេវ កម្មាភិសន្ទេន ឥទ្ធិយានំ អភិរុយ្ហ បត្តិតំ និព្ពានន្តគរំ បាបុណេយ្យា''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, បរទុក្ខាបនេន ទិន្នទានំ សុខវិបាកំ ហោតិ សគ្គសំវត្តនិកំ, យំ សោ បុរិសោ ពលីពទ្ទេ ទុក្ខាបេត្វា ឯវរូបំ សុខំ អនុភវតិ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យថា បរទុក្ខាបនេន ទិន្នទានំ សុខវិបាកំ ហោតិ សគ្គសំវត្តនិកំ។ ឥធ, មហារាជ, យោ កោចិ រាជា ជនបទតោ ធម្មិកំ ពលិំ ឧទ្ធរាបេត្វា អាណាបវត្តនេន ទានំ ទទេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, រាជា តតោនិទានំ កិញ្ចិ សុខំ អនុភវេយ្យ សគ្គសំវត្តនិកំ តំ ទាន''ន្តិ? ''អាម, កន្តេ, កិំ វត្តព្ពំ, តតោនិទានំ សោ,

កន្តេ, រាជា ឧត្តរិ អនេកសតសហស្សគុណំ លភេយ្យ។ រាជូនំ អតិរាជា ភវេយ្យ, ទេវានំ អតិទេវោ ភវេយ្យ, ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា ភវេយ្យ, សមណានំ អតិសមណោ ភវេយ្យ, ព្រាហ្មណានំ អតិព្រាហ្មណោ ភវេយ្យ, អរហន្តានំ អតិអរហា [អតិអរហន្តោ (ស្យា. ក.)] ភវេយ្យា''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, បរទុក្ខាបនេន ទិន្នទានំ សុខវិបាកំ ហោតិ សគ្គសំវត្តនិកំ, យំ សោ រាជា ពលិនា ជនំ បីឡេត្វា ទិន្នទានេន ឯវរូបំ ឧត្តរិ យសសុខំ អនុភវតី''តិ។

''អតិទានំ, កន្តេ នាគសេន, វេស្សន្តរេន រញ្ញា ទិន្នំ, យំ សោ សកំ ភរិយំ បរស្ស ភរិយត្តាយ អទាសិ, សកេ ឱរសេ បុត្តេ ព្រាហ្មណស្ស ទាសត្តាយ អទាសិ, អតិទានំ នាម, កន្តេ នាគសេន, លោកេ វិទូហិ និន្ទិតំ គរហិតំ, យថា នាម, កន្តេ នាគសេន, អតិភារេន សកដស្ស អក្ខោ ភិជ្ជតិ, អតិភារេន នាវា ឱសីទតិ, អតិកុត្តេន កោជនំ វិសមំ បរិណមតិ, អតិវស្សេន ធញ្ញំ វិនស្សតិ, អតិទានេន កោគច្ចំ ឧបេតិ, អតិតាបេន បថវី ឧបឌយ្ហតិ, អតិរាគេន ឧម្មត្តកោ ហោតិ, អតិទោសេន វជ្ឈោ ហោតិ, អតិមោហេន អនយំ អាបជ្ជតិ, អតិលោភេន ចោរគ្គហណមុបគច្ឆតិ, អតិកយេន និរុជ្ឈតិ, អតិបូរេន នទី ឧត្តរតិ, អតិវាតេន អសនិ បតតិ, អតិអគ្គិនា ឱទនំ ឧត្តរតិ, អតិសញ្ចរណេន ន ចិរំ ជីវតិ។ ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, អតិទានំ នាម លោកេ វិទូហិ និន្ទិតំ គរហិតំ, អតិទានំ, កន្តេ នាគសេន, វេស្សន្តរេន រញ្ញា ទិន្នំ, ន តត្ថ កិញ្ចិ ផលំ ឥច្ឆិតព្ព''ន្តិ។

''អតិទានំ, មហារាជ, លោកេ វិទូហិ វណ្ណិតំ ថុតំ បសត្ថំ, យេ កេចិ យាទិសំ កីទិសំ ទានំ ទេន្តិ [កេចិ យាទិសំ តាទិសំ ទានំ ទេន្តិ (ស្យា.)], អតិទានទាយី លោកេ កិត្តឹ បាបុណាតិ។ យថា, មហារាជ, អតិបវរតាយ ទិព្ពំ វនមូលំ គហិតម្បិ ហត្ថបាសេ បិតានំ បរជនានំ ន ទស្សយតិ, អគទោ អតិជច្ចតាយ [អតិឧសភតាយ (ក.)] បីឡាយ សមុគ្ឃាតកោ ពោគានំ អន្តករោ, អគ្គិ អតិជោតិតាយ ឌហតិ, ឧទកំ អតិសីតតាយ និព្ពាបេតិ, បទុមំ បរិសុទ្ធតាយ ន ឧបលិម្បតិ វារិកទ្ទមេន, មណិ អតិគុណតាយ កាមទទោ, វជិរំ អតិតិខិណតាយ វិជ្ឈតិ មណិមុត្តាផលិកំ, បថវី អតិមហន្តតាយ

នពោរគមិគបក្ខិជលសេលបព្ពតទុមេ ជាវេតិ, សមុទ្ទោ អតិមហន្តតាយ អបរិបូរណោ, សិនេរុ អតិការតាយ អចលោ, អាកាសោ អតិវិត្ថារតាយ អនន្តោ, សូរិយោ អតិប្បកតាយ តិមិរំ ឃាតេតិ, សីហោ អតិជាតិតាយ វិគតភយោ, មល្លោ អតិពលវតាយ បដិមល្លំ ខិប្បំ ឧក្ខិបតិ, រាជា អតិបុញ្ញតាយ អធិបតិ, កិក្ខូ អតិសីលវន្តតាយ នាគយក្ខនរមរូហិ នមស្សនីយោ, ពុទ្ធោ អតិអគ្គតាយ [អតិវិសិដ្ឋតាយ (ស្យា.)] អនុបមោ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អតិទានំ នាម លោកេ វិទូហិ វណ្ណិតំ ថុតំ បសត្ថំ, យេ កេចិ យាទិសំ កីទិសំ ទានំ ទេន្តិ, អតិទានទាយី លោកេ កិត្តិំ បាបុណាតិ, អតិទានេន វេស្សន្តរោ រាជា ទសសហស្សិយា លោកធាតុយា វណ្ណិតោ ថុតោ បសត្ថោ មហិតោ កិត្តិតោ, តេនេវ អតិទានេន វេស្សន្តរោ រាជា អជ្ជេតរហិ ពុទ្ធោ ជាតោ អគ្គោ សទេវកេ លោកេ។

‘‘អត្ថិ បន, មហារាជ, លោកេ ឋបនីយំ ទានំ, យំ ទក្ខិណេយ្យេ អនុប្បត្តេ ន ទាតព្ព’’ន្តិ? ‘‘ទស ខោ បនិមានិ, កន្តេ នាគសេន, ទានានិ, យានិ លោកេ អទានសម្មតានិ, យោ តានិ ទានានិ ទេតិ, សោ អបាយគាមី ហោតិ។ កតមានិ ទស? មជ្ជទានំ, កន្តេ នាគសេន, លោកេ អទានសម្មតំ, យោ តំ ទានំ ទេតិ, សោ អបាយគាមី ហោតិ។ សមជ្ជទានំ...បេ.... ឥត្ថិទានំ...បេ.... ឧសភទានំ...បេ.... ចិត្តកម្មទានំ...បេ.... សត្តទានំ ...បេ.... វិសទានំ...បេ.... សង្ខលិកទានំ...បេ.... កុក្កុដសូករទានំ...បេ.... តុលាភូដមានភូដទានំ, កន្តេ នាគសេន, លោកេ អទានសម្មតំ ហោតិ, យោ តំ ទានំ ទេតិ, សោ អបាយគាមី ហោតិ។ ឥមានិ ខោ, កន្តេ នាគសេន, ទស ទានានិ លោកេ អទានសម្មតានិ, យោ តានិ ទានានិ ទេតិ, សោ អបាយគាមី ហោតី’’តិ។

‘‘នាហំ តំ, មហារាជ, អទានសម្មតំ បុច្ឆាមិ, ឥមំ ខ្វាហំ, មហារាជ, តំ បុច្ឆាមិ ‘អត្ថិ បន, មហារាជ, លោកេ ឋបនីយំ ទានំ, យំ ទក្ខិណេយ្យេ អនុប្បត្តេ ន ទាតព្ព’ន្តិ។ ‘‘នត្ថិ, កន្តេ នាគសេន, លោកេ ឋបនីយំ ទានំ។ យំ ទក្ខិណេយ្យេ អនុប្បត្តេ ន ទាតព្ពំ, ចិត្តប្បសាទេ ឧប្បន្នេ កេចិ ទក្ខិណេយ្យានំ ភោជនំ ទេន្តិ, កេចិ អច្ឆាទនំ, កេចិ សយនំ, កេចិ អាវសថំ, កេចិ អត្តរណបារុរណំ, កេចិ ទាសិទាសំ, កេចិ ខេត្តវត្ថុំ, កេចិ ទ្វិបទចតុប្បទំ, កេចិ សតំ

សហស្សំ សតសហស្សំ, កេចិ មហារជ្ជំ, កេចិ ជីវិតម្បិ ទេន្តី''តិ។ ''យទិ បន, មហារាជ, កេចិ ជីវិតម្បិ ទេន្តិ, កិំ ការណា វេស្សន្តរំ ទានបតិំ អតិពាឡ្ហំ បរិបាតេសិ សុទិន្នេ បុត្តេ ច ទារេ ច?

''អបិ នុ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ លោកបកតិ លោកាចិណ្ណំ, លកតិ បិតា បុត្តំ ឥណដ្ដោ វា អាជីវិកបកតោ វា អាវបិតុំ វា [អាធាបេតុំ វា (ស្យា.), អាធបិតុំ វា (ក.)] វិក្កិណិតុំ វា''តិ? ''អាម, កន្តេ, លកតិ បិតា បុត្តំ ឥណដ្ដោ វា អាជីវិកបកតោ វា អាវបិតុំ វា វិក្កិណិតុំ វា''តិ។ ''យទិ, មហារាជ, លកតិ បិតា បុត្តំ ឥណដ្ដោ វា អាជីវិកបកតោ វា អាវបិតុំ វា វិក្កិណិតុំ វា, វេស្សន្តរោបិ, មហារាជ, រាជា អលកមានោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឧបទ្ទុតោ ទុក្ខិតោ តស្ស ធម្មធនស្ស បដិលាភាយ បុត្តទារំ អាវបេសិ ច វិក្កិណិ ច។ ឥតិ, មហារាជ, វេស្សន្តរេន រញ្ញា អញ្ញេសំ ទិន្នំ យេវ ទិន្នំ, កតំ យេវ កតំ។ កិស្ស បន ត្វំ, មហារាជ, តេន ទានេន វេស្សន្តរំ ទានបតិំ អតិពាឡ្ហំ អបសាទេសី''តិ?

''នាហំ, កន្តេ នាគសេន, វេស្សន្តរស្ស ទានបតិនោ ទានំ គរហាមិ, អបិ ច បុត្តទារំ យាចន្តេ និមិនិត្វា អត្តានំ ទាតព្ព''ន្តិ។ ''ឯតំ ខោ, មហារាជ, អសព្ភិការណំ, យំ បុត្តទារំ យាចន្តេ អត្តានំ ទទេយ្យ, យំ យំ ហិ យាចន្តេ តំ តទេវ ទាតព្ពំ, ឯតំ សប្បុរិសានំ កម្មំ។ យថា, មហារាជ, កោចិ បុរិសោ បានីយំ អាហារាបេយ្យ, តស្ស យោ កោជនំ ទទេយ្យ, អបិ នុ សោ, មហារាជ, បុរិសោ តស្ស កិច្ចការី អស្សា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, យំ សោ អាហារាបេតិ, តមេវ តស្ស ទេន្តោ កិច្ចការី អស្សា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរោ រាជា ព្រាហ្មណេ បុត្តទារំ យាចន្តេ បុត្តទារំ យេវ អទាសិ។ សចេ, មហារាជ, ព្រាហ្មណោ វេស្សន្តរស្ស សរីរំ យាចេយ្យ, ន សោ, មហារាជ, អត្តានំ រក្ខេយ្យ ន កម្បេយ្យ ន រជ្ជេយ្យ, តស្ស ទិន្នំ បរិច្ចត្តំ យេវ សរីរំ កវេយ្យ។ សចេ, មហារាជ, កោចិ វេស្សន្តរំ ទានបតិំ ឧបគន្ត្វា យាចេយ្យ 'ទាសត្តំ មេ ឧបេហី'តិ, ទិន្នំ បរិច្ចត្តំ យេវស្ស សរីរំ កវេយ្យ, ន សោ ទត្វា តបេយ្យ [ឋបេយ្យ (សី.)], រញ្ញោ, មហារាជ, វេស្សន្តរស្ស កាយោ ពហុសាធារណោ។

''យថា, មហារាជ, បក្កា មំសបេសិ ពហុសាធារណា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, រញ្ញោ

វេស្សន្តរស្ស កាយោ ពហុសាធារណោ។ យថា វា បន, មហារាជ, ផលិតោ [ផលិនោ (?)] រុក្ខោ នានាទិជគណសាធារណោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, រញ្ញោ វេស្សន្តរស្ស កាយោ ពហុសាធារណោ។ កិំ ការណា? ‘ឯវាហំ បដិបជ្ជន្តោ សម្មាសម្ពោធិំ បាបុណិស្សាមី’តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ អធនោ ធនត្ថិកោ ធនបរិយេសនំ ចរមានោ អជបថំ សង្កុបថំ វេត្តបថំ គច្ឆតិ, ជលថលវាណិជ្ជំ ករោតិ, កាយេន វាចាយ មនសា ធនំ អាវជេតិ, ធនប្បដិលាភាយ វាយមតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរោ ទានបតិ អធនោ ពុទ្ធធនេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណរតនប្បដិលាភាយ យាចកានំ ធនធញ្ញំ ទាសិទាសំ យានវាហនំ សកលសាបតេយ្យំ សកំ បុត្តទារំ អត្តានញ្ច ចជិត្វា សម្មាសម្ពោធិំ យេវ បរិយេសតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, អមច្ចោ មុទ្ធាភិសិត្តោ មុទ្ធាធិករណំ យំ កិញ្ចិ គេហេ ធនធញ្ញំ ហិរញ្ញសុវណ្ណំ, តំ សព្ពំ ទត្វាបិ មុទ្ធប្បដិលាភាយ វាយមតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរោ ទានបតិ សព្ពំ តំ ពាហិរព្ភន្តរធនំ ទត្វា ជីវិតម្បិ បរេសំ ទត្វា សម្មាសម្ពោធិំ យេវ បរិយេសតិ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, វេស្សន្តរស្ស ទានបតិនោ ឯវំ អហោសិ ‘យំ សោ ព្រាហ្មណោ យាចតិ, តមេវាហំ តស្ស ទេន្តោ កិច្ចការី នាម ហោមី’តិ, ឯវំ សោ តស្ស បុត្តទារមទាសិ។ ន ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរោ ទានបតិ ទេស្សតាយ ព្រាហ្មណស្ស បុត្តទារមទាសិ, ន អទស្សនកាមតាយ បុត្តទារមទាសិ, ន អតិពហុកា មេ បុត្តទារា, ‘ន សក្កោមិ តេ បោសេតុ’ន្តិ បុត្តទារមទាសិ, ន ឧក្កណ្ឋិតោ ‘អប្បិយា មេ’តិ នីហរិតុកាមតាយ បុត្តទារមទាសិ។ អថ ខោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណរតនស្សេវ បិយត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស ការណា វេស្សន្តរោ រាជា ឯវរូបំ អតុលំ វិបុលមនុត្តរំ បិយំ មនាបំ ទយិតំ បាណសមំ បុត្តទារទានវរំ ព្រាហ្មណស្ស អទាសិ។

‘‘កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ទេវាតិទេវេន ចរិយាបិដកេ –

‘‘‘ន មេ ទេស្សា ឧភោ បុត្តា, មទ្ទី ទេវី ន ទេស្សិយា;

សព្ពញ្ញុតំ បិយំ មយ្ហំ, តស្មា បិយេ អទាសហ’ន្តិ។

‘‘តស្មា, មហារាជ, វេស្សតរោ រាជា បុត្តទានំ [បុត្តទារំ (ក.)] ទត្វា បណ្ណសាលំ បវិសិត្វា និបជ្ជិ។ តស្ស អតិបេមេន ទុក្ខិតស្ស ពលវសោកោ ឧប្បជ្ជិ, ហទយវត្ថុ ឧណ្ហមហោសិ។ នាសិកាយ អប្បហោន្តិយា មុខេន ឧណ្ហេ អស្សាសបស្សាសេ វិស្សជ្ជេសិ, អស្សូនិ បវត្តិត្វា លោហិតពិន្ទូនិ ហុត្វា នេត្តេហិ និក្ខមិំសុ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ទុក្ខេន វេស្សន្តរោ រាជា ព្រាហ្មណស្ស បុត្តទារមទាសិ ‘មា មេ ទានបថោ បរិហាយី’តិ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, វេស្សន្តរោ រាជា ទ្វេ អត្តវសេ បដិច្ច ព្រាហ្មណស្ស ទ្វេ ទារកេ អទាសិ។ កតមេ ទ្វេ? ទានបថោ ច មេ អបរិហីនោ ភវិស្សតិ, ទុក្ខិតេ ច មេ បុត្តកេ វនមូលផលេហិ ឥតោនិទានំ អយ្យកោ មោចេស្សតីតិ។ ជានាតិ ហិ, មហារាជ, វេស្សន្តរោ រាជា ‘ន មេ ទារកា សក្កា កេនចិ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុំ, ឥមេ ច ទារកេ អយ្យកោ និក្កិណិស្សតិ, ឯវំ អម្ហាកម្បិ គមនំ ភវិស្សតី’តិ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ទ្វេ អត្តវសេ បដិច្ច ព្រាហ្មណស្ស ទ្វេ ទារកេ អទាសិ។

‘‘អបិ ច, មហារាជ, វេស្សន្តរោ រាជា ជានាតិ ‘អយំ ខោ ព្រាហ្មណោ ជិណ្ណោ វុឌ្ឍោ មហល្លកោ ទុព្ពលោ កគ្គោ ទណ្ឌបរាយណោ ខីណាយុកោ បរិត្តបុញ្ញោ, នេសោ សមត្ថោ ឥមេ ទារកេ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុ’ន្តិ។ សក្កុណេយ្យ បន, មហារាជ, បុរិសោ បាកតិកេន ពលេន ឥមេ ចន្ទិមសូរិយេ ឯវំមហិទ្ធិកេ ឯវំមហានុភាវេ គហេត្វា បេឡាយ វា សមុគ្គេ វា បក្ខិបិត្វា និប្បភេ កត្វា ថាលកបរិភោគេន [បទីបបរិភោគេន (ស្យា.)] បរិភុញ្ជិតុ’’ន្តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥមស្មិំ លោកេ ចន្ទិមសូរិយប្បដិភាគស្ស វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុន្តិ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន វេស្សន្តរស្ស ទារកា

ន សក្កា កេនចិ ទាសកោគេន កុញ្ជិតុំ។ យថា, មហារាជ, រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស មណិរតនំ សុភំ ជាតិមន្តំ អដ្ឋំសំ សុបរិកម្មកតំ ចតុហត្ថាយាមំ សកដនាភិបរិណាហំ ន សក្កា កេនចិ បិលោតិកាយ វេឋេត្វា បេឡាយ បក្ខិបិត្វា សត្តកនិសានបរិកោគេន បរិកុញ្ជិតុំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, លោកេ ចក្កវត្តិរញ្ញោ មណិរតនប្បដិភាគស្ស វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសកោគេន កុញ្ជិតុំ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសកោគេន កុញ្ជិតុំ។ យថា, មហារាជ, តិធា បភិន្នោ សព្ពសេតោ សត្តប្បតិដ្ឋិតោ អដ្ឋរតនុព្ពេធោ នវរតនាយាមបរិណាហោ ឱបាសាទិកោ ទស្សនីយោ ឧបោសថោ នាគរាជា ន សក្កា កេនចិ សុប្បេន វា សរាវេន វា បិទហិតុំ, គោរច្ឆកោ វិយ វច្ឆកសាលាយ បក្ខិបិត្វា បរិហរិតុំ វា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, លោកេ ឧបោសថនាគរាជប្បដិភាគស្ស វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសកោគេន កុញ្ជិតុំ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសកោគេន កុញ្ជិតុំ។ យថា, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ ទីឃបុថុលវិត្ថិណ្ណោ គម្ភីរោ អប្បមេយ្យោ ទុរុត្តរោ អបរិយោគាឡ្ហោ អនាវដោ ន សក្កា កេនចិ សព្ពន្ត បិទហិតុំ ឯកតិន្តេន បរិកោគំ កាតុំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, លោកេ មហាសមុទ្ទប្បដិភាគស្ស វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសកោគេន កុញ្ជិតុំ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសកោគេន កុញ្ជិតុំ។ យថា, មហារាជ, ហិមវន្តោ បព្ពតរាជា បញ្ចយោជនសតំ អច្ចុគ្គតោ នភេ តិសហស្សយោជនាយាមវិត្ថារោ ចតុរាសីតិកូដសហស្សប្បដិមណ្ឌិតោ បញ្ចន្នំ មហានទីសតានំ បភវោ មហាភូតគណាលយោ នានាវិធគន្ធធរោ ទិព្ពោសធសតសមលង្កតោ នភេ វលាហកោ វិយ អច្ចុគ្គតោ ទិស្សតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, លោកេ ហិមវន្តបព្ពតរាជប្បដិភាគស្ស

វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុំ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុំ។ យថា, មហារាជ, រត្តន្ធការតិមិសាយំ ឧបរិបព្ពតគ្គេ ជលមានោ មហាអគ្គិក្ខន្ធោ សុវិទូរេបិ បញ្ញាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរោ រាជា បព្ពតគ្គេ ជលមានោ មហាអគ្គិក្ខន្ធោ វិយ សុវិទូរេបិ បាកដោ បញ្ញាយតិ, តស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុំ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, យេន ការណេន វេស្សន្តរស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុំ។ យថា, មហារាជ, ហិមវន្តេ បព្ពតេ នាគបុប្ផសមយេ ឧជុវាតេ វាយន្តេ ទស ទ្វាទស យោជនានិ បុប្ផគន្ធោ វាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរស្ស រញ្ញោ អបិ យោជនសហស្សេហិបិ យាវ អកនិដ្ឋភវនំ ឯត្តន្តរេ សុភសុគន្ធបុប្ផគន្ធព្ពយក្ខរក្ខសមហោរគកិន្នរឥន្ទភវនេសុ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គតោ, សីលវរគន្ធោ ចស្ស សម្បវាយតិ, តេន តស្ស ទារកា ន សក្កា កេនចិ ទាសភោគេន កុញ្ជិតុំ។ អនុសិដ្ឋោ, មហារាជ, ជាលី កុមារោ បិតរា វេស្សន្តរេន រញ្ញោ ‘អយ្យកោ តេ, តាត, តុម្ហេ ព្រាហ្មណស្ស ធនំ ទត្វា និក្កិណន្តោ តំ និក្ខសហស្សំ ទត្វា និក្កិណាតុ, កណ្ហាជិនំ និក្កិណន្តោ ទាសសតំ ទាសិសតំ ហត្ថិសតំ អស្សសតំ ធេនុសតំ ឧសភសតំ និក្ខសតន្តិ សព្ពសតំ ទត្វា និក្កិណាតុ, យទិ តេ, តាត, អយ្យកោ តុម្ហេ ព្រាហ្មណស្ស ហត្ថតោ អាណាយ ពលសា មុជា គណ្ហាតិ, មា តុម្ហេ អយ្យកស្ស វចនំ ករិត្ថ, ព្រាហ្មណស្សេវ អនុយាយិនោ ហោថា’តិ, ឯវមនុសាសិត្វា បុត្តេ បេសេសិ, តតោ ជាលីកុមារោ គន្ត្វា អយ្យកេន បុដ្ឋោ កថេសិ –

‘‘‘‘សហស្សគ្ឃំ ហិ មំ តាត, ព្រាហ្មណស្ស បិតា អទា;

អថោ កណ្ហាជិនំ កញ្ញំ, ហត្ថីនញ្ច សតេន ចា’’’តិ។

‘‘សុនិព្ពេឋិតោ, កន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ; សុកិន្នំ ទិដ្ឋជាលំ; សុមទ្ទិតោ បវាទោ;

សកសមយោ សុទីបិតោ; ព្យញ្ជនំ សុបរិសោធិតំ; សុវិកត្តោ អត្តោ; ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

វេស្សន្តរបញ្ហោ បឋមោ។

២. ទុក្ករការិកបញ្ហោ

២. ''កន្តេ នាគសេន, សព្ពេវ ពោធិសត្តា ទុក្ករការិកំ ករោន្តិ, ឧទាហុ គោតមេនេវ ពោធិសត្តេន ទុក្ករការិកា កតា''តិ? ''នត្ថិ, មហារាជ, សព្ពេសំ ពោធិសត្តានំ ទុក្ករការិកា, គោតមេនេវ ពោធិសត្តេន ទុក្ករការិកា កតា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, យទិ ឯវំ អយុត្តំ, យំ ពោធិសត្តានំ ពោធិសត្តេហិ វេមត្តតា ហោតី''តិ។ ''ចតូហិ, មហារាជ, ឋានេហិ ពោធិសត្តានំ ពោធិសត្តេហិ វេមត្តតា ហោតិ។ កតមេហិ ចតូហិ? កុលវេមត្តតា បជានវេមត្តតា [អទ្ធានវេមត្តតា (សី. ស្យា. បី.)] អាយុវេមត្តតា បមាណវេមត្តតាតិ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, ចតូហិ ឋានេហិ ពោធិសត្តានំ ពោធិសត្តេហិ វេមត្តតា ហោតិ។ សព្ពេសម្បិ, មហារាជ, ពុទ្ធានំ រូបេ សីលេ សមាធិម្ហិ បញ្ញាយ វិមុត្តិយា វិមុត្តិញាណទស្សនេ ចតុវេសារជ្ជេ ទសតថាគតពលេ ឆអសាធារណញាណេ ចុទ្ទសពុទ្ធញាណេ អដ្ឋារសពុទ្ធធម្មេ កេវលេ ច ពុទ្ធគុណេ [ពុទ្ធធម្មេ (សី. បី.)] នត្ថិ វេមត្តតា, សព្ពេបិ ពុទ្ធា ពុទ្ធធម្មេហិ សមសមា''តិ។

''យទិ, កន្តេ នាគសេន, សព្ពេបិ ពុទ្ធា ពុទ្ធធម្មេហិ សមសមា, កេន ការណេន គោតមេនេវ ពោធិសត្តេន ទុក្ករការិកា កតា''តិ? ''អបរិបក្កេ, មហារាជ, ញាណេ អបរិបក្កាយ ពោធិយា គោតមោ ពោធិសត្តោ នេក្ខម្មមកិនិក្ខន្តោ អបរិបក្កំ ញាណំ បរិបាចយមានេន ទុក្ករការិកា កតា''តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន ពោធិសត្តោ អបរិបក្កេ ញាណេ អបរិបក្កាយ ពោធិយា មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខន្តោ, ននុ នាម ញាណំ បរិបាចេត្វា បរិបក្កេ ញាណេ និក្ខមិតព្ព’’ន្តិ?

‘‘ពោធិសត្តោ, មហារាជ, វិបរីតំ ឥត្ថាគារំ ទិស្វា វិប្បដិសារី អហោសិ, តស្ស វិប្បដិសារិស្ស អរតិ ឧប្បជ្ជិ, អរតិចិត្តំ ឧប្បន្នំ ទិស្វា អញ្ញតរោ មារកាយិកោ ទេវបុត្តោ ‘អយំ ខោ កាលោ អរតិចិត្តស្ស វិនោទនាយា’តិ វេហាសេ ឋត្វា ឥទំ វចនមព្រវិ–

‘‘មារិស, មា ខោ ត្វំ ឧក្កណ្ឋិតោ អហោសិ, ឥតោ តេ សត្តមេ ទិវសេ ទិព្ពំ ចក្ករតនំ បាតុភវិស្សតិ សហស្សារំ សនេមិកំ សនាភិកំ សព្ពាការបរិបូរំ, បថវិគតានិ ច តេ រតនានិ អាកាសដ្ឋានិ ច សយមេវ ឧបគច្ឆិស្សន្តិ, ទ្វិសហស្សបរិត្តទីបបរិវារេសុ ចតូសុ មហាទីបេសុ ឯកមុខេន អាណា បវត្តិស្សតិ, បញ្ចសហស្សញ្ច តេ បុត្តា ភវិស្សន្តិ សូរា វីរង្គរូបា បរសេនប្បមទ្ទនា, តេហិ បុត្តេហិ បរិកិណ្ណោ សត្តរតនសមន្នាគតោ ចតុទ្វីបមនុសាសិស្សសី’តិ។

‘‘យថា នាម ទិវសសន្តត្តំ អយោសូលំ សព្ពត្ត ឧបឌហន្តំ កណ្ណសោតំ បវិសេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តស្ស តំ វចនំ កណ្ណសោតំ បវិសិត្ត, ឥតិ សោ បកតិយាវ ឧក្កណ្ឋិតោ តស្សា ទេវតាយ វចនេន កិយ្យោសោមត្តាយ ឧព្ពិជ្ជិ សំវិជ្ជិ សំវេគមាបជ្ជិ។

‘‘យថា បន, មហារាជ, មហតិមហាអគ្គិក្ខន្ធោ ជលមានោ អញ្ញេន កដ្ឋេន ឧបឌហិតោ កិយ្យោសោមត្តាយ ជលេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ បកតិយាវ ឧក្កណ្ឋិតោ តស្សា ទេវតាយ វចនេន កិយ្យោសោមត្តាយ ឧព្ពិជ្ជិ សំវិជ្ជិ សំវេគមាបជ្ជិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, មហាបថវី បកតិតិន្តា និព្ពត្តហរិតសទ្ទលា អាសិត្តោទកា ចិក្ខល្លជាតា បុនទេវ មហាមេឃេ អភិវុដ្ឋេ កិយ្យោសោមត្តាយ ចិក្ខល្លតរា អស្ស, ឯវមេវ

ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ បកតិយាវ ឧក្កណ្ឋិតោ តស្សា ទេវតាយ វចនេន កិយ្យោសោមត្តាយ ឧព្ពិជ្ជិ សំវិជ្ជិ សំវេគមាបជ្ជី''តិ។

''អបិ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, ពោធិសត្តស្ស យទិ សត្តមេ ទិវសេ ទិព្ពំ ចក្ករតនំ និព្ពត្តេយ្យ, បដិនិវត្តេយ្យ ពោធិសត្តោ ទិព្ពេ ចក្ករតនេ និព្ពត្តេ''តិ? ''ន ហិ, មហារាជ, សត្តមេ ទិវសេ ពោធិសត្តស្ស ទិព្ពំ ចក្ករតនំ និព្ពត្តេយ្យ, អបិ ច បលោភនត្ថាយ តាយ ទេវតាយ មុសា ភណិតំ, យទិបិ, មហារាជ, សត្តមេ ទិវសេ ទិព្ពំ ចក្ករតនំ និព្ពត្តេយ្យ, ពោធិសត្តោ ន និវត្តេយ្យ។ កិំ ការណំ? 'អនិច្ច'ន្តិ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ ទឡ្ហំ អគ្គហេសិ, 'ទុក្ខំ អនត្តា'តិ ទឡ្ហំ អគ្គហេសិ, ឧបាទានក្ខយំ បត្តោ។

''យថា, មហារាជ, អនោតត្តទហតោ ឧទកំ គង្គំ នទិំ បវិសតិ, គង្គាយ នទិយា មហាសមុទ្ទំ បវិសតិ, មហាសមុទ្ទតោ បាតាលមុខំ បវិសតិ, អបិ នុ, មហារាជ, តំ ឧទកំ បាតាលមុខគតំ បដិនិវត្តិត្វា មហាសមុទ្ទំ បវិសេយ្យ, មហាសមុទ្ទតោ គង្គំ នទិំ បវិសេយ្យ, គង្គាយ នទិយា បុន អនោតត្តំ បវិសេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តេន កប្បានំ សតសហស្សំ ចតុរោ ច អសង្ខ្យេយ្យេ កុសលំ បរិបាចិតំ ឥមស្ស ភវស្ស ការណា, សោយំ អន្តិមភវេ អនុប្បត្តោ បរិបក្កំ ពោធិញាណំ ឆហិ វស្សេហិ ពុទ្ធោ ភវិស្សតិ សព្ពញ្ញូ លោកេ អគ្គបុគ្គលោ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ ចក្ករតនការណា [ចក្ករតនស្ស ការណា (សី. ស្យា. បី.)] បដិនិវត្តេយ្យា''តិ [បវិនិវត្តេយ្យាតិ (សី. បី. ក.)]? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។

''អបិ ច, មហារាជ, មហាបថវី បវិវត្តេយ្យ សកាននា សបព្ពតា, នត្វេវ ពោធិសត្តោ បដិនិវត្តេយ្យ អបត្វា សម្មាសម្ពោធិំ។ អាពោហេយ្យបិ ចេ, មហារាជ, គង្គាយ ឧទកំ បដិសោតំ, នត្វេវ ពោធិសត្តោ បដិនិវត្តេយ្យ អបត្វា សម្មាសម្ពោធិំ; វិសុស្សេយ្យបិ ចេ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ អបរិមិតជលធរោ គោបទេ ឧទកំ វិយ, នត្វេវ ពោធិសត្តោ បដិនិវត្តេយ្យ អបត្វា សម្មាសម្ពោធិំ; ផលេយ្យបិ ចេ, មហារាជ, សិនេរុបព្ពតរាជា សតធា វា

សហស្សធា វា, នត្វេវ ពោធិសត្តោ បដិនិវត្តេយ្យ អបត្វា សម្មាសម្ពោធិំ; បតេយ្យុម្បិ ចេ, មហារាជ, ចន្ទិមសូរិយា សតារកា លេខ្ឌុ វិយ ធមាយំ, នត្វេវ ពោធិសត្តោ បដិនិវត្តេយ្យ អបត្វា សម្មាសម្ពោធិំ; សំវត្តេយ្យបិ ចេ, មហារាជ, អាកាសោ កិលញ្ជមិវ, នត្វេវ ពោធិសត្តោ បដិនិវត្តេយ្យ អបត្វា សម្មាសម្ពោធិំ។ កិំ ការណា? បទាលិតត្តា សព្ពពន្ធនាន''ន្តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កតិ លោកេ ពន្ធនានី''តិ? ''ទស ខោ បនិមានិ, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនានិ, យេហិ ពន្ធនេហិ ពទ្ធា សត្តា ន និក្ខមន្តិ, និក្ខមិត្វាបិ បដិនិវត្តន្តិ។ កតមានិ ទស? មាតា, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, បិតា, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, ភរិយា, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, បុត្តា, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, ញាតី, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, មិត្តំ, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, ធនំ, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, លាភសក្ការោ, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, ឥស្សរិយំ, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, បញ្ច កាមគុណា, មហារាជ, លោកេ ពន្ធនំ, ឥមានិ ខោ មហារាជ ទស លោកេ ពន្ធនានិ, យេហិ ពន្ធនេហិ ពទ្ធា សត្តា ន និក្ខមន្តិ, និក្ខមិត្វាបិ បដិនិវត្តន្តិ, តានិ ទស ពន្ធនានិ ពោធិសត្តស្ស ឆិន្នានិ បទាលិតានិ, តស្មា, មហារាជ, ពោធិសត្តោ ន បដិនិវត្តតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, យទិ ពោធិសត្តោ ឧប្បន្នេ អរតិចិត្តេ ទេវតាយ វចនេន អបរិបក្កេ ញាណេ អបរិបក្កាយ ពោធិយា នេក្ខម្មមកិនិក្ខន្តោ, កិំ តស្ស ទុក្ករការិកាយ កតាយ, ននុ នាម សព្ពកេ្ខន ករិតព្ពំ ញាណបរិបាកំ អាគមយមានេនា''តិ?

''ទស ខោ បនិមេ, មហារាជ, បុគ្គលា លោកស្មិំ ឱញ្ញាតា អវញ្ញាតា ហីឡិតា ខីឡិតា គរហិតា បរិភូតា អចិត្តីកតា។ កតមេ ទស? ឥត្ថី, មហារាជ, វិធវា លោកស្មិំ ឱញ្ញាតា អវញ្ញាតា ហីឡិតា ខីឡិតា គរហិតា បរិភូតា អចិត្តីកតា។ ទុព្ពលោ, មហារាជ, បុគ្គលោ...បេ.... អមិត្តញ្ញាតិ, មហារាជ, បុគ្គលោ...បេ.... មហគ្ឃសោ, មហារាជ, បុគ្គលោ...បេ.... អគរុកុលវាសិកោ, មហារាជ, បុគ្គលោ...បេ.... បាបមិត្តោ, មហារាជ, បុគ្គលោ...បេ.... ធនហីនោ, មហារាជ, បុគ្គលោ...បេ.... អាចារហីនោ, មហារាជ,

បុគ្គលោ...បេ.... កម្មហីនោ, មហារាជ, បុគ្គលោ...បេ.... បយោគហីនោ, មហារាជ, បុគ្គលោ លោកស្មិំ ឱញ្ញាតោ អវញ្ញាតោ ហីឡិតោ ខីឡិតោ គរហិតោ បរិភូតោ អចិត្តីកតោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ទស បុគ្គលា លោកស្មិំ ឱញ្ញាតា អវញ្ញាតា ហីឡិតា ខីឡិតា គរហិតា បរិភូតា អចិត្តីកតា។ ឥមានិ ខោ, មហារាជ, ទស ឋានានិ អនុស្សរមានស្ស ពោធិសត្តស្ស ឯវំ សញ្ញា ឧប្បជ្ជិ ‘មាហំ កម្មហីនោ អស្សំ បយោគហីនោ គរហិតោ ទេវមនុស្សានំ, យំនូនាហំ កម្មស្សាមី អស្សំ កម្មគរុ កម្មាធិបតេយ្យោ កម្មសីលោ កម្មធោរយ្ហោ កម្មនិកេតវា អប្បមត្តោ វិហរេយ្យ’ន្តិ, ឯវំ ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ ញាណំ បរិបាចេន្តោ ទុក្ករការិកំ អការសី’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ពោធិសត្តោ ទុក្ករការិកំ ករោន្តោ ឯវមាហ ‘ន ខោ បនាហំ ឥមាយ កដុកាយ ទុក្ករការិកាយ អធិគច្ឆាមិ ឧត្តរិមនុស្សធម្មំ អលមរិយញាណទស្សនវិសេសំ, សិយា នុ ខោ អញ្ញោ មគ្គោ ពោធាយា’តិ។ អបិ នុ តស្មិំ សមយេ ពោធិសត្តស្ស មគ្គំ អារព្ភ សតិសម្មោសោ អហោសី’’តិ?

‘‘បញ្ចវីសតិ ខោ បនិមេ, មហារាជ, ចិត្តទុព្ពលីករណា ធម្មា, យេហិ ទុព្ពលីកតំ ចិត្តំ ន សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ។ កតមេ បញ្ចវីសតិ? កោធោ, មហារាជ, ចិត្តទុព្ពលីករណោ ធម្មោ, យេន ទុព្ពលីកតំ ចិត្តំ ន សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ, ឧបនាហោ...បេ.... មក្ខោ...បេ.... បឡាសោ...បេ.... ឥស្សា...បេ.... មច្ឆរិយំ...បេ.... មាយា...បេ.... សាឋេយ្យំ...បេ.... ថម្ភោ...បេ.... សារម្ភោ...បេ.... មានោ...បេ.... អតិមានោ ...បេ.... មទោ...បេ.... បមាទោ...បេ.... ចិនមិទ្ធំ...បេ.... តន្ទិ [នន្ទី (បី. ក.)] ...បេ.... អាលស្យំ...បេ.... បាបមិត្តតា...បេ.... រូបា...បេ.... សទ្ទា...បេ.... គន្ធា...បេ.... រសា...បេ.... ផោដ្ឋព្ពា...បេ.... ខុទាបិបាសា...បេ.... អរតិ, មហារាជ, ចិត្តទុព្ពលីករណោ ធម្មោ, យេន ទុព្ពលីកតំ ចិត្តំ ន សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, បញ្ចវីសតិ ចិត្តទុព្ពលីករណា ធម្មា, យេហិ ទុព្ពលីកតំ ចិត្តំ ន សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ។

ពោធិសត្តស្ស ខោ, មហារាជ, ខុទាបិបាសា [ខុទាបិបាសា (សី. បី. ក.)] កាយំ បរិយាទិយិំសុ, កាយេ បរិយាទិន្នេ ចិត្តំ ន សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ។ សតសហស្សំ, មហារាជ, កប្បានំ [កប្ប (ក.)] ចតុរោ ច អសង្ខ្យេយ្យេ កប្ប ពោធិសត្តោ ចតុន្នំ យេវ អរិយសច្ចានំ អភិសមយំ អទ្ទសិ តាសុ តាសុ ជាតីសុ, កិំ បនស្ស បច្ចិមេ ភវេ អភិសមយជាតិយំ មគ្គំ អារព្ភ សតិសម្មោសោ ហេស្សតិ? អបិ ច, មហារាជ, ពោធិសត្តស្ស សញ្ញាមត្តំ ឧប្បជ្ជិ ‘សិយា នុ ខោ អញ្ញោ មគ្គោ ពោធាយា’តិ។ បុព្ពេ ខោ, មហារាជ, ពោធិសត្តោ ឯកមាសិកោ សមានោ បិតុ សក្កស្ស កម្មន្តេ សីតាយ ជម្ពុច្ឆាយាយ សិរិសយនេ បល្លង្កំ អាភុជិត្វា និសិន្នោ វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិចិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាសិ...បេ.... ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាសី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមិ, ញាណំ បរិបាចេន្តោ ពោធិសត្តោ ទុក្ករការិកំ អកាសី’’តិ។

ទុក្ករការិកបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. កុសលាកុសលពលវតរបញ្ហោ

៣. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, កតមំ អធិមត្តំ ពលវតរំ កុសលំ វា អកុសលំ វា’’តិ? ‘‘កុសលំ, មហារាជ, អធិមត្តំ ពលវតរំ, នោ តថា អកុសល’ន្តិ។ ‘‘នាហំ, ភន្តេ នាគសេន, តំ វចនំ សម្បដិច្ឆាមិ ‘កុសលំ អធិមត្តំ ពលវតរំ, នោ តថា អកុសល’ន្តិ, ទិស្សន្តិ, ភន្តេ នាគសេន, ឥធ បាណាតិបាតិនោ អទិន្នាទាយិនោ កាមេសុមិច្ឆាចារិនោ មុសាវាទិនោ គាមឃាតិកា បន្ថទូសកា នេកតិកា វញ្ចនិកា, សព្ពេ តេ តាវតកេន បាបេន លភន្តិ ហត្ថច្ឆេទំ បាទច្ឆេទំ ហត្ថបាទច្ឆេទំ កណ្ណច្ឆេទំ នាសច្ឆេទំ កណ្ណនាសច្ឆេទំ ពិលង្គថាលិកំ សង្ខមុណ្ឌិកំ រាហុមុខំ ជោតិមាលិកំ ហត្ថបជ្ជោតិកំ ឯរកវត្តិកំ ចីរកវាសិកំ ឯណេយ្យកំ ពឡិសមំសិកំ កហាបណិកំ ខារាបតច្ឆិកំ បលិឃបរិវត្តិកំ បលាលបីឋកំ តត្តេនបិ តេលេន ឱសិញ្ចនំ សុនខេហិបិ ខាទាបនំ ជីវសូលារោបនំ អសិនាបិ សីសច្ឆេទំ, កេចិ រត្តិំ បាបំ កត្វា រត្តិំ យេវ វិបាកំ

អនុភវន្តិ, កេចិ វត្តឹ កត្វា ទិវា យេវ អនុភវន្តិ, កេចិ ទិវា កត្វា ទិវា យេវ អនុភវន្តិ, កេចិ ទិវា កត្វា វត្តឹ យេវ អនុភវន្តិ, កេចិ ទ្វេ តយោ ទិវសេ វីតិវត្តេ អនុភវន្តិ, សព្ពេបិ តេ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ វិបាកំ អនុភវន្តិ។ អត្ថិ បន, ភន្តេ នាគសេន, កោចិ ឯកស្ស វា ទ្វិន្នំ វា តិណ្ណំ វា ចតុន្នំ វា បញ្ចន្នំ វា ទសន្នំ វា សតស្ស វា សហស្សស្ស វា សតសហស្សស្ស វា សបរិវារំ ទានំ ទត្វា ទិដ្ឋធម្មិកំ ភោគំ វា យសំ វា សុខំ វា អនុភវិតា សីលេន វា ឧបោសថកម្មេន វា''តិ?

''អត្ថិ, មហារាជ, ចត្តារោ បុរិសា ទានំ ទត្វា សីលំ សមាទិយិត្វា ឧបោសថកម្មំ កត្វា ទិដ្ឋេវ ធម្មេ តេនេវ សរីរទេហេន តិទសបុរេ សមនុប្បត្តា''តិ [យសមនុបត្តាតិ (សី. បី.)]។ ''កោ ច កោ ច ភន្តេ''តិ? ''មន្ធាតា, មហារាជ, រាជា, និមិ រាជា, សាធីនោ រាជា, គុត្តិលោ ច គន្ធព្ពោ''តិ។

''ភន្តេ នាគសេន, អនេកេហិ តំ ភវសហស្សេហិ អន្តរិតំ, ទិន្នម្បេតំ អម្ហាកំ [ទីបិតំ, អម្ហាកម្បេតំ (ក.)] បពោក្ខំ, យទិ សមត្ថោសិ វត្តមានកេ ភវេ ភគវតោ ធរមានកាលេ កថេហី''តិ? ''វត្តមានកេបិ, មហារាជ, ភវេ បុណ្ណកោ ទាសោ ថេរស្ស សារិបុត្តស្ស ភោជនំ ទត្វា តទហេវ សេដ្ឋិដ្ឋានំ អជ្ឈុបគតោ, សោ ឯតរហិ បុណ្ណកោ សេដ្ឋីតិ បញ្ញាយិ, គោបាលមាតា ទេវី អត្តនោ កេសេ វិក្កិណិត្វា លទ្ធេហិ អដ្ឋហិ កហាបណេហិ ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស អត្តដ្ឋមកស្ស បិណ្ឌបាតំ ទត្វា តទហេវ រញ្ញោ ចន្ទបជ្ជោតស្ស [ឧទេនស្ស (សី. បី.)] អគ្គមហេសិដ្ឋានំ បត្តា។ សុប្បិយា ឧបាសិកា អញ្ញតរស្ស គិលានកិក្ខុនោ អត្តនោ ឧរុមំសេន បដិជ្ជាទនីយំ ទត្វា ទុតិយទិវសេ យេវ រូឡ្ហវណា សញ្ជាវី [សច្ចវី (សី. បី.)] អពោគា ជាតា។ មល្លិកា ទេវី ភគវតោ អាភិទោសិកំ កុម្ភាសបិណ្ឌំ ទត្វា តទហេវ រញ្ញោ កោសលស្ស អគ្គមហេសី ជាតា។ សុមនោ មាលាការោ អដ្ឋហិ សុមនបុប្ផមុដ្ឋីហិ ភគវន្តំ បូជេត្វា តំ ទិវសំ យេវ មហាសម្បត្តឹ បត្តោ។ ឯកសាដកោ ព្រាហ្មណោ ឧត្តរសាដកេន ភគវន្តំ បូជេត្វា តំ ទិវសំ យេវ សព្ពដ្ឋកំ លភិ, សព្ពេបេតេ, មហារាជ, ទិដ្ឋធម្មិកំ ភោគញ្ញេវ សញ្ញេ អនុភវិំសូ''តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, វិចិនិត្វា បរិយេសិត្វា ឆ ជនេ យេវ អទ្ធសាសី’’តិ។ ‘‘អាម, មហារាជា’’តិ។ ‘‘តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, អកុសលំ យេវ អធិមត្តំ ពលវតរំ, នោ តថា កុសលំ។ អហញ្ហិ, កន្តេ នាគសេន, ឯកទិវសំ យេវ ទសបិ បុរិសេ បស្សាមិ បាបស្ស កម្មស្ស វិបាកេន សូលេសុ អារោបេន្តេ, វីសម្បិ តិំសម្បិ ចត្តាលីសម្បិ បញ្ញាសម្បិ បុរិសសតម្បិ បុរិសសហស្សម្បិ បស្សាមិ បាបស្ស កម្មស្ស វិបាកេន សូលេសុ អារោបេន្តេ។ នន្ទកុលស្ស, កន្តេ នាគសេន, កទ្ទសាលោ នាម សេនាបតិបុត្តោ អហោសិ។ តេន ច រញ្ញោ ចន្ទគុត្តេន សង្គ្រាមោ សមុបព្យូឡ្ហោ អហោសិ។ តស្មិំ ខោ បន, កន្តេ នាគសេន, សង្គ្រាមេ ឧភតោ ពលកាយេ អសីតិកពន្ធរូបានិ អហេសុំ, ឯកស្មិំ កិរ សីសកពន្ធេ បរិបាតេ [បរិបុណ្ណេ (សព្ពត្ថ)] ឯកំ កពន្ធរូបំ ឧដ្ឋហតិ, សព្ពេបេតេ បាបស្សេវ កម្មស្ស វិបាកេន អនយព្យសនំ អាបន្នា។ ឥមិនាបិ, កន្តេ នាគសេន, ការណេន កណាមិ អកុសលំ យេវ អធិមត្តំ ពលវតរំ, នោ តថា កុសល’’ន្តិ។

‘‘សុយ្យតិ, កន្តេ នាគសេន, ឥមស្មិំ ពុទ្ធសាសនេ កោសលេន រញ្ញោ អសទិសទានំ ទិន្ន’’ន្តិ? ‘‘អាម, មហារាជ, សុយ្យតី’’តិ។ ‘‘អបិ នុ ខោ, កន្តេ នាគសេន, កោសលរាជា តំ អសទិសំ ទានំ ទត្វា តតោនិទានំ កញ្ចិ ទិដ្ឋធម្មិកំ ភោគំ វា យសំ វា សុខំ វា បដិលភី’’តិ [បដិលភតីតិ (ក.)]? ‘‘ន ហិ, មហារាជា’’តិ។ ‘‘យទិ, កន្តេ នាគសេន, កោសលរាជា ឯវរូបំ អនុត្តរំ ទានំ ទត្វាបិ ន លភតិ [ន លភតិ (ក.)] តតោនិទានំ កញ្ចិ ទិដ្ឋធម្មិកំ ភោគំ វា យសំ វា សុខំ វា, តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, អកុសលំ យេវ អធិមត្តំ ពលវតរំ, នោ តថា កុសល’’ន្តិ។

‘‘បរិត្តត្តា, មហារាជ, អកុសលំ ខិប្បំ បរិណមតិ, វិបុលត្តា កុសលំ ទីឃេន កាលេន បរិណមតិ, ឧបមាយបិ, មហារាជ, ឯតំ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ យថា, មហារាជ, អបរន្តេ ជនបទេ កុមុទកណ្ឌិកា នាម ធញ្ញជាតិ មាសលូនា [មាសបូវ (ក.)] អន្តោគេហគតា ហោតិ, សាលយោ ឆប្បញ្ចមាសេហិ បរិណមន្តិ, កិំ បនេត្ថ, មហារាជ, អន្តរំ កោ វិសេសោ កុមុទកណ្ឌិកាយ ច សាលីនញ្ចា’’តិ? ‘‘បរិត្តត្តា, កន្តេ, កុមុទកណ្ឌិកាយ, វិបុលត្តា ច

សាលីនំ។ សាលយោ, កន្តេ នាគសេន, រាជារហា រាជកោជនំ, កុមុទកណ្ឌិកា ទាសកម្មករានំ កោជន''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បវត្តត្តា អកុសលំ ខិប្បំ បរិណមតិ, វិបុលត្តា កុសលំ ទីឃេន កាលេន បរិណមតី''តិ។

''យំ តត្ថ, កន្តេ នាគសេន, ខិប្បំ បរិណមតិ, តំ នាម លោកេ អធិមត្តំ ពលវតរំ, តស្មា អកុសលំ ពលវតរំ, នោ តថា កុសលំ។ យថា នាម, កន្តេ នាគសេន, យោ កោចិ យោធោ មហតិមហាយុទ្ធំ បវិសិត្វា បដិសត្តុំ ឧបកច្ឆកេ គហេត្វា អាកឌ្ឍិត្វា ខិប្បតរំ សាមិនោ ឧបនេយ្យ, សោ យោធោ លោកេ សមត្ថោ សូរោ នាម។ យោ ច កិសក្កោ ខិប្បំ សល្លំ ឧទ្ធរតិ រោគមបនេតិ, សោ កិសក្កោ ឆេកោ នាម។ យោ គណកោ សីឃសីឃំ គណេត្វា ខិប្បំ ទស្សយតិ, សោ គណកោ ឆេកោ នាម។ យោ មល្លោ ខិប្បំ បដិមល្លំ ឧក្ខិបិត្វា ឧត្តានកំ បាតេតិ, សោ មល្លោ សមត្ថោ សូរោ នាម។ ឯវមេវ ខោ, កន្តេ នាគសេន, យំ ខិប្បំ បរិណមតិ កុសលំ វា អកុសលំ វា, តំ លោកេ អធិមត្តំ ពលវតរ''ន្តិ។

''ឧភយម្បិ តំ, មហារាជ, កម្មំ សម្បរាយវេទនីយមេវ, អបិ ច ខោ អកុសលំ សាវជ្ជតាយ ខណេន ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ហោតិ, បុព្ពភេហិ, មហារាជ, ខត្តិយេហិ ឋបិតោ ឯសោ និយមោ'យោ បាណំ ហនតិ, សោ ទណ្ឌារហោ...បេ.... យោ អទិន្នំ អាទិយតិ...បេ.... យោ បរទារំ គច្ឆតិ...បេ.... យោ មុសា ភណតិ...បេ.... យោ គាមំ ឃាតេតិ...បេ.... យោ បន្ថំ ទូសេតិ...បេ.... យោ និកតឹ ករោតិ...បេ.... យោ វញ្ចនំ ករោតិ, សោ ទណ្ឌារហោ វធិតព្ពោ ឆេត្តព្ពោ ភេត្តព្ពោ ហន្តព្ពោ'តិ។ តំ តេ ឧបាទាយ វិចិនិត្វា វិចិនិត្វា ទណ្ឌេន្តិ វធេន្តិ ឆិន្ទន្តិ ភិន្ទន្តិ ហនន្តិ ច, អបិ នុ, មហារាជ, អត្ថិ ភេហិចិ ឋបិតោ និយមោ'យោ ទានំ វា ទេតិ, សីលំ វា រក្ខតិ, ឧបោសថកម្មំ វា ករោតិ, តស្ស ធនំ វា យសំ វា ទាតព្ព'ន្តិ; អបិ នុ តំ វិចិនិត្វា វិចិនិត្វា ធនំ វា យសំ វា ទេន្តិ, ចោរស្ស កតកម្មស្ស វធពន្ធនំ វិយា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''យទិ, មហារាជ, ទាយកានំ វិចិនិត្វា វិចិនិត្វា ធនំ វា យសំ វា ទទេយ្យុំ, កុសលម្បិ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ភវេយ្យ, យស្មា ច ខោ, មហារាជ, ទាយកេ ន វិចិនន្តិ 'ធនំ វា យសំ វា ទស្សាមា'តិ, តស្មា កុសលំ ន ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ។ ឥមិនា, មហារាជ,

ការណេន អកុសលំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ, សម្បាយវេសោ អធិមត្តំ ពលវតរំ វេទនំ វេទយតី''តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, តវាទិសេន ពុទ្ធិមន្តេន វិនា នេសោ បញ្ហោ សុនិព្ពេឋិយោ, លោកិកំ, ភន្តេ នាគសេន, លោកុត្តរេន វិញ្ញាបិត''ន្តិ។

កុសលាកុសលពលវតរបញ្ហោ តតិយោ។

៤. បុព្ពបេតាទិសបញ្ហោ

៤. ''ភន្តេ នាគសេន, ឥមេ ទាយកា ទានំ ទត្វា បុព្ពបេតានំ អាទិសន្តិ [ឧទ្ទិសន្តិ (ក. សី.)] 'ឥទំ តេសំ ហោបុណាតូ'តិ, អបិ នុ តេ កិញ្ចិ តតោនិទានំ វិបាកំ បដិលភន្តី''តិ? ''កេចិ, មហារាជ, បដិលភន្តិ, កេចិ នប្បដិលភន្តី''តិ។ ''កេ, ភន្តេ, បដិលភន្តិ, កេ នប្បដិលភន្តី''តិ? ''និរយូបបន្នា, មហារាជ, នប្បដិលភន្តិ, សគ្គគតា នប្បដិលភន្តិ, តិរច្ឆានយោនិគតា នប្បដិលភន្តិ, ចតុន្នំ បេតានំ តយោ បេតា នប្បដិលភន្តិ វន្តាសិកា ខុប្បិបាសិនោ និជ្ឈាមតណ្ហិកា, លភន្តិ បេតា បរទត្តូបជីវិនោ, តេបិ សរមានា យេវ លភន្តី''តិ។

''តេន ហិ, ភន្តេ នាគសេន, ទាយកានំ ទានំ វិសោសិតំ [វិសោតំ (សី. បី.)] ហោតិ អផលំ, យេសំ ឧទ្ទិស្ស កតំ យទិ តេ នប្បដិលភន្តី''តិ? ''ន ហិ តំ, មហារាជ, ទានំ អផលំ ហោតិ អវិបាកំ, ទាយកា យេវ តស្ស ផលំ អនុភវន្តី''តិ។ ''តេន ហិ, ភន្តេ នាគសេន, ការណេន មំ សញ្ញាបេហី''តិ។ ''ឥធ, មហារាជ, កេចិ មនុស្សា មច្ឆមំសសុរាភត្តខជ្ជកានិ បដិយាទេត្វា ញាតិកុលំ គច្ឆន្តិ, យទិ តេ ញាតកា តំ ខជ្ជយនំ ន សម្បដិច្ឆេយ្យុំ, អបិ នុ តំ ខជ្ជយនំ វិសោសិតំ គច្ឆេយ្យ វិនស្សេយ្យ វា''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ, សាមិកានំ យេវ តំ ហោតី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ទាយកា យេវ តស្ស ផលំ អនុភវន្តិ។ យថា បន, មហារាជ, បុរិសោ គព្ភំ បវិដ្ឋោ អសតិ បុរតោ និក្ខមនមុខេ កេន និក្ខមេយ្យា''តិ។ ''បវិដ្ឋេនេវ ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ទាយកា យេវ តស្ស ផលំ អនុភវន្តី''តិ។ ''ហោតុ, ភន្តេ

នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមិ, ទាយកា យេវ តស្ស ផលំ អនុភវន្តិ, ន មយំ តំ ការណំ វិលោមេមាតិ។

''កន្តេ នាគសេន, យទិ ឥមេសំ ទាយកានំ ទិន្នទានំ បុព្ពបេតានំ បាបុណាតិ, តេ ច តស្ស វិបាកំ អនុភវន្តិ។ តេន ហិ យោ បាណាតិបាតី លុទ្ទោ លោហិតបាណី បទុដ្ឋមនសង្កប្បោ មនុស្សេ ឃាតេត្វា ទារុណំ កម្មំ កត្វា បុព្ពបេតានំ អាទិសេយ្យ 'ឥមស្ស មេ កម្មស្ស វិបាកោ បុព្ពបេតានំ បាបុណាតូ'តិ, អបិ នុ តស្ស វិបាកោ បុព្ពបេតានំ បាបុណាតី''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កោ តត្ថ ហេតុ កិំ ការណំ, យេន កុសលំ បាបុណាតិ អកុសលំ ន បាបុណាតី''តិ? ''នេសោ, មហារាជ, បញ្ហោ បុច្ឆិតព្ពោ, មា ច តុំ, មហារាជ, 'វិសជ្ជកោ អត្ថី'តិ អបុច្ឆិតព្ពំ បុច្ឆិ, 'កិស្ស អាកាសោ និរលម្ពោ, កិស្ស គង្គា ឧទ្ធម្មុខា ន សន្ទតិ, កិស្ស ឥមេ មនុស្សា ច ទិជា ច ទ្វិបទា មិគា ចតុប្បទា'តិ តម្បិ មំ តុំ បុច្ឆិស្សសី''តិ។ ''នាហំ តំ, កន្តេ នាគសេន, វិហេសាបេក្ខោ បុច្ឆាមិ, អបិ ច និព្ពាហនត្ថាយ [និព្ពានត្ថាយ (ក.)] សន្ទេហស្ស បុច្ឆាមិ, ពហូ មនុស្សា លោកេ វាមគាមិនោ [ជាបគាហិនោ (ស្យា.)] វិចក្ខុកា, 'កិន្តិ តេ ឱតារំ ន លភេយ្យុ'ន្តិ ឯវាហំ តំ បុច្ឆាមី''តិ។ ''ន សក្កា, មហារាជ, សហ អកតេន អនន្តមតេន សហ បាបំ កម្មំ សំវិភជិតុំ។

''យថា, មហារាជ, មនុស្សា ឧទកនិព្ពាហនេន ឧទកំ សុវិទូរម្បិ ហរន្តិ, អបិ នុ, មហារាជ, សក្កា ឃនមហាសេលបព្ពតោ [បព្ពតតោ (ក.)] និព្ពាហនេន យថិច្ឆិតំ ហរិតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សក្កា កុសលំ សំវិភជិតុំ, ន សក្កា អកុសលំ សំវិភជិតុំ។ យថា វា បន, មហារាជ, សក្កា តេលេន បទីបោ ជាលេតុំ, អបិ នុ, មហារាជ, សក្កា ឧទកេន បទីបោ ជាលេតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សក្កា កុសលំ សំវិភជិតុំ, ន សក្កា អកុសលំ សំវិភជិតុំ។ យថា វា បន, មហារាជ, កស្សកា តឡាកតោ ឧទកំ នីហរិត្វា ឆញ្ញំ បរិបាចេន្តិ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, សក្កា មហាសមុទ្ទតោ

ឧទកំ នីហរិត្វា ឆញ្ញំ បរិបាចេតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, កន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សក្កា កុសលំ សំវិកជិតុំ, ន សក្កា អកុសលំ សំវិកជិតុ''ន្តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន សក្កា កុសលំ សំវិកជិតុំ, ន សក្កា អកុសលំ សំវិកជិតុំ។ ការណេន មំ សញ្ញាបេហិ, នាហំ អន្ធោ អនាលោកោ សុត្វា វេទិស្សាមី''តិ។ ''អកុសលំ, មហារាជ, ថោកំ, កុសលំ ពហុកំ, ថោកត្តា អកុសលំ កត្តារំ យេវ បរិយោទិយតិ, ពហុកត្តា កុសលំ សទេវកំ លោកំ អជ្ឈោត្ថរតី''តិ។ ''ឱបម្មំ ករោហី''តិ។

''យថា, មហារាជ, បរិត្តំ ឯកំ ឧទកពិន្ទុ បថវិយំ និបតេយ្យ, អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, ឧទកពិន្ទុ ទសបិ ទ្វាទសបិ យោជនានិ អជ្ឈោត្ថរេយ្យា''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, យត្ថ តំ ឧទកពិន្ទុ និបតិតំ, តត្ថេវ បរិយោទិយតី''តិ។ ''កេន ការណេន, មហារាជា''តិ? ''បរិត្តត្តា, កន្តេ, ឧទកពិន្ទុស្សា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បរិត្តំ អកុសលំ បរិត្តត្តា កត្តារំ យេវ បរិយោទិយតិ, ន សក្កា សំវិកជិតុំ។

''យថា វា បន, មហារាជ, មហតិមហាមេឃោ អភិវស្សេយ្យ តប្បយន្តោ ធរណិតលំ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, មហាមេឃោ សមន្តតោ ឱត្ថរេយ្យា''តិ។ ''អាម, កន្តេ, បូរយិត្វា សោ មហាមេឃោ សោព្ភសរ សរិតសាខាកន្ទរបទរទហតឡាក [មាតិកាតឡាក (ក.)] ឧទបានបោក្ខរណិយោ ទសបិ ទ្វាទសបិ យោជនានិ អជ្ឈោត្ថរេយ្យា''តិ។ ''កេន ការណេន, មហារាជា''តិ? ''មហន្តត្តា, កន្តេ, មេឃស្សា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កុសលំ ពហុកំ, ពហុកត្តា សក្កា ទេវមនុស្សេហិបិ សំវិកជិតុ''ន្តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កេន ការណេន អកុសលំ ថោកំ កុសលំ ពហុតរ''ន្តិ? ''ឥធ, មហារាជ, យោ កោចិ ទានំ ទេតិ, សីលំ សមាទិយតិ, ឧបោសថកម្មំ ករោតិ, សោ ហដ្ឋោ បហដ្ឋោ ហសិតោ បមុទិតោ បសន្នមានសោ វេទជាតោ ហោតិ, តស្ស អបរាបរំ បីតិ ឧប្បជ្ជតិ, បីតិមនស្ស កិយ្យោ កិយ្យោ កុសលំ បវឌ្ឍតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ឧទបានេ ពហុសលិលសម្បណ្ណេ ឯកេន ទេសេន ឧទកំ បរិសេយ្យ, ឯកេន និក្ខមេយ្យ, និក្ខមន្តេបិ អបរាបរំ ឧប្បជ្ជតិ, ន សក្កា ហោតិ ខយំ បាបេតុំ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, កុសលំ កិយ្យោ កិយ្យោ បវឌ្ឍតិ។ វស្សសតេបិ ចេ, មហារាជ, បុរិសោ កតំ កុសលំ អាវជ្ជេយ្យ, អាវជ្ជិតេ អាវជ្ជិតេ កិយ្យោ កិយ្យោ កុសលំ បវឌ្ឍតិ។ តស្ស តំ កុសលំ សក្កា ហោតិ យថិច្ឆកេហិ សទ្ធឹ សំវិភជិតុំ, ឥទមេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន កុសលំ ពហុតរំ។

‘‘អកុសលំ បន, មហារាជ, កវោន្តោ បច្ឆា វិប្បដិសារី ហោតិ, វិប្បដិសារិនោ ចិត្តំ បដិលីយតិ បដិកុដតិ បដិវត្តតិ ន សម្បសារីយតិ សោចតិ តប្បតិ ហាយតិ ខីយតិ ន បរិវឌ្ឍតិ តត្តេវ បរិយោទិយតិ។ យថា, មហារាជ, សុក្ខាយ នទិយា មហាបុឡិនាយ ឧន្នតាវនតាយ កុដិលសង្កុដិលាយ ឧបរិតោ បរិត្តំ ឧទកំ អាគច្ឆន្តំ ហាយតិ ខីយតិ ន បរិវឌ្ឍតិ តត្តេវ បរិយោទិយតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អកុសលំ កវោន្តស្ស ចិត្តំ បដិលីយតិ បដិកុដតិ បដិវត្តតិ ន សម្បសារីយតិ សោចតិ តប្បតិ ហាយតិ ខីយតិ ន បរិវឌ្ឍតិ តត្តេវ បរិយោទិយតិ, ឥទមេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកុសលំ ថោក’’ន្តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

បុព្ពបេតាទិសបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. សុបិនបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ឥមស្មឹ លោកេ នរនារិយោ សុបិនំ បស្សន្តិ កល្យាណម្បិ បាបកម្បិ, ទិដ្ឋបុព្ពម្បិ អទិដ្ឋបុព្ពម្បិ, កតបុព្ពម្បិ អកតបុព្ពម្បិ, ខេមម្បិ សភយម្បិ, ទូរេបិ សន្តិកេបិ, ពហុវិធានិបិ អនេកវណ្ណសហស្សានិ ទិស្សន្តិ, កិញ្ចេតំ សុបិនំ នាម, កោ ចេតំ បស្សតី’’តិ? ‘‘និមិត្តមេតំ, មហារាជ, សុបិនំ នាម, យំ ចិត្តស្ស អាបាត [អាបាថ (សី. បី.)] មុបគច្ឆតិ។ ឆយិមេ, មហារាជ, សុបិនំ បស្សន្តិ, វាតិកោ សុបិនំ បស្សតិ, បិត្តិកោ សុបិនំ

បស្សតិ, សេម្ហិកោ សុបិនំ បស្សតិ, ទេវតូបសំហារតោ សុបិនំ បស្សតិ, សមុទាចិណ្ណតោ សុបិនំ បស្សតិ, បុព្ពនិមិត្តតោ សុបិនំ បស្សតិ, តត្រ, មហារាជ, យំ បុព្ពនិមិត្តតោ សុបិនំ បស្សតិ, តំ យេវ សច្ចំ, អវសេសំ មិច្ឆា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, យោ បុព្ពនិមិត្តតោ សុបិនំ បស្សតិ, កឹ តស្ស ចិត្តំ សយំ គន្ត្វា តំ និមិត្តំ វិចិនាតិ, តំ វា និមិត្តំ ចិត្តស្ស អាបាតមុបគច្ឆតិ, អញ្ញោ វា អាគន្ត្វា តស្ស អារោចេតី''តិ? ''ន, មហារាជ, តស្ស ចិត្តំ សយំ គន្ត្វា តំ និមិត្តំ វិចិនាតិ, នាបិ អញ្ញោ កោចិ អាគន្ត្វា តស្ស អារោចេតិ, អថ ខោ តំ យេវ និមិត្តំ ចិត្តស្ស អាបាតមុបគច្ឆតិ។ យថា, មហារាជ, អាទាសោ ន សយំ កុហិញ្ចិ គន្ត្វា ឆាយំ វិចិនាតិ, នាបិ អញ្ញោ កោចិ ឆាយំ អានេត្វា អាទាសំ អារោបេតិ [អារោចេតិ (ក.)], អថ ខោ យតោ កុតោចិ ឆាយា អាគន្ត្វា អាទាសស្ស អាបាតមុបគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ន តស្ស ចិត្តំ សយំ គន្ត្វា តំ និមិត្តំ វិចិនាតិ, នាបិ អញ្ញោ កោចិ អាគន្ត្វា អារោចេតិ, អថ ខោ យតោ កុតោចិ និមិត្តំ អាគន្ត្វា ចិត្តស្ស អាបាតមុបគច្ឆតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, យំ តំ ចិត្តំ សុបិនំ បស្សតិ, អបិ នុ តំ ចិត្តំ ជានាតិ 'ឯវំ នាម វិបាកោ ភវិស្សតិ ខេមំ វា ភយំ វា'តិ? ''ន ហិ, មហារាជ, តំ ចិត្តំ ជានាតិ 'ឯវរូបោ ភវិស្សតិ ខេមំ វា ភយំ វា'តិ, និមិត្តេ បន ឧប្បន្នេ អញ្ញេសំ កថេតិ, តតោ តេ អត្តំ កថេន្តី''តិ។

''ឥង្ឃ, កន្តេ នាគសេន, ការណំ មេ ទស្សេហី''តិ។ ''យថា, មហារាជ, សរីរេ តិលកា បីឡកា ទទ្ទូនិ ឧដ្ឋហន្តិ លាភាយ វា អលាភាយ វា, យសាយ វា អយសាយ វា, និន្ទាយ វា បសំសាយ វា, សុខាយ វា ទុក្ខាយ វា, អបិ នុ តា, មហារាជ, បីឡកា ជានន្តិ 'ឥមំ នាម មយំ អត្តំ និប្ផាទេស្សាមា'''តិ? ''ន ហិ, កន្តេ, យាទិសេ តា ឱកាសេ បីឡកា សម្ភវន្តិ, តត្ត តា បីឡកា ទិស្វា នេមិត្តកា ព្យាករោន្តិ 'ឯវំ នាម វិបាកោ ភវិស្សតី'''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យំ តំ ចិត្តំ សុបិនំ បស្សតិ, ន តំ ចិត្តំ ជានាតិ 'ឯវំ នាម វិបាកោ ភវិស្សតិ ខេមំ វា ភយំ វា'តិ, និមិត្តេ បន ឧប្បន្នេ អញ្ញេសំ កថេតិ, តតោ តេ អត្តំ កថេន្តី''តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, យោ សុបិនំ បស្សតិ, សោ និទ្ទាយន្តោ, ឧទាហុ ជាគរន្តោ [ជគ្គន្តោ (សី. បី.)] បស្សតី’’តិ? ‘‘យោ សោ, មហារាជ, សុបិនំ បស្សតិ, ន សោ និទ្ទាយន្តោ បស្សតិ, នាបិ ជាគរន្តោ បស្សតិ។ អបិ ច ឱក្កន្តេ មិទ្ធេ អសម្បត្តេ ភវង្គេ ឯត្តន្តរេ សុបិនំ បស្សតិ។ មិទ្ធសមារូឡ្ហស្ស, មហារាជ, ចិត្តំ ភវង្គគតំ ហោតិ, ភវង្គគតំ ចិត្តំ នប្បវត្តតិ, អប្បវត្តំ ចិត្តំ សុខទុក្ខំ នប្បជានាតិ, អប្បដិវិជានន្តស្ស សុបិនោ ន ហោតិ, បវត្តមានេ ចិត្តេ សុបិនំ បស្សតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, តិមិរេ អន្ធការេ អប្បការេ សុបរិសុទ្ធេបិ អាទាសេ ឆាយា ន ទិស្សតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, មិទ្ធសមារូឡ្ហេ ចិត្តេ ភវង្គគតេ តិដ្ឋមានេបិ សរីរេ ចិត្តំ អប្បវត្តំ ហោតិ, អប្បវត្តេ ចិត្តេ សុបិនំ ន បស្សតិ។ យថា, មហារាជ, អាទាសោ, ឯវំ សរីរំ ទដ្ឋព្ពំ; យថា អន្ធការោ, ឯវំ មិទ្ធំ ទដ្ឋព្ពំ; យថា អាលោកោ, ឯវំ ចិត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, មហិកោត្តដស្ស សូរិយស្ស បភា ន ទិស្សតិ សន្តា យេវ សូរិយរស្មិ អប្បវត្តា ហោតិ, អប្បវត្តាយ សូរិយរស្មិយា អាលោកោ ន ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, មិទ្ធសមារូឡ្ហស្ស ចិត្តំ ភវង្គគតំ ហោតិ, ភវង្គគតំ ចិត្តំ នប្បវត្តតិ, អប្បវត្តេ ចិត្តេ សុបិនំ ន បស្សតិ។ យថា, មហារាជ, សូរិយោ, ឯវំ សរីរំ ទដ្ឋព្ពំ; យថា មហិកោត្តរណំ, ឯវំ មិទ្ធំ ទដ្ឋព្ពំ; យថា សូរិយរស្មិ, ឯវំ ចិត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។

‘‘ទ្វិន្នំ, មហារាជ, សន្តេបិ សរីរេ ចិត្តំ អប្បវត្តំ ហោតិ, មិទ្ធសមារូឡ្ហស្ស ភវង្គគតស្ស សន្តេបិ សរីរេ ចិត្តំ អប្បវត្តំ ហោតិ, និរោធសមាបន្នស្ស សន្តេបិ សរីរេ ចិត្តំ អប្បវត្តំ ហោតិ, ជាគរន្តស្ស, មហារាជ, ចិត្តំ លោលំ ហោតិ វិវដំ បាកដំ អនិពទ្ធំ, ឯវរូបស្ស ចិត្តេ និមិត្តំ អាបាតំ ន ឧបេតិ។ យថា, មហារាជ, បុរិសំ វិវដំ បាកដំ អភិរិយំ អរហស្សំ រហស្សកាមា បរិវជ្ជេន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ជាគរន្តស្ស ទិព្ពោ អត្តោ អាបាតំ ន ឧបេតិ, តស្មា ជាគរន្តោ សុបិនំ ន បស្សតិ។ យថា វា បន, មហារាជ, កិក្ខំ កិន្នាជីវំ អនាចារំ បាបមិត្តំ ទុស្សីលំ កុសីតំ ហីនវីរិយំ កុសលា ពោធិបក្ខិយា ធម្មា អាបាតំ ន ឧបេន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ជាគរន្តស្ស

ទិព្ពោ អត្តោ អាបាតំ ន ឧបេតិ, តស្មា ជាគរន្តោ សុបិនំ ន បស្សតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, អត្ថិ មិទ្ធស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសាន''ន្តិ? ''អាម, មហារាជ, អត្ថិ មិទ្ធស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសាន''ន្តិ។ ''កតមំ អាទិ, កតមំ មជ្ឈំ, កតមំ បរិយោសាន''ន្តិ? ''យោ, មហារាជ, កាយស្ស ឱនាហោ បរិយោនាហោ ទុព្ពល្យំ មន្ទតា អកម្មញ្ញតា កាយស្ស, អយំ មិទ្ធស្ស អាទិ; យោ, មហារាជ, កបិនិទ្ធាបរេតោ វោកិណ្ណកំ ជគ្គតិ [វោកិណ្ណតំ គច្ឆតិ (និស្ស)], ឥទំ មិទ្ធស្ស មជ្ឈំ; ភវង្គគតិ បរិយោសនំ។ មជ្ឈបគតោ, មហារាជ, កបិនិទ្ធាបរេតោ សុបិនំ បស្សតិ។ យថា, មហារាជ, កោចិ យតចារី សមាហិតចិត្តោ បិតធម្មោ អចលពុទ្ធិ បហីនកោតូហលសទ្ទំ វនមជ្ឈោគាហិត្វា សុខុមំ អត្ថំ ចិន្តយតិ, ន ច សោ តត្ថ មិទ្ធំ ឱក្កមតិ, សោ តត្ថ សមាហិតោ ឯកគ្គចិត្តោ សុខុមំ អត្ថំ បដិវិជ្ឈតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ជាគរោ ន មិទ្ធសមាបន្នោ , មជ្ឈបគតោ កបិនិទ្ធាបរេតោ សុបិនំ បស្សតិ។ យថា, មហារាជ, កោតូហលសទ្ទោ, ឯវំ ជាគរំ ទដ្ឋព្ពំ; យថា វិវិត្តំ វនំ, ឯវំ កបិនិទ្ធាបរេតោ ទដ្ឋព្ពោ ; យថា សោ កោតូហលសទ្ទំ ឱហាយ មិទ្ធំ វិវជ្ជេត្វា មជ្ឈត្តភូតោ សុខុមំ អត្ថំ បដិវិជ្ឈតិ, ឯវំ ជាគរោ ន មិទ្ធសមាបន្នោ កបិនិទ្ធាបរេតោ សុបិនំ បស្សតី''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

សុបិនបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. អកាលមរណបញ្ហោ

៦. ''កន្តេ នាគសេន, យេ តេ សត្តា មរន្តិ, សព្ពេ តេ កាលេ យេវ មរន្តិ, ឧទាហុ អកាលេបិ មរន្តី''តិ? ''អត្ថិ, មហារាជ, កាលេបិ មរណំ, អត្ថិ អកាលេបិ មរណ''ន្តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កេ កាលេ មរន្តិ, កេ អកាលេ មរន្តី''តិ? ''ទិដ្ឋបុព្ពំ បន, មហារាជ, តយា អម្ពរុក្ខា វា ជម្ពុរុក្ខា វា, អញ្ញស្មា វា បន ផលរុក្ខា ផលានិ បតន្តានិ អាមានិ ច បក្កានិ

ចា''តិ? ''អាម, កន្តេ''តិ។ ''យានិ តានិ, មហារាជ, ផលានិ រុក្ខតោ បតន្តិ, សព្ពានិ តានិ កាលេ យេវ បតន្តិ, ឧទាហុ អកាលេបី''តិ? ''យានិ តានិ, កន្តេ នាគសេន, ផលានិ បរិបក្កានិ វិលីនានិ បតន្តិ, សព្ពានិ តានិ កាលេ បតន្តិ។ យានិ បន តានិ អវសេសានិ ផលានិ តេសុ កានិចិ កិមិវិទ្ធានិ បតន្តិ, កានិចិ លគុឡហតានិ [សកុណាបហតា (ស្យា.), លកុដហតានិ (សី. ប៊ី. ក.)] បតន្តិ, កានិចិ វាតប្បហតានិ បតន្តិ, កានិចិ អន្តោបូតិកានិ ហុត្វា បតន្តិ, សព្ពានិ តានិ អកាលេ បតន្តី''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ ជរាវេគហតា មរន្តិ, តេ យេវ កាលេ មរន្តិ, អវសេសា កេចិ កម្មប្បដិពាឡ្ហា មរន្តិ, កេចិ គតិប្បដិពាឡ្ហា មរន្តិ, កេចិ កិរិយប្បដិពាឡ្ហា មរន្តី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, យេ តេ កម្មប្បដិពាឡ្ហា មរន្តិ, យេបិ តេ គតិប្បដិពាឡ្ហា មរន្តិ, យេបិ តេ កិរិយប្បដិពាឡ្ហា មរន្តិ, យេបិ តេ ជរាវេគប្បដិពាឡ្ហា មរន្តិ, សព្ពេ តេ កាលេ យេវ មរន្តិ, យោបិ មាតុកុច្ឆិគតោ មរតិ, សោ តស្ស កាលោ, កាលេ យេវ សោ មរតិ។ យោបិ វិជាតឃរេ មរតិ, សោ តស្ស កាលោ , សោបិ កាលេ យេវ មរតិ។ យោបិ មាសិកោ មរតិ...បេ.... យោបិ វស្សសតិកោ មរតិ, សោ តស្ស កាលោ, កាលេ យេវ សោ មរតិ, តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, អកាលេ មរណំ នាម ន ហោតិ, យេ កេចិ មរន្តិ, សព្ពេ តេ កាលេ យេវ មរន្តី''តិ។

''សត្តិមេ, មហារាជ, វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ មរន្តិ។ កតមេ សត្ត? ជិឃច្ឆិតោ, មហារាជ, កោជនំ អលភមានោ ឧបហតព្ភន្តរោ វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ មរតិ, បិបាសិតោ, មហារាជ, បានីយំ អលភមានោ បរិសុក្ខហទយោ វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ មរតិ, អហិនា ទដ្ឋោ, មហារាជ, វិសវេគាភិហតោ តិកិច្ឆកំ អលភមានោ វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ មរតិ, វិសមាសិតោ, មហារាជ, ឧយ្ហន្តេសុ អង្គបច្ចង្គេសុ អគទំ អលភមានោ វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ មរតិ, អគ្គិគតោ, មហារាជ, ឈាយមានោ និព្ពាបនំ អលភមានោ វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ មរតិ, ឧទកគតោ, មហារាជ, បតិដ្ឋំ អលភមានោ វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ មរតិ, សត្តិហតោ, មហារាជ, អាពាធិកោ តិកិច្ឆកំ អលភមានោ វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិំ អកាលេ

មរតិ, ឥមេ ខោ, មហារាជ, សត្ត វិជ្ជមានេបិ ឧត្តរិ អាយុស្មិ អកាលេ មរន្តិ។ តត្រាបាហំ, មហារាជ, ឯកំសេន វទាមិ។

‘‘អដ្ឋវិធេន, មហារាជ, សត្តានំ កាលង្កិរិយា ហោតិ, វាតសមុដ្ឋានេន បិត្តសមុដ្ឋានេន សេម្ហសមុដ្ឋានេន សន្និបាតិកេន ឧតុវិបរិណាមេន វិសមបរិហារេន ឱបក្កមិកេន កម្មវិបាកេន, មហារាជ, សត្តានំ កាលង្កិរិយា ហោតិ។ តត្រ, មហារាជ, យទិទំ កម្មវិបាកេន កាលង្កិរិយា, សា យេវ តត្ថ សាមយិកា [សាមាយិកា (ក.)] កាលង្កិរិយា, អវសេសា អសាមយិកា កាលង្កិរិយាតិ។ កវតិ ច –

‘‘‘ជិយ្ហាយ បិបាសាយ, អហិទដ្ឋា [អហិទដ្ឋោ (សី.), អហិនា ទដ្ឋោ (បី.)] វិសេន ច;

អគ្គិឧទកសត្តីហិ, អកាលេ តត្ថ មីយតិ;

វាតបិត្តេន សេម្ហេន, សន្និបាតេនុតូហិ ច;

វិសមោបក្កមកម្មេហិ, អកាលេ តត្ថ មីយតី’តិ។

‘‘កេចិ, មហារាជ, សត្តា បុព្ពេ កតេន តេន តេន អកុសលកម្មវិបាកេន មរន្តិ។ ឥធ, មហារាជ, យោ បុព្ពេ បរេ ជិយ្ហាយ មារេតិ, សោ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ ជិយ្ហាយ បរិបីឡិតោ ធាតោ បរិកិលន្តោ សុក្ខមិលាតហទយោ ពុកុក្ខិតោ [សុក្ខិតោ (សី. បី. ក.)] វិសុក្ខិតោ ឈាយន្តោ អព្ពន្តរំ បរិឌយ្ហន្តោ ជិយ្ហាយ យេវ មរតិ ទហរោបិ មជ្ឈិមោបិ មហល្លកោបិ, ឥទម្បិ តស្ស សាមយិកមរណំ។

‘‘យោ បុព្ពេ បរេ បិបាសាយ មារេតិ, សោ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ បេតោ ហុត្វា និជ្ឈាមតណ្ហិកោ សមានោ លូខោ កិសោ បរិសុក្ខិតហទយោ បិបាសាយ យេវ មរតិ ទហរោបិ មជ្ឈិមោបិ មហល្លកោបិ, ឥទម្បិ តស្ស សាមយិកមរណំ។

‘‘យោ បុព្ពេ បវេ អហិនា ឌំសាបេត្វា មារេតិ, សោ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ អជគរមុខេនេវ អជគរមុខំ កណ្ហសប្បមុខេនេវ កណ្ហសប្បមុខំ បរិវត្តិត្វា តេហិ ខាយិតខាយិតោ អហីហិ ទដ្ឋោ យេវ មរតិ ទហនេបិ មជ្ឈិមោបិ មហល្លកោបិ, ឥទម្បិ តស្ស សាមយិកមរណំ។

‘‘យោ បុព្ពេ បវេ វិសំ ទត្វា មារេតិ, សោ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ ឌយ្ហន្តេហិ អង្គបច្ចង្គេហិ កិជ្ជមានេន សរីរេន កុណបគន្ធំ វាយន្តោ វិសេនេវ មរតិ ទហនេបិ មជ្ឈិមោបិ មហល្លកោបិ, ឥទម្បិ តស្ស សាមយិកមរណំ។

‘‘យោ បុព្ពេ បវេ អគ្គិនា មារេតិ, សោ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ អង្គារបព្ពតេនេវ អង្គារបព្ពតំ យមវិសយេនេវ យមវិសយំ បរិវត្តិត្វា ទឌ្ឍវិទឌ្ឍគត្តោ អគ្គិនា យេវ មរតិ ទហនេបិ មជ្ឈិមោបិ មលល្លកោបិ, ឥទម្បិ តស្ស សាមយិកមរណំ។

‘‘យោ បុព្ពេ បវេ ឧទកេន មារេតិ, សោ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ ហតវិលុត្តកគ្គទុព្ពលគត្តោ ខុព្ភិតចិត្តោ [ខុភិតចិត្តោ (សី. បី.)] ឧទកេនេវ [ឧទកេ យេវ (ពហូសុ)] មរតិ ទហនេបិ មជ្ឈិមោបិ មហល្លកោបិ, ឥទម្បិ តស្ស សាមយិកមរណំ។

‘‘យោ បុព្ពេ បវេ សត្តិយា មារេតិ, សោ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ ធិន្នកិន្នកោដ្ដិតវិកោដ្ដិតោ សត្តិមុខសមាហតោ សត្តិយា យេវ មរតិ ទហនេបិ មជ្ឈិមោបិ មហល្លកោបិ, ឥទម្បិ តស្ស សាមយិកមរណំ’’។

‘‘កន្តេ នាគសេន, អកាលេ មរណំ អត្ថីតិ យំ វទេតិ, ឥទ្ធិ មេ តំ តត្ថ ការណំ អតិទិសាតិ’’។ ‘‘យថា, មហារាជ, មហតិមហាអគ្គិក្ខន្ធោ អាទិន្នតិណកដ្ឋសាខាបលាសោ បរិយាទិន្នកក្ខោ ឧបាទានសង្ខ្យា និព្ពាយតិ, សោ អគ្គិ វុច្ចតិ ‘អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ សមយេ និព្ពុតោ នាមា’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ ពហូនិ ទិវសសហស្សានិ ជីវិត្វា

ជរាជណ្ណោ អាយុក្ខយោ អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ មរតិ, សោ វុច្ចតិ ‘សមយេ មរណមុបគតោ’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, មហតិមហាអគ្គិក្ខន្ធោ អាទិន្នតិណកដ្ឋសាខាបលាសោ អស្ស, តំ អបរិយាទិន្នេ យេវ តិណកដ្ឋសាខាបលាសេ មហតិមហាមេឃោ អភិប្បវស្សិត្វា និព្ពាបេយ្យ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, មហាអគ្គិក្ខន្ធោ សមយេ និព្ពុតោ នាម ហោតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន សោ, មហារាជ, បច្ឆិមោ អគ្គិក្ខន្ធោ បុរិមេកេន អគ្គិក្ខន្ធេន សមសមគតិកោ នាហោសី’’តិ? ‘‘អាគន្តុកេន, ភន្តេ, មេឃេន បដិបីឡិតោ សោ អគ្គិក្ខន្ធោ អសមយេ និព្ពុតោ’’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន រោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា បិត្តសមុដ្ឋានេន វា សេម្ហសមុដ្ឋានេន វា សន្និបាតិកេន វា ឧតុបរិណាមជេន វា វិសមបរិហារជេន វា ឱបក្កមិកេន វា ជិឃច្ឆាយ វា បិបាសាយ វា សប្បទដ្ឋេន វា វិសមាសិតេន វា អគ្គិនា វា ឧទកេន វា សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា អកាលេ មរតិ។ ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, គគនេ មហតិមហាវលាហកោ ឧដ្ឋហិត្វា និន្នញ្ច ថលញ្ច បរិបូរយន្តោ អភិវស្សតិ, សោ វុច្ចតិ ‘មេឃោ អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ វស្សតី’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ ចិរំ ជីវិត្វា ជរាជិណ្ណោ អាយុក្ខយោ អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ មរតិ, សោ វុច្ចតិ ‘សមយេ មរណមុបគតោ’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, គគនេ មហតិមហាវលាហកោ ឧដ្ឋហិត្វា អន្តរាយេវ មហតា វាតេន អព្ភត្ថំ គច្ឆេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, មហាវលាហកោ សមយេ វិគតោ នាម ហោតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន សោ, មហារាជ, បច្ឆិមោ វលាហកោ បុរិមេន វលាហកេន សមសមគតិកោ នាហោសី’’តិ? ‘‘អាគន្តុកេន, ភន្តេ, វាតេន បដិបីឡិតោ សោ វលាហកោ អសមយប្បត្តោ យេវ វិគតោ’’តិ ។‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន រោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា...បេ....

សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា អកាលេ មរតិ។ ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថីតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ពលវា អាសីវិសោ កុបិតោ កិញ្ចិទេវ បុរិសំ ឌំសេយ្យ, តស្ស តំ វិសំ អនីតិកំ អនុបទ្ទវំ មរណំ បាបេយ្យ, តំ វិសំ វុច្ចតិ ‘អនីតិកមនុបទ្ទវំ កោដិគត’ន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ ចិរំ ជីវិតា្វ ជរាជិណ្ណោ អាយុក្ខយា អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ មរតិ, សោ វុច្ចតិ ‘អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ ជីវិតកោដិគតោ សាមយិកំ មរណមុបគតោ’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ពលវតា អាសីវិសេន ទដ្ឋស្ស អន្តរាយេវ អាហិតុណ្ឌិកោ អគទំ ទត្វា អវិសំ ករេយ្យ, អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, វិសំ សមយេ វិគតំ នាម ហោតី’’តិ? ‘‘ន ហិ កន្តេ’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន តំ, មហារាជ, បច្ឆិមំ វិសំ បុរិមកេន វិសេន សមសមគតិកំ នាហោសី’’តិ? ‘‘អាគន្តុកេន, កន្តេ, អគទេន បដិបីឡិតំ វិសំ អកោដិគតំ យេវ វិគត’’ន្តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន ពោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា...បេ.... សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា អកាលេ មរតិ។ ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថីតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ឥស្សាសោ សរំ បាតេយ្យ, សចេ សោ សរោ យថាគតិគមនបថមត្តកំ គច្ឆតិ, សោ សរោ វុច្ចតិ ‘អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ យថាគតិគមនបថមត្តកំ គតោ នាមា’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ ចិរំ ជីវិតា្វ ជរាជិណ្ណោ អាយុក្ខយា អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ មរតិ, សោ វុច្ចតិ ‘អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ សមយេ មរណមុបគតោ’តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ឥស្សាសោ សរំ បាតេយ្យ, តស្ស តំ សរំ តស្មិំ យេវ ខណេ កោចិ គណ្ហេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, សរោ យថាគតិគមនបថមត្តកំ គតោ នាម ហោតី’’តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន សោ, មហារាជ, បច្ឆិមោ សរោ បុរិមកេន សរេន

សមសមគតិកោ នាហោសី''តិ? ''អាគន្តុកេន, ភន្តេ, គហណេន តស្ស សរស្ស គមនំ ឧបច្ឆិន្ន''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន រោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា...បេ.... សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា អកាលេ មរតិ។ ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថីតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, យោ កោចិ លោហមយំ ភាជនំ អាកោដេយ្យ, តស្ស អាកោដនេន សទ្ទោ និព្ពត្តិត្វា យថាគតិគមនបឋមត្តកំ គច្ឆតិ, សោ សទ្ទោ វុច្ចតិ 'អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ យថាគតិគមនបឋមត្តកំ គតោ នាមា'តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ ពហូនិ ទិវសសហស្សានិ ជីវិត្វា ជរាជិណ្ណោ អាយុក្ខយា អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ មរតិ, សោ វុច្ចតិ 'អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ សមយេ មរណមុបាគតោ'តិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, យោ កោចិ លោហមយំ ភាជនំ អាកោដេយ្យ, តស្ស អាកោដនេន សទ្ទោ និព្ពត្តេយ្យ, និព្ពត្តេ សទ្ទេ អទូរគតេ កោចិ អាមសេយ្យ, សហ អាមសនេន សទ្ទោ និរុជ្ឈេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, សទ្ទោ យថាគតិគមនបឋមត្តកំ គតោ នាម ហោតី''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''កិស្ស បន, មហារាជ, បច្ឆិមោ សទ្ទោ បុរិមកេន សទ្ទេន សមសមគតិកោ នាហោសី''តិ? ''អាគន្តុកេន, ភន្តេ, អាមសនេន សោ សទ្ទោ ឧបរតោ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន រោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា...បេ.... សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា អកាលេ មរតិ។ ឥទមេត្ត មហារាជ ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថីតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, ខេត្តេ សុវិរូឡ្ហំ ធញ្ញពីជំ សម្មា បវត្តមានេន វស្សេន ឱតតវិតតអាកិណ្ណពហុផលំ ហុត្វា [ឧដ្ឋិតអាកិណ្ណពហុផលំ ភវិត្វា (ស្យា.)] សស្សុដ្ឋានសមយំ បាបុណាតិ, តំ ធញ្ញំ វុច្ចតិ 'អនីតិកមនុបទ្ទវំ សមយសម្បត្តំ នាម ហោតី'តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ ពហូនិ ទិវសសហស្សានិ ជីវិត្វា ជរាជិណ្ណោ អាយុក្ខយា អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ មរតិ, សោ វុច្ចតិ 'អនីតិកោ អនុបទ្ទវោ

សមយេ មរណមុបគតោ'តិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, ខេត្តេ សុវិរូឡ្ហំ ធញ្ញពីជំ ឧទកេន វិកលំ មវេយ្យ, អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, ធញ្ញំ អសមយសម្បត្តំ នាម ហោតី''តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''កិស្ស បន តំ, មហារាជ, បច្ឆិមំ ធញ្ញំ បុរិមកេន ធញ្ញេន សមសមគតិកំ នាហោសី''តិ? ''អាគន្តុកេន, ភន្តេ, ឧណ្ហេន បដិបីឡិតំ តំ ធញ្ញំ មត''ន្តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន ពោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា...បេ.... សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា អកាលេ មរតិ។ ឥទមេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថីតិ។

''សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, 'សម្បន្នតរុណសស្សំ កិមយោ ឧដ្ឋហិត្វា សមូលំ នាសេន្តី''តិ? ''សុតបុព្ពញ្ចេវ តំ, ភន្តេ, អម្ហេហិ ទិដ្ឋបុព្ពញ្ចា''តិ។ ''កិំ នុ ខោ តំ, មហារាជ, សស្សំ កាលេ នដ្ឋំ, ឧទាហុ អកាលេ នដ្ឋ''ន្តិ? ''អកាលេ, ភន្តេ, យទិ ខោ តំ, ភន្តេ, សស្សំ កិមយោ ន ខាទេយ្យុំ, សស្សុទ្ធរណសមយំ បាបុណេយ្យា''តិ។ ''កិំ បន, មហារាជ, អាគន្តុកេន ឧបឃាតេន សស្សំ វិនស្សតិ, និរុបឃាតំ សស្សំ សស្សុទ្ធរណសមយំ បាបុណាតី''តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន ពោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា...បេ.... សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា មរតិ។ ឥទមេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថីតិ។

''សុតបុព្ពំ បន តយា, មហារាជ, 'សម្បន្នេ សស្សេ ផលការនមិតេ មញ្ចរិតបត្តេ ករកវស្សំ នាម វស្សជាតិ និបតិត្វា វិនាសេតិ អផលំ កពោតី'តិ? ''សុតបុព្ពញ្ចេវ តំ, ភន្តេ, អម្ហេហិ ទិដ្ឋបុព្ពញ្ចា''តិ។ ''អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, សស្សំ កាលេ នដ្ឋំ, ឧទាហុ អកាលេ នដ្ឋ''ន្តិ? ''អកាលេ, ភន្តេ, យទិ ខោ តំ, ភន្តេ, សស្សំ ករកវស្សំ ន វស្សេយ្យ សស្សុទ្ធរណសមយំ បាបុណេយ្យា''តិ។ ''កិំ បន, មហារាជ, អាគន្តុកេន ឧបឃាតេន សស្សំ វិនស្សតិ, និរុបឃាតំ សស្សំ សស្សុទ្ធរណសមយំ បាបុណាតី''តិ? ''អាម, ភន្តេ''តិ។

‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ អកាលេ មរតិ, សោ អាគន្តុកេន ពោគេន បដិបីឡិតោ វាតសមុដ្ឋានេន វា បិត្តសមុដ្ឋានេន វា សេម្ហសមុដ្ឋានេន វា សន្និបាតិកេន វា ឧតុបរិណាមជេន វា វិសមបរិហារជេន វា ឱបក្កមិកេន វា ជិឃច្ឆាយ វា បិបាសាយ វា សប្បទដ្ឋេន វា វិសមាសិតេន វា អគ្គិនា វា ឧទកេន វា សត្តិវេគប្បដិបីឡិតោ វា អកាលេ មរតិ។ យទិ បន អាគន្តុកេន ពោគេន បដិបីឡិតោ ន ករេយ្យ, សមយេវ មរណំ បាបុណេយ្យ។ ឥទមេត្ត, មហារាជ, ការណំ, យេន ការណេន អកាលេ មរណំ អត្ថី’’តិ។

‘‘អច្ឆរិយំ, ភន្តេ នាគសេន, អព្ភុតំ ភន្តេ នាគសេន, សុទស្សិតំ ការណំ, សុទស្សិតំ ឱបម្មំ អកាលេ មរណស្ស បរិទីបនាយ, ‘អត្ថិ អកាលេ មរណា’ន្តិ ឧត្តានីកតំ បាកដំ កតំ វិភូតំ កតំ, អចិត្តវិក្ខិត្តកោបិ, ភន្តេ នាគសេន, មនុជោ ឯកមេកេនបិ តាវ ឱបម្មេន និដ្ឋំ គច្ឆេយ្យ ‘អត្ថិ អកាលេ មរណា’ន្តិ, កិំ បន មនុជោ សចេតនោ? បឋមោបម្មេនវាហំ, ភន្តេ, សញ្ញត្តោ ‘អត្ថិ អកាលេ មរណា’ន្តិ, អបិ ច អបរាបរំ និព្ពាហនំ សោតុកាមោ ន សម្បដិច្ឆិ’’ន្តិ។

អកាលមរណបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. ចេតិយបាដិហារិយបញ្ហោ

៧. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, សព្ពេសំ បរិនិព្ពុតានំ ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ, ឧទាហុ ឯកច្ចានំ យេវ ហោតី’’តិ? ‘‘ឯកច្ចានំ, មហារាជ, ហោតិ, ឯកច្ចានំ ន ហោតី’’តិ។ ‘‘កតមេសំ, ភន្តេ, ហោតិ, កតមេសំ ន ហោតី’’តិ? ‘‘តិណ្ណន្នំ, មហារាជ, អញ្ញតរស្ស អធិដ្ឋានា បរិនិព្ពុតស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ។ កតមេសំ តិណ្ណន្នំ? ឥធ, មហារាជ, អរហា ទេវមនុស្សានំ អនុកម្បាយ តិដ្ឋន្តោវ អធិដ្ឋាតិ ‘ឯវំនាម ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតូ’តិ, តស្ស អធិដ្ឋានវសេន ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ, ឯវំ អរហតោ អធិដ្ឋានវសេន បរិនិព្ពុតស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ទេវតា មនុស្សានំ អនុកម្បាយ បរិនិព្ពុតស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ទស្សេន្តិ ‘ឥមិនា បាដិហីរេន សទ្ធម្មោ និច្ចសម្បគ្គហិតោ ភវិស្សតិ, មនុស្សា ច បសន្នា កុសលេន អភិវឌ្ឍិស្សន្តី’តិ, ឯវំ ទេវតានំ អធិដ្ឋានវសេន បរិនិព្ពុតស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥត្ថី វា បុរិសោ វា សទ្ធោ បសន្នោ បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ មេធាវី ពុទ្ធិសម្បន្នោ យោនិសោ ចិន្តយិត្វា គន្ធំ វា មាលំ វា ទុស្សំ វា អញ្ញតរំ វា កិញ្ចិ អធិដ្ឋហិត្វា ចេតិយេ ឧក្ខិបតិ ‘ឯវំនាម ហោតូ’តិ, តស្សបិ អធិដ្ឋានវសេន បរិនិព្ពុតស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ, ឯវំ មនុស្សានំ អធិដ្ឋានវសេន បរិនិព្ពុតស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ។

‘‘ឥមេសំ ខោ, មហារាជ, តិណ្ណន្នំ អញ្ញតរស្ស អធិដ្ឋានវសេន បរិនិព្ពុតស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ហោតិ។

‘‘យទិ, មហារាជ, តេសំ អធិដ្ឋានំ ន ហោតិ, ខីណាសវស្សបិ ឆឡភិញ្ញស្ស ចេតោវសិប្បត្តស្ស ចេតិយេ បាដិហីរំ ន ហោតិ, អសតិបិ, មហារាជ, បាដិហីរេ ចរិតំ ទិស្វា សុបរិសុទ្ធំ ឱកប្បេតព្ពំ និដ្ឋំ គន្តព្ពំ សទ្ទហិតព្ពំ ‘សុបរិនិព្ពុតោ អយំ ពុទ្ធបុត្តោ’’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ចេតិយបាដិហារិយបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ធម្មាភិសមយបញ្ហោ

៨. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, យេ តេ សម្មា បដិបជ្ជន្តិ, តេសំ សព្ពេសំ យេវ ធម្មាភិសមយោ ហោតិ, ឧទាហុ កស្សចិ ន ហោតី’’តិ? ‘‘កស្សចិ, មហារាជ, ហោតិ, កស្សចិ ន ហោតី’’តិ។ ‘‘កស្ស ភន្តេ ហោតិ, កស្ស ន ហោតី’’តិ? ‘‘តិរច្ឆានគតស្ស, មហារាជ, សុប្បដិបន្នស្សាបិ

ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ, បេត្តិវិសយូបបន្នស្ស...បេ.... មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស...បេ.... កុហកស្ស...បេ.... មាតុឃាតកស្ស...បេ.... បិតុឃាតកស្ស...បេ.... អរហន្តឃាតកស្ស...បេ.... សង្ឃភេទកស្ស...បេ.... លោហិតុប្បាទកស្ស...បេ.... ថេយ្យសំវាសកស្ស...បេ.... តិត្ថិយបក្កន្តស្ស...បេ.... ភិក្ខុនិទូសកស្ស...បេ.... តេរសន្នំ គរុកាបត្តីនំ អញ្ញតរំ អាបជ្ជិត្វា អវុដ្ឋិតស្ស...បេ.... បណ្ឌកស្ស...បេ.... ឧភតោព្យញ្ជនកស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ...បេ.... យោបិ មនុស្សទហរកោ ឩនកសត្តវស្សិកោ, តស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ។ ឥមេសំ ខោ, មហារាជ, សោឡសន្នំ បុគ្គលានំ សុប្បដិបន្នានម្បិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតី''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, យេ តេ បន្នរស បុគ្គលា វិរុទ្ធា យេវ, តេសំ ធម្មាភិសមយោ ហោតុ វា មា វា ហោតុ, អថ កេន ការណេន មនុស្សទហរកស្ស ឩនកសត្តវស្សិកស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ? ឯត្ត តាវ បញ្ហោ កវតិ 'ននុ នាម ទហរកស្ស ន រាគោ ហោតិ, ន ទោសោ ហោតិ, ន មោហោ ហោតិ, ន មានោ ហោតិ, ន មិច្ឆាទិដ្ឋិ ហោតិ, ន អរតិ ហោតិ, ន កាមវិតក្កោ ហោតិ, អមិស្សិតោ កិលេសេហិ, សោ នាម ទហរកោ យុត្តោ ច បត្តោ ច អរហតិ ច ចត្តារិ សច្ចានិ ឯកបដិវេធេន បដិវិជ្ឈិតុ'''ន្តិ។

''តញ្ហេវេត្ថ, មហារាជ, ការណំ, យេនាហំ ការណេន កណាមិ 'ឩនកសត្តវស្សិកស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតី'តិ។ យទិ, មហារាជ, ឩនកសត្តវស្សិកោ រជនីយេ រជ្ជេយ្យ, ទុស្សនីយេ ទុស្សេយ្យ, មោហនីយេ មុយ្ហេយ្យ, មទនីយេ មជ្ជេយ្យ, ទិដ្ឋិវិជានេយ្យ, រតិញ្ច អរតិញ្ច វិជានេយ្យ, កុសលាកុសលំ វិតក្កេយ្យ, ភវេយ្យ តស្ស ធម្មាភិសមយោ, អបិ ច, មហារាជ, ឩនកសត្តវស្សិកស្ស ចិត្តំ អពលំ ទុព្ពលំ បរិត្តំ អប្បំ ថោកំ មន្ទំ អវិភូតំ, អសង្ខ្ហតា និព្ពានធាតុ គរុកា ភារិកា វិបុលា មហតី។ ឩនកសត្តវស្សិកោ, មហារាជ, តេន ទុព្ពលេន ចិត្តេន បរិត្តកេន មន្ទេន អវិភូតេន ន សក្កោតិ គរុកំ ភារិកំ វិបុលំ មហតិំ អសង្ខ្ហតំ និព្ពានធាតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ។

''យថា, មហារាជ, សិនេរុបព្ពតរាជា គរុកោ ភារិកោ វិបុលោ មហន្តោ, អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, បុរិសោ អត្តនោ ពាកតិកេន ថាមពលវីរិយេន សក្កុណេយ្យ សិនេរុបព្ពតរាជានំ ឧទ្ធរិតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេន មហារាជា''តិ? ''ទុព្ពលត្តា, ភន្តេ, បុរិសស្ស, មហន្តត្តា សិនេរុបព្ពតរាជស្សា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឩនកសត្តវស្សិកស្ស ចិត្តំ អពលំ ទុព្ពលំ បរិត្តំ អប្បំ ថោកំ មន្ទំ អវិភូតំ, អសង្ខតា និព្ពានធាតុ គរុកា ភារិកា វិបុលា មហតី។ ឩនកសត្តវស្សិកោ តេន ទុព្ពលេន ចិត្តេន បរិត្តេន មន្ទេន អវិភូតេន ន សក្កោតិ គរុកំ ភារិកំ វិបុលំ មហតឹ អសង្ខតំ និព្ពានធាតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ, តេន ការណេន ឩនកសត្តវស្សិកស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, អយំ មហាបថវី ទីឃា អាយតា បុថុលា វិត្ថតា វិសាលា វិត្ថិណ្ណា វិបុលា មហន្តា, អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, មហាបថវិ សក្កា បរិត្តកេន ឧទកពិន្ទុកេន តេមេត្វា ឧទកចិក្ខល្លំ កាតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេន, មហារាជា''តិ? ''បរិត្តត្តា, ភន្តេ, ឧទកពិន្ទុស្ស, មហន្តត្តា មហាបថវិយា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឩនកសត្តវស្សិកស្ស ចិត្តំ អពលំ ទុព្ពលំ បរិត្តំ អប្បំ ថោកំ មន្ទំ អវិភូតំ, អសង្ខតា និព្ពានធាតុ ទីឃា អាយតា បុថុលា វិត្ថតា វិសាលា វិត្ថិណ្ណា វិបុលា មហន្តា។ ឩនកសត្តវស្សិកោ តេន ទុព្ពលេន ចិត្តេន បរិត្តកេន មន្ទេន អវិភូតេន ន សក្កោតិ មហតឹ អសង្ខតំ និព្ពានធាតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ, តេន ការណេន ឩនកសត្តវស្សិកស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, អពលទុព្ពលបរិត្តអប្បថោកមន្ទគ្គិ ភវេយ្យ, អបិ នុ ខោ, មហារាជ, តាវតកេន មន្ទេន អគ្គិនា សក្កា សទេវកេ លោកេ អន្ធការំ វិធមិតុំ អាលោកំ ទស្សេតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''កេន ការណេន មហារាជា''តិ? ''មន្ទត្តា, ភន្តេ, អគ្គិស្ស, លោកស្ស មហន្តត្តា''តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឩនកសត្តវស្សិកស្ស ចិត្តំ អពលំ ទុព្ពលំ បរិត្តំ អប្បំ ថោកំ មន្ទំ អវិភូតំ, មហតា ច អវិជ្ជន្ធការេន បិហិតំ។ តស្មា ទុក្ករំ ញាណាលោកំ ទស្សយិតុំ, តេន ការណេន ឩនកសត្តវស្សិកស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន

ហោតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, អាតុរោ កិសោ អណុបរិមិតកាយោ សាលកកិមិ ហត្ថិនាគំ តិធា បកិន្នំ នវាយតំ តិវិត្ថតំ ទសបរិណាហំ អដ្ឋរតនិកំ សកដ្ឋានមុបគតំ ទិស្វា គិលិតុំ បរិកឌ្ឍេយ្យ, អបិ នុ ខោ សោ, មហារាជ, សាលកកិមិ សក្កុណេយ្យ តំ ហត្ថិនាគំ គិលិតុ’’ន្តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កេន ការណេន, មហារាជា’’តិ? ‘‘បរិត្តត្តា, ភន្តេ, សាលកកិមិស្ស, មហន្តត្តា ហត្ថិនាគស្សា’’តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឱនកសត្តវស្សិកស្ស ចិត្តំ អពលំ ទុព្ពលំ បរិត្តំ អប្បំ ថោកំ មន្ទំ អវិភូតំ, មហតី អសង្ខតា និព្ពានធាតុ។ សោ តេន ទុព្ពលេន ចិត្តេន បរិត្តកេន មន្ទេន អវិភូតេន ន សក្កោតិ មហតឹ អសង្ខតំ និព្ពានធាតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ, តេន ការណេន ឱនកសត្តវស្សិកស្ស សុប្បដិបន្នស្សាបិ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ធម្មាភិសមយបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. ឯកន្តសុខនិព្ពានបញ្ហោ

៩. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, កឹ ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ, ឧទាហុ ទុក្ខេន មិស្សំ’’ន្តិ? ‘‘ឯកន្តសុខំ, មហារាជ, និព្ពានំ, ទុក្ខេន អមិស្សំ’’ន្តិ។

‘‘ន មយំ តំ, ភន្តេ នាគសេន, វចនំ សទ្ទហាម ‘ឯកន្តសុខំ និព្ពាន’ន្តិ, ឯវមេត្ថ មយំ, ភន្តេ នាគសេន, បច្ចេម ‘និព្ពានំ ទុក្ខេន មិស្សំ’ន្តិ, ការណញ្ចេត្ថ ឧបលភាម ‘និព្ពានំ ទុក្ខេន មិស្សំ’ន្តិ។ កតមំ ឯត្ថ ការណំ ? យេ តេ, ភន្តេ នាគសេន, និព្ពានំ បរិយេសន្តិ, តេសំ ទិស្សតិ កាយស្ស ច ចិត្តស្ស ច អាតាបោ បរិតាបោ ឋានចង្កមនិសជ្ជាសយនាហារបរិគ្គហោ មិទ្ធស្ស ច ឧបពោធោ អាយតនានញ្ច បដិបីឡនំ ធនធញ្ញបិយញាតិមិត្តប្បជហនំ។ យេ កេចិ លោកេ សុខិតា សុខសមប្បិតា, តេ សព្ពេបិ បញ្ចហិ កាមគុណេហិ អាយតនេ រមេន្តិ

ព្រូហេន្តិ, មនាបិកមនាបិកពហុវិធសុកនិមិត្តេន រូបេន ចក្ខុំ រមេន្តិ ព្រូហេន្តិ, មនាបិកមនាបិកគីតវាទិតពហុវិធសុកនិមិត្តេន សទ្ទេន សោតំ រមេន្តិ ព្រូហេន្តិ, មនាបិកមនាបិកបុប្ផផលបត្តតចមូលសារពហុវិធសុកនិមិត្តេន គន្ធេន ឃានំ រមេន្តិ ព្រូហេន្តិ, មនាបិកមនាបិកខជ្ជភោជ្ជលេយ្យបេយ្យសាយនីយពហុវិធសុកនិមិត្តេន រសេន ជិវ្ហំ រមេន្តិ ព្រូហេន្តិ, មនាបិកមនាបិកសណ្ហសុខុមមុទុមទ្ទវពហុវិធសុកនិមិត្តេន ផស្សេន កាយំ រមេន្តិ ព្រូហេន្តិ, មនាបិកមនាបិកកល្យាណបាបកសុភាសុភពហុវិធវិតក្កមនសិការេន មនំ រមេន្តិ ព្រូហេន្តិ។ តុម្ហេ តំ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយមនោព្រូហនំ ហនថ ឧបហនថ, ឆិន្ទថ ឧបច្ឆិន្ទថ, រុន្ធថ ឧបរុន្ធថ។ តេន កាយោបិ បរិតបតិ, ចិត្តម្បិ បរិតបតិ, កាយេ បរិតត្តេ កាយិកទុក្ខវេទនំ វេទិយតិ, ចិត្តេ បរិតត្តេ ចេតសិកទុក្ខវេទនំ វេទយតិ។ នទុ មាគណ្ឌិយោបិ [មាគន្ទិយោបិ (សី. បី.)] បរិព្ពាជកោ កគវន្តំ គរហមានោ ឯវមាហ ‘‘កូនហុ [កូតហច្ចោ (បី.), កូនហច្ចោ (ក.)] សមណោ គោតមោ’’តិ។ ឥទមេត្ថ ការណំ, យេនាហំ ការណេន ព្រូមិ ‘‘និព្ពានំ ទុក្ខេន មិស្សា’’ន្តិ។

‘‘ន ហិ, មហារាជ, និព្ពានំ ទុក្ខេន មិស្សំ, ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ។ យំ បន ត្វំ, មហារាជ, ព្រូសិ ‘និព្ពានំ ទុក្ខ’ន្តិ, នេតំ ទុក្ខំ និព្ពានំ នាម, និព្ពានស្ស បន សច្ឆិកិរិយាយ បុព្ពភាគោ ឯសោ, និព្ពានបរិយេសនំ ឯតំ, ឯកន្តសុខំ យេវ, មហារាជ, និព្ពានំ, ន ទុក្ខេន មិស្សំ។ ឯត្ថ ការណំ វទាមិ។ អត្ថិ, មហារាជ, រាជូនំ រជ្ជសុខំ នាមា’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, អត្ថិ រាជូនំ រជ្ជសុខ’’ន្តិ។ ‘‘អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, រជ្ជសុខំ ទុក្ខេន មិស្ស’’ន្តិ? ‘‘ន ហិ, កន្តេ’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន តេ, មហារាជ, រាជានោ បច្ចន្តេ កុបិតេ តេសំ បច្ចន្តនិស្សិតានំ បដិសេធាយ អមច្ចេហិ បរិណាយកេហិ សដេហិ ពលត្ថេហិ បរិវុតា បវាសំ គន្ត្វា ឌំសមកសវាតាតបបដិបីឡិតា សមវិសមេ បរិធាវន្តិ, មហាយុទ្ធញ្ច ករោន្តិ, ជីវិតសំសយញ្ច បាបុណន្តី’’តិ? ‘‘នេតំ, កន្តេ នាគសេន, រជ្ជសុខំ នាម, រជ្ជសុខស្ស បរិយេសនាយ បុព្ពភាគោ ឯសោ, ទុក្ខេន, កន្តេ នាគសេន, រាជានោ រជ្ជំ បរិយេសិត្វា រជ្ជសុខំ អនុភវន្តិ, ឯវំ, កន្តេ នាគសេន, រជ្ជសុខំ ទុក្ខេន អមិស្សំ, អញ្ញំ តំ រជ្ជសុខំ, អញ្ញំ ទុក្ខ’’ន្តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ,

មហារាជ, ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ, ន ទុក្ខេន មិស្សំ។ យេ បន តំ និព្ពានំ បរិយេសន្តិ, តេ កាយញ្ច ចិត្តញ្ច អាតាបេត្វា ឋានចង្កមនិសជ្ជាសយនាហារំ បរិគ្គហេត្វា មិទ្ធំ ឧបវុន្ទិត្វា អាយតនានិ បដិបីឡេត្វា កាយញ្ច ជីវិតញ្ច បរិច្ចជិត្វា ទុក្ខេន និព្ពានំ បរិយេសិត្វា ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ អនុភវន្តិ, និហតបច្ចាមិត្តា វិយ រាជានោ រជ្ជសុខំ។ ឯវំ, មហារាជ, ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ, ន ទុក្ខេន មិស្សំ, អញ្ញំ និព្ពានំ, អញ្ញំ ទុក្ខន្តិ។

‘‘អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ, ន ទុក្ខេន មិស្សំ, អញ្ញំ ទុក្ខំ, អញ្ញំ និព្ពានន្តិ។ អត្ថិ, មហារាជ, អាចរិយានំ សិប្បវន្តានំ សិប្បសុខំ នាមា’’តិ? ‘‘អាម, ភន្តេ, អត្ថិ អាចរិយានំ សិប្បវន្តានំ សិប្បសុខ’’ន្តិ។ ‘‘អបិ នុ ខោ តំ, មហារាជ, សិប្បសុខំ ទុក្ខេន មិស្ស’’ន្តិ? ‘‘ន ហិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘‘កិស្ស បន តេ, មហារាជ, អាចរិយា [ឥទំ បទំ សី. បី. ឃោត្តកេសុ នត្ថិ] អាចរិយានំ អភិវាទនបច្ចុដ្ឋានេន ឧទកាហរណាឃរសម្មជ្ជនទន្តកដ្ឋមុខោទកានុប្បទានេន ឧច្ឆិដ្ឋបដិគ្គហណឧច្ឆាទននហាបនបាទបរិកម្មេន សកចិត្តំ និក្ខិបិត្វា បរចិត្តានុវត្តនេន ទុក្ខសេយ្យាយ វិសមកោជនេន កាយំ អាតាបេន្តី’’តិ? ‘‘នេតំ, ភន្តេ នាគសេន, សិប្បសុខំ នាម, សិប្បបរិយេសនាយ បុព្ពភាគោ ឯសោ, ទុក្ខេន, ភន្តេ នាគសេន, អាចរិយា សិប្បំ បរិយេសិត្វា សិប្បសុខំ អនុភវន្តិ, ឯវំ, ភន្តេ នាគសេន, សិប្បសុខំ ទុក្ខេន អមិស្សំ, អញ្ញំ តំ សិប្បសុខំ, អញ្ញំ ទុក្ខ’’ន្តិ។ ‘‘ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ, ន ទុក្ខេន មិស្សំ។ យេ បន តំ និព្ពានំ បរិយេសន្តិ, តេ កាយញ្ច ចិត្តញ្ច អាតាបេត្វា ឋានចង្កមនិសជ្ជាសយនាហារំ បរិគ្គហេត្វា មិទ្ធំ ឧបវុន្ទិត្វា អាយតនានិ បដិបីឡេត្វា កាយញ្ច ជីវិតញ្ច បរិច្ចជិត្វា ទុក្ខេន និព្ពានំ បរិយេសិត្វា ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ អនុភវន្តិ, អាចរិយា វិយ សិប្បសុខំ។ ឯវំ, មហារាជ, ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ, ន ទុក្ខេន មិស្សំ, អញ្ញំ ទុក្ខំ, អញ្ញំ និព្ពាន’’ន្តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

ឯកន្តសុខនិព្ពានបញ្ហោ នវមោ។

១០. និព្ពានរូបសណ្ឋានបញ្ហោ

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘និព្ពានំ និព្ពាន’ន្តិ យំ វទេសិ, សក្កា បន តស្ស និព្ពានស្ស រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុ’’ន្តិ? ‘‘អប្បដិភាគំ, មហារាជ, និព្ពានំ, ន សក្កា និព្ពានស្ស រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុ’’ន្តិ។ ‘‘ឯតម្បាហំ, កន្តេ នាគសេន, ន សម្បដិច្ឆាមិ, យំ អត្តិធម្មស្ស និព្ពានស្ស រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា អបញ្ញាបនំ, ការណេនមំ សញ្ញាបេហី’’តិ។ ‘‘ហោតុ, មហារាជ, ការណេន តំ សញ្ញាបេស្សាមិ។ អត្ថិ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ នាមា’’តិ? ‘‘អាម, កន្តេ, អត្ថេសោ មហាសមុទ្ទោ’’តិ។ ‘‘សចេ តំ, មហារាជ, កោចិ ឯវំ បុច្ឆេយ្យ ‘កិត្តកំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ, កតិ បន តេ សត្តា, យេ មហាសមុទ្ទេ បដិវសន្តី’តិ, ឯវំ បុដ្ឋោ ត្វំ, មហារាជ, កិន្តិ តស្ស ព្យាករេយ្យាសី’’តិ? ‘‘សចេមំ, កន្តេ, កោចិ ឯវំ បុច្ឆេយ្យ ‘កិត្តកំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ, កតិ បន តេ សត្តា, យេ មហាសមុទ្ទេ បដិវសន្តី’តិ, តមហំ, កន្តេ, ឯវំ វទេយ្យំ ‘អបុច្ឆិតព្ពំ មំ ត្វំ អម្ភោ បុរិស បុច្ឆសិ, នេសា បុច្ឆា កេនចិ បុច្ឆិតព្ពា, ឋបនីយោ ឯសោ បញ្ហោ។ អវិកត្ថោ លោកក្ខាយិកេហិ មហាសមុទ្ទោ, ន សក្កា មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ បរិមិនិតុំ សត្តា វា យេ តត្ថ វាសមុបគតាតិ ឯវាហំ កន្តេ តស្ស បដិវចនំ ទទេយ្យ’’’ន្តិ។

‘‘កិស្ស បន, ត្វំ មហារាជ, អត្តិធម្មេ មហាសមុទ្ទេ ឯវំ បដិវចនំ ទទេយ្យាសិ, នន្វិគណេត្វា [មិនិត្វា (ក.)] តស្ស អាចិក្ខិតព្ពំ ‘ឯត្តកំ មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ, ឯត្តកា ច សត្តា មហាសមុទ្ទេ បដិវសន្តី’’តិ? ‘‘ន សក្កា, កន្តេ, អវិសយោ ឯសោ បញ្ហោ’’តិ។

‘‘យថា , មហារាជ, អត្តិធម្មេ យេវ មហាសមុទ្ទេ ន សក្កា ឧទកំ បរិគណេតុំ [បរិមិនិតុំ (ក.)] សត្តា វា យេ តត្ថ វាសមុបគតា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អត្តិធម្មស្សេវ និព្ពានស្ស ន សក្កា រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា

ឧបទស្សយិតុំ, វិគណេយ្យ, មហារាជ, ឥទ្ធិមា ចេតោវសិប្បត្តោ មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ តត្រាសយេ ច សត្តេ, ន ត្វេវ សោ ឥទ្ធិមា ចេតោវសិប្បត្តោ សក្កុណេយ្យ និព្ពានស្ស រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុំ។

''អបរម្បិ, មហារាជ, ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ, អត្ថិធម្មស្សេវ និព្ពានស្ស ន សក្កា រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុន្តិ។ អត្ថិ, មហារាជ, ទេវេសុ អរូបកាយិកា នាម ទេវា''តិ។ ''អាម, ភន្តេ, សុយ្យតិ 'អត្ថិ ទេវេសុ អរូបកាយិកា នាម ទេវា'''តិ។ ''សក្កា បន, មហារាជ, តេសំ អរូបកាយិកានំ ទេវានំ រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុ''ន្តិ? ''ន ហិ, ភន្តេ''តិ។ ''តេន ហិ, មហារាជ, នត្ថិ អរូបកាយិកា ទេវា''តិ? ''អត្ថិ, ភន្តេ, អរូបកាយិកា ទេវា, ន ច សក្កា តេសំ រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុ''ន្តិ។ ''យថា, មហារាជ, អត្ថិសត្តានំ យេវ អរូបកាយិកានំ ទេវានំ ន សក្កា រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អត្ថិធម្មស្សេវ និព្ពានស្ស ន សក្កា រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុ''ន្តិ។

''ភន្តេ នាគសេន, ហោតុ ឯកន្តសុខំ និព្ពានំ, ន ច សក្កា តស្ស រូបំ វា សណ្ឋានំ វា វយំ វា បមាណំ វា ឱបម្មេន វា ការណេន វា ហេតុនា វា នយេន វា ឧបទស្សយិតុំ។ អត្ថិ បន, ភន្តេ, និព្ពានស្ស គុណំ អញ្ញេហិ អនុបវិដ្ឋំ កិញ្ចិ ឱបម្មនិទស្សនមត្ត''ន្តិ? ''សរូបតោ, មហារាជ, នត្ថិ, គុណតោ បន សក្កា កិញ្ចិ ឱបម្មនិទស្សនមត្តំ ឧបទស្សយិតុ''ន្តិ។ ''សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, យថាហំ លភាមិ និព្ពានស្ស គុណតោបិ ឯកទេសបរិទីបនមត្តំ, តថា សីឃំ ព្រូហិ, និព្ពានេហិ មេ ហទយបរិឡាហំ វិនេយ្យ សីតលមធុរវចនមាលុតេនា''តិ។

''បទុមស្ស, មហារាជ, ឯកោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ, ឧទកស្ស ទ្វេ គុណា, អគទស្ស តយោ គុណា, មហាសមុទ្ទស្ស ចត្តារោ គុណា, ភោជនស្ស បញ្ច គុណា, អាកាសស្ស ទស គុណា, មណិរតនស្ស តយោ គុណា , លោហិតចន្ទនស្ស តយោ គុណា, សប្បិមណ្ឌស្ស តយោ គុណា, គិរិសិខរស្ស បញ្ច គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, 'បទុមស្ស ឯកោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ'តិ យំ វទេសិ, កតមោ បទុមស្ស ឯកោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ''តិ? ''យថា, មហារាជ, បទុមំ អនុបលិត្តំ ឧទកេន, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សព្ពកិលេសេហិ អនុបលិត្តំ។ អយំ, មហារាជ, បទុមស្ស ឯកោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, 'ឧទកស្ស ទ្វេ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា'តិ យំ វទេសិ, កតមេ ឧទកស្ស ទ្វេ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ? ''យថា, មហារាជ, ឧទកំ សីតលំ បរិឡាហនិព្ពាបនំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សីតលំ សព្ពកិលេសបរិឡាហនិព្ពាបនំ។ អយំ, មហារាជ, ឧទកស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, ឧទកំ កិលន្តសិតបិបាសិតឃម្មាភិតត្តានំ ជនបសុបជានំ បិបាសាវិនយនំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ កាមតណ្ហាភវតណ្ហាវិភវតណ្ហាបិបាសាវិនយនំ។ អយំ, មហារាជ, ឧទកស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, ឧទកស្ស ទ្វេ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, 'អគទស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា'តិ យំ វទេសិ, កតមេ អគទស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ? ''យថា, មហារាជ, អគទោ វិសបីឡិតានំ សត្តានំ បដិសរណំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ កិលេសវិសបីឡិតានំ សត្តានំ បដិសរណំ។ អយំ, មហារាជ, អគទស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, អគទោ រោគានំ អន្តករោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សព្ពទុក្ខានំ អន្តករំ។ អយំ, មហារាជ, អគទស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ,

អគទោ អមតំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ អមតំ។ អយំ, មហារាជ, អគទស្ស តតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, អគទស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, 'មហាសមុទ្ទស្ស ចត្តារោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា'តិ យំ វទេសិ, កតមេ មហាសមុទ្ទស្ស ចត្តារោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ? ''យថា, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ សុញ្ញោ សព្ពកុណបេហិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សុញ្ញំ សព្ពកិលេសកុណបេហិ។ អយំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ មហន្តោ អនោរបារោ, ន បរិបូរតិ សព្ពសវន្តីហិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ មហន្តំ អនោរបារំ, ន បូរតិ សព្ពសត្តេហិ។ អយំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ មហន្តានំ ភូតានំ អាវាសោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ មហន្តានំ អរហន្តានំ វិមលខីណាសវពលប្បត្តវសីភូតមហាភូតានំ អាវាសោ។ អយំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស តតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ អបរិមិតវិវិធវិបុលរីចិបុប្ផសំកុសុមិតោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ អបរិមិតវិវិធវិបុលបរិសុទ្ធវិជ្ជាវិមុត្តិបុប្ផសំកុសុមិតំ។ អយំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស ចតុត្ថោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស ចត្តារោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, 'កោជនស្ស បញ្ច គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា'តិ យំ វទេសិ, កតមេ កោជនស្ស បញ្ច គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ? ''យថា, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ អាយុធារណំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សច្ឆិកតំ ជរាមរណនាសនតោ អាយុធារណំ។ អយំ, មហារាជ, កោជនស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ ពលវឌ្ឍនំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សច្ឆិកតំ សព្ពសត្តានំ ឥទ្ធិពលវឌ្ឍនំ។ អយំ, មហារាជ, កោជនស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន

ចបរំ, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ វណ្ណជននំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សច្ឆិកតំ សព្ពសត្តានំ គុណវណ្ណជននំ។ អយំ, មហារាជ, កោជនស្ស តតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ ទរថវូបសមនំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សច្ឆិកតំ សព្ពសត្តានំ សព្ពកិលេសទរថវូបសមនំ។ អយំ, មហារាជ, កោជនស្ស ចតុត្ថោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ ជិយ្ហាទុព្ពល្យបដិវិនោទនំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សច្ឆិកតំ សព្ពសត្តានំ សព្ពទុក្ខជិយ្ហាទុព្ពល្យបដិវិនោទនំ។ អយំ, មហារាជ, កោជនស្ស បញ្ចមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, កោជនស្ស បញ្ច គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, 'អាកាសស្ស ទស គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា'តិ យំ វទេសិ, កតមេ អាកាសស្ស ទស គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ? ''យថា, មហារាជ, អាកាសោ ន ជាយតិ, ន ជីយតិ, ន មីយតិ, ន ចវតិ, ន ឧប្បជ្ជតិ, ទុប្បសហោ, អចោរាហរណោ, អនិស្សិតោ, វិហគគមនោ, និវារណោ, អនន្តោ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ ន ជាយតិ, ន ជីយតិ, ន មីយតិ, ន ចវតិ, ន ឧប្បជ្ជតិ, ទុប្បសហំ, អចោរាហរណំ, អនិស្សិតំ, អរិយគមនំ, និវារណំ, អនន្តំ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, អាកាសស្ស ទស គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, 'មណិរតនស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា'តិ យំ វទេសិ, កតមេ មណិរតនស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ? ''យថា, មហារាជ, មណិរតនំ កាមទទំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ កាមទទំ។ អយំ, មហារាជ, មណិរតនស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, មណិរតនំ ហាសករំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ ហាសករំ។ អយំ, មហារាជ, មណិរតនស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, មណិរតនំ ឧជ្ជោតត្តករំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ ឧជ្ជោតត្តករំ [ឧជ្ជោតត្តករំ (សី. បី.), ឧជ្ជោតិតត្តករំ (ស្យា.)]។ អយំ, មហារាជ, មណិរតនស្ស តតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, មណិរតនស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘លោហិតចន្ទនស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’តិ យំ វទេសិ, កតមេ លោហិតចន្ទនស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, លោហិតចន្ទនំ ទុល្លភំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ ទុល្លភំ។ អយំ, មហារាជ, លោហិតចន្ទនស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, លោហិតចន្ទនំ អសមសុគន្ធំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ អសមសុគន្ធំ។ អយំ, មហារាជ, លោហិតចន្ទនស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, លោហិតចន្ទនំ សជ្ជនបសត្ថំ [សព្ពជនបសត្ថំ (ស្យា.)], ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ អរិយសជ្ជនបសត្ថំ។ អយំ, មហារាជ, លោហិតចន្ទនស្ស តតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, លោហិតចន្ទនស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សប្បិមណ្ឌស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’តិ យំ វទេសិ, កតមេ សប្បិមណ្ឌស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, សប្បិមណ្ឌោ វណ្ណសម្បន្នោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ គុណវណ្ណសម្បន្នំ។ អយំ, មហារាជ, សប្បិមណ្ឌស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, សប្បិមណ្ឌោ គន្ធសម្បន្នោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សីលគន្ធសម្បន្នំ។ អយំ, មហារាជ, សប្បិមណ្ឌស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, សប្បិមណ្ឌោ រសសម្បន្នោ, ឯវមេវ ខោ , មហារាជ, និព្ពានំ រសសម្បន្នំ។ អយំ, មហារាជ, សប្បិមណ្ឌស្ស តតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, សប្បិមណ្ឌស្ស តយោ គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘គិរិសិខរស្ស បញ្ច គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’តិ យំ វទេសិ, កតមេ គិរិសិខរស្ស បញ្ច គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, គិរិសិខរំ អច្ចុគ្គតំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ អច្ចុគតំ។ អយំ, មហារាជ, គិរិសិខរស្ស បឋមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, គិរិសិខរំ អចលំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ អចលំ។ អយំ, មហារាជ, គិរិសិខរស្ស ទុតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ,

មហារាជ, គិរិសិខរំ ទុរធិរោហំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ ទុរធិរោហំ សព្ពកិលេសានំ។ អយំ, មហារាជ, គិរិសិខរស្ស តតិយោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, គិរិសិខរំ សព្ពពីជានំ អវិរូហនំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ សព្ពកិលេសានំ អវិរូហនំ។ អយំ, មហារាជ, គិរិសិខរស្ស ចតុត្ថោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ បុន ចបរំ, មហារាជ, គិរិសិខរំ អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, និព្ពានំ អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តំ។ អយំ, មហារាជ, គិរិសិខរស្ស បញ្ចមោ គុណោ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋោ។ ឥមេ ខោ, មហារាជ, គិរិសិខរស្ស បញ្ច គុណា និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋា''តិ។ ''សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី''តិ។

និព្ពានរូបសណ្ឋានបញ្ហោ ទសមោ។

១១. និព្ពានសច្ឆិករណបញ្ហោ

១១. ''កន្តេ នាគសេន, តុម្ហេ កណាថ 'និព្ពានំ ន អតីតំ, ន អនាគតំ, ន បច្ចុប្បន្នំ, ន ឧប្បន្នំ ន អនុប្បន្នំ ន ឧប្បាទនីយ'ន្តិ។ ឥធ, កន្តេ នាគសេន, យោ កោចិ សម្មាបដិបន្នោ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ, សោ ឧប្បន្នំ សច្ឆិករោតិ, ឧទាហុ ឧប្បាទេត្វា សច្ឆិករោតី''តិ? ''យោ កោចិ, មហារាជ, សម្មាបដិបន្នោ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ, សោ ន ឧប្បន្នំ សច្ឆិករោតិ, ន ឧប្បាទេត្វា សច្ឆិករោតិ, អបិ ច, មហារាជ, អត្ថេសា និព្ពានធាតុ, យំ សោ សម្មាបដិបន្នោ សច្ឆិករោតី''តិ។

''មា, កន្តេ នាគសេន, ឥមំ បញ្ហំ បដិច្ឆន្នំ កត្វា ទីបេហិ, វិវដំ បាកដំ កត្វា ទីបេហិ ឆន្នជាតោ ឧស្សាហជាតោ, យំ តេ សិក្ខិតំ, តំ សព្ពំ ឯត្ថវាកិរាហិ, ឯត្តាយំ ជនោ សម្មូឡ្ហោ វិមតិជាតោ សំសយបក្ខន្ទោ, កិន្តេតំ អន្តោទោសសល្ល''ន្តិ។ ''អត្ថេសា, មហារាជ, និព្ពានធាតុ សន្តា សុខា បណីតា, តំ សម្មាបដិបន្នោ ជិនានុសិដ្ឋិយា សង្ខារេ សម្មសន្តោ បញ្ញាយ សច្ឆិករោតិ។ យថា, មហារាជ, អន្តេវាសិកោ អាចរិយានុសិដ្ឋិយា វិជ្ជំ បញ្ញាយ

សច្ឆិកពោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្មាបដិបន្នោ ជិនានុសិដ្ឋិយា បញ្ញាយ និព្ពានំ សច្ឆិកពោតិ។

‘‘កថំ បន តំ និព្ពានំ ទដ្ឋព្ពន្តិ? អនីតិតោ និរុបទ្ទវតោ អភយតោ ខេមតោ សន្តតោ សុខតោ សាតតោ បណីតតោ សុចិតោ សីតលតោ ទដ្ឋព្ពំ។

‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ ពហុកដ្ឋបុញ្ជេន ជលិតកដ្ឋិតេន អគ្គិនា ទយ្ហមានោ វាយាមេន តតោ មុញ្ចិត្វា និរគ្គិកោកាសំ បវិសិត្វា តត្ថ បរមសុខំ លភេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ សម្មាបដិបន្នោ, សោ យោនិសោ មនសិការេន ព្យបគតតិវិធគ្គិសន្តាបំ បរមសុខំ និព្ពានំ សច្ឆិកពោតិ។ យថា, មហារាជ, អគ្គិ, ឯវំ តិវិធគ្គិ ទដ្ឋព្ពោ; យថា អគ្គិគតោ បុរិសោ, ឯវំ សម្មាបដិបន្នោ ទដ្ឋព្ពោ; យថា និរគ្គិកោកាសោ, ឯវំ និព្ពានំ ទដ្ឋព្ពំ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ អហិកុក្កុរមនុស្សកុណបសរីរវឡញ្ជកោដ្ឋាសរាសិគតោ កុណបជដាជដិតន្តរមនុបវិដ្ឋោ វាយាមេន តតោ មុញ្ចិត្វា និក្កុណោកាសំ បវិសិត្វា តត្ថ បរមសុខំ លភេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ សម្មាបដិបន្នោ, សោ យោនិសោ មនសិការេន ព្យបគតកិលេសកុណបំ បរមសុខំ និព្ពានំ សច្ឆិកពោតិ។ យថា, មហារាជ, កុណបំ, ឯវំ បញ្ច កាមគុណា ទដ្ឋព្ពា; យថា កុណបគតោ បុរិសោ, ឯវំ សម្មាបដិបន្នោ ទដ្ឋព្ពោ; យថា និក្កុណោកាសោ, ឯវំ និព្ពានំ ទដ្ឋព្ពំ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ កីតោ តសិតោ កម្បិតោ វិបរីតវិព្ភន្តចិត្តោ វាយាមេន តតោ មុញ្ចិត្វា ទឡ្ហំ ថិរំ អចលំ អភយដ្ឋានំ បវិសិត្វា តត្ថ បរមសុខំ លភេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ សម្មាបដិបន្នោ, សោ យោនិសោ មនសិការេន ព្យបគតភយសន្តាសំ បរមសុខំ និព្ពានំ សច្ឆិកពោតិ។ យថា, មហារាជ, ភយំ, ឯវំ ជាតិជរាព្យាធិមរណំ បដិច្ច អបរាបរំ បវត្តភយំ ទដ្ឋព្ពំ; យថា កីតោ បុរិសោ, ឯវំ សម្មាបដិបន្នោ ទដ្ឋព្ពោ; យថា

អភយដ្ឋានំ, ឯវំ និព្ពានំ ទដ្ឋព្ពំ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ កិលិដ្ឋមលិនកលលកទ្ទមទេសេ បតិតោ វាយាមេន តំ កលលកទ្ទមំ អបវាហេត្វា បរិសុទ្ធវិមលទេសមុបគន្ត្វា តត្ត បរមសុខំ លភេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ សម្មាបដិបន្នោ, សោ យោនិសោ មនសិការេន ព្យបគតកិលេសមលកទ្ទមំ បរមសុខំ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ។ យថា, មហារាជ, កលលំ, ឯវំ លាភសក្kារសិលោកោ ទដ្ឋព្ពោ; យថា កលលគតោ បុរិសោ, ឯវំ សម្មាបដិបន្នោ ទដ្ឋព្ពោ; យថា បរិសុទ្ធវិមលទេសោ, ឯវំ និព្ពានំ ទដ្ឋព្ពំ។

‘‘តញ្ច បន និព្ពានំ សម្មាបដិបន្នោ កិន្តិ សច្ឆិករោតិ? យោ សោ, មហារាជ, សម្មាបដិបន្នោ, សោ សង្ខារានំ បវត្តំ សម្មសតិ។ បវត្តំ សម្មសមានោ តត្ត ជាតិំ បស្សតិ ជរំ បស្សតិ ព្យាធិំ បស្សតិ មរណំ បស្សតិ, ន តត្ត កិញ្ចិ សុខំ សាតំ បស្សតិ អាទិតោបិ មជ្ឈតោបិ បរិយោសានតោបិ។ សោ តត្ត កិញ្ចិ ន គយ្ហូបគំ បស្សតិ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ ទិវសសន្តត្តេ អយោគុឡេ ជលិតេ តត្តេ កបិតេ អាទិតោបិ មជ្ឈតោបិ បរិយោសានតោបិ ន កិញ្ចិ គយ្ហូបគំ បទេសំ បស្សតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ សង្ខារានំ បវត្តំ សម្មសតិ, សោ បវត្តំ សម្មសមានោ តត្ត ជាតិំ បស្សតិ ជរំ បស្សតិ ព្យាធិំ បស្សតិ មរណំ បស្សតិ, ន តត្ត កិញ្ចិ សុខំ សាតំ បស្សតិ អាទិតោបិ មជ្ឈតោបិ បរិយោសានតោបិ។ សោ តត្ត [ឥទំ បទទ្វយំ សី. បី. ក្បោត្ថកេសុ នត្ថិ] ន កិញ្ចិ គយ្ហូបគំ បស្សតិ, តស្ស គយ្ហូបគំ អបស្សន្តស្ស ចិត្តេ អរតិ សណ្ឋាតិ, កាយស្មឹ ឌាហោ ឱក្កមតិ, សោ អតាណោ អសរណោ អសរណីភូតោ កវេសុ និព្ពិន្ទតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ ជលិតជាលំ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ បរិសេយ្យ, សោ តត្ត អតាណោ អសរណោ អសរណីភូតោ អគ្គិម្ហិ និព្ពិន្ទេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តស្ស គយ្ហូបគំ អបស្សន្តស្ស ចិត្តេ អរតិ សណ្ឋាតិ, កាយស្មឹ ឌាហោ ឱក្កមតិ, សោ អតាណោ អសរណោ អសរណីភូតោ កវេសុ និព្ពិន្ទតិ។

‘‘តស្ស បវត្តេ កយទស្សាវិស្ស ឯវំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ‘សន្តត្តំ ខោ បនេតំ បវត្តំ សម្បជ្ជលិតំ ពហុទុក្ខំ ពហូបាយាសំ, យទិ កោចិ លភេថ អប្បវត្តំ ឯតំ សន្តំ ឯតំ បណីតំ, យទិទំ សព្ពសង្ខារសមថោ សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គោ តណ្ហក្ខយោ វិរាគោ និរោធោ និព្ពាន’ន្តិ។ ឥតិ ហេតំ [ហិតំ (សី.), ហិ ឥទំ (បី.)] តស្ស អប្បវត្តេ ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ បសីទតិ បហំសយតិ តុសយតិ [បហំសីយតិ កុហីយតិ (សី. បី.)] ‘បដិលទ្ធំ ខោ មេ និស្សរណ’ន្តិ។

‘‘យថា, មហារាជ, បុរិសោ វិប្បនដ្ឋោ វិទេសបក្ខន្ទោ និព្ពាហនមគ្គំ ទិស្វា តត្ថ បក្ខន្ទតិ បសីទតិ បហំសយតិ តុសយតិ [បហំសីយតិ កុហីយតិ (សី. បី.)] ‘បដិលទ្ធោ មេ និព្ពាហនមគ្គោ’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, បវត្តេ កយទស្សាវិស្ស អប្បវត្តេ ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ បសីទតិ បហំសយតិ តុសយតិ [បហំសីយតិ កុហីយតិ (សី. បី.)] ‘បដិលទ្ធំ ខោ មេ និស្សរណ’ន្តិ។

‘‘សោ អប្បវត្តត្ថាយ មគ្គំ អាយូហតិ គវេសតិ ភាវេតិ ពហុលីករោតិ, តស្ស តទត្តំ សតិ សន្ទិដ្ឋតិ, តទត្តំ វីរិយំ សន្ទិដ្ឋតិ, តទត្តំ បីតិ សន្ទិដ្ឋតិ, តស្ស តំ ចិត្តំ អបរាបរំ មនសិករោតោ បវត្តំ សមតិក្កមិត្វា អប្បវត្តំ ឱក្កមតិ, អប្បវត្តមនុប្បត្តោ, មហារាជ, សម្មាបដិបន្នោ ‘និព្ពានំ សច្ឆិករោតី’តិ វុច្ចតី’’តិ។ ‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, ឯវមេតំ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

និព្ពានសច្ឆិករណបញ្ហោ ឯកាទសមោ។

១២. និព្ពានសន្និហិតបញ្ហោ

១២. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, អត្ថិ សោ បទេសោ បុរត្ថិមាយ វា ទិសាយ ទក្ខិណាយ វា ទិសាយ បច្ឆិមាយ វា ទិសាយ ឧត្តរាយ វា ទិសាយ ឧទ្ធំ វា អធោ វា តិរិយំ វា, យត្ថ និព្ពានំ សន្និហិត’’ន្តិ? ‘‘នត្ថិ, មហារាជ, សោ បទេសោ បុរត្ថិមាយ វា ទិសាយ ទក្ខិណាយ វា ទិសាយ បច្ឆិមាយ វា ទិសាយ ឧត្តរាយ វា ទិសាយ ឧទ្ធំ វា អធោ វា តិរិយំ វា, យត្ថ និព្ពានំ

សន្និហិត''ន្តិ។

''យទិ, ភន្តេ នាគសេន, នត្ថិ និព្ពានស្ស សន្និហិតោកាសោ, តេន ហិ នត្ថិ និព្ពានំ? យេសញ្ច តំ និព្ពានំ សច្ឆិកតំ, តេសម្បិ សច្ឆិកិរិយា មិច្ឆា, ការណំ តត្ថ វក្ខាមិ, យថា, ភន្តេ នាគសេន, មហិយា ឆញ្ញុដ្ឋានំ ខេត្តំ អត្ថិ, គន្ធុដ្ឋានំ បុប្ផំ អត្ថិ, បុប្ផុដ្ឋានំ គុម្ពោ អត្ថិ, ផលុដ្ឋានំ រុក្ខោ អត្ថិ, រតនុដ្ឋានំ អាករោ អត្ថិ, តត្ត យោ កោចិ យំ យំ ឥច្ឆតិ, សោ តត្ត គន្ត្វា តំ តំ ហរតិ, ឯវមេវ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, យទិ និព្ពានំ អត្ថិ, តស្ស និព្ពានស្ស ឧដ្ឋានោកាសោបិ ឥច្ឆិតព្ពោ, យស្មា ច ខោ, ភន្តេ នាគសេន, និព្ពានស្ស ឧដ្ឋានោកាសោ នត្ថិ, តស្មា នត្ថិ និព្ពានន្តិ ព្រូមិ, យេសញ្ច និព្ពានំ សច្ឆិកតំ, តេសម្បិ សច្ឆិកិរិយា មិច្ឆា''តិ។

''នត្ថិ, មហារាជ, និព្ពានស្ស សន្និហិតោកាសោ, អត្ថិ ចេតំ និព្ពានំ, សម្មាបដិបន្នោ យោនិសោ មនសិការេន និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ។ យថា បន, មហារាជ, អត្ថិ អគ្គិ នាម, នត្ថិ តស្ស សន្និហិតោកាសោ, ទ្វេ កដ្ឋានិ សង្ឃដ្ដេន្តោ អគ្គឺ អធិគច្ឆតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ និព្ពានំ, នត្ថិ តស្ស សន្និហិតោកាសោ, សម្មាបដិបន្នោ យោនិសោ មនសិការេន និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ។

''យថា វា បន, មហារាជ, អត្ថិ សត្ត រតនានិ នាម។ សេយ្យថិទំ, ចក្ករតនំ ហត្ថិរតនំ អស្សរតនំ មណិរតនំ ឥត្ថិរតនំ គហបតិរតនំ បរិណាយករតនំ។ ន ច តេសំ រតនានំ សន្និហិតោកាសោ អត្ថិ, ខត្តិយស្ស បន សម្មាបដិបន្នស្ស បដិបត្តិពលេន តានិ រតនានិ ឧបគច្ឆន្តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អត្ថិ និព្ពានំ, នត្ថិ តស្ស សន្និហិតោកាសោ, សម្មាបដិបន្នោ យោនិសោ មនសិការេន និព្ពានំ សច្ឆិករោតី''តិ។

''ភន្តេ នាគសេន, និព្ពានស្ស សន្និហិតោកាសោ មា ហោតុ, អត្ថិ បន តំ ឋានំ, យត្ថ បិតោ សម្មាបដិបន្នោ និព្ពានំ សច្ឆិករោតី''តិ? ''អាម, មហារាជ, អត្ថិ តំ ឋានំ, យត្ថ បិតោ សម្មាបដិបន្នោ និព្ពានំ សច្ឆិករោតី''តិ។

‘‘កតមំ បន, កន្តេ, តំ ឋានំ, យត្ថ ឋិតោ សម្មាបដិបន្នោ និព្ពានំ សច្ឆិករោតី’’តិ? ‘‘សីលំ, មហារាជ, ឋានំ, សីលេ បតិដ្ឋិតោ យោនិសោ មនសិករោន្តោ សត្តយវនេបិ ចីនវិលាតេបិ អលសន្ទេបិ និគុម្ពេបិ [និកុម្ពេបិ (សី. ស្យា. បី.)] កាសិកោសលេបិ កស្មីរេបិ គន្ធារេបិ នគមុទ្ធនិបិ ព្រហ្មលោកេបិ យត្ត កត្តចិបិ ឋិតោ សម្មាបដិបន្នោ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ។ យថា, មហារាជ, យោ កោចិ ចក្ខុមា បុរិសោ សកយវនេបិ ចីនវិលាតេបិ អលសន្ទេបិ និគុម្ពេបិ កាសិកោសលេបិ កស្មីរេបិ គន្ធារេបិ នគមុទ្ធនិបិ ព្រហ្មលោកេបិ យត្ត កត្តចិបិ ឋិតោ អាកាសំ បស្សតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សីលេ បតិដ្ឋិតោ យោនិសោ មនសិករោន្តោ សកយវនេបិ...បេ.... យត្ត កត្តចិបិ ឋិតោ សម្មាបដិបន្នោ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, សកយវនេបិ...បេ.... យត្ត កត្តចិបិ ឋិតស្ស បុព្ពទិសា អត្ថិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សីលេ បតិដ្ឋិតស្ស យោនិសោ មនសិករោន្តស្ស សត្តយវនេបិ...បេ.... យត្ត កត្តចិបិ ឋិតស្ស សម្មាបដិបន្នស្ស អត្ថិ និព្ពានសច្ឆិកិរិយា’’តិ។ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ទេសិតំ តយា និព្ពានំ, ទេសិតា និព្ពានសច្ឆិកិរិយា, បរិក្ខតា សីលគុណា, ទស្សិតា សម្មាបដិបត្តិ, ឧស្សាបិតោ ធម្មទ្ធជោ, សណ្ឋាបិតា ធម្មនេត្តិ, អវញ្ឈា សុប្បយុត្តានំ សម្មាបយោគោ, ឯវមេតំ គណិវរបវរ តថា សម្បដិច្ឆាមី’’តិ។

និព្ពានសន្និហិតបញ្ហោ ទ្វាទសមោ។

វេស្សន្តរវគ្គោ តតិយោ។

តមស្មិំ វគ្គេ ទ្វាទស បញ្ហា។

៤. អនុមានវគ្គោ

១. អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា យេនាយស្មា នាគសេនោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នោ ខោ មិលិន្ទោ រាជា ញាតុកាមោ សោតុកាមោ ជានេតុកាមោ ញាណាលោកំ ទដ្ឋុកាមោ អញ្ញាណំ កិន្តិតុកាមោ ញាណាលោកំ ឧប្បាទេតុកាមោ អវិជ្ជន្ធការំ នាសេតុកាមោ អធិមត្តំ ធិតិញ្ច ឧស្សាហញ្ច សតិញ្ច សម្បជញ្ញញ្ច ឧបដ្ឋបេត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ''កន្តេ នាគសេន, កិំ បន ពុទ្ធោ តយា ទិដ្ឋោ''តិ។ ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។ ''កិំ បន តេ អាចរិយេហិ ពុទ្ធោ ទិដ្ឋោ''តិ? ''ន ហិ, មហារាជា''តិ។ ''កន្តេ នាគសេន, ន កិរ តយា ពុទ្ធោ ទិដ្ឋោ, នាបិ កិរ តេ អាចរិយេហិ ពុទ្ធោ ទិដ្ឋោ, តេន ហិ, កន្តេ នាគសេន, នត្ថិ ពុទ្ធោ, ន ហេត្ថ ពុទ្ធោ បញ្ញាយតី''តិ។

''អត្ថិ បន តេ, មហារាជ, បុព្ពកា ខត្តិយា, យេ តេ តវ ខត្តិយវំសស្ស បុព្ពង្គមា''តិ? ''អាម, កន្តេ។ កោ សំសយោ, អត្ថិ បុព្ពកា ខត្តិយា, យេ មម ខត្តិយវំសស្ស បុព្ពង្គមា''តិ។ ''ទិដ្ឋបុព្ពា តយា, មហារាជ, បុព្ពកា ខត្តិយា''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យេ បន តំ, មហារាជ, អនុសាសន្តិ បុរោហិតា សេនាបតិនោ អក្ខទស្សា មហាមត្តា, តេហិ បុព្ពកា ខត្តិយា ទិដ្ឋបុព្ពា''តិ? ''ន ហិ កន្តេ''តិ។ ''យទិ បន តេ, មហារាជ, បុព្ពកា ខត្តិយា ន ទិដ្ឋា, នាបិ កិរ តេ អនុសាសកេហិ បុព្ពកា ខត្តិយា ទិដ្ឋា, តេន ហិ នត្ថិ បុព្ពកា ខត្តិយា, ន ហេត្ថ បុព្ពកា ខត្តិយា បញ្ញាយន្តី''តិ។

''ទិស្សន្តិ, កន្តេ នាគសេន, បុព្ពកានំ ខត្តិយានំ អនុកូតានិ បរិភោគកណ្ឌានិ។ សេយ្យថិទំ, សេតច្ឆត្តំ ឧណ្ហីសំ បាទុកា វាលពីជនី ខគ្គរតនំ មហារហានិ ច សយនានិ។ យេហិ មយំ ជានេយ្យាម សទ្ទហេយ្យាម 'អត្ថិ បុព្ពកា ខត្តិយា'តិ។ ''ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, មយម្បេតំ កគវន្តំ ជានេយ្យាម សទ្ទហេយ្យាម។ អត្ថិ តំ ការណំ, យេន មយំ ការណេន ជានេយ្យាម សទ្ទហេយ្យាម 'អត្ថិ សោ កគវា'តិ។ កតមំ តំ ការណំ? អត្ថិ ខោ, មហារាជ,

តេន ភគវតា ជានតា បស្សតា អរហតា សម្មាសម្ពុទ្ធេន អនុកូតានិ បរិភោគកណ្ហានិ។ សេយ្យថិទំ, ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ សម្មប្បធានា ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា បញ្ចិន្ទ្រិយានិ បញ្ច ពលានិ សត្ត ពោជ្ឈង្គា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, យេហិ សទេវកោ លោកោ ជានាតិ សទ្ទហតិ ‘អត្ថិ សោ ភគវា’តិ។ ឥមិនា, មហារាជ, ការណេន ឥមិនា ហេតុនា ឥមិនា នយេន ឥមិនា អនុមានេន ញាតព្ពោ ‘អត្ថិ សោ ភគវា’តិ។

‘‘‘ពហូ ជនេ តារយិត្វា, និព្ពុតោ ឧបធិក្ខយេ;

អនុមានេន ញាតព្ពំ, អត្ថិ សោ ទ្វិបទុត្តមោ’’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, ឱបម្មំ ករោហី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, នគរវឌ្ឍកី នគរំ មាបេតុកាមោ បឋមំ តាវ សមំ អនុន្នតមនោនតំ អសក្ខរបាសាណំ និរុបទ្ទវមនវជ្ជំ រមណីយំ ភូមិភាគំ អនុវិលោកេត្វា យំ តត្ថ វិសមំ, តំ សមំ ការាបេត្វា ខាណុកណ្ដកំ វិសោធាបេត្វា តត្ថ នគរំ មាបេយ្យ សោភនំ វិភត្តំ ភាគសោ មិតំ ឧក្កិណ្ណបរិខាបាការំ ទឡ្ហគោបុរដ្ដាលកោដ្ដកំ បុថុចច្ចរចតុក្កសន្ធិសិង្ឃាដកំ សុចិសមតលរាជមគ្គំ សុវិភត្តអន្តរាបណំ អារាមុយ្យានតឡាកបោក្ខរណិឧទបានសម្បន្នំ ពហុវិធទេវដ្ឋានប្បដិមណ្ឌិតំ សព្ពទោសវិរហិតំ, សោ តស្មិំ នគរេ សព្ពថា វេបុល្លត្តំ បត្តេ អញ្ញំ ទេសំ ឧបគច្ឆេយ្យ, អថ តំ នគរំ អបរេន សមយេន ឥទ្ធំ ការេយ្យ ផីតំ សុភិក្ខំ ខេមំ សមិទ្ធំ សិវំ អនីតិកំ និរុបទ្ទវំ នានាជនសមាកុលំ, បុថូ ខត្តិយា ព្រាហ្មណា វេស្សា សុទ្ទា ហត្ថារោហា អស្សារោហា រថិកា បត្តិកា ធនុគ្គហា ចរុគ្គហា ចេលកា ចលកា បិណ្ឌទាយកា ឧគ្គា រាជបុត្តា បក្ខន្ទិនោ មហានាគា សូរា វម្មិនោ យោធិនោ ទាសិកបុត្តា កដិបុត្តា [ទាសបុត្តា កដ្ដិបុត្តា (សី. បី.)] មល្លកា គណកា អាឡារិកា សូទា កប្បកា នហាបកា ចុន្ទា មាលាការ សុវណ្ណការ សជ្ជុការ សីសការ តិបុការ លោហការ វដ្ដការ អយោការ មណិការ បេសការ កុម្ភការ វេណុការ លោណការ ចម្មការ រថការ ទន្តការ រជ្ជុការ កោច្ឆការ សុត្តការ វិលីវការ ធនុការ ជិយការ ឧសុការ

ចិត្តការ វង្គ័ការ រជកា តន្តវាយា តុន្នវាយា ហេរញ្ញិកា ទុស្សិកា គន្ធិកា តិណហារកា កដ្ឋហារកា កតកា បណ្ណិកា ផលិកា [ផល្ងិកា (សី. បី.)] មូលិកា ឱទនិកា បូវិកា មច្ឆិកា មំសិកា មជ្ជិកា នដកា នច្ចកា លង្ឃកា ឥន្ទជាលិកា វេតាលិកា មល្លា ឆវឌាហកា បុប្ផឆឌ្ឌកា វេនា នេសាទា គណិកា លាសិកា កុម្ភទាសិយោ សក្កយវនចីនវិលាតា ឧជ្ជេនកា ភារុកច្ឆកា កាសិកោសលា បវន្តកា មាគធកា សាកេតកា សោវេយ្យកា [សោវដ្ឋកា (សី. បី.)] បាវេយ្យកា កោដុម្ពរមាថុរកា អលសន្ទកស្មីរគន្ធារ តំ នគរំ វាសាយ ឧបគតា នានាវិសយិនោ ជនា នវំ សុវិកត្តំ អទោសមនវជ្ជំ រមណីយំ តំ នគរំ បស្សិត្វា អនុមានេន ជានន្តិ ‘ឆេកោ វត កោ សោ នគរវឌ្ឍកី, យោ ឥមស្ស នគរស្ស មាបេតា’តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សោ កគវា អសមោ អសមសមោ អប្បដិសមោ អសទិសោ អតុលោ អសង្ខ្យេយ្យោ អប្បមេយ្យោ អបរិមេយ្យោ អមិតគុណោ គុណបារមិប្បត្តោ អនន្តជិតិ អនន្តតេជោ អនន្តវីរិយោ អនន្តពលោ ពុទ្ធពលបារមឹ គតោ សសេនមារំ បរាជេត្វា ទិដ្ឋិជាលំ បទាលេត្វា អវិជ្ជំ ខេបេត្វា វិជ្ជំ ឧប្បាទេត្វា ធម្មក្កំ ធារយិត្វា សព្ពញ្ញុតំ បាបុណិត្វា វិជិតសង្គ្រាមោ ធម្មនគរំ មាបេសិ។

‘‘កគវតោ ខោ, មហារាជ, ធម្មនគរំ សីលបាការំ ហិរិបរិខំ ញាណទ្វារកោដ្ឋកំ វីរិយអដ្ដាលកំ សទ្ធាឯសិកំ សតិទោវារិកំ បញ្ញាបាសាទំ សុត្តន្តចច្ចរំ អភិធម្មសិង្ឃាដកំ វិនយវិនិច្ឆយំ សតិបដ្ឋានវីថិកំ, តស្ស ខោ បន, មហារាជ, សតិបដ្ឋានវីថិយំ ឯវរូបា អាបណា បសារិតា ហោន្តិ។ សេយ្យថីទំ, បុជ្ជាបណំ គន្ធាបណំ ផលាបណំ អគទាបណំ ឱសធាបណំ អមតាបណំ រតនាបណំ សព្ពាបណា’’ន្តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស កគវតោ បុជ្ជាបណា’’ន្តិ? ‘‘អត្ថិ ខោ បន, មហារាជ, តេន កគវតា ជានតា បស្សតា អរហតា សម្មាសម្ពុទ្ធេន អារម្មណវិភត្តិយោ អក្ខាតា។ សេយ្យថីទំ, អនិច្ចសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា អនត្តសញ្ញា អសុភសញ្ញា អាទីនវសញ្ញា បហានសញ្ញា វិរាគសញ្ញា និរោធសញ្ញា សព្ពលោកេ អនភិរតិសញ្ញា សព្ពសង្ខារេសុ អនិច្ចសញ្ញា អានាបានស្សតិ ឧទ្ធុមាតកសញ្ញា វិនីលកសញ្ញា វិបុព្ពកសញ្ញា វិច្ឆិទ្ទកសញ្ញា

វិក្ខាយិតកសញ្ញា វិក្ខិត្តកសញ្ញា ហតវិក្ខិត្តកសញ្ញា លោហិតកសញ្ញា បុឡវកសញ្ញា អដ្ឋិកសញ្ញា មេត្តាសញ្ញា ករុណាសញ្ញា មុទិតាសញ្ញា ឧបេក្ខាសញ្ញា មរណានុស្សតិ កាយគតាសតិ, ឥមេ ខោ, មហារាជ, ពុទ្ធេន ភគវតា អារម្មណាវិភត្តិយោ អក្ខាតា។ តត្ត យោ កោចិ ជាតមរណា មុច្ចិតុកាមោ, សោ តេសុ អញ្ញតរំ អារម្មណំ គណ្ហាតិ, តេន អារម្មណេន រាគា វិមុច្ចតិ, ទោសា វិមុច្ចតិ, មោហា វិមុច្ចតិ, មានតោ វិមុច្ចតិ, ទិដ្ឋិតោ វិមុច្ចតិ, សំសារំ តរតិ, តណ្ហាសោតំ និវារេតិ, តិវិធំ មលំ វិសោធេតិ, សព្ពកិលេសេ ឧបហន្ត្វា អមលំ វិរជំ សុទ្ធំ បណ្ឌរំ អជាតិំ អជរំ អមរំ សុខំ សីតិភូតំ អភយំ នគរុត្តមំ និព្ពាននគរំ បវិសិត្វា អរហត្តេ ចិត្តំ វិមោចេតិ, ឥទំ វុច្ចតិ មហារាជ ‘ភគវតោ បុជ្ជាបណា’ន្តិ។

‘‘‘កម្មមូលំ គហេត្វាន, អាបណំ ឧបគច្ឆថ;

អារម្មណំ កិណិត្វាន, តតោ មុច្ចថ មុត្តិយា’’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ គន្ធាបណា’’ន្តិ? ‘‘អត្ថិ ខោ បន, មហារាជ, តេន ភគវតា សីលវិភត្តិយោ អក្ខាតា, យេន សីលគន្ធេន អនុលិត្តា ភគវតោ បុត្តា សទេវកំ លោកំ សីលគន្ធេន ធូបេន្តិ សម្បធូបេន្តិ, ទិសម្បិ អនុទិសម្បិ អនុវាតម្បិ បដិវាតម្បិ វាយន្តិ អតិវាយន្តិ, ឋវិត្វា តិដ្ឋន្តិ។ កតមា តា សីលវិភត្តិយោ? សរណសីលំ បញ្ចង្គសីលំ អដ្ឋង្គសីលំ ទសង្គសីលំ បញ្ចុទ្ទេសបរិយាបន្នំ បាតិមោក្ខសំវរសីលំ។ ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘ភគវតោ គន្ធាបណា’ន្តិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘‘‘ន បុប្ផគន្ធោ បដិវាតមេតិ, ន ចន្ទនំ តគ្គរមល្លិកា វា;

សតញ្ច គន្ធោ បដិវាតមេតិ, សព្ពា ទិសា សប្បុរិសោ បវាយតិ [បវាតិ (សី. បី.) ឧ. ប. ៥៤ បស្សិតព្ពំ]។

‘‘‘ចន្ទនំ តគរំ វាបិ, ឧប្បលំ អថ វស្សិកី;

ឯតេសំ គន្ធជាតានំ, សីលគន្ធោ អនុត្តរោ។

‘‘‘អប្បមត្តោ អយំ គន្ធោ, យាយំ តគរចន្ទនំ;

យោ ច សីលវតំ គន្ធោ, វាតិ ទេវេសុ ឧត្តមោ’’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស កគវតោ ផលាបណា’’ន្តិ? ‘‘ផលានិ ខោ, មហារាជ, កគវតា អក្ខាតានិ។ សេយ្យថីទំ, សោតាបត្តិផលំ សកទាគាមិផលំ អនាគាមិផលំ អរហត្តផលំ សុញ្ញតផលសមាបត្តិ អនិមិត្តផលសមាបត្តិ អប្បណិហិតផលសមាបត្តិ។ តត្ថ យោ កោចិ យំ ផលំ ឥច្ឆតិ, សោ កម្មមូលំ ទត្វា បត្តិតំ ផលំ កិណាតិ។ យទិ សោតាបត្តិផលំ, យទិ សកទាគាមិផលំ, យទិ អនាគាមិផលំ, យទិ អរហត្តផលំ, យទិ សុញ្ញតផលសមាបត្តិំ, យទិ អនិមិត្តផលសមាបត្តិំ, យទិ អប្បណិហិតផលសមាបត្តិំ។ យថា, មហារាជ, កស្សចិ បុរិសស្ស ជុវផលោ អម្ពោ កវេយ្យ, សោ ន តាវ តតោ ផលានិ បាតេតិ, យាវ កយិកា ន អាគច្ឆន្តិ, អនុប្បត្តេ បន កយិកេ មូលំ គហេត្វា ឯវំ អាចិក្ខតិ ‘អម្ពោ បុរិស ឯសោ ខោ ជុវផលោ អម្ពោ, តតោ យំ ឥច្ឆសិ, ឯត្តកំ ផលំ គណ្ហាហិ សលាដុកំ វា ទោវិលំ វា កេសិកំ វា អាមំ វា បក្កំ វា’តិ, សោ តេន អត្តនា ទិន្នមូលេន យទិ សលាដុកំ ឥច្ឆតិ, សលាដុកំ គណ្ហាតិ, យទិ ទោវិលំ ឥច្ឆតិ, ទោវិលំ គណ្ហាតិ, យទិ កេសិកំ ឥច្ឆតិ, កេសិកំ គណ្ហាតិ, យទិ អាមកំ ឥច្ឆតិ, អាមកំ គណ្ហាតិ, យទិ បក្កំ ឥច្ឆតិ, បក្កំ គណ្ហាតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ យំ ផលំ ឥច្ឆតិ, សោ កម្មមូលំ ទត្វា បត្តិតំ ផលំ គណ្ហាតិ, យទិ សោតាបត្តិផលំ...បេ.... យទិ អប្បណិហិតផលសមាបត្តិំ, ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘កគវតោ ផលាបណា’ន្តិ។

‘‘‘កម្មមូលំ ជនា ទត្វា, គណ្ហន្តិ អមតម្ផលំ;

តេន តេ សុខិតា ហោន្តិ, យេ កីតា អមតប្ផលា’’’ន្តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស កគវតោ អគទាបណា’’ន្តិ? ‘‘អគទានិ ខោ, មហារាជ,

កតវតា អក្ខាតានិ, យេហិ អតទេហិ សោ កតវា សទេវកំ លោកំ កិលេសវិសតោ បរិមោចេតិ។ កតមានិ បន តានិ អតទានិ? យានិមានិ, មហារាជ, កតវតា ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ អក្ខាតានិ។ សេយ្យថីទំ, ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ ទុក្ខសមុទយំ អរិយសច្ចំ ទុក្ខនិរោធំ អរិយសច្ចំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ចំ, តត្ថ យេ កេចិ អញ្ញាបេក្ខា ចតុសច្ចំ ធម្មំ សុណន្តិ, តេ ជាតិយា បរិមុច្ចន្តិ, ជរាយ បរិមុច្ចន្តិ, មរណា បរិមុច្ចន្តិ, សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសេហិ បរិមុច្ចន្តិ, ឥទំ វុច្ចតិ មហារាជ 'កតវតោ អតទាបណា'ន្តិ។

'''យេ កេចិ អតទា លោកេ [លោកេ អតទា (បី.)], វិសានំ បដិពាហកា;

ធម្មាគទសមំ នត្តិ, ឯតំ បិវថ កិក្ខវោ'''តិ។

''កន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស កតវតោ ឱសធាបណា''ន្តិ? ''ឱសធានិ ខោ, មហារាជ, កតវតា អក្ខាតានិ, យេហិ ឱសធេហិ សោ កតវា ទេវមនុស្សេ តិកិច្ឆតិ។ សេយ្យថីទំ, ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ សម្មប្បធានា ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា បញ្ចិន្ទ្រិយានិ បញ្ច ពលានិ សត្ត ពោជ្ឈង្គា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, ឯតេហិ ឱសធេហិ កតវា មិច្ឆាទិដ្ឋិំ វិរេចេតិ, មិច្ឆាសង្កប្បំ វិរេចេតិ, មិច្ឆាវាចំ វិរេចេតិ, មិច្ឆាកម្មន្តំ វិរេចេតិ, មិច្ឆាអាជីវំ វិរេចេតិ, មិច្ឆាវាយាមំ វិរេចេតិ, មិច្ឆាសតឹ វិរេចេតិ, មិច្ឆាសមាធឹ វិរេចេតិ, លោភវមនំ ការេតិ, ទោសវមនំ ការេតិ, មោហវមនំ ការេតិ, មានវមនំ ការេតិ, ទិដ្ឋិវមនំ ការេតិ, វិចិកិច្ឆាវមនំ ការេតិ, ឧទ្ធច្ចវមនំ ការេតិ, ថិនមិទ្ធវមនំ ការេតិ, អហិរិកានោត្តប្បវមនំ ការេតិ, សព្ពកិលេសវមនំ ការេតិ, ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, 'កតវតោ ឱសធាបណា'ន្តិ។

'''យេ កេចិ ឱសធា លោកេ, វិជ្ជន្តិ វិវិធា ពហូ;

ធម្មោសធសមំ នត្តិ, ឯតំ បិវថ កិក្ខវោ។

‘‘‘ធម្មោសធំ បិវិត្វាន, អជរាមរណោ សិយុំ;

ភាវយិត្វា ច បស្សិត្វា, និព្ពុតា ឧបធិក្ខយេ’’’តិ។

‘‘ភន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អមតាបណ’’ន្តិ? ‘‘អមតំ ខោ, មហារាជ, ភគវតា អក្ខាតំ, យេន អមតេន សោ ភគវា សទេវកំ លោកំ អភិសិញ្ចិ, យេន អមតេន អភិសិត្តា ទេវមនុស្សា ជាតិជរាព្យាធិមរណសោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសេហិ បរិមុច្ចិំសុ។ កតមំ តំ អមតំ? យទិទំ កាយគតាសតិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ‘អមតំ តេ, ភិក្ខវេ, បរិភុញ្ជន្តិ, យេ កាយគតាសតិំ បរិភុញ្ជន្តី’តិ។ ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘ភគវតោ អមតាបណ’ន្តិ។

‘‘‘ព្យាធិតំ ជនតំ ទិស្វា, អមតាបណំ បសារយិ;

កម្មេន តំ កិណិត្វាន, អមតំ អាទេថ ភិក្ខវោ’’’តិ។

‘‘ភន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ រតនាបណ’’ន្តិ? ‘‘រតនានិ ខោ, មហារាជ, ភគវតា អក្ខាតានិ, យេហិ រតនេហិ វិភូសិតា ភគវតោ បុត្តា សទេវកំ លោកំ វិរោចន្តិ ឱភាសេន្តិ បភាសេន្តិ ជលន្តិ បជ្ជលន្តិ ឧទ្ធំ អធោ តិរិយំ អាលោកំ ទស្សេន្តិ។ កតមានិ តានិ រតនានិ? សីលរតនំ សមាធិរតនំ បញ្ញារតនំ វិមុត្តិរតនំ វិមុត្តិញាណទស្សនរតនំ បដិសម្ភិទារតនំ ពោជ្ឈង្គរតនំ។

‘‘កតមំ, មហារាជ, ភគវតោ សីលរតនំ? បាតិមោក្ខសំវរសីលំ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលំ អាជីវបារិសុទ្ធិសីលំ បច្ចយសន្និស្សិតសីលំ ចូឡសីលំ មជ្ឈិមសីលំ មហាសីលំ មគ្គសីលំ ផលសីលំ។ សីលរតនេន ខោ, មហារាជ, វិភូសិតស្ស បុគ្គលស្ស សទេវកោ លោកោ សមារកោ សព្រហ្មកោ សស្សមណព្រាហ្មណី បជា បិហយតិ បត្ថេតិ, សីលរតនបិឡន្ធោ ខោ, មហារាជ, ភិក្ខុ ទិសម្បិ អនុទិសម្បិ ឧទ្ធម្បិ អធោបិ តិរិយម្បិ វិរោចតិ

អតិវិរោចតិ [អតិរោចតិ (សី. បី.)], ហេដ្ឋតោ អវីចិំ ឧបរិតោ ភវគ្គំ ឧបាទាយ ឯត្តន្តរេ សព្ពរតនានិ អតិក្កមិត្វា [អតិសយិត្វា (សី. បី.)] អកិកវិត្វា អជ្ឈោត្ថរិត្វា តិដ្ឋតិ, ឯវរូបានិ ខោ, មហារាជ, សីលរតនានិ ភគវតោ រតនាបណេ បសារិតានិ, ឥទំ វុច្ចតិ មហារាជ ‘ភគវតោ សីលរតន’ន្តិ។

‘‘‘ឯវរូបានិ សីលានិ, សន្តិ ពុទ្ធស្ស អាបណេ;

កម្មេន តំ កិណិត្វាន, រតនំ ភោ បិឡន្ធថា’តិ។

‘‘កតមំ, មហារាជ, ភគវតោ សមាធិរតនំ? សវិតក្កសវិចារោ សមាធិ, អវិតក្កវិចារមត្តោ សមាធិ, អវិតក្កអវិចារោ សមាធិ, សុញ្ញតោ សមាធិ, អនិមិត្តោ សមាធិ, អប្បណិហិតោ សមាធិ។ សមាធិរតនំ ខោ, មហារាជ, បិឡន្ធស្ស ភិក្ខុនោ យេ តេ កាមវិតក្កព្យាបាទវិតក្កវិហឹសាវិតក្កមានុទ្ធច្ចទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាកិលេសវត្ថូនិ វិវិធានិ ច កុវិតក្កានិ, តេ សព្ពេ សមាធឹ អាសជ្ជ វិកិរន្តិ វិធមន្តិ វិទ្ធំសន្តិ ន សណ្ឋន្តិ [ន សណ្ឋហន្តិ (សី.)] ន ឧបលិម្បន្តិ [ន ឧបលិប្បន្តិ (សី. បី.)]។ យថា, មហារាជ, វារិ បោក្ខរបត្តេ វិកិរតិ វិធមតិ វិទ្ធំសតិ ន សណ្ឋាតិ ន ឧបលិម្បតិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? បរិសុទ្ធត្តា បទុមស្ស។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សមាធិរតនំ បិឡន្ធស្ស ភិក្ខុនោ យេ តេ កាមវិតក្កព្យាបាទវិតក្កវិហឹសាវិតក្កមានុទ្ធច្ច ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាកិលេសវត្ថូនិ វិវិធានិ ច កុវិតក្កានិ, តេ សព្ពេ សមាធឹ អាសជ្ជ វិកិរន្តិ វិធមន្តិ វិទ្ធំសន្តិ ន សណ្ឋន្តិ ន ឧបលិម្បន្តិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? បរិសុទ្ធត្តា សមាធិស្ស។ ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘ភគវតោ សមាធិរតន’ន្តិ, ឯវរូបានិ ខោ, មហារាជ, សមាធិរតនានិ ភគវតោ រតនាបណេ បសារិតានិ។

‘‘‘សមាធិរតនមាលស្ស, កុវិតក្កា ន ជាយរេ;

ន ច វិក្ខិបតេ ចិត្តំ, ឯតំ តុម្ហេ បិឡន្ធថា’តិ។

‘‘កតមំ, មហារាជ, កគវតោ បញ្ញារតនំ? យាយ, មហារាជ, បញ្ញាយ អរិយសាវកោ ‘ឥទំ កុសល’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘ឥទំ អកុសល’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘ឥទំ សាវជ្ជំ, ឥទំ អនវជ្ជំ, ឥទំ សេវិតព្ពំ, ឥទំ ន សេវិតព្ពំ, ឥទំ ហីនំ, ឥទំ បណីតំ, ឥទំ កណ្ហំ, ឥទំ សុក្កំ, ឥទំ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគ’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘ឥទំ ទុក្ខ’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘អយំ ទុក្ខសមុទយោ’តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘អយំ ទុក្ខនិរោធោ’តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា’តិ យថាភូតំ បជានាតិ។ ឥទំ វុច្ចតិ មហារាជ ‘កគវតោ បញ្ញារតន’ន្តិ។

‘‘‘បញ្ញារតនមាលស្ស, ន ចិរំ វត្តតេ កវេ;

ខិប្បំ ផស្សេតិ [ផុស្សេតិ (ស្យា.), បស្សតិ (ក.)] អមតំ, ន ច សោ រោចតេ កវេ’តិ។

‘‘កតមំ, មហារាជ, កគវតោ វិមុត្តិរតនំ’’? ‘‘វិមុត្តិរតនំ [វិមុត្តិរតនន្តិ (សី. បី.)] ខោ, មហារាជ, អរហត្តំ វុច្ចតិ, អរហត្តំ បត្តោ ខោ, មហារាជ, កិក្ខុ ‘វិមុត្តិរតនំ បិឡន្ធោ’តិ វុច្ចតិ។ យថា, មហារាជ, បុរិសោ មុត្តាកលាបមណិកលាបបវាឡកលាបាភរណប្បដិមណ្ឌិតោ [បវាឡាភរណបដិបណ្ឌិតោ (សី. បី.)] អគលុតគរតាលីសកណោហិតចន្ទនានុលិត្តគត្តោ នាគបុន្នាគសាលសលឡចម្បកយូថិកាតិមុត្តកបាដលុប្បលវស្សិកមល្លិកាវិចិត្តោ សេសជនេ អតិក្កមិត្វា វិរោចតិ អតិវិរោចតិ ឱភាសតិ បភាសតិ សម្បភាសតិ ជលតិ បជ្ជលតិ អភិភវតិ អជ្ឈោត្ថរតិ មាលាគន្ធរតនាភរណេហិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អរហត្តំ បត្តោ ខីណាសវោ វិមុត្តិរតនបិឡន្ធោ ឧបាទាយុបាទាយ វិមុត្តានំ កិក្ខូនំ អតិក្កមិត្វា សមតិក្កមិត្វា វិរោចតិ អតិវិរោចតិ ឱភាសតិ បភាសតិ សម្បភាសតិ ជលតិ បជ្ជលតិ អភិភវតិ អជ្ឈោត្ថរតិ វិមុត្តិយា។ តំ កិស្ស ហេតុ? អគ្គំ, មហារាជ, ឯតំ បិឡន្ធនំ សព្ពបិឡន្ធនានំ, យទិទំ វិមុត្តិបិឡន្ធនំ។ ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘កគវតោ វិមុត្តិរតន’ន្តិ។

‘‘‘មណិមាលាធរំ គេហ, ជនោ [គេហំ, ជនោ (ក.)] សាមឹ ឧទិក្ខតិ;

វិមុត្តិរតនមាលន្តុ, ឧទិក្ខន្តិ សទេវកា’តិ។

‘‘កតមំ មហារាជ, កគវតោ វិមុត្តិញាណទស្សនរតនំ? បច្ចវេក្ខណញាណំ, មហារាជ, កគវតោ វិមុត្តិញាណទស្សនរតនន្តិ វុច្ចតិ, យេន ញាណេន អរិយសាវកោ មគ្គផលនិព្ពានានិ បហីនកិលេសាវសិដ្ឋកិលេសេ ច បច្ចវេក្ខតិ។

‘‘‘យេ ញាណេន ពុជ្ឈន្តិ, អរិយា កតកិច្ចតំ;

តំ ញាណរតនំ លទ្ធុំ, វាយមេថ ជិនោរសា’តិ។

‘‘កតមំ, មហារាជ, កគវតោ បដិសម្ភិទារតនំ? ចតស្សោ ខោ, មហារាជ, បដិសម្ភិទាយោ អត្ថបដិសម្ភិទា ធម្មបដិសម្ភិទា និរុត្តិបដិសម្ភិទា បដិភានបដិសម្ភិទាតិ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, ចតូហិ បដិសម្ភិទារតនេហិ សមលង្កតោ កិក្ខុ យំ យំ បរិសំ ឧបសង្កមតិ, យទិ ខត្តិយបរិសំ, យទិ ព្រាហ្មណបរិសំ, យទិ គហបតិបរិសំ, យទិ សមណបរិសំ, វិសារទោ ឧបសង្កមតិ អមង្កុភូតោ អភីរុ អច្ឆម្ភី អនុត្រាសី វិគតលោមហំសោ បរិសំ ឧបសង្កមតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, យោធោ សង្គាមសូរោ សន្នទ្ធបញ្ចាវុធោ អច្ឆម្ភិតោ [អសម្ភីតោ (សី. ប៊ី.)] សង្គាមំ ឱតរតិ, ‘សចេ អមិត្តា ទូរេ ភវិស្សន្តិ ឧសុនា បាតយិស្សាមិ, តតោ ឱរតោ ភវិស្សន្តិ សត្តិយា បហរិស្សាមិ, តតោ ឱរតោ ភវិស្សន្តិ កណាយេន បហរិស្សាមិ, ឧបគតំ សន្តំ មណ្ឌលគ្គេន ទ្វិធា ឆិន្ទិស្សាមិ, កាយូបគតំ ធុរិកាយ វិនិវិជ្ឈិស្សាមី’តិ [វិជ្ឈិស្សាមីតិ (សី.)], ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ចតុបដិសម្ភិទារតនមណ្ឌិតោ កិក្ខុ អច្ឆម្ភិតោ បរិសំ ឧបសង្កមតិ។ យោ កោចិ មំ អត្ថបដិសម្ភិទេ បញ្ហំ បុច្ឆិស្សតិ, តស្ស អត្ថេន អត្ថំ កថយិស្សាមិ, ការណេន ការណំ កថយិស្សាមិ, ហេតុនា ហេតុំ កថយិស្សាមិ, នយេន នយំ កថយិស្សាមិ,

និស្សំសយំ ករិស្សាមិ, វិមតឹ វិវេចេស្សាមិ, តោសយិស្សាមិ បញ្ហេវ្យាករណេន។

‘‘យោ កោចិ មំ ធម្មបដិសម្ភិទេ បញ្ហំ បុច្ឆិស្សតិ, តស្ស ធម្មេន ធម្មំ កថយិស្សាមិ, អមតេន អមតំ កថយិស្សាមិ, អសង្ខតេន អសង្ខតំ កថយិស្សាមិ, និព្ពានេន និព្ពានំ កថយិស្សាមិ, សុញ្ញតេន សុញ្ញតំ កថយិស្សាមិ, អនិមិត្តេន អនិមិត្តំ កថយិស្សាមិ, អប្បណិហិតេន អប្បណិហិតំ កថយិស្សាមិ, អនេជេន អនេជំ កថយិស្សាមិ, និស្សំសយំ ករិស្សាមិ, វិមតឹ វិវេចេស្សាមិ, តោសយិស្សាមិ បញ្ហេវ្យាករណេន។

‘‘យោ កោចិ មំ និរុត្តិបដិសម្ភិទេ បញ្ហំ បុច្ឆិស្សតិ, តស្ស និរុត្តិយា និរុត្តឹ កថយិស្សាមិ, បទេន បទំ កថយិស្សាមិ, អនុបទេន អនុបទំ កថយិស្សាមិ, អក្ខរេន អក្ខរំ កថយិស្សាមិ, សន្ធិយា សន្ធឹ កថយិស្សាមិ, ព្យញ្ជនេន ព្យញ្ជនំ កថយិស្សាមិ, អនុព្យញ្ជនេន អនុព្យញ្ជនំ កថយិស្សាមិ, វណ្ណេន វណ្ណំ កថយិស្សាមិ, សរេន សរំ កថយិស្សាមិ, បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តឹ កថយិស្សាមិ, ឱហារេន ឱហារំ កថយិស្សាមិ, និស្សំសយំ ករិស្សាមិ, វិមតឹ វិវេចេស្សាមិ, តោសយិស្សាមិ បញ្ហេវ្យាករណេន។

‘‘យោ កោចិ មំ បដិភានបដិសម្ភិទេ បញ្ហំ បុច្ឆិស្សតិ, តស្ស បដិភានេន បដិភានំ កថយិស្សាមិ, ឱបម្មេន ឱបម្មំ កថយិស្សាមិ, លក្ខណេន លក្ខណំ កថយិស្សាមិ, រសេន រសំ កថយិស្សាមិ, និស្សំសយំ ករិស្សាមិ, វិមតឹ វិវេចេស្សាមិ, តោសយិស្សាមិ បញ្ហេវ្យាករណេនាតិ, ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘ភគវតោ បដិសម្ភិទារតន’ន្តិ។

‘‘‘‘បដិសម្ភិទា កិណិត្វាន, ញាណេន ផស្សយេយ្យ យោ;

អច្ឆម្ភិតោ អនុព្ពិគ្គោ, អតិរោចតិ សទេវកេ’តិ។

‘‘កតមំ, មហារាជ, ភគវតោ ពោជ្ឈង្គរតនំ? សត្តិមេ, មហារាជ, ពោជ្ឈង្គា, សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ

បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ។ ឥមេហិ ខោ, មហារាជ, សត្តហិ ពោជ្ឈង្គរតនេហិ បដិមណ្ឌិតោ កិក្ខុ សព្ពំ តមំ អតិកុយ្យ សទេវកំ លោកំ ឱភាសេតិ បភាសេតិ អាលោកំ ជនេតិ។ ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘ភគវតោ ពោជ្ឈង្គរតន’ន្តិ។

‘‘‘ពោជ្ឈង្គរតនមាលស្ស, ឧដ្ឋហន្តិ [ឧបដ្ឋហន្តិ (ក.), ឧទិក្ខន្តិ (ស្យា.)] សទេវកា;

កម្មេន តំ កិណិត្វាន, រតនំ វោ បិឡន្ធថា’’’តិ។

‘‘កន្តេ នាគសេន, កតមំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សព្ពាបណា’’ន្តិ? ‘‘សព្ពាបណំ ខោ, មហារាជ, ភគវតោ នវង្គំ ពុទ្ធវចនំ សារីរិកានិ ចារិភោគិកានិ ចេតិយានិ សង្ឃរតនញ្ច។ សព្ពាបណោ, មហារាជ, ភគវតា ជាតិសម្បត្តិ បសារិតា, ភោគសម្បត្តិ បសារិតា, អាយុសម្បត្តិ បសារិតា, អារោគ្យសម្បត្តិ បសារិតា, វណ្ណសម្បត្តិ បសារិតា, បញ្ញាសម្បត្តិ បសារិតា, មានុសិកសម្បត្តិ បសារិតា, ទិព្ពសម្បត្តិ បសារិតា, និព្ពានសម្បត្តិ បសារិតា។ តត្ថ យេ តំ តំ សម្បត្តិំ ឥច្ឆន្តិ, តេ កម្មមូលំ ទត្វា បត្ថិតបត្ថិតំ សម្បត្តិំ កិណន្តិ, កេចិ សីលសមាទានេន កិណន្តិ, កេចិ ឧបោសថកម្មេន កិណន្តិ, អប្បមត្តកេនបិ កម្មមូលេន ឧបាទាយុបាទាយ សម្បត្តិយោ បដិលភន្តិ។ យថា, មហារាជ, អាបណិកស្ស អាបណេ តិលមុគ្គមាសេ បរិត្តកេនបិ តណ្ឌុលមុគ្គមាសេន អប្បកេនបិ មូលេន ឧបាទាយុបាទាយ គណ្ហន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ភគវតោ សព្ពាបណោ អប្បមត្តកេនបិ កម្មមូលេន ឧបាទាយុបាទាយ សម្បត្តិយោ បដិលភន្តិ។ ឥទំ វុច្ចតិ, មហារាជ, ‘ភគវតោ សព្ពាបណា’ន្តិ។

‘‘‘អាយុ អារោគតា វណ្ណំ, សគ្គំ ឧច្ចាកុលីនតា;

អសង្ខ្យតញ្ច អមតំ, អត្ថិ សព្ពាបណេ ជិនេ។

‘‘‘អប្បេន ពហុកេនាបិ, កម្មមូលេន គយ្ហតិ;

កិណិត្វា សទ្ធាមូលេន, សមិទ្ធា ហោថ ភិក្ខវោ'តិ។

''កតវតោ ខោ, មហារាជ, ធម្មនគរេ ឯវរូបា ជនា បដិវសន្តិ, សុត្តន្តិកា វេនយិកា អាភិធម្មិកា ធម្មកថិកា ជាតកភាណកា ទីឃភាណកា មជ្ឈិមភាណកា សំយុត្តភាណកា អង្គុត្តរភាណកា ខុទ្ទកភាណកា សីលសម្បន្នា សមាធិសម្បន្នា បញ្ញាសម្បន្នា ពោជ្ឈង្គភាវនារតា វិបស្សកា សទត្ថមនុយុត្តា អារញ្ញិកា រុក្ខមូលិកា អព្ភោកាសិកា បលាលបុញ្ជិកា សោសានិកា នេសជ្ជិកា បដិបន្នកា ផលដ្ឋា សេក្ខា ផលសមង្គិនោ សោតាបន្នា សកទាគាមិនោ អនាគាមិនោ អរហន្តោ តេវិជ្ជា ឆឡភិញ្ញា ឥទ្ធិមន្តោ បញ្ញាយ បារមិំគតា សតិបដ្ឋានសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គវរឈានវិមោក្ខរូ បារូបសន្តសុខសមាបត្តិកុសលា, តេហិ អរហន្តេហិ អាកុលំ សមាកុលំ អាកិណ្ណំ សមាកិណ្ណំ នទ្បវនសរវនមិវ ធម្មនគរំ អហោសិ។ កវតីហ –

'''វីតរាគា វីតទោសា, វីតមោហា អនាសវា;

វីតតណ្ហា អនាទានា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

'''អារញ្ញិកា ធុតធរា, ឈាយិនោ លូខចីវរា;

វិវេកាភិរតា ធីរា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

'''នេសជ្ជិកា សន្តតិកា, អថោបិ ឋានចង្កមា;

បំសុកូលធរា សព្ពេ, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

'''តិចីវរធរា សន្តា, ចម្មខណ្ឌចតុត្ថកា;

រតា ឯកាសនេ វិញ្ញូ, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘អប្បិច្ឆា និបកា ធីរា, អប្បាហារា អលោលុបា;

លាភាលាភេន សន្តុដ្ឋា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘ឈាយី ឈានរតា ធីរា, សន្តចិត្តា សមាហិតា;

អាកិញ្ចញ្ញំ បត្តយានា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘បដិបន្នា ផលដ្ឋា ច, សេក្ខា ផលសមង្គិនោ;

អាសីសកា [អាសិំសកា (សី. បី.)] ឧត្តមត្ថំ, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘សោតាបន្នា ច វិមលា, សកទាគាមិនោ ច យេ;

អនាគាមី ច អរហន្តោ, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘សតិបដ្ឋានកុសលា , ពោជ្ឈង្គភាវនារតា;

វិបស្សកា ធម្មធរា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘ឥទ្ធិបាទេសុ កុសលា, សមាធិភាវនារតា;

សម្មប្បធានានុយុត្តា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘អភិញ្ញាបារមិប្បត្តា, បេត្តិកេ គោចរេ រតា;

អន្តលិក្ខម្ហិ ចរណា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘ឱក្ខិត្តចក្ខូ មិតភាណី, គុត្តទ្វារា សុសំវុតា;

សុទន្តា ឧត្តមេ ទម្មេ [ធម្មេ (សី. បី.)], ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ។

‘‘‘តេវិជ្ជា ឆឡភិញ្ញា ច, ឥទ្ធិយា បារមឹ គតា;

បញ្ញាយ បារមិប្បត្តា, ធម្មនគរេ វសន្តិ តេ’តិ។

‘‘យេ ខោ តេ, មហារាជ, កិក្ខូ អបរិមិតញាណវរធរា អសង្ខ្យា អតុលគុណា [អតុលិយគុណា (សី. បី. ក.)] អតុលយសា អតុលពលា អតុលតេជា ធម្មចក្កានុប្បវត្តកា បញ្ញាបារមឹ គតា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, កិក្ខូ កគវតោ ធម្មនគរេ ‘ធម្មសេនាបតិនោ’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, កិក្ខូ ឥទ្ធិមន្តោ អធិគតប្បដិសម្ភិទាបត្តវេសារជ្ជា គគនចរា ទុរាសទា ទុប្បសហា អនាលម្ពចរា សសាគរមហិធរបថវិកម្បកោ ចន្ទសូរិយបរិមជ្ជកា វិកុព្ពនាធិដ្ឋានាកិនីហារកុសលា ឥទ្ធិយា បារមឹ គតា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, កិក្ខូ កគវតោ ធម្មនគរេ ‘បុរោហិតា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, កិក្ខូ ឆុតង្គមនុគតា អប្បិច្ឆា សន្តុដ្ឋា វិញ្ញត្តិមនេសនជិគុច្ឆកា បិណ្ឌាយ សបទានចារិនោ កមភាវ គន្ថមនុឃាយិត្វា បវិសន្តិ វិវិត្តកាននំ, កាយេ ច ជីវិតេ ច និរបេក្ខា អរហត្តមនុប្បត្តា ឆុតង្គគុណេ អគ្គនិក្ខិត្តា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, កិក្ខូ កគវតោ ធម្មនគរេ ‘អក្ខទស្សា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, កិក្ខូ បរិសុទ្ធា វិមលា និក្កិលេសា ចុតូបបាតកុសលា ទិព្ពចក្ខុម្ហិ បារមឹ គតា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, កិក្ខូ កគវតោ ធម្មនគរេ ‘នគរជោតកា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, កិក្ខូ ពហុស្សុតា អាគតាគមា ធម្មធរា វិនយធរា មាតិកាធរា សិថិលធនិតទីឃរស្សគរុកលហុកក្ខរបរិច្ឆេទកុសលា នវង្គសាសនធរា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, កិក្ខូ កគវតោ ធម្មនគរេ ‘ធម្មរក្ខា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ វិនយញ្ញូ វិនយកោវិទា ឋានាដ្ឋានកុសលា [និទានបឋនកុសលា (សី. បី.), និទានវត្ថុកុសលា (ស្យា.)] អាបត្តានាបត្តិគរុកលហុកសតេកិច្ចអតេកិច្ចវុដ្ឋានទេសនានិគ្គហ-បដិកម្មឱសារណានិស្សារណបដិសារណាកុសលា វិនយេ បារមឹ គតា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘រូបវន្តា’តិ [រូបទក្ខាតិ (សី. ស្យា. បី.)] វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ វិមុត្តិវរកុសុមមាលពទ្ធា វរបវរមហគ្ឃសេដ្ឋការមនុប្បត្តា ពហុជនកន្តមកិបត្តិតា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘បុប្ផាបណិកា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ ចតុសច្ចាភិសមយប្បដិវិទ្ធា ទិដ្ឋសច្ចា វិញ្ញាតសាសនា ចតូសុ សាមញ្ញផលេសុ តិណ្ណាវិចិកិច្ឆា បដិលទ្ធផលសុខា អញ្ញេសម្បិ បដិបន្នានំ តេ ផលេ សំវិភជន្តិ, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘ផលាបណិកា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ សីលសំវរគន្ធមនុលិត្តា [សីលវរសុគន្ធមនុលិត្តា (សី. បី.)] អនេកវិធពហុគុណធរា កិលេសមលទុគ្គន្ធវិធមកា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘គន្ធាបណិកា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ ធម្មកាមា បិយសមុទាហារា អភិធម្មេ អភិវិនយេ ឧឡារបាមោជ្ជា អរញ្ញគតាបិ រុក្ខមូលគតាបិ សុញ្ញាគារគតាបិ ធម្មវរេរសំ បិវន្តិ, កាយេន វាចាយ មនសា ធម្មវរេរសមោគាឡ្ហា អធិមត្តបដិភានា ធម្មេសុ ធម្មេសនប្បដិបន្នា ឥតោ វា តតោ វា យត្ត យត្ត អប្បិច្ឆកថា សន្តុដ្ឋិកថា បវិវេកកថា អសំសគ្គកថា វីរិយារម្ភកថា សីលកថា សមាធិកថា បញ្ញាកថា វិមុត្តិកថា វិមុត្តិញាណទស្សនកថា, តត្ត តត្ត គន្ត្វា តំ តំ កថារេសំ បិវន្តិ, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘សោណ្ឌា បិបាសា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ បុព្ពរត្តាបរត្តំ ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តា និសជ្ជដ្ឋានចង្កមេហិ រត្តិន្ទិវំ វីតិនាមេន្តិ, ការវានានុយោគមនុយុត្តា កិលេសបដិពាហនាយ សទត្ថប្បសុតា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘នគរគុត្តិកា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ នវង្គំ ពុទ្ធវចនំ អត្ថតោ ច ព្យញ្ជនតោ ច នយតោ ច ការណតោ ច ហេតុតោ ច ឧទាហរណតោ ច វាចេន្តិ អនុវាចេន្តិ ភាសន្តិ អនុភាសន្តិ, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘ធម្មាបណិកា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ ធម្មរតនភោគេន អាគមបរិយត្តិសុតភោគេន ភោគិនោ ធនិនោ និទ្ធិដ្ឋសរព្យញ្ជនលក្ខណប្បដិវេធា វិញ្ញូ ផរណា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘ធម្មសេដ្ឋិនោ’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘យេ បន តេ, មហារាជ, ភិក្ខូ ឧឡារទេសនាបដិវេធា បរិចិណ្ណារម្មណវិភត្តិនិទ្ទេសា សិក្ខាគុណបារមិប្បត្តា, ឯវរូបា ខោ, មហារាជ, ភិក្ខូ ភគវតោ ធម្មនគរេ ‘វិស្សុតធម្មិកា’តិ វុច្ចន្តិ។

‘‘ឯវំ សុវិភត្តំ ខោ, មហារាជ, ភគវតោ ធម្មនគរំ ឯវំ សុមាបិតំ ឯវំ សុវិហិតំ ឯវំ សុបរិបូរិតំ ឯវំ សុវវត្ថាបិតំ ឯវំ សុរក្ខិតំ ឯវំ សុគោបិតំ ឯវំ ទុប្បសយ្ហំ បច្ចត្ថិកេហិ បច្ចាមិត្តេហិ, ឥមិនា, មហារាជ, ការណេន ឥមិនា ហេតុនា ឥមិនា នយេន ឥមិនា អនុមានេន ញាតព្ពំ អត្ថិ សោ ភគវាតិ។

‘‘‘យថាបិ នគរំ ទិស្វា, សុវិភត្តំ មនោរមំ;

អនុមានេន ជានន្តិ, វឌ្ឍកិស្ស មហត្តនំ។

‘‘‘តថេវ លោកនាថស្ស, ទិស្វា ធម្មបុរំ វរំ;

អនុមានេន ជានន្តិ, អត្តិ សោ កគវា ឥតិ។

‘‘‘អនុមានេន ជានន្តិ, ឩមឹ ទិស្វាន សាគរេ;

យថាយំ ទិស្សតេ ឩមិ, មហាន្តោ សោ កវិស្សតិ។

‘‘‘តថា ពុទ្ធំ សោកនុទំ, សព្ពត្តមបរាជិតំ;

តណ្ហក្ខយមនុប្បត្តំ, កវិសំសារមោចនំ។

‘‘‘អនុមានេន ញាតព្ពំ, ឩមឹ ទិស្វា សទេវកេ;

យថា ធម្មូមិវិជ្ជោតេ, អគ្គោ ពុទ្ធោ កវិស្សតិ។

‘‘‘អនុមានេន ជានន្តិ, ទិស្វា អច្ចុគ្គតំ គិរិ;

យថា អច្ចុគ្គតោ ឯសោ, ហិមវា សោ កវិស្សតិ។

‘‘‘តថា ទិស្វា ធម្មគិរិ, សីតីភូតំ និរូបធិំ;

អច្ចុគ្គតំ កគវតោ, អចលំ សុប្បតិដ្ឋិតំ។

‘‘‘អនុមានេន ញាតព្ពំ, ទិស្វាន ធម្មបព្ពតំ;

តថា ហិ សោ មហាវីរោ, អគ្គោ ពុទ្ធោ កវិស្សតិ។

‘‘‘យថាបិ គជរាជស្ស, បទំ ទិស្វាន មានុសា;

អនុមានេន ជានន្តិ, មហា ឯសោ គជោ ឥតិ។

‘‘‘តថេវ ពុទ្ធនាគស្ស, បទំ ទិស្វា វិភាវិនោ;

អនុមានេន ជានន្តិ, ឧឡារោ សោ ភវិស្សតិ។

‘‘‘អនុមានេន ជានន្តិ, កីតេ ទិស្វាន កុម្មិគេ;

មិគរាជស្ស សទ្ទេន, កីតាមេ កុម្មិគា ឥតិ។

‘‘‘តថេវ តិត្តិយេ ទិស្វា, វិត្តេ កីតមានសេ;

អនុមានេន ញាតព្ពំ, ធម្មរាជេន គជ្ជិតំ។

‘‘‘និព្ពុតំ បថវិំ ទិស្វា, ហរិតបត្តំ មហោទកំ;

អនុមានេន ជានន្តិ, មហាមេឃេន និព្ពុតំ។

‘‘‘តថេវិមំ ជនំ ទិស្វា, អាមោទិតបមោទិតំ;

អនុមានេន ញាតព្ពំ, ធម្មមេឃេន តប្បិតំ។

‘‘‘លគ្គំ ទិស្វា កុសំ បង្កិំ, កលលទ្ទគតំ មហិំ;

អនុមានេន ជានន្តិ, វារិក្ខន្ធោ មហា គតោ។

‘‘‘តថេវិមំ ជនំ ទិស្វា, រជបង្កសមោហិតំ;

វិហិតំ ធម្មនទិយា, វិសដ្ឋំ ធម្មសាគរេ។

‘‘‘ធម្មាមតគតំ ទិស្វា, សទេវកមិមំ មហិំ;

អនុមានេន ញាតព្ពំ, ធម្មក្ខន្ធោ មហា គតោ។

‘‘‘អនុមានេន ជានន្តិ, ឃាយិត្វា គន្ធមុត្តមំ;

យថាយំ វាយតេ គន្ធោ, ហេស្សន្តិ បុប្ផិតា ទុមា។

‘‘‘‘តថេវាយំ សីលគន្ធោ, បវាយតិ សទេវកេ;

អនុមានេន ញាតព្ពំ, អត្ថិ ពុទ្ធោ អនុត្តរោ’តិ។

‘‘ឯវរូបេន ខោ, មហារាជ, ការណេសតេន ការណេសហស្សេន ហេតុសតេន ហេតុសហស្សេន នយសតេន នយសហស្សេន ឱបម្មសតេន ឱបម្មសហស្សេន សក្កា ពុទ្ធពលំ ឧបទស្សយិតុំ។ យថា, មហារាជ, ទក្ខោ មាលាការោ នានាបុប្ផរាសិម្ហា អាចរិយានុសិដ្ឋិយា បច្ចត្តបុរិសការេន វិចិត្តំ មាលាគុណរាសិំ ករេយ្យ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សោ ភគវា វិចិត្តបុប្ផរាសិ វិយ អនន្តគុណោ អប្បមេយ្យគុណោ, អហមេតរហិ ជិនសាសនេ មាលាការោ វិយ បុប្ផគន្ធកោ បុព្ពការំ អាចរិយានំ មគ្គេនបិ មយ្ហំ ពុទ្ធិពលេនបិ អសង្ខ្យេយ្យេនបិ ការណេន អនុមានេន ពុទ្ធពលំ ទីបយិស្សាមិ, តំ បនេត្ថ ឆន្ទំ ជនេហិ សវនាយា’’តិ។

‘‘ទុក្ករំ, ភន្តេ នាគសេន, អញ្ញេសំ ឯវរូបេន ការណេន អនុមានេន ពុទ្ធពលំ ឧបទស្សយិតុំ, និព្ពុតោស្មិ, ភន្តេ នាគសេន, តុម្ហាកំ បរមវិចិត្តេន បញ្ហវេយ្យាករណេនា’’តិ។

អនុមានបញ្ហោ បឋមោ។

២. ធុតង្គបញ្ហោ

‘‘បស្សតារញ្ញកេ ភិក្ខូ, អជ្ឈោគាឡ្ហេ ធុតេ គុណេ;

បុន បស្សតិ គិហី រាជា, អនាគាមិផលេ ឋិតេ។

‘‘ឧភោបិ តេ វិលោកេត្វា, ឧប្បជ្ជិ សំសយោ មហា;

ពុជ្ឈេយ្យ ចេ គិហី ធម្មេ, ធុតង្គំ និប្ផលំ សិយា។

‘‘បវរោទិវាទមថនំ, និបុណំ បិដកត្តយេ;

ហន្ទ បុច្ឆេ កថិសេដ្ឋំ, សោ មេ កង្ខំ វិនេស្សតី’’តិ។

អថ ខោ មិលិន្ទោ រាជា យេនាយស្មា នាគសេនោ តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, ឯកមន្តំ និសិន្នោ ខោ មិលិន្ទោ រាជា អាយស្មន្តំ នាគសេនំ ឯតទវោច ‘‘កន្តេ នាគសេន, អត្ថិ កោចិ គិហី អគារិកោ កាមភោគី បុត្តទារសម្ពាធសយនំ អជ្ឈាវសន្តោ កាសិកចន្ទនំ បច្ចនុភោន្តោ មាលាគន្ធវិលេបនំ ធារយន្តោ ជាតរូបរជតំ សាទិយន្តោ មណិមុត្តាកញ្ចនវិចិត្តមោឡិពទ្ធោ យេន សន្តំ បរមត្តំ និព្ពានំ សច្ឆិកត’’ន្តិ?

‘‘*ន, មហារាជ, ឯកញ្ញេវ សតំ ន ទ្វេ សតានិ ន តីណិ ចត្តារិ បញ្ច សតានិ ន សហស្សំ ន សតសហស្សំ ន កោដិសតំ ន កោដិសហស្សំ ន កោដិសតសហស្សំ, តិដ្ឋតុ មហារាជ ទសន្នំ វីសតិយា សតស្ស សហស្សស្ស អភិសមយោ, កតមេន តេ បរិយាយេន អនុយោគំ ទម្មី*’’តិ។

‘‘*តូមេវេតំ ព្រូហី*’’តិ។ ‘‘*តេនហិ តេ, មហារាជ, កថយិស្សាមិ សតេន វា សហស្សេន វា សតសហស្សេន វា កោដិយា វា កោដិសតេន វា កោដិសហស្សេន វា កោដិសតសហស្សេន វា, យា កាចិ នវង្គេ ពុទ្ធវចនេ សល្ខេខិតាចារប្បដិបត្តិធុតវង្គគុណនិស្សិតា* [ធុតវង្គគុណនិស្សិតា (*សី. ស្យា. បី.*)] *ថា, តា សព្ពា ឥធ សមោសរិស្សន្តិ។ យថា, មហារាជ, និន្នុន្នតសមវិសមថលាថលទេសភាគេ អភិវុដ្ឋំ ឧទកំ, សព្ពំ តំ តតោ វិនិគច្ឆិត្វា មហោទធិំ សាគរំ សមោសរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សម្បាទកេ សតិ យា កាចិ នវង្គេ ពុទ្ធវចនេ សល្ខេខិតាចារប្បដិបត្តិធុតង្គគុណធរនិស្សិតា កថា, តា សព្ពា ឥធ សមោសរិស្សន្តិ។*

‘‘មយ្ហម្បេត្ត, មហារាជ, បរិព្យត្តតាយ ពុទ្ធិយា ការណេបរិទីបនំ សមោសរិស្សតិ, តេនេសោ អត្តោ សុវិកត្តោ វិចិត្តោ បរិបុណ្ណោ បរិសុទ្ធោ សមានីតោ ភវិស្សតិ។ យថា, មហារាជ, កុសលោ លេខាចរិយោ អនុសិដ្ឋោ លេខំ ឱសារេន្តោ អត្តនោ ព្យត្តតាយ ពុទ្ធិយា ការណេបរិទីបនេន លេខំ បរិបូរេតិ, ឯវំ សា លេខា សមត្តា បរិបុណ្ណា អនូនិកា ភវិស្សតិ។ ឯវមេវ មយ្ហម្បេត្ត បរិព្យត្តតាយ ពុទ្ធិយា ការណេបរិទីបនំ សមោសរិស្សតិ, តេនេសោ អត្តោ សុវិកត្តោ វិចិត្តោ បរិបុណ្ណោ បរិសុទ្ធោ សមានីតោ ភវិស្សតិ។

‘‘នគរេ, មហារាជ, សាវត្ថិយា បញ្ចកោដិមត្តា អរិយសាវកា ភគវតោ ឧបាសកឧបាសិកាយោ សត្តបណ្ណាសសហស្សានិ តីណិ ច សតសហស្សានិ អនាគាមិផលេ បតិដ្ឋិតា, តេ សព្ពេបិ គិហី យេវ, ន បព្ពជិតា។ បុន តត្តេវ កណ្ហម្ពមូលេ យមកបាដិហារិយេ វីសតិ បាណកោដិយោ អភិសមិំសុ, បុន ចូឡវាហុលោវាទេ [មហាវាហុលោវាទេ (សី. បី.)], មហាមង្គលសុត្តន្តេ, សមចិត្តបរិយាយេ, បាភវសុត្តន្តេ, បុរាភេទសុត្តន្តេ, កលហវិវាទសុត្តន្តេ, ចូឡព្យូហសុត្តន្តេ, មហាព្យូហសុត្តន្តេ, តុវដកសុត្តន្តេ, សារិបុត្តសុត្តន្តេ គណនបថមតីតានំ ទេវតានំ ធម្មាភិសមយោ អហោសិ។

‘‘នគរេ រាជគហេ បញ្ញាសសហស្សានិ តីណិ ច សតសហស្សានិ អរិយសាវកា ភគវតោ ឧបាសកឧបាសិកាយោ, បុន តត្តេវ ឆនបាលហត្ថិនាគទមនេ នវុតិ បាណកោដិយោ, បាវាយនសមាគមេ បាសាណកចេតិយេ ចុទ្ទស បាណកោដិយោ, បុន ឥន្ទសាលគុហាយំ អសីតិ ទេវតាកោដិយោ, បុន ពាវាណសិយំ ឥសិបតនេ មិគទាយេ បឋមេ ធម្មទេសនេ អដ្ឋារស ព្រហ្មកោដិយោ អបរិមាណា ច ទេវតាយោ, បុន តាវតិំសភវនេ បណ្ឌុកម្ពលសិលាយំ អភិធម្មទេសនាយ អសីតិ ទេវតាកោដិយោ, ទេវោរោហណេ សង្កស្សនគរទ្វារេ លោកវិវរណបាដិហារិយេ បសន្នានំ នរមរូនំ តិំស កោដិយោ អភិសមិំសុ។

បុន សក្កេសុ កបិលវត្ថុស្មិំ និគ្រោធារាមេ ពុទ្ធវំសទេសនាយ មហាសមយសុត្តន្តទេសនាយ ច គណនបថមតីតានំ ទេវតានំ ធម្មាភិសមយោ អហោសិ។ បុន សុមនមាលាការសមាគមេ, គរហទិន្នសមាគមេ, អានន្ទសេដ្ឋិសមាគមេ, ជម្ពុកាជីវកសមាគមេ, មណ្ឌកទេវបុត្តសមាគមេ, មដ្ឋកុណ្ឌលិទេវបុត្តសមាគមេ, សុលសានគរសោកិនិសមាគមេ, សិរិមានគរសោកិនិសមាគមេ, បេសការធីតុសមាគមេ, ចូឡសុភទ្ទាសមាគមេ, សាកេតព្រាហ្មណស្ស អាឡាហនទស្សនសមាគមេ, សូនាបរន្តកសមាគមេ, សក្កបញ្ហសមាគមេ, តិរោកុដ្ដសមាគមេ [តិរោកុឌ្ឌសមាគមេ (សី. បី.)], រតនសុត្តសមាគមេ បច្ចេកំ ចតុរាសីតិយា បាណសហស្សានំ ធម្មាភិសមយោ អហោសិ, យាវតា, មហារាជ, កគរា លោកេ អដ្ឋាសិ, តាវ តីសុ មណ្ឌលេសុ សោឡសសុ មហាជនបទេសុ យត្ត យត្ត កគរា វិហាសិ, តត្ត តត្ត យេកុយ្យេន ទ្វេ តយោ ចត្តារោ បញ្ច សតំ សហស្សំ សតសហស្សំ ទេវា ច មនុស្សា ច សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករិំសុ។ យេ តេ, មហារាជ, ទេវា គិហី យេវ, ន តេ បព្ពជិតា, ឯតានិ ចេវ, មហារាជ, អញ្ញានិ ច អនេកានិ ទេវតាកោដិសតសហស្សានិ គិហី អគារិកា កាមភោគិនោ សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករិំសូ''តិ។

''យទិ, កន្តេ នាគសេន, គិហី អគារិកា កាមភោគិនោ សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តិ, អថ ឥមានិ ធុតង្គានិ កិមត្ថំ សាធេន្តិ, តេន ការណេន ធុតង្គានិ អកិច្ចករានិ ហោន្តិ។ យទិ, កន្តេ នាគសេន, វិនា មន្តោសធេហិ ព្យាធយោ រូបសមន្តិ, កិំ វមនវិរេចនាទិនា សរីរទុព្ពលករណេន? យទិ មុដ្ឋីហិ បដិសត្តុនិគ្គហោ ករតិ, កិំ អសិសត្តិសរធនុកោទណ្ឌាលគុឡមុគ្គរេហិ? យទិ គណ្ហិកុដិលសុសិរកណ្ណាលតាសាខា អាលម្ពិត្វា រុក្ខមភិរូហនំ ករតិ, កិំ ទីឃទឡ្ហនិស្សេណិបរិយេសនេន? យទិ ថណ្ឌិលសេយ្យាយ ជាតុសមតា ករតិ, កិំ សុខសម្ផស្សមហាតិមហាសិរិសយនបរិយេសនេន? យទិ ឯកកោ សាសង្កសប្បដិភយវិសមកន្តារតរណសមត្ថោ ករតិ, កិំ

សន្ទទ្ធសជ្ជមហតិមហាសត្តបរិយេសនេន? យទិ នទិសរំ ពាហុនា តរិតុំ សមត្ថោ ភវតិ, កិំ ធុវសេតុនាវាបរិយេសនេន? យទិ សកសន្តកេន ឃាសច្ឆាទនំ កាតុំ បហោតិ, កិំ បរូបសេវនបិយសមុល្ចាបបច្ចាបុរេធាវនេន? យទិ អខាតតឡាកេ ឧទកំ លភតិ, កិំ ឧទបានតឡាកបោក្ខរណិខណនេន? ឯវមេវ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, យទិ គិហី អគារិកា កាមភោគិនោ សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តិ, កិំ ធុតគុណាវរសមាទិយនេនា''តិ?

''អដ្ឋវីសតិ ខោ បនិមេ, មហារាជ, ធុតង្គគុណា យថាភុច្ចគុណា, យេហិ គុណេហិ ធុតង្គានិ សព្ពពុទ្ធានំ បិហយិតានិ បត្ថិតានិ។ កតមេ អដ្ឋវីសតិ? ឥធ, មហារាជ, ធុតង្គំ សុទ្ធាជីវំ សុខផលំ អនវជ្ជំ ន បរទុក្ខាបនំ អកយំ អសម្បីឡនំ ឯកន្តវឌ្ឍិកំ អបរិហានិយំ អមាយំ អារក្ខា បត្ថិតទទំ សព្ពសត្តទមនំ សំវរហិតំ បតិរូបំ អនិស្សិតំ វិប្បមុត្តំ រាគក្ខយំ ទោសក្ខយំ មោហក្ខយំ មានប្បហានំ កុវិតក្កច្ឆេទនំ កង្ខាវិតរណំ កោសជ្ជវិទ្ធំសនំ អរតិប្បហានំ ខមនំ អតុលំ អប្បមាណំ សព្ពទុក្ខក្ខយគមនំ, ឥមេ ខោ, មហារាជ, អដ្ឋវីសតិ ធុតង្គគុណា យថាភុច្ចគុណា យេហិ គុណេហិ ធុតង្គានិ សព្ពពុទ្ធានំ បិហយិតានិ បត្ថិតានិ។

''យេ ខោ តេ, មហារាជ, ធុតគុណេ សម្មា ឧបសេវន្តិ, តេ អដ្ឋារសហិ គុណេហិ សមុបេតា ភវន្តិ។ កតមេហិ អដ្ឋារសហិ? អាចារោ តេសំ សុវិសុទ្ធោ ហោតិ, បដិបទា សុបូរិតា ហោតិ, កាយិកំ វាចសិកំ សុរក្ខិតំ ហោតិ, មនោសមាចារោ សុវិសុទ្ធោ ហោតិ, វីរិយំ សុបគ្គហិតំ ហោតិ, កយំ វូបសម្មតិ, អត្តានុទិដ្ឋិព្យបគតា ហោតិ, អាឃាតោ ឧបរតោ ហោតិ, មេត្តា ឧបដ្ឋិតា ហោតិ, អាហារេ បរិញ្ញាតោ ហោតិ, សព្ពសត្តានំ គរុកតោ ហោតិ, កោជវេ មត្តញ្ញូ ហោតិ, ជាគរិយមនុយុត្តោ ហោតិ, អនិកេតោ ហោតិ, យត្ត ផាសុ តត្ត វិហារី ហោតិ, បាបជេគុច្ឆី ហោតិ, វិវេកាភិរាមោ ហោតិ, សតតំ អប្បមត្តោ ហោតិ, យេ តេ, មហារាជ, ធុតគុណេ សម្មា ឧបសេវន្តិ, តេ ឥមេហិ អដ្ឋារសហិ គុណេហិ សមុបេតា ភវន្តិ។

''ទស ឥមេ, មហារាជ, បុគ្គលា ធុតគុណារហា។ កតមេ ទស? សទ្ធោ ហោតិ ហិរិមា ធិតិមា អកុហោ អត្តវសី អលោលោ សិក្ខាកាមោ ទឡ្ហសមាទានោ អនុជ្ឈានពហុលោ

មេត្តាវិហារី, ឥមេ ខោ, មហារាជ, ទស បុគ្គលា ឆុតគុណារហា។

‘‘យេ តេ, មហារាជ, គិហី អគារិកា កាមភោគិនោ សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តិ, សព្ពេ តេ បុរិមាសុ ជាតីសុ តេរសសុ ឆុតគុណេសុ កតូបាសនា កតភូមិកម្មា, តេ តត្ថ ចារញ្ច បដិបត្តិញ្ច សោធយិត្វា អជ្ជេតរហិ គិហី យេវ សន្តា សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តិ។

‘‘យថា , មហារាជ, កុសលោ ឥស្សាសោ អន្តេវាសិកេ បឋមំ តាវ ឧបាសនសាលាយំ ចាបភេទចាបារោបនគ្គហណមុដ្ឋិប្បដិបីឡនអង្គុលិវិនាមនបាទឋបនសរគ្គហណសន្ធានអាកឌ្ឍន សន្ធារណាលក្ខនិយមនខិបនេ តិណាបុរិសកឆកណា [ខណាក (សី. បី.)] តិណាបលាលមត្តិកាបុញ្ជផលកលក្ខវេធេ អនុសិក្ខាបេត្វា រញ្ញោ សន្តិកេ ឧបាសនំ អារាធយិត្វា អាជញ្ញរថគជតុរង្គធនធញ្ញហិរញ្ញសុវណ្ណទាសិទាសករិយគាមវរំ លភតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ គិហី អគារិកា កាមភោគិនោ សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តិ, តេ សព្ពេ បុរិមាសុ ជាតីសុ តេរសសុ ឆុតគុណេសុ កតូបាសនា កតភូមិកម្មា, តេ តត្ថេវ ចារញ្ច បដិបត្តិញ្ច សោធយិត្វា អជ្ជេតរហិ គិហី យេវ សន្តា សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តិ។ ន, មហារាជ, ឆុតគុណេសុ បុព្ពាសេវនំ វិនា ឯកិស្សា យេវ ជាតិយា អរហត្តំ សច្ឆិកិរិយា ហោតិ, ឧត្តមេន បន វីរិយេន ឧត្តមាយ បដិបត្តិយា តថារូបេន អាចរិយេន កល្យាណមិត្តេន អរហត្តំ សច្ឆិកិរិយា ហោតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, កិសក្កោ សល្លកត្តោ អាចរិយំ ធនេន វា វត្តប្បដិបត្តិយា វា អារាធេត្វា
សត្តគ្គហណឆេទនលេខនវេធនសល្លុទ្ធរណវណធោវនសោសនភេសជ្ជានុលិម្បនវមន វិរេចនានុវាសនកិរិយមនុសិក្ខិត្វា វិជ្ជាសុ កតសិក្ខោ កតូបាសនោ កតហត្ថោ អាតុរេ ឧបសង្កមតិ តិកិច្ឆាយ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យេ តេ គិហី អគារិកា កាមភោគិនោ សន្តំ បរមត្ថំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តិ, តេ សព្ពេ បុរិមាសុ ជាតីសុ តេរសសុ ឆុតគុណេសុ កតូបាសនា កតភូមិកម្មា, តេ តត្ថេវ ចារញ្ច បដិបត្តិញ្ច សោធយិត្វា អជ្ជេតរហិ គិហី យេវ សន្តា សន្តំ

បរមត្តំ និព្ពានំ សច្ឆិកពោន្តិ, ន, មហារាជ, ធុតគុណេហិ អវិសុទ្ធានំ ធម្មាភិសមយោ ហោតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, ឧទកស្ស អសេចនេន ពីជានំ អវិរូហនំ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ធុតគុណេហិ អវិសុទ្ធានំ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, អកតកុសលានំ អកតកល្យាណានំ សុគតិគមនំ ន ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ធុតគុណេហិ អវិសុទ្ធានំ ធម្មាភិសមយោ ន ហោតិ។

‘‘បថវិសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ បតិដ្ឋានដ្ឋេន។ អាបោសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពកិលេសមលធោវនដ្ឋេន។ តេជោសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពកិលេសវនឌ្ឍាបនដ្ឋេន ។ វាយោសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពកិលេសមលរជោបវាហនដ្ឋេន។ អគទសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពកិលេសព្យាធិវូបសមនដ្ឋេន។ អមតសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពកិលេសវិសនាសនដ្ឋេន។ ខេត្តសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពសាមញ្ញគុណសស្សវិរូហនដ្ឋេន។ មនោហរសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ បត្តិតិច្ឆិតសព្ពសម្បត្តិវរទទដ្ឋេន។ នាវាសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សំសារមហណ្ណវបារគមនដ្ឋេន។ ភីរុត្តាណសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ ជរាមរណភីតានំ អស្សាសករណដ្ឋេន។ មាតុសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ កិលេសទុក្ខប្បដិបីឡិតានំ អនុគ្គាហកដ្ឋេន។ បិតុសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ កុសលវឌ្ឍិកាមានំ សព្ពសាមញ្ញគុណជនកដ្ឋេន។ មិត្តសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពសាមញ្ញគុណបរិយេសនអវិសំវាទកដ្ឋេន។ បទុមសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពកិលេសមលេហិ អនុបលិត្តដ្ឋេន។ ចតុជ្ជាតិយវរគន្ធសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ កិលេសទុគ្គន្ធបដិវិនោទនដ្ឋេន។ គិរិរាជវរសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ អដ្ឋលោកធម្មវាតេហិ អកម្បិយដ្ឋេន។ អាកាសសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពត្ថ គហណាបគតឧរុវិសដវិត្ថតមហន្តដ្ឋេន។

នទីសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ កិលេសមលបវាហនដ្ឋេន។ សុទេសកសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ ជាតិកន្តារកិលេសវនគហននិត្តរណដ្ឋេន។ មហាសត្តវាហសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សព្ពភយសុញ្ញខេមអភយវរនិព្ពាននគរសម្បាបនដ្ឋេន ។ សុមជ្ជិតវិមលាទាសសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ សង្ខារានំ សភាវទស្សនដ្ឋេន។ ផលកសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ កិលេសលគុឡសរសត្តិបដិពាហនដ្ឋេន។ ឆត្តសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ កិលេសវស្សតិវិធគ្គិសន្តាបាតបបដិពាហនដ្ឋេន។ ចន្ទសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ បិហយិតបត្តិតដ្ឋេន។ សូរិយសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ មោហតមតិមិរនាសនដ្ឋេន។ សាគរសមំ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ អនេកវិធសាមញ្ញគុណវរតនុដ្ឋានដ្ឋេន, អបរិមិតអសង្ខ្យេយ្យអប្បមេយ្យដ្ឋេន ច។ ឯវំ ខោ, មហារាជ, ធុតគុណំ វិសុទ្ធិកាមានំ ពហូបការំ សព្ពទរថបរិឡាហនុទំ អរតិនុទំ កយនុទំ កវនុទំ ខីលនុទំ មលនុទំ សោកនុទំ ទុក្ខនុទំ រាគនុទំ ទោសនុទំ មោហនុទំ មាននុទំ ទិដ្ឋិនុទំ សព្ពាកុសលធម្មនុទំ យសាវហំ ហិតាវហំ សុខាវហំ ផាសុការំ បីតិការំ យោគក្ខេមការំ អនវជ្ជំ ឥដ្ឋសុខវិបាកំ គុណរាសិគុណបុញ្ជំ អបរិមិតអសង្ខ្យេយ្យ អប្បមេយ្យគុណំ វរំ បវរំ អគ្គំ។

‘‘យថា, មហារាជ, មនុស្សា ឧបត្ថម្ភវសេន កោជនំ ឧបសេវន្តិ, ហិតវសេន កេសជ្ជំ ឧបសេវន្តិ, ឧបការវសេន មិត្តំ ឧបសេវន្តិ, តារណវសេន នាវំ ឧបសេវន្តិ, សុគន្ធវសេន មាលាគន្ធំ ឧបសេវន្តិ, អភយវសេន កីរត្តាណំ ឧបសេវន្តិ, បតិដ្ឋាវសេន [បតិដ្ឋានវសេន (ក.)] បថវិ ឧបសេវន្តិ, សិប្បវសេន អាចរិយំ ឧបសេវន្តិ, យសវសេន រាជានំ ឧបសេវន្តិ, កាមទទវសេន មណិរតនំ ឧបសេវន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, សព្ពសាមញ្ញគុណទទវសេន អរិយា ធុតគុណំ ឧបសេវន្តិ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ឧទកំ ពីជវិរូហនាយ, អគ្គិ ឈាបនាយ, អាហារោ ពលាហរណាយ, លតា ពន្ធនាយ, សត្ថំ ឆេទនាយ, បានីយំ បិបាសាវិនយនាយ, និធិ អស្សាសករណាយ, នាវា តីរសម្បាបនាយ, កេសជ្ជំ ព្យាធិវូបសមនាយ, យានំ

សុខគមនាយ, កីរុត្តាណំ កយវិនោទនាយ, រាជា អារក្ខត្តាយ, ផលកំ ទណ្ឌាលេខ្ឌុលគុឡសរសត្តិបដិពាហនាយ, អាចរិយោ អនុសាសនាយ, មាតា បោសនាយ, អាទាសោ ឱលោកនាយ, អលង្ការោ សោភនាយ, វត្តំ បដិច្ឆាទនាយ, និស្សេណី អារោហនាយ, តុលា វិសមវិក្ខេបនាយ [និក្ខេបនាយ (សី. បី.)], មន្តំ បរិជប្បនាយ, អាវុធំ តជ្ជនីយបដិពាហនាយ, បទីបោ អន្ធការវិធមនាយ, វាតោ បរិឡាហនិព្ពាបនាយ, សិប្បំ វុត្តិនិប្ផាទនាយ, អគទំ ជីវិតរក្ខណាយ, អាករោ រតនុប្បាទនាយ, រតនំ អលង្ការាយ, អាណា អនតិក្កមនាយ, ឥស្សរិយំ វសវត្តនាយ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឆុតគុណំ សាមញ្ញពីជវិរូហនាយ, កិលេសមលឈាបនាយ, ឥទ្ធិពលាហរណាយ, សតិសំវរនិពន្ធនាយ, វិមតិវិចិកិច្ឆាសមុច្ឆេទនាយ, តណ្ហាបិបាសាវិនយនាយ, អភិសមយអស្សាសករណាយ, ចតុរោឃនិត្តរណាយ, កិលេសព្យាធិវូបសមាយ, និព្ពានសុខប្បដិលាភាយ,

ជាតិជរាព្យាធិមរណសោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសកយវិនោទនាយ,

សាមញ្ញគុណបរិរក្ខណាយ, អរតិកុវិតក្កបដិពាហនាយ, សកលសាមញ្ញត្ថានុសាសនាយ, សព្ពសាមញ្ញគុណាបោសនាយ, សមថវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានទស្សនាយ, សកលលោកបុតថោមិតមហតិមហាសោកនករណាយ, សព្ពាបាយបិទហនាយ, សាមញ្ញត្តសេលសិខរមុទ្ធនិ អភិរូហនាយ, វង្កុដិលវិសមចិត្តវិក្ខេបនាយ [ចិត្តនិក្ខេបនាយ (សី. បី.)], សេវិតព្ពាសេវិតព្ពធម្មេ សាធុសជ្ឈាយករណាយ, សព្ពកិលេសបដិសត្តុតជ្ជនាយ, អវិជ្ជន្ធការវិធមនាយ, តិវិធគ្គិសន្តាបបរិឡាហនិព្ពាបនាយ, សណ្ហសុខុមសន្តសមាបត្តិនិប្ផាទនាយ, សកលសាមញ្ញគុណបរិរក្ខណាយ, ពោជ្ឈង្គវរតនុប្បាទនាយ, យោគិជនាលង្ករណាយ, អនវជ្ជនិបុណសុខុមសន្តិសុខមនតិក្កមនាយ, សកលសាមញ្ញអរិយធម្មវសវត្តនាយ។ ឥតិ, មហារាជ, ឥមេសំ គុណានំ អធិគមាយ យទិទំ ឯកមេកំ ឆុតគុណំ, ឯវំ, មហារាជ, អតុលិយំ ឆុតគុណំ អប្បមេយ្យំ អសមំ អប្បដិសមំ អប្បដិភាគំ អប្បដិសេដ្ឋំ ឧត្តរំ សេដ្ឋំ វិសិដ្ឋំ អធិកំ អាយតំ បុថុលំ វិសដំ វិត្ថតំ គរុកំ ភារិយំ មហន្តំ។

‘‘យោ ខោ, មហារាជ, បុគ្គលោ បាបិច្ឆោ ឥច្ឆាបកតោ កុហកោ លុទ្ធោ ឱទរិកោ លាភកាមោ យសកាមោ កិត្តិកាមោ អយុត្តោ អប្បត្តោ អននុច្ឆវិកោ អនរហោ អប្បតិរូបោ ធុតង្គំ [តធុគុណាំ (ក.) ឯវមុបរិបិ] សមាទិយតិ, សោ ទិគុណាំ ទណ្ឌាមាបជ្ជតិ, សព្ពគុណឃាតមាបជ្ជតិ, ទិដ្ឋធម្មិកំ ហីឡនំ ខីឡនំ គរហនំ ឧប្បណ្ឌនំ ខិបនំ អសម្ភោគំ និស្សារណាំ និច្ចកនំ បវាហនំ បព្ភាជនំ បដិលភតិ, សម្បរាយេបិ សតយោជនិកេ អវីចិមហានិរយេ ឧណ្ហកឋិតត្តសន្តត្តអច្ចិជាលាមាលកេ អនេកវស្សកោដិសតសហស្សានិ ឧទ្ធមធោ តិរិយំ ផេណុទ្ទេហកំ សម្បរិវត្តកំ បច្ចតិ, តតោ មុច្ចិត្វា [មុច្ចិត្វា (សី. បី.)] កិសផរុសកាឡង្គបច្ចង្គោ សូនុទ្ទុមាតសុសិរុត្តមង្គោ [សូនុទ្ទុមាតសូចិមុខបមាណសុសិរុត្តមង្គោ (សី. បី.)] ឆាតោ បិបាសិតោ វិសមគីមរូបវណ្ណោ កគ្គកណ្ណសោតោ ឧម្មិលិតនិមីលិតនេត្តនយនោ អរុគត្តបក្កគត្តោ បុឡវាកិណ្ណសព្ពកាយោ វាតមុខេ ជលមានោ វិយ អគ្គិក្ខន្ធោ អន្តោ ជលមានោ បជ្ជលមានោ អតាណោ អសរណោ អារុណ្ណារុណ្ណការុញ្ញរវំ បរិទេវមានោ និរ្ឆាមតណ្ហិកោ សមណមហាបេតោ ហុត្វា អាហិណ្ឌមានោ មហិយា អដ្ដស្សរំ កពេតិ។

‘‘យថា , មហារាជ, កោចិ អយុត្តោ អប្បត្តោ អននុច្ឆវិកោ អនរហោ អប្បតិរូបោ ហីនោ កុជាតិកោ ខត្តិយាភិសេកេន អភិសិញ្ចតិ, សោ លភតិ ហត្ថច្ឆេទំ បាទច្ឆេទំ ហត្ថបាទច្ឆេទំ កណ្ណច្ឆេទំ នាសច្ឆេទំ កណ្ណនាសច្ឆេទំ ពិលង្គថាលិកំ សង្ខមុណ្ឌិកំ រាហុមុខំ ជោតិមាលិកំ ហត្ថបជ្ជោតិកំ ឯរកវត្តិកំ ចីរកវាសិកំ ឯណេយ្យកំ ពឡិសមំសិកំ កហាបណកំ ខារាបតច្ឆិកំ បលិឃបរិវត្តិកំ បលាលបីឋកំ តត្តេន តេលេន ឱសិញ្ចនំ សុនខេហិ ខាទាបនំ ជីវសូលារោបនំ អសិនា សីសច្ឆេទំ អនេកវិហិតម្បិ កម្មការណំ អនុភវតិ។ កិំ ការណា? អយុត្តោ អប្បត្តោ អននុច្ឆវិកោ អនរហោ អប្បតិរូបោ ហីនោ កុជាតិកោ មហន្តេ ឥស្សរិយេ ឋានេ អត្តានំ ឋបេសិ, វេលំ ឃាតេសិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ បុគ្គលោ បាបិច្ឆោ...បេ.... មហិយា អដ្ដស្សរំ កពេតិ។

‘‘យោ បន, មហារាជ, បុគ្គលោ យុត្តោ បត្តោ អនុច្ឆវិកោ អរហោ បតិរូបោ អប្បិច្ឆោ

សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ អារទ្ធវីរិយោ បហិតត្តោ អសឋោ អមាយោ អនោទរិកោ អលាភកាមោ អយសកាមោ អកិត្តិកាមោ សទ្ធោ សទ្ធាបព្ពជិតោ ជរាមរណា មុច្ចិតុកាមោ ‘សាសនំ បគ្គណ្ហិស្សាមី’តិ ធុតង្គំ សមាទិយតិ, សោ ទិគុណំ បូជំ អរហតិ ទេវានញ្ច បិយោ ហោតិ មនាបោ បិហយិតោ បត្តិតោ, ជាតិសុមនមល្លិកាទីនំ វិយ បុប្ផំ នហាតានុលិត្តស្ស, ជិយច្ឆិតស្ស វិយ បណីតភោជនំ, បិបាសិតស្ស វិយ សីតលវិមលសុរភិបានីយំ, វិសគតស្ស វិយ ឱសធរំ, សីឃគមនកាមស្ស វិយ អាជញ្ញរថវរុត្តមំ, អត្តកាមស្ស វិយ មនោហរមណិរតនំ, អភិសិញ្ចិតុកាមស្ស វិយ បណ្ឌរវិមលសេតច្ឆត្តំ, ធម្មកាមស្ស វិយ អរហត្តផលាធិគមមនុត្តរំ។ តស្ស ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ភាវនាបារិបូរិ គច្ឆន្តិ, ចត្តារោ សម្មប្បធានា ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា បញ្ចិន្ទ្រិយានិ បញ្ច ពលានិ សត្ត ពោជ្ឈង្គា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ភាវនាបារិបូរិ គច្ឆតិ, សមថវិបស្សនា អធិគច្ឆតិ, អធិគមប្បដិបត្តិ បរិណមតិ, ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា តិស្សោ វិជ្ជា ឆឡភិញ្ញា កេវលោ ច សមណធម្មោ សព្ពេ តស្សាធេយ្យា ហោន្តិ, វិមុត្តិបណ្ឌរវិមលសេតច្ឆត្តេន អភិសិញ្ចតិ។

‘‘យថា, មហារាជ, រញ្ញោ ខត្តិយស្ស អភិជាតកុលកុលីនស្ស ខត្តិយាភិសេកេន អភិសិត្តស្ស បរិចរន្តិ សរដ្ឋនេគមជានបទកដពលា [ពលត្ថា (សី. បី.)] អដ្ឋត្តិំសា ច រាជបរិសា នដនច្ចកា មុខមង្គលិកា សោត្តិវាចកា សមណព្រាហ្មណសព្ពបាសណ្ឌគណា អភិគច្ឆន្តិ, យំ កិញ្ចិ បថវិយា បដ្ឋនរតនាករនគរសុង្កដ្ឋានវេរជ្ជកច្ឆេជ្ជកេជ្ជជនមនុសាសនំ សព្ពត្ថ សាមិកោ ភវតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោ កោចិ បុគ្គលោ យុត្តោ បត្តោ...បេ.... វិមុត្តិបណ្ឌរវិមលសេតច្ឆត្តេន អភិសិញ្ចតិ។

‘‘តេរសិមានិ, មហារាជ, ធុតង្គានិ, យេហិ សុទ្ធិកតោ និព្ពានមហាសមុទ្ទំ បវិសិត្វា ពហុវិធំ ធម្មកីឡមភិរតិកីឡតិ, រូបារូបអដ្ឋសមាបត្តិយោ វឡញ្ជេតិ, ឥទ្ធិវិធំ ទិព្ពសោតធាតុំ បរចិត្តវិជាននំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិំ ទិព្ពចក្ខុំ សព្ពាសវក្ខយញ្ច បាបុណាតិ។ កតមេ តេរស? បំសុកូលិកង្គំ តេចីវរិកង្គំ បិណ្ឌបាតិកង្គំ សបទានចារិកង្គំ ឯកាសនិកង្គំ បត្តបិណ្ឌិកង្គំ ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គំ អារញ្ញិកង្គំ រុក្ខមូលិកង្គំ អព្ភោកាសិកង្គំ សោសានិកង្គំ យថាសន្ថតិកង្គំ

នេសជ្ជិកង្គឺ, តមេហិ ខោ, មហារាជ, តេរសហិ ធុតគុណេហិ បុព្ពេ អាសេវិតេហិ និសេវិតេហិ ចិណ្ណេហិ បរិចិណ្ណេហិ ចរិតេហិ ឧបចរិតេហិ បរិបូរិតេហិ កេវលំ សាមញ្ញំ បដិលភតិ, តស្សាធេយ្យា ហោន្តិ កេវលា សន្តា សុខា សមាបត្តិយោ។

‘‘យថា, មហារាជ, សធនោ នារិកោ បដ្តនេ សុដ្ឋុ កតសុង្កោ មហាសមុទ្ទំ បវិសិត្វា វង្គំ តក្កោលំ ចីនំ សោវីរំ សុវណ្ណភូមិំ គច្ឆតិ អញ្ញម្បិ យំ កិញ្ចិ នាវាសញ្ចរណំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តមេហិ តេរសហិ ធុតគុណេហិ បុព្ពេ អាសេវិតេហិ និសេវិតេហិ ចិណ្ណេហិ បរិចិណ្ណេហិ ចរិតេហិ ឧបចរិតេហិ បរិបូរិតេហិ កេវលំ សាមញ្ញំ បដិលភតិ, តស្សាធេយ្យា ហោន្តិ កេវលា សន្តា សុខា សមាបត្តិយោ។

‘‘យថា, មហារាជ, កស្សកោ បឋមំ ខេត្តទោសំ តិណកដ្ឋបាសាណំ អបនេត្វា កសិត្វា វបិត្វា សម្មា ឧទកំ បវេសេត្វា រក្ខិត្វា គោបេត្វា លវនមទ្ទនេន ពហុធញ្ញកោ ហោតិ, តស្សាធេយ្យា ភវន្តិ យេ កេចិ អធនា កបណា ទលិទ្ទា ទុគ្គតជនា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តមេហិ តេរសហិ ធុតគុណេហិ បុព្ពេ អាសេវិតេហិ...បេ.... កេវលា សន្តា សុខា សមាបត្តិយោ។

‘‘យថា វា បន, មហារាជ, ខត្តិយោ មុទ្ធាវសិត្តោ អភិជាតកុលីនោ ឆេជ្ជភេជ្ជជនមនុសាសនេ តស្សវោ ហោតិ វសវត្តី សាមិកោ តជ្ជាករណោ, កេវលា ច មហាបថវី តស្សាធេយ្យា ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, តមេហិ តេរសហិ ធុតគុណេហិ បុព្ពេ អាសេវិតេហិ និសេវិតេហិ ចិណ្ណេហិ បរិចិណ្ណេហិ ចរិតេហិ ឧបចរិតេហិ បរិបូរិតេហិ ជិនសាសនវរេ តស្សវោ ហោតិ វសវត្តី សាមិកោ តជ្ជាករណោ, កេវលា ច សមណគុណា តស្សាធេយ្យា ហោន្តិ។

‘‘នតុ, មហារាជ, ថេរោ ឧបសេនោ វង្គន្តបុត្តោ សល្ទេខធុតគុណេ បរិបូរការិតាយ អនាទិយិត្វា សាវត្ថិយា សង្ឃស្ស កតិកំ សបរិសោ នរទម្មសារថិំ បដិសល្ទានគតំ

ឧបសង្កមិត្វា កគវតោ បាទេ សិរសា វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ, កគវា ច តំ សុវិនីតំ បរិសំ ឱលោកេត្វា ហដ្ឋតុដ្ឋោ បមុទិតោ ឧទគ្គោ បរិសាយ សទ្ធឹ សល្លាបំ សល្លបិត្វា អសម្ភិន្នេន ព្រហ្មស្សរេន ឯតទវោច ‘បាសាទិកា ខោ បន ត្យាយំ ឧបសេន បរិសា, កតំ នុ ខោ ឧបសេន បរិសំ វិនេសី’តិ។ សោបិ សព្ពញ្ញុនា ទសពលេន ទេវាតិទេវេន បុដ្ឋោ យថាភូតសភាវគុណវសេន កគវន្តំ ឯតទវោច –

‘‘យោ កោចិ មំ, ភន្តេ, ឧបសង្កមិត្វា បព្ពជ្ជំ វា និស្សយំ វា យាចតិ, តមហំ ឯវំ វទាមិ ‘‘អហំ ខោ អាវុសោ អារញ្ញិកោ បិណ្ឌបាតិកោ បំសុកូលិកោ តេចីវរិកោ។ សចេ ត្វម្បិ អារញ្ញិកោ ភវិស្សសិ បិណ្ឌបាតិកោ បំសុកូលិកោ តេចីវរិកោ, ឯវាហំ តំ បព្ពាជេស្សាមិ និស្សយំ ទស្សាមី’’តិ, សចេ សោ មេ, ភន្តេ, បដិស្សុណិត្វា នន្ទតិ ឱរមតិ, ឯវាហំ តំ បព្ពាជេមិ និស្សយំ ទេមិ, សចេ ន នន្ទតិ ន ឱរមតិ, ន តំ បព្ពាជេមិ, ន និស្សយំ ទេមិ, ឯវាហំ, ភន្តេ, បរិសំ វិនេមី’’តិ។ ឯវំ ខោ [ឯវម្បិ (ក.)], មហារាជ, ធុតគុណវរសមាទិណ្ណោ ជិនសាសនវរេ ឥស្សរោ ហោតិ។ វសវត្តី សាមិកោ ឥច្ឆាករណោ, តស្សាឆេយ្យា ហោន្តិ កេវលា សន្តា សុខា សមាបត្តិយោ។

‘‘យថា, មហារាជ, បទុមំ អកិរ្វទ្ធបរិសុទ្ធឧទិច្ចជាតិប្បភវំ សិនិទ្ធំ មុទុ លោកនីយំ សុគន្ធំ បិយំ បត្តិតំ បសត្ថំ ជលកទ្ទមមនុបលិត្តំ អណុបត្តកេសរកណ្ណិកាកិមណ្ឌិតំ កមរគណសេវិតំ សីតលសលិលសំវទ្ធំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, ឥមេហិ តេរសហិ ធុតគុណេហិ បុព្ពេ អាសេវិតេហិ និសេវិតេហិ ចិណ្ណេហិ បរិចិណ្ណេហិ ចរិតេហិ ឧបចរិតេហិ បរិបូរិតេហិ អរិយសាវកោ តិំសគុណវរេហិ សមុបេតោ ហោតិ។

‘‘កតមេហិ តិំសគុណវរេហិ? សិនិទ្ធមុទុមទ្ទវមេត្តចិត្តោ ហោតិ,
ឃាតិតហតវិហតកិលេសោ ហោតិ, ហតនិហតមានទព្ភោ ហោតិ,
អចលទឡ្ហនិវិដ្ឋនិព្ភេមតិកសទ្ធោ ហោតិ,
បរិបុណ្ណបីណិតបហដ្ឋលោកនីយសន្តសុខសមាបត្តិលាភី ហោតិ,

សីលវរបវរអសមសុចិគន្ធបរិភាវិតោ ហោតិ, ទេវមនុស្សានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ, ខីណាសវអរិយវរបុគ្គលបត្ថិតោ, ទេវមនុស្សានំ វន្ទិតបូជិតោ, ពុធវិពុធបណ្ឌិតជនានំ ថុតថវិតថោមិតបសត្ថោ, ឥធ វា ហុរំ វា លោកេន អនុបលិត្តោ, អប្បថោកវជ្ជេបិ [អប្បសាវជ្ជេបិ (ក.)] កយទស្សាវី, វិបុលវរសម្បត្តិកាមានំ មគ្គផលវរត្តសាធនោ, អាយាចិតវិបុលបណីតបច្ចយភាគី, អនិកេតសយនោ, ឈានជ្ឈាសិតតប្បវរវិហារី, វិជដិតកិលេសជាលវត្ថុ, កិន្នកគ្គសង្កុដិតសញ្ញិន្នគតិនីវរណោ, អកុប្បធម្មោ, អកិនីតវាសោ, អនវជ្ជភោគី, គតិវិមុត្តោ, ឧត្តិណ្ណសព្ពវិចិកិច្ឆោ, វិមុត្តិជ្ឈោសិតត្តោ [វិមុត្តិជ្ឈាសិតត្តោ (សី. បី.)], ទិដ្ឋធម្មោ, អចលទឡ្ហកីរុត្តាណមុបគតោ, សមុច្ឆិន្នានុសយោ, សព្ពាសវក្ខយំ បត្តោ, សន្តសុខសមាបត្តិវិហារពហុលោ, សព្ពសមណគុណសមុបេតោ, ឥមេហិ តីសគុណវរេហិ សមុបេតោ ហោតិ។

‘‘នន្ទ, មហារាជ, ថេរោ សារិបុត្តោ ទសសហស្សិលោកធាតុយា អគ្គបុរិសោ ឋបេត្វា ទសពលំ លោកាចរិយំ, សោបិ អបរិមិតមសង្ខ្យេយ្យកប្បេ សមាចិតកុសលមូលោ [សមាចិណ្ណកុសលមូលោ (ក.)] ព្រាហ្មណកុលកុលីនោ មនាបិកំ កាមរតិំ អនេកសតសង្ខំ ធនរាញ្ច ឱហាយ ជិនសាសនេ បព្ពជិត្វា ឥមេហិ តេរសហិ ធុតគុណេហិ កាយវចីចិត្តំ ទមយិត្វា អជ្ឈត្តរហិ អនន្តគុណសមន្នាគតោ គោតមស្ស ភគវតោ សាសនវរេ ធម្មចក្កមនុប្បវត្តកោ ជាតោ។ តាសិតម្បតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ឯកង្គុត្តរនិកាយវរលញ្ឆកេ –

‘‘នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកបុគ្គលម្បិ សមនុបស្សាមិ, យោ ឯវំ តថាគតេន អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ សម្មទេវ អនុប្បវត្តេតិ, យថយិទំ ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ, សារិបុត្តោ។ ភិក្ខវេ, តថាគតេន អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ សម្មទេវ អនុប្បវត្តេតី’’តិ។

‘‘សាធុ, ភន្តេ នាគសេន, យំ ភិញ្ញំ នវង្គំ ពុទ្ធវចនំ, យា ច លោកុត្តរា កិរិយា, យា ច

លោកេ អធិគមវិបុលវិវេសម្បត្តិយោ, សព្ពំ តំ តេវេសសុ ធុតគុណេសុ សមោធានោបគត’’ [សមោធានេតព្ពំ (ក.)] ន្តិ។

ធុតង្គបញ្ហោ ទុតិយោ។

អនុមានវគ្គោ ចតុត្ថោ។

៦. ឱបម្មកថាបញ្ហោ

មាតិកា

កន្តេ នាគសេន, កតិហង្គេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ អរហត្តំ សច្ឆិករោតីតិ?

ឥធ, មហារាជ, អរហត្តំ សច្ឆិកាតុកាមេន ភិក្ខុនា –

គទ្រភស្ស [ឃោរស្សរស្ស (សី. ស្យា. បី.)] ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

កុក្កុដស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កលន្ទកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ទីបិនិយា ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ទីបិកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កុម្មស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

វិសស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ចាបស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

វាយសស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មក្កដស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

គទ្រភវគ្គោ បឋមោ។

លាពុលតាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

បទុមស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ពីជស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សាលកល្យាណិកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

នាវាយ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

នាវាលគ្គនកស្ស [នាវាលគនកស្ស (សី. បី.)] ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កូបស្ស [កូបកស្ស (ក.)] ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

និយាមកស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កម្មការស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

សមុទ្ទស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សមុទ្ទវគ្គោ ទុតិយោ។

បថវិយា បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

អាបស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

តេជស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

វាយុស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

បព្ពតស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

អាកាសស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ចន្ទស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សូរិយស្ស សត្ត អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សក្កស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ចក្កវត្តិស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

បថវីវគ្គោ តតិយោ។

ឧបចិកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ពិឡារស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឧន្ទុរស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

វិច្ឆិកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

នកុលស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ជរសិង្គាលស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មិគស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

គោរូបស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

វរាហស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ហត្ថិស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឧបចិការវគ្គោ ចតុត្ថោ។

សីហស្ស សត្ត អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ចក្កវាកស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

បេណាហិកាយ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឃរកបោតស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ឧលូកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សតបត្តស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

វគ្គុលិស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ជលូកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

សប្បស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

អជគរស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

សីហវគ្គោ បញ្ចមោ។

បន្តមក្កដកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ថនសិតទារកស្ស [ថនបីតទារកស្ស (ស្យា.)] ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ចិត្តកធរកុម្មស្ស [ចិត្តកថលកុម្មស្ស (ក.)] ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

បវនស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

វុក្ខស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មេឃស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មណិរតនស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មាគវិកស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ពាឡិសិកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

តច្ឆកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មក្កដវគ្គោ ឆដ្ឋោ។

កុម្ភស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

កាឡាយសស្ស [កាឡហំសស្ស (ក.)] ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឆត្តស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ខេត្តស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

អគទស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កោជនស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឥស្សាសស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កុម្ភវគ្គោ សត្តមោ។

រញ្ញោ ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ទោវារិកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

និសទាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

បទីបស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មយូរស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

តុវង្គស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សោណ្ឌិកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឥន្ទខីលស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

តុលាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ខគ្គស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មច្ឆស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឥណគ្គាហកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ព្យាធិតស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

មតស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

នទិយា ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឧសភស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

មគ្គស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សុង្កសាយិកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ចោរស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

សកុណគ្ឃិយា ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

សុនខស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

តិកិច្ឆកស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

គព្ភិនិយា ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ចមរិយា ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

កិកិយា ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កបោតិកាយ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ឯកនយនស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កស្សកស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ជម្ពុកសិង្គាលិយា ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ចង្គវារកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

ទព្ពិយោ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

ឥណសាធកស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

អនុវិចិនកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

សារថិស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

កោជកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានិ។

តុន្នវាយស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

នាវិកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

កមរស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានីតិ។

មាតិកា និដ្ឋិតា។

១. គទ្រភវគ្គោ

១. គទ្រភង្គបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘គទ្រភស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, គទ្រភោ នាម សង្ការកូដេបិ ចតុក្កេបិ សិង្ឃាដកេបិ គាមទ្វារេបិ ចុសរាសិម្ហិបិ យត្ត កត្តចិ សយតិ, ន សយនពហុលោ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ,

មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន តិណសន្ថារេបិ បណ្ណសន្ថារេបិ កដ្ឋមញ្ចកេបិ ឆមាយបិ យត្ត កត្តចិ ចម្មខណ្ឌំ បត្តវិត្វា យត្ត កត្តចិ សយិតព្ពំ, ន សយនពហុលេន ករិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, គទ្រភស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ‘កលិង្គរូបជានា, ភិក្ខវេ, ឯតរហិ មម សាវកា វិហរន្តិ អប្បមត្តា អាតាបិនោ បធានស្មិ’ន្តិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនាបិ –

‘‘‘បល្ងេន និសិន្នស្ស, ជណ្ណុកេនាភិវស្សតិ;

អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ’’’តិ។

គទ្រភង្គបញ្ហោ បឋមោ។

២. កុក្កុដង្គបញ្ហោ

២. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘កុក្កុដស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, កុក្កុដោ កាលេន សមយេន បដិសល្លីយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កាលេន សមយេនេវ ចេតិយង្គណំ សម្មជ្ជិត្វា បានីយំ បរិភោជនីយំ ឧបដ្ឋបេត្វា សរីរំ បដិជគ្គិត្វា នហាយិត្វា ចេតិយំ វន្ទិត្វា វុឌ្ឍានំ ភិក្ខូនំ ទស្សនាយ គន្ត្វា កាលេន សមយេន សុញ្ញាគារំ បវិសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កុក្កុដស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុក្កុដោ កាលេន សមយេនេវ វុដ្ឋាតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កាលេន សមយេនេវ វុដ្ឋហិត្វា ចេតិយង្គណំ សម្មជ្ជិត្វា បានីយំ បរិភោជនីយំ ឧបដ្ឋបេត្វា សរីរំ បដិជគ្គិត្វា ចេតិយំ វន្ទិត្វា បុនទេវ សុញ្ញាគារំ បវិសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កុក្កុដស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុក្កុដោ បថវិំ ខណិត្វា ខណិត្វា អជ្ឈោហរំ អជ្ឈោហរតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បច្ចវេក្ខិត្វា បច្ចវេក្ខិត្វា អជ្ឈោហរំ អជ្ឈោហរិតព្ពំ ‘នេវ ទាយ ន មទាយ ន មណ្ឌនាយ ន វិភូសនាយ, យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា យាបនាយ វិហឹសូបរតិយា ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយ, ឥតិ បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមិ នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមិ, យាត្រា ច មេ ភវិស្សតិ អនវជ្ជតា ច ផាសុវិហារោ ចា’តិ។ ឥទំ, មហារាជ, កុក្កុដស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘‘‘កន្តារេ បុត្តមំសំវ, អក្ខស្សព្ភញ្ជនំ យថា;

ឯវំ អាហរិ អាហារំ, យាបនត្តមមុច្ឆិតោ’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុក្កុដោ សចក្ខុកោបិ រត្តឹ អន្ធោ ហោតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អនន្ធេនេវ អន្ធេន វិយ ភវិតព្ពំ, អរញ្ញេបិ គោចរគាមេ បិណ្ឌាយ ចរន្តេនបិ រជនីយេសុ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពធម្មេសុ អន្ធេន ពធិរេន មូគេន វិយ ភវិតព្ពំ, ន និមិត្តំ គហេតព្ពំ, នានុព្យញ្ជនំ គហេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កុក្កុដស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន មហាកច្ចាយនេន –

‘ចក្ខុមាស្ស យថា អន្ធោ, សោតវា ពធិរោ យថា;

បញ្ញាវស្ស [ជិវ្ហាវស្ស (សី. បី.)] យថា មូគោ, ពលវា ទុព្ពលោរិវ;

អត្តអត្ថេ [អថ អត្ថេ (សី. បី.)] សមុប្បន្នេ, សយេថ មតសាយិក’ន្តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុក្កុដោ លេឌ្ឌុទណ្ឌាលគុឡមុគ្គរេហិ បរិបាតិយន្តោបិ សកំ គេហំ ន វិជហតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ចីវរកម្មំ កពោន្តេនបិ នវកម្មំ កពោន្តេនបិ វត្តប្បដិវត្តំ កពោន្តេនបិ ឧទ្ទិសន្តេនបិ ឧទ្ទិសាបេន្តេនបិ យោនិសោ មនសិការោ

ន វិជហិតញ្ហោ, សកំ ខោ បនេតំ, មហារាជ, យោគិនោ គេហំ, យទិទំ យោនិសោមនសិការោ។ ឥទំ, មហារាជ, កុក្កុដស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ‘‘កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ គោចរោ សកោ បេត្តិកោ វិសយោ? យទិទំ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា’’តិ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនាបិ –

‘‘‘យថា សុទន្តោ មាតង្គោ, សកំ សោណ្ឌំ ន មទ្ទតិ;

កក្ខាកក្ខំ វិជានាតិ, អត្តនោ វុត្តិកប្បនំ។

‘‘‘តថេវ ពុទ្ធបុត្តេន, អប្បមត្តេន វា បន;

ជិនវចនំ ន មទ្ទិតព្ពំ, មនសិការវរុត្តម’’’ន្តិ។

កុក្កុដង្គបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. កលន្ទកង្គបញ្ហោ

៣. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘កលន្ទកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, កលន្ទកោ បដិសត្តុម្ហិ ឱបតន្តេ នង្គុដ្ឋំ បច្ឆោដេត្វា មហន្តំ កត្វា តេនេវ នង្គុដ្ឋលគុឡេន បដិសត្តុំ បដិពាហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កិលេសសត្តុម្ហិ ឱបតន្តេ សតិបដ្ឋានលគុឡំ បច្ឆោដេត្វា មហន្តំ កត្វា តេនេវ សតិបដ្ឋានលគុឡេន សព្ពកិលេសា បដិពាហិតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, កលន្ទកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ចូឡបន្ថកេន –

‘យទា កិលេសា ឱបតន្តិ, សាមញ្ញគុណឆំសនា;

សតិបដ្ឋានលគុឡេន, ហន្តព្ពា តេ បុនប្បុន’’’ន្តិ។

កលន្ទកង្គបញ្ហោ តតិយោ។

៤. ទីបិនិយង្គបញ្ហោ

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ទីបិនិយា ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ទីបិនី សកិំ យេវ គព្ភំ គណ្ហាតិ, ន បុនប្បុនំ បុរិសំ ឧបេតិ? ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាយតិំ បដិសន្ធិំ ឧប្បត្តិំ គព្ភសេយ្យំ ចុតិំ កេទំ ខយំ វិនាសំ សំសារកយំ ទុគ្គតិំ វិសមំ សម្បីឡិតំ ទិស្វា ‘បុនព្ភវេ នប្បដិសន្ធហិស្សាមី’តិ យោនិសោ មនសិការោ ករណីយោ។ ឥទំ, មហារាជ, ទីបិនិយា ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សុត្តនិបាតេ ធនិយគោបាលកសុត្តេ –

‘‘‘ឧសភោរិវ ឆេត្វ ពន្ធនានិ, នាគោ បូតិលតំវ ទាលយិត្វា;

នាហំ បុនុបេស្សំ គព្ភសេយ្យំ, អថ ចេ បត្តយសី បវស្ស ទេវា’’’តិ។

ទីបិនិយង្គបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. ទីបិកង្គបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ទីបិកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ទីបិកោ អរញ្ញេ តិណគហនំ វា វនគហនំ វា បព្ពតគហនំ វា និស្សាយ និលីយិត្វា មិគេ គណ្ហាតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន វិវេកំ សេវិតព្ពំ អរញ្ញំ រុក្ខមូលំ បព្ពតំ កន្ទរំ គិរិគុហំ សុសានំ វនបត្ថំ អព្ភោកាសំ បលាលបុញ្ជំ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសំ វិជនវាតំ មនុស្សរាហសេយ្យកំ បដិសល្លានសារុប្បំ; វិវេកំ សេវមានោ ហិ, មហារាជ, យោគី យោគាវចរោ នចិរស្សេវ

ឆឡភិញ្ញាសុ ច វសិភាវំ បាបុណាតិ។ ឥទំ, មហារាជ, ទីបិកស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេហិ ធម្មសង្គាហកេហិ –

‘‘‘‘យថាបិ ទីបិកោ នាម, និលីយិត្វា គណ្ហតេ [គណ្ហតី (សី. បី.)] មិគេ;

តថេវាយំ ពុទ្ធបុត្តោ, យុត្តយោគោ វិបស្សកោ;

អរញ្ញំ បវិសិត្វាន, គណ្ហាតិ ផលមុត្តម’’ន្តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ទីបិកោ យំ កិញ្ចិ បសុំ វធិត្វា វាមេន បស្សេន បតិតំ ន ភក្ខេតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន វេយ្យាវច្ចេន វា បត្តទានេន វា បុប្ផទានេន វា ផលទានេន វា សិនានទានេន វា មត្តិកាទានេន វា ចុណ្ណទានេន វា ទន្តកដ្ឋទានេន វា មុខោទកទានេន វា ចាតុកម្យតាយ វា មុគ្គសុប្យតាយ [មុគ្គសុប្បតាយ (សី. បី.)] វា បារិភដ [បារិភដ្ដតាយ (សី. បី.)] យតាយ វា ជង្ឃបេសនីយេន វា វេជ្ជកម្មេន វា ទូតកម្មេន វា បហិណគមនេន វា បិណ្ឌបដិបិណ្ឌេន វា ទានានុប្បទានេន វា វត្ថុវិជ្ជាយ វា នក្ខត្តវិជ្ជាយ វា អង្គវិជ្ជាយ [នគវិជ្ជាយ (ក.)] វា អញ្ញតរញ្ញតរេន វា ពុទ្ធប្បដិកុដ្ឋេន មិច្ឆាជីវេន និប្ផាទិតំ កោជនំ ន កុញ្ជិតព្ពំ [បរិកុញ្ជិតព្ពំ (សី. បី.)] វាមេន បស្សេន បតិតំ បសុំ វិយ ទីបិកោ។ ឥទំ, មហារាជ, ទីបិកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘‘វចីវិញ្ញត្តិវិប្ផារា, ឧប្បន្នំ មធុបាយសំ;

សចេ កុត្តោ ភវេយ្យាហំ, សាជីវោ គរហិតោ មម។

‘‘‘‘យទិបិ មេ អន្តគុណំ, និក្ខមិត្វា ពហី ចរេ;

នេវ កិន្ទេយ្យមាជីវំ, ចជមានោបិ ជីវិត’’’’ន្តិ។

ទីបិកង្គបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. កុម្មង្គបញ្ហោ

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘កុម្មស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, កុម្មោ ឧទកចរោ ឧទកេយេវ វាសំ កប្បេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពបាណភូតបុគ្គលានំ ហិតានុកម្បិនា មេត្តាសហគតេន ចេតសា វិបុលេន មហគ្គតេន អប្បមាណេន អវេរេន អព្យាបជ្ជេន សព្ពាវន្តំ លោកំ ផរិត្វា វិហរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កុម្មស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុម្មោ ឧទកេ ឧប្បិលវន្តោ សីសំ ឧក្ខិបិត្វា យទិ កោចិ បស្សតិ, តត្ថេវ និមុជ្ជតិ គាឡ្ហមោគាហតិ ‘មា មំ តេ បុន បស្សេយ្យុ’ន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កិលេសេសុ ឱបតន្តេសុ អារម្មណសរេ និមុជ្ជិតព្ពំ គាឡ្ហមោគាហិតព្ពំ ‘មា មំ កិលេសា បុន បស្សេយ្យុ’ន្តិ។ ឥទំ, មហារាជ, កុម្មស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុម្មោ ឧទកតោ និក្ខមិត្វា កាយំ ឱតាបេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន និសជ្ជដ្ឋានសយនចង្កមតោ មានសំ នីហរិត្វា សម្មប្បធានេ មានសំ ឱតាបេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កុម្មស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុម្មោ បថវិំ ខណិត្វា រិរិត្តេ វាសំ កប្បេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន លាភសក្ការសិលោកំ បជហិត្វា សុញ្ញំ រិរិត្តំ កាននំ វនបត្ថំ បព្ពតំ កន្ទរំ គិរិគុហំ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសំ បវិវិត្តមោគាហិត្វា រិរិត្តេ យេវ វាសំ ឧបគន្តព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កុម្មស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ឧបសេនេន

វង្គន្តបុត្តេន –

‘‘‘‘វិវិត្តំ អប្បនិគ្ឃោសំ, វាឡមិគនិសេវិតំ;

សេវេ សេនាសនំ ភិក្ខុ, បដិសល្លានការណា’’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កុម្មោ ចារិកំ ចរមានោ យទិ កញ្ចិ បស្សតិ វា, សទ្ទំ សុណាតិ វា, សោណ្ឌិបញ្ចមានិ អង្គានិ សកេ កបាលេ និទហិត្វា អប្បោស្សុក្កោ តុណ្ហីភូតោ តិដ្ឋតិ កាយមនុរក្ខន្តោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពត្ថ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពធម្មេសុ អាបតន្តេសុ ឆសុ ទ្វារេសុ សំវរកវាដំ អនុគ្ឃាដេត្វា មានសំ សមោទហិត្វា សំវរំ កត្វា សតេន សម្បជានេន វិហាតព្ពំ សមណធម្មំ អនុរក្ខមានេន។ ឥទំ, មហារាជ, កុម្មស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរេ កុម្មូបមសុត្តន្តេ –

‘‘‘‘កុម្មោវ អង្គានិ សកេ កបាលេ, សមោទហំ ភិក្ខុ មនោវិតក្កេ;

អនិស្សិតោ អញ្ញមហេឋយានោ, បរិនិព្ពុតោនូបវទេយ្យ កញ្ចី’’’’តិ។

កុម្មង្គបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. វិសង្គបញ្ហោ

៧. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘វិសស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, វិសោ យត្ត វាតោ, តត្ត អនុលោមេតិ, នាញ្ញត្តមនុធាវតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យំ ពុទ្ធេន ភគវតា ភាសិតំ នវង្គំ សត្ថុ សាសនំ, តំ អនុលោមយិត្វា កប្បិយេ អនវជ្ជេ បត្វា សមណធម្មំ យេវ បរិយេសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វិសស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ មហារាជ ថេរេន រាហុលេន –

‘‘‘នវង្គំ ពុទ្ធវចនំ, អនុលោមេត្វាន សព្ពទា;

កប្បិយេ អនវជ្ជស្មិំ, បត្វាបាយំ សមុត្តរិ’’ន្តិ។

វិសង្គបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ចាបង្គបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ចាបស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ចាបោ សុតច្ឆិតោ នមិតោ [មិតោ (សី. បី. ក.)] យាវគ្គមូលំ សមកមេវ អនុនមតិ នប្បដិត្ថម្ភតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ថេរនវមជ្ឈិមសមកេសុ អនុនមិតព្ពំ នប្បដិផរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ចាបស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន វិធុរ [បុណ្ណក] ជាតកេ –

‘‘‘ចាបោវនុទរោ ធីរោ, វំសោ វាបិ បកម្បយេ [ចាបោ វា នុន មេ ធីរោ, វំសោវ អនុលោមយំ (សី. បី. ក.)];

បដិលោមំ ន វត្តេយ្យ, ស ពាជវសតិំ វសេ’’តិ។

ចាបង្គបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. វាយសង្គបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘វាយសស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, វាយសោ អាសង្កិតបរិសង្កិតោ យត្តប្បយត្តោ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាសង្កិតបរិសង្កិតេន យត្តបយត្តេន ឧបដ្ឋិតាយ សតិយា សំវុតេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ចរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ,

វាយសស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, វាយសោ យំ កិញ្ចិ កោជនំ ទិស្វា ញាតីហិ សំវិភជិត្វា ភុញ្ជតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យេ តេ លាភា ធម្មិកា ធម្មលទ្ធា អន្តមសោ បត្តបរិយាបន្នមត្តម្បិ, តថារូបេហិ លាភេហិ បដិវិភត្តភោគិនា ភវិតព្ពំ សីលវន្តេហិ សព្រហ្មចារីហិ។ ឥទំ, មហារាជ, វាយសស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘‘សចេ មេ ឧបនាមេន្តិ, យថាលទ្ធំ តបស្សិនោ;

សព្ពេ សំវិភជិត្វាន, តតោ ភុញ្ជាមិ កោជន’’’’ន្តិ។

វាយសង្គបញ្ហោ នវមោ។

១០. មក្កដង្គបញ្ហោ

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘មក្កដស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, មក្កដោ វាសមុបគច្ឆន្តោ តថារូបេ ឱកាសេ មហតិមហារុក្ខេ បវរិត្តេ សព្ពដ្ឋកសាខេ [សព្ពត្តកសាខេ (ស្យា.), សព្ពដ្ឋសាខេ (ក.)] ភីរុត្តាណេ វាសមុបគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន លជ្ជី បេសលំ សីលវន្តំ កល្យាណធម្មំ ពហុស្សុតំ ធម្មធរំ វិនយធរំ បិយំ គរុភាវនីយំ វត្តារំ វចនក្ខមំ ឱវាទកំ វិញ្ញាបកំ សន្ទស្សកំ សមាទបកំ សមុត្តេជកំ សម្បហំសកំ ឯវរូបំ កល្យាណមិត្តំ អាចរិយំ និស្សាយ វិហរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មក្កដស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មក្កដោ រុក្ខេ យេវ ចរតិ តិដ្ឋតិ និសីទតិ, យទិ និទ្ទំ ឱក្កមតិ, តត្ថេវ រត្តិំ វាសមនុភវតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បវនាភិមុខេន

កវិតព្ពំ, បវនេ យេវ ឋានចង្កមនិសជ្ជាសយនំ និទ្ទំ ឱក្កមិតព្ពំ, តត្ថេវ សតិបដ្ឋានមនុកវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មក្កដស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘‘ចង្កមន្តោបិ តិដ្ឋន្តោ, និសជ្ជាសយនេន វា;

បវនេ សោភតេ ភិក្ខុ, បវនន្តំវ វណ្ណិត’’’’ន្តិ។

មក្កដង្គបញ្ហោ ទសមោ។

គទ្រភវគ្គោ បឋមោ។

តស្សុទ្ទានំ –

គទ្រភោ ចេវ [ឃោរស្សរោ ច (សី. ស្យា. បី.)] កុក្កុដោ, កលន្ទោ ទីបិនិ ទីបិកោ;

កុម្មោ វំសោ ច ចាបោ ច, វាយសោ អថ មក្កដោតិ។

២. សមុទ្ទវគ្គោ

១. លាពុលង្គបញ្ហោ

១. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘លាពុលតាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, លាពុលតា តិណេ វា កដ្ឋេ វា លតាយ វា សោណ្ឌិកាហិ អាលម្ពិត្វា តស្សូបរិ វឌ្ឍតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អរហត្តេ អភិវឌ្ឍិតុកាមេន មនសា អារម្មណំ អាលម្ពិត្វា អរហត្តេ អភិវឌ្ឍិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, លាពុលតាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន

ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘យថា លាពុលតា នាម, តិណេ កដ្ឋេ លតាយ វា;

អាលម្ពិត្វា សោណ្ឌិកាហិ, តតោ វឌ្ឍតិ ឧប្បរិ។

‘‘‘តថេវ ពុទ្ធបុត្តេន, អរហត្តផលកាមិនា;

អារម្មណំ អាលម្ពិត្វា, វឌ្ឍិតព្ពំ អសេក្ខផលេ’’’តិ។

លាពុលតង្គបញ្ហោ បឋមោ។

២. បទុមង្គបញ្ហោ

២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘បទុមស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ ? ‘‘យថា, មហារាជ, បទុមំ ឧទកេ ជាតំ ឧទកេ សំវឌ្ឍំ អនុបលិត្តំ ឧទកេន, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កុលេ គណេ លាភេ យសេ សក្ការេ សម្មាននាយ បរិភោគបច្ចយេសុ ច សព្ពត្ថ អនុបលិត្តេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បទុមស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បទុមំ ឧទកា អច្ចុគ្គម្ម ឋាតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពលោកំ អភិភវិត្វា អច្ចុគ្គម្ម លោកុត្តរធម្មេ ឋាតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បទុមស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បទុមំ អប្បមត្តកេនបិ អនិលេន ឯរិតំ ចលតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អប្បមត្តកេសុបិ កិលេសេសុ សំយមោ ករណីយោ, ភយទស្សាវិនា វិហរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បទុមស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ,

មហារាជ, កតវតា ទេវាតិទេវេន ‘អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ កយទស្សាវី សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ’តិ។

បទុមង្គបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ពីជង្គបញ្ហោ

៣. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ពីជស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ពីជំ អប្បកម្បិ សមានំ កទ្ទកេ ខេត្តេ វុត្តំ ទេវេ សម្មា ធារំ បវេច្ឆន្តេ សុពហូនិ ផលានិ អនុទស្សតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យថា បដិបាទិតំ សីលំ កេវលំ សាមញ្ញផលមនុទស្សតិ។ ឯវំ សម្មា បដិបជ្ជិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ពីជស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ពីជំ សុបរិសោធិតេ ខេត្តេ រោបិតំ ខិប្បមេវ សំវិរូហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន មានសំ សុបរិគ្គហិតំ សុញ្ញាគារេ បរិសោធិតំ សតិបដ្ឋានខេត្តវរេ ខិត្តំ ខិប្បមេវ វិរូហតិ។ ឥទំ, មហារាជ, ពីជស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន អនុរុទ្ធេន –

‘‘‘យថាបិ ខេត្តេ [យថា ខេត្តេ (សី.)] បរិសុទ្ធេ, ពីជញ្ជស្ស បតិដ្ឋិតំ;

វិបុលំ តស្ស ផលំ ហោតិ, អបិ តោសេតិ កស្សកំ។

‘‘‘តថេវ យោគិនោ ចិត្តំ, សុញ្ញាគារេ វិសោធិតំ;

សតិបដ្ឋានខេត្តម្ហិ, ខិប្បមេវ វិរូហតី’’’តិ។

ពីជង្គបញ្ហោ តតិយោ។

៤. សាលកល្យាណិកង្គបញ្ហោ

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សាលកល្យាណិកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, សាលកល្យាណិកា នាម អន្តោបថវិយំ យេវ អភិវឌ្ឍតិ ហត្ថសតម្បិ កិយ្យាបិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា ឆឡភិញ្ញាយោ កេវលញ្ច សមណធម្មំ សុញ្ញាគារេ យេវ បរិបូរយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សាលកល្យាណិកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ភាហុលេន –

‘‘‘‘សាលកល្យាណិកា នាម, បាទបោ ឆរណីរុហោ;

អន្តោបថវិយំ យេវ, សតហត្ថោបិ វឌ្ឍតិ។

‘‘‘‘យថា កាលម្ហិ សម្បត្តេ, បរិបាកេន សោ ទុមោ;

ឧគ្គញ្ឆិត្វាន ឯកាហំ, សតហត្ថោបិ វឌ្ឍតិ។

‘‘‘‘ឯវមេវាហំ មហារីរ, សាលកល្យាណិកា វិយ;

អព្ភន្តរេ សុញ្ញាគារេ, ធម្មតោ អភិវឌ្ឍយិ’’’’ន្តិ។

សាលកល្យាណិកង្គបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. នាវង្គបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘នាវាយ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, នាវា ពហុវិធភារុសង្ឃាដសមវាយេន ពហុម្បិ ជនំ តារយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន

អាចារសីលគុណវត្តប្បដិវត្តពហុវិធធម្មសង្ឃាដសមាយេន សទេវកោ លោកោ តារយិតព្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, នាវាយ បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, នាវា ពហុវិធឩមិត្តនិតវេគវិសជមាវដ្ដវេគំ សហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ពហុវិធកិលេសឩមិវេគំ លាភសក្ការយសសិលោកបូជនវន្ទនា បរកុលេសុ និន្ថាបសំសាសុខទុក្ខសម្មាននវិមាននពហុវិធទោសឩមិវេគញ្ច សហិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, នាវាយ ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, នាវា អបរិមិតមនន្តមបារមក្ខោភិតគម្ភីរេ មហតិមហាឃោសេ តិមិតិមិង្គលមករមច្ឆគណាកុលេ មហតិមហាសមុទ្ទេ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន តិបរិវដ្ដ ទ្វាទសាការ ចតុសច្ចាភិសមយប្បដិវេធេ មានសំ សញ្ចារយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, នាវាយ តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរេ សច្ចសំយុត្តេ –

‘‘‘‘វិតក្កេន្តា ច ខោ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, ‘‘ឥទំ ទុក្ខ’’ន្តិ វិតក្កេយ្យាថ, ‘‘អយំ ទុក្ខសមុទយោ’’តិ វិតក្កេយ្យាថ, ‘‘អយំ ទុក្ខនិរោធោ’’តិ វិតក្កេយ្យាថ, ‘‘អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា’’តិ វិតក្កេយ្យាថា’’’តិ។

នាវង្គបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. នាវាលគ្គនកង្គបញ្ហោ

៦. *‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘នាវាលគ្គនកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, នាវាលគ្គនកំ*

ពហុឧមិជាលាកុលវិក្ខោភិតសលិលតលេ មហតិមហាសមុទ្ទេ នាវំ លគ្គេតិ ឋបេតិ, ន ទេតិ ទិសាវិទិសំ ហរិតុំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន រាគទោសមោហូមិជាលេ មហតិមហាវិតក្កសម្បហារេ ចិត្តំ លគ្គេតព្ពំ, ន ទាតព្ពំ ទិសាវិទិសំ ហរិតុំ។ ឥទំ, មហារាជ, នាវាលគ្គនកស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, នាវាលគ្គនកំ ន ឋូវតិ [ន បិលវតិ (សី. បី.)] វិសីទតិ, ហត្ថសតេបិ ឧទកេ នាវំ លគ្គេតិ ឋានមុបនេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន លាភយសសក្kារមាននវន្ទនបូជនអបចិតីសុ លាភគ្គយសគ្គេបិ ន ឋូវិតព្ពំ, សរីរយាបនមត្តកេ យេវ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, នាវាលគ្គនកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘‘យថា សមុទ្ទេ លគ្គនកំ, ន ឋូវតិ វិសីទតិ;

តថេវ លាភសក្kារេ, មា ឋូវថ វិសីទថា’’’’តិ។

នាវាលគ្គនកង្គំ បញ្ចមំ ឆដ្ឋោ។

៧. កូបង្គបញ្ហោ

៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘កូបស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, កូបោ រជ្ជុញ្ច វត្តញ្ច លង្ការញ្ច ជានាតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សតិសម្បជញ្ញសមន្នាគតេន ភវិតព្ពំ, អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ អាលោកិតេ វិលោកិតេ សមិញ្ជិតេ បសារិតេ សង្ឃាដិបត្តចីវរធារណេ អសិតេ បីតេ ខាយិតេ សាយិតេ ឧច្চារបស្សាវកម្មេ គតេ ឋិតេ និសិន្នេ សុត្តេ ជាគរិតេ ភាសិតេ តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការិនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កូបស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ‘សតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិហរេយ្យ សម្បជានោ, អយំ វោ អម្ហាកំ

អនុសាសនី’’តិ។

កូបង្គបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. និយាមកង្គបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘និយាមកស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, និយាមកោ រត្តិទ្ទិវំ សតតំ សមិតំ អប្បមត្តោ យត្តប្បយត្តោ នាវំ សារេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ចិត្តំ និយាមយមានេន រត្តិទ្ទិវំ សតតំ សមិតំ អប្បមត្តេន យត្តប្បយត្តេន យោនិសោមនសិការេន ចិត្តំ និយាមេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, និយាមកស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ធម្មបទេ –

‘‘‘អប្បមាទរតា ហោថ, សចិត្តមនុរក្ខថ;

ទុគ្គា ឧទ្ធរថត្តានំ, បង្កេ សន្នោវ [សត្តោវ (សី. បី.)] កុញ្ជរោ’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, និយាមកស្ស យំ កិញ្ចិ មហាសមុទ្ទេ កល្យាណំ វា បាបកំ វា, សព្ពំ តំ វិទិតំ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កុសលាកុសលំ សាវជ្ជានវជ្ជំ ហីនប្បណីតំ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគំ វិជានិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, និយាមកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, និយាមកោ យន្តេ មុទ្ធិកំ ទេតិ ‘មា កោចិ យន្តំ អាមសិត្ថា’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ចិត្តេ សំវរមុទ្ធិកា ទាតព្ពា ‘មា កិញ្ចិ បាបកំ អកុសលវិតក្កំ វិតក្កេសី’តិ, ឥទំ, មហារាជ, និយាមកស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរេ ‘មា, ភិក្ខវេ, បាបកេ

អកុសលេ វិតក្កេ វិតក្កេយ្យាថ, សេយ្យថីទំ, កាមវិតក្កំ ព្យាបាទវិតក្កំ វិហឹសាវិតក្ក’’’ន្តិ។

និយាមកង្គបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. កម្មការង្គបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘កម្មការស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, កម្មការោ ឯវំ ចិន្តយតិ ‘កតកោ អហំ ឥមាយ នាវាយ កម្មំ ករោមិ, ឥមាយាហំ នាវាយ វាហសា កត្តវេតនំ លភាមិ, ន មេ បមាទោ ករណីយោ, អប្បមាទេន មេ អយំ នាវា វាហេតព្ពា’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឯវំ ចិន្តយិតព្ពំ ‘ឥមំ ខោ អហំ ចាតុមហាភូតិកំ កាយំ សម្មសន្តោ សតតំ សមិតំ អប្បមត្តោ ឧបដ្ឋិតស្សតិ សតោ សម្បជានោ សមាហិតោ ឯកគ្គចិត្តោ ជាតិជរាព្យាធិមរណសោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសេហិ បរិមុច្ចិស្សាមីតិ អប្បមាទោ មេ ករណីយោ’តិ, ឥទំ, មហារាជ, កម្មការស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘កាយំ ឥមំ សម្មសថ, បរិជានាថ បុនប្បុនំ;

កាយេ សភាវំ ទិស្វាន, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សថា’តិ។

កម្មការង្គបញ្ហោ នវមោ។

១០. សមុទ្ទង្គបញ្ហោ

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សមុទ្ទស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ មតេន កុណបេន

សទ្ធឹ ន សំវសតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន រាគទោសមោហមានទិដ្ឋិមក្ខបឡាសឥស្សាមច្ឆរិយមាយាសាឋេយ្យកុដិលវិសមទុច្ចរិតកិលេសមលេហិ សទ្ធឹ ន សំវសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សមុទ្ទស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ មុត្តាមណិវេឡុរិយសង្ខសិលាបវាឡផលិកមណិវិវិធរតននិចយំ ធារេន្តោ បិទហតិ, ន ពហិ វិកិរតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន មគ្គផលឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តិវិបស្សនាកិញ្ញាវិវិធគុណរតនានិ អធិគន្ត្វា បិទហិតព្ពានិ, ន ពហិ នីហរិតព្ពានិ។ ឥទំ, មហារាជ, សមុទ្ទស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ មហន្តេហិ មហាភូតេហិ សទ្ធឹ សំវសតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អប្បិច្ឆំ សន្តុដ្ឋំ ធុតវាទំ សល្លេខវុត្តឹ អាចារសម្បន្នំ លជ្ជឹ បេសលំ គរុំ ភាវនីយំ វត្តារំ វចនក្ខមំ ចោទកំ បាបគរហឹ ឱវាទកំ អនុសាសកំ វិញ្ញាបកំ សន្ទស្សកំ សមាទបកំ សមុត្តេជកំ សម្បហំសកំ កល្យាណមិត្តំ សព្រហ្មចារឹ និស្សាយ វសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ នវសលិលសម្បុណ្ណាហិ គង្គាយមុនាអចិរវតីសរភូមហីអាទីហិ នទីសតសហស្សេហិ អន្តលិក្ខេ សលិលធារាហិ ច បូរិតោបិ សកំ វេលំ នាតិវត្តតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន លាភសក្ការសិលោកវន្ទនមានបូជនការណា ជីវិតហេតុបិ សញ្ចិច្ច សិក្ខាបទវីតិក្កមោ ន ករណីយោ។ ឥទំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘សេយ្យថាបិ, មហារាជ [បហារាធ (សី. បី.)], មហាសមុទ្ទោ ឋិតធម្មោ វេលំ

នាតិក្កមតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យំ មហា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ, តំ មម សាវកា ជីវិតហេតុបិ នាតិក្កមន្តី’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទោ សព្ពសវន្តីហិ គង្គាយមុនាអចិរវតីសរភូមហីហិ អន្តលិក្ខេ ឧទកធារាហិបិ ន បរិបូរតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាសវនធារណាវិនិច្ឆយអភិធម្មវិនយគាថ្លសុត្តន្តវិគ្គហបទនិក្ខេបបទសន្ធិ បទវិភត្តិនវង្គជិនសាសនវរំ សុណន្តេនាបិ ន តប្បិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មហាសមុទ្ទស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សុតសោមជាតកេ –

‘‘‘អគ្គិ យថា តិណកដ្ឋំ ទហន្តោ, ន តប្បតិ សាគរោ វា នទីហិ;

ឯវម្បិ ចេ [ឯវម្បិ វេ (ស្យា.), ឯវំ ហិ មេ (ក.) ជា. ១ អសីតិនិបាតេ] បណ្ឌិតា រាជសេដ្ឋ, សុត្វា ន តប្បន្តិ សុភាសិតេនា’’’តិ។

សមុទ្ទង្គបញ្ហោ ទសមោ។សមុទ្ទវគ្គោ ទុតិយោ។

តស្សុទ្ទានំ –

លាពុលតា ច បទុមំ, ពីជំ សាលកល្យាណិកា;

នាវា ច នាវាលគ្គនំ, កូបោ និយាមកោ តថា;

កម្មការោ សមុទ្ទោ ច, វគ្គោ តេន បវុច្ចតីតិ។

៣. បថវីវគ្គោ

១. បថវីអង្គបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘បថវិយា បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, បថវី ឥដ្ឋានិដ្ឋានិ កប្បរាគរុតគរចន្ទនកុង្កុមាទីនិ អាកិរន្តេបិ បិត្តសេម្ហបុព្ពរុហិរសេទមេទខេឡសិង្ឃាណិកលសិក- មុត្តករីសាទីនិ អាកិរន្តេបិ តាទិសាយេវ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឥដ្ឋានិដ្ឋេ លាភាលាភេ យសាយសេ និន្ទាបសំសាយ សុខទុក្ខេ សព្ពត្ថ តាទិនា យេវ កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បថវិយា បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បថវី មណ្ឌនវិភូសនាបគតា សកគន្ធបរិភាវិតា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន វិភូសនាបគតេន សកសីលគន្ធបរិភាវិតេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បថវិយា ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បថវី និន្តរា អខណ្ឌច្ឆិទ្ទា អសុសិរា ពហលា ឃនា វិត្ថិណ្ណា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន និន្តរមខណ្ឌច្ឆិទ្ទមសុសិរពហលឃនវិត្ថិណ្ណសីលេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បថវិយា តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បថវី គាមនិគមនគរជនបទរុក្ខបព្ពតនទីតឡាកបោក្ខរណីមិគបក្ខិមនុជនរនារិគណំ ជាវន្តីបិ អកិលាសុ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឱវទន្តេនបិ អនុសាសន្តេនបិ វិញ្ញាបេន្តេនបិ សន្ទស្សេន្តេនបិ សមាទបេន្តេនបិ សមុត្តេជេន្តេនបិ សម្បហំសេន្តេនបិ ធម្មទេសនាសុ អកិលាសុនា កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បថវិយា ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បថវី អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា

យោគាវចរេន អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តេន បថវិសមេន ចេតសា វិហរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បថវិយា បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ឧបាសិកាយ ចូឡសុភទ្ទាយ សកសមណេ បរិកិត្តយមានាយ –

‘‘‘ឯកញ្ចេ ពាហំ វាសិយា, តច្ឆេ កុបិតមានសា [កុបិតមានសោ (ក.)];

ឯកញ្ចេពាហំ គន្ធេន, អាលិម្បេយ្យ បមោទិតា [បមោទិតោ (ក.)]។

‘‘‘អមុស្មិំ បដិឃោ នត្ថិ, រាគោ អស្មិំ ន វិជ្ជតិ;

បថវីសមចិត្តា តេ, តាទិសា សមណា មមា’’’តិ។

បថវីអង្គបញ្ហោ បឋមោ។

២. អាបង្គបញ្ហោ

២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘អាបស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, អាបោ សុសណ្ឋិតមកម្បិតមលុឡិតសភាវបរិសុទ្ធោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កុហនលបនេមិត្តកនិប្បេសិកតំ អបនេត្វា សុសណ្ឋិតមកម្បិតមលុឡិតសភាវបរិសុទ្ធាចារេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាបស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាបោ សីតលសភាវសណ្ឋិតោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពសត្តេសុ ខន្តិមេត្តានុទ្ទយសម្បន្នេន ហិតេសិនា អនុកម្បកេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាបស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាហោ អសុចិំ សុចិំ ករោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន គាមេ វា អរញ្ញេ វា ឧបដ្ឋាយេ ឧបដ្ឋាយមត្តេសុ អាចរិយេ អាចរិយមត្តេសុ សព្ពត្ត អនធិករណេន ករិតព្ពំ អនវសេសការិនា។ ឥទំ, មហារាជ, អាបស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាហោ ពហុជនបត្តិតោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អប្បិច្ឆសន្តុដ្ឋបវិវិត្តបដិសល្លានេន សតតំ សព្ពលោកមភិបត្តិតេន ករិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាបស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាហោ ន កស្សចិ អហិតមុបទហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បរកណ្ហានកលហវិគ្គហវិវាទវិត្តជ្ឈានអរតិជននំ កាយវចីចិត្តេហិ បាបកំ ន ករណីយំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាបស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ មហារាជ, ភគវតា, ទេវាតិទេវេន កណ្ហជាតកេ –

‘‘‘‘វរញ្ចេ មេ អទោ សក្ក, សព្ពភូតានមិស្សរ;

ន មនោ វា សរីរំ វា, មំ-ករេ សក្ក កស្សចិ;

កទាចិ ឧបហញ្ញេថ, ឯតំ សក្ក វរំ វរេ’’’’តិ។

អាបង្គបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. តេជង្គបញ្ហោ

៣. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘តេជស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, តេជោ តិណកដ្ឋសាខាបលាសំ ឌហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យេ តេ អព្ភន្តរា វា ពាហិរា វា កិលេសា

ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណានុភវនា, សព្ពេ តេ ញាណគ្គិនា ឌហិតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, តេជស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, តេជោ និទ្ទយោ អការុណិកោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពកិលេសេសុ ការុញ្ញានុទ្ទយា ន កាតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, តេជស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, តេជោ សីតំ បដិហនតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន វីរិយសន្តាបតេជំ អកិជនេត្វា កិលេសា បដិហន្តព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, តេជស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, តេជោ អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តោ ឧណ្ហមកិជនេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អនុនយប្បដិឃវិប្បមុត្តេន តេជោសមេន ចេតសា វិហរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, តេជស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, តេជោ អន្ធការំ វិធមិត្វា [វិធមតិ (សី. បី. ក.)] អាលោកំ ទស្សយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អវិជ្ជន្ធការំ វិធមិត្វា ញាណាលោកំ ទស្សយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, តេជស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សកំ បុត្តំ ភាហុលំ ឱវទន្តេន –

‘តេជោសមំ [ម. និ. ២.១១៩], ភាហុល, ភាវនំ ភាវេហិ, តេជោសមំ ហិ តេ, ភាហុល, ភាវនំ ភាវយតោ ឧប្បន្នា? មនាបាមនាបា ផស្សា ចិត្តំ ន បរិយាទាយ ឋស្សន្តី’’’តិ។

តេជង្គបញ្ហោ តតិយោ។

៤. វាយុង្គបញ្ហោ

๒. "កន្តេ នាគសេន, 'វាយុស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតញ្ពានី'តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតញ្ពានី"តិ? "យថា, មហារាជ, វាយុ សុបុប្ជិតវនសណ្ឌន្តរំ អភិវាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន វិមុត្តិវរកុសុមបុប្ជិតារម្មណវនន្តរេ រមិតញ្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វាយុស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតញ្ពំ។

"បុន ចបរំ, មហារាជ, វាយុ ធរណីរុហបាទបគណេ មថយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន វនន្តរគតេន សង្ខារេ វិចិនន្តេន កិលេសា មថយិតញ្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, វាយុស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតញ្ពំ។

"បុន ចបរំ, មហារាជ, វាយុ អាកាសេ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន លោកុត្តរធម្មេសុ មានសំ សញ្ចារយិតញ្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វាយុស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតញ្ពំ។

"បុន ចបរំ, មហារាជ, វាយុ គន្ធំ អនុកវតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អត្តនោ សីលវរសុរភិគន្ធោ [សីលសុរភិគន្ធោ (សី. បី.)] អនុកវិតញ្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, វាយុស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតញ្ពំ។

"បុន ចបរំ, មហារាជ, វាយុ និរាលយោ អនិកេតវាសី, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន និរាលយមនិកេតមសន្ថវេន សព្ពត្ថ វិមុត្តេន ភវិតញ្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វាយុស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតញ្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សុត្តនិបាតេ –

"'សន្ថវាតោ ភយំ ជាតំ, និកេតា ជាយតេ រជោ;

អនិកេតមសន្ថវំ, ឯតំ វេ មុនិទស្សន"'ន្តិ។

វាយុដ្ឋបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. បព្ពតដ្ឋបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘បព្ពតស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ ? ‘‘យថា, មហារាជ, បព្ពតោ អចលោ អកម្បិតោ [អកម្បិយោ (សី. បី.)] អសម្បវេធី, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សម្មានសេ វិមានសេ សក្ការេ អសក្ការេ គរុការេ អគរុការេ យសេ អយសេ និន្នាយ បសំសាយ សុខេ ទុក្ខេ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ សព្ពត្ថ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពធម្មេសុ រជនីយេសុ ន រជ្ជិតព្ពំ, ទុស្សនីយេសុ ន ទុស្សិតព្ពំ, មុយ្ហនីយេសុ ន មុយ្ហិតព្ពំ, ន កម្បិតព្ពំ ន ចលិតព្ពំ, បព្ពតេន វិយ អចលេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បព្ពតស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘‘‘សេលោ យថា ឯកឃនោ [ឯកគ្ឃនោ (ក.) ជ. ប. ៨១ ធម្មបទេ], វាតេន ន សមីរតិ;

ឯវំ និន្ទាបសំសាសុ, ន សមិញ្ជន្តិ បណ្ឌិតា’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បព្ពតោ ឋទ្ធោ ន កេនចិ សំសដ្ឋោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឋទ្ធេន អសំសដ្ឋេន ភវិតព្ពំ, ន កេនចិ សំសគ្គោ ករណីយោ។ ឥទំ, មហារាជ, បព្ពតស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘‘‘អសំសដ្ឋំ គហដ្ឋេហិ, អនាគារេហិ ចូភយំ;

អនោកសារិមប្បិច្ឆំ, តមហំ ព្រូមិ ព្រាហ្មណ’ន្តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បព្ពតេ ពីជំ ន រុឝ្ហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សកមានសេ កិលេសា ន រុឝ្ហាបេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, បព្ពតស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សុភូតិនា –

‘‘‘រាគូបសំហិតំ ចិត្តំ, យទា ឧប្បជ្ជតេ មម;

សយំវ បច្ចវេក្ខាមិ [បច្ចវេក្ខិត្វា (សព្ពត្ថ)], ឯកគ្គោ [ឯកកោ (សព្ពត្ថ)] តំ ទមេមហំ។

‘‘‘រជ្ជសេ [រជ្ជសិ (សី.), រញ្ជសិ (បី.)] រជនីយេ ច, ទុស្សនីយេ ច ទុស្សសេ;

មុយ្ហសេ [មុយ្ហសិ (សី.)] មោហនីយេ ច, និក្ខមស្សុ វនា តុវំ។

‘‘‘វិសុទ្ធានំ អយំ វាសោ, និម្មលានំ តបស្សិនំ;

មា ខោ វិសុទ្ធំ ទូសេសិ, និក្ខមស្សុ វនា តុវ’ន្តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បព្ពតោ អច្ចុគ្គតោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ញាណច្ចុគ្គតេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បព្ពតស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘‘‘បមាទំ អប្បមាទេន, យទា នុទតិ បណ្ឌិតោ;

បញ្ញាបាសាទមារុយ្ហ, អសោកោ សោកិនឹ បជំ;

បព្ពតដ្ឋោវ ភូមដ្ឋេ [ភុម្មដ្ឋេ (សី. បី.)], ធីរោ ពាលេ អវេក្ខតី’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បព្ពតោ អនុន្នតោ អនោនតោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឧន្នតាវនតិ ន ករណីយា។ ឥទំ, មហារាជ, បព្ពតស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

កាសិតម្បៅតំ, មហារាជ, ឧបាសិកាយ ចូឡសុភទ្ទាយ សកសមណោ បរិកិត្តយមានាយ –

‘‘‘‘លាភេន ឧន្នតោ លោកោ, អលាភេន ច ឱនតោ;

លាភាលាភេន ឯកត្តា [ឯកដ្ឋា (សី. បី.)], តាទិសា សមណា មមា’’’’តិ។

បព្ពតង្គបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. អាកាសង្គបញ្ហោ

៦. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘អាកាសស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, អាការោ សព្ពសោ អគយ្ហោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពសោ កិលេសេហិ អគយ្ហេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាកាសស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាការោ ឥសិតាបសភូតទិជគណានុសញ្ចរិតោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ‘អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា’តិ សង្ខារេសុ មានសំ សញ្ចារយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាកាសស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាការោ សន្តាសនីយោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពភវបដិសន្ធីសុ មានសំ ឧព្ពេជយិតព្ពំ, អស្សាទោ ន កាតព្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, អាកាសស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាការោ អនន្តោ អប្បមាណោ អបរិមេយ្យោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អនន្តសីលេន អបរិមិតញាណេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាកាសស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អាកាសោ អលគ្គោ អសត្តោ អប្បតិដ្ឋិតោ អបលិពុទ្ធោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កុលេ គណេ លាភេ អាវាសេ បលិពោធេ បច្ចយេ សព្ពកិលេសេសុ ច សព្ពត្ថ អលគ្គេន កវិតព្ពំ, អនាសត្តេន អប្បតិដ្ឋិតេន អបលិពុទ្ធេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អាកាសស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ទេវាតិទេវេន សកំ បុត្តំ រាហុលំ ឱវទន្តេន – ‘សេយ្យថាបិ, រាហុល [ម. និ. ២.១១៩], អាកាសោ ន កត្ថចិ បតិដ្ឋិតោ, ឯវមេវ ខោ ត្វំ, រាហុល, អាកាសសមំ ភាវនំ ភាវេហិ, អាកាសសមំ ហិ តេ, រាហុល, ភាវនំ ភាវយតោ ឧប្បន្នា មនាបាមនាបា ផស្សា ចិត្តំ បរិយាទាយ ឋស្សន្តី’’’តិ។

អាកាសង្គបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. ចន្ទង្គបញ្ហោ

៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ចន្ទស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ចន្ទោ សុក្កបក្ខេ ឧទយន្តោ ឧត្តរត្តរិ វឌ្ឍតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាចារសីលគុណវត្តប្បដិបត្តិយា អាគមាធិគមេ បដិសល្លានេ សតិបដ្ឋានេ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតាយ ភោជនេ មត្តញ្ញុតាយ ជាគរិយានុយោគេ ឧត្តរត្តរិ វឌ្ឍិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ចន្ទស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចន្ទោ ឧឡារាធិបតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឧឡារេន ធម្មាធិបតិនា កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ចន្ទស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចន្ទោ និសាយ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បវិវិត្តេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ចន្ទស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចន្ទោ វិមានកេតុ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សីលកេតុនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ចន្ទស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចន្ទោ អាយាចិតបត្តិតោ ឧទេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាយាចិតបត្តិតេន កុលានិ ឧបសង្កមិតព្ពានិ។ ឥទំ, មហារាជ, ចន្ទស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរេ ‘ចន្ទូបមា, ភិក្ខវេ, កុលានិ ឧបសង្កមថ, អបកស្សវេ កាយំ អបកស្ស ចិត្តំ និច្ចនវកា កុលេសុ អប្បគព្ភា’’’តិ [អប្បគព្ភាតិ (ក.) សំ. និ. ២.១៦៦]។

ចន្ទង្គបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. សូរិយង្គបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សូរិយស្ស [សុរិយស្ស (សី. ស្យា. បី.)] សត្ត អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ សត្ត អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, សូរិយោ សព្ពំ ឧទកំ បរិសោសេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពកិលេសា អនវសេសំ បរិសោសេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, សូរិយស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សូរិយោ តមន្ធការំ វិធមតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពំ រាគតមំ ទោសតមំ មោហតមំ មានតមំ ទិដ្ឋិតមំ កិលេសតមំ សព្ពំ ទុច្ចរិតតមំ វិធមយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សូរិយស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សូរិយោ អកិច្ចណំ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អកិច្ចណំ យោនិសោ មនសិការោ កាតព្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, សូរិយស្ស

តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សូរិយោ រំសិមាលី, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អារម្មណមាលិនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សូរិយស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សូរិយោ មហាជនកាយំ សន្តាបេន្តោ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាចារសីលគុណវត្តប្បដិបត្តិយា ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តិឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គសតិបដ្ឋានសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទេហិ សទេវកោ លោកោ សន្តាបយិតព្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, សូរិយស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សូរិយោ រាហុកយា កីតោ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ទុច្ចរិតទុគ្គតិវិសមកន្តារវិបាកវិនិបាតកិលេសជាលជដិតេ ទិដ្ឋិសង្ឃាដបដិមុក្កេ កុបថបក្ខន្ទេ កុម្មគ្គបដិបន្នេ [កុមគ្គបដិបន្នេ (ស្យា. ក.)] សត្តេ ទិស្វា មហតា សំវេគកយេន មានសំ សំវេជេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សូរិយស្ស ឆដ្ឋំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សូរិយោ កល្យាណបាបកេ ទស្សេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គសតិបដ្ឋានសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទលោកិយលោកុត្តរធម្មា ទស្សេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, សូរិយស្ស សត្តមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន វង្គីសេន –

‘‘‘‘យថាបិ សូរិយោ ឧទយន្តោ, រូបំ ទស្សេតិ បាណិនំ;

សុចិញ្ច អសុចិញ្ចាបិ, កល្យាណញ្ចាបិ បាបកំ។

‘‘‘‘តថា កិក្ខូ ធម្មធរោ, អវិជ្ជាបិហិតំ ជនំ;

បឋំ ទស្សេតិ វីរិយំ, អាទិច្ចោវុទយំ យថា’’តិ។

សូរិយង្គបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. សក្កង្គបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សក្កស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, សក្កោ ឯកន្តសុខសមប្បិតោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឯកន្តបវិវេកសុខាភិរតេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សក្កស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សក្កោ ទេវេ ទិស្វា បគ្គណ្ហាតិ, ហាសមភិជនេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កុសលេសុ ធម្មេសុ អលីនមតន្ទិតំ សន្តំ មានសំ បគ្គហេតព្ពំ, ហាសមភិជនេតព្ពំ, ឧដ្ឋហិតព្ពំ ឃដិតព្ពំ វាយមិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សក្កស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សក្កស្ស អនភិរតិ នុប្បជ្ជតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សុញ្ញាគារេ អនភិរតិ ន ឧប្បាទេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, សក្កស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សុភូតិនា –

‘‘‘សាសនេ តេ មហាវីរ, យតោ បព្ពជិតោ អហំ;

នាភិជានាមិ ឧប្បន្នំ, មានសំ កាមសំហិត’’ន្តិ។

សក្កង្គបញ្ហោ នវមោ។

១០. ចក្កវត្តិង្គបញ្ហោ

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ចក្កវត្តិស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ចក្កវត្តី ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ ជនំ សង្គណ្ហាតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ចតស្សន្នំ បរិសានំ មានសំ សង្គហេតព្ពំ អនុគ្គហេតព្ពំ សម្បហំសេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ចក្កវត្តិស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចក្កវត្តិស្ស វិជិតេ ចោរា ន ឧដ្ឋហន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កាមរាគព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កា ន ឧប្បាទេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, ចក្កវត្តិស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘‘‘វិតក្កូបសមេ ច យោ រតោ, អសុកំ ភាវយតេ [ភាវយតី (ស្យា.) ឧ. ប. ៣៥០ ធម្មបទេ] សទា សតោ;

ឯស ខោ ព្យន្តិកាហិតិ, ឯស ឆេច្ឆតិ មារពន្ធន’ន្តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចក្កវត្តី ទិវសេ ទិវសេ សមុទ្ទបរិយន្តំ មហាបថវិំ អនុយាយតិ កល្យាណបាបកានិ វិចិនមានោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កាយកម្មំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ ទិវសេ ទិវសេ បច្ចវេក្ខិតព្ពំ ‘កិំ នុ ខោ មេ ឥមេហិ តីហិ ឋានេហិ អនុបវជ្ជស្ស ទិវសោ វីតិវត្តតី’តិ។ ឥទំ, មហារាជ, ចក្កវត្តិស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន អង្គុត្តរនិកាយវរេ –

‘កថម្ភូតស្ស មេ រត្តិន្ទិវា វីតិវត្តន្តីតិ [វីតិបតន្តីតិ (សី. បី.)] បព្ពជិតេន អកិណ្ណំ បច្ចវេក្ខិតព្ព’ន្តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចក្កវត្តិស្ស អព្ភន្តរពាហិរារក្ខា សុសំវិហិតា ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អព្ភន្តរកំ ពាហិរកំ កិលេសានំ អារក្ខាយ

សតិទោវារិកោ បវេតញ្ញោ។ ឥទំ, មហារាជ, ចក្កវត្តិស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា ទេវាតិទេវេន –

‘សតិទោវារិកោ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ អកុសលំ បជហតិ កុសលំ ភាវេតិ, សាវជ្ជំ បជហតិ, អនវជ្ជំ ភាវេតិ, សុទ្ធមត្តានំ បរិហរតី’’តិ។

ចក្កវត្តិង្គបញ្ហោ ទសមោ។

បឋវីវគ្គោ តតិយោ។

តស្សុទ្ទានំ –

បឋវី អាបោ ច តេជោ ច, វាយោ ច បព្ពតេន ច;

អាកាសោ ចន្ទសូរិយោ ច, សក្កោ ច ចក្កវត្តិនាតិ។

៤. ឧបចិការវគ្គោ

១. ឧបចិកង្គបញ្ហោ

១. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘ឧបចិកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ឧបចិកា ឧបរិ ឆទនំ កត្វា អត្តានំ បិទហិត្វា គោចរាយ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សីលសំវរឆទនំ កត្វា មានសំ បិទហិត្វា បិណ្ឌាយ ចរិតព្ពំ, សីលសំវរឆទនេន ខោ, មហារាជ, យោគី យោគាវចរោ សព្ពភយសមតិក្កន្តោ ហោតិ។ ឥទំ, មហារាជ, ឧបចិកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ, ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ឧបសេនេន វង្គន្តបុត្តេន –

‘‘‘*សីលសំវរឆទនំ, យោគី កត្វាន មានសំ;*

អនុបលិត្តោ លោកេន, កយា ច បវិមុច្ចតី’’’តិ។

ឧបចិកង្គបញ្ហោ បឋមោ។

២. ពិឡារង្គបញ្ហោ

២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ពិឡារស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ពិឡារោ គុហាគតោបិ សុសិរគតោបិ ហម្មិយន្តរគតោបិ ឧន្ទុរំ យេវ បរិយេសតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន គាមគតេនាបិ អរញ្ញគតេនាបិ រុក្ខមូលគតេនាបិ សុញ្ញាគារគតេនាបិ សតតំ សមិតំ អប្បមត្តេន កាយគតាសតិកោជនំ យេវ បរិយេសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ពិឡារស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ពិឡារោ អាសន្នេ យេវ គោចរំ បរិយេសតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឥមេសុ យេវ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ ឧទយព្ពយានុបស្សិនា វិហរិតព្ពំ ‘ឥតិ រូបំ ឥតិ រូបស្ស សមុទយោ ឥតិ រូបស្ស អត្ថង្គមោ, ឥតិ វេទនា ឥតិ វេទនាយ សមុទយោ ឥតិ វេទនាយ អត្ថង្គមោ, ឥតិ សញ្ញា ឥតិ សញ្ញាយ សមុទយោ ឥតិ សញ្ញាយ អត្ថង្គមោ, ឥតិ សង្ខារា ឥតិ សង្ខារានំ សមុទយោ ឥតិ សង្ខារានំ អត្ថង្គមោ, ឥតិ វិញ្ញាណំ ឥតិ វិញ្ញាណស្ស សមុទយោ ឥតិ វិញ្ញាណស្ស អត្ថង្គមោ’តិ។ ឥទំ, មហារាជ, ពិឡារស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន

—

‘‘‘*ន ឥតោ ទូរេ ភវិតព្ពំ, ភវគ្គំ កិំ ករិស្សតិ;*

បច្ចុប្បន្នម្ហិ ឱហារេ, សកេ កាយម្ហិ វិន្ទថា’’’តិ។

ពិឡាវង្គបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ឧន្ទុវង្គបញ្ហោ

៣. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ឧន្ទុរស្ស [ឧន្ទុរស្ស (ស្យា. ក.)] ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ឧន្ទុរោ ឥតោចិតោ ច វិចរន្តោ អាហារូបាសីសកោ យេវ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឥតោចិតោ ច វិចរន្តេន យោនិសោ មនសិការូបាសីសកេនេវ ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ឧន្ទុរស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ឧបសេនេន វង្គន្តបុត្តេន –

‘‘‘ធម្មាសីសំ [ធម្មសីសំ (សី. បី.)] ភវិត្វាន, វិហរន្តោ វិបស្សកោ;

អនោលីនោ វិហរតិ, ឧបសន្តោ សទា សតោ’’’តិ។

ឧន្ទុវង្គបញ្ហោ តតិយោ។

៤. វិច្ឆិកង្គបញ្ហោ

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘វិច្ឆិកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, វិច្ឆិកោ នង្គុលាវុធោ នង្គុលំ ឧស្សាបេត្វា ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ញាណាវុធេន ភវិតព្ពំ, ញាណំ ឧស្សាបេត្វា វិហរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វិច្ឆិកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ឧបសេនេន វង្គន្តបុត្តេន –

‘‘‘ញាណខគ្គំ គហេត្វាន, វិហរន្តោ វិបស្សកោ;

បរិមុច្ចតិ សព្ពភយា, ទុប្បសហោ ច សោ ភវេ’’’តិ។

វិច្ឆិកង្គបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. នកុលង្គបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘នកុលស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, នកុលោ ខរគមុបគច្ឆន្តោ កេសញ្ជេន កាយំ បរិហរេត្វា ខរគមុបគច្ឆតិ គហេតុំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កោធាឃាតពហុលំ កលហវិគ្គហវិវាទវិរោធាកិរូតំ លោកមុបគច្ឆន្តេន មេត្តាកេសញ្ជេន មានសំ អនុលិម្បិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, នកុលស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘តស្មា សកំ បរេសម្បិ, ភាតព្ពា មេត្តភាវនា;

មេត្តចិត្តេន ផរិតព្ពំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន’’’ន្តិ។

នកុលង្គបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. ជរសិង្គាលង្គបញ្ហោ

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ជរសិង្គាលស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ជរសិង្គាលោ កោជនំ បដិលភិត្វា អជិគុច្ឆមានោ យាវទត្ថំ អាហរយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កោជនំ បដិលភិត្វា អជិគុច្ឆមានេន សរីរយាបនមត្តមេវ បរិភុញ្ជិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ជរសិង្គាលស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន មហាកស្សបេន –

‘‘‘សេនាសនម្ហា ឱរុយ្ហ, គាមំ បិណ្ឌាយ បាវិសិ;

កុញ្ជន្តំ បុរិសំ កុដ្ឋិំ, សក្កច្ច នំ ឧបដ្ឋហិ។

‘‘‘សោ មេ បក្កេន ហត្ថេន, អាលោបំ ឧបនាមយិ;

អាលោបំ បក្ខិបន្តស្ស, អង្គុលិបេត្ត ឆិជ្ជថ។

‘‘‘កុដ្ឋមូលញ្ច និស្សាយ, អាលោបំ តំ អកុញ្ជិសំ;

កុញ្ជមានេ វា កុត្តេ វា, ជេគុច្ឆំ មេ ន វិជ្ជតី’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ជរសិង្គាលោ គោជនំ បដិលភិត្វា ន វិចិនាតិ លូខំ វា បណីតំ វាតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន គោជនំ បដិលភិត្វា ន វិចិនិតព្ពំ ‘លូខំ វា បណីតំ វា សម្បន្នំ វា អសម្បន្នំ វា’តិ, យថាលទ្ធេន សន្តុស្សិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ជរសិង្គាលស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ឧបសេនេន វង្គន្តបុត្តេន –

‘‘‘លូខេនបិ ច សន្តុស្ស, នាញ្ញំ បត្ថេ រសំ ពហុំ;

រសេសុ អនុគិទ្ធស្ស, ឈានេ ន រមតេ [រមតី (សី. បី.)] មនោ;

ឥតរីតរេន សន្តុដ្ឋោ [សន្តុដ្ឋេ (សី. បី.)], សាមញ្ញំ បរិបូរតី’’’តិ។

ជរសិង្គាលង្គបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. មិគង្គបញ្ហោ

*៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘មិគស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, មិគោ ទិវា អរញ្ញេ ចរតិ, រត្តិំ

អព្ភោកាសេ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ទិវា អរញ្ញេ វិហរិតព្ពំ, រត្តឹ អព្ភោកាសេ។ ឥទំ, មហារាជ, មិគស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន លោមហំសនបរិយាយេ –

‘សោ ខោ អហំ, សារិបុត្ត, យា តា រត្តិយោ សីតា ហេមន្តិកា អន្តរដ្ឋកា ហិមបាតសមយា [អន្តរដ្ឋកេ ហិមបាតសមយេ (សី. បី. ក.)], តថារូបាសុ រត្តីសុ រត្តឹ អព្ភោកាសេ វិហរាមិ, ទិវា វនសណ្ឌេ។ គិម្ហានំ បច្ឆិមេ មាសេ ទិវា អព្ភោកាសេ វិហរាមិ, រត្តឹ វនសណ្ឌេ’តិ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មិគោ សត្តិម្ហិ វា សរេ វា ឱបតន្តេ វញ្ចេតិ [វជ្ជេតិ (ក.)] បលាយតិ, ន កាយមុបនេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កិលេសេសុ ឱបតន្តេសុ វញ្ចយិតព្ពំ [វជ្ជយិតព្ពំ (ក.)] បលាយិតព្ពំ, ន ចិត្តមុបនេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មិគស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មិគោ មនុស្សេ ទិស្វា យេន វា តេន វា បលាយតិ ‘មា មំ តេ អទ្ទសំសូ’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កណ្ហនកលហវិគ្គហវិវាទសីលេ ទុស្សីលេ កុសីតេ សង្គណិការាមេ ទិស្វា យេន វា តេន វា បលាយិតព្ពំ ‘មា មំ តេ អទ្ទសំសុ, អហញ្ច តេ មា អទ្ទស’ន្តិ។ ឥទំ, មហារាជ, មិគស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘មា មេ កទាចិ បាបិច្ឆោ, កុសីតោ ហីនវីរិយោ;

អប្បស្សុតោ អនាចារោ, សម្មតោ [សមេតោ (សី. បី.)] អហុ កត្ថចី’’’តិ។

មិគង្គបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘គោរូបស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, គោរូបោ សកំ គេហំ ន វិជហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សកោ កាយោ ន វិជហិតព្ពោ ‘អនិច្ចុច្ឆាទនបរិមទ្ទនភេទនវិកិរណាវិទ្ធំសនធម្មោ អយំ កាយោ’តិ។ ឥទំ, មហារាជ, គោរូបស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, គោរូបោ អាទិន្នធុរោ សុខទុក្ខេន ធុរំ វហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាទិន្នព្រហ្មចរិយេន សុខទុក្ខេន យាវ ជីវិតបរិយាទានា អាបាណកោដិកំ ព្រហ្មចរិយំ ចរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, គោរូបស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, គោរូបោ ឆន្នេន ឃាយមានោ បានីយំ បិវតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាចរិយុបជ្ឈាយានំ អនុសិដ្ឋិ ឆន្នេន បេមេន បសាទេន ឃាយមានេន បដិគ្គហេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, គោរូបស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, គោរូបោ យេន កេនចិ វាហិយមានោ វហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ថេរេនវុឌ្ឍិមកិក្ខុនម្បិ គិហិឧបាសកស្សាបិ ឱវាទានុសាសនី សិរសា សម្បដិច្ឆិតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, គោរូបស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘តទហុ បព្ពជិតោ សន្តោ, ជាតិយា សត្តវស្សិកោ;

សោបិ មំ អនុសាសេយ្យ, សម្បជិច្ឆាមិ មត្តកេ [មុទ្ធនា (សី.)]។

‘‘‘តិព្ពំ ឆន្ទញ្ច បេមញ្ច, តស្មិំ ទិស្វា ឧបដ្ឋបេ;

ឋបេយ្យាថរិយដ្ឋានេ, សក្កច្ច នំ បុនប្បុន’’’’ន្តិ។

គោរូបង្គបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. វាហង្គបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘វាហស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, វាហោ សន្តត្តកបិតេ [សន្តត្តកបិនេ (សី. បី.)] គិម្ហសមយេ សម្បត្តេ ឧទកំ ឱបគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ទោសេន ចិត្តេ អាលុឡិតខលិតវិព្ភន្តសន្តត្តេ សីតលាមតបណីតមេត្តាភាវនំ ឱបគន្តព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វាហស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, វាហោ ចិក្ខល្លមុទកមុបគន្ត្វា នាសិកាយ បថវិំ ខណិត្វា ទោណិំ កត្វា ទោណិកាយ សយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន មានសេ កាយំ និក្ខិបិត្វា អារម្មណន្តរគតេន សយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វាហស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន បិណ្ឌោលភារទ្វាជេន –

‘‘‘‘កាយេ [កាយេន (ក.)] សភាវំ ទិស្វាន, វិចិនិត្វា វិបស្សកោ;

ឯកាកិយោ អទុតិយោ, សេតិ អារម្មណន្តរេ’’’’តិ។

វាហង្គបញ្ហោ នវមោ។

១០. ហត្ថិង្គបញ្ហោ

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ហត្ថិស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ហត្ថី នាម ចរន្តោ យេវ បថវិំ

ទាលេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កាយំ សម្មសមានេនេវ សព្ពេ កិលេសា ទាលេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, ហត្ថិស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ហត្ថី សព្ពកាយេនេវ អបលោកេតិ, ឧជុកំ យេវ បេក្ខតិ, ន ទិសាវិទិសា វិលោកេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពកាយេន អបលោកិនា ភវិតព្ពំ, ន ទិសាវិទិសា វិលោកេតព្ពា, ន ឧទ្ធំ ឧល្លោកេតព្ពំ, ន អធោ ឱលោកេតព្ពំ, យុគមត្តបេក្ខិនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ហត្ថិស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ហត្ថី អនិពទ្ធសយនោ គោចរាយមនុគន្ត្វា ន តមេវ ទេសំ វាសត្ថមុបគច្ឆតិ, ន ធុវប្បតិដ្ឋាលយោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អនិពទ្ធសយនេន ភវិតព្ពំ, និវាលយេន បិណ្ឌាយ គន្តព្ពំ, យទិ បស្សតិ វិបស្សកោ មនុញ្ញំ បតិរូបំ វុចិរទេសេ ភវំ មណ្ឌបំ វា រុក្ខមូលំ វា គុហំ វា បព្ភារំ វា, តត្ថេវ វាសមុបគន្តព្ពំ, ធុវប្បតិដ្ឋាលយោ ន កាតព្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, ហត្ថិស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ហត្ថី ឧទកំ ឱគាហិត្វា សុចិវិមលសីតលសលិលបរិបុណ្ណំ កុមុទុប្បលបទុមបុណ្ឌរីកសញ្ឆន្នំ មហាតិមហន្តំ បទុមសរំ ឱគាហិត្វា កីឡតិ គជវរកីឡំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សុចិវិមលវិប្បសន្នមនាវិលធម្មវរវារិបុណ្ណំ វិមុត្តិកុសុមសញ្ឆន្នំ មហាសតិបដ្ឋានបោក្ខរណិំ ឱគាហិត្វា ញាណេន សង្ខារា ឱធុនិតព្ពា វិធុនិតព្ពា, យោគាវចរកីឡា កីឡិតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, ហត្ថិស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ហត្ថី សតោ បាទំ ឧទ្ធរតិ, សតោ បាទំ និក្ខិបតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សតេន សម្បជានេន បាទំ ឧទ្ធរិតព្ពំ, សតេន សម្បជានេន បាទំ និក្ខិបិតព្ពំ, អភិក្កមបដិក្កមេ សមិញ្ជនបសារណេ សព្ពត្ថ សតេន សម្បជានេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ហត្ថិស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរេ –

‘‘‘*កាយេន សំវរោ សាធុ, សាធុ វាចាយ សំវរោ;*

មនសា សំវរោ សាធុ, សាធុ សព្ពត្ថ សំវរោ;

សព្ពត្ថ សំវុតោ ភិក្ខុ, វុត្តិតោតិ បវុច្ចតី’’’តិ។

ហត្ថិង្គបញ្ហោ ទសមោ។ឧបចិកាវគ្គោ ចតុត្ថោ។

តស្សុទ្ទានំ –

ឧបចិកា ពិឡារោ ច, ឧន្ទុរោ វិច្ឆិកេន ច;

នកុលោ សិង្គាលោ មិគោ,

គោរូបោ វរហោ ហត្ថិនា ទសាតិ។

៥. សីហវគ្គោ

១. សីហង្គបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សីហស្ស សត្ត អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ សត្ត អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, សីហោ នាម សេតវិមលបរិសុទ្ធបណ្ឌរោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សេតវិមលបរិសុទ្ធបណ្ឌរចិត្តេន ភវិតព្ពំ។ តទំ, មហារាជ, សីហស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សីហោ ចតុចរណោ វិក្កន្តចារី, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ចតុរិទ្ធិបាទចរណេន ភវិតព្ពំ។ តទំ, មហារាជ, សីហស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សីលោ អភិរូបរុចិរកេសរី, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អភិរូបរុចិរសីលកេសរិនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សីហស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សីលោ ជីវិតបរិយោទានេបិ ន កស្សចិ ឱនមតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្চយភេសជ្ជបរិក្ខារបរិយោទានេបិ ន កស្សចិ ឱនមិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សីហស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សីលោ សបទានកក្ខោ យស្មឹ ឱកាសេ និបតតិ, តត្ថេវ យាវទត្ថំ កក្ខយតិ, ន វរមំសំ វិចិនាតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សបទានកក្ខេន ភវិតព្ពំ, ន កុលានិ វិចិនិតព្ពានិ, ន បុព្ពគេហំ ហិត្វា កុលានិ ឧបសង្កមិតព្ពានិ, ន ភោជនំ វិចិនិតព្ពំ, យស្មឹ ឱកាសេ កពឡំ អាទីយតិ, តស្មឹ យេវ ឱកាសេ កុញ្ជិតព្ពំ សរីរយាបនត្ថំ [សរីរយាបនមត្តំ (សី. បី.)], ន វរភោជនំ វិចិនិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សីហស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សីលោ អសន្និធិកក្ខោ, សកឹ គោចរំ កក្ខយិត្វា ន បុន តំ ឧបគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អសន្និធិការបរិភោគិនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សីហស្ស ឆដ្ឋំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សីលោ ភោជនំ អលទ្ធា ន បរិតស្សតិ, លទ្ធាបិ ភោជនំ អគធិតោ [អគថិតោ (សី.)] អមុច្ឆិតោ អនជ្ឈោសន្នោ បរិភុញ្ជតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ភោជនំ អលទ្ធា ន បរិតស្សិតព្ពំ, លទ្ធាបិ ភោជនំ អគធិតេន អមុច្ឆិតេន អនជ្ឈោសន្នេន អាទីនវទស្សាវិនា និស្សរណបញ្ញេន បរិភុញ្ជិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សីហស្ស សត្តមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន

សំយុត្តនិកាយវរេ ថេរំ មហាកស្សបំ បរិកិត្តយមានេន –

‘សន្តុដ្ឋោយំ, កិក្ខវេ, កស្សបោ ឥតរីតរេន បិណ្ឌបាតេន, ឥតរីតរបិណ្ឌបាតសន្តុដ្ឋិយា ច វណ្ណវាទី, ន ច បិណ្ឌបាតហេតុ អនេសនំ អប្បតិរូបំ អាបជ្ជតិ, អលទ្ធា ច បិណ្ឌបាតំ ន បរិតស្សតិ, លទ្ធា ច បិណ្ឌបាតំ អគធិតោ អមុច្ឆិតោ អនជ្ឈាសន្នោ អាទីនវទស្សាវី និស្សរណបញ្ញោ បរិភុញ្ជតី’’’តិ។

សីហឝ្គបញ្ហោ បឋមោ។

២. ចក្កវាកឝ្គបញ្ហោ

២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ចក្កវាកស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានីតិ’’? ‘‘យថា, មហារាជ, ចក្កវាកោ យាវ ជីវិតបរិយោទានា ទុតិយិកំ ន វិជហតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យាវ ជីវិតបរិយោទានា យោនិសោ មនសិការោ ន វិជហិតព្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, ចក្កវាកស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចក្កវាកោ សេវាលបណកកក្ខោ, តេន ច សន្តុដ្ឋិំ អាបជ្ជតិ, តាយ ច សន្តុដ្ឋិយា ពលេន ច វណ្ណេន ច ន បរិហាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យថាលាភសន្តោសោ ករណីយោ, យថាលាភសន្តុដ្ឋោ ខោ, មហារាជ, យោគី យោគាវចរោ ន បរិហាយតិ សីលេន, ន បរិហាយតិ សមាធិនា, ន បរិហាយតិ បញ្ញាយ, ន បរិហាយតិ វិមុត្តិយា, ន បរិហាយតិ វិមុត្តិញាណទស្សនេន, ន បរិហាយតិ សព្ពេហិ កុសលេហិ ធម្មេហិ។ ឥទំ, មហារាជ, ចក្កវាកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ចក្កវាកោ បាណេ ន វិហេឋយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន និហិតទណ្ឌេន និហិតសត្តេន លជ្ជិនា ទយាបន្នេន

សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បិនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ចក្កវាកស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ចក្កវាកជាតកេ –

‘‘‘‘យោ ន ហន្តិ ន ឃាតេតិ, ន ជិនាតិ ន ជាបយេ;

មេត្តំសោ [អហិំសា (សី. បី.)] សព្ពភូតេសុ, វេរំ តស្ស ន កេនចី’’’’តិ។

ចក្កវាកង្គំបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. បេណាហិកង្គំបញ្ហោ

៣. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘បេណាហិកាយ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, បេណាហិកា សកបតិម្ហិ ឧសូយាយ ធាបកេ ន ឱសយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សកមនេ [សកមនោ (ក.)] កិលេសេ ឧប្បន្នេ ឧសូយាយិតព្ពំ, សតិបដ្ឋានេន សម្មាសំវរសុសិរេ បក្ខិបិត្វា មនោទ្វារេ កាយគតាសតិ ភាវេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, បេណាហិកាយ បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បេណាហិកា បវនេ ទិវសំ គោចរំ ចរិត្វា សាយំ បក្ខិគណំ ឱបេតិ អត្តនោ គុត្តិយា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឯកកេន បវិវេកំ សេវិតព្ពំ សំយោជនបរិមុត្តិយា, តត្រ រតឹ អលភមានេន ឧបរាទភយបរិរក្ខណាយ សង្ឃំ ឱសរិត្វា សង្ឃរក្ខិតេន វសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បេណាហិកាយ ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ព្រហ្មុនា សហម្បតិនា ភគវតោ សន្តិកេ –

‘‘‘‘សេវេថ បន្តានិ សេនាសនានិ, ចរេយ្យ សំយោជនវិប្បមោក្ខា;

សចេ រតឹ នាធិគច្ឆេយ្យ តត្ត, សង្ឃេ វសេ រក្ខិតត្តោ សតីមា’’’’តិ។

បេណាហិកង្គបញ្ហោ តតិយោ។

៤. ឃរកបោតង្គបញ្ហោ

៤. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ឃរកបោតស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ឃរកបោតោ បរគេហេ វសមានោ ន តេសំ កិញ្ចិ កណ្ហស្ស និមិត្តំ គណ្ហាតិ, មជ្ឈត្តោ វសតិ សញ្ញាពហុលោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បរកុលំ ឧបគតេន តស្មិំ កុលេ ឥត្ថីនំ វា បុរិសានំ វា មញ្ចេ វា បីឋេ វា វត្ថេ វា អលង្ការេ វា ឧបភោគេ វា បរិភោគេ វា កោជនវិកតីសុ វា ន និមិត្តំ គហេតព្ពំ, មជ្ឈត្តេន ភវិតព្ពំ, សមណសញ្ញា បច្ចុបដ្ឋបេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, ឃរកបោតស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ចូឡនារទជាតកេ –

‘‘‘បវិសិត្វា បរកុលំ, បានត្ថំ កោជនាយ វា [បានេសុ កោជនេសុ វា (សី. បី.)];

មិតំ ខាទេ មិតំ ភុញ្ជេ, ន ច រូបេ មនំ ករេ’’’តិ។

ឃរកបោតង្គបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. ឧលូកង្គបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ឧលូកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ឧលូកោ កាកេហិ បដិវិរុទ្ធោ, រត្តិំ កាកសង្ឃំ គន្ត្វា ពហូបិ កាកេ ហនតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អញ្ញាណេន បដិវិរុទ្ធោ កាតព្ពោ, ឯកេន រហោ និសីទិត្វា អញ្ញាណំ សម្បមទ្ទិតព្ពំ, មូលតោ ឆិន្ទិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ឧលូកស្ស បឋមំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឧលូកោ សុប្បដិសល្លីនោ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បដិសល្លានារាមេន ភវិតព្ពំ បដិសល្លានរតេន។ ឥទំ, មហារាជ, ឧលូកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរេ –

‘‘‘ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បដិសល្លានារាមោ បដិសល្លានរតោ ‘‘ឥទំ ទុក្ខ’’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘‘អយំ ទុក្ខសមុទយោ’’តិ យថា ភូបំ បជានាតិ, ‘‘អយំ ទុក្ខនិរោធោ’’តិ យថាភូតំ បជានាតិ, ‘‘អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា’’តិ យថាភូតំ បជានាតី’’’តិ។

ឧលូកង្គបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. សតបត្តង្គបញ្ហោ

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សតបត្តស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, សតបត្តោ វរិត្វា បរេសំ ខេមំ វា ភយំ វា អាចិក្ខតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បរេសំ ធម្មំ ទេសយមានេន វិនិបាតំ ភយតោ ទស្សយិតព្ពំ, និព្ពានំ ខេមតោ ទស្សយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សតបត្តស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន បិណ្ឌោលភារទ្វាជេន –

‘‘‘និរយេ ភយសន្តាសំ, និព្ពានេ វិបុលំ សុខំ;

ឧភយានេតានត្ថានិ ទស្សេតព្ពានិ យោគិនា’’’តិ។

សតបត្តង្គបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. វគ្គុលិង្គបញ្ហោ

៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘វគ្គុលិស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, វគ្គុលិ គេហំ បវិសិត្វា វិចរិត្វា និក្ខមតិ, ន តត្ត បលិពុទ្ធតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា សបទានំ វិចរិត្វា បដិលទ្ធលាភេន ខិប្បមេវ និក្ខមិតព្ពំ, ន តត្ត បលិពុទ្ធេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, វគ្គុលិស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, វគ្គុលិ បរគេហេ វសមានោ ន តេសំ បរិហានិំ ករោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កុលានិ ឧបសង្កមិត្វា អតិយាចនាយ វា វិញ្ញត្តិពហុលតាយ វា កាយទោសពហុលតាយ វា អតិភាណិតាយ វា សមានសុខទុក្ខតាយ វា ន តេសំ កោចិ វិប្បដិសារោ ករណីយោ, នបិ តេសំ មូលកម្មំ បរិហាបេតព្ពំ, សព្ពថា វឌ្ឍិយេវ ឥច្ឆិតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, វគ្គុលិស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ទីឃនិកាយវរេ លក្ខណសុត្តន្តេ –

‘‘‘សុទ្ធាយ សីលេន សុតេន ពុទ្ធិយា, ចាគេន ធម្មេន ពហូហិ សាធុហិ;

ធនេន ធញ្ញេន ច ខេត្តវត្ថុនា, បុត្តេហិ ទារេហិ ចតុប្បទេហិ ច។

‘‘‘ញាតីហិ មិត្តេហិ ច ពន្ធវេហិ, ពលេន វណ្ណេន សុខេន ចូភយំ;

កថំ ន ហាយេយ្យុំ បវេតិ តច្ឆតិ, អត្តសមិទ្ធិញ្ច បនាភិកង្ខតី’’’តិ។

វគ្គុលិង្គបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. ជលូកង្គបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ជលូកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ជលូកា យត្ត អល្លីយតិ, តត្តេវ ទឡ្ហំ អល្លីយិត្វា រុហិរំ

បិវតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យស្មិំ អារម្មណេ ចិត្តំ អល្លីយតិ, តំ អារម្មណំ វណ្ណតោ ច សណ្ឋានតោ ច ទិសតោ ច ឱកាសតោ ច បរិច្ឆេទតោ ច លិង្គតោ ច និមិត្តតោ ច ទឡ្ហំ បតិដ្ឋាបេត្វា តេនេវារម្មណេន វិមុត្តិរសមសេចនកំ បាតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ជលូកាយ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន អនុរុទ្ធេន –

‘‘‘‘បរិសុទ្ធេន ចិត្តេន, អារម្មណេ បតិដ្ឋាយ;

តេន ចិត្តេន បាតព្ពំ, វិមុត្តិរសមសេចន’’’’ន្តិ។

ជលូកង្គបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. សប្បង្គបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘សប្បស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, សប្បោ ឧរេន គច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បញ្ញាយ ចរិតព្ពំ, បញ្ញាយ ចរមានស្ស ខោ, មហារាជ, យោគិនោ ចិត្តំ ញាយេ ចរតិ, វិលក្ខណំ វិវជ្ជេតិ, សលក្ខណំ ភាវេតិ។ ឥទំ, មហារាជ, សប្បស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សប្បោ ចរមានោ ឱសធំ បរិវជ្ជេន្តោ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ទុច្ចរិតំ បរិវជ្ជេន្តេន ចរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, សប្បស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, សប្បោ មនុស្សេ ទិស្វា តប្បតិ [មនុស្សំ ទិស្វា កម្បតិ (ក.)] សោចតិ ចិន្តយតិ, ឯវមេវ ខោ មហារាជ យោគិនា យោគាវចរេន កុវិតក្កេ, វិតក្កេត្វា អរតឹ ឧប្បាទយិត្វា តប្បិតព្ពំ សោចិតព្ពំ ចិន្តយិតព្ពំ ‘បមាទេន មេ ទិវសោ វីតិនាមិតោ, ន

សោ បុន សក្កា លទ្ធុ'ន្តិ។ ឥទំ, មហារាជ, សប្បស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, កគវតា កល្យាដិយជាតកេ ទ្វិន្នំ កិន្នរានំ –

"'មយេកវត្តំ [យមេកវត្តឹ (សី. បី.)] វិប្បវសិម្ហ លុទ្ធ, អកាមកា អញ្ញមញ្ញំ សរន្តា;

តមេកវត្តំ [តមេកវត្តឹ (សី. បី.)] អនុតប្បមានា, សោចាម 'សា រត្តិ បុន នហេស្សតី"'តិ។

សប្បង្គំ បញ្ចមោ នវមោ។

១០. អជគរង្គំ បញ្ចមោ

១០. "កន្តេ នាគសេន, 'អជគរស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព'ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព"ន្តិ? "យថា, មហារាជ, អជគរោ មហតិមហាកាយោ ពហូបិ ទិវសេ ឧន្ទូទរោ ទីនតរោ កុច្ឆិបូរំ អាហារំ ន លភតិ, អបរិបុណ្ណោ យេវ យាវទេវ សរីរយាបនមត្តកេន យាបេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនោ យោគាវចរស្ស កិក្ខាចរិយប្បសុតស្ស បរបិណ្ឌមុបគតស្ស បរទិន្នប្បាដិកង្ខិស្ស សយំគាហប្បដិវិរតស្ស ទុល្លភំ ឧទរបរិបូរំ អាហារំ, អបិ ច អត្តវសិកេន កុលបុត្តេន ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ អកុញ្ជិត្វា អវសេសំ ឧទកេន បរិបូរេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អជគរស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

"'អល្ប សុក្ខំ វា កុញ្ជន្តោ, ន ពាឡ្ហំ សុហិតោ សិយា;

ឧន្ទូទរោ មិតាហារោ, សតោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ។

"'ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ, អកុត្វា ឧទកំ បិវេ;

អលំ ផាសុ វិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ"'តិ។

អជគវគ្គបញ្ហោ ទសមោ។

សីហវគ្គោ បញ្ចមោ។

តស្សុទ្ទានំ –

កេសរី ចក្កវាកោ ច, បេណាហិ ឃរកបោតកោ;

ឧលូកោ សតបត្តោ ច, វគ្គុលិ ច ជលូបិកា;

សប្បោ អជគរោ ចេវ, វគ្គោ តេន បវុច្ចតីតិ។

៦. មក្កដកវគ្គោ

១. បន្តមក្កដកង្គបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘បន្តមក្កដកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, បន្តមក្កដកោ បន្តេ មក្កដជាលវិតានំ កត្វា យទិ តត្ត ជាលកេ លគ្គតិ កិមិ វា មក្ខិកា វា បដង្គោ វា, តំ គហេត្វា ភក្ខយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឆសុ ទ្វារេសុ សតិបដ្ឋានជាលវិតានំ កត្វា យទិ តត្ត កិលេសមក្ខិកា ពជ្ឈន្តិ, តត្តេវ ឃាតេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, បន្តមក្កដកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន អនុរុទ្ធេន –

‘‘‘‘ចិត្តំ និយមេ ឆសុ ទ្វារេសុ, សតិបដ្ឋានវរុត្តមេ;

កិលេសា តត្ត លគ្គា ចេ, ហន្តព្ពា តេ វិបស្សិនា’’’តិ។

បន្តមក្កដកង្គបញ្ហោ បឋមោ។

២. ថនសិរិតទារកង្គបញ្ហោ

២. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ថនសិរិតទារកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ថនសិរិតទារកោ សទត្តេ លគ្គតិ, ខីរត្ថិកោ រោទតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សទត្តេ លគ្គិតព្ពំ, សព្ពត្ថ ធម្មញ្ញាណេន ភវិតព្ពំ, ឧទ្ទេសេ បរិបុច្ឆាយ សម្មប្បយោគេ បវិវេកេ គរុសំវាសេ កល្យាណមិត្តសេវនេ។ ឥទំ, មហារាជ, ថនសិរិតទារកស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ទីឃនិកាយវរេ បរិនិព្ពានសុត្តន្តេ –

‘‘‘ឥង្ឃ តុម្ហេ, អានន្ទ, សារត្តេ [សទត្តេ (សី. បី.)] ឃដថ, សារត្តេ អនុយុញ្ជថ;

សារត្តេ អប្បមត្តា អាតាបិនោ បហិតត្តា វិហរថា’’’តិ។

ថនសិរិតទារកង្គបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ចិត្តកធរកុម្មង្គបញ្ហោ

៣. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ចិត្តកធរកុម្មស្ស [ចិត្តកថលកុម្មស្ស (សី. បី.)] ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ចិត្តកធរកុម្ភោ ឧទកកយា ឧទកំ បរិវជ្ជេត្វា វិចរតិ, តាយ ច បន ឧទកំ បរិវជ្ជនាយ អាយុនា ន បរិហាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បមាទេ ភយទស្សាវិនា ភវិតព្ពំ, អប្បមាទេ គុណវិសេសទស្សាវិនា។ តាយ ច បន ភយទស្សាវិតាយ ន បរិហាយតិ សាមញ្ញា, និព្ពានស្ស សន្តិកេ ឧបេតិ [ឋបេតិ (ក.)]។ ឥទំ, មហារាជ, ចិត្តកធរកុម្មស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន ធម្មបទេ –

‘‘‘អប្បមាទរតោ ភិក្ខុ, បមាទេ ភយទស្សិ វា;

អកញ្ចោ បរិហានាយ, និព្ពានស្សេវ សន្តិកេ’’’តិ។

ចិត្តកឆរកុម្មគ្គបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. បវនង្គបញ្ហោ

៥. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘បវនស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, បវនំ នាម អសុចិជនំ បដិច្ឆាទេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បរេសំ អបរទ្ធំ ខលិតំ បដិច្ឆាទេតព្ពំ ន វិវរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បវនស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បវនំ សុញ្ញំ បច្ចុរជនេហិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន រាគទោសមោហមានទិដ្ឋិជាលេហិ សព្ពេហិ ច កិលេសេហិ សុញ្ញេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បវនស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បវនំ វិវិត្តំ ជនសម្ពាធរហិតំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ អនរិយេហិ បវិវិត្តេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បវនស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បវនំ សន្តំ បរិសុទ្ធំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សន្តេន បរិសុទ្ធេន កវិតព្ពំ, និព្ពុតេន បហីនមានេន បហីនមក្ខេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បវនស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, បវនំ អរិយជនសំសេវិតំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អរិយជនសំសេវិតេន កវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, បវនស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ កាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សំយុត្តនិកាយវរេ –

‘‘‘បវិវិត្តេហិ អរិយេហិ, បហិតត្តេហិ ឈាយិភិ;

និច្ចំ អារទ្ធវីរិយេហិ, បណ្ឌិតេហិ សហាវសេ’’’តិ។

បវនង្គបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. រុក្ខង្គបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘រុក្ខស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, រុក្ខោ នាម បុប្ផផលធរោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន វិមុត្តិបុប្ផសាមញ្ញផលធារិនា ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, រុក្ខស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, រុក្ខោ ឧបគតានមនុប្បវិដ្ឋានំ ជនានំ ឆាយំ ទេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឧបគតានមនុប្បវិដ្ឋានំ បុគ្គលានំ អាមិសប្បដិសន្ថារេន វា ធម្មប្បដិសន្ថារេន វា បដិសន្ថរិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, រុក្ខស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, រុក្ខោ ឆាយាវេមត្តំ ន ករោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពសត្តេសុ វេមត្តតា ន កាតព្ពា, ចោរវធកបច្ចត្ថិកេសុបិ អត្តនិបិ សមសមា មេត្តាភាវនា កាតព្ពា, ‘កិន្តិ ឥមេ សត្តា អវេរា អព្យាបជ្ជា [អព្យាបជ្ឈា (សី.)] អនីឃា សុខី អត្តានំ បរិហរេយ្យុ’ន្តិ។ ឥទំ, មហារាជ, រុក្ខស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘វធកេ ទេវទត្តម្ហិ, ចោរេ អង្គុលិមាលកេ;

ធនបាលេ រាហុលេ ច, សព្ពត្ថ សមកោ មុនី’’’តិ។

វុក្ខង្គបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. មេឃង្គបញ្ហោ

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘មេឃស្ស បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ បញ្ច អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, មេឃោ ឧប្បន្នំ រជោជល្លំ វូបសមេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឧប្បន្នំ កិលេសរជោជល្លំ វូបសមេតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មេឃស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មេឃោ បថវិយា ឧណ្ហំ និព្ភបេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន មេត្តាភាវនាយ សទេវកោ លោកោ និព្ភបេតព្ពោ។ ឥទំ, មហារាជ, មេឃស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មេឃោ សព្ពពីជានិ វិរុហាបេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពសត្តានំ សទ្ធំ ឧប្បាទេត្វា តំ សទ្ធាពីជំ តីសុ សម្បត្តីសុ រោបេតព្ពំ, ទិព្ពមានុសិកាសុ សុខសម្បត្តីសុ យាវបរមត្តនិព្ពានសុខសម្បត្តិ។ ឥទំ, មហារាជ, មេឃស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មេឃោ ឧតុតោ សមុដ្ឋហិត្វា ធរណិតលរុហេ តិណរុក្ខលតាគុម្ពឱសធិវនប្បតយោ បរិរក្ខតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យោនិសោ មនសិការំ និព្ពត្តេត្វា តេន យោនិសោ មនសិការេន សមណធម្មោ បរិរក្ខិតព្ពោ, យោនិសោ មនសិការមូលកា សព្ពេ កុសលា ធម្មា។ ឥទំ, មហារាជ, មេឃស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មេឃោ វស្សមានោ នទិតឡាកបោក្ខរណិយោ

កន្ទរបទរសរសោព្ពឧទបានានិ ច បរិបូរេតិ ឧទកធារាហិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាគមបរិយត្តិយា ធម្មមេឃមភិវស្សយិត្វា អធិគមកាមានំ មានសំ បរិបូរយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មេឃស្ស បញ្ចមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

"'ពោធនេយ្យំ ជនំ ទិស្វា, សតសហស្សេបិ យោជនេ;

ខណេន ឧបគន្ត្វាន, ពោធេតិ តំ មហាមុនី'" តិ។

មេឃង្គបញ្ហោ ឆដ្ឋោ។

៧. មណិរតនង្គបញ្ហោ

៧. "កន្តេ នាគសេន, 'មណិរតនស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី'តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី" តិ? "យថា, មហារាជ, មណិរតនំ ឯកន្តបរិសុទ្ធំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឯកន្តបរិសុទ្ធាជីវេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មណិរតនស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

"បុន ចបរំ, មហារាជ, មណិរតនំ ន កេនចិ សទ្ធឹ មិស្សីយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បាបេហិ បាបសហាយេហិ សទ្ធឹ ន មិស្សិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, មណិរតនស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

"បុន ចបរំ, មហារាជ, មណិរតនំ ជាតិរតនេហិ យោជីយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឧត្តមវរជាតិមន្តេហិ សទ្ធឹ សំវសិតព្ពំ, បដិបន្នកផលដ្ឋសេក្ខផលសមង្គីហិ
សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមិអរហន្តតេវិជ្ជឆឡភិញ្ញសមណមណិរតនេហិ សទ្ធឹ

សំវសិតព្តំ។ ឥទំ, មហារាជ, មណិរតនស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្តំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សុត្តនិបាតេ –

‘‘‘‘សុទ្ធា សុទ្ធេហិ សំវាសំ, កប្បយវ្ហោ បតិស្សតា;

តតោ សមគ្គា និបកា, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សថា’’’’តិ។

មណិរតនបញ្ហោ សត្តមោ។

៨. មាគវិកគ្គបញ្ហោ

៨. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘មាគវិកស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, មាគវិកោ អប្បមិទ្ធោ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អប្បមិទ្ធេន ករិតព្តំ។ ឥទំ, មហារាជ, មាគវិកស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្តំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មាគវិកោ មិគេសុ យេវ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អារម្មណេសុ យេវ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធិតព្តំ។ ឥទំ, មហារាជ, មាគវិកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្តំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មាគវិកោ កាលំ កម្មស្ស ជានាតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បដិសល្លានស្ស កាលោ ជានិតព្តោ ‘អយំ កាលោ បដិសល្លានស្ស, អយំ កាលោ និក្ខមនាយា’តិ។ ឥទំ, មហារាជ, មាគវិកស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្តំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, មាគវិកោ មិគំ ទិស្វា ហាសមកិជនេតិ ‘ឥមំ លច្ឆាមី’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អារម្មណោ អភិរមិតព្តំ, ហាសមកិជនេតព្តំ ‘ឧត្តរិ

វិសេសមធិគច្ឆិស្សាមី’តិ។ ឥទំ, មហារាជ, មាគវិកស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ មហារាជ ថេរេន មោឃរាជេន –

‘‘‘អារម្មណោ លភិត្វាន, បហិតត្តេន ភិក្ខុនា;

ភិយ្យោ ហាសោ ជនេតព្ពោ, អធិគច្ឆិស្សាមិ ឧត្តរិ’’’ន្តិ។

មាគវិកង្គបញ្ហោ អដ្ឋមោ។

៩. ពាឡិសិកង្គបញ្ហោ

៩. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ពាឡិសិកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ពាឡិសិកោ ពឡិសេន មច្ឆេ ឧទ្ធរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ញាណេន ឧត្តរិំ សាមញ្ញផលានិ ឧទ្ធរិតព្ពានិ។ ឥទំ, មហារាជ, ពាឡិសិកស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ពាឡិសិកោ បរិត្តកំ វធិត្វា វិបុលំ លាភមធិគច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បរិត្តលោកាមិសមត្តំ បរិច្ចជិតព្ពំ។ លោកាមិសមត្តំ, មហារាជ, បរិច្ចជិត្វា យោគី យោគាវចរោ វិបុលំ សាមញ្ញផលំ អធិគច្ឆតិ។ ឥទំ, មហារាជ, ពាឡិសិកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន រាហុលេន –

‘‘‘សុញ្ញតញ្ចានិមិត្តញ្ច, វិមោក្ខញ្ចាប្បណិហិតំ;

ចតុរោ ផលេ ឆឡភិញ្ញា, ចជិត្វា លោកាមិសំ លភេ’’’តិ។

ពាឡិសិកង្គបញ្ហោ នវមោ។

១០. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘តច្ឆកស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, តច្ឆកោ កាឡសុត្តំ អនុលោមេត្វា វុក្ខំ តច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ជិនសាសនមនុលោមយិត្វា សីលបថវិយំ បតិដ្ឋហិត្វា សទ្ធាហត្ថេន បញ្ញាវាសឹ គហេត្វា កិលេសា តច្ឆេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, តច្ឆកស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, តច្ឆកោ ផេគ្គុំ អបហរិត្វា សារមាទិយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សស្សតំ ឧច្ឆេទំ តំ ជីវំ តំ សរីរំ អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរំ តទុត្តមំ អញ្ញទុត្តមំ អកតមកតំ អបុរិសការំ អព្រហ្មចរិយវាសំ សត្តវិនាសំ នវសត្តបាតុការំ សង្ខារសស្សតការំ យោ កពោតិ, សោ បដិសំវេទេតិ, អញ្ញោ កពោតិ, អញ្ញោ បដិសំវេទេតិ, កម្មផលទស្សនា ច កិរិយផលទិដ្ឋិ ច ឥតិ ឯវរូបានិ ចេវ អញ្ញានិ ច វិវាទបថានិ អបនេត្វា សង្ខារនំ សការំ បរមសុញ្ញតំ និរីហនិជ្ជីវតំ [និសត្តនិជីវតំ (ក.)] អច្ចន្តំ សុញ្ញតំ អាទិយិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, តច្ឆកស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សុត្តនិបាតេ –

‘‘‘ការណ្ហវំ និទ្ធមថ, កសម្ពុំ អបកស្សថ;

តតោ បលាបេ វាហេថ, អស្សមណេ សមណមានិនេ។

‘‘‘និទ្ធមិត្វាន បាបិច្ឆេ, បាបអាចារគោចរេ;

សុទ្ធា សុទ្ធេហិ សំវាសំ, កប្បយវ្ហោ បតិស្សតា;

តតោ សមគ្គា និបកា, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សថា’’’តិ។

តច្ឆកង្គបញ្ហោ ទសមោ។

មក្កដកវគ្គោ ឆដ្ឋោ។

តស្សុទ្ទានំ –

មក្កដោ ទារកោ កុម្ភោ, វនំ រុក្ខោ ច បញ្ចមោ;

មេឃោ មណិ មាគវិកោ, ពាឡិសី តច្ឆកេន ចាតិ។

៧. កុម្ភវគ្គោ

១. កុម្ភង្គបញ្ហោ

១. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘កុម្ភស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’ន្តិ យំ វទេសិ, កតមំ តំ ឯកំ អង្គំ គហេតព្ព’’ន្តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, កុម្ភោ សម្បុណ្ណោ ន សណតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន អាគមេ អធិគមេ បរិយត្តិយំ សាមញ្ញេ បារមឹ បត្វា ន សណិតព្ពំ, ន តេន មានោ ករណីយោ, ន ទម្ភោ [ទប្បោ (សី.)] ទស្សេតព្ពោ, និហតមានេន និហតទម្ភេន ភវិតព្ពំ, ឧជុកេន អមុខរេន អវិកត្ថិនា។ ឥទំ, មហារាជ, កុម្ភស្ស ឯកំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន សុត្តនិបាតេ –

‘‘‘យទូនកំ តំ សណតិ, យំ បូរំ សន្តមេវ តំ;

អឌ្ឍកុម្ភូបមោ [រិត្តកុម្ភូបមោ (សី.)] ពាលោ, រហទោ បូរោវ បណ្ឌិតោ’’’តិ។

កុម្ភង្គបញ្ហោ បឋមោ។

២. ការាយសង្គបញ្ហោ

๒. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘កាឡាយសស្ស [កាឡហំសស្ស (ក.)] ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ ? ‘‘យថា, មហារាជ, កាឡាយសោ សុបីតោ [សុឋិតោ (ក.)] វាមតិ [វហតិ (ស្យា. ក.)], ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនោ យោគាវចរស្ស មានសំ យោនិសោ មនសិការេន [យោនិសោ មនសិការេ (សី. ស្យា. ក.)] អបីតំ វាមតិ។ ឥទំ, មហារាជ, កាឡាយសស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កាឡាយសោ សកិំ បីតំ ឧទកំ ន វាមតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យោ សកិំ ឧប្បន្នោ បសាទោ, ន បុន សោ វាមិតព្ពោ ‘ឧឡារោ សោ ភគវា សម្មាសម្ពុទ្ធោ, স্বាក্খাតো ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ’តិ។ ‘រូបំ អនិច្ចំ, វេទនា អនិច្ចា, សញ្ញា អនិច្ចា, សង្ខារា អនិច្ចា, វិញ្ញាណំ អនិច្ចន្តិ យំ សកិំ ឧប្បន្នំ ញាណំ, ន បុន តំ វាមិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កាឡាយសស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ភគវតា ទេវាតិទេវេន –

> ‘‘‘ទស្សនម្ហិ បរិសោធិតោ [បរិសោធិកេ (សី. ក.)] នរោ, អរិយធម្មេ និយតោ វិសេសគូ;
>
> នប្បវេធតិ អនេកកាគសោ, សព្ពសោ ច មុខភាវមេវ សោ’’’តិ។

កាឡាយសង្គបញ្ហោ ទុតិយោ។

៣. ឆត្តង្គបញ្ហោ

៣. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘ឆត្តស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ឆត្តំ ឧបរិ មុទ្ធនិ ចរតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន កិលេសានំ ឧបរិ មុទ្ធនិ ចរេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ឆត្តស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឆត្តំ មុទ្ធនុបត្ថម្ភំ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន យោនិសោ មនសិការុបត្ថម្ភេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ឆត្តស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឆត្តំ វាតាតបមេឃវុដ្ឋិយោ បដិហនតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន នានាវិធទិដ្ឋិបុថុសមណព្រាហ្មណានំ [មហាវាត (ក.)] មតវាតតិវិធគ្គិសន្តាបកិលេសវុដ្ឋិយោ បដិហន្តព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, ឆត្តស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘‘យថាបិ ឆត្តំ វិបុលំ, អច្ឆិទ្ទំ ថិរសំហិតំ;

វាតាតបំ និវារេតិ, មហតី មេឃវុដ្ឋិយោ។

‘‘‘‘តថេវ ពុទ្ធបុត្តោបិ, សីលឆត្តធរោ សុចិ;

កិលេសវុដ្ឋឹ វារេតិ, សន្តាបតិវិធគ្គិយោ’’’’តិ។

ឆត្តង្គបញ្ហោ តតិយោ។

៤. ខេត្តង្គបញ្ហោ

៤. ‘‘ភន្តេ នាគសេន, ‘ខេត្តស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ខេត្តំ មាតិកាសម្បន្នំ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សុចរិតវត្តប្បដិវត្តមាតិកាសម្បន្នេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ខេត្តស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ខេត្តំ មរិយាទាសម្បន្នំ ហោតិ, តាយ ច មរិយាទាយ ឧទកំ

រក្ខិត្វា ឆញ្ញំ បរិបាចេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សីលហិរិមរិយាទាសម្បន្នេន ភវិតព្ពំ, តាយ ច សីលហិរិមរិយាទាយ សាមញ្ញំ រក្ខិត្វា ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ គហេតព្ពានិ។ ឥទំ, មហារាជ, ខេត្តស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ខេត្តំ ឧដ្ឋានសម្បន្នំ ហោតិ, កស្សកស្ស ហាសជនកំ អប្បម្បិ ពីជំ វុត្តំ ពហុ ហោតិ, ពហុ វុត្តំ ពហុតរំ ហោតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឧដ្ឋានសម្បន្នេន វិបុលផលទាយិនា ភវិតព្ពំ, ទាយកានំ ហាសជនកេន ភវិតព្ពំ, យថា អប្បំ ទិន្នំ ពហុ ហោតិ, ពហុ ទិន្នំ ពហុតរំ ហោតិ។ ឥទំ, មហារាជ, ខេត្តស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន ឧបាលិនា វិនយធរេន –

‘‘‘‘ខេត្តូបមេន ភវិតព្ពំ, ឧដ្ឋានវិបុលទាយិនា;

ឯស ខេត្តវរោ នាម, យោ ទទាតិ វិបុលំ ផល’’’’ន្តិ។

ខេត្តង្គបញ្ហោ ចតុត្ថោ។

៥. អគទង្គបញ្ហោ

៥. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘អគទស្ស ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ទ្វេ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ។ ‘‘យថា, មហារាជ, អគទេ កិមី ន សណ្ឋហន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន មានសេ កិលេសា ន សណ្ឋហេតព្ពា។ ឥទំ, មហារាជ, អគទស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, អគទោ ទដ្ឋផុដ្ឋទិដ្ឋអសិតបីតខាយិតសាយិតំ សព្ពំ វិសំ បដិហនតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ភគទោសមោហមានទិដ្ឋិវិសំ សព្ពំ បដិហនិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, អគទស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ,

មហារាជ, កតវតា ទេវាតិទេវេន –

‘‘‘‘សង្ខារានំ សភាវត្តំ, ទដ្ឋុកាមេន យោគិនា;

អគទេនេវ ហោតព្ពំ, កិលេសវិសនាសនេ’’’តិ។

អគទង្គបញ្ហោ បញ្ចមោ។

៦. *កោជនង្គបញ្ហោ*

៦. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘កោជនស្ស តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ តីណិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ ឧបត្ថម្ភោ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពសត្តានំ មគ្គុបត្ថម្ភេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កោជនស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ ពលំ វឌ្ឍេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន បុញ្ញវឌ្ឍិយា វឌ្ឍិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កោជនស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, កោជនំ សព្ពសត្តានំ អភិបត្ថិតំ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សព្ពលោភាភិបត្ថិតេន ភវិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, កោជនស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន មហាមោគ្គល្លានេន –

‘‘‘‘សំយមេន និយមេន, សីលេន បដិបត្តិយា;

បត្ថិតេន ភវិតព្ពំ, សព្ពលោកស្ស យោគិនា’’’តិ។

៧. ឥស្សាសង្គបញ្ហោ

៧. ‘‘កន្តេ នាគសេន, ‘ឥស្សាសស្ស ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’តិ យំ វទេសិ, កតមានិ តានិ ចត្តារិ អង្គានិ គហេតព្ពានី’’តិ? ‘‘យថា, មហារាជ, ឥស្សាសោ សរេ បាតយន្តោ ឧកោ បាទេ បឋវិយំ ទឡ្ហំ បតិដ្ឋាបេតិ, ជណ្ណុអវេកល្ងំ ករោតិ, សរកលាបំ កដិសន្ធិម្ហិ ឋបេតិ, កាយំ ឧបត្តទ្ធំ ករោតិ, ទ្វេ ហត្ថេ សន្ធិដ្ឋានំ អារោបេតិ, មុដ្ឋិ បីឡយតិ, អង្គុលិយោ និរន្តរំ ករោតិ, គីវំ បគ្គណ្ហាតិ, ចក្ខូនិ មុខញ្ច បិទហតិ, និមិត្តំ ឧជុំ ករោតិ, ហាសមុប្បាទេតិ ‘វិជ្ឈិស្សាមី’តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សីលបឋវិយំ វីរិយបាទេ បតិដ្ឋាបេតព្ពំ, ខន្តិសោរច្ចំ អវេកល្ងំ ករេតព្ពំ, សំវរេ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ, សំយមនិយមេ អត្តា ឧបនេតព្ពោ, ឥច្ឆា មុច្ឆា បីឡយិតព្ពា, យោនិសោ មនសិការេ ចិត្តំ និរន្តរំ ករេតព្ពំ, វីរិយំ បគ្គហេតព្ពំ, ឆ ទ្វារា បិទហិតព្ពា, សតិ ឧបដ្ឋបេតព្ពា, ហាសមុប្បាទេតព្ពំ ‘សព្ពកិលេសេ ញាណនារាចេន វិជ្ឈិស្សាមី’តិ។ ឥទំ, មហារាជ, ឥស្សាសស្ស បឋមំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥស្សាសោ អាឡកំ បរិហរតិ វង្កជិម្ហកុដិលនារាចស្ស ឧជុករណាយ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឥមស្មិំ កាយេ សតិបដ្ឋានអាឡកំ បរិហរិតព្ពំ វង្កជិម្ហកុដិលចិត្តស្ស ឧជុករណាយ។ ឥទំ, មហារាជ, ឥស្សាសស្ស ទុតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥស្សាសោ លក្ខេ ឧបាសេតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឥមស្មិំ កាយេ ឧបាសិតព្ពំ។ កថំ មហារាជ យោគិនា យោគាវចរេន ឥមស្មិំ កាយេ ឧបាសិតព្ពំ? អនិច្ចតោ ឧបាសិតព្ពំ, ទុក្ខតោ ឧបាសិតព្ពំ, អនត្តតោ ឧបាសិតព្ពំ, រោគតោ…បេ…. គណ្ឌតោ…បេ…. សល្លតោ…បេ…. អឃតោ…បេ…. អាពាធតោ…បេ…. បរតោ…បេ…. បលោកតោ…បេ…. ឦតិតោ…បេ…. ឧបទ្ទវតោ…បេ…. កយតោ…បេ….

ឧបសគ្គតោ...បេ.... ចលតោ...បេ.... បភង្គុតោ...បេ.... អទ្ធុវតោ...បេ.... អតាណតោ...បេ.... អលេណតោ...បេ.... អសរណតោ...បេ.... រិត្តតោ...បេ.... តុច្ឆតោ...បេ.... សុញ្ញតោ...បេ.... អាទីនវតោ...បេ.... វិបរិណាមធម្មតោ...បេ.... អសារតោ ...បេ.... អឃមូលតោ...បេ.... វធកតោ...បេ.... វិភវតោ...បេ.... សាសវតោ...បេ.... សង្ខតតោ...បេ.... មារាមិសតោ...បេ.... ជាតិធម្មតោ...បេ.... ជរាធម្មតោ...បេ.... ព្យាធិធម្មតោ...បេ.... មរណធម្មតោ...បេ.... សោកធម្មតោ...បេ.... បរិទេវធម្មតោ...បេ.... ឧបាយាសធម្មតោ...បេ.... សំកិលេសធម្មតោ...បេ.... ឯវំ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន ឥមស្មិំ កាយេ ឧបាសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ឥស្សាសស្ស តតិយំ អង្គំ គហេតព្ពំ។

‘‘បុន ចបរំ, មហារាជ, ឥស្សាសោ សាយំ បាតំ ឧបាសតិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យោគិនា យោគាវចរេន សាយំ បាតំ អារម្មណេ ឧបាសិតព្ពំ។ ឥទំ, មហារាជ, ឥស្សាសស្ស ចតុត្ថំ អង្គំ គហេតព្ពំ។ ភាសិតម្បេតំ, មហារាជ, ថេរេន សារិបុត្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

‘‘‘‘យថា ឥស្សាសកោ នាម, សាយំ បាតំ ឧបាសតិ;

ឧបាសនំ អរិញ្ចន្តោ [ន រិច្ចន្តោ (សី. ក.)], លភតេ ភត្តវេតនំ។

‘‘‘‘តថេវ ពុទ្ធបុត្តោបិ, ករោតិ កាយុបាសនំ;

កាយុបាសនំ អរិញ្ចន្តោ, អរហត្តមធិគច្ឆតី’’’’តិ។

ឥស្សាសង្គបញ្ហោ សត្តមោ។

កុម្ភវគ្គោ សត្តមោ [ឥតោ បរំ រាជង្គបញ្ហាទិកា អដ្ឋតិំស បញ្ហា វិនដ្ឋា, យេហិ តា ទិដ្ឋា,ន្តេហិ នោ អារោចេតព្ពា បុន មុទ្ធាបនកាលេ បក្ខិបនត្ថាយាតិ (ន, ពុ, ស)]។

តស្សុទ្ទានំ –

កុម្ភោ ច កាឡាយសោ ច, ធត្តំ ខេត្តញ្ច អគទោ;

កោជនេន ច ឥស្សាសោ, វុត្តំ ទានិ វិទូហីតិ។

ឱបម្មកថាបញ្ហោ និដ្ឋិតោ។

និគមនំ

ឥតិ ឆសុ កណ្ហេសុ ពាវីសតិវគ្គបតិមណ្ឌិតេសុ ទ្វាសដ្ឋិអធិកា ទ្វេសតា ឥមស្មិំ ឱតារេ អាគតា មិលិន្ទបញ្ហា សមត្តា, អនាគតា ច បន ទ្វាចត្តាលីសា ហោន្តិ, អាគតា ច អនាគតា ច សព្ពា សមោធានេត្វា ចតូហិ អធិកា តិសតបញ្ហា ហោន្តិ, សព្ពាវ មិលិន្ទបញ្ហាតិ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។

រញ្ញោ ច ថេរស្ស ច បុច្ឆាវិសជ្ជនាវសានេ ចតុរាសីតិសតសហស្សយោជនពហលា ឧទកបរិយន្តំ កត្វា អយំ មហាបថវី ឆធា កម្បិត្ថ, វិជ្ជុល្ងតា និច្ឆរិំសុ, ទេវតា ទិព្ពបុប្ផវស្សំ បវស្សិំសុ, មហាព្រហ្មា សាធុការមទាសិ, មហាសមុទ្ទកុច្ឆិយំ មេឃត្តនិតនិគ្ឃោសោ វិយ មហាឃោសោ អហោសិ, ឥតិ សោ មិលិន្ទោ រាជា ច ឱរោធគណា ច សិរសា អញ្ជលិំ បណាមេត្វា វន្ទិំសុ។

មិលិន្ទោ រាជា អតិវិយ បមុទិតហទយោ សុមថិតមានហទយោ ពុទ្ធសាសនេ សារមតិនោ រតនត្តយេ សុនិក្កង្ខោ និគ្គុម្ពោ និត្តន្ទ្រោ ហុត្វា ថេរស្ស គុណេសុ បព្ពជ្ជាសុ បដិបទាឥរិយាបថេសុ ច អតិវិយ បសន្នោ វិស្សត្ថោ និរាលយោ និហតមានត្តម្ភោ ឧទ្ធដទាឋោ វិយ កុជគិន្ទោ ឯវមាហ ‘‘សាធុ, កន្តេ នាគសេន, ពុទ្ធវិសយោ បញ្ហោ តយា វិសជ្ជិតោ, ឥមស្មិំ ពុទ្ធសាសនេ ឋបេត្វា ធម្មសេនាបតិំ សារិបុត្តត្ថេរំ អញ្ញោ តយា សទិសោ បញ្ហាវិសជ្ជនេ នត្ថិ, ខមថ, កន្តេ នាគសេន, មម អច្ចយំ, ឧបាសកំ មំ, កន្តេ នាគសេន, ជានេថ

អជ្ជតគ្គេ បាណុបេតំ សរណំ គត''ន្តិ។

តទា រាជា សហ ពលកាយេហិ នាគសេនត្ថេរំ បយិរុបាសិត្វា មិលិន្ទំ នាម វិហារំ ការេត្វា ថេរស្ស និយ្យាតេត្វា ចតូហិ បច្ចយេហិ នាគសេនំ កោដិសតេហិ កិត្តិហិ សទ្ធិំ បរិចរិ, បុនបិ ថេរស្ស បញ្ញាយ បសីទិត្វា បុត្តស្ស រជ្ជំ និយ្យាតេត្វា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណិ, តេន វុត្តំ –

''បញ្ញា បសត្ថា លោកស្មិំ, កតា សទ្ធម្មដ្ឋិតិយា;
បញ្ញាយ វិមតិំ ហន្ត្វា, សន្តិំ បប្ផោន្តិ បណ្ឌិតា។

យស្មិំ ខន្ធេ បិតា បញ្ញា, សតិ តត្ថ អនូនកា;
បូជា វិសេសសញ្ញាធារេ, អគ្គោ សេដ្ឋោ [សោ វ (បី.)] អនុត្តរោ;
តស្មា ហិ បណ្ឌិតោ ភោសោ, សម្បស្សំ ហិតមត្តនោ [អត្តមត្តនោ (បី.)];
បញ្ញាវន្តំ កិបូជេយ្យ, ចេតិយំ វិយ សាទរោ''តិ [បូជិយន្តិ (បី.) ឥតោ បរំ តិស្សោ គាថាយោ សី. បី. ភោត្តកេសុ នត្ថិ]។

លង្កាយំ ទោណិនគរេ, វសតា ទោណិនាមិនា;
មហាថេរេន លេខិត្វា, សុដ្ឋបិតំ យថាសុតំ;
មិលិន្ទរាជបញ្ហោ ច, នាគសេនវិសជ្ជនំ;
មិលិន្ទោ ហិ មហាបញ្ញោ, នាគសេនោ សុបណ្ឌិតោ;
ឥមិនា បុញ្ញកម្មេន, ឥតោ គច្ឆាមិ តុស្សិតំ;
មេត្តេយ្យំ នាគតេ បស្សេ, សុណេយ្យំ ធម្មមុត្តមន្តិ។

មិលិន្ទបញ្ហោ និដ្ឋិតោ។

ខុទ្ទកនិកាយ

បេដកោបទេសបាឡិ

๑. អរិយសច្ចប្បកាសនបឋមភូមិ

នមោ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ បរមត្តទស្សីនំ

សីលាទិគុណបារមិប្បត្តានំฯ

๑. ទុវេ ហេតូ ទុវេ បច្ចយា សាវកស្ស សម្មាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយ – បរតោ ច ឃោសោ សច្ចានុសន្ធិ, អជ្ឈត្តញ្ច យោនិសោ មនសិការោฯ តត្ត កតមោ បរតោ ឃោសោ? យា បរតោ ទេសនា ឱវាទោ អនុសាសនី សច្ចកថា សច្ចានុលោមោฯ ចត្តារិ សច្ចានិ – ទុក្ខំ សមុទយោ និរោធោ មគ្គោฯ ឥមេសំ ចតុន្នំ សច្ចានំ យា ទេសនា សន្ទស្សនា វិវរណា វិភជនា ឧត្តានីកិរិយា [ឧត្តានិកិរិយា (ក.)] បកាសនា – អយំ វុច្ចតិ សច្ចានុលោមោ ឃោសោតិฯ

๒. តត្ត កតមោ អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការោ?

អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការោ នាម យោ យថាទេសិតេ ធម្មេ ពហិទ្ធា អារម្មណំ អនកិនីហរិត្វា យោនិសោ មនសិការោ – អយំ វុច្ចតិ យោនិសោ មនសិការោ។

តំអាការោ យោនិសោ ទ្វារោ វិធិ ឧបាយោ។ យថា បុរិសោ សុក្ខេ កដ្ឋេ វិគតស្នេហេ សុក្ខាយ ឧត្តរណិយា ថលេ អកិមន្តមានំ កញ្ចោ ជោតិស្ស អធិគមាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ។ យោនិសោ អគ្គិស្ស អធិគមាយ។ ឯវមេវស្ស យមិទំ ទុក្ខសមុទយនិរោធមគ្គានំ អវិបរីតធម្មទេសនំ មនសិករោតិ – អយំ វុច្ចតិ យោនិសោ មនសិការោ។

យថា តិស្សោ ឧបមា បុព្ពេ អស្សុតា ច អស្សុតបុព្ពា ច បដិភន្តិ។ យោ ហិ កោចិ កាមេសុ អវីតរាគោតិ...បេ.... ទុវេ ឧបមា អយោនិសោ កាតព្ពា បច្ចិមេសុ វុត្តំ។ តត្ត យោ ច បរតោ ឃោសោ យោ ច អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការោ – ឥមេ ទ្វេ បច្ចយា។ បរតោ ឃោសេន យា ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា – អយំ វុច្ចតិ សុតមយី បញ្ញា។ យា អជ្ឈត្តំ យោនិសោ មនសិការេន ឧប្បជ្ជតិ បញ្ញា – អយំ វុច្ចតិ ចិន្តាមយី បញ្ញាតិ។ ឥមា ទ្វេ បញ្ញា វេទិតព្ពា។ បុរិមកា ច ទ្វេ បច្ចយា។ ឥមេ ទ្វេ ហេតូ ទ្វេ បច្ចយា សាវកស្ស សម្មាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយ។

៣. តត្ត បរតោ ឃោសស្ស សច្ចានុសន្ធិស្ស ទេសិតស្ស អត្ថំ អវិជានន្តោ អត្តប្បដិសំវេទី ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ន ច អត្តប្បដិសំវេទី យោនិសោ មនសិករិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ បរតោ ឃោសស្ស សច្ចានុសន្ធិស្ស ទេសិតស្ស អត្ថំ វិជានន្តោ អត្តប្បដិសំវេទី ភវិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ អត្តប្បដិសំវេទី ច យោនិសោ មនសិករិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ ឯស ហេតុ ឯតំ អារម្មណំ ឯសោ ឧបាយោ សាវកស្ស និយ្យានស្ស, នត្ថញ្ញោ។ សោយំ ន ច សុត្តស្ស អត្ថវិជានន្តាយ សហ យុត្តោ នាបិ ឃោសានុយោគេន បរតោ ឃោសស្ស អត្ថំ អវិជានន្តេន សក្កា ឧត្តរិមនុស្សធម្មំ អលមរិយញាណទស្សនំ អធិគន្តុំ, តស្មា និព្ពាយិតុកាមេន សុតមយេន អត្តា បរិយេសិតព្ពា។ តត្ត បរិយេសនាយ អយំ អនុបុព្ពី ភវតិ សោឡស ហារា, បញ្ច នយា, អដ្ឋារស មូលបទានិ។

តត្ថាយំ ឧទ្ទានគាថា

សោឡសហារ នេត្តី, បញ្ចនយា សាសនស្ស បរិយេដ្ឋិ;

អដ្ឋារសមូលបទា, កច្ចាយនគោត្តនិទ្ទិដ្ឋា។

៦. តត្ថ កតមេ សោឡសហារា?

ទេសនា វិចយោ យុត្តិ បទដ្ឋានំ លក្ខណំ ចតុព្យូហោ អាវដ្តោ វិកត្តិ បរិវត្តនោ វេវចនោ បញ្ញត្តិ ឱតរណោ សោធនោ អធិដ្ឋានោ បរិក្ខារោ សមារោបនោ – ឥមេ សោឡស ហារា។

តត្ថ ឧទ្ទានគាថា

ទេសនា វិចយោ យុត្តិ, បទដ្ឋានោ ច លក្ខណោ [បទដ្ឋានញ្ច លក្ខណំ (បី.)];

ចតុព្យូហោ ច អាវដ្តោ, វិកត្តិ បរិវត្តនោ។

វេវចនោ ច បញ្ញត្តិ, ឱតរណោ ច សោធនោ;

អធិដ្ឋានោ បរិក្ខារោ, សមារោបនោ សោឡសោ – [សោឡស ហារា (បី. ក.)];

៥. តត្ថ កតមេ បញ្ច នយា?

នន្ទិយាវដ្តោ តិបុក្ខលោ សីហវិក្កីឡិតោ ទិសាលោចនោ អង្កុសោតិ។

តត្ថ ឧទ្ទានគាថា

បឋមោ នន្ទិយាវដ្តោ, ទុតិយោ ច តិបុក្ខលោ;

សីហវិក្កីឡិតោ នាម, តតិយោ ហោតិ សោ នយោ។

ទិសាលោចនមាហំសុ, ចតុត្ថោ នយលញ្ឆកោ;

បញ្ចមោ អង្កុសោ នាម [បញ្ចមំ អង្កុសំ អាហុ (បី. ក.)], សព្ពេ បញ្ច នយា គតា។

៦. តត្ថ កតមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ?

អវិជ្ជា តណ្ហា លោភោ ទោសោ មោហោ សុភសញ្ញា សុខសញ្ញា និច្ចសញ្ញា អត្តសញ្ញា សមថោ វិបស្សនា អលោភោ អទោសោ អមោហោ អសុភសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា អនិច្ចសញ្ញា អនត្តសញ្ញា, ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ។ តត្ថ នវ បទានិ អកុសលានិ យត្ថ សព្ពំ អកុសលំ សមោសរតិ។ នវ បទានិ កុសលានិ យត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ។

កតមានិ នវ បទានិ អកុសលានិ យត្ថ សព្ពំ អកុសលំ សមោសរតិ?

អវិជ្ជា យាវ អត្តសញ្ញា, ឥមានិ នវ បទានិ អកុសលានិ, យត្ថ សព្ពំ អកុសលំ សមោសរតិ។

កតមានិ នវ បទានិ កុសលានិ យត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ?

សមថោ យាវ អនត្តសញ្ញា, ឥមានិ នវ បទានិ កុសលានិ យត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ។ ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ។

តត្ថ ឥមា ឧទ្ទានគាថា

តណ្ហា ច អវិជ្ជា លោភោ, ទោសោ តថេវ មោហោ ច;

ចត្តារោ ច វិបល្លាសា, កិលេសភូមិ នវ បទានិ។

យេ ច សតិបដ្ឋានា សមថោ, វិបស្សនា កុសលមូលំ;

ឯតំ សព្ពំ កុសលំ, តន្ទ្រិយកូមិ នវបទានិ។

សព្ពំ កុសលំ នវហិ បទេហិ យុជ្ជតិ, នវហិ ចេវ អកុសលំ;

ឯកកេ នវ មូលបទានិ, ឧភយតោ អដ្ឋារស មូលបទានិ។

តមេសំ អដ្ឋារសន្នំ មូលបទានំ យានិ នវ បទានិ អកុសលានិ, អយំ ទុក្ខសមុទយោ; យានិ នវ បទានិ កុសលានិ, អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា។ តតិ សមុទយស្ស ទុក្ខំ ផលំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ និរោធំ ផលំ។ តមានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ភគវតា ពាពាណសិយំ ទេសិតានិ។

៧. តត្ត ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស អបរិមាណានិ អក្ខរានិ បទានិ ព្យញ្ជនានិ អាការនិ និរុត្តិយោ និទ្ទេសា ទេសិតា ឯតស្សេវត្ថស្ស សង្កាសនាយ បកាសនាយ វិវរណាយ វិភជនាយ ឧត្តានីកម្មតាយ បញ្ញាបនាយាតិ យា ឯវំ សព្ពេសំ សច្ចានំ។ តតិ ឯកមេកំ សច្ចំ អបរិមាណេហិ អក្ខរបទព្យញ្ជនអាការនិរុត្តិនិទ្ទេសេហិ បរិយេសិតព្ពំ, តញ្ច ព្យញ្ជនំ អត្តបុថុត្តេន បន អត្តេវ ព្យញ្ជនបុថុត្តេន។

យោ ហិ កោចិ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ឯវំ វទេយ្យ ''អហំ តទំ ទុក្ខំ បច្ចក្ខាយ អញ្ញំ ទុក្ខំ បញ្ញបេស្សាមី''តិ តស្ស តំ វាចាវត្ថុកមេវស្ស បុច្ឆិតោ ច ន សម្បាយិស្សតិ។ ឯវំ សច្ចានិ។ យញ្ច រត្តិំ ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ, យញ្ច រត្តិំ អនុបាទាយ បរិនិព្ពុតោ, ឯត្តន្តរេ យំ កិញ្ចិ ភគវតា ភាសិតំ សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថា ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លំ, សព្ពំ តំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ។ ន កិញ្ចិ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ធម្មទេសនាយ ធម្មចក្កតោ ពហិទ្ធា, តស្ស សព្ពំ សុត្តំ អរិយធម្មេសុ បរិយេសិតព្ពំ។ តត្ត បរិគ្គណ្ហនាយ អាលោកសកានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ឋាវរានិ ឥមានិ។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខំ? ជាតិ ជរា ព្យាធិ មរណំ សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា។ តត្ថាយំ លក្ខណនិទ្ទេសោ, ជាតុភាវលក្ខណា ជាតិ, បរិបាកលក្ខណា ជរា, ទុក្ខទុក្ខតាលក្ខណោ ព្យាធិ, ចុតិលក្ខណំ មរណំ, បិយវិប្បយោគវិបរិណាមបរិតាបនលក្ខណោ សោកោ, លាលប្បនលក្ខណោ បរិទេវោ, កាយសម្បីឡនលក្ខណំ ទុក្ខំ, ចិត្តសម្បីឡនលក្ខណំ ទោមនស្សំ, កិលេសបរិទហនលក្ខណោ ឧបាយាសោ, អមនាបសមោធានលក្ខណោ អប្បិយសម្បយោគោ, មនាបវិនាភាវលក្ខណោ បិយវិប្បយោគោ, អធិប្បាយវិវត្តនលក្ខណោ អលាភោ, អបរិញ្ញាលក្ខណា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, បរិបាកចុតិលក្ខណំ ជរាមរណំ, ភាតុភាវចុតិលក្ខណំ ចុតោបបត្តិ, បដិសន្ធិនិព្ពត្តនលក្ខណោ សមុទយោ, សមុទយបរិជហនលក្ខណោ និរោធោ, អនុសយសមុច្ឆេទលក្ខណោ មគ្គោ។ ព្យាធិលក្ខណំ ទុក្ខំ, សញ្ញានលក្ខណោ សមុទយោ, និយ្យានិកលក្ខណោ មគ្គោ, សន្តិលក្ខណោ និរោធោ។ អប្បដិសន្ធិភាវនិរោធលក្ខណា អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ, ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច, ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច, ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច, សមុទយោ ច ទុក្ខញ្ច, សមុទយោ ច និរោធោ ច, សមុទយោ ច មគ្គោ ច, និរោធោ ច សមុទយោ ច, និរោធោ ច ទុក្ខញ្ច, និរោធោ ច មគ្គោ ច, មគ្គោ ច និរោធោ ច, មគ្គោ ច សមុទយោ ច, មគ្គោ ច ទុក្ខញ្ច។

៨. តត្ថិមានិ សុត្តានិ។

> ‘‘យមេករត្តិំ [ជាតក ១ វីសតិនិបាតេ អយោឃរជាតកេ] បឋមំ, គព្ភេ វសតិ មាណវោ;
>
> អព្ភុដ្ឋិតោវ សោ យាតិ, ស គច្ឆំ ន និវត្តតី’’តិ។

អដ្ឋិមា, អានន្ទ, ទានុបបត្តិយោ ឯកុត្តរិកេ សុត្តំ – អយំ ជាតិ។

តត្ថ កតមា ជរា?

អចរិត្វា [ជ. ប. ១៥៥] ព្រហ្មចរិយំ, អលទ្ធា យោព្ពនេ ធនំ;

ជិណ្ណកោញ្ចាវ ឈាយន្តិ, ខីណមច្ឆេវ បល្លលេ។

បញ្ច បុព្ពនិមិត្តានិ ទេវេសុ – អយំ ជរា។

តត្ត កតមោ ព្យាធិ?

សាមំ តេន កុតោ វាជ, តុវម្បិ ជរាយន្តិ វេទេសិ;

ខត្តិយ កម្មស្ស ផលោ, លោកោ ន ហិ កម្មំ បនយតិ។

តយោ គិលានា – អយំ ព្យាធិ។

តត្ត កតមំ មរណំ?

យថាបិ [ទីឃនិកាយេ អដ្ឋកថាយំ] កុម្ភការស្ស, កតំ មត្តិកភាជនំ;

ខុទ្ទកញ្ច មហន្តញ្ច, យំ បក្កំ យញ្ច អាមកំ;

សព្ពំ ភេទនបរិយន្តំ, ឯវំ មច្ចាន ជីវិតំ។

មមាយិតេ បស្សថ ផន្ទមានេ [ហញ្ញមានេ (បី) បស្ស សុ. និ. ៧៨៣], មច្ឆេវ
អប្បោទកេ ខីណសោតេ;

ឯតម្បិ ទិស្វា អមមោ ចរេយ្យ, ភវេសុ អាសត្តិមកុព្ពមានោ។

ឧទកប្បនសុត្តំ – ឥទំ មរណំ។

តត្ត កតមោ សោកោ?

ឥធ សោចតិ បេច្ច សោចតិ, បាបការី ឧភយត្ថ សោចតិ;

សោ សោចតិ សោ វិហញ្ញតិ, ទិស្វា កម្មកិលិដ្ឋមត្តនោ [កម្មកិលិដ្ឋំ អត្តនោ (បី.) បស្ស ឆ. ប. ១៥]។

តីណិ ទុច្ចរិតានិ – អយំ សោកោ។

តត្ថ កតមោ បរិទេវោ?

កាមេសុ [សុ. និ. ៧៨០] គិទ្ធា បសុតា បមូឡ្ហា, អវទានិយា តេ វិសមេ និវិដ្ឋា;

ទុក្ខូបនីតា បរិទេវយន្តិ, កិំសុ កវិស្សាម ឥតោ ចុតាសេ។

តិស្សោ វិបត្តិយោ – អយំ បរិទេវោ។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខំ?

សតំ អាសិ អយោសង្កូ [អយោសង្កុ (បី. ក.) បស្ស ថេរគា. ១១៩៧], សព្ពេ បច្ចត្តវេទនា;

ជលិតា ជាតវេទាវ, អច្ចិសង្ឃសមាកុលា។

មហា វត សោ បរិឡាហោ [បរិទាឃោ (បី. ក.) បស្ស សំ. និ. ៥.១១១៣] សំយុត្តកេ សុត្តំ សច្ចសំយុត្តេសុ – ឥទំ ទុក្ខំ។

តត្ថ កតមំ ទោមនស្សំ?

សង្កប្បហិ បវេតោ [បវេតោ (ក.) បស្ស សុ. និ. ៨២៤] សោ, កបណោ វិយ

ឈាយតិ;

សុត្វា បរេសំ និគ្ឃោសំ, មង្គុ ហោតិ តថារិធោ។

ទ្វេមេ តបនីយា ធម្មា – ឥទំ ទោមនស្សំ។

តត្ថ កតមោ ឧបាយាសោ?

កម្មារានំ យថា ឧក្កា, អន្តោ ឌយ្ហតិ នោ ពហិ;

ឯវំ ឌយ្ហតិ មេ ហទយំ, សុត្វា និព្ពត្តមម្ពុជំ។

តយោ អគ្គី – អយំ ឧបាយាសោ។

តត្ថ កតមោ អប្បិយសម្បយោគោ?

អយសាវ [ជ. ប. ២៦០] មលំ សមុដ្ឋិតំ, តតុដ្ឋាយ តមេវ ខាទតិ;

ឯវំ អតិធោនចារិនំ, សានិ កម្មានិ នយន្តិ ទុគ្គតិំ។

ទ្វេមេ តថាគតំ អព្ភាចិក្ខន្តិ, ឯកុត្តរិកេ សុត្តំ ទុកេសុ – អយំ អប្បិយសម្បយោគោ។

តត្ថ កតមោ បិយវិប្បយោគោ?

សុបិនេន យថាបិ សង្គតំ, បដិពុទ្ធោ បុរិសោ ន បស្សតិ;

ឯវម្បិ បិយាយិតំ [មមាយិតំ (បី. ក.) បស្ស សុ. និ. ៨១៣] ជនំ, បេតំ កាលង្កតំ [កាលកតំ (បី.)] ន បស្សតិ។

តេ ទេវ ចវនធម្មំ វិទិត្វា តីហិ វាចាហិ អនុសាសន្តិ។ អយំ បិយវិប្បយោគោ។

យម្បិច្ចំ ន លភតិ, តិស្សោ មារធីតរោ;

តស្ស ចេ កាមយានស្ស [កាមយមានស្ស (ក.) បស្ស សុ. និ. ៧៧៣], ឆន្ទជាតស្ស ជន្តុនោ;

តេ កាមា បរិហាយន្តិ, សល្លវិទ្ធោវ រុប្បតិ។

សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា។

ចក្ខុ សោតញ្ច ឃានញ្ច, ជិវ្ហា កាយោ តតោ មនំ;

ឯតេ លោកាមិសា ឃោរា, យត្ត សត្តា បុថុជ្ជនា។

បញ្ចិមេ កិក្ខវេ ខន្ធា – ឥទំ ទុក្ខំ។

តត្ត កតមា ជរា ច មរណញ្ច?

អប្បំ វត ជីវិតំ ឥទំ, ឱរំ វស្សសតាបិ មីយតេ [មីយតិ (សុ. និ. ៨១០)];

អថ វាបិ អតិច្ចំ ជីវិតំ, អថ ខោ សោ ជរសាបិ មីយតេ។

សំយុត្តកេ បសេនទិសំយុត្តកេ សុត្តំ អយ្យិកា មេ កាលង្កតា – អយំ ជរា ច មរណញ្ច។

តត្ត កតមា បុតិ ច ឧបបត្តិ ច?

‘‘សព្ពេ សត្តា មរិស្សន្តិ, មរណន្តំ ហិ ជីវិតំ;

យថាកម្មំ គមិស្សន្តិ, អត្តកម្មផលូបគា’’តិ [បុញ្ញបាបផលូបគាតិ (សំ. និ.

១.១៣៣)]។ –

អយំ ចុតិ ច ឧបបត្តិ ច។

ឥមេហិ សុត្តេហិ ឯកសទិសេហិ ច អញ្ញេហិ នវវិធំ សុត្តំ តំ អនុបវិដ្ឋេហិ លក្ខណតោ ទុក្ខំ ញត្វា សាធារណញ្ច អសាធារណញ្ច ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ គាថាហិ គាថា អនុមិនិតព្ពា, ព្យាករណេហិ វា ព្យាករណំ – ឥទំ ទុក្ខំ។

៩. តត្ថ កតមោ ទុក្ខសមុទយោ?

កាមេសុ សត្តា កាមសង្គសត្តា [កាមបសង្គសត្តា (បី.) បស្ស ឧទា. ៦៣], សំយោជនេ វជ្ជមបស្សមានា;

ន ហិ ជាតុ សំយោជនសង្គសត្តា, ឱឃំ តរេយ្យុំ វិបុលំ មហន្តំ។

ចត្តារោ អាសវា សុត្តំ – អយំ ទុក្ខសមុទយោ។

តត្ថ កតមោ ទុក្ខនិរោធោ?

យម្ហិ ន មាយា វសតី ន មានោ,

យោ វីតលោភោ អមមោ និរាសោ,

បនុណ្ណកោធោ [បនុន្នកោធោ (បី.) បស្ស ឧទា. ២៦] អកិនិព្ពុតត្តោ;

សោ ព្រាហ្មណោ សោ សមណោ ស ភិក្ខុ។

ទ្វេមា វិមុត្តិយោ, ពាគវិរាគា ច ចេតោវិមុត្តិ; អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ – អយំ និរោធោ។

តត្ត កតមោ មគ្គោ?

ឯសេវ មគ្គោ នត្ថញ្ញោ, ទស្សនស្ស វិសុទ្ធិយា;

អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, មារស្សេតំ បមោហនំ។

សត្តិមេ, កិក្ខវេ, ពោជ្ឈង្គា – អយំ មគ្គោ។

តត្ត កតមានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ?

‘‘យេ ធម្មា [មហាវ. ៦០] ហេតុប្បភវា, តេសំ ហេតុំ តថាគតោ អាហ;

តេសញ្ច យោ និពោធោ, ឯវំវាទី មហាសមណោ’’តិ។

ហេតុប្បភវា ធម្មា ទុក្ខំ, ហេតុសមុទយោ, យំ កគវតោ វចនំ។ អយំ ធម្មោ យោ និពោធោ, យេ ហិ កេចិ សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ វិហរន្តិ។ កិលេសា តណ្ហា បវឌ្ឍតិ, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ...បេ.... ឯវមេតស្ស កេវលស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតិ។ តត្ត យំ សំយោជនំ – អយំ សមុទយោ។ យេ សំយោជនិយា ធម្មា យេ ច សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា សម្ភវន្តិ – ឥទំ ទុក្ខំ។ យា សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អាទីនវានុបស្សនា – អយំ មគ្គោ។ បរិមុច្ចតិ ជាតិយា ជរាយ ព្យាធីហិ មរណេហិ សោកេហិ បរិទេវេហិ យាវ ឧបាយាសេហិ – ឥទំ និព្ពានំ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។

តត្ត កតមា អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ?

អត្តង្គតស្ស ន បមាណមត្ថិ, តំ ហិ វា នត្ថិ យេន នំ បញ្ញបេយ្យ;

សព្ពសង្ខានំ សមូហតត្តា វិទូ, សិតា វាទសតស្ស [វាទសតស្ស (បី. ក.)] សព្ពេ។

សំយុត្តកេ គោធិកសំយុត្តំ។

ឥមានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។ យហិំ យហិំ សច្ចានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, តហិំ តហិំ សច្ចលក្ខណតោ ឱតារេត្វា [ឱហារេត្វា (បី. ក.)] អបរិមាណេហិ ព្យញ្ជនេហិ សោ អត្ថោ បរិយេសិតព្ពោ។ តត្ថ អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនេន បុន ព្យញ្ជនានុបរិវត្តិ អត្ថេន តស្ស ឯកមេកស្ស អបរិមាណានិ ព្យញ្ជនានិ ឥមេហិ សុត្តេហិ យថានិក្ខិត្តេហិ ចតូហិ អរិយសច្ចានិ និទ្ទិសិតព្ពានិ។ បញ្ចនិកាយេ អនុបរិដ្ឋាហិ គាថាហិ គាថា អនុមិនិតព្ពា, ព្យាករណេន ព្យាករណំ។ ឥមានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។

តេសំ ឥមា ឧទ្ទានគាថា

យមេករត្តិំ បឋមំ, អដ្ឋ ទានូបបត្តិយោ;

បញ្ច បុព្ពនិមិត្តានិ, ខីណមច្ឆំវ បល្ទលំ។

សាមំ តេន កុតោ ភជ, តយោ ទេវា គិលានកា;

យថាបិ កុម្ភការស្ស, យថា នទិទកប្បនំ។

ឥធ សោចតិ បេច្ច សោចតិ, តីណិ ទុច្ចរិតានិ ច;

កាមេសុ គិទ្ធា បសុតា, យាវ តិស្សោ វិបត្តិយោ។

សតំ អាសិ [សតមាយុ (សី.), សតជាតុ (បី.)] អយោសង្កូ, បរិឡាហោ មហត្តវោ;

សង្កប្បេហិ បរេតោ សោ, តត្ថ តបនិយេហិ ច។

កម្មាភនំ យថា ឧក្កា, តយោ អគ្គី បកាសិតា;

អយតោ មលមុប្បន្នំ, អព្ភក្ខានំ តថាគតេ។

តិវិធំ ទេវានុសាសន្តិ, សុបិនេន សង្គ្គមោ យថា;

តិស្សោ ចេវ មារធីតា, សល្ងវិទ្ធោវ រុប្បតិ។

ចក្ខុ សោតញ្ច ឃានញ្ច, បញ្ចក្ខន្ធា បកាសិតា;

អប្បំ វត ជីវិតំ ឥទំ, អយ្យិកា មេ មហល្លិកា។

សព្ពេ សត្តា មរិស្សន្តិ, ឧបបត្តិ ចុតិចយំ;

កាមេសុ សត្តា បសុតា, អាសវេហិ ចតូហិ ច។

យម្ហិ ន មាយា វសតិ, ទ្វេមា ចេតោវិមុត្តិយោ;

ឯសេវ មគ្គោ នត្ថញ្ញោ, ពោជ្ឈង្គា ច សុទេសិតា។

អត្តង្គតស្ស ន បមាណមត្ថិ, គោធិកោ បរិនិព្ពុតោ;

យេ ធម្មា ហេតុប្បភវា, សំយោជនានុបស្សិនោ។

ឥមា ទស តេសំ ឧទ្ទានគាថា។

១០. *តត្ថិមានិ សាធារណានិ សុត្តានិ យេសុ សុត្តេសុ សាធារណានិ សច្ចានិ ទេសិតានិ អនុលោមម្បិ បដិលោមម្បិ រោមិស្សកម្បិ។ តត្ថ អយំ អាទិ។*

អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោ, [អជិតាតិ ភគវា]

វិជ្ជា បមាទា នប្បកាសតិ;

ជប្បាភិលេបនំ [ជប្បានុលេបនំ (ក.) បស្ស សុ. និ. ១០៣៩] ព្រូមិ, ទុក្ខមស្ស មហព្ភយំ។

តត្ថ យា អវិជ្ជា ច វិជ្ជា ច, អយំ សមុទយោ។ យំ មហព្ភយំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ ‘‘សំយោជនំ សំយោជនិយា ច ធម្មា’’តិ សំយុត្តកេ ចិត្តសំយុត្តកេសុ ព្យាករណំ។ តត្ថ យំ សំយោជនំ, អយំ សមុទយោ។ យេ សំយោជនិយា ធម្មា, ឥទំ ទុក្ខំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច?

ឧច្ឆិន្នភវតណ្ហស្ស, នេត្តិច្ឆិន្នស្ស [សន្តចិត្តស្ស (សុ. និ. ៧៥១)] ភិក្ខុនោ;

វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ។

យំ ចិត្តំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យោ ភវតណ្ហាយ ឧបច្ឆេទោ, អយំ ទុក្ខនិរោធោ។ វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោតិ និទ្ទេសោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច។ ទ្វេមា, ភិក្ខវេ, វិមុត្តិយោ; រាគវិរាគា ច ចេតោវិមុត្តិ, អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ។ យំ ចិត្តំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យា វិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ – ទុក្ខញ្ច និរោធោ ច។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច?

កុម្ភូបមំ [ជ. ប. ៤០] កាយមិមំ វិទិត្វា, នគរូបមំ ចិត្តមិទំ ឋបេត្វា;

យោធេថ មារំ បញ្ញាវុធេន, ជិតញ្ច រក្ខេ អនិវេសនោ សិយា។

តត្ថ យញ្ច កុម្ភូបមោ កាយោ យញ្ច នគរូបមំ ចិត្តំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យំ បញ្ញាវុធេន មារំ

យោធេថាតិ អយំ មគ្គោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ យំ, ភិក្ខវេ, ន តុម្ហាកំ, តំ បជហិតព្ពំ។ យា សំយោជនា, អយំ មគ្គោ។ យេ តេ ធម្មា អនត្តនិយា បហាតព្ពា, រូបំ យាវ វិញ្ញាណំ, ឥទំ ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច និរោធោ ច?

យេ កេចិ សោកា បរិទេវិតា វា, ទុក្ខា ច [ទុក្ខញ្ច (បី. ក.) បស្ស ឧទា. ៧០] លោកស្មិមនេករូបា;

បិយំ បដិច្ចប្បភវន្តិ ឯតេ, បិយេ អសន្តេ ន ភវន្តិ ឯតេ។

យេ សោកបរិទេវា, យំ ច អនេករូបំ ទុក្ខំ, យំ បេមតោ ភវតិ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យំ បេមំ, អយំ សមុទយោ។ យោ តត្ថ ឆន្ទរាគវិនយោ បិយស្ស អកិរិយា, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ តិម្ពរុកោ បរិព្ពាជកោ បច្ចេតិ ‘‘សយំកតំ បរំកត’’ន្តិ។ យថេសា វីមំសា, ឥទំ ទុក្ខំ។ យា ឯតេ ទ្វេ អន្តេ អនុបគម្ម មជ្ឈិមា បដិបទា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា យាវ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ, ឥទម្បិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ វិញ្ញាណំ នាមរូបំ សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ភវោ ជាតិ ជរាមរណំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ អវិជ្ជា សង្ខារា តណ្ហា ឧបាទានំ, អយំ សមុទយោ។ ឥតិ ឥទំ សយំកតំ វីមំសេយ្យាតិ [វីមំសីយតិ (បី. ក.)] យញ្ច បដិច្ចសមុប្បាទេ ទុក្ខំ, ឥទំ ឯសោ សមុទយោ និទ្ទិដ្ឋោ។ អវិជ្ជានិរោធា សង្ខារនិរោធោ ច យាវ ច ជរាមរណនិរោធោតិ អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច និរោធោ ច។

១១. តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច មគ្គោ ច?

‘‘យោ ទុក្ខមទ្ទក្ខិ [សំ. និ. ១.១៥៧] យតោនិទានំ, កាមេសុ សោ ជន្តុ កថំ នមេយ្យ;

កាមា ហិ លោកេ សង្គាតិ ញត្វា, តេសំ សតីមា វិនយាយ សិក្ខេ’’តិ។

យោ ទុក្ខមទុក្ខិ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យតោ កវតិ, អយំ សមុទយោ។ សន្ទិដ្ឋំ យតោ កវតិ យាវ តស្ស វិនយាយ សិក្ខា, អយំ មគ្គោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។

ឯកាទសង្គុត្តរេសុ គោបាលកោបមសុត្តំ។

តត្ថ យាវ រូបសញ្ញុត្តា យញ្ច សទ្ធាយតនំ យថា វណំ បដិច្ឆាទេតិ យញ្ច តិត្តំ យថា ច លកតិ ធម្មបសញ្ហិតំ ឧទ្ធារំ បីតិបាមោជ្ជំ ចតុព្ពិធំ ច អត្តភាវតោ ច វត្តុ, ឥទំ ទុក្ខំ។ យាវ អាសាដិកំ ហាវេតា [សាដេតា (សី. បី.) បស្ស អង្គុត្តរនិកាយេ] ហោតិ, អយំ សមុទយោ។ រូបសញ្ញុត្តា អាសាដកហរណំ [អាសាដិកសាដនា (បី.)] វណបដិច្ឆាទនំ វីថិញ្ញុតា គោចរកុសលញ្ច, អយំ មគ្គោ។ អវសេសា ធម្មា អត្ថិ ហេតូ អត្ថិ បច្ចយា អត្ថិ និស្សយា សាវសេសទោហិតា អនេកបូជា ច កល្យាណមិត្តតប្បច្ចយា ធម្មា វីថិញ្ញុតា ច ហេតុ, ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។

តត្ថ កតមំ ទុក្ខញ្ច មគ្គោ ច និរោធោ ច?

> សតិ កាយគតា ឧបដ្ឋិតា, ឆសុ ផស្សាយតនេសុ សំវុតោ [សំវរោ (បី. ក.) បស្ស ឧទា. ២៥];
>
> សតតំ កិក្ខុ សមាហិតោ, ជញ្ញា [ជានេយ្យ (បី. ក.)] និព្ពានមត្តនោ។

តត្ថ យា ច កាយគតា សតិ យញ្ច សទ្ធាយតនំ យត្ត សព្ពញ្ចេតំ ទុក្ខំ។ យា ច កាយគតា សតិ យោ ច សីលសំវរោ យោ ច សមាធិ យត្ត យា សតិ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ។ សព្ពម្បិ សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ, អយំ មគ្គោ។ ឯវំវិហារិនោ ញាតព្ពំ និព្ពានំ។ អយំ និរោធោ, ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ សីលេ បតិដ្ឋាយ ទ្វេ ធម្មា ភាវេតព្ពា សមថោ ច វិបស្សនា ច។ តត្ថ យំ ចិត្តសហជាតា ធម្មា, ឥទំ ទុក្ខំ។ យោ ច សមថោ យា ច វិបស្សនា, អយំ មគ្គោ។ រាគវិរាគា ច ចេតោវិមុត្តិ, អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។

តត្ថ កតមោ សមុទយោ ច និរោធោ ច?

អាសា ច បីហា អភិនន្ទនា ច, អនេកជាតូសុ សរ បតិដ្ឋិតា;

អញ្ញាណមូលប្បភវា បជប្បិតា, សព្ពា មយា ព្យន្តិកតា សមូលិកា។

អញ្ញាណមូលប្បភវាតិ បុរិមកេហិ សមុទយោ។ សព្ពា មយា ព្យន្តិកតា សមូលិកាតិ និរោធោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ ចតុន្នំ ធម្មានំ អននុពោធា អប្បដិវេធា វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ អរិយស្ស សីលស្ស សមាធិនោ បញ្ញាយ វិមុត្តិយា។ តត្ថ យោ ឥមេសំ ចតុន្នំ ធម្មានំ អននុពោធា អប្បដិវេធា, អយំ សមុទយោ។ បដិវេធោ កវនេត្តិយា, អយំ និរោធោ។ អយំ សមុទយោ ច និរោធោ ច។

តត្ថ កតមោ សមុទយោ ច មគ្គោ ច?

យានិ [សុ. និ. ១០៤១] សោតានិ លោកស្មឹ, [អជិតាតិ ភគវា]

សតិ តេសំ និវារណំ;

សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ។

យានិ សោតានីតិ អយំ សមុទយោ។ យា ច បញ្ញា យា ច សតិ និវារណំ បិធានញ្ច, អយំ មគ្គោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ សញ្ចេតនិយំ សុត្តំ ទឡ្ហនេមិយានាកាពេ ឆហិ មាសេហិ និទ្ទិដ្ឋោ។ តត្ថ យំ កាយំ កាយកម្មំ សវង្កំ សទោសំ សកសាវំ យា សវង្កតា សទោសតា សកសាវតា, អយំ សមុទយោ។ ឯវំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ អវង្កំ អទោសំ អកសាវំ, យា អវង្កតា អទោសតា អកសាវតា, អយំ មគ្គោ។ ឯវំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ សមុទយោ ច មគ្គោ ច។

តត្ថ កតមោ សមុទយោ ច និរោធោ ច មគ្គោ ច?

‘‘និស្សិតស្ស ចលិតំ, អនិស្សិតស្ស ចលិតំ នត្ថិ, ចលិតេ អសតិ បស្សទ្ធិ, បស្សទ្ធិយា សតិ នតិ ន ហោតិ, នតិយា អសតិ [អសតិយា (បី.) បស្ស ឧទា. ៧៤] អាគតិគតិ ន ហោតិ, អាគតិគតិយា អសតិ ចុតូបបាតោ ន ហោតិ, ចុតូបបាតេ អសតិ នេវិធ ន ហុរំ ន ឧភយមន្តរេន។ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សា’’តិ។

តត្ថ ទ្វេ និស្សយា, អយំ សមុទយោ។ យោ ច អនិស្សយោ, យា ច អនតិ, អយំ មគ្គោ។ យា អាគតិគតិ ន ហោតិ ចុតូបបាតោ ច យោ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សាតិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ អនុបដ្ឋិតកាយគតា សតិ...បេ.... យំ វិមុត្តិញាណទស្សនំ, អយំ សមុទយោ។ ឯការសឧបនិស្សយា វិមុត្តិយោ យាវ ឧបនិស្សយឧបសម្បទា ឧបដ្ឋិតកាយគតាសតិស្ស វិហរតិ។ សីលសំវរោ សោសានិយោ ហោតិ, យញ្ញ វិមុត្តិញាណទស្សនំ, អយំ មគ្គោ។ យា ច វិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ។ សមុទយោ ច និរោធោ ច មគ្គោ ច។

១២. តត្ថ កតមោ និរោធោ ច មគ្គោ ច?

សយំ កតេន សច្ចេន, តេន អត្តនា អកិនិញ្ចនគតោ វិតិណ្ណកង្ខោ;

វិភវញ្ច ញត្វា លោកស្មិំ, តាវ ខីណបុនព្ភវោ ស ភិក្ខូ។

យំ សច្ចេន, អយំ មគ្គោ។ យំ ខីណបុនព្ភវោ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ បញ្ច វិមុត្តាយតនានិ សត្ថា វា ធម្មំ ទេសេសិ អញ្ញតរោ វា វិញ្ញូ សព្រហ្មចារីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពា។ តស្ស អត្តប្បដិសំវេទិស្ស បាមោជ្ជំ ជាយតិ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, យាវ និព្ពិន្ទន្តោ វិរជ្ជតិ, អយំ មគ្គោ។ យា វិមុត្តិ, អយំ និរោធោ។ ឯវំ បញ្ច វិមុត្តាយតនានិ វិត្ថារេន។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ និរោធោ ច មគ្គោ ច។

ឥមានិ សាធារណានិ សុត្តានិ។ ឥមេហិ សាធារណេហិ សុត្តេហិ យថានិក្ខិត្តេហិ

បដិវេធតោ ច លក្ខណាតោ ច ឱតារេត្វា អញ្ញានិ សុត្តានិ និទ្ទិសិតព្ពានិ អបរិហាយន្តេន។ គាថាហិ គាថា អនុមិនិតព្ពា, ព្យាករណេហិ ព្យាករណំ។ ឥមេ ច សាធារណា ទស បរិវុឌ្ឍកា ឯកោ ច ចតុក្កោ និទ្ទេសោ សាធារណោ។ អយញ្ច បកិណ្ណកនិទ្ទេសោ។ ឯកំ បញ្ច ច សវេកទេសោ សព្ពំ។ ឥមេ ទ្វេ បរិជ្ជនា បុរិមកា ច ទស។ ឥមេ ទ្វាទស បរិវុឌ្ឍកា សច្ចានិ។ ឯត្តាវតា សព្ពំ សុត្តំ នត្ថិ, តំ ព្យាករណំ វា គាថា វិយ។ ឥមេហិ ទ្វាទសហិ បរិវុឌ្ឍកេហិ ន ឱតរិតុំ អប្បមត្តេន បរិយេសិត្វា និទ្ទិសិតព្ពា។

តត្ថាយំ សង្ខេបោ។ សព្ពំ ទុក្ខំ សត្តហិ បទេហិ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ កតរេហិ សត្តហិ? អប្បិយសម្បយោគោ ច បិយវិប្បយោគោ ច, ឥមេហិ ទ្វីហិ បទេហិ សព្ពំ ទុក្ខំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ តស្ស ទ្វេ និស្សយា – កាយោ ច ចិត្តញ្ច។ តេន វុច្ចតិ ‘‘កាយិកំ ទុក្ខំ ចេតសិកញ្ចា’’តិ, នត្ថិ តំ ទុក្ខំ ន កាយិកំ វា ន ចេតសិកំ, សព្ពំ ទុក្ខំ ទ្វីហិ ទុក្ខេហិ និទ្ទិសិតព្ពំ កាយិកេន ច ចេតសិកេន ច។ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតំ ទុក្ខទុក្ខតាយ សង្ខារទុក្ខតាយ វិបរិណាមទុក្ខតាយ។ ឥតិ តំ សព្ពំ ទុក្ខំ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតំ។ ឥតិ ឥទញ្ច ទុក្ខំ តិវិធំ។ ទុវិធំ ទុក្ខំ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច។ ទុវិធំ អប្បិយសម្បយោគោ ច បិយវិប្បយោគោ ច។ ឥទំ សត្តវិធំ ទុក្ខំ។

តត្ថ តិវិធោ សមុទយោ អចតុត្ថោ អបញ្ចមោ។ កតមោ តិវិធោ? តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច កម្មំ។ តត្ថ តណ្ហា ច កវសមុទយោ កម្មំ។ តថា [តត្ត (បី.)] និព្ពត្តស្ស ហីនបណីតតា [ហីនបណីតតាយ (បី.)], អយំ សមុទយោ។ ឥតិ យាបិ កវគតីសុ ហីនតា ច បណីតតា ច, យាបិ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតា, យោបិ ទ្វីហិ មូលេហិ សមុទានីតោ អវិជ្ជាយ និវុតស្ស កវតណ្ហាសំយុត្តស្ស សវិញ្ញាណកោ កាយោ, សោបិ តីហិ ទុក្ខតាហិ សង្គហិតោ។

តថា វិបល្លាសតោ ទិដ្ឋិកវគន្តព្ពា។ សា សត្តវិធា និទ្ទិសិតព្ពា។ ឯកោ វិបល្លាសោ តីណិ និទ្ទិសីយតិ, ចត្តារិ វិបល្លាសវត្ថូនិ។ តត្ថ កតមោ ឯកោ វិបល្លាសោ? យោ វិបរីតគ្គាហោ បដិក្ខេបេន, ឱតរណំ យថា ‘‘អនិច្ចេ និច្ច’’មិតិ វិបរីតំ គណ្ហាតិ។ ឯវំ ចត្តារោ វិបល្លាសា។

អយមេកោ វិបល្លាសីយតិ សញ្ញា ចិត្តំ ទិដ្ឋិ។ កតមានិ ចត្តារិ វិបល្លាសវត្ថូនិ ? កាយោ វេទនា ចិត្តំ ធម្មា។ ឯវំ វិបល្លាសគតស្ស អកុសលញ្ច បវឌ្ឍតិ។ តត្ត សញ្ញាវិបល្លាសោ ទោសំ អកុសលមូលំ បវឌ្ឍតិ។ ចិត្តវិបល្លាសោ លោភំ អកុសលមូលំ បវឌ្ឍតិ។ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ មោហំ អកុសលមូលំ បវឌ្ឍតិ។ តត្ត ទោសស្ស អកុសលមូលស្ស តីណិ មិច្ឆត្តានិ ផលំ – មិច្ឆាវាចា មិច្ឆាកម្មន្តោ មិច្ឆាអាជីវោ; លោភស្ស អកុសលមូលស្ស តីណិ មិច្ឆត្តានិ ផលំ – មិច្ឆាសង្កប្បោ មិច្ឆាវាយាមោ មិច្ឆាសមាធិ; មោហស្ស អកុសលមូលស្ស ទ្វេ មិច្ឆត្តានិ ផលំ – មិច្ឆាទិដ្ឋិ ច មិច្ឆាសតិ ច។ ឯវំ អកុសលំ សហេតុ សប្បច្ចយំ វិបល្លាសា ច បច្ចយោ, អកុសលមូលានិ សហេតូ ឯតេយេវ បដិបក្ខេន អនូនា អនធិកា ទ្វីហិ បច្ចយេហិ និទ្ទិសិតព្ពា។ និរោធេ ច មគ្គេ ច វិបល្លាសមុបាទាយ បរតោ [បរិតោ (បី.)] បដិបក្ខេន ចតស្សោ។

តត្តិមា ឧទ្ទានគាថា

អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោ, ចិត្តំ សំយោជនម្បិ;

សា បច្ចុន្នកវតណ្ហា, ទ្វេមា ចេវ វិមុត្តិយោ។

កុម្ភូបមំ កាយមិមំ, យំ ន តុម្ហាកំ តំ បជហ [ជហា (បី. ក.)];

យេ កេចិ សោកបរិទេវា, តិម្ពរុកោ ច សយំកតំ។

ទុក្ខំ ទិដ្ឋិ ច ឧប្បន្នំ, យញ្ច គោបាលកោបមំ;

សតិ កាយគតា មាហុ, សមថោ ច វិបស្សនា។

អាសា បិហា ច អកិនន្ទនា ច, ចតុន្នមនុពោធនា;

យានិ សោតានិ លោកស្មិំ, ទឡ្ហំ នេមិយានាកាវោ។

យំ និស្សិតស្ស ចលិតំ, អនុបដ្ឋិតកាយគតាសតិ;

សយំ កតេន សច្ចេន, វិមុត្តាយតនេហិ ច។

បេដកោបទេសេ មហាកច្ចាយនេន ភាសិតេ បឋមភូមិ អរិយសច្ចប្បកាសនា នាតំ ជីវតា កតវតា មាទិសេន សមុទ្ទនេន តថាគតេនាតិ។

២. សាសនបដ្ឋានទុតិយភូមិ

១៣. តត្ថ កតមំ សាសនប្បដ្ឋានំ? សំកិលេសភាគិយំ សុត្តំ, វាសនា ភាគិយំ សុត្តំ, និព្ពេធភាគិយំ សុត្តំ, អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច, សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច, សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច, វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច។ អាណត្តិ, ផលំ, ឧបាយោ, អាណត្តិ ច ផលញ្ច, ផលញ្ច ឧបាយោ ច, អាណត្តិ ច ផលញ្ច ឧបាយោ ច។ អស្សាទោ, អាទីនវោ, និស្សរណំ, អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច, អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច, អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច, អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច។ លោកិកំ, លោកុត្តរំ, លោកិកញ្ច លោកុត្តរញ្ច។ កម្មំ, វិបាកោ, កម្មញ្ច វិបាកោ ច។ និទ្ទិដ្ឋំ, អនិទ្ទិដ្ឋំ, និទ្ទិដ្ឋញ្ច អនិទ្ទិដ្ឋញ្ច។ ញាណំ, ញេយ្យំ, ញាណញ្ច ញេយ្យញ្ច។ ទស្សនំ, ភាវនា, ទស្សនញ្ច ភាវនា ច។ វិបាកកម្មំ, ន វិបាកកម្មំ, នេវវិបាកនវិបាកកម្មំ។ សកវចនំ, បរវចនំ, សកវចនញ្ច បរវចនញ្ច។ សត្តាធិដ្ឋានំ, ធម្មាធិដ្ឋានំ, សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច។ ថវោ, សកវចនាធិដ្ឋានំ, បរវចនាធិដ្ឋានំ, សកវចនាធិដ្ឋានញ្ច បរវចនាធិដ្ឋានញ្ច។ កិរិយំ, ផលំ, កិរិយញ្ច ផលញ្ច។ អនុញ្ញាតំ, បដិក្ខិត្តំ, អនុញ្ញាតញ្ច បដិក្ខិត្តញ្ច។ ឥមានិ ឆ បដិក្ខិត្តានិ។

១៤. តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយំ សុត្តំ?

កាមន្ធា ជាលសញ្ឆន្នា, តណ្ហាឆទនឆាទិតា;

បមត្តពន្ធុនា ពទ្ធា, មច្ឆាវ កុមិនាមុខេ;

ជរាមរណមន្ទេន្តិ, វច្ឆោ ខីរបកោវ [ខីរូបកោវ (ក.) បស្ស ឧទា. ៦៤] មាតរំ។

បញ្ចិមេ, កិក្ខវេ, នីវរណា។

តត្ថ កតមំ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ?

មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មនោសេដ្ឋា មនោមយា;

មនសា ចេ បសន្នេន, ភាសតិ វា ករោតិ វា;

តតោ នំ សុខមន្វេតិ, ឆាយាវ អនបាយិនី។

សំយុត្តកេ សុត្តំ។

មហានាមស្ស សក្កស្ស ឥទំ ភគវា សក្យានំ កបិលវត្ថុម្ហិ នគរេ នយវិត្ថារេន សទ្ធាសីលបរិភាវិតំ សុត្តំ ភាវញ្ញេន បរិភាវិតំ តំ នាម បច្ចុមេ កាលេ។

តត្ថ កតមំ និព្ពេធភាគិយំ សុត្តំ?

ឧទ្ធំ អធោ [ឧទា. ៦១] សព្ពធិ វិប្បមុត្តោ, អយំ អហស្មីតិ អនានុបស្សី;

ឯវំ វិមុត្តោ ឧទតារិ ឱឃំ, អតិណ្ណបុព្ពំ អបុនព្ភវាយ។

សីលានិ នុ ខោ ភវន្តិ កិមត្ថិយានិ អានន្ទោ បុច្ឆតិ សត្ថារំ។

តត្ថ កតមំ អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ?

‘‘យស្ស សេលូបមំ ចិត្តំ, ឋិតំ នានុបកម្បតិ;

វិរត្តំ រជនីយេសុ, កោបនេយ្យេ [កោបនីយេ (ក.) បស្ស ឧទា. ៣៤] ន កុប្បតិ;

យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ, កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតី’’តិ។

សារិបុត្តោ នាម ភគវា ថេរញ្ញតរោ សោ មំ អាសជ្ជ អប្បដិនិស្សជ្ជ ចារិកំ បក្កមតិ, សារិបុត្តស្ស ព្យាករណំ កាតព្ពំ។ យស្ស ទូន ភគវា កាយគតា សតិ អភាវិតា អស្ស អពហុលីកតា វិត្ថារេន កាតព្ពំ។

១៥. តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច?

ឆន្ទមតិវស្សតិ [ឧទា. ៤៥], វិវដំ នាតិវស្សតិ;

តស្មា ឆន្ទំ វិរោធ, ឯវំ តំ នាតិវស្សតិ។

ឆន្ទមតិវស្សតីតិ សំកិលេសោ។ វិវដំ នាតិវស្សតីតិ វាសនា។ តមោ តមបរាយនោតិ វិត្ថារេន។ តត្ថ យោ ច តមោ យោ ច តមបរាយនោ, អយំ សំកិលេសោ។ យោ ច ជោតិ យោ ច ជោតិបរាយនោ, អយំ វាសនា។

តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ?

ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរា, យទាយសំ ទារុជបព្ពជញ្ច [ទារុជំ បព្ពជញ្ច (បី.) ឧ. ប. ៣៤៥; សំ. និ. ១.១២១];

សារត្តរត្តា មណិកុណ្ឌលេសុ, បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា។

ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរា, យទា បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា, អយំ សំកិលេសោ។

ឯតម្បិ ឆេត្វា បរិព្ពជន្តិ ធីរា អនបេក្ខិនោ សព្ពភវេ បហាយាតិ, អយំ និព្ពេធោ។ យំ ចេតយិតំ បកប្បិតំ យា ច នាមរូបស្ស អវក្កន្តិ ហោតិ។ ឥមេហិ ចតូហិ បទេហិ សំកិលេសោ។ បច្ឆិមកេហិ ចតូហិ និព្ពេធោ។

តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ?

អយំ លោកោ សន្តាបជាតោ, ផស្សបរេតោ ពោគំ [ពោទំ (បី.) បស្ស ឧទា. ៣០] វទតិ អត្តតោ;

យេន យេន ហិ មញ្ញន្តិ, តតោ តំ ហោតិ អញ្ញថា។

អញ្ញថាភាវី ភវសត្តោ លោកោ, ភវបរេតោ ភវមេវាភិនន្ទតិ;

យទភិនន្ទតិ តំ ភយំ, យស្ស ភាយតិ តំ ទុក្ខំ;

ភវវិប្បហានាយ ខោ បនិទំ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ។

យេ ហិ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភវេន ភវស្ស វិប្បមោក្ខមាហំសុ, សព្ពេតេ ‘‘អវិប្បមុត្តា ភវស្មា’’តិ វទាមិ។ យេ វា បន កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា វិភវេន ភវស្ស និស្សរណមាហំសុ, សព្ពេតេ ‘‘អនិស្សដា ភវស្មា’’តិ វទាមិ។ ឧបធិ ហិ បដិច្ច ទុក្ខមិទំ សម្ភោតិ, សព្ពូបាទានក្ខយា នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោ, លោកមិមំ បស្ស, បុថូ អវិជ្ជាយ បរេតា ភូតា ភូតរតា ភវា អបរិមុត្តា។ យេ ហិ កេចិ ភវា សព្ពេ សព្ពត្ថតាយ សព្ពេតេ ភវា អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មាតិ។

‘‘ឯវមេតំ យថាភូតំ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតោ;

ភវតណ្ហា បហីយតិ, វិភវំ នាភិនន្ទតិ;

សព្ពសោ តណ្ហានំ ខយា, អសេសវិរាគនិរោធោ និព្ពានំ។

‘‘តស្ស និព្ពុតស្ស ភិក្ខុនោ, អនុបាទា បុនព្ភវោ ន ហោតិ;

អភិភូតោ មារោ វិជិតសង្គ្រាមោ, ឧបេច្ចគា សព្ពភវានិ តាទី’’តិ។

អយំ លោកោ សន្តាបជាតោ យាវ ទុក្ខន្តិ យំ តណ្ហា សំកិលេសោ។

យំ បុនគ្គហណំ យេ ហិ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភវេន ភវស្ស វិមោក្ខមាហំសុ, សព្ពេតេ ‘‘អវិមុត្តា ភវស្មា’’តិ វទាមិ។ យេ វា បន កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា វិភវេន ភវស្ស និស្សរណមាហំសុ ‘‘អនិស្សដា ភវស្មា’’តិ វទាមិ។ អយំ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ, តំ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ច តណ្ហាសំកិលេសោ ច, ឧភយមេតំ សំកិលេសោ។ យំ បុនគ្គហណំ ភវវិប្បហានាយ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ, យាវ សព្ពសោ ឧបាទានក្ខយា សម្ភវ, ឥទំ និព្ពេធភាគិយំ។ តស្ស និព្ពុតស្ស ភិក្ខុនោ យាវ ឧបច្ចគា សព្ពភវានិ តាទីតិ ឥទំ អសេក្ខភាគិយំ។ ចត្តារោ បុគ្គលា អនុសោតគាមី សំកិលេសោ បឋតោ ច បដិសោតគាមី ច និព្ពេធោ។ ថលេ តិដ្ឋតីតិ អសេក្ខភូមិ។

១៦. តត្ថ កតមំ វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ?

‘‘ទទតោ [ឧទា. ៧៥; ទី. និ. ២.១៩៧] បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ;

កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, រាគទោសមោហក្ខយា សនិព្ពុតោ’’តិ។

‘‘ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតី’’តិ វាសនា។ ‘‘កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, រាគទោសមោហក្ខយា សនិព្ពុតោ’’តិ និព្ពេធោ។

សោតានុគតេសុ ធម្មេសុ វចសា បរិចិតេសុ មនសានុបេក្ខិតេសុ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធេសុ បញ្ញានិសំសា បាដិកង្ខា។ ឥធេកច្চស្ស ពហុស្សុតា ធម្មា ហោន្តិ ជាតា អបមុដ្ឋា វចសា បរិចិតា មនសានុបេក្ខិតា ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា, សោ យុញ្ជន្តោ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ ទិដ្ឋេ

ធម្មេ វិសេសំ បប្បោតិ។ នោ ចេ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ វិសេសំ បប្បោតិ, គិលានោ បប្បោតិ។ នោ ចេ គិលានោ បប្បោតិ, មរណកាលសមយេ បប្បោតិ។ នោ ចេ មរណកាលសមយេ បប្បោតិ, ទេវកូតោ បាបុណាតិ។ នោ ចេ ទេវកូតោ បាបុណាតិ, តេន ធម្មពាគេន តាយ ធម្មនន្តិយា បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ។

តត្ថាយំ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បាបុណាតិ, អយំ និព្ពេធោ។ យំ សម្បរាយេ បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ, អយំ វាសនា។ ឥមានិ សោឡស សុត្តានិ សព្ពសាសនំ អតិគ្គណ្ហន្តោ តិដ្ឋន្តិ។ ឥមេហិ សោឡសហិ សុត្តេហិ នវវិធោ សុត្តន្តោ រិកត្តោ ភវតិ។ សោ ច បញ្ញវតោ នោ ទុប្បញ្ញស្ស, យុត្តស្ស នោ អយុត្តស្ស, អកម្មស្ស វិហារិស្ស បកតិយា លោកេ សំកិលេសោ ចរតិ។ សោ សំកិលេសោ តិវិធោ – តណ្ហាសំកិលេសោ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ទុច្ចរិតសំកិលេសោ។ តតោ សំកិលេសតោ ឧដ្ឋហន្តោ សំកិលេសោ ធម្មេសុ បតិដ្ឋហតិ, លោកិយេសុ បតិដ្ឋហតីតិ។ តត្ថាកុសលោ ទិដ្ឋតោ សចេ តំ សីលញ្ច ទិដ្ឋិញ្ច បរាមសតិ, តស្ស សោ តណ្ហាសំកិលេសោ ហោតិ។ សចេ បនស្ស ឯវំ ហោតិ ‘‘ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សំ [ភវិស្សាមិ (បី.)] ទេវញ្ញតរោ វា’’តិ យស្ស ហោតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ, ឯតស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិសំកិលេសោ ភវតិ។ សចេ បន សីលេ បតិដ្ឋិតោ អបរាមដ្ឋស្ស ហិ សីលវតំ ហោតិ, តស្ស តំ សីលវតោ យោនិសោ គហិតំ អវិប្បដិសារំ ជនេតិ យាវ វិមុត្តិញ្ញាណទស្សនំ, តញ្ច តស្ស ទិដ្ឋេវ ធម្មេ កាលង្កតស្ស វា តម្ហិយេវ វា បន អបរាបរិយាយេន វា, អញ្ញេសុ ខន្ធេសុ ឯវំ សុតំ ‘‘សុចរិតំ វាសនាយ សំវត្តតី’’តិ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ វុច្ចតិ។ តត្ត សីលេសុ បឋស្ស វិនីវរណំ ចិត្តំ, តំ តតោ សក្កាយទិដ្ឋិប្បហានាយ ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ។ សោ អច្ចន្តនិដ្ឋំ និព្ពានំ បាបុណាតិ; យទិ វា សាសនន្តរេ, អច្ចន្តំ និព្ពានំ បាបុណាតិ, យទិ វា ឯកាសនេ ឆ អភិញ្ញេ។ តត្ត ទ្វេ បុគ្គលា អរិយធម្មេ បាបុណន្តិ សទ្ធានុសារី ច ធម្មានុសារី ច។ តត្ត ធម្មានុសារី ឧគ្ឃដិតញ្ញូ, សទ្ធានុសារី នេយ្យោ។ តត្ត ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ទុវិធោ – កោចិ តិក្ខិន្ទ្រិយោ កោចិ មុទិន្ទ្រិយោ។ តត្ត នេយ្យោបិ ទុវិធោ – កោចិ តិក្ខិន្ទ្រិយោ កោចិ មុទិន្ទ្រិយោ។ តត្ត យោ ច ឧគ្ឃដិតញ្ញូ

មុទិន្ទ្រិយោ, យោ ច នេយ្យោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ, ឥមេ បុគ្គលា អសមិន្ទ្រិយា ហោន្តិ។ តត្ថ ឥមេ បុគ្គលា សមិន្ទ្រិយា បរិហាយន្តិ ច ឧគ្ឃដិតញ្ញូតោ, វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យតោ, ឥមេ មជ្ឈិមា ភូមិគតា វិបញ្ចិតញ្ញូ ហោតិ។ ឥមេ តយោ បុគ្គលា។

១៧. តត្ថ ចតុត្ថា បន បញ្ចមា ឧគ្ឃដិតញ្ញូ វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យា ច, តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភិត្វា ទស្សនភូមិយំ ឋិតោ សោតាបត្តិផលញ្ច បាបុណាតិ, ឯកពីជី ហោតិ បឋមោ សោតាបន្នោ។ តត្ថ វិបញ្ចិតញ្ញូ បុគ្គលោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភិត្វា ទស្សនភូមិយំ ឋិតោ សោតាបត្តិផលញ្ច បាបុណាតិ, កោលំកោលោ ច ហោតិ ទុតិយោ សោតាបន្នោ។ តត្ថ នេយ្យោ បុគ្គលោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភិត្វា ទស្សនភូមិយំ ឋិតោ សោតាបត្តិផលញ្ច បាបុណាតិ, សត្តក្ខត្តុបរមោ ច ហោតិ, អយំ តតិយោ សោតាបន្នោ។ ឥមេ តយោ បុគ្គលា ឥន្ទ្រិយវេមត្តតាយ សោតាបត្តិផលេ ឋិតា។

ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ឯកពីជី ហោតិ, វិបញ្ចិតញ្ញូ កោលំកោលោ ហោតិ, នេយ្យោ សត្តក្ខត្តុបរមោ ហោតិ។ ឥទំ និព្ពេធភាគិយំ សុត្តំ។ សចេ បន តទុត្តរិ វាយមតិ, អច្ចន្តនិដ្ឋំ និព្ពានំ បាបុណាតិ។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ យោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ, តេ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ – អនាគាមិផលំ បាបុណិត្វា អន្តរាបរិនិព្ពាយី ច ឧបហច្চបរិនិព្ពាយី ច។ តត្ថ វិបញ្ចិតញ្ញូ បុគ្គលោ យោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ, តេ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ – អនាគាមិផលំ បាបុណន្តិ អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ច សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ច។ តត្ថ នេយ្យោ អនាគាមិផលំ បាបុណន្តោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ហោតិ, ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ច វិបញ្ចិតញ្ញូ ច, ឥន្ទ្រិយនានត្តេន ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ, ឧគ្ឃដិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ហោតិ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ ច វិបញ្ចិតញ្ញូ ច ឥន្ទ្រិយនានត្តេន ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, តិក្ខិន្ទ្រិយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ, ឧគ្ឃដិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ ឧបហច្চបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ វិបញ្ចិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, នេយ្យោ ឧបហច្চបរិនិព្ពាយី ហោតិ, វិបញ្ចិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ

សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ, នេយ្យោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ហោតិ។ ឥតិ បញ្ច អនាគាមិនោ, ឆដ្ឋោ សកទាគាមី, តយោ ច សោតាបន្នាតិ ឥមេ នវ សេក្ខា។

តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ ឧភតោភាគវិមុត្តោ បញ្ញាវិមុត្តោ ច។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ បុគ្គលោ មុទិន្ទ្រិយោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ, បិតកប្បី [បិតកប្បិ (បី. ក.) បស្ស បុ. ប. ១៧] *ច បដិវេធនភាវោ បុគ្គលោ ច តិក្ខិន្ទ្រិយោ សោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ ចេតនាកប្បោ ច វក្ខណាកប្បោ ច។ តត្ថ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ អរហត្តំ បាបុណន្តោ ទ្វេ បុគ្គលា ហោន្តិ, សចេ ចេតេតិ ន បរិនិព្ពាយី, នោ ចេ ចេតេតិ បរិនិព្ពាយីតិ។ សចេ អនុរក្ខតិ ន បរិនិព្ពាយី, នោ ចេ អនុរក្ខតិ បរិនិព្ពាយីតិ។ តត្ថ នេយ្យោ បុគ្គលោ ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ បរិហានធម្មោ ហោតិ កម្មនិយតោ វា សមសីសិ វា, ឥមេ នវ អរហន្តោ ឥទំ ចតុព្ពិធំ សុត្តំ សំកិលេសភាគិយំ អសេក្ខភាគិយំ។ ឥមេសុ បុគ្គលេសុ តថាគតស្ស ទសវិធំ ពលំ បវត្តតិ។*

១៨. កតមំ ទសវិធំ? ឥធ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ អប្បវត្តិតេ ធម្មចក្កេ មហេសក្ខា ទេវបុត្តា យាចនាយ អភិយាតា [អតិយាតា (បី. ក.)] *ហោន្តិ ‘‘ទេសេតុ សុគតោ ធម្ម’’ន្តិ។ សោ អនុត្តរេន ពុទ្ធចក្ខុនា លោកេ វោលោកេន្តោ អទ្ទសាសិ សត្តានំ តយោ រាសីនំ សម្មត្តនិយតោ មិច្ឆត្តនិយតោ អនិយតោ។ តត្ថ សម្មត្តនិយតោ រាសិ មិច្ឆាសតិំ អាបជ្ជេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, អសត្តុកោ បរិនិព្ពាយេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, សមាបត្តិំ អាបជ្ជេយ្យាតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ តត្ថ មិច្ឆត្តនិយតោ រាសិ អរិយសមាបត្តិំ បដិបជ្ជិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, អនរិយមិច្ឆាបដិបត្តិំ បដិបជ្ជិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ តត្ថ អនិយតោ រាសិ សម្មាបដិបជ្ជមានំ សម្មត្តនិយតរាសិំ គមិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ, មិច្ឆាបដិបជ្ជមានោ សម្មត្តនិយតរាសិំ គមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ សម្មាបដិបជ្ជមានំ សម្មត្តនិយតរាសិំ គមិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ, មិច្ឆាបដិបជ្ជមានំ មិច្ឆត្តនិយតរាសិំ គមិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ ឥមេ តយោ អនុត្តរេន ពុទ្ធចក្ខុនា លោកេ វោលោកេន្តស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស មេ សតោ ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធាតិ*

ឯត្តវតា មំ កោចិ សហធម្មេន បដិចោទិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, វីតរាគស្ស តេ បដិជានតោ អខីណាសវតាយ សហធម្មេន កោចិ បដិចោទិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ យតោ បន ឥមស្ស អនិយតស្ស ពាសិស្ស ធម្មទេសនា, សា ន ទិស្សតិ តក្ករស្ស សម្មាទុក្ខក្ខយាយាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, តថា ឱវទិតោ យំ បន មេ អនិយតពាសិ សាវកោ បុព្ពេនាបរំ វិសេសំ ន សច្ឆិករិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។

១៩. យំ ខោ មុនិ នានប្បការស្ស នានានិរុត្តិយោ ទេវនាគយក្ខានំ ទមេតិ ធម្មេ វត្តានេន វត្វា ការណាតោ អញ្ញំ បារំ គមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ធម្មបដិសម្ភិទា។ យតោ បនិមា និរុត្តិតោ សត្ត សត្ត និរុត្តិយោ នាកិសម្ភុនេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ និរុត្តិបដិសម្ភិទា។ និរុត្តិ ខោ បន អកិសមគ្គរតានំ សាវកានំ តមត្តមវិញ្ញាបយេតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ អត្ថបដិសម្ភិទា។ មហេសក្ខា ទេវបុត្តា ឧបសង្កមិត្វា បញ្ហេ បុច្ឆិំសុ។ កាយិកេន វា មានសិកេន វា បរិបីឡិតស្ស ហត្ថកុណីតិ វា បាទេ វា ខញ្ជេ ទន្ធស្ស [ទន្តស្ស (បី. ក.)] សោ អត្តោ ន បរិភាជយតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ បដិភានបដិសម្ភិទា។ យម្ហិ តំ តេសំ ហោតិ តម្ហិ អសន្តំ ភវតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ យំ ហិ នាសំ តេសំ ន ភវតិ, តម្ហិ នាសំ តេសំ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ឯវំ សមុទយស្ស និរោធាយ ទស អកុសលកម្មបថា។ មាតរោ វា ឥន្ទោ វា ព្រហ្មា វា តថាគតោ វា ចក្កវត្តី វា សោ វត នាម មាតុគាមោ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ, បុរិសោ អស្ស រាជា ចក្កវត្តី សក្កោ ទេវានមិន្ទោ ភវិស្សតីតិ ឋានមេតំ វិជ្ជតិ។ ឥតិស្ស ឯវរូបំ ពលំ ឯវរូបំ ញាណំ, ឥទំ វុច្ចតិ ឋានាដ្ឋានញាណំ បឋមំ តថាគតពលំ តំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ តីហិ ពាសីហិ ចតូហិ វេសារជ្ជេហិ ចតូហិ បដិសម្ភិទាហិ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស បវត្តិយំ និវត្តិយំ ភាគិយញ្ច។ កុសលំ កុសលវិបាកេសុ ច ឧបបជ្ជតិ យញ្ច ឥត្តិបុរិសានំ។ ឥទំ បឋមំ ពលំ តថាគតោ ឯវំ ជានាតិ។

យេសំ បន សម្មត្តនិយតោ ពាសិ, នាយំ សព្ពត្តគាមិនី បដិបទា, និព្ពានគាមិនីយេវាយំ បដិបទា។ តត្ត សិយា មិច្ឆត្តនិយតោ ពាសិ, ឯសាបិ ន សព្ពត្តគាមិនី បដិបទា។ សក្កាយសមុទយគាមិនីយេវាយំ បដិបទា ហោតុ, អយំ តត្ត តត្ត បដិបត្តិយា ឋិតោ គច្ឆតិ

និព្ពានំ, គច្ឆតិ អបាយំ, គច្ឆតិ ទេវមនុស្សេសុ។ យំ យំ វា បដិបទំ បដិបជ្ជេយ្យ សព្ពត្ថ គច្ឆេយ្យ, អយំ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទា។ យំ ឯត្ថ ញាណំ យថាភូតំ, ឥទំ វុច្ចតិ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទាញាណំ ទុតិយំ តថាគតពលំ។

សា ខោ បនាយំ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទា នានាធិមុត្តា កេចិ កាមេសុ កេចិ ទុក្ករការិយំ កេចិ អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា កេចិ សំសារេន សុទ្ធិ បច្ចេន្តិ កេចិ អនជ្ឈាវាសាតិ។ តេន តេន ចរិតេន វិនិពន្ធានំ សត្តានំ យំ ញាណំ យថាភូតំ នានាគតំ លោកស្ស អនេកាធិមុត្តគតំ យថាភូតំ បជានាតិ។ ឥទំ តតិយំ តថាគតពលំ។

តត្ថ សត្តានំ អធិមុត្តា ភវន្តិ អាសេវន្តិ ភាវេន្តិ ពហុលីករោន្តិ។ តេសំ កម្មុបសយានំ តទាធិមុត្តានំ។ សា ចេវ ជាតុ សំវិហតិ។ កតរា បនេសា ជាតុ នេក្ខម្មជាតុ ពលជាតុ កាចិ សម្បត្តិ កាចិ មិច្ឆត្តញ្ច ជាតុ អធិមុត្តា ភវន្តិ។ អញ្ញតរា ឧត្តរិ ន សមនុបស្សន្តិ។ តេ តទេវដ្ឋានំ មយា ជរាមរណស្ស អភិនិវិស្ស វោហរន្តិ ‘‘ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ’’ន្តិ។ យថា កគរា សក្កស្ស ទេវានមិន្ទស្ស កាសិតំ។ យំ តត្ថ យថាភូតំ ញាណំ។ ឥទំ វុច្ចតិ ចតុត្ថំ តថាគតពលំ។

តត្ថ យំយេវ ជាតុ [យំ យទេវ ជាតុំ (ក.)] សេដ្ឋន្តិ តំ តំ កាយេន ច វាចាយ ច អារម្ភន្តិ ចេតសិកោ។ អារម្ភោ ចេតនា កម្មំ កាយិកា វាចសិកា អារម្ភោ ចេតសិកត្តា កម្មន្តរំ តថាគតោ ឯវំ បជានាតិ ‘‘ឥមិនា សត្តេន ឯវំ ជាតុកេន ឯវរូបំ កម្មំ កតំ, តំ អតីតមទ្ធានំ ឥមិនា ហេតុនា តស្ស ឯវរូបោ វិបាកោ វិបច្ចតិ ឯតរហិ វិបច្ចិស្សតិ វា អនាគតមទ្ធាន’’ន្តិ។ ឯវំ បច្ចុប្បន្នមទ្ធានំ បជានាតិ ‘‘អយំ បុគ្គលោ ឯវំជាតុកោ ឥទំ កម្មំ ករោតិ’’។ តណ្ហាយ ច ទិដ្ឋិយា ច ឥមិនា ហេតុនា ន តស្ស វិបាកោ ទិដ្ឋេយេវ ធម្មេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឧបបជ្ជេ វា’’តិ អបរម្ភិ វា បរិយាយេ ឯវំ បជានាតិ ‘‘អយំ បុគ្គលោ ឯវរូបំ កម្មំ ករិស្សតិ អនាគតមទ្ធានំ, ឥមិនា ហេតុនា តស្ស ឯវរូបោ វិបាកោ និព្ពត្តិស្សតិ, ឥមិនា ហេតុនា យានិ ចត្តារិ កម្មដ្ឋានានិ ឥទំ កម្មដ្ឋានំ បច្ចុប្បន្នសុខំ អាយតឹ ច សុខវិបាកំ’’ ...បេ.... ឥតិ អយំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ

កម្មសមាទានានំ ហេតុសោ ឋានសោ វិបាកវេមត្តតំ បជានាតិ ឧច្ចាវចា ហីនបណីតតា, ឥទំ វុច្ចតិ កម្មវិបាកញាណំ បញ្ចមំ តថាគតពលំ។

តថា សត្តា យំ វា កម្មសមាទានំ សមាទិយន្តា តត្ត ឯវំ បជានាតិ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស កម្មាធិមុត្តស្ស វាគចរិតស្ស នេក្ខម្មជាតូនំ បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ, តស្ស វាគានុគតេ សុញ្ញាមានស្ស បឋមំ ឈានំ សំកិលិស្សតិ, សចេ បុន ឧត្តរិ វាយាមតោ ឈានវោទានគតេ មានសេ វិសេសភាគិយំ បដិបទំ អនុយុញ្ជិយតិ។ តស្ស ហិ ឈានភាគិយំយេវ បឋមជ្ឈានេ បឋមស្ស ទុតិយំ ឈានំ វោទានំ គច្ឆតិ, តតិយញ្ច ឈានំ សមាបជ្ជិតុកាមស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតិ, តស្ស សា បីតិ អវិសេសភាគិយំ តតិយំ ឈានំ អាទិស្ស តិដ្ឋតិ។ សចេ តស្ស និស្សរណំ យថាភូតំ បជានាតិ។ តថាគតស្ស ចតុត្ថជ្ឈានំ វោទានំ គច្ឆតិយេវ, ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស ហានភាគិយា ធម្មា, តេ ច ធម្មា យត្ត បជាយន្តិ យេហិ ចតុត្ថជ្ឈានំ វោទានំ ទិស្សតិ។ ឯវំ អជ្ឈាសយសមាបត្តិយា យា ចតស្សោ សមាបត្តិយោ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ អដ្ឋ វិមោក្ខឈានានីតិ ចត្តារិ ឈានានិ វិមោក្ខាតិ។ អដ្ឋ ច វិមោក្ខា តីណិ ច វិមោក្ខមុខានិ។ សមាធីតិ ចត្តារោ សមាធី – ឆន្ទសមាធិ វីរិយសមាធិ ចិត្តសមាធិ វីមំសាសមាធីតិ។ សមាបត្តិយោ ចតស្សោ អជ្ឈាសយសមាបត្តិយោ ឥតិ ឥមេសំ ឈានានំ វិមោក្ខសមាបត្តីតិ ឯវរូបោ សំកិលេសោ វាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស។ ឯវំ ទោសចរិតស្ស។ មោហចរិតស្ស។ វាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស ឯវរូបំ វោទានំ ឥតិ យំ ឯត្ត ញាណំ យថាភូតំ អសាធារណំ សព្ពសត្តេហិ។ ឥទំ វុច្ចតិ ឆដ្ឋំ តថាគតពលំ។

តត្ត តថាគតោ ឯវំ បជានាតិ លោកិកា ធម្មា លោកុត្តរា ធម្មា ភាវនាភាគិយំ ឥន្ទ្រិយំ នាមំ លភន្តិ។ អាធិបតេយ្យភូមិំ ឧបាទាយ ពលំ នាមំ លភន្តិ ឋានគតំ មនោ មនិន្ទ្រិយំ តំ ឧបាទាយ។ វីរិយំ នាមំ លភន្តិ អារម្ភធាតុំ ឧបាទាយ។ ឥតិស្ស ទេវ ឯវរូបំ ញាណំ ឥមេហិ ច ធម្មេហិ ឥមេ បុគ្គលា សមន្នាគតាតិបិ ធម្មទេសនំ អកាសិ។ អាការតោ ច លោការតោ ច អាសយជ្ឈាសយស្ស អធិមុត្តិសមន្នាគតានំ។ ឥទំ វុច្ចតិ បរសត្តានំ បរបុគ្គលានំ ឥន្ទ្រិយពលវីរិយវេមត្តតំ ញាណំ សត្តមំ តថាគតពលំ។

តត្ត ច តថាគតោ លោកាទីសុ ច ភូមីសុ សំយោជនានញ្ច សេក្ខានំ ទ្វីហិ ពលេហិ គតិំ បជានាតិ, បុព្ពេនិវាសានុស្សតិយា អតីតេ សំសារេ ឯតរហិ ច បច្ចុប្បន្នេ ទិព្ពចក្ខុនា ចុតូបបាតំ ឥតិ ឥមានិ ទ្វេ ពលានិ ទិព្ពចក្ខុតោ អភិនីហិតានិ។ សោ អតីតមទ្ធានំ ទិព្ពស្ស ចក្ខុនោ គោចរោ សោ ឯតរហិ សតិ គោចរោ ឥតិ អត្តនោ ច បរេសំ ច បុព្ពេនិវាសញាណំ អនេកវិធំ នានប្បការកំ បច្ចុប្បន្នមទ្ធានំ ទិព្ពេន ចក្ខុនា ឥមានិ ទ្វេ តថាគតពលានិ, អដ្ឋមំ បុព្ពេនិវាសោ, នវមំ ទិព្ពចក្ខុ។

បុន ចបរំ តថាគតោ អរិយបុគ្គលានំ ឈានំ វោទានំ និព្ពេធភាគិយំ បជានាតិ អយំ បុគ្គលោ ឥមិនា មគ្គេន ឥមាយ បដិបទាយ អាសវានំ ខយា អនាសវំ ចេតោវិមុត្តិំ បញ្ញាវិមុត្តិំ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ ឥតិ អត្តនោ ច អាសវានំ ខយំ ញាណំ ទិដ្ឋេកដ្ឋានំ ចតុក្ខមិមុបាទាយ យាវ នវន្នំ អរហន្តានំ អាសវក្ខយោ ឱធិសោ សេក្ខានំ អនោធិសោ អរហន្តានំ។ តត្ត ចេតោវិមុត្តិ ទ្វីហិ អាសវេហិ អនាសវា កាមាសវេន ច ភវាសវេន ច, បញ្ញាវិមុត្តិ ទ្វីហិ អាសវេហិ អនាសវា ទិដ្ឋាសវេន ច អវិជ្ជាសវេន ច, ឥមាសំ ទ្វិន្នំ វិមុត្តីនំ យថាភូតំ ញាណំ, ឥទំ វុច្ចតិ អាសវក្ខយេ ញាណំ។ ទសមំ តថាគតពលំ។

២០. ឥមេសុ ទសសុ ពលេសុ ឋិតោ តថាគតោ បញ្ចវិធំ សាសនំ ទេសេតិ សំកិលេសភាគិយំ វាសនាភាគិយំ ទស្សនភាគិយំ ភាវនាភាគិយំ អសេក្ខភាគិយំ។ តត្ត យោ តណ្ហាសំកិលេសោ, ឥមស្ស អលោភោ និស្សរណំ។ យោ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ, ឥមស្ស អមោហោ និស្សរណំ។ យោ ទុច្ចរិតសំកិលេសោ, ឥមស្ស តីណិ កុសលានិ និស្សរណំ។ កិំ និទានំ? តីណិ ឥមានិ [តីណិ ហិ ឥមានិ (បី.)] មនោទុច្ចរិតានិ – អភិជ្ឈា ព្យាបាទោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ តត្ត អភិជ្ឈា មនោទុច្ចរិតំ កាយកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, អទិន្នាទានំ សព្ពញ្ច តទុបនិព្ពត្តំ វាចាកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, មុសាវាទញ្ច សព្ពវិតថំ សព្ពំ វាចមការំ សព្ពមក្ខំ បលាសំ អភិជ្ឈា អកុសលមូលន្តិ, សុចរិតេ សុចរិតំ មុសាវាទា អទិន្នាទានា អភិជ្ឈាយ ចេតនា, តត្ត ព្យាបាទោ មនោទុច្ចរិតំ កាយកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, បាណាតិបាតំ សព្ពញ្ច មេតំ អាកឌ្ឍនំ បរិកឌ្ឍនំ និព្ពត្តំ ពោចនំ វាចាកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ, បិសុណវាចំ ផរុសវាចំ មិច្ឆាទិដ្ឋិ មនោទុច្ចរិតញ្ច

អកិឝ្ឈំ ព្យាបាទំ មិច្ឆាទិដ្ឋិំ បយោជេតិ, តស្ស យោ កោចិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ចាគោ រាគជោ វា ទោសជោ វា សព្ពសោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ សម្ភូតោ ឥមិនា ការណេន មិច្ឆាទិដ្ឋិំ ឧបដ្ឋបេតិ, កាមេសុមិច្ឆាចារំ វចីកម្មំ ឧបដ្ឋបេតិ សម្ផប្បលាបំ។ ឥមានិ តីណិ ទុច្ចរិតានិ អកុសលមូលានិ។

យោ អកិឝ្ឈា, សោ លោភោ។ យោ ព្យាបាទោ, សោ ទោសោ។ យា មិច្ឆាទិដ្ឋិ, សោ មោហោ។ តានិ អដ្ឋ មិច្ឆត្តានិ ឧបដ្ឋបេន្តិ។ តេសុ គហិតេសុ តីសុ អកុសលមូលេសុ ទសវិធំ អកុសលមូលំ បារិបូរិំ គច្ឆតិ, តស្ស តិវិធស្ស ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស វាសនាភាគិយញ្ច សុត្តំ និឝ្ឈរណំ។ តត្ត យោ ពហុសិតោ និទ្ទេសោ យថា លោភោ ទោសោ មោហោបិ, តត្ត អសិតុំ ឯត្ត លោភោ ឧឝ្ឈរោ តេន ការណេន តេសុ វា ធម្មេសុ លោភោ បញ្ញាបិយតិ។ តត្ថាយំ មោហោ អកុសលំ មោហោ អយំ អវិជ្ជា, សា ចតុព្ពិធា រូបេ អកិនិវិដ្ឋា, រូបំ អត្តតោ សមនុបឝ្ឈតិ, អវិជ្ជាគតោ រូបវន្តំ អត្តានំ, អត្តនិ វា រូបំ, រូបស្មិំ វា អត្តានំ។ តត្ត កតមំ បទំ សក្កាយទិដ្ឋិយា ឧច្ឆេទំ វទតិ ''តំ ជីវំ តំ សរីរ''ន្តិ នត្ថិកទិដ្ឋិ អធិច្ចសមុប្បន្នទិដ្ឋិ ច អញ្ញោ ច កពោតិ, អញ្ញោ បដិសំវេទិយតិ។ បច្ឆិមសដ្ឋិកប្បានំ តីណិ បទានិ សក្កាយទិដ្ឋិយា សស្សតំ កជន្តិ ''អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ''ន្តិ អកិរិយញ្ច តំ ទុក្ខមិច្ឆតោ អហេតុកា ច បតន្តិ អនឝ្ឈភាវោ ច កម្មានំ សព្ពញ្ច មានយិ[មានតិ (បី.)]។ តត្ត ''ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ''ន្តិ សំសារេន សុទ្ធិ អាជីវកា ឆឡាសីតិ បញ្ញបេន្តិ។ យថារូបេ សក្កាយទិដ្ឋិយា ចតុវត្ថុកា, ឯវំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិយា សស្សតំ កជតិ។ អញ្ញាជីវកា ច សស្សតវាទិកេ ច សីលព្ពតំ កជន្តិ បរាមសន្តិ ឥមិនា កវិសាមិ ទេវោ វា ទេវញ្ញតរោ វា, អយំ សីលព្ពតបរាមាសោ។ តត្ត សក្កាយទិដ្ឋិយា សោ រូបំ អត្តតោ សមនុបឝ្ឈតិ, ''តំ ជីវំ តំ សរីរ''មិតិ តំ កង្ខតិ វិចិកិច្ឆតិ នាធិមុច្ចតិ នាភិប្បសីទតិ បុព្ពន្តេ អបរន្តេ បុព្ពន្តាបរន្តេ...បេ.... ឥតិ វាសនាភាគិយេសុ បឋមស្ស អយំ ឧបក្កិលេសោ។

២១. តត្ត សទ្ធិន្ទ្រិយេន សព្ពំ វិចិកិច្ឆិតំ បជហតិ, បញ្ញិន្ទ្រិយេន ឧទយព្ពយំ បឝ្ឈតិ, សមាធិន្ទ្រិយេន ចិត្តំ ឯកោទិ កពោតិ វីរិយិន្ទ្រិយេន អារភតិ។ សោ ឥមេហិ បញ្ចហិ

តន្ទ្រិយេហិ សទ្ធានុសារី អវេច្চប្បសាទេ និវតោ អនន្តរិយំ សមាធិំ ឧប្បាទេតិ។ តន្ទ្រិយេហិ សុទ្ធេហិ ធម្មានុសារី អប្បច្ចយតាយ អនន្តរិយំ សមាធិំ ឧប្បាទេតិ។ សោ ‘‘ឥទំ ទុក្ខ’’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ។ សច្চានិ ឥទំ ទស្សនភាគិយំ សុត្តំ។ តស្ស បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ តីណិ សំយោជនានិ ទស្សនបហាតព្ពានិ សព្ពេន សព្ពំ បហីនានិ ទ្វេ បុគ្គលកតានិ។ តត្ត តីណិ អកុសលមូលានិ ភាវនាបហាតព្ពានិ ឧបរិក្ខិត្តានិ ឆ កវេ និព្ពត្តេន្តិ។ តត្ត តេសុ អភិជ្ឈាយ ច ព្យាបាទេសុ តនុភូតេសុ ឆ កវា បរិក្ខយា មរិយាទំ គច្ឆន្តិ, ទ្វេ កវា អវសិដ្ឋា។ តស្ស អភិជ្ឈា ច ព្យាបាទោ ច សព្ពេន សព្ពំ បរិក្ខីណា ហោន្តិ។ ឯកោ កវោ អវសិដ្ឋោ ហោតិ។ សោ ច មានវសេន និព្ពត្តេតិ។ កិញ្ចាបិ ឯត្ត អញ្ញេបិ ចត្តារោ កិលេសា រូបរាគោ ភវរាគោ អវិជ្ជា ឧទ្ធច្ចំ កេតុស្មិមានភូតា នប្បដិពលា អស្មិមានំ វិនិវត្តេតុំ, សព្ពេបិ តេ អស្មិមានស្ស បហានំ អារភតេ។ ខីណេសុ ន ច តេសុ ឥទមុត្តរិទស្សនភូមិយំ បញ្ចសុ សេក្ខបុគ្គលេសុ តីសុ ច បដិប្បន្នកេសុ ទ្វីសុ ច ផលដ្ឋេសុ ភាវនាភាគិយំ សុត្តំ។ តទុត្តរិ អសេក្ខភាគិយសុត្តំ, កត្តចិ ភូមិ និបីឡិយតិ។ ឥទញ្ច បញ្ចមំ សុត្តំ។ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ទេសិតំ បុថុជ្ជនស្ស សេក្ខស្ស អសេក្ខស្ស សំកិលេសភាគិយំ វាសនាភាគិយំ។ បុថុជ្ជនស្ស ទស្សនភាគិយំ។ ភាវនាភាគិយំ បញ្ចន្នំ សេក្ខានំ។ យំ បឋមនិទ្ទិដ្ឋំ អសេក្ខភាគិយំ សព្ពេសំ អរហន្តានំ។ សា បន បញ្ចវិធា សត្តវីសអាការេ [សត្តវីសំ អាការេ (បី.)] បរិយេសិតព្ពំ។ ឯតេសុ តស្ស គតីនំ តតោ ឧត្តរិ។ តញ្ច ខោ សង្ខេបេន បញ្ញាសាយ អាការេហិ សម្បតតិ, យេ បញ្ញាស អាការា សាសនេ និទ្ទិដ្ឋា, តេ សង្ខិបិយន្តា ទសហិ អាការេហិ បតន្តិ។ យេ អរិយសច្ចំ និក្ខេបេន ឋិតេ សង្ខិបិយត្តា អដ្ឋសុ អាការេសុ បតន្តិ។ ចតូសុ ច សាធារណេសុ សុត្តេសុ យា ហារសម្បាតស្ស ភូមិ, តេ សង្ខិបិយន្តា បញ្ចសុ សុត្តេសុ បតន្តិ។ សំកិលេសភាគិយេ វាសនាភាគិយេ ភាវនាភាគិយេ និព្ពេធភាគិយេ អសេក្ខភាគិយេ ច។ តេ សង្ខិបិយន្តា ចតូសុ សុត្តេសុ បតន្តិ។ សំកិលេសភាគិយេ វាសនាភាគិយេ និព្ពេធភាគិយេ អសេក្ខភាគិយេ ច។ តេ សង្ខិបិយមានា តីសុ សុត្តេសុ បតន្តិ, បុថុជ្ជនភាគិយេ សេក្ខភាគិយេ អសេក្ខភាគិយេ ច។ តេ សង្ខិបិយន្តា ទ្វីសុ សុត្តេសុ បតន្តិ និព្ពេធភាគិយេ ច បុព្ពយោគភាគិយេ ច។ យថា វុត្តំ កតវតា ទ្វេ អត្តវសេ

សម្បស្សមានា តថាគតា អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា ធម្មំ ទេសេន្តិ សុត្តំ គេយ្យំ...បេ.... សត្តា បុព្ពយោគសមន្នាគតេ អប្បកសិរេន មញ្ញមានា វសិយន្តិ បុព្ពយោគា ច ភវិស្សន្តិ សន្តានំ មញ្ញមានាធរាយ។ តត្ត បញ្ចាវេមត្តតំ អត្តនោ សមនុបស្សមានេន អដ្ឋវិធេ សុត្តសង្ខេបេ, យត្ត យត្ត សក្កោតិ, តត្ត តត្ត យោជេតព្ពំ។ តត្ត តត្ត យោជេត្វា សុត្តស្ស អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ ន ហិ សតិ វេទនា មនោ ជាវេត្វា សក្កា យេន កេនចិ សុត្តស្ស អត្ថោ យថាភូតំ និទ្ទិសិតុំ។

តត្ត បុរិមកានំ សុត្តានំ ឥមា ឧទ្ទានគាថា

កាមន្ធា ជាលសញ្ឆន្នា, បញ្ច នីវរណានិ ច;

មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មហានាមោ ច សាកិយោ។

ឧទ្ធំ អធោ វិប្បមុត្តោ, យញ្ច សីលកិមត្តិយា;

យស្ស សេលូបមំ ចិត្តំ, ឧបតិស្ស បុច្ឆាទិកា។

យស្ស កាយគតាសតិ, ឆន្នំ តមោបរាយណោ;

ន តំ ទឡ្ហំ ចេតសិកំ, អយំ លោកោតិអាទិកំ។

ចត្តារោ ចេវ បុគ្គលា, ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ;

សោតានុគតធម្មេសុ, ឥមា តេសំ ឧទ្ទានគាថា។

២២. *តត្ត កតមា អាណត្តិ?*

សចេ កាយេ [ឧទា. ៤៤] ទុក្ខស្ស, សចេ វោ ទុក្ខមប្បិយំ;

មាកត្ត បាបកំ កម្មំ, អាវិ វា យទិ វា រហោ។

‘‘អតីតេ, ភន្ត, រូបេ អនបេក្ខោ ហោហី’’តិ វិត្ថារេន កាតព្ពា។ ‘‘សីលវន្តេន, អានន្ទ, បុគ្គលេន សទា ករណីយា កិន្តិមេ អវិប្បដិសារេ អស្សា’’តិ។ អយំ វុច្ចតិ អាណត្តិ។

តត្ត កតមំ ផលំ?

ធម្មោ ហវេ រក្ខតិ ធម្មចារិំ, ឆត្តំ មហន្តំ យថ វស្សកាលេ;

ឯសានិសំសោ ធម្មេ សុចិណ្ណេ, នទុគ្គតិំ គច្ឆតិ ធម្មចារី។

ឥទំ ផលំ។

តត្ត កតមោ ឧបាយោ?

‘‘*សព្ពេ ធម្មា* [ធ. ប. ២៧៩] *អនត្តា*’’តិ, យទា បញ្ញាយ បស្សតិ;

អថ និព្ពិន្ទតិ ទុក្ខេ, ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយា។

‘‘*សត្តហង្គេហិ សមន្នាគតោ ខោ, ភិក្ខុ, អបិ ហិមវន្តំ បព្ពតរាជានំ ចាលេយ្យ, កោ បន វាទោ ឆវំ អវិជ្ជំ សត្តកេសុ*’’ វេយ្យាករណំ កាតព្ពំ។ អយំ ឧបាយោ។

តត្ត កតមា អាណត្តិ ច ផលញ្ច?

សចេ កាយថ ទុក្ខស្ស, សចេ វោ ទុក្ខមប្បិយំ;

មាកត្ថ បាបកំ កម្មំ, អាវិ វា យទិ វា រហោ។

សចេ ហិ បាបកំ កម្មំ, ករោថ វា ករិស្សថ;

ន វោ ទុក្ខា បមោក្ខាត្ថិ, ឧបច្ចាបិ បលាយតំ [បលាយតោ (បី.)]។

បុរិមិកាយ គាថាយ អាណត្តិ បច្ឆិមិកាយ ផលំ។ សីលេ បតិដ្ឋាយ ទ្វេ ធម្មា ភាវេតព្ពា យោ ច ចិត្តភាវនា យោ ច បញ្ញាភាវនា យោ ច អាណត្តិ ភគវិភគា ច ផលំ។

តត្ថ កតមំ ផលញ្ច ឧបាយោ ច?

សីលេ បតិដ្ឋាយ [សំ. និ. ១.២៣] នរោ សបញ្ញោ, ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយំ;

អាតាបី និបកោ ភិក្ខុ, សោ ឥមំ វិជដយេ ជដំ។

បុរិមិកាយ អឌ្ឍគាថាយ ឧបាយោ, បច្ឆិមិកាយ អឌ្ឍគាថាយ ផលំ។ នន្ទិយោ [នន្ទិភោ (បី. ក.)] សក្កោ ឥសិវុត្តបុរិភិកាមឯករក្ខេ [ឥសិវុត្ត... (បី.)] សុត្តំ មូលតោ ឧបាទាយ យាវ ឆសុ ធម្មេសុ។ ឧត្តរិ បញ្ចសុ ធម្មេសុ យាចយោគោ [យោ ច យោគោ (បី.)] ករណីយោ, អយំ ឧបាយោ។ អសហគតស្ស កាមាសវាបិ ចិត្តំ មុច្ចតីតិ។ សព្ពាសុ ឆសុ តីសុ។ អយំ ឧបាយោ ច ផលញ្ច។

តត្ថ កតមា អាណត្តិ ច ផលញ្ច ឧបាយោ ច?

សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជ សទា សតោ;

អត្តានុទិដ្ឋឹ ឧហច្ច [ឩហច្ច (សុ. និ. ១១២៥)], ឯវំ មច្ចុតរោ សិយា។

‘‘សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជា’’តិ អាណត្តិ។ ‘‘សទា សតោ’’តិ ឧបាយោ។ ‘‘អត្តានុទិដ្ឋឹ ឧហច្ច, ឯវំ មច្ចុតរោ សិយា’’តិ ផលំ។ សមាធិ, ភិក្ខវេ, ភាវេថ, សមាហិតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ រូបំ អនិច្ចន្តិ បជានាតិ។ ឯវំ បស្សំ អរិយសាវកោ បរិមុច្ចតិ ជាតិយាបិ...បេ.... ឧបាយាសេហិបិ ឥធ តីណិបិ’’។

២៣. តត្ថ កតមោ អស្សាទោ?

កាមំ កាមយមានស្ស, តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតិ។ អយំ អស្សាទោ។

‘‘ធម្មចរិយា សមចរិយា កុសលចរិយា ហេតូហិ, ព្រាហ្មណ, ឯវមិធេកច្ចេ សត្តា កាយស្ស ភេទា សុគតិំ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តិ’’។ អយំ អស្សាទោ។

តត្ត កតមោ អាទីនវោ?

កាមេសុ វេ ហញ្ញតេ សព្ពា មុច្ចេវ – អយំ អាទីនវោ។ បសេនទិសំយុត្តកេ សុត្តេ បព្ពតោបមា – អយំ អាទីនវោ។

តត្ត កតមំ និស្សរណំ?

យោ កាមេ បរិវជ្ជេតិ, សប្បស្សេវ បទា សិរោ;

សោមំ វិសត្តិកំ លោកេ, សតោ សមតិវត្តតិ។

សំយុត្តកេ សុត្តំ បារិច្ឆត្តកោ បណ្ឌុបលាសោ សន្និបលាសោ – ឥទំ និស្សរណំ។

តត្ត កតមោ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច?

យានិ [ជា. ១.២.១៤៤ ទុកនិបាតេ] កយោតិ បុរិសោ, តានិ អត្តនិ បស្សតិ;

កល្យាណការី កល្យាណំ, បាបការី ច បាបកំ។

តត្ត យំ បាបការី បច្ចនុភោតិ អយំ អស្សាទោ។ លាភាលាភអដ្ឋកេសុ ព្យាករណំ, តត្ត អលាភោ អយសោ និន្ទា ទុក្ខំ, អយំ អាទីនវោ។ លាភោ យសោ សុខំ បសំសា, អយំ អស្សាទោ។

តត្ថ កតមំ អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច?

‘‘សុខោ វិបាកោ បុញ្ញានំ, អធិប្បាយោ ច ឥជ្ឈតិ;

ខិប្បញ្ច បរមំ សន្តិំ, និព្ពានមធិគច្ឆតី’’តិ។

យោ ច វិបាកោ បុញ្ញានំ យា ច អធិប្បាយស្ស ឥជ្ឈនា, អយំ អស្សាទោ។ យំ ខិប្បញ្ច បរមំ សន្តិំ និព្ពានមធិគច្ឆតិ, ឥទំ និស្សរណំ។

ពាត្តឹសាយ ចេវ មហាបុរិសលក្ខណេហិ សមន្នាគតស្ស មហាបុរិសស្ស ទ្វេយេវ គតិយោ ហោន្តិ, សចេ អគារំ អជ្ឈាវសតិ, រាជា ហោតិ ចក្កវត្តី យាវ អភិវិជិនិត្វា អជ្ឈាវសតិ អយំ អស្សាទោ។ សចេ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជតិ សព្ពេន ឱឃេន [ឱសធេន (បី. ក.)] និស្សរណំ អយំ អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច។

តត្ថ កតមោ អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច?

អាទានស្ស [អាទិន្នស្ស (ក.)] កយំ ញត្វា, ជាតិមរណសម្ភវំ;

អនាទានំ និព្ពត្តតិ, ជាតិមរណសង្ខយា។

បុរិមិកាយ អឌ្ឍគាថាយ ជាតិមរណសម្ភវោ អាទីនវោ។ អនាទានំ និព្ពត្តតិ ជាតិមរណសង្ខយាតិ និស្សរណំ។

កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ យមិទំ ជាយតេ ច មីយតេ ច។ យាវ កុទស្សុនាមស្ស ទុក្ខស្ស អន្តោ ករិស្សតិ បរតោ វាតិ ឯត្ត យា ឧបរិក្ខា, អយំ អាទីនវោ។ យោ គេធំ ញត្វា អភិនិក្ខមតិ យាវ បុពណាកាយ រាជធានិយា, ឥទំ និស្សរណំ។ អយំ អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច។

តត្ត កតមោ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច?

កាមា ហិ ចិត្រា វិវិធា [មធុរ (ថេរគា. ៧៨៧)] មនោរមា, វិរូបរូបេហិ មថេន្តិ ចិត្តំ;

តស្មា អហំ [ថេរគា. ៧៨៧] បព្ពជិតោម្ហិ រាជ, អបណ្ណកំ សាមញ្ញមេវ សេយ្យោ។

យំ ‘‘កាមា ហិ ចិត្រា វិវិធា មនោរមា’’តិ អយំ អស្សាទោ។ យំ ‘‘វិរូបរូបេហិ មថេន្តិ ចិត្ត’’ន្តិ អយំ អាទីនវោ។ យំ អហំ អគារស្មា បព្ពជិតោម្ហិ រាជ អបណ្ណកំ សាមញ្ញមេវ សេយ្យោតិ ឥទំ និស្សរណំ។

ពលវំ ពាលោបមសុត្តំ យំ អាសាយ វា វេទនីយំ កម្មំ គាហតិ, តថា ចេបិ យំ យំ បាបកម្មំ អនុកោតិ, តត្ត ទុក្ខវេទនីយេន កម្មេន អភាវិតកាយេន ច យាវ បរិត្តចេតសោ ច អាទីនវំ ទស្សេតិ សុខវេទនីយេន កម្មេន អស្សាទេតិ។ យំ បុព្ពសទិសោ ហោតិ។ ភាវិតចិត្តោ ភាវិតកាយោ ភាវិតបញ្ញោ មហានាមោ អបរិត្តចេតសោ, ឥទំ និស្សរណំ។

២៤. តត្ត កតមំ លោកិកំ សុត្តំ?

ន ហិ បាបំ កតំ កម្មំ, សជ្ជុខីរំវ មុច្ចតិ;

ឌហន្តំ ពាលមន្វេតិ, កស្មច្ឆន្នោវ [កស្មាឆន្នោវ (ក.) បស្ស ជ. ប. ៧១] បាវកោ។

ចត្តារិ អគតិគមនានិ, ឥទំ លោកិកំ សុត្តំ។

តត្ត កតមំ លោកុត្តរំ សុត្តំ?

‘‘យស្សិន្ទ្រិយានិ សមថង្គតានិ [សមថំ គតានិ (បី.) បស្ស ជ. ប. ៩៦], អស្សា យថា សារថិនា សុទន្តា;

បហីនមានស្ស អនាសវស្ស, ទេវាបិ តស្ស បិហយន្តិ តាទិនោ’’តិ។

‘‘អរិយំ វោ, ភិក្ខវេ, សម្មាសមាធិំ ទេសេស្សាមី’’តិ ឥទំ លោកុត្តរំ សុត្តំ។

តត្ថ កតមំ លោកិកំ លោកុត្តរញ្ច សុត្តំ?

សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ, ទយ្ហមានោវ មត្ថកេ;

កាមរាគប្បហានាយ, សតោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ។

‘‘សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ, ទយ្ហមានោវ មត្ថកេ’’តិ លោកិកំ;

‘‘កាមរាគប្បហានាយ, សតោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ’’តិ លោកុត្តរំ;

កពឡីការេ អាហារេ អត្ថិ ឆន្ទោតិ លោកិកំ។ នត្ថិ ឆន្ទោតិ លោកុត្តរំ សុត្តំ។

តត្ថ កតមំ កម្មំ?

យោ បាណមតិបាតេតិ, មុសាវាទញ្ច ភាសតិ;

លោកេ អទិន្នំ អាទិយតិ [អាទិយិ (ក.) បស្ស អ. និ. ៥.១៧៤], បរទារញ្ច គច្ឆតិ។

សុរាមេរយបានញ្ច, យោ នរោ អនុយុញ្ជតិ;

អប្បហាយ បញ្ច វេរានិ, ទុស្សីលោ ឥតិ វុច្ចតិ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ទុច្ចរិតានិ។ ឥទំ កម្មំ។

តត្ថ កតមោ វិបាកោ?

សដ្ឋិវស្សសហស្សានិ, យថារូបី វិបច្ចតា។

‘‘ទិដ្ឋា មយា, កិក្ខវេ [សំ. និ. ៤.១៣៥], ឆ ផស្សាយតនិកា នាម និរយា។ ទិដ្ឋា មយា, កិក្ខវេ, ឆ ផស្សាយតនិកា នាម សគ្គា’’។ អយំ វិបាកោ។

តត្ថ កតមំ កម្មញ្ច វិបាកោ ច?

អយសាវ មលំ សមុដ្ឋិតំ, តតុដ្ឋាយ តមេវ ខាទតិ;
ឯវំ អតិធោនចារិនំ, សានិ កម្មានិ នយន្តិ ទុគ្គតិំ។

អយសាវ មលំ សមុដ្ឋិតំ, យាវ សានិ កម្មានីតិ ឥទំ កម្មំ។ នយន្តិ ទុគ្គតិន្តិ វិបាកោ។

ចតូសុ សម្មាបដិបជ្ជមានោ មាតរិ បិតរិ តថាគតេ តថាគតសាវកេ យា សម្មាបដិបត្តិ, ឥទំ កម្មំ។ យំ ទេវេសុ ឧបបជ្ជតិ, អយំ វិបាកោ។ ឥទំ កម្មញ្ច វិបាកោ ច។

២៥. តត្ថ កតមំ និទ្ទិដ្ឋំ សុត្តំ?

នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, ឯការោ វត្តតី [វត្តតេ (ក.) ឧទា. ៦៥] រថោ;
អនីឃំ បស្ស អាយន្តំ, ធិន្នសោតំ អពន្ធនំ;
យំ វា ចិត្តំ សមណេសុ, ចិត្តាគហបតិ ទិស្សតិ។

ឯវំ ឥមាយ គាថាយ និទ្ទិដ្ឋោ អត្ថោ។

គោបាលកោបមេ ឯកាទស បទានិ។ ឯវំ ខោ, កិក្ខវេ, កិក្ខុ រូបញ្ញូ ហោតិ។ យា ច អតិរេកបូជាយ បូជេតា ហោតីតិ។ ឥមានិ ឯកាទស បទានិ យថាភាសិតានិ និទ្ទិដ្ឋោ អត្ថោ។

តត្ថ កតមោ អនិទ្ធិដ្ឋោ អត្ថោ?

សុខោ វិវេកោ តុដ្ឋស្ស, សុតធម្មស្ស បស្សតោ;

អព្យាបជ្ជំ [អព្យាបជ្ឈំ (បី. ក.) បស្ស ឧទា. ១១] សុខំ លោកេ, បាណភូតេសុ សំយមោតិ។

សុខា វិរាគតា លោកេ, កាមានំ សមតិក្កមោ;

អស្មិមានស្ស យោ វិនយោ, ឯតំ វេ បរមំ សុខន្តិ។

ឥទំ អនិទ្ធិដ្ឋំ។ អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា។ ឥទំ អនិទ្ធិដ្ឋំ។

តត្ថ កតមំ និទ្ធិដ្ឋញ្ច អនិទ្ធិដ្ឋញ្ច?

បសន្នេនេត្តោ [សុ. និ. ៥៥៥] សុមុខោ, ព្រហា ឧជុ បតាបវា;

មជ្ឈេ សមណសង្ឃស្ស, អាទិច្ចោវ វិរោចសិ។

បសន្នេនេត្តោ យាវ អាទិច្ចោវ វិរោចសីតិ និទ្ធិដ្ឋោ។ បសន្នេនេត្តោ យោ កតវា កថញ្ច បន បសន្នេនេត្តតា, កថំ សុមុខតា, កថំ ព្រហកាយតា, កថំ ឧជុកតា, កថំ បតាបវតា, កថំ វិរោចតាតិ អនិទ្ធិដ្ឋោ។ ផេណបិណ្ឌោបមំ វេយ្យាករណំ យថា ផេណបិណ្ឌោ ឯវំ រូបំ យថា បុព្ពុឡោ ឯវំ វេទនា មាយា វិញ្ញាណំ បញ្ចក្ខន្ធា បញ្ចហិ ឧបមាហិ និទ្ទិដ្ឋា។ កេន ការណេន ផេណបិណ្ឌោបមំ រូបំ សព្ពញ្ច ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ យំ វា ចតូហិ អាយតនេហិ? កថំ វេទនា បុព្ពុឡូបមា? កតវា ច សា វេទនា សុខា ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា? ឯវមេសា អនិទ្ធិដ្ឋា។ ឯវំ និទ្ធិដ្ឋញ្ច អនិទ្ធិដ្ឋញ្ច។

២៦. តត្ថ កតមំ ញាណំ?

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មឹ, យាយំ និព្ពេធគាមិនី;

យាយ [យាយំ (ក.) បស្ស ឥតិវុ. ៦១] សម្មា បជានាតិ, ជាតិមរណសង្ខ័យំ។

តីណិមានិ ឥន្ទ្រិយានិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ, ឥទំ ញាណំ។

តត្ត កតមំ នេយ្យំ?

កាមេសុ [ឧទា. ៦៣] សត្តា កាមសង្គសត្តា, សំយោជនេ វជ្ជមបស្សមានា;

ន ហិ ជាតុ សំយោជនសង្គសត្តា, ឱឃំ តរេយ្យុំ វិបុលំ មហន្តំ។

ចតូហិ អង្គេហិ សមន្នាគតា កាយស្ស ភេទា ទេវេសុ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឧទានេ កាបិយំ សុត្តំ អបណ្ណកបសាទនីយំ – ឥទំ នេយ្យំ។

តត្ត កតមំ ញាណញ្ច នេយ្យញ្ច?

សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ, យទា បញ្ញាយ បស្សតិ;

អថ និព្ពិន្ទតិ ទុក្ខេ, ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយា។

យទា បស្សតីតិ ញាណំ។ យោ សព្ពធម្មេ អនត្តាការេន ឧបដ្ឋបេតិ ឥទំ នេយ្យំ។

ចត្តារិ អរិយសច្চានិ, តត្ត តីណិ នេយ្យានិ មគ្គសច្ចំ សីលក្ខន្ធោ ច បញ្ញាក្ខន្ធោ ច, ឥទំ ញាណញ្ច នេយ្យញ្ច។

២៧. តត្ត កតមំ ទស្សនំ?

ឯសេវ មគ្គោ [ធ. ប. ២៧៤ ធម្មបទេ] នត្ថញ្ញោ, ទស្សនស្ស វិសុទ្ធិយា;

ឯតញ្ហិ តុម្ហេ បដិបជ្ជថ, មារស្សេតំ បមោហនំ។

ចតូហិ អង្គេហិ សមន្នាគតោ អរិយសាវកោ អត្តនាវ [អត្តនាយេវ (ក.) សំ. និ. ៥.១០០៣] អត្តានំ ព្យាករេយ្យ ‘‘ខីណនិរយោម្ហិ យាវ សោតាបន្នោហមស្មិ អវិនិបាតធម្មោ និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ’’តិ។ ឥទំ ទស្សនំ។

តត្ថ កតមា ភាវនា?

យស្សិន្ទ្រិយានិ សុភាវិតានិ, អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ច សព្ពលោកេ;

សោ បុគ្គលោ មតិ ច រូបសញ្ញី, សុមោហគតា ន ជានាតិ [កិំសុ មោហគតានុ ជានាតិ (ក.)]។

ចត្តារិ ធម្មបទានិ – អនភិជ្ឈា អព្យាបាទោ សម្មាសតិ សម្មាសមាធិ។ អយំ ភាវនា។

តត្ថ កតមំ ទស្សនញ្ច ភាវនា ច?

វចសា មនសាថ កម្មុនា ច, អវិរុទ្ធោ សម្មា វិទិត្វា [វិទិត្វាន (ក.) សុ. និ. ៣៦៧] ធម្មំ;

និព្ពានបទាភិបត្ថយានោ, សម្មា សោ លោកេ បរិព្ពជេយ្យ។

សោតាបត្តិផលំ សច្ឆិកាតុកាមេន កតមេ ធម្មា មនសិកាតព្ពា, កតមា អាហ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ ឥទំ ទស្សនញ្ច ភាវនា ច។

២៨. តត្ថ កតមេ វិបាកធម្មធម្មា?

យានិ កវោតិ បុរិសោតិ វិត្តាវោ។ តីណិមានិ, កិក្ខវេ, សុចរិតានិ។ ឥមេ វិបាកធម្មធម្មា។

តត្ថ កតមេ នវិបាកធម្មធម្មា?

រូបំ វេទយិតំ សញ្ញា, វិញ្ញាណំ យា ចេវ ចេតនា;

នេសោហមស្មិ ន មេសោ អត្តា, ឥតិ ទិដ្ឋោ វិរជ្ជតិ។

បញ្ចិមេ, កិក្ខវេ, ខន្ធា – ឥមេ នវិបាកធម្មធម្មា។

តត្ថ កតមោ នេវវិបាកោ នវិបាកធម្មធម្មោ?

‘‘យេ ឯវំ បដិបជ្ជន្តិ, នយំ ពុទ្ធេន ទេសិតំ;

តេ ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សន្តិ, សត្ថុសាសនការកា’’តិ។

ឥតិ យោ ច សម្មាបដិបត្តិ យោ ច និរោធោ, ឧភយមេតំ នេវវិបាកោ នវិបាកធម្មោ។ ព្រហ្មចរិយំ វោ, កិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ, ព្រហ្មចរិយផលានិ ច ព្រហ្មចរិយញ្ច អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ព្រហ្មចរិយផលានិ សោតាបត្តិផលំ យាវ អរហត្តំ។

២៩. តត្ថ កតមំ សកវចនំ?

សព្ពបាបស្ស អករណំ, កុសលស្ស ឧបសម្បទា;

សចិត្តបរិយោទបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសនំ។

តីណិមានិ, កិក្ខវេ, វិមោក្ខមុខានិ។ ឥទំ សកវចនំ។

តត្ត កតមំ បវេចនំ?

នត្ថិ បុត្តសមំ បេមំ, នត្ថិ គោណសមិតំ ធនំ;

នត្ថិ សូរិយសមា អាភា, សមុទ្ទបរមា សរា។

ហេតុនា មារិសា កោសិយា សុភាសិតេន សង្គ្រាមវិជយោ សោបិ នាម, ភិក្ខវេ, សក្កោ ទេវានមិន្ទោ សកំ ផលំ បរិភុញ្ជមានោតិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ឥទំ បវេចនំ។

តត្ត កតមំ សកវចនញ្ច បវេចនញ្ច?

‘‘យំ បត្តំ យញ្ច បត្តព្ពំ, ឧភយមេតំ រជានុកិណ្ណំ;

យេ ឯវំវាទិនោ នត្ថិ, តេសំ កាមេសុ ទោសោ’’តិ។

ឥទំ បវេចនំ។ យេ ច ខោ តេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម វដ្ដំ តេសំ នត្ថិ បញ្ញាបនាយ។ ឥទំ សកវចនំ។

‘‘នន្ទតិ បុត្តេហិ បុត្តិមា, គោមា គោហិ [គោគិកោ គោគេហិ (បី.) សំ. និ. ១.១២] តថេវ នន្ទតិ;

ឧបធី ហិ នរស្ស នន្ទនា, ន ហិ សោ នន្ទតិ យោ និរូបធី’’តិ – បវេចនំ។

‘‘សោចតិ បុត្តេហិ បុត្តិមា, គោមា គោហិ តថេវ សោចតិ;

ឧបធី ហិ នរស្ស សោចនា, ន ហិ សោ សោចតិ យោ និរូបធី’’តិ – សកវចនំ។

ឥទំ សកវចនំ បវេចនញ្ច។

๓๐. តត្ថ កតមំ សត្តាធិដ្ឋានំ?

យេ កេចិ ភូតា ភវិស្សន្តិ យេ វាបិ, សព្ពេ គមិស្សន្តិ បហាយ ទេហំ;

តំ សព្ពជានឹ កុសលោ វិទិត្វា, ធម្មេ [អាតាបិយោ (ឧទា. ៤២)] បិតោ ព្រហ្មចរិយំ ចរេយ្យ។

តយោមេ, កិក្ខវេ, សត្តាវោ, តថាគតោ អរហំ សេក្ខោ បដិបទោ។ ឥទំ សត្តាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ ធម្មាធិដ្ឋានំ?

យញ្ច កាមសុខំ [ឧទា. ១២] លោកេ, យញ្ចិទំ ទិវិយំ សុខំ;

តណ្ហក្ខយសុខស្សេតេ, កលំ នាគ្ឃន្តិ សោឡសឹ។

សត្តិមេ , កិក្ខវេ, ពោជ្ឈង្គា, ឥទំ ធម្មាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច? ទុទ្ទសមន្តំ សច្ចំ ទុទ្ទសោ បដិវេធោ ពាលេហិ, ជានតោ បស្សតោ នត្ថិ នន្ទីតិ វទាមិ។ ទុទ្ទសមន្តំ សច្ចំ ទុទ្ទសោ បដិវេធោ ពាលេហីតិ ធម្មាធិដ្ឋានំ។ ជានតោ បស្សតោ នត្ថិ នន្ទីតិ សត្តាធិដ្ឋានំ។ ទារុក្ខន្ធោបមំ គង្គាយ តីរិយា ឱរិមញ្ច តីរំ បារិមញ្ច តីរំ ថលេ វា [ថលេវ ច (ក.) សំយុត្តនិកាយោ] ន ច ឧស្សីទនំ, មជ្ឈេ ច ន សំសីទនំ មនុស្សគ្គាហោ ច អមនុស្សគ្គាហោ ច អន្តោបូតិភាវោ ច, ឥទំ ធម្មាធិដ្ឋានំ។ ឯវំ បន កិក្ខុ និព្ពាននិន្នោ ភវិស្សតិ និព្ពានបពាយណោតិ សត្តាធិដ្ឋានំ។ ឥទំ សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច។

តត្ថ កតមោ ថវោ?

មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ, សច្ចានំ ចតុរោ បទា;

វិរាគោ សេដ្ឋោ ធម្មានំ, ទ្វិបទានញ្ច ចក្ខុមា។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, អគ្គានិ – ពុទ្ធោ សត្តានំ, វិរាគោ ធម្មានំ, សង្ឃោ គណានំ។ អយំ ឋវោ។

៣១. តត្ថ កតមំ អនុញ្ញាតំ?

កាយេន [ជ. ប. ៣៦១] សំវរោ សាធុ, សាធុ វាចាយ សំវរោ;

មនសា សំវរោ សាធុ, សាធុ សព្ពត្ថ សំវុតោ;

សព្ពត្ថ សំវុតោ ភិក្ខុ, សព្ពទុក្ខា បមុច្ចតិ។

ឥទំ ភគវតា អនុញ្ញាតំ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ករណីយានិ – កាយសុចរិតំ វចីសុចរិតំ មនោសុចរិតំ។ ឥទំ អនុញ្ញាតំ។

តត្ថ កតមំ បដិក្ខិត្តំ?

នត្ថិ បុត្តសមំ បេមំ។ វិត្តោ ឥទំ បដិក្ខិត្តំ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, អករណីយានិ សយំ អភិញ្ញាយ ទេសិតានិ។ កតមានិ តីណិ? កាយទុច្ចរិតំ វចីទុច្ចរិតំ មនោទុច្ចរិតំ។ ឥទំ បដិក្ខិត្តំ។

តត្ថ កតមំ អនុញ្ញាតញ្ច បដិក្ខិត្តញ្ច?

កាយេន កុសលំ ករេ, អស្ស កាយេន សំវុតោ;

កាយទុច្ចរិតំ ហិត្វា, កាយសុចរិតំ ចរេ។

ទ្វីហិ បឋមបទេហិ ចតុត្ថេន ច បទេន អនុជានាតិ។ កាយទុច្ចរិតំ ហិត្វាតិ តតិយេន បទេន បដិក្ខិត្តន្តិ។ មហារិភផ្តោ អចិរតបានាទោ។

តត្ថិមា ឧទ្ទានគាថា

សចេ ភាយសិ ទុក្ខស្ស, មាភិនន្ទិ អនាគតំ;

វស្សកាលេ យថា ធត្តំ, កុសលានិ កមត្ថកេ។

សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ, សមាគតំ វិចាលយេ;

ន រោ ទុក្ខា បមោក្ខាត្ថិ, សមថោ ច វិបស្សនា។

កាមច្ឆន្ទំ ឧបាទាយ, យោ សោ វិតក្កេហិ ខជ្ជតិ;

សុភាវិតត្តេ ពោជ្ឈង្គេ, សោ ឥមំ វិជដយេ ជដំ។

សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, សមាធិភាវិ ភាវសេ;

កាមំ កាមយមានស្ស, ធម្មចរិយាយ សុគតិ។

ហញ្ញតេ សព្ពា មុច្ចេវ, និប្បោបេន្តោ ចតុទ្ទិសា;

យោ កាមេ បរិវជ្ជេតិ, បារិធត្តោបមេវ ច។

យានិ ករោតិ បុរិសោ, លោកធម្មា បកាសិតា;

សុខោ វិបាកោ បុញ្ញានំ, តតិយំ អញ្ញំ ន វិជ្ជតិ។

អាទានស្ស កយំ ញត្វា, ជាយតេ ជីយតេបិ ច;

កាមា ហិ ចិត្រា វិវិធា, អថ លោណាសល្ហោបមំ។

ន ហិ បាបំ កតំ កម្មំ, អគតីហិ ច គច្ឆតិ;

យស្សិន្ទ្រិយានិ សមថង្គតានិ, តថេវ បញ្ចញ្ញាណិកោ។

សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ, វិញ្ញាណញ្ច បតិដ្ឋិតា;

យោ បាណមតិបាតេតិ, តីណិ ទុច្ចរិតានិ ច។

សដ្ឋិវស្សសហស្សានិ, ខណំ លទ្ធាន ទុល្លភំ;

អយសាវ មលំ សមុដ្ឋិតំ, ចតូសុ បដិបត្តិសុ។

នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, អថ គោបាលកោបមំ;

សុខោ វិវេកោ តុដ្ឋស្ស, វិតក្កា ច សុទេសិតា។

ផេណបិណ្ឌោបមំ រូបំ, ព្រហា ឧជុ បតាបវា;

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិំ, អនញ្ញា តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ។

កាមេសុ សត្តា កាមសង្គសត្តា, អថ វណ្ណោ រហស្សវា;

សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ, អរិយសច្ចញ្ច ទេសិតំ។

ឯសេវ មគ្គោ នត្ថញ្ញោ, សោតាបន្នោតិ ព្យាករេ;

យស្សិន្ទ្រិយានិ សុភាវិតានិ, អថ ធម្មបទេហិ ច។

វចសា មនសា ចេវ, បញ្ចក្ខន្ធា អនិច្ចតោ;

យានិ ភពេតិ បុរិសោ, តីណិ សុចរិតានិ ច។

រូបំ វេទយិតំ សញ្ញា, បញ្ចក្ខន្ធា បកាសិតា;

យោ ឯវំ បដិបជ្ជតិ, ព្រហ្មា ចេវ ផលានិ ច។

សព្ពបាបស្ស អករណំ, វិមោក្ខា តំ ហិ ទេសិតា;

នត្ថិ បុត្តសមំ បេមំ, ទេវានំ អសុរាន ច។

យំ បត្តំ យញ្ច បត្តព្ពំ, នន្ទតិ សោចតិ និច្ចំ;

យេ កេចិ ភូតា ភវិស្សន្តិ, សត្ថាពោ ច បកាសិតា។

យញ្ច កាមសុខំ លោកេ, ពោជ្ឈង្គា ច សុទេសិតា;

មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ, តយោ ច អគ្គបត្តិយោ។

កាយេន សំវរោ សាធុ, ករណីយញ្ច ទេសិតំ;

នត្ថិ អត្តសមំ បេមំ, អរិយា តីណិ ច ទេសិតា។

កាយេន កុសលំ អភិរតោ, វិនយញ្ច កាមសុខំ លោកេ;

ពោជ្ឈង្គា ច សុទេសិតា, ទុទ្ទសំ អនតំ ចេវ បរាបរំ ច;

បេដកោបទេសេ សាសនប្បដ្ឋានំ នាម ទុតិយភូមិ សមត្តា។

៣. សុត្តាធិដ្ឋានតតិយភូមិ

៣២. តត្ត កតមំ សុត្តាធិដ្ឋានំ?

លោភាធិដ្ឋានំ ទោសាធិដ្ឋានំ មោហាធិដ្ឋានំ អលោភាធិដ្ឋានំ អទោសាធិដ្ឋានំ អមោហាធិដ្ឋានំ កាយកម្មាធិដ្ឋានំ វាចាកម្មាធិដ្ឋានំ មនោកម្មាធិដ្ឋានំ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ វីរិយិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ សតិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ សមាធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ បញ្ញិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ត កតមំ លោភាធិដ្ឋានំ?

> *រិតក្កមថិតស្ស [រិតក្កនិម្មថិតស្ស (ក.) ធ. ប. ៣៦៩] ជន្តុនោ, តិព្ពរាគស្ស សុភានុបស្សិនោ;*
>
> *ភិយ្យោ តណ្ហា បវឌ្ឍតិ, ឯស ខោ គាឡ្ហំ ករោតិ ពន្ធនំ។*

រិតក្កមថិតស្សាតិ កាមរាគោ។ សុភានុបស្សិនោតិ កាមរាគវត្ថុ។ ភិយ្យោ តណ្ហា បវឌ្ឍតីតិ កាមតណ្ហា។ ឯស គាឡ្ហំ ករោតិ ពន្ធនន្តិ រាគំ, ឥតិ យោ យោ ធម្មោ មូលនិក្ខិត្តោ, សោ យេវេត្ត ធម្មោ ឧគ្គាវហិតញ្ពោ [ឧគ្គាបយិតញ្ពោ (បី. ក.)]។ ន ភគវា ឯកំ ធម្មំ អារព្ភ អញ្ញំ ធម្មំ ទេសេតិ។ យស្ស រិតក្កេតិ កាមរិតក្កោ តមេវ រិតក្កំ កាមរិតក្កេន និទ្ទិសីយតិ។ តិព្ពរាគស្សាតិ តស្សេវ រិតក្កស្ស វត្ថុំ និទ្ទិសតិ។ សុភានុបស្សិនោ ភិយ្យោ តណ្ហា បវឌ្ឍតីតិ តមេវ រាគំ កាមតណ្ហាតិ និទ្ទិសតិ។ ឯស គាឡ្ហំ ករោតិ ពន្ធនន្តិ តមេវ តណ្ហាសំយោជនំ និទ្ទិសតិ។ ឯវំ គាថាសុ អនុមិនិតព្ពំ។ ឯវំ សវេយ្យាករណេសុ។

តត្ត ភគវា ឯកំ ធម្មំ តិវិធំ និទ្ទិសតិ, និស្សន្ទតោ ហេតុតោ ផលតោ។

ទទំ បិយោ [បស្ស សំយុត្តនិកាយោ] ហោតិ កជន្តិ នំ ពហូ, កិត្តិញ្ច បប្បោតិ យសោ ច វឌ្ឍតិ;

អមង្កុភូតោ បរិសំ វិគាហតិ, វិសារទោ ហោតិ នរោ អមច្ឆរី។

ទទន្តិ យំ យំ ទានំ, ឥទំ ទានមយិកំ បុញ្ញក្រិយំ។ តត្ត ហេតុ។ យំ ចេតំ។ កជន្តិ នំ ពហូ, កិត្តិន្តិ យោ ច កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ លោកេ អព្ភុគ្គច្ឆតិ, យំ ពហុកស្ស ជនស្ស បិយោ ភវតិ មនាបោ ច។ យញ្ច អវិប្បដិសារី កាលង្ករោតិ អយំ និស្សន្ទោ។ យំ កាយស្ស ភេទា ទេវេសុ ឧបបជ្ជតីតិ ឥទំ ផលំ។ ឥទំ លោភាធិដ្ឋានំ។

៣៣. តត្ត កតមំ ទោសាធិដ្ឋានំ?

យោ បាណមតិបាតេតិ, មុសាវាទញ្ច ភាសតិ;

លោកេ អទិន្នំ អាទិយតិ, បរទារញ្ច គច្ឆតិ;

សុរាមេរយបានញ្ច, យោ នរោ អនុយុញ្ជតិ [អភិគិជ្ឈតិ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៥.១៧៤]។

អប្បហាយ បញ្ច វេរានិ, ទុស្សីលោ ឥតិ វុច្ចតិ;

កាយស្ស ភេទា ទុប្បញ្ញោ, និរយំ សោបបជ្ជតិ។

យោ បាណមតិបាតេតីតិ ទុដ្ឋោ បាណមតិបាតេតិ។ មុសាវាទញ្ច ភាសតីតិ ទោសោបឃាតាយ មុសាវាទញ្ច ភាសតិ។ សុរាមេរយបានញ្ច, យោ នរោ អនុយុញ្ជតីតិ ទោសោ និទានំ។ យោ ច សុរាមេរយបានំ អនុយុញ្ជតិ យថាបរទារវិហារី [យថាបមុទិតវិហារី (ក.)] អមិត្តា ជនយន្តិ។

បញ្ច វេរានិ អប្បហាយាតិ បញ្ចន្នំ ភិក្ខាបទានំ សមតិក្កមនំ សព្ពេសំ ទោសជានំ សាបញ្ញត្តិ, តេនេវ ទោសជនិតេន កម្មេន ទុស្សីលោ ឥតិ វុច្ចតិ សោបិ ធម្មោ ហេតុនា និទ្ទិសិតព្ពោ, និស្សន្ទេន ផលេន ច។

តីណិ ពាលស្ស ពាលលក្ខណានិ – ទុព្ភាសិតភាសី [ទុព្ភាសិតភាសិតា (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៣.៣] ច ហោតិ, ទុច្ចិន្តិតចិន្តី ច ទុក្កដកម្មការី ច។ តត្ថ យំ កាយេន ច វាចាយ ច បរក្កមតិ, ឥទមស្ស ទុក្កដកម្មការីតា។ តាយំ យថា ច មុសាវាទំ ភាសតិ យថា បុព្ពនិទ្ទិដ្ឋំ, ឥទមស្ស ទុព្ភាសិតា។ យញ្ច សង្កប្បេតិ មនោទុច្ចរិតំ ព្យាបាទំ, ឥទមស្ស ទុច្ចិន្តិតចិន្តិតា។ យំ សោ ឥមេហិ តីហិ ពាលលក្ខណេហិ សមន្នាគតោ តីណិ តជ្ឈានិ ទុក្ខានិ ទោមនស្សានិ អនុភវតិ, សោ ច ហោតិ សកគ្គតោ វា បរិសគ្គតោ វា តជ្ជំ កថំ កថន្តិ។ យទា ភវតិ សោ ច បាណាតិបាតាទិទសអកុសលកម្មបថា, សោ តតោនិទានំ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតីតិ។ បុន ចបរំ យទា បស្សតិ ចោរំ រាជាបរាធិកំ រញ្ញា គហិតំ ជីវិតា វោរោបេតំ, តស្សេវំ ភវតិ សចេ មមម្បិ រាជា ជានេយ្យ មមម្បិ រាជា គាហាបេត្វា ជីវិតា វោរោបេយ្យាតិ, សោ តតោនិទានំ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតិ។ បុន ចបរំ ពាលោ យទា ភវតិ អាសនា សមារូឡ្ហោ យាវ យា មេ គតិ ភវិស្សតិ ឥតោ បេច្ច បរំ មរណាតិ សោ តតោនិទានំ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតិ ឥតិ ពាលលក្ខណំ ហេតុ។ តីណិ តជ្ឈានិ ទុក្ខានិ និស្សន្ទោ។ កាយស្ស ភេទា និរយេសុ ឧបបជ្ជតិ, ឥទំ ផលំ។ ឥទំ ទោសាធិដ្ឋានំ។

៣៦. តត្ថ កតមំ មោហាធិដ្ឋានំ?

សតញ្ចេវ សហស្សានំ, កប្បានំ សំសរិស្សតិ;

អថវា បិ តតោ កិយ្យោ, គព្ភា គព្ភំ គមិស្សថ។

អនុបាទាយ ពុទ្ធវចនំ, សង្ខារេ អត្តតោ ឧបាទាយ;

ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សន្តិ, ឋានមេតំ ន វិជ្ជតិ។

យោ យំ អនមតគ្គសំសារំ សមាបន្នោ ជាយតេ ច មីយតេ ច, អយំ អវិជ្ជាហេតុកា។ យានិបិ ច សង្ខារានំ បយោជនានិ, តានិបិ អវិជ្ជាបច្ចយានិ, យំ អទស្សនំ ពុទ្ធវចនស្ស, អយំ អវិជ្ជាសុត្តេយេវ និទ្ទិដ្ឋំ។ យោ ច សង្ខារេ អត្តតោ ហរតិ បញ្ចក្ខន្ធេ បញ្ច ទិដ្ឋិយោ ឧបគច្ឆតិ។ ‘‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’’តិ ឥទំ សុត្តំ អវិជ្ជាយ និក្ខិត្តំ, អវិជ្ជាយ និក្ខិបិតំ។ ឯវំ សត្ថា សុត្តេ នយេន [សុតនយេន (បី.)] ធម្មេន និទ្ទិសតិ។ អសាធារណេន តំយេវ តត្ថ និទ្ទិសិតព្ពំ។ ន អញ្ញំ។

យេ ហិ កេចិ, ភិក្ខវេ, សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ‘‘ឥទំ ទុក្ខ’’ន្តិ នប្បជានន្តិ ចត្តារិ សច្ចានិ វិត្ថារេន, យំ តត្ថ អប្បជានន្តា, ឥទំ ទុក្ខំ, អយំ ហេតុ។ អប្បជានន្តោ រីរិធេ សង្ខារេ អភិសង្ខរោតិ, អយំ និស្សន្ទោ។ យញ្ច ទិដ្ឋិគតានិ បរាមសតិ ‘‘ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ’’ន្តិ អយំ និស្សន្ទោ។ យំ បុនព្ភវំ និព្ពត្តេតិ, ឥទំ ផលំ។ អយម្បិ ធម្មោ សនិទ្ទិដ្ឋោ ហេតុតោ ច ផលតោ ច និស្សន្ទតោ ច។

ឯត្ត បន កេចិ ធម្មា សាធារណា ភវន្តិ។ ហេតុ ខលុ អាទិតោយេវ សុត្តេ និក្ខិបិស្សន្តិ។ យថា កិំ ភវេ ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, អគតិគមនានិ។ តត្ថ យញ្ច ឆន្ទាគតិំ គច្ឆតិ យញ្ច កយាគតិំ គច្ឆតិ, អយំ លោភោ អកុសលមូលំ។ យំ ទោសា, អយំ ទោសោយេវ។ យំ មោហា, អយំ មោហោយេវ។ ឯវំ ឥមានិ តីណិ អកុសលមូលានិ អាទិតោយេវ ឧបបរិក្ខិតព្ពានិ។ យត្ត ឯកំ និទ្ទិសិតព្ពំ, តត្ត ឯកំ និទ្ទិសីយតិ។ តថា ទ្វេ យថា តីណិ, ន ហិ អាទីហិ អនិក្ខិត្តេ ហេតុ វា និស្សន្ទោ វា ផលំ វា និទ្ទិសិតព្ពំ។

អយញ្ហេត្ត គាថា –

ឆន្ទា ទោសា កយា មោហា, យោ ធម្មំ អតិវត្តតិ;

និហីយតិ [និហីយតេ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៤.១៧] តស្ស យសោ, កាឡបក្ខេ ចន្ទិមា។

កត្ត ឆន្ទា ច អយំ លោកោ យថា និទ្ទិដ្ឋំ បុព្ពេ។ ឥទំ មោហាធិដ្ឋានំ។

៣៥. តត្ត កតមំ អលោភាធិដ្ឋានំ?

‘‘អសុភានុបស្សិំ [អសុភានុបស្សី (បី.) បស្ស ធ. ប. ៨] វិហរន្តំ, ឥន្ទ្រិយេសុ សុសំវុតំ;

ភោជនម្ហិ ច មត្តញ្ញុំ, សទ្ធំ អារទ្ធវីរិយំ;

តំ វេ នប្បសហតិ មារោ, វាតោ សេលំវ បព្ពត’’ន្តិ។

តត្ត យា អសុភាយ ឧបបរិក្ខា, អយំ កាមេសុ អាទីនវទស្សនេន បរិច្ចាគោ។ ឥន្ទ្រិយេសុ សុសំវុតោ តស្សេវ អលោភស្ស បារិបូរិយំ មម អាយតនសោចិតំ អនុបាទាយ។ ភោជនម្ហិ ច មត្តញ្ញុន្តិ រសតណ្ហាបហានំ។ ឥតិ អយំ អលោភោ អសុភានុបស្សិតាយ វត្តតោ ជាយតិ, សោ អលោភោ ហេតុ។ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតាយ គោចរតោ ជាយតិ, ភោជនេមត្តញ្ញុតាយ បរតោ ជាយតិ, អយំ និស្សន្ទោ។ តំ វេ នប្បសហតិ មារោ, វាតោ សេលំ វ បព្ពតន្តិ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ យោយេវ ធម្មោ អាទិម្ហិ និក្ខិត្តោ, សោយេវ មជ្ឈេ ចេវ អវសានេ ច។

នាហំ, កិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ អសមុប្បន្នស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស អនុប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស វា បហានាយ, យថយិទំ [យទិទំ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ១.១៧] អសុកនិមិត្តំ។ តត្ត អសុកនិមិត្តំ មនសិករោន្តស្ស អនុប្បន្នោ ចេវ កាមច្ឆន្ទោ ន ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ ច កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ។ ឥទំ អលោភស្ស វត្តុ។ យំ បុន អនុប្បន្នោ កាមរាគោ បរិយោទិយតិ រូបរាគំ អរូបរាគំ, ឥតិ ផលំ។ ឥតិ អយម្បិ ច ធម្មោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។ ឥទំ អលោភាធិដ្ឋានំ។

តត្ត កតមំ អទោសាធិដ្ឋានំ?

ឯកម្បិ ចេ បាណមទុដ្ឋចិត្តោ, មេត្តាយតិ កុសលោ [កុសលី (ក.) បស្ស ឥតិវុ. ២៧] តេន ហោតិ;

សព្ពេ ច បាណេ មនសានុកម្បំ [អនុកម្បមានោ (បី.)], បហូតមរិយោ បកពោតិ បុញ្ញំ។

ឯកម្បិ ចេ បាណមទុដ្ឋចិត្តោ មេត្តាយតីតិ អយំ អទោសោ។ និគ្ឃាតេន អស្សាទោ, កុសលោ តេន ហោតីតិ តេន កុសលេន ធម្មេន សំយុត្តោ ធម្មបញ្ញត្តិំ គច្ឆតិ។ កុសលោតិ យថា បញ្ញាយ បញ្ញោ បណ្ឌិច្ចេន បណ្ឌិតោ។ បហូតមរិយោ បកពោតិ បុញ្ញន្តិ តស្សាយេវ វិបាកោ អយំ លោកិយស្ស, ន ហិ លោកុត្តរស្ស។ តត្ត យា មេត្តាយនា, អយំ ហេតុ។ យំ កុសលោ ភវតិ អយំ និស្សន្ទោ។ យាវ អព្យាបជ្ជេ ភូមិយំ ពហុបុញ្ញំ បសវតិ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ អទោសោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។

ឯកាទសានិសំសា មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា។ តត្ត យា មេត្តាចេតោវិមុត្តិ, អយំ អរិយធម្មេសុ ពាគវិភាគា ចេតោវិមុត្តិ, លោកិកាយ ភូមិកា ហេតុ, យំ សុខំ អាយតឹ មនាបោ ហោតិ មនុស្សានំ, ឥមេ ឯកាទស ធម្មា និស្សន្ទោ។ យញ្ច អកតាវី ព្រហ្មកាយេ ឧបបជ្ជតិ។ ឥទំ ផលំ។ ឥទំ អទោសាធិដ្ឋានំ។

៣៦. តត្ត កតមំ អមោហាធិដ្ឋានំ?

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មឹ, យាយំ និព្ពេធគាមិនី [និព្ពេធភាគិនី (បី. ក.) បស្ស ឥតិវុ. ៨១];

យាយ សម្មា បជានាតិ, ជាតិមរណសង្ខយំ។

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋាតិ វត្តុំ។ និព្ពេធគាមិនីតិ និព្ពានគាមិនិយំ យថាភូតំ បដិវិជ្ឈតិ។ សម្មា បជានាតិ, ជាតិមរណសង្ខ្យន្តិ អមោហោ។ បញ្ញាតិ ហេតុ។ យំ បជានាតិ អយំ និស្សន្ទោ។ យោ ជាតិមរណសង្ខ្យោ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ អមោហោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ [ឥតិវុ. ៦២ តិកនិបាតេ], ឥន្ទ្រិយានិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។ តត្ថ កតមំ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អនភិសមេតស្ស ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស អភិសមយាយ ឆន្ទំ ជនេតិ វាយមតិ, វីរិយំ អារភតិ, ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតិ បទហតិ។ ឯវំ ចតុន្នំ អរិយសច្চានំ កាតព្ពំ។ តត្ថ កតមំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ‘‘ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ច’’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, យា ច មគ្គោ, ឥទំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ។ អាសវក្ខយា អនាសវោ ហោតិ, ឥទំ វុច្চតិ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។ តថាយំ បញ្ញា, អយំ ហេតុ។ យំ ឆន្ទំ ជនេតិ វាយមតិ, យា បជានាតិ, អយំ និស្សន្ទោ។ យេន សព្ពសោ អាសវានំ ខយា ហេតុ, យំ ខយេ ញាណមុប្បជ្ជតិ, អនុប្បាទេ ញាណញ្ច, អយំ និស្សន្ទោ។ យំ អរហត្តំ, ឥទំ ផលំ។ តត្ថ ខីណា មេ ជាតិ, វុសិតំ ព្រហ្មចរិយំ, កតំ ករណីយន្តិ, ឥទំ ខយេ ញាណំ។ នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាមីតិ ឥទំ អនុប្បាទេ ញាណំ។ ឥតិ ឥមានិ ឥន្ទ្រិយានិ អមោហោ និទ្ទិដ្ឋោ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច។ ឥមានិ អសាធារណានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។

តត្ថ កតមានិ កុសលមូលានិ សាធារណានិ? កុសលញ្ច ហេ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ កុសលមូលញ្ចេវ។ តត្ថ កតមំ កុសលមូលំ? អលោភោ អទោសោ អមោហោ។ តត្ថ កតមំ កុសលំ? អដ្ឋ សម្មត្តានិ សម្មាទិដ្ឋិ យាវ សម្មាសមាធិ។ តត្ថ យានិ កុសលមូលានិ, អយំ ហេតុ។ យញ្ច អលោភោ តីណិ កម្មានិ សមុដ្ឋាបេតិ សង្កប្បំ វាយាមំ សមាធិញ្ច, អយំ អលោភស្ស និស្សន្ទោ។ តត្ថ យោ អទោសោ, អយំ ហេតុ។ យំ តយោ ធម្មេ បដ្ឋបេតិ សម្មាវាចំ សម្មាកម្មន្តំ សម្មាអាជីវញ្ច, អយំ និស្សន្ទោ។ តត្ថ យោ អមោហោ ហេតុ, យំ ទ្វេ ធម្មេ ឧបដ្ឋបេតិ អវិបរីតទស្សនម្បិ ច អនភិលាបនំ, អយំ និស្សន្ទោ។ ឥមស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស យំ ផលំ, តា ទ្វេ វិមុត្តិយោ ភគវិភគា ចេតោវិមុត្តិ អវិជ្ជា វិភគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ, ឥទំ ផលំ។ ឥតិ

ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ និទ្ទិដ្ឋានិ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។ ឯវំ សាធារណានិ កុសលានិ បដិវិជ្ឈិតព្ពានិ។

យត្ត ទុវេ យត្ត តីណិ។ អយញ្ចេត្ត គាថា។

''តុលមតុលញ្ច សម្ភវំ, កវសង្ខារមវស្សជិ មុនិ;

អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ, អភិន្ទិ កវចមិវត្តសម្ភវ''ន្តិ។

តុលមតុលញ្ច សម្ភវន្តិ តុលសង្ខ្តំ អតុលសង្ខ្តំ។ តត្ត យេ សង្ខ្តា តុលំ, តេ ទ្វេ ជម្មា អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច តុលិតា កវន្តិ។ ឯត្តកោ កាមេសុ អស្សាទោ។ ឯត្តកោ អាទីនវោ ឥមស្ស, ឥទំ និស្សរណន្តិ ឥតិ និញ្ញានំ បជានាតិ។ ទ្វីហិ ការណេហិ អតុលំ ន ច សក្កា តុលយិតុំ។ ឯត្តកំ ឯតំ នេតំ បរមត្តីតិ តេន អតុលំ។ អថ ចាបុណា រតនំ កវិត្វា អច្ឆរិយភាវេន អតុលំ។ តត្ត កុសលស្ស ច អកិសម្ភវា ជានតា បស្សតា, អយំ អមោហោ។ យំ តត្ត ញាតា ឱសិរណា កវសង្ខារានំ, អយំ អលោភោ។ យំ អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោតិ វិក្ខេបបដិសំហរណា, អយំ អទោសោ។ ឥតិ ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ។ តុលមតុលសម្ភវន្តិ អយំ អមោហោ។ យោ កវសង្ខារានំ សមោសរណំ លោភោ សម្មាសមាធីនំ អស្សាទោ, អយំ ហេតុ។ យំ អជ្ឈត្តរតោ អវិជ្ជណ្ហកោសំ សម្ភេទោ, អយំ និស្សន្ទោ។ សា បវត្តិ ឥមានិ តីណិ និទ្ទិដ្ឋានិ កុសលមូលានិ ហេតុតោ ច និស្សន្ទតោ ច ផលតោ ច។

ឯត្តាវតា ឯសា បវត្តិ ច និវត្តិ ច អកុសលមូលេហិ បវត្តតិ, កុសលមូលេហិ និវត្តតីតិ ឥមេហិ ច តីហិ សព្ពំ អកុសលមូលំ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ សោ ធម្មេ វា វចនតោ និទ្ទិដ្ឋោ តណ្ហាតិ វា កោធោតិ វា អសម្បជញ្ញន្តិ វា អនុសយោតិ វា មក្ខោតិ វា បឡាសោតិ វា អស្សតីតិ វា ឥស្សាតិ វា មច្ឆរិយន្តិ វា អញ្ញាណន្តិ វា, តេហិ យេ ច វត្ថូហិ និទ្ទិសិតព្ពំ។ យស្សិមានិ ទ្វេ វចនានិ ធម្មបទានិ និទ្ទិដ្ឋានិ ន សោ អត្ថិ កិលេសា, យោ ឥមេសុ នវសុ

បទេសុ សមោធានំ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ អយំ កិលេសោ, ន ច លោភោ, ន ច ទោសោ, ន ច មោហោ។

យថា អកុសលមូលានិ, ឯវំ កុសលានិ បដិក្ខេបេន និទ្ទិសិតព្ពានិ។

ឥទំ អមោហាធិដ្ឋានំ។

៣៧. តត្ថ កតមំ កាយកម្មាធិដ្ឋានំ?

កាយេន កុសលំ ករេ, អស្ស កាយេន សំវុតោ;

កាយទុច្ចរិតំ ហិត្វា, កាយេន សុចរិតំ ចរេ។

តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, សុចរិតានិ [ឥតិវុ. ៦៩ សុចរិតសុត្តេ]។ បាណាតិបាតា វេរមណី, អទិន្នាទានា វេរមណី, កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណី, ឥទំ កាយកម្មាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ វាចាកម្មាធិដ្ឋានំ?

សុភាសិតំ [សុ. និ. ៤៥២ សុត្តនិបាតេ] ឧត្តមមាហុ សន្តោ, ធម្មំ ភណេ នាធម្មំ តំ ទុតិយំ;

បិយំ ភណេ នាប្បិយំ តំ តតិយំ, សច្ចំ ភណេ នាលិកំ តំ ចតុត្ថំ។

ចត្តារិមានិ ច វចីសុចរិតានិ ឥទំ វាចាកម្មាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ មនោកម្មាធិដ្ឋានំ?

មនេន កុសលំ កម្មំ, មនសា សំវុតោ ភវេ;

មនោទុច្ចរិតំ ហិត្វា, មនសា សុចរិតំ ចរេ។

តីណិមានិ មនោសុចរិតានិ, អនភិជ្ឈា, អព្យាបាទោ, សម្មាទិដ្ឋិ, ឥទំ មនោកម្មាធិដ្ឋានំ។ ឥមានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។

តត្ថ កតមានិ សាធារណានិ សុត្តានិ?

វាចានុរក្ខី មនសា សុសំវុតោ, កាយេន ច នាកុសលំ កយិរ [អកុសលំ ន កយិរ (បី. ក.) បស្ស ធ. ប. ២៨១];

ឯតេ តយោ កម្មបថេ វិសោធយេ, អារាធយេ មគ្គមិសិប្បវេទិតំ។

តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខវេ, បារិសុទ្ធិយោ – កាយកម្មបារិសុទ្ធិ, វាចាកម្មបារិសុទ្ធិ, មនោកម្មបារិសុទ្ធិ។

តត្ថ កតមា កាយកម្មបារិសុទ្ធិ? បាណាតិបាតា វេរមណី, អទិន្នាទានា វេរមណី, កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណី។ តត្ថ កតមា វចីកម្មបារិសុទ្ធិ? មុសាវាទា វេរមណី...បេ.... សម្ផប្បលាបា វេរមណី។ តត្ថ កតមា មនោកម្មបារិសុទ្ធិ? អនភិជ្ឈា អព្យាបាទោ សម្មាទិដ្ឋិ។ ឥទំ សាធារណសុត្តំ។

ឥតិ សាធារណានិ ច សុត្តានិ អសាធារណានិ ច សុត្តានិ បដិវិជ្ឈិតព្ពានិ។ បដិវិជ្ឈិត្វា វាចាយ កាយេន ច សុត្តស្ស អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។

៣៨. តត្ថ កតមំ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

យស្ស សទ្ធា [សំ. និ. ១.២៦០; ថេរគា. ៥០៧ អដ្ឋកនិបាតេ ច បស្សិតព្ពំ] តថាគតេ, អចលា សុប្បតិដ្ឋិតា;

សីលញ្ច យស្ស កល្យាណំ, អរិយកន្តំ បសំសិតំ។

សង្ឃេ បសាទោ យស្សត្ថិ, ឧជុភូតញ្ច ទស្សនំ;

អទលិទ្ទោតិ តំ អាហុ, អមោឃំ តស្ស ជីវិតំ។

សទ្ធា វេ នន្ទិកា អាវាធិកោ, នោ តស្ស សទ្ធោតិ;

សព្ពំ សិយាតិ កតវន្តំ, តថារូបោ ធម្មសម្បសាទោ។

ឥទំ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ វីរិយាធិដ្ឋានំ?

អារម្ភថ [អារភថ (បី.) បស្ស សំ. និ. ១.១៨៥] និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ;

ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ។

ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, សម្មប្បធានា, ឥទំ វីរិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ សតិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

សតីមតោ សទា ភទ្ទំ, ភទ្ទមត្តុ សតីមតោ;

សតីមតោ សទា [សុវេ (សំ. និ. ១.២៣៨)] សេយ្យោ, សតីមា សុខមេធតិ។

ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា វិត្ថារេន កាតព្ពា, ឥទំ សតិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមំ សមាធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

អាកង្ខតោ តេ នរទម្មសារថិ, ទេវា មនុស្សា មនសា វិចិន្តិតំ;

សព្ពេន ជញ្ញា កសិណាបិ បាណិនោ, សន្តំ សមាធិំ អរណំ និសេវតោ។

តយោមេ, កិក្ខវេ, សមាធី – សវិតក្កោ សវិចារោ, អវិតក្កោ វិចារមត្តោ, អវិតក្កោ អវិចារោ។ ឥទំ សមាធិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ។

តត្ត កតមំ បញ្ញិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ?

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិន្តិ វិត្ថារេន។

តិស្សោ ឥមា, កិក្ខវេ, បញ្ញា – សុតមយី, ចិន្តាមយី, ភាវនាមយី, ឥទំ បញ្ញិន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ សុត្តំ, ឥមានិ ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានានិ អសាធារណានិ សុត្តានិ។

៣៩. តត្ត កតមានិ សាធារណានិ ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានានិ សុត្តានិ?

អវីតរាគោ [អ. និ. ៦.៥៤] កាមេសុ, យស្ស បញ្ចិន្ទ្រិយា មុទូ;

សទ្ធា សតិ ច វីរិយំ, សមថោ ច វិបស្សនា;

តាទិសំ កិក្ខុមាសជ្ជ, បុព្ពេវ ឧបហញ្ញតិ។

បញ្ចិមានិ ឥន្ទ្រិយានិ។ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិឥន្ទ្រិយំ ទដ្ឋព្ពំ។ តីសុ អវេច្ចប្បសាទេ វិត្ថារេន សុត្តំ កាតព្ពំ។ ឥមានិ សាធារណានិ ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានានិ សុត្តានិ។ យំ យស្ស សម្ពន្ធំ កុសលស្ស វា អកុសលស្ស វា តេន តេន អធិដ្ឋានេន តំ សុត្តំ និទ្ទិសិតព្ពំ, នត្តញ្ញោ ធម្មោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ តត្ត សាធារណំ កុសលំ នាបិ កុសលំ អកុសលំ យថា សាធារណានិ ច កុសលមូលានិ សាធារណានិ ច អកុសលមូលានិ ឧប្បន្នំ កាមរាគំ បជហតិ...បេ.... ចត្តារោ សម្មប្បធានា កុសលំ អកុសលញ្ច។

តត្តិមា ឧទ្ទានគាថា

វិតក្កោ ហិ មមត្តិកោ [បមត្តិកោ (បី.)], ទទំ បិយោ នរោ ឥតិ;

យោ បាណមតិបាតេតិ, តីណិ តស្ស ពាលលក្ខណាំ។

សតញ្ចេវ សហស្សានំ, យេ ច សមណព្រាហ្មណា;

ឆន្នា ទោសា កយា មោហា, ចតូហិ អគតីហិ ច។

អសុកានុបស្សឺ វិហរន្តំ, និមិត្តេសុ អសុកា ច;

ឯកម្បិ ចេ បិយំ បាណំ, មិត្តា សចេ សុកាសិតា។

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មឺ, អនុញ្ញា តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ;

កុសលាកុសលមូលានិ ច, តុលមតុលញ្ច សម្ភវំ។

កាយេន កុសលំ ករេ, តីណិ សុចរិតានិ ច;

សុកាសិតំ ឧត្តមមាហុ, សន្តោ វចីសុចរិតានិ ច។

កាយេន ច កុសលំ កយិរា, មនោទុច្ចរិតានិ ច;

កាយានុរក្ខី ច សទា, តិស្សោ ច បារិសុទ្ធិយោ។

យស្ស សទ្ធា តថាគតេ, សមុប្បាទេ ច ទេសិតោ;

អារម្ភថ និក្កមថ, យោ ច សម្មប្បជានតា។

សតីមតោ សទា ភទ្ទំ, សតិបដ្ឋានភាវនា;

អាកង្ខតោ ច អនញ្ញាណំ, យេ ច តីណិ សមាធយោ។

បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិំ, តិស្សោ បញ្ញា បកាសិតា;

អវីតរាគោ កាមេសុ, តថេវ បញ្ចិន្ទ្រិយា។

ឥតិ ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស

ជម្ពុវនវាសិនោ បេដកោបទេសេ

តតិយភូមិ សុត្តាធិដ្ឋានំ នាម។

៤. សុត្តវិចយចតុត្ថភូមិ

៤០. តត្ថ កតមោ សុត្តវិចយោ?

តត្ថ កុសលេហិ ធម្មេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ បុព្ពាបរសោ សាធុកំ ឧបបរិក្ខិយតិ។ កិំ នុ ខោ ឥទំ សុត្តំ អារភិ...បេ.... តេហិ សុត្តេហិ សហ អធិសន្ធដ្ឋេហិ យុជ្ជតិ ឧទាហុ ន យុជ្ជតីតិ?

យថា កគរា កិលេសេ អាទិម្ហិ តត្ត ទេសេតិ។ កិំ ទេសិតំ? តេសំ កិលេសានំ បហានំ ឧទាហុ នោ ទេសិតន្តិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ យទិ ន ទេសិតំ កគរតិ តេសំ កិលេសានំ បហានំ កុសលា ធម្មា បរិយេសិតព្ពា យត្ត តេ អកុសលា បហានំ គច្ឆន្តិ។ សចេ សមន្នេហមានោ ន លភតិ។ តត្ត អកុសលា ធម្មា អបកឌ្ឍិតព្ពា វីមំសិតព្ពា, សំកិលេសភាគិយសុត្តំ, យទិ កិលេសា អបកឌ្ឍិយន្តា។ យេ វា ន ទេន្តិ តត្ត ឧបបរិក្ខិតព្ពា អរិយមគ្គធម្មា តាសុ ភូមីសុ

កិលេសា បហានំ គច្ឆន្តិ, ឧទាហុ ន គច្ឆន្តីតិ។ យត្តកា បន កិលេសា ទេសិតា។ ន តត្តកា អរិយធម្មា ទេសិតា។ យត្ត កិលេសា បហានំ គច្ឆន្តិ, តត្ត យេ កិលេសា អរិយធម្មានំ បដិបក្ខេន ន យុជ្ជន្តិ, តេ អបកឌ្ឍិតព្ពា, សចេ អបកឌ្ឍិយន្តា យោជនំ ទេតិ។ តត្ត ឯវំ វីមំសិតព្ពំ។ ទ្វេ តីណិ វា តទុត្តរិ វា កិលេសា ឯកេន អរិយមគ្គេន បហានំ គច្ឆន្តីតិ។ សចេ ឯវំ វីមំសិយន្តា យោជនំ ទេតិ, តត្ត ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ បរម្បរាយ វា បិដកសម្បទានេន វា សុត្តស្ស អត្ថោ ច នត្ថោ ចា។ យំ វា ន សក្កា សុត្តំ និទ្ទិសិតុំ នេវ សុត្តំ វិចិកិច្ឆិតព្ពំ។ ឯវំ យថា អាទិម្ហិ កុសលា ធម្មា ហោន្តិ។ យេ កិលេសា តេ បហីនេយ្យាតិ។ តេ ឧបបរិក្ខិតព្ពា។ បុពេ វា កុសលោ បដិបក្ខេន វា បុពេ ទេសនា, អនន្តរា អនន្តរិកា ឧគ្គហេតព្ពា។ យថា បឋមោ ឧត្តិលោ យេសមិទានិ កិលេសានំ យេ អរិយធម្មា ទេសិតា ឥមេ កិលេសា ឥមេហិ អរិយធម្មេហិ បហីយន្តិ, ឧទាហុ នប្បហីយន្តីតិ វិចិនិតព្ពា។ យទិ ឧបបរិក្ខិយមានា យុជ្ជន្តិ, គហេតព្ពា។ អថ ន យុជ្ជន្តិ, យេ កិលេសា អបដិបក្ខា ហោន្តិ, តេ កិលេសា អបរិបក្ខិតព្ពា។ យេ ច អរិយធម្មា បដិបក្ខា ហោន្តិ, តេ អរិយធម្មា អបកឌ្ឍិតព្ពា។ ន ហិ អរិយធម្មា អនាគាមិកិលេសប្បហានំ គច្ឆន្តិ, នាបិ អរិយធម្មា សព្ពកិលេសានំ បហានាយ សំវត្តន្តិ។ យថា កុសលា មេត្តា អកុសលោ រាគោ ន តុ កុសលា មេត្តាតិ ការេត្វា អកុសលស្ស រាគស្ស បហានាយ សម្ភវតិ ព្យាបាទោ មេត្តាយ បហានំ គច្ឆតិ។ តស្មា ឧភោ កិលេសា ឧបបរិក្ខិតព្ពា។ យោ យោ ច ធម្មោ ឧបទិសិយតិ កុសលោ វា អកុសលោ វា សោ អបកឌ្ឍិតព្ពោ។ សចេ តេ យុជ្ជន្តិ អបកឌ្ឍិយមានោ នត្ថិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ ទ្វេ វា កិលេសា ឯកេន អរិយធម្មេន បហីនេយ្យាតិ ទ្វីហិ វា អរិយធម្មេហិ ឯកោ វា កិលេសោ បហីយតីតិ។

អថ វា ឯវម្បិ ឧបបរិក្ខិយមានំ យុជ្ជតិ, តត្ត វីមំសិតព្ពំ វា យថា យុជ្ជតិ តត្ត វីមំសិតព្ពំ វា, យថា នន្តុ សក្កា សុត្តំ និទ្ទិសិតុំ, ន ហិ សុត្តេ វិចិកិច្ឆិតព្ពំ។ កិលេសោ មំ អរិយធម្មេសុ ទេសិតេសុ ឧភយតោ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ កិរ យេ វា ឥមេ កិលេសា ទេសិតា យេ ច អរិយធម្មា ទេសិតា គាថាយ វា ព្យាករណេន វា, កិំ នុ ខោ ឥមេ កិលេសា ឥមេហិ អរិយធម្មេហិ បហីយន្តិ, ឧទាហុ នប្បហីយន្តិ? ឥមេ វា អរិយធម្មា ឥមេសំ កិលេសានំ បហានាយ

សំវត្តន្តីតិ។ កិញ្ចាបិ កុសលេហិ ធម្មេហិ អកុសលា ធម្មា បហានំ គច្ឆន្តិ។ ន តុ សព្ពេហិ អរិយធម្មេហិ សព្ពាកុសលា បហានំ គច្ឆន្តិ។ យថា មេត្តា កុសលោ អកុសលោ ច រាគោ ន តុ កុសលា មេត្តា អកុសលោ រាគោតិ ការេត្វា មេត្តាយ រាគោ បហានំ, ព្យាបាទោ មេត្តាយ បហានំ គច្ឆន្តិ។ ឯវំ កិលេសោតិ ការេត្វា សុត្តេន បហានំ គច្ឆតិ។ ន សុត្តោ ធម្មោតិ ការេត្វា សព្ពំ កិលេសស្ស បហានាយ សំវត្តតិ។ យំ តុ សុត្តស្ស អរិយធម្មោ សំកិលេសបដិបក្ខោ, សោ តេន បហានំ គច្ឆតីតិ។

៦១. តត្ថ កុសលេ ទេសិតេ សុត្តេ ព្យាករណេ វា សំកិលេសា ន យុជ្ជន្តិ អរិយធម្មា វា, តេ មហាបទេសេ និទ្ទិសិតព្ពាវយវេន អបកឌ្ឍិតព្ពា។ តត្ថ កិលេសេហិ ច ទេសិតេហិ អរិយធម្មេសុ ច យទិបិ តេន អរិយធម្មេន តេ កិលេសា បហានំ គច្ឆន្តិ។ តត្ថបិ ឧត្តរិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ កេន ការណេន ឯតេ កិលេសា បជហិតព្ពា, កេន ការណេន អរិយធម្មា ទេសិតាតិ? យេន យេន វា អាការេន អរិយធម្មា ទេសិតា, តេន តេន បការេន អយំ កិលេសោ បិតោ។ អត្ថិ ហិ ឯកោ កិលេសោ, តេន វា អរិយធម្មា ន អញ្ញថា អញ្ញថា បហាតព្ពោ, យថា ទិដ្ឋិ រាគោ អវិជ្ជា ច ទស្សនេន បហាតព្ពា។ សា ចេ ឯវញ្ច អវិជ្ជា ភាវនាយ ភូមិ វា ធម្មា ភាវនាយ បហាតព្ពា។ សាយេវ ឧទ្ធំភាគិយំ អសង្ខតទស្សនាយ វិមុត្តិយា អនិមិត្តេន ចេតោសមាធិនា អមនសិការេន បហីយតិ។ ឯវំ សាត្តំ សព្យញ្ជនំ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ។ យេ ទស្សនេន បហាតព្ពា កិលេសា ទស្សនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, ភាវនាយ បហាតព្ពា ភាវនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, បតិសេវនា បហាតព្ពា បតិសេវនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, ឯវំ វិនោទនបហាតព្ពា យាវ សត្ត អាសវា កាតព្ពា, យាវញ្ចិទំ។ អញ្ញថា ហេស ធម្មោ បហាតព្ពោ អញ្ញេនាការេន អរិយធម្មោ ទេសិតោ, សោ អរិយធម្មោ អញ្ញថា បរិយេសិតព្ពោ។ យទិ អយំ ធម្មោ បរិយេសតោ យោ ច ទេសេតិ យេន យេនាការេន, សោ អរិយធម្មោ បរិយេសិតព្ពោ, តេនាការេន កិលេសោ បហីយតិ។ សោ តត្ថ ឧបបរិក្ខិតព្ពោ។ អថ ន យុជ្ជតិ យទិ ហិ តេន សុត្តេន វិហិតំ សុត្តំ វីមំសិតព្ពំ។ យថា យុជ្ជតិ, តថា គហេតព្ពំ។ យថា ន យុជ្ជតិ, តថា ន គហេតព្ពំ, អទ្ធា ឯតំ ភគវតា ន ភាសិតំ,

អាយស្មតា វា ទុគ្គហិតំ, យថា មហាបទេសេ និទ្ទិសិតព្ពំ, ភគវតា យថាភូតំ ទេសិតំ, យោ ច ធម្មោ ទេសិតោ កុសលោ ច អកុសលោ ច តស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ បរិយេសិតព្ពោ។ ន ហិ បច្ចយា វិនា ធម្មោ អប្បច្ចយោ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ត កោ អាកាពោ បរិយេសនាយ?

តត្ត តថារូបំ សហេតុ សប្បច្ចយំ សោយំ ធម្មោ វុត្តោតិ ឥទំ វីមំសិតព្ពំ។ សោ ច បច្ចយោ តិវិធោ – មុទុ មជ្ឈោ អធិមត្តោ។ តត្ត មុទុម្ហិ បច្ចយេ មុទុធម្មោ គហេតព្ពោ, ឯវំ សត្ថេសុ បច្ចយោ ទុវិធោ បរំបរភបច្ចយោ ច សមនន្តរបច្ចយោ ច។ សោ បច្ចយោ មុទុតេន ព្យាធិមត្តំ បរិយេសិតព្ពំ។ កិំ ការណំ? អញ្ញតរោបិ បច្ចយោ អញ្ញេហិ បច្ចយេហិ បរិយត្តិំ វា បាបិយិ វា គច្ឆតិ។ តត្ត យោ ធម្មោ ទេសិតោ, តស្ស ធម្មស្ស ឯតេន វា ការណេន វា ហេតុ បរិយេសិតព្ពោ។ យថា បច្ចយោ ហេតុនា បច្ចយេន ច, សោ តស្ស ធម្មស្ស និស្សន្ទោ បរិយេសិតព្ពោ។ យថា និទ្ទិដ្ឋោ អធិដ្ឋានេ បធានំ បរិយេសតិ, សោ បច្ចយោ បរិយេសិតព្ពោ។ ន ហិ មុទុស្ស ធម្មស្ស អធិមត្តោ និស្សន្ទោ អធិមត្តស្ស វា និស្សន្ទស្ស មុទុធម្មោ, អថ មុទុស្ស មុទុ មជ្ឈាយ មជ្ឈោ អធិមត្តស្ស អធិមត្តោ យុជ្ជតិ, តំ គហេតព្ពំ, អថ ន យុជ្ជតិ ន គហេតព្ពំ។ យញ្ច ភគវា អារភតិ ធម្មំ ទេសេតុំ, តំយេវ ធម្មំ មជ្ឈន្តបរិយោសានំ ទេសេតិ, យថា សុត្តាធិដ្ឋានេ ធម្មា អាទិម្ហិ និទ្ទិសតិ, តំយេវ ពហុ តស្ស សុត្តស្ស បរិយោសានំ។ តស្ស ហិ ធម្មស្ស វសេន តំ សុត្តំ ហោតិ គាថា វា ព្យាករណំ ខុទ្ទកំ មហន្តំ វា, យថា បន ទុវិធា អនុរូបន្តិ វា ថបនា ច ទេសនាថបនា។ រូបន្តិបិ ធម្មស្ស បរិយេសិតព្ពា។ យថា ច ភគវតា បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ សំវរណំ ទេសិតំ តណ្ហាយ និគ្គហណត្ថំ ឥច្ឆាវ ហោតិ។ ទេសេតិ យថា គោបាលកោបមេ សុត្តេ អញ្ញេហិបិ សុត្តេហិ ភគវា ភាសតិ ឥច្ឆាវ ហោតិ មជ្ឈិមនិកាយេ វិតក្កោ អយំ ភគវតោ ទេសនានុរូបន្តិ ឥតិ សោ ធម្មោ អញ្ញេសុបិ វេយ្យាករណេសុ បរិយេសិតព្ពោ។ ន ហិ ឯកំ ហិ សុត្តេ ទដ្ឋព្ពោ។ យុជ្ជនំ តំ គហេតព្ពំ។

២២. តត្ត កតមំ អនុញ្ញាតំ? យំ កិញ្ចិ សុត្តំ ភគវតា ន ភាសិតំ តញ្ច សុត្តេសុយេវ ន្ទិស្សតិ, ឯវមេតំ ជានេតព្ពំ។ យថា អសុកេន ភាសិតន្តិ, តំ សុត្តំ វីមំសិតព្ពំ។ កិំ នុ ខោ ឥមំ សុត្តំ អនុញ្ញាតំ ខមំ ភគវតោ ឧទាហុ នានុញ្ញាតំ ខមំ, កិញ្ចិ រូបញ្ច សុត្តំ ភគវតោ

អនុញ្ញាតំ ខមំ កិញ្ចិ រូបញ្ច នានុញ្ញាតំ ខមំ? យំ សព្ពសោ អនោតារេត្វា ទសពលោ គោចរំ ទេសេតិ, តំ សព្ពំ សុត្តំ កគវតោ នានុញ្ញាតំ ខមំ។ អត្ថិបិ សោ សាវកោ ទសពលានំ គោចរំ ជានាតិ ឱធិសោ អនោធិសោ, តំ បន ពលំ សព្ពសោ ន ជានាតិ អញ្ញថា នាម សវនេន, យថា អាយស្មតា សារិបុត្តេន យេន ព្រាហ្មណោ ឱវទិតោ, តស្ស អាយស្មតោ នត្ថិ ឥន្ទ្រិយពលវេមត្តញ្ញាណំ, តេន បុគ្គលបវោ [បុគ្គលោ បវោបវញ្ច (បី.)] បវញ្ច តំ អជានន្តោ សតិ ឧត្តរិករណីយេ ឧប្បាទិតោ, សោ កគវតា អបសាទិតោ។ យថាវ អាយស្មា មហាកស្សបោ កាគិនេយ្យំ ឱវទតិ អនន្តរិយសមន្នាគតោ ឥទ្ធិបាដិហីរេន អង្គុលិយោ អទីបេត្វា យំ សព្ពេសំ ធម្មានំ កម្មសមាទានានំ ហេតុសោ ឋានសោ យថាភូតំ ញាណំ, តស្ស អាយស្មតោ សំវិជ្ជតេ, តេន នំ ឱវទតិ, តំ កគវា កវោតិ។

‘‘សចេបិ ទស បជ្ជោតេ, ជារយិស្សសិ កស្សប;

នេវ ទក្ខតិ រូបានិ, ចក្ខុ តស្ស ន វិជ្ជតី’’តិ។

អបិ ច ខោ យថា ទូតោ រាជវចនេន សត្តមនុសាសតិ, ឯវំ សេសានុគោ អញ្ញាតកំ ឃោសំ បវេសំ ទេសេតិ។ អនុញ្ញាតខមសុត្តំ គហេតព្ពំ។ អននុញ្ញាតខមំ ន គហេតព្ពំ។

តត្ថ កតមោ សុត្តសង្កវោ? បញ្ចវិធំ សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយំ វាសនាភាគិយំ ទស្សនភាគិយំ ភាវនាភាគិយំ អសេក្ខភាគិយំ។ អញ្ញំ អារាធេយ្យ អញ្ញំ ទេសេតិ អញ្ញស្ស ច សុត្តស្ស អត្ថំ អញ្ញស្មិ សុត្តេ និទ្ទិសតិ។ សុត្តស្ស វា ហិ អនេកាការំ អត្ថំ និទ្ទិសតិ។ អរិយធម្មសាធនេ អត្ថំ វិវរតិ។ វាសនាភាគិយស្ស អត្ថំ ទស្សនភាគិយេសុ និទ្ទិសតិ។ ឱវាគិយានំ សំយោជនានំ អត្ថំ ឧទ្ធំភាគិយេសុ និទ្ទិសតិ។ មុទុមជ្ឈានំ ឥន្ទ្រិយានំ អធិមត្តេសុ សុត្តេសុ និទ្ទិសតិ។ ឥតិ អយំ សុត្តំ សម្ភេទំ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច និទ្ទេសេន ច មុទុមជ្ឈាធិមត្តតាយបិ ច អត្ថេន ច ព្យញ្ជនេន ច យោ សម្ភេទោ, អយំ វុច្ចតិ សុត្តសង្កវោ។ យោ អសម្ភេទោ, អយំ វុច្ចតិ សុត្តវិចយោ។

តត្ថាយំ ឧទ្ទានគាថា

បុរិមានំ អក្ខណ្ឌំ, យថាភូតស្ស បច្ចយោ;

និស្សន្ទោ វាសនាសទ្ធិ, អនុញ្ញា សុត្តសង្គហោ។

ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស

សុត្តវិចយោ នាម ចតុត្តភូមិ។

៥. បញ្ចមភូមិ

៧៣. តត្ត កតមោ ហារវិភង្គោ? យត្ត សោឡស ហារា អក្ខរសោ ភេទំ គច្ឆន្តិ។ តត្ត អាទិម្ហិ ទេសនាហារោ។ តត្ត អយំ គាថា កុសលា វា អកុសលា វា សច្ចានិ វា សច្ចេកទេសោ វា។ កិំ ទេសិតន្តិ? សុត្តេ វីមំសា ទេសនាហារោ។ យថា អរិយសច្ចានិ និក្ខេបោ ចតូសុ សច្ចានិ សាធារណានិ អសាធារណានិ ច។ យានិ ច អដ្ឋារស បទានិ ទុក្ខតោ សត្ត បទានិ សង្ខេបេន កាយិកេន ចេតសិកេន ទុក្ខេន, អប្បិយសម្បយោគេន បិយវិប្បយោគេន ច តីហិ ច សង្ខតាហិ។ តត្ត តីណិ សង្ខតលក្ខណានិ តិស្សោ ទុក្ខតា ឧប្បាទោ សង្ខតលក្ខណំ, សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខតា ច សង្ខតលក្ខណំ, វិបរិណាមទុក្ខតាយ ទុក្ខតាតិ អញ្ញថត្តំ ច សង្ខតលក្ខណំ, ទុក្ខទុក្ខតាយ ច ទុក្ខតា, ឥមេសំ តិណ្ណំ សង្ខតលក្ខណានំ តីសុ វេទនាភូមីសុ អទុក្ខមសុខា វេទនា ឧប្បាទោ សង្ខតលក្ខណំ, សង្ខារទុក្ខតាយ ច ទុក្ខតា តយោ សង្ខតលក្ខណំ, សុខា វេទនាយ ច វិបរិណាមទុក្ខតាយ ច ទុក្ខតាតិ អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ, ទុក្ខាវេទនា ទុក្ខទុក្ខតា ច ទុក្ខតា ឥមម្ហិ ឥមេសុ នវបទេសុ បឋមកេសុ សត្តសុ បទេសុ សោឡសសុ បទេសុ ទុក្ខា បរិយេសិតព្ពា, ឯកាទស ទុក្ខតាយ ច លក្ខណំ និទ្ទេសេ និទ្ទិដ្ឋំ។ ចាតុការលក្ខណា ជាតិយា ច ចាតុការចតុលក្ខណោ ចុតោតិ

វិត្ថារេន បន្នរសបទានិ កត្តព្ពានិ, ឯវំ សាធារណានិ អសាធារណានិ ច សត្តសុ ទសសុ បទេសុ សញ្ញាស តិវិធេ ច សាសនប្បដ្ឋានេ អដ្ឋារសវិធេសុ ច សុត្តាធិដ្ឋានេសុ ទសវិធេសុ ច សុត្តវិធេយ្យេសុ សោឡសវិធេសុ ច ហារេសុ ឯកវីសតិវិធាយ ច បវិចយវីមំសាយាតិ ឥទំ ទេសិតំ។ យថាកូតញ្ច ទេសិតន្តិ, អយំ វុច្ចតិ ទេសនាហារោ។

៧៤. តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ?

បទំ បញ្ហា ច បុច្ឆា ច, កឹ បុព្ពំ កិញ្ច បច្ឆិមំ;
អនុគីតិ សា ច វិចយោ, ហារោ វិចយោតិ និទ្ទិដ្ឋោ។

បទន្តិ បឋមំ បទំ។ តស្ស កោ អត្ថោ? យំ ភគវា បុដ្ឋោ អាយស្មតា អជិតេន តំ គហេតព្ពំ, កតិបទានិ បុដ្ឋានិ យថាកឹ កេនស្សុ និវុតោ លោកោតិ គាថា, ឥមានិ កតិបទានិ ចត្តារិ ឥតិ វិសជ្ជនាយ បុច្ឆា។ យត្តកេហិ បទេហិ ភគវតា វិសជ្ជិតានិ បទានិ ឥតិ បុច្ឆាយ ច យោ បទានំ សង្កាសនា, ឥទំ វុច្ចតិ បទន្តិ។

បញ្ហោតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ។ កតិ បញ្ហា? ឯកោ វា ទ្វេ វា តទុត្តរិ វា ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ ឯកោ បញ្ហោ, អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនំ ហោតិ, សម្ពហុលានិបិ បទានិ ឯកមេវត្ថំ បុច្ឆតិ។ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ អនុបរិវត្តីនិ តំ ព្យញ្ជនេន ឯកោ បញ្ហោវ ហោតិ។ កេនស្សុ និវុតោ លោកោតិ លោកំ សន្ធាយ បុច្ឆតិ, កេនស្សុ នប្បកាសតិ កិស្សាភិលេបនំ ព្រូសីតិ តំយេវ បុច្ឆតិ។ កឹសុ តស្ស មហព្ភយន្តិ តំយេវ បុច្ឆតិ។ ឯវំ អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនំ ឯកោ បញ្ហោ ហោតិ, សោ បញ្ហោ ចតុព្ពិធោ ឯកំសព្យាករណីយោ វិភជ្ជព្យាករណីយោ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ ឋបនិយោតិ។ តត្ថ ចក្ខុ អនិច្ចន្តិ ឯកំសព្យាករណីយោ, យំ អនិច្ចំ តំ ទុក្ខន្តិ វិភជ្ជព្យាករណីយោ, សិយា អនិច្ចំ ន ចក្ខុ, យានិបិ អាយតនានិ ច ន ចក្ខុ, តានិបិ អនិច្ចន្តិ ន ចក្ខុយេវ, អយំ វិភជ្ជព្យាករណីយោ, យំ ចក្ខុ តំ ចក្ខុន្ទ្រិយំ នេតិ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ, តំ ចក្ខុ តថាគតោតិ ឋបនិយោ។ អញ្ញត្រ ចក្ខុនាតិ ឋបនិយោ

បញ្ហេ។ ឥទំ បញ្ហំ ភគវា កឹ បុច្ឆិតោ, លោកស្ស សំកិលេសោ បុច្ឆិតោ។ កឹ ការណំ? តិវិធោ ហិ សំកិលេសោ តណ្ហាសំកិលេសោ ច ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ច ទុច្ចរិតសំកិលេសោ ច។ តត្ថ អវិជ្ជាយ និវុតោតិ អវិជ្ជំ ទស្សេតិ, ជប្បាតិ តណ្ហំ ទស្សេតិ, មហព្ភយន្តិ អកុសលស្ស កម្មស្ស វិបាកំ ទស្សេតិ, សោតំ នាម សុខវេទនីយស្ស កម្មស្ស ទុក្ខវេទនីយោ វិបាកោ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ ភគវា វិសជ្ជេតិ, ចតូហិ យោ បទេហិ អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោតិ...បេ.... ឯវំ វុច្ចតិ។

៤៥. តទុត្តរិ បដិបុច្ឆតិ, សវន្តិ សព្ពធិ សោតាតិ គាថា, ចត្តារិ បទានិ បុច្ឆតិ តំ ភគវា ទ្វីហិ បទេហិ វិសជ្ជេតិ។

យានិ សោតានិ លោកស្មឹ, សតិ តេសំ និវារណំ;

សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ។

ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ ទ្វីហិ បទេហិ វិសជ្ជេតិ។ ឥទំ បទន្តិ បុច្ឆិតោ, តស្ស សំកិលិដ្ឋស្ស លោកស្ស រោទានំ បុច្ឆិតោ, សោតានិ ឆ តណ្ហាកាយា ពហុលាធិវចនេន និទ្ទិដ្ឋា ភវន្តិ សព្ពេហិ អាយតនេហិ។ តានិ សោតានិ កេន និវារិយន្តីតិ បរិយុដ្ឋានបហានំ បុច្ឆតិ, កេន សោតា បិធីយរេតិ អនុសយសមុគ្ឃាតំ បុច្ឆតិ។ តត្ថ ភគវា ឆសុ ទ្វារេសុ សតិយា ទេសេតិ, យោ ហិ សម្បជានោ វិហរតិ សតិទោវារិកេ ច តស្ស ឥន្ទ្រិយានិ គុត្តានិ សម្ភវន្តិ។ តត្ថ គុត្តេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ យា យា វិបស្សនា, សា សា តេសំ តេសំ សោតានំ តស្សា ច អវិជ្ជាយ យោ លោកោ និវុតោ អច្ចន្តបហានាយ សំវត្តតិ។ ឯវំ សោតានិ បិហិតានិបិ ភវន្តិ តតោ ឧត្តរិ បុច្ឆតិ។

បញ្ញា ច សតិ ច នាមរូបស្ស ខោ តស្ស ភគវន្តំ បុដ្ឋមាគម្ម កត្តេតំ ឧបសម្មតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ ភគវា ឯកេន បទេន វិសជ្ជេតិ។

យមេតំ បញ្ហំ អបុច្ឆិ [បុច្ឆសេ បញ្ហំ (បី. ក.) បស្ស សុ. និ. ១០៤៣], *អជិត តំ វទាមិ តេ...បេ....;*

វិញ្ញាណស្ស និរោធេន, ឯត្ថេតំ ឧបសម្មតិ។

ឥមិនា បញ្ហេន កិំ បុច្ឆតិ? អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ បុច្ឆតិ, តំ កគវា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា វិសជ្ជេតិ។ តត្ថ បឋមេន បញ្ហេន សំកិលេសំ បុច្ឆតិ។ ទុតិយេន បញ្ហេន វោទានំ បុច្ឆតិ។ តតិយេន បញ្ហេន សោបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ បុច្ឆតិ។ ចតុត្ថេន បញ្ហេន អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ បដិបុច្ឆតិ តតោ ឧត្តរិ បដិបុច្ឆតិ។

យេ ច សង្ខាតធម្មាសេ, យេ ច សេខា [សេក្ខា (ក.) បស្ស សុ. និ. ១០៤៤] *បុថូ ឥធ;*

តេសំ មេ និបកោ ឥរិយំ, បុដ្ឋោ បព្រូហិ មាវិសេ។

ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ បុច្ឆតិ។ កតិ ច បន តេ បញ្ហេ សង្ខាតធម្មា ច អរហន្តោ សេក្ខា ច? កិំ បុព្ពំ កិញ្ច បច្ឆិមន្តិ អយមត្ថោ។ តត្ថ កតរំ បឋមំ បុច្ឆតិ, កតរំ បច្ឆា? អរហន្តំ បឋមំ បុច្ឆតិ។ សេក្ខធម្មេ តត្ថ កេន បទេន សង្ខាតធម្មាតិ អរហន្តោ គហិតា, បុថូតិ សេក្ខា គហិតា។ តេសំ មេ និបកោតិ សាធារណំ បទំ កគវន្តំ បុច្ឆតិ។ តស្ស សាធារណានិ ច អសាធារណានិ ច បញ្ហេសុ បុច្ឆិតព្ពានិ។ តំ កគវា វិសជ្ជេតិ។ ន តថា បុដ្ឋំ, បឋមំ បុដ្ឋំ, តំ បច្ឆា វិសជ្ជេតិ។ យំ បច្ឆា បុច្ឆិតំ បឋមំ វិសជ្ជេតិ។ កិញ្ច ឥទំ បុច្ឆិតំ វិសុទ្ធានំ វិសុជ្ឈន្តានញ្ច កា ឥរិយាតិ ឥទំ បុច្ឆិ, តំ កាមេសុ នាកិគិជ្ឈេយ្យ។ មនសានាវិលោ សិយាតិ បរិយុដ្ឋានានិ វិតក្កេន ច កគវា និវារេតិ, ទ្វេ បន វិតក្កអនាវិលតាយ បរិយុដ្ឋានំ, យថា នីវរណេសុ និទ្ទិដ្ឋំ។ កុសលា សព្ពធម្មេសូតិ អរហន្តំ វិសជ្ជេតិ។

កេនស្សុ តរតិ ឱឃន្តិ គាថា, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ។ ចត្តារោយេវ បញ្ហា។ កិំ ការណំ, ន

ហិ ឯត្ត អត្ថានុបរិវត្តិ ព្យញ្ជនំ [យថានុបរិវត្តិវជ្ជំ (បី. ក.)] យថា បឋមំ អជិតបញ្ហេសុ, តស្ស ន ឯកំសេន ពហូនិ វិសជ្ជនានិ, ពហុកា បញ្ហា, ឯកោវ ន ចាបិ, សព្ពេ បុច្ឆតិ, បុព្ពេ វិសជ្ជិតោ, យថា ចតុត្ថោ អជិតោបញ្ហេ, យំ ឯត្ត យថាភូតំ បរិយេសនាបទពន្ធេន វិសជ្ជនាយោ ឯវំ យថាភូតំ បរិយេសតិ។ យោ បុន ឯត្ត យំ ឯវំ បុច្ឆតិ តត្ត អយមាការោ បុច្ឆនាយំ អន្តោជដា ពហិជដាតិ គាថា [សំ. និ. ១.២៩] បុច្ឆិតវិសជ្ជនាយ មគ្គិតព្ពា។ កថំ វិសជ្ជិតាតិ កគវាតិ វិសជ្ជេតិ? សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោតិ គាថា។ តត្ត ចិត្តភាវនាយ សមថា, បញ្ញាភាវនាយ វិបស្សនា។ តត្ត ឯវំ អនុមីយតិ, យេ ធម្មា សមថេន ច វិបស្សនាយ ច បហីយន្តិ, តេ ឥមេ អន្តោជដា ពហិជដា។ តត្ត វិសជ្ជនំ សមថេន រាគោ បហីយតិ, វិបស្សនាយ អវិជ្ជា។ អជ្ឈត្តវត្ថុកោ រាគោ អន្តោជដា, ពាហិរវត្ថុកោ រាគោ ពហិជដា។ អជ្ឈត្តវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ, អយំ អន្តោជដា។ ឯកសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ច ពាហិរវត្ថុកានិ ពហិជដា, យា ហិ អជ្ឈត្តវត្ថុកា យា ទិដ្ឋិភាគិយេន ភវិស្សតិ, អយំ ជដា។ តថា សំខិត្តេន យា កាចិ អជ្ឈត្តវត្ថុកា តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច, អយំ អន្តោជដា។ យា កាចិ ពាហិរវត្ថុកា តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច, អយំ ពហិជដា។

យថា ទេវតា កគវន្តំ បុច្ឆតិ ‘‘ចតុចក្កំ នវទ្វារ’’ន្តិ គាថា [សំយុត្តនិកាយេ]។ តត្ត កគវា វិសជ្ជេតិ ‘‘ឆេត្វា នទ្ធិ វរត្តំ ចា’’តិ គាថា, ឥទំ កគវា ទុក្ខនិពោធគាមិនិំ បដិបទំ វិសជ្ជេតិ។ ឥមាយ វិសជ្ជនាយ កគវា អនុមីយតិ កិលេសេ ឯត្ត បុរិមាយ គាថាយ និទ្ទិសិតព្ពេន។ តំ ហិ ចតុចក្កន្តិ ចត្តារោ វា ហត្ថបាទា។ នវទ្វារន្តិ នវ វណមុខានិ។ យថា ចតុចក្កន្តិ ចត្តារោ ឧបាទានា, ឧបាទានប្បច្ចយា កវោ, ឧបាទាននិពោធា កវនិពោធោ។ នវទ្វារន្តិ នវ មានវិធា, មានជាតិកាយ ហិ ទុក្ខំ សេយ្យេនម្ហិ បរាសោ តីណិ តិកានិ បុណ្ណំ។ តិកេន សំយុត្តំ ហិ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ។ តត្ត នទ្ធីតិ តណ្ហា វិសជ្ជីយតិ។ វរត្តន្តិ មានំ វិសជ្ជេតិ, ឥច្ឆា លោភោ ច បាបកោតិ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ។ តត្ត វិសមលោភោ បាបកោតិ និទ្ទិសិយតិ សមូលតណ្ហន្តិ។ អញ្ញាណមូលកា តណ្ហាតិ អញ្ញាណមូលកា តណ្ហា, តណ្ហាយ ច ទិដ្ឋិយា ច បហានំ។ យេ ច បុន អញ្ញេបិ កេចិ ចតុចក្កយោគេន តេនេវ ការណេន ច យុជ្ជន្តិ,

សំសារគាមិនោ ធម្មា សព្ពេ និទ្ទិសិតព្ពា។ តត្ថាយំ គាថា វិសជ្ជនា បុច្ឆាយ ច វិសជ្ជនាយ សមេតិ [សមំតិ (បី.)]។ យំ យទិ សន្ធេន អថ សហ ព្យាករណេន អនុគីតិយំ ច សោ វិចយោតិ កគវា យត្តកានិ បទានិ និក្ខិបតិ, តត្តកេហិ អនុគាយតិ។

៤៦. អដ្ឋហិ, កិក្ខវេ, អង្គេហិ សមន្នាគតោ កិក្ខុ ទូតេយ្យំ គន្តុមរហតិ [កាតុមរហតិ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៨.១៦]។ ឥមានិ អដ្ឋ បទានិ និក្ខិត្តានិ។ ឆហិ បទេហិ កគវា អនុគាយតិ។

‘‘យោ វេ ន ព្យថតិ [ព្យាថតិ (ក.)] បត្វា, បរិសំ ឧគ្គវាទិនិ;

ន ច ហាបេតិ វចនំ, ន ច ធាទេតិ សាសនំ។

‘‘អសន្ទិទ្ធិំ ច កណាតិ, បុច្ឆិតោ ន ច កុប្បតិ;

ស វេ តាទិសកោ កិក្ខុ, ទូតេយ្យំ គន្តុមរហតី’’តិ។

តត្ថ បន កគវា យត្តកានិ បទានិ និក្ខិបតិ, តត្តកេហិ អនុគាយតិ។ សត្តហិ, កិក្ខវេ, អង្គេហិ សមន្នាគតោ កល្យាណមិត្តោ បិយោ គរុភាវនីយោតិ វិត្ថារេន, ឥទំ កគវា សត្តហិ បទេហិ អនុគាយតិ។ ឥតិ ពហុស្សុតវា អនុគាយតិ, អប្បតរកថំ បទំ វា និក្ខេបោ, ពហុស្សុតវា នវ បទានិ និក្ខេបោ, អប្បតរិកា អនុគីតិយា ពហុតរិកា អនុគាយតិ។ អយំ វុច្ចតិ តេ អនុគីតិ ច វិចយោ, អយំ វិចយោ នាម ហារោ។

តត្ថ កតមោ យុត្តិហារោ?

សព្ពេសំ ហារានំ, យា កូមី យោ ច គោចរោ តេសំ;

យុត្តាយុត្តិ បរិក្ខា, ហារោ យុត្តីតិ និទ្ទិដ្ឋោ។

ហារានំ សោឡសន្នំ យថា ទេសនា យថា វិចយោ យោ ច និទ្ទិសិយតិ, អយំ

និទ្ទេសោ។ អយំ បុច្ឆា សុត្តេសុ ន យុជ្ជតីតិ យា តត្ថ វីមំសា, អយំ យុត្តិ។

យថា ហិ សហេតូ សប្បច្ចយា សត្តា សំកិលិស្សន្តិ, អត្ថិ ហេតុ អត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ សំកិលេសាយ, សហេតូ សប្បច្ចយា សត្តា វិសុជ្ឈន្តិ, អត្ថិ ហេតុ អត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា។ សីលវតា, អានន្ទ, បុគ្គលេន ន វេយ្យាករណិយា កិន្តិ មេ វិប្បដិសារោ ឧប្បាទេយ្យ...បេ.... អព្យាករណំ កត្តព្ពំ, អយំ វិសុទ្ធិយា មគ្គោ។ តស្ស ហេតុ កោ បច្ចយោ, សីលក្ខន្ធស្ស ចត្តារិ ចត្តារិ ហេតុ ច បច្ចយោ ច។ សប្បុរិសសំសេវោ យោ ច បតិរូបទេសវាសោ ច, អយំ ឧបាទាបច្ចយតា សប្បច្ចយោ។ យំ បោរាណកម្មំ អស្ស វិបាកោ បច្ចយោ, តាយ បច្ចយាយ អត្តសម្មាបណិធិ, អយំ ហេតុ។ ឥតិ សីលក្ខន្ធោ សហេតុ សប្បច្ចយោតិ ឥទំ លោកិកំ សីលំ។

យំ បន លោកុត្តរំ សីលំ, តស្ស តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ បច្ចយោ – សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ – អយំ បច្ចយោ។ សតិន្ទ្រិយញ្ច បញ្ញិន្ទ្រិយញ្ច ហេតុ។ បញ្ញាយ និព្ពេធគាមិនិយា, យំ សីលំ ជាយតិ។ សោតាបន្នស្ស ច សីលំ តេនាយំ ហេតុ អយំ បច្ចយោ។ យំ បុន សមាធិនោ បស្សទ្ធិ ច បីតិ ច បាមោជ្ជំ បច្ចយោ។ យំ សុខំ ហេតុ តេន សមាធិក្ខន្ធោ សហេតុ សប្បច្ចយោ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ បញ្ញា។ តស្ស បរតោឃោសោ អជ្ឈត្តំ ច យោនិសោ មនសិការោ ហេតុ ច បច្ចយោ ច, ឥតិ ឥមេ តយោ ខន្ធា សហេតូ សប្បច្ចយា ឯវំ សត្ត បញ្ញា។ សត្តព្យាករណីសុ ច សុត្តេសុ ន យុជ្ជតិ។ អយំ យុត្តិហារោ។ សោ ចតូសុ មហាបទេសេសុ ទដ្ឋព្ពោ។

៤៧. តត្ថ កតមំ បទដ្ឋានំ?

ធម្មំ ទេសេតិ ជិនោ, តស្ស ច ធម្មស្ស យំ បទដ្ឋានំ;

ឥតិ យាវ សព្ពធម្មា, ឯសោ ហារោ បទដ្ឋានោ។

តត្ត បញ្ចកាមគុណា កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ យេសំ កេសញ្ចិ កាមរាគោ ឧប្បជ្ជតិ ឧប្បន្នោ វា ឧប្បជ្ជិស្សតិ វា, ឯតេសុ យេបិ បញ្ចសុ រូបេសុ អាយតនេសុ នាញ្ញត្រ ឯតេហិ កាមរាគស្ស បទដ្ឋានន្តិ។ វុច្ចតេ, តេន បញ្ច កាមគុណា កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ រូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ មនិន្ទ្រិយំ ភវរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ចក្ខន្ធា សក្កាយទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ ឯកសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ទិដ្ឋិរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ កាមធាតុ កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ អរូបធាតុ អរូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ សុខសញ្ញា កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ ព្យាបាទសញ្ញា ព្យាបាទស្ស បទដ្ឋានំ។ អសម្បជញ្ញតា សម្មោហស្ស បទដ្ឋានំ។ នវ អាឃាតវត្ថូនិ ព្យាបាទស្ស បទដ្ឋានំ។ នវវិធំ មានំ [នវមានំ វិធមានស្ស (បី. ក.)] មានស្ស បទដ្ឋានំ។ សុខា វេទនា រាគានុសយស្ស បទដ្ឋានំ។ ទុក្ខា វេទនា បដិឃានុសយស្ស បទដ្ឋានំ។ អទុក្ខមសុខា វេទនា អវិជ្ជានុសយស្ស បទដ្ឋានំ។ អត្តវាទុបាទានញ្ច មុសាវាទោ ច លោភស្ស បទដ្ឋានំ។ បាណាតិបាតោ ច បិសុណវាចា ច ផរុសវាចា ច ព្យាបាទស្ស បទដ្ឋានំ។ មិច្ឆត្តញ្ច សម្ផប្បលាបោ ច មោហស្ស បទដ្ឋានំ។ ភវំ កោគញ្ច វោការោ អហំការស្ស បទដ្ឋានំ។ ពាហិរានំ បរិគ្គហោ មមំការស្ស បទដ្ឋានំ។ កាយស្ស សង្គឹ [កាយវង្គឹ (បី.)] ទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ កាយិកទោសោ ទោសស្ស បទដ្ឋានំ។ កាយិកកាសាវោ លោភស្ស បទដ្ឋានំ។ យោ យោ វា បន ធម្មោ យេន យេន អារម្មណេន ឧប្បជ្ជតិ សច្ចាធិដ្ឋានេន វា ធម្មាធិដ្ឋានេន វា អនុសយនេន វា, សោ ធម្មោ តស្ស បទដ្ឋានំ។ តេន សារម្មណេន សោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ។

យថា មនុស្សោ បុរិមស្ស បទស្ស បទដ្ឋានំ អលភន្តោ ទុតិយំ បទំ ឧទ្ធរតិ, សោ បច្ឆានុបទំ សំហរតិ។ យទិ បន យោ ន ទុតិយបទស្ស បទដ្ឋានំ លភតិ, អបរំ បទំ ឧទ្ធរតិ។ តស្ស យោ ចេសោ បច្ចយោ ភវតិ។ ឯវំ ធម្មោ កុសលោ វា អកុសលោ វា អព្យាកតោ វា បទដ្ឋានំ អលភន្តោ ន បវត្តតិ។ យថា បយុត្តស្ស ធម្មស្ស យោនិលាភោ [យោនិសោ លាភោ (បី.)], អយំ វុច្ចតិ បទដ្ឋានោ ហារោ។

៦៨. តត្ត កតមោ លក្ខណោ ហារោ?

វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេ, យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា តេន;

សព្ពេ កវន្តិ វុត្តា, សោ ហាវោ លក្ខណោ នាម។

យេសញ្ច សុសមារទ្ធា, និច្ចំ កាយគតាសតីតិ គាថាយ វុត្តាយ កាយគតាសតិយា វុត្តា វេទនាគតា ចិត្តគតា ធម្មគតា ច សតិ ចតុន្នំ សតិបដ្ឋានានំ ឯកេន សតិបដ្ឋានេន។ ន ហិ ចិត្តំ ឯកស្មិំ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា បវត្តតិ, នានាសុ គតីសុ បវត្តតិ, កាយគតាសតិយា វុត្តាយ វុត្តា វេទនាគតា ចិត្តធម្មគតា ច។ ន ហិ កាយគតាសតិយា ភាវិតាយ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តិ។ ឯវំ តស្សទិសេសុ ធម្មេសុ វុត្តេសុ សព្ពធម្មា វុត្តា ច កវន្តិ។

សចិត្តបរិយោទាបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសនន្តិ គាថា ចេតសិកា ធម្មា វុត្តា, ចិត្តេ រូបំ វុត្តំ។ ឥទំ នាមរូបំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ តតោ សចិត្តបរិយោទាបនា យំ យំ ឱទហតិ, តំ ទុក្ខំ។ យេន ឱទហតិ, សោ មគ្គោ។ យតោ ឱទហនា, សោ និរោធោ។ ចក្ខុំ ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តត្ត សហជាតា វេទនា សញ្ញា ចេតនា ផស្សោ មនសិការោ ឯតេ តេ ធម្មា ឯកលក្ខណា ឧប្បាទលក្ខណេន។ យោ ច រូបេ និព្ពិន្ទតិ, វេទនាយ សោ និព្ពិន្ទតិ, សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណេសុបិ សោ និព្ពិន្ទតិ។ ឥតិ យេ ឯកលក្ខណា ធម្មា, តេសំ ឯកម្ហិ ធម្មេ និទ្ទិដ្ឋេ សព្ពេ ធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ, អយំ វុច្ចតិ លក្ខណោ ហាវោ។

តត្ត កតមោ ចតុព្យូហោ ហាវោ?

និរុត្តិ អធិប្បាយោ ច, ព្យញ្ជនា ទេសនាយ ច;

សុត្តត្ថោ បុព្ពាបរសន្ធិ, ឯសោ ហាវោ ចតុព្យូហោ។

តត្ត កតមា និរុត្តិ, សា កថំ បរិយេសិតព្ពា [បស្សិតព្ពា (បី. ក.)]? យថា វុត្តំ ភគវតា ឯកាទសហិ អង្គេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ខិប្បំ ធម្មេសុ មហត្តំ បាបុណាតិ, អត្ថកុសលោ ច ហោតិ, ធម្មកុសលោ ច ហោតិ, និរុត្តិកុសលោ ច ហោតិ, ឥន្ទ្រាធិវចនកុសលោ ច ហោតិ,

បុរិសាធិវចនកុសលោ ច, វិបុរិសាធិវចនកុសលោ ច, អតីតាធិវចនកុសលោ ច, អនាគតាធិវចនកុសលោ ច, បច្ចុប្បន្នាធិវចនកុសលោ ច។ ឯកាធិប្បាយេន កុសលោ នានាធិប្បាយេន កុសលោ។ កិម្ហិ ទេសិតំ, អតីតានាគតបច្চុប្បន្នេ។ ឥត្ថាធិវចនេន បុរិសាធិវចនេន វិបុរិសាធិវចនេន សព្ពំ យថាសុត្តំ និទ្ទិដ្ឋំ។ តំ ញាញតោ និរុត្តិកោសល្លតោ យោ យំ សុត្តស្ស សុនិរុត្តិទុន្និរុត្តិតំ អវេក្ខតិ, ឥទំ ឯវំ និពោបយិតព្ពំ។ ឥទម្បិ ន និពោបយិតព្ពំ។ ឥទំ វុច្ចតេ និរុត្តិកោសល្លំ។

៤៩. តត្ថ កតមំ អធិប្បាយកោសល្លំ? យថាទេសិតស្ស សុត្តស្ស សព្ពស្ស វាវំ គច្ឆតិ ឥមេន កគវតា ទេសិតព្ពន្តិ។ យថា កិំ អប្បមាទោ អមតំ បទំ, បមាទោ មច្ចុនោ បទន្តិ គាថា។ ឯត្ថ កគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ អសីតិមេវ អាកង្ខន្តិ តេ អប្បមត្តា វិហរិស្សន្តិ, អយំ អធិប្បាយោ។

> យោគស្ស កាលំ ន និវត្តតិ យា ច, សោ ន តត្ថ បាបិន្តវេ កវន្តិ;
>
> វេទនាមគ្គតសិនា [វេទនាមគ្គំ ឥសិនា (បី.)] បវេទិតំ, ធុតរជាសវា ទុក្ខា បមោក្ខាតា។

ឯត្ថ កគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ទុក្ខេ នាស្សាទកា [ទុក្ខេន សាធកា (បី.)], តេ វីរិយមារភិស្សន្តិ ទុក្ខក្ខយាយាតិ។ អយំ តត្ថ កគវតោ អធិប្បាយោ។ ឥតិ គាថាយ វា ព្យាករណេន វា ទេសិតេ ឥមិនា សុត្តេន សាធកា, យោ ឯវំ ធម្មានុធម្មំ បដិបជ្ជតីតិ សោ អធិប្បាយោ, អយំ វុច្ចតិ ទេសនាធិប្បាយោ។

តត្ថ កតមោ បុព្ពាបរសន្ធិ? យំ គាថាយំ វា សុត្តេសុ វា បទានិ អសីតិ តានិ ភវន្តិ ឯវំ វា ឯវមេតិ តស្សា គាថាយ សុត្តស្ស វា យានិ បុរិមានិ បទានិ យានិ ច បច្ឆិមកានិ, តានិ សមោសារេតព្ពានិ។ ឯវំ សោ បុព្ពាបរេន សន្ធិ ញាយតិ។ យា ឯកា សមារទ្ធា គាថា ទ្វេ តីណិ វា តស្ស មេកទេសេ ភាសិតានំ អភាសិតាហិ គាថាហិ អនិទ្ទិដ្ឋោ អត្ថោ ភវតិ

តទុបជាវិតព្ពំ។ យំវេ សព្ពា [យំ វត្តព្ពំ (បី.)] ឥតិស្ស បរិយេសមានស្ស បរិយេសនា កង្ខា, តស្ស វា បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តីនំ អបរេ បរិយេសិតព្ពំ។ ឥទំ វុច្ចតេ បុព្ពាបរេន សន្ធិ។ កោសល្លន្តិ វត្តុតោ និទានកោសល្លំ។ ព្យញ្ជនតោ និរុត្តិកោសល្លំ។ ទេសនាធិប្បាយកោសល្លំ។ បុព្ពាបរេន សន្ធិកោសល្លំ។ តត្ត តស្ស គាថា បរិយេសិតា និទានំ វា។ ឧបលព្ភិតុំ ន អត្តោ និទ្ទិសិតព្ពោ វត្តុតោ និទានកោសល្លំ អត្តកោសល្លំ ឥមេហិ ចតូហិ បទេហិ អត្តោ បរិយេសិយន្តោ យថាភូតំ បរិយិដ្ឋោ ហោតិ។ អថ ច សព្ពោ វត្តុតោ វា និទានេន វា យោ អធិប្បាយោ ព្យញ្ជនោ និរុត្តិ សន្ធិ ច អនុត្តរោ ឯសោ បុព្ពាបរេន ឯវំ សុត្តន្តេន ទេសិតព្ពំ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

៥០. តត្ត កតមោ អាវដ្តោ ហារោ?

ឯកម្ហិ បទដ្ឋានេ, បរិយេសតិ សេសកំ បទដ្ឋានំ;

អាវដ្តតិ បដិបក្ខេ, អាវដ្តោ នាម សោ ហារោ។

យថា កិំ ឧទ្ធច្ចានំ បមត្តានន្តិ គាថាយោ។ យំ បមាទោ, ឥទំ កិស្ស បទដ្ឋានំ? កុសលានំ ធម្មានំ ឱសគ្គស្ស។ កុសលធម្មោសគ្គោ បន កិស្ស បទដ្ឋានំ? អកុសលធម្មបដិសេវនាយ។ កិស្ស បទដ្ឋានំ, កុសលធម្មបដិសេវនាយ? កិស្ស បទដ្ឋានំ, កិលេសវត្ថុបដិសេវនាយ? ឥតិ បមាទេន មោហបក្ខិយា ទិដ្ឋិ អវិជ្ជា ឆន្ទរាគបក្ខិយា។ តត្ត តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ចត្តារោ អាសវា តណ្ហា កាមាសវោ ច ភវាសវោ ច ទិដ្ឋាសវោ ច អវិជ្ជាសវោ ច។ តត្ត ចិត្តេ អត្ថីតិ ទិដ្ឋិ ចេតសិកេសុ និច្ចន្តិ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ អជ្ឈាវហនេន កាមាសវោ, ឧបបត្តីសុ អាសត្តិ ភវាសវោ។ តត្ត រូបកាយោ កាមាសវស្ស ភវាសវស្ស ច បទដ្ឋានំ។ នាមកាយោ ទិដ្ឋាសវស្ស អវិជ្ជាសវស្ស ច បទដ្ឋានំ។

តត្ត អល្ងិយនាយ អជ្ឈត្តវាហនំ កាមាសវស្ស លក្ខណំ។ បត្តនគន្តនអភិសង្ខារកាយសង្ខារណំ ភវាសវស្ស លក្ខណំ, អភិនិវេសោ ច បភាមសោ ច

ទិដ្ឋាសវស្ស លក្ខណំ។ អប្បដិវេធោ ធម្មេសុ អសម្បជញ្ញា ច អវិជ្ជាសវស្ស លក្ខណំ។ ឥមេ ចត្តារោ អាសវា ចត្តារិ ឧបាទានានិ។ កាមាសវោ កាមុបាទានំ, កវាសវោ កវុបាទានំ, ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋុបាទានំ, អវិជ្ជាសវោ អត្តវាទុបាទានំ, ឥមេហិ ចតូហិ ឧបាទានេហិ បញ្ចក្ខន្ធា។ តត្ថ អវិជ្ជាសវោ ចិត្តេ បហាតព្ពោ, សោ ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ ទិដ្ឋាសវោ ធម្មេសុ បហាតព្ពោ, សោ ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ កវាសវោ អាសត្តិយា បហាតព្ពោ, សោ វេទនាសុ វេទនានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ កាមាសវោ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ បហាតព្ពោ, សោ កាយេ កាយានុបស្សិស្ស បហីយតិ។ តត្ថ កាយានុបស្សនា ទុក្ខមរិយសច្ចំ កជតិ។ វេទនានុបស្សនា បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បច្ចយោ សុខិន្ទ្រិយស្ស ទុក្ខិន្ទ្រិយស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ឧបេក្ខិន្ទ្រិយស្ស, សត្តកិលេសោបចារោ តេន សមុទយំ កជតិ។ ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សនា និរោធំ កជតិ។ ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សនា មគ្គំ កជតិ។ តេនស្ស ចតូសុ ច ទស្សនេន តស្សេវ សព្ពេ បហីយន្តិ, យេន និទ្ទិដ្ឋា បឋមំ ឧន្នឡានំ បមត្តានំ តេសំ វឌ្ឍន្តិ អាសវា។ ជានតោ ហិ បស្សតោ អាសវានំ ខយោ ទុក្ខំ សមុទយោ និរោធោ មគ្គោ ហិ អកុសលា ធម្មា។ ឯវំ បរិយេសិតព្ពា។ យាវ តស្ស អកុសលស្ស គតិ តតោ បដិបក្ខេន អកុសលេ ធម្មេ បរិយេសតិ តេសំ កិលេសានំ ហានេន អាវដ្តតិ។ អយំ វុច្ចតេ អាវដ្តោ ហានោ។ ឯវំ សុក្កាបិ ធម្មា បរិយេសិតព្ពា។ អកុសលធម្មេ អាគមិស្ស។

តត្ថ អាវដ្តស្ស ហានស្ស អយំ ភូមិ សតិ ឧបដ្ឋានា ច វិបល្លាសា ច ចត្តារិ ញាណានិ សក្កាយសមុប្បាទាយគាមិនី ច បដិបទា សក្កាយនិរោធគាមិនី បដិបទា។

៥១. តត្ថ កតមោ វិកត្តិ ហានោ? យំ កិញ្ចិ វិកជ្ជព្យាករណីយំ វុច្ចតិ វិកត្តិ ហានោ។ យថា កឹ អាគន្ត្វា ច បុន បុគ្គលោ ហោតិ, នោ វាគតំ ន បរិភាសតិ [នោ វា ន បរិភាសតិ (បី.), ន តាវាយំ បរិភាសិ (ក.)] បរិបុច្ឆតាយ បញ្ហាយ អតិយនំ ឯកស្ស កិញ្ចិ – អយំ វុច្ចតេ វិកត្តិ ហានោ។

តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ ហានោ។ យំ កិញ្ចិ បដិបក្ខនិទ្ទេសោ, អយំ វុច្ចតិ បរិវត្តនោ

ហាវោ។ យថា វុត្តំ ភគវតា សម្មាទិដ្ឋិកស្ស បុរិសបុគ្គលស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិ និជ្ជិណ្ណា ហោតីតិ វិត្ថារេន សព្ពានិ មគ្គង្គានិ។ អយំ វុច្ចតេ បរិវត្តនោ ហាវោ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ ហាវោ?

វេវចនេហិ អនេកេហិ, ឯកំ ធម្មំ បកាសិតំ;

សុត្តេ យោ ជានាតិ សុត្តវិទូ, វេវចនោ នាម សោ ហាវោ។

យថា អាយស្មា សារិបុត្តោ ឯកម្ហិ វត្ថុម្ហិ វេវចនេន នានាវុត្តេន ភគវតា បសំសិតោ ''មហាបញ្ញោ សារិបុត្តោ ហាសបញ្ញោ ជវនបញ្ញោ''តិ ឥទំ បញ្ញាយ វេវចនំ។ យថា ច មគ្គវិភង្គេ និយ្យានត្តោ ឯកមេកំ មគ្គង្គំ វេវចនេហិ និទ្ទិដ្ឋំ។ ឯវំ អវិជ្ជាយ វេវចនា។ ឯកំ អកុសលមូលំ តទេវ សន្តំ តេសុ តេសុ ជនបទេសុ តេន តេន បជានន្តិ។ ន ហិ អនេន តទេវបិ អាលបិយន្តិ អញ្ញំ កជតិ។ សព្ពកាមជហស្ស កិក្ខុនោតិ កាមា អាលបិតា។ យស្ស និត្តិណ្ណោ សង្កោតិ តេយេវ កាមេ សង្កាតិ អាលបតិ។ សុណមានស្ស បុរេតរំ វជ្ជន្តិ តេយេវ កាមេ វជ្ជន្តិ អាលបតិ។ ឯវំ សុត្តម្ហិ យោ ធម្មោ ទេសិយតិ តស្ស បរិយេដ្ឋិ ''កតមស្ស ធម្មស្ស ឥទំ នាមំ កតមស្ស ឥទំ វេវចន''ន្តិ។ សព្ពញ្ញូ ហិ យេសំ យេសំ យា និរុត្តិ ហោតិ, យថាគាមិ តេន តេន ទេសេតីតិ តស្ស វេវចនំ បរិយេសិតព្ពំ។ អយំ វេវចនោ ហាវោ។

៥២. តត្ថ កតមោ បញ្ញត្តិ ហាវោ? ចត្តារិ អរិយសច្ចានីតិ សុត្តំ និទ្ទិសតិ, និក្ខេបបញ្ញត្តិ។ យា សមុទយបញ្ញត្តិ។ កពឡីការេ អាហារេ អត្ថិ ឆន្ទោ អត្ថិ រាគោ យាវ បតិដ្ឋិតំ។ តត្ថ វិញ្ញាណំ បភវបញ្ញត្តិ បញ្ញបេតិ។ កពឡីការេ អាហារេ នត្ថិ ឆន្ទោ...បេ.... សមុគ្ឃាតិ បញ្ញត្តិ។

តស្ស កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ, ភវាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ, អវិជ្ជាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតីតិ បហានបញ្ញត្តិ បញ្ញបេតិ។ តណ្ហា យស្ស បុរក្ខតា បញ្ញា បរិវត្តតិ គាថា មនាបបញ្ញត្តិ

បញ្ញបេតិ។ ឯវំ បន មនាបបញ្ញត្តីតិ ឯកធម្មំ កគហ បញ្ញបេតិ។ ន ហិ តណ្ហា ទុក្ខសមុទយោតិ ការេត្វា សព្ពត្ថ តណ្ហាសមុទយោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ យថា ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតិ វិនោទេតិ បជហតីតិ បដិក្ខេបបញ្ញត្តិ។ ឯវំ សព្ពេសំ ធម្មានំ កុសលានញ្ច អកុសលានញ្ច យញ្ចស្ស ធម្មក្ខេត្តំ ភវតិ, សោ ចេវ ធម្មោ តត្ថ បវត្តតិ។ តទវសិដ្ឋា ធម្មា តស្សានុវត្តកា ហោន្តិ។ សា ទុវិធា បញ្ញត្តិ – បភាធីនបញ្ញត្តិ ច សាធីនបញ្ញត្តិ ច។ កតមា សាធីនបញ្ញត្តិ? សមាធិ, កិក្ខវេ [បស្ស សំ. និ. ៣.៥], ភាវេថ, សមាហិតោ, កិក្ខវេ, កិក្ខុ យថាភូតំ បជានាតិ។ ‘‘រូបំ អនិច្ច’’ន្តិ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ សាធីនបញ្ញត្តិ បភាធីនបញ្ញត្តិ ច, សា បញ្ញត្តិ បញ្ញាយ ច សីលស្ស ច, យថា ចត្តារិ ឈានានិ ភាវេថ។ តស្ស អត្ថិ សមាធិន្ទ្រិយំ មុទូនិ ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានិ តានិ ចតុបភាធីនានិ, តីណិ អវេច្ចប្បសាទេតិ បភាធីនំ សមាធិន្ទ្រិយំ ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានិ បភាធីនាតិ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ អបភាធីនំ បញ្ញិន្ទ្រិយំ សតិបដ្ឋានេសុ សម្មប្បធានេសុ វីរិយិន្ទ្រិយំ។ ឥតិ សកេ បទដ្ឋានេ សកេ ខេត្តសាធីនោ សោ ធម្មោ, សោ ច តត្ថ បញ្ញបេតព្ពោ។ តស្ស បដិបក្ខា និយ្យាតោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ ឯត្តាយំ អនេកាការបញ្ញត្តិ កេន ការណេន អយំ ធម្មោ បញ្ញត្តោតិ។ អយំ វុច្ចតេ បញ្ញត្តិ។

៥៣. តត្ថ កតមោ ឱតរណោ ហារោ? ឆសុ ធម្មេសុ ឱតារេតព្ពំ។ កតមេសុ ឆសុ? ខន្ធេសុ ធាតូសុ អាយតនេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សច្ចេសុ បដិច្ចសមុប្បាទេសុ។ នត្ថិ តំ សុត្តំ វា គាថា វា ព្យាករណំ វា។ ឥមេសុ ឆន្នំ ធម្មានំ អញ្ញត្រស្មិំ ន សន្ទិស្សតិ។ ឯត្តាវតា ឯស សព្ពា ទេសនា យា តា ខន្ធា វា ធាតុយោ វា អាយតនានិ វា សច្ចានិ វា បដិច្ចសមុប្បាទោ វា, តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ វេទនាក្ខន្ធោ រាគទោសមោហានំ បទដ្ឋានំ។ តត្ថ តិស្សោ វេទនាយោ តស្ស សុខាយ វេទនាយ សោមនស្សោ សវិចារោ, ទុក្ខាយ វេទនាយ ទោមនស្សោ សវិចារោ, អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ ឧបេក្ខោ សវិចារោ។ យំ បុន តត្ថ វេទយិតំ ឥទំ ទុក្ខសច្ចំ, ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធោ តត្ថ កាយោ បមត្តំ សឧបវត្តតិ, តញ្ច សង្ខារគតោ ទ្វិធា ច ភវង្គោតរណំ កម្មំ តីណិ ច សង្ខារានិ បុញ្ញាភិសង្ខារ វា អបុញ្ញា វា អានេញ្ជា វា ហេតុ សព្ពសវគស្ស នោ

វីតរាគស្ស, ទោសស្ស អភិសង្ខារានិ ច អវីតរាគោ ចេតេតិ ច បកប្បេតិ ច, វីតរាគោ បន ចេតេតិ ច នោ អភិសង្ខរោតិ, យំ ឧណ្ហំ វជិរំ កដ្ឋេ វា រុក្ខេ វា អញ្ញត្ថ វា បតន្តំ កិន្ធតិ ច ឌហតិ ច, ឯវំ សរាគចេតនា ចេតេតិ ច អភិសង្ខរោតិ ច។ យថា សតំ វជិរំ ន កិន្ធតិ ន ច ឌហតិ, ឯវំ វីតរាគចេតនា ចេតេតិ ន ច អភិសង្ខរោតិ។ តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឯកោ ខន្ធោ អនិន្ទ្រិយសរីរំ សញ្ញាក្ខន្ធោ។

តត្ថ ជាតូនំ អដ្ឋារស ជាតុយោ។ តត្ថ យា រូបី ទស ជាតុយោ, តាសុ ទេសិយមានាសុ រូបក្ខន្ធោ និទ្ទិសិតព្ពោ, ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ យេបិ ច ឆ វិញ្ញាណកាយា មនោជាតុសត្តមា, តត្ថ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ ច និទ្ទិសិតព្ពោ, ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ ធម្មជាតុ បន ធម្មសមោសរណា, សោ ធម្មោ ហេតុនា ច និស្សន្ទេន ច ផលេន ច កិច្ចេន ច វេវចនេន ច យេន យេន ឧបលព្ភតិ, តេន តេន និទ្ទិសិតព្ពោ។ យទិ វា កុសលា យទិ វា អកុសលា យទិ វា អព្យាកតា យទិ វា អសង្ខតា។ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ ទស អាយតនានិ រូបានិ តំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ រូបក្ខន្ធោ ច មនាយតនញ្ច វិញ្ញាណក្ខន្ធេន និទ្ទិសិតព្ពំ, ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ ធម្មាយតនំ នានាធម្មសមោសរណំ។ តត្ថ យេ ធម្មា ឥន្ទ្រិយានំ ឥន្ទ្រិយេសុ និទ្ទិសិតព្ពា, យេ អនិន្ទ្រិយានំ អនិន្ទ្រិយេសុ និទ្ទិសិតព្ពា។ បរិយាយតោ ច ឱតារេតព្ពា។ យថា សា ធម្មជាតុ តថា ធម្មាយតនំ បរិយេសិតព្ពំ។ យាយេវ ហិ ធម្មជាតុ តទេវ ធម្មាយតនំ អនូនំ អនធិកំ។

តត្ថ បដិច្ចសមុប្បាទោ អត្ថិ តិវិធោ, អត្ថិ ចតុព្ពិធោ, អត្ថិ ទុវិធោ។ តត្ថ តិវិធោ បដិច្ចសមុប្បាទោ ហេតុផលនិស្សន្ទោ។ អវិជ្ជា សង្ខារា តណ្ហា ឧបាទានំ ច អយំ ហេតុ, វិញ្ញាណំ នាមរូបំ សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ច អយំ បច្ចយោ, យោ កវោ អយំ វិបាកោ, យា ជាតិ មរណំ អយំ និស្សន្ទោ។

កថំ ចតុព្ពិធោ ហេតុ បច្ចយោ វិបាកោ និស្សន្ទោ ច? អវិជ្ជា ច តណ្ហាសង្ខារា ច ឧបាទានំ ច – អយំ ហេតុ។ វិញ្ញាណំ នាមរូបស្ស បច្ចយោ។ នាមរូបំ ឧបបជ្ជតិ, តថា ឧបបន្នស្ស សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ច – អយំ បច្ចយោ។ យោ កវោ អយំ វិបាកោ។ យា

ជាតិ យា ច ជរាមរណំ – អយំ និស្សន្ទោ។

កថំ ទុវិធោ បដិច្ចសមុប្បាទោ? អវិជ្ជា សង្ខារា តណ្ហា ឧបាទានំ – អយំ សមុទយោ។ វិញ្ញាណំ នាមរូបំ សឡាយតនំ ផស្សោ វេទនា ភវោ ជាតិ មរណញ្ច – ឥទំ ទុក្ខំ។ យំ បន អវិជ្ជានិរោធា សង្ខារនិរោធោ ឥមានិ តប្បដិបក្ខេន ទ្វេ សច្ចានិ។ តស្មា បដិច្ចសមុប្បាទោ យេន អាការេន និទ្ទិដ្ឋោ, តេន តេន និទ្ទិសិតព្ពោ។

តថា ពាវីសតិ ឥន្ទ្រិយានិ។ ទ្វាទស ឥន្ទ្រិយានិ ចក្ខុន្ទ្រិយានិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ យេន ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ បុរិសិន្ទ្រិយំ ច ទិដ្ឋិយា ច តណ្ហាបទដ្ឋានំ។ យតោ បុរិសោ បុរិសកានំ តំ ឯវំ កាតព្ពតា។ អថ អជ្ឈត្តំ សារជ្ជតិ។ អយំ អហំការោ តំ យសា សារត្តោ ពហិទ្ធា បរិយេសតិ, អយំ មមំការោ ឯវំ ឥត្ថី, តត្ត សុខិន្ទ្រិយំ ច សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ច បុរិសិន្ទ្រិយស្សានុវត្តកា ហោន្តិ។ តស្ស អធិប្បាយបរិបុណ្ណា លោភធម្មា កុសលមូលេ បវឌ្ឍន្តិ។ តស្ស ចេ អយមធិប្បាយោ ន បារិបូរិំ គច្ឆតិ។ តស្ស ទុក្ខិន្ទ្រិយំ ច ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ច វត្តតិ។ ទោសោ ច អកុសលមូលំ បវឌ្ឍតិ។ សចេ បន ឧបេក្ខា ភាវេតិ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយស្ស អនុវត្តកាមា ភវតិ។ អមោហោ ច កុសលមូលំ បវឌ្ឍតិ។ ឥតិ សត្ត ឥន្ទ្រិយានិ កិលេសវត្ថុមុបាទាយ អនន្ទេមានិ អវមានិ សព្ពស្ស វេទនា ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ។ តត្ត អដ្ឋ ឥន្ទ្រិយានិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ យាវ អញ្ញាតាវិនោ ឥន្ទ្រិយំ, អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា។ ទសន្នំ បញ្ចិន្ទ្រិយានំ កាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ មនិន្ទ្រិយំ ភវរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ រូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ច បុរិសិន្ទ្រិយំ ច សត្ត បញ្ញត្តិយា បទដ្ឋានំ។ តត្ត យេន យេន ឥន្ទ្រិយេន យុត្តំ វា គាថាយ ឱតារេតុំ សក្កោតិ, តេន តេន និទ្ទិសិតព្ពោ។ ឯវំ ខន្ធេសុ ជាតូសុ អាយតនេសុ សច្ចេសុ បដិច្ចសមុប្បាទេសុ អយំ ឱតរណោ ហោរោ។

៥៤. តត្ត កតមោ សោធនោ ហារោ? យោ គាថា ឯកេន អារម្ភោ ភាសិស្សន្តិ។ តត្ត ឯកិស្សា ភាសិតាយ អវសិដ្ឋាសុ ភាសិតាសុ សោ អត្ថោ ន និទ្ទិសិតព្ពោ។ កិំ ការណំ? ន ហិ តាវ សោ អត្ថោ ភាសិតោ, សោ អភាសិតោ ន សក្កា និទ្ទិសិតុំ។ យថា កិំ អប្បមាទោ

អមតំ បទន្តិ គាថា អយមេកា គាថា និទ្ទិសិតព្ពា។ កិំ ការណំ, អត្តិក្ខាតាវ ឥមស្ស អារម្ភស្ស អនកាសិតំ?

ឯវំ [ឯតំ (បី.) បស្ស ធ. ប. ២២] វិសេសតោ ញត្វា, អប្បមាទម្ហិ បណ្ឌិតា;

អប្បមាទេ បមោទន្តិ, អរិយានំ គោចរេ រតាតិ។

ឥទំ អកាសិតំ។ ឥមិស្សាបិ គាថាយ កាសិតាយ អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ កិំ ការណំ, អត្ថតត្ត អវសិដ្ឋំ? តេ ឈាយិនោ [ធ. ប. ២៣] សាតតិកា, និច្ចំ ទឡ្ហបរក្កមាតិ គាថា, ឯវំ ឥមា គាថាយោ ឧបធារិតា យទា ភវន្តិ, តទា អត្ថោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ ឯវំ អស្សុតបុព្ពេសុ សុត្តេសុ ព្យាករណេសុ វា ឯកុទ្ទេសោ កាសិតោ។ យា វីមំសា តុលនា ឥទំ អត្ថិ កិច្ចំ, ឥទំ សុត្តំ កាសិតំ តស្ស វេវចនំ និទ្ទិដ្ឋំ វា ន វាតិ។ តត្ត យា វីមំសា, អយំ វុច្ចតេ សោធនោ ហាភោ។

៥៥. តត្ត កតមោ អធិដ្ឋានោ ហាភោ? ឯកត្តតា ច វេមត្តតា ច។ តត្ត កិតបញ្ញត្តិ ច កិច្ចបញ្ញត្តិ ច។ សា ឯកត្តតា ច វេមត្តតា ច យថា បញ្ញត្តិ ឯកវេវចនេន វេមត្តតា បជានាតីតិ បញ្ញា, សា ច អាធិបតេយ្យដ្ឋេន បញ្ញត្តិ។ យំ អនោមត្តិយដ្ឋេន បញ្ញត្តន្តិ។ តំ អនោមត្តិយដ្ឋេន បញ្ញាពលំ។ តនុភូតា គោចរត្តវសា សេវសតិ តីសុ រតនេសុ អនុស្សតិ ពុទ្ធានុស្សតិ ធម្មានុស្សតិ សង្ឃានុស្សតិ អរិបរីតានុស្សរណតាយ។ សម្មាទិដ្ឋិ ធម្មានំ បវិចយេន ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ អកិនីហារតោ អកិញ្ចាតិ។ សង្ខេបេន មគ្គា កា វត្តុ អវិកោបនតាយ ឯកត្តា, យថា ឧណ្ហេន សំសដ្ឋំ ឧណ្ហោទកំ, សីតេន សំសដ្ឋំ សីតោទកំ ខារោទកំ គុឡ្ហោទកន្តិ, ឥទំ ឯកត្តតា វេមត្តតា ច។

អត្ថិ បុន ធម្មោ នានាធម្មសង្ឃាតោ ឯកតោ យថារូបំ ចត្តារោ វាវេតព្ពា, តញ្ច រូបន្តិ ឯកត្តតា។ បថវីធាតុ អាបោ តេជោ វាយោធាតូតិ វេមត្តតា។ ឯវំ សព្ពា ចតស្សោ ធាតុយោ រូបន្តិ ឯកត្តតា, បថវីធាតុ អាបោ តេជោ វាយោធាតូតិ វេមត្តតា។ បថវីធាតូតិ លក្ខណាតោ ឯកត្តតា, សំកិណ្ណវត្ថុតោ វេមត្តតា។ យំ កិញ្ចិ កក្ខឡលក្ខណំ, សព្ពំ តំ បថវីធាតូតិ ឯកត្តតា។

កេសា លោមា នខា ទន្តា ឆវិ ចម្មន្តិ វេមត្តតា។ ឯវំ សព្ពំ ចតស្សោ ធាតុយោ រូបន្តិ ឯកត្តំ។ សទ្ធា គន្ធា រសោ ផោដ្ឋព្ពាតិ វេមត្តតា។

អត្ថិ បុន ធម្មោ វេមត្តតា អញ្ញោ នាមំ លភតិ។ យថា កាយានុបស្សនាយ នវសញ្ញា វិនីលកសញ្ញា ឧទ្ធុមាតកសញ្ញា, អយំ អសុភសញ្ញា, យា ឯកត្តតា អារម្មណតោ វេមត្តតោ, សា ឯវំ សញ្ញាវេទនាសុ អាទីនវំ សមនុបស្សតោ តថាធិដ្ឋានំ សមាធិន្ទ្រិយំ ច សាយេវ ធម្មេសុ តត្ត សញ្ញាការនា វីរិយិន្ទ្រិយំ ច ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សនា ចិត្តេ អត្តសញ្ញំ បជហតោ បញ្ញិន្ទ្រិយំ ច ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សនា។ (ឥតិ) [( ) ឥត្តិ បី. ប្បោត្តកេ] យោ កោចិ ញាណបចាវោ សព្ពសោ បញ្ញាយ គោចវោ បញ្ញា, អយំ វេមត្តតា, យថា កាមវាគោ កវាគោ ទិដ្ឋិវាគោតិ វេមត្តតា តណ្ហាយ។ ឥតិ យំ ឯកត្តតាយ ច វេមត្តតាយ ច ញាណំ វីមំសនា តុលនា។ អយំ អធិដ្ឋានោ ហាវោ។

៥៦. តត្ត កតមោ បរិក្ខាវោ ហាវោ? សហេតុ សប្បច្ចយំ វោទានញ្ច សំកិលេសោ ច, យំ តទុភយំ បរិយេដ្ឋិ, ស បរិក្ខាវោ ហាវោ។ ឥតិ ធម្មានំ សហេតុកានំ ហេតុ បរិយេសិតព្ពោ, សប្បច្ចយានំ បច្ចយោ បរិយេសិតព្ពោ។

តត្ត កិំ នានាករណំ, ហេតុស្ស ច បច្ចយស្ស ច? សភាវោ ហេតុ, បរភាវោ បច្ចយោ។ បរភាវស្ស បច្ចយោ ហេតុបិ, សភាវស្ស ហេតុយា បរភាវស្ស កស្សចិ បច្ចយោ អរុត្តោ ហេតុ, រុត្តោ បច្ចយោ។ អជ្ឈត្តិកោ ហេតុ, ពាហិវោ បច្ចយោ។ សភាវោ ហេតុ, បរភាវោ បច្ចយោ។ និព្ពត្តកោ ហេតុ, បដិគ្គាហកោ [បរិគ្គាហកោ (ក.)] បច្ចយោ។ នេវាសិកោ ហេតុ, អាគន្តុកោ បច្ចយោ។ អសាធារណោ ហេតុ, សាធារណោ បច្ចយោ។ ឯកោយេវ ហេតុ, អបរាបវោ បច្ចយោ។

ហេតុស្ស ឧបករណំ សមុទានេតព្ពោ។ សមុទានំ ហេតុ, តត្ត ទុវិធោ ហេតុ។ ទុវិធោ បច្ចយោ – សមនន្តរបច្ចយោ ច បរម្បរបច្ចយោ ច។ ហេតុបិ ទុវិធោ – សមនន្តរហេតុ ច

បរម្បរហេតុ ច។ តត្ថ កតមោ បរម្បរបច្ចយោ? អវិជ្ជា នាមរូបស្ស បរម្បរបច្ចយោ, វិញ្ញាណំ សមនន្តរបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ យទិ អាទិម្ហិ អវិជ្ជានិរោធោ ភវតិ នាមរូបស្ស និរោធោបិ។ តត្ថ សមនន្តរំ កិំ ការណំ បរម្បរបច្ចយោ សមនន្តរបច្ចយោ សមុទ្ទានិតោ, អយំ បច្ចយតោ។ តត្ថ កតមោ បរម្បរហេតុ? វិជានន្តស្ស បរម្បរហេតុតាយ ហេតុ, អញ្ញាការោ សមនន្តរហេតុតាយ ហេតុ។ យស្ស ហិ យំ សមនន្តរំ និព្ពត្តតិ, សោ តស្ស ហេតុបិ ជាតិនិរោធា ពហិ អាការនិរោធោ, អាការនិរោធា ទណ្ឌនិរោធោ, ទណ្ឌនិរោធា ខណ្ឌនិរោធោ។ ឯវំ ហេតុបិ ទ្វិធា សោ តាហិ បស្សិតព្ពោ។

បដិច្ចសមុប្បាទោ យថា អវិជ្ជាបច្ចយោ តស្ស បុន កិំបច្ចយោ, អយោនិសោមនសិការោ។ សោ កស្ស បច្ចយោ សង្ខារានំ, ឥតិ បច្ចយោ ច សមុប្បន្នំ ច តស្ស កោ ហេតុ អវិជ្ជាយេវ។ តថា ហិ បុរិមោ កោដិ ន បញ្ញាយតិ។ តត្ថ អវិជ្ជានុសយោ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានស្ស ហេតុ បុរិមោ ហេតុ បច្ឆា បច្ចយោ, សាបិ អវិជ្ជាសង្ខារានំ បច្ចយោ ចតូហិ ការណេហិ សហជាតបច្ចយតាយ សមនន្តរបច្ចយតាយ អភិសន្ទនបច្ចយតាយ បតិដ្ឋានបច្ចយតាយ។

៥៧. កថំ សហជាតបច្ចយតាយ អវិជ្ជាសង្ខារានំ បច្ចយោ? យំ ចិត្តំ ភគបរិយុដ្ឋំ, តត្ថ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានេន សព្ពំ បញ្ញាយ គោចរំ ហន្តិ។ តត្ថ សង្ខារា តិបច្ចយដ្ឋិកា អទ្ធាភូមិការមហត្តស្ស [លទ្ធា ភូមិករមហត្តស្ស (បី. ក.)] អយំ អវិជ្ជាសហសមុប្បន្នំ វុទ្ធិវិរូឡ្ហិ វេបុល្លតមាបជ្ជន្តី ចតូហិ ការណេហិ បញ្ញា បហីយតិ។ កតមេហិ ចតូហិ? អនុសយោ បរិយុដ្ឋានំ សំយោជនំ ឧបាទានំ។ តត្ថ អនុសយោ បរិយុដ្ឋានំ ជាតិ បរិយុដ្ឋិតា សំយុជ្ជតិ សំយុត្តា ឧបាទិយតិ ឧបាទានបច្ចយា ភវោ។ ឯវំ តេ សង្ខារា តិវិធា ឧប្បន្នា ភូមិគតា នាសញ្ញត្ត អយំ មគ្គេន វិនីតត្តាយាតិ [វិនិភត្តាយ (បី.), វិនិភត្តតាយ (ក.)] តេ ថាមគតា អបតិវិនីតាតិបិ តេ សង្ខារាតិ វុច្ចតិ, ឯវំ សហេតុសមុប្បន្នដ្ឋេន អត្ថិ មេវ បច្ចយា សង្ខារានំ បច្ចយោ និទ្ទិដ្ឋំ អបនេត្វា កុសលំ អកុសលំ កុសលោ ច អកុសលោ ច បក្ខិបិតព្ពោ, វិបាកធម្មា អបនេត្វា វចនីយំ អវចនីយំ វចនីយញ្ច អវចនីយញ្ច បក្ខិបិតព្ពំ, ករអបេវិត្តា, សព្ពសុត្តំ បរិក្ខិបិតព្ពំ។

ទស តថាគតពលានិ ចត្តារិ វេសារជ្ជានិ បុញ្ញានិ អនញ្ញាកតំ អវិជ្ជា សមនន្តរបច្ចយតាយ សង្ខារានំ បច្ចយោ យេន ចិត្តេន សហ សមុប្បន្នា អវិជ្ជា តស្ស ចិត្តស្ស សមនន្តរចិត្តំ សមុប្បន្នន្តិ, តស្ស យំ សមនន្តរចិត្តំ សមុប្បន្នន្តិ, តស្ស បច្ឆិមស្ស ចិត្តស្ស បុរិមចិត្តំ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ, តេន អវិជ្ជា ហេតុ តេន ចិត្តេន ឧបាទានំ អនោកាសកតា ញាណំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ យា តស្ស អប្បមាទា ធាតុ អកិញ្ចាកិសន្ទិតា តហិំ វិបល្លាសា ឧប្បជ្ជន្តិ ‘‘អសុកេ សុក’’ន្តិ ‘‘ទុក្ខេ សុខ’’ន្តិ, តត្ត សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ រត្តា ទុដ្ឋា មូលស្ស ចេតនា រាគបរិយុដ្ឋានេន ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានេន អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានេន ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ វត្ថុនិទ្ទេសេ និទ្ទិសិតព្ពោ, យំ វិបរីតចិត្តោ វិជានាតិ អយំ ចិត្តវិបល្លាសោ, យា វិបរីតសញ្ញា ឧបគ្គណ្ហាតិ អយំ សញ្ញាវិបល្លាសោ។ យំ វិបរីតទិដ្ឋិ អភិនិវិសតិ អយំ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។ អដ្ឋ មិច្ឆត្តានិ វឌ្ឍន្តិ, តីណិ អកុសលានិ អយោនិសោ មនសិការេ ឧប្បន្នំ វិញ្ញាណញ្ច វិជ្ជញ្ច ករោន្តិ។ ឥតិ បុព្ពាបរន្តេ អកុសលានាតរិតរោ សង្ខារា វុទ្ធិំ វេបុល្លតំ គច្ឆន្តិ។ តេ ច មហតា ច អប្បដិវិទិតា បោនោភវិកា [បោនោព្ភវិកា (ក.)] សង្ខារា ភវន្តិ។ ឥតិ ឯវំ អវិជ្ជា សហជាតបច្ចយតាយ សង្ខារានំ បច្ចយោ សមនន្តរបច្ចយតាយ ច។

៥៨. កថំ អភិសន្ទនាការេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ? សា អវិជ្ជា តេ សង្ខារេ អភិសន្ទេតិ បរិប្ផរតិ។ សេយ្យថាបិ នាម ឧប្បលំ វា បទុមំ វា តំ ឧទកេ វឌ្ឍំ អស្ស, សីតេន វារិនា អភិសន្ទំ បរិសន្ទនំ វុទ្ធិ វិរូឡ្ហិ វេបុល្លតំ អាបជ្ជតិ។ ឯវំ អភិសន្ទនដ្ឋេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ។

កថំ បតិដ្ឋហនដ្ឋេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ? តេ សង្ខារា អវិជ្ជាយំ និស្សាយ វុទ្ធិ វិរូឡ្ហិ វេបុល្លតំ អាបជ្ជន្តិ។ សេយ្យថាបិ នាម ឧប្បលំ វា បទុមំ វា បថវិ និស្សាយ បថវិ បតិដ្ឋាយ វុទ្ធិ វិរូឡ្ហិ វេបុល្លតំ អាបជ្ជតិ។ ឯតេ សង្ខារា អវិជ្ជាយំ បតិដ្ឋិតា អវិជ្ជាយំ និស្សាយ វុទ្ធិ វិរូឡ្ហិ វេបុល្លតំ គច្ឆន្តិ។ ឯវំ បតិដ្ឋហនដ្ឋេន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ។

បុន រាគសហគតស្ស កម្មស្ស វិបាកេន បដិសន្ធិម្ហិ ភវោ និព្ពត្តតិ, តំ កម្មស្ស [កាមស្ស

(បី.)] សព្ពំ អកិនិវិដ្ឋំ អញ្ញាណវសេន បោនោភវិកា សង្ខារាតិ វុច្ចន្តិ, ឯវម្បិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា អត្ថិ។ បុន បញ្ចសុ យេ ច សេក្ខា បុគ្គលា, យេ ច អសញ្ញិសមាបត្តិំ សមាបន្នា, យេ ច ភវគតា, យេ ច អន្តោគតាយេវ សំសេទជា, យេ ច វា បន អញ្ញេ ហិ កោចិ អនាគាមិភូតា ន ចេតេន្តិ ន ច បត្ថេន្តិ, តេសំ កិំ បច្ចយា សង្ខារា។ បុន វាគា អត្ថិ តេសំ សង្ខារានិ ឧបាទានានិ ចិត្តមនុស្សរន្តិយេវ អវិបក្កវិបាកសមូហតា អសមុច្ឆិន្នបច្ចយា តេសំ បុន ច គតោ ភវតិ។ ឯវម្បិ ហិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ បុន សា តេ ន ឧបាទានា នបិ សង្ខារា អត្ថិ, បុន តេសំ សត្ត អនុសយា អសមូហតា អសមុច្ឆិន្នា តទារម្មណំ ភវតិ។ វិញ្ញាណស្ស បតិដ្ឋាយ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ។ ឯវម្បិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ បុន សា យំ កិញ្ចិ កម្មំ អាចយគាមិ សព្ពំ តំ អវិជ្ជាវសេន អភិសង្ខរិយតិ តណ្ហាវសេន ច អល្លីយតិ អញ្ញាណវសេន ច តត្ត អាទីនវម្បិ ន ជានាតិ។ តទេវ វិញ្ញាណពីជំ ភវតិ, សាយេវ តណ្ហាសិនេហោ ភវតិ។ សាយេវ អវិជ្ជា សម្មោហោតិ។ ឯវម្បិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា វត្តព្ពា។ ឥតិ ឥមេហិ អាការេហិ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ។

តត្ត អវិជ្ជាយ ហេតុ អយោនិសោ មនសិការោ បច្ចយោ ហោតិ។ តត្ត អកិច្ឆេទោ អយំ តត្ត តតិយំ ពលំ [ផលំ (បី.)] និវត្តិ, អយំ បដិសន្ធិ។ តត្ត បុនព្ភវោ យោ អវេច្ឆេទោ អសមុគ្ឃាតនដ្ឋេន អយំ អនុសយោ។ យថា បដាកំ វា សាដកំ វា ទ្វេ ជនា បីឡេសុ ច ឯកា វា ពលំ វា អស្ស និវាដស្សេសុ, ន បន បីឡេសុ សោសេយ្យ។ តត្ត យំ សិនេហា អាបោធាតុ អនុបុល្ងនា សោសេតព្ពា។ ឧណ្ហធាតុមាគម្ម សចេ បុន តំ អាកាសេ និក្ខិបេយ្យ តំ ឧស្សាវេន យេកុយ្យតរំ សិនេហមាបជ្ជេយ្យ, ន ហិ អនាគម្ម តេជោធាតុំ បរិសេសំ គច្ឆេយ្យ។ ឯវមេវ ភវគ្គបរមាបិ សមាបត្តិ ន អន្តរូបស្ស សមុគ្ឃាតាយ សំវត្តតិ។ តេ ហិ អាលយន្តិ សម្មសន្តិ, ន ច តណ្ហាយ តណ្ហាបហានំ គច្ឆន្តិ។ តត្ត សោ អសមុគ្ឃាតោ។ អវិជ្ជាយ អនុសយោ ច ចិត្តស្ស សម្បលិពោធោ, ឥទំ បរិយុដ្ឋានំ។ យថាភូតំ វិញ្ញាណស្ស អប្បដិវេធោ អយំ អវិជ្ជាអាសវោ អវិជ្ជាវិញ្ញាណពីជំ ភវតិ។ យំ ពីជំ សោ ហេតុ ន សមុច្ឆិជ្ជតិ, អសមុច្ឆិជ្ជន្តោ បដិសន្ធេហតិ។ បដិសន្ធហន្តោ ន សមុគ្ឃាតំ គច្ឆតិ។ អសមុគ្ឃាតំ ចិត្តំ បរិយោនហតិ,

បរិយោនទ្ធចិត្តោ យថាភូតំ នប្បជានាតិ, ឥតិ សញ្ញាណស្ស សាសវត្តោ, អវិជ្ជត្តោ, ហេតុអត្តោ, អវច្ឆេទត្តោ, អនិវត្តិអត្តោ, ផលត្តោ បដិសន្ធិអត្តោ, បុនព្ភវត្តោ, អសមុគ្ឃាតត្តោ, អនុសយត្តោ, បរិយុដ្ឋានត្តោ, អបដិវេធនត្តោ។ ឯត្តាវតា អវិជ្ជាយ ខេត្តំ និទ្ទិដ្ឋំ ភវតិ។ អយំ វុច្ចតេ បរិក្ខាពោ នាម ហាពោ។

៥៩. តត្ត កតមោ សមាពោបនោ ហាពោ? ឧគ្ឃដិតម្ហិ តម្ហិ សន្តញ្ចេវ ច នំ វិត្តារំ បន វត្តព្ពំ។ វិត្តារវិធំ ចិត្តញ្ញា អយំ សមាពោបនោ ហាពោ។ តត្ត នាមនិទ្ទេសោ ឧបឃដកា [ឧគ្ឃដកា (បី.)] វត្តុនិទ្ទេសោ វេវចនំ វត្តុភូតោ វិត្តាពោ។ យថា កិំ, យា កិញ្ចិនំ វត្តតោ [និវត្តតោ (បី.)] បហាតព្ពោ, អយំ ឧបឃដនា។

តត្ត កតមោ សមាពោបនោ? កិញ្ចិ ន វត្តព្ពំ, រូបពាគំ វា នាមវន្តបហាតព្ពំ [នាមមន្តបហាតព្ពំ (ក.)]។ យាវ វិញ្ញាណន្តិ វិត្តារេន កាតព្ពានិ។ អវិជ្ជា តាឱបម្មេន បញ្ញាបេតព្ពា, អយំ សមាពោបនោ។ និស្សិតចិត្តស្ស ច មត្តិកោ ច និស្សយោ តណ្ហា ច ទិដ្ឋិ ច។ តត្ត ទិដ្ឋិ អវិជ្ជា តណ្ហា សង្ខារា។ តត្ត ទិដ្ឋិបច្ចយា តណ្ហា ឥមេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ តត្ត និស្សិតំ វិញ្ញាណំ ឥទំ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ, ឥទំ សំខិត្តេន ភាសិតេ អវសិដ្ឋំ បពោបយតិ។

អនិស្សិតស្ស [បស្ស ឧទា. ៧៤] ចលិតំ នត្ថីតិ តស្ស ឯវំ ទិដ្ឋិយា តណ្ហាយ ច បហានំ តត្ត ទិដ្ឋិអវិជ្ជានិពោធាយ ភូតំ វិញ្ញាណំ សរាគដ្ឋានិយេសុ ធម្មេសុ តំ តំ ធម្មំ ឧបេច្ច អញ្ញំ ធម្មំ ជាវតិ មក្កដោបមតាយ, អថ ខ្វស្ស បរិត្តេសុ ធម្មេសុ សរាគដ្ឋានិយេសុ ឆន្ទរាគោ នត្ថិ កុតោ តតោ ចលនា, អធិមត្តេសុ សត្តេសុ ចិត្តំ និវេស្សយតិ តំ អបតិដ្ឋិតំ វិញ្ញាណំ អនាហារំ និរុជ្ឈតិ វិញ្ញាណនិពោធា នាមរូបនិពោធោ យាវ ជរាមរណនិពោធោ។ អយំ សមាពោបនោ។

តត្ត រាគវសេន វិញ្ញាណស្ស ចលិតំ សបរិគ្គហោ, តស្មិំ ចលិតេ អសតិ យោ បរិកិលេសោបចារោ តិវិធោ អគ្គិ បដិប្បស្សទ្ធោ ភវតិ។ តេនាហ ចលិតេ អសន្តេ បស្សទ្ធិ

ហោតិ។ តត្ថ យំ សមាពោបនា បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ។ យាវ វិមុត្តិតមិតិ ញាណទស្សនំ កវតិ។ សោ អាសវានំ ខយា ច វិមុត្តិ នោ ឧបបជ្ជតិ។ តស្ស ឧបបត្តិស្ស អាគតិគតិយា អសន្តិយា នេវិធ ន ហុរំ ន ឧភយមន្តរេន។ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សាតិ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ តទមស្ស សុត្តស្ស មជ្ឈេ សមាពោបិតំ បដិច្ចសមុប្បាទេ ច វិមុត្តិយំ ច យោគោ ន ច ឯតំ តស្ស សំខិត្តេន ភាសិតស្ស វិត្ថារេន អត្ថំ វិភជន្តិ។ អយំ វុច្ចតេ សមាពោបនោ ហាពោ។ ន ច សំកិលេសភាគិយេន សុត្តេន សំកិលេសភាគិយោ យេ ច ធម្មា សមាពោបយិតព្ពា នាញ្ញេ។ ឯវំ វាសនាភាគិយេ និព្ពេធភាគិយេ, អយំ សមាពោបនោ ហាពោ។ តមេ សោឡស ហាភា។

សុវីរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស ជម្ពុវនវាសិនោ បេដកោបទេសេ

បញ្ចមា ភូមិ។

៦. សុត្តត្តសមុច្ចយភូមិ

៦០. ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សាសនំ តិវិធេន សង្គហំ គច្ឆតិ, ខន្ធេសុ ធាតូសុ អាយតនេសុ ច។ តត្ថ បញ្ចក្ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ យាវ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ។ ទស រូបអាយតនានិ ចក្ខុ រូបា ច យាវ កាយោ ផោដ្ឋព្ពា ច, អយំ រូបក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ វេទនាកាយា វេទនាក្ខន្ធោ ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនា យាវ មនោសម្ផស្សជា វេទនា, អយំ វេទនាក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ សញ្ញាកាយា សញ្ញាក្ខន្ធោ, រូបសញ្ញា យាវ ធម្មសញ្ញា តមេ ឆ សញ្ញាកាយា, អយំ សញ្ញាក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ ចេតនាកាយា សង្ខារក្ខន្ធោ, រូបសញ្ចេតនា យាវ ធម្មសញ្ចេតនា តមេ ឆ ចេតនាកាយា, អយំ សង្ខារក្ខន្ធោ។ តត្ថ ឆ វិញ្ញាណកាយា វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ យាវ មនោវិញ្ញាណំ តមេ ឆ វិញ្ញាណកាយា, អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ។ តមេ បញ្ចក្ខន្ធា។

តេសំ កា បរិញ្ញា? អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ ឯសា ឯតេសំ បរិញ្ញា។ តត្ត កតមោ ខន្ធត្តោ? សមូហត្តោ ខន្ធត្តោ, បុញ្ជត្តោ ខន្ធត្តោ, រាសត្តោ ខន្ធត្តោ។ តំ យថា ទព្ពក្ខន្ធោ វនក្ខន្ធោ ទារុក្ខន្ធោ អគ្គិក្ខន្ធោ ឧទកក្ខន្ធោ វាយុក្ខន្ធោ ឥតិ ឯវំ ខន្ធេសុ សព្ពសង្គហោវ ឯវំ ខន្ធត្តោ។

តត្ត អដ្ឋារស ធាតុយោ ចក្ខុធាតុ រូបធាតុ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ...បេ.... មនោធាតុ ធម្មធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុ។ ឯតាយោ អដ្ឋារស ធាតុយោ។ តាសំ បរិញ្ញា អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ ឯសា ឯតាសំ បរិញ្ញា។ តត្ត កោ ធាតុអត្តោ? វុច្ចតេ អវយវត្តោ ធាតុអត្តោ។ អវយវោតិ ចក្ខុ នោ បសាទោ ចក្ខុធាតុ។ ឯវំ បញ្ចសុ ធាតូសុ បុន ពាគវវច្ឆេទត្តោ ធាតុអត្តោ។ វវច្ឆិន្នា ហិ ចក្ខុធាតុ។ ឯវំ បញ្ចសុ បុនរាហ ឯកន្តិបកត្យត្តេន ធាតុអត្តោតិ វុច្ចតេ។ តំ យថា, បកតិយា អយំ បុរិសោ បិត្តិកោ សេម្ហិកោ វាតិកោ សន្និបាតិកោតិ ឯវំ បកតិចក្ខុធាតុ ទសន្នំ បិយោ ច សព្ពេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ...បេ.... វិសភាគត្តោ ធាតុអត្តោ។

តត្ត ទ្វាទសាយតនានិ កតមានិ? ឆ អជ្ឈត្តិកានិ ឆ ពាហិរានិ។ ចក្ខាយតនំ យាវ មនាយតនន្តិ អជ្ឈត្តិកំ, រូបាយតនំ យាវ ធម្មាយតនន្តិ ពាហិរំ។ ឯតានិ ទ្វាទស អាយតនានិ។ ឯតេសំ កា បរិញ្ញា? អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ, ឯសា ឯតេសំ បរិញ្ញា។ អបិ ច ទ្វិធា បរិញ្ញា ញាតបរិញ្ញា ច បហានបរិញ្ញា ច។ តត្ត ញាតបរិញ្ញា នាម អនិច្ចំ ទុក្ខំ សញ្ញា អនត្តាតិ, ឯសា ញាតបរិញ្ញា។ បហានបរិញ្ញា បន ឆន្ទរាគប្បហានា, ឯសា បហានបរិញ្ញា។ តត្ត កតមោ អាយតនត្តោ? វុច្ចតេ អាការត្តោ អាយតនត្តោ។ យថា សុវណ្ណាករោ ទុព្ពណ្ណាករោ, យថា ទ្វីហិ តេហិ អាការេហិ តេ តេ គាវោ ឧត្តិដ្ឋន្តិ។ ឯវំ ឯតេហិ ចិត្តចេតសិកា គាវោ ឧត្តិដ្ឋន្តិ កម្មកិលេសា ទុក្ខធម្មា ច។ បុនរាហ អាយទានត្តោ អាយតនត្តោ។ យថា រញ្ញោ អាយទានេហិ អាយោ ករតិ, ឯវំ អាយទានត្តោ អាយតនត្តោ។

៦១. ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ទុក្ខំ សមុទយោ និរោធោ មគ្គោ ច។ ទុក្ខំ យថា សមាសេន ធម្មាចរិយំ មានសញ្ច, សមុទយោ សមាសេន អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច, និរោធោ សមាសេន វិជ្ជា

ច វិមុត្តិ ច, មគ្គោ សមាសេន សមថោ ច វិបស្សនា ច។

តត្ថ សត្តតិំស ពោធិបក្ខិកា ធម្មា កតមេ? ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា យាវ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, ឯវមេតេ សត្តតិំស ពោធិបក្ខិកា ធម្មា។ យេ ធម្មា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ សាវកានំ ច និព្ពានាយ សំវត្តន្តីតិ, សោ មគ្គោ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា។ កតមេ ចត្តារោ? ឥធ ភិក្ខុ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតិ, សម្មប្បធានំ...បេ.... ឥទ្ធិបាទំ...បេ.... ឥន្ទ្រិយានិ...បេ.... ពលានិ...បេ.... តត្ថ កោ ឥន្ទ្រិយត្តោ? ឥន្ទត្តោ ឥន្ទ្រិយត្តោ, អាធិបតេយ្យត្តោ ឥន្ទ្រិយត្តោ, បសាទត្តោ ឥន្ទ្រិយត្តោ, អសាធារណំ កស្ស កិរិយត្តោ ឥន្ទ្រិយត្តោ អនវបរិយត្តោ ពលត្តោ, ថាមត្តោ ពលត្តោ, ឧបាទាយត្តោ ពលត្តោ, ឧបត្តម្ភនត្តោ ពលត្តោ។

តត្ថ កតមេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា? សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ យាវ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ។ តត្ថ កតមោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ? សម្មាទិដ្ឋិ យាវ សម្មាសមាធិ។ តត្ថ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោតិ ខន្ធោ សីលក្ខន្ធោ ច សមាធិក្ខន្ធោ ច បញ្ញាក្ខន្ធោ ច។ តត្ថ យា ច សម្មាវាចា យោ ច សម្មាកម្មន្តោ យោ ច សម្មាអាជីវោ, អយំ សីលក្ខន្ធោ។ យា ច សម្មាសតិ យោ ច សម្មាវាយាមោ យោ ច សម្មាសមាធិ, អយំ សមាធិក្ខន្ធោ។ យោ ច សម្មាសង្កប្បោ យា ច សម្មាទិដ្ឋិ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ។ ឯវំ តាយោ តិស្សោ សិក្ខា។ ឯវំ តីហាការេហិ ទស បទានិ...បេ....។

តត្ថ យោគាវចរោ សីលក្ខន្ធេ បឋមោ ទោសំ អកុសលំ ន ឧបាទិយតិ, ទោសានុសយំ សមូហនតិ, ទោសសល្លំ ឧទ្ធរតិ, ទុក្ខវេទនំ បរិជានាតិ, កាមធាតុំ សមតិក្កមតិ។ សមាធិក្ខន្ធេ បឋមោ លោភំ អកុសលំ ន ឧបាទិយតិ, រាគានុសយំ សមូហនតិ, លោភសល្លំ ឧទ្ធរតិ, សុខវេទនំ បរិជានាតិ, រូបធាតុំ សមតិក្កមតិ។ បញ្ញាក្ខន្ធេ បឋមោ មោហំ អកុសលំ ន ឧបាទិយតិ, អវិជ្ជានុសយំ សមូហនតិ, មោហសល្លំ ទិដ្ឋិសល្លញ្ច ឧទ្ធរតិ, អទុក្ខមសុខវេទនំ បរិជានាតិ, អរូបធាតុំ សមតិក្កមតិ។ ឥតិ តីហិ ខន្ធេហិ តីណិ អកុសលមូលានិ ន ឧបាទិយតិ, ចត្តារិ សល្លានិ ឧទ្ធរតិ, តិស្សោ វេទនា បរិជានាតិ,

តេជាតុកំ សមតិក្កមតិ។

៦២. តត្ថ កតមា អវិជ្ជា? យំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ អញ្ញាណន្តិ វិត្ថារេន យថា សោបាណសជ្ជេសុ កថំកថា កាតព្ពំ។ តត្ថ កតមំ វិញ្ញាណំ? ឆ វិញ្ញាណកាយា វេទនា សញ្ញា ចេតនា ផស្សោ មនសិការោ, ឥទំ នាមំ។ តត្ថ កតមំ រូបំ? ចាតុមហាភូតិកំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបស្ស បញ្ញត្តិ។ ឥតិ បុរិមកញ្ច នាមំ ឥទញ្ច រូបំ តទុភយំ នាមរូបន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ ឆឡាយតនន្តិ ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ, ចក្ខុ អជ្ឈត្តិកំ អាយតនំ យាវ មនោ អជ្ឈត្តិកំ អាយតនំ។ ផស្សោតិ ឆ ផស្សកាយា ចក្ខុសម្ផស្សោ យាវ មនោសម្ផស្សោតិ ផស្សោ។ ឆ វេទនាកាយា វេទនា។ តណ្ហាតិ ឆ តណ្ហាកាយា តណ្ហា។ ឧបាទានន្តិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ កាមុបាទានំ ទិដ្ឋុបាទានំ សីលព្ពតុបាទានំ អត្តវាទុបាទានន្តិ ឧបាទានំ។ ភវោតិ តយោ ភវា កាមភវោ រូបភវោ អរូបភវោ។ តត្ថ កតមា ជាតិ? យា បឋមំ ខន្ធានំ បឋមំ ជាតូនំ បឋមំ អាយតនានំ ឧប្បត្តិ ជាតិ សញ្ជាតិ ឱក្កន្តិ អភិនិព្ពត្តិ ខន្ធានំ បាតុភាវោ, អយំ ជាតិ។ តត្ថ កតមា ជរា? ជរា នាម យំ តំ ខណ្ឌិច្ចំ បាលិច្ចំ វលិត្តចតា បរិវិត្តំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ វិវណ្ណតំ កគ្គោ តំ ជរា ហីយនា បហីយនា អាយុនោ ហានិ សំហានិ ឥន្ទ្រិយានំ បរិភេទោ ឧបនាហោ បរិបាកោ, អយំ ជរា។ តត្ថ កតមំ មរណំ? មរណំ នាម យំ តស្មិំ តស្មិំ សត្តនិកាយេ តេសំ តេសំ សត្តានំ ចុតិ ចវនតា មរណំ កាលង្កិរិយា ខន្ធានំ ភេទោ កាយស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទោ, ឥទំ មរណំ។ ឥតិ បុរិមិកា ច ជរា ឥទញ្ច មរណំ តទុភយំ ជរាមរណំ។

តត្ថ អន្ធការតិមិសា យថាភូតំ អប្បជាននលក្ខណា អវិជ្ជា សង្ខារានំ បទដ្ឋានំ ហ។ អភិសង្ខរណលក្ខណា សង្ខារា, ឧបចយបុនព្ភវាភិនិវេបនបច្ចុបដ្ឋានា។ តេ វិញ្ញាណស្ស បទដ្ឋានំ។ វត្ថុ សវិញ្ញត្តិលក្ខណំ វិញ្ញាណំ, តំ នាមរូបស្ស បទដ្ឋានំ។ អនេកសន្និស្សយលក្ខណំ នាមរូបំ, តំ សឡាយតនស្ស បទដ្ឋានំ។ ឥន្ទ្រិយវវត្ថាបនលក្ខណំ សឡាយតនំ, តំ ផស្សស្ស បទដ្ឋានំ។ សន្និបាតលក្ខណោ ផស្សោ, សោ វេទនាយ បទដ្ឋានំ។ អនុភវនលក្ខណា វេទនា, សា តណ្ហាយ បទដ្ឋានំ។ អជ្ឈោសានលក្ខណា

តណ្ហា, សា ឧបាទានស្ស បទដ្ឋានំ។ អាទានបរិហននលក្ខណំ ឧបាទានំ, តំ ភវស្ស បទដ្ឋានំ។ នានាគតិវិក្ខេបលក្ខណោ ភវោ, សោ ជាតិយា បទដ្ឋានំ។ ខន្ធានំ បាតុភាវលក្ខណា ជាតិ, សា ជរាយ បទដ្ឋានំ។ ឧបនយបរិបាកលក្ខណា ជរា, សា មរណស្ស បទដ្ឋានំ។ អាយុក្ខយជីវិតឧបរោធលក្ខណំ មរណំ, តំ ទុក្ខស្ស បទដ្ឋានំ។ កាយសម្បីឡនលក្ខណំ ទុក្ខំ, តំ ទោមនស្សស្ស បទដ្ឋានំ។ ចិត្តសម្បីឡនលក្ខណំ ទោមនស្សំ, តំ សោកស្ស បទដ្ឋានំ។ សោចនលក្ខណោ សោកោ, សោ បរិទេវស្ស បទដ្ឋានំ។ វចីនិច្ឆារណលក្ខណោ បរិទេវោ, សោ ឧបាយាសស្ស បទដ្ឋានំ។ យេ អាយាសា តេ ឧបាយាសា។

នវ បទានិ យត្ត សព្ពោ អកុសលបក្ខោ សង្គហំ សមោសរណំ គច្ឆតិ។ កតមានិ នវ បទានិ? ទ្វេ មូលកិលេសា, តីណិ អកុសលមូលានិ, ចត្តារោ វិបល្លាសា។ តត្ត ទ្វេ មូលកិលេសា អវិជ្ជា ច ភវតណ្ហា ច, តីណិ អកុសលមូលានិ លោភោ ទោសោ មោហោ ច។ ចត្តារោ វិបល្លាសា [អ. និ. ៤.៤៩] – ‘‘អនិច្ចេ និច្ច’’ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ, ‘‘ទុក្ខេ សុខ’’ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ, ‘‘អនត្តនិ អត្តា’’តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ, ‘‘អសុភេ សុភ’’ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។

៦៣. តត្ត អវិជ្ជា នាម ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ យថាភូតំ អញ្ញាណំ, អយំ អវិជ្ជា។ ភវតណ្ហា នាម យោ ភវេសុ ភវគោ សាភវគោ ឥច្ឆា មុច្ឆា បត្ថនា នន្ទី អជ្ឈោសានំ អបរិច្ចាគោ, អយំ ភវតណ្ហា។

តត្ត កតមោ លោភោ អកុសលមូលំ?

លោភោ នាម សោ តេសុ តេសុ បរវត្ថូសុ បរទព្ពេសុ បរដ្ឋានេសុ បរសាបតេយ្យេសុ បរបរិគ្គហិតេសុ លោភោ លុព្ភនា ឥច្ឆា មុច្ឆា បត្ថនា នន្ទី អជ្ឈោសានំ អបរិច្ចាគោ, អយំ

លោភោ អកុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? លោភោ លោភជស្ស អកុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស ច, តថា យថា តំសម្បយុត្តានំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។

តត្ត កតមោ ទោសោ អកុសលមូលំ?

សោ សត្តេសុ អាឃាតោ អក្ខន្តិ អប្បច្ចយោ ព្យាបាទោ បទោសោ អនត្តកាមតា ចេតសោ បដិឃាតោ, អយំ ទោសោ អកុសលមូលំ។

កស្សេតំ មូលំ?

ទោសជស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស សម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។

តត្ត កតមោ មោហោ អកុសលមូលំ?

យំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ អនភិសមយោ អសម្បជ្ជគ្គាហោ អប្បដិវេធោ មោហោ មុយ្ហនា សម្មោហោ សម្មុយ្ហនា អវិជ្ជា តមោ អន្ធការោ អាវរណំ នីវរណំ ឆទនំ អច្ឆទនំ [អវេច្ឆទនំ (បី. ក.)] អបសច្ចាគមនំ កុសលានំ ធម្មានំ, អយំ មោហោ អកុសលមូលំ។

កស្សេតំ មូលំ?

មោហជស្ស អកុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស ច តំសម្បយុត្តកានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។

តត្ត វិបល្លាសា ជានិតព្ពា, វិបល្លាសានំ វត្ថុ ជានិតព្ពំ។ យំ វិបល្លាសំ សិយា, តំ

ជានិតព្ពំ។ តត្ថ ឯកោ វិបល្ហាសោ តីណិ វិបល្ហាសានិ ចត្តារិ វិបល្ហាសវត្ថូនិ។ កតមោ ឯកោ វិបល្ហាសោ ច, យេន បដិបក្ខេន វិបល្ហាសិតំ គណ្ហាតិ?

‘‘អនិច្ចេ និច្ច’’ន្តិ, ‘‘ទុក្ខេ សុខ’’ន្តិ, ‘‘អនត្តនិ អត្តា’’តិ, ‘‘អសុភេ សុភ’’ន្តិ, អយំ ឯកោ វិបល្ហាសោ។

កតមានិ ចត្តារិ វិបល្ហាសវត្ថូនិ?

កាយោ វេទនា ចិត្តំ ធម្មា ច។ ឥមានិ ចត្តារិ វិបល្ហាសវត្ថូនិ។

កតមានិ តីណិ វិបល្ហាសានិ?

សញ្ញា ចិត្តំ ទិដ្ឋិ ច។ ឥមានិ តីណិ វិបល្ហាសានិ។

តត្ថ មនាបិកេ វត្ថុម្ហិ ឥន្ទ្រិយវត្តេ វណ្ណាយតនេ វា យោ និមិត្តស្ស ឧគ្គាហោ, អយំ សញ្ញាវិបល្ហាសោ។ តត្ថ វិបរីតចិត្តស្ស វត្ថុម្ហិ សតិ វិញ្ញត្តិ, អយំ ចិត្តវិបល្ហាសោ។ តត្ថ វិបរីតចិត្តស្ស តម្ហិ រូបេ ‘‘អសុភេ សុភ’’ន្តិ យា ខន្តិ រុចិ ឧបេក្ខនា និជ្ឈាយោ ទិដ្ឋិ និទស្សនំ សន្តីរណា, អយំ ទិដ្ឋិវិបល្ហាសោ។ តត្ថ វត្ថុភេទេន កាយេសុ ទ្វាទស វិបល្ហាសា ភវន្តិ។ តយោ កាយេ តយោ វេទនាយ តយោ ចិត្តេ តយោ ធម្មេ, ចត្តារោ សញ្ញាវិបល្ហាសា ចត្តារោ ចិត្តវិបល្ហាសា ចត្តារោ ទិដ្ឋិវិបល្ហាសា, អាយតនូបចយតោ ចក្ខុវិញ្ញាណសញ្ញាសមង្គិស្ស រូបេសុ ទ្វាទស វិបល្ហាសា យាវ មនោ សញ្ញាសមង្គិស្ស, ធម្មេសុ ទ្វាទស វិបល្ហាសា ឆ ទ្វាទសកា ចត្តារិ វិបល្ហាសា ភវន្តិ។ អារម្មណានានត្តតោ ហិ អបរិមិតសង្ខ្យេយ្យានំ សត្តានំ [អត្តានំ (ក.)] អបរិមិតមសង្ខ្យេយ្យា វិបល្ហាសា ភវន្តិ ហីនុក្កដ្ឋមជ្ឈិមតាយ។

៦៤. តត្ថ បញ្ចក្ខន្ធា ចត្តារិ អត្តភាវវត្ថូនិ ភវន្តិ។ យោ រូបក្ខន្ធោ, សោ កាយោ អត្តភាវវត្ថុ។ យោ វេទនាក្ខន្ធោ, សោ វេទនា អត្តភាវវត្ថុ។ យោ សញ្ញាក្ខន្ធោ ច សង្ខារក្ខន្ធោ

ច, តេ ធម្មា អត្តការវត្តូ។ យោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, សោ ចិត្តំ អត្តការវត្តូ។ ឥតិ បញ្ចក្ខន្ធា ចត្តារិ អត្តការវត្តូនិ។ តត្ត កាយេ ''អសុកេ សុក''ន្តិ វិបល្លាសោ ករតិ។ ឯវំ វេទនាសុ...បេ.... ចិត្តេ...បេ.... ធម្មេសុ ច អត្តវិបល្លាសោ ករតិ។ តត្ត ចតុន្នំ វិបល្លាសានំ សមុគ្ឃាតនត្ថំ ភគវា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ទេសេតិ បញ្ញបេតិ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតោ ''អសុកេ សុក''ន្តិ វិបល្លាសំ សមុគ្ឃាតេតិ, ឯវំ វេទនាសុ, ចិត្តេ, ធម្មេសុ ច កាតព្ពំ។

តត្ត អន្ធការតិមិសា អប្បដិវេធលក្ខណា អវិជ្ជា, តស្សា វិបល្លាសបទដ្ឋានំ។ អជ្ឈោសានលក្ខណា តណ្ហា, តស្សា បិយរូបសាតរូបំ បទដ្ឋានំ។ អត្តាសយវញ្ចនាលក្ខណោ លោភោ, តស្ស អទិន្នាទានំ បទដ្ឋានំ។ ឥធ វិរាទលក្ខណោ ទោសោ, តស្ស បាណាតិបាតោ បទដ្ឋានំ។ វត្ថុវិប្បដិបត្តិលក្ខណោ មោហោ, តស្ស មិច្ឆាបដិបត្តិ បទដ្ឋានំ។ សង្ខតានំ ធម្មានំ អវិនាសគ្គហណលក្ខណា និច្ចសញ្ញា, តស្សា សព្ពសង្ខារា បទដ្ឋានំ។ សាសវផស្សោបគមនលក្ខណា សុខសញ្ញា, តស្សា មមង្ការោ បទដ្ឋានំ។ ធម្មេសុ ឧបគមនលក្ខណា អត្តសញ្ញា, តស្សា អហង្ការោ បទដ្ឋានំ។ វណ្ណសង្គហណលក្ខណា សុភសញ្ញា, តស្សា តន្ទ្រិយអសំវរោ បទដ្ឋានំ។ ឯតេហិ នវហិ បទេហិ ឧទ្ទិដ្ឋេហិ សព្ពេ អកុសលបក្ខោ និទ្ទិដ្ឋោ ករតិ, សោ ច ខោ ពហុស្សុតេន សក្កា ជានិតុំ នោ អប្បស្សុតេន, បញ្ញវតា នោ ទុប្បញ្ញេន, យុត្តេន នោ អយុត្តេន។

នវ បទានិ កុសលានិ យត្ត សព្ពេ កុសលបក្ខោ សង្គហោ សមោសរណំ គច្ឆន្តិ។ កតមានិ នវ បទានិ? សមថោ វិបស្សនា អលោភោ អទោសោ អមោហោ អនិច្ចសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា អនត្តសញ្ញា អសុភសញ្ញា ច។

តត្ត កតមោ សមថោ? យោ ចិត្តស្ស ឋិតិ សណ្ឋិតិ អវដ្ឋិតិ ឋានំ បដ្ឋានំ ឧបដ្ឋានំ សមាធិ សមាធានំ អវិក្ខេបោ អវិប្បដិសារោ រូបសមោ មានសោ ឯកគ្គំ ចិត្តស្ស, អយំ សមថោ។

តត្ត កតមា វិបស្សនា? ខន្ធេសុ វា ជាតូសុ វា អាយតនេសុ វា នាមរូបេសុ វា

បដិច្ចសមុប្បាទេសុ វា បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ វា ធម្មេសុ ទុក្ខេសុ វា សមុទយេសុ វា និរោធេ វា មគ្គេ វា កុសលាកុសលេសុ វា ធម្មេសុ សាវជ្ជអនវជ្ជេសុ វា កណ្ហសុក្កេសុ វា សេវិតព្ពអសេវិតព្ពេសុ វា សោ យថាភូតំ វិចយោ បវិចយោ វីមំសា បរីមំសា គាហនា អគ្គាហនា បរិគ្គាហនា ចិត្តេន បរិចិតនា តុលនា ឧបបរិក្ខា ញាណំ វិជ្ជា វា ចក្ខុ ពុទ្ធិ មេធា បញ្ញា ឱភាសោ អាលោកោ អាភា បភា ខគ្គោ នារាចោ [នារជ្ជេ (បី. ក.)] ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ សម្មាទិដ្ឋិ មគ្គង្គំ, អយំ វិបស្សនា។ តេនេសា វិបស្សនា ឥតិ វុច្ចតិ វិវិធា វា ឯសា វិបស្សនាតិ, តស្មា ឯសា វិបស្សនាតិ វុច្ចតិ។ ទ្វិធា ចេសា ហិ វិបស្សនា ធម្មវិបស្សនាតិ វុច្ចតិ, ទ្វិធា ឥមាយ បស្សតិ សុកញ្ច អសុកញ្ច កណ្ហញ្ច សុក្កញ្ច សេវិតព្ពញ្ច អសេវិតព្ពញ្ច កម្មញ្ច វិបាកញ្ច ពន្ធញ្ច វិមោក្ខញ្ច អាចយញ្ច អបចយញ្ច បវត្តិញ្ច និវត្តិញ្ច សំកិលេសញ្ច វោទានញ្ច, ឯវំ វិបស្សនាតិ វុច្ចតិ។ អថ វា វិតតិ ឧបសគ្គោ បស្សនាតិ អត្ថោ តស្មា វិបស្សនាតិ វុច្ចតេ, អយំ វិបស្សនា។

៦៥. តត្ថ ទ្វេ រោគា សត្តានំ អវិជ្ជា ច កវតណ្ហា ច, ឯតេសំ ទ្វិន្នំ រោគានំ និឃាតាយ កគវតា ទ្វេ កេសជ្ជានិ វុត្តានិ សមថោ ច វិបស្សនា ច។ ឥមានិ ទ្វេ កេសជ្ជានិ បដិសេវន្តោ ទ្វេ អរោគេ សច្ឆិករោតិ រាគវិរាគំ ចេតោវិមុត្តិំ អវិជ្ជាវិរាគញ្ច បញ្ញាវិមុត្តិំ។ តត្ថ តណ្ហារោគស្ស សមថោ កេសជ្ជំ, រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អរោគំ។ អវិជ្ជារោគស្ស វិបស្សនាកេសជ្ជំ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ អរោគំ។ ឯវញ្ហិ កគវា ចាហ, ‘‘ទ្វេ ធម្មា បរិញ្ញេយ្យា [បស្ស ទី. និ. ៣.៣៥២] នាមញ្ច រូបញ្ច, ទ្វេ ធម្មា បហាតព្ពា អវិជ្ជា ច កវតណ្ហា ច, ទ្វេ ធម្មា ភាវេតព្ពា សមថោ ច វិបស្សនា ច, ទ្វេ ធម្មា សច្ឆិកាតព្ពា វិជ្ជា ច វិមុត្តិ ចា’’តិ។ តត្ថ សមថំ ភាវេន្តោ រូបំ បរិជានាតិ, រូបំ បរិជានន្តោ តណ្ហំ បជហតិ, តណ្ហំ បជហន្តោ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិំ សច្ឆិករោតិ, វិបស្សនំ ភាវេន្តោ នាមំ បរិជានាតិ, នាមំ បរិជានន្តោ អវិជ្ជំ បជហតិ, អវិជ្ជំ បជហន្តោ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិំ សច្ឆិករោតិ។ យទា កិក្ខុនោ ទ្វេ ធម្មា បរិញ្ញាតា ភវន្តិ នាមញ្ច រូបញ្ច, តថាស្ស ទ្វេ ធម្មា បហីនា ភវន្តិ អវិជ្ជា ច កវតណ្ហា ច។ ទ្វេ ធម្មា ភាវិតា ភវន្តិ សមថោ ច វិបស្សនា ច, ទ្វេ ធម្មា សច្ឆិកាតព្ពា ភវន្តិ វិជ្ជា ច វិមុត្តិ ច។ ឯត្តាវតា កិក្ខុ កតកិច្ចោ

កវតិ។ ឯសា សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ តស្ស អាយុបរិយោទានា ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបវោធា ឥទញ្ច ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ, អញ្ញញ្ច ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ត យោ ឥមេសំ ខន្ធានំ ធាតុអាយតនានំ និរោធោ វូបសមោ អញ្ញេសញ្ច ខន្ធធាតុអាយតនានំ អប្បដិសន្ធិ អបាតុភាវោ, អយំ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។

តត្ត កតមំ អលោភោ កុសលមូលំ? យំធាតុកោ អលោភោ អលុព្ភនា អលុព្ភិតត្តំ អនិច្ឆា អបត្ថនា អកន្តា អនជ្ឈោសានំ។ អយំ អលោភោ កុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? អលោភជស្ស កុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស តំសម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។ អថ វា អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ កុសលន្តិ វុច្ចតិ, សោ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ មូលំ។ កតមេសំ តិណ្ណំ, សម្មាសង្កប្បស្ស សម្មាវាយាមស្ស សម្មាសមាធិស្ស ច ឥមេសំ មូលន្តិ, តស្មា កុសលមូលន្តិ វុច្ចតិ។

តត្ត កតមំ អទោសោ កុសលមូលំ? យោ សត្តេសុ វា សង្ខារេសុ វា អនឃាតោ អប្បដិឃាតោ អព្យាបត្តិ អព្យាបាទោ អទោសោ មេត្តា មេត្តាយនា អត្តកាមតា ហិតកាមតា ចេតសោ បសាទោ, អយំ អទោសោ កុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? អទោសជស្ស កុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស តំសម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។ អថ វា តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ មូលំ។ កតមេសំ តិណ្ណំ? សម្មាវាចាយ សម្មាកម្មន្តស្ស សម្មាអាជីវស្ស ច ឥមេសំ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ មូលំ, តស្មា កុសលមូលន្តិ វុច្ចតិ។

តត្ត កតមំ អមោហោ កុសលមូលំ? យំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ យថាភូតំ ញាណទស្សនំ អភិសមយោ សម្មា ច បច្ចាគមោ បដិវេធោ អមោហោ អសម្មុយ្ហនា អសម្មោហោ វិជ្ជាបភាសោ អាលោភោ អនាវរណំ សេក្ខានំ កុសលានំ ធម្មានំ, អយំ អមោហោ កុសលមូលំ។ កស្សេតំ មូលំ? អមោហជស្ស កុសលស្ស កាយកម្មស្ស វចីកម្មស្ស មនោកម្មស្ស តំសម្បយុត្តានញ្ច ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ មូលំ។ អថ វា ទ្វិន្នំ មគ្គង្គានំ ឯតំ មូលំ។ កតមេសំ ទ្វិន្នំ? សម្មាទិដ្ឋិយា ច សម្មាសតិយា ច ឥមេសំ ទ្វិន្នំ មគ្គង្គានំ មូលំ, តស្មា

កុសលមូលន្តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ ឥមេសំ តីហិ កុសលមូលេហិ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ យោជេតព្ពោ។

៦៦. តត្ថ កតមា អនិច្ចសញ្ញា? ‘‘សព្ពេ សង្ខារា ឧប្បាទវយធម្មិនោ’’តិ ច យា សញ្ញា សញ្ជានន្តា វវត្ថបនា ឧគ្គហោ, អយំ អនិច្ចសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ? អនិច្ចសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ អដ្ឋសុ លោកធម្មេសុ ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ ន សណ្ឋាហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋាហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ កតមា ទុក្ខសញ្ញា? ‘‘សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា’’តិ យា សញ្ញា សញ្ជានន្តា វវត្ថបនា ឧគ្គហោ, អយំ ទុក្ខសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ? ទុក្ខសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ អាលស្សេ សំបមាទេ វិម្ភយេ ច ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ ន សណ្ឋាហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋាហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ កតមា អនត្តសញ្ញា? ‘‘សព្ពេសុ ធម្មេសុ អនត្តា’’តិ យា សញ្ញា សញ្ជានន្តា វវត្ថបនា ឧគ្គហោ, អយំ អនត្តសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ, អនត្តសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ អហង្ការេ ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ, មមង្ការេ ន សណ្ឋាហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋាហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ កតមា អសុកសញ្ញា? ‘‘សត្ត សង្ខារា អសុកា’’តិ យា សញ្ញា សញ្ជានន្តា វវត្ថបនា ឧគ្គហោ, អយំ អសុកសញ្ញា។ តស្សា កោ និស្សន្ទោ? អសុកសញ្ញាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ សុកនិមិត្តេ ចិត្តំ នានុសន្ទតិ ន សន្ទតិ ន សណ្ឋាហតិ, ឧបេក្ខា វា បដិក្កូលតា វា សណ្ឋាហតិ, អយមស្សា និស្សន្ទោ។

តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ បរិញ្ញា ភគវតា ទេសិតា, យោ តត្ថ អសុកសញ្ញា រូបក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ, ទុក្ខសញ្ញា វេទនាក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ, អនត្តសញ្ញា សញ្ញាក្ខន្ធស្ស សង្ខារក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ, អនិច្ចសញ្ញា វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស បរិញ្ញត្តំ។ តត្ថ សមថេន តណ្ហំ សមុគ្ឃាតេតិ,

វិបស្សនា អវិជ្ជំ សមុគ្ឃាតេតិ, អទោសេន ទោសំ សមុគ្ឃាតេតិ, អមោហេន មោហំ សមុគ្ឃាតេតិ, អនិច្ចសញ្ញាយ និច្ចសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ, ទុក្ខសញ្ញាយ សុខសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ, អនត្តសញ្ញាយ អត្តសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ, អសុកសញ្ញាយ សុកសញ្ញំ សមុគ្ឃាតេតិ។

ចិត្តវិក្ខេបបដិសំហរណលក្ខណោ សមថោ, តស្ស ឈានានិ បទដ្ឋានំ។ សព្ពធម្មេ យថាភូតំ បដិវេធលក្ខណា វិបស្សនា, តស្សា សព្ពនេយ្យំ បទដ្ឋានំ។ ឥច្ឆាបដិសំហរណលក្ខណោ អលោភោ, តស្ស អទិន្នាទានា វេរមណី បទដ្ឋានំ។ អព្យាបាទលក្ខណោ អទោសោ, តស្ស បាណាតិបាតា វេរមណី បទដ្ឋានំ។ វត្ថុអប្បដិវេធលក្ខណោ អមោហោ, តស្ស សម្មាបដិបត្តិ បទដ្ឋានំ។ សង្ខតានំ ធម្មានំ វិនាសគ្គហណលក្ខណា អនិច្ចសញ្ញា, តស្សា ខយដ្ឋោ បទដ្ឋានំ។ សាសវផស្សសញ្ញានលក្ខណា ទុក្ខសញ្ញា, តស្សា វេទនា បទដ្ឋានំ។ សព្ពធម្មអនុបគមនលក្ខណា អនត្តសញ្ញា, តស្សា ធម្មសញ្ញា បទដ្ឋានំ។ វិនីលកវិបុព្ពកឧទ្ធុមាតកសមុគ្គហណលក្ខណា អសុកសញ្ញា, តស្សា និព្ពិទា បទដ្ឋានំ។ ឥមេសុ នវសុ បទេសុ ឧបទិដ្ឋេសុ សព្ពេ កុសលបក្ខោ ឧបទិដ្ឋោ ភវតិ, សោ ច ពហុស្សុតេន សក្កា ជានិតុំ នោ អប្បស្សុតេន, បញ្ញវតា នោ ទុប្បញ្ញេន, យុត្តេន នោ អយុត្តេនាតិ។

៦៧. តត្ថ និច្ចសញ្ញាធិមុត្តស្ស អបរាបរំ ចិត្តំ បណាមេន្តោ សតិមបច្ចវេក្ខតោ អនិច្ចសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ, បញ្ចសុ កាមគុណេសុ សុខស្សាទាធិមុត្តស្ស ឥរិយាបថស្ស អគតិមបច្ចវេក្ខតោ ទុក្ខសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ, ខន្ធធាតុអាយតនេសុ អត្តាធិមុត្តស្ស នានាធាតុអនេកធាតុវិនិព្ភោគមបច្ចវេក្ខតោ អនត្តសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ, វណ្ណសណ្ឋានាភិរតស្ស កាយេ សុភាធិមុត្តស្ស ច វិប្បដិច្ឆន្នា អសុកសញ្ញា ន ឧបដ្ឋាតិ។

អវិប្បដិសារលក្ខណា សទ្ធា, សទ្ទហនា បច្ចុបដ្ឋានំ។ តស្ស ចត្តារិ សោតាបត្តិយង្គានិ បទដ្ឋានំ។ ឯវញ្ហិ វុត្តំ ភគវតា [បស្ស សំយុត្តនិកាយេ] សទ្ធិន្ទ្រិយំ កិត្តវេ, កុហិំ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ

សោតាបត្តិយង្គេសុ កុសលេសុ ធម្មេសុ។

សូរអបដិក្ខេបនលក្ខណំ វីរិយិន្ទ្រិយំ, វីរិយិន្ទ្រិយារម្ភោ បច្ចុបដ្ឋានំ។ តស្ស អតីតា ចត្តារោ សម្មប្បធានា បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា [បស្ស សំយុត្តនិកាយេ] វីរិយិន្ទ្រិយំ, កិក្ខវេ, កុហិំ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ សម្មប្បធានេសុ។

សតិ សរណលក្ខណា, អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា។ តស្ស អតីតា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា សតិន្ទ្រិយំ កិក្ខវេ, កុហិំ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ។

ឯកគ្គលក្ខណោ សមាធិ, អវិក្ខេបបច្ចុបដ្ឋានោ, តស្ស ចត្តារិ ញាណានិ បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា សមាធិន្ទ្រិយំ, កិក្ខវេ, កុហិំ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ ឈានេសុ។

បជាននលក្ខណា បញ្ញា, តូតត្តសន្តីរណា បច្ចុបដ្ឋានា, តស្ស ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បទដ្ឋានំ។ យថា វុត្តំ ភគវតា [បស្ស សំយុត្តនិកាយេ] បញ្ញិន្ទ្រិយំ, កិក្ខវេ, កុហិំ ទដ្ឋព្ពំ, ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ។

ចត្តារិ ចក្កានិ [បស្ស អ. និ. ៤.៣១] បតិរូបទេសវាសោ ចក្កំ, សប្បុរិសូបនិស្សយោ ចក្កំ, អត្តសម្មាបណិធានំ ចក្កំ, បុព្ពេ កតបុញ្ញតា ចក្កំ។ តត្ត អរិយសន្និស្សយលក្ខណោ បតិរូបទេសវាសោ, សោ សប្បុរិសូបនិស្សយស្ស បទដ្ឋានំ។ អរិយសន្និស្សយលក្ខណោ សប្បុរិស្សូបនិស្សយោ, សោ អត្តសម្មាបណិធានស្ស បទដ្ឋានំ។ សម្មាបដិបត្តិលក្ខណំ អត្តសម្មាបណិធានំ, តំ បុញ្ញានំ បទដ្ឋានំ។ កុសលធម្មោបចយលក្ខណំ បុញ្ញំ, តំ សព្ពសម្បត្តីនំ បទដ្ឋានំ។

ឯកាទសសីលមូលកា ធម្មា សីលវតោ អវិប្បដិសារោ ភវតិ...បេ.... សោ វិមុត្តិញាណទស្សនំ ‘‘នាបរំ ឥត្តត្តាយា’’តិ បជាននា។ តត្ត វេរមណិលក្ខណំ សីលំ, តំ

អវិប្បដិសារស្ស បទដ្ឋានំ។ ន អត្តានុវាទលក្ខណា អវិប្បដិសារោ, សោ បាមោជ្ជស្ស បទដ្ឋានំ។ អកិប្បមោទនលក្ខណំ បាមោជ្ជំ, តំ បីតិយា បទដ្ឋានំ។ អត្តមនលក្ខណា បីតិ, សា បស្សទ្ធិយា បទដ្ឋានំ។ កម្មនិយលក្ខណា បស្សទ្ធិ, សា សុខស្ស បទដ្ឋានំ។ អញ្ញាបាទលក្ខណំ សុខំ, តំ សមាធិនោ បទដ្ឋានំ។ អវិក្ខេបនលក្ខណោ សមាធិ, សោ យថាភូតញាណទស្សនស្ស បទដ្ឋានំ។ អវិបរីតសន្តីរណលក្ខណា បញ្ញា, សា និព្ពិទាយ បទដ្ឋានំ អនាលយនលក្ខណា និព្ពិទា, សា វិរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ អសំកិលេសលក្ខណោ វិរាគោ, សោ វិមុត្តិយា បទដ្ឋានំ។ អកុសលធម្មវិវេកលក្ខណា វិមុត្តិ, សា វិមុត្តិនោ ញោទានស្ស បទដ្ឋានំ។

៦៨. ចតស្សោ អរិយភូមិយោ ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ។ តត្ថ យោ យថាភូតំ បជានាតិ, ឯសា ទស្សនភូមិ។ សោតាបត្តិផលញ្ច សោ យថាភូតំ បជានិត្វា និព្ពិន្ទតិ, ឥទំ តនុកាមរាគស្ស បទដ្ឋានំ ព្យាបាទានំ។ សកទាគាមិផលញ្ច សណ្ហំ វិរជ្ជតិ, អយំ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ។ អនាគាមិផលញ្ច យំ អវិជ្ជាវិរាគា វិមុច្ចតិ, អយំ កតាភូមិ។ អរហត្តញ្ច សាមញ្ញផលានីតិ កោ វចនត្ថោ, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សាមញ្ញំ, តស្សេតានិ ផលានិ សាមញ្ញផលានីតិ វុច្ចតិ។ កិស្ស ព្រហ្មញ្ញផលានីតិ វុច្ចន្តេ? ព្រហ្មញ្ញអរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, តស្ស តានិ ផលានីតិ ព្រហ្មញ្ញផលានីតិ វុច្ចន្តេ។

តត្ថ សោតាបន្នោ កបំ ហោតិ? សហ សច្ចាភិសមយា អរិយសាវកស្ស តីណិ សំយោជនានិ បហីយន្តិ សក្កាយទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា សីលព្ពតបរាមាសោ ច, ឥមេសំ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បហានា បរិក្ខយា អរិយសាវកោ ហោតិ សោតាបន្នោ អវិនិបាតធម្មោ យាវ ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ។

តត្ថ កតមា សក្កាយទិដ្ឋិ? អស្សុតវា ពាលោ បុថុជ្ជនោ យាវ អរិយធម្មេ អកោវិទោ, សោ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ យាវ វិញ្ញាណស្មិំ អត្តានំ, សោ ឥមេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អត្តគ្គាហោ វា អត្តនិយគ្គាហោ វា ឯសោហមស្មិ ឯកស្មិំ វសវត្តិកោ [អវត្តិតោ (បី.

ក.)] បក្ខិត្តោ អនុគ្គហោ អនុសយន្តោ អង្គមង្គន្តិ បវតិ។ យោ តថាភូតស្ស ខន្តិ រុចិ បេក្ខនា អាការបរិវិតក្កោ ទិដ្ឋិនិជ្ឈាយនា អកិប្បសន្នា, អយំ វុច្ចតេ សក្កាយទិដ្ឋីតិ។

តត្ថ បញ្ច ទិដ្ឋិយោ ឧច្ឆេទំ កជន្តិ។ កតមាយោ បញ្ច? រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, យាវ វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, ឥមាយោ បញ្ច ឧច្ឆេទំ កជន្តិ, អវសេសាយោ បន្នរស សស្សតំ កជន្តិ។ ឥតិ សក្កាយទិដ្ឋិបហានា ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតានិ បហីយន្តិ។ បហានា ឧច្ឆេទំ សស្សតញ្ច ន កជតិ។ ឥតិ ឧច្ឆេទសស្សតប្បហានា អរិយសាវកស្ស ន កិញ្ចិ ទិដ្ឋិគតំ កវតិ, អញ្ញា វា លោកុត្តរាយ សម្មាទិដ្ឋិយា។ កថំ បន សក្កាយទិដ្ឋិ ន កវតិ? ឥធ អរិយសាវកោ សុតវា ហោតិ, សព្ពោ សុក្កបក្ខោ កាតព្ពោ, យាវ អរិយធម្មេសុ កោវិទោ រូបំ អនត្តតោ សមនុបស្សតិ, យាវ វិញ្ញាណំ...បេ.... ឯវមស្ស សមនុបស្សន្តស្ស សក្កាយទិដ្ឋិ ន កវតិ។

កថំ វិចិកិច្ឆា ន កវតិ? ឥធ អរិយសាវកោ ពុទ្ធេ ន កង្ខតិ, ន វិចិកិច្ឆតិ អកិប្បសីទតិ, ឥតិបិ សោ ភគវាតិ សព្ពំ។ ធម្មេ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ សព្ពំ។ យាវ តណ្ហក្ខយោ វិរាគោ និរោធោ និព្ពានន្តិ, ឥមិនា ទុតិយេន អាកង្ខិយេន ធម្មេន សមន្នាគតោ ហោតិ។ សង្ឃេ ន កង្ខតិ...បេ.... យាវ បូជា ទេវានញ្ច មនុស្សានញ្ចាតិ, ឥមិនា តតិយេន អាកង្ខិយេន ធម្មេន សមន្នាគតោ ហោតិ។

សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខាតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ អធិមុច្ចតិ អកិប្បសីទតិ។ តណ្ហា ទុក្ខសមុទយោតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ។ តណ្ហានិរោធោ ទុក្ខនិរោធោតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ។ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ ន កង្ខតិ ន វិចិកិច្ឆតិ អធិមុច្ចតិ អកិប្បសីទតិ។ យាវ ពុទ្ធេ វា ធម្មេ វា សង្ឃេ វា ទុក្ខេ វា សមុទយេ វា និរោធេ វា មគ្គេ វា កង្ខាយនា វិមតិ វិចិកិច្ឆា ទ្វេធាបថោ អាសប្បនា [អប្បនា (បី. ក.) ធ. ស. ១០០៨ និក្ខេបកណ្ឌេ បស្សិតព្ពំ] បរិសប្បនា អនវដ្ឋានំ អធិដ្ឋាគមនំ [អនិដ្ឋាគមនំ (ក.)] អនេកំសោ អនេកំសិកតា, តេ តស្ស បហីនា កវន្តិ បណុន្នា ឧច្ឆិន្នមូលា តាលាវត្ថុកតា អនភាវំកតា អាយតឹ អនុប្បាទធម្មា។

๖๙. តត្ថ សីលព្ពតបរាមាសោ ទ្វិធា – សីលស្ស វា សុទ្ធស្ស វា។ តត្ថ សីលស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា តបេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា តត្ថ ភោគបាទាហិ អច្ឆរាហិ សទ្ធឹ កីឡិស្សាមិ រមិស្សាមិ បរិចរិស្សាមីតិ។ យថាភូតទស្សនន្តិ រុចិវិមុត្តិ រាគោ រាគបរិវត្តកា ទិដ្ឋិរូបនា បស្សនា អសន្តុស្សិតស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ។ តត្ថ កតមោ សុទ្ធស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ? ឥធេកច្ចោ សីលំ បរាមសតិ, សីលេន សុជ្ឈតិ, សីលេន នីយតិ, សីលេន មុច្ចតិ, សុខំ វីតិក្កមតិ, ទុក្ខំ វីតិក្កមតិ, សុខទុក្ខំ វីតិក្កមតិ អនុបាបុណាតិ ឧបរិមេន។ តទុភយំ សីលវតំ បរាមសតិ តទុភយេន សីលវតេន សុជ្ឈន្តិ មុច្ចន្តិ នីយន្តិ, សុខំ វីតិក្កមន្តិ, ទុក្ខំ វីតិក្កមន្តិ, សុខទុក្ខំ វីតិក្កមន្តិ, អនុបាបុណន្តីតិ អវិសុចិករំ ធម្មំ អវិមុត្តិករំ ធម្មំ វិសុចិតោ វិមុត្តិតោ បច្ចាគច្ឆន្តស្ស យា តថាភូតស្ស ខន្តិ រុចិ មុត្តិ បេក្ខនា អាការបរិវិតក្កោ ទិដ្ឋិនិជ្ឈាយនា បស្សនា, អយំ សុទ្ធស្ស សីលព្ពតបរាមាសោ។ ឯតេ ឧភោ បរាមាសា អរិយសាវកស្ស បហីនា ភវន្តិ យាវ អាយតឹ អនុប្បាទធម្មា, សោ សីលវា ភវតិ អរិយកន្តេហិ សីលេហិ សមន្នាគតោ អក្ខណ្ឌាហិ យាវ ឧបសមសំវត្តនិកេហិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បហានា សុតវា អរិយសាវកោ ភវតិ សោតាបន្នោ អវិនិបាតធម្មោ, សព្ពំ។

សហសច្ចាភិសមយា, ឥតិ កោ វចនត្ថោ? ចត្តារោ អភិសមយា, បរិញ្ញាភិសមយោ បហានាភិសមយោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយោ ភាវនាភិសមយោ។

តត្ថ អរិយសាវកោ ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, សមុទយំ បហានាភិសមយេន អភិសមេតិ, និរោធំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន អភិសមេតិ, មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។ កឹ ការណា? ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាភិសមយោ, សមុទយស្ស បហានាភិសមយោ, និរោធស្ស សច្ឆិកិរិយាភិសមយោ, មគ្គស្ស ភាវនាភិសមយោ។ សមថវិបស្សនាយ កថំ អភិសមេតិ? អារម្មណេ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធិត្វា បញ្ចក្ខន្ធេ ទុក្ខតោ បស្សតិ។ តត្ថ យោ ឧបនិពន្ធោ, អយំ សមថោ។ យា បរិយោគាហនា, អយំ វិបស្សនា។ បញ្ចក្ខន្ធេ ទុក្ខាតិ បស្សតោ យោ បញ្ចក្ខន្ធេសុ អាលយោ និកន្តិ ឧបគមនំ អជ្ឈោសានា ឥច្ឆា មុច្ឆា បណិធិ

បត្តនា បហីយតិ។ តត្ត បញ្ចក្ខន្ធា ទុក្ខំ។ យោ តត្ត អាលយោ និកន្តិ ឧបគមនំ អជ្ឈោសានំ ឥច្ឆា មុច្ឆា បណិធិ បត្តនា, អយំ សមុទយោ។ យំ តស្ស បហានំ, សោ និរោធោ សមថោ វិបស្សនា ច មគ្គោ, ឯវំ តេសំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ ឯកកាលេ ឯកក្ខណេ ឯកចិត្តេ អបុព្ពំ អចរិមំ អភិសមយោ ភវតិ។ តេនាហ ភគវា ‘‘សហសច្ចាភិសមយា អរិយសាវកស្ស តីណិ សំយោជនានិ បហីយន្តី’’តិ។

៧០. តត្ត សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ ឯកក្ខណេ ឯកចិត្តេ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, យាវ មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។ កិំ ការណា? ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយោ, យាវ មគ្គំ ភាវនាភិសមយោ។ ឯវំ ទិដ្ឋន្តោ យថា នាវា ជលំ គច្ឆន្តី ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, បារិមំ តីរំ បាបេតិ, ឱរិមំ តីរំ ជហតិ, ភារំ វហតិ, សោតំ ឆិន្ទតិ; ឯវមេវ សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ ឯកក្ខណេ ឯកចិត្តេ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន អភិសមេតិ, យាវ មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។ យថា វា សូរិយោ ឧទយន្តោ ឯកកាលេ អបុព្ពំ អចរិមំ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, អន្ធការំ វិធមតិ, អាលោកំ បាតុករោតិ, រូបំ និទស្សេតិ, សីតំ បរិយោទិយតិ; ឯវមេវ សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ...បេ.... យថា បទីបោ ជលន្តោ ឯកកាលេ អបុព្ពំ អចរិមំ ចត្តារិ កិច្ចានិ ករោតិ, អន្ធការំ វិធមតិ, អាលោកំ បាតុករោតិ, រូបំ និទស្សេតិ, ឧបាទានំ បរិយោទិយតិ; ឯវមេវ សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា វត្តមានា ឯកកាលេ...បេ....។

យទា អរិយសាវកោ សោតាបន្នោ ភវតិ អវិនិបាតធម្មោ និយតោ យាវ ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ, អយំ ទស្សនភូមិ។ សោតាបត្តិផលញ្ច សោតាបត្តិផលេ ឋិតោ ឧត្តរិ សមថវិបស្សនំ ភាវេន្តោ យុគនទ្ធា វត្តមានា កាមរាគព្យាបាទានំ យេកុយ្យេន បហានា អរិយសាវកោ ហោតិ។ សកទាគាមិ បរិនិដ្ឋិតត្តា សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ, អយំ តនុភូមិ។

សកទាគាមិផលញ្ច យោ សកទាគាមិផលេ ឋិតោ វិបស្សនំ ភាវេន្តោ កាមរាគព្យាបាទេ

សានុសយេ អនវសេសំ បជហតិ, កាមរាគព្យាបាទេសុ អនវសេសំ បហីនេសុ បញ្ចោរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ បហីនានិ ភវន្តិ សក្កាយទិដ្ឋិ សីលព្ពតបរាមាសោ វិចិកិច្ឆា កាមច្ឆន្ទោ ព្យាបាទោ ច, ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានា [បហានាយ (បី. ក.)] អរិយសាវកោ ហោតិ អនាគាមី តត្ថ បរិនិព្ពាយី អនាវត្តិធម្មោ តស្មា លោកា, អយំ វីតរាគភូមិ។

អនាគាមិផលញ្ច អនាគាមិផលេ ឋិតោ ឧត្តរិ សមថវិបស្សនំ ភាវេន្តោ បញ្ច ឧទ្ធម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ បជហតិ រូបរាគអរូបរាគមានឧទ្ធច្ចអវិជ្ជាញ្ច។ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ឧទ្ធម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានា អរិយសាវកោ អរហា ភវតិ, ខីណាសវោ វុសិតវា សម្មទញ្ញា [សម្មជញ្ញោ (បី. ក.)] វិមុត្តោ បរិក្ខីណភវសំយោជនោ អនុប្បត្តសទត្ថោ, អយំ កតរាភូមិ។

អរហន្តោវ អយំ សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ តស្ស អាយុក្ខយា ជីវិតិន្ទ្រិយាបពោធា ឥទញ្ច ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ, អញ្ញញ្ច ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជតិ។ យោ ឥមស្ស ទុក្ខស្ស និរោធោ រូបសមោ, អញ្ញស្ស ច អបាតុភាវោ, អយំ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ ឥមា ទ្វេ និព្ពានធាតុយោ។ ឥតិ សច្ចានិ វុត្តានិ។ សច្ចាភិសមយោ វុត្តោ, កិលេសវដ្ដានំ វុត្តំ, បហានំ វុត្តំ, ភូមិយោ វុត្តា, ផលានិ វុត្តានិ, និព្ពានធាតុយោ វុត្តា។ ឯវមិមេសុ វុត្តេសុ សព្ពពោធិ វុត្តា ភវតិ។ ឯត្ត យោគោ ករណីយោ។

៧១. តត្ថ កតមាយោ នវ អនុបុព្ពសមាបត្តិយោ? ចត្តារិ ឈានានិ ចតស្សោ ច អរូបសមាបត្តិយោ និរោធសមាបត្តិ ច។ តត្ថ ចត្តារិ ឈានានិ កតមានិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, [បស្ស ទីឃនិកាយេ] ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពានិ។ តត្ថ កតមា ចត្តារោ អរូបសមាបត្តិយោ? វិភគិនោ វត វត្តព្ពោ, យាវ និរោធសមាបត្តិ វិត្ថារេន កាតព្ពា។ ឥមាយោ នវ អនុបុព្ពសមាបត្តិយោ។

តត្ត កតមំ បឋមំ ឈានំ? បញ្ចង្គវិប្បយុត្តំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ។ កតមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ វិប្បយុត្តំ? បញ្ចហិ នីវរណេហិ។ តត្ត កតមានិ បញ្ច នីវរណានិ? កាមច្ឆន្ទោតិ វិត្ថារេតព្ពោ។ តត្ត កតមោ កាមច្ឆន្ទោ? យោ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ ឆន្ទរាគោ បេមំ និកន្តិ អជ្ឈោសានំ តណ្ហា មុច្ឆា បត្ថនា អបរិច្ចាគោ អនុសយោ បរិយុដ្ឋានំ, អយំ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ។ តត្ត កតមំ ព្យាបាទនីវរណំ? យោ សត្តេសុ សង្ខារេសុ ច អាឃាតោ...បេ.... យថា ទោសេ តថា និឌ្ឌានា, អយំ ព្យាបាទោ នីវរណំ។ តត្ត កតមំ មិទ្ធំ? យា ចិត្តស្ស ជឡតា ចិត្តស្ស គរុត្តំ ចិត្តស្ស អកម្មនីយតា ចិត្តស្ស និក្ខេបោ និទ្ទាយនា បចលិកតា បចលាយនា បចលាយនំ, ឥទំ មិទ្ធំ។ តត្ត កតមំ ចិនំ [ចីនំ (បី.)]? យា កាយស្ស ចិនតា ជឡតា កាយស្ស គរុត្តា កាយស្ស អប្បស្សទ្ធិ, ឥទំ ចិនំ។ ឥតិ ឥទញ្ច ចិនំ បុរិមកញ្ច មិទ្ធំ តទុភយំ ចិនមិទ្ធនីវរណន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ត កតមំ ឧទ្ធច្ចំ? យោ អវូបសមោ ចិត្តស្ស, ឥទំ ឧទ្ធច្ចំ។ តត្ត កតមំ កុក្កុច្চំ? យោ ចេតសោ វិលេខោ អលញ្ជនា វិលញ្ជនា ហទយលេខោ វិប្បដិសារោ, ឥទំ កុក្កុច្চំ។ ឥតិ ឥទញ្ច កុក្កុច្চំ បុរិមកញ្ច ឧទ្ធច្ចំ តទុភយំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្চនីវរណន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ត កតមំ វិចិកិច្ឆានីវរណំ? យោ ពុទ្ធេ វា ធម្មេ វា សង្ឃេ វា...បេ.... អយំ វិចិកិច្ឆា។ អបិ ច ខោ បន បញ្ច វិចិកិច្ឆាយោ សមនន្តរាយិកា ទេសន្តរាយិកា សមាបត្តន្តរាយិកា មគ្គន្តរាយិកា សគ្គន្តរាយិកា, ឥមាយោ បញ្ច វិចិកិច្ឆាយោ។ ឥធ បន សមាបត្តន្តរាយិកា វិចិកិច្ឆា អធិប្បេតា។ ឥមេ បញ្ច នីវរណា។

តត្ត នីវរណានីតិ កោ វចនត្ថោ, កុតោ និវារយន្តីតិ? សព្ពតោ កុសលបក្ខិកា និវារយន្តិ។ កថំ [កិំ កំ (បី. ក.)] និវារយន្តិ? កាមច្ឆន្ទោ អសុភតោ និវារយតិ, ព្យាបាទោ មេត្តាយ [មេត្តតោ (បី.)] និវារយតិ, ចិនំ បស្សទ្ធិតោ និវារយតិ, មិទ្ធំ វីរិយារម្ភតោ និវារយតិ, ឧទ្ធច្ចំ សមថតោ និវារយតិ, កុក្កុច្চំ អវិប្បដិសារតោ និវារយតិ, វិចិកិច្ឆា បញ្ញាតោ បដិច្চសមុប្បាទតោ និវារយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ កាមច្ឆន្ទោ អលោភតោ កុសលមូលតោ និវារយតិ, ព្យាបាទោ អទោសតោ និវារយតិ, ចិនមិទ្ធំ សមាធិតោ និវារយតិ, ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្চំ សតិបដ្ឋានេហិ និវារយតិ,

វិចិកិច្ឆា អមោហតោ កុសលមូលតោ និវារយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ តយោ វិហារា ទិព្ពវិហារោ ព្រហ្មវិហារោ អរិយវិហារោ។ ទិព្ពវិហារោ ចត្តារិ ឈានានិ, ព្រហ្មវិហារោ ចត្តារិ អប្បមាណានិ, អរិយវិហារោ សត្តតិំស ពោធិបក្ខិយា ធម្មា។ តត្ត កាមច្ឆន្ទោ ឧទ្ធច្ចំ កុក្កុច្ចញ្ច ទិព្ពវិហារំ និវារយតិ, ព្យាបាទោ ព្រហ្មវិហារំ និវារយតិ, ថិនមិទ្ធំ វិចិកិច្ឆា ច អរិយវិហារំ និវារយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ កាមច្ឆន្ទោ ព្យាបាទោ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចញ្ច សមថំ និវារយន្តិ, ថិនមិទ្ធំ វិចិកិច្ឆា ច វិបស្សនំ និវារយន្តិ, អតោ នីវរណន្តិ វុច្ចន្តេ។ ឥមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ វិប្បយុត្តំ បឋមំ ឈានំ។

កតមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ សម្បយុត្តំ បឋមំ ឈានំ? វិតក្កវិចារេហិ បីតិយា សុខេន ច ចិត្តេកគ្គតាយ ច។ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ អង្គានំ ឧប្បាទបដិលាភសមង្គាគមោ សច្ចិកិរិយំ បឋមំ ឈានំ បដិលទ្ធន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមានិ បញ្ច អង្គានិ ឧប្បាទេត្វា វិហរតីតិ, តេន វុច្ចតេ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ ទិព្ពេន វិហារេន។

តត្ត ទុតិយំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ បីតិសុខេន ចិត្តេកគ្គតាយ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនេន ឥមានិ ចត្តារិ អង្គានិ ឧប្បាទេត្វា សម្បាទេត្វា វិហរតិ, តេន វុច្ចតិ ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ។

តត្ត បញ្ចង្គសមន្នាគតំ តតិយំ ឈានំ សតិយា សម្បជញ្ញេ សុខេន ចិត្តេកគ្គតាយ ឧបេក្ខាយ ឥមានិ បញ្ចង្គានិ ឧប្បាទេត្វា សម្បាទេត្វា វិហរតិ, តេន វុច្ចតិ តតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតីតិ។

តត្ត ចតុត្ថំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ ឧបេក្ខាយ សតិបារិសុទ្ធិយា អទុក្ខមសុខាយ

វេទនាយ ចិត្តេកគ្គតា ច, ឥមេហិ ចតូហង្គេហិ សមន្នាគតំ ចតុត្ថំ ឈានំ។ ឥតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ អង្គានំ ឧប្បាទោ បដិលាភោ សមន្នាគមោ សច្ឆិកិរិយា ចតុត្ថំ ឈានំ បដិលទ្ធន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមានិ ចត្តារិ ឈានានិ ឧប្បាទេត្វា សម្បាទេត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, តេន វុច្ចតិ ទិព្ពេន វិហារេន វិហរតីតិ។

តត្ថ កតមោ អនិច្ចដ្ឋោ? បីឡនដ្ឋោ អនិច្ចដ្ឋោ បភង្គដ្ឋោ សម្បាបនដ្ឋោ វិវេកដ្ឋោ អនិច្ចដ្ឋោ, អយំ អនិច្ចដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ ទុក្ខដ្ឋោ? បីឡនដ្ឋោ ទុក្ខដ្ឋោ សម្បីឡនដ្ឋោ សំវេគដ្ឋោ ព្យាធិនដ្ឋោ, អយំ ទុក្ខដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ សុញ្ញដ្ឋោ? អនុបលិត្តោ សុញ្ញដ្ឋោ, អសម្ភាជនដ្ឋោ គតបដ្ឋោ [អប្បដ្ឋោ (បី.)] វិវដ្ដដ្ឋោ, អយំ សុញ្ញដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ អនត្តដ្ឋោ? អនិស្សរិយដ្ឋោ អនត្តដ្ឋោ, អវសវត្តនដ្ឋោ, អកាមការិដ្ឋោ បរិវិទដ្ឋោ, អយំ អនត្តដ្ឋោតិ។

សុត្តត្តសមុច្ចយោ នាម សំវត្តិសន្តិកា បេដកភូមិ សមត្តា។

៧. ហារសម្បាតភូមិ

៧២. ឈានំ វិភជោ។ ចត្តារិ ឈានានិ វិត្ថារេន កាតព្ពានិ។ តានិ ទុវិធានិ; ពោជ្ឈង្គវិប្បយុត្តានិ ច ពោជ្ឈង្គសម្បយុត្តានិ ច។ តត្ថ ពោជ្ឈង្គវិប្បយុត្តានិ ពាហិរកានិ, ពោជ្ឈង្គសម្បយុត្តានិ អរិយបុគ្គលានិ។ តត្ថ យេន ឆ បុគ្គលមូលានិ តេសំ និក្ខិបេត្វា រាគចរិតោ, ទោសចរិតោ, មោហចរិតោ, រាគទោសចរិតោ, រាគមោហចរិតោ,

ទោសមោហចរិតោ, សមភាគចរិតោ, ឥតិ ឥមេសំ បុគ្គលានំ ឈានំ សមាបជ្ជិតានំ បញ្ច នីវរណានិ បដិបក្ខោ តេសំ បដិឃាតាយ យថា អសមត្តោ តីណិ អកុសលមូលានិ និគ្គណ្ហាតិ។ លោភេន អកុសលមូលេន អកិញ្ចា ច ឧទ្ធច្ចញ្ច ឧប្បិលវតំ អលោភេន កុសលមូលេន និគ្គណ្ហាតិ, កុក្កុច្ចញ្ច វិចិកិច្ឆា ច មោហបក្ខោ, តំ អមោហេន និគ្គណ្ហាតិ។ ទោសោ ច ឋីនមិទ្ធញ្ច ទោសបក្ខោ, តំ អទោសេន និគ្គណ្ហាតិ។

តត្ត អលោភស្ស បារិបូរិយា នេក្ខម្មវិតក្កំ វិតក្កេតិ។ តត្ត អទោសស្ស បារិបូរិយា អព្យាបាទវិតក្កំ វិតក្កេតិ។ តត្ត អមោហស្ស បារិបូរិយា អវិហឹសាវិតក្កំ វិតក្កេតិ។ តត្ត អលោភស្ស បារិបូរិយា វីរិត្តោ ហោតិ កាមេហិ។ តត្ត អទោសស្ស បារិបូរិយា អមោហស្ស បារិបូរិយា ច វីរិត្តោ ហោតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ, សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

វិតក្កាតិ តយោ វិតក្កា – នេក្ខម្មវិតក្កោ អព្យាបាទវិតក្កោ អវិហឹសាវិតក្កោ។ តត្ត បឋមាភិនិបាតោ វិតក្កោ, បដិលទ្ធស្ស វិចរណំ វិចារោ។ យថា បុរិសោ ទូរតោ បុរិសំ បស្សតិ អាគច្ឆន្តំ, ន ច តាវ ជានាតិ ឯសោ ឥត្ថីតិ វា បុរិសោតិ វា យទា តុ បដិលភតិ ឥត្ថីតិ វា បុរិសោតិ វា ឯវំ វណ្ណោតិ វា ឯវំ សណ្ឋានោតិ វា ឥមេ វិតក្កយន្តោ ឧត្តរិ ឧបបរិក្ខន្តិ កិំ នុ ខោ អយំ សីលវា ឧទាហុ ទុស្សីលោ អឌ្ឍោ វា ទុគ្គតោតិ វា។ ឯវំ វិចារោ វិតក្កេ អប្បេតិ, វិចារោ ចរិយតិ ច អនុវត្តតិ ច។ យថា បក្ខី បុព្ពំ អាយូហតិ បច្ឆា នាយូហតិ យថា អាយូហនា ឯវំ វិតក្កោ, យថា បក្ខានំ បសារណំ ឯវំ វិចារោ អនុបាលតិ វិតក្កេតិ វិចរតិ វិចរេតិ។ វិតក្កយតិ វិតក្កេតិ, អនុវិចរតិ វិចរេតិ។ កាមសញ្ញាយ បដិបក្ខោ វិតក្កោ, ព្យាបាទសញ្ញាយ វិហឹសសញ្ញាយ ច បដិបក្ខោ វិចារោ។ វិតក្កានំ កម្មំ អកុសលស្ស អមនសិការោ, វិចារានំ កម្មំ ជេដ្ឋានំ សំវរណោ។ យថា បលិគោ តុណ្ហិគោ សជ្ឈាយំ ករោតិ ឯវំ វិតក្កោ, យថា តំយេវ អនុបស្សតិ ឯវំ វិចារោ។ យថា អបរិញ្ញា ឯវំ វិតក្កោ។ យថា បរិញ្ញា ឯវំ វិចារោ។ និរុត្តិបដិសម្ភិទាយញ្ច បដិភានបដិសម្ភិទាយញ្ច វិតក្កោ, ធម្មបដិសម្ភិទាយញ្ច អត្ថបដិសម្ភិទាយញ្ច វិចារោ។ កល្យិតា កោសល្លតំ ចិត្តស្ស វិតក្កោ, អកិនីហារកោសល្លំ

ចិត្តស្ស វិចារោ។ ឥទំ កុសលំ ឥទំ អកុសលំ ឥទំ ភាវេតព្ពំ ឥទំ បហាតព្ពំ ឥទំ សច្ឆិកាតព្ពន្តិ វិតក្កោ, យថា បហានញ្ច ភាវនា ច សច្ឆិកិរិយា ច ឯវំ វិចារោ។ ឥមេសុ វិតក្កវិចារេសុ បឋមស្ស ទុវិធំ ទុក្ខំ ន ឧប្បជ្ជតិ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច; ទុវិធំ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច។ ឥតិ វិតក្កជនិតំ ចេតសិកំ សុខំ បីតិ កាយិកំ សុខំ កាយិកោយេវ។ យា តត្ថ ចិត្តស្ស ឯកគ្គតា, អយំ សមាធិ។ ឥតិ បឋមំ ឈានំ បញ្ចង្គវិប្បហីនំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ។

តេសំយេវ វិតក្កវិចារានំ អភិក្ខណំ អាសេវនាយ តស្ស តប្បោណមានសំ ហោតិ។ តស្ស វិតក្កវិចារា ឱឡារិកា ខាយន្តិ។ យញ្ច បីតិសុខញ្ច នេក្ខម្មញ្ច ឱឡារិកំ ភវតិ។ អបិ ច សមាធិជា បីតិ រតិ ច ជាយតិ។ តស្ស វិចារមត្តណាំ។ តេសំ រូបសមា អជ្ឈត្តំ ចេតោ សម្បសីទតិ។ យេ វិតក្កវិចារា ទ្វេ ធម្មានុស្សវិតព្ភា។ បច្ចុប្បន្នា ទរណិតព្ភំ។ តេសំ រូបសមា ឯកោទិភាវំ ចិត្តេកគ្គតំ ហោតិ។ តស្ស ឯកោទិភាវេន បីតិ បារិបូរិ គច្ឆតិ។ យា បីតិ, តំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ, យំ សុខំ, តំ សុខិន្ទ្រិយំ។ យា ចិត្តេកគ្គតា, អយំ សមាធិ។ តំ ទុតិយំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ។ សោ បីតិយា វិរាគា យាតិ ឱជហិ ជល្ទសហគតំ។

៧៣. តត្ថ សោមនស្សចិត្តមុបាទានន្តិ ច សោ តំ វិចិនន្តោ ឧបេក្ខមេវ មនសិករោតិ។ សោ បីតិយា វិរាគា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ។ យថា ច បីតិយា សុខមានិតំ, តំ កាយេន បដិសំវេទេតិ សម្បជានោ វិហរតិ។ យេន សតិសម្បជញ្ញេន ឧបេក្ខាបារិបូរិ គច្ឆតិ។ ឥទំ តតិយំ ឈានំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ។

តថា កាយិកស្ស សុខស្ស បហានាយ បឋមេ ឈានេ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈតិ។ ទុតិយេ ឈានេ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈតិ។ សោ សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានា បុព្ពេវ សោមនស្សទោមនស្សានំ អត្ថង្គមា អទុក្ខមសុខំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ តត្ថ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ឧបេក្ខា បសាទា ហោតិ, ទុក្ខិន្ទ្រិយេន ទោមនស្សិន្ទ្រិយេន សុខិន្ទ្រិយេន សោមនស្សិន្ទ្រិយេន ច។ តេសំ និរោធា ឧបេក្ខាសម្បជញ្ញំ ហោតិ, តត្ថ សុខិន្ទ្រិយេន សោមនស្សិន្ទ្រិយេន ច អសតិ ហោតិ, តេសំ និរោធា សតិមា

ហោតិ, ទុក្ខិន្ទ្រិយេន ទោមនស្សិន្ទ្រិយេន ច អសម្បជញ្ញំ, តេសំ និរោធា សម្បជញ្ញំ ហោតិ, ឥតិ ឧបេក្ខាយ ច សញ្ញា, សតោ សម្បជានោ ចិត្តេកគ្គតា ច ឥទំ វុច្ចតេ ច ចតុត្ថំ ឈានំ។

តត្ថ យោ រាគចរិតោ បុគ្គលោ តស្ស សុខិន្ទ្រិយញ្ច សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច; យោ ទោសចរិតោ បុគ្គលោ តស្ស ទុក្ខិន្ទ្រិយញ្ច ទោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច; យោ មោហចរិតោ បុគ្គលោ តស្ស អសតិ ច អសម្បជញ្ញញ្ច។

តត្ថ រាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស តតិយេ ឈានេ ចតុត្ថេ ច អនុនយោ និរុជ្ឈតិ, ទោសចរិតស្ស បឋមេ ឈានេ ទុតិយេ ច បដិឃំ និរុជ្ឈតិ, មោហចរិតស្ស បុគ្គលស្ស បឋមេ ឈានេ ទុតិយេ ច អសម្បជញ្ញំ និរុជ្ឈតិ។ តតិយេ ឈានេ ចតុត្ថេ ច អសតិ និរុជ្ឈតិ, ឯវមេវ តេសំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ចត្តារិ ឈានានិ ភោទានំ គមិស្សន្តិ។

តត្ថ រាគទោសចរិតស្ស បុគ្គលស្ស អសម្បជញ្ញញ្ច អនុនយោ ច បដិឃញ្ច, តេន ហានភាគិយំ [បហានភាគិយំ (ប៊ី. ក.)] ឈានំ ហោតិ។ តត្ថ រាគមោហចរិតស្ស បុគ្គលស្ស អនុនយត្តំ ច អាទីនវំ ទស្សិតា, តំ តស្ស ហានភាគិយំ ឈានំ ហោតិ។ តត្ថ ទោសមោហចរិតស្ស បុគ្គលស្ស បដិឃោ ច អសតិ ច អសម្បជញ្ញញ្ច អាទីនវំ ទស្សិតា តេន តស្ស ហានភាគិយំ ឈានំ ហោតិ។

តត្ថ រាគទោសមោហសមភាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស វិសេសភាគិយំ ឈានំ ហោតិ, ឥមានិ ចត្តារិ ឈានានិ សត្តសុ បុគ្គលេសុ និទ្ទិសិតព្ពានិ។ ចតូសុ ច សមាធីសុ ឆន្ទសមាធិនា បឋមំ ឈានំ, វីរិយសមាធិនា ទុតិយំ ឈានំ, ចិត្តសមាធិនា តតិយំ ឈានំ, វីមំសាសមាធិនា ចតុត្ថំ ឈានំ។ អប្បណិហិតេន បឋមំ ឈានំ, សុញ្ញតាយ ទុតិយំ ឈានំ, អនិមិត្តេន តតិយំ ឈានំ, អានាបានស្សតិយា ចតុត្ថំ ឈានំ។ កាមវិតក្កព្យាបាទាទញ្ច តំ តំ រូបសមេន បឋមំ ឈានំ ហោតិ, វិតក្កវិចារានំ រូបសមេន ទុតិយំ ឈានំ, សុខិន្ទ្រិយសោមនស្សិន្ទ្រិយានំ រូបសមេន តតិយំ ឈានំ, កាយសង្ខារានំ រូបសមេន ចតុត្ថំ ឈានញ្ច។ ចាគាធិដ្ឋានេន

បឋមំ ឈានំ, សច្ចាធិដ្ឋានេន ទុតិយំ ឈានំ, បញ្ញាធិដ្ឋានេន តតិយំ ឈានំ, ឧបសមាធិដ្ឋានេន ចតុត្ថំ ឈានំ។ ឥមានិ ចត្តារិ ឈានានិ សង្ខេបនិទ្ទេសេន និទ្ទិដ្ឋានិ, តត្ថ សមាធិន្ទ្រិយំ បារិបូរិំ គច្ឆតិ។ អនុវត្តនកានិ ចត្តារិ, តត្ថ យោ បឋមំ ឈានំ និស្សាយ អាសវក្ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ទោមនស្សិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន។ យោ ទុតិយំ ឈានំ និស្សាយ អាសវានំ ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ ទុក្ខិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន។ យោ តតិយំ ឈានំ និស្សាយ អាសវានំ ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ សោមនស្សិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន។ យោ ចតុត្ថំ ឈានំ និស្សាយ អាសវានំ ខយំ បាបុណាតិ, សោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ សុខិន្ទ្រិយបដិបក្ខេន គតោ។

បកិណ្ណកនិទ្ទេសោ។

៧៦. យានិ ចត្តារិ ឈានានិ, តេសំ ឈានានំ ឥមានិ អង្គានិ, តេសំ អង្គានំ សមូហោ [សម្មោហោ (បី. ក.)] អស្ស អង្គា, អយំ ឈានភូមិ កោ វិសេសោតិ អស្ស វិសេសោ។ ឥមេ សម្ភារ តេហិ អយំ សមុទាគមោ, តស្ស សមុទាគមស្ស អយំ ឧបនិសា, តាយ ឧបនិសាយ អយំ ភាវនា។ តស្សា ភាវនាយ អយំ អាទីនវោ។ តេន អយំ បរិហានិ។ កស្ស បរិហានីតិ តទុបគជ្ឈាយិនោ [តទុបកជ្ឈាយិនោ (បី. ក.)]។ តំ យថា កណិតំ បច្ចវេក្ខន្តោ អយំ វិសេសោ។ តេន វិសេសេន អយំ អស្សាទោ, សោ កស្ស អស្សាទោ អឈានិយា ឈាយិនោ, តស្សា អឈានិយា ឈាយិនោ, ឥទំ កល្យិតា កោសល្យ បឋជ្ឈានំ អនោមទ្ទិយតំ គច្ឆតិ ឈានពលំ, ឈានពលេ បឋស្ស អយំ បារមិប្បត្តស្ស ឥមានិ ឈានង្គានិ អនាវិលសង្កប្បោ បឋមេ ឈានេ ឈានង្គានិ ភាវី។ សោ បីតិ តទនុសារិត្តាវ បឋមេ ឈានេ ឈានង្គំ តស្សង្គុនោ ច ធម្មា តទភិសន្ទិតាយ ច។ បីតិ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គធម្មតា ខោ បន តថា បវត្តស្ស សហគតំ ឈានង្គធម្មំ សសុខតាយ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទោ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ មនោសម្បសាទនតាយ តទភិសន្ទិតាយ ច។ បីតិ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ សមាធិតា [សមាធិកា (បី.)] បីតិ ទុតិយេ

ឈានេ ឈានង្គំ, ចេតសោ ឯកោទិភាវោ ទុតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ, ឧបេក្ខា ផស្សតា តតិយេ ឈានេ ឈានង្គំ, សុខំ តស្ស អង្គន្តិ ច។ ចេតសោ ឯកោទិភាវោ ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ, ឧបេក្ខា អទុក្ខមសុខា ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ, អកិនិសាភូមិ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ។ សតិបារិសុទ្ធិ ច អនេកជ្ឈាភូមីសុ ឈានង្គសមាយុត្តា បីតិ ចេតសោ ឯកោទិភាវោ ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានង្គំ។

តត្ថ កតមា ឈានភូមិ? សវិតក្កេ សវិចារេ វិវេកា អនុគតា បឋមេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អវិតក្កេ អវិចារេ អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ ជនិតំ បីតិមនុគតា ទុតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ សុខសាតសមោហិតា សប្បីតិកា តតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ តស្ស សុខទុក្ខសហគតា អកិនីហារសហគតា ចតុត្ថេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អប្បមាណសហគតា សត្តារម្មណា បឋមេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អកិភូមិអាយតនសហគតា រូបសញ្ញីសុ ទុតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ វិមោក្ខសហគតានំ វិមោក្ខេសុ តតិយេ ឈានេ ឈានភូមិ។ អនុបស្សនាសហគតា កាយសង្ខារ សម្មា ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស ភូមិ។

៧៥. តត្ថ កតមេ ឈានវិសេសា? វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ ចិត្តចេតសិកសហគតា កាមធាតុសមតិក្កមនតាបិ, អយំ ឈានវិសេសោ។ អវិតក្កា ចេវ អវិចារ ច សប្បីតិកាយ សតិសហគតាយ បីតិសហគតា សញ្ញាមនសិការ សមុទាចរន្តិ។ អយំ ឈានវិសេសោ។ អវិតក្កាយ ភូមិយា អវិចារេយេវ សតិ អនុគតា ឧបេក្ខាសហគតា មនសិការ សមុទាចរន្តិ។ តទនុធម្មតាយ ច សតិ សណ្ឋាហតិ [សន្ឋហតិ (បី.)]។ តញ្ច ភូមិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ឈានវិសេសោ។ សតិបារិសុទ្ធិសហគតា សញ្ញាមនសិការ សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ឈានវិសេសោ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតនសហគតាយ ភូមិយំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសហគតា សញ្ញាមនសិការ សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមិ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, អយំ ឈានវិសេសោ។

ឈានសម្ភារ នេក្ខម្មវិតក្កោ សម្ភារោ កាមវិតក្កវិនោទនាធិប្បាយតា។ អព្យាបាទវិតក្កោ

សម្ភារោ ព្យាបាទវិតក្កបដិវិនោទនាធិប្បាយតា។ អវិហឹសាវិតក្កោ សម្ភារោ វិហឹសាវិតក្កបដិវិនោទនាធិប្បាយតា។ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា អប្បិច្ឆតា សម្ភារោ បរិសុទ្ធាជីវោ ចតុន្នំ សមាបត្តីនំ សម្ភារោ អកម្មស្ស វិហារិតា។ មគ្គសម្ភារោ សមាបត្តិបជ្ជនតា។ ផលសម្ភារោ ឈានានិព្ពត្តិតាយ ឈានសមុទាគមោ។ កុសលហេតុ យំ ឈានំ សមុទយំ គច្ឆន្តិ កោ ច [កោចិ (ក.)] ន កុតោចិ នេក្ខម្មប្បត្តា សមុទាគច្ឆន្តិ។ អាលម្ពនិរោធសមាធិ សន្តោ សមុទាគច្ឆន្តិ។ អវីតិក្កន្តា សមុទាគច្ឆន្តិ។ សុខិន្ទ្រិយំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ បហានាយ តេ ច អព្យាបជ្ជតាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ តំ បន សន្ធាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ អបរិទាហនាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ អយំ ញាណសមុទាគមោ។

៧៦. តត្ថ កតមា ឧបនិសា? កល្យាណមិត្តតា ឈានស្ស ឧបនិសា។ កល្យាណសម្បវង្កតា ឈានស្ស ឧបនិសា។ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា ឈានស្ស ឧបនិសា។ អសន្តុដ្ឋិតា កុសលេសុ ធម្មេសុ ឈានស្ស ឧបនិសា។ សទ្ធម្មស្សវនំ ឈានស្ស ឧបនិសា។ សំវេជនិយេ ឋានេ សំវិគ្គស្ស យោនិសោ បធានំ។ អយំ ឈានោបនិសា។

តត្ថ កតមា ភាវនា? មេត្តាសេវនា អព្យាបាទវិតក្កភាវនា។ ករុណាសេវនា អវិហឹសាវិតក្កភាវនា។ មុទិតាភាវនា បីតិសុខសម្បជញ្ញា ភាវិតា។ ឧបេក្ខាភាវនា បស្សវតា ឧបេក្ខាភាវនា អបស្សវតា ឧបេក្ខា ច អជ្ឈុបេក្ខា ច, អសុភសញ្ញាភាវនា ទុក្ខាបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា ភវសង្ខារូបច្ឆេទកញាណំ, សា ឆព្ពិធា ភាវនា ភាវិតា ពហុលីកតា អនុដ្ឋិតា វត្ថុកតា យានីកតា បរិចិតា សុសមារទ្ធា។ អយំ ភាវនា។

ឯវំ ភាវយន្តស្ស អយំ អាទីនវោ។ បឋមេ ឈានេ សង្ខារសមង្គាគតោ ឯសោ ធម្មោ អស្សុតោ សាសវោ។ សចេ ឯស ធម្មោ អយំ សីលោ អាសន្នបដិបក្ខោ ច ឯស ធម្មោ កាមោ បតិចារោ បតិវិចារោ សមាបត្តីនំ ច សព្ពោឡារិកោ ឯស ធម្មោ វិតក្កវិចារោ ច។ តត្ថ ចិត្តំ ខោភេន្តិ, កាយោ ចេត្ថ កិលមតិ, កាយម្ហិ ចេត្ថ កិលន្តេ ចិត្តំ វិហញ្ញតិ។ អនភិនីហារក្ខមោ អភិញ្ញានំ ឥមេ អាទីនវា បឋមេ ឈានេ។

ទុតិយេ ឈានេ តមេ អាទីនវា បីតិផរណាសហគតោ ច ឯសោ ធម្មោ, ន សមុទាចារស្សេតិ ចិត្តំ។ អសោធយំ ឧបគមោ ចេស ធម្មោ ឧបគមិបរិស្សយោ [ឧបគមិបរិចយោ (បី.)] ទោមនស្សបច្ចត្តិកោ ចេស ធម្មោ។ តត្ត តត្ត យុត្តីនំ បីតិ បរជ្ជតោ ចេស ធម្មោ ទុក្ករំ ហោតិ, អវត្តសន្តាសភូមិបរិជ្ជយន្តោ ចតូសុ ទុក្ខតាសុ ឯស ធម្មោ អនុវិទ្ធាបនសទ្ធាយ [អនុវិទ្ធា បស្សតិយា (បី.)] ទុក្ខតាយ ច ន បលិពោធទុក្ខតាយ ច អកិញ្ចាទុក្ខតាយ ច ពោគទុក្ខតាយ ច, តមេ អាទីនវា ទុតិយេ ឈានេ។

តត្ត កតមេ អាទីនវា តតិយេ ឈានេ? ឧបេក្ខាសុខសហគតាយ តត្ត សាតារីនំ បញ្ញត្តំ ឧបេក្ខាសុខំ បរិវត្តិតោ ឯស ធម្មោ តេន និច្ចសញ្ញិតានញ្ច យំ ហោតិ។ ទុក្ខោបនិយំ សុខំ ចិត្តស្ស សង្ខោភតំ ឧបាទាយ សុខទុក្ខាយ គតោ សវតិ។ សុខទុក្ខានុភតញ្ច ឧបាទាយ អនភិហារក្ខមំ ចិត្តំ ហោតិ។ អភិញ្ញាយ សច្ឆិកិរិយាសុ សព្ពេបិ ចេតេ ធម្មា តីសុ ឈានសមាបត្តីសុ ចតូហិ ច ទុក្ខតាហិ អនុវិទ្ធានំ សា ភយា ទុក្ខតាយ បលិពោធទុក្ខតាយ ច អកិញ្ចាយ ទុក្ខតាយ ច តមេ អាទីនវា តតិយេ ឈានេ។

តត្ត កតមេ អាទីនវា ចតុត្ថេ ឈានេ? អាកិញ្ចញ្ញាសមាបត្តិកា តេ ធម្មានុសមាបត្តិកា ឯតិស្សា ច ភូមិយំ សាតានំ ពាលបុថុជ្ជនានំ អនេកវិធានិ ទិដ្ឋគតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឱឡារិកា សុខុមេហិ ច រូបសញ្ញាហិ អនុវិធានិ ឯតានិ ឈានានិ សទា អនុទយមេត្តាឈានកលានុទនុកលាយ សាធារណា, ទុក្ករា ច សព្ពេ ចត្តារោ មហាសម្ភារ សមុទាគតានិ ច ឯតានិ ឈានានិ អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ សមុទាគច្ឆន្តិ។ ឯត្ត សមុទាគតា ច ឯតេ ធម្មា ន សមត្តា ហោន្តិ។ អសមុគ្គហិតនិមិត្តា ច ឯតេ ធម្មា បរិហាយន្តិ។ និវុជ្ឈន្តិ ច ឯតេ ធម្មា ន ឧបាទិយន្តិ និវុជ្ឈង្គានិ ច, ឯតេសំ ធម្មានំ ឈានានិ និមិត្តានិ ន ឈាននិមិត្តសញ្ញា ហោតិ។ អប្បដិលទ្ធបុព្ពា ច ឈាយីវសេន ច ភវតិ [ឈាយី ច វសេន ច ភវតិ (បី. ក.)]។ តមេហិ អាទីនវេហិ អយំ ឈានបរិហានិ។

៧៧. និរោធសមាបត្តិយា អបដិសង្ខាយ អវសេសសញ្ញិនោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ, សោ និរោធសមាបត្តិតោ បរិហាយតិ។ អានេញ្ជសញ្ញិនោ អសញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស អាកិញ្ចញ្ញាយតនសហគតា មនសិការា សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមិំ ន បជានាតិ, សោ តតោ បរិហាយតិ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបន្នស្ស វិញ្ញាណញ្ចាយតនសញ្ញា មនសិការា សមុទាចរន្តិ, តញ្ច ភូមិំ ន បជានាតិ, សោ តតោ បរិហាយតិ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមាបន្នស្ស រូបសញ្ញាសហគតា។ វិត្ថារេន...បេ.... យាវ បឋមេ ឈានេ កាមសញ្ញាសហគតា កាតព្ពា។ សកស្ស [សោ តស្ស (បី. ក.)] បរិហាយតិ, កលង្កជ្ឈានេ កលង្កំ ឈាយតិ, បរិសមន្តតោ ឈាយតិ, កិន្ទន្តោ ឈាយតិ, ន សជ្ឈាយតិ, អាយូហន្តោ ឈាយតិ, កិញ្ចិ ច និបវិចិតោ ឈាយតិ។ អតិវិធាវន្តោ ឈាយតិ, អតិមញ្ញន្តោ ឈាយតិ, កាយសង្ខារេ អប្បដិសម្ភារេ ឈាយតិ, បរិយុដ្ឋានស្ស និស្សរណំ អជានន្តោ ឈាយតិ, នីវរណាភិភូតោ ឈាយតិ, អស្សាបត្តិមនសិករោន្តោ ឈានស្ស អស្សាទោ កាមរាគបរិយុដ្ឋានំ បហានំ ឈានស្ស អស្សាទោ កាមរាគហេតូនំ ធម្មានំ ឧទយន្តិ, និរុជ្ឈង្គានិ ឯតេសំ ធម្មានំ ឈានានិ ឧបរិមា សុខុបេក្ខា កាមកម្មកិលេសានំ បហានំ អស្សាទោ, ឯវំ ខោ បុន ឈានស្ស អស្សាទោ មហាសំវាសមប្បីឡិតេ លោកសំនិវាសេ អសម្ពោធោកាសា វិគមេស្សមិទំ ឈានប្បហានា។ អយំ បលិរោធមប្បលិរោធលោកសន្និវាសេ ឯសនិធមិទំ ឈានំ អនមតគ្គសំសារសមាបន្នានំ សត្តានំ សំសារប្បហានានា អានិសំសោ, យមិទំ ឈានស្ស អស្សាទោ កាយស្ស អឈានិយឈាយិនោ ភវតិ។ អឈានិយឈានិយឈាយីហិ អបរាមសន្តោ អឈានិយឈាយិតំ ឈាយតិ, យានិ កលង្កជ្ឈាយិនោ បទានិ, តានិ អនុធិតានិ បដិបក្ខេ។

៧៨. តត្ថ កតមំ ឈានកោសល្លំ? សមាបត្តិកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានវិសេសកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានន្តរិកកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, សមាបត្តិវុដ្ឋានកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានេ សការកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានេ អាទីនវកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ, ឈានេ និស្សរណកោសល្លំ ឈានកោសល្លំ,

ឈានផលេន ឧបាទាយ កោសល្យំ, ឈានផលេន បដិសង្ខានផលេ អបរិហានធម្មតា និព្ពត្តិឈានេ ច កីឡិតាបិ វិសេសភាគិយំ ឈានំ បដិលព្ភតិ។ ឥទំ បនស្សាតិ ភវហរិតា ច អារម្មណានិមិត្តគ្គាហោ អនភិនីហារពលំ, ចិត្តេកគ្គតា និមិត្តាសុ គតិសហិតា សមថពលេន អសំសីទនញ្ច ឈានេ មគ្គផលំ សមថំ បវត្តេ សមាធិនោ ឧបេក្ខាបលិបុញ្ញាបរនិមិត្តាសយោ បគ្គាហិនោ [មគ្គាហិនោ (បី.)] សតិពលំ តំ បវត្តិតានញ្ច វិបស្សនានំ សមញ្ញាពលេ។

តត្ថ កតមា ឈានបារមិតា? សុបារមិតា មេត្តា កាមេសុ សត្តា កាមសង្គីសត្តាតិ [ឧទា. ៦៣ ឧទានេ បស្សិតព្ពំ] យម្ហិ សុត្តេ ទេសនាយ ភោហារេន ទ្វេ សច្ចានិ និទ្ទិដ្ឋានិ, ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច, វិចយេន ហារេន យេ សំយោជនីយេសុ ធម្មេសុ វដ្ដំ ន បស្សន្តិ, តេ ឱឃំ តរិស្សន្តីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ន តរិស្សន្តីតិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ ច វិចយោ ច ឥទំ នុ កិស្ស បទដ្ឋានំ, កាមេសុ សត្តាតិ បញ្ច កាមគុណា, តំ កាមតណ្ហាយ បទដ្ឋានំ។ សំយោជនេ វដ្ដមបស្សមានាតិ អវិជ្ជាយ បទដ្ឋានំ, ន ហិ ជាតុ សំយោជនសង្គីសត្តា ឱឃំ តរេយ្យុំ វិបុលំ មហន្តន្តិ ឧបាទានស្ស បទដ្ឋានំ។ កាមេសុ សត្តាតិ កាមា ទ្វិធា – វត្ថុកាមា ច កិលេសកាមា ច, តត្ថ កិលេសកាមា កាមតណ្ហា កាមតណ្ហាយ យុត្តា ភវន្តិ រូបតណ្ហា ភវតណ្ហា លក្ខណេន ហារេន, សំយោជនេ វដ្ដមបស្សមានាតិ សំយោជនស្ស។ យោ តត្ថ ឆន្ទរាគោ តស្ស កិំ បទដ្ឋានំ? សុខា វេទនា ទ្វេ ច ឥន្ទ្រិយានិ – សុខិន្ទ្រិយញ្ច សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច។ ឥតិ សុខាយ វេទនាយ គហិតាយ តយោបិ វេទនា គហិតា ហោន្តិ។ វេទនាក្ខន្ធេ គហិតេ សព្ពេ បញ្ចក្ខន្ធា គហិតា ហោន្តិ។ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពា គហិតា, វត្ថុកាមេសុ គហិតេសុ សព្ពានិ ឆ ពាហិរានិ អាយតនានិ គហិតានិ ហោន្តិ។ អជ្ឈត្តិកពាហិរេសុ អាយតនេសុ យោ សតោ, អយំ វុច្ចតេ លក្ខណោ ហារោ, តត្ថ យោ ឱឡារិកម្ហិ កិលេសេ អជ្ឈាវសិតោ សព្ពកិលេសេសុ យោ ន តតោ សុខុមតរេសុ ន វីតរាគោ ភវតិ។ តត្ថ ពាហិរសំយោជនំ មមន្តិ អជ្ឈត្តសំយោជនំ អហន្តិ។ តត្ថ កតរវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ឱឃំ តរិតុកាមា តេ សំយោជនីយេសុ ធម្មេសុ អាទីនវានុបស្សិនោ វិហរិស្សន្តីតិ អយមេត្ថ កតរវតោ អធិប្បាយោ។ កាមេសុ សត្តាតិ យេសុ ច សត្តា យេន ច សត្តា យេសញ្ច សត្តា អយំ

ចតុព្ពិធោ អាកាវោ សព្ពេសំ ហារភាគិយោ។

៧៩. តត្ថ កតមានិ តីណិ វិបល្លាសានិ បទដ្ឋានានិ ច? ចិត្តវិបល្លាសស្ស ទិដ្ឋិវិបល្លាសស្ស សញ្ញាវិបល្លាសស្ស តយោ វិបល្លាសា តីណិ អកុសលមូលានិ បទដ្ឋានំ។ តីណិ អកុសលមូលានិ ហីនប្បណីតការិយកម្មស្ស បទដ្ឋានំ។ ចតុន្នញ្ច ឧបាទានានំ ទោសោ អកុសលមូលំ ទិស្សតិ។ ហីនប្បណីតការិយកម្មស្ស បទដ្ឋានំ។ យថា មាតុយា វា បិតុនោ វា អញ្ញតរស្ស វា បុន ឧទ្ធារស្ស កិក្ខនោ អកយំ ទេតិ។ តត្ថ អញ្ញោ មិច្ឆា បដិបជ្ជេយ្យ កាយេន វា វាចាយ វា។ តត្ថ សោ ព្យាបាទមុបាទាយ តេសំ ឧទ្ធារនំ រក្ខាវរណគុត្តិយា អនុបាលយន្តោ យោ ឧទ្ធារនំ អកយំ ទេតិ។ តេសំ អកយេ ទិន្នេ យោ តត្ថ មិច្ឆា បដិបជ្ជេយ្យ។ តត្ថ សោ ព្យាបាទំ ឧបាទាយន្តោ ទោសជំ កម្មំ ករោតិ។ យោ តត្ថ អសាធុ ឥន្ទ្រិយា នីវរណំ យំ តេសំ អកយំ ទក្ខិណាតោ សញ្ញំ ឥទំ បណីតំ ការណំ មយា បុន តត្ថ មិច្ឆាបដិបត្តិ អយំ ព្យាបាទោ ហីនគមិវកម្មំ លោភោ មោហោ ច ឥមានិ នីវរណានិ វចនានិ តានិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ តេហិ ចតូហិ ឧបាទានេហិ យោ សោ ឧបាទានោ ឥត្ថី វា បុរិសោ វា តេសំ បញ្ចក្ខន្ធានំ តេយេវ ឧបាទានោ សមុទយោ ឥទំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច សោយេវ ទេសនាហារោ។

តត្ថ កាមេសុ យេ ន បជ្ជន្តិ, តេ អាទីនវានុបស្សនាយ បជ្ជន្តិ។ ឥតិស្សា កាមធាតុយា និក្ខមិតុកាមតា, អយំ វុច្ចតិ នេក្ខម្មច្ឆន្ទោ។ យោ តត្ថ អនភិសង្ខារានំ កិញ្ចិ វិសោធេតិ តស្ស ធាវតោ វា, អយំ អព្យាបាទច្ឆន្ទោ។ កិញ្ចិ វិហិំសតិ, អយំ វិហិំសាឆន្ទោ។ ឥតិ នេក្ខម្មាកិនីហតា តយោ ឆន្ទា – នេក្ខម្មច្ឆន្ទោ អព្យាបាទច្ឆន្ទោ អវិហិំសាឆន្ទោ។ តត្ថ នេក្ខម្មច្ឆន្ទោ អលោភោ; អព្យាបាទច្ឆន្ទោ អទោសោ; អវិហិំសាឆន្ទោ អមោហោ។ ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ អដ្ឋសុ សម្បត្តេសុ បរហិតានិ, តេសំយេវ ចតុន្នំ ឧបាទានានំ និរោធាយ សំវត្តន្តិ។ សចេ វា បុន កម្មំ ករេយ្យ កណ្ហំ វា សុក្កំ វា តស្ស វិបាកហានាយ សំវត្តន្តិ។ ឥទំ កម្មំ អកណ្ហំ អសុក្កំ កម្មក្ខយាយ សំវត្តតិ។ តត្ថ យោ តិណ្ណំ អកុសលមូលានំ និរោធោ, អយំ និរោធោ។ សោយេវ មគ្គោ តត្ថ បដិបទានិ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ អាវដ្តោ ហារោ។

កាមេសុ សត្តាតិ យេ សេក្ខា, តេ ឯកេនេវ៉ាការេន សត្តា។ យេ បុថុជ្ជនា, តេ ទ្វីហាការេហិ សត្តា, តស្សាយំ បញ្ហោ វិកជ្ជព្យាករណីយោ វត្តព្ពោ។ កិញ្ចាបិ សោតាបន្នោ បដិសេវនាយ, នោ ច ខោ អកិនិវេសេ សត្តោ យោ ហិ អបចយាយ បទហតិ, ន ឧបចយាយ។ សេក្ខោ ហិ កិលេសវសេន កាមេ បដិសេវតិ។ បុថុជ្ជនោ បន កិលេសសមុដ្ឋានាយ កាមេ បដិសេវតិ។ តត្ត កាមេសុ សត្តានំ ចតុឱឃំ តរិស្សតីតិ វិកជ្ជព្យាករណីយោ, អយំ វិកត្តិ។

៨០. បរិវត្តនោតិ កាមេ យេ នេវ សជ្ជន្តិ ន ច សំយោជនេហិ សំយុត្តា, តេ ឱឃំ តរិស្សន្តិ វិបុលំ មហន្តន្តិ។ អយំ សុត្តស្ស បដិបក្ខោ។

វេវចនន្តិ យោ កាមេសុ សត្តោ យោ ច តត្ត កាមានំ គុណោ, តត្ត វិសោ សត្តោ។ យេបិ កាមានំ អាហារ ធម្មា, តត្ត វិសោ សត្តោ។ តត្តិមំ កាមានំ វេវចនំ បាកោ រជោ សល្លំ គណ្ឋោ ឡ្លិតិ ឧបទ្ទវោតិ។ យានិ វា បន អញ្ញានិ វេវចនានិ តត្ត វិសោ សត្តោតិ វេវចនំ។ សត្តោ ពន្ធោ មុច្ឆិតោ គធិតោ អជ្ឈោសិតោ កាមេ អជ្ឈាបន្នា បរិមុត្តោ តព្ពហុលវិហារីតិ។ យានិ វា បន អញ្ញានិ វេវចនានិ, អយំ វេវចនោ នាម។ កាមប្បចារបញ្ញត្តិយា កិលេសគោចរបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា ចិត្តន្តិ វេវចនំ។ សត្តោ តព្ពហុលវិហារីតិ យានិ វា បន អញ្ញានិ។ ឥមេ កាមប្បចារបញ្ញត្តិយា កិលេសគោចរ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, ពីជបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, សង្ខារ សំយោជនបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, ឧបាទានំ ហេតុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, បុគ្គលោ បុថុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។

ឱតរណោតិ ឥមាយ បដិច្ចសមុប្បាទោ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ យេ កិលេសា យេ សង្ខារ សំយោជនានិ ច បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធោ ធម្មាយតនេសុ អកុសលា ធម្មាយតនានិ ឥន្ទ្រិយេសុ សុខិន្ទ្រិយញ្ច, សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច, អយំ ឥន្ទ្រិយោតរណោ។

សោធនោតិ ឯត្តកោ។ ឯសេវ អារម្ភោ និទ្ទិសិតព្ពោ សុត្តន្តោ។

អធិដ្ឋានោតិ ឥមេ ធម្មា អត្តិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា អត្តិ វេមត្តតាយ។ យេ សញ្ញា ពាហិរោ កាមេ, តេ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ សត្តាតិ បរិយុដ្ឋានវិបល្លាសា វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា ឱឃំ តរេយ្យុំ។ វិបុលំ មហន្តន្តិ អវិជ្ជា ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។

បរិក្ខារោតិ តស្ស កោ ហេតុ កោ បច្ចយោ? អារម្មណបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ អយោនិសោ ច មនសិការោ សន្និស្សយស្ស បច្ចយតាយ បច្ចយោ។ អវិជ្ជា សមនន្តរបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ ភគានុសយោ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ អយំ ហេតុ, អយំ បច្ចយោ។

សមារោបនោ បច្ចយោតិ យេ កាមេសុ សត្តា សុគតា សូរូបាតិ អយំ កាមធាតុយា ឆន្នោ ភគោ តេ អបុញ្ញមយា សង្ខារា។ តេ កិំ បច្ចយា? អវិជ្ជា បច្ចយា។ តេ កិស្ស បច្ចយា? វិញ្ញាណស្ស បច្ចយា។ ឥតិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា។ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ ឯវមេតស្ស កេវលស្ស មហតោ ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតិ ឯកំ សុត្តំ គតំ។ បញ្ចនីវរណិកំ សុត្តំ កាតព្ពំ។

៨១. តត្ត កតមោ ទេសនាហារោ នាម? យា ច អកិរិយា យោ ច ព្យាបាទោ យញ្ច ឧទ្ធច្ចំ, អយំ តណ្ហា។ យញ្ច ថិនមិទ្ធំ, យញ្ច កុក្កុច្ចំ យា ច វិចិកិច្ឆា, អយំ ទិដ្ឋិ។ យា បនកាយស្ស អកម្មនិយតា កិញ្ចាបិ តំ មិទ្ធំ នោ តុ សភាវកិលេសតាយ កិលេសោ, ឥតិ យា ច ចិត្តសល្លីយនា យា ច កាយាកម្មនិយតា, អយំ បក្ខោបកិលេសោ ន តុ សភាវកិលេសោ។ តត្ត អត្តសញ្ញានុបចិត្តំ កិលមថោ កុក្កុច្ចានុបចិត្តំ ថិនំ យា ចិត្តស្ស លីយនា, ឥតិ ឥមេ បញ្ច នីវរណា ចត្តារិ នីវរណានិ សភាវកិលេសា ថិនមិទ្ធំ នីវរណបក្ខោបកិលេសោ។ យថា ចត្តារោ អាសវា សភាវអាសវតាយ អាសវា នោ តុ ចិត្តសាសវតាយ អាសវា។ សភាវតាយ អាសវា។ បក្ខេ អាសវតាយ អាសវា។ អថ បនាហ សុត្តន្តំ យេន តេ សម្បយុត្តា វា វិប្បយុត្តា វា អាសវា, តេយេវ ឯតេ វត្តព្ពា សាសវា វា អនាសវា វា។

តត្ថ កតមោ វិចយោ។ អភិជ្ឈា កាមតណ្ហា រូបតណ្ហា ភវតណ្ហា។ យំ វា បន កិញ្ចិ អជ្ឈោសានគតំ សាសវា អភិជ្ឈិតស្ស មេត្តានុបស្សិយ យោ អនត្ថំ ចរតិ។ តត្ថ យោ ព្យាបាទំ ឧប្បាទេតិ, អចរិ ចរិស្សតីតិ។ ឯវំ នវ អាឃាតវត្ថូនិ កត្តញ្ញានិ, តស្សេវំ ព្យាបាទានុបស្សិស្ស កិលេសោ យោ បរិទាហោ កាយកិលមថោ អកម្មនិយតា មិទ្ធំ។ ចិត្តានុបស្សិស្ស បដិឃាតេន ខិយនា, ឥទំ ថិនមិទ្ធំ។ តត្ថ អធិករណអវូបសមោ, ឥទំ ឧទ្ធច្ចំ។ យំ កឹ កសថមីតិ [ករថមីតិ (បី. ក.)] ឥទំ កុក្កុច្ចំ។ យំ យថា ឥទំ សន្តីរណំ, អយំ វិចិកិច្ឆា។ តត្ថ អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច អត្ថិ, ឥទំ បរិយុដ្ឋានំ។ អាវរណំ នីវរណំ ឆទនំ ឧបក្កិលេសោ ច អត្ថិ, ឥទំ កាមច្ឆន្ទោ កាមរាគបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ ព្យាបាទោ ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ ថិនមិទ្ធំ ថិនមិទ្ធបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ វិចិកិច្ឆា វិចិកិច្ឆាបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ កាមរាគបរិយុដ្ឋានំ អនុសយសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។ ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានំ បដិឃសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។ ថិនមិទ្ធបរិយុដ្ឋានំ មានសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានញ្ច វិចិកិច្ឆាបរិយុដ្ឋានញ្ច ទិដ្ឋិសំយោជនស្ស បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ? កាមរាគបរិយុដ្ឋានេ វុត្តេ សញ្ញានិ បរិយុដ្ឋានានិ វុត្តានិ ហោន្តីតិ។ សំយោជនេសុ វុត្តេសុ សព្ពសំយោជនានិ វុត្តានិ ហោន្តិ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

៨២. តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? យេ ឥមេ បញ្ច នីវរណា ឈានបដិបក្ខោ សោ ទុក្ខសមុទយោ។ យំ ផលំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ តត្ថ កាមច្ឆន្ទស្ស នេក្ខម្មវិតក្កោ បដិបក្ខោ; ព្យាបាទស្ស អព្យាបាទវិតក្កោ បដិបក្ខោ; តិណ្ណំ នីវរណានំ អវិហឹសាវិតក្កោ បដិបក្ខោ។ ឥតិ ឥមេ តយោ វិតក្កា។ នេក្ខម្មវិតក្កោ សមាធិក្ខន្ធំ ភជតិ។ អព្យាបាទវិតក្កោ សីលក្ខន្ធំ ភជតិ។ អវិហឹសាវិតក្កោ បញ្ញាក្ខន្ធំ ភជតិ។ ឥមេ តយោ ខន្ធា។ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ នីវរណប្បហានាយ សំវត្តតិ។ យំ នីវរណប្បហានំ, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហោតោ? បញ្ច នីវរណានិ ទស កវត្តិ។ យទបិ អជ្ឈត្តំ សារជ្ជតិ, តទបិ នីវរណំ។ យទបិ ពហិទ្ធា សារជ្ជតិ, តទបិ នីវរណំ, ឯវំ យាវ វិចិកិច្ឆា ឥមេ ទស នីវរណោ។ អជ្ឈត្តពហិទ្ធា កិលេសា ឥមានិ ទ្វេ សំយោជនានិ អជ្ឈត្តសំយោជនញ្ច ពហិទ្ធាសំយោជនញ្ច។ តត្ថ អហន្តិ អជ្ឈត្តំ, មមន្តិ ពហិទ្ធា។ សក្កាយទិដ្ឋិ អជ្ឈត្តំ, ឯកសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ពហិទ្ធា។ យោ អជ្ឈត្តំ ឆន្ទរាគោ រូបេសុ អរីតរាគោ កវតិ អរីតច្ឆន្ទោ។ ឯវំ យាវ វិញ្ញាណេ, អយំ អជ្ឈត្តា តណ្ហា។ យំ ឆសុ ពាហិរេសុ អាយតនេសុ តីសុ ច កវេសុ អជ្ឈោសានំ, អយំ ពហិទ្ធា តណ្ហា។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ សំយោជនានិ សំយោជនីយា ច ធម្មា។ តត្ថ សំយោជនេសុ ធម្មេសុ យា និព្ពិទានុបស្សនា ច, អយំ មគ្គោ។ យំ សំយោជនប្បហានំ, អយំ និរោធោ។ អយំ អាវដ្ដោ ហោតោ។

តត្ថ កតមោ វិកត្តិហោតោ? សំយោជនន្តិ ន ឯតំ ឯកំសេន។ មានសំយោជនំ ទិដ្ឋិកាគិយន្តិ ន តំ ឯកំសេន អទិដ្ឋមានំ និស្សាយមានំ ន បជហតិ។ យោ បញ្ច ឧទ្ធម្ភាគិយោ មានោ កិញ្ចាបិ សោ ទិដ្ឋិបក្ខេ សិយា។ ន តុ ឱរម្ភាគិយំ សំយោជនំ តស្ស បហានាយ សំវត្តតីតិ។ យោ ច អហំការោ ន បរិទ្ធាយំ បនស្ស ឯវំ ហោតិ។ កទាសុ នាមាហំ តំ សន្តំ អាយតនំ សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមិ, យំ អរិយា សន្តំ អាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សន្តីតិ, អយំ អកិញ្ចា ន ច តំ នីវរណំ។ អត្ថិ បន អរហតោ កាយកិលេសមិទ្ធញ្ច ឱក្កមតិ ន ច តំ នីវរណំ តស្ស ថិនមិទ្ធំ នីវរណន្តិ។ ន ឯកំសេន។ អយំ វិកត្តិហោតោ។

បរិវត្តនោតិ បញ្ច នីវរណា បញ្ចង្គិកេន ឈានេន បហានំ គច្ឆន្តិ។ អយំ តេសំ បដិបក្ខោ នីវរណោ អសុកស្ស បហីនាតិ ន អញ្ញានុមិនិតព្ពំ, បរមត្ថមជ្ឈត្តំ, អយំ បរិវត្តនា។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? កាមច្ឆន្ទោ ឆន្ទរាគោ បេមំ និកន្តីតិ វេវចនំ។ នីវរណំ ឆទនំ ឧបក្កិលេសោ បរិយុដ្ឋានន្តិ វេវចនំ។

បញ្ញត្តីតិ អវិជ្ជាបច្ចយា កិច្ចបញ្ញត្តិយា [បច្ចាបញ្ញត្តិយា (ក.)] បញ្ញត្តិ, ព្យាបាទោ

វិក្ខេបបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ, ថិនមិទ្ធំ អសមុគ្ឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ។ ឯវំ សព្ពេបិ ឯតេ បញ្ច នីវរណា ឥមម្ហិ សុត្តេ វិក្ខេបបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? ឥមេ បញ្ច នីវរណា អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច តត្ថ អវិជ្ជាមូលា នីវរណា។ យា តណ្ហា ឥមេ សង្ខារា, តេ អវិជ្ជាបច្ចយា ឥមេ ទ្វេ ធម្មា បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា, អាយតនេសុ ធម្មាយតនំ, ធាតូសុ ធម្មធាតុ, ឥន្ទ្រិយេសុ ឥមេសំ ធម្មានំ បទដ្ឋានំ សុខិន្ទ្រិយស្ស ច សោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច ឥត្ថិន្ទ្រិយស្ស ច បុរិសិន្ទ្រិយស្ស ច។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោ? ឥទំ សុត្តំ យថា អារព្ភ និក្ខិត្តំ សោ អត្ថោ ភាសិតោ ឥមេហិ បញ្ចហិ បទេហិ។

តត្ថ កាមច្ឆន្ទោ ច ព្យាបាទោ ច វិចិកិច្ឆា ច ន ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា, កាមាតិ ន ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា, អថ ខលុ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។ អយំ អធិដ្ឋានោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? កាមច្ឆន្ទស្ស អយោនិសោ មនសិការោ សុការម្មណបច្ចយោ; សុកនិមិត្តញ្ច ហេតុ។ ព្យាបាទស្ស អយោនិសោ មនសិការោ អាឃាតវត្ថូនិ ច បច្ចយោ; បដិឃានុសយោ ហេតុ។ ថិនមិទ្ធស្ស បដិសំហារោ បច្ចយោ; បវត្តិយា កិលមថា ចលនា តញ្ច ហេតុ។ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស រជនីយំ អារម្មណិយំ អស្សាទិយាកិន្ទ្រិយំ តាវ អបរិបុណ្ណញ្ញាណំ បច្ចយោ; កាមសញ្ញា ច ទិដ្ឋិអនុសយោ ច ហេតុ។ វិចិកិច្ឆាយ នវ មានវិធា អារម្មណំ មានានុសយោ, សោវ បច្ចយោ; វិចិកិច្ឆានុសយោ ហេតុ។ ឯតេ បញ្ច ធម្មា សហេតុ សប្បច្ចយា ឧប្បជ្ជន្តិ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ ហារោ? ឥមេ បញ្ច នីវរណា ចត្តារោបិ ឯតេ អាសវា គណ្ហាបិ [តណ្ហាបិ (បី.)] ឯតេ សល្ហាបិ ឯតេ ឧបាទានានិ ឯតេ។ តេសុ ឯវ ពាហិរេសុ

ធម្មេសុ សំកិលេសភាគិយំ សុត្តន្តិ បញ្ញត្តិ គច្ឆតិ។ អយំ សមាពោធនោ ហាពោ។

និទ្ទិដ្ឋំ សំកិលេសិកភាគិយំ សុត្តំ។

៨៣. មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ គាថា។

តត្ត កតមោ ទេសនា ហាពោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ កោ អត្ថោ ខន្ធវិត្ថារេន វិញ្ញាណក្ខន្ធំ ទេសេតិ, ជាតុវិត្ថារេន មនោវិញ្ញាណធាតុំ, អាយតនវិត្ថារេន មនាយតនំ, ឥន្ទ្រិយវិត្ថារេន មនិន្ទ្រិយំ។ តស្ស កិំ បុព្ពង្គមា ធម្មា? សំខិត្តេន ឆ ធម្មា បុព្ពង្គមា ធម្មា កុសលមូលានិ ច អកុសលមូលានិ ច អនិមិត្តំ ឥមម្ហិ សុត្តេ កុសលមូលំ ទេសិតំ។ តត្ត កតមា មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា? មនោ តេសំ បុព្ពង្គមំ, យថាបិ ពលស្ស រាជា បុព្ពង្គមោ, ឯវមេវ ធម្មានំ មនោបុព្ពង្គមា។ តត្ត តិវិធានំ បុព្ពង្គមានំ នេក្ខម្មច្ឆន្ទេន អព្យាបាទច្ឆន្ទេន អវិហឹសាឆន្ទេន។ អលោភស្ស នេក្ខម្មច្ឆន្ទេន បុព្ពង្គមា។ អទោសស្ស អព្យាបាទច្ឆន្ទេន បុព្ពង្គមា។ អមោហស្ស អវិហឹសាឆន្ទេន បុព្ពង្គមា។ តត្ត មនោសេដ្ឋាតិ មនសា ឥមេ ធម្មា ឧស្សជា មនេន វា និម្មិតា។ មនោវ ឥមេសំ ធម្មានំ សេដ្ឋោតិ មនោវ ឥមេសំ ធម្មានំ សេដ្ឋជេដ្ឋោតិ មនោវ ឥមេសំ ធម្មានំ អាធិបច្ចំ ករោតីតិ មនោសេដ្ឋា។ មនោជវាតិ យត្ត មនោ គច្ឆតិ។ តត្ត ឥមេ ធម្មា គច្ឆន្តីតិ មនោជវា។ យថា វាតោ សីឃំ គច្ឆតិ អញ្ញោ វា កោចិ សីឃំ គាមកោ វុច្ចតេ វាតជវោតិ បក្ខិគាមិកោតិ, ឯវមេវ ឥមេ ធម្មា មនេន សម្បជាយមានា គច្ឆន្តិ, តត្ត ឥមេ ធម្មា គច្ឆន្តីតិ មនោជវាតិ។ តេ តិវិធា ឆន្ទសមុទានិតា អនាវិលតា ច សង្កប្បោ។ សត្តវិធា ច កាយិកំ សុចរិតំ វាចសិកំ សុចរិតំ, តេ ទស កុសលកម្មបថា។ តត្ត មនសា ចេ បសន្នេនាតិ មនោកម្មំ។ ភាសតិ វាតិ វចីកម្មំ។ ករោតិ វាតិ កាយកម្មំ។ ឥមេហិ ឥមស្មិំ សុត្តេ ទស កុសលកម្មបថា បរមាបិ សន្តា សីលវតា បរមា។ សោ ករតិ វិវត្តិយំ ន លោកនិយ្យានាយ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ ករតិ។ អយំ ទេសនា។

តត្ត កតមោ វិចយោ ហាពោ? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ កុសលមូលានិ ច

អដ្ឋង្គសម្មត្តានិ។ ឥទំ សុត្តំ។

យុត្តីតិ ទសន្នំ កុសលកម្មបថានំ យោ វិបាកោ, សោ សុខវេទនីយោ អព្យាបាទស្សង្គមានោ។ ធាយាវ អនបាយិនីតិ អនុគច្ឆតិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានន្តិ អដ្ឋារសន្នំ មនោបវិចារានំ បទដ្ឋានំ។ មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ សព្ពកុសលបក្ខស្ស ឥមេ ធម្មា បទដ្ឋានំ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ យោ ចេតសោ បសាទោ, ឥទំ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ កាសតិ វាតិ សម្មាវាចាយ។ ករោតិ វាតិ សម្មាកម្មន្តស្ស ច សម្មាវាយាមស្ស ច បទដ្ឋានំ។

លក្ខណោតិ ឥតិ បុព្ពង្គមា ធម្មាតិ វេទនាបុព្ពង្គមាបិ ឯតេ, សញ្ញាបុព្ពង្គមាបិ ឯតេ, សង្ខារបុព្ពង្គមាបិ ឯតេ។ យេ កេចិ ធម្មា សហជាតា សព្ពេ បុព្ពង្គមា ឯតេសំ ធម្មានំ។ តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ សោមនស្សមបិ នំ អន្វេតិ យំ សុសុខច្ឆាយា តទាបិ នំ សុខំ តទបិ អន្វេតិ។

៨៤. តត្ត កតមោ ចតុព្យូហោ ហាវោ? មនោបុព្ពង្គមាតិ ន ឥទំ ឯកាទិវចនំ។ កិំ ការណា? សព្ពេ យេវ ឥមេ ឆវិញ្ញាណកាយា, ឥមម្ហិ កគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ សុខេន អត្ថិកា, តេ មនំ បសាទេន្តីតិ អយំ ឥមម្ហិ សុត្តេ កគវតោ អធិប្បាយោ។ អត្ថោ បុព្ពេយេវ និទ្ទិដ្ឋោ។

យានិ ហិ កុសលមូលានិ, តានិ អដ្ឋានិសំសមត្តា ហេតុ, អយំ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។ ទស ឋានានិ ទេសនាហេតូនិ ទេសនាបច្ចយា និទ្ទេសនា ច។ តត្ត យំ មញ្ញេ ទុក្ខេន សហ នាមរូបំ វិញ្ញាណសច្ចន្តិ អង្គេន កុសលមូលំ បហីយតិ, អយំ អប្បហីនភូមិយំ សមុទយោ។ យំ តេសំ បហានា, អយំ និរោធោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។ អយំ អាវដ្តោ ហាវោ។

វិកត្តីតិ –

មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មនោសេដ្ឋា មនោមយា;

មនសា ចេ បសន្នេន, ភាសតិ វា ករោតិ វា;

តតោ នំ សុខមន្វេតិ, ឆាយាវ អនបាយិនីតិ។

តំ ន ឯកំសេន សមណស្ស វា ព្រាហ្មណស្ស វា បន ហោតិ។ តស្ស វា មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស សកសត្តេ ចិត្តំ បសាទេតិ, តេន ច បសន្នេន ចិត្តេន ភាសតិ ព្យាករោតិ ន តំ សុខមន្វេតិ ន ឆាយាវ អនុគាមិនី, ទុក្ខមេវ តំ អន្វេតិ។ យថា វហន្តំ ចក្កំ បទមន្វេតិ, ឥទំ តំ វិភជ្ជព្យាករណីយំ។ មនសា ចេ បសន្នេន ភាយកម្មំ វចីកម្មំ សុខវេទនីយន្តិ សមគ្គតេ សុខវេទនីយំ មិច្ឆគ្គតេ ទុក្ខវេទនីយំ, អយំ វិភត្តិ។

តត្ត កតមោ បវិវត្តនោ ហាវោ? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ យំ មនសា បទុដ្ឋេន ភាសតិ វា ករោតិ វា ទុក្ខមស្សានុគាមិនី, ឯតានិយេវ ទ្វេ សុត្តានិ ភាសិតានិ ឯស ឯវ ច បដិបក្ខោ។ វេវចនន្តិ យទិទំ មនោចិត្តំ វិញ្ញាណំ មនិន្ទ្រិយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ។

បញ្ញត្តីតិ មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ អយំ មនោ កិញ្ចិ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ធម្មាតិ កុសលកម្មបថបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនោសេដ្ឋាតិ វិសិដ្ឋបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនោជវាតិ សហបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ចិត្តន្តិ នេក្ខម្មបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ សទ្ធិន្ទ្រិយបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ អនាវិលសង្កប្បទុតិយជ្ឈានបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ អស្សទ្ធានំ បដិបក្ខបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ភាសតិ វាតិ សម្មាវាចាបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ករោតិ វាតិ សម្មាកម្មន្តបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ ឈានសមាធានំ។ ឥន្ទ្រិយេសុ មនិន្ទ្រិយំ។ បដិច្ចសមុប្បាទេ វិញ្ញាណំ។ មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ មេត្តា ច មុទុតា ច ឈានេសុ ទុតិយំ ឈានំ តតិយញ្ច។ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នោ។ ធាតូសុ ធម្មធាតុ, អាយតនេសុ ធម្មាយតនំ។ យំ កុសលំ ឥន្ទ្រិយេសុ សុខិន្ទ្រិយញ្ច សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច បទដ្ឋានំ។ ឥមេសំ

ធម្មានំ បដិច្ចសមុប្បន្នានំ ផស្សបច្ចយា សុខវេទនីយោ ផស្សោ សុខវេទនា មនោបវិចារេសុ សោមនស្សវិចារោ ឆត្តិំសេសុ បឋមបទេសុ ឆ សោមនស្សនេក្ខម្មស្សិតា។ ឥតិ អយំ ឱតរណោ ហោរោ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហោរោ? យំ អត្ថំ អារព្ភ ឥទំ សុត្តំ កាសិតំ។ សោ អត្ថោ និយុត្តោ ឯតមត្ថំ អារព្ភ សុត្តំ។ អយំ សោធនោ ហោរោ។

៨៥. តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ ហោរោ? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ វេវចនបញ្ញត្តិ, ន ឯកត្តបញ្ញត្តិ។ ធម្មាតិ ឯកតោ ន វេវចនបញ្ញត្តិ។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ សោ បសាទោ ទ្វិធោ អជ្ឈត្តញ្ច អព្យាបាទាវិក្ខម្ភនពហិទ្ធា ច ឱកប្បនតោ។ សោ អជ្ឈត្តបសាទោ ទ្វិធោ។ សមុគ្ឃាតបសាទោ ច វិក្ខម្ភនបសាទោ ច ព្យាបាទបរិយុដ្ឋានំ។ វិឃាតោ ន មូលបសាទោ ជាតមូលម្បិ វា។ បសាទោ សព្យាបាទំ វិឃាតេនេ។ តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ សុខំ កាយិកញ្ច ចេតសិកញ្ច អប្បិយវិប្បយោគោបិ បិយសម្បយោគោបិ នេក្ខម្មសុខម្បិ បុថុជ្ជនសុខម្បិ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គម្បិ ចេតសិកំ សុខំ។ យម្បិ បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, តម្បិ កាយិកំ សុខំ ពោជ្ឈង្គោ ច ចេតសិកំ សុខំ។ យម្បិ បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេសិ, តម្បិ តញ្ច សុខបទដ្ឋានំ បញ្ញត្តិយា យថាវុត្តំ តំ អបពាមដ្ឋំ កុសលានំ ធម្មានំ។ អន្វេតីតិ អប្បនា សន្ទិស្សតិ ន ចាយំ វា បត្តកូតោ អន្វេតិ។ តទិទំ សុត្តំ ទ្វីហិ អាការេហិ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ ហេតុនា ច យោ បសន្នមានសោ វិបាកេន ច យោ ទុក្ខវេទនីយោ។

បរិក្ខារោតិ កគវា បញ្ចសតេន កិក្ខុសង្ឃេន នគរំ បវិសតិ ពាជគហំ។ តត្ថ មនុស្សោ បុគ្គលោ កគវន្តំ បវិវិសតិ, តស្ស បសាទោ ឧប្បន្នោ កុសលមូលបុព្ពយោគាវចរោបិ។ សោ អញ្ញេសញ្ច អក្ខាតិ, ឥទំ វាចំ កាសតិ លាភា តេសំ, យេសំ និវេសនំ កគវា បវិសតិ, អម្ហាកម្បិ យទិ កវេយ្យ មយម្បិ កគវតោ សំបសាទំ លច្ឆម្ហាតិ។ យេន កគវា តេនញ្ជលិំ បណាមេត្វា ‘‘នមោ កគវតោ នមោ កគវតោ’’តិ អព្យាបាទមានោ ឯកមន្តេ អដ្ឋាសិ។ តទនន្តរេ កគវា ឥមំ សុត្តំ អភាសិត្ត ‘‘មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា’’តិ។ សព្ពំ សុត្តំ តថា យំ បវេសំ កាសតិ

ឥទំ វាចាកម្មំ។ យំ អញ្ញលិ បណាមេតិ, ឥទំ កាយកម្មំ។ យោ មនោបសាទោ, ឥទំ មនោកម្មំ។ តត្ថ យំ បវេសំ បកាសេតិ កាសតិ វណ្ណំ។ យេសំ កគវា និវេសនំ គច្ឆតីតិ។ សព្ពំ តស្ស អលោភោ កុសលមូលំ។ យំ កគវតិ មេត្តចិត្តោ, តស្ស អទោសោ កុសលមូលំ។ យំ អញ្ញលិ បណាមេតិ មានញ្ច និគ្គណ្ហាតិ, តត្តស្ស អមោហោ កុសលមូលំ បាតុកវតិ។ យំ ឧទ្ធារបញ្ញំ បដិលភតិ, ឥទមស្ស ទិដ្ឋិវិបល្លាសប្បហានំ។ យំ តថាយេវ សំវរោ ហោតិ, ឥទមស្ស សញ្ញាវិបល្លាសប្បហានំ។ យំ មនស្ស បសាទនំ, ឥទមស្ស ចិត្តវិបល្លាសប្បហានន្តិ អកុសលវិបល្លាសានំ វិក្ខម្ភនំ បហានំ បច្ចយោ។ តីណិ កុសលមូលានិ យោ អនាវិលចិត្តសង្កប្បោ, សោ តស្ស មនសិការោតិ វុច្ចតិ។ យំ កិលេសេហិ វិក្ខម្ភនំ ឥតិ វិបល្លាសា ច អារម្មណា សប្បច្ចយតាយ បច្ចយោ កុសលមូលានិ ច សន្និស្សយតាយ បច្ចយោ, សោ ច មនសិការោ ហេតុនា ឥមិនា បច្ចយេន ចិត្តំ ឧប្បន្នំ។ តត្ថ យំ សសត្តារម្មណំ ចិត្តំ បវត្តំ អយំ ពុទ្ធានុស្សតិ។ យម្បិ កគវតោ គុណេ មនសិ ករោតិ, អយមស្ស ធម្មានុស្សតិ។ តត្ថ សតិសម្បជញ្ញំ ហេតុ, អយញ្ច បច្ចយោ។ វាចា បញ្ញា ហេតុ វិតក្កវិចារា បច្ចយោ។ កាយសង្ខារ កម្មស្ស អភិសង្ខារោ នាម ហេតុ វា អប្បច្ចយោ សុខវេទនីយស្ស កម្មស្ស ឧបចយោ ហេតុកា កម្មស្ស បច្ចយោ។

៨៦. តត្ថ កតមោ សមាវោបនោ ហាវោ? មនសាយេវ បសន្នេន សតោយេវត្ថ បសន្នោ អបិ ច ចិត្តវោទានា សត្តា វិមុច្ចន្តីតិ តេន សត្តា ចិត្តបុព្ពង្គមា ចិត្តេន បសន្នេន ចេតនាបិ តត្ថ ចិត្តកូតា កវន្តីតិ បដិឃោ អយំ ចេតនានំ បសាទេន កាយោ ចស្ស បសាទោ, សោ ច អារកតិ បសាទេន បសន្នោ សញ្ញានន្តិ ចស្ស អវិបរីតោ, សោ បញ្ចវិធោ វិក្ខម្ភនា, កាយបស្សម្ភនាយេវ បសាទោ ចិត្តសិតោ ចិត្តំ បន បុព្ពំយេវ បសន្នំ។ អយំ សមាវោបនា។ ឯវំ បញ្ចន្នម្បិ បសាទោ។ តតោ នំ សុខមន្ទេតីតិ កតមំ កគវា និទ្ទិសតិ? ន ហិ អត្តសច្ចំ តស្ស កម្មស្ស វិបាកោ អន្ទេតិ។ តស្ស ឧបាយោ អនុគច្ឆតិ យទា សិតបច្ចយា ឧប្បជ្ជតេ សោមនស្សំ អវិប្បដិសាវោបិ អន្ទេតិ។ អយំ សមាវោបនោ ហាវោ។

មហានាម សក្កស្ស សុត្តំ [បស្ស សំ. និ. ៥.១០១៧]។ តស្មិំ ចេ សមយេ អស្សតោ

អសម្បជានោ កាលំ កវេយ្យ កាមេ ភវតិ។ អស្សតោ អភិសមាហារោ យោ មា ភាយិ, មហានាម, យំ តំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ សទ្ធាបរិភាវិតំ សីលបរិភាវិតំ សុតចាគបរិភាវិតន្តិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ចាគេន ច បញ្ញាយ ច កិំ ទស្សេតិ? យា សទ្ធា, សា ចេតសោ បសាទោ។ យា អនាវិលសង្កប្បិតា, សា សទ្ធា។ កិំ ការណា? អនាវិលលក្ខណា។ អនាវិលលក្ខណា ហិ សទ្ធា។ អបរេ អាហុ គុណាបរិសុទ្ធិនិដ្ឋាគមនលក្ខណា, យញ្ច អបរេ វា វចនបដិគ្គហលក្ខណា សទ្ធា។ អបរោ បរិយាយោ អត្តានំ យទិ ឯវំ ឱកប្បេតិ ‘‘នាហំ កិញ្ចិ ជានាមីតិ ឯសា អហំ តត្ត អនុញ្ញត្តា អនញ្ញតា’’តិ។ អយំ សទ្ធាតិ។ អបរោ បរិយាយោ ឯកសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតានំ អាទីនវានុបស្សនា អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តាតិ។ តេន ច បទិដ្ឋំ ភវតិ យថា គម្ភីរេ ឧទបានេ ឧទកំ ចក្ខុនា បស្សតិ ន ច កាយេន អភិសម្ពុនាតិ។ ឯវមស្ស អរិយា និជ្ឈានក្ខន្តិយា ទិដ្ឋិ ភវតិ, ន ច សច្ឆិកតា។ អយំ វុច្ចតិ សទ្ធា។ សា ច លោកិកា។ អបរោ បរិយាយោ ខមតិ បុថុជ្ជនកូតស្ស វីសតិ ចាតិ កោ សក្កាយាធីនា ន និវេសោ។ ន ឯតំ ឯកន្តិនយសញ្ញា យថាភូតំ ទិដ្ឋិយា តុ ខលុ មុទូហិ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ទស្សនមគ្គេន បហីនា ភវន្តិ។ ទិដ្ឋេកដ្ឋា ច កិលេសា, អយំ សទ្ធា។

សោតាបត្តង្គមទុក្ខាយំ ភូមិយំ បរិបុណ្ណា វុច្ចតិ។ តស្មិំយេវ ភូមិយំ សេក្ខសីលំ អរិយា ជាតិ វុច្ចតិ។ តស្មិំយេវ ភូមិយំ មុទុបញ្ញា បញ្ចិន្ទ្រិយន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មិំយេវ ភូមិយំ ខន្ធេហិ អនត្តិកតា, អយំ ចាគោ។ តស្មា សទ្ធា ចាគាធិដ្ឋានេន និទ្ទិសិតព្ពា។ យតិកេន [តេន (ក.)] កិច្ចោ មនេន សា ហិស្ស វិបរីតា ទិដ្ឋិកា អស្សទ្ធា, សា នយនឧបធីសុ បមត្តា សមាទិន្នា។ តត្ត សទ្ធិន្ទ្រិយំ យោ កាមំ បរិវិស្សន្តិ ឥតិ សន្តជាបបជនិស្សគ្គា ន ចាគាធិដ្ឋានំ បញ្ចិន្ទ្រិយេន បញ្ញាធិដ្ឋានំ, សីលេន ឧបសមាធិដ្ឋានំ។ ឥមេ ចត្តារោ ធម្មា សីលំ បរិភាវយន្តិ សទ្ធា សីលំ ចាគោ ច បញ្ញាតិ។ តត្ត សទ្ធាយ ឱឃំ តរតិ។ យំ សីលំ, អយំ អប្បមាទោ។ យោ ចាគោ, ឥទំ បញ្ញាយ កម្មំ។ យា បញ្ញា, ឥទំ បញ្ចិន្ទ្រិយំ, តត្ត យំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ តំ តីសុ អវេច្ចប្បសាទេសុ។ យំ សីលំ, តំ សទ្ធិន្ទ្រិយេសុ។ យោ ចាគោ, សោ ចតូសុ ឈានេសុ។ យា បញ្ញា, សា សច្ចេសុ, សតិ សព្ពត្ថគាមិនី។ តស្ស សេក្ខស្ស កទ្ធិកា កតិ, កទ្ធិកោ

អកិសម្បរាយោ។ តស្ស សម្មដ្ឋស្សតិកស្ស សីលំ កវោន្តស្ស ន កាយសម្មដ្ឋស្សតិតាយ តានិ វា តន្ទ្រិយានិ តំ វា កុសលមូលំ កម្មវិបាកំ កវតិ។ តស្ស តិកស្ស អត្តនិទ្ទេសោ។ តត្ត សទ្ធា សីលំ ចាគោ បញ្ញា ចត្តារោ ធម្មា។ យា សទ្ធា យា ច បញ្ញា, ឥទំ មនោសុចរិតំ។ យំ សីលំ, ឥទំ កាយិកំ វាចសិកំ សុចរិតំ។ យោ ចាគោ, ឥទំ ចេតសិកំ អលោភោ សុចរិតំ។ ឥតិ ចិត្តេ គហិតេ បញ្ចក្ខន្ធា គហិតា កវន្តិ។ ឥមេហិ ធម្មេហិ សុចរិតំ ឥទំ ទុក្ខញ្ច អរិយសច្ចំ បទដ្ឋានំ មគ្គស្ស។

៨៧. តត្ត កតមោ វិចយោ ហារោ? យា ច សទ្ធា យញ្ច សីលំ។ តំ កិស្ស កវោតិ? យា សទ្ធា តាយ កគវន្តំ អនុស្សរតិ មត្តេនបិ ហត្ថិនា សមាគតា, អស្ស កោ កុក្កុច សព្ពំ សីលេន នប្បដិបជ្ជតិ កាយេន វា វាចាយ វា ហានំ វិសារទោ កវតីតិ អវិប្បដិសារី បញ្ញា យស្ស បញ្ញត្តំ ឧបដ្ឋបេតិ។ តស្ស អខណ្ឌស្ស សីលំ យំ ន បច្ឆិ តស្សំ មោហស្ស អកុសលចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិសហគតំ វា, អយំ វិចយោ ហារោ។ ធម្មវាទិនោ កទ្ធិកាវតិ កវិស្សតិ អត្តិ ឯសា យុត្តិ។

តត្ត កតមោ បទដ្ឋានោ ហារោ? យមិទំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតំ សទ្ធាយ សីលេន ចាគេន បញ្ញាយ សមាធិនា បឋមជ្ឈានស្ស បទដ្ឋានំ។ យា សទ្ធា អស្ស អនាវិលសង្កប្បោ, តំ ទុតិយជ្ឈានស្ស បទដ្ឋានំ។ តីណិ ច អវេច្ចប្បសាទា យំ សីលំ, តំ អរិយកន្តំ, តំ សីលក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ យា បញ្ញា, សា បញ្ញាក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ ឥមេ ច ធម្មា ឥទញ្ច ចិត្តំ ឯកោទិភូតសមាធិស្ស បទដ្ឋានំ។ សទ្ធា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ ចាគោ សមាធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ញា បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ សទ្ធា ច បញ្ញា ច វិបស្សនា បទដ្ឋានំ។ សីលញ្ច ចាគោ ច សមថស្ស បទដ្ឋានំ។ សទ្ធា ច បញ្ញា ច អវិជ្ជា វិរាគាយ បញ្ញាវិមុត្តិយា បទដ្ឋានំ។ សីលញ្ច ចាគោ ច រាគវិរាគាយ ចេតោវិមុត្តិយា បទដ្ឋានំ។

តត្ត កតមោ លក្ខណោ ហារោ? វិញ្ញាណោ វុត្តេ សទ្ធាសតិការិតេ សព្ពេ បញ្ចក្ខន្ធា វុត្តា កវន្តិ។ សទ្ធាយ កណិតាយ សព្ពានិ សត្ត ធនានិ កណិតានិ ហោន្តិ សទ្ធាធនំ...បេ....

សីលក្ខន្ធេ វុត្តេ សមាធិក្ខន្ធោ ច បញ្ញាក្ខន្ធោ ច វុត្តា ភវន្តិ។ យំ តំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតំ បច្ឆិមកេ កាលេ ន តទនុបរិវត្តិ ភវិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ តត្ត សញ្ញាបិ តទនុបរិវត្តិនី ភវតិ។ យេបិ តជ្ជាតិកា ធម្មា, តេបិ តទនុបរិវត្តិនោ ភវន្តិ។ រូបសញ្ញា រូបសញ្ចេតនានុបស្សនមនសិការោ ឯវំ ឆន្នំ អាយតនានំ វិញ្ញាណការយេ, អយំ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ត កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥធ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ កទ្ទិកំ កតិំ អាកង្ខ្មេយ្យ កទ្ទិកញ្ច អកិសម្បរាយំ, តេ សទ្ធំ សីលំ ចាគំ បញ្ញញ្ច មនសិ ករិស្សន្តិ, អយំ អធិប្បាយោ។ យេ ចញ្ញេបិ សត្តា តថាគតស្ស សម្មុខំ ន បដិយុជ្ឈន្តេ, ឥមំ ធម្មំ សោតា អវិប្បដិសារតោ កាលំ ករិស្សន្តីតិ, អយំ អធិប្បាយោ។

៨៨. តត្ត កតមោ អាវដ្តោ ហារោ? ឥទម្បិ ចត្តារោ ធម្មា សទ្ធា ច បញ្ញា ច អស្សទ្ធិយញ្ច អវិជ្ជញ្ច ហនន្តិ។ សីលញ្ច ចាគោ ច តណ្ហា ច ទោសញ្ច ហនន្តិ។ តស្ស ទ្វេ មូលានិ បហីយន្តិ។ ទុក្ខំ និវត្តេតិ អប្បហីនភូមិយញ្ច ទ្វិមូលានិ បញ្ចក្ខន្ធា។ ទ្វេ អរិយសច្ចានិ សមថោ ច វិបស្សនា ច។ ទ្វិន្នំ មូលានំ បហានំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ និរោធោ ច មគ្គោ ច។ អយំ អាវដ្តោ ហារោ។

តត្ត កតមោ វិភត្តិ? យំ តំ ចិត្តំ សទ្ធាបរិភាវិតំ...បេ.... សចេ បុថុជ្ជនស្ស តស្សបិ កទ្ទិកា កតិ ករិស្សតីតិ ន ឯកំសេន តស្ស កម្មំ ទិដ្ឋេយេវ ធម្មេ វិបាកន្តិ បច្ចេស្សតិ, អបរម្ហិ វា បរិយាយេ ករិស្សតិ។ យំ វា អតីតំ វិបាកាយ បច្ចុបដ្ឋិតំ, តប្បច្ចយានិ ចេតានិ, យេ យថា មហាកម្មវិភង្គេ ''តេនាយំ វិភជ្ជព្យាករណិយោ និទ្ទេសោ ធម្មចារិនោ យា កទ្ទិកា កតី''តិ។

តត្ត កតមា បរិវត្តនា? អស្សទ្ធិយំ ទុស្សីល្យំ យំ មច្ឆេរំ ទុប្បញ្ញំ ច [ទុប្បញ្ញិយំ (ក.)] យញ្ច បដិបក្ខេន បហីនា ភវន្តិ, អយំ បរិវត្តនា។

តត្ត កតមំ វេរចនំ? យំ តំ ចិត្តំ ទីឃត្តំ បរិភាវិតំ ចិត្តំ មនោវិញ្ញាណំ...បេ.... យំ សទ្ធាពលំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ, យំ សីលំ តំ សុចរិតំ, សំយមោ និយមោ ទមោ ខន្ធតា ឥមានិ តស្ស វេរចនានិ។ យោ ចាគោ សោ បដិនិស្សគ្គោ អលោភោ វោសគ្គោ ចាគោយេវដ្ឋានំ។ យា បញ្ញា សា បញ្ញត្តា បញ្ញប្បភា បញ្ញិន្ទ្រិយំ បញ្ញាពលំ។

តត្ត កតមា បញ្ញត្តិ? យំ តំ ចិត្តំ ពីជំ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ បរិភាវនា វាសនា បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តិ។ សទ្ធា បសាទបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ សីលំ សុចរិតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ចាគោ បុញ្ញកិរិយបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ បញ្ញា វីមំសបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ ឥមេ តយោ ធម្មា សទ្ធា សីលំ ចាគោ បញ្ញវតោ បារិសុទ្ធិ គច្ឆន្តិ។

តត្ត កតមោ ឱតរណោ? យំ ចិត្តំ, តំ ខន្ធេសុ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ជាតូសុ មនោវិញ្ញាណជាតុ, អាយតនេសុ មនាយតនំ។ យេ ចត្តារោ ធម្មា, តេ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធេ បរិយាបន្នា...បេ.... ជាតូសុ អាយតនេសុ។

តត្ត កតមោ សោធនោ ហារោ? ឥទំ កតវតោ ភាសិតំ មហានាមេន សក្កេន បុច្ឆិតេន សព្ពំ តំ និយុត្តំ។

តត្ត កតមោ អធិដ្ឋានោ? ឥទំ ចិត្តំ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តំ អកុសលេហិ ចិត្តេហិ អបរិភាវិតេហិ បរិភាវិតន្តិ យានិ បុន បរិភាវិតានិ អញ្ញេសម្បិ តត្ត ឧបាទាយ បញ្ញត្តំ សព្ពេបិមេ ចត្តារោ ធម្មា ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។ កទ្ទិកា កតីតិ កាមភោគិនោ តេវ រូបជាតុ អរូបជាតុ មនុស្សាតិ សព្ពា កទ្ទិកា កតិ តទេវ កថាយ បញ្ញត្តំ, អយំ បញ្ញត្តិ។

តត្ត កតមោ បរិក្ខារោ? ចិត្តស្ស ឥន្ទ្រិយានិ បច្ចយោ អាធិបតេយ្យបច្ចយតាយ មនសិការោ។ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ សទ្ធាយ លោកិកា បញ្ញា ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ យោនិសោ ច មនសិការោ បច្ចយោ។ សីលស្ស បតិរូបទេសវាសោ បច្ចយោ។

អត្តសម្មាបណិធានញ្ច ហេតុ។ ចាគស្ស អលោភោ ហេតុ។ អវិប្បដិសារោ ច ហេតុបច្ចយោ។ បញ្ញា បរតោ ច ឃោសោ អជ្ឈត្តញ្ច យោនិសោ មនសិការោ ហេតុបច្ចយោ ច។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? យំ តំ ចិត្តំ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតន្តិ ចេតសិកាបិ។ ឯត្ថ សព្ពេ ធម្មា បរិភាវិតា កទ្ទិកា តេ ភតិ ភវិស្សតិ, កទ្ទិកា ឧបបត្តិកោ អភិសម្បរាយោ។ ឥតិ យេ កេចិ មនុស្សកា ឧបភោគបរិភោគា សព្ពេ កទ្ទិកា ភតិយេវ, អយំ សមារោបនោ។

៨៩. ឧទ្ធំ អធោ សព្ពធិ រីតរាគោតិ គាថា [បស្ស ឧទា. ៦១ ឧទានេ]។ តត្ថ កិំ ឧទ្ធំ នាម? យំ ឥតោ ឧទ្ធំ ភវិស្សតិ អនាគាមី, ឥទំ ឧទ្ធំ។ អធោ នាម យមតិក្កន្តមតីតំ, ឥទមធោ អបទានតន្តិ ឧទ្ធំ។ តត្ថ អតីតេន សស្សតទិដ្ឋិ បុព្ពន្តាកប្បិកានំ អបរន្តទិដ្ឋិ កេសញ្ចិ, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ យំ [ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយំ (ក.)] វុត្តកប្បិកានំ ឥមា ចេវ ទិដ្ឋិយោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច សស្សតទិដ្ឋិ ច។ តត្ថាយំ សស្សតទិដ្ឋិ ឥមានិ បន្នរស បទានិ សក្កាយទិដ្ឋិ សស្សតំ កជន្តិ។ រូបវន្តំ មេ អត្តា, អត្តនិ មេ រូបំ, រូបំ មេ អត្តាតិ យទុច្ចតេ បញ្ចំ បរិទហន្តិ។ យា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ សា បញ្ចសតានិ ឧច្ឆេទំ កជន្តិ។ តេ ‘‘តំ ជីវំ តំ សរីរ’’ន្តិ បស្សន្តិ, រូបំ មេ អត្តាតិ តថារូបា ចតុព្ពិធា សក្កាយទិដ្ឋិ ឧច្ឆេទេន ច សស្សតេន ច។ ឯវំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ រីសតិវត្ថុកាយ ទិដ្ឋិយា បន្នរស បទានិ បុព្ពន្តំ កជន្តិ។ សស្សតទិដ្ឋិយា បញ្ច បទានិ អបរន្តំ កជន្តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា។ តត្ថ ‘‘អយមហមស្មី’’តិ បស្សន្តោ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, សោ ឧច្ឆេទាទី រូបវន្តញ្ច អត្តានំ, អត្តនិ ច រូបំ, រូបស្មិំ វា អត្តាតិ សោ បស្សតិ ចាតិ ឥតិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច, អត្តតោ បដិស្សវតិ សស្សតទិដ្ឋិ បុព្ពន្តតោ ច បដិស្សវតិ។ ‘‘អយមហមស្មី’’តិ ន សមនុបស្សតិ។ តស្ស ទិដ្ឋាសវា បហានំ គច្ឆន្តិ។ យោ តីសុ អទ្ធាសុ បុព្ពន្តេ ច អបរន្តេ ច តេន តេន និទ្ទិដ្ឋានេន ឧទ្ធំ អធោ សព្ពធិ រីតរាគោ ‘‘អហមស្មី’’តិ ន អនុបស្សតីតិ ឥមិនា ទ្វារេន ឥមិនា បយោគេន ឥមិនា ឧបាយេន ឥទំ ទស្សនភូមិ ច សោតាបត្តិផលញ្ច សោ អរិយោ បយោគោ អនការំគតេន សំសារេន អបុនព្ភវាតិ យោ កោចិ អរិយោ បយោគោ បុនព្ភវាយ មុទូនិ វា បញ្ចិន្ទ្រិយានិ មជ្ឈានិ អធិមត្តានិ វា សព្ពំ អបុនព្ភវប្បហានាយ សំវត្តន្តិ។ អហន្តិ ទិដ្ឋោឃោ កាមោឃោ

កវោឃោ អវិជ្ជោឃោ ច ឱឞិសោ។ តត្ថ ទេសនាហារេន ចត្តារិ សច្ចានិ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សោតាបត្តិផលេន ច ទ្វេ សច្ចានិ មគ្គោ ច និរោធោ ច។ សក្កាយសមុទយេន ទ្វេ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច, អយំ ទេសនា ហារោ។

តត្ថ កតមោ វិចយោ? ''អយមហមស្មី''តិ អសមនុបស្សន្តោ តីណិ ទស្សនប្បហាតព្ពានិ សំយោជនានិ បជហតិ។ អយំ វិចយោ។

តត្ថ កតមា យុត្តិ? តិវិធា បុគ្គលា កោចិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ កោចិ វិបញ្ចិតញ្ញូ កោចិ នេយ្យោ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយោ ច តតោ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទិន្ទ្រិយោ តតោ មុទិន្ទ្រិយេហិ នេយ្យោ។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ តិក្ខិន្ទ្រិយតាយ ទស្សនភូមិមាគម្ម សោតាបត្តិផលំ បាបុណាតិ, ឯកពីជកោ ភវតិ។ អយំ បឋមោ សោតាបន្នោ។ វិបញ្ចិតញ្ញូ មុទូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ទស្សនភូមិមាគម្ម សោតាបត្តិផលំ បាបុណាតិ, កោលំកោលោ ច ហោតិ។ អយំ ទុតិយោ សោតាបន្នោ។ តត្ថ នេយ្យោ ទស្សនភូមិមាគម្ម សោតាបត្តិផលំ បាបុណាតិ, សត្តក្ខត្តុបរមោ ច ភវតិ។ អយំ តតិយោ សោតាបន្នោ។

អត្ថិ ឯសា យុត្តិ មុទុមជ្ឈាធិមត្តេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ មុទុមជ្ឈាធិមត្តំ ភូមិំ សច្ឆិករេយ្យ សក្កាយទិដ្ឋិប្បហានេន វា ទិដ្ឋិគតានិ បជហតិ។ អយំ យុត្តិ។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ? តត្ថ សក្កាយទិដ្ឋិ សព្ពមិច្ឆាទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ សក្កាយោ នាមរូបស្ស បទដ្ឋានំ។ នាមរូបំ សក្កាយទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ បញ្ច ឥន្ទ្រិយានិ រូបីនិ រូបរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ សឡាយតនំ អហំការស្ស បទដ្ឋានំ។ តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? ទ្វីសុ ទិដ្ឋីសុ បហីនាសុ តត្ថ ឯកា ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ បហានំ គច្ឆន្តិ។ ឧទ្ធំ ច អធោ ច វីតរាគោ សព្ពរជនីយេសុ វីតរាគោ ហោតិ។ តជ្ជា បរភូមិយំ, ឥទំ បច្ចយន្តិ យថាភូតំ បស្សតិ។ សោ សព្ពបដិច្ចសមុប្បាទំ អាមសតិ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

៩០. តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហាវោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ កគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ សត្តា យេ នាភិវមិស្សន្តិ, តេ ទិដ្ឋិប្បហានាយ វាយមិស្សន្តិ។ អយមេត្ថ កគវតោ អធិប្បាយោ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហាវោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហាវោ? យានិមានិ មុទូនិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ តានិ ឱរម្ភាគិយានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ។ សព្ពេន សព្ពំ សមូហនន្តិ អកិញ្ចាញ្ញាបាទោ ច ភាវនាការេន សេក្ខាយ វិមុត្តិយា ពលំ សទ្ធា, ឧទ្ធម្ភាគិយានិ ទិដ្ឋិវសេន ពលំ សទ្ធា, វីរិយិន្ទ្រិយំ អារកិតត្តា សតិន្ទ្រិយំ បគ្គហិតត្តា អច្ចន្តំ និដ្ឋំ គច្ឆន្តិ។ តត្ថ យានិ តិន្ទ្រិយានិ, អយំ មគ្គោ សំកិលេសប្បហានំ។ អយំ និពោធោ អាយតឹ អនុប្បាទធម្មោ, ឥទំ ទុក្ខំ។ អយំ អាវដ្ដោ ហាវោ។

តត្ថ កតមោ វិកត្តិ ហាវោ? ‘‘អយមហមស្មី’’តិ យោ សមនុបស្សតិ, សោ ច ខោ អធិមត្តេន លោកិកា យំ ភូមិយំ ន តុ អរិយេន បយោគេន សោ សក្កាយទិដ្ឋិ បជហតិ។ យំ វុច្ចតិ តជ្ជាយ ភូមិយា អធិមត្តាយ។ តត្ថ តជ្ជាយ ភូមិយំ បញ្ចហិ អាការេហិ អធិមត្តតំ បដិលភតិ សីលេន វតេន ពាហុស្សច្ចេន សមាធិនា នេក្ខម្មសុខេន។ តត្ថ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញី អធិមានំ គណ្ហាតិ។ ឯតស្មឹយេវ វត្ថុប្បត្តិយំ កគវា ឥទំ សុត្តំ ភាសតិ។ សីលវា វតមត្តេនាតិ។ តត្ថ យោ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញី តស្ស យោ សមាធិ, សោ សាមិសោ កាបុរិសសេវិតោ បន សោ កាបុរិសា វុច្ចន្តិ បុថុជ្ជនា។ អាមិសំ យញ្ច អរិយមគ្គមាគម្ម លោកិកា អនរិយំ តេន សមាធិ ហោតិ អនរិយោ កាបុរិសសេវិតោ។ យោ បន អរិយាការេន យថាភូតំ ន ជានាតិ ន បស្សតិ [ជានាតិ បស្សតិ (បី.)], សោ អធិគមនំ បជហតិ យោ អរិយេន សមាធិនា អកាបុរិសសេវិតេន និវាមិសេន នីយតិ, តត្ថ អកាបុរិសា វុច្ចន្តិ អរិយបុគ្គលា។ យោ តេហិ សេវិតោ សមាធិ, សោ អកាបុរិសសេវិតោ។ តស្មា ឯកំ វិកជ្ជាករណីយំ ‘‘អយមហមស្មី’’តិ អសមនុបស្សន្តោ តថា បាតេតិ។

តត្ថ កតមា បរិវត្តនា? ឥមាយ ទស្សនភូមិយា កិលេសា បហាតព្ពា, តេហិ បហីយន្តិ អនិទ្ធិដ្ឋាបិ កគវតា និទ្ទិសិតព្ពា យោ។

តត្ត កតមំ វេវចនំ? យា សក្កាយទិដ្ឋិយា អត្តទិដ្ឋិយា។ អយំ ភូមិ។ យេ កិលេសា បហាតព្ពា។ តេ អប្បហីយន្តិ អនិទ្ធិដ្ឋាបិ ភគវតា សស្សតទិដ្ឋិ ច ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច, សា បរិយន្តទិដ្ឋិ ច។ យា អបរិយន្តទិដ្ឋិ ច, សា សស្សតទិដ្ឋិ ច។ យា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ, សា នត្ថិកា ទិដ្ឋិ។ យា សស្សតទិដ្ឋិ, សា អកិរិយទិដ្ឋិ។ ឥទំ វេវចនំ។

តត្ត កតមា បញ្ញត្តិ? តណ្ហា សំយោជនបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ មគ្គោ បដិលាភបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ ឥន្ទ្រិយា បដិលាភបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តាតិ។ តត្ត កតមោ ឱតរណោ? សក្កាយោ ទុក្ខំ ទស្សនប្បហាតព្ពោ។ សមុទយោ មគ្គោ។ ឥន្ទ្រិយានិ តានិ ច និទ្ទិដ្ឋានិ ខន្ធធាតុអាយតនេសុ។

តត្ត កតមោ សោធនោ ហាវោ? យញ្ហិ អារព្ភ ភគវតា ឥទំ សុត្តំ ភាសិតំ, សោ អារព្ភ និទ្ទិដ្ឋោ។ តត្ត កតមោ បរិក្ខាវោ? នាមរូបស្ស ហេតុបច្ចយោបិ វិញ្ញាណំ ហេតុ ពីជំ។ តេន អវិជ្ជា ច សង្ខារា ច បច្ចយោ។ និវត្តិនយោ ន អបវោ បរិយាយោ សព្ពកវោ, យេ ច សព្ពកវស្ស ហេតុ បវេកណ្ហបច្ចយោ ឥតិ សម្មាទិដ្ឋិ បវតោ ច ឃោសោ យោនិសោ ច មនសិការោ បច្ចយោ។ យា បញ្ញា ឧប្បាទេតិ, ឯសា ហេតុ សម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាសង្កប្បោ ភវតិ, យា សម្មាសមាធិ [សម្មាទិដ្ឋិ (បី.)], អយំ បរិក្ខាវោ។

តត្ត កតមោ សមារោបនោ? ‘‘អយមហមស្មី’’តិ អសមនុបស្សី ទុក្ខតោ រោគតោ...បេ.... បន្នរស បទានិ។ សីលានិ ភគវា កិមត្ថិយានិ កិមានិសំសានិ។ សីលានិ, អានន្ទ, អវិប្បដិសារត្ថានិ យាវ វិមុត្តិ។ តត្ត ទុវិធោ អត្តោ – បុរិសត្តោ ច វចនត្តោ ច។

៩១. តត្ត កតមោ បុរិសត្តោ? យាយំ ន បច្ចនុតាបិតា អយំ អវិប្បដិសារោ, អយំ បុរិសត្តោ។ យថា កោចិ ព្រូហយតិ ឥមត្តមាសេវតិ សោ ភណេយ្យ, កិញ្ចិ មមេត្ត អធីនំ តស្សត្តាយ ឥទំ កិរិយំ អារភាមីតិ។ អយំ បុរិសត្តោ។

តត្ថ កតមោ វចនត្ថោ? សីលានិ កាយិកំ វា វាចសិកំ វា សុចរិតំ អវិប្បដិសារោតិ។ តត្ថ សីលស្ស វតស្ស ច ភាសោយេវ។ អនញ្ញា សុគតកម្មតា សុចរិតំ អយំ អវិប្បដិសារោ។ ឯវំ យាវ វិមុត្តីតិ ឯកមេកស្មិំ បទេ ទ្វេ អត្ថា – បុរិសត្ថោ ច វចនត្ថោ ច, យថា ឥមម្ហិ សុត្តេ ឯវំ សព្ពេសុ សុត្តេសុ ទ្វេ ទ្វេ អត្ថា។ អយំ ហិ បរមត្ថោ ឧត្តមត្ថោ ច។ យំ និព្ពានសច្ឆិកំ និស្សាយ យំ សកំ សច្ឆិកាតព្ពំ ភវតិ, សោ វុច្ចតិ កតស្ស [សតស្ស (ក.)] កត្ថោតិ។ អយំ បុន វេវចនំ សម្បជានាតិ។ ឥមិនា និយ្យត្តត្តមកិលព្ភន្តិ វចនត្ថោ។ តត្ត យំ អត្តំ សាវកោ អភិកង្ខតិ។ តស្ស យោ បដិលាភោ, អយំ បុរិសត្ថោ។ យំ យំ ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ, តស្ស តស្ស ធម្មស្ស យា អត្ថវិញ្ញត្តិ។ អយំ អត្ថោ, តត្ថ សីលានំ អវិប្បដិសារោ អត្ថោបិ អានិសំសោបិ។ ឯសោ ច អានិសំសោ យំ ទុគ្គតិំ ន គច្ឆតិ។ យថា តំ ភគវតា ឯសានិសំសោ ធម្មេ សុចិណ្ណេ ន ទុគ្គតិំ គច្ឆតិ ធម្មចារី, អយំ អត្ថោ។

យំ បុរិសោ ភាវនាភូមិយំ សីលានិ អារព្ភ សីលេន សំយុត្តោ ហោតិ ឯវំ យាវ វិមុត្តិ តថា សីលក្ខន្ធោ។ តត្ត យោ ច អវិប្បដិសារោ អនុសយវសេន និទ្ទិដ្ឋោ, តញ្ច សីលំ អយំ សីលក្ខន្ធោ។ បាមោជ្ជបីតិបស្សទ្ធីតិ ច សមាធិន្ទ្រិយេន, អយំ សមាធិក្ខន្ធោ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ។ ឥមេ តយោ ខន្ធា សីលំ សមាធិ បញ្ញា ច តថា សីលំ បរិបូរេតិ យំ វីរិយិន្ទ្រិយំ តេន ការណេន សោ សីលំ បរិបូរេតិ, អនុប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស អនុប្បាទាយ វាយមតិ, ឧប្បន្នស្ស ច បហានាយ អនុប្បន្នស្ស ច កុសលស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស ច កុសលស្ស កិរិយាភាវាយ ឥតិ វីរិយិន្ទ្រិយំ និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ត យោ សមាធិក្ខន្ធោ, ឥទំ សមាធិន្ទ្រិយំ។ បញ្ញាក្ខន្ធោ បញ្ញិន្ទ្រិយំ, តំ ចតូសុ សម្មប្បធានេសុ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា យោ អនុប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស អនុប្បាទាយ វាយមតិ, ឥទំ បឋមំ សម្មប្បធានំ។ យំ ឧប្បន្នស្ស, ឥទំ ទុតិយំ។ ចត្តារិ សម្មប្បធានានិ ចតូសុ ឈានេសុ បស្សិតព្ពានិ។ តថា សីលក្ខន្ធេន នេក្ខម្មជាតុ ច អធិកា [អាទិកា (បី.)], តយោ ច វិតក្កា នេក្ខម្មវិតក្កោ អព្យាបាទវិតក្កោ អវិហឹសាវិតក្កោ ច។ សាធារណភូតា។ យា បិយាយមានស្ស បាមោជ្ជេន ឥទំ កាយិកំ សុខំ អានិតំ អនិយមីតិបមេន, ឥទំ ទុក្ខំ។ យោ តត្ត អវិក្ខេបោ, អយំ សមាធិ។ ឥទំ បញ្ចង្គិកំ

បឋមំ ឈានំ។ យា ចេតសិកា បស្សទ្ធិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ, យោ កិលេសោ ច បរិទាហោ, សោ បឋមេ ឈានេ និរុទ្ធោ។ តថា យា ច កិលេសបស្សទ្ធិ យា ច វិតក្កវិចារានំ បស្សទ្ធិ, ឧភយេបិ ឯតេ ធម្មេ បស្សទ្ធាយំ។ តត្ថ កាយស្ស ចិត្តស្ស ច សុខំ សុខាយនា, ឥទំ បីតិសុខិនោ បស្សទ្ធិ។ យោបិ ឯកោទិភាវោ ចិត្តស្ស, តេន ឯកោទិភាវេន យំ ចិត្តស្ស អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ, ឥទំ ចតុត្ថំ ឈានង្គំ។ ឥតិ អជ្ឈត្តញ្ច សម្បសាទោ ចេតសោ ច ឯកោទិភាវោ បីតិ ច សុខញ្ច, ឥទំ ទុតិយំ ឈានំ ចតុរង្គិកំ។ យោ បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, តេន អធិមត្តេន សុខេន ផរិត្វា សុខំ ចេតសិកំ យំ, សោ បីតិវីតរាគោ ឯវំ តស្ស បីតិវីតរាគតាយ ឧបេក្ខំ បដិលភតិ។ សោ បីតិយា ច វិរាគា ឧបេក្ខំ បដិលភតិ។ សុខញ្ច បដិសំវេទេតិ។ សតិ ច សម្មា បញ្ញាយ បដិលភតិ។ សចេ សតិ ឯកគ្គតា ឥទំ បញ្ចង្គិកំ តតិយំ ឈានំ។ យំ សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, អយំ ឯកគ្គតាយ បរាវិធានភាគិយា, បឋមេ ឈានេ អត្ថិ ចិត្តេកគ្គតា នោ ចក្ខុស្ស វេទនា សព្ពំ បារិបូរិំ គច្ឆតិ។ យថា ចតុត្ថេ ឈានេ, តថា យា ឧបេក្ខា បស្សម្ភយំ សតិសម្បជញ្ញំ ចិត្តេកគ្គតា ច, ឥទំ ចតុត្ថំ ឈានំ។

៩២. យថា សមាធិ ទស្សយិតព្ពំ, តថា បញ្ញិន្ទ្រិយំ តំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ បស្សិតព្ពំ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, សា បជាននា ចតុព្ពិធា អសុកតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ ច, យទារម្មណំ តំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, យំ បជាននន្តោ និព្ពិន្ទតិ វិមុច្ចតិ តថា យំ កាមាសវស្ស បហានំ ភវាសវស្ស ទិដ្ឋាសវស្ស អវិជ្ជាសវស្ស, អយំ និរោធោ អប្បហីនភូមិយំ អាសវសមុទយោ។ ឥមានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ យថា បញ្ញិន្ទ្រិយំ បស្សិតព្ពំ។ យថាយំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ ទស្សនភូមិ។ សោតាបត្តិផលញ្ច យថាភូតំ បជាននន្តោ និព្ពិន្ទតីតិ, ឥទំ តនុកញ្ច។ កាមរាគព្យាបាទំ សកទាគាមិផលញ្ច យំ និព្ពិន្ទតិ វិរជ្ជតិ, អយំ បឋមជ្ឈានភាវនាភូមិ ច រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អនាគាមិផលញ្ច។ យំ វិមុត្តិ វិមុច្ចតិ, អយំ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ អរហត្តញ្ច។ ឥមេ អវិប្បដិសារា ច វីរិយិន្ទ្រិយញ្ច ចត្តារោ សម្មប្បធានា អវិប្បដិសារា តញ្ច ឧបរិ យាវ សមាធិ, ឯវំ តេ ចត្តារិ ឈានានិ សមាធិន្ទ្រិយញ្ច យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ។ ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា

សីលបារិបូរិមុបាទាយ ចាគសំហិតេន ច និព្ពេធិកានញ្ច និមិត្តានំ អនាវិលមនា, ឥទំ សតិន្ទ្រិយំ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា។ យំ បុន ឥមាយ ធម្មទេសនាយ តីសុ ឋានេសុ ទិដ្ឋោគមនកិន្ទ្រិយំ កិលេសបហានេន ច សេក្ខសីលំ, ឥទំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ ចត្តារិ ច សោតាបត្តិយង្គានិ ផលានិ។ សមាធិន្ទ្រិយានិ សោបនិយាហារីនិ សព្ពសុត្តេសុ និទ្ទិសិតព្ពានិ។ យំ ឈានំ បដិលភនំ វីរិយគហិតំយេវ ញាណំ បដិស្សរតោ, អយំ សុតមយី បញ្ញា។ យោ សមាធិ បុព្ពាបរនិមិត្តាភាសោ អនោមគតិតាយ យថាភាមោ, អយំ ចិន្តាមយី បញ្ញា, យំ តថាសមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ ភាវនាមយី បញ្ញា។ អយំ សុត្តនិទ្ទេសោ។

ឥមំ សុត្តំ និព្ពេធភាគិយំ ពុជ្ឈការធិកំ ពុជ្ឈិតព្ពំ។ យេហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ តំ ពុជ្ឈិស្សន្តិ តស្ស អង្គានិ ពុជ្ឈិស្សន្តិ, តេន ពោជ្ឈង្គា។ តថា អាទិតោ យាវ សីលំ វតំ ចេតនា ករណីយា, កិស្ស សីលានិ បារិបូរេតិ។ អនុប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស អនុប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស ច អកុសលស្ស បហានាយ អនុប្បន្នស្ស កុសលស្ស ឧប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស ច កុសលស្ស កិយ្យោភាវាយ, ឥទំ វីរិយំ តស្ស តស្ស ពុជ្ឈិតស្ស អង្គន្តិ។ អយំ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ។ ឥមិនា វីរិយេន ទ្វេ ធម្មា អាទិតោ អវិប្បដិសារោ បាមោជ្ជញ្ច យា បុន បីតិ អវិប្បដិសារបច្ចយា បាមោជ្ជបច្ចយា, អយំ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យំ បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ។ អយំ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ តេន កាយិកសុខមានិតំ យំ សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, អយំ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យំ សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ, អយំ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យា សីលមុបាទាយ បញ្ចន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ ឧបាទាយានុលោមតា និមិត្តាយនា បីតិភាគិយានញ្ច វិសេសភាគិយានញ្ច អបិលាបនតា សហគតា ហោតិ អនវមគ្គោ, អយំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ យំ យថាភូតំ បជានាតិ, អច្ចារទ្ធវីរិយំ ករោតិ។ ឧទ្ធច្ចភូមីតិ កតា អភិបត្តិតំ បេសេតិ។ កោសជ្ជភូមីតិ គរហិតោ រហិតេហិ អង្គេហិ ពុជ្ឈតិ យំ ចក្ខុសមថបថំ, សា ឧបេក្ខាតិ។ តេន សា ឧបេក្ខា តស្ស ពោជ្ឈង្គស្ស អង្គន្តិ ករិត្វា ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោតិ វុច្ចតេ។ ឯសោ សុត្តនិទ្ទេសោ។

៩៣. តត្ថ កតមា ទេសនា? អស្មឹ សុត្តេ ចត្តារិ អរិយសច្চានិ ទេសិតានិ។ តត្ថ កតមោ វិចយោ? សីលវតោ អរិប្បដិសារោ យាវ វិមុត្តិ ឥមិស្សាយ បុច្ឆាយ មិនិកិមត្តស្សមីតិ ទ្វេ បទានិ បុច្ឆា ទ្វេ បទានិ វិសជ្ជនានិ ទ្វីហិ បទេហិ ទ្វេ អកិញ្ចំ ទ្វីហិ ចេវ បទេហិ វិសជ្ជនា កិំ បុច្ឆតិ និព្ភោធិកំ កាយកូមឹ កម្មស្ស តថា ហិ បតិដ្ឋា ច អសេក្ខេ ធម្មេ ឧប្បាទេតិ។ តត្ថ កតមា យុត្តិ? សីលវតោ អរិប្បដិសារោ ភវតិ កិំ និច្ចន្នស្ស ច វិភគោ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។ តត្ថ កតមំ បទដ្ឋានំ? វីរិយំ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ សមាធិ សមាធិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ញា បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ វីរិយំ អទោសស្ស បទដ្ឋានំ។ សមាធិ អលោភស្ស បទដ្ឋានំ។ បញ្ញា អមោហស្ស បទដ្ឋានំ។ វីរិយិន្ទ្រិយំ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ បទដ្ឋានំ, សម្មាវាចាយ សម្មាកម្មន្តស្ស សម្មាអាជីវស្ស។ សមាធិន្ទ្រិយំ តិណ្ណំ មគ្គង្គានំ បទដ្ឋានំ, សម្មាសង្កប្បស្ស សម្មាវាចាយ សម្មាសមាធិនោ។ បញ្ញិន្ទ្រិយំ ទ្វិន្នំ មគ្គង្គានំ បទដ្ឋានំ, សម្មាសតិយា សម្មាទិដ្ឋិយា ច។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? សីលក្ខន្ធេ វុត្តេ សព្ពេ តយោ ខន្ធា វុត្តា ភវន្តិ, សីលមេវ ហិ សោភមតា យថា សោភោ សព្ពបច្ចត្តិកេហិ អភរណីយោ ឯវំ តំ ចិត្តំ សព្ពកិលេសេហិ ន កម្បតីតិ, អយំ អមោហោ។ វិរត្តំ [បស្ស ឧទា. ៣៤ ឧទានបាឡិយំ] រជនីយេសូតិ អយំ អលោភោ។ កោបនេយ្យេ ន កុប្បតីតិ អយំ អទោសោ។ តត្ថ បញ្ញា អមោហោ កុសលមូលំ, អលោភោ អលោភោយេវ, អទោសោ អទោសោយេវ។ ឥមេហិ តីហិ កុសលមូលេហិ សេក្ខភូមិយំ ឋិតោ អសេក្ខមគ្គំ ឧប្បាទេតិ។ សេក្ខភូមិ សម្បត្តិកម្មធម្មេ ឧប្បាទេតិ, សា ច សម្មាវិមុត្តិ, យញ្ច វិមុត្តិរសញ្ញាណទស្សនំ ឥមេ ទស អសេក្ខានំ អរហត្តំ ធម្មា។ តត្ថ អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន ចតុព្ពិធា ភាវនាបិ លព្ភតិ។ សីលភាវនា កាយភាវនា ចិត្តភាវនា បញ្ញាភាវនា ច។ តត្ថ សម្មាកម្មន្តេន សម្មាអាជីវេន ច កាយោ ភាវិតោ។ សម្មាវាចាយ សម្មាវាយាមេន ច សីលំ ភាវិតំ។ សម្មាសង្កប្បេន សម្មាសមាធិនា ច ចិត្តំ ភាវិតំ។ សម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាសតិយា ច បញ្ញា ភាវិតា។ ឥមាយ ចតុព្ពិធាយ ភាវនាយ ទ្វេ ធម្មា ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តិ ចិត្តំ បញ្ញញ្ច។ ចិត្តំ ភាវនាយ សមថោ, បញ្ញា ភាវនាយ វិបស្សនា។ តត្ថ បញ្ញា អវិជ្ជាបហានេន ចិត្តំ ឧបក្កិលេសេហិ អមិស្សីកតន្តិ។ បញ្ញា ភាវនាយ

ចិត្តភាវនំ យេវ បរិបូរេតិ។ ឯវំ យស្ស សុភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ។ អបិ ច ខោ បន តស្ស អាយស្មតោ អព្យាបាទធាតុ អធិមុត្តា, ន សោ បេតំ សមាបន្នោ តស្ស សង្ខារបហារំ ទេតិ, សង្ខារវិតក្កិតេ សរីរេ ទុក្ខំ ន វេទិយតិ, អយំ សុត្តន្តោ។

៩៤. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥមម្ហិ សុត្តេ ទស អសេក្ខា អរហត្តធម្មា ទេសិតា អប្បមាណា ច សម្មា វិភាវនា។ តត្ថ កតមោ វិចយោ? សេលោបមតា យេ យេ ធម្មា វេទនីយសុខទុក្ខោបគតា, តេ សព្ពេ និរូបំ វានុបស្សន្តានំ រូបគតា កាយតោ វេទយិតបរិក្ខោ អប្បវត្តិតោ ទុក្ខំ ន វេទិយតិ។ តត្ថ កតមា យុត្តិ, យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ [នំ (ក.)] ទុក្ខមេស្សតីតិ។ តីសុ ភាវនាសុ ទុក្ខំ នក្ខមតិ ចិត្តំ ចិត្តភាវនាយ ច។ និពោធភាវនាយ ច អានន្តរិកា សមាធិភាវនាយ ច។ ឥតិ យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តន្តិ សមាធិ ផលស្ស បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? យស្សេវំ ភាវិតំ [បស្ស ឧទា. ៣៤ ឧទានបាឡិយំ] ចិត្តន្តិ ចិត្តានិ ភាវិតានិ យថា បឋមំ និទ្ទិដ្ឋានិ បញ្ញា សីលំ កាយោ ចិត្តំ, សីលម្បិ សុភាវិតំ កាយិកចេតសិកញ្ច បិតត្តា នានុបកម្បតីតិ វេទនាបិ តថា សញ្ញាបិ សង្ខារាបិ។ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ សុខម្បិ នានុគច្ឆតិ, អទុក្ខមសុខម្បិ នាគតន្តិ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហាពោ? ឥធ កគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ទុក្ខេន អធិភវិស្សន្តិ, តេ ឯវរូបាហិ សមាបត្តីហិ វិរហិស្សន្តិ។ អយមេត្ថ កគវតោ អធិប្បាយោ។ យេ ច អប្បសន្នា, តេ ហិ ភវិស្សន្តិ, បសន្នានញ្ច បីតិបាមោជ្ជំ ភវិស្សតិ, អយំ តត្ថ កគវតោ អធិប្បាយោ។ អាវដ្ដោតិ នត្ថិ អាវដ្ដនស្ស ភូមិ។

វិភត្តីតិ យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ ទុវិធោ និទ្ទេសោ – ទុក្ខហេតុនិទ្ទេសោ ច បដិបក្ខនិទ្ទេសោ ច។ កោ សោ ទុក្ខហេតុ? យតោ ទុក្ខំ អាគច្ឆតិ បដិបក្ខេ វុត្តេ សេសធម្មានំ សីលំ ហេតុ ច បច្ចយោ ច, តេ សព្ពេ ធម្មា វុត្តា ហោន្តិ។ ឯកពោធិបក្ខិយេ ធម្មេ វុត្តេ សព្ពេ ពោធគមនីយា ធម្មា វុត្តា ភវន្តិ។

តត្ត កតមោ ចតុញ្ញហោ ហាវោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ អវិប្បដិសារេន ឆន្ទិកា, តេ សីលបារិបូរី ភវន្តិ បាមោជ្ជឆន្ទិកា អវិប្បដិសារីបារិបូរី, អយមេត្ត ភគវតោ អធិប្បាយោ...បេ.... អយំ ចតុញ្ញហោ ហាវោ។

តត្ត កតមោ អាវដ្តោ? ឥទំ សុត្តំ និព្ពេធភាគិយំ។ យោ និព្ពេធោ, អយំ និវោធោ។ យេន និព្ពិជ្ឈតិ, សោ មគ្គោ។ យំ និព្ពិជ្ឈតិ, តំ ទុក្ខំ។ យំ និព្ពេធគាមិនា មគ្គេន បហីយតិ, សមុទយោយំ វុត្តោ។

តត្ត កតមា វិភត្តិ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោតិ វិភជ្ជញ្ញាការណីយំ, បរាមសន្តស្ស នត្ថិ អវិប្បដិសារោ យាវ ទោសកតំ កាយេន វា វាចាយ វា អកុសលំ អារភតិ។ កិញ្ចិបិស្ស ឯវំ ហោតិ "សុកតមេតំ សុចរិតមេតំ នោ ចស្ស តេន អវិប្បដិសារេន បាមោជ្ជំ ជាយតិ យាវ វិមុត្តិ, តស្ស សីលវតោ អវិប្បដិសារោ" តិ វិភជ្ជញ្ញាការណីយំ, អយំ វិភត្តិហាវោ។

តត្ត កតមា បរិវត្តនា? ឥមេហិ សត្តហិ ឧបនិសាសម្បត្តីហិ ឯកាទស ឧបនិសា វិភត្តិយំ បជហានំ បជហន្តិ, អយំ បរិវត្តនា។

តត្ត កតមា វេវចនា? ឥមេសំ អរិយធម្មានំ ពលពោជ្ឈង្គវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តីនំ ឥមានិ វេវចនានិ។

តត្ត កតមា បញ្ញត្តិ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោតិ សីលក្ខន្ធេ នេក្ខម្មបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, និសជ្ជបញ្ញត្តិ ច ឯវំ ទស អង្គានិ ទ្វីហិ ទ្វីហិ អង្គេហិ បញ្ញត្តានិ។

តត្ត កតមោ ឱតរណោ? ឥទំ និព្ពេធភាគិយសុត្តំ បញ្ចសុ ឱតិណ្ណំ យថា យំ បឋមំ និទ្ទិដ្ឋំ ឯវមិន្ទ្រិយាទិខន្ធធាតុអាយតនេសុ និទ្ទិសិតញ្ពានិ។

តត្ត កតមោ សោធនោ ហាវោ? សីលវតោ អវិប្បដិសារោតិ ន តាវ សុទ្ធោ អារម្ភោ

អវិប្បដិសារិនោ បាមោជ្ជន្តិ ន តាវ សុទ្ធោ អារម្ភោ យានិ ឯកាទស បទានិ ទេសិតានិ យទា តទា សុទ្ធោ អារម្ភោ, អយំ សោធនោ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? សីលវេមត្តតាយ បញ្ញត្តំ ឯវំ ទស បទានិ សព្ពានិ សីលក្ខន្ធស្ស អានិសំសោ, តេ ច បតិរូបទេសវាសោ ច បច្ចយោ អត្តសម្មាបណិធានញ្ហេតុ, សមាធិក្ខន្ធស្ស សុខំ ហេតុ បស្សទ្ធិ បច្ចយោ, យេន ឈានសហជាតិ ច ឋានន្តិ ឈានង្គា អបពោ បរិយោយោ កាមេសុ អាទីនវានុបស្សនា សមាធិនោ បច្ចយោ នេក្ខម្មេ អានិសំសទស្សាវិតា ហេតុ។

តត្ថ កតមា សមាពោបនា? យំ វីរិយិន្ទ្រិយំ, សោ សីលក្ខន្ធោ។ យំ សីលំ, តេ ចត្តារោ ធម្មា បធានា។ យំ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ, សោ បាតិមោក្ខសំវរោ។

៩៥. យស្ស សេលោបមំ ចិត្តន្តិ គាថា [បស្ស ឧទា. ៣៤ ឧទានេ], សេលោបមន្តិ ឧបមា យថា សេលោ វាតេន ន កម្បតិ ន ឧណ្ហេន ន សីតេន សំកម្បតិ។ យថា អនេកា អចេតនា, តេ ឧណ្ហេន មិលាយន្តិ, សីតេន អវសុស្សន្តិ, វាតេន កជន្តិ។ ន ឯវំ សេលោ វិរត្តំ រជនីយេសុ ទោសនីយេ ន ទុស្សតីតិ ការណំ ទោសនីយេ ទោមនស្សន្តំ, ន ទុដ្ឋេន វា កម្បតិ ឧណ្ហេន វា, សោ មិលាយតិ សីតេន វា អវសុស្សតិ, ឯវំ ចិត្តំ វាគេន នានុស្សតិ សីតេន កម្បតីតិ។ កិំ ការណំ? វិរត្តំ រជនីយេសុ ទោសនីយេ ន ទុស្សតិ។ កិំ ការណំ? ទោសនីយេ បនស្សន្តិ ន ទុស្សតិ, អទុដ្ឋំ តំ ន កោសិស្សន្តិ, តេន កុប្បនីយេ ន កុប្បតិ, យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ កុតោ តំ ទុក្ខនិទ្ទេសោ ច កុតោ ឯវរូបស្ស ទុក្ខំ អាគមិស្សតីតិ និទ្ទិដ្ឋំ។

បរិវត្តនាតិ កុតោ តំ ទុក្ខមេស្សតីតិ យំ ចេតសិកំ សុខំ អនុបាទិសេសា អយំ នត្ថិ សោបាទិសេសា អយំ អត្ថិ។ បុន ឯវមាហំសុ តំ ខណំ តំ មុហុត្តំ ឧភយមេវ អវេទយិតំ សោបាទិសេសំ យញ្ច អនុបាទិសេសំ យញ្ច តំ ខណំ តំ មុហុត្តំ អនុបាទិសេសំ យញ្ច សោបាទិសេសំ ច អវេទយិតំ។ សុខមាបន្នស្ស អនាវត្តិកន្តិ អយមេត្ត វិសេសោ បរិវត្តនា។

តត្ថ កតមោ វេរចនោ? យស្សេវំ ភាវិតំ ចិត្តំ វា ភាវិតំ សុភាវិតំ អនុដ្ឋិតំ វត្ថុកតំ សុសមារទ្ធំ។ ចិត្តន្តិ មនោ វិញ្ញាណំ មនិន្ទ្រិយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? ចិត្តំ មនោ សង្ខារា រូបសមបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ សមាធិ អសេក្ខបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ ទុក្ខំ ឧច្ឆិន្នបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? ចិត្តេ និទ្ទិដ្ឋេ បញ្ចក្ខន្ធា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ, អយំ ខន្ធេសុ ឱតរណោ, មនោវិញ្ញាណធាតុយា និទ្ទិដ្ឋាយ អដ្ឋារស ធាតុយោ និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ, អយំ ធាតូសុ ឱតរណោ។ មនាយតនេ និទ្ទិដ្ឋេ សព្ពានិ អាយតនានិ និទ្ទិដ្ឋានិ ហោន្តិ។ តត្ថ មនាយតនំ នាមរូបស្ស បទដ្ឋានំ។ នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ។ តថា បដិច្ចសមុប្បាទេ។ អយំ ឱតរណោ។ តត្ថ កតមោ សោធនោ សុទ្ធោយេវ អារម្ភោ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? ឆឡិន្ទ្រិយំ ភាវនា ឯកត្តាយំ បញ្ញត្តិ ឆដ្ឋិតេន កាយោ ឯកត្តាយ បញ្ញត្តោ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? ចិត្តស្ស បុព្ពហេតុ សមុប្បាទាយ មនសិការោ ច តប្បោណតា ច យំ អសមាហិតភូមិយំ ច វិសេសធម្មានំ អភាវិតត្តា ចិត្តសតតំ គច្ឆតិ, សចេ សមាធិនោ សុខំ ហេតុ អវិប្បដិសារោ បច្ចយោ, អយំ ហេតុ អយំ បច្ចយោ បរិក្ខារោ។

តត្ថ កតមា សមារោបនា? យស្សេវំ ភាវិតន្តិ តស្ស ធម្មា សមារោបយិតព្ពា។ កាយោ សីលំ បញ្ញា ភាវិតចិត្តន្តិ អនភិរតំ អនបណតំ អនេកំ អនុតំ អនាបជ្ជាសត្តំ អយំ សមញ្ញាយតនា ន តស្ស សេក្ខស្ស សម្មាសមាធិ សព្ពេ អសេក្ខា ទស អរហន្តធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ អសេក្ខភាគិយានិ សុត្តានិ។

៩៦. យស្ស នូន, កន្តេ, កាយគតាសតិ អភាវិតា, អយំ សោ អញ្ញតរំ

សព្រហ្មចារិ [សព្រហ្មចារីនំ (ក.)] អាសជ្ជ សមាបជ្ជ អប្បដិនិសជ្ជ ជនបទចារិកំ បក្កមេយ្យ, សោ អាយស្មា ឥមស្មិំ វិប្បដិជានាតិ ទ្វេ បជានិ បដិជានាតិ ចិត្តការនាយញ្ច ទិដ្ឋិយា បហានំ, កាយការនាយញ្ច ទិដ្ឋិប្បហានំ, កាយការនាយញ្ច តណ្ហាបហានំ, យំ បឋមំ ឧបមំ ករោតិ។ អសុចិនាបិ សុចិនាបិ បថវី នេវ អដ្ដិយតិ ន ជិគុច្ឆតិ ន បីតិបាមោជ្ជំ បដិលភតិ, ឯវមេវ ហិ បថវីសមេន សោ ចេតសា អន្វយេន អប្បកេន អវេរេន អព្យាបជ្ជេន វិហរាមីតិ។ ឥតិ សោ អាយស្មា កិំ បដិជានាតិ, កាយការនាយ សុខិន្ទ្រិយបហានំ បដិជានាតិ, ចិត្តការនាយ សោមនស្សិន្ទ្រិយបហានំ បដិជានាតិ។ កាយិកា វេទនា ពាគានុសយមនុគតានំ សុខិន្ទ្រិយំ បដិក្ខិបតិ។ ន ហិ វេទនាក្ខន្ធំ យា ចេតសិកា សុខវេទនា តត្ត អយំ បដិលាភបច្ចយា ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ។ សោតំ បដិក្ខិបតិ, ន ហិ មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ។ តត្ត ចតូសុ មហាភូតេសុ រូបក្ខន្ធស្ស អនុសយបដិឃបហានំ កណាតិ។ កាមេ រូបញ្ច តញ្ច អសេក្ខភូមិយំ។ កាយេ កាយានុបស្សនា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារញ្ច។ ពលេន ច ឧស្សាហេន ច សព្ពំ មនសិ កតត្តានំ បហានំ មេទំ កតាលិកាយ ច បុរិសេន ច មណ្ឌនកជាតិកេន ច, ឯតេហិ ឥមស្ស មាតាបិតុសម្ភូតំ បច្ចវេក្ខណំ, សោ កាយេន ច កាយានុបស្សនាយ ច ចិត្តេន ច ចិត្តានុបស្សនាយ ច ទ្វេ ធម្មេ ជានាតិ។ កាយកិលេសវត្ថុំ ចិត្តេន ច ចិត្តសន្និស្សយេ ចិត្តេន សុការិតេន សត្តន្នំ ច សមាបត្តីនំ វិហារិតុំ បដិជានាតិ។

គហបតិបុត្តោបមតាយ ច យថា គហបតិបុត្តស្ស នានារង្គានំ វត្តករណ្ឌកោ បុណ្ណោ ភវេយ្យ, សោ យំ យទេវ វត្តយុគំ បុព្ពណ្ហសមយេ អាកង្ខតិ, បុព្ពណ្ហសមយេ និព្ភាបេតិ, ឯវំ មជ្ឈន្ហិកសមយេ, សាយន្ហសមយេ, ឯវមេវ សោ អាយស្មា ចិត្តស្ស សុការិតត្តា យថារូបេន វិហារេន អាកង្ខតិ បុព្ពណ្ហសមយំ វិហរិតុំ, តថារូបេន [យថារូបេន (បី. ក.)] បុព្ពណ្ហសមយំ វិហរតិ, មជ្ឈន្ហិកសមយេ, សាយន្ហសមយេ។ តេន វេស អាយស្មតា ឧបមាយ មេ អាសិតាយ បថវី វា អនុត្តរា ឥន្ទ្រិយភាវនា ភាវិតចិត្តេន។ តេន សោ អាយស្មា ឥទំ អដ្ឋវិធំ ភាវនំ បដិជានាតិ ចតូសុ មហាភូតេសុ, កាយភាវនំ ឧបកចណ្ឌាលំ បុរិសមេតកំ ភវតលាភាសុ ចិត្តភាវនំ, ឥមាហិ ភាវនាហិ តាយ ភាវនាយ ច សមថា បារិបូរិមន្តេហិ។

ឥមេហិ ចតូហិ បញ្ញាបារិបូរិមន្តេហិ។

៩៧. កថំ ឧបកចណ្ឌាលំ បដិកូលេសុ ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? កាយោ បកតិយា អប្បដិកូលំ កាយេ ឧទ្ទុមាតកសញ្ញា សំខិត្តេន នវ សញ្ញា ឥមេ បដិកូលា ធម្មា ចេសោ អាយស្មា បដិកូលតោ អជិគុច្ឆិតោ កាយគតាសតិយា ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ វិហរតិ, ន ហិ តស្ស ជិគុច្ឆប្បហាយ ចិត្តំ បដិកូលតិ។

កថំ អប្បដិកូលេសុ ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតីតិ? កាយោ សព្ពលោកស្ស អប្បដិកូលោ តំ សោ អាយស្មា អសុកសញ្ញាយ វិហរតិ។ ឯវំ អប្បដិកូលេសុ ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតីតិ អបិ សព្ពោយំ លោកស្ស យមិទំ មុណ្ឌោ បត្តបាណី កុលេសុ បិណ្ឌាយ វិចរតិ, តេន ច សោ អាយស្មា សុវណ្ណទុព្ពណ្ណេន អប្បដិកូលសញ្ញី ចិត្តេន ច កាយេន និព្ពិទាសហគតេន អប្បដិកូលសញ្ញី, ឯវំ បដិកូលេសុ អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ សុកសញ្ញិនោ ឥត្ថិរូបេ បដិកូលេសុ ច ជិគុច្ឆិនោ វិនីលកវិបុព្ពកេ តត្ត សោ អាយស្មា បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ធម្មេសុ តទុភយំ អតិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ ច សម្បជានោ ច? អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ សុកសញ្ញិនោ ឥត្ថិរូបេ បដិកូលេសុ ច ជិគុច្ឆិនោ វិនីលកវិបុព្ពកេ តទុភយំ អតិនិវជ្ជយិត្វា ‘នេតំ មម’‘នេសោហមស្មិ’‘នេសោ មេ’ អត្តាតិ វិហរតិ។ ឯវំ តទុភយំ អតិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។

អបរោ បរិយាយោ។ តេជាតុកោ លោកសន្និវាសោ សព្ពពាលបុថុជ្ជនានំ អប្បដិកូលសញ្ញា។ តត្ត ច អាយស្មា សារិបុត្តោ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។ ឯវំ អប្បដិកូលេសុ ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? បដិកូលសញ្ញិនោ សព្ពសេក្ខា ឥធ កា តេជាតុកេ សព្ពលោកេ។ តត្ត កតមោ កូមិប្បត្តោ សមាធិផលេ សច្ឆិកតោ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? កិំ ការណំ? ន ហិ តំ អត្ថិ យស្ស លោកស្ស បហានាយ បដិកូលសញ្ញី ឧប្បាទេយ្យ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? តេជាតុកេ លោកសន្និវាសេ យាវ កាមលោកភូមតា ហិ ភគានំ វីតភគានំ បដិកូលសមតា រូបារូបជាតុំ អប្បដិកូលសមតា។ តត្ត ច អាយស្មា សារិបុត្តោ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។ ឯវំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? យំ កិញ្ចិ បរតោ ទុរុត្តានំ ទុរាគតានំ វចនបថានំ តំ វចនំ អប្បដិកូលំ យាវតា វាចសោ អប្បតិរូបា តថា ជនស្ស អប្បដិកូលសញ្ញា។ តត្ត អាយស្មា សារិបុត្តោ អភិញ្ញាយ សច្ឆិកតោ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ, ឯវំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

៩៨. កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ សតោ ច សម្បជានោ? យញ្ហ នេសំ សមនុបស្សតិ យេ ធម្មា ទុច្ចរិតា, តេ ធម្មា អប្បដិកូលា។ តត្ត អាយស្មា សារិបុត្តោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ យេ ធម្មា ទុច្ចរិតា, តេ ធម្មា អនិដ្ឋវិបាកា។ យេ ធម្មា សុចរិតា, តេ អាចយគាមិនោ។ សោ ច សុចរិតំ អាចយគាមិនិំ ករិត្វា ទុច្ចរិតំ អនិដ្ឋវិបាកំ ករិត្វា តទុភយំ អភិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ។

អថ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលេសុ ច បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។ តណ្ហា បដិកូលធម្មា កិំ ការណា? តណ្ហាវសេន ហិ សត្តា ទ្វីហិ ធម្មេហិ សត្តា, កពឡីការេ អាហារេ រសតណ្ហាយ សត្តា, ផស្សេ សុខសញ្ញាយ សត្តា។ តស្មាយស្មា សារិបុត្តោ កពឡីការេ ច អាហារេ បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ, ផស្សេ ច ទុក្ខសញ្ញី វិហរតិ។ ឯវំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? តណ្ហាក្ខយំ អនុត្តរំ និព្ពានំ តថា ពាលបុថុជ្ជនានំ បដិកូលសញ្ញា បហតសញ្ញា ច។ តស្មាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស អប្បដិកូលសញ្ញា អព្យាបាទសញ្ញា ច សាមំ បញ្ញាយ បស្សិត្វា ឯវំ បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលេសុ ច អប្បដិកូលេសុ ច ធម្មេសុ អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ? តតិយេ ច និព្ពានេ បដិកូលសញ្ញិនោ យសេន ច កិត្តិនិ ច អប្បដិកូលសញ្ញិនោ។ តស្មាយស្មា សារិបុត្តោ អស្សាទញ្ច អាទីនវញ្ច និស្សរណញ្ច យថាភូតំ សម្មាបញ្ញាយ បដិជានន្តោ បដិកូលញ្ច អប្បដិកូលញ្ច ធម្មំ តទុភយំ អតិនិវជ្ជយិត្វា អប្បដិកូលសញ្ញី វិហរតិ។

កថំ បដិកូលំ អប្បដិកូលញ្ច ធម្មំ តទុភយំ អតិនិវជ្ជយិត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ? សតោ ច សម្បជានោ ច, យញ្ច សមនុបស្សតិ អនុនយោ អប្បដិកូលោ ធម្មោ បដិឃោ ច បដិកូលោ ធម្មោ, តស្មាយស្មា សារិបុត្តោ អនុនយស្ស បដិឃប្បហីនត្តា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ ច។ យញ្ចស្ស សមនុបស្សតិ អយំ បញ្ចវិធា អនុត្តរា ឥន្ទ្រិយភាវនា។ អយំ សុត្តនិទ្ទេសោ។

៩៩. តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ កិំ ទេសិតព្ពំ? តត្ថ វុច្ចតេ, ឥមម្ហិ សុត្តេ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ ទេសិតោ, តថា វិមុត្តំ ចិត្តំ បច្ចវេក្ខណា ច អធិបញ្ញាធម្មំ ទេសិតំ។

តត្ត កតមោ វិចយោ? យេ កាយេ កាយានុបស្សិនោ វិហរន្តិ, តេសំ ចិត្តំ អនុនយប្បដិឃេន ន វិហរតិ អនុនយប្បដិឃេន ចាតិរមមានស្ស ចិត្តំ សមគ្គតំ ភវិស្សតីតិ ភាវនាយ ពលមេតំ, អយំ វិចយោ ហាភោ។

តត្ត កតមោ យុត្តិហាភោ? កាយភាវនាយ ច ចិត្តភាវនាយ ច ន កិញ្ចិ សព្រហ្មចារី អតិមញ្ញិស្សតីតិ។ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ, អយំ យុត្តិហាភោ។

តត្ត កតមោ បទដ្ឋានោ ហាភោ? កាយភាវនាយ បឋមស្ស សតិ ឧបដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ យា បថវីសមចិត្តតា, សា អនិច្ចានុបស្សនាយ បទដ្ឋានំ។

តត្ត កតមោ លក្ខណោ? យំ បថវីសមេន ចេតសា វិហរតិ អត្តានុបស្សី បថវីសមេន គិហី វិហរតិ។ កោ អត្តោ បថវីសមេនាតិ? យថា យេ ច សេលោបមតាយ អកម្មយុត្តា ឯវមេវ បថវីសមោ អយំ ហិរិយតាយ។ អយំ លក្ខណោ។

តត្ត កតមោ ចតុព្យូហោ ហាភោ? ឥមម្ហិ ព្យាករណេ កោ តស្ស អាយស្មតោ អធិប្បាយោ? យេ កេចិ អរហន្តា ឥន្ទ្រិយភាវនំ អាកង្ខិយន្តិ, តេ បថវីសមតំ ឧប្បាទយិស្សន្តីតិ។ អយំ អធិប្បាយោ។

តត្ត កតមោ អាវដ្តោតិ? នត្ថិ អាវដ្តស្ស ភូមិ។

តត្ត កតមោ វិកត្តិ? យោ កាយានុបស្សី វិហរតិ, សោ បថវីសមចិត្តតំ បដិលភិស្សតីតិ ន ឯកំសេន។ កិំ ការណំ? យេ ខណ្ឌាទិធិន្នាទិនោ, ន តេ បថវីសមចិត្តតំ បដិលភន្តិ។ សព្ពា កាយគតាសតិ សេក្ខភាវនាយ និព្ពានំ ផលំ, អយំ វិកត្តិ។

តត្ត កតមោ បរិវត្តនោ ហាភោ? យេ កាយានុបស្សិនោ វិហរិស្សន្តិ, តេសំយេវ កាយបច្ចយា ឧប្បជ្ជេយ្យ អាសវា វិឃាតបរិឡាហា, អយំ បរិវត្តនោ ហាភោ។

តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? បញ្ចក្ខន្ធា [សត្តេសុ ច បញ្ចក្ខន្ធា (បី.)] អវិតិណ្ណា [អវតិណ្ណា (បី.)] ពាវីសតិន្ទ្រិយានិ, តថា យំ មនិន្ទ្រិយំ, តំ មនោជាតុ មនាយតនញ្ច។ យំ សមាធិន្ទ្រិយំ, តំ ធម្មជាតុ ធម្មាយតនញ្ច។ អយំ ឱតរណោ ហាវោ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ ហាវោ? យេ ច មនសា ចត្តាវោ ភាវេតព្ពា, តេ សព្ពេ ភាវិតា យំ តំ មនេន បហីនេ បត្តព្ពតំ សព្ពត្ត ឯតស្ស ច អត្ថាយ អារម្ភោ, សោ អត្ថោ សុទ្ធោ។ អយំ សោធនោ ហាវោ។

តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? អយំ សមាធិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តោ, ឆ កាយា ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ រូបីនិ រូបកាយោ។ ឆ វេទនាកាយា វេទនាកាយោ។ ឆ សញ្ញាកាយា សញ្ញាកាយោ។ ឆ ចេតនាកាយា ចេតនាកាយោ។ ឆ វិញ្ញាណកាយា វិញ្ញាណកាយោ។ សព្ពេបិ ឯតេ ធម្មា ធម្មកាយោតិយេវ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។ អយំ អធិដ្ឋានោ។

បរិក្ខាវោតិ សមាបត្តិកោសល្លញ្ច វីថិកោសល្លញ្ច [ធីតិកោសល្លញ្ច (បី.)] ហេតុ។ យញ្ច គោចរកោសល្លំ យញ្ច កល្លំ តំ កោសល្លំ បច្ចយោ។ ទោទានកោសល្លំ ហេតុ, កល្លំ បច្ចយោ។ សុខំ ហេតុ, អព្យាបជ្ជំ បច្ចយោ។ អយំ បរិក្ខាវោ។

តត្ថ កតមោ សមាវោបនោតិ? យថា បថវី សុចិម្បិ និក្ខិបន្តេ អសុចិម្បិ និក្ខិត្តេ តាទិសេយេវ ឯវំ កាយោ មនាបិកេហិបិ ផស្សេហិ អមនាបិកេហិបិ ផស្សេហិ តាទិសោយេវ បដិឃសម្ផស្សេន វា សុខាយ វេទនាយ តាទិសំ យោ ចិត្តំ។ ឥទំ សុត្តំ វិភត្តំ សឱបម្មំ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស បុគ្គលស្ស វិភាគេន។ តត្ថ សមាវោបនាយ អវកាសោ នត្ថិ។

១០០. តត្ថ កតមំ សុត្តំ សំកិលេសភាគិយំ? យតោ ច កុសលេហិ ធម្មេហិ ន វិវោធតិ, ន វឌ្ឍតិ, ឥមំ អាទីនវំ កគវា ទេសេតិ, តស្មា ឆន្នំ វិវេយ្យ, វិវដំ នាតិវស្សតិ, តតោ អាទីនវតោ វិវេយ្យាតិ តំ តីហិ ធម្មេហិ នាកិធំសិតាតិ អសុកសញ្ញាយ វាគេន

នាភិធំសិយតិ។ មេត្តាយ ទោសេន នាភិធំសិយតិ។ វិបស្សនា មោហេន នាភិធំសិយតិ។ ឯវញ្ចស្ស យោ យោ ធម្មោ បដិបក្ខោ តម្ហិ តម្ហិ ធម្មេ បរិបូរិស្សតិ។ យោ តស្ស ធម្មស្ស អកុសលោ ធម្មោ បដិបក្ខោ, តេន នាធិវាសិយតិ។

អបរោ បរិយាយោ។ យេ ឥមេ ធម្មា អត្តនា ន សក្កោតិ វុដ្ឋានំ, តេ ឯតេ ធម្មា ទេសិតា។ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ តេហិ វិតក្កំ យេន ច សក្កា បុន ទេសិតំ ចិត្តំ វិភាវេតុំ បរិយោទាបេតុំ វិវេកនិន្នស្ស វិវេកបោណស្ស វិវេកបញ្ភារស្ស វុទ្ធិ វិរូឡ្ហិ វេបុល្ខតំ អាបជ្ជតិ កុសលេសុ ធម្មេសុ, សេយ្យថាបិ នាម ឧប្បលំ វា កុមុទំ វា បទុមំ វា ឧទកេ សុក្កបក្ខេ ចន្ទោ យាវរត្តិ យាវទិវសោ អាគច្ឆតិ, តស្ស វុទ្ធិយេវ បាដិកង្ខិតញ្ញា, ន បរិហានិ, ឯវំវិធំ តំ ចិត្តំ នាភិធំសិយតិ។ អបរោបេត្ត យោ អកូដោ អសឋោ អមាយាវី ឧជុ បុរិសោ យថាភូតំ អត្តានំ អាវិករោតិ។ តត្ត យោ ឆាទេតិ តស្ស អកុសលា ធម្មា ចិត្តំ អនុធាវន្តិ។ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ យោ បន ហោតិ អសឋោ អកូដោ អមាយាវី ឧជុ បុរិសោ យថាភូតំ អត្តានំ អាវិករោតិ។ តស្ស ចិត្តំ អកុសលេហិ ធម្មេហិ ន វិទ្ធំសិយតិ, អយំ សុត្តត្តោ។

១០១. តត្ត កតមា ទេសនា? ឥធ ទេសិតា ទស អកុសលកម្មបថា អធិវស្សនតាយ ទស កុសលកម្មបថា អនធិវស្សនតាយ អកុសលេហិ ន វិសុជ្ឈតិ។ យថា វុត្តំ ភគវតា "ចិត្តសំកិលេសា, ភិក្ខវេ, សត្តា សំកិលិស្សន្តី" តិ។

តត្ត កតមោ វិចយោ? យស្សេវំ ចិត្តំ អធិវាសិយតិ, តស្ស ពុជ្ឈិតស្ស យំ ភវេយ្យ កូដេយ្យ, តំ អានន្តរិយេនបិ សត្ថរិ វា គុណានុកម្បនតាយ, អយំ វិចយោ។

តត្ត កតមា យុត្តីតិ? ឯវំ អនធិវសិយន្តំ ចិត្តំ វុដ្ឋាតិ។ វុដ្ឋិតំ បតិដ្ឋហតិ កុសលេសុ ធម្មេសូតិ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានន្តិ ឆន្ទមតិវស្សតីតិ ឆន្ទំ អសំវរានំ បទដ្ឋានំ, វិវដំ នាតិវស្សតីតិ អឆន្ទំ

សំវរណានំ។ តស្មា ឆន្នំ វិវរេយ្យ វិវដំ នាតិវស្សតីតិ ទេសនាយ បទដ្ឋានំ។

លក្ខណោតិ ឆន្នមតិវស្សតីតិ យេ កេចិ វិចិត្តេន ឆន្នេន ឯកលក្ខណា ធម្មា សព្ពេ តេ អវិទ្ធំសិយន្តិ។ តស្មា ឆន្នំ វិវរេយ្យ។ វិវដំ នាតិវស្សតីតិ យេ កេចិ តេន អច្ឆន្នេន ឯកលក្ខណា ធម្មា សព្ពេ តេ នាតិវស្សន្តីតិ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេសំ កេសញ្ចិ បិត្តំ អកុសលា ធម្មា អធិបដិទេសិតា តេ យថាធម្មំ បដិកវិស្សន្តីតិ អយំ តត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារោ។

អាវដ្ដោតិ យំ ឆន្នំ តំ ទុវិធំ កម្បមានំ សមុច្ឆិតញ្ចោ។ អានន្តរិយសមាធីនំ។ តត្ថ បស្សទ្ធិយញ្ច មានោ អាសវេ វឌ្ឍេតិ, អស្សទ្ធិយេន ច បមាទំ គច្ឆតិ, បមាទេន ឱនមតិ, ឧន្នឡការំ គច្ឆតិ។ វុត្តំ ចេតំ ភគវតា ‘‘ឧន្នឡានំ បមត្តានំ តេសំ វឌ្ឍន្តិ អាសវា’’តិ ចត្តារិ តានិ ឧបាទានានិ, យានិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ, តេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ភវន្តិ។ ឥមានិ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច។ តស្មា ឆន្នំ វិវរេយ្យាតិ យេន ហេតុនា, តេ អាសវា វឌ្ឍន្តិ។ តេសំ បហីនត្តា អាសវា បហីយន្តេ។ តត្ថ អប្បមាទេន អស្សទ្ធិយំ បហីយតិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចប្បហានេន ឱឡារិកតា តស្ស ទ្វេ ធម្មា ន សមេថោ ច ភាវនា ច បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ។ យោ តេសំ អាសវានំ ខយោ, អយំ និពោធោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ, អយំ អាវដ្ដោ។

តត្ថ កតមោ វិកត្តិ ហារោ? ឆន្នមតិវស្សតីតិ ន ឯកំសោ។ កិំ ការណំ? យស្ស អស្សា និវត្តនា យថាបិ សេក្ខានំ។ យថាវុត្តំ ភគវតា –

> *‘‘កិញ្ចាបិ សេក្ខោ បករេយ្យ បាបំ, កាយេន វាចាយ ឧទ ចេតសា វា;*
>
> *អភព្ពោ ហិ តស្ស បរិគុហនាយ, អភព្ពតា ទិដ្ឋបទស្ស ហោតី’’តិ។*

កិញ្ចាបិ តេសំ និវារណំ ចិត្តំ ហោតិ។ អបិ តុ អប្បច្ចយា សមាយេ ច តេ និទ្ទិសិតព្ពា, អយំ វិកត្តិហារោ។

តត្ត កតមោ បរិវត្តនោ ហារោ។ ធម្មតិវស្សតីតិ យស្ស យេ ធម្មា សព្ពំ អនវជ្ជំ អតិវស្សិយតិ, វិវដំ នាតិវស្សតិ, អវគុណន្តំ នាតិវស្សតិ។ អយំ បរិវត្តនោ ហារោ។

តត្ត កតមោ វេវចនោ ហារោ។ ធម្មន្តិ អាវុតំ និវុតំ បិហិតំ បដិកុជ្ជិតំ សញ្ឆន្នំ បរោធំ, វិវដំ នាតិវស្សតីតិ យស្ស តេ ធម្មា បព្ពជ្ជិតា វិនោទំ នាធិវស្សិតា វន្តិកតាតិ, អយំ វេវចនោ ហារោ។

តត្ត កតមោ បញ្ញត្តិ ហារោ។ ធម្មតិវស្សតីតិ កិលេសភាគិយបញ្ញត្តំ វិវដំ នាតិវស្សតីតិ សធម្មកិច្ចំ យំ បដិបទា បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, តស្មា ហិ ធម្មំ វិវរេយ្យាតិ អនុសាសនបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, វិវដំ នាតិវស្សតីតិ និទ្ទានបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ, អយំ បញ្ញត្តិ ហារោ។

តត្ត កតមោ ឱតរណោ ហារោ? ធម្មតិវស្សតីតិ តយោ កិលេសា រាគោ ទោសោ មោហោ, តេ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធោ...បេ.... តេ បុព្ព យថា និទ្ទិដ្ឋំ ខន្ធធាតុអាយតនេសុ, អយំ ឱតរណោ ហារោ។

តត្ត កតមោ សោធនោ ហារោ? យេនាវម្ភេន ឥទំ សុត្តំ ភាសតិ សោ អារម្ភោ និយុត្តោ។

អធិដ្ឋានោតិ ធម្មតិវស្សតីតិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តំ។ កិំការណំ? ឥទំ ហិ អតិវស្សតីតិ ឥមស្ស ច អតិវស្សតិ ឯវញ្ច អតិវស្សតីតិ អយំ វេមត្តតាយ យា សុណាសាធារណោហិ លក្ខណោហិ បញ្ញាបិយតិ, សា ឯកត្តបញ្ញត្តិ។

តត្ត កតមោ បរិក្ខារោ? យញ្ច តំ អតិវស្សិយន្តិ, តស្ស ទ្វេ ហេតូ ទ្វេ បច្ចយា

អកុសលបសុតេវ វាចកត្តាកិរតិ ច។ ឥមេ ទ្វេ អយោនិសោមនសិការោ ច កុសលា ធម្មា វោបសគ្គា ច, ឥមេ ទ្វេ បច្ចយា។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? ឆន្នមតិវស្សតីតិ វេមតិ បស្សតីតិ ឆន្នំ យំ បរិគ្គហិតុំ យំ អទេសិតុំ អប្បស្សុតំ យំ កថំកថា វិកូតេន អកុសលមូលេន យំ តណ្ហាយ ច តេ វឌ្ឍតិ ទោសាតិ សន្និគ្ឃា តេ អប្បសក្ខយេន សង្ខារា។ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ, អយំ សមារោបនោ។ យំ បុន តថា ទេសនា, តស្សេវ អកុសលា ធម្មា វុទ្ធិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លតមាបជ្ជតិ តស្ស សង្ខារា និរោធា, អយំ សមារោបនោ។

១០២. ចត្តារោ បុគ្គលា [បស្ស អ. និ. ៤.៨៥] តមោ តមបរាយនោតិ...បេ.... តត្ថ កតមោ វុច្ចតេ តមោ នាម? យោ តមោ អន្ធការោ, យថា វុត្តំ កគវតា "យថា អន្ធការេ តស្មិំ កយានកេ សកម្បិជាតុបុរិសោ ន បស្សតិ, ឯវមេវ អញ្ញាណតោ តមោបនន្ធការោ បាបកសកម្មសវិបាកំ ន សទ្ធោ ហោតិ។ ឥតិ ឯវំ លក្ខណតា អញ្ញាណំ តមោ អវិជ្ជា មោហោ, យេន សត្តា យថាភូតំ នប្បជានន្តិ, ឥតិ វុច្ចតិ តមោតិ។ សោ តិណ្ណំ ចក្ខូនំ តមោ មំសចក្ខុនោ ទិព្ពចក្ខុនោ បញ្ញាចក្ខុនោ, ឥមេសំ ចក្ខូនំ ឥធ តមោ និទ្ទិសិយតិ អញ្ញាណន្តិ។ តត្ថ កតមំ អញ្ញាណំ អទស្សនំ? អថ និស្សយេ យំ បុព្ពន្តេ អញ្ញាណំ អបរន្តេ អញ្ញាណំ បុព្ពន្តាបរន្តេ អញ្ញាណំ ហេតុម្ហិ អញ្ញាណំ បច្ចយម្ហិ អញ្ញាណំ តស្ស អញ្ញាណិនោ សមាធិកូតស្ស ឯសោ និស្សន្ទោ។ យំ ន ជានាតិ ឥទំ សេវិតព្ពំ ឥទំ ន មនសិការតព្ពន្តិ។ សោ តេន តមេន និទ្ទិសិយតិ តមោបិ យថា វុច្ចតិ។ មូឡ្ហោតិ ឯវំ ចេតនា។ តេន តមេន សោ បុគ្គលោ វុច្ចតិ។ តមោតិ សោ តេន តមេន អសមូហតេន អសមុច្ឆិន្នេន តប្បរមោ ភវតិ តប្បរាយនោ, អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ តមោ តមបរាយនោតិ។ បរាយនោយេវ ធម្មោ មនសិការតព្ពោ សោ តមោ ទហតិ អញ្ញចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតិ។ តេ ចស្ស ធម្មា និជ្ឈានក្ខមន្តិ។ សោ សុតមយាយ បញ្ញាយ សមន្នុបស្សតិ។

តត្ថ កតមោ តមោ ជោតិបរាយនោ? សោ តេន បញ្ញាវសេន ឥរិយតិ ឯវំ តស្សេវ

តវិយន្តស្ស បភយនោ ភវតិ។ អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ តមោ ជោតិបភយនោ។

តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបភយនោ [ជោតិបភយនោ (បី.)]? តត្ថ វុច្ចតិ ជោតិ នាម យំ តស្ស ចេ តមស្ស បដិបក្ខេន យេ ច ធម្មេ អន្តមសោ ញាណាលោកោ, សោ សុណាធម្មោ បុគ្គលោ តមោ ជោតិបភយនោ, តត្ថ វុច្ចតេ, យោយំ បុគ្គលោ តមោ ជោតិបភយនោ, សោ យទិ តថារូបំ កល្យាណមិត្តំ បដិលភតិ, យោ នំ អកុសលតោ ច និវារេតិ ភាវិតកុសលតាវ ភាវី និយោជេតីតិ ។ ឯវញ្ច សទ្ធម្មំ ទេសេតិ។ តមេ ធម្មា កុសលា, តមេ ធម្មា អកុសលា។ តមេ ធម្មា សាវជ្ជា, តមេ ធម្មា អនវជ្ជា។ តមេ ធម្មា សេវិតព្ពា, តមេ ធម្មា ន សេវិតព្ពា។ តមេ ធម្មា កជិតព្ពា, តមេ ធម្មា ន កជិតព្ពា។ តមេ ធម្មា ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា, តមេ ធម្មា ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា។ តមេ ធម្មា មនសិកាតព្ពា, តមេ ធម្មា ន មនសិកាតព្ពាតិ។ បច្ចតេ សញ្ញាយ យថា សញ្ញាយតិ សតិន្ទ្រិយានិ, សោ ឯវំ បជានាតិ។ តមេ ធម្មា កុសលា, តមេ ធម្មា អកុសលា។ តមេ ធម្មា សាវជ្ជា, តមេ ធម្មា អនវជ្ជា។ តមេ ធម្មា សេវិតព្ពា, តមេ ធម្មា ន សេវិតព្ពា។ តមេ ធម្មា ភាវេតព្ពា, តមេ ធម្មា ន ភាវេតព្ពា។ តមេ ធម្មា ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា, តមេ ធម្មា ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា។ តមេ ធម្មា មនសិកាតព្ពា, តមេ ធម្មា ន មនសិកាតព្ពាតិ។ សោ តេ ធម្មេ សុសុយ្យតិ, សោតំ ឱទហតិ, អញ្ញំ ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេតិ, តេ ចស្ស ធម្មា និជ្ឈានក្ខមន្តិ, សោ សុតមយាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោ សោ តេន បច្ចយវសេន តវិយតិ ឯវំ តស្សេវ តវិយន្តិ តប្បរមោ ភវតិ តប្បរាយនោ។ អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ តមោ តមបរាយនោ។

តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ ជោតិ តមបរាយនោ? ជោតិ នាម យា តស្សេវ តមស្ស បដិបក្ខេន យេ ធម្មា អន្តមសោ ញាណាលោកោ, សោ បុន ធម្មោ។ កតមា ឧច្ចតេ? បញ្ញាយតោ បណ្ឌិតោតិ វុច្ចតេ, សោ ឯវំ បជានាតិ។ តមេ ធម្មា កុសលា, តមេ ធម្មា អកុសលា។ តមេ ធម្មា សាវជ្ជា, តមេ ធម្មា អនវជ្ជា។ តមេ ធម្មា សេវិតព្ពា, តមេ ធម្មា ន សេវិតព្ពា។ តមេ ធម្មា ភាវិតព្ពា, តមេ ធម្មា ន ភាវិតព្ពា។ តមេ ធម្មា ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា, តមេ ធម្មា ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពា។ តមេ ធម្មា មនសិកាតព្ពា, តមេ ធម្មា ន មនសិកាតព្ពា។

ឥធ បន បាបមិត្តសំសេវនោ បាបមិត្តវសានុគោ អកុសលេ ធម្មេ អភិវឌ្ឍតិ, កុសលេ ធម្មេ បជហតិ។ សោ តេន បមាទេន បច្ចយសញ្ញា អមនសិកត្វា អស្សតិអសម្បជញ្ញំ អាសេវតិ។ តយា យោ បដិបក្ខោ តមោ, សោ បវឌ្ឍតិ។ សោ តមាភិភូតោ បពាយនោ តមបរមោ ចេវ ភវតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ ជោតិ តមបពាយនោ។

១០៣. តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបពាយនោ? តត្ថ វុច្ចតេ សោយំ បុគ្គលោ កល្យាណមិត្តស្ស សន្និស្សិតោ ភវតិ សក្កា សំយោគី កុសលំ គវេសី, សោ កល្យាណមិត្តេ ឧបសង្កមិត្វា បរិបុច្ឆតិ, បរិបញ្ហយតិ? កិំ កុសលំ, កិំ អកុសលំ? កិំ សាវជ្ជំ, កិំ អនវជ្ជំ? កិំ សេវិតព្ពំ, កិំ ន សេវិតព្ពំ? កិំ ភាវិតព្ពំ, កិំ ន ភាវិតព្ពំ? កិំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពំ, កិំ ន ឧបសម្បជ្ជ វិហាតព្ពំ? កិំ មនសិកាតព្ពំ, កិំ ន មនសិកាតព្ពំ? កថំ សំកិលេសោ ហោតិ, កថំ វោទានំ ហោតិ? កថំ បវត្តិ ហោតិ, កថំ និវត្តិ ហោតិ? កថំ ពន្ធោ ហោតិ, កថំ មោក្ខោ ហោតិ? កថំ សក្កាយសមុទយោ ហោតិ, កថំ សក្កាយនិរោធោ ហោតិ? សោ ឯត្ថ ទេសិតំ យថា ឧបដ្ឋិតំ តថា សម្បដិបជ្ជន្តោ សោ ឯវំ បជានាតិ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ ឯវំ...បេ.... យាវ កថំ សក្កាយសមុទយោ ហោតិ, កថំ សក្កាយនិរោធោ ហោតីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ សោ តេ ធម្មេ អធិបាដិកង្ខតិ ឯវំ លក្ខណំ ញាណំ វិជ្ជ អាលោកំ វឌ្ឍេតិ។ សោ បុគ្គលោ តប្បរមោ ភវតិ តប្បពាយនោ, អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបពាយនោ។

តត្ថ កតមោ បុគ្គលោ តមោ តមបពាយនោ? យោ អកុសលំ ធម្មំ ទីបេតិ។ តំ ភាវនាយ ហីនាសុ គតីសុ ឧបបត្តិំ ទស្សេតិ, តប្បរមោ ភវតិ តប្បពាយនោ។ អយំ វុច្ចតេ បុគ្គលោ តមោ តមបពាយនោ។

តត្ថ យោ បុគ្គលោ តមោ ជោតិបពាយនោ? សោ តមេន អកុសលស្ស កម្មស្ស វិបាកំ ទស្សេតិ។ តមេតិ យំ ចក្ខុ កល្យាណមិត្តស្ស យេន អកុសលេ ធម្មេ បជហតិ, កុសលេ ធម្មេ អភិវឌ្ឍតិ។

តត្ថ យោ ច បណីតាសុ គតីសុ ឧបបត្តិំ ទស្សេតិ, តប្បរមោ តេន វុច្ចតេ តមោ ជោតិបរាយនោ។

តត្ថ យោ បុគ្គលោ ជោតិ តមបរាយនោ? កុសលស្ស កម្មវិបាកំ ទស្សេតិ។ យំ ចក្ខុ បាបមិត្តសំសគ្គេន បាបមិត្តូបសេវេន បាបមិត្តវសានុគោ អកុសលំ ធម្មំ អភិវឌ្ឍតិ, តំ ភាវនាយ ហីនាសុ គតីសុ ឧបបត្តិំ ទស្សេតិ។ តប្បរមោ តេន វុច្ចតេ ជោតិ តមបរាយនោ។

តត្ថ យោ បុគ្គលោ ជោតិ ជោតិបរាយនោ សោ ជោតិតា បភាតា [ជោតិតភាវតាយ (បី.)] យាវ បណីតាសុ គតីសុ ឧបបត្តិំ ទស្សេតិ។ តប្បរមោ តេនាហ ជោតិ ជោតិបរាយនោ។

ជោតិតមបរាយនេន ទស អកុសលានំ កម្មានំ ឧទយំ ទស្សេតិ។ តមេន បុគ្គលេន អកុសលានំ កម្មានំ វិបាកំ ទស្សេតិ។ ន អកុសលានំ ធម្មានំ វិបាកំ ទស្សេតិ។ តមេន អដ្ឋ មិច្ឆត្តានិ ទស្សេតិ។ ជោតិនា អដ្ឋ សម្មត្តានិ ទស្សេតិ។ ជោតិនា តមបរាយនេន ទស អកុសលកម្មបថេ ទស្សេតិ។ ជោតិនា បណីតត្តំ ទស្សេតិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន អតបនីយំ ធម្មំ ទស្សេតិ។ ជោតិនា តមបរាយនេន តបនីយំ ធម្មំ ទស្សេតិ។ អយំ សុត្តន្តោ។

១០៤. តត្ថ កតមោ ទេសនា ហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ កិំ ទេសិតំ? តត្ថ វុច្ចតេ ឥមម្ហិ សុត្តេ កុសលាកុសលា ធម្មា ទេសិតា។ កុសលាកុសលានញ្ច ធម្មានំ វិបាកោ ទេសិតោ។ ហីនប្បណីតានញ្ច សត្តានំ គតិ នានាការណំ ទេសិតំ។ អយំ ទេសនា ហារោ។

តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ? អកុសលស្ស កម្មស្ស យោ វិបាកំ បច្ចនុភោតិ។ តត្ថ បិតោ អកុសលេ ធម្មេ ឧប្បាទិយតិ វិចយន្តំ យុជ្ជតិ។ កុសលស្ស កម្មស្ស យោ វិបាកំ បច្ចនុភោតិ។ តត្ថ បិតោ កុសលេ ធម្មេ ឧប្បាទិយតិ វិចយន្តំ យុជ្ជតិ។ អយំ វិចយោ យុត្តិ ច។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ ហោតោ? យោ បុគ្គលោ ជោតិ, សោ បច្ចវេក្ខណាយ បទដ្ឋានំ។ យោ បុគ្គលោ តមោ, សោ តមាទិន្នំ វានុបស្សនាយ បទដ្ឋានន្តិ ទស្សេតិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន អប្បមាទស្ស បទដ្ឋានំ ទស្សេតិ, តមោ អវិជ្ជាយ ច ទិដ្ឋិយា ច បទដ្ឋានំ ទស្សេតិ។ ជោតិនា តមបរាយនេន បមាទស្ស ច ទិដ្ឋិយា ច បទដ្ឋានំ ទស្សេតិ។ អយំ បទដ្ឋានោ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហោតោ? តមេន តមបរាយនេន តមោតិ អវិជ្ជាយ និទ្ទិដ្ឋាយ សព្ពកិលេសធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន ជោតិវិជ្ជាយ និទ្ទិដ្ឋាយ សព្ពេ ពោធិបក្ខិយធម្មា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ ជោតិតមបរាយនេន បមាទោ និទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ។ តមេន ជោតិបរាយនេន អប្បមាទោ និទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ។ អយំ លក្ខណោ ហោតោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហោតោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ សត្តា នីចកុលិនោ, ន តេ ឥមំ សុត្វា កុសលេ ធម្មេ សមាទាយ វត្តិស្សន្តិ។ យេ សត្តា ឧច្ចកុលិនោ, តេ ឥមំ ធម្មទេសនំ សុត្វា កិយ្យាសោ មត្តាយ កុសលេ ធម្មេ សមាទាយ វត្តិស្សន្តីតិ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហោតោ។ ភូមិយំ ឧបទេសោ។

តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហោតោ? យា អវិជ្ជាតោ បភូតិ តណ្ហា, អយំ សមុទយោ។ យោ តមោ តមបរាយនោ, ឥទំ ទុក្ខំ។ ឥមានិ ទ្វេ សច្চានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច ជោតិ យេន សុត្តេន ធម្មេន បញ្ញាបិយតិ, សោ ធម្មោ បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋានំ។ តេន អមោហេន តីណិ កុសលមូលានិ បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ សគ្គស្ស បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមា វិភត្តិ? តមោ តមបរាយនោតិ ន ឯកំសេន។ កិំ ការណំ? អត្ថិ តមោ ច ភវោ អបរាបរិយវេទនីយេន ច កុសលេន ជោតិនា បុគ្គលេន សហោបត្តិភាវេ។ អត្ថិ ជោតិ ច ភវោ អបរាបរិយវេទនីយេន ច អកុសលេន តមេន បុគ្គលេន សហោបត្តិភាវេ បរិវត្តនា តមេសុ បដិបក្ខោតិ ជោតិនា តមបរាយនោ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? យោ តមោ, សោ ឯវំ អត្តព្យាបាទាយ បដិបន្នោ, សោ អស្សទ្ធាយ ពាលោ អកុសលោ អព្យត្តោ អនាទីនវទស្សីវ។ យោ ជោតិ, សោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ បណ្ឌិតោ កុសលោ ព្យត្តោ អាទីនវទស្សីវ។ អយំ វេវចនោ។

តត្ថ កតមា បញ្ញត្តិ? សោ បុគ្គលោ វិបាកបញ្ញត្តិយា បញ្ញាបិយតិ, អកុសលេ បរិយាទិន្នតា បញ្ញាបិយតិ។ ជោតិកុសលធម្មុបបត្តិបញ្ញត្តិយា បញ្ញាបិយតិ កុសលធម្មវិបាកបញ្ញត្តិយា ចាតិ។

ឱតរណោតិ យេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា យញ្ច ជរាមរណំ យា ច អវិជ្ជា, តំ បទដ្ឋានំ, និទ្ទេសេន វិជ្ជុប្បាទោ អវិជ្ជានិរោធោ យោ យាវ ជរាមរណនិរោធោ, ឥមេ ទ្វេ ធម្មា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា។ ធម្មជាតុ ធម្មាយតនញ្ច បទដ្ឋានំ និទ្ទេសេន ជាតូសុ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ? ឥមស្ស សុត្តស្ស ទេសិតស្ស អារម្ភោ។ អធិដ្ឋានោតិ តមោតិ កគវា ព្រវីតិ, ន ឯកំ បុគ្គលំ ទេសេតិ។ យាវតា សត្តានំ គតិ, តត្ថ យេ ទុច្ចរិតធម្មេន ឧបបន្នា, តេ ពហុលាធិវចនេន តមោ និទ្ទិសតិ។ យា ជោតិ សព្ពសត្តេសុ កុសលធម្មោបបត្តិ សព្ពំ តំ ជោតីតិ អភិលបតិ អយមេកតា បច្ចយោ យោនិសោមនសិការបញ្ញត្តិ ចតុន្នំ មហាភូតានំ បុគ្គលានំ។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? អកុសលស្ស បាបមិត្តតា បច្ចយោ, អយោនិសោ មនសិការោ ហេតុ។ កុសលស្ស កល្យាណមិត្តតា បច្ចយោ, យោនិសោ មនសិការោ ហេតុ។

តត្ថ កតមា សមារោបនាតិ? ឥធេកច្ចោ នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ ហោតីតិ នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ រូបេសុ សទ្ទេសុ គន្ធេសុ រសេសុ ផស្សេសុ, សោ ឧបបន្នោ សព្ពម្ហិ មានុស្សកេ ឧបភោគបរិភោគេ។ ជោតិ បណីតេសុ កុសលេសុ ឧបបន្នោ សព្ពម្ហិ មានុស្សកេ ឧបភោគបរិភោគេ ឧបបន្នោតិ។

១០៥. តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយំ និព្ពេធភាគិយំ ច សុត្តំ? ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរាតិ គាថា។ កេន ការណេន តំ ពន្ធនំ ទឡ្ហំ? ចតូហិ ការណេហិ ឥស្សរិយេន សក្កា មោចេតុំ ធនេន វា អញ្ញេន វា យាចនាយ វា បវាយនេន វា។ យេសុ ច អយំ រាគោ មណិកុណ្ឌលេសុ បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា, ឥទមស្ស ចេតសិកពន្ធនំ។ តំ ន សក្កា ឥស្សរិយេន វា ធនេន វា អញ្ញេន វា យាចនាយ វា បវាយនេន វា មោចេតុំ។ ន ច តត្ថ កោចិ អត្ថិ បាដិភោគោ។ ឥមិនា ពន្ធនតោ មោចយិត្វាតិ ទេវោ វា មនុស្សោ វា តទិទំ ពន្ធនំ រាគានុសយេន ច ឆសុ ពាហិរេសុ ច អាយតនេសុ ពន្ធតិ។ រូបេសុ រូបតណ្ហា ពន្ធតិ, យាវ ធម្មេសុ ធម្មតណ្ហា។ យោ ឥធ លោកេ ពន្ធោ បរលោកស្មិំ ពន្ធោ នីយតិ។ សោ ពន្ធោ ជាយតិ, ពន្ធោ មីយតិ។ ពន្ធោ អស្មា លោកា បរំ លោកំ គច្ឆតិ។ ន សក្កា មោចេតុំ អញ្ញត្រ អរិយមគ្គេន ឥមញ្ច ពន្ធនំ។ មរណភាវញ្ច ឧបបត្តិភាវញ្ច កយតោ វិទិត្វា ឆន្ទរាគំ បជហតិ។ សោ ឥមំ ឆន្ទរាគំ បជហិត្វា អតិក្កមតិ។ អយញ្ច លោកោ ឥតោ បរំ ទុតិយោ។

តត្ថ យំ ពន្ធនាគារានំ បហានំ ឥទំ វុច្ចតិ ឧភយេសុ ឋានេសុ វីរិយំ, គន្ថបរិវាតោ [គន្ថបរិវេសោ (បី.) គន្ថបរិវុតោ (ក.)] សុមុនិ នោបលិម្បតិ។ តថេវ បរិគ្គហេសុ បុត្តេសុ ទារេសុ ច អវូឡ្ហោ សល្ហោតិ តស្សេវ តណ្ហាយ បហានំ ទស្សេតិ។ អយំ តណ្ហាមូលស្ស បហានា វរេ [អហានាវរេ (បី.), អហានាវរោ (ក.)] អប្បមត្តោតិ កាមោ បមាទវត្តតិ បហានាយ នេក្ខម្មាភិរតោ អប្បមាទវិហារី ភវតិ។ តស្ស អាសយំ បហានាយ នេវ ឥមំ លោកំ អាសីសតិ ន បរលោកំ។ ន ឥធលោកំ និស្សិតំ, បិយរូបំ សាតរូបំ អាកង្ខតិ។ នាបិ បរលោកំ និស្សិតំ បិយរូបំ សាតរូបំ អាកង្ខតិ, តេន វុច្ចតេ ''នាសីសតេ លោកមិមំ បរំ លោកញ្ចា''តិ។ យំ តស្ស បហានំ តំ ឆេទនំ អដ្ឋកវគ្គិយេសុ មុនិ និទ្ទិដ្ឋោ។ សោ ឥធ វិរោធោ អដ្ឋកវគ្គិយេសុ នាសីសនំ ឥធ អនាថា។ តថាយំ តណ្ហាយ តស្ស បរិគ្គហស្ស វត្ថុកាមស្ស ឯកគាថាយ ឯតេ សព្ពេ កាមា ទស្សិតា។ តេន ភគវា ទេសេតិ ''ឯតម្បិ ឆេត្វាន បរិព្ពជន្តិ អនបេក្ខិនោ សព្ពកាមេ បហាយា''តិ។ ឥមិស្សា គាថាយ ទ្វិធា និទ្ទេសោ សំសន្ទននិទ្ទេសោ ច សមយនិទ្ទេសោ ច, យថា អយំ គាថា សំកិលេសភាគិយញ្ច

និព្ពេធភាគិយញ្ច, ឯវំ តាយ គាថាយ សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច វិសជ្ជនា។ ឯវំ គាថា សព្ពគាថាសុ ព្យាករណេសុ វា និទ្ទិដ្ឋំ សុត្តំ។

១០៦. តត្ត កតមា ទេសនា? ឥមំ សុត្តំ កេនាធិប្បាយេន ទេសិតំ។ យេ វាគចរិតា សត្តា, តេ កាមេ បជហិស្សន្តីតិ អយំ តត្ត កគវតោ អធិប្បាយោ។

តត្ត កតមោ វិចយោ? យស្ស ទសវត្ថុកា កិលេសា ឧត្តិណ្ណា វន្តា វិទិតា។ កតមេ ទសវិធាតិ, កិលេសកាមា ច ឱរម្ភាគិយឧទ្ធម្ភាគិយា ច សំយោជនា ទសវត្ថុកានិ អាយតនានិ, អយំ វិចយោ។

តត្ត កតមា យុត្តិ? យេ សារត្តា តេ គាឡ្ហពន្ធនេន ពន្ធន្តិ អត្តិ ឯសា យុត្តិ។

តត្ត កតមោ បទដ្ឋានោ? សារត្តោ មណិកុណ្ឌលេសុ មមំការស្ស បទដ្ឋានំ។ អបេក្ខាតិ អតីតវត្ថុស្ស សរាគស្ស បទដ្ឋានំ។ ឯតម្បិ ឆេត្វាតិ ភាវនាយ បទដ្ឋានំ។

តត្ត កតមោ លក្ខណោ? សារត្តចិត្តោ មណិកុណ្ឌលេសុ យោ អហំការេ វិសត្តោ មមំការេ វិសត្តោ, យោ បុត្តទារេ សារត្តោ។ ខេត្តវត្ថុស្មិំ សារត្តោ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ត កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោ? ឥធ សុត្តេ កគវតោ កោ អធិប្បាយោ។ យេ និព្ពានេន ឆន្ទិកា ភវិស្សន្តិ, តេ បុត្តទារេ តណ្ហំ បជហិស្សន្តិ។ អយំ តត្ត កគវតោ អធិប្បាយោ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។

តត្ត កតមោ អាវដ្ដោ? យា បុត្តទារេ តណ្ហា, អយំ សមុទយោ។ យេ ឧបាទិន្នក្ខន្ធា, តេ យេ ច ពាហិរេសុ រូបេសុ រូបបរិគ្គហោ, ឥទំ ទុក្ខំ, យំ តត្ត ឆេទនីយំ, អយំ និរោធោ។ យេន កិជ្ជតិ, អយំ មគ្គោ។ វិកត្តីតិ នត្តិ វិកត្តិយា ភូមិ, បរិវត្តនោតិ បដិបក្ខោ និទ្ទិដ្ឋោ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? និទ្ទិដ្ឋោ វេវចនោ។ តត្ថ កតមោ ឱតរណោ? អត្ថិ តណ្ហា ឯកោ សត្តោ ឱតិណ្ណោ តប្បច្ចយា វិញ្ញាណំ យាវ ជរាមរណំ។ យា តត្ថ វេទនា, អយំ អវិជ្ជា វិជ្ជុប្បាទា អវិជ្ជានិរោធោ យាវ ជរាមរណនិរោធោ។

តត្ថ កតមោ សោធនោ? សុទ្ធោ គាថាយ អារម្ភោ។ តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ? ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរាតិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា, ន វេមត្តតាយ។ ចត្តារោ រាគា កាមរាគោ រូបរាគោ ភវរាគោ ទិដ្ឋិរាគោ ចាតិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តា។

តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ? យេសំ រាគោ មណិកុណ្ឌលេសុ តស្ស សុភសញ្ញា ហេតុ, អនុព្យញ្ជនសោ ច និមិត្តគ្គាហិតា បច្ចយោ។ យាយ តេ ធិន្នានិ តស្ស អសុភសញ្ញា ហេតុ, និមិត្តគ្គហណអនុព្យញ្ជនគ្គហណវិនោទនំ បច្ចយោ។

តត្ថ កតមោ សមារោបនោ? សារត្តោ មណិកុណ្ឌលេសុ សម្មុឡ្ហវិធោ ទុដ្ឋាតិបិ ឯតម្បិ [ឯវម្បិ (បី. ក.)] ឆេត្វាន បរិព្ពជន្តីតិ តំ បរិញ្ញាតត្តំ បរិវិជ្ជិតត្តំ បជហិតា, អយំ សមារោបនោ។

១០៧. យំ ចេតសិកំ យំ បកប្បិតំ វិត្តាវេន បច្ចយោ, យំ វា ចេតសិកំ កាយិកំ ចេតសិកំ កម្មំ។ កីការណា? ចេតសិកា ហិ ចេតនា មនោកម្មាតិ វុច្ចតេ, សា ចេតនាកម្មំ, យំ ចេតសិកំ ឥមំ កាយិកញ្ច វាចសិកញ្ច ឥមានិ តីណិ កម្មានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ កាយកម្មំ វចីកម្មញ្ច តានិ កុសលានិ បិយំ កាយេន ច វាចាយ ច អារភតិ បរាមសតិ, អយំ វុច្ចតិ សីលព្ពតបរាមាសោ។ សង្កប្បនា តេ តិវិធា សង្ខារា បុញ្ញមយា អបុញ្ញមយា អានេញ្ជមយា, តប្បច្ចយា វិញ្ញាណំ តេ អារម្មណមេតំ ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា។ យា សុភសញ្ញា សុខសញ្ញា អត្តសញ្ញា ច។ ឥទំ ចេតសិកំ។ យំ រូបូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ រូបារម្មណំ រូបបតិដ្ឋិតំ នន្ទូបសេចនំ វុទ្ធិ វិរូឡ្ហិ វេបុល្លតំ គច្ឆតិ, អយំ សង្កប្បនា, ឥតិ យំ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ ឋិតំ បឋមាភិនិព្ពត្តិអារម្មណវសេន ឧបាទានំ, ឥទំ វុច្ចតិ ចេតសិកន្តិ។

តត្ត បិតស្ស អរូបស្ស យោ និកន្តិ អជ្ឈោសានំ, ឥទម្បិ សកម្បិតំ មនាបិកេសុ រូបេសុ បិយរូបសាតរូបេសុ អាកោគោ, ឥទំ ចេតសិកំ។ យំ ចេតេតិ សត្តេសុ [សត្តសុ (បី.)] មនាបិកេសុ អកិច្ឆាកាយគន្ថោ បដិឃានុសយេសុ ព្យាបាទកាយគន្ថោ សព្ពេ ចត្តារោ គន្ថា, អយំ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ បឋមាភិនិបាតោ ចិត្តស្ស យា ចេតនា យស្ស តត្ត អស្សាទានុបស្សិស្ស អនេកា បាបកា អកុសលា ធម្មា ចិត្តំ អរូបវតិយោ ហោន្តិ។ បុគ្គលោ រាគានុពន្ធិភូតោ តេហិ កិលេសកាមេហិ យថា កាមករណីយោ, អយំ វុច្ចតេ កាមេសុ បកប្បនា។ ឯវំ សព្ពេ ចត្តារោ ឱឃា។ យំ តេហិ កាមេហិ សំយុត្តោ វិហរតិ ភាវិតោ អជ្ឈោសន្នោ, អយំ ចេតនា។ យស្ស តថាយំ អវីតរាគស្ស អធិគតបេមស្ស តស្ស វិបរិណាមញ្ញថាភាវា ឧប្បជ្ជន្តិ សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា ទុក្ខានុបរិវត្តិតំ វិញ្ញាណំ ហោតិ សរិតស្ស វយធម្មសមុប្បាទោ ចិត្តំ បរិយាទិយតិ, ឥទំ វុច្ចតិ បកប្បិតន្តិ។

ឯកមេកស្ស ចេតេតិ ច បកប្បេតិ ច វិញ្ញាណស្ស បិតិ យា ហោតិ, សា ច បិតិ ទ្វិធា អារម្មណដ្ឋិតិ ច អាហារដ្ឋិតិ ច។ តត្ត យា អារម្មណដ្ឋិតិ, អយំ នាមរូបស្ស បច្ចយោ។ យា អាហារដ្ឋិតិ យា បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិកា បិតិ យា ច បោនោភវិកា បិតិ, អយំ វុច្ចតិ អារម្មណំ។ តំ ហោតិ វិញ្ញាណស្ស បិតិយា តស្ស វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ យាវ ជរាមរណាញ្ច ចេតេតិ, អថ ច បុន បត្ថយតេ យតោ ន បោនោភវិកា អនាគតវត្តុម្ហិ, អយំ បដិបក្ខោ និទ្ទិដ្ឋោ។ ន ចេតេតិ ន បត្ថយតិ អថ ច ទូសេតីតិ ទុវិធោ និទ្ទេសោ។ អស្ស បុព្ពេ ហោតិ តំ ចេតសិកំ តំ បកប្បិតំ អសមូហតំ តប្បច្ចយា, អយំ វិញ្ញាណស្ស បិតិ ហោតិ។

១០៨. អថ វា តស្ស អនុសយា អាវិភវន្តិ តប្បច្ចយា តស្ស បុនព្ភវោ និព្ពត្តតិ។ អថ វា នំ សំកិយតេ អប្បេតុ អាគារេ វា, សុខុមា វា សន្តិ វា ន សំកិយតេ កាមេ តំ ឯវំ និច្ចេសុបិ អាគារេសុ ជាតោ ហោតិ។ តំ នយតិ យំ នោ កប្បេតុំ ឯវំ សង្ខារា ចេតិតា បកប្បិតា ច អារម្មណភូតា ហោន្តិ, យា ច ចេតនា យា ច បកប្បនា យញ្ច វត្តុ និព្ពត្តំ, ឧភោបិ ឯតេ អារម្មណំ វិញ្ញាណស្ស តថា ចេតនាយ ច សង្កប្បនាយ ច បត្ថនាយ ច ភូតា សត្តា ចេតេតិ ច សង្កប្បេតិ ច។ យំ គវេសនា ន ច ចេតេតិ ន ច សង្កប្បេតិ។ កតមេ ច សត្តា ភូតា? យេ ច

តនុជាតអណ្ហជាបិ អណ្ហកា អនុកិន្នា សំសេទជា ន ច សម្ភិន្នា ឥមេ ភូតា។ កតមេ សម្ភវេសិនោ គព្ភគតា អណ្ហគតា សំសរន្តោ ឥមេ ន ចេតេតិ ន បត្ថេតិ ន ច សង្កប្បេតិ។ អនុសយេ ន ច បុនព្ភវោ និព្ពត្តីតិ? យេ ភូតា សត្តា យេ សម្ភវេសិនោ, តេ ថាវរា។ យេ វា សតោ ចេតេន្តិ បត្ថេន្តិ ច យេ ថាវរា។ តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច បត្ថេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, អនុសយេន ច សំសរន្តិ។

អបរោ បរិយាយោ។ យេ អរិយបុគ្គលា សេក្ខា, តត្ថ តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, អនុសយេន បុន ឧប្បជ្ជន្តិ។

អបរោ បរិយាយោ។ សុខុមា បាណា ភូមិគតា ឧទកគតា ចក្ខុនោ អាបាថំ នាគច្ឆន្តិ, តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, អនុសយេន ច សំសរន្តិ។

អបរោ បរិយាយោ។ ពាហិកា សព្ពេ ភិក្ខូ អភិមានិកា, តេ ន ច ចេតេន្តិ, ន ច បត្ថយន្តិ, អនុសយេន ច សំសរន្តិ, ន ច ចេតេន្តិ, ន ច សង្កប្បេន្តិ, ន ច អនុសេន្តិ។ អារម្មណម្បេតំ ន ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា។

ន ច ចេតេតីតិ បរិយុដ្ឋានសមុគ្ឃាតំ ទស្សេតិ។ ន ច អនុសេតីតិ អនុសយសមុគ្ឃាតំ ទស្សេតិ ។ ន ច ចេតេតីតិ ឱឡារិកានំ កិលេសានំ បហានំ ទស្សេតិ។ ន ច អនុសេតីតិ សុខុមានំ កិលេសានំ បហានំ ទស្សេតិ។ ន ច ចេតេតីតិ យេន ភូមិ ច ន ច បត្ថយន្តីតិ សកទាគាមី អនាគាមី, ន ច អនុសេតីតិ អរហំ, ន ច ចេតេតីតិ សីលក្ខន្ធស្ស បដិបក្ខេន បហានំ ទស្សេតិ, ន ច បត្ថយតីតិ សមាធិក្ខន្ធស្ស បដិបក្ខេន បហានំ ទស្សេតិ, ន ច អនុសយតីតិ បញ្ញាក្ខន្ធស្ស បដិបក្ខេន បហានំ ទស្សេតិ, ន ច ចេតេតីតិ អបុញ្ញមយានំ សង្ខារានំ បហានំ ទស្សេតិ, ន ច បត្ថយតីតិ បុញ្ញមយានំ សង្ខារានំ បហានំ ទស្សេតិ, ន ច អនុសេតីតិ អានេញ្ជមយានំ សង្ខារានំ បហានំ ទស្សេតិ, ន ច ចេតេតីតិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ, ន ច បត្ថយតីតិ អញ្ញិន្ទ្រិយំ, ន ច អនុសយតីតិ អញ្ញាតាវិនោ

ឥន្ទ្រិយំ។ ន ច ចេតេតីតិ មុទុកា ឥន្ទ្រិយភាវនា, ន ច បត្ថយតីតិ មជ្ឈឥន្ទ្រិយភាវនា, ន ច អនុសេតីតិ អធិមត្តា ឥន្ទ្រិយភាវនា។ អយំ សុត្តត្ថោ។

១០៩. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥធ សុត្តេ ចត្តារិ សច្ចានិ ទេសិតានិ។ យញ្ច ចេតយិតំ យញ្ច បកប្បិតំ អត្ថិ ឯតំ អារម្មណំ ចិត្តំ បតិដ្ឋតិ វិចិនតិ [វិចិនយតិ (បី. ក.)] យុជ្ឈតិ។ ន ច ចេតេតីតិ ន ច បត្ថយតីតិ អត្ថិ ឯវំ អារម្មណំ អនុសយេ វិញ្ញាណមិតិ វិចិនិយតិ យុជ្ឈតិ ន ច ចេតេតិ ន ច បត្ថយតិ។ អនុសយប្បហានា វិញ្ញាណដ្ឋិតឹ ន គវេសន្តិ, វិចិយន្តំ យុជ្ឈតិ។ អយំ យុត្តិវិចយោ។

តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ? ចេតនា បរិយុដ្ឋានំ ចេតនាបរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ សង្កប្បនំ ឧបាទានស្ស បទដ្ឋានំ។ អនុសយោ បរិយុដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ តេសំ ឆន្ទរាគវិនាសាយ ភាវនា កវរាគស្ស បហានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? យំ ចេតសិកន្តិ វេទយិតំ បកប្បិតំ ឧគ្គហិតំ វិញ្ញាតំ តព្ពិញ្ញាណំ អារម្មណម្បិ បច្ចយោបិ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ? ឥធ សុត្តេ កតវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ បុនព្ភវំ ន ឥច្ឆន្តិ, តេ ន ចេតយិស្សន្តិ ន ច បត្ថយិស្សន្តីតិ, អយំ អធិប្បាយោ។

អាវដ្ដោតិ យា ច ចេតនា បត្ថនា ច អនុសយោ ច វិញ្ញាណដ្ឋិតិបហានា ច, ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ។ វិកត្តីតិ នត្តិ វិកត្តិយា កូមិ។ បរិវត្តនា បន បដិបក្ខំ សុត្តំ។

តត្ថ កតមោ វេវចនោ? ចេតនា រូបសញ្ចេតនា យាវធម្មសញ្ចេតនា។ យោ អនុសយោ, តេ សត្ត អនុសយា។

បញ្ញត្តីតិ ចេតនាបរិយុដ្ឋានំ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ សង្កប្បនំ ឧបាទានបញ្ញត្តិយា

បញ្ញត្តំ។ អនុសយោ ហេតុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ឧបបត្តិហេតុបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ ចេតនា សង្កប្បនា អនុសយោ សមុច្ឆេទោ ឆន្ទរាគវិនយបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ។ បឋមេ កេចិ ទ្វីហិ បរិវត្តកេហិ បដិច្ចសមុប្បាទោ ឥទប្បច្ចយតាយ មជ្ឈបញ្ញត្តិ។

ឱតរណោតិ ទ្វីហិ បរិវត្តកេហិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច មជ្ឈិមកេហិ មគ្គោ ច និពោធោ ច។ សោធនោតិ សុត្តេ សុត្តស្ស អារម្ភោ។

អធិដ្ឋានោតិ យញ្ចេតយិតំ សព្ពំ អធិដ្ឋានេន ឯកត្តាយ បញ្ញត្តំ។ សង្កប្បិតន្តិ ឧបាទានេកត្តាយ បញ្ញត្តំ។ វិញ្ញាណំ ឯកត្តាយ បញ្ញត្តំ។

បរិក្ខារោតិ សុកញ្ច អារម្មណំ អយោនិសោ មនសិការោ ចេតនា ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ វិញ្ញាណស្ស បតិដ្ឋានោ ធម្មោ អារម្មណបច្ចយតាយ បច្ចយោ។ តស្ស មនសិការោ ហេតុបច្ចយតាយ បច្ចយោ។

តត្ត កតមោ សមារោបនោ? ឥទំ សុត្តំ សញ្ជិតំ តត្ត ចេតេតិ វិសជ្ជនា ឥតិ និទ្ទិសិតព្ពា។ តស្ស ទិដ្ឋិយា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ យាវ ជរាមរណំ, អយំ សមារោបនោ។ អារម្មណមេតំ ន ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា, វិញ្ញាណនិរោធោ នាមរូបនិរោធោ, នាមរូបនិរោធា យាវ ជរាមរណនិរោធោ។

១១០. តត្ត កតមំ សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ? អយំ លោកោ [បស្ស ឧទា. ៣០ ឧទានេ] សន្តាបជាតោ យាវ យេ ហិ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភវេន ភវស្ស វិប្បមោក្ខមាហំសុ។ សំកិលេសភាគិយំ ឧបធិ ហិ បដិច្ច ទុក្ខមិទំ សម្ភោតិ, យា តា បន តណ្ហា បហីយន្តិ, ភវំ នាភិនន្ទតីតិ និព្ពេធស្ស និព្ពុតស្ស [និច្ចុតស្ស (បី. ក.)] កិក្ខុនោ អនុបាទាយ បុនព្ភវោ ន ហោតិ។ ឧបច្ចគា សព្ពភវានិ តាទីតិ អសេក្ខភាគិយំ។

តត្ត សន្តាបជាតោតិ រាគជោ សន្តាបោ ទោសជោ មោហជោតិ។ តេសំ សត្តានំ ឋានំ ទស្សេតិ។ លោកោ សន្តាបជាតោតិ ផស្សោ តិវិធោ សុខវេទនីយោ ទុក្ខវេទនីយោ អទុក្ខមសុខវេទនីយោ។ តត្ត សុខវេទនីយោ ផស្សោ រាគសន្តាបោ, ទុក្ខវេទនីយោ ទោសសន្តាបោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយោ មោហសន្តាបោ។ យថា ច កគវា អាហ បឋមកស្ស វលាហកស្ស គោមគ្គេ [កោមគ្គេ (បី. ក.) បស្ស អ. និ. ៣.៣៥] យេហិ គហបតិបុត្ត រាគជេហិ ទោសជេហិ មោហជេហិ សន្តាបេហិ ទុក្ខំ សុបតិ, តេ មម សន្តាបា ន សន្តិ។

រោគំ វទតិ អត្តតោតិ តេហិ សន្តាបេហិ សន្តាបិតោ តិវិធំ វិបល្លាសំ បដិលភតិ សញ្ញាវិបល្លាសំ ចិត្តវិបល្លាសំ ទិដ្ឋិវិបល្លាសំ។ តត្ត អសុភេ សុភន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ។ ទុក្ខេ សុខន្តិ ចិត្តវិបល្លាសោ។ អនិច្ចេ និច្ចន្តិ អនត្តនិ អត្តាតិ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។

យថា ចិត្តស្ស វិបល្លាសោ សញ្ញាទិដ្ឋីតេ តិវិធា វិតក្កា – ចិត្តវិតក្កោ វិបល្លាសោ សញ្ញាវិតក្កោ វិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិតក្កោ វិបល្លាសោបិ។ តត្ត អវិជ្ជា វិបល្លាសោ គោចរគតិបតេយ្យភូមិ, យថា ហិ តំ សញ្ញានាតិ យថា វិជានាតិ យថា សញ្ញានាតិ ច វិជានាតិ ច។ យថា ខន្តិ ចេតេតិ ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា សត្តា យេហិ ចតុព្ពិធំ អត្តការវត្ថុំ រោគកូតំ គណ្ហកូតំ ‘‘អត្តា’’តិ វទន្តិ។ រោគំ វទតិ អត្តតោតិ អយំ អារម្ភោ។ យេន យេន ហិ មញ្ញតិ តតោ តំ ហោតិ អញ្ញថាតិ សុភន្តិ មញ្ញតិ ន តថា ហោតិ។ ឯវំ សុខន្តិ និច្ចំ អត្តាតិ សោ អញ្ញថា ភវមេវ សន្តំ អនាគតំ ភវំ បត្ថយតិ, តេន វុច្ចតិ ‘‘ភវរាគោ’’តិ។ ភវមេវាភិនន្ទតិ, យំ អភិនន្ទតិ, តំ ទុក្ខន្តិ បញ្ចក្ខន្ធេ និទ្ទិសិយតិ។ យញ្ច តប្បច្ចយា សោកបរិទេវទុក្ខំ តស្ស ហិ ភាវេស្សតិ។ ឯត្តាវតា សំកិលេសោ ហោតិ។ បហានត្តំ ខោ បន ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ។ តិណ្ណំ សន្តាបានំ ឆន្នរាគនិនយោ ហោតិ។

ឧបធិ ហិ បដិច្ច ទុក្ខមិទំ ភវតីតិ យេ ភវមេវាភិនន្ទន្តិ យស្ស ភាវេស្សតិ, តំ ទុក្ខំ តស្ស ទុក្ខស្ស បហានមាហ។ សព្ពសោ ឧបាទានញ្ច យំ នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោតិ ចត្តារោ វិបល្លាសា យថា និទ្ទិដ្ឋឧបាទានមាហ។ តស្ស បឋមោ វិបល្លាសោ កាមុបាទានំ, ទុតិយំ ទិដ្ឋុបាទានំ,

តតិយំ សីលព្ពតុបាទានំ, ចតុត្ថំ អត្តវាទុបាទានំ, តេសំ យោ ខយោ នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោ ឧបធិ និទានំ ទុក្ខនិរោធមាហ។ ឯវមេតំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតោ វិភវតណ្ហា ន ហោតិ។ វិភវំ នាភិនន្ទតីតិ ទស្សនភូមិំ មន្តេតិ សព្ពសោ តណ្ហក្ខយំ និព្ពានន្តិ ទ្វេ វិមុត្តិយោ កថេតិ រាគវិរាគញ្ច អវិជ្ជាវិរាគញ្ច។ តស្ស កិក្ខនោតិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ មន្តេតិ។ អយំ សុត្តស្ស អត្ថនិទ្ទេសោ។

១១១. តត្ត កតមោ វិចយោ? យស្ស យត្ត បរិឡាហោតិ តស្ស បរិឌយ្ហន្តស្ស សោ យថាភូតំ នត្ថិ និព្ពិន្ទតិ ច, អយំ វិចយោ ច យុត្តិ ច។ បទដ្ឋានោ រាគជោ បរិឡាហោ សុខិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច បទដ្ឋានំ។ ទោសជោ បរិឡាហោ សុខិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច បទដ្ឋានំ។ មោហជោ បរិឡាហោ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយស្ស ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ច បទដ្ឋានំ។

តត្ត កតមោ លក្ខណោ ហារោ? ផស្សបរេតោ វេទនាបរេតោ សញ្ញាបរេតោបិ សង្ខារបរេតោបិ យេន យេន មញ្ញតិ យទិ សុភនិមិត្តេន យទិ សុខនិមិត្តេន យទិ និច្ចនិមិត្តេន យទិ អត្តនិមិត្តេន អសុភេ សុភន្តិ មញ្ញតិ, ឯវំ សព្ពំ រាគជេ បរិឡាហេ វុត្តេ ចត្តារោ បរិឡាហា វុត្តា ភវន្តិ។ រាគជោ ទោសជោ មោហជោ ទិដ្ឋិជោ ច រាគំ វទាមីតិ អត្តតោ វទតិ។ សព្ពានិ បន្នរស បទានិ អនិច្ចំ ទុក្ខន្តិ។

តត្ត កតមោ ចតុព្យូហោ? ឥធ សុត្តេ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ បរិឡាហេន ន អច្ចន្តិ តេ ភវំ នាភិនន្ទន្តិ។ យេ ភវំ នាភិនន្ទន្តិ, តេ បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ។ អយំ អធិប្បាយោ។

តត្ត កតមោ អាវដ្តោ? សំកិលេសភាគិយេន ទុក្ខញ្ច សមុទយញ្ច និទ្ទិសតិ។ និព្ពេធភាគិយេន មគ្គញ្ច និរោធញ្ច។

តត្ត កតមា វិភត្តិ? សន្តាបជាតោ រោគជាតោ រោគំ វទតិ អត្តតោ តំ ន ឯកំសេន ហោតិ

អមនសិការ សន្តាបជាតោ ខោ ន ច ពោគំ អត្តតោ វទតិ។

តត្ត កតមោ បរិវត្តនោ? បក្ខបដិបក្ខនិទស្សនត្តំ ភូមិ បរិវត្តនាយ។

តត្ត កតមោ វវេចនោ ហារោ? ពោគញ្ច អត្តតោ វទតិ សល្លំ អត្តតោ វទតិ។ បន្នរស បទានិ សព្ពានិ វត្តព្ពានិ។

តត្ត កតមា បញ្ញត្តិ? សន្តាបជាតោតិ ទោមនស្សបទដ្ឋានំ។ សព្ពេ វចនបញ្ញត្តិយា បញ្ញបេតិ។ ពោគំ វទតិ អត្តតោ វិបល្លាសោ សំកិលេសបញ្ញត្តិយា បញ្ញបេតិ។ យំ នាកិនន្ទតិ, តំ ទុក្ខន្តិ វិបល្លាសនិក្ខេបបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ តេ អកតសត្តា លោកា មជ្ឈេន វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។

តត្ត កតមោ ឱតរណោ? សន្តាបជាតោតិ តីណិ អកុសលមូលានិ, តេ សង្ខារ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា, ជាតូសុ ធម្មជាតុ, អាយតនេសុ ធម្មាយតនំ។ ឥន្ទ្រិយេសុ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយញ្ច បទដ្ឋានំ។

តត្ត កតមោ សោធនោ? សុទ្ធោ សុត្តស្ស អារម្ភោ។

តត្ត កតមោ អធិដ្ឋានោ ហារោ? បរិឡាហោតិ យេ សត្តា លោកា ឯកត្តបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, តេ អកតសត្តា លោកា មជ្ឈេន វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា។

តត្ត កតមោ បរិក្ខារោ? សន្តាបជាតោតិ អយោនិសោ មនសិការោ ហេតុ, វិបល្លាសញ្ច បច្ចយោ។ តត្ត ទ្វីហិ ធម្មេហិ អត្តា អកិនិវិដ្ឋា ចិត្តញ្ច ចេតសិកញ្ច ធម្មេ ឧកយានិ តស្ស វិបរីតេន បរមសតោ។ អបរោ បរិយាយោ, ចេតសិកេហិ ធម្មេហិ អត្តសញ្ញា អនត្តសញ្ញា សមុគ្ឃាតេតិ។ អបរោ បរិយាយោ។ អនិច្ចសញ្ញា ចេតសិកេសុ ធម្មេសុ, ន តុ អត្តសញ្ញា។ ឥទំ វុច្ចតិ ចិត្តន្តិ វា មនោតិ វា វិញ្ញាណន្តិ វា ឥទំ ទីឃរត្តំ អព្ភុគ្គតំ ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ,

ឯសោ មេ អត្តាតិ។ តត្ត ចេតសិកា ធម្មានុបស្សនា ឯសាបិ ធម្មសញ្ញា។ តស្ស កោ ហេតុ, កោ បច្ចយោ? អហំការោ ហេតុ, មមំការោ បច្ចយោ។

តត្ត កតមោ សមារោបនោ? អយំ លោកោ សន្តាបជាតោតិ អកុសលំ មន្តេតិ វិញ្ញាណំ នាមរូបស្ស បច្ចយោ យាវ ជរាមរណន្តិ, អយំ សមារោបនោ។

១១២. ឯវមេតំ យថាភូតំ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ អកុសលមូលានំ បហានំ។ តត្ត អវិជ្ជានិរោធោ អវិជ្ជានិរោធា យាវ ជរាមរណនិរោធោ, អយំ សមារោបនោ។

ចត្តារោ បុគ្គលា [បស្ស អ. និ. ៤.៥] – អនុសោតគាមី បដិសោតគាមី ឋិតត្តោ, តិណ្ណោ បារង្គតោ ថលេ តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោតិ។

តត្ត យោ អនុសោតគាមី អយំ កាមេ សេវតិ។ បាបញ្ច កម្មំ ករោតិ យាវ កាមេ បដិសេវតិ។ ឥទំ លោកោ អកុសលមូលំ, សោ យេវ តណ្ហា, សោ តេហិ កាមេហិ វុយ្ហតិ អនុសោតគាមីតិ វុច្ចតិ។ យោ បុគ្គលោ តាហិ គមិតោ តប្បច្ចយា តស្ស ហេតុ អកុសលកម្មំ ករោតិ កាយេន ច វាចាយ ច, អយំ វុច្ចតិ បាបកម្មំ ករោតីតិ។ តស្ស តីណិ សោតានិ សក្កាយទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា សីលព្ពតបរាមាសោ។ ឥមេហិ តីហិ សោតេហិ តិវិធជាតុយំ ឧប្បជ្ជតិ កាមជាតុយំ រូបជាតុយំ អរូបជាតុយំ។ តេន បដិបក្ខេន យោ កាមេ ន បដិសេវតិ។ យោ សីលវតំ ន បរាមសតិ។ យោ សក្កាយទិដ្ឋិនំ បហានាយ កាមេសុ យថាភូតំ អាទីនវំ បស្សតិ។ យេន ច តេ ធម្មេ បដិសេវតិ។ យញ្ច តប្បច្ចយា តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោតិ អរហំ កិរ។ តត្ត អរហំ តស្ស បារង្គតោ ហោតិ, បារង្គតស្ស ថលេ តិដ្ឋតិ សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ។ អនុសោតគាមិនីតិ ទស្សនប្បហាតព្ពានំ សំយោជនានំ អប្បហានមាហ។ បដិសោតគាមិនីតិ ផលេ ទិដ្ឋេកដ្ឋានញ្ច កិលេសានំ បហានមាហ, ឋិតត្តេន បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានមាហ។ តត្ត អនុសោតគាមិនា មគ្គរូបមាហ។ បដិសោតគាមិនា ឋិតត្តេន ច មគ្គមិតិមាហ។ បារង្គតេន សាវកា អសេក្ខា ច សម្មាសម្ពុទ្ធា ច វុត្តា។ អនុសោតគាមិនា

សក្កាយសមុទយគាមិនឹ បដិបទមាហ។ បដិសោតគាមិនា បិតត្តេន សក្កាយនិរោធគាមិនឹ បដិបទមាហ។ បារង្គតេន ទស អសេក្ខា អរហន្តា ធម្មា វុត្តា។ អយំ សុត្តន្តោ។

១១៣. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥមស្មឹ ហិ សុត្តេ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ទេសិតានិ។ តេជាតុកលោកសមតិក្កមនញ្ច។

តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ? យោ កាមេ បដិសេវតិ បាបំ [បាបកំ (បី.)] ករេយ្យាតិ យោ ច កាមេ ន បដិសេវតិ សោ បាបកម្មំ ន ករេយ្យាតិ យោ ច ឥមេហិ ទ្វីហិ ភូមីហិ ឧត្តិណ្ណោ បារង្គតោតិ យា វីមំសា អយំ វិចយោ។

យុត្តីតិ យុជ្ជតិ សុត្តេសុ, នាយុជ្ជតីតិ យា វីមំសាយ, អយំ យុត្តិ។ បទដ្ឋានោតិ អនុសោតគាមិនា សត្តន្នំ សំយោជនានំ បទដ្ឋានំ។ អកុសលស្ស កិរិយា អកុសលស្ស មូលានំ បទដ្ឋានំ។ បដិសោតគាមិនា យថាភូតទស្សនស្ស បទដ្ឋានំ។ បិតត្តេន អសំហារិយាយ [អសហារិយាយ (បី.)] បទដ្ឋានំ។ បារង្គតោតិ កទាចិ ភូមិយា បទដ្ឋានំ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោ? យោ អនុសោតំ គច្ឆតិ តណ្ហាវសេន។ សព្ពេសម្បិ កិលេសានំ វសេន គច្ឆតិ។ យោ បដិសោតំ វាយមតិ។ តណ្ហាយ សព្ពេសម្បិ សោ កិលេសានំ វាយមតិ បដិសោតំ។ យោ អត្តនា បិតោ កាយេនបិ សោ បិតោ វាចាចិត្តេនបិ សោ បិតោ។ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ? ឥធ សុត្តេ កតវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ អនុសោតគាមិនិយា បដិបទាយ នាភិរមិស្សន្តិ, តេ បដិសោតំ វាយមិស្សន្តីតិ យាវ កទាចិ ភូមិយំ, អយំ អធិប្បាយោ។ អាវដ្ដោតិ ឥធ សុត្តេ ចត្តារិ សុត្តានិ ទេសិតានិ។

តត្ថ កតមោ វិកត្តិ ហារោ? យោ កាមេ បដិសេវតិ បាបញ្ច កម្មំ ករោតិ។ សោ

អនុសោតគាមីតិ ន ឯកំសេន សោតាបន្នោបិ កាមេ បដិសេវតិ។ តំ ភាគិយញ្ច បាបកម្មំ កពោតិ។ កិញ្ចាបិ សេក្ខោបិ កវេយ្យ បាបំ យថា សុត្តេ និទ្ទិដ្ឋោ ន ច សោ អនុសោតគាមី, ឥទំ វិកជ្ជព្យាករណីយំ។ ន ច កាមេ បដិសេវតិ ន ច បាបកម្មំ កពោតិ បដិសោតគាមី ន ច ឯកំសេន សព្ពេ ពាហិរកោ កាមេសុ វីតរាគោ ន ច កាមេ បដិសេវតិ, តេន ច បាបកម្មំ កពោតិ អនុសោតគាមី បដិសោតគាមី, អយំ វិកត្តិ។

តត្ត កតមោ បរិវត្តនោ ហាពោ? និទ្ទិដ្ឋោ បដិបក្ខោ។ វេរចនោតិ កាមេសុ វត្ថុកាមាបិ កិលេសកាមាបិ រូបសទ្ទគន្ធរសផស្សបុត្តទារទាសកម្មករបោរិសញ្ច បរិគ្គហា។

បញ្ញត្តីតិ សព្ពេ បុថុជ្ជនា ឯកត្តាយ បញ្ញត្តា។ អនុសោតគាមីតិ កិលេសសមុទាចារបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។ យេ បន សេក្ខា បុគ្គលា, តេ និព្ពានបញ្ញត្តិយា [និដ្ឋានបញ្ញត្តិយា (ក.)] បញ្ញត្តា។ យេ បន អនាគាមី, តេ អសំហារិយ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា, អយំ បញ្ញត្តិ។

ឱតរណោតិ យោ អនុសោតគាមី, សោ ទុក្ខំ។ យេ តស្ស ធម្មា, តេ ទុក្ខស្ស សមុទយោ។ យំ រូបំ, អយំ រូបក្ខន្ធោ, ឯវំ បញ្ចបិ ខន្ធា បដិច្ចសមុប្បាទោ, តេ កិលេសា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា ធម្មាយតនំ ធម្មធាតុ ឥន្ទ្រិយេសុ ច បញ្ញត្តា។

សោធនោតិ យេនារម្ភេន ឥទំ សុត្តំ ទេសិតំ, សោ អារម្ភោ សព្ពេ សុទ្ធោ។

អធិដ្ឋានោតិ បដិសោតគាមិនា សព្ពេ សោតាបន្នា ឯកត្តេន វា និទ្ទិដ្ឋា រាគានុសយបដិសោតគាមិនោ សេក្ខាវ មគ្គោ ច សេក្ខោ ច បុគ្គលោ បិតត្តោតិ។

វីតរាគោ ឯកត្តាយ បញ្ញត្តោ។ បារង្គតោតិ សព្ពេ អរហន្តោ សព្ពេ បច្ចេកពុទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធា ច ឯកត្តាយ បញ្ញត្តា។

បរិក្ខារោតិ អនុសោតគាមិនោ បាបមិត្តបច្ចយោ កាមបរិយុដ្ឋានំ ហេតុ។ បដិសោតគាមិនោ ទ្វេ ហេតូ ទ្វេ បច្ចយា ច យាវ សម្មាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយទិដ្ឋិ [ឧបាទាយទិដ្ឋិ (បី.)], តស្ស បដិលទ្ធមគ្គោ ហេតុ អារម្ភោ បច្ចយោ កាយិកោ ចេតសិកស្ស កោដ្ឋាសោ ច។ សមារោបនោតិ វិកត្តិ ឥទំ សុត្តំ នត្តិ សមារោបនាយ ភូមិ។

១១៤. បញ្ចានិសំសា សោតានុគតានំ ធម្មានំ [បស្ស អ. និ. ៨.១៩១] យាវ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធានំ សុត្តំ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ យុញ្ជតោ ឃដេន្តស្ស វាយមតោ គិលានោ មរណកាលេ ទេវភូតោ បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ។ សោតានុគតាតិ សទ្ធម្មស្សវនេន កតំ ហោតិ។ ន ច អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាយ តស្ស ចិត្តំ តសិតំ ហោតិ, ន ច អនិព្ពិទ្ធត្តំ, ឥទំ ច សុត្តំ បញ្ចន្នំ បុគ្គលានំ ទេសិតំ, សទ្ធានុសារិនោ មុទិន្ទ្រិយស្ស តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស ច ធម្មានុសារិនោ តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស មុទិន្ទ្រិយស្ស ច។ យោ បន មោហចរិតោ បុគ្គលោ ន សក្កោតិ យុញ្ជិតុំ ឃដិតុំ វាយមិតុំ យថាភូតំ យថាសមាធិកា វិមុត្តិ តំ ខណំ តំ លយំ តំ មុហុត្តំ ផលំ ទស្សេតិ។ សាធុ បរិហាយតិ បវោ តំ ទុយ្ហតិ, នោ តុ សុខអវិបាកិនី ភវតិ។ តស្ស ទិដ្ឋេ យេវ ច ធម្មេ ឧបបជ្ជអបរាបរិយវេទនីយំ។ តត្ថ យោ បុគ្គលោ ធម្មានុសារី តស្ស យទិ សោតានុគតា ធម្មា ហោន្តិ សោ យុញ្ជន្តោ បាបុណាតិ។ យោ ធម្មានុសារី មុទិន្ទ្រិយោ, សោ គិលានោ បាបុណាតិ។ យោ សទ្ធានុសារី តិក្ខិន្ទ្រិយោ, សោ មរណកាលសមយេ បាបុណាតិ។ យោ មុទិន្ទ្រិយោ, សោ ទេវភូតោ បាបុណាតិ។ យទា ទេវភូតោ ន បាបុណាតិ, ន សោ តេនេវ ធម្មរាគេន តាយ ធម្មនន្តិយា បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ។ យោ សោតានុគតេសុ យុញ្ជតិ ឃដេតិ វាយមតិ, សោ បុព្ពាបន្នេន វិសេសំ សញ្ជានាតិ, សញ្ជានន្តោ បាបុណាតិ។ សចេ បន គិលានស្ស មនសិការោ ហោតិ, តត្ត យុញ្ជន្តោ បាបុណាតិ។ សចេ បនស្ស មរណកាលេ សំវិគ្គោ ហោតិ, តត្ត យុញ្ជន្តោ បាបុណាតិ។ សចេ បន ន កត្តចិ [កត្ត (បី. ក.), តត្ត (ក.)] សំវេគោ ហោតិ, តស្ស ទេវភូតស្ស សុខិនោ ធម្មភូតា បាទា ឯវំ អវិលបតិ។ សោ ឯវំ ជានាតិ ‘‘អយំ សោ ធម្មវិនយោ យត្ត មយំ បុព្ពេ មនុស្សភូតា

ព្រហ្មចរិយំ ចរិម្ហា''តិ។ អថ ទេវភូតោ បាបុណាតិ។ ទិព្ពេសុ វា បញ្ចសុ កាមគុណេសុ អផ្សោសិតោ ហោតិ បមាទវិហារី, សោ តេន កុសលមូលេន បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ។

យោ បរតោឃោសេន វចសា សុបរិចិតា, អយំ សុតមយី បញ្ញា។ យេ បន ធម្មា ហោន្តិ មនសា អនុបេក្ខិតា, អយំ ចិន្តាមយី បញ្ញា។ យំ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា, អយំ ភាវនាមយី បញ្ញា ។ យំ សោតានុគតា វចសា បរិចិតា ហោន្តិ, សោ ច ទិដ្ឋេ យេវ ធម្មេ បរិនិព្ពាយី, អយំ អរហំ បុគ្គលោ។ យោ ឧបបជ្ជតិ ទេវភូតោ បាបុណាតិ, តត្ត ច បរិនិព្ពាយតិ, អយំ អនាគាមី។ យោ តេន កុសលមូលេន បច្ចេកពោធិំ បាបុណាតិ, អយំ បុព្ពយោគសម្ភារសម្ភូតោ បុគ្គលោ។

សោតានុគតា ធម្មាតិ បឋមំ វិមុត្តាយតនំ, វចសា បរិចិតាតិ ទុតិយំ តតិយញ្ច វិមុត្តាយតនំ, មនសា អនុបេក្ខិតាតិ ចតុត្ថំ វិមុត្តាយតនំ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ បញ្ចមំ វិមុត្តាយតនំ។

សោតានុគតាយ វិមុត្តិយា វចសា យា វាចា សុប្បដិវិទ្ធា អនុបុព្ពធម្មស្ស សោតេន សុត្វា សីលក្ខន្ធេ បរិបូរេតិ, មនសា អនុបេក្ខិតា សមាធិក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ, ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា បញ្ញាក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

សោតានុគតា ធម្មា ពហុស្សុតា ហោន្តីតិ វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ឥទំ បឋមំ សទ្ធាបទានំ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ បដិសល្លានពហុលោ វិហរតិ, វិត្ថារេន កាតព្ពំ។ ឥទំ ទុតិយំ សទ្ធាបទានំ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ អនាសវា ចេតោវិមុត្តិយា នាបរំ ឥត្តត្តាយាតិ បជានាតីតិ។ ឥទំ តតិយំ សទ្ធាបទានំ។

សោតានុគតា ធម្មាតិ សេក្ខំ សត្ថា ទស្សេតិ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ អរហត្តំ សត្ថា ទស្សេតិ។ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ តថាគតំ អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ សត្ថា ទស្សេតិ។

សោតានុគតា ធម្មាតិ កាមានំ និស្សរណំ ទស្សេតិ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ រូបធាតុយា និស្សរណំ ទស្សេតិ។ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ តេធាតុកានំ និស្សរណំ ទស្សេតិ។ អយំ សុត្តត្ថោ។

១១៥. តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ? ឥមម្ហិ សុត្តេ តយោ ឯសនា ទេសិតា សោតានុគតេហិ ធម្មេហិ វចសា បរិចិតេហិ កាមេសនាយ សមថមគ្គោ។ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធេហិ ព្រហ្មចរិយេសនាយ សមថមគ្គោ។

វិចយោតិ យថា សុត្តំ មនសិករោន្តោ វិចិនន្តោ សុតមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ យថា ច សោ មនសិករោតីតិ យថា សុតធម្មា តទា ចិន្តាមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ យថា ទិដ្ឋេវ ធម្មេ មនសិករោតិ តទា ភាវនាមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ អយំ វិចយោ។

សុតេន សុតមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ ចិន្តាយ ចិន្តាមយិបញ្ញំ ភាវនាយ ភាវនាមយិបញ្ញំ បដិលភតិ។ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានោតិ សោតានុគតា ធម្មាតិ ធម្មស្សវនស្ស បទដ្ឋានំ។ វចសា បរិចិតាតិ យុញ្ជនាយ បទដ្ឋានំ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ ធម្មានុធម្មាយ វិបស្សនាយ បទដ្ឋានំ។ ទិដ្ឋិយា អនុបេក្ខិតាតិ បញ្ញាយបិ អនុបេក្ខិតា ទិដ្ឋិយាបិ អនុបេក្ខិតា។

ចតុព្យូហោតិ ឥមម្ហិ សុត្តេ កតរវាតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ ឥមាហិ ទ្វីហិ បញ្ញាហិ សមន្នាគតា តេហិ...។

ស និព្ពុតោតិ មគ្គផលំ អនុបាទិសេសញ្ច និព្ពានធាតុំ មន្តេតិ, ទានេន ឱឡារិកានំ កិលេសានំ បហានំ មន្តេតិ។ សីលេន មជ្ឈិមានំ, បញ្ញាយ សុខុមកិលេសានំ មន្តេតិ, រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ កតា ច ភូមិ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ;

កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ មគ្គោ វុត្តោ;

រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ មគ្គផលមាហ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោតិ តីហិ បទេហិ លោកិកំ កុសលមូលំ វុត្តំ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ លោកុត្តរំ កុសលមូលំ វុត្តំ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ បុថុជ្ជនភូមិំ មន្តេតិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សេក្ខភូមិំ មន្តេតិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អសេក្ខភូមិ វុត្តា។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ មគ្គនិយា បដិបទា វុត្តា។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សេក្ខវិមុត្តិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អសេក្ខវិមុត្តិ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ ទានកថំ សីលកថំ មគ្គកថំ លោកិកានំ ធម្មានំ ទេសនមាហ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ លោកេ អាទីនវានុបស្សនា។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ សាមុក្កំសិកាយ ធម្មទេសនាយបិ បដិវិទ្ធា។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ បាណានំ អភយទានេន បាណាតិបាតា វេរមណិសត្តានំ អភយំ ទេតិ។ ឯវំ សព្ពានិ សិក្ខាបទានិ កាតព្ពានិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សីលេ បតិដ្ឋាយ ចិត្តំ សំយមេតិ, តស្ស សំយមតោ បារិបូរិំ គច្ឆតិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ទ្វេ វិមុត្តិយោ។ អយំ សុត្តនិទ្ទេសោ។

១១៦. តត្ថ កតមា ទេសនា? ឥមម្ហិ សុត្តេ កឹ ទេសិតំ? ទ្វេ សុគតិយោ ទេវា ច មនុស្សា

ច, ទិព្ពា ច បញ្ចកាមគុណា, មានុស្សកា ច។ ទ្វីហិ បទេហិ និទ្ទេសោ។ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ, កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ មគ្គោ វុត្តោ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ទ្វេ និព្ពានធាតុយោ ទេសិតា សោបាទិសេសា ច អនុបាទិសេសា ចា អយំ ទេសនា។

វិចយោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ឥមិនា បឋមេន បទេន ទានមយិកបុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ តេនស្ស អានន្តរិយានំ កុសលានំ ធម្មានំ។ ទុតិយេន បទេន... យន្តិ, និយ្យានិកំ សាសនន្តិ, អយំ អធិប្បាយោ។ អស្សវនេន ច អមនសិការេន ច អប្បដិវេធេន ច សក្កាយសមុទយគាមិនី បដិបទា វុត្តា។ សវនេន ច មនសិការេន ច បដិវេធេន ច សក្កាយនិរោធគាមិនី បដិបទា វុត្តា។ អយំ អាវដ្ដោ។

វិកត្តីតិ ឯកំសព្យាករណីយោ។ នត្ថិ តត្ត វិកត្តិយា ភូមិ។ បវិត្តនាតិ យេ បញ្ចានិសំសា, តេ បញ្ចាទិនា បដិបក្ខេន តេនេវ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បាបុណាតិ, តំ ឧបបជ្ជមានា អបរេ បរិយាយោ។

វេវចនន្តិ សោតានុគតា ធម្មាតិ យំ សុត្តំ ទិដ្ឋម្បិ បញ្ញិន្ទ្រិយំ វិញ្ញត្តម្បិ ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធម្បិ វិការវិតម្បិ។

បញ្ញត្តីតិ សោតានុគតាធម្មាតិ ទេសនា អវិជ្ជាបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ មនសិការោ បាមោជ្ជបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តោ, ទិដ្ឋធម្មាបិ អានិសំសបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តា។

ឱតរណោតិ តិស្សោ បញ្ញា វចសា បរិចិតេសុ សុតមយីបញ្ញា មនសា អនុបេក្ខិតេសុ ចិន្តាមយីបញ្ញា ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាសុ ភាវនាមយីបញ្ញា។ ឥមានិ អរិយសច្ចានិ ឥន្ទ្រិយានិ វិជ្ជុប្បាទា អវិជ្ជានិរោធោ បដិច្ចសមុប្បាទោ ឥន្ទ្រិយេសុ តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ, អាយតនេសុ ធម្មាយតនបរិយាបន្នា ជាតូសុ ធម្មជាតុបរិយាបន្នាតិ។ សោធនោតិ យោ អារម្ភោ សុត្តស្ស

បវេសោ និយុត្តោ។

អធិដ្ឋានោតិ បញ្ញានិសំសាតិ វេមត្តតាយ បញ្ញត្តា អានិសំសា សោតា អនុគតាតិ វេមត្តតាយ អរិយវោហារោ បញ្ញត្តោ, ធម្មេ ច សវនន្តិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តំ។

បរិក្ខារោតិ ធម្មស្សវនស្ស បយិរុបាសនា បច្ចយោ, សទ្ធា ហេតុ។ មនសា អនុបេក្ខិតាតិ អត្ថប្បដិសំវេទិតា បច្ចយោ, ធម្មប្បដិសំវេទិតា ហេតុ, ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធាតិ សទ្ធម្មស្សវនញ្ច មនសិការោ ច បច្ចយោ, សុតមយី ចិន្តាមយី បញ្ញា ហេតុ។ សមារោបនោតិ វិកត្តំ សុត្តំ អបរោ បរិយាយោ និព្ពត្តិ ពលេ នត្តិ។ តត្ត សមារោបនាយ ភូមិ។

១១៧. តត្ត កតមំ វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ? ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ គាថា។ ទទតោតិ ទានមយិកបុញ្ញកិរិយវត្តុ វុត្តំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សីលមយិកបុញ្ញកិរិយវត្តុ វុត្តំ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ លោភស្ស ច មោហស្ស ច ព្យាបាទស្ស ច បហានមាហ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ លោភស្ស ច មោហស្ស ច ព្យាបាទស្ស ច ឆន្ទរាគវិនយមាហាតិ។ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ គាថា អលោភោ កុសលមូលំ កវតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ អទោសោ កុសលមូលំ កវតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ អវេរ អសបត្តា អព្យាបាទតាយ សទា។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ ញាណុប្បាទា អញ្ញាណនិរោធោ។ ចតុត្ថបទេន រាគទោសមោហក្ខយេន រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិមោហក្ខយេន អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ, អយំ វិចយោ។

យុត្តីតិ ទានេ ឋិតោ ឧភយំ ហិ បរិបូរតិ។ មច្ឆរិយញ្ច បជហតិ។ បុញ្ញញ្ច បវឌ្ឍតិ។ អត្ថិ ឯសា យុត្តិ។

បទដ្ឋានន្តិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ចាគាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ បញ្ញាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សច្ចាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។

រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ឧបសមាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ អយំ បទដ្ឋានោ។

តត្ថ កតមោ លក្ខណោ? ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ។ ទទតោបិ វេរំ ន ករិយាតិ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោ រូបក្ខយាបិ វេទនក្ខយាបិ, យេន រូបេន ទិដ្ឋំ, តេន តថាគតោ បញ្ញបេន្តោ បញ្ញបេយ្យ រូបស្ស ខយា វិរាគនិរោធាតិ ឯវំ បញ្ចក្ខន្ធា។

ចតុព្យូហោ ឥធ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ មហាភោគានំ បត្តយិស្សន្តិ? តេ ទានំ ទស្សន្តិ បរិស្សយបហានាយ, យេ អវេរាភិធន្ធកា, តេ បញ្ច វេរានិ បជហិស្សន្តិ, យេ កុសលាភិធន្ធកា, តេ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវេស្សន្តិ អដ្ឋន្នំ មិច្ឆត្តានំ បហានាយ។ យេ និព្ពាយិតុកាមា, តេ រាគទោសមោហំ បជហិស្សន្តីតិ អយំ ភគវតោ អធិប្បាយោ។

អារភ្ភោតិ យញ្ច អទទតោ មច្ឆរិយំ យញ្ច អសំយមតោ វេរំ យញ្ច អកុសលស្ស បាបស្ស អប្បហានំ, អយំ ទុក្ខនិទ្ទេសោ ន សមុទយោ។ អលោភេន ច អទោសេន ច អមោហេន ច កុសលេន ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ។ តេសំ បច្ចយោ អដ្ឋ សម្មត្តានិ, អយំ មគ្គោ។ តេសំ រាគទោសមោហានំ ខយា, អយំ និរោធោ។

វិភត្តីតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ន ឯកំសេន យោ រាជទណ្ឌកយេន ទេតិ, យោ ច អកប្បិយស្ស បរិភោគេន សីលវន្តេសុ ទេតិ, ន តស្ស បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ សោ ចេតំ ទានំ អកុសលេន ទេតិ, ទណ្ឌាទានំ សត្តទានំ អបុញ្ញមយំ បវឌ្ឍតិ, ន បុញ្ញំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ ន ឯកំសេន កិំ ការណំ យញ្ច យោ បទំ ទិដ្ឋធម្មិកំ បស្សតិ យទិ មម រាជានោ គហេត្វា ហត្ថំ វា ឆិន្ទេយ្យ...បេ.... ន តេន សំយមេន វេរំ ន ភវេតិ។ យោ តុ ឯវំ សមាទិយតិ បាណាតិបាតស្ស បាបកោ វិបាកោតិ, ទិដ្ឋេ យេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ច ឯវំ សព្ពស្ស អកុសលស្ស ហេតុតោ អារតិ។ ឥមិនា សំយមេន វេរំ ន ចីយតិ។

បរិវត្តនាតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ អទទតោ បុញ្ញំ ន បវឌ្ឍតិ។ យំ ទានមយំ, តំ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ, អសំយមតោ វេរំ ករីយតិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ អកុសលោ ន ជហាតិ។ រាគទោសមោហក្ខយា សនិព្ពុតោតិ ទូតំ បេសេត្វា បណីតំ បេសេត្វាបិ ន បក្កោសាមិ, សោ សយមេវ បន មហាភិក្ខុសង្ឃបរិវារោ អម្ហាកំ វសនដ្ឋានំ សម្បត្តោ អម្ហេហិ ច សន្ថាគារសាលា [សន្ថាគារសាលា (ក.)] ការិតា, ឯត្ថ មយំ ទសពលំ អានេត្វា មង្គលំ កណាបេមាតិ ចិន្តេត្វា ឧបសង្កមឹសុ។ យេន សន្ថាគារំ តេនុបសង្កមឹសូតិ តំ ទិវសំ កិរ សន្ថាគារេ ចិត្តកម្មំ និដ្ឋាបេត្វា អដ្ឋកា មុត្តមត្តា ហោន្តិ។ ពុទ្ធា នាម អរញ្ញជ្ឈាសយា អរញ្ញារាមា អន្តោគាមេ វសេយ្យុំ វា នោ វាតិ តស្មា ភគវតោ មនំ ជានិត្វាវ បដិជគ្គិស្សាមាតិ ចិន្តេត្វា តេ ភគវន្តំ ឧបសង្កមឹសុ។ ឥទានិ បន មនំ លភិត្វា បដិជគ្គិតុកាមា យេន សន្ថាគារំ, តេនុបសង្កមឹសុ។ សព្ពសន្ថរិន្តិ យថា សព្ពំ សន្ថតំ ហោតិ ឯវំ យេន ភគវា តេនុបសង្កមឹសូតិ។ ឯត្ថ បន តេ មល្ទរាជានោ សន្ថាគារំ បដិជគ្គិត្វា នគរវីថិយោបិ សម្មជ្ជាបេត្វា ធជេ ឧស្សាបេត្វា សុវណ្ណាឃដិកទលិយោ ច ឋបាបេត្វា សកលនគរំ ទីបមាលាហិ វិប្បកិណ្ណតារកំ វិយ កត្វា ខីរបកេ [ខីរុបកេ (បី. ក.)] ទារកេ ខីរំ បាយេថ, ទហរេ កុមារេ លហុំ លហុំ ភោជាបេត្វា សយាបេថ, ឧច្ចាសទ្ទំ មាករិ, អជ្ជ ឯករត្តឹ សត្ថា អន្តោគាមេវ វសិស្សតិ, ពុទ្ធា នាម អប្បសទ្ទកាមា ហោន្តីតិ ភេរិ ចរាបេត្វា សយំ ទណ្ឌកទីបិកា អាទាយ យេន ភគវា តេនុបសង្កមឹសុ។ ភគវន្តំ យេវ បុរក្ខត្វាតិ ភគវន្តំ បុរតោ កត្វា, តត្ថ ភគវា ភិក្ខូនញ្ចេវ ឧបាសកានញ្ច មជ្ឈេ និសិន្នោ អតិវិយ វិរោចតិ។ សមន្តបាសាទិកោ សុវណ្ណវណ្ណោ អភិរូបោ ទស្សនីយោ បុរត្ថិមកាយតោ សុវណ្ណវណ្ណា រស្មិ ឧដ្ឋហិត្វា គគនតលេ អសីតិហត្ថំ ឋានំ គណ្ហាតិ។ បច្ឆិមកាយតោ ទក្ខិណហត្ថតោ វាមហត្ថតោ សុវណ្ណវណ្ណា ហេដ្ឋា បាទតលេហិ បវាឡវណ្ណរស្មិ ឧដ្ឋហិត្វា ឃនបថវិយំ អសីតិហត្ថំ ឋានំ គណ្ហាតិ, ឯវំ សមន្តា អសីតិហត្ថមត្តំ ឋានំ ឆព្ពណ្ណពុទ្ធរស្មិយោ វិជ្ជោតមានា វិតណ្ឌមានា វិធាវន្តិ, សព្ពេ ទិសាភាគា សុវណ្ណចម្បកបុប្ផេហិ វិកិរិយមានា វិយ សុវណ្ណឃដតោ និក្ខន្តសុវណ្ណរសធារាហិ សិញ្ចមានា វិយ បសារិតសុវណ្ណបដបរិក្ខិត្តា វ្ចិយ វេរម្ភវាតសមុដ្ឋិតកឹសុកកឹសុការកណិការបុប្ផចុណ្ណសមោកិណ្ណា វិយ វិប្បកសន្តំ

អសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភា ទ្វត្តិំសវរលក្ខណសមុជ្ជលំ សរីរំ សមុគ្គតតារកំ វិយ គគនតលំ វិកសិតមិវ បទុមវនំ សព្ពផាលិផុល្លោ វិយ យោជនសតិកោ បារិច្ឆត្តកោ បដិបាដិយា បបិតានំ ទ្វត្តិំសចន្ទានំ ទ្វត្តិំសសូរិយានំ ទ្វត្តិំសចក្កវត្តីនំ ទ្វត្តិំសទេវរាជានំ ទ្វត្តិំសមហាព្រហ្មានំ និព្ពុតោ អសេក្ខស្ស នត្តិ និព្ពុតិ។

វេវចនន្តិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, អនុមោទតោបិ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ។ ចិត្តស្ស សមាទហតោបិ វេយ្យាវច្ចកិរិយាយបិ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ។

បញ្ញត្តីតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, អលោភស្ស បដិនិស្សយឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ អទោសស្ស បដិនិស្សយឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ អមោហស្ស បដិនិស្សយឃាតបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។

ឱតរណោតិ បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ សំយមេន សីលក្ខន្ធោ។ ឱតិណ្ណោ ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សំវរោ, អយំ សមាធិក្ខន្ធោ, យំ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, អយំ បញ្ញាក្ខន្ធោ, ពាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ វិមុត្តិក្ខន្ធោ។ ជាតូសុ ជម្មជាតុ, អាយតនេសុ មនាយតនំ។

សោធនោតិ យេនាវម្ភេន ឥទំ សុត្តំ ទេសិតំ សោ អារម្ភោ សុទ្ធោ។

អធិដ្ឋានោ ទានន្តិ ឯកត្តតាយ បញ្ញត្តំ។ ចាគោ បរិច្ចាគោ ធម្មទានំ អាមិសទានំ, អដ្ឋ ទានានិ វិត្ថារេន កាតព្ពានិ, អយំ វេមត្តតា។ ន ច ទទតោ ឯកត្តបញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ខន្តី អនវជ្ជន្តិ បញ្ញត្តិយា បញ្ញត្តំ។ ពាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ភោជវិរិយបញ្ញត្តិយា [យោជ វិរិយបញ្ញត្តិយា (បី. ក.)] បញ្ញត្តា។

បរិក្ខារោតិ ទានស្ស បាមោជ្ជំ បច្ចយោ, អលោភោ ហេតុ។ សំយមតោ យោនិសោ

មនសិការោ ហេតុ, បរិច្ចាគោ បច្ចយោ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ យថាភូតទស្សនំ បច្ចយោ, ញាណប្បដិលាភោ ហេតុ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ បរតោ ច ឃោសោ អជ្ឈត្តញ្ច យោនិសោ មនសិការោ មគ្គោ ច ហេតុ ច បច្ចយោ ច។

សមាវោបនោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ គាថា តស្ស សីលម្បិ វឌ្ឍតិ។ សំយមោបិ វឌ្ឍតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ។ អញ្ញេបិ កិលេសា ន ចីយន្តិ យេបិស្ស តប្បច្ចយា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ អាសវា វិឃាតា, តេបិស្ស ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ រាគទោសស្សាបិ ខយា រាគានុសយស្សបិ ខយា ទោសស្ស មោហស្សាបិ ស និព្ពុតោតិ សោបាទិសេសា និព្ពានធាតុ អនុបាទិសេសាបិ។ អយំ សមាវោបនោ។

ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស បេដកោបទេសេ

ហារស្ស សម្បាតភូមិ សមត្តា។

៨. សុត្តវេភង្គិយំ

១១៨. បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ ច ភវតណ្ហាយ ច។ តត្ត អវិជ្ជានីវរណានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សត្តានំ បុព្ពកោដិ ន បញ្ញាយតិ។ តត្ត យេ សត្តា តណ្ហាសំយោជនា, តេ អជ្ឈោសានពហុលា មន្ទវិបស្សកា។ យេ បន ឧស្សន្នទិដ្ឋិកា សត្តា, តេ វិបស្សនាពហុលា មន្ទជ្ឈោសានា។

តត្ត តណ្ហាចរិតា សត្តា សត្តសញ្ញាកិនិវិដ្ឋា អនុប្បាទវយទស្សិនោ។ តេ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អត្តានំ សមនុបស្សន្តិ ‘‘រូបវន្តំ វា អត្តានំ, អត្តនិ វា រូបំ, រូបស្មិំ វា អត្តាន’’ន្តិ។ ឯវំ បញ្ចក្ខន្ធា។ អញ្ញេហិ ខន្ធេហិ អត្តានំ សមនុបស្សន្តិ តស្ស ឧស្សន្នទិដ្ឋិកា សត្តា វិបស្សមានា ខន្ធេ ឧជុំ

អត្តតោ សមនុបស្សន្តិ។ តេ រូបំ អត្តកោ សមនុបស្សន្តិ។ យំ រូបំ, សោ អត្តា។ យោ អហំ, តំ រូបំ។ សោ រូបវិនាសំ បស្សតិ, អយំ ឧច្ឆេទវាទី។ ឥតិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ បឋមាកិនិបាតា សក្កាយទិដ្ឋិយោ បញ្ច ឧច្ឆេទំ កជន្តិ ‘‘តំ ជីវំ តំ សរីរ’’ន្តិ។ ឯកមេកម្ហិ ខន្ធេ តីហិ បទេហិ បច្ឆិមកេហិ សស្សតំ កជតិ ‘‘អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ’’ន្តិ។ ឥតោ ពហិទ្ធាតេ បព្ពជិតា តណ្ហាចរិតា កាមសុខល្លិកានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តេន យេ ច និស្សន្ទេន ទិដ្ឋិចរិតា អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តេន យេវ ទិដ្ឋិសុខេន ឯត្តាវតា ពាហិរកោ បយោគោ។

តត្ថ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា យេ អរិយធម្មវិនយំ ឱតរន្តិ, តេ ធម្មានុសារិនោ ហោន្តិ។ យេ តណ្ហាចរិតា សត្តា អរិយំ ធម្មវិនយំ ឱតរន្តិ, តេ សទ្ធានុសារិនោ ហោន្តិ។

តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា, តេ កាមេសុ ទោសទិដ្ឋី, ន ច យេ កាមេសុ អនុសយា សមូហតា, តេ អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តេសំ សត្តា ធម្មំ ទេសេតិ។ អញ្ញោ វា សាវកោ កាមេហិ នត្ថិ អត្តោតិ តេ ច បុព្ពេយេវ កាមេហិ អនត្តិកា ឥតិ កាមេ អប្បកសិរេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ។ តេ ចេតសិកេន ទុក្ខេន អនជ្ឈោសិតា។ តេន វុច្ចតិ ‘‘សុខា បដិបទា’’តិ។ យេ បន តណ្ហាចរិតា សត្តា, តេ កាមេសុ អជ្ឈោសិតា, តេសំ សត្តា វា ធម្មំ ទេសេតិ។ អញ្ញតរោ វា កិក្ខុ កាមេហិ នត្ថិ អត្តោតិ, តេ បិយរូបំ ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ។ តេន វុច្ចតិ ‘‘ទុក្ខា បដិបទា’’តិ។ ឥតិ ឥមេ សព្ពសត្តា ទ្វីសុ បដិបទាសុ សមោសរណំ គច្ឆន្តិ ទុក្ខាយញ្ច សុខាយញ្ច។

តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា, តេ ទ្វិធា មុទិន្ទ្រិយា ច តិក្ខិន្ទ្រិយា ច។ តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា តិក្ខិន្ទ្រិយា សុខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ខិប្បញ្ច អភិសមេន្តិ, តេន វុច្ចតិ ‘‘ខិប្បាភិញ្ញា សុខា បដិបទា’’តិ។ តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា មុទិន្ទ្រិយា បឋមំ តិក្ខិន្ទ្រិយំ ឧបាទាយ ទន្ធតរំ អភិសមេន្តិ, តេ សុខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ទន្ធញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ ‘‘សុខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា’’តិ។ តត្ថ តណ្ហាចរិតា សត្តា ទ្វិធា តិក្ខិន្ទ្រិយា ច មុទិន្ទ្រិយា ច។ តត្ថ យេ

តណ្ហាចរិតា សត្តា តិក្ខិន្ទ្រិយា ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ខិប្បញ្ញ អកិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ ‘‘ទុក្ខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា’’តិ។ តត្ថ យេ តណ្ហាចរិតា សត្តា មុទិន្ទ្រិយា បឋមំ តិក្ខិន្ទ្រិយំ ឧបាទាយ ទន្ធតរំ អកិសមេន្តិ, តេ ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ទន្ធញ្ញ អកិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ ‘‘ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា’’តិ។ ឥមា ចតស្សោ បដិបទាយោ អបញ្ញមា អធដ្ឋា។ យេ ហិ កេចិ និព្ពុតា និព្ពាយិស្សន្តិ វា ឥមាហិ ចតូហិ បដិបទាហិ អនញ្ញាហិ អយំ បដិបទាចតុក្កេន កិលេសេ និទ្ទិសតិ។ យា ចតុក្កមគ្គេន អរិយធម្មេសុ និទ្ទិសិតព្ពា, អយំ វុច្ចតិ សីហវិក្កីឡិតោ នាម នយោ។

១១៩. តត្រិមេ ចត្តារោ អាហារា។ ចត្តារោ វិបល្លាសា ឧបាទានា យោគា គន្ថា អាសវា ឱឃា សល្លា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ អគតិគមនានិ, ឯវំ ឥមានិ សព្ពានិ ទស បទានិ។ អយំ សុត្តស្ស សំសន្ទនា។

ចត្តារោ អាហារា។ តត្ថ យោ ច កពឡីការោ អាហារោ យោ ច ផស្សោ អាហារោ, ឥមេ តណ្ហាចរិតេន បហាតព្ពា។ តត្ថ យោ ច មនោសញ្ចេតនាហារោ យោ ច វិញ្ញាណាហារោ, ឥមេ ទិដ្ឋិចរិតេន បហាតព្ពា។

បឋមោ អាហារោ បឋមោ វិបល្លាសោ, ទុតិយោ អាហារោ ទុតិយោ វិបល្លាសោ, តតិយោ អាហារោ តតិយោ វិបល្លាសោ, ចតុត្ថោ អាហារោ ចតុត្ថោ វិបល្លាសោ។ ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា អបញ្ញមា អធដ្ឋា។ ឥទញ្ញ បមាណា ចត្តារោ អាហារា។

តត្ថ បឋមេ វិបល្លាសេ ឋិតោ កាមេ ឧបាទិយតិ, ឥទំ កាមុបាទានំ។ ទុតិយេ វិបល្លាសេ ឋិតោ អនាគតំ ភវំ ឧបាទិយតិ, ឥទំ សីលព្ពតុបាទានំ។ តតិយេ វិបល្លាសេ ឋិតោ វិបរីតោ ទិដ្ឋិំ ឧបាទិយតិ, ឥទំ ទិដ្ឋុបាទានំ។ ចតុត្ថេ វិបល្លាសេ ឋិតោ ខន្ធេ អត្តតោ ឧបាទិយតិ, ឥទំ អត្តវាទុបាទានំ។

តត្ត កាមុបាទានេ ឋិតោ កាមេ អភិជ្ឈាយតិ គន្ថតិ, អយំ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ។ សីលព្ពតុបាទានេ ឋិតោ ព្យាបាទំ គន្ថតិ, អយំ ព្យាបាទកាយគន្ថោ។ ទិដ្ឋុបាទានេ ឋិតោ បរាមាសំ គន្ថតិ, អយំ បរាមាសកាយគន្ថោ។ អត្តវាទុបាទានេ ឋិតោ បបញ្ចេន្តោ គន្ថតិ, អយំ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ។

តស្ស គន្ថិតា កិលេសា អាសវន្តិ។ កិញ្ចិ បន វុច្ចតិ វិប្បដិសារោ។ យេ វិប្បដិសារ [យោ វិប្បដិសារោ (បី. ក.)] តេ អនុសយា។ តត្ត អភិជ្ឈាកាយគន្ថេន កាមាសវោ, ព្យាបាទកាយគន្ថេន ភវាសវោ, បរាមាសកាយគន្ថេន ទិដ្ឋាសវោ, ឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថេន អវិជ្ជាសវោ។

តេ ចត្តារោ អាសវា វេបុល្លការំ គតា ឱឃា ហោន្តិ, តេន វុច្ចន្តិ ‘‘ឱឃា’’តិ។ តត្ត កាមាសវោ កាមោឃោ, ភវាសវោ ភវោឃោ, អវិជ្ជាសវោ អវិជ្ជោឃោ, ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋោឃោ។

តេ ចត្តារោ ឱឃា អាសយមនុបវិដ្ឋា អនុសយសហគតា វុច្ចន្តិ។ សព្ពាតិ ហទយមាហច្ច តិដ្ឋន្តា។ តត្ត កាមោឃោ ភគសល្លំ, ភវោឃោ ទោសសល្លំ, អវិជ្ជោឃោ មោហសល្លំ, ទិដ្ឋោឃោ ទិដ្ឋិសល្លំ។

ឥមេហិ ចតូហិ សល្លេហិ បរិយោទិន្នំ វិញ្ញាណំ ចតូសុ ធម្មេសុ តិដ្ឋតិ រូបេ វេទនាយ សញ្ញាយ សង្ខារេសុ។ ឥមា ចតស្សោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ។ តត្ត ភគសល្លេន នន្ទូបសេចនំ រូបូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ។ ទោសសល្លេន វេទនូបគំ មោហសល្លេន សញ្ញូបគំ ទិដ្ឋិសល្លេន នន្ទូបសេចនំ សង្ខារូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ។

ចតូហិ វិញ្ញាណដ្ឋិតីហិ ចតុព្ពិធំ អគតិំ គច្ឆន្តិ ឆន្ទា ទោសា ភយា មោហា។ ភគេន ឆន្ទា អគតិំ គច្ឆតិ, ទោសេន ទោសា អគតិំ គច្ឆតិ, មោហេន មោហា អគតិំ គច្ឆតិ, ទិដ្ឋិយា ភយា អគតិំ គច្ឆតិ។ ឥតិ ឥទញ្ច កម្មំ ឥមេ ច កិលេសា។ អយំ សំសារស្ស ហេតុ។

๑๒๐. តត្ថិមា ចតស្សោ ទិសា កពឡីការាហារោ ''អសុកេ សុក''ន្តិ វិបល្លាសោ កាមុបាទានំ កាមយោគោ អកិឝ្ឆាកាយគន្ថោ កាមាសវោ កាមោឃោ រាគសល្លំ រូបូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ឆន្ទា អគតិគមនំ។ អយំ បឋមា ទិសា។

ផស្សោ អាហារោ ''ទុក្ខេ សុខ''ន្តិ វិបល្លាសោ សីលព្ពតុបាទានំ កវរយោគោ ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ កវាសវោ កវោឃោ ទោសសល្លំ វេទនូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ទោសា អគតិគមនំ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

មនោសញ្ចេតនាហារោ ''អនត្តនិ អត្តា''តិ វិបល្លាសោ ទិដ្ឋុបាទានំ ទិដ្ឋិយោគោ បរាមាសកាយគន្ថោ ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋោឃោ ទិដ្ឋិសល្លំ សញ្ញូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ភយា អគតិគមនំ។ អយំ តតិយា ទិសា។

វិញ្ញាណាហារោ ''អនិច្ចេ និច្ច''ន្តិ វិបល្លាសោ អត្តវាទុបាទានំ អវិជ្ជាយោគោ តទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ អវិជ្ជាសវោ អវិជ្ជោឃោ មោហសល្លំ សង្ខារូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ មោហា អគតិគមនំ, អយំ ចតុត្ថី ទិសា។ ឥតិ ឥមេសំ ទសន្នំ សុត្តានំ បឋមេន បទេន បឋមាយ ទិសាយ អាលោកនំ។ អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនា។

ចតូហិ វិបល្លាសេហិ អកុសលបក្ខេ ទិសាវិលោកនា កិលេសំ សំយោជេត្វា អយំ អកុសលបក្ខេ ទិសាវិលោកនាយ ភូមិ បញ្ចន្នំ ទសន្នំ សុត្តានំ យានិ បឋមានិ បទានិ ឥមេសំ ធម្មានំ កោ អត្ថោ? ឯកោ អត្ថោ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ ឯវំ ទុតិយា ឯវំ តតិយា ឯវំ ចតុត្ថី។ អយំ បឋមា សំសន្ទនា។

ឥមិនា បេយ្យាលេន សព្ពេ កិលេសា ចតូសុ បទេសុ បក្ខិបិតព្ពា។ តតោ កុសលបក្ខេ ចតស្សោ បដិបទា ចត្តារិ ឈានានិ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ វិហារ ទិព្ពោ ព្រហ្ម អរិយោ អានេញ្ជោ ចត្តារោ សម្មប្បធានា ចត្តារោ អច្ឆរិយា អព្ភុតធម្ម ចត្តារោ អធិដ្ឋានា

ចត្តារោ សមាធយោ ឆន្ទសមាធិ វីរិយសមាធិ ចិត្តសមាធិ វីមំសាសមាធិ។ ចត្តារោ ធម្មា សុខភាគិយា នាញ្ញត្រ ពោជ្ឈង្គា នាញ្ញត្រ តបសា នាញ្ញតិន្ទ្រិយសំវរា នាញ្ញត្រ សព្ពនិស្សគ្គា ចត្តារិ អប្បមាណានិ។

តត្ត ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា ភាវិយមានា ពហុលីករិយមានា បឋមំ ឈានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ ឈានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ បរិបូរេតិ , បឋមំ សតិបដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ វិហារំ បរិបូរេតិ, បឋមោ វិហារោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ សម្មប្បធានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ សម្មប្បធានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ អច្ឆរិយំ អព្ភុតធម្មំ បរិបូរេតិ, បឋមោ អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ អធិដ្ឋានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ អធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ ឆន្ទសមាធិ បរិបូរេតិ, ឆន្ទសមាធិ បរិបុណ្ណោ ឥន្ទ្រិយសំវរំ បរិបូរេតិ, ឥន្ទ្រិយសំវរោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ មេត្តាអប្បមាណំ បរិបូរេតិ។ ឯវំ យាវ សព្ពនិស្សគ្គោ ចតុត្ថំ អប្បមាណំ បរិបូរេតិ។

តត្ត បឋមា ច បដិបទា បឋមញ្ច ឈានំ បឋមញ្ច សតិបដ្ឋានំ បឋមោ ច វិហារោ បឋមញ្ច សម្មប្បធានំ បឋមោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ សច្ចាធិដ្ឋានញ្ច ឆន្ទសមាធិ ច ឥន្ទ្រិយសំវរោ ច មេត្តា ច អប្បមាណំ។ អយំ បឋមា ទិសា។

ទុក្ខា ច [ទុតិយា ច (ក.)] បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា ទុតិយំ ឈានំ ទុតិយញ្ច សតិបដ្ឋានំ ទុតិយោ ច វិហារោ ទុតិយញ្ច សម្មប្បធានំ ទុតិយោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ ចាគាធិដ្ឋានំ ចិត្តសមាធិ ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ករុណា ច អប្បមាណំ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

សុខា ច [តតិយា ច (ក.)] បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា តតិយញ្ច ឈានំ តតិយញ្ច សតិបដ្ឋានំ តតិយោ ច វិហារោ តតិយញ្ច សម្មប្បធានំ តតិយោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ បញ្ញាធិដ្ឋានញ្ច វីរិយសមាធិ ច ពោជ្ឈង្គា ច មុទិតា ច អប្បមាណំ។ អយំ តតិយា ទិសា។

សុខា ច [ចតុត្ថី ច (ក.)] បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា ចតុត្ថំ ឈានំ ចតុត្ថញ្ច សតិបដ្ឋានំ

ចតុត្ថោ ច វិហារោ ចតុត្ថញ្ច សម្មប្បធានំ ចតុត្ថោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ ឧបសមាធិដ្ឋានញ្ច វីមំសាសមាធិ ច សព្ពនិស្សគ្គោ ច ឧបេក្ខា អប្បមាណញ្ច។ អយំ ចតុត្ថី ទិសា។ ឥមាសំ ចតស្សន្នំ ទិសានំ អាលោកនា។ អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនោ នាម នយោ។

តត្ថាយំ យោជនា។ ចត្តារោ ច អាហារា ចតស្សោ ច បដិបទា, ចត្តារោ ច វិបល្លាសា ចត្តារោ ច សតិបដ្ឋានា, ចត្តារិ ច ឧបាទានានិ ចត្តារិ ច ឈានានិ ចត្តារោ ច យោគា វិហារា ច, គន្ថា ច សម្មប្បធានា ច, អាសវា ច អច្ឆរិយា អព្ភុតធម្មា ច, ឱឃា ច អធិដ្ឋានានិ ច, សល្លា ច សមាធយោ, វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ ចត្តារោ ច សុខភាគិយា ធម្មា, ចត្តារិ ច អគតិគមនានិ ចត្តារិ ច អប្បមាណានិ ឥតិ កុសលាកុសលានំ បដិបក្ខវសេន យោជនា, អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនោ នយោ។

តស្ស ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ បរិយោសានំ, យោ ច ធម្មោ កុសលាកុសលនិទ្ទេសេ បឋមោ ទិសានិទ្ទេសោ, ឥមស្ស សោតាបត្តិផលំ បរិយោសានំ ទុតិយំ សកទាគាមិផលំ, តតិយំ អនាគាមិផលំ, ចតុត្ថំ អរហត្តផលំ។

តត្ថ កតមោ តិបុក្ខលោ នយោ? យេ ច ទុក្ខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ ទ្វេ បុគ្គលា, យេ ច សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ ទ្វេ បុគ្គលា។

ឥមេសំ ចតុន្នំ បុគ្គលានំ យោ បុគ្គលោ សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, យោ ច បុគ្គលោ ទុក្ខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ។ ឥមេ ទ្វេ បុគ្គលា ភវន្តិ។ តត្ថ យោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, អយំ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ។ យោ បច្ឆិមោ បុគ្គលោ សាធារណោ, អយំ វិបញ្ចិតញ្ញូ។ យោ បុគ្គលោ ទន្ធាភិញ្ញាយ ទុក្ខាយ បដិបទាយ និយ្យាតិ, អយំ នេយ្យោ។ ឥមេ ចត្តារោ ភវិត្វា តីណិ ហោន្តិ, តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស សមថបុព្ពង្គមា វិបស្សនា, នេយ្យស្ស វិបស្សនាបុព្ពង្គមោ សមថោ, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស

សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា។ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស មុទុកា ទេសនា, នេយ្យស្ស តិក្ខា ទេសនា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស តិក្ខមុទុកា ទេសនា។

ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស អធិបញ្ញាសិក្ខា, នេយ្យស្ស អធិចិត្តសិក្ខា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស អធិសីលសិក្ខា។ ឥតិ ឥមេសំ បុគ្គលានំ ចតូហិ បដិបទាហិ និយ្យានំ។

តត្ថ អយំ សំកិលេសោ, តីណិ អកុសលមូលានិ តយោ ផស្សា តិស្សោ វេទនា តយោ ឧបវិចារា តយោ សំកិលេសា តយោ វិតក្កា តយោ បរិឡាហា តីណិ សង្ខតលក្ខណានិ តិស្សោ ទុក្ខតាតិ។

តីណិ អកុសលមូលានីតិ លោភោ អកុសលមូលំ, ទោសោ អកុសលមូលំ, មោហោ អកុសលមូលំ។ តយោ ផស្សាតិ សុខវេទនីយោ ផស្សោ, ទុក្ខវេទនីយោ ផស្សោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយោ ផស្សោ។ តិស្សោ វេទនាតិ សុខា វេទនា ទុក្ខា វេទនា អទុក្ខមសុខា វេទនា។ តយោ ឧបវិចារាតិ សោមនស្សូបវិចារោ ទោមនស្សូបវិចារោ ឧបេក្ខូបវិចារោ។ តយោ សំកិលេសាតិ រាគោ ទោសោ មោហោ។ តយោ វិតក្កាតិ កាមវិតក្កោ ព្យាបាទវិតក្កោ វិហឹសាវិតក្កោ។ តយោ បរិឡាហាតិ រាគជោ ទោសជោ មោហជោ។ តីណិ សង្ខតលក្ខណានីតិ ឧប្បាទោ ឋិតិ ភង្គោ។ តិស្សោ ទុក្ខតាតិ ទុក្ខទុក្ខតា វិបរិណាមទុក្ខតា សង្ខតទុក្ខតា។

តត្ថ លោភោ អកុសលមូលំ កុតោ សមុដ្ឋិតំ? តិវិធំ អារម្មណំ មនាបិកំ អមនាបិកំ ឧបេក្ខាឋានិយញ្ច។ តត្ថ មនាបិកេន អារម្មណេន លោភោ អកុសលមូលំ សមុដ្ឋហតិ។ ឥតិ មនាបិកា អារម្មណា សុខវេទនីយោ ផស្សោ, សុខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ សុខវេទនា, សុខវេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ សោមនស្សូបវិចារោ, សោមនស្សូបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ រាគោ, រាគំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ កាមវិតក្កោ, កាមវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ រាគជោ បរិឡាហោ រាគជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ឧប្បាទោ សង្ខតលក្ខណោ, ឧប្បាទំ

សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ វិបរិណាមទុក្ខតា។

ទោសោ អកុសលមូលំ កុតោ សមុដ្ឋិតំ? អមនាបិកេន អារម្មណេន ទោសោ អកុសលមូលំ សមុដ្ឋិតំ។ ឥតិ អមនាបិកា អារម្មណា ទុក្ខវេទនីយោ ផស្សោ, ទុក្ខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទុក្ខវេទនា, ទុក្ខវេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទោមនស្សូបវិចារោ, ទោមនស្សូបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទោសោ, ទោសំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ព្យាបាទវិតក្កោ, ព្យាបាទវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទោសជោ បរិឡាហោ, ទោសជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ បិតស្ស អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ, បិតស្ស អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ទុក្ខទុក្ខតា វេទនា។

មោហោ អកុសលមូលំ កុតោ សមុដ្ឋិតំ? ឧបេក្ខាឋានិយេន អារម្មណេន មោហោ អកុសលមូលំ សមុដ្ឋិតំ។ ឥតិ ឧបេក្ខាឋានិយា អារម្មណា អទុក្ខមសុខវេទនីយោ ផស្សោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ អទុក្ខមសុខា វេទនា, អទុក្ខមសុខវេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ ឧបេក្ខូបវិចារោ, ឧបេក្ខូបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ មោហោ, មោហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ វិហឹសាវិតក្កោ, វិហឹសាវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ មោហជោ បរិឡាហោ, មោហជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ វយោ សង្ខតលក្ខណំ, វយំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតេ សង្ខតទុក្ខតា, ឥតិ អយំ តិណ្ណំ កិលេសានំ និទ្ទេសោ, អយំ វុច្ចតេ កុសលបក្ខេ តិបុក្ខលោ នយោ។

ឥតិ តីណិ អកុសលមូលានិ ន ចតុត្ថានិ ន បញ្ចមានិ, តយោ ផស្សាតិ តិស្សោ វេទនាយោវ សង្ខតទុក្ខតាតិ, យោ កោចិ អកុសលបក្ខោ, សព្ពោ សោ តីសុ អកុសលមូលេសុ សមោសរតិ។

តត្ថ កតមោ កុសលបក្ខោ? តីណិ កុសលមូលានិ, តិស្សោ បញ្ញា សុតមយី បញ្ញា ចិន្តាមយី បញ្ញា ភាវនាមយី បញ្ញា។ តយោ សមាធី សវិតក្កសវិចារោ...បេ.... តិស្សោ សិក្ខា អធិសីលសិក្ខា...បេ.... សិក្ខា។ តីណិ និមិត្តានិ សមថនិមិត្តំ បគ្គហនិមិត្តំ ឧបេក្ខានិមិត្តំ។

តយោ វិតក្កា នេក្ខម្មវិតក្កោ...បេ.... អវិហឹសាវិតក្កោ។ តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយន្តិ វិត្ថារោ។ តយោ ឧបវិចារា នេក្ខម្មូបវិចារោ អព្យាបាទូបវិចារោ អវិហឹសូបវិចារោ។ តិស្សោ ឯសនា កាមេសនា ភវេសនា ព្រហ្មចរិយេសនា។ តយោ ខន្ធា សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ បញ្ញាក្ខន្ធោ។

តត្ថ យំ អលោភោ កុសលមូលំ, តំ សុតមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, សុតមយី បញ្ញា បរិបុណ្ណា សវិតក្កំ សវិចារំ សមាធិំ បរិបូរេតិ, សវិតក្កោ សវិចារោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិចិត្តសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិចិត្តសិក្ខា បរិបុណ្ណា សមថនិមិត្តំ បរិបូរេតិ, សមថនិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ នេក្ខម្មវិតក្កំ បរិបូរេតិ, នេក្ខម្មវិតក្កោ បរិបុណ្ណោ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ នេក្ខម្មូបវិចារំ បរិបូរេតិ, នេក្ខម្មូបវិចារោ បរិបុណ្ណោ កាមេសនំ បជហតិ, កាមេសនប្បហានំ សមាធិក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

អទោសោ កុសលមូលំ ចិន្តាមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, ចិន្តាមយី បញ្ញា បរិបុណ្ណា អវិតក្កវិចារមត្តំ សមាធិំ បរិបូរេតិ។ អវិតក្កវិចារមត្តោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិសីលសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិសីលសិក្ខា បរិបុណ្ណា ឧបេក្ខានិមិត្តំ បរិបូរេតិ, ឧបេក្ខានិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ អព្យាបាទវិតក្កំ បរិបូរេតិ, អព្យាបាទវិតក្កោ បរិបុណ្ណោ អញ្ញិន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អញ្ញិន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ អព្យាបាទូបវិចារំ បរិបូរេតិ, អព្យាបាទូបវិចារោ បរិបុណ្ណោ ភវេសនំ បជហតិ, ភវេសនប្បហានំ សីលក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

អមោហោ កុសលមូលំ ភាវនាមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, ភាវនាមយីបញ្ញា បរិបុណ្ណា អវិតក្កអវិចារំ សមាធិំ បរិបូរេតិ, អវិតក្កោ អវិចារោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិបញ្ញាសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិបញ្ញាសិក្ខា បរិបុណ្ណា បគ្គហនិមិត្តំ បរិបូរេតិ, បគ្គហនិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ អញ្ញាតាវិនោ ឥន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អញ្ញាតាវិនោ ឥន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ អវិហឹសូបវិចារំ បរិបូរេតិ, អវិហឹសូបវិចារោ បរិបុណ្ណោ ព្រហ្មចរិយេសនំ បរិបូរេតិ, ព្រហ្មចរិយេសនា បរិបុណ្ណា បញ្ញាក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

ឥតិ ឥមេ តយោ ធម្មា កុសលបក្ខិកា សព្ពេ កុសលា ធម្មា តីហិ តិកនិទ្ទេសេហិ និទ្ទិសិយន្តិ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ តស្ស បរិយោសានំ។ តត្ត បឋមេន អប្បណិហិតំ, ទុតិយេន សុញ្ញតំ, តតិយេន អនិមិត្តំ។ អយំ វុច្ចតិ ទុតិយោ តិបុក្ខលោ នាម នយោ។

តត្ត យេ ឥមេ តយោ បុគ្គលា ឧគ្ឃដិតញ្ញូ វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យោតិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ យេ ច បុគ្គលា សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ, សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ, តេ ទ្វេ បុគ្គលា។ យេ ច ទ្វេ បុគ្គលា ទុក្ខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ, ទុក្ខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ, ឥមេ ចត្តារោ តេន វិសេសេន ទ្វេ ភវន្តិ ទិដ្ឋិចរិតោ ច តណ្ហាចរិតោ ច។ ឥមេ ចត្តារោ ភវិត្វា តយោ ភវន្តិ, តយោ ភវិត្វា ទ្វេ ភវន្តិ។ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ អយំ សំកិលេសោ, អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច, អហិរិកញ្ច អនោត្តប្បញ្ច, អស្សុតិ ច អសម្បជញ្ញញ្ច, នីវរណានិ ច សំយោជនានិ ច, អជ្ឈោសានញ្ច អកិនិវេសោ ច, អហំការោ ច មមំការោ ច, អស្សទ្ធិយញ្ច ទោវចស្សញ្ច, កោសជ្ជញ្ច អយោនិសោ ច មនសិការោ, វិចិកិច្ឆា ច អកិរិយា ច, អសទ្ធម្មស្សវនញ្ច អសមាបត្តិ ច។

តត្ត អវិជ្ជា ច អហិរិកញ្ច អស្សុតិ ច នីវរណានិ ច អជ្ឈោសានញ្ច អហំការោ ច អស្សទ្ធិយញ្ច កោសជ្ជញ្ច វិចិកិច្ឆា ច អសទ្ធម្មស្សវនញ្ច, អយំ ឯកា ទិសា។

តណ្ហា ច អនោត្តប្បញ្ច អសម្បជញ្ញញ្ច សំយោជនានិ ច អកិនិវេសោ ច មមំការោ ច ទោវចស្សតា ច អយោនិសោ មនសិការោ ច អកិរិយា ច អសមាបត្តិ ច, អយំ ទុតិយា ទិសា។ ទសន្នំ ទុកានំ ទស បទានិ បឋមានិ កាតព្ពានិ។ សំខិត្តេន អត្ថំ ញាបេត្តិ បដិបក្ខេ កណ្ហបក្ខស្ស សព្ពេសំ ទុកានំ ទស បទានិ ទុតិយកានិ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

ឥតិ អកុសលានំ ធម្មានំ ទុក្ខនិទ្ទេសោ, អយំ សមុទយោ។ យំ តំ ធម្មំ អជ្ឈាវសតិ នាមញ្ច រូបញ្ច ឥទំ ទុក្ខំ ឥតិ អយញ្ច សមុទយោ, ឥទញ្ច ទុក្ខំ, ឥមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស បឋមនិទ្ទេសោ។

តត្ថ កតមោ កុសលបក្ខោ? សមថោ ច វិបស្សនា ច, វិជ្ជា ច ចរណញ្ច, សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច, ហិរី ច ឱត្តប្បញ្ច, អហំការប្បហានញ្ច មមំការប្បហានញ្ច, សម្មាវាយាមោ ច យោនិសោ ច មនសិការោ, សម្មាសតិ ច សម្មាសមាធិ ច, បញ្ញា ច និព្ពិទា ច, សមាបត្តិ ច សទ្ធម្មស្សវនញ្ច, សោមនស្សញ្ច ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តិ ច។

តត្ថ សមថោ ច វិជ្ជា ច សតិ ច ហិរី ច អហំការប្បហានញ្ច សម្មាវាយាមោ ច សម្មាសតិ ច បញ្ញា ច សមាបត្តិ ច សោមនស្សញ្ច, ឥមេ ធម្មា ឯកា ទិសា។ វិបស្សនា ច ចរណញ្ច សម្បជញ្ញញ្ច ឱត្តប្បញ្ច មមំការប្បហានញ្ច យោនិសោ មនសិការោ ច សម្មាសមាធិ ច និព្ពិទា ច សទ្ធម្មស្សវនញ្ច ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តិ ច, អយំ ទុតិយា ទិសា។ ឥតិ កុសលបក្ខេ ច អកុសលបក្ខេ ច នន្ទិយាវដ្ដស្ស បន នយស្ស ចតស្សោ ទិសា។

តាសុ យានិ អកុសលបក្ខស្ស បឋមានិ បទានិ អកុសលានិ កុសលេហិ បហានំ គច្ឆន្តិ, តានិ កុសលបក្ខេ ទុតិយេហិ បទេហិ បហានំ គច្ឆន្តិ។ តេសំ បហានា រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ យានិ អកុសលបក្ខស្ស ទុតិយានិ អកុសលបទានិ បហានំ គច្ឆន្តិ, តានិ កុសលបក្ខស្ស បឋមេហិ បទេហិ បហានំ គច្ឆន្តិ។ តេសំ បហានា អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ បរិយោសានំ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ បឋមោ នយោ សីហវិក្កីឡិតោ នាម។ អដ្ឋ បទានិ ចត្តារិ ច កុសលានិ ចត្តារិ ច អកុសលានិ ឥមានិ អដ្ឋ បទានិ មូលបទានិ, អត្តនយេន ទុតិយោ តិបុក្ខលោ។ សោ ឆហិ ធម្មេហិ នេតិ កុសលមូលានិ ច នេតិ អកុសលមូលានិ ច, ឥតិ ឥមានិ ឆ បទានិ បុរិមកានិ ច អដ្ឋ មូលបទានិ ឥមានិ ចុទ្ទស បទានិ អដ្ឋារសន្នំ មូលបទានំ។ តត្ថ យោ បច្ឆិមកោ នយោ នន្ទិយាវដ្ដោ, សោ ចតូហិ ធម្មេហិ នេតិ។ អវិជ្ជាយ ច តណ្ហាយ ច សមថេន ច វិបស្សនាយ ច, ឥមេ ចត្តារោ ធម្មា ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ តីសុ នយេសុ និទ្ទិដ្ឋានិ។

តត្ថ យានិ នវ បទានិ កុសលានិ, តត្ថ សព្ពំ កុសលំ សមោសរតិ។ តេសញ្ច នវន្នំ មូលានំ ចត្តារិ បទានិ សីហវិក្កីឡិតនយេ តីណិ តិបុក្ខលេ ទ្វេ នន្ទិយាវដ្ដេ, ឥច្ចេតេ

កុសលស្ស បក្ខា។ តត្ថ យានិ នវ បទានិ កុសលានិ, តត្ថ សព្ពំ កុសលំ យុជ្ជតិ។ តត្ថ សីហវិក្កីឡិតេ នយេ ចត្តារិ បទានិ តីណិ តិបុក្ខលេ ទ្វេ នន្ទិយាវដ្តេ ឥមានិ នវ បទានិ កុសលានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។

តត្ថ យានិ នន្ទិយាវដ្តេ នយេ ចត្តារិ បទានិ, តត្ថ អដ្ឋារស មូលបទានិ សមោសរន្តិ។ យថា កថំ, សមថោ ច អលោភោ ច អទោសោ ច អសុភសញ្ញា ច ទុក្ខសញ្ញា ច ឥមានិ កុសលបក្ខេ បញ្ច បទានិ សមថំ ភជន្តិ។ វិបស្សនា ច អមោហោ ច អនិច្ចសញ្ញា ច អនត្តសញ្ញា ច ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ វិបស្សនំ ភជន្តិ។ ឥមានិ នវ បទានិ កុសលានិ ទ្វីសុ បទេសុ យោជិតានិ, តត្ថ អកុសលបក្ខេ នវន្នំ អកុសលមូលបទានំ យា ច តណ្ហា យោ ច លោភោ យោ ច ទោសោ យា ច សុភសញ្ញា យា ច សុខសញ្ញា, ឥមានិ បញ្ច បទានិ តណ្ហំ ភជន្តិ។ យា ច អវិជ្ជា យោ ច មោហោ យា ច និច្ចសញ្ញា យា ច អត្តសញ្ញា, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ អវិជ្ជំ ភជន្តិ។ ឯតានិ នវ បទានិ អកុសលានិ សុសំខិត្តានិ។ ឥតិ តយោ នយា ឯកំ នយំ ន បវិដ្ឋា។ ឯវំ អដ្ឋារស មូលបទានិ នន្ទិយាវដ្តនយេ និទ្ទិសិតព្ពានិ។

កថំ អដ្ឋារស មូលបទានិ, តិបុក្ខលេ នយេ យុជ្ជន្តិ? នវន្នំ បទានំ កុសលានំ, វិបស្សនា ច អមោហោ ច អនិច្ចសញ្ញា ច អនត្តសញ្ញា ច, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ; អមោហោ ច សមថោ ច អលោភោ ច អសុភសញ្ញា ច, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ; លោភោ ច ទោសោ ច, ឯវំ ឥមានិ នវ បទានិ តីសុ កុសលេសុ យោជេតព្ពានិ។ តត្ថ នវន្នំ បទានំ អកុសលានំ តណ្ហា ច លោភោ ច សុភសញ្ញា ច សុខសញ្ញា ច, ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ លោភោ អកុសលមូលំ; អវិជ្ជា ច មោហោ ច និច្ចសញ្ញា ច អត្តសញ្ញា ច អយំ មោហោ អយំ ទោសោ, យេ ច ឥមានិ នវ បទានិ តីសុ អកុសលេសុ យោជិតានិ។ ឯវំ អដ្ឋារស មូលបទានិ កុសលមូលេសុ ច យោជេត្វា តិបុក្ខលេន នយេន និទ្ទិសិតព្ពានិ។

កថំ អដ្ឋារស មូលបទានិ សីហវិក្កីឡិតេ នយេ យុជ្ជន្តិ? តណ្ហា ច សុភសញ្ញា ច, អយំ បឋមោ វិបល្លាសោ។ លោភោ ច សុខសញ្ញា ច, អយំ ទុតិយោ វិបល្លាសោ។ អវិជ្ជា ច

និច្ចសញ្ញា ច, អយំ តតិយោ វិបល្លាសោ។ មោហោ ច អត្តសញ្ញា ច, អយំ ចតុត្ថោ វិបល្លាសោ។ ឥតិ ទ្វេ បទានិ អកុសលមូលានិ ចតូសុ បទេសុ យោជិតានិ។ តត្ថ ទ្វន្ទំ មូលបទានំ កុសលានំ សមថោ ច អសុភសញ្ញា ច, ឥទំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ។ អលោភោ ច ទុក្ខសញ្ញា ច, ឥទំ ទុតិយំ សតិបដ្ឋានំ។ វិបស្សនា ច អនិច្ចសញ្ញា ច, ឥទំ តតិយំ សតិបដ្ឋានំ។ អមោហោ ច អនត្តសញ្ញា ច, ឥទំ ចតុត្ថំ សតិបដ្ឋានំ។ ឥមានិ អដ្ឋារស មូលបទានិ សីហវិក្កីឡិតនយំ អនុបវិដ្ឋានិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ យា ភូមិ ច យោ ញាគោ ច យោ ទោសោ ច ឯកំ នយំ បវិសតិ។ ឯកស្ស នយស្ស អកុសលេ វា ធម្មេ កុសលេ វា ធម្មេ វិញ្ញាតេ បដិបក្ខោ អន្វេសិតព្ពោ, បដិបក្ខេ អន្វេសិតេ សោ នយោ និទ្ទិសិតព្ពោ, តម្ហិ នយេ និទ្ទិដ្ឋេ។ យថា ឯកម្ហិ នយេ សព្ពេ នយា បវិដ្ឋា តថា និទ្ទិសិតព្ពា។ ឯកម្ហិ ច នយេ អដ្ឋារស មូលបទានិ បវិដ្ឋានិ, តម្ហិ ធម្មេ វិញ្ញាតេ សព្ពេ ធម្មា វិញ្ញាតា ហោន្តិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ សីហវិក្កីឡិតនយស្ស ចត្តារិ ផលានិ បរិយោសានំ។ បឋមាយ ទិសាយ បឋមំ ផលំ, ទុតិយាយ ទិសាយ ទុតិយំ ផលំ, តតិយាយ ទិសាយ តតិយំ ផលំ, ចតុត្ថាយ ទិសាយ ចតុត្ថំ ផលំ។ តិបុក្ខលស្ស នយស្ស តីណិ វិមោក្ខមុខានិ បរិយោសានំ។ បឋមាយ ទិសាយ អប្បណិហិតំ, ទុតិយាយ ទិសាយ សុញ្ញតំ, តតិយាយ ទិសាយ អនិមិត្តំ។ នន្ទិយាវដ្តស្ស នយស្ស រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ អវិជ្ជាវិរាគា ច បញ្ញាវិមុត្តិ បរិយោសានំ។ បឋមាយ ទិសាយ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, ទុតិយាយ ទិសាយ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ។ ឥមេ តយោ នយា ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ អដ្ឋារសន្នំ មូលបទានំ អាលោកនា, អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោកនោ [ទិសាលោចនោ (ក.)] នយោ។ អាលោកេត្វាន ជានាតិ ‘‘អយំ ធម្មោ ឥមំ ធម្មំ កជតី’’តិ សម្មា យោជនា។ កុសលបក្ខេ អកុសលបក្ខេ ច អយំ នយោ អង្កុសោ នាម។ ឥមេ បញ្ច នយា។

តត្ថិមា ឧទ្ទានគាថា

តណ្ហា ច អវិជ្ជា បិ ច, លោភោ ទោសោ តថេវ មោហោ ច;

ចត្តារោ ច វិបល្លាសា, កិលេសភូមី នវ បទានិ។

យេ ច សតិបដ្ឋានា, សមថោ ច វិបស្សនា កុសលមូលា;

ឯតំ សព្ពំ កុសលំ, ឥន្ទ្រិយភូមី នវ បទានិ។

សព្ពកុសលំ នវហិ បទេហិ យុជ្ជតិ, នវហិ ចេវ អកុសលំ;

ឯតេ តេ មូលបទា, ឧភតោ អដ្ឋារស បទានិ។

តណ្ហា ចេវ អវិជ្ជា ច, សមថោ ច វិបស្សនា;

យោ នេតិ សព្ពេសុ យោគយុត្តោ, អយំ នយោ នន្ទិយាវដ្តោ។

យំ កុសលមូលេហិ, នយតិ កុសលអកុសលមូលេហិ;

ភូតំ តថំ អវិតថំ, តិបុក្ខលំ តំ នយំ អាហុ។

សោ នេតិ វិបល្លាសេហិ, កិលេសឥន្ទ្រិយេហិ ច;

ធម្មេ តំ នយំ វិនយមាហុ, សីហវិក្កីឡិតំ នាម។

វេយ្យាករណេ វុត្តេ, កុសលតាហិ អកុសលតាហិ ច;

តយោ អាលោកយតិ, អយំ នយោ ទិសាលោចនោ នាម។

ឱលោកេត្វា ទិសាលោចនេន, ឧក្ខិបិយ យំ សមានេតិ;

សព្ពេ កុសលាកុសលេ, អយំ នយោ អង្កុសោ នាម។

នយសមុដ្ឋានំ។

[វេភង្គិស្ស (បី. ក.)] ទស្សនំ សមត្តំ។

យានិ ចតុក្កានិ អកុសលានិ កុសលានិ ច សីហវិក្កីឡិតេ នយេ និទ្ទិដ្ឋានិ, តិកានិ កុសលានិ ច អកុសលានិ ច តិបុក្ខលេ នយេ និទ្ទិដ្ឋានិ, ទុកានិ កុសលានិ ច អកុសលានិ ច នន្ទិយាវដ្តេ នយេ និទ្ទិដ្ឋានិ។ យេសុ ទ្វីសុ ធម្មេសុ [វិសុទ្ធីសុ (ក.)] កុសលេសុ សោ អត្តោ តិកេសុ វិភជ្ជមានស្ស ភវតូមិ, អថ ច សព្ពោ [បុព្ពោ (ក.)] ច អត្តោ តីហិ ព្យញ្ជនេហិ និទ្ទិសតិ។ តត្តកានិ វុច្ចតិ។ យោ អត្តោ ចតូហិ បទេហិ អដ្ឋវីសតិភាគេហិ នត្តិភូមិ និទ្ទិសិតុំ, អវចរន្តោវ ចតូហិ បទេហិ និទ្ទិសតិ។ ឥតិ យំ យថានិទ្ទិដ្ឋស្ស អវិកោសនា ឥទំ បមាណំ។ យថា សព្ពេ សមាធយោ តីសុ សមាធីសុ បរិយេសិតព្ពា, សវិតក្កសវិចារេ អវិតក្កវិចារមត្តេ អវិតក្កអវិចារេ ឥទំ បមាណំ, នត្ថិ ចតុត្ថោ សមាធិ។ តថា តិស្សោ បញ្ញា ចិន្តាមយី សុតមយី ភាវនាមយី សព្ពាសុ បញ្ញាសុ និទ្ទិសតិ, នត្ថិ ចតុត្ថី បញ្ញា ន ចិន្តាមយី ន សុតមយី ន ភាវនាមយី, បញ្ញា នាស្ស អត្ថិ ឥមេសំ ធម្មានំ យា អវិក្ខេបនា, ឥទំ វុច្ចតិ បមាណន្តិ។

ថេរស្ស មហាកច្ចាយនស្ស ជម្ពុវនវាសិនោ បេដកោបទេសោ

សមត្តោ។

បេដកោបទេសបករណំ និដ្ឋិតំ។